SLOJD
SVENSKA FÖRENINGEN

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/meddelandenfrans1892sven

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1892.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1892.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen hafva förut utkommit och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken,** af *Adolf Lundgren.* Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878,* af *L. Looström.* Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Af *J. O. Andersson.* Pris 20 öre.

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd.** Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg.* Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder,** af *J. O. Andersson.* Pris 4 kronor. *När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.*

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på slöjdutställningen i Berlin 1879* af *Gustaf Upmark.* Pris 40 öre.

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglyserinens egenskaper m. m. utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist.* Pris 4 kr.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin.* Pris 50 öre.

9. **Om friktionen,** af *Nils Rahm.* Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser** af *J. O. Andersson.* Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck.* Pris 2 kr.

12. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden om Japans industri. Af *J. O. Andersson.* — Några ord om svensk konstslöjd under år 1883. Af *G. Upmark.*

13. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885.** Pris 1: 50.

Innehåll: Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola. Af *J. O. Andersson.* — Svenska allmogeväfnader. Af *J. Kulle.* — Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström.*

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1892.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1892.

INNEHÅLL:

Sid.

Stilenlighetens faror. Af *Gustaf Upmark* 1

Gustaf Lamm. Af *L. L.* 17

Några ord om ornament och deras användning. Af *Bernhard Salin* 21

Dilettantism i konstslöjd. Af *E. J.* 33

Tapet, sydd af drottning Lovisa Ulrika. Af *L. L.* 39

Framsteg inom glasindustrien. Af *E. Kuylenstierna* 45

Engelska papperstapeter. Af *E. G. Folcker* 71

Smärre Meddelanden 91

Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar år 1892 109

Innehållsförteckning öfver Svenska Slöjdföreningens Meddelanden (1878—1892) samt Mönster för konstindustri och slöjd (1873—1892) upprättad af *J. A. Bergstedt* 121

Förteckning öfver Svenska Slöjdföreningens Ledamöter 1892, den 1 September .... 1—28

Stilenlighetens faror.

Föredrag i Svenska Slöjdföreningen den 19 Jan. 1892.

Af *Gustaf Upmark.*

Under en resa i Tyskland för några år sedan besökte jag bland annat de gamla kyrkorna i Braunschweig och Hildesheim. Det är tunga, allvarliga byggnader från 1000—1100-talet, den romanska stilperiodens tidigare skede, ärevördiga prof på den äldsta tyska kyrkbyggnadskonsten. Alla äro de af intresse genom sin ålder och sina minnen, men också genom sina grundplaner och öfriga mindre vanliga anordningar. S. Michael och S. Godehard ha ännu qvar sina platta baselikeloft, omvexlingen af pelare och kolonner, den förra derjemte urgamla loftmålningar. Domen i Braunschweig har sin krypta, sina romanska väggmålningar i koret, sina minnen af Henrik Lejonet, welfernes tappre stamfader. Domen i Hildesheim är visserligen för länge sedan efter en brand fullständigad i ett slags rokokostil, men eger ännu åtskilliga minnen från sin ungdomstid, de reliefprydda bronsportarna, den berömda ljuskronan m. m. Men det kan ej nekas, att det intryck, som alla dessa minnen vore egnade att framkalla, i en betydlig mån skymmes af moderna restaurationstillsatser. Man finner öfver allt modern målning i många och bjerta färger, mer eller mindre troget efterbildande mer eller mindre trovärdiga förebilder, både i ornament och figurer; kyrkorna ha genomgått en slags stilistisk luttringsprocess, som visserligen respekterat det allra förnämsta af den äldre inredningen — man har t. ex. bibehållit den präktiga renässansläktaren i domen — men alla dessa minnen af hädangångna mindre betydande

personer, som pläga finnas i hvarje äldre kyrka, ha försvunnit, och man spörjer en anmärkningsvärd brist på de små tillfälliga och pittoreska anordningar, som ge en individuel karakter åt en historisk byggnad, som vittna om, att den lefvat sitt eget lif under tiderna, att den varit föremål för intresse äfven under de perioder, som ligga mellan dess ursprungliga anläggningsår och den moderna restaurationen. Man får intryck af något städadt och ordningsfullt, men tillika af något prosaiskt, nyktert, bundet, och den moderna restaurationen erinrar om sminket på en åldrings kind.

Min färd förde mig några dagar derefter till Lybeck, och jag stälde naturligtvis mina steg till Mariakyrkan, ett af de stoltaste minnesmärkena af denna nordtyska tegelgotik, af hvilken vi se prof i så många af östersjöstäderna ända upp till Reval och Narva, och som äfven i Peterskyrkan i Malmö har en värdig representant. Helgedomen är anlagd i slutet af 1200-talet, dess yttre och väsentligen äfven dess inre bära som sig bör anläggningstidens karakter, men sedermera har hvarje tidsströmning under de följande sex århundradena härinne afsatt sitt lager af minnen. Här finna vi dopfuntar från 1300-talet, målningar och bildverk från 1400-talet, präktiga renässanssniderier å de för den höga senaten afsedda bänkarna fram i koret, en altarprydnad från 1697, således från samma period, som det nyligen utdömda altarverket i Upsala domkyrka, epitafier i barock- och rokokostil, moderna målningar vid sidan af den berömda medeltida dödsdansen, minnen öfver de fallna från krigen 1813 och 1870—71; öfver allt gamla smiden, ljuskronor, ljusarmar och snidverk. Hvilken rikedom af intryck, hvilken omvexling af former, hvilken räcka af minnen möter ej här ögat och lifvar sinnet. Och alla slutas de samman till ett helt af den mäktiga imponerande arkitekturen, som ädelmodigt famnar dem alla och ger alla huld och skydd. Det är som hörde man ett varmt hjerta slå, ett lif andas bakom de skiftande formerna. Denna byggnad är ej restaurerad, den innehåller den mest tillfälliga blandning af föremål i alla stilarter, och dock blir intrycket ej blott stort och väldigt, men hjertligt, liffullt, en välgörande motsats till den korrekta kylan i de nyss skildrade romanska byggnaderna.

Man skulle kunna anföra liknande exempel från närmare håll, från vårt eget land. Litet hvar kan anställa en jemförelse på grund af egen erfarenhet mellan den kyliga, utmanande, kritikretande stämningen i en modern, stilenlig bostad med bonade möbler, med draperier af siden och sammet, med målade plafonder, och den hjärtliga trefnaden i ett enkelt gammaldags hem med blommor och hvita gardiner, den messingsbeslagna byrån och de damastklädda stolarna. Men när man ställer dessa och liknande iakttagelser för ögonen, kan man med skäl fråga, om stilrenhet är något under alla omständigheter fördelaktigt.

Frågan kan som de flesta andra s. k. principfrågor besvaras både med ja och nej, allt efter den betydelse, hvari man tager ordet. Med *ja,* om man ger det den friare, bredare tolkningen af en varmt känd och klart uttalad öfverensstämmelse mellan de olika delarna, hvaraf det hela är sammansatt. Med *nej,* om man sätter såsom sitt mål ett slafviskt sammanplockande af historiskt gifna stilarters former.

Detta för oss helt naturligt in på en annan fråga, den nämligen: hvad är stil? Ja, för så vidt jag kan finna, kan man ej ge ordet någon annan tolkning än den af ett egendomligt uttryckssätt, vare sig detta tillhör en individ — vi tala ju i konsthistorien om en Rafaels, en Rembrandts stil o. s. v. — eller en grupp af individer, arbetande under likartade förhållanden, d. v. s. på samma tid och i samma land. Detta senare blir då de s. k. historiska stilarterna, den grekiska, romanska, gotiska o. s. v., hvarvid vi dock aldrig få släppa ur sigte, att äfven här de stora helheterna eller grupperna bygga upp sig af idel individuela frambringelser. I äldre tider med enklare förhållanden, trögare samfärdsel, långsammare utbyte af idéer, var sambandet inom de särskilda lokala stilgrupperna i allmänhet starkare, sammanhanget mellan de enskilda konstföreteelserna tydligare, det gemensamma ursprunget från samma källa klarare. Man stördes ej i skapandet af blicken utåt, på det främmande, det i tid och rum aflägsna. Traditionen verkade med hela sin kraft och tyngd, och hvarje särskild grupp af företeelser framstår derför skarpare begränsad inför efterverlden liksom de forntida folken och språken. Detta är en sanning, men en

»sanning med modifikation»; den gäller väsentligen om i tid och rum vidt skilda odlingsformer, t. ex. om den fornegyptiska och den klassisk-grekiska konsten å ena sidan, om denna och gotiken å den andra, men det måste medgifvas, att gränserna mellan samtida grupper eller mellan föregående och närmast efterföljande ej alltid äro så lätt uppdragna, som man kunde förledas att tro, när man bläddrar igenom ett konsthistoriskt planschverk. Jag erinrar i detta afseende om förhållandet mellan t. ex. sengrekisk, s. k. hellenistisk konst och romersk, mellan de olika formerna af renässans- och barockstil. Flytande stilgränser se vi öfver hufvud allestädes, der olika kulturformer stöta ihop med hvarandra.

Man har emellertid gerna förbisett detta, mera fäst sig vid likheterna mellan forntida former än vid olikheterna, och härigenom kommit dels till en ej alldeles riktig, åtminstone allt för trång uppfattning af de äldre stilarternas väsen, dels till en falsk uppfattning af vår egen tids lif på detta område. Redan Ehrensvärd utbrister klagande: »de gamle egde stil, vi söka stil», och gå vi tillbaka till de teoretiskt anlagda renässansarkitekterna, en Leon Bapttista Alberti, Sebastiano Serlio, Vasari o. a., så hörs ungefär samma tal eller åtminstone samma mening. Det är således intet nytt vi komma med, när vi för vår egen tid uppstämma denna klagosång öfver brist på stil. Måhända är den lika litet berättigad. Säkert är, att för ett sant och sundt lif i konstens liksom öfver hufvud i andens verld sökandet är ett lika vigtigt moment som egandet, ja måhända vigtigare. Hvari består då olikheten mellan den nuvarande tidens sätt att uppfatta hithörande företeelser och äldre tiders.

Genom de stora verldshistoriska omhvälfningarna kring vårt århundrades början hade traditionernas kedja blifvit bruten, den äldre auktoritetstron rubbad. Detta visar sig på alla lifsområden; i föreliggande fall är det särskildt att erinra om afbrottet i den häfdvunna yrkesundervisningen. Å andra sidan utströmmade genom den lifligare beröringen mellan Europas länder, mellan dem och andra verldsdelar, samt genom det vaknade historiska sinnet och de nyupptagna historiska studierna, mellan den egna och äldre tider, massor af nya intryck in öfver folken.

Hur lifligt dessa intryck verkade på fantasien, se vi af den samtida literaturen och stora konsten med dess upptagande af forntida och romantiska ämnen. Man kan i detta afseende erinra sig, endast i Norden, Oehlenschläger, Tegnér och Geijer, Sergel och Thorvaldsen. Men detta allmänna förhållande återverkar i sin art på jemväl den konstindustriela verksamheten. Det är försöken, vi kunna gerna säga de famlande försöken, att reda dessa massor af intryck, att återknyta de afbrutna traditionerna, som karakterisera vårt århundrades första hälft, våra farfäders och mormödrars tid. Det är denna tid, som vi företrädesvis pläga kalla en stillöshetens tid. Säkerligen med orätt. Man är i historien alltid mest sträng mot den närmast föregående perioden, mot sina farfäder och mormödrar. Redan den omständigheten, att vi med någorlunda säkerhet med ett ögonkast kunna afgöra, om ett föremål härrör från denna tid, visar, att här dock finnes en viss egendomlighet — och denna egendomlighet, låt vara att den är svår att beskrifva — är dock hvad man eljest kallar stil.

För att komma ifrån den osäkerhet, det famlande, som utmärker århundradets första hälft, har man under det senare beträdt en annan väg. Man har genom undervisningsmedel af alla slag, skolor, museer, utgifvande af literära och illustrerade arbeten sökt att bibringa den arbetande konstslöjden, häri inbegripna arkitekturen och dekorationskonsten, kännedom om de historiska stilarterna. Denna undervisning, hvilken företrädesvis intresserat folken af germansk nationalitet, först engelsmännen, sedan tyskar och skandinaver, har som bekant bedrifvits med stor energi. Orden *stil, stilfull, stilenlig,* i denna mening nästan obekanta för våra fäder, sällan hörda i vår, d. v. s. de äldres, ungdom, och då alltid omgifna af en helgdagsnimbus, ha trängt djupt ned i alla lager, ha ingått i hvardagsspråket, ja ordet *stilig* gläder sig som bekant åt en ärad plats i skolgossens och skolflickans knappa ordförråd. Detta bevisar åtminstone något, bevisar, att problemet är satt under debatt, att stilenlighet är ett behof. Man kan ej heller förneka, att kännedomen om de historiska stilarterna är temligen allmänt spridd, åtminstone i konstnärligt och konstindustrielt intresserade kretsar, att denna kännedom på många håll verkat frukt-

bringande på den konstindustriela alstringen, och, hvad som är lika vigtigt, riktat allmänhetens intresse åt detta håll.

Men rörelsen har i vissa fall verkligen haft sina olägenheter, oeh det var just om dessa vi nu skulle tala. Man har, som så ofta sker, förvexlat medlet oeh ändamålet. Kännedomen om de historiska stilarterna är på vår nuvarande kulturståndpunkt, med dess så komplicerade förhållanden, oundgängligen nödvändig för dem som arbeta i dessa faek — detta måste uttryekligen betonas. Men den bör vara ett medel att befrukta fantasien, att gifva uppslag till nya skapelser, att lära oss förstå sammanhanget mellan de gamla. I stället har man låtit förleda sig att betrakta den som ett slags reeeptsamling för praktiska behof, lämplig att ta till då så erfordras, som ett rättesnöre för all konstindustriel verksamhet. Man har härvid gjort sig skyldig till två misstag. Man har först och främst fattat begreppet stil såsom liktydigt med någon af de äldre historiskt gifna stilarterna, och vidare har man på ett allt för trångt sätt fattat dessa historiska stilarters karakter.

Om det första af dessa misstag, förvexlingen af begreppen stil och historisk stilart kunna vi fatta oss temligen kort. Man fordrar i enlighet härmed, att ett föremål, en dekoration skall vara utförd i grekisk, gotisk, renässans, rokoko, Louis XVI-stil o. s. v., för att vara estetiskt berättigad. Men konstens eller konstslöjdens mål bör ej vara en imitation, ett upprepande af former och kombinationer tillkomna under helt andra förhållanden, för andra ändamål, med andra redskap. Vi behöfva något som motsvarar våra ekonomiska resurser, våra vanor, våra tekniska hjelpmedel, oeh detta något måste på samma gång vara hos uppfinnaren uttryeket af ett eget andligt lif, af en i någon mån sjelfständig uppfattning. Hur smeksam än konturen är i en gammal grekisk vas, så drieka vi dock hellre vårt vin ur ett genomskinligt slipadt glas — kaffe i en grekisk kylix vore rent af en löjlighet — hur ståtlig en snidad renässansbänk än ter sig för ögat, så slå vi oss doek med större välbehag ned i den tarfliga gungstolen eller den stoppade fåtöljen, oeh om vi för en promenad hade att välja mellan den enkla nätta droskan oeh den förgylda sjuglasvagnen, tror jag, att valet på längden ej skulle bli svårt. På samma sätt med en mängd andra

saker. Jag vill härmed ej förneka, att det i vissa fall kan vara både rätt och klokt att, vid tillgodoseendet af moderna kraf, utgå från vissa, särskildt enklare forntidsformer, och att på detta sätt goda och vackra resultat kunna nås. Men jag vill också särskildt betona, att det just är från de enklaste, så att säga mest obestämda typerna, som de nya idéerna bäst hemtas. Så t. ex. från sengotikens möbler, från den tidiga renässansen eller här i Sverige från den s. k. gustavianska stilen.

Farligare i sina följder är det andra misstaget, den oriktiga uppfattningen af hvad som menas med historisk stilart. Man föreställer sig nämligen en sådan som något fullkomligt afslutadt, åt alla sidor skarpt begränsadt helt, som en summa, ett förråd af ett visst antal fullfärdiga former och sammanställningar. Af dessa behöfver man visserligen ej begagna alla, man kan således minska dem, men man får deremot ej öka dem, vid fara att råka in på stillöshetens förderfliga afvägar. Det är ungefär som om vi tänkte oss, att en modern författare skulle t. ex. skrifva en roman på latin eller sina poem på hebreiska. I sjelfva verket förhåller det sig så, att så länge en historisk stilart lefver, så är den stadd i en oupphörlig, visserligen mer eller mindre liflig, mer eller mindre märkbar rörelse. Den sammanhänger i hvarje ögonblick af sin tillvaro genom tusen gröfre och finare trådar med det föregående och med det efterföljande. Gamla motiv nötas ut, nya tagas upp. Af dessa vinna somliga ej anklang, förkastas snart, läggas å sido och glömmas, andra bli populära, utvecklas vidare, ingå i nya sammanställningar. När vi med kritiskt öga skåda tillbaka på en sådan stilarts frambringelser, göra vi ett slags statistik öfver förekommande motiv. De som antingen ej förekomma nog allmänt eller som stå på gränsen till en annan grupp, d. v. s. öfvergångsformerna, förkastas såsom oanvändbara eller åtminstone misstänkta. Af de element, som nu stå qvar, forma vi en tankebild, som skulle innehålla det för stilen väsentliga och karakteristiska. På detta sätt uppkommer föreställningen om ett grekiskt tempel med sin rektangulära grundplan, sina kolonner, sin fris och gafvel, om en gotisk dom med spetsbågar, hvalf, sträfpelare, tornspiror och fialer, om ett barockornament, en rokokoram o. s. v. Men i verkligheten har

denna bild sällan någon full motsvarighet, ty mer eller mindre betydande afvikelser från skemat förekomma alltid i de enskilda fallen. Det förhåller sig härmed på samma sätt som med statistikens genomsnittsmenniska, som likaledes lär vara en sällsynt företeelse. Icke dess mindre är det nu denna magra, urvattnade och blodfattiga tankebild, som lägges till grund för en nybildning, hvilken sålunda blir en mer eller mindre försigtig kombination af redan kända element. Denna utföres med all möjlig precision — och med afseende på möjligheterna af en sådan äro vi forntiden säkerligen öfverlägsna — och resultatet blir en matematiskt regelrätt, oklanderlig produkt, som mera utmärker sig genom frånvaron af fel, än genom tillvaron af förtjenster, der man saknar hvarje fläkt af personligt lif, men doften af ett anspråksfullt pedanteri är så mycket starkare, der en ytlig lärdom får ersätta hvad som brister i skaparkraftig konstnärlighet. Såsom exempel på dessa blodfattiga alster kunna nämnas de i Danmark så ofta förekommande föremålen i antik stil, med magra palmetter, akantusrankor o. d., en urvattnad empirestil, här i Sverige de i ett slags romansk stil utförda byggnaderna af Brunius, som utmärka sig genom sin fullständiga fantasilöshet, samt öfver hufvud en stor del byggnader och andra föremål i modern gotisk stil så väl här som utomlands, men derjemte åtskilliga alster af modern tysk renässans m. m.

Med denna uppfattning af stilarternas väsen har helt naturligt följt en öfverdrifven vördnad för s. k. stilrenhet och en lika öfverdrifven fruktan för stilblandning. Ur pedagogisk synpunkt kan en sådan åsigt vara både förklarlig och i viss mån berättigad; inom den elementära undervisningen gäller det nämligen för vederbörande att visa, att kännedomen om de historiska stilarterna verkligen är för handen. Men såsom underlag för en sjelfständig konstnärlig verksamhet är den ej tillfyllestgörande. Stilblandning innebär i och för sig intet ondt; den kan till och med sägas vara det normala i den fortlöpande utvecklingen. Ingenting uppstår af intet. Man utgår från det för handen gifna, man behåller vissa element, förkastar andra, upptager nya vare sig från naturen eller från andra konstformer, och sålunda pågår en oupphörlig blandning, så länge lif verkligen finnes.

Detta är det vanliga och allmänna förloppet. Ja det finnes vissa erkända stilriktningar, som alldeles utpräglad bära karakteren af en blandning. Sådan är t. ex. hela den gamla romerska konsten. Sådan den romanska under den tidigare medeltiden, men äfven mot slutet af sin tillvaro under den s. k. öfvergångsperioden. Sådan äfven den tidiga renässansen. Öfver hufvud kan det sägas, att ju lifskraftigare en kulturform visat sig, dess lättare har den förmått att med sig införlifva främmande element och påtrycka dem sin egen prägel. På hvilket älskvärdt sätt förstod ej ungrenässansen både i Italien och kanske ännu mera i Frankrike att förbinda gotiska och antika, medeltida och fornromerska element. Hvilken betydande rol spela ej de orientaliska motiven i renässansens ornamentik. Beror ej det egendomliga behaget i flere grupper af keramiska föremål, t. ex. holländska fajanser och sachsiska porsliner, på förbindelsen af vesterländska och orientaliska former? I dessa fall förnekas skönhetsvärdet ej ens af stilenlighetens mest ofördragsamme anhängare; såsom historiska fakta ha de efter hand fått fräjdebetyg. Vore det ej följdriktigt att skänka samma erkännande åt vår egen tids motsvarande företeelser?

Detta i fråga om hela riktningar. Men äfven i fråga om enskilda konstföreteelser, t. ex. arkitekturverk, der stilblandningen varit helt och hållet tillfällig, ha icke dess mindre de mest öfverraskande resultat vunnits, om man vill vara fullt uppriktig. Exempel härpå kunna anföras i mängd. Ett välbekant sådant är bl. a. dogepalatset i Venedig med dess blandning af medeltida spetsbågar och renässansmotiv. En ibland de mest anslående byggnader jag sett är den föga bekanta domen i Erfurt med dess härliga läge på ett utsprång af Thüringerwald. Storartade trappanläggningar leda upp till templet, som krönes af tre torn i bredd öfver tvärskeppet; å detta skönjer man romanska former, högkoret är utfördt i blomstrande gotik, långhuset med sin härliga tresidiga förhall mot norr visar sengotiska former. I förening med den bredvidliggande S. Severinskyrkan bildar den ett helt af den mest öfverraskande, mest imponerande verkan och med de intressantaste detaljer. I Sverige kunna vi som exempel på en dylik byggnad anföra Linköpings domkyrka, der vi finna alla skiftningar af medel

tidsstilar från 1200-talet till 1500-talet representerade, och knappast två pelarpar äro lika. Tvärskeppet visar romansk karakter, långhuset tidig och utbildad gotik, koret de mest blomstrande sengotiska former. Och dock må vi ej förneka, att denna byggnad åtminstone till sitt inre, der stilblandningen just är som mest märkbar, är en af de mest anslående interiörer i vårt land. På detta slags skönhet var säkerligen äfven det gamla Stockholms slott med sin blandning af torn, gaflar, höga tak, praktportaler och murlängor ett ståtligt exempel. Och jemväl från den inre dekorationen, från den egentliga konstindustriens område, skulle man kunna hemta exempel på iakttagelsens sanning.

Jag nämnde nyss, att stil i ordets bredaste bemärkelse kunde betecknas såsom ett egendomligt uttryckssätt, vare sig för en person, en tid eller ett folk. Genom den här antydda uppfattningen af de historiska stilarternas betydelse och karakter, genom en pedantisk fordran på stilrenhet och farhåga för stilblandning, kommer man till det motsatta underliga resultatet, att stil vinnes genom uppgifvandet af både den egna personlighetens, det egna folkets och den egna tidens egendomligheter. Men när sålunda en lifligare, varmare sjelfverksamhet bannlyses, är man inne på den tama rutinens väg, hvilken leder till död och förfall lika väl som motsatta öfverdrifter. Man frågar då ej längre om denna sak, denna byggnad, denna dekoration är vacker och ändamålsenlig, utan om den öfverensstämmer med det eller det receptet, den eller den regeln, man underskattar fantasiens, uppfinningsförmågans, det egentligen konstnärliga elementets betydelse både hos sig sjelf och — hvad som är ännu sämre — hos andra, och lofsjunger i stället det opersonligas, karakterslösas gråa eller brokiga enahanda. Men härjemte framträder såsom vanligt vid alla imitationer en viss benägenhet att fästa sig vid förebildens, d. v. s. den valda historiska stilartens öfverdrifter och ofullkomligheter. Och sådana erbjuder i sjelfva verket hvarje stilart. En gammal romansk stenskulptur, t. ex. å en dopfunt eller öfver en portal, en gotisk takmålning kan genom sin ålder, sin naivitet, sin totalverkan, de minnen, som äro förknippade dermed, den historiska bakgrund, mot hvilken den framstår, göra ett ärevördigt, anslående, t. o. m. rörande intryck. Men detta beror till

stor del på förutsättningar, som öfver hufvud ha ganska litet att göra med dess estetiska karakter, och intrycket förnimmes egentligen endast af den, som genom studier och reflexion satt sig in i samma förutsättningar. Den känsla af vördnad och deraf härledt stämningsfullt välbehag, som framkallas på detta sätt, är obefogad och uteblir alldeles, när samma former på fullt allvar imiteras af en modern konstnär. Forntidskonstnären stod fullt naiv och oafsigtlig gent emot sitt verk, han gjorde säkerligen sitt bästa, han gaf det all den fullkomlighet, hvaraf han var mäktig. Den moderne kommer på reflexionens väg till sin uppfattning, han gör saken med afsigt ofullkomligare, d. v. s. sämre än han kan, och detta på sätt och vis i afsigt att bedraga. Han är hänförd af de gamla framställningarnas naivitet, af deras enkla ursprunglighet, och han vill återgifva denna. Men naivitet är en ungdomens sak, och vi äro ej unga. Naivitet är en motsats till reflexion, och vi äro ytterst reflekterande. Man kan ju med rätta tycka att det är ledsamt att ej längre vara ung, man kan längta tillbaka till lifvets vår, men detta är en förlust, som ej kan hjelpas, ett faktum, som manligt måste erkännas. Man måste finna sig deri och söka göra sitt bästa af det som är. Det är i alla händelser vida bättre än att spela ung med konstlade medel. Och hvem bedrager man genom denna reflekterande naivitet? Svårligen den konstbildade, ty så svår är lyckligtvis imitationens konst, att det moderna ursprunget sällan kan döljas, det nittonde århundradets uppfattning gör sig ofrivilligt gällande. Ej heller har man stor utsigt att vinna den stora allmänheten, som på sin höjd med ett likgiltigt: »det der lär vara vackert» bringar auktoriteten sin knappa hyllning. Men hvem är då den bedragne, om ej konstnären sjelf, som misstagit sig på effekten af sitt verk. När den store franske målaren Hippolyte Flandrin fyllde väggarna i den urgamla kyrkan S:t Germain des Près i Paris med framställningar i sin egen personliga, visserligen mycket värdiga stil, gjorde han ett i konstnärlig mening riktigare grepp, än den konstnär, som nyligen i Braunschweigdomen tagit sig före att i romansk stil fortsätta de gamla kormålningarna rundt omkring hela kyrkan. Han har blandat bort intrycket af de gamla, och hans egna räckor af styfva, smalbenta gubbar hänföra

ingen, verka nästan parodiskt. Färgstämningen, som ur dekorativ synpunkt är det väsentliga, hade kunnat vinnas både med enklare medel, om mästaren hållit sig till det rent ornamentala, eller med rikare, om han satt in något af sin egen personlighet. På denna förkärlek för äldre tiders ofullkomligheter och öfverdrifter skulle en mängd prof kunna anföras, jemväl från vårt land. Det kan vara nog att påpeka de synnerligen fula, grotteska vattenkastarna på moderna, gotiska byggnader, en hel del moderna glasmålningar, möbler i s. k. tysk renässans, särskildt de i Tyskland utförda, moderna rokokoföremål m. m., öfverallt öfverdrifna öfverdrifter! Vi le nu för tiden åt de konstgjorda ruinerna, de götiska tornen, de dystra eremitgrottorna, de sentimentala minnesvårdarna från århundradets början i de gamla slottens och herrgårdarnas parker. Om vi sätta något värde på dem, är det ej för deras egen skull, utan som monument öfver våra förfäders ungdomliga, älskvärda känslolif under denna »de höga och ömma känslornas» period. Månne ej en stor del af vår egen tids imiterade »stilenligheter» kommer att i efterverldens ögon te sig på samma sätt — endast mindre älskvärda och mera anspråksfulla.

Man skulle tro, att en tid som vår, hvilken med samma hänförelse bygger romanska bankhus och gotiska kyrkor, moriska kafeer och renässansteatrar, och der man dessemellan gör sina utflykter in på japanismens eller rokokostilens marker, ja der samme konstnär på beställning arbetar i snart sagdt hvilken stilart som helst; man skulle tro, att denna i stilfrågor skulle vara en fördragsamhetens tid. Men så är långt ifrån fallet. Stilrenhetens spöke tränger sig så att säga in öfver allt, kritiserar och väcker misstankar. Hvilka bekymmer gör man sig ej vid ordnandet af den enskilda bostaden. Man är tolerant så till vida, att hvilken stil som helst släppes in: gotiken i farstun, renässansen i matsalen, rokokon i fruns kabinett, Louis XVI-stilen i salongen, bondstil i herrns rum och en smula moriska ansatser i rökrummet. Men det duger knappast att flytta en sak ur det ena rummet i det andra; allt är ordnadt som i ett museum, allt är stilfullt — med undantag måhända af värdfolket och säkerligen af gästerna. Med denna uppfattning följer den djupa vördnaden för gamla saker, ej

egentligen derför att de äro vackra, utan derför att de äro gamla, för s. k. äkta stolar som man ej kan sitta på, speglar som man ej kan spegla sig i, bord som man ej kan sitta vid, skåp som man ej kan öppna, och denna alstrar i sin ordning en viss afvoghet mot moderna föremål, endast derför att de äro moderna, en omständighet som icke är till uppmuntran för den arbetande konstslöjdidkaren. Genom fordran på stilrenhet tvingas också denne mången gång att arbeta på förlag och i många olika riktningar, utan att bli fullt hemmastadd i någon.

På ett synnerligen i ögonen fallande sätt har denna ofördragsamhet yttrat sig vid restaurationer af äldre byggnader. När i äldre tider en restauration af en byggnad egde rum, så skedde denna i regeln i den egna tidens former. Häri låg ingen vårdslös vandalism, ingen afsigtlig hänsynslöshet, ty man hade ej ögonen öppna för de historiska stilarternas betydelse, och man gjorde alldeles oreflekteradt så godt man kunde, visserligen med mer eller mindre lyckadt resultat. Många intressanta arbeten ha emellertid på detta sätt tillkommit. Ett sådant är t. ex. Nicodemus Tessins tornspira på Vesterås domkyrka, åt hvilken han efter branden gaf gestalten af en antik obelisk, ett annat ha vi i de tre egendomliga tornhufvarna på Mariakyrkan i Visby, den nuv. domkyrkan, hvilka visserligen ej äro gotiska, men ha en utpräglad karakteristisk hållning. Ja som sådant kan man enligt min åsigt till och med anse den fina och eleganta lanterninen på Storkyrkan i vår egen stad. Det vore utan tvifvel skada att utbyta dessa fantasirika, om sin tids smak och kunnighet vittnande tillsatser till de gamla medeltida helgedomarna mot moderna schablonmässiga gotiska dussinspiror. Exemplens antal skulle kunna ökas i mängd. Den nyligen rifna södra tvärskeppsgafveln å Skara domkyrka, uppförd af Hårleman i ett slags sen renässansstil, var ett värdigt konstverk, och det hade varit önskvärdt, om också svårt, att vid restaurationen komponera in den i den nya byggnaden i stället för att helt summariskt rifva den. Vid moderna restaurationer har man deremot utgått från det antagandet, att den beträffande byggnaden en gång blifvit uppförd i en viss, noga fixerad stil, och denna stilart har man sedan med alla medel velat genomföra ej blott i sjelfva byggnadens yttre och inre detaljer, utan om möjligt i hela dess

inredning. Förutsättningen, att en plan varit uppgjord och följd, torde i de allra flesta fall vara oriktig. Man byggde ej i äldre tider på det sättet. Medeltidskyrkorna stodo, man kan nästan säga i regeln, under byggnad i århundraden, och den ursprungliga planen, när den någon gång i all allmännelighet blifvit uppgjord, har under tidernas lopp och efter smakens vexlingar i de flesta fall blifvit på mångfaldigt sätt och utan betänklighet modifierad. På samma sätt förhöll det sig med inredningen och prydnaderna, som oupphörligt vexlade och fullständigades, bland annat derigenom att de mera betydande kyrkorna alltjemt riktades genom gåfvor från olika håll, vid hvilkas utförande man säkerligen ej hade tillfrågat kyrkans byggmästare. Någon stilrenhet i modern mening hade således kyrkorna i allmänhet ej att fordom uppvisa, med undantag måhända af några mycket rika och så att säga i ett slag byggda eller ett och annat slottskapell. Eljest voro här blandade om hvarandra element från olika håll och efter hand äfven från olika tider. Kyrkan är ett rum, der tidehvarfven, det ena efter det andra, frambära uttrycken af sin andakt, och det ligger för känslan något vida vackrare och mera upplyftande deri, att här efter hand samlas minnen af slägte efter slägte, än att allt på beställning göres färdigt på en gång som hos en nygift grosshandlare. Nej, om någonsin, borde i kyrkans utstyrsel samhörigheten mellan de olika tidehvarfven betonas, traditionerna vårdas och uppehållas. För så vidt en kyrka eller en annan gammal byggnad skall vara något annat än en mer eller mindre dekorativ stenmassa, bör den få afspegla sin egen och sin omgifnings historia. Härigenom får hvarje byggnad en så att säga individuel karakter. Endast på detta sätt kan intrycket bli djupt, kraftigt och rikt.

För den moderna restauratören-arkitekten har denna finkänslighet gent emot historiska fakta ofta förefallit som ett sentimentalt pjunk eller ett okunnigt kink. För honom har det blifvit en uppgift att utplåna de små egendomligheter, som tiden efter hand skapat, och göra den ena byggnaden så nära som möjligt lik en annan inom samma grupp. Han ledes härvid af sin tro på den bleka tankebilden, som han på mer eller mindre djupgående grunder skapat sig om en fullt

stilenlig företeelse. Är kyrkan romansk, så måste allting, altare, predikstol, orgelbröstning, stolskarmar, ljuskronor, altarklädsel gå i samma stilarts former, äfven om det ifrågavarande slaget af föremål aldrig funnits i forntiden. Han nöjer sig ej blott med att fullständiga hvad som fattas, laga det som är sönder, borttaga eller jemna de stötande utväxter, som vårdslöshet och slarf alltid pläga åstadkomma. Nej, allt skall göras om efter stilenlighetens linjal. Den gamla något oregelbundna, men personliga och förnäma hållningen försvinner, och i stället kommer en prosaisk, nykammad och nyrakad korrekthet. I stilenlighetens namn ha vi sett gamla, minnesrika altarverk aflägsnas ur våra domkyrkor för att ersättas med fantasilösa och anspråksfulla handtverksarbeten. I dess namn se vi både gamla och nya byggnader »prydas» med billiga och andefattiga bilder i stället för med verk af konstnärsanda och konstnärshand. Med en sådan uppfattning borde Lorenzo Ghibertis berömda bronsportar aldrig hafva sett dagen, dessa portar om hvilka Michel-Angelo dock sade, att de vore värda att utgöra ingången till paradiset; med denna uppfattning vore Donatellos och öfver hufvud hela ungrenässansens verksamhet ett misstag, åtminstone för så vidt den afsett prydandet af äldre byggnader.

Jag har, som jag hoppas, visat, att en alltför öfverdrifven och oförståndig tro på stilenlighetens vigt har sina stora olägenheter. Jag skulle ha uttryckt mig illa, om mina ord gifvet det intrycket, att stilenligheten, rätt fattad, ej också har sin stora betydelse och sina fördelar. Men det var ej om dem vi denna gång skulle tala. Stilenlighet bör alltid finnas, men i en inre, friare, mera personlig mening. Stilkännedom bör också finnas, men den bör vara en vän, en hjelpare, en rådgifvare, ej en hufvudkudde, på hvilken fantasien lägger sig att sofva den rättfärdiges sömn, i tron att allt är väl beståldt. »Det sköna är svårt», säger ett gammalt grekiskt ordspråk. Det vinnes ej utan arbete och strid, utan kärlek och eld. I denna dess andliga förnämhet ligger dess värde. Minnet får ej ensamt vara konstnärens sångmö. Känslan, fantasien och förståndet skola också vara verksamma. När urpedanten Wagner i Göthes tankedjupa dikt frågar sin mästare Faust, hur man

skall lära sig att med en annan konst, här talets, leda menniskorna, brusar den lärde doktorn ut och svarar till sist:

»Doch werdet Ihr nie Herz zu Herzen schaffen
Wenn es Euch nicht von Herzen geht»,

eller som det heter i Viktor Rydbergs öfversättning:

Du griper aldrig hvad du ej förnam;
ur själen som en källvåg springa
urkraftigt skönt de tankar fram,
som gå till hjertan och betvinga.
Men sitt ni der och rör tillsamman
ragu af lemningar från andras fest
och pina fram, som ni kan bäst,
ur askan på er härd den klena flamman!
Vill ni beundran, får ni den — af hvem?
Af barn och apor, så var ej förlägen!
Men intet ord fann hjertevägen,
som icke föddes i ett hjertas hem.

Gustaf M. Lamm.

* 13 April 1855. † 23 Juni 1892.

Bland de många, till hvilka Svenska Slöjdföreningen står i tacksamhetsskuld, derför att de frivilligt och oegennyttigt stält sin tid och sina krafter till föreningens förfogande, intog under en följd af år ingeniören Gustaf Mauritz Lamm ett framstående rum. Redan från ynglingaåren egnande sina studier åt de verksamhetsområden, som ligga inom gränserna för Slöjdföreningens uppgift, skulle han, när han der inträdde som ledamot, såväl genom sin naturliga begåfning som sina praktiska förutsättningar blifva en god acqvisition och en synnerligt dugande kraft. Många voro också de värf, som nu lades på honom. Hvad han åtog sig, utförde han med nit och intresse, och då sakkännedomen understöddes af ett ovanligt praktiskt förstånd och en likaledes ovanlig förmåga af initiativ, skulle resultatet af det arbete, han hann utföra, också blifva synnerligt tillfredsställande. När han så vid jemförelsevis unga år bortrycktes af döden, var det icke underligt, om isynnerhet de, som samarbetat med honom, kände, att i honom har Svenska Slöjdföreningen gjort en förlust. Hans plats blir ej lätt att fylla.

* * *

Sedan Gustaf Lamm vid aderton års ålder aflagt mogenhetsexamen, fortsatte han sina studier vid Tekniska högstolan, derifrån han år 1876 utgick som civilingeniör. Sin verksamhet kom han dock i det stora

hela icke att egna åt ingeniörsvetenskapen. Håg och lust drefvo honom åt konstens och ännu mera åt konstslöjdens studium. Ett ypperligt tillfälle härtill erbjöd den stora retrospektiva konstslöjdutställning, som på hösten 1876 började anordnas i Arffurstens palats i Stockholm. I de förberedande arbetena härför tog Lamm en verksam del; en följd af detta visade intresse blef, att åt honom uppdrogs utarbetandet af beskrifningen öfver utställningens vapensamling, hvilken beskrifning trycktes i den katalog, som utgafs i sammanhang med utställningen. Kort efter det densamma öppnats, afreste emellertid Lamm till Wien, för att under Jakob v. Falke fullfölja sina konstslöjdstudier vid det nybildade Kunstgewerbemuseet derstädes. Hemsända uppsatser vitnade om hans framsteg. Tyvärr tvangs han af helsoskäl att i förtid afsluta sina studier i den österrikiska hufvudstaden. Efter några års hvila inträdde han som ledamot i Slöjdföreningen, blef 1886 ledamot af dess nybildade första utskott och 1888 suppleant i styrelsen.

Som bekant undergick Slöjdföreningens organisation vid midten af 1880-talet en ganska genomgripande förändring. De forna tre utskotten utbyttes mot endast två genom borttagandet af det statistiska, och det första af dessa fick till hufvudsaklig uppgift att verka för den inhemska slöjdskicklighetens utveckling i allmänhet, och särskildt hemslöjdens och slöjdundervisningens främjande. Under sin nye ordförande, numera generaldirektören Erik Storckenfeldt, tog det till större delen nyvalda utskottet sin uppgift med stort allvar och slog in på den väg, som dädanefter visat sig så fruktbringande, hufvudsakligen genom att inköpa hjelpmaskiner och handverktyg af nyare konstruktion och utställa dem på olika trakter i landet. I förberedelserna för denna verksamhet tog Lamm en mycket liflig del liksom vid urvalet af mönster för de planscher, som utskottet tid efter annan offentliggjorde och afgiftsfritt utdelade till tusentals af landsortens handtverkare.

Vid sidan häraf var det på Lamms initiativ som Slöjdföreningen kom att fästa sin uppmärksamhet vid de talrika reseberättelser, som afgifvas till kungl. kommersekollegium af fabriks- och handtverksidkare, som med understöd af statsmedel företagit studieresor till utlandet. Dessa berättelser hade visserligen i allmänhet varit temligen värdelösa;

men äfven der de innehölle uppgifter värda att tagas vara på, hade de lemnats opåaktade och utan afseende. I en uppsats, som infördes i 1889 års Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen, påpekade Lamm, att de kunde göras mera fruktbringande genom en strängare och mera fackmässig granskning och genom ett bättre tillvaratagande af det samlade materialet, som på lämpligt sätt borde publiceras. Med anledning häraf beslöt Första utskottet att fördela dessa berättelser bland sina ledamöter, hvilka antingen sjelfva eller genom anlitande af vederbörande yrkesidkare skulle afgifva referat af dem och delgifva utskottet sina tankar om deras värde. Så har sedan dess skett med ett hundratal dylika berättelser; och hafva de mera värdefulla bland dem intagits i sin helhet eller i utdrag i de senare årgångarna af Meddelandena. Sitt intresse för Slöjdföreningens arbeten visade Lamm för öfrigt genom att till Föreningen testamentera ett belopp af 5,000 kr. att läggas till den del af föreningens s. k. Allmänna fond, af hvilken räntan omedelbart kan användas.

Vi nämnde, att Lamms håg och studier äfven omfattade konstslöjden. På detta område var han icke blott kännare utan äfven samlare, och för att göra dessa sina samlingar tillgängliga för en större allmänhet testamenterade han dem till Nationalmuseum, i hvars konstslöjdafdelning de för närvarande äro utstälda. Hans studier på detta område framgå för öfrigt af hans år 1885 i Slöjdföreningen hållna föredrag: Om förfalskning af konstföremål, liksom af hans vid novembersammanträdet 1889 gjorda meddelanden rörande den moderna keramiska tillverkningen i södra Frankrike och Schweitz, som han studerat under en dit företagen resa, från hvilken han också hemförde ett antal smakfulla föremål. Äfven det kort före hans död utgifna arbetet Kardinal Mazarins samlingar talar godt såväl för hans forskningslust som för den värme, hvarmed han omfattade samlarens kall. Detta framgick för öfrigt af de värdefulla samlingar gravyrer och böcker, han efterlemnade, hvilka nu blifvit en välkommen tillökning i Nationalmusei gravyrsamling. Äfven på detta område hade han gjort en del anteckningar, hvarjemte han varit en af stiftarne i Föreningen för grafisk konst, i hvilkens styrelse han också intog en plats.

Af allt detta framgår, att Lamm isynnerhet nitälskade för upplysnings främjande inom de områden, åt hvilka han egnade sina krafter. Då han sjelf märkte, att det ej skulle förunnas honom att länge personligen verka för detta mål, vidtog han under sin sista tid anstalter för, att äfven framgent kunna stödja de institutioner och intressen, som han under sin lifstid omhuldat. Utom redan nämda donationer skänkte han ett kapital af 10,000 kr., hvaraf räntan hvart tredje år skall utgå som pris för förtjenstfullt konstvetenskapligt arbete; vidare ett kapital af 10,000 kr., hvaraf räntan hvarje år skall utgå såsom resestipendium åt någon af Nationalmusei tjenstemän; till Nordiska museet 10,000 kr. och till Gripsholmsföreningen ett belopp af 5,000 kr. att användas för restaureringen af Gripsholms slotts inre.

Det är, tyvärr, icke ofta man i vårt land finner personer, som ega både vilja och förmåga att göra uppoffringar för den inhemska konstens, konstslöjdens och slöjdens främjande. Ingeniör Gustaf Lamm var en af dessa sällsynta naturer, som egde detta intresse i hög grad, på samma gång han var i sådana lyckliga omständigheter, att han kunde tillfredsställa detsamma. Den Svenska Slöjdföreningen hade skäl att hoppas att länge få draga fördel af denna varma hängifvenhet för de uppgifter, Föreningen har att fylla. Då dessa förhoppningar svekos genom den värderade ledamotens, menskligt att tala, för tidiga bortgång, återstår endast att i tacksamt minne bevara den bortgångnes verksamhet.

L. L.

Några ord om ornament och deras användning.

Af

Bernhard Salin.

På ganska goda grunder torde man kunna säga, att vår tids ornamentala konst uteslutande lefver på efterbildningar af förgångna tiders och andra kulturers alster. Något självständigt, något fullt originelt är det svårt att kunna uppvisa bland hela den oerhörda massa af ornament, som användes inom industriens och konstslöjdens olika grenar. Onekligt är att man mångenstädes kommit synnerligen långt i denna konst att imittera, så att man ej blott fått ögonen öppna för det karaktäristiska i formgifningen, utan äfven sökt efterbilda det egendomliga i den tankegång, som ligger till grund för denna formgifning, men det är endast få förunnadt att hinna så långt. Det stora flertalet fastnar vid den yttre formen, och de lära sig denna som en katekeslexa och upprepa den i oändlighet.

Detta förhållande kan ej vara sundt, kan ej inverka fördelaktigt på den ornamentala konstens utbildning. Att ideligen upprepa hvad andra sagt måste slutligen förslöa den självständiga tankeverksamheten, och man behöfver ej gå långt för att äfven inom det ornamentala området se de mest slående bevis på sanningen af detta påstående, och dock är det ingalunda sämre hos oss i detta afseende än på många andra ställen.

Hvad kan då göras för att afhjälpa dessa missförhållanden? Är det möjligt att kunna grundlägga en fullt originel ornamentskola. På

den senare af dessa frågor torde man utan betänkande kunna svara ett bestämdt nej, den förra däremot är det skäl att taga i närmare öfvervägande, och jag vill här söka draga mitt strå till stacken därvid utgående ifrån den åsigten, att om man vill motarbeta »katekesläsningen» och i allmänhet tankelösa eftersägningar, så måste man bemöda sig om att sätta förståndet i rörelse i stället för minnet. Med tillämpning på förevarande fråga är detta liktydigt med att i så vida kretsar som möjligt söka sprida kunskapen om ornamentens natur, om deras olika arter och egenskaper. I denna synnerligen kortfattade uppsats är det endast möjligt att härom gifva en och annan antydning, och därför sysselsätter jag mig här egentligen endast med en art af ornament. Det jag har att säga innehåller egentligen intet nytt, men åtskilliga samtal jag haft med utöfvare af ornamental konst så väl hemma som ute, ha likväl bragt mig på den tanken att söka få det ut.

Två olika grundprinciper för dekoreringskonsten finna i vår tid sin tillämpning. Den ena skulle jag vilja kalla den måleriska och den andra den arkitektoniska. Den förra torde för närvarande ha sin ädlaste representant i den japanska dekoreringskonsten, och den senare leder sitt ursprung från den klassiska konsten och har så att säga vuxit upp tillsammans med arkitekturen, hvilket förhållande utöfvat ett stort inflytande på dess utbildning och karaktär. Då dekoreringskonsten, grundad på den måleriska principen, egentligen ej rör sig med ornament i detta ords speciella betydelse, utan snarare med genre- och stillebensbilder, kunna vi saklöst lemna den åsido, för att i stället uteslutande sysselsätta oss med den orneringsprincip, som vi fått i arf från den klassiska konsten. Såsom vanligt inom denna är det den lugnt reflekterande, grekiska anden, som satt sin harmoniska prägel äfven på denna del af konstverksamheten.

Grekerna äro likväl ej skapare af denna ornamentik. Många ornament och motiv hafva de mottagit från andra nationer såsom asyrerna m. fl., men de hafva alltid omdanat dessa motiv och utbildat dem vidare och ingjutit i dem just det lif, som kommit dem att lefva århundraden igenom. Motiven till de grekiska ornamenten äro hemtade från många olika områden, men då ornamenten med växtmotiv lämpa

sig bäst för de undersökningar vi här skola göra, komma vi endast att sysselsätta oss med dessa.

När grekerna ville använda växten såsom ornamentsmotiv, afbildade de den aldrig fullt naturalistiskt, utan de vidtogo förändringar med afseende på dess form och lämpade den för sitt ändamål, d. v. s. de stiliserade. Dock torde man ej få säga, att detta stiliseringsarbete till fullo genomfördes af någon enskild individ, utan i de allra flesta fall kan man anse stiliseringen vara en produkt af flera generationers i samma rigtning gående bemödanden. Denna omdaningsprocess är ingalunda våldsam, tvärtom är det milda och kärleksfulla sinnen, som utfört den. Framförallt har det organiska hos växten blifvit bevaradt åt ornamentet, hvarigenom detta själft naturligtvis blifvit organiskt bildadt, ett förhållande som är af allra största betydelse för ornamentiken, såsom vi genast skola få se.

Allt det af växten som är ofvan jord, allt det man i vanliga fall ser af denna, sträfvar i allmänhet uppåt, det drifves af en inneboende kraft upp mot ljuset, och här såsom ofta ikläder sig naturen en form, hvilken ger ett fullt åskådligt uttryck åt det lif, som pulserar i det inre. Därför är det liksom om växten genom sin form skulle hänvisa åt en viss rigtning, gifva uttryck åt en rörelse. Det var denna egenskap, som grekerna förstodo att vid stiliseringen bevara åt ornamenten med växtmotiv. Härigenom öfverflyttades till ornamentet egenskapen af att hänvisa mot ett visst håll. Helt naturligt är att rörelsen inom ornamentet alltid kommer att gå i samma rigtning som den, i hvilken växten utvecklar sig, och detta gäller ej blott om ornament som återgifva en stjälk eller en stängel med sina blad, utan äfven om sådana, där ornamentsmotivet utgöres af lösryckta blad såsom å det korintiska kapitälet eller lösryckta blommor som å mönstret fig. 2. För att denna ornamentets förmåga att uttrycka rörelse skall komma till sin fulla rätt, fordras, att det skall vara organiskt bildadt, d. v. s. vara stiliseradt i enlighet med växtens byggnad. Bladen på bladrankan t. ex. måste alla växa fram åt samma håll, utgå från stjälken i samma rigtning så att ej ett växer uppåt och ett annat nedåt o. s. v.

Härmed är ingalunda sagdt, att ornamentet måste vara någon synnerligen trogen kopia af naturen. Det är alldeles ej nödvändigt. Akantusrankan är t. ex. en allt utom naturtrogen efterbildning, isynnerhet i den form som af fig. 7 återgifves, och likväl är den med afseende på förmågan att uttrycka rörelse särdeles väl »hopkommen». Hemligheten ligger däri, att i dess sammansättning intet finnes, som strider emot de inom naturen herrskande principerna. Men denna hemlighet har man ej alltid kännt till, och ornamenten ha blifvit bildade utan all känsla för det organiska. Man kan ej annat än känna sig förvånad öfver de otympligheter, som understundom kunna förekomma. Allt lif har blifvit förkväfdt, och man handskas med de döda formerna utan det allra minsta bemödande att ens försöka förstå dem. Fig. 1 visar oss ett sådant exempel från medeltiden. Hur klumpigt och oorganiskt ligger ej det dubbla bladet inlagdt, hämmande rörelsen och nedtryckande det hela. Det är isynnerhet akantusrankan, som är utsatt för missförstånd, men då rankan användes så, att den får stiga uppåt, t. ex. på en dörrpost, en pilaster eller dylikt, förekommer denna felaktighet ej så ofta. Det är som om minnet af växtens eget lif skulle varit starkare, när ornamentets ställning ungefär motsvarar växtens uti naturen, men så snart ornamentet intager ett horizontalt läge insmyga sig ganska lätt hvarjehanda oegentligheter, och såsom ofvan blifvit påpekadt, måste hvarje brott mot det organiska återverka hämmande på ornamentets förmåga att uttrycka rörelse.

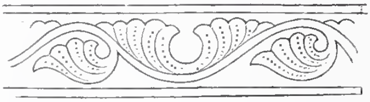

Fig. 1.

Denna ornamentets egenskap att uttrycka rörelse inskränker i viss mon dess användbarhet, ty naturligt är att det endast kan användas där, hvarest den rörelse, som finnes i detsamma, harmonierar med omgifningarna. Innan man således använder ett ornament, måste man göra klart för sig, i hvilken rigtning ornamentet verkar, och hvad det föremål, som skall prydas, i detta hänseende fordrar. Att här med afseende på detta genomgå någon större serie af föremål är ej lämpligt och skulle kräfva för stort utrymme, men jag vill välja ett exempel för att belysa det ofvan sagda, och jag tager ett textilt föremål,

t. ex. en matta, emedan dessa nästan oftare äro utsatta för att missförstås än föremål, som i lägre eller högre grad låna sina former från arkitekturen, ehuru nog äfven de arkitektoniska formerna ganska ofta kunna missuppfattas.

En matta är en jämn yta, som är afsedd att ligga i horizontalt läge. Det horizontala läget gör, att man vid dekoreringen ej har att tänka på ett uppåt eller nedåt, utan de rigtningar, som här kunna komma i fråga, äro ett inåt eller utåt, ty jag talar naturligtvis ej om mattor i s. k. fortsättningsmönster eller prydda med i afseende på rörelsen rent neutrala motiv, såsom då man strör öfver hela ytan med mer eller mindre realistiskt återgifna lösa blommor och blad, utan jag syftar på sådana, som hvar för sig äro ett afslutadt helt.

För att mattan verkligen skall blifva ett afslutadt helt, fordras det något, som begränsar den och afslutar den åt alla sidor. Detta sker genom bården. Innanför bården är den större ytan.

Huru böra nu de ornament vara beskaffade, som förekomma i bården, i hvilken rigtning skola de verka? Man har tre möjligheter att välja på. De kunna verka inifrån och utåt, de kunna vara neutrala, och de kunna verka utifrån och inåt. Exempel kunna nog framdragas på alla tre sätten. Af dessa olika metoder torde utan tvifvel den sistnämda vara den sämsta och rent af förkastlig, emedan ornament, som verka i denna rigtning, liksom söka att draga ihop mattan, medan åter ornament af motsatt natur, som verka inifrån och utåt, göra intryck af att spänna ut den, och detta senare är förvisso det, som bäst harmonierar med mattans egenskap af att vara en jämn yta, hvarför detta orneringssätt af bården är att föredraga framför hvarje annat.

Å närstående figur (fig. 2) se vi ett sådant mönster. Det är ett gammalt assyriskt mattmönster, enkelt och logiskt tänkt, hvarför det synnerligen väl lämpar sig till att belysa principen för anordningen. Ytterst möter oss ett smalt band utan all ornering, således fullständigt neutralt. Därefter kommer på ett mycket bredare band ett ornament, lotusblomma omväxlande med lotusknopp, som synnerligen kraftigt verkar i rigtningen inifrån och utåt. Innanför detta är åter ett smalt

neutralt band. Vi finna således att bården var sammansatt af tre olika delar, bland hvilka dock det utåt verkande ornamentsbandet var det förherrskande. Intrycket af detta ornament mildras något genom de båda neutrala banden. Äfven andra sätt finnas att mildra intrycket. Man kunde t. ex. inlägga i stället för det inre neutrala bandet ett neutralt

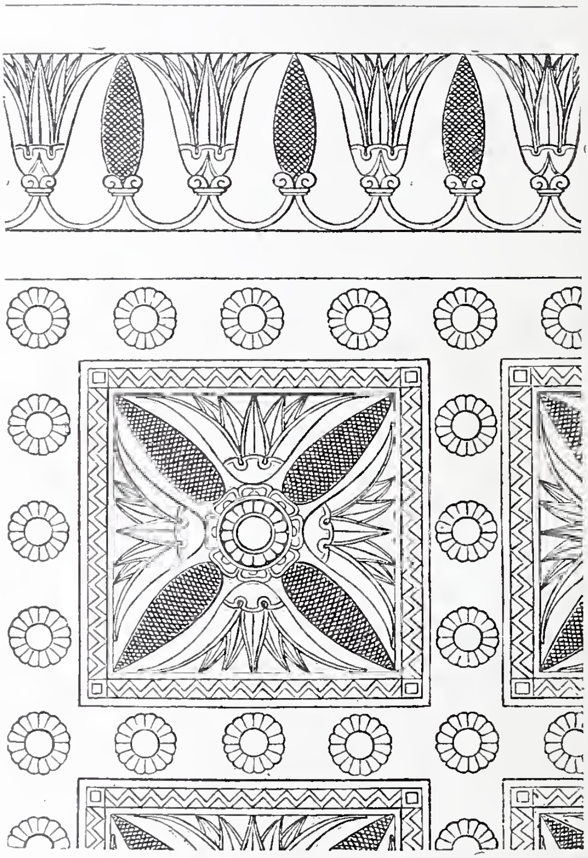

Fig. 2.

ornament, som verkade kraftigare och på samma gång gaf mera lif åt det hela, eller man kunde bredvid och på innersidan af det utåtverkande ornamentet sätta ett betydligt mindre kraftigt ornament, som verkade inåt, hvarigenom en spänning uppstod mellan dem båda, dock måste man då noga se till, att det utåt verkande ornamentet »rår på» det andra.

Dessa båda ornament kunna antingen gripa in i hvarandra eller skiljas åt genom ett neutralt. Med ett par exempel vill jag klargöra detta.

Grekerna använde mycket ofta ett ornament af alldeles samma art som det ofvannämda lotusblom- och knoppornamentet, fast det här var lotusblomma och palmett, som omväxlade. För att få ett ornament, som verkade lika åt båda hållen, vände de blott två lika ornamentserier mot hvarandra på sätt som fig. 3 visar. Här gripa de båda ornamentseriernas delar in i hvarandra och bilda såsom helhet ett synnerligen lifligt ornament, som dock verkar neutralt. Fig. 4 visar samma motiv på ett annat sätt anordnadt. Här skiljas de båda serierna af ett neutralt band, hvarigenom ornamentet blir mindre liffullt, men dess egenskap af att vara neutralt nästan skarpare framträder.

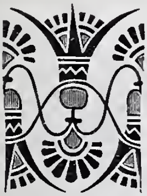

Fig. 3.

Fig. 4.

Men vi återvända till fig. 2 för att se, hur den inre ytan, mattans hufvudparti, är anordnad, och finna då, att den är uppdelad i kvadrater och hvarje kvadrat ornerad som ett helt för sig, och att utrymmena mellan kvadraterna äro prydda med rosetter. Således å hela ytan alltigenom fullkomligt neutrala motiv.

Kvadraternas ornering är också värd vår uppmärksamhet. I midten finna vi en dubbelrosett, och omkring denna äro växelvis anordnade lotusblommor och knoppar, så att de helt utfylla kvadraten och verka i rigtningen inifrån och utåt. Det hela omslutes af en bård, på hvilken synes en sicksacklinie, ett fullkomligt neutralt ornament.

En dylik kvadrat kan i och för sig betraktas som en matta, och vi ha då från detta gamla assyriska mönster exempel på de två måhända bästa sätten af mattors ornering.

Det ena sättet är att låta den stora ytan vara fullkomligt neutral, antingen genom att förse den med neutrala ornament eller genom att låta den vara utan all ornering, och den fordrar då till afslutning ett ornament med en kraftig rörelse inifrån och utåt, på det att lif och spänning må komma in i det hela. Det andra sättet är att pryda den inre ytan med ornament, som verka utåt, och för att det hela då ej skall blifva för oroligt, kräfver en dylik ornering en fullt neutral begränsning.

Måhända dömer jag ej origtigt, om jag säger, att dessa båda sätt att dekorera ej äro de, som oftast nu för tiden användas, och detta beror enligt min tro till en stor del därpå, att de ornament, som vid en dylik dekorering kunna komma till användning, i allmänhetens smak blifvit undanträngda af andra, nämligen af akantusrankan och alla de olika ornament, som från denna leda sitt ursprung. Det

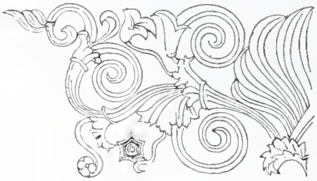

Fig. 5.

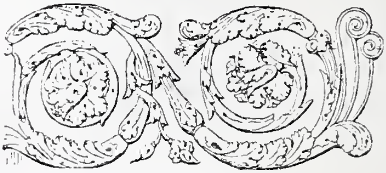

Fig. 6.

torde därför ej vara ur vägen att, om också helt flyktigt, undersöka detta ornament och dess egenskaper.

Akantusrankan är en skapelse af grekerna. Den är ett synnerligen praktfullt ornament och på samma gång böjligt och smidigt, hvarför det är synnerligen användbart. Romarne utbilda den på ett synnerligen rikt sätt. Under medeltiden fortlefde den, och den har troligen aldrig varit fullt glömd.

Fig. 5 visar oss en grekisk form af den, där den ännu ej blifvit så strängt stiliserad. Stängeln vindar sig fram på ett ej fullt så regelbundet sätt, som sedermera oftast är händelsen, men dess rigtning är likväl gifven, den går från venster till höger. Den utsänder vidare samtidigt grenar åt båda hållen, hvilket sedermera ej så ofta inträffar. Uti fig. 6 se vi ett romerskt exemplar, som mera enformigt utvecklar

sig. Ju mera spiralvridningen af de från hufvudstjälken utgående sidogrenarne blir utbildad, dess mer upphäfves ornamentets förmåga att uttrycka rörelse. Fig. 7 visar rankan i ett något senare utvecklingsstadium. Den är nu egentligen ett enda blad, som i vågrörelse glider framåt. Exempel ifrån andra tider skulle också kunna anföras, och alla skulle de visa oss, det akantusrankan eger en ovanlig förmåga att uttrycka rörelse.

Det är nu detta ornament, som så ofta användes såsom bård till matta. Föres det i en fortsättning rundt om den inre ytan, så är det ju äfven en utmärkt begränsning, men oftast måhända förfar man ej så, utan man delar upp bården i olika partier och smyckar hvart stycke för sig, så att t. ex. en bård kring en kvadrat delas i 8 delar. I hör-

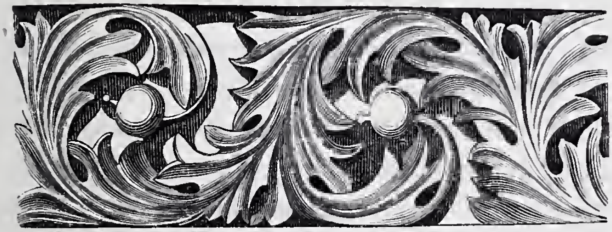

Fig. 7.

nen söker man på ett eller annat sätt låta ornamenten mötas, och midt på hvart sidostycke sätter man en eller annan detalj, som kan tjena till utgångspunkt för de båda rankor, som härifrån utveckla sig, en åt hvardera sidan. Härigenom bli midtpunkterna på bårdens fyra sidor synnerligen skarpt betonade, utan att det i bårdens natur finnes något som hälst, som kan gifva anledning härtill. Hur kan detta komma sig. Jo helt enkelt däraf, att hela denna form är komponerad för annat ändamål och sedan utan vidare öfverflyttad till mattan såsom bårdmönster. Ofta nog har man ej vidtagit större förändring med ornamentet, än att man mycket väl kan sluta sig till det ursprungliga ändamålet, för hvilket det blifvit komponeradt. Så erinrar jag mig för ögonblicket flera exempel på bårder, hvilkas ornering man lånat från dörröfverstycken.

Härmed äro vi inne på en sorglig historia, ty denna öfverflyttning af ett ornament, komponeradt för ett visst ändamål, till ett annat föremål af helt olika natur och bestämmelse måste helt säkert bidraga till att förslöa uppfattningen af ornamentens natur. Många moderna företeelser visa alltför tydligt, att så äfven är förhållandet. När man ser ett dylikt alster, tränger sig ovilkorligen den tanken fram, att den, som komponerat eller anordnat mönstret, har valt just det ifrågavarande ej så mycket därför, att det lämpade sig så väl för det gifna föremålet, utan därför att det i och för sig var vackert och hade en behaglig form. Det är mer vid ornamentets yttre gestalt, som man fäst sig, än vid dess innebörd, ty denna har man ej fullt förstått.

Det ges en art af publikationer, som på senare tiden blifvit mycket talrika, och om hvilka man ej kan säga att de egentligen äro egnade att åstadkomma en förändring till det bättre af de nuvarande förhållandena. Jag syftar på dessa samlingar af ornament, som utgifvas till tjänst för yrkesidkare och mönsterritare. I de flesta af dessa samlingar, som jag varit i tillfälle att se, äro ornamenten helt och hållet lösryckta från den omgifning, för hvilken de ursprungligen blifvit komponerade, och hvilken omgifning man bör väl känna till för att fullt kunna förstå ornamenten. Detta sätt att publicera måste enligt min åsigt anses vara mindre tillfredsställande, emedan det i ganska hög grad bidrager att hos allmänheten förslappa blicken för de skiftningar ornamenten undergå i följd af deras lämpande för olika ändamål.

Jag är likväl ingalunda blind för, att dessa samlingar kunna vara till ganska stor nytta, när de på ett förståndigt sätt användas, ej såsom en »mönsterbok», utan för att gifva väckelse och lif åt den egna fantasien, men det torde tyvärr vara mera sällan dessa publikationer finna en sådan användning. Oftast bli de begagnade ungefär på samma sätt som en poet använder sitt rimlexikon. Undersöker man närmare en hel del moderna ornamentala alster, tränger sig ovilkorligen den tanken fram, att de tillkommit ungefär på samma sätt som ett bout-rimé, d. v. s. vissa formella detaljer, som äro af en underordnad betydelse, läggas till grund för det hela. I bout-riméen kan ofta en ganska stor fyndighet utvecklas, och så äfven vid användningen af

ornament till ändamål främmande för deras ursprungliga uppgift. Mången gång kunna visserligen ganska goda resultat ernås på detta sätt, men denna väg blir dock alltid mer eller mindre äfventyrlig.

Säkrast och äfven lättast når man fram till ett godt resultat, om man först gör klart för sig hvilka behof orneringen har att i det föreliggande fallet tillgodose, och det ända in i de minsta detaljer, och sedan allt detta blifvit fullt utredt, först då söker sig en passande form. På så sätt tyckas grekerna hafva förfarit, men redan romarne, hvilka, liksom vi i det nittonde århundradet, voro stora eklektici, började älska bout-rimétekniken, och då de ej egde grekernas känsliga formsinne, så kunde det understundom hända dem, att de åstadkommo saker, som ingalunda äro värda att tagas till förebilder. Tyvärr ha ej dessa mindre goda arbeten ännu blifvit utgallrade från de goda, och då man inom antiken ofta nog söker sina förebilder, kunna dessa sämre romerska arbeten i sin mon bidraga till förslöandet af känslan för ornamentens rätta användning.

När man hunnit så långt i sitt arbete, att man fått fullt klart för sig tankegången vid orneringen och börjar tänka på formen, kunna dessa ornamentssamlingar vara till fördel, emedan de kunna underlätta utarbetandet af detaljerna, men studiet af förgångna tiders konstalster äro ej i och för sig tillfyllestgörande, man måste vända sig till naturen och lära af henne äfven vid utarbetandet af ganska mycket stiliserade ornament. I Tyskland har man redan börjat inse detta, och där studerar man naturen in i de minsta detaljer. Såsom ofta är händelsen där ute, är man måhända böjd att allt för mycket fördjupa sig i detaljer, som äro af mindre betydelse för den praktiske utöfvaren af ornamental konst, men säkert är, att man på denna väg kan lära ofantligt mycket. Jag har varit i tillfälle att besöka en atelier, där man med all ifver var sysselsatt med dylika naturstudier i och för utgifvandet af ett större arbete öfver naturstudiet och ornamentiken, och föreföll det mig då, att man i synnerhet hade mycket att lära dels med afseende på öfvergången från stjälk till blad, dels med afseende på de förändringar en regelbunden bladform undergår, om den af en eller annan anledning hindras att fritt utveckla sig.

Den förra detaljen förbiser man nu för tiden antingen helt och hållet eller använder den form, som grekerna och romarna gifvit den i akantusrankan,* men naturen visar oss många andra motiv som lätt kunna upptagas. Den senare detaljen är ytterst märklig, och ett noggrannt studium af denna bör blifva af ovärderlig nytta för dekoratören, emedan han där kan lära, på hvilka vägar han bör slå in, när han för sina ändamål behöfver ändra den af naturen eller af föregående stiliseringsarbeten gifna formen.

Hvad här blifvit sagdt om växtornamenten gäller delvis äfven om ornamenter med djurmotiv, specielt i allt det som rör ornamentets förmåga att uttrycka rörelse. I hvad rigtning rörelsen går inom dessa ornament, behöfver här intet förtydligande, däremot bör kanske påpekas, att äfven djurornamenter kunna vara neutrala, såsom händelsen ofta är med de våra s. k. fornnordiska ornament och de irländska.

Äfven ornamenten med geometriska figurer till motiv kunna uttrycka rörelse, men är det då, i synnerhet inom den textila konsten, ofta nog färgen, som afgör, i hvilken rigtning ornamentet verkar.

---

* Se Studier i ornamentik i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige XI, 1, sid. 42 och 51.

Dilettantism i konstslöjd.

Den, som varit i tillfälle att med uppmärksamhet följa den svenska konstslöjden under de senaste tjugo åren, har der kunnat iakttaga den vid hvarje ny rörelse vanliga utvecklingsgången. Till en början framträdde några enstaka, anspråkslösa, understundom ej så oäfna försök att frigöra sig från gamla, utslitna former samt att med ledning af de stora kulturländernas erfarenhet föra konstslöjden in på riktigare vägar med tillämpning af stilfulla mönster jemte en efter materialets beskaffenhet och föremålets ändamål bättre lämpad teknik. Unga, friska krafter intresserades för saken, uppgjorde ritningar, samverkade med yrkesmän och öfvervakade den artistiska delen af utförandet. Tack vare dessa bundsförvandter kunde den svenske handtverkaren snart åstadkomma en del föremål, som förut hemtats från utlandet. Den stora allmänheten började finna, att svenska möbler kunde göras både beqväma, vackra och starka, att väfnader och tapeter kunde, äfven hos oss, tillverkas med vackra mönster och tilltalande färger, samt att goda konstnärliga förmågor funnos för att bistå industrien i dess kamp med utlandets. Så småningom eröfrades den ena konstindustrigrenen efter den andra, såsom det finare bokbinderiet, lädermosaiken, brons- och zinkgjutningen, inläggning med olika träslag etc., visserligen med mer eller mindre gynsamt resultat, men dock med den framgång, att de lyckades rotfästa sig i den karga jordmånen. De första och största svårigheterna voro besegrade, fältet delvis uppröjdt, utsigterna för ett framgångsrikt arbete de ljusaste, allt lät oss hoppas, att de svenska hemmen så småningom skulle kunna här förse sig med verkligt stilfulla konstslöjd-

alster, då en objuden gäst inträngde, som i hög grad hindrat förverkligandet af de vackra löftena, och denna gäst var — dilettantism.

Konstslöjddilettantism i egentlig bemärkelse, d. v. s. konstslöjds utöfvande af personer, hvilka genom sin ekonomiska ställning äro oberoende af arbetsförtjenst och derför kunna egna sig åt konstindustriel sysselsättning endast för att på ett nöjsamt sätt fördrifva tiden, kunde under andra förhållanden vara en glädjande företeelse; ty genom en förtroligare bekantskap med ornamentik och olika slag af teknik väckes sinnet och odlas smaken, med det lifligare intresset framkallas det ej minst vigtiga, ja, lifsvilkoret för en konstindustris uppblomstring, nemligen köplusten. I utlandet räknas dilettanterna till konstslöjdens förnämsta befrämjare och stöd, icke minst på den grund, att de såsom afnämare förstå uppskatta värdet af ett ärligt arbete. Hos oss hafva förhållandena utvecklat sig på ett helt annat sätt, till stor del derigenom att den qvinliga slöjden med ens afbröt sina gamla traditioner för att ansluta sig till den nya riktningen. Stramaljen och perlorna skrinlades, de broderade tofflorna och hängslena, de med sköna jagt- och herdescener utsmyckade kuddarna och mattorna motsvarade icke tidens skönhetsideal och tillfredsstälde ej den moderna ungdomens smak. Det är från denna tid vi räkna det egentliga uppsvinget inom handarbetet och den textila industrien, men på samma gång också den oro och det behof af omvexling, som funnit sitt uttryck i andra, nya arter af konstslöjd. Med brännstiftet, penseln, skulpterjärnet började ett rastlöst arbete för att frambringa alla dessa ramar, skrin, koppar, fat, portföljer och fotografiställ m. m., som numera ingå såsom en väsentlig del af ett väl utrustadt hem. Den alltid påpassliga spekulationen skyndade att erbjuda sin hjelp genom att tillhandahålla mönster, färger, verktyg, med påbörjad dekorering försedda föremål, med få ord allt, som erfordrades för att med små eller inga konstnärliga förkunskaper och med den minsta möjliga tankeansträngning frambringa något effektfullt. Och deri ligger det förföriska i den konstindustriella hemslöjden liksom skälet till att den hos oss utbredt sig med en epidemisk hastighet. Inom intet annat konstområde kan man så frimodigt och med sådant sken af sjelfverksamhet tillgodogöra sig andras idéer och för-

arbeten; med någon smak i val af förebilder, med den hos damer högt uppdrifna färdigheten att kombinera färger, med ett visst mått af energi och oförskräckthet kan man förvärfva sig icke allenast en viss routin utan, hvad värre är, en till det otroliga gränsande produktionsförmåga, en produktivitet, som till de konstförståndiges fasa bereder sig aflopp vid alla tänkbara bemärkelsedagar för att till sist, liksom en spindelväf, betäcka vänners och anhöriges väggar och bord.

Så länge dessa produkter icke spridas utom hemmen äro de med alla sina fel fridlysta för all kritik. Ingenting kan vara oskyldigare, för att icke säga älskligare, än dessa små öfverraskningar eller gåfvor, hvarmed damerna i de lyckligare lottade familjerna utfylla tiden, och till dessa vänskapsbevis må konstslöjden låna sig med långt större berättigande än den kulinariska konsten, som bland det starkare könet i allmänhet anlitas för att värdigt tolka vänskapens känslor. Men man bör akta sig för att öfverskatta betydelsen af dessa bagateller. Deras hufvudsakliga värde ligger mera sällan i formen eller det tekniska utförandet; der tillkommer ett rent personligt element, nemligen affections- eller känslovärdet, detta *något,* som åt barnets otympliga försök att med färgade garnändar sy en figur förlänar den underbara gåfvan att kunna bereda större glädje och njutning än det mest fulländade mästerverk. Den välvilliga afsigten synes mig mer än något annat göra dessa gåfvor förtjenta af den annars väl anspråksfulla benämningen prydnadsföremål.

Frågan är dock icke af så rent privat natur som man är benägen att antaga, ty den ingriper på ett betänkligt sätt i yrkesmannens, den verklige konstslöjdidkarens intressen och existensförhållanden. Icke nog med att många personer, som kunde genom inköp uppmuntra konstindustrien, med egna händer fylla sitt och talrika vänners behof, de finna äfven tillfällen att på andra håll dela med sig af sitt öfverflöd. Understundom, när stugan blir för trång, sändas dessa små välmenta dilettantförsök ut i vida verlden, der de utbjudas i allmänna marknaden såsom en vanlig handelsvara, och på denna väg har hos oss uppstått en lägre art af konstslöjd, en godtköpskonst, icke allenast i artistiskt utan äfven i merkantilt hänseende, af den beskaffenhet och

omfattning att den ingifver verkliga bekymmer. Ingenstädes i utlandet finner man ett motstycke till de här förekommande stora konstslöjdmagasinerna, dessa illustrationer till ytligheten hos flertalet af dem, som egna sig åt konstindustrien. Den stora allmänheten, som föga begriper, fångas genom granna färger och billigt pris; ty den rättvisan måste man göra våra dilettanter att guldet anse de icke såsom den rätte värdemätaren på deras produkter; är arbetet medelmåttigt, så är också priset derefter. För den skicklige, väl skolade arbetaren har härigenom skapats en mördande konkurrens, en konkurrens, der sällan afseende fästes vid grundliga förstudier, sjelfständigt konstnärligt arbete och ett sorgfälligt utförande. I en så ojemn täflan måste han duka under. Följden måste blifva, hvad vi redan länge kunnat konstatera, att oaktadt en förbättrad konstindustriel undervisning, oaktadt rikligare tillgång på förträffliga förebilder, har medelnivån af konstslöjdskickligheten sjunkit, hvartill intet annat antagligt skäl kan uppletas än att de dugliga förmågorna icke förmå tränga igenom eller öfverstiga de ständigt växande barrikaderna af i handeln tillgängligt dilettantkram. Det är dock en tröst ehuru ringa, att flertalet af dessa s. k. prydnader snart måste gifva vika för modets vexlingar, måhända med ett eller annat undantag, som hamnar i Nordiska museet såsom prof på vår konstslöjds barndomskrämpor eller på nittiotalets konstnärliga tidsfördrif till jemförelse med de naivare perlbroderierna från förra hälften af vårt århundrade.

Orsaken till de missförhållanden, som här antydts, ligger i grund och botten i den allmänna oförmågan att rätt se och bedöma föremål. Det är förunderligt, huru olika våra sinnen äro utbildade! Vid jemförelse med örats fina urskillning af ljud och känsla för det harmoniska, äro vi fullkomligt förslappade i allt, som rör ögats verksamhet, särskildt dess uppfattning och minne af form och färg. Vi skola här uppdraga några få paralleler. Bland bildadt folk anses det vara ett måttligt nöje att spela på positiv eller traktera dragharmonika, och ingen skulle falla på den tanken, att prestationen vittnade om musikaliska anlag, men genom utförandet af den fullt ut lika enkla och i fråga om artistiskt utbyte likstälda proceduren att på ett med upp-

ritadt mönster försedt lerkärl anbringa redan tillredda, bestämda färger, tror sig mången beträda det första trappsteget till konstens helgedom. Vidare, att fästa med brännstift på en träplatta gifna, enkla slingor, blad och figurer kan med någon öfning inhemtas af hvarje skrifkunnig person och tordc knappast kunna tillmätas högre konstvärde än t. ex. »Gubben Noach utan variationer», faller alltså inom en, efter vanliga begrepp, barnslig idésfer; och dock, huru många äro ej de, som med den fasta öfvertygelsen att de verka i det skönas tjenst tillbringa dagen lång öfver detta, åtminstone i dess enklare form, andefattiga arbete. Omsatta till musik skulle ett stort antal af de nu så gouterade porslinsmålningarne med sina ostämda eller sväfvande toner och skärande disharmonier jaga oss på porten i stället för att, såsom fallet är, fängsla genom sin färgprakt och framkalla lofsånger öfver konstindustriens framsteg. Slutligen må här påpekas det abnorma förhållandet, att högst få personer kunna ur minnet uppteckna konturerna af den enkla tapet de dagligen hafva för ögonen, under det att de mångfaldigaste och rikaste tonsammansättningar, som i minnesvalör äro ofantligt mycket större än tapetmönstret, inprägla sig och qvarstanna med en nästan plågsam efterhängsenhet; att utantill föredraga en hel serie musikstycken af olika kompositörer anses ju heller icke för något ovanligt kraftprof.

Allt detta bevisar obestridligt, att ögats uppfostran är försummad. Men så äro också anspråken på de musikaliska förstudierna vida större. För att, till och med inom en trängre krets, vinna anseende som piano- eller violindilettant fordras, jemte ett utpregladt musikaliskt sinne, oupphörliga öfningar ända från den tidigaste barndomen, skalor, etyder och samspelningar under ledning af de förnämste lärare, årslånga tortyrer för såväl de spelande som omgifningen. Inom konstindustrien skär man sina lagrar med slöare verktyg och mindre möda. Ett eller annat års lektioner, och man kan allt, vet allt; man målar på porslin, glas och trä, skulpterar i läder och trä, etsar på glas, ja, gud vet allt, hvad en företagsam dilettant nu för tiden kan framtrolla. Det är en mångsidighet, som ofta icke lemnar något fack inom den

lättare konstslöjden oförsökt. Men lätt skall det vara, väl förberedt skall det vara, och tålamodet får icke sättas på prof.

Med den begränsade begåfning och de primitiva studier, som äro utmärkande för våra allt beherskande dilettanter, synas utsigterna för vår konstslöjds utveckling och framsteg vara allt annat än lofvande. Men vi befinna oss i ett öfvergångsstadium. Den dag skall kanske snart randas, då allmänheten, hvars anspråk efter hand stegras, icke längre skall känna sig tillfreds med dessa lekverk utan fordrar ett grundligt och samvetsgrant arbete — och då skall dilettanten helt visst draga sig tillbaka för att uppsöka andra afledare för sin konstnärliga trängtan. Den dagen skall med glädje helsas af hvarje vän af vår inhemska konstslöjd.

E. J.

Tapet

sydd af drottning Lovisa Ulrika.

(Tillhör Kongl. Akademien för de fria konsterna.)

Af *L. L.*

Den qvinliga handaslöjden har höga anor. Af ålder har den textila konsten och särskildt arbetet med nålen räknat framstående utöfvare äfven bland samhällets högre kretsar. Redan Homerus visar oss Odysseus' maka Penelope dag och natt sitta vid väfstolen i väntan på sin kringirrande makes återkomst och i Norden sitter konungadottern Ingeborg och sömmar på en mantel, som hon skall gifva Hjalmar, då han väntas hem. Om klosterjungfrurnas verksamhet på detta område vet sägnen att berätta hardt när otroliga saker. Deras silfver- och guldsömmade arbeten och deras konstrika spetsknypplingar, af hvilka en och annan bevarats till våra dagar, prydde altarena och de praktfulla skrudarna i de katolska kyrkorna och togos äfven i anspråk för verldsliga ändamål. Med den nya tiden sjönk väl konstvärdet något på dylika konstarbeten, men traditionen uppehölls dock i den svenska konungafamiljen, der särskildt Gustaf Vasas praktiska och förståndiga husfru, drottning Margareta Leijonhufvud, prisas såsom en ifrig utöfvare af sömnadskonsten. Deremot visade hennes sonsons dotter, drottning Kristina, icke någon synnerlig lust för dylik sysselsättning. Hon var för lärd och kanske också för litet qvinlig för att trifvas med nålen. Att den snillrika, för literatur, vetenskap, konst och politik så varmt intresserade drottning Lovisa Ulrika skulle egna en och annan ledig stund åt sömnad och kunna inräknas bland handarbetets vänner är kanske litet mera öfverraskande. Ett faktum är emellertid, att hennes

tid och intresse räckte till äfven för dylika sysselsättningar. Ett bevis på hennes nitälskan derför hafva vi bland annat i den ifver, hvarmed hon omfattade försöken att främja silkesodlingen i riket. Resultatet deraf blef visserligen icke stort, men det vitnar dock om den goda viljan. Också rönte hon erkännande härför till och med af dåtidens ständer, som i öfrigt icke alltid voro så välvilligt stämda mot henne. Så underrättade handels- och manufakturdeputationen 1766 års ständer, att deputationen fått nåden taga i ögonsigte de fabriksinrättningar, Deras Majestäter låtit vid lustslottet Drottningholm på egen bekostnad anlägga, hvarvid drottningen gaf deputationen fem skålpund rått silke, samladt af egen silkesafvel vid den å förenämda lustslott anlagda vackra mullbärsplantage.* Ständerna fogade då anstalt, att en skicklig svensk fabrikör upparbetade detta silke, tillsatt med någon guld- och silfverblandning, till två tyger att i underdånighet öfverlemnas, det ena till drottningen, det andra till den unga kronprinsessan Sofia Magdalena; och på ständernas förord fick den gesäll, som på drottningens åstundan hos fabrikörerna Ekstedt och Collander förfärdigat ett stycke silfverbrocheradt sidentyg af lika och fullkomlig godhet med det utländska, af Kongl. Maj:t en belöning af 200 d:r s:t från manufakturfonden. En följd af detta höga föredöme var, att äfven hofvets och aristokratiens damer mycket sysslade särskildt med silkessömnad, och det högre borgerskapets döttrar följde exemplet. Tyvärr voro de mönster, efter hvilka de arbetade, ofta icke de allra bästa. Man fattade konstsömnadens uppgift ej blott såsom dekoration, utan ville i sjelfva effekten täfla med målaren och gravören. Visserligen stod sjelfva silkesfärgningen på denna tid på en synnerligt hög ståndpunkt här i landet, såsom vi kunna se af innehållet i det i Lovisa Ulrikas våning på Drottningholm ännu förvarade stora skåpet, hvilket, utfördt af schatullmakaren, d. v. s. snickaremästaren Nils Petter Stenström, var utstäldt på den gustavianska utställningen förlidet år. Under det att skåpets yttre i fyra medaljonger i inlagdt arbete framstälde interiörer från ett silkesfärgeri, uppvisade dess inre en ytterst rik profkarta på alla nyanser, hvaruti silket kunde färgas. De räknades i hundratal. Men

* Riksdagstidningar n:r 155, 1766.

målarens palett känner inga gränser för nyansernas tal, och när derför sömnaden vill täfla med måleriet derutinnan, blir resultatet sådant, som när den fattige söker täfla med den rike i öfverflöd.

Mångfaldiga sådana arbeten finnas qvar från förra århundradet; ehuru samtiden i rikt mått egnade dem sitt erkännande, kan nutiden icke underskrifva detsamma. Emellertid utstäldes de på målare- och bildhuggareakademiens expositioner, prisbelönades och fingo afundsvärda kritiker i de publika papperen. Så uppvisade en gång en ung fröken ett stycke med silkessömnad på hvitt sidentyg utsydt arbete, bestående af diverse med åtskilliga färger utsydda figurer, foglar och ornament, och som akademien befann detta, heter det i ett protokoll, helst af ett så ungt fruntimmer utförda arbete tillkännagifva mycken disposition och god smak, så belönades hon med akademiens minnespenning. En annan gång hade en annan ung dam till ämne för sin sömnad valt ingenting mindre än slaget vid Hogland »efter den öfver samma ärorika drabbning af professor Gillberg utgifna gravyren, och befanns det vara med den färdighet och nätthet verkstäldt, att detsamma alldeles liknade gravyren».

Mångfaldiga sådana målningar och gravyrer, utförda med synålen, finnas ännu i behåll såväl på de kungliga lustslotten som hos konsthandlarne, der de dock för närvarande, och detta med rätta, stå lågt i pris.

Jemte dylika mindre mönstergilla arbeten finnes en mängd andra, hvilka utgått från samma kretsar och äro förtjenta att bevaras både på grund af sina smakfulla mönster och sitt förträffliga utförande. Ett sådant är den stora tapet som här är afbildad, och som är utförd af drottning Lovisa Ulrikas högstegna händer, hvilket gifver den ett ökadt värde och intresse. Man känner icke många sömnadsarbeten af den snillrika drottningen. Af den färdighet, hvarom denna tapet vitnar, kan man dock sluta till, att hon ej sällan sysslade med dylikt. Säkerligen är detta drag en yttring af hennes lifliga konstsinne och bör ur den synpunkten icke väcka mycken öfverraskning. Mera egendomligt förefaller, att hon, liksom mången ringa husmoder i landet, sjelf hjelpte till att sy sina barns kläder. I kungliga klädkammarens

samlingar på Stockholms slott finnas två västar, den ena af gult siden med påsydda förgät-mig-ej kring kanterna och på ficklocken, den andra af hvit sidensars med påsydda blommor och band, hvilka i de gamla inventarieförteckningarna äro upptagna såsom egenhändiga arbeten af henne.* Den förra västen, kanske också den senare, har tillhört hennes yngste, mest älskade son, hertig Fredrik Adolf. Dessa arbeten erbjuda dock föga intresse såsom konstprodukter, hvilket deremot i så mycket högre grad är fallet med här afbildade tapet.

Betrakta vi densamma närmare, finna vi mönstret utgöras af ett kraftigt ramverk med symmetriskt anordnade sidopartier. Inom denna ram ses i hvart och ett af de öfre afrundade hörnen ett ornament, som har en i ögonen fallande likhet med bokstafven G. Från och mellan dessa hörnornament nedhänga girlander af rosor, och derunder är anbragt ett rutmönster, bildadt af i hvarandra flätade blomsterslingor, som utbreder sig öfver hela bottnen. Dessa slingor äro utförda af sniljor i olika färger, liksom större delen af ramverket. Hela bottnen deremot är af silfverskir, hvilket förhöjer det dyrbara och praktfulla intryck, detta arbete gör.

Till akademien för de fria konsterna, som är densammas egare, öfverlemnades denna tapet kort efter drottningens död († 1782). I protokollet för den 13 febr. året derpå läses nämligen följande: »Aflades hos H. K. H. Fredrik Adolf Akademiens lika vördnadsfulla tacksägelse för den nåd Akademien vederfarits medels erhållande af en med Högstsalig Hennes Kungl. Maj:ts egen hand i lifstiden sydd Våd eller Tapet, hvilken akademien med så mycket större fägnad emottagit, som, då både tideböcker och andra minnesmärken för framtiden vitna om Högstsalig Drottningens stora egenskaper i andra delar, skall detta konststycke, inom akademien förvaradt, lika tydligt ådagalägga, huru lyckligt hennes Kungl. Maj:t äfven åt de fria konsterna helgat sina lediga stunder och dervid visat, att hos Henne en utvald smak alltid åtföljt dess lysande snille.»

---

* Kongl. klädkammarens inv. n:o 3,530, 3,531.

Sannolikt har drottningen icke sjelf komponerat mönstret utan hemtat detta från någon gravyr eller möjligen från något textilt arbete. Det är icke hållet i den under drottning Lovisa Ulrikas tid herskande rokokostilen utan ansluter sig till en äldre smakriktning i den dekorativa konsten, sådan den är representerad af sådana mästare som Jean Bérain och Bernard Picart, således från tiden omkring år 1700. När drottningen sytt det, kunna vi icke närmare angifva. Eget nog är det till hela nedre partiet ofullbordadt. Förekomsten af bokstafven G i ornamentiken antyder, att det ursprungligen varit ämnadt åt hennes äldste son, konung Gustaf III. När så misshälligheterna utbröto mellan modern och sonen, kan det ju hända, att lusten att fortsätta arbetet förgick, och så blef det aldrig färdigt. Emellertid måste det till följd af sin storlek redan i sitt nuvarande skick hafva tagit lång tid i anspråk i och för utförandet. I sin helhet mäter det nämligen 3.12 meter i höjd och 1.64 meter i bredd.

Framsteg inom glasindustrien.

Af

E. Kuylenstierna.

»Det är omöjligt — säger en författare — att under våra kulturförhållanden göra sig en föreställning om den riktning utvecklingen hos jordens bildade folk tagit, om ej glaset blifvit uppfunnet. Därförutan skulle vi vara i saknad af, ej blott ett oersättligt material för mångfaldiga såväl nyttiga som angenäma ting, utan äfven många stora och värdefulla upptäckter inom olika teknikens områden, hvilka upptäckter aldrig utan glaset blifvit gjorda.»

Tydligt är därför, att uppfinningen af glaset är af den allra största betydelse för såväl vetenskapen som industrien, för såväl teorien som praktiken. Men har själfva uppfinningen af glaset denna stora betydelse, så inses äfven lätt, att en sådan produkt under årens lopp skulle lemna stoff till en mängd värdefulla uppfinningar, försök att förenkla tillverkningssättet, på samma gång en bättre produkt kunde åstadkommas.

Litet hvar veta vi, att de föremål, som framställas af glas, formas på olika sätt, allt efter det ändamål, för hvilket de äro afsedda. Så bildas ihåliga föremål genom blåsning, skifformigt eller s. k. taffelglas, spegelglas o. d. genom gjutning, valsning eller pressning. En del smärre föremål framställas medelst särskilda, för ändamålet lämpade verktyg.

Inom hvart och ett af dessa områden för tillverkningen af glasföremål har man åstadkommit förbättringar af stor betydelse för såväl fabrikanten som köparen och, särskildt inom det förstnämda tillverkningssättet, blåsningen, äfven för arbetaren.

Sedan äldsta tider har glasblåsningen tillgått på så sätt, att arbetaren nedsticker ena änden af ett långt järnrör i den smälta massan och »fångar an» en viss, för ändamålet erforderlig kvantitet glas på nämda ände. Rörets andra ände är försedd med ett trämunstycke, hvilket han (arbetaren) håller för munnen och inblåser så genom röret luft i den förut nämda glaskvantiteten. Detta sätt att blåsa har dock flera olägenheter. Dels är det ytterst ohälsosamt och ansträngande för arbetaren, dels blir lufttillförseln oregelbunden och trycket på det blifvande kärlets innerväggar ojämt fördeladt, och dels kan tillverkningen ej bedrifvas i tillräckligt stor skala, utan stora kostnader.

Det först nämda felet har man sökt afhjälpa genom användande af komprimerad luft såsom tryckgas, och medelst hvilken blåsningen således verkställes. En »pip» eller blåsrör, liknande det ofvan nämda, användes, och dess ena ände instickes i den smälta glasmassan och afskiljer på sig den erforderliga kvantiteten. Närstående skiss lemnar en föreställning om anordningen och visar densamma i sektion genom axeln.

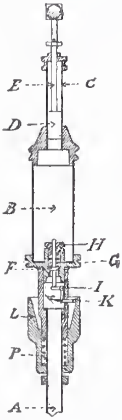

A är själfva blåsarpipan (afbruten), på hvilken en luftkammare *B*, försedd med kompressionspump *C*, *D*, *E*, är fastskrufvad eller fastgjuten. Medelst en ventil *F* kommunicera blåsarpipan och nämda luftkammare med hvarandra. Ventilen hålles tryckt mot sitt säte af en spiralfjäder *G*, som har stöd mot en i luftkammarens botten inskrufvad tätningsbox *H*. Ventilstången, som genomgår ventilen, åverkas underifrån af en vinkelhäfarm *I* på så sätt, att, då denna arm vrides i den riktning pilen utvisar, ventilen höjes. Nämda vridning åstadkommes därigenom, att ett stift *K*, som genomgår hylsans vägg, skjuter på den nedåt gående delen af vinkelhäfarmen, då det intryckes genom hylsans *L* uppskjutande. Hylsans inre yta är för denna orsaks skull formad till en kon. Hylsan hålles ur arbetsläge af en spiralfjäder *P* och manövreras för hand af arbetaren, hvilken äfven impumpar luften i kammaren. Genom att skjuta hylsan fram och åter på röret, kan arbetaren äfven till en viss grad reglera luftillströmningen. Den andra olägen-

heten, som vidlåder vanlig blåsning, kan man således med denna apparat äfven, åtminstone delvis, öfvervinna.

Ännu längre i fulländning har man kommit genom införande af den s. k. maskinblåsningen, hvilken äfvenledes utföres med användande af komprimerad luft. Den kvantitet glasmassa, som erfordras till ett visst kärl, införes vid denna metod redan på förhand i formningsapparaten, som på insidan, liksom de vid förut nämda förfaringssätt använda formarne, har det utseende, som det blifvande kärlet, butelj, flaska eller dylikt, skall erhålla på utsidan. Ett rör, gående från en cylinder, hvars ändamål här nedan skall närmare antydas, instickes delvis i denna smälta glasmassa. Cylindern står i förbindelse, utom med glasmassan förmedelst nämda rör, äfven med luftpumpen och kan, medelst inverkan af en slid, sättas i förbindelse växelvis med denna och växelvis med formningsapparaten. Denna cylinder tjänstgör följaktligen, liksom luftkammaren i det förut nämda fallet, såsom magasin för en viss luftkvantitet, hvilken vid denna maskin dock kan till sin volym regleras, därigenom att cylinderns egen volym kan ökas eller minskas medelst en i densamma befintlig skjutbar kolf. Genom reglering af luftvolymen kan man, som lätt inses, äfven reglera trycket och följaktligen erhålla ett för olika händelser lämpligt sådant. Slidens rörelse åstadkommes medelst en vid densamma fäst stång, hvars andra ände är fäst vid en trampa, som åverkas af arbetaren. Genom att göra cylindern tillräckligt stor samt leda flera rör från densamma till deras respektive formningsapparater, kan man tydligen samtidigt åstadkomma flera kärl och har således öfvervunnit äfven den tredje af de olägenheter, som funnos vid den vanliga blåsningsprocessen.

Men äfven dessa maskiner tarfva en förbättring, huru bra de än äro. Genom den i kärlet inblåsta kalla luftens inverkan blir detta nämligen för hastigt afkyldt, särskildt den inre delen, och hinner följaktligen ej att sammandraga sig likformigt genom hela massan. Härigenom uppkomma lätt sprickor och dylikt, kärlet blir ej homogent, eller rättare massan i detsamma blir ej jämt fördelad genom hela kärlet, och detta måste följaktligen kasseras, eller kan åtminstone ej betinga det pris, man ursprungligen tänkt sig.

För att undvika denna olägenhet har man i ledningen från den luftpump, som åstadkommer luftens inströmmande i glasmassan, insatt ett förvärmningsrum, hvilket på samma gång tjänstgör såsom luftbehållare. Luften inpumpas i denna behållare, uppvärmes där och ledes från densamma genom en mängd rör till de respektive formningsapparaterna. På detta sätt kommer luften varm in i kärlet och afkyles samtidigt med detta. En långsammare afsvalning blir häraf en följd, kärlet kommer följaktligen att krympa mera likformigt, sprickor undvikas och massan blir homogen.

Såsom exempel på maskinblåsning af ihåliga glasföremål kan man anföra det patent, som kongl. patentbyrån nyligen beviljat en viss H. M. Ashley, på tillverkning af buteljer och andra ihåliga glasföremål. Själfva idén för fabrikationen är den redan nämda, men apparaten är något olika de föregående. På ett vridbart bord äro fyra formapparater fastsatta. Som dessa så till konstruktion som verkningssätt äro hvarandra fullkomligt lika, inskränka vi oss till att beskrifva förloppet vid en af desamma och betrakta det under fyra olika lägen hos apparaten. En kort beskrifning på denna apparats konstruktion vore dock måhända först på sin plats, ty därigenom kan man lättare uppfatta själfva processens utförande. Hvarje formapparat består af tvänne delar eller formar, placerade öfver hvarandra, den s. k. parisonformen och själfva buteljformen. Hänvisande till närstående figurer, gå vi nu att beskrifva hvar och en af dessa särskildt och börja då med parisonformen, hvilken är den, som först mottager den smälta glasmassan. Vid den T-liknande delen A af apparaten, genom hvilken del rörledningen för luftens frampressande går, är parisonformen B vridbart fäst. Dennas botten är bildad till en särskild halsform C, från hvilken parisonformen kan borttagas. D är en ihålig, rörlig plunsch, motsvarande blåsarpipan. E betecknar den axel, kring hvilken apparaten för nedan angifvet ändamål vrides. F är ledningsröret för luften. Hvad själfva buteljformen beträffar, så utgöres densamma af tvänne symetriska formhalfvor I, medelst sprinten

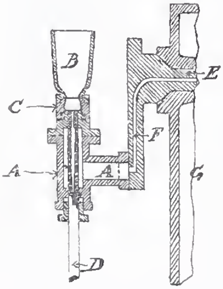

H vridbart fästa vid det utefter stativet *G* förskjutbara bordet *B*. Formhalfvorna hoptryckas medelst en på hvarje sida om formen gående gren af häfarmen *K*. Såsom förut beteckna *A, C, D, E, F* och *G* den vridbara delen af stativet, halsformen, den blåsarpipan motsvarande plunschen, vridningsaxeln, luftkanalen och själfva stativet respektive. Hvarje formapparat består, som nämdt, af dessa båda formar och arbetar nu på följande sätt. Vid begynnelseläget, som vi kunna beteckna med *A* och låta de andra lägena heta *B, C* och *D*, mottager parisonformen den till buteljen bestämda glaskvantiteten, hvarpå apparaten vrides ett halft hvarf. Under gången från *A* till *B* borttages parisonformen, och glasmassan blir fritt hängande, endast fasthållen af halsformen. Härigenom kommer massan att, till följd af sin tyngd, sträcka sig något och bidrager på så sätt själf till uppnående af ett vackert resultat. Vid *B* upplyftes buteljformen och omsluter det blifvande kärlet, blåsarpipan införes i massan och den komprimerade luften inpressas. Sedan kärlet sålunda blifvit färdigformadt, öppnas buteljformen åter och borttages från det färdiga kärlet, som således åter blir fritt hängande och får afsvalna under gången från *B* till *C*, där det släppes af halsformen och nedfaller för att transporteras till slutbehandlingsplatsen. Under gången från *C* till *D* afkylas butelj- och parisonformarne, och under gången från *D* till *A* iordningsättes apparaten för att kunna emottaga en ny charge smält glasmassa.

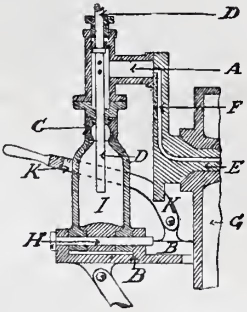

Anmärkas bör, att apparaten arbetar automatiskt, hvarigenom kostnaden för underhåll af en mängd arbetare blir reducerad till ett minimum.

Vid de här ofvan anförda sätten för tillverkning af glaskärl har man användt blåsningsmetoden. Till följd häraf har storleken hos de framstälda föremålen äfven varit i ganska hög grad begränsad. Anmärkas kan väl, att behofvet af stora glaskärl är ganska litet, och att det därför ej vore skäl att nedlägga kostnader på försök att åstadkomma ett för ett dylikt resultat lämpligt tillverkningssätt. Stundom

kan det dock hända, att man skulle önska sig äga ett glaskärl af större dimensioner än de hittills vanliga, och då är det ju godt att äfven kunna tillverka ett sådant. Problemet är löst på ett sätt af Armstrongs glasaktiebolag i Birmingham. Kärlet tillverkas hos dem icke af en enda glaskvantitet medelst blåsning, utan medelst hopvällning af flera glasskifvor. Processen utföres i en järnform, hvars inre dimensioner och form äro afpassade efter det blifvande kärlets. Glasplattorna placeras i denna form på respektive platser, hvarpå den upphettas till rödglödgning. Medelst lufttryck tvingas sedan de genom uppvärmningen mjuka glasplattorna att forma sig efter de konturer järnformen har, samtidigt med att kanterna hoppressas medelst en öfver dem förd, i änden af en stång, exempelvis glasblåsarpipan, fäst liten vals eller pressrulle. Sedan kärlet på detta sätt blifvit hopväldt och formadt, lemnas det, tillika med formen, till afsvalning, hvarefter det uttages och transporteras till den plats, där en lämplig slutbehandling kan företagas.

Som de ihåliga glasföremålen, buteljer, flaskor o. d., väl utgöra glasets viktigaste användning, så komma vi ännu en stund att kvardröja vid detta område af glastillverkningen, äfven om det skulle ske på de öfriga metodernas bekostnad, och skola då omnämna några apparater för slutformning af buteljhalsar. Alla hafva vi ju iakttagit, huru buteljhalsarne på utsidan hafva utseende af en skrufgänga, någon gång äfven af andra krusformiga och refflade ytor. Dessa ytor framställas icke vid tillverkningen af själfva buteljen, utan sker det sedan medelst användande af särskilda för ändamålet lämpliga verktyg, s. k. »formsaxar». Flera dylika hafva under årens lopp uppfunnits, utgörande dels modifikationer, dels förbättringar af andra. Principen för deras konstruktion är i korthet följande. Liksom hvarje annan sax äger formsaxen tvänne skänklar. Dessa äro vid sin bakre ände förenade medelst en plattjärnsfjäder, som sträfvar att hålla dem ut ifrån hvarandra. Genom denna fjäder går en stång, som med sin främre ände nedgår i buteljhalsen och sålunda tjänstgör som rotationsaxel och äfven som styrning under formningen. Stången är medelst skrufvar och muttrar fäst vid plattjärnsfjädern så, att den ej kan för-

skjutas i förhållande till denna. Å skänklarnes främre ändar sitta vridbart fästa tvänne formningsrullar, en på hvarje skänkel. Då skänklarne af arbetaren tryckas mot hvarandra, efter det att styraxelns tapp införts i buteljhalsen, ingå dessa rullar i den mjuka glasmassan och meddela densamma det utseende man åstundar. På de nyare saxarne äro, för rullarnes automatiska kvarhållande i arbetsläget, särskilda åtgärder vidtagna. Genom detta vinner man, att trycket vid slutet af formningsprocessen är lika stort som vid början af detsamma, en viktig sak, som man knappt kunde hoppas, då arbetaren med sin hand själf skulle hålla rullarne tryckta mot buteljhalsen.

Äfven propparne till buteljer, flaskor o. d. börja nu allt mera att tillverkas af glas, och har man äfven inom denna tillverkning gjort så stora framsteg, att priset på dylika proppar ej mycket öfverstiga de gamla korkarne, om man nämligen i beräkningen medtager den omständigheten, att glasproppar bli mycket varaktigare. Deras utseende är emellertid så allmänt bekant, att det ej är skäl upptaga utrymmet med tal om desamma. Däremot torde det måhända vara af intresse att erfara, det buteljer och andra ihåliga glasartiklar kunna tillverkas, förutom medelst de nämda sätten, äfven medelst centrifugering. Massan införes i en metallform, som på insidan har det utseende kärlets yttre skall erhålla. Formen är dels vridbar kring sin egen axel, dels kring en särskild rotationsaxel, vid hvilken den är fäst medelst armar. Genom centrifugalkraftens inverkan tvingas nu glasmassan ut mot formens väggar, efter hvilka den formas så, att ett kärl af önskad kvalitet erhålles. Apparaten liknar föröfrigt så mycket den af Ashley konstruerade, att en närmare beskrifning öfver densamma ej är nödvändig.

Det nämdes härofvan ett sätt att framställa ihåliga glasföremål genom att forma och med hvarandra sammanvälla flera glasskifvor, och då kunde det ju ock vara af intresse att något litet vidröra tillverkningen af dylika glasskifvor. De tillverkas förnämligast genom valsning, någon gång äfven medelst pressning, en process, som vi sedan, i ett annat sammanhang, skola närmare beröra. Vid tillverkning af

glasskifvor medelst valsning ha användts flera olika sätt. En uppfinnare låter en vals rulla fram och åter öfver den på ett fast underlag hvilande, smälta glasmassan, som härvid utvalsas ungefär på samma sätt som degen i ett bageri. Ett annat sätt är att först bilda en cylinder af glas, uppklippa denna och införa densamma i en ugn för att upphettas och uppmjukas. Ännu varm oeh mjuk behandlas nu denna eylinder med tryekvalsar, på samma gång man låter en ström ånga eller varm tryekluft inströmma i densamma, för att den ej under valsningen skall för hastigt afsvalna och stelna. På detta sätt anses man kunna ernå ett godt resultat, d. v. s. homogena, glatta oeh jämna glasskifvor; men det bästa skifglaset erhålles tvifvelsutan medelst det sätt, som användes af, bland andra, Forshaga aktiebolag för att valsa ut fönster- och spegelglas.

Den plastiska massan formas först för hand eller i en särskild maskin till en slags skifva, som, ännu ej stelnad, får löpa vertikalt ned mellan ett par valsar, från hvilka den kommer till ett nytt, under det första liggande, valspar, hvilkets valsar rotera med så myeket större hastighet än det första parets, att glasskifvan ieke blott frammatas, utan äfven sträekes. Om man så önskar, kunna ännu flera valspar användas, oeh skall då rotationshastigheten hos hvarje efterföljande par vara så mycket större än hos det föregående, att en sträekningsproeess mellan dem alltjämt blir en följd.

Som af ofvanstående framgår, böra valsparen hälst ligga under hvarandra, för att glasskifvan genom sin tyngd äfven må kunna bidraga till ett vaekert resultat; men de kunna naturligtvis, om lokalförhållandena så påkalla, äfven läggas efter hvarandra. Hastigheterna hos de respektiva parens valsar böra då göras så stora, att sträckningen kan öfvervinna den kraft, som mellan valsparen sträfvar att böja glasskifvan. Valsarne äro ihåliga för att under processen kunna hållas uppvärmda medelst i dem införd ånga eller varm luft.

Ännu mer rationelt blir det nu beskrifna tillverkningssättet, om man på utsidan förser valsarne med längsgående vågor, som ingå i mellanrummen mellan vågorna å de mot hvarandra roterande valsarne. Härigenom kunna nämligen frammatningen oeh tryeket bättre mode-

reras, den förra blir jämnare, det senare mer likformigt fördeladt. Den framvalsade skifvan erhåller följaktligen ett jämnare utseende, en mer homogen sammansättning. Den erhåller visserligen ett vågigt utseende, men sträckes af sin egen tyngd så, att den efter genomgången bearbetning är en fullkomligt plan och glatt skifva. Sedan valsningen utförts, transporteras nämligen plattan i hängande ställning till torkrummet, i hvilket hon får afsvalna och stelna, hela tiden intagande en hängande ställning. Glasskifvan kommer härigenom att, till följd af massans tyngd, under afsvalningsprocessen vara utsatt för en sträckande kraft, som således utjämnar plattan.

På nu omnämda sätt kunna fabrikanterna förse oss med fönster- och spegelglas, men, som vi alla noga veta, är detta just ej af så särdeles stor styrka. Man kan ju visserligen göra plattorna tjockare, men då bli de så dyra, att ett allmännare användande däraf blir omöjliggjordt. Och dock måste man i vissa fall använda mycket starkt glas. Takfönster äro ju t. ex. ofta utsatta för snötryck, som åstadkommer en ganska stor belastning. Äfven känna vi till, att man numera ofta använder glasfönster i golf mellan en undre och en öfre våning. Dessa fönster äro ju då utsatta för belastning af oss själfva, och denna belastning är därtill ojämn, hvarigenom densamma blir än ogynsammare för glaset. Man har nu sökt att åstadkomma starkt fönsterglas, utan att kostnaden skulle bli allt för stor. Problemet löses, om man kan anskaffa ett material, som med glasets nyttiga egenskaper förenar en större styrka än detta. Lämpligast har man ansett sig åstadkomma detta material genom att framställa glasplattor med metallinlägg, och tillverkas dylika plattor sålunda. En kvantitet glasmassa, motsvarande halfva tjockleken af den tillämnade plattan, ingjutes i en form af lämplig konstruktion, hvarpå den valsas eller pressas. På den sålunda erhållna plattan lägges den till metallinlägg ämnade metalltrådsväfnaden, hvarefter en mot ofvan nämda glaskvantitet svarande ny kvantitet glas gjutes öfver den nyss bildade skifvan, och det hela slutligen utvalsas. En olägenhet af ganska svår beskaffenhet vidlåder dock detta förfaringssätt, i det att glasplattorna i allmänhet få en alldeles för stor tjocklek. Vill man ha en tunnare skifva, måste man, under använ-

dande af nämda metod, underkasta sig att få metallinlägget på ena ytan af plattan. Inlägget blir härigenom dels lättare utsatt för yttre åverkan, dels, om det är af någon ömtålig metall, lättare angripet af luften. Man har fördenskull uppfunnit ett annat sätt för framställning af dylika plattor. En form af samma storlek som den önskade glasplattan användes, och bottnen i denna form orneras med ränder, vågor, fasetter etc. Metallinlägget anbringas i formen, hvarefter glasmassan ingjutes och pressas, då inlägget lyfter sig från anläggningspunkterna och fullständigt inneslutes i glaset. Genom detta sätt kan man nu tillverka tunnare och lättare glasskifvor än genom den först omnämda processen, och ändå undvika den olägenheten, att metallinlägget kommer på ytan.

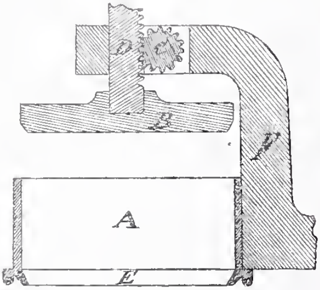

Det nämdes, att man kan använda valsning vid framställning af glasplattor med metallinlägg. Bättre är dock att i detta fall pressa glaset. Pressning af glasplattor tillgår på flera olika sätt. Ett af dessa sätt är följande. Smält glasmassa ingjutes i en behållare *A* (se figuren) och pressas med hjälp af en stämpel *B* genom en vid behållarens botten fäst ram *E* ned på en med stenskifva försedd vagn, ej visad å skizzen. Nämde vagn tjänar såväl till underlag vid pressningen, som till att transportera den pressade plattan till afkylningsplatsen och det ställe, där slutbearbetningen, om en sådan erfordras, må företagas. Ramens *E* höjd bestämmer plattans tjocklek, dess längd och bredd åter plattans längd och bredd respektive. (*C* är ett kugghjul, som åverkar en vid stämpeln *B* fäst kuggstång *D* och således för denna upp och ned. *F* är själfva stativet.)

För alla de nu nämda tillverkningssätten ha vi användt smält glasmassa, och kan det därför äfven vara på sin plats att något litet undersöka, huru den smälta glasmassan bildas, hvilka apparater man för detta ändamål använder samt om några förbättringar med desamma under årens lopp blifvit vidtagna.

Liksom öfverallt, där en smältning af någon viss massa skall förekomma, använder man inom glasfabrikationen s. k. smältugnar. De delas i två stora hufvudslag, af hvilka det ena begagnas för smältning af glas i degel, under det att det andra slaget själf utgör ett slags kar, i hvilket glasmassan får smälta. Vi vilja benämna det första slaget degelugnar, det andra åter kalla vi schaktugnar. Den äldsta ugnkonstruktionen är föga känd, men var troligen högst ofullkomlig, och länge dröjde det, innan man började vidtaga af behofvet påkallade förbättringar. Nedanstående figur ger en idé om en af de äldre ugnkonstruktionerna, och, som synes, är ugnen af mycket primitiv beskaffenhet. Det sig längs ugnen sträckande eldrummet *C* är omslutet af starka murar, »bänkar», på hvilka deglarne *A* äro uppstälda. På ugnens båda smalare sidor framträder det här öfverbyggda eldrummet utanför det öfre murverket och tilltäppes medelst en särskild s. k. förmur *D*. *B* beteckna arbetsöppningar. Bränslet i dessa ugnar utgjordes vanligen af ved. Snart nog lärde man sig dock inse, att detta slags bränsle hvarken lämnade tillräckligt stor hetta eller var så ekonomiskt, som var förenligt med såväl fabrikantens som köparens fördelar, och började man då konstruera ugnar för eldning med kol, kåks och dylikt.

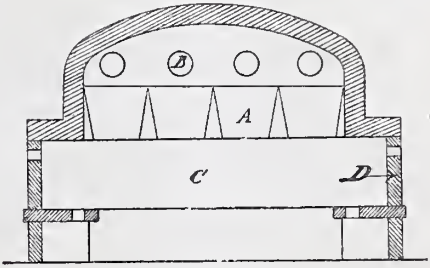

Innan vi börja med att betrakta de förbättringar i ugnkonstruktioner, som under årens lopp blifvit gjorda, vilja vi i korthet redogöra för några enskilda detaljer hos ugnarne. Uppbyggandet af den med asklådan förenade stora kanalen, hvilken vid stora ugnar icke kan undvaras, är ett af de första arbeten, som skola utföras vid uppförandet af en glashytta, det hus i hvilket ugnarne ha sin plats. Utom det ändamål att tjäna såsom askaflopp, har denna kanal äfven den bestämmelsen att tillföra den för förbränningen nödvändiga atmosferiska luften, och af dess riktiga läge och konstruktion beror i väsentlig mån smältugnens godhet. Den bildar en murad, med hvalf försedd rymlig

kanal, som under jorden sträcker sig längs hela hyttan. Dess längdaxel bör ligga i den riktning, som medelvindriktningen för orten i fråga har. Kanalen måste erbjuda tillräckligt utrymme dels för den vagn, som skall bortföra askan, dels för ugnsrakorna, och dess tvärsektion måste vara stor nog att genomsläppa den erforderliga luftkvantiteten. Likaså måste man lägga kanalen så, att ofördelaktiga vindstötar så mycket som möjligt hindras intränga i ugnen.

Sedan man sålunda på bästa sätt utfört arbetet med anläggandet af ofvannämda kanal, skrider man till uppförande af själfva eldstaden. Denna måste vara rymlig samt kunna erbjuda plats för tillräckligt brännmaterial, hvarjämte densamma måste konstrueras olika, allt efter brännmaterialets olika beskaffenhet. Användes endast en rost, så begränsas eldstaden af lodräta murar, de s. k. »bänkarne», och i hvarje ände af eldstadsrummet finnas skjutluckor. Samma konstruktion användes äfven då två roster begagnas, men dessa skiljas vid midten af en s. k. »sadel». Vid degelugnar bestämmas eldrummets bredd och höjd af storleken hos deglarne, ty det händer understundom, att man inför dessa genom eldrummet. Denna bestämning för eldstadens storlek bortfaller naturligtvis vid schaktugnarne, enär där inga deglar användas.

Hvad »bänkarne» beträffar, så är därvid intet särskildt anmärkningsvärdt att observera, utom att vid degelugnar deras bredd måste bestämmas efter tvärsektionen hos degeln. De måste naturligtvis äfven vara sådana, att deglarnes mynningar uppnå arbetsöppningarna.

Fördelaktigt är att låta luft inkomma i ugnen äfven på andra ställen än genom rosten. Detta ernås genom att förse bänkarne med draghål, hvarvid luften tages antingen från den ofvannämda kanalen eller från hyttan. Det senare förtjänar företräde, emedan den i hyttan varande luften ej är så utsatt för vindstötar, som den, hvilken genomgår kanalen. Ofvanpå bänkarne uppmuras slutligen det hvälfda taket eller hvalfvet. Om detta är långt, gifver man det ändock en svag böjning emot eldstadsluckorna, ty därigenom drifves värmen direkt mot deglarnes undre delar. Eldstadsluckorna äro numera af järn med järnarmar.

Rosten utgöres af järnstänger, liknande dem vid vanliga ångpannor, och, liksom vid dessa, måste ytan varieras allt efter beskaffenheten hos brännmaterialet.

Länge nog nöjde man sig med det drag, som åstadkoms medelst de redan nämda anordningarne, men slutligen befanns det dock vara otillräckligt. Man började då att förse ugnarne med skorstenar, hvilka, som hvar och en säkert vet, i hög grad befordra dragets styrka. Detta dock först sedan man försökt hvarjehanda andra utvägar, såsom att å ugnens periferi anordna flera små draghål mellan hvarje arbetsöppning, eller att förse ugnen med tvänne öfver hvarandra belägna hvalf, hvilka stodo i förbindelse med hvarandra förmedelst en central öppning i det inre hvalfvet, under det att den heta luften bortleddes från det yttre hvalfvet medelst en vanlig skorsten.

Hvarför man egentligen var så rädd att anlägga en verklig skorsten berodde antagligen därpå, att, vid smältning af glas, hufvudvilkoret är, att ugnen likformigt upphettas, och man förmodligen antog, att skorstenen och det medelst densamma alstrade draget skulle bidraga till att koncentrera hettan företrädesvis på ett enda ställe.

Emellertid har man nu börjat konstruera ugnar med skorstenar, och en egendomlig konstruktion af en dylik ugn visas i nedanstående figur. *A* är skorstenen, till hvilken förbränningsprodukterna utströmma genom en i kappans *B* öfre del befintlig öppning.

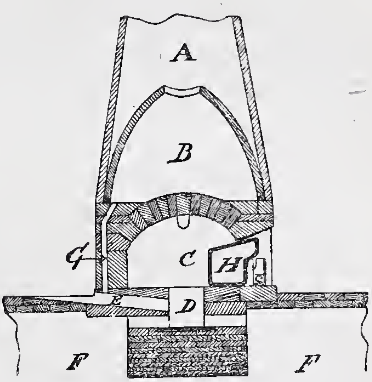

Draget till eldstaden *D* från skorstenen befordras genom rör *G*. *C* är själfva smältningsrummet med öppningar i taket för genomsläppande af förbränningsprodukter. *E* är kolkanalen och *F* kanalen för bortskaffande af askan, tillförande af luft etc. *H* är en inbyggd generator. Konstruktionen är utförd af Schür.

Sedan vi nu fått en kort öfversigt af degelugnarne, skola vi äfven för ett ögonblick taga schaktugnarne i betraktande. Utseendet af en

dylik ugn antydes af följande skiss, som är ett tvärsnitt genom smältrummet hos ugnen. *A* är schaktet, *B* eldstaden med kanaler *C*. *D* äro skorstenar, *G* och G_1 samt *L* och L_1 äfven kanaler. Schaktets inre är genom tvänne skiljeväggar afdeladt i trenne rum, hvilka kommunicera med hvarandra medelst kanaler, anbragta vid hvarje väggs nedre del. I smältrummet

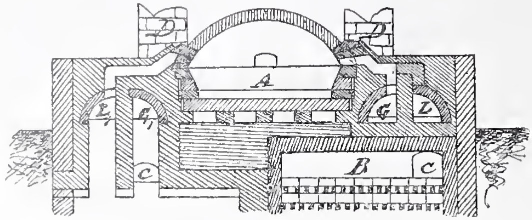

A inlägges det till smältningen afsedda materialet och utbredes så likformigt som möjligt på härden. Luft och gas inkomma i ugnen genom kanalen, som går från kanalerna *G* och *L*, respektive G^1 och L^1 till ugnens öfre del. Kanalerna *G*, G^1 och *L*, L^1 sträcka sig från regeneratorerna längs hela ugnen. Genom denna anordning uppstår tydligen största hettan i själfva smältrummet, under det att temperaturen sjunker i det ofvan detsamma befintliga arbetsrummet.

Till en början var det nästan omöjligt att skydda ugnen, d. v. s. själfva härden, mot det smälta glasets störande inverkan, men man anlade då kanaler under härden, genom hvilka kall luft fick inströmma och sålunda i viss mån skydda denna för det upphettade glaset. Största olägenheten var emellertid mellanväggarnes obeständighet. Var lufttillförseln för riklig, stelnade glaset i de trånga öppningarne; var den för dålig, så angrep massan skiljeväggarne och utflöt i luftöppningarne. Denna olägenhet afhjälptes genom att anlägga kanaler i skiljeväggarne. Härigenom kan en lifligare luftvexling äfven här förekomma, och bidrager då densamma till skyddande af skiljeväggarne.

Under årens lopp hafva ganska många olika former af dylika ugnar framstälts, men, som de egentligen ligga utom området för detta arbete, upptaga vi ej utrymme med att närmare redogöra för dem, hälst principen för konstruktionen framgått af det redan nämda, och de nu antydda modifikationerna i hufvudsak gå ut på att kunna skydda såväl härden som skiljeväggarne mot glasets förstörande inverkan.

Vi skola i stället sysselsätta oss med att något litet taga i skärskådande de konstruktionsförändringar, hvilka stå i ett mera direkt samband med själfva tillverkningen.

Utom de nämda olägenheterna finnes ännu en dylik, som mycket försvårar en god smältning. Vid skifglas-smältning uppstår nämligen på ytan skum af glas. När man begagnade sig af degelugnarne, kunde detta af en duglig smältare ganska lätt afskiljas, men sedan schaktugnarne börjat bli mera allmänna, framträder detta fel ännu mera och gör det nästan omöjligt att åstadkomma ett godt resultat.

Genom följande metod möjliggöres likväl smältning af skifglas äfven i dessa ugnar. Figuren visar konstruktionen och utgör tvärsektion af ugnen i fråga. *A* är smältrummet, som genom en eller flera skiljeväggar är deladt i smärre rum. Inom dessa väggar, öfver hvilka hvalf slagits, bildas sålunda ett särskildt rum *B*, i hvilket skummet afsöndras, så att det ej kan hindra smältningen. Rummet uppvärmes indirekt genom smältrummet. Ehuru måhända icke så allmänt som förr, framställes dock äfven nu för tiden färgadt glas. Som lätt inses, måste man vid denna fabrikation redan vid smältningen inblanda det eller de salter, som skola utgöra färgämnet. Vid användande af degelugnarne är detta ganska lätt, emedan man där ju utan svårighet kan omröra massan. Så ej vid schaktugnar, där massan under hela smältningsprocessen bör vara så likformigt utbredd öfver härden som möjligt är.

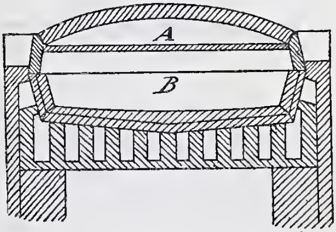

Man har emellertid äfven öfvervunnit denna svårighet och kan nu framställa färgadt glas fullt ut lika bra i en schaktugn som i en degelugn. Uppfinningen består uti, att man i den ledning, som från eldstaden leder till själfva schaktet, har inrättat en liten degelugn, i hvilken man efter behof kan insätta en eller flera deglar. Färgämnena tillsättas nu den i degeln varande glasmassan, som omröres, under det att förbränningsgaserna på sin väg till schaktet stryka öfver densamma.

Sedan de olika ingredienserna lagom blandats, behandlas massan liksom vanlig glasmassa, införes i schaktet, utbredes jämt på härden och utsättes ånyo för en smältningsprocess, hvarefter den på vanligt sätt gjutes, valsas eller pressas. Konstruktionen af den insatta degelugnen antydes i nedanstående skiss, som utgör såväl en sektion som en plan af densamma. Förbränningsgaserna framströmma från eldstaden genom kanalerna *A* och *B*, stryka öfver den glasmassa, som finnes i degeln *E* uti smältrummet *D* och fortsätta sedan sin väg till den egentliga ugnen, ej visad å skissen, genom kanalen *C*, som är reglerbar medelst spjället *F*.

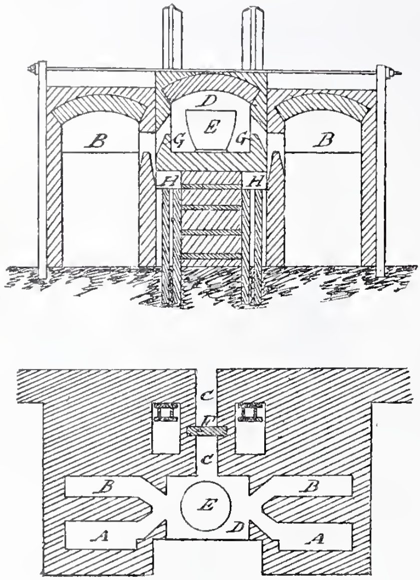

För att ingen massa skall kunna tilltäppa kanalerna, äfven om degeln så att säga skulle koka öfver, äro kanter eller åsar *G* uppmurade rundt golfvet i smältrummet. Skulle den utrunna massan öfverstiga dessa kanter, så komma kanalerna ändock att förblifva fria, emedan den öfver dessa kanter gående glasmassan bortrinner genom för ändamålet särskildt anbragta kanaler *H*.

Bränslet uti de först använda ugnarne utgjordes af trästockar, ved o. d., såsom ofvan blifvit nämdt. Snart nog fann man emellertid, att den genom detta brännmaterial alstrade hettan ej var tillräcklig för erhållande af en god smältning. Man började då använda kol, kåks etc. Det nyaste brännmaterialet är emellertid gas. Snart kommer väl elektricitet att äfven inom denna fabrikation användas, men ännu äro dylika ugnar icke kända.

Gasugnarne likna de redan nämda ugnarne till sin hufvudsakliga konstruktion, äfven om de afvika i några smärre detaljer.

Vid användandet af dessa ugnar för smältning har en vigtig olägenhet dock visat sig förefinnas, den nämligen, att glaset mycket lätt

anlöpes. Detta visar sig genom ett på glasytan framträdande blåaktigt öfverdrag eller hinna, som hindrar glasets klarhet. Anlöpningen är en oxidationsprocess, som försiggår i ugnen mellan de framströmmande syrerika gaserna och den plastiska massan, som naturligtvis i det lättflutna tillstånd, i hvilket den befinner sig, är ytterst mottaglig för gasernas inverkan.

Flera sätt att motverka denna oxidation hafva vidtagits och vi skola här redogöra för ett dylikt. Längs arbetsrummet (smältrummet) i ugnen leder man en gaskanal, gående från gasregeneratorerna. Från denna leder i hvarje särskild del af ugnen en genom spjäll eller dylikt reglerbar kanal uppåt till det straxt bakom arbetsöppningen befintliga gasutloppet. Genom denna anordning, visad i efterföljande skiss,

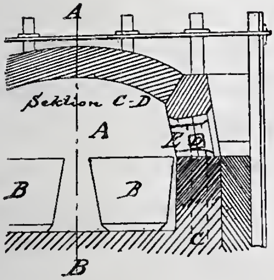

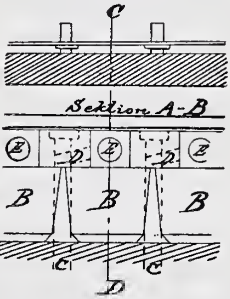

undviker man gasernas direkta beröring med den för smältning i ugnen införda massan och förebygger följaktligen oxidationen. *A* är smältrummet, uti hvilket deglarne *B* äro uppstälda. *C* äro de ofvan omnämda kanalerna, som utmynna straxt bakom arbetsöppningarne *E* förmedelst munnarne *D* (gasutloppen).

Innan vi lämna ugnarne, skola vi i största korthet redogöra för en särskild ugnskonstruktion, använd vid smältning af cylindrar och rör, och hänvisa vi då till nedanstående teckning, som framställer en sektion af ugnen. Cylindern *A* upplägges mellan gafflar *L,* hvilka uppbäras af ändlösa kedjor *H,* gående kring tvänne valsar, en vid hvardera änden af ugnen. Med anledning häraf, eller rättare för att tillåta båda länkarne af kedjorna att passera, är i muren *F* anbringad en längs ugnen gående kanal *I,* som vid ugnens ändar kommunicerar

med smältrummet *B* på de ställen, där ofvannämda valsar äro fästa. För uppbärande af kedjornas öfre länkar, de delar, som uppbära cylindrarne, äro uti fördjupningar *E* i muren *F* anbragta rullar *K* af metall eller annat osmältbart ämne, relativt glaset. Mellan de båda kedjorna äro, för att stödja cylindrarne, placerade större rullar *C*, försedda med flänsar *G*, i syftemål att minska beröringsytan mellan dem och cylindrarne. I stället för tätt efter hvarandra liggande rullar, kan man anordna en sig längs ugnen sträckande rullbana. Detta senare är att föredraga, emedan cylindrarne då erhålla stöd å hvarje ställe af ugnen, i hvarje frammatningsläge. Frammatnings- eller rullbanorna skilja sig, beträffande konstruktionen, från nyss nämda rullar *C* endast däri, att de sträcka sig längs ugnen och följaktligen bilda en plan anliggningsyta, under det att rullarne bilda en cylindrisk sådan. Genom kanaler *D* införes till smältrummet den erforderliga gasmängden.

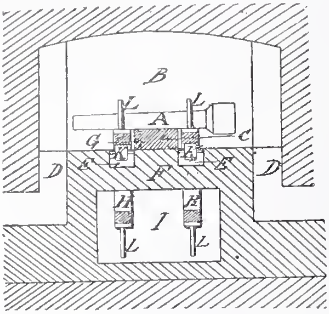

Såsom redan antydts, äro smältugnarne placerade uti ett särskildt för ändamålet byggdt hus, den s. k. hyttan, hvilken bör utgöras af ett från öfriga byggnader fristående hus. Utseendet af hyttbyggnaden är olika, men grundidén är, att gifva densamma utseende af en sockertopp eller kon, med något aftagen spets, i hvilken rökhålet är beläget. Hyttorna skola vara rymliga och lämna god plats för utförande af det arbete, som står i samband med smältningen (blåsning o. d.) Efterarbetet företages i en annan byggnad.

Man har konstruerat ugnar icke blott för utförande af den erforderliga smältningen, utan äfven såsom förvaringsrum för de till afkylning utsatta glasföremålen. Den i skissen visade ugnen utgör en s. k. kontinuerlig kylugn och är en af de många modifikationer af dylika ugnar, som man får se. Ugnen består af ett kylrum *A*, som är afpassadt efter det eller de kärl, i hvilka de till afkylning afsedda glasartiklarne nedsättas och i hvilket den nödiga temperaturen åstadkommes medelst gaseldning. Gasen inkommer genom rören *C* och *D*

och bortgår genom skorstenen *B*. I kylrummet ingå från ugnens båda gaflar skenor *E*, på hvilka de vagnar löpa, å hvilka kyllådorna stå. Vagnarne och kyllådorna äro ej å figuren visade. De senare bestå af enkla järnlådor af lämplig form, och de förra likna de vagnar, som i gjuterier eller andra mekaniska anläggningar användas. Lådorna förses med de glasföremål, som skola afkylas, eller, som det heter, beskickas genom i ugnens främre vägg befintliga öppningar *F*. För insläppande af transportvagnarne äro å ugnens gaflar öppningar *G* upptagna, hvilka tillslutas af järndörrar *H*, som sluta lufttätt till, i syfte att temperaturminskningen så mycket som möjligt skall motverkas. Luckorna äro balanserade af motvigter *I* och gå följaktligen mycket lätt att manövrera. Ett nästan ögonblickligt öppnande och slutande blir häraf en följd, och därigenom förhindras värme att i allt för stor mängd bortgå genom gafvelöppningarne. Gastillströmningen till ugnen är reglerad medelst i kanalerna *C* befintliga, å figurerna ej visade, spjäll.

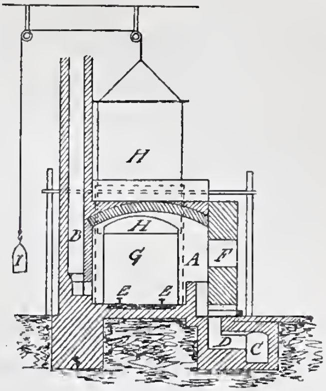

Vagnarne införas vid ugnens ena gafvel och utdragas vid den andra. Så snart de erhållit lagom värmegrad för mottagande af glasföremålen, beskickas lådorna genom öppningarne *F*, hvarefter vagnen föres vidare framåt för att lämna plats för en efterföljande vagn. En kontinuerlig jämn afkylningsprocess blir härigenom följden.

Man kan i dessa ugnar, med användande af nämda lådor, endast afkyla smärre glasföremål, men, med liten förändring af transportlådorna, kan man afkyla hvilka glasföremål som hälst, till och med glasplattor af ganska stora dimensioner. För glasskifvors afkylning hafva dock särskilda s. k. rostugnar konstruerats. Figuren ger en föreställning om en dylik ugn. Roststänger *A* äro ofvan hvarandra upplagda på stöd *B* i kylrummet *C*. I ändamål att

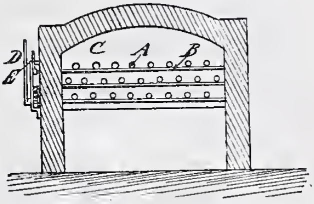

kunna reglera höjdskilnaden mellan de olika hyllorna äro stöden *B* förbundna med utanför ugnsväggen befintliga häfarmar *D* och. *E*.

Glaset användes, såsom bekant, förutom till buteljer och fönster, till en otalig mängd andra föremål. Så t. ex. veta vi ju, att nästan alla inom fysiken och kemien förekommande deglar, rör, burkar etc. äro tillverkade af glas. Linser äro äfven förfärdigade af glas. De användas såväl inom den rent vetenskapliga fysiken, som inom denna vetenskaps mera praktiska tillämpningar, såsom fotografien, glasögonstillverkning m. fl. Inom fotografien ha särskildt de s. k. Jena-glasen gjort sig bemärkta till följd af sina goda egenskaper. Hvad glasögonstillverkning beträffar, så ha inom densamma visserligen inga nya glassorter framvisats eller införts i marknaden, men däremot hafva nya sätt att framställa desamma uppfunnits. Förr t. ex. tillverkades de flesta, ja alla glasögon medelst slipning af glaset. Lång tid oeh skiekliga arbetare erfordrades härför, och varan blef därigenom dyrare än nödvändigt. Det nya sättet består däri, att glasögonen framställas, utan att någon som hälst uppmjukning eller omsmältning af materialet erfordras, af ihåliga föremål, hvilkas böjda eller plana ytor likna ytorna hos de tillämnade ögonglasen.

Utom dessa nu senast nämda användningar af glaset, veta vi alla, att flera sådana finnas. En användning, måhända ej så allmänt bekant, har glaset på senare tiden fått. Att rör af glas användas för olika ändamål känna vi alla, men den här åsyftade tillämpningen är däremot ganska ny. Såsom kärna uti t. ex. vanliga vattenledningsrör har man nu börjat använda glasrör, oeh har härigenom lyekats öfvervinna en mängd svårigheter och olägenheter, som vidlådde de äldre rören. Till följd af rörets sträfva yta uppstår nämligen friktion och en ej obetydlig tryekförlust blir häraf en följd. Detta är af myeket stor betydelse, särskildt då det blir fråga om att pressa upp vattnet för någon större höjd, i hvilket fall ju tryeket måste vara stort. I ännu högre grad än till följd af friktionsförlusten blifva de nu använda rören olämpliga på grund däraf, att de ej äro indifferenta gent emot den framström-

mande vätskan, till och med om denna är vatten. Genom att framställa rör med glaskärna har man nu lyckats öfvervinna denna olägenhet. Dylika rör framställas sålunda. Ett glasrör af lämpliga dimensioner beklädes på utsidan med pappersmassa eller något annat plastiskt material, hvarvid mellan de olika papperslagren införes ett lager af cement eller annat dylikt ämne.

I samband med glasets användande i form af rör, vore måhända lämpligt att något litet vidröra tillverkningen af glasrör. Det förr vanligen använda sättet, hvilket för öfrigt nog ännu i dag användes på flera ställen, liknade nästan fullkomligt det sätt, på hvilket, enligt hvad här ofvan blifvit nämdt, ihåliga föremål af glas i allmänhet tillverkades. Arbetaren blåser först ett fint hål i den massa han har »fångat an» på blåsarpipan, en annan arbetare insticker därpå sin »pipa» i andra änden af detta hål, hvarefter de båda arbetarne skyndsamt aflägsna sig från hvarandra, på så sätt utdragande glaset till ett rör. Att någon större noggrannhet ej vid detta framställningssätt gärna kan förekomma är tämligen klart, äfvensom att ett fullkomligt jämnt glasrör på detta sätt ej kan framställas. Man har emellertid allt som oftast behof af mycket jämna glasrör, först vid användandet på här redan nämda sätt, men måhända i fullt ut lika hög grad inom den rena vetenskapens tjänst. Det är då bra att äfven kunna framställa ett sådant rör, och det kan man, om man använder följande förfaringssätt. Liksom vid gjutning af metallrör användes äfven här en form, bestående af kärna och mantel, mellan hvilka delar den smälta glasmassan inhälles och får stelna. Formen nedsänkes lodrätt i en i närheten af smältugnen befintlig gjutgrop och så djupt, att beskickningen lätt kan försiggå. Hänvisande till figuren är *A* kärnan, som omslutes af manteln *B*, hvilken vid ändarne är bildad till lager *E* och *F*, uti hvilka kärnan centreras. Dessutom stödes kärnan af lagret *D*. På

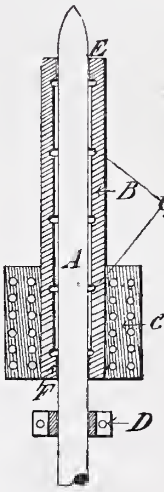

mantelns inre sida äro urtagningar *G* gjorda, uti hvilka glasmassan inflyter, i ändamål att röret ej skall medfölja kärnan, då denna ut-

drages ur formen. För att kunna uttaga röret ur manteln, är densamma gjord i tvänne delar, förenade med hvarandra medelst skrufvar. Ett uppvärmningssystem *C* omsluter manteln och är förskjutbart längs densamma. Med hjälp af detta kan man efter behag upphetta formen. Vill man tillverka längre rör, så göres formen längre genom att använda flera på hvarandra stående och medelst gångjärn förenade manteldelar. Huru grofva eller fina rör som hälst kunna tydligen på detta sätt framställas, och jämnheten hos såväl rörets diameter som godstjocklek kan blifva hur noggrant som hälst utförd.

Glasskifvorna eller skifglaset användas till fönster- och spegelglas företrädesvis, men man har äfven funnit annan användning för desamma. Så t. ex. har det här ofvan omnämda engelska bolaget, Armstrongs glasaktiebolag i Birmingham, konstruerat underjordiska elektriska kablar af glas. Dessa kablar utgöras af glasplattor med urfrästa, längsgående parallela fåror eller fördjupningar. Vid nedläggandet af dem tillgår sålunda. Sedan den erforderliga grafven gräfts, nedlägges först en bädd af cement, hvilken fodras med ett lager af asfalt. På denna mjukare bädd nedläggas sedan de understa glasplattorna och på dessa de öfre, förenade med de förstnämda medelst något lämpligt bindemedel. Sedan man på detta sätt fått den erforderliga tjockleken på kabeln, täckes densamma med asfalt, hvarpå det hela inbäddas i cement. Äfven till skriftaflor, ornamentsplattor och dylikt har man börjat använda skifglas. För att detsamma må kunna uppfylla sitt ändamål i detta afseende, måste glaset göras matt på ytan, emedan emaljen eller glasyren hindrar skrifstiftets färg att fästa. Skifvorna underkastas för den skull en slipningsprocess, hvilken vanligen utföres med sandbläster. En därvid använd god metod är följande. Sanden uppblandas i mycket fint fördeladt tillstånd med vatten, så att det bildas liksom ett sandslam, hvilket med stor kraft blåses mot den för slipningen utsatta ytan. Genom detta förfarande kommer sanden att fördelas jämnt öfver ytan och är äfven själf till sin beskaffenhet mera homogen, än hvad som var fallet vid de förr använda metoderna, där sanden blåstes torr mot ytan.

Men äfven utan sandbläster kan man mattslipa en glasyta. Ett sätt är, som bekant, etsningen. Denna är dock numera ej så allmänt använd, emedan den är för dyr och ej lämnar så godt resultat som slipning medelst sandbläster. I Tyskland har man försökt ännu ett sätt att mattslipa glas, hvilket måhända kan ha framtiden för sig. Det består uti att på glasytan inbränna glasfluss (silikat etc.), hvilket salt förlänar glaset en vacker matthet. Saltet framställes genom att blanda tillsammans kvarts, borax etc. i fint fördeladt tillstånd och upphetta blandningen i en muffelugn, till dess massan blir fullkomligt flytande. Denna massa gjutes eller hälles ut på en kall stenplatta, hvarefter den så erhållna stelnade massan, glasflussen, söndermales i vatten, hvarigenom en degartad vätska erhålles. Glasföremål, som skola matteras, bestrykas på ytan med denna deg, hvarpå det hela upphettas i en muffelugn, då den på ytan befintliga glasflussdegen biter in sig i föremålets yta och gör denna matt, så att man efter afkylningen endast har att putsa ytan, hvarefter varan är färdig.

En alldeles särskild del af glastillverkningen är pärlfabrikationen. Under den allra sista tiden ha visserligen inom densamma inga väsentliga förbättringar förekommit, och den skulle i följd däraf ligga utom området för detta arbete. Den är dock af så stort intresse att känna, att vi finna oss nödsakade nämna några ord om densamma, då nu ett tillfälle därtill yppar sig.

Vid pärlfabrikationen tillverkar man först på ett eller annat af de här ofvan nämda sätten ett glasrör af lämpliga dimensioner. Glasrören sorteras sedan och afläggas i vissa bestämda fack, där de tagas för den fortsatta bearbetningen. Denna består i första rummet uti rörets sönderhuggning till små, korta, för ändamålet passande stycken. Denna sönderhuggning göres företrädesvis för hand. Maskiner ha visserligen konstruerats för utförande af operationen, men man anser, att handarbetet i detta fall blir noggrannare. Att fabrikationen härigenom blir dyrare gör ju mindre, då det är fråga om en lyxartikel. Pärlan är nu färdig, om den endast skall blifva en s. k. »stråpärla». Skall den där-

emot erhålla ett annat utseende, så måste den än ytterligare bearbetas; men först underkastas de afskurna styckena en siktningsprocess för att skiljas från glasskärfvor, söndriga pärlor och dylikt. Därpå afrundas de skarpa kanterna och pärlorna erhålla kulform. Detta sker genom upphettning till begynnande smältning, hvarföre särskilda åtgärder måste företagas för hindrande af sammansintring. Förr lades pärlorna, för detta ändamål blandade med fint kolpulver, i en kopparpanna, i hvilken de under flitig omröring upphettades i en flamugn. Kolet hindrade sammansintringen och uppfylde äfven håligheterna, så att dessa hindrades att sammansmälta. Numera blandar man pärlorna med ett eldfast pulver af lera, kalk, gips och kol, hvilket pulver före tillsättningen fuktas med vatten, för att det bättre skall fastna å pärlorna. Blandningen knådas, tills pärlhålen bli fylda af pulvret, hvarefter upphettningen sker i stora kopparvalsar, som under processen försättas i rotation. Äfven fint fördelad, mycket svårsmält sand tillsättes pärlorna för att hindra deras sammansintring. Sedan pärlorna blifvit färdigformade, befrias de medelst skakning från det vid dem häftande pulvret, hvarefter de äro färdiga att poleras. Poleringen tillgår på så sätt, att pärlorna tillsammans med hvetekli duktigt omskakas i en påse. Innan poleringen vidtager, underkastas pärlorna dock först ännu en sortering, genom hvilken de runda pärlorna skiljas från de kantiga. Sedan pärlorna nu blifvit färdiga uppträdas de på trådar. Äfven för detta uppträdande ha maskiner blifvit konstruerade och härvidlag torde nog dessa öfverträffa handarbetet. Hvad de för rörens sönderskärning afsedda maskinerna beträffar, så utgöras de af kamvalsar, hos hvilka själfva kammarne äro formade till skärverktyg. Äfven har man konstruerat maskiner, i hvilka pärlorna först genomstickas, hvarpå en öfver dem nedförd skärplatta afskär de önskade längderna; denna maskin är dock sämre än den föregående.

Slutligen vilja vi nämna några ord om glastillverkningen särskildt i vårt land. Här hafva visserligen icke så många uppfinningar gjorts,

men man har tillgodosett sig de förbättringar andra, rikare länder vidtagit och på så sätt ändå följt med sin tid. I förhållande till folkmängden måste man erkänna, att glastillverkningen hos oss vunnit en mycket stor terräng; den är en af våra i ekonomiskt hänseende förnämsta industrigrenar, i synnerhet om man tager i betraktande, huru kort tid densamma haft för sin utveckling inom Sverige.

Omkring fyratio glasbruk finnas i vårt land, några af ganska stor utsträckning och värde.

Utgår man från tillverkningsvärdet såsom grund för beräkningen af deras storlek, intager tvifvelsutan Rejmyre glasbruk det främsta rummet. Detta glasbruk är beläget i Skedevi socken inom norra Östergötland och anlades 1809. För närvarande eges det af ett bolag, och uppgifves aktiekapitalet vara 500,000 kronor. År 1890 tillverkades där för 256,634 kronor och utgjordes tillverkningen af diverse glasföremål, såsom fönster- och hålglas, ritadt och färgadt glas m. m.

Ett annat stort glasbruk är Kosta, beläget uti Ekeberga socken af Kronobergs län. Äfven detta eges af ett bolag, med ett aktiekapital af 1,600,000 kronor.

Andra nämnvärda glasbruk äro Forshaga, Liljedahl och Limmared, alla belägna i Värmland.

Största antalet fabriker för glastillverkning finnes uti Kronobergs län, hvarest ej mindre än 14 stycken glasbruk äro anlagda. Därnäst synes Värmland ha varit lämpligt för denna industrigren; där finnas 5 glasbruk. I Kalmar län finnas äfvenledes 5 fabriker, i Gefleborgs län 3, i Jönköpings 2 och i Vesternorrlands 2. Ett glasbruk är förlagdt i stad, nämligen i Arboga.

Enligt Kommerskollegii Berättelser för år 1890 funnos 36 stycken i gång varande glasbruk, och visar följande tabell ungefärliga beloppen af tillverkningsvärdet vid dessa, äfvensom antalet glasbruk inom de särskilda länen:

	Antal fabriker	Taffel- och Fönsterglas		Öfrig tillverkning	Summa tillverkningsvärde
		Tillverknings-kvantitet	Värde		
		Kistor	Kr.	Kr.	Kr.
Arboga	1	—	—	169,800	169,800
Värmlands län	5	31,527	578,822	667,733	1,246,555
Kronobergs d:o	14	—	—	674,931	674,931
Gefleborgs d:o	3	—	—	331,720	331,720
Vesternorrlands d:o	2	—	—	306,000	306,000
Östergötlands d:o	1	—	—	256,634	256,634
Hallands d:o	1	11,000	180,000	—	180,000
Skaraborgs d:o	1	—	—	170,274	170,274
Kalmar d:o	5	3,223	30,707	125,500	156,207
Örebro d:o	1	—	—	68,500	68,500
Jönköpings d:o	2	843	10,116	45,000	55,116
Summa	36	46,593	799,645	2,816,092	3,615,737

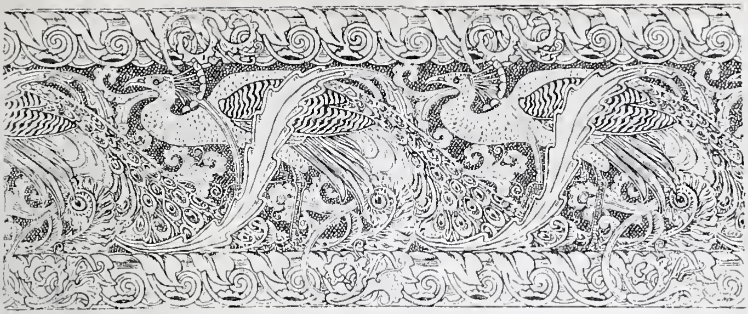

Engelska papperstapeter.

Af

E. G. Folcker.

En af våra mest ansedde arkitekter yttrade till mig för någon tid sedan: »Att här hemma komma öfver en tapet med något så när tillfredsställande färger och mönster, det är hardt när omöjligt, och händer det, så är det vanligen bland de s. k. simplaste sorterna, som äro afsedda för kök och kökskammare.»

En liknande reflektion har nog litet hvar gjort, åtminstone i de kretsar, bland hvilka Svenska Slöjdföreningen räknar sina ledamöter. Går man förbi tapethandlarnes skyltfönster, eller sitter man hemma i sina egna, mer eller mindre nytapetserade rum, skall man väl vara estetiskt blind för att ej allt för ofta plågas af råa, oharmoniska färgsammansättningar, simpla, smaklösa mönster. — En sådan blindhet *kan* vara medfödd, och är då sorglig, men oförvållad, den *kan* dock vara ådragen, och är då så mycket djupare att beklaga.

Det är knappast nödigt att nämna sådana oting i dekorativt afseende (hvilka dock just för närvarande finnas i handeln) som en tapet, framställande en godtycklig sammanhopning af böcker, bundna och

obundna, öppna och hopslagna, hvilken säges ämnad till ett biblioteksrum, men väl ändå allt för direkt ger anledning till den reflektionen att egaren bokstafligen slängt hela sin boksamling i väggen! — eller en annan, der kolossala penningsummor i form af alla möjliga bankers sedlar med en näfve guldmynt inkastad här och där blifvit på samma egendomliga sätt placerade — en tapet som tilläfventyrs skulle vara afsedd för mindre säkra bankinrättningar?

Men, alldeles frånsedt dylika vidunderligheter, visa ju våra vanliga tapeter en brist på smak, färgsinne och kompositionsförmåga, som ofta kommer en att misstänka, att dessinatören tagit sina inspirationer direkt från kaleidoskopets oorganiska stjernbilder.

I korthet — våra tapeter i allmänhet, så väl de, hvilka införas utifrån (Frankrike och Tyskland äro exportländerna), som de, hvilka tillverkas här hemma, äro ej hvad de borde vara och — jag vågar tillägga — hvad de kunde vara. Ty *om* i det uteslutande *commerciela* intresset hos fabrikanterna ligger en förklaring till det olyckliga förhållandet, så är *det* dock ingen *ursäkt* för detsamma.

Om önskvärdheten af en reformation inom denna vigtiga faktor af »konsten i hemmet» hos oss hafva, vågar jag tro, många sedan länge varit öfvertygade.

Då jag ansett, att hvarje slags bidrag till ett dylikt mål kan hafva sin nytta, och då jag visste, att en sådan reformation sedan ett antal år fortgått i England, lät jag mig det vara angeläget att, då jag förra sommaren hade tillfälle att någon tid vistas i London, taga kännedom om denna företeelse. Det är ett resultat af dessa iakttagelser jag här skall hafva äran framlägga.

* * *

Vill man tala om tapeter och tapetfabrikation i allmänhet, så kan man icke undgå att nämna England, ty det var der denna industri först började i Europa, och derifrån den spred sig till andra länder. Det kan ju således kallas ett egendomligt sammanträffande, att denna nya renässans inom industrien uppblomstrat just på papperstapetens klassiska jord.

I England liksom annorstädes i det bildade Europa hade papperstapeten sina förnämare och rikare föregångare i den väfda tapeten och gyllenlädret. Från de berömda flandriska väfverierna införskrefvo landets store dessa ståtliga bonader, som ännu pryda väggarne i månget engelskt slott.

Men äfven inom landet uppblomstrade vid den 1619 grundlagda fabriken i Mortlake en industri som täflade med de yppersta utländska; och det spanska och italienska gyllenlädret imiterades med mycken framgång i Norwich under 15- och 1600-talen.

Jemte dessa båda arter af väggprydnad begagnades, som bekant, äfven på 14- och 1500-talet siden- och sammetsbonader samt dekorativ målning på vägg och på duk, denna senare antingen såsom imitation af tapisseriet eller såsom sjelfständig konstart. Såsom ett prof på detta slags väggbonad får man väl anse den bekanta danska stamtaflan på vårt Gripsholm. Ett exempel från England — af ojemförligt högre konstvärde — är den svit af tapeter framställande Cæsars triumftåg, som f. n. förvaras på Hampton Court. Denna svit, bestående af nio bilder, hvar och en nio fot i qvadrat, målades af Andrea Mantegna, på beställning af Ludovico Gonzaga för teatern i Mantua, och förvärfvades senare af Carl I af England. De äro utförda i tempera på duk, och med så tunn färg att deras karakter af väfnad skulle bibehållas. Jag nämner särskildt denna svit, som för öfrigt är ett af Mantegnas och kanske det dekorativa måleriets yppersta mästerverk, egentligen derför, att en af de konstnärer — *Walter Crane* — som jag sedan skall ha tillfälle att vidare omtala, på ett så afgjordt sätt varit påverkad af just detta Cæsars triumftåg.

Redan i tre af nu omtalade väggbeklädnader nemligen sidenväfnaden, gyllenlädret och väggmålningen finna vi förebilder för de äldsta papperstapeterna, ty dessa voro från början imitationer utan sjelfständig teknik.

Så fort papperet kom i allmännare bruk började man att i detta, billigare material efterhärma de rikare, äldre tapeternas effekter, och redan från 1500-talets midt omtalas förträffliga imitationer af gyllenläder och af pressad sammet, de senare utförda i s. k. stofftapet. Prof

af dylika finnas ännu qvar i engelska samlingar och bära vittne om en ganska långt drifven skicklighet.

Snart tillkommo dock ännu tvenne andra former af textilkonst, som skulle hafva ett ojemförligt större och mera genomgripande inflytande på den engelska tapettillverkningen. Det var de indiska kattunerna och de kinesiska papperstapeterna.

Redan i 1500-talets midt införde holländarne dessa österns produkter; så småningom började de användas till väggbeklädnad och började att efterhärmas i papper. Fabriker växte upp på flere orter i England, och tapetfabrikationen hade under tiden äfven spridts till Frankrike och kontinentens öfriga länder.

England gick dock fortfarande i spetsen, och omkring midten af 1700-talet voro de engelska tapeterna på högsta modet i Paris. År 1754 lät markisinnan Pompadour bekläda ett af sina rum och passagen från sin våning till kapellet i Versailles med »Papiers d'Angleterre», och 1758 blef enligt en samtida memoarförfattare hennes badrum i slottet de Champs på samma sätt tapetseradt.

Att ett sådant exempel ledde till efterföljd var naturligt, och under de följande åren förblef de engelska tapeternas anseende stadgadt i Frankrike. De särskildt omtyckta voro då de s. k. »papiers veloutés» eller stofftapeter; men äfven de kinesiska eller så kallade »papiers à pagode» åtnjöto en synnerlig gunst.

År 1774 utgaf en viss tapetfabrikör Jackson i Battersea ett slags illustrerad katalog öfver sitt lager, i hvilken han särskildt beskrifver en af honom sjelf uppfunnen nyhet i tapetväg.

Han hade nämligen gjort en resa till Italien, blifvit inspirerad af dess konst och natur och hade nu företagit sig att trycka tapeter framställande antika skulpturer, berömda målningar och sydländska landskap infattade i medaljonger af vexlande former och ornering, såsom han sjelf framhåller, ett stort framsteg framför de kinesiska, som då voro på modet, men, som min källa upplyser, vidunderligt smaklösa.

Med 1800-talets början voro papperstapeter vanliga i hela Europa, och i England liksom annorstädes följde deras dekoration med den allmänna stilutvecklingen, den rena ornamentiken uttrångdes af den

schablonerade figurframställningen, som i århundradets början omfattade klassiskt draperade hjeltar och hjeltinnor med offeraltaren, lyror och amforor; under romantikens dagar gick öfver till suckande riddare och smäktande damer vid foten af skyhöga borgar, eller Abd El Kader och hans tappre, stormande fram under palmernas kronor, och så vidare.

Under tiden hade den franska tapettillverkningen fått försteget för den engelska både hvad beträffar produktionens storlek, teknikens fulländning och — enligt den tidens smak — det artistiska utförandet; hvilket allt den stora verldsexpositionen i London 1851 nogsamt utvisade, då de franska utställarne lemnade alla öfriga länders långt bakom sig. Vid denna tidpunkt hade maskintryckningen af tapeter nyligen blifvit uppfunnen, en uppfinning, som skulle komma att medföra en så ödesdiger inverkan för industriens konstnärliga sida.

Den mest primitiva tekniken vid tapettillverkningen hade varit schablonering — då man med den färgfylda borsten hade »klappat af» det i ett pappersark utklippta mönstret. Denna enkla metod användes alltjemt på sina ställen, något som jag erfor vid ett besök på Leipziger messa, der handelsmän från kringliggande orter drefvo en liflig kommers med dylika tapetschabloner ofta i verkligt smakfulla mönster.

På ett högre utvecklingsstadium står tryckningen för hand, som begagnades ensam ända till 1840-talet, då maskinen började användas.

Tryckningen för hand sker medels en eller flere träskifvor (hvartill päronträ begagnas) i hvilka mönstret eller delar deraf är utskuret på samma sätt som teckningen å en xylografisk tryckplatta. Skifvornas antal är beroende af färgernas i mönstret, och då skifvan för att vara lätthandterlig ej kan vara större än två högst tre fot lång och har en tapetvåds vanliga bredd, och då ett mönster stundom kan fordra ända till tjugu olika färger, så inser man, att detta arbete är ganska svårt och fordrar en betydlig öfning och ackuratess.

Tryckningen sker på det sättet att tryckskifvan, som i midten är fästad vid ett från taket nedhängande snöre, och af arbetaren föres med händerna, först nedlägges i färgtråget, så att den erforderliga qvantiteten färg fäster vid den upphöjda mönstermatrisen, och derefter med händerna tryckes mot det på förhand grundade tapetpapperet, det

tryckta stycket flyttas derefter undan, och samma manöver upprepas, till dess tapeten är färdig.

I äldre tid tillkom en omständighet, som gjorde detta arbete ännu mycket svårare, nemligen att papperet då ej kunde fås i långa banor utan först måste styckevis fästas tillsammans.

Så var förhållandet med de gamla kinesiska tapeterna och med de europeiska till i början af vårt århundrade.

Utom det nu beskrifna enkla tapettrycket förekomma andra för åstadkommande af rikare effekter, hvar och en med sin olika teknik. Stofftapeten åstadkommes sålunda på det sättet, att mönstret tryckes med ett ofärgadt limämne, hvarefter papperet passerar igenom ett slags låda, i hvilken finnes finpulvriserad yllefnudd af den färg som fordras. Lådans botten består af ett spändt skinn, och genom att man under ifrån trummar på detta, uppröres yllefnuddet och nedfaller på tapeten fastnande vid de limmade partierna och bildande ett upphöjdt sammetsliknande mönster.

Brons- och guldeffekter åstadkommas på ett något dylikt sätt.

I midten af vårt århundrade uppfanns maskintryckningen och gjorde en stor omhvälfning i tapetfabrikationen. Det förra sättet öfvergafs allt mer allmänt, och de gamla träplattorna lemnades åt förgängelsen och glömskan. På sina ställen togos de tillvara af de kulturhistoriska samlingarne, och i vårt Nordiska museum kan man i ganska stor myckenhet studera dessa gamla minnen af våra förfäders naiva och mödosamma tapettryck.

Dit hänvisade mig en gång en tapetfabrikant, då jag ville veta, hvar jag här hemma skulle kunna få se något annat än maskintryck och han tillfogade — karakteristiskt — att det skulle vara bra löjligt att använda denna svåra och långsamma metod, då man numera *kunde* på tjugu minuter trycka 100 rullar och det med ända till tjugu olika färger.

Ja väl, man släpper in den ändlösa pappersbanan i maskinen, den föres fram med svindlande fart mellan dess tjugu stålcylindrar och kommer fram öfverdragen med ett präktigt mönster — men på hvars maskinursprung man icke bedrar sig.

Maskinerna äro präktiga skapelser af det menskliga snillet och ofta menniskans lydiga tjenare, men, då det gäller att frambringa sådant, som är ämnadt att röra vår skönhetskänsla, har det alltid visat sig, att de kommit till korta och att snarare ju enklare och ofullkomligare verktygen, dess bättre resultatet, ty dess omedelbarare har menniskotanken och menniskohanden varit med vid arbetet och förlänat det något af denna personlighetens prägel, utan hvilken det blir dödt och liflöst.

Maskinen är nemligen en faktor för sig, som går sin jemna gång orubbligt och säkert, men det material han arbetar på, tar han just ingen hänsyn till, har det några nycker och ofullkomligheter och inte alltid vill följa med i farten, så får det skylla sig sjelf och resultatet blir derefter.

Nu är förhållandet med papperet, att det gerna vid anfuktning slår sig och drar sig, och följden blir vid maskintrycket, att, då tapeten gått under några valsar, så träffa de följandes mönster ej alldeles in der det borde vara för den rätta totaleffektens ernående.

Dervidlag eger den af menniskohanden förda träskifvan en större ackommodationsförmåga, för att icke tala om, att träet genom sjelfva sin textur ger ett mjukare aftryck än metallcylindern, — alldeles samma företeelse som då en xylografi tryckes från stock eller från cliché.

Tapetfabrikationen hade i England liksom annorstädes, och kanske mer än annorstädes, nedsjunkit till att vara allt för mycket en affärssak. Maskintryckningen drefs i stor skala, och mönsterkompositionen var öfverlemnad i händerna på dessinatörer i saknad af konstnärlig och annan bildning, hvilka antingen utan förstånd sökte följa gamla traditioner eller slafviskt kopierade mer eller mindre olämplig ornamentik från andra grenar af konstindustri, och, då de skapade något nytt, råkade in på abnormiteter, för hvilka dock konstsmakens dåtida allmänna decadens bar kanske större skuld än deras egen oförmåga.

Emellertid hade i England utvecklat sig en konstriktning, hvilken, utgången från en ringa början, kommit att intaga en alldeles egendomlig och dominerande ställning i detta lands konsthistoria och såväl omedelbart som i sina följder haft en alldeles afgjord inverkan på den engelska konstsmaken och dermed på dess konstindustri.

Jag menar Præraphaelitismen med dess afart Esteticismen eller den s. k. »High art movement».

Att närmare gå in på dessa ytterst intressanta företeelser är här icke rätta tillfället; jag endast vidrör dem i det afseende de direkt inverkade på det som nu är vårt ämne.

I korthet kunna de karakteriseras såsom oppositionsyttringar mot konstens och smakens decadens, såsom sträfvanden att gifva den förre ett noblare innehåll, den senare en bättre riktning, och, om de också i vissa afseenden slogo öfver på ett sätt, som stundom gjorde dem utsatta för förlöjligande, äro de dock tecken på en skönhetssinnets lifaktighet, som man förgäfves söker på många andra ställen.

Bland de ifrigaste anhängarne af denna riktning var den lärde skalden och arkitekten *William Morris.* Han hade redan blifvit ryktbar för sitt storslagna epos »The earthly paradise», då han år 1868 med sina vänner skalden och målaren Dante Gabriel Rosetti, Præraphaelitismens grundläggare och Edward Burne Jones, dess nu förnämste konstnär, öfverenskom att grundlägga ett konstindustrielt etablissement, som skulle arbeta i den nya riktningen och drifvas efter mönstret af renässansens verkstäder. Planen sattes i verket, och från att ha börjat som ett halft privat försök af några goda vänner, ha Morris' verkstäder blifvit ett af Englands yppersta konstslöjdetablissementer och deras produkter, mönster i sina olika arter. Verkstäderna, som numera drifvas af ett bolag, tillverka väfda tapeter, mattor, silken, tryckta stoffer, keramiska arbeten, och papperstapeter, allt efter Morris' egna ritningar.

Den första tapet Morris utsläppte i handeln var en, som han kallade »the Daisy» (Tusenskönan). Den kan således sägas vara en inkunabel för det konstnärliga tapettryck, som nu nått en så hög blomstring i England (se fig. 2).

Redan detta första, halft naiva försök visar, åt hvilket håll Morris' hela riktning går. Det tyckes vara inspireradt af förgrunderna i medeltidens och ungrenässansens madonnabilder, der rosengårdens blommor stå i rader som här, eller är det kanske snarare ett försök till direkt stilisering af ängen sjelf, sådan den breder ut sig kring Englands egna kojor och landtgårdar.

Morris är nämligen naturalist i sin dekorationskonst — jag menar dermed, att han med förkärlek använder växtmotivet, icke att han söker härma blommornas tusen skiftande färgnyanser och nyckfulla växt, så som med så sjelfklart olyckligt resultat sker ganska ofta i

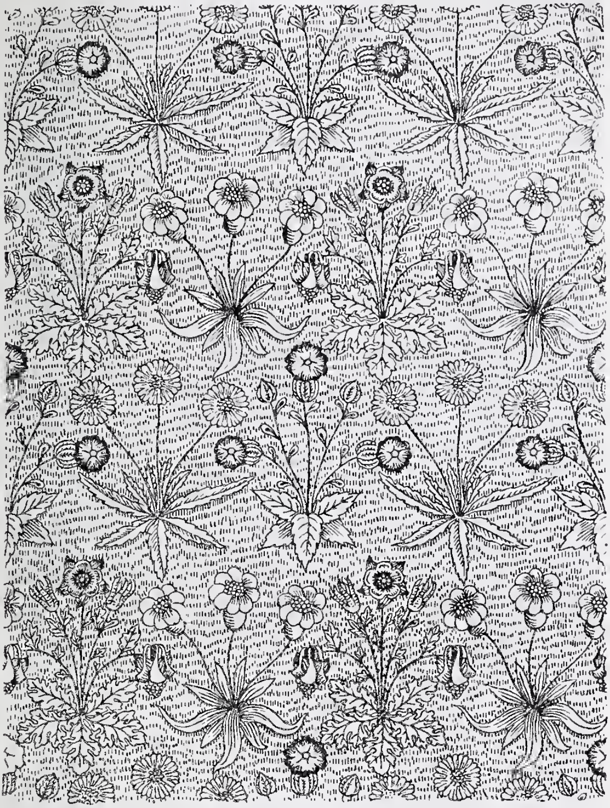

Fig. 2. »The Daisy» af William Morris.

våra dagar. Nej han stiliserar för visso, men håller en lycklig måtta mellan naturalism och stilisering, som är af samma art som, och dock så olik den japanska konstens, och som ensam möjliggör en naturalistisk ornamentik.

Sedan »The Daisy» ritades har Morris' kompositionsförmåga betydligt växt, han har nu tecknat omkring 200 olika tapetmönster, så godt

Fig. 3. Tapet af William Morris (med tillstånd af Red. för »The Magazine of art»).

som alla med motiv från blommornas rike. Rosen, Vinrankan, Tulpanen, Vallmon, Chrysantemum, Caprifoliet och många andra blommor och växter ha inspirerat honom, och man ser i den skickliga kom-

positionen och den kärleksfulla behandlingen af motiven, både att han är en stor konstnär och en stor naturdyrkare.

Denna kärlek till naturen och till ett enkelt, naturligt lif förstår man ännu bättre, då man sett honom gå omkring i sin trädgård vid Thamesflodens strand forskande i Islands gamla sagor eller tryckande sina egna böcker med typer och papper härmade från boktryckarekonstens första klassiska tider; eller då man läser hans sista bok*) om det framtida England, den älskvärdaste och vackraste af socialistiska drömmar, der alla menniskor äro bröder, och Thames flyter silfverklar mellan Londons blommande ängar och skuggiga lunder.

Den väg, der William Morris var banbrytare, beträddes snart af andra. The Daisy hade väckt ett oerhördt uppseende och Morris' tapeter genast kommit i ropet. Det hade då redan länge funnits en tapetfabriksfirma i London med namnet *Jeffrey et Comp.*, hvars egare och föreståndare då var och ännu är Mr *Metford Warner*.

Utan att sjelf vara konstnär är denne Mr Warner i hög grad konstnärligt intresserad. Han beslöt genast att följa det af Morris gifna exemplet och i sin mån bidraga till tapetfabrikationens höjande i estetiskt afseende. Han satte sig i förbindelse med flere af landets förnämste arkitekter, och tecknare för att erhålla nya, originela mönster och bland dem som tecknat för honom hafva varit *Owen Jones, William Burgess, Sir Charles Eastlake, Christoffer Dresser,* alla framstående arkitekter, och nu senast i främsta rummet tvänne män, alldeles särskildt framstående som dekorative konstnärer, *Walter Crane* och *Lewis Foreman Day.*

Såsom målare tillhör Walter Crane den præraafaelitiska riktningen, särskildt är hans konst, som jag redan förut nämnt, starkt påverkad af Andrea Mantegnas. Hvad som gjort Cranes namn mest kändt, åtminstone utom Englands gränser, är hans illustrerade bilderböcker, hufvudsakligen barnsagor och barnkammarvisor. Just en af dessa var det som gaf anledning till hans första uppträdande som tapetritare.

*) »News from Nowhere», London 1891.

Mr Warner hade kommit på den tanken att bringa i handeln några särskildt komponerade barnkammartapeter, såsom en lämpligare ersättning för de ganska tarfliga produkter, som dittills ansetts goda nog för det ändamålet.

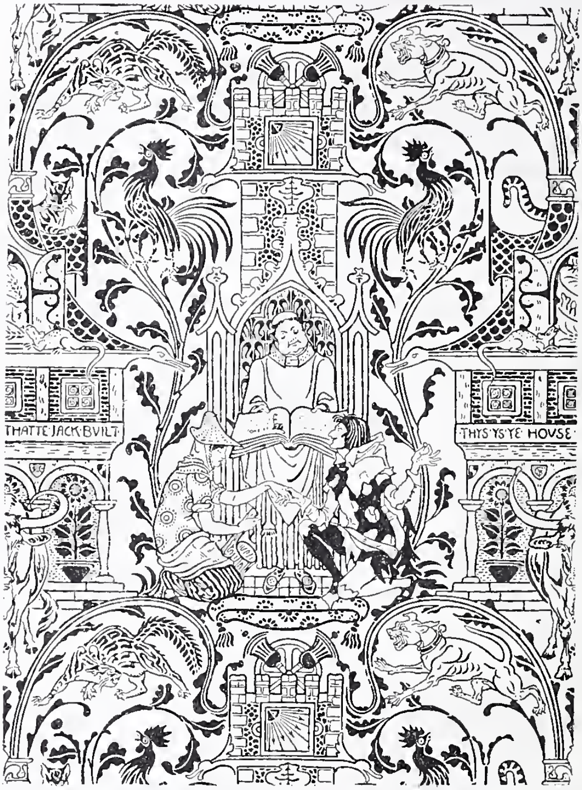

Fig. 4. »The house that Jack built», tapet af W. Crane.

Denna tanke stod i samband med en då i England ganska allmänt vaknad öfvertygelse om vigten för barnens moraliska utbildning att redan tidigt börja deras estetiska uppfostran, och således omgifva dem med föremål, som kunde väcka deras skönhetskänsla i stället för att från början döda den. *En* yttring af detta voro just de af Crane, Kate Greenaway och Randolph Caldecott då utgifna barnböckerna; och Mr Warner vände sig nu till Crane med förslag, att han skulle rita en

barnkammartapet; och Crane komponerade då med motiv från en af sina böcker: »The House that Jack built», en tapet som nu finnes i tusentals engelska hem.

Historien i fråga omtalar minst ett dussin olika slags menniskor och djur — den är af samma art som den gamla svenska »Här är porten till Kungsträdgården» — och tapeten är således inte fattig på figurframställning (se fig. 4).

Detta är för öfrigt ett drag, som genomgår all Cranes dekoration. Han älskar att röra sig med mennisko- och djurformer, och han förstår att alltid afvinna dem en i sanning ypperlig dekorativ verkan. Men det är ej uteslutande som dekorationsmotiv han begagnar dem — Crane är en djupt anlagd natur, han tillhör som skald den metafysiskt filosofiska skola, hvars främsta stjernor äro Robert Browning och Swinburne, och för honom är en sådan sak som en tapet ej blott en dekoration, ännu mindre en blott bakgrund, den är ett sjelfständigt konstverk och skall såsom sådant — enligt prærafaelitisk åsigt — gifva oss näring för vår tanke och vår känsla, på samma gång som den tilltalar vårt skönhetssinne. Derför är det som Cranes figurtapeter alltid *betyda* något. Efter den första barnkammartapeten komponerade han »la Marguerite», en tapet af tusenskönor med bård af liljor och dufvor och orden »Si douce est la Marguerite» på återkommande skriftband. Denna tapet ådrog sig stor uppmärksamhet på Philadelfiautställningen, och sedan dess har han årligen ritat någon eller några nya. De mest bekanta af dessa äro »Påfogeln»*, »Skogstoner», med amoriner jagande hindar bland ett rikt löfverk och »Corona vitæ», lifvets träd, med ormen, svinxen, gripen och påfågeln, hvar och en allegoriserande någon af menniskolifvets facer; och med dess taktapet »De fyra vindarne», under formen af fyra flygande qvinnofigurer.

Såsom exempel, huru en symbolik på detta sätt inlagd i en tapet, *kan* gå till en höjd, som trots ypperlig dekorativ anordning är af en ej alldeles lycklig verkan kan jag nämna den s. k. Jubileumstapeten, som af en annan konstnär komponerades i anledning af drottning Victorias regeringsjubileum. I sjelfva tapeten ingår som hufvudmotiv den

* Se frisen öfver denna uppsats.

engelska konungakronan med strumpebandsorden och det brittiska lejonet och omgifven af devisen Regina, Mater, Vxor, Præstans; Annus Jubilæus. 1887. Detta omgifves af ett halft heraldiskt bladverk, i hvilket

Fig. 5. Tapet af L. F. Day (med tillstånd af Red. för »The Magazine of Art»).

förekomma symboler för Indien (elefanten och pagoden), för Australien (känguruen och strutsen), för Englands öfriga aflägsna kolonier (skeppet och fyrtornet), för åkerbruket, och för de tre rikenas förening under form af rosen, tisteln och klöfverbladet omgifna af devisen »Tria juncta in uno».

I frisen tillkomma devisen »Honni soit, qui mal y pense», Victoria-korset, Indiens stjerna, tigerhufvudet, handelns och industriens symboler samt inskriften »Heavens light our guide». Nedtill begränsas frisen af den vanliga notklafven upptagande första takterna af »God save the queen».

Den andre framstående konstnär, som f. n. arbetar för Mr Warner, är *Lewis Foreman Day*. Hans stil är alldeles skild både från Morris' och Walter Cranes men lika prononcerad som bådas. Han är kanske i behandlingen af det rena ornamentet skickligare än de, och han rör sig också helst med detta. Hans växtmotiv äro starkt stiliserade och djur- och menniskoformer använder han sällan. Hans stil har något af denna allvarliga elegans, som återfinnes i den klassiska antikens dekoration; han komponerar också med förkärlek direkt i dess anda; palmetten, guirlanden och kymat, lagern, piniekotten och stjernblomman förekomma ofta i hans mönster. Han rör sig dock med samma lätthet inom andra stilar. Och hans största förtjenst är, att han likväl aldrig kopierar och imiterar; hans ornamentik är alltid fullt personlig och originel.

Han är också teoretiker på samma gång som utöfvande konstnär, han har länge och djupt tänkt öfver sin konsts problemer; och resultaten häraf ha varit en serie handböcker i ornamentikens principer, hvilka i England stå i stort anseende och af hvilka »Nature in ornament» är den senast utkomna.

Lewis Day är en mycket flitig konstnär, utom för tapetfabrikationen komponerar han mönster för tryckning af väfnader, kattuner, silke, sammet, och för andra arter af konstslöjd der ytdekoration kommer i fråga.

Utom dessa arbeta som sagdt äfven andra konstnärer och andra fabriksfirmor för det konstnärliga engelska tapettrycket.

Alla dessa nu omtalade tapeter tryckas på det gamla sättet med stockar för hand, ej med maskin. Renässansmannen och socialisten Morris

Fig. 6. Tapet af L. F. Day.

hyser naturligtvis det djupaste förakt för allt maskinarbete, och Mr Warner — som dock äfven *har* maskintryckeri — låter för hand trycka alla

dessa finare tapeter, hvilka ingå i hans så kallade Victorianska serie. Men utom det redan nämda enkla färgtrycket och stofftapeterna användas åtskilliga andra hjelpmedel för åstadkommande af nya effekter, ett sådant är bottens eller mönstrets beläggning med talk, hvarigenom en präktigt skimrande verkan åstadkommes, ett annat är tryckning med laserfärger på guldgrund, hvarigenom en effekt liknande gyllenlädrets uppkommer och för betydligt mindre kostnad än det dyrbara relieftrycket. I det verkliga relieftryck, som är den ojemförligt präktigaste tekniken, har man lyckats utföra sällsynt vackra saker fullt jemförliga med liknande alster från den tid, då man använde läder i stället för papper till effektens åstadkommande.

För att rätt förstå, hur en tapet verkligen tager sig ut, bör man känna hela interiörens anordning, och jag skulle derför gå in på en närmare beskrifning af det engelska rummets egendomligheter.

Men då Slöjdföreningens ledamöter ännu för något år sedan hört dessa beskrifvas i ett föredrag af professor Gustaf Clason, och nu senast i fröken Karin Westbergs intressanta uppsats i fjolårets meddelanden äfven sett dem vidrörda, behöfver jag endast i korthet påminna om några anordningar, särskildt vid *väggarnes* dekoration, som äro egendomliga för England.

Nästan alltid är sålunda väggen nederst beklädd af en panel till stolsryggarnes höjd. Detta är den så kallade *Dadon,* och denna består mycket ofta af en för ändamålet komponerad tapet, olik väggens. Ofvan denna vidtager hufvudtapeten, men sträcker sig nästan aldrig så högt upp som vi äro vana vid, utan begränsas vid taket af en fris, bredare eller smalare.

Denna fris är vanligtvis enkom komponerad, och nästan ingen af de nya tapeterna saknar en sådan; men med stor fördel användes äfven ofta nog en vanlig tapet af lämpligt mönster och ljusare ton, placerad horisontalt såsom fris rundt kring väggen.

En på samma gång effektfull och praktisk anordning är en stundom begagnad rännformig karnis af trä mellan tapeten och frisen, hvilken

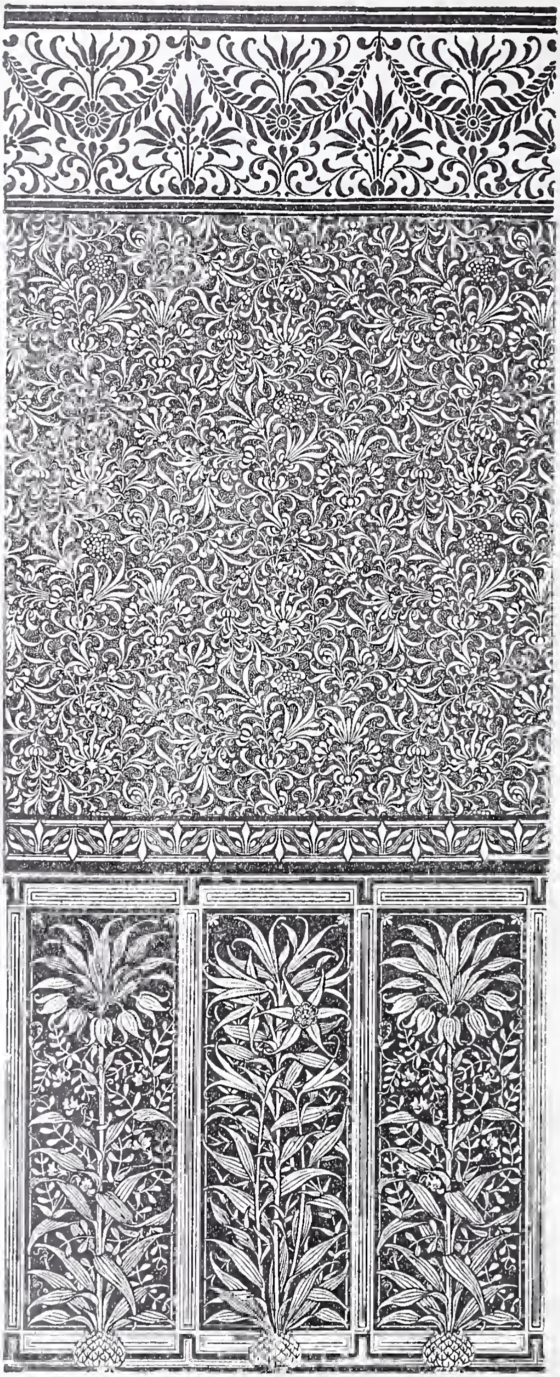

Fig. 7. Fris, tapet och dado af L. F. Day.

dels skiljer de bådas mönster och färger, dels tjenar som fäste vid taflornas upphängning.

Ännu ett egendomligt element i den moderna engelska interiören är det mycket ofta tapetklädda taket.

Som vi se, är väggarnes horisontala indelning ganska starkt prononcerad, hvarigenom enligt optikens lagar rummet förlorar i höjd, men

Fig. 8. Taktapet af L. F. Day.

det kan måhända ifrågasättas, om icke just derigenom intrycket af inneslutenhet, öfverskådlig helhet vinnes, hvilket så väsentligt bidrager till denna för det moderna engelska hemmet säregna, oefterhärmliga trefnad och komfort.

I alla händelser motväges den möjligen nedtryckta effekten genom sjelfva tapeternas teckning och färgstämning. Engelsmännen hafva nämligen icke låtit sig bestickas af detta mode med mörka, smutsfärgade tapeter, hvilka under sken af stilenlighet, så länge herskat i våra inredningar, och öfvat sitt depressanta inflytande på vårt hvardagslif.

Engelsmannen älskar att omgifvas af ljusa och klara färger, och tapetdessinatörerna hafva lyckats framtrolla en mångfald af dylika, hvilka

verka rent förtjusande genom sina fina nyanser, sina mjuka öfvergångar och kraftiga motsättningar.

Den gröna färgen i alla dess skiftningar är nog Engelsmännens älsklingsfärg, redan sedan gamla tider, och med de s. k. Estetics' uppträdande blef den upphöjd till heder och värdighet af »High art colour», en plats hvilken den alltjemt behåller och genom sin lugna kraftiga ton förtjenat allt sedan den första gången färgade ängens matta och skogens löfverk.

En annan färg, som på senare tid kommit allt mer till användning är den gula, från den starka »old gold» nyansen till det blekaste elfenbenet. Det är en färg som sprider den största möjliga ljusmassa, den begagnas derför oftast till taktapeter, och är i allmänhet behöflig i den mörka Londonatmosferen.

En ren och ädel teckning, en originel komposition äro således den moderna engelska tapetens stora företräden, dess yppersta egenskap är dess färg. Allt detta samverkar till åstadkommande af den effekt, hvilken William Morris kort och klart karakteriserat i sitt slagord, att ett rum skall göra intryck af färg, icke af färger.

Det är emellertid icke såsom förespråkare för engelska fabriker jag här uppträdt; min mening har endast varit att påpeka en väg, som vi sjelfva kunde slå in på, då våra egna konstnärer skulle — icke kopiera William Morris' blommor, Cranes fantasifigurer och Lewis Days ädla ornamentik utan från vår egen natur och ur egen fantasi hemta former och färger för att förädla en konstindustri, som i all sin anspråkslöshet är äfven den vigtig och betydelsefull för vår uppfostran till skönhetsuppfattande varelser, för att äfven hos oss i denna industri genomföra en renässans lik den, som redan blifvit genomförd i England.

Smärre Meddelanden.

(Bokanmälningar, Reseberättelser m. m.)

Scherer, Christian. Technik und Geschichte der Intarsia. Mit Titelbild und 25 Abbildungen im Text. Leipzig 1891. 8:o. 164 sid. Pris 5 Mk.

Ett nytt bidrag till konstslöjdens historia föreligger här, nemligen det inlagda träarbetets, äfven kalladt marqueteriarbetets. Boken gör icke anspråk på att vara en uppslagsbok för fackmännen utan afser endast att göra vanliga bildade läsare bekanta med intarsiakonstens teknik och historia. Den är äfven särdeles både läsvärd och lättläst samt försedd med en del förtydligande afbildningar och med hänvisningar till såväl ytterligare konstslöjdalster och planschverk inom branschen, för dem som vilja göra ämnet till föremål för ett mera ingående studium.

Italien är, som bekant, intarsiakonstens hemland, om den äfven har sitt ursprung från orienten, och om den äfven existerat förut, så är det med början af 15:de århundradet — samtidigt med gotikens återgång och renässansens framträdande — som den börjar erhålla sin första utbildning. Små voro de material och hjelpmedel, som åstadkommo resultat, hvilka ännu i dag, på korstolar och dylika föremål, smeka ögat. Päron-, valnöt- och lönnträ samt några enkla knifvar och håljern, mer behöfdes icke då.* Som förf. mycket riktigt anmärker, bidrog sjelfva ofullkomligheten af de tekniska hjelpmedlen att öka behaget i det frambragta arbetet. De olika trästyckena passade nemligen icke noga samman: i fogarne blandade sig en del dam eller med afsigt tillsatta färgämnen med limmet, hvarigenom öfvergången mellan de olika delarne på ett angenämt sätt förmedlades.

De äldsta arbeten, som kommit till oss, äro visserligen från 14:de århundradet, men denna enkla trämosaik, af orientaliskt ursprung, och

---

* En af sin tids förnämste män inom detta fack, Antonio Barili, har dragit försorg om att visa tekniken i en intarsiafyllning, f. n. i Österr. Museum i Wien, på en korstol från dopkapellet i domen i Siena. Han har der porträtterat sig sjelf, sysselsatt med att på ett trästycke utskära dessa ord: Hoc ego Antonius Barilis opus cælo non penicello excussi An Dn MCCCCCII, d. ä.: Detta arbete har jag, Antonio Barili, utfört med mejsel och ej med pensel. År 1502.

antagligen den som af italienarne, till skilnad mot *tarsia pittorica*, kallades *tarsia a secco,* är i grunden skild från senare tiders konstalster. Den florerade framför allt i klostren, hvarföre den äfven fick namn Certosamosaik *(lavoro alla certosa).* Den egentliga intarsiakonsten har sin vagga i Siena, och bland de konstnärer, som här verkade, framstår framför andra Domenico de Niccolò, äfven kallad del Coro efter sitt hufvudverk intarsier å korstolar i Palazzo pubblico i Siena. I Firenze verkade bland andra under sista hälften af 1400-talet den berömda familjen del Tasso, och utmärka sig Florentinintarsierna genom sina rika och fantasifulla ornamentala framställningar. Ännu lägger man hufvudsakligen an på ytdekorering; snart går man dock öfver till verkliga »taflor», hvarpå Pantaleone de Marchis', numera i Königl. Museum i Berlin befintliga, korstolsintarsier (afbild. s. 55) lemna ett vackert exempel. Sjelfva stolarne, äfvensom ryggstodens fyllningar äro här i ornamentik, men ofvanom hvarje stol sitter en »tafla»: en helgonbild eller ett litet landskap i intarsia. Det dröjer nu ej allt för länge, innan man får se hela stora landskaps- och arkitektoniska perspektif, men härmed börjar också i Italien förfallet, som der sedan äfven fortgått ända till vår tid, fastän visst icke ansatser till ett bättre fattats.

Från Italien spred sig konsten, troligen omkring 1500-talets början, till Tyskland, och den har der — som var att vänta — särskilt uti gränsländerna, Tyrolen och Steiermark, lemnat härliga minnesmärken, såsom inlagda dörrar, väggklädnader m. m. Nürnberg, Augsburg, Breslau voro först konstens hemvist, derifrån kom den senare äfven till norra Tyskland. Hade den till en början nästan uteslutande vändt sig till kyrkliga föremål, blefvo nu äfven husgeråden prydda med inläggningar. Redan i Italien hade detta egt rum med de stora kistor, som i förra tider utgjorde förvaringsrum men för den enskilda lösegendomen, nu kom turen äfven till skåp, byråar; ja t. o. m. en plan bordsyta blef utsirad med intarsier.

Vi måste sluta här och kunna derföre icke följa författarens redogörelse för konstslöjdens utveckling inom Frankrike, en af bokens intressantaste afdelningar. Det samma kan äfven sägas om de sidor, hvilka afhandla intarsiakonsten i Holland, England och Spanien m. m. Äfven vårt land är ihågkommet, visserligen endast i andra hand. Han omtalar nemligen den bekanta, numera i Nationalmusei konstslöjdafdelning befintliga, Tidödörren,* förfärdigad 1629 i Holland för Axel Oxenstiernas räkning och sedan af slottets egare skänkt till Carl XV för Ulriksdal. Dörrens förflyttning derifrån till Nationalmuseum känner han deremot ej.

J. A. Bdt.

---

* Afbildad i Sv. Slöjdför. Mönsteralbum. Årg. 13 (1886).

Meyer, F. Sales. Amatören, handbok för konstslöjd i hemmet. Öfversättning och bearbetning af *Hugo Hörlin.* Häft. 1—3. Sthm 1892. Fahlcrantz & C:o. 8:o. Skall utkomma i 5 häften à 0.90.

Professor F. S. Meyer i Karlsruhe har, som bekant, riktat den konstindustriella literaturens olika grenar med en mängd förträffliga arbeten. Ett dylikt är det, som här föreligger, öfverflyttadt till vårt språk af en af konstslöjdens framstående målsmän, inom landet,* något som i sig sjelft är en borgen för bearbetningens godhet. Det är nämligen, som titeln också angifver, icke endast en öfversättning. Originalets omfång är reduceradt med åtminstone en tredjedel, hvarigenom boken blir både billigare och mera lättläst för svenska läsare. Originalet skattar väl mycket åt den tyska omständligheten — »grundligheten» — liksom man ej kan vara gedigen utan att bruka en massa ord, och detta gäller här icke minst ifråga om om illustrationerna. Litet hvar känna vi nog, huru en blyertspenna, en tuschkopp, färgtuber, en flaska med fixatif o. d. se ut, utan att behöfva se det förtydligadt i bild. Och ännu mera bör detta vara fallet med de *amatörer,* för hvilka boken är skrifven, och hos hvilka man måste förutsätta åtminstone någon föregående bekantskap med de enklaste verktygen. Man måste vidare vara bearbetaren tacksam för den sofring han f. ö. gjort inom afbildningarne, i det han utgallrat en del dylika men intagit andra, i synnerhet af här i landet utförda, stilfulla konstslöjdalster.

Det är minsann en icke ringa mängd amatörkonster, som f. n. bedrifvas, ja, man skulle kunna tycka, att både antalet af dem och af de utöfvande amatörerna sjelfva gerna kunde vara något mindre, då ju dilettantismen lätt kan nedpressa äfven den verkliga konstslöjdens nivå. Då det emellertid icke torde kunna undvikas, att alltid en del underhaltigt arbete kommer att frambringas, är det en god sak, att en bok som denna genom de anvisningar, den lemnar, gör sitt bästa att höja såväl smaken som yrkesskickligheten. Författaren, och i ännu högre grad bearbetaren, frånråda äfven bestämdt amatörer att syssla med åtskilliga konstslöjd branscher — t. ex. lädermosaik — der en helt annan teknisk duglighet erfordras. Emellertid äro äfven dylika, för fullständighetens skuld, upptagna.

Slutligen är det oss ett nöje, att kunna vitsorda, att öfversättningen är ledig, och för så vidt vi kunnat se, äfven trogen. Vi förutspå boken en stor spridning, i de många hem i vårt land, der man på egen hand sökt att med sina händer utarbeta föremål, afsedda att pryda egna eller andras bostäder, men der icke alltid tillräcklig kännedom funnits, vare sig om tekniken eller om lämpliga förebilder. Här ha de nu fått en god vägledare. *J. A. Bdt.*

---

* Vi tro oss kunna nämna, att en öfversättning af ett annat arbete af Meyer: Handbuch der Ornamentik, äfven den verkstäld af en representatif man för den svenska konstindustrien, inom kort är att motse i bokhandeln.

Kulle, Jakob. Svenska Mönster för konstväfnader och broderier. H. 1—5. Sthm 1891—92. 8:o. Häften à 1.50. 30 kol. tafl. jemte 14 sid. text samt planschtexter. Hela arbetet utkommer i 6 häften med 36 kol. taflor.

Ofvanstående arbete utgör delvis en omarbetning och utvidgning af ett föredrag, som af förf. hölls i Sv. Slöjdföreningen, och hvilket sedan inflöt i dess Meddelanden för år 1885. Förf. har — säger han sjelf — i tjugu års tid samlat mönster, och eger han nu omkring sextonhundra mönstermotif, hvaraf i detta arbete skola förekomma omkring 200. I texten redogör han för tekniken af åtta olika slags allmogeväfnader: rosengång, munkabälte, skelblad eller käppaklä (opphemta), dukagångsnår, krabbasnår, rödlakan, flamsk och flossa. Boken talar tillräckligt för sig sjelf, och vi ha endast här velat påpeka den, viss om att den skall vinna talrika vänner bland dem hvilka liksom förf., varmt ifra för den inhemska textila slöjdens spridning rundtom i våra landamären.

J. A. Bdt.

Lilla Birgitta-boken är ett alster af svensk konstslöjd, snarare än en bok, som utkommit på Generalstabens Litografiska anstalt, med anledning af Birgitta-jubileet i fjor. Flere personer ha härvid medverkat, bibliotekarien H. Wieselgren har valt innehåll och textningsmodeller; bilder, text, ljustryck och band äro utförda af August Lindegren, Anna Berglund, Algernon Börtzell och Gustaf Hedberg. Det lider intet tvifvel, att arbetet, som sådant, presenterar sig som ett litet prydligt häfte, och det har det företrädet framför en del dylika, att det är en samling af verkliga urkunder, och således icke en »tillverkad antiqvitet.» Då samlareintresset — för öfrigt naturligtvis helt lofvärdt — icke finner tillräckligt med gammalt att draga in i sina gömmor, måste det nemligen söka skaffa nytt material för sin ifver. På detta sätt uppstå inom boktryckeriet dessa små häften af ofta temligen tarfligt innehåll, men utgifna i ett högst ringa antal exemplar, hvarigenom de blifva rariteter. En del nu författade dramatiska och poetiska arbeten utgifvas i en typografisk utstyrsel liknande förflutna århundradens m. m. Denna företeelse är ej heller främmande för det konstnärliga och konstindustriella området. Äfven der förekommer arkaismen tillämpad på nutiden, i det man glömmer, att hvar tid har sina uttrycksmedel, och att man icke kan uppväcka det redan begrafna. Det förgångnas rol inom konsten är endast att tjena till motif för nya formers bildande.

Detta gäller nu, som sagdt, icke för Lilla Birgitta-boken. Skulle någon anmärkning mot den kunna göras, så gäller denna icke det konstindustriela. Deremot kunde tyckas, att hela den långa historien om Birgittas kanonisation saklöst kunnat vara borta: den har ju uteslutande intresse för dem, som vörda *helgonet,* medan vi alla vörda *qvinnan* Birgitta. Men denna anmärkning hör ju, strängt taget, icke inom ramen för en anmälan i Svenska Slöjdföreningens Meddelanden. *J. A. Bdt.*

Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

(Fortsättning från 1891 års meddelanden.)

17) Ciseleringsarbetaren **Frans Gustaf Janssons** reseberättelse.

Efter att år 1888 ha blifvit tilldelad reseunderstöd, har jag vistats 3 år i Tyskland samt under denna tid sökt utforska de arbetssätt, som användas vid ciselering af bronsfigurer och större monument af brons. Då denna gren af yrket i vårt land är ytterst sparsamt representerad, var det utan väsentliga förkunskaper jag började arbeta.

Metoden i arbetssättet rättar sig fullständigt efter bildhuggarens eller modellörens arbete, då det ju i alla händelser gäller att fullkomligt troget i bronsen återgifva den karaktär, som bildhuggaren gifvit sin modell. Är t. ex. modellens yta slät och glatt modellerad, så måste det i brons se absolut lika ut, är modellen hållen i det moderna realistiska maneret, måste detta troget återgifvas i bronsen. Men det blir två olika behandlingssätt hvad utförandet beträffar. På en del arbeten af gammal datum kan man iakttaga, att de helt och hållet bearbetats med punsen, något som numera anses både för dyrbart och otidsenligt. De metoder, som nu användas å större arbeten, kunna i egentlig mening ej få namn af ciselering, utan inskränka sig snarare till blott retuschering och detta äfven i minsta möjliga grad. Bildhuggaren är i de flesta fall af den åsigten, att ett större arbete är prydligast, om det är gjutet så väl som möjligt och därefter *så litet som möjligt* öfverarbetadt. Dock är gjutningen sällan så lyckligt utförd, att det icke finnes skador och oegentligheter å gjutgodset, och det blir då nödigt, att ciselören reparerar desamma, för att kopian i bronsen må få samma utseende som originalmodellen. Behandlingssättet vid ciselering af figurer och monument i brons sönderfaller, enligt hvad jag haft tillfälle att iakttaga, uti:

I. Gjutgodsets befriande från ingjöten och grader.
II. Gjutgodsets befriande från gjuthuden.
III. Hvarje enskildt styckes renovering så att likhet med modellen erhålles.
IV. De olika delarnes sammansättning (passning, sammanskrufning).
V. Fogarnes sammandrifning.
VI. Oxidation på konstlad väg.

Beträffande *punkt I* så verkställes arbetet helt enkelt med mejseln eller å ömtåligare föremål medelst metallsåg. På en väl ordnad större fabrik förrättas detta arbete af handtlangare eller smeder.

Punkt II. Dervidlag har jag sett användas två olika förfaringssätt. Det första, mest lämpligt för större föremål, sker genom att öfvergjuta godset med svafvelsyra och på samma gång skura med vanlig sand och en grof borste, hvarefter sköljning med vatten samt aftorkning med sågspån sker.

Det andra förfaringssättet, som mest användes för mindre arbeten, sker genom användande af en enkelt konstruerad inrättning. Föremålet placeras framför ett ångrör, hvilket ledes från en ångpanna och hvilket rör vid mynningen något vidgar sig. Ofvanför ångröret finnes en behållare, som medelst ett annat rör står i förbindelse med ångröret. I behållaren tömmer man vanlig sand. Denna sand låter man genom röret från behållaren rinna ned i ångröret, der den fattas af den påsläppta ångan och på sådant sätt utslungas på föremålet, som inom rätt kort tid visar sig rent och befriadt från gjuthuden.

Punkt III. Härvidlag har man uteslutande att rätta sig efter den karaktär, som modellen utvisar. Figurer med slät och glatt yta filas och skafvas i sin helhet. Dock lemnas de icke slipade och blanka, utan ytan göres matt. Detta sker på ett särdeles fördelaktigt sätt genom användande af en mattad och härdad ståltrissa, sittande i en gaffel. Denna trissa föres med lindrig tryckning hastigt fram och åter öfver arbetet tills en jemn matt yta uppnås. Der trissan ej lämpligtvis kan användas, begagnar man sig af punsen. Arbetet öfverslipas med smergelduk, dock så, att icke mattningen försvinner. Mattningstrissor kunna göras för beqvämlighets skull i flere dimensioner, bredare eller tunnare, allt efter behof.

Föremål, gjutna efter modeller i det moderna realistiska manéret, kunna ej bearbetas enligt ofvanstående förfaringssätt. Det vore skadligt för ett dylikt arbetes karaktär att i dess helhet fila och skafva detsamma. Derför nöjer man sig med att blott reparera de skador, hvarmed det möjligen kan vara behäftadt. De oftast förekommande skadorna äro: hål, sprickor samt förskjutning i gjutsömmen.

Hål lagas på flere sätt. Är hålet ej för stort och godset tillräckligt tjockt, sätter man endera i en skruf, hvilken sedan noga tillnitas, eller också sättes en lapp öfver hålet. Detta senare sätt sker genom att hålet hugges större, dock icke genom hela metallens tjocklek, utan så att det

lemnas en botten, hvarpå den derefter infällda lappen kan hvila. Det upphuggna hålet måste i bottnen vara vidare än i ytan, alltså komma hålets väggar att luta inåt, t. ex. så som närstående fig. utvisar i genomskärning.

Sedan hålet är nöjaktigt upphugget, tillfilas af samma sorts metall en lapp, som, sedan den blifvit något uppåtböjd, indrifves i det förutnämda hålet och noggrant tillnitas. Den tillfilade lappen måste äfven ha sneda kanter, t. ex. så: ; den böjes eller kupas upp så att den passar in i hålets öfre öppning, t. ex. så:

När den nu inslages i hålet och tillnitas, rätar den ut sig, och lappens sneda kanter gripa under hålets sneda väggar, hvarigenom lappen hindras att falla ut igen. — Med hål af större dimensioner förfar man annorlunda. Hålet filas rent med sneda väggar inåt genom metallens hela tjocklek. Derefter göres en modell af gips eller vax, som passas in i hålet; den skall äfven vara försedd med en kant eller s. k. flens, som tjenar till att, då modellen blifvit afgjuten i brons och inpassad i hålet, dermed fastskrufva lappen samt hindra den att höja sig öfver yttersidans nivå. En sådan lapp måste naturligtvis inpassas från arbetets bak- eller innersida. Fastskrufningen sker genom skrufvars (af samma metall) införande genom godset och flensen på lämpliga afstånd, beroende på godsets tjocklek, rundt omkring hålet. Fogen kring lappen sammandrifves omsorgsfullt.

Sprickor lagas genom lappars insättande. Arbetssättet är detsamma som vid lappars insättande i mindre hål. (Se punkt III om lagning af hål här ofvan!) Dock, om sprickan är lång, måste man sätta in flere lappar bredvid hvarandra och dervid iakttaga, att de icke erhålla absolut lika fason. Hvarje lapp måste ligga omsorgsfullt och säkert inpassad och icke bero på någon af de bredvid liggande. Derför böra hålen vid upphuggningen vara af olika fason, t. ex. så:

Området mellan de prickade linierna får antagas framställa en öppen spricka. De rätliniga figurerna den tänkta formen till lappar för lagning af sprickan.

Är godset, der sprickan visar sig, ej af tillräcklig styrka, måste ett stycke metall till förstärkning fastskrufvas under sprickan på godsets innersida. Genom placering af skrufvar midt i sprickan erhåller godset äfven betydlig motståndskraft för den kommande bearbetningen.

Förskjutning i gjutsömmen repareras genom lappars insättande på den sida, som kommit att ligga för lågt. Sedan dylika skador som ofvannämda blifvit afhjelpta, återstår, hvad renoveringen beträffar, icke mycket att göra. Skulle ytan å något ställe visa sig vara för grof och ej i öfverensstämmelse med modellen, rättas detta med puns eller skafvare

samt mattas med den förutnämda matta ståltrissan, hvarefter det hela öfverrifves med smergelduk. På en figur fordra hufvud, händer och fötter noggrannaste behandlingen.

Punkt IV. Sedan med alla delar till arbetet är förfaret på ofvannämda sätt, följer deras sammanpassning med hvarandra. Det sker genom att å flensarne borttaga alla förekommande ojemnheter medelst mejsel å större arbeten eller fil på ömtåligare saker. Hufvudsaken är, att delarne komma att passa så tätt som möjligt till hvarandra. Härefter vidtager sammanskrufningen. Man borrar genom flensarne på lämpliga ställen, beroende på godsets tjocklek, hål, förser hålen med gängor och sätter derefter i skrufvar. På vanliga större arbeten är afståndet mellan skrufvarne cirka 6 à 7 centimeter. Nyare tiders erfarenhet har visat, att skrufvarne icke böra göras af jern, af den orsak nemligen att, som bekant, jernet har benägenhet att rosta, hvilket för bronsen är af ruinerande verkan. I regeln bör man så mycket som möjligt undvika att använda jern i bronsarbeten. Allmännast användas numera skrufvar af messing; de blifva betydligt billigare än bronsskrufvar samt göra samma tjenst. Det gifves dock ställen, der man icke vågar ensamt lita på messingsskrufvens styrka. Då måste jern anlitas. Man byter då ut t. ex. hvarannan skruf mot en jernbult, som indrifves i hålet. Ett sådant ställe är t. ex. en i luften utsträckt arm eller dylikt. Naturligtvis måste messingsskrufven, som inskrufvas från arbetets fram- eller yttersida, täckas medelst insättande af en lapp af brons. Samma förhållande der jernbultar under liknande fall inslås. Af största vigt är, att alla lappar och skrufvar af brons hafva samma färg som arbetet i öfrigt, då i annat fall vid oxideringen arbetet kommer att visa sig fläckigt. Olika legeringar ha nemligen olika benägenhet att oxidera.

Punkt V. Oxidation på konstlad väg.

Alla bronsgjutningar, som skola oxideras, måste å ytan vara metalliskt rena, för att goda färgtoner på dem skola kunna framställas. Man tvättar bäst af dem med en lösning bestående af *Salpetersyra* och *dubbelt kromsyradt Kali,* så att de visa en metalliskt ren yta. Derpå få de torka i luften och behandlas sedan med s. k. Förbets (Vorbeize). Allt efter som man vill ernå starkare eller svagare färgtoner, måste man använda starkare eller svagare Förbets.

Olika recept till Förbets.

I. Dubbel kromsyrad Amoniak.
II. Klorvätesyra.
III. Klorsyradt Kali.
IV. Svafvelsyradt Kali.
V. Vinsyrad Kopparoxid.
VI. Borsyrad Amoniak.

Dessa kroppar måste vara rena och efter behof lösas upp i vatten. Bäst är att blott tillreda så mycket vätska, som för hvarje arbete

behöfves. Vätskorna måste man hålla ytterst rena. De strykas öfver arbetet med en ren pensel.

Recept till vätskor för framställning af färgtoner.

I. Dubbelt kromsyradt Kali, Salpetersyra och något Amoniak.
II. Dubbel kromsyrad Amoniak och något Blodlutsalt.
III. Blodlutsalt och något Salmiak.
IV. Något dubbelt kromsyradt Kali, Salpetersyra och Blodlutsalt.
V. Något Blodlutsalt och Saltsyra.

Dessa kroppar måste i likhet med de första lösas i vatten och efter behof, mer eller mindre förtunnade, användas. Vigtigt är att de hållas rena och icke förderfvas genom oren pensel. — Ljusa färgtoner gifva Förbetserna I, II och III samt framställningsvätskorna II, III och IV. Dunkla färgtoner gifva Förbetserna IV och V. Genom ömsesidig vexling med vätskorna erhåller man återigen andra färgtoner och mellanfärgtoner. Ofta gifva ensamt Förbetserna lätta färgtoner, hvilka ligga särdeles fast på metallen. Vissa färgtoner ligga icke så fast på metallen, att de kunna bearbetas med messingsborste; man gör derför klokt, om man profvar detta förhållande. De flesta af dessa syror angripa penseln, det är derföre rådligt att med möjligaste hastighet verkställa bearbetningen på föremålet och derefter genast tvätta ren penseln. Vätskornas inverkan på metallen måste försiggå långsamt, arbetet måste hållas något fuktigt och torka långsamt, så att oxidationen kan jemnt utbreda sig öfver arbetets yta, och färgtonen förbinda sig med metallen. Derefter öfverborstas arbetet under lindrig uppvärmning med vax. Att efter oxideringen, innan vax är påborstadt, med fuktiga fingrar beröra föremålet är för detsamma skadligt. Det gifver fläckar och smutsiga ställen.

Svart på brons.

Man bestryker ytan med stark Salpetersyra och värmer arbetet, tills det blifvit svart.

Brun botten.

En god knifspets svafvelsyrad Pottaska löses i $^1/_3$ glas vatten. Påborstas hastigt och jemnt med pensel. Skall stå en dag och torka i luften. Är färgen ojemn, sker behandlingen på nytt. Borstas sedan ordentligt igenom.

Grönt.

Salmiak och Spanskgröna lösas i vatten. Penslas öfver ofvanstående bruna. Torkas samt afgnides med sämskskinn, tills man får den färgton man önskar.

Grönt.

$^1/_2$ qvart. ättika, 1 Loth* Salmiak, $^1/_2$ Loth* Salmiaksprit.

Grönt.

Koppar löses i Skedvatten, vätskan förtunnas, tills den ger det önskade resultatet. Något Salmiak tillsättes äfven.

---

* 1 Loth = $^1/_{30}$ af tyskt Zollpfund (500 gr.) = $16^2/_3$ gr.

Grönt.

1 del Salmiak, 3 delar Koksalt, 3 delar Vinsten lösas i 12 delar varmt vatten, hvarefter tillsättas 8 delar af en lösning bestående af salpetersyrad Kopparoxid.

Engelskt brunt.

6 liter vatten, 1 Loth* Svafvellefver, 1 Loth* Phosphor-Natron. Neddoppning, afspolning, borstning.

Franskt brunt.

1 Loth* röd Jernoxid, $^1/_4$ Loth* Graphit. Sammanröres med en lösning af $^1/_2$ Loth* vatten och $^1/_2$ Loth* Svafvelamonium. Behandlas med 2 borstar, en till påborstning och en till efterborstning.

Dunkelgrönt.

Samma förfaringssätt, blott att i stället för Jernoxyd tages Zinnobergrönt. Zink färgas deraf svart, messing stålgrå. För zink användes det kallt, för messing varmt. Arbetet gnides med sämskskinn.

Brun brons.

2 Loth* kristalliserad Spanskgröna, 1 Loth* Salmiak. Lösas i $^1/_4$ qvart. god Bordeaux-Ättika. Tillsättas med 8 delar (qvart.) destilleradt vatten, kokas och filtreras.

Kopparbrunt.

Salmiaksprit blir tillsatt med litet Spanskgröna och något Kopparfilspån (mycket fina) samt ett par droppar Cyansilfverlösning. Sedan föremålet härmed bestrukits, öfverborstas det med slammad krita, hvarvid en skön kopparbrun färg framträder.

Bronseringsmetoder.

Brunt.

5 delar Blodsten, 8 delar Graphit. Dessa substanser rifvas tillsammans med något Vinsprit på en glasplatta, tills en fast deg bildas. Vill man nu bronsera, löser man upp af degen med Vinsprit samt bestryker föremålet dermed, hvarefter det ställes att torka i 24 timmar. Sedan afborstas föremålet med en halfhård borste.

Brunt.

1 del vatten, 1 del Svafvelamonium och fin pulveriserad Jernoxyd röras till en tunn sås, hvaraf strykes på föremålet, der den får torka. Afborstas. (Man kan äfven taga litet röd Bolus härtill.)

Brunt.

Föremålet bestrykes med vax och ställes i en ugn (dock utan att flamman kommer dermed i beröring), tills vaxet afdunstat. Man får icke glömma att öfverpensla föremålet.

Matt gråbrunt.

Erhålles om föremålet bestrykes med Petroleum, hvarefter följer afborstning med messingsborste samt aftorkning.

---

* 1 Loth = $^1/_{30}$ af tyskt Zollpfund (500 gr.) = $16^2/_3$ gr.

Färgtoner på brons- och zinkföremål med hjelp af färger.

Härvid komma 2 slag af bets till användning, hvilka kunna betecknas med I och II.

I. 1 liter vatten med $^1/_2$ kub.-tum Salmiak.
II. 1 liter Vinättika med $^1/_2$ kub.-tum Salmiak.

Gult på brons.

Man betsar föremålet med I. Spolas, torkas (äfven med sågspån). Sedan tagas Rödkrita och Kromgult, hvilka rifvas fina (under vatten och hvar för sig). Sedan färgerna åter torkat till pulfver, blandas de. Detta färgpulfver röres tillsammans med betsen II och strykes på föremålet, sedan detta ånyo fuktats med betsen I. (Att för andra gången fukta med I tjenar endast till att den tjocka degen eller såsen derigenom sätter sig lättare in i djupen på föremålet.) Sedan föremålet åter hunnit torka, öfverstrykes det med i Terpentin upplöst vax samt borstas. Genom att färga med något grönt i djupen erhåller föremålet ett ännu lifligare utseende.

Rödt på brons.

Man betsar föremålet med I så jemnt som möjligt. Derpå afspolning och torkning. Sedan borstas det och öfverstrykes med följande lack: 1 del Bernstenslack, 2 delar Terpentin, cirka 1 proc. fransk Anläggningsolja. Sedan föremålet hunnit bli temligen torrt, öfverpudras det med pulveriserad Rödkrita, öfverborstas (sedan det fullständigt torkat) tills det blir blankt.

Grönt

kan man erhålla på samma väg, om man i stället för Rödkrita använder följande färger: Kromgult, Diesbacherblått, Neutralsvart. Sistnämda skall förekomma mest i blandningen. (Färgerna måste förut fint rifvas under vatten.)

Ljusrödt.

Erhålles om föremålet, sedan det öfverbetsats, bestrykes med utspädd Anläggningsolja. Behöfver cirka 8 timmar för att torka. Härpå öfverpudras det med ofvannämda röda pulver. (I Bernstenslack eller Anläggningsolja tager man några droppar Lavendelolja för att erhålla angenämare lukt.)

Rödbrunt och mörkbrunt.

Är för zink en värdefull färg derför att den ock kan på rå zink användas. Är föremålet icke förut galvaniseradt, gör man klokt i att först med Ättika och Kopparvitriol svärta detsamma. Föremålet öfverstrykes med i Schellack upplöst Guld- eller Kopparfilspån. Höjderna kan man genom ljusare glansbrons lätta. Sedan föremålet försetts med ett bronsöfverdrag, bestrykes det med följande färg: 1 del Bernstenslack, 5 delar Terpentin, Kimrök och rifven Rödkrita. Efter sistnämda be-

handling kan man äfven erhålla grönt, om man i stället för Rödkrita och Kimrök använder Diesbacherblått och Bronspulver.

Blått erhålles genom Silfverfilspån och Diesbacherblått.

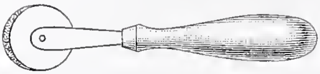

Miniatyrteckning till mattningstrissa. Jemför punkt III.

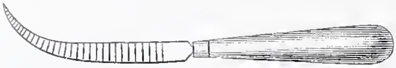

Miniatyrteckning till tandad, trekantig skafvare, praktisk vid skafning å brons. 2 sidor tandade. Tillverkas lätt af en trekantsfil.

18) Fröken **Lydia Lindbergs** reseberättelse.

Undertecknad, som af Kongl. Kommerskollegium år 1890 erhöll resestipendium för att i utlandet studera läderplastik och porslinsmålning, afreste från Stockholm den 3 Juni 1891 och återkom den 16 Sept., får härmed afgifva följande reseberättelse.

Då mina studier omfattat dessa ofvannämda grenar af konstindustrien, vill jag framställa den i 2:ne afdelningar.

Läderplastik.

Bland de större fabrikerna i Tyskland för tillverkning af konstindustriela föremål i plastiskt bearbetadt läder, intager Georg Hulbes i Hamburg ett af de främsta rummen.

Hit vände jag mig först vid min ankomst till Tyskland och blef i tillfälle att grundligt lära mig deras tillvägagående vid arbetet.

På det hela taget öfverensstämmer arbetssättet här ganska nära med det, som vunnit insteg å Tekniska skolan i Stockholm, med några mindre afvikelser betingade af den större produktionen, hvilken fordrar ett något raskare arbetssätt. För fullständighetens skull, vill jag härmed i korthet redogöra för hela arbetsmetoden.

Sedan mönstret medelst svart kalkerpapper ordentligt uppttecknats på lädret, företages *skärning* af alla konturer, som verkställes med största möjliga noggrannhet.

För att få mera säkerhet på handen och linien jemn och utan snedsprång, hålles venstra armens pekfinger bakom knifbladet som stöd, och dermed föres sakta knifven nerifrån och upp eller från sig. Längre raka linier skäras med linial.

När alla konturer å mönstret äro skurna, fuktas lädret något med en i rent vatten doppad och urvriden svamp, hvarpå *uppritsningen* af det skurna företages.

Härtill begagnas ett verktyg, som för mig var nytt, i genomskärning rundt, liknande en strumpsticka. Förut har jag användt ett platt verktyg, men fördelen af det nya var, att linien bredde ut sig och blef lika åt båda sidor, hvilket ej var fallet, när jag använde det gamla verktyget.

Modellerstocken, (das Modellireisen) som man derefter trycker ner bottnen med kring ornamentet, var något rakare och gröfre än den jag förut användt.

Härefter begagnas ett mycket behändigt verktyg, som också var nytt för mig, af dess utseende kunde man kalla det »skopuns», det var nemligen en nertill afsmalnande och derpå i form af en liten skosula utplattad puns. Härmed slås bottnen ner kring alla konturer med en hammare, så att mönstret klart och tydligt framträder från bottnen.

Kom så *upphöjningen* af ornamentet, som försiggår medelst ringar eller aflånga mallar af läder.

Detta sätt att höja upp ornamentet var mycket praktiskt, ty nu behöfde man endast få upp den del af mönstret, som man för alltid vill ha upphöjd, utan att dervid få upp något bredvid konturen, som förorsakat mig mycket besvär och arbete förut.

Nu sättes lädermallen eller ringen just på det ställe af mönstret, som man vill ha mest upphöjdt, och så slås från baksidan inuti densamma med ett jern, större eller mindre allt efter mallens storlek, ganska dugtigt, sedan man först fuktat lädret något å båda sidor.

I den fördjupning, som nu på baksidan uppstår, fastsättes en sorts deg eller plastisk massa, men tillses noga, att intet deraf kommer utanför konturen af det blad man vill ha upphöjdt. Denna deg eller massa hopkokas af mjöl och sågspån och bör vid påläggningen vara mjuk och lätthandterlig, hårdnar dock snart, hvarför modelleringen bör vidtagas genast efter underläggningen af densamma.

Modelleringen försiggår på vanligt sätt och derefter *punsningen* af bottnen.

Vid punsningen iakttog jag den skilnaden mot hvad jag förut gjort, att lädret ej fuktades, men detta var enligt min mening ej fullt så praktiskt, enär man å torrt läder måste dels slå hårdare för att punsen, i synnerhet perlpunsen, skall blifva hög och vacker, dels gå öfver arbetet ett par gånger, innan man får tillräcklig jemnhet öfver det hela.

Sedan nu beskrifna arbeten afslutats, företages *färgningen* af lädret.

Härtill begagnas en lösning enligt följande recept:

Af 48 % »Seufenlauge» tager man till vanlig ljusbrun färgning ungefär 3 matskedar i 1 liter vatten, till starkare lösning 4 matskedar i lika mycket vatten.

I denna lösning doppas och urvrides något en ren svamp, och med denna öfvergnides lädret lätt, tills man får den åstundade färgen, hvarefter man med en mjuk trasa torkar af öfverflödig fuktighet. Om

ej lädret, när det är väl torrt, blifvit tillräckligt mörkt, kan man med samma lösning och svamp stryka öfver det ännu en eller flere gånger.

Efter färgningen måste man å arbetet sätta i små finesser och noga tillse alla konturers rigtighet, enär sådana saker kanske under färgningen blifvit något slappa. Man får då fukta lädret, men obetydligt, så att det ej blir vattenränder kring de ställen man blöter på.

Vid *målning* och *försilfring* å läder, förfares i hufvudsak på samma sätt som här hemma är brukligt.

Gyllenläder, som här i Sverige ofta förekommer i våra gamla slott och samlingar (spanskt och franskt pressadt i träformar), utföres ej å Hulbes atelier, men försilfring och förgyllning samt sedermera målning af plastiskt för hand bearbetadt läder var mycket användt och efterfrågadt af köpare.

På försilfringen kan man för att få guldglans lägga en fernissa, till hvilken jag fick följande recept:

Brun anelin, Gul anelin, Gummigutta, Benzoe, Sandel, Schellac,	} Guld-fernissa.

På denna guld- eller silfvergrund kan målas med vanliga oljefärger, men dessa böra påläggas mycket tunnt, så att glansen derunder kan skimra igenom.

När jag gick igenom fabriken, såg och beundrade jag den högt uppdrifna färdighet och otroliga snabbhet, hvarmed allt arbete förrättades. Men arbetarne voro också så att säga specialister, så att en t. ex. endast höll på med att skära, en endast med att modellera, en annan endast med att punsa eller färga, och hvar och en kunde naturligtvis på så sätt uppnå en sorts sportaktig färdighet i utförandet.

Georg Hulbe, som å sin fabrik sysselsätter omkring 200 personer, manliga och qvinliga, har, utom hufvudaffären i Hamburg, butiker och filialer i Berlin och flere af Tysklands större städer.

Ritningar och mönster till arbetena utföras af vid fabriken anstälda skickliga mönsterritare. Detta är också en vigtig sak, som jag särskildt vill framhålla, enär de mönsterritare, som der anställas, naturligtvis måste specielt studera läderplastikens resurser vis à vis mönsterna, som också tydligt och klart synes å deras arbeten.

Porslinsmålning.

Redan under min vistelse i Hamburg gjorde jag några förstudier till mitt kommande arbete inom denna art af konstindustri.

Bland porslinssamlingarna i Kunst-Gewerbe Museum hade jag tillfälle att kopiera en del mönster och intressanta föremål.

Doktor Brinkman, föreståndare för museet, lofvade mig att kopiera hvad jag behagade och anvisade mig dertill särskild plats i ett »Copiezimmer», dit jag helt bekvämt fick taga in från museum hvad jag ville

teckna eller måla af. Jag hade dock ej mycken tid öfrig att arbeta på detta sätt, enär jag, så fort jag blef färdig med läderplastiken, ville mera praktiskt studera porslinsmålningen.

Jag reste derför till Berlin, och min första åtgärd var der att besöka Königl. Porzellanmanufactur. Här blef jag, som öfverallt annorstädes, mycket vänligt emottagen och fick bese fabriken från början till slut.

Vid tillblandningen af leran, som var utomordentligt mjuk och smidig, begagnades vissa delar fältspat, som importerades från Norge.

Drejning och bearbetning af leran tillgick på samma sätt som hemma hos oss. Den mest moderna stilen var rococco, som öfvervägande användes i form och färg. Märkvärdigt var att se, i hvilken myckenhet de förfärdigade små rococcofigurer, och hvilken omsorg och noggranhet de dervid ådagalade. Först formades eller götos i gipsformar delar af figurerna t. ex. hufvuden, armar och fötter. Dessa hopsättas med slicker, och alla sömmar skrapas och modelleras efteråt för hand. Sedermera tillkommer all utstyrsel såsom band, rosetter, spetsar och dylikt, som särskildt för hand utarbetas på ett mycket minutiöst sätt, (t. ex. spetsar, der hvarje liten maska särskildt tillsättes) och sedan målas mycket nätt.

Målning af porslin försiggick der som här hemma, dels under, dels ofvanpå glasyren. Detta senare slags målning ville jag specielt studera och skaffade mig dervid undervisning af en af fabrikens skickligaste målare.

Färgerna refvos först mycket noga med löpare å en glaspalett i tjock olja (»Dicköl») och terpentin samt samlades tillhopa i en porslinspalett försedd med lock. På detta sätt rifven och förvarad färg håller sig mycket länge fuktig och användbar till målning. När färgen blir torr, kan man dessutom endast hälla en droppe nejlikolja i hvarje färgkopp och röra om med en pensel, tills färgen är väl inblandad dermed, hvarefter den åter kan begagnas.

Vid uppritningen af mönster och ornering å glaseradt porslin fick jag lära mig använda en blyertz- eller felkritpenna som jag, utan att vidare preparera porslinet med olja och terpentin, kunde direkt teckna med.

Detta sätt var mycket bekvämare än det, hvarpå jag förut gått tillväga, ty man kan endast med fingret stryka bort hvad man vill ändra i teckningen, äfven derför, att hvad som tilläfventyrs sitter kvar af konturerna försvinner under bränningen.

Färgerna pålades med ganska full pensel i kraftiga och breda planer. När man t. ex. vill måla en blomma, lägges hela ytan deraf öfver med en grundton, denna får torka något, och man tager nu upp glansdagrar och ljusare partier med en pensel något fuktad i »Dicköl» och »Nelkenöl». När nu blomman ytterligare torkat, skrapas färgen bort med en raderknif å de allra ljusaste ställena.

Man bör till första bränningen lägga alla färger »flott», d. v. s. temligen kraftigt, och låta föremålet genomgå ganska hård bränning, sedermera bör man till andra bränningen sätta i skuggor och mörka partier

samt endast bränna något svagare. Vill man ha fond, lägges denna helst till andra bränningen.

I fondfärgen, som man först måste rifva mycket omsorgsfullt i terpentin, tages sedan rätt mycket Dicköl samt ett par droppar lavendelolja.

För stupplingen användes, i stället för stuppelpensel, ren bomull inknuten i en fin urtvättad lenonbit. Om det fastnar för mycket färg i sudden, medan man håller på att stuppla, tages ny bomull i lappen.

Den hvita s. k. emaljfärgen blandas till endast med palettknifven med mycket litet Dicköl och terpentin samt pålägges tjockt, så att den blir hög som en perla.

Vill man ha denna färg kulört, kan man antingen blanda färgen deri å paletten, eller också, sedan det hvita något torkat, lägga öfver detsamma med den färg man önskar.

Bränning af måladt porslin var jag också i tillfälle att studera, men som detta ej egentligen är alldeles nödvändigt för en porslinsmålarinna att kunna, vinnlade jag mig endast om att få en idé om de olika färgernas uthållighet i bränningen.

Man kan i allmänhet blanda tillsammans de olika färgerna utom den kraftiga röda (Pompadour) eller den starka gula, dessa tvenne taga alltid öfverhanden i bränningen och skilja sig från andra.

Vid Königl. Porzellanmanufactur, som är den största fabrik af detta slag vid eller i Berlin, äro derstädes anställda porslinsmålare på samma gång skickliga aqvarellister. Detta är en nödvändighet, sades mig, enär en dag hvarje vecka hela året om är anslagen till studier efter naturen af motiv till porslinsmålning.

Så finnes inom fabrikens område ett storartadt orangerie med dertill hörande trädgård, och här göras som sagdt studier under en skicklig lärares ledning.

Efter dessa studier, som i mitt tycke voro utmärkt raskt och bra utförda, komponerar nu hvar och en de mönster han behöfver.

Detta utmärkta sätt att gå till väga gör, att oupphörligen nya och direkta idéer komma till utförande, och arbetet blir så att säga mera individuelt.

Professorn, som leder undervisningen, är skicklig aqvarellmålare och han underlåter aldrig, sades mig, att under lektion sjelf utföra någon liten skiss och sålunda praktiskt visa, huru hans elever böra gå tillväga.

Förutom att jag praktiskt studerade porslinsmålning, kopierade jag, så långt tiden medgaf, mönster och modeller å de museer och samlingar som stodo mig tillbuds. Så i Kunst-Gewerbe Museum i Berlin och i Museum Johanneum i Dresden.

I denna senare stad var jag dessutom i tillfälle att se en utställning af porslin från alla Sachsiska fabriker, bland hvilket det från Königl. Fabrik i Meissen naturligtvis intog hedersplatsen.

Denna fabrik besåg jag äfven och lade specielt märke till, att rococcomålningarna, som der utfördes, hade ett äldre, om jag så får säga gammalmodigare utseende, än de jag förut sett i Berlin. Detta har väl sin orsak deri, att vid Meissen sysselsätter man sig ganska mycket med

att endast kopiera gamla befintliga modeller, både i form och färg, då i Berlin deremot man gör allt för att frambringa något nytt.

I stor myckenhet förekommo kopior å porslinsplattor af berömda konstverk i Dresdener-galleriet, utförda med otrolig noggrannhet.

Till sist vill jag endast omnämna tyskarnas stora beredvillighet att med upplysningar och råd stå till tjenst åt utländska studerande.

Slutligen vill jag anmärka den stora skilnad i stilrigtning i porslinsbranchen inom Tyskland och Frankrike, jag sedermera var i tillfälle att iakttaga.

Vid Sèvres-fabriken i Paris, som jag på hemvägen af min resa hade det stora nöjet att bese, bibehöll man ännu med förkärlek den fina eleganta renaissance-stilen i profilering och målning. Som ju Sèvres är en statsinstitution, är man berättigad att här finna porslinsmålningen i sin fullkomning, men till följd af arbetenas omsorgsfulla utförande och deraf stora dyrbarhet kan denna fabrikation ej som den tyska bana sig väg till den stora allmänheten.

I Paris uppehöll jag mig äfven en tid och studerade å museer så mycket jag medhann. Så i Musée de Cluny, till hvilket jag beredvilligt erhöll ett »carte d'étude».

Hemvägen togs öfver London, der jag under ett kort vistande studerade de storartade samlingarna i South Kensington museum och British museum.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1892.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet under år 1891.

Styrelsen får härmed inför Svenska Slöjdföreningen afgifva berättelse öfver Föreningens verksamhet 1891, hvilken i likhet med föregående år hufvudsakligen varit riktad på att uppmuntra och höja den inhemska slöjdskickligheten i allmänhet samt att utveckla och förädla konstslöjden.

Hvad åtgärderna till förverkligande af förstnämnda ändamål beträffar, har ett ej obetydligt antal hjelpmaskiner och handverktyg efter nya och förbättrade modeller blifvit inköpt till komplettering af den samling, som Föreningen för 6 år sedan började anlägga, och som genom utställningar i skilda trakter af landet sökt göras så känd och fruktbärande som möjligt. Den första utställningen för året hölls i Hedemora på begäran af dervarande Backmanska slöjdskola. Utställningsföremålen ankommo dit den 24 April och uppsattes genast af Föreningens ombud, en med maskinernas skötsel och uppställning fullt förtrogen person, som alltid medföljer och på de skilda utställningsorterna stannar qvar nog länge för att i berörda afseende lemna nödiga instruktioner. Utställningen, som upphörde med Maj månads utgång, hölls under första veckan tillgänglig endast för lärjungarne vid slöjdskolan, hvars ordinarie arbetsår just då afslutades. Flertalet af dessa ynglingar, 34 st., blefvo nu i tillfälle att under föreståndarens för skolan, herr G. Flinta, ledning taga en närmare kännedom om maskinernas arbetssätt och verktygens användning, och som åtskilliga voro från mycket aflägsna delar af länet, torde det vara anledning att hoppas, att frukterna af denna efterkurs i verktygskännedom skola visa sig i ganska vidsträckta kretsar, der hemslöjdens utveckling hittills hämmats af i bruk varande gammaldags och opraktiska verktyg. För allmänheten öppnades utställningen den 30 April och hölls sedan dagligen tillgänglig, hvarvid maskinerna ofta voro i gång samt förevisades och beskrefvos af herr Flinta, som inlagt stora förtjenster om utställningen och på anmodan af Slöjdföreningens sekreterare afgifvit en i 1891 års Meddelanden intagen synnerligen utförlig och lärorik rapport öfver densamma.

Från Hedemora förflyttades utställningen till Gefle, hvarest den anordnades på bekostnad af Gefleborgs läns Kongl. Hushållningssällskap och hölls öppen under Juni månad. Af skrifvelser från Kongl. Hus-

hållningssällskapets sekreterare framgår, att äfven der intresset varit serdeles lifligt för utställningen, som besöktes af omkring 700 personer, och hade ett ej obetydligt antal industriidkare, serskildt inom möbelfabrikationen, funnit med sin fördel förenligt att anskaffa en eller annan af de hjelpmaskiner, om hvilka de genom utställningen erhållit kännedom. Såsom ett bevis på det stegrade intresse Föreningens utställningar och publikationer framkallat hos handtverkarne torde här kunna framhållas det ständigt tilltagande antalet skrifvelser, som ingår från snickare och smeder i olika delar af landet, med förfrågningar om eller reqvisitioner dels af Föreningens handbok för val och inköp af hjelpmaskiner, dels af de genom Föreningen utgifna bladen »Teckningar för handtverk och slöjd», af hvilka senare alltid en serie kartonerade exemplar medföljer och upphänges i utställningslokalerna.

Hvad dessa mönsterblad beträffar, har Föreningen under året utgifvit tvenne nya planscher, återgifvande, den ena en konsolhylla, den andra trenne väggarmar af smidt jern, och båda, efter ritning af arkitekten Fr. Lilljekvist, tryckta i upplagor på 1,000 exemplar samt på öfligt sätt utsända till snickare och smeder i skilda trakter af landet. För utförande af den förra ritningen, konsolhyllan, hade Föreningen anordnat en pristäflan efter närmare angifvet program, hvarvid 1 första pris om 40 kronor, och 2 andra om 25 kronor utfästes. Inom föreskrifven tid, den 1:sta Maj, inkommo 11 täflingsarbeten, af hvilka följande belönades med pris:

1:sta priset åt n:r 10 af John Andersson i Alm, Stora Mellösa; 2:dra priset åt n:r 11 af L. P. Axling i Nordanbro, Wretstorp, och åt n:o 9 af J. D. Johansson i Örstorp, Hjerpås.

De sålunda belönade hyllorna, jemte tvenne andra, inköptes för Föreningens räkning dels för att pryda föreningslokalen, dels för att ingå såsom vinster i årets utlottning af mönstergilla svenska konstslöjdföremål, hvarjemte flertalet af de återstående bereddes afnämare bland enskilda personer.

Hvad den literära verksamheten för yrkesskicklighetens höjande och utveckling angår, har utarbetandet af andra delen af Föreningens ofvannämnda handbok, omfattande verktygen, under året fortgått inom en för detta ändamål tillsatt komité, och väntas arbetet utkomma från trycket under senare delen af 1892.

Hvad verksamheten för konstslöjdens höjande och utveckling under året beträffar, torde, utom de sedvanliga beställningarna och inköpen af mönstergilla konstslöjdföremål för utlottningen samt publicerandet af mönsterblad och Meddelanden, böra påpekas den låneutställning af konst- och konstslöjdföremål från den Gustavianska tiden, som efter förslag af Föreningens andra utskott på Styrelsens uppdrag anordnades under sistlidne vår. Sedan styrelsen anvisat nödiga medel, hvilka bestämdes att utgå af besparingar på 1890 och 1891 års anslag till pristäflingar, började inom utskottet arbetet på utförande af det gifna uppdraget. Som det ansågs lämpligt, att utskottet gjorde herrar samlare och egare af för utställningen lämpliga föremål intresserade för densamma, beslöt utskottet

för detta ändamål med sig adjungera dels H. K. H. Prins Eugen, dels Hrr Hofintendenten Doktor J. Böttiger, Stadsmäklaren J. Håkansson, Med. D:r K. Malmsten, Kapten A. Odelberg och Kommerserådet Friherre H. Rehbinder. Sedan Hans Kongl. Höghet och öfriga anmodade förklarat sig villiga medverka till företaget, tillsattes ett arbetsutskott, som skulle ega att förbereda och underställa komiterade de åtgärder, som befunnos lämpliga för utställningens värdiga anordnande. Såsom ledamöter i arbetsutskottet ingingo H. K. H. Prins Eugen, Ordförande, Hofintendenten J. Böttiger, Professoren E. Jacobsson, Doktor L. Looström, Kapten A. Odelberg och Intendenten G. Upmark. Utskottets första åtgärd blef nu att försäkra sig om, huruvida föremål kunde till låns bekommas ur H. M. Konungens och de Kongl. Slottens rika samlingar, i hvilket ändamål uppvaktning gjordes hos H. M. Konungen, och behagade Högstdensamme förklara sig med nöje ställa så väl sina egna som Kongl. Husgerådskammarens samlingar till utställningskomiténs förfogande i och för de nödiga urvalen. Hvad öfriga på de Kongl. Slotten befintliga konstföremål beträffade, hade Nationalmusei nämnd utlofvat att i detta afseende äfvensom med lån af utställningsmaterial från museum understödja utskottets sträfvanden. Löften om bidrag till utställningen erhöllos äfven af Kongl. Akademien för de fria Konsterna, Nordiska Museum och Rörstrands keramiska museum, hvarjemte cirkulär utsändes till personer, om hvilka komitén hade sig bekant, att de voro egare af föremål från den Gustavianska tiden samt kunde antagas vara villiga att i utställningen deltaga.

Den ifrågasatta lokalen uti atelierbolagets hus vid Kungsträdgården förhyrdes under tiden 15 Februari—15 April, och det erforderliga, ganska omfattande inredningsarbetet började under närmaste ledning af Arkitekten Fr. Lilljekvist. Snickeriarbetet öfverlemnades åt firman J. O. Wengström och dekorationsarbetena åt Kongl. teaterns dekorationsmålare J. C. Jansson. Till att handhafva utställningens ekonomiska angelägenheter utsågs Kapten A. Odelberg, och anmodades Hrr Friherre H. Rehbinder och Stadsmäklaren J. Håkanson att blifva revisorer. Under besök såväl i Stockholms slott som de Kongl. Lustslotten utvaldes härefter lämpliga utställningsföremål, och erhöllos dervid ur H. M. Konungens egna samlingar ett stort antal dyrbara föremål och likaledes ur Kongl. Husgerådskammaren, deraf största delen tillhörde möblemangen på Stockholms, Drottningsholms, Haga och Kina slott.

Ur statens konstsamlingar i öfrigt erhöllos enligt Kongl. Brefvet af den 13 Mars 1891, med bifall till Musei intendentens framställning, från

Drottningholms slott	35	n:r
Gripsholms d:o	1	»
Lifrustkammaren	8	»
Nationalmuseum	35	»

hvaraf 33 ur handteckningssamlingen, 2 ur konstslöjdsamlingen och 2 ur förrådet.

I utställningen deltogo dessutom 65 enskilda personer med sammanlagdt omkring 1,200 föremål.

I öfverensstämmelse med den ursprungliga planen indelades den förhyrda lokalen i 4 rumsinteriörer — salong, sängkammare och 2 kabinett, hvaraf det ena det så kallade Haga kabinettet — medan öfriga föremål placerades i montrer etc. längs fönsterväggen.

Onsdagen den 7 Mars öppnades utställningen i H. M. Konungens höga närvaro och fortgick till den 12 April samma år. Den besöktes i allt af 6,693 personer, hvaraf 215 inbjudna, 471 innehafvare af fri- och abonnementskort, 208 personer skolungdom etc. mot lägre afgift, samt 5,799 betalande à 50 öre biljetten. Det oväntadt stora antalet besökande medförde ett för utställningen så gynsamt resultat, att de reserverade medlen ej behöfde anlitas, och en kassabehållning af kronor 167: 10 uppstod.

De besparingar å anslaget till pristäflingar, som sålunda ej togos i anspråk för denna utställning, reserverades för att bestrida de kostnader, hvilka voro förenade med Föreningens flyttning till den nya lokal, som blifvit förhyrd uti n:o 18 Brunkebergstorg. Uti denna lokal, som utom sessionsrummet innehåller en större samlingssal, rymmande 250 personer, inflyttade Föreningen den 1 Oktober 1891.

Uti den sedvanliga utlottningen af inhemska konstslöjdföremål deltogo 661 ledamöter af Föreningen, hvilka erlagt den bestämda tilläggsafgiften, 10 kronor. De femtio vinster, till ett sammanlagdt värde af 2,932: 25 öre, som utlottades, hade, med undantag af en konsolhylla, som af Första utskottet öfverlemnats såsom gåfva, samt tvenne textila arbeten, hvilka tillfallit Föreningen såsom vinst i Handarbetets vänners lotteri, serskildt beställts eller eljest inköpts till en del på Industriutställningen i Göteborg. Bland vinsterna kunna här nämnas: ett skrin af valnöt, rikt skulpteradt, komponeradt och efter beställning utfördt af E. Pettersson (250 kronor), karmstol, klädd med handgjordt gyllenläder, utfördt af Fröken Lydia Lindberg (130 kronor), skrifbord af mahogny med messingsbeslag från Tordéns möbelfabrik i Göteborg (150 kronor), sockerskål af silfver, utförd på C. G. Hallbergs atelier efter original på Gustavianska utställningen, (170 kronor), jardinierer från P. A. Carlstein i Söderköping, golflampa från Gusum, etsade stålarbeten från B. Beskow i Göteborg, tennföremål från F. Santesson, porsliner målade af Fröken H. Holck i Göteborg, träarbeten utförda hos G. Flinta i Hedemora m. m., såsom närmare framgår af den tryckta vinstlistan. Dragningen egde rum den 22 December, och voro de inköpta föremålen utstälda för allmänheten i Föreningens lokal under de närmast föregående dagarne.

Ledamot, som erlagt ofvannämnda tilläggsafgift, har äfven under år 1891 erhållit ett friexemplar af samma års Mönsteralbum, som helt och hållet egnats åt den Gustavianska stilperioden och på sina 6 planscher i stor folio återger dels interiörer och dekorationsmotiv från Haga Kongl. lustslott, dels möbler och ornamentsdetaljer, hemtade från den Gustavianska utställningen.

Den i 1891 års »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen» intagna uppsatsen »Gustaviansk stil» af dr. L. Looström (sid 58—77) lemnar i sin skildring af denna stil en redogörelse äfven för dessa föremåls historia och betydelse ur mönstersynpunkt.

Redaktör för Meddelandena och Mönsteralbumet har varit Föreningens sekreterare, dr. L. Looström.

Under år 1891 hafva inalles 28 sammanträden, öfver hvilka protokoll förts, hållits inom Föreningen. Af dessa komma på Styrelsen nio, på Första utskottet fyra, på Andra utskottet sju, på Redaktionskomitén ett och på sjelfva Föreningen sju. Vid Föreningens allmänna sammanträden hafva följande föredrag hållits:

Vid Januarisammanträdet af Ingeniör W. Cronqvist: Om smyckestenar, rikt illustreradt af föremål i original och efterbildning.

Vid Februarisammanträdet af Hofintendenten, Dr. J. Böttiger: Om statens samling af väfda tapeter; och voro med anledning häraf föreningslokalerna helt och hållet klädda med väfnader från fabrikerna i Bruxelles, Gobelins och Beauvais jemte en del äldre svenska, hvilka samtliga till låns erhållits från Kongl. Husgerådskammaren, Nordiska Museum och Advokatfiskal Hörstadius.

Vid Novembersammanträdet af Ingeniör W. Cronqvist: Om utställningen i Göteborg sommaren 1891. Föredraget illustrerades af en betydande samling af nyare fabrikat, hvilka välvilligt stälts till Föreningens förfogande af ett antal representanter för den svenska storindustrien, såsom Rörstrand, Höganäs, Bjuf, Skromberga och Skånska Cementgjuteriet, Lessebo och Munksjö, Uddeholm och Björneborg, Aktiebolagen Pyrotypie och Philaterion, Kåhbergs och Dahlanders tapetfabriker m. fl.

Vid Decembersammanträdet af Löjtnant W. Bäcklin: Om äldre svensk allmogestil och dess nutida tillämpning, hvarvid en under föredragarens ledning utförd, fullständig rumsinteriör exponerades.

Uti den ofvan omnämnda Gustavianska utställningen höll dessutom Föreningens sekreterare Dr. Looström ett föredrag om Gustaviansk stil, till hvilket Föreningens medlemmar inbjudits.

Vid samtliga de allmänna sammanträdena, som varit serdeles talrikt besökta, hafva i öfrigt mindre utställningar af nyare svensk konstslöjd varit anordnade. Till dessa hafva bidrag lemnats af bland andra Gustafsbergs porslinsfabrik med en del nyare tillverkningar, utförda under ledning af Herr Helmer Åslund, som äfven exponerade åtskilliga för fabriken afsedda laverade mönsterritningar; af Handarbetets vänner, broderier och gobelinväfnader; af C. G. Hallberg, guldsmidesarbeten; af S. Giöbels konstslöjdutställning samt hrr L. O. Löfmark, C. O. F. Widén och Myrstedt & Stern, diverse konstnärligt utförda möbler m. m., och har vid anordnandet af flere bland dessa utställningar herr H. van Rijswijk benäget medverkat. För att bereda deraf intresserade tillfälle att taga kännedom om den rika samling väfda tapeter, som förvaras i Kongl. Husgerådskammaren och der ej kan för allmänheten hållas tillgänglig, har Föreningen erhållit H. M. Konungens nådiga tillstånd att vid de allmänna sammanträdena anordna en successiv utställning af de mera betydande

bland dessa väfnader. Början härmed gjordes vid Decembersammanträdet, hvarvid Hofintendenten Dr. Böttiger redogjorde för de då exponerade profven på 1500-talets tapetfabrikation.

Till åtnjutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska fonderna hafva under året 19 ansökningar inkommit, och hafva följande stipendier blifvit utdelade:

Ur Wallmarks fond:

Åt	Ornamentsbildhuggaren Axel Herman Staf	kr.	200: —
»	Dekorationsmålaren G. E. Th. Byström	»	200: —
»	Målaren John Olsson	»	200: —
»	Maskinuppsättaren Arvid H. Söderberg	»	100: —
»	Mekaniske Instrumentmakaren Sven Berglöf ...	»	100: —

Ur Hamelmanns fond:

Åt	Ornamentsskulptören Erik Källström	kr.	225: —
»	Snickaren Carl Erik Pikulell.........................	»	225: —

Från Kongl. Kommerskollegium har Styrelsen under år 1891 fått emottaga 24 skrifvelser, hvaribland 19 reseberättelser, afgifna af yrkesidkare, som med understöd af statsmedel i utlandet sökt utbildning i sina yrken, och hafva dessa reseberättelser af föreningsmedlemmar granskats och inför Första utskottet refererats för att, i händelse de dertill befinnas lämpliga, helt eller delvis intagas i Föreningens Meddelanden.

Till Ledamot af Tekniska skolans i Stockholm Styrelse för åren 1892—1894 har Styrelsen återvalt Slottsintendenten Prof. E. Jacobsson.

På grund af ökade göromål har Dr. L. Looström hos Styrelsen anhållit om tjenstledighet från sekreterarebefattningen i Slöjdföreningen från 1 November 1891—1 Oktober 1892, och har Styrelsen med bifall till denna ansökan förordnat Nationalmusei sekreterare C. A. Ossbahr att under sagda tid uppehålla Dr. Looströms tjenst.

Hvad beträffar förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter och hennes ställning i detta hänseende vid årets slut, tillåter sig Styrelsen hänvisa till vederbörande revisorers här bilagda berättelse.

Stockholm den 21 April 1892.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

Pehr Ehrenheim.

C. A. Ossbahr.

Revisionsberättelse för år 1891.

Utsedde till revisorer för år 1891 få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoll och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden:

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa:

Debet.

Behållning från år 1890:			
Kontant		937: 82.	
Outlottade föremål		170: —.	
Inventarier, bokförda till värde af		3,732: 55.	4,840: 37.
Inkomster:			
Statsanslag:			
För år 1891 till teknisk-litterär verksamhet	800: —.		
För år 1891 till yrkesskicklighetens utveckling och höjande	1,000: —.	1.800: —.	
Ledamöters årsafgifter		6,565: —.	
d:o d:o för år 1890		10: —.	
d:o afgifter för delaktighet i utlottningen af konstslöjdalster		6,610: —.	
Allmänna Fondens bidrag		967: 99.	
Hyror		507: 50.	
Ersättning för gas		94: —.	
Räntemedel		182: 98.	
Försålt 1 kista		50: —.	
Försålda Ex. af handboken, teckningsblad och ett underställ (genom 1:sta Utskottet)		142: 76.	
Försålda »Mönsteralbum» och »Meddelanden» (genom 2:dra Utskottet)		114: 74.	
Inreverserat från »Gustavianska Utställningen»		257: 45.	17,302: 42.
Ökning i inventarievärdet genom dels nya, dels förut ej upptagna inventarier			805: 75.
		Summa	22,948: 54.

Kredit.

Utgifter:			
För 1:a Utskottet:			
Litografier, ritningar, trycksaker		192: 25	
Handboken		967: 40	
Hjelpmaskiner och verktyg för den mindre industrien		495: —	
Maskinutställningar		94: 20	
Pris och inköp		140: —.	
Frakter, transporter och diverse		276: 17.	2,165: 02.
För 2:a Utskottet:			
Inköp för utlottningen af konstslöjdalster		2,780: 25.	
1891 års Mönsteralbum (1,000 ex., deraf 661 till fördelning):			
Tryckningskostnader m. m.	728: 68.		
Ritningar	500: —.		
Redaktionsarvode	200: —.	1,428: 68.	
Arvoden åt tjenstemän och betjening		500: —.	
Uppbördsprovision		145: 50.	
Tryckningskostnader m. m.		53: —.	
Distributionskostnad för »Mönsteralbum»		103: 15.	
Postporto, transporter och diverse		171: —.	5,181: 58.
För Redaktionskomitén:			
För »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891» (1,825 ex.):			
Tryckningskostnader m. m.	990: 80.		
Författarehonorar	572: —.		
Träsnitt och gravyrer	248: 18.		
Distributionskostnad	150: 05.	1,961: 03.	
Gustavianska utställningen:			
Diverse		129: 89.	
Öfriga utgifter:			
Löner och arvoden		2,300: —.	
Hyra för lokalen		1,812: 50.	
Omkostnader för allmänna möten:			
Honorar för 5 föredrag	250: —.		
Anordningar, transporter	102: 04.	352: 04.	
Uppbördsprovision		267: 35.	
Belysning, eldning och renhållning		407: 28.	
Flyttningskostnad		130: 33.	
Inventarieförhöjning genom reparation		145: 45.	
Annonser		153: 43.	
Postporto, skrifbiträde, skrifmateriel och diverse		587: 91.	
Omkostnader för inval af nya ledamöter		106: 85.	

Utlottning af vid årets början outlottade konstföremål	140: —.	
Minskning i inventarier genom afskrifning m. m.	123: 62.	8,627: 68.
Summa utgifter		15,974: 28.
Behållning till år 1892:		
Kontant	2,529: 58.	
Outlottade konstföremål	30: —.	
Inventarier bokförda till värde af	4,414: 68.	6,974: 26.
Summa		22,948: 54.

Förutom ofvanstående behållning eger Föreningen en samling hjelpmaskiner och handtverktyg samt restupplag af sina publikationer.

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från år 1890		38,515: 96.
Inkomster:		
Räntemedel	1,760: 29.	
1 afgift för all framtid	100: —.	
3 2:a inbetalningar d:o d:o à 50 kr.	150: —.	
1 afgift för 15 år	50: —.	2,060: 29.
Summa		40,576: 25.

Kredit.

Utgifter:	
Bidrag till egna kassan	967: 99.
Behållning till år 1892	39,608: 26.
Summa	40,576: 25.

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1890	18,816: 63.
Inkomster:	
Räntemedel	1,070: 01.
Summa	19,886: 64.

Kredit.

Utgifter:	
Utbetalda stipendier	850: —.
Behållning till år 1892	19,036: 64.
Summa	19,886: 64.

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1890		11,552: —.
Inkomster:		
Räntemedel		506: 97.
	Summa	12,058: 97.

Kredit.

Utgifter:		
Utbetalda stipendier		650: —.
Behållning till år 1892		11,408: 97.
	Summa	12,058: 97.

Revisorerna framställa den önskan, att värde torde åsättas de ofvan nämnda Föreningen tillhöriga Hjelpmaskiner och Verktyg. — Hänvisande för öfrigt till Styrelsens egen afgifna berättelse för sistlidne år, få revisorerna vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro utmärkt väl förda och icke gifva anledning till anmärkning, samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1891.

Stockholm 20 April 1892.

Oscar Frölich. S. V. Rubenson. C. Edv. Arfwedson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING*

öfver

Svenska Slöjdföreningens Meddelanden (1878—1892)

samt

Mönster för konstindustri och slöjd (1873—1892)**

upprättad af

J. A. Bergstedt.

I.

Meddelanden.

1. Särskildt utgifna skrifter.***

Andersson, J. O., Väfnadskonstens grunder. 1880. 127 s., 25 tafl. Pris kart. 4 kr. (*Medd.* **5** = Ser. b: Läroböcker. 1.)

———, I hvad mån kan Sv. Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling? Föredrag hållet i Sv. Slöjdfören. $^4/_{11}$ 1879. 1879. 13 s. Pris 0.20. (*Medd.* **3** = Ser. a: Afhandl. uti industri o. konstslöjd. 3.)

———, Om fabriksarbetarens skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser. Föredrag hållet i Sv. Slöjdfören. $^1/_{11}$ 1881. 1882. 23 s. Pris 0.25. (*Medd.* **10** = Ser. c: Blad ur industri-statistik, ekonomi o. utveckl.-hist. 2.)

---

* För att lemna en större öfverskådlighet öfver innehållet i Svenska Slöjdföreningens årspublikationer — hvilka fr. o. m. nästa års början möjligen utkomma i annan form — har det synts lämpligt att här bifoga en utförligare utarbetad förteckning öfver innehållet i dess Meddelanden och Mönsteralbum, allt sedan de började utkomma. *Red.*

** Med klammer [ ] betecknas upplysningar hemtade från annat håll, som icke finnas å de resp. titlarne och rubrikerna.

Färgtr. Centr.-Tryck = Färgtrycksplansch (Centraltryckeriet); Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anstalt = Fotolitografi (Generalstabens Litografiska Anstalt). Öfriga förkortningar torde utan svårighet förstås af sig sjelfva.

*** Svenska Slöjdföreningens Meddelanden utgåfvos, som bekant, först i form af 11 tvångsfria häften in 8:o, tillhörande tre särskilda serier. Med år 1884 började de utkomma i form af årsbok.

Björkman, Alf, & Severin, S., Öfversigt af Sv. Slöjdfören:s verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881, sammanfattad. 1881. 40 s. Pris 0.50. (*Medd.* 8 = Ser. c. 1.)
Borg, O. E., Korgmakeriet såsom husslöjd. — Öfversättning och bearbetning af O. Th. Öde's »Om Kurvmager-Arbeide». 1879. 36 s. 2 tafl., 35 fig. Pris 0.75. (*Medd.* 4 = Ser. a. 4.)
Linck, Josef, Det qvinliga arbetet. Statistisk-ekonomisk afhandling. 1884. 136 s. Pris 2 kr. (*Medd.* 11 = Ser. c. 3.)
Loostöm, L., Keramiska studier vid verldsutställningen i Paris 1878. Föredrag hållet i Sv. Slöjdfören. 5/11 1878. 1879. 33 s., 1 fig. Pris 0.50. (*Medd.* 2 = Ser. a. 2.)
Lundgren, Adolf, Galvanoteknik. 1878. 56 s. Pris 0.75. (*Medd.* 1 = Ser. a. 1.)
Nordenström, G., & Cronquist, A. W., Om nitroglycerinhaltiga sprängämnen. Redogörelse på uppdrag af Sv. Slöjdfören:s komité för utredning af nitroglycerins egenskaper m. m., utarbetad. 1880. [Avec un résumé en français. 1882.] 230+15 s. 4 tafl. Pris 4 kr. (*Medd.* 7 = Ser. a. 6.)
Rahm, Nils, Om friktionen. Föredrag på Tekniska Skolan i Stockholm, hållna enligt uppdrag af Skolans Styrelse under vårterminen 1881. 1881. 14 s. Pris 0.20 (*Medd.* 9 = Ser. a. 7.)
Upmark, Gustaf, Modern konstslöjd. Iakttagelser på slöjdutställningen i Berlin 1879. Föredrag hållet i Sv. Slöjdfören. 2/10 1879. 1880. 30 s. Pris 0.40. (*Medd.* 6 = Ser. a. 5.)

2. Uppsatser.

Adler, Victor, Det tekniska läraremötet i Stockholm innevarande år [1889]. Kort öfversigt. (**89**: s. 72—81.)
——, En möbelstudie i industriutställningen i Göteborg sommaren 1891. (**91**: s. 86—92.)
Andersson, J. O., Strödda meddelanden om Japans industri. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. 4/12 1883.] 13 fig. (**84**: s. 101—134.)
——, Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. 10/3 1885.] (**85**: s. 21—29.)
——, Öfversigt af några inom den mindre metallmanufakturen förekommande formgifningssätt, som grunda sig på metallernas smid- eller tänjbarhet. 46 fig. (**90**: s. 37—64.)
Eichhorn, C., Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720. 15 fig. (**88**: s. 1—37.)
Folcker, E. G., Engelska papperstapeter. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. 16/2 1892.] 8 fig. (**92**: s. 71—90.)
Göthe, Georg, Tafvelramen och dess historia. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. 6/4 1886.] 11 fig. (**86**: s. 69—89.)
Hamilton, Hugo E. G., Om mönsterskydd. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. 12/10 1886.] (**87**: s. 1—22.)

Hildebrand, Hans, Hvad är fornnordisk stil? 15 tafl. (**88**: s. 60—87.)

Hoffstedt, W., Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{8}/_{12}$ 1885.] (**86**: s. 55—68.)

E. J., Dilettantism i konstslöjd. (**92**: s. 33—38.)

Karlin, G. J:son, En blick på konstslöjden inom södra Sverige. 3 fig. (**90**: sid 13—36.)

Kulle, Jakob, Svenska allmogeväfnader. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{11}/_{11}$ 1884.] 6 kol. tafl., 1 fig. (**85**: s. 30—44.)
Äfven tryckt ss. separat à 1.50.

Kuylenstierna, E., Framsteg inom glasindustrien. 14 fig. (**92**: s. 45—70.)

Lamm, Gustaf M., Om reseberättelser afgifna till Kongl. Kommersekollegium af fabriks- och handtverksarbetare, som med statsunderstöd företagit resor i utlandet. (Författad på uppdrag af Sv. Slöjdfören.) (**89**: s. 1—9.)

Lilljekvist, Fredrik, Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. En kort redogörelse. 10 fig. (**91**: s. 78—85.)

——, Det svenska rummet under barocktiden. 15 fig., 1 vign. (**89**: s. 82—104.)

——, Det svenska rummet under renässansen. 8 fig., 1 vign. (**87**: s. 70—90.)

L. L., Ett svenskt bosättningsmagasin [Gustaf och Kristian Precht's vid Nygatan i Stockholm] för 150 år sedan. 2 fig. (**90**: s. 74—77.)

——, Lamm, Gustaf M. * 13 April 1855. † 23 Juni 1892. (**92**: s. 17—20.)

——, Svenska Slöjdföreningen på den nordiska industri-, landtbruks- och konstutställningen i Köpenhamn år 1888. (**88**: s. 88—94.)

——, Tapet, sydd af drottning Lovisa Ulrika. (Tillhör Kongl. Akademien för de fria konsterna.) 1 fig. (**92**: s. 39—44.)

Looström, Ludvig, Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{8}/_{2}$ 1887.] 23 fig. (**87**: s. 23—57.)

——, En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie. 1 tafla, 4 fig. (**86**: s. 90—100.)

——, En allmän skandinavisk industri- och konstutställning i Stockholm. (**90**: s. 1—12.)

——, Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar. (Sèvres, Les Gobelins, La Savonnerie, Beauvais.) [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{16}/_{4}$ 1889.] (**89**: s. 10—35.)

——, Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor [jemte beskrifvande förteckning]. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{9}/_{10}$ 1883.] 1 tafl. (**84**: s. 27—100.)

——, Gustaviansk stil. Föredrag hållet i den af Svenska Slöjdföreningen i samverkan med Nationalmuseum anordnade Gustavianska utställningen i Stockholm. 4 fig. (**91**: s. 58—77.)
Utgör äfven text till Mönster f. konstindustri o. slöjd, Årg. 18 (1891).

Looström, Ludvig, Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. (**85**: s. 45—59.)
Mönster f. konstindustri o. slöjd, Årg. 12 (1885): Pl. 4—5 föreställa vägg- och takstycken af ifrågav. tronhimmel.
Lundberg, A. E., Om träarbetens hopsättning och färgning. (**89**; s. 61—71.)
Äfven utgifven ss. separat à 0.25.
Lundberg, A. E., Om lim och limning. 7 fig. (**87**: s. 91—106.)
Äfven utgifven ss. separat à 0.25.
——, Om lödning. 14 fig. (**88**: s. 38—59.)
Äfven utgifven ss. separat à 0.25.
Ossbahr, Carl Anton, David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet [jemte kronologiskt upprättad förteckning öfver kända ståletsningar af Kohl]. 2 fig. (**91**: s. 34—57.)
——, Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid. 1 fig. (**89**: s. 55—60.)
E. S., Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. 1. Behofvet af hjelpmaskiner. 2. Motorer. 3. Ässjor och blåsmaskiner för smedjor. 6 fig. (**87**: s. 58—69.)
Salin, Bernhard, Om målningarna i Johannes kyrka i Stockholm. 4 fig., 2 vign. (**90**: s. 65—73.)
——, Några ord om ornament och deras användning. 7 fig. (**92**: s. 21—32.)
Upmark, Gustaf, Stilenlighetens faror. Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{19}/_{1}$ 1892. (**92**: s. 1—16.)
——, Några ord om svensk konstslöjd under år 1883. (**84**: s. 135—154.)
——, Tapetväfveriet i Sverige under de första vasakonungarne. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{3}/_{11}$ 1885.] [Jemte förteckningar öfver tapeter i Sverige från 1500-talet samt öfver tapetväfvare i Sverige under samma århundrade.] 1 tafla, 1 vign. (**86**: s. 1—54.)
——, Moderna väggmålningar och deras teknik. [Föredrag i Sv. Slöjdfören. $^{12}/_{3}$ 1889.] (**89**: s. 36—54.)
Wästberg, Carin, Engelsk möbelkonst. 13 fig. (**91**: s. 1—33.)

3. Bokanmälningar.

Bergström, W. S., Ornamenter for norsk Træskjærerkunst. Kra 1886. St. fol. (**86**: s. 103.)
Birgitta-boken, Lilla. Sthm 1892. Lit. 4:o. (**92**: s. 94. Anm. af J. A. Bdt.)
Bok, Ornamentets. Förkl. text af *H. Dolmetsch* i bearb. öfvers. af G. Upmark. Sthm 1888. Fol. (**88**: s. 105—106. Anm. af ***.)
Brand, F., Kunstschmiedearbeiten. 40 Entwürfe. München 1888. Fol. (**89**: s. 120.)
Bögh, J., Tekniske Spörgsmaal i Oldtidens Kunst- og Haandverk. Bergen 1887. 8:o. (**87**: s. 114. Anm. af L. L.)

Boeheim, W., Kunst und Kunsttechnik im Waffenschmiedewesen. (I Kunstgewerbeblatt. Neue Folge. 1 (1889/90). S. 57—62, 69—73.) (**90**: s. 78—84. Anm. af C. A. O.)

——, Waffenkunde. Lpz. 1890. 8:o. (**90**: s. 78—84. Anm. af C. A. O.)

Bokanmälningen innehåller f. ö. en resonnerande bibliografisk öfversigt af en del nyare arbeten inom vapenfacket.

Falke, J., von, Konststilar och konstslöjd. Öfvers. o. bearb. af G. Upmark. Sthm 1885. 8:o. (**86**: s. 104—105. Anm. af L. L.)

Flinta, G., Möbelritningar för snickare, möbelfabrikanter, slöjdskolor och enskilde slöjdare. Sthm 1887. St. 8:o. (**87**: s. 113. Anm. af L. L.)

Garnier, E., La porcelaine tendre de Sèvres. Paris [1890]. Fol. (**90**: s. 87—88.)

Handarbetets vänner. Textil svensk konst. Mönsteralbum utgifvet af ——. Sthm 1885. Fol. (**86**: s. 102—103. Anm. af L. L.)

Havard, H., Dictionnaire de l'ameublement et de la décoration depuis le 13:e siècle jusqu'à nos jours. T. 1—4. Paris [1887—90]. 4:o. (**90**: s. 88.)

Hirth, G., Tankar rörande teckningsundervisning och konstnärsbildning. Öfvers. Sthm 1887. 8:o. (**87**: s. 114—115. Anm. af E. S.)

Japon, Le, artistique. Documents d'art et d'industrie, réunis par S. Bing. (**88**: s. 104—105. Anm. af E. G. F.).

Knoke, J. O., Die Kraftmaschinen des Kleingewerbes. Berlin 1887. St. 8:o. (**88**: s. 106—108. Anm. af E. S.)

Konstslöjd, Svensk. Organ för den inhemska konstslöjdens främjande, utg. af H. Hörlin. Årg. 1 (1888). H. 1—2. Sthm. St. 4:o. (**88**: s. 104. Anm. af L. L.)

Kulle, J., Svenska Mönster för konstväfnader och broderier. H. 1—5. Sthm 1891—92. 8:o. (**92**: s. 94. Anm. af J. A. Bdt.)

Kunstgewerbeblatt. Jahrg. 4 (1888/89). Lpz. 4:o. (**88**: s. 102—103. Anm. af L. L.)

Kunstindustrimuseet i Kristiania. Grosch, H., En Förer gjennem dets Samlinger. Kra 1888. 8:o. (**88**: s. 106.)

——, Grosch, H., Katalog over Museets Bibliothek og dets Samling af Mönsterblade. Kra 1891. 8:o. (**91**: s. 102—103. Anm. af J. A. Bdt.)

——, Gamle Norske Tæpper, udgivne af —— Bestyrelse. Text af H. Grosch. Berlin 1889. Fol. (**89**: 118—119.)

Martin, A., Faïences et porcelaines. Paris 1890. 8:o. (**90**: s. 86—87.)

Meyer, F. S., Amatören, handbok för konstslöjd i hemmet. Öfvers. o. bearb. af H. Hörlin. H. 1—3. Sthm 1892. 8:o. (**92**: s. 93. Anm. af J. A. Bdt.)

——, Handbuch der Schmiedekunst. Lpz. 1888. 8:o. (**89**: s. 119—120.)

Ornamentenschatz, Der. Ein Musterbuch . . . mit Text von H. Dolmetsch. Stuttg. 1882—86. Fol. (**86**: s. 106—107. Anm. af G. U.)

Rom, N. C., Om Almue-Udskæring. Kjöb. 1889. 8:o. (**89**: s. 119.)
Rosenberg, M., Der Goldschmiede Merkzeichen. 2,000 Stempel auf älteren Goldschmiedearbeiten in Facsimile. Frankf. a. M. 1890. 8:o. (**90**: s. 84—86.)

Anmälaren redogör derjemte bibliografiskt resonnerande öfver de vigtigaste nya publikationerna beträffande de ädla metallernas historia.

Tidsskrift for Kunstindustri, udg. af Industriforeningen i Kjöbenhavn. Red. C. Nyrop. Kjöb. 4:o. (**86**: s. 104; **88**: s. 103—104. Anm. af L. L.)
Scherer, Chr., Technik und Geschichte der Intarsia. Lpz. 1891. 8:o. (**92**: s. 91—92. Anm. af J. A. Bdt.)
Schulze, H., Fickbok för ornamenttecknaren. Öfvers. o. bearb. af J. Ekström. Sthm 1887. Afl. 12:o. (**87**: s. 115. Anm. af E. G. F.)

4. Strödda Meddelanden.

Bachmanska slöjdskolan i Hedemora. (**89**: s. 107—108.)
De **Bomanska** samlingarna. (**88**: s. 97.)
Centralskolan för konstflit i Helsingfors. (**89**: s. 109—110.)
Förteckning öfver Svenska Slöjdföreningens maskiner och verktyg (Augusti 1889.) (**89**: s. 122—125.)
[**Förteckning** öfver nyutkomna] Planscher för handtverk och slöjd. (**88**: s. 101.)
Förteckning öfver »Teckningar för Handtverk och slöjd» utgifna af Sv. Slöjdfören. (Augusti 1889.) (**89**: s. 121.)
Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm. [Dess 25:års jubileum.] (**89**: s. 105—106.)
Göteborgs Slöjdförening. (**89**: s. 106—107.)
Fröknarne [**Helene och Ingeborg**] **Holcks** konstslöjdskola i Göteborg. 2 fig. (**91**: s. 101—102.)
Keramisk auktion [i London öfver föremål, som tillhört lord Dudley]. (**86**: s. 101.)
Komprimerad luft såsom drifkraft för små motorer. (**88**: s. 100—101.)
Konstslöjdmuseum i Paris. (**86**: s. 101.)
Konstutställningen i Göteborg sommaren 1891. (**91**: s. 95—96 af L. L.)
Kristianstads läns centralslöjdskola [i Önnestad]. (**89**: s. 108—109.)
Lerkärlstillverkning i Mariefred. (**87**: s. 108—110. Af G. Upk.)
Maskiner och verktyg, inköpta af Svenska slöjdföreningen. 3 fig. (**87**: s. 110—113. Af E. S.)
Maskiner och verktyg, inköpta af Svenska Slöjdföreningen. (**88**: s. 101.)
Nationalmusei konstslöjdafdelning [1886]. (**87**: s. 107—108. Af L. L.)
Planschtexter till »Mönster för konstindustri och slöjd» utg. af Svenska Slöjdföreningen genom L. Looström. Årg. 13 (1886). (**86**: s. 107—109.) 14 (1887). (**87**: s. 116—117.) 15 (1888). (**88**: s. 109—114.) 17 (1890). 1 fig. (**90**: s. 88—94.)

Reseberättelser, afgifna till K. Kommerskollegium:
Berg, C. E., Utlåtande af G. W. Lyth. (**89**: s. 116—117.)
Danielsson, J., (**89**: s. 114—115.)
Eneqvist, C. E., (**90**: s. 103—104.)
Gustafsson, K. A., (**89**: s. 118.)
Grönvall, J. A., 1 tafl. (**89**: s. 112—114.)
Jansson, F. G., 5 fig. (**92**: s. 95—102.)
Johansson, O. A., (**90**: s. 102—103.)
Kardell, Maria, (**89**: s. 110—111.)
Krook, C. F., (**89**: s. 117.)
Kulle, S. S., Referat af A. Ambrosius. (**91**: s. 111—112.)
Lindberg, Lydia, (**92**: s. 102—107.)
Nilsson, G., (**90**: s. 100—102.)
Nordin, H., (**91**: s. 106—111.)
Schwartz, E. H., (**89**: s. 117—118.)
Sundberg, J. A., (**90**: s. 104—105.)
Wallin, E., (**89**: s. 115—116.)
Widebeck, Maria, (**91**: s. 104—106.)
Östlund, K. E., Referat af A. Ambrosius. (**91**: s. 112—113.)
Rokokoutställningen i Köpenhamn sommaren 1891. (**91**: s. 93—95. Af L. L.)
Sgraffitomålningar af Julius Kronberg [på huset n:r 21 vid Strandvägen i Stockholm]. (**86**: s. 101—102. Af F. L—t.)
Ur **Svenska Slöjdföreningens Handlingar**: (**84**: s. 3—26; **85**: 1—19; **86**: 111—130; **87**: 119—135; **88**: 115—129; **89**: 127—142; **90**: 107—122; **91**: 115—128; **92**: 109—120.)
Ett **typografiskt** konstverk. [Riddaren af ämbaret.] 2 fig. (**90**: s. 95—99. Af E. G. F.)
Uthyrning af gasmotorer. (**88**: s. 99—100.)
Utställning [i Paris] af fransk konstslöjd från Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s tid. (**88**: s. 95—97. Af F. Lkt.)
Utställning af maskiner i München [hösten 1888]. (**88**: s. 97—99.)
Utställning i Hedemora [1891] af Sv. Slöjdföreningens maskiner och verktyg. Redogörelse af G. Flinta. (**91**: s. 97—98.)
Utställning, Walter Crane's [af tapeter] i The fine art Societys lokal [i London]. (**91**: s. 99—101. Af E. G. F.)
Östergötlands museum. (**86**: s. 102.)
Det **Österrikiska** konstslöjdmuseet i Wien. (**89**: s. 105.)

II.

Mönster för konstindustri och slöjd.*

1. Möbler och rums-interiörer. Arkitektoniska detaljer, m. m.

Sidan af en mindre **bokhylla** [ritad] af *D. J. Carlsson.* [Dubbelplansch.] ([**1**] (1874): H. 4: Pl. 3.)

Bokskåp [ritadt och tecknadt af] *A. T. Gellerstedt.* (**2** ([1875]): Pl. 3.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Bokskåp. Efter af *Fritz Eckert* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**7** (1880): Pl. 4.) Litogr. Centr.-Tryck.

Bord i barockstil [6 st.] från Nationalmuseum, Gripsholms och Stockholms slott från 1600-talets förra hälft till omkring år 1700. [Originaleskisserna af *Fr. Lilljekvist.*] (**16** (1889): Pl. 4—5.) Litogr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **Lilljekvist. Fr.**, Det svenska rummet under barocktiden. Medd. 1889: s. 96—97.

Bord [2 st. i kejsarstil] af skulpteradt, delvis förgyldt trä. Rosendal. [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 5: [b, c] Litogr. Centr.-Tryck.

Bord från Rosenborgs slott. Ur »Industrielle Tegninger» af Chr. Hetsch. (**3** ([1876]): Pl. 3.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Brädspel af valnöt och ebenträ med elfenbensinläggningar. Tyskt arbete. 1600-talets början. Tillhör grefve A. Bielkes samling. (**5** (1878): Pl. 7.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Byrå med inläggningar och bronsbeslag (Stockholms slott). [Från Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 2.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Byrå med spegel. [Ritad af] *M. Isæus.* (**3** ([1876]): Pl. 14.) Lit. Gen.-Stab. Anst.

Detalj från stora galleriet å Stockholms slott. A. Pilastrar och taklist. B. Dörrfyllning. [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.*] (**16** (1889): Pl. 2.) Litogr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **Lilljekvist, Fr.**, Det svenska rummet under barocktiden. Medd. 1889: s. 89.

---

* Der ett föremål omnämnes som en samlings eller enskild persons tillhörighet, afses alltid — der icke motsatsen särskildt angifves — att den *var* det vid tidpunkten för planschens publicerande.

Kungl. teatern. **Detalj** från salongen. (De s. k. oxögonen.) [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 2.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94. Samma planschtext är äfven, med smärre förändringar, tryckt som textblad till Mönster f. konstind. o. sl. 1890.

Detaljer från Lunds domkyrka. [Tecknade af] *C. Grundström.* 1—3. ([**1**] (1874): H. 5: Pl. 1—2; (1875): H. 6: Pl. 3.)

Detaljer från Upsala domkyrka, tecknade af *C. Grundström.* [1—3.] ([**1**] (1874): H. 3: Pl. 3; H. 4: Pl. 1; (1875): H. 6: Pl. 2.)

Dörr från 1500-talet. Rekonstruerad efter fragment på Vadstena slott. [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.*] (**14** (1887): Pl. 5.) Litogr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **L. L.**, Planschtexter 1887. Medd. 1887: s. 117 samt **Lilljekvist, Fr.**, Det svenska rummet under renässansen. Medd. 1887: s. 76.

Dörr [i kejsarstil] med förgylda, skulpterade träornament. Salong i drottningens våning, Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 5: [a].) Lit. Centr.-Tryck.

Dörr i inlagdt trä, daterad 1629, från Axel Oxenstiernas slott Tidö. Tillhör Nationalmusei konstslöjdafdelning. (**13** (1886): Pl. 1.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. Planschtexter 1886: s. 107—108.

Fris i förgyldt trä. [Kejsarstil.] Gula salongen, Rosensberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**92**: (1892): Pl. 1.) Ljustr. W. Silfversparre.)

Fruntimmerschiffonier. Efter ritning af *J. E. Billing.* (**8** (1881: Pl. 5.) Litogr. Centr.-Tryck.

Från **Gustaf III:s paviljong på Haga.** Interiör, fönsterinfattning och dörrfyllning. [3 fig.] [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 1.) Ljustr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Kungl. teatern. Konung **Gustaf III:s s. k. enskilda rum.** (Väggdekoration och dörromfattning.) [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 6.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Enkedrottning **Hedvig Eleonoras alkov** [äfven kallad Gustaf III:s sängkammare] i Drottningholms slott. [Originaleskissen af *A. Lindegren.*] Lit. Färgtr. Centr.-Tryck. — Detalj från [föreg.]. [Originaleskissen af *A. Lindegren.*] Litogr. Centr.-Tryck. (**15** (1888): Pl. 1—2.)

Se f. ö. Planschtexter 1888, af *J. B.* Medd. 1888: s. 109—113.

Hertig Carls sängkammare på Gripsholm. (Dessförinnan enligt sägen Johan III:s fängelse.) [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.* (**14** (1887): Pl. 1.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **L. L.**, Planschtexter 1887. Medd. 1887: s. 116—117 samt **Lilljekvist, Fr.**, Det svenska rummet under renässansen. Medd. 1887: s. 76.

Hörnskåp, se **Interiör** [fr. Gustav. utställn.].

Interiör [i kejsarstil], ur Carl XIV Johans sängkammare, Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**92** (1892): Pl. 1.) Ljustr. W. Silfversparre.

Tvåmans **imperialsäng.** [Ritad och tecknad af] *M. Isæus.* (**2** ([1875]): Pl. 7.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Interiör [från Gustavianska utställningen 1891]: Hörnskåp från Drottningholm, hvarpå en kandelaber af alabaster från Haga. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 2.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Interiör i kejsarstil från Rosendal: Sekretär i trä med bronsbeslag, sign. *Johan Öman,* snickare och schatullmakare i Stockholm. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 4: [a].) Lit. Centr.-Tryck.

Kungl. teatern. **Interiör** af salongen och scenen. [Originaleskissen af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 1.) Ljustr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Kabinettskåp af ebenträ med elfenbensinläggningar. Gåfva af staden Augsburg till C. G. Wrangel. 1600-talet. Tillhör grefve Nils Brahe (Skokloster). Höjd 1.12 met. (**4** (1877): Pl. 8.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kabinettskåp med rika marmorinläggningar och bronsbeslag. Italienskt arbete. Omkring år 1600. Tillhör grefvinnan Louise Gyldenstolpe f. Fersen. Höjd 2.52 met. (**5** (1878): Pl. 1.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kista med inläggningar i olika träslag. Efter af *E. H. Tryggelin* utförd, af Föreningen för konstslöjd, prisbelönt ritning. (**8** (1881): Pl. 4.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Kompositionsmotiv. Fragment af boiseringen i matsalen i Kalmar slott. Skala $^1/_8$. (**2** ([1875]): Pl. 5.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit Anst.

Kompositionsmotiv. Fragment af en Pompejansk bordfot. [Tecknadt af] *A. T. Gellerstedt.* (**2** ([1875]): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Konsolbord af skulpteradt och förgyldt trä. Drottningholm. — **Konsolbord** af trä med bronsbeslag. Drottningholm. [Båda från Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Kungl. teatern. **Konsoler** under raderna. [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Länstolar. Ur »Blätter für Kunstgewerbe» von Val. Teirich. Efter ritning af *J. Storck.* (**2** ([1875]): Pl. 11.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Möbler till ett sessionsrum. Originalritningen komponerad af *O. Lindberg* och belönad med första priset af Föreningen för konstslöjd. (**11** (1884): Pl. 5.) Lit. Centr.-Tryck.

Möbler till ett sessionsrum. Originalritningen komponerad af *H. Hedlund* och belönad med andra priset af Föreningen för konstslöjd. (**11** (1884): Pl. 6.) Lit. Centr.-Tryck.

Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Möbler, utförda i Stockholm, för Svenska Slöjdföreningens utställning i Köpenhamn [1888]. Efter ritning af *O. Lindberg.* (**15** (1888): Pl. 3—4.) Lit. Centr.-Tryck.
Se f. ö. **L. L.**, Planschtexter 1888. Medd. 1888: s. 113—114.

Kungl. teatern. **Ornamentsfyllningar** [4 st.] å raderna. [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 3.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Kungl. teatern. **Port** [till stora förstugan] åt Gustaf Adolfs torg. [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 5.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Praktsäng af purpursammet med broderier i siden. Franskt arbete. 1600-talet. Ludvig XIV:s stil. Tillhör grefve A. Bielkes samling. (**4** (1877): Pl. 1.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Sekretär i inlagdt trä, utförd för konung Gustaf III af *Gottlieb Iverson.* Tillhör H. M. Konungen. (Drottningholm.) — **Sekretär** af inlagdt trä, utförd år 1779 af *Georg Haupt.* Tillhör öfverståthållaren frih. G. Tamm. [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* [Båda från Gustavianska utställningen 1891.] (**18** (1891): Pl. 3.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77 (s. 69—72).

Sekretär, se **Interiör** (Rosendal).

Sessionsrum, se **Möbler.**

Kungl. Teatern. Konung Gustaf III:s **skrifbord.** [Originaleskissen utförd af] Fr. Lilljekvists atelier gn. *E. Heurlin.* (**17** (1890): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Planschtext 1890. Medd. 1890: s. 88—94.

Skrifbord i trä [kejsarstil], med alabasterkolonner och bronsbeslag, sign. *L. Vilh. Lundelius,* snickare och schatullmakare, Stockholm. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 6: [a, b, c, d, e.] Lit. Centr.-Tryck.

Skrifpulpet af inlagdt trä, sannolikt utförd af *Georg Haupt.* Tillhör H. K. H. prins Eugen. [Från Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18**)1891): Pl. 4.)
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77 (s. 69—72).

Interiör af ett **skrifrum.** Ritningen komponerad af *H. Hedlund* och prisbelönt af Föreningen för konstslöjd. (**9** (1882): Pl. 6.) Lit. Centr.-Tryck.
Se f. ö. till årg. 1882 särskildt utgifvet textblad.

Skåp af ebenholz. Italienskt arbete af *Baccio Bandinelli* (1493—1560). Tillhör Nationalmuseii konstslöjdafdelning. (**13** (1886): Pl. 2—3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. Planschtexter 1886: s. 108.

Skåp af ek. Efter af *H Hörlin* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**6** (1879): Pl. 4.) Lit. Centr.-Tryck.

Skåp i imiteradt Intarsi-arbete. [Ritning af] *F. W. Scholander.* (**3** ([1876]): Pl. 5.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Skåp i Svenska slöjdföreningens samlingar. [N. m. i Nationalmusei konstslöjdafdelning.] (**3** ([1876]): Pl. 10.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit Anst.
Skåp i tysk renässans-stil af *E. Jacobsson.* — Detaljer [till föreg]. ([**1**] (1874): H. 2: Pl. 4; H. 3: Pl. 2.)
Skänk. (**2** ([1875]): Pl. 14.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Soffa. [Ritad af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 12.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Härtill hör en plansch Detaljer i större format.
Spegel, se **Byrå.**
Spegelram. Efter af *E. H. Tryggelin* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**7** (1880): Pl. 2.) Lit. Centr.-Tryck.
Stolar [5 st.] från 1600-talet på Gripsholm. [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.*] (**14** (1887): Pl. 2.) Lit. Centr.-Tryck.
Se f. ö. **L. L.**, Planschtexter 1887. Medd. 1887: s. 117.
Stolar [5 st.] från 1700-talet och 1800-talets början på Gripsholm. [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.* (**14** (1887): Pl. 3.) Lit. Centr.-Tryck.
Se f. ö. **L. L.**, Planschtexter 1887. Medd. 1887: s. 117.
Stolar. [Ritade af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 11.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Härtill hör en plansch Detaljer i större format.
Stora galleriet på Stockholms slott. Från omkring år 1700. [Originalskissen af *Fr. Lilljekvist.*] (**16** (1889): Pl. 1.) Färgtr. Centr.-Tryck.
Se f. ö. **Lilljekvist, Fr.**, Det svenska rummet under baroektiden. Medd. 1889: s. 88—91.
Säng af ek. Danskt arbete från omkring år 1600. Tillhör Sv. Slöjdföreningens museum. [N. m. i Nationalmuseii konstslöjdafdelning.] (**9** (1882): Pl. 2.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1882 särskildt utgifvet textblad.
Säng af valnöt. Med Nürnberg-familjen Imhofs vapen. Tyskt arbete. 1600-talets förra del. Tillhör Nationalmuseii konstslöjdafdelning. (**13** (1886): Pl. 4.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. Planschtexter 1886. Medd. 1886: s. 108.
Toilette. Af specialsektionen för konstindustri prisbelönt utkast. [Ritad och tecknad af] *M. Isæus.* (**2** ([1875]): Pl. 10.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Väggparti [i kejsarstil] med spegel. i Gula salongen, Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 3.) Lit. Centr.-Tryck.

2. Arbeten utförda i ädla metaller, perlor, elfenben o. d., eller afsedda att deri utföras.

Beslag af silfver, se **Bibelband.** Mönster f. konst. o. sl. **6.**
Blomsterställ, lampfot eller **ljusstake.** [Ritad af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 9.) Lit. Gen.-stab. Lit. Anst.

Borduppsats af silfver [i form af ett vikingaskepp]. Svenskt modernt arbete. Tillhör D. D. M. M. Konungen och Drottningen. [Silfverbröllopsgåfva.] [Ritningen utförd af *M. Isæus,* figurerna komponerade af *John Börjeson*] (**9** (1882): Pl. 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1882 särskildt utgifvet textblad.

Broscher och **örhängen,** med motiv från fornnordiska samlingarne i Statens historiska museum. Prisbelönt utkast af *D. J. Carlsson.* (**3** ([1876]): Pl. 15.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Bägare af förgyldt silfver. Omkring år 1700. Tillhör konsthandlaren M. Levertin. Höjd 0.23 met. (**5** (1878): Pl. 4: [b].) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Bägare af förgyldt silfver. Tyskt (?) arbete. Omkring år 1500. Tillhör grefve Carl Douglas. Höjd 0.56 met. (**5** (1878): Pl. 2.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Dopfat af silfver. [Augsburgsarbete från början af 1600-talet.] Diam. 50 cm. Tillhör S:t Jakobs kyrka i Stockholm, [dit skänkt af M. G. de la Gardie år 1665]. (**10** (1883): Pl. 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Dopkanna af silfver. [Augsburgsarbete. 1600-talet.] Höjd 39.2 cm. Tillhör S:t Jakobs kyrka i Stockholm, [dit skänkt af M. G. de la Gardie år 1665]. (**10** (1883): Pl. 2: N:o 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Dryckeskanna fritt behandlad i nordisk anda. Ritningen [af *M. Isæus*] prisbelönt af Specialsektionen för konstindustri. Utförd i silfver af A. Ambrosius. (**3** ([1876]): Pl. 1.) Tontr.-plansch. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Fat af silfver. Längd 70, bredd 61 cm. [Augsburgsarbete]. Tillhör Kungsholms kyrka i Stockholm, [dit skänkt af hoffröken Emerentia von Düben 17$^{25}/_{4}$13]. För närvarande deponeradt i Statens historiska museum. (**11** (1884): Pl. 2.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Fotografialbumperm [till det af första kammaren till grefve G. Lagerbjelke skänkta album] af ebenholz, silfver och chagrin, efter ritning af *F. W. Scholander.* (**2** ([1875]): Pl. 1.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Fruktskål. [Ritad af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 9.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Garnityr af guld med perlor och emaljer. N:o 1. Efter af *J. E. Billing* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. N:o 2. Efter af *O. Lindberg* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**8** (1881): Pl. 1—2.) [Dubbelpl.] Färgtr. Centr.-Tryck.

Garnityr af kanna, kalk och oblatask af silfver. Tillhöra Tyska kyrkan i Stockholm. N:o 1. Kanna. Höjd 40.8 cm. [Augsburgsarbete fr. 1670.] N:o 2. Kalk. Höjd 31.5 cm. [Augsburgsarbete.] N:o 3. Oblatask. Höjd 12.5, längd 17 cm. [1600-talet.] (**10** (1883): Pl. 6.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Grupp af elfenben, fattad i förgyldt silfver. Tyskt arbete. 1600-talet. Tillhör Statens historiska museum. (**5** (1878): Pl. 9.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Handspegel att utföras i silfver. [Ritad af] *A. T. Gellerstedt.* Nat. storl. (**3** ([1876]): Pl. 16.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Kaffeservis. [Ritad och tecknad af] *M. Isæus.* Ritningen prisbelönt af Specialsektionen för konstindustri. Skala $^{1}/_{2}$. (**3** ([1876]): Pl. 7.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Kalk med inskrift: Ljunghems och Edåsa kyrka Anno 1874. [Ritad af] *E. Jacobsson.* (**3** ([1876]): Pl. 8.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Kalk, se **Garnityr.**

Kalk, se **Kanna** och **kalk.**

Kalkar, se **Oblatask** och **kalkar.**

Kanna af elfenben, i fattning af förgyldt silfver. Augsburgsarbete. 1600-talet. Tillhör frih. C. Wrangel på Säby. Höjd 0.35 met. (**5** (1878): Pl. 5.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kanna af elfenben, i fattning af förgyldt silfver. 1600-talet. Höjd 0.29 met. (**4** (1877): Pl. 7.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kanna af förgyldt silfver. Svenskt arbete. 1600-talet[s midt]. Höjd 54 cm. Tillhör Storkyrkan i Stockholm, [dit skänkt af sedermera landshöfdingen Ludvig Fritz]. — **Kanna** af silfver. Svenskt(?) arbete. 1500-talet[s senare del.] Tillhör Storkyrkan i Stockholm, [dit skänkt af Claes Philipson 15$^{1}/_{3}$97]. Höjd 29 cm. (**11** (1884): Pl. 4: N:o 2, 3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Kanna af förgyldt silfver. 1600-talets början. Tillhör Knifsta kyrka. Höjd 0.41 met. (**4** (1877): Pl. 2.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kanna af förgyldt silfver. Franskt(?) arbete. 1700-talets början. Tillhör protokollssekr. A. Becker. (**5** (1878): Pl. 6: b.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kanna af förgyldt silfver. Tyskt arbete. 1600-talet. Tillhör protokollssekr. A. Becker. (**5** (1878): Pl. 6: a.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Kanna af silfver. [Augsburgsarbete. Midten af 1600-talet.] Höjd 36 cm. Tillhör S:t Jakobs kyrka i Stockholm. (**10** (1883): Pl. 2: N:o 2.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Kanna, se **Garnityr.**

Kanna och **kalk** af silfver med emaljer. [Augsburgsarbete från 1600-talets förra del.] N:o 1. Kanna. Höjd 34.5 cm. N:o 2. Kalk. Höjd 27 cm. Tillhöra Tyska kyrkan i Stockholm, [dit skänkta af Johan Banér och hans hustru Cathar. Elisabeth von Pfuel]. (**10** (1883): Pl. 3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

I detta har genom misskrifning influtit, att föremålen tillhöra S:t Jakobs kyrka i Stockholm.

Konfekt- och fruktskål. [Ritad och tecknad af] *A. T. Gellerstedt.* Skala $^{1}/_{4}$. (**2** ([1875]): Pl. 15.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Lampfot, se **Blomsterställ, lampfot** eller **ljusstake.**

Ljusstakar af silfver. Tillhöra Tyska kyrkan i Stockholm. N:o 1. Höjd 48 cm. [1600-talet.] N:o 2. H. 78 cm. [1600-talets senare del, skänkt 16 /12 81 af Johan von Groott (von Groth)]. N:o 3. H. 48 cm. [Tyskt arbete. 1700-talets början, skänkt 17 24/12 07 af skönfärgaren Andreas Schröder.] (**10** (1883): Pl. 4.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Ljusstakar, se **Skriftyg, pennskaft** och **ljusstakar.**

Ljusstake af förgyldt silfver. Svenskt arbete [af guldsmeden *Michel Böcke*]. 1600-talets midt. Höjd 57 cm. — **Ljusstake** af förgyldt silfver. Svenskt arbete. 1600-talets slut. H. 62 cm. Tillhöra Storkyrkan i Stockholm. (**11** (1884): Pl. 3: N:o 2—3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Ljusstake, se **Blomsterställ, lampfot** eller **ljusstake.**

Monstrans af förgyldt silfver. 1500-talet. Tillhör grefve Carl Douglas. (**4** (1877): Pl. 4.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Nautiluspokal, fattad i förgyldt silfver. 1500-talet. Tillhör grefvinnan J. von Essen (Wijk). Höjd 0.52 met. (**4** (1877): Pl. 6.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Oblatask, se **Garnityr.**

Oblatask och **kalkar** af silfver. Tillhöra Tyska kyrkan i Stockholm. N:o 1. Oblatask. Höjd 8, längd 14, bredd 8.8 cm. [Tyskt arbete från 1619. Skänkt 1619 af sekreteraren Berndt Helfreich till Fjohl m. m. och hans hustru Christina Hastfehr.] N:o 2. Kalk. H. 22.3 cm. [Tyskt arbete. 1600-talet.] N:o 3. Kalk. H. 20.5 cm. [Tyskt arbete. 1500-talets början.] (**10** (1883): Pl. 5.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1883 särskildt utgifvet textblad.

Pennskaft, se **Skriftyg, pennskaft** och **ljusstakar.**

Pokal af förgyldt silfver. Tyskt (italienskt?) arbete från 1539. Tillhör protokollssekr. A. Becker. (**5** (1878): Pl. 6: c.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Pokal af förgyldt silfver med emaljer. Komponerad och utförd af *C. F. Carlman.* (**6** (1879): Pl. 8.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Pokal af silfver. 1600-talet. Höjd 0.39 met. Tillhör fabrikör K. Edberg. (**4** (1877): Pl. 3.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Pokal af silfver. Omkring år 1700. Tillhör juveleraren L. C. Féron. (**5** (1878): Pl. 4: [a].) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Praktknifvar [Bordknifvar.] (Slutet af 1500-talet). (**2** ([1875]): Pl. 6.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Moderna **silfverarbeten.** Ur den servis, som svenska qvinnor skänkt såsom bröllopsgåfva till kronprinsen och kronprinsessan. (**12** (1885): Pl. 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Skriftyg, pennskaft och **ljusstakar** af silfver. Originalritningen, komponerad af *Hj. Norrström,* tillhör Svenska Slöjdföreningens musei.

mönstersamling. [N. m. i Nationalmusei konstslöjdafdelning.] (**9** (1882): Pl. 5.) Lit. Centr.-Tryck.

Se f. ö. till årg. 1882 särskildt utgifvet textblad.

Teservis af silfver. Efter af *D. J. Carlsson* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**7** (1880): Pl. 3.) Lit. Centr.-Tryck.

Vas af bergkristall, fattad i förgyldt silfver. 1500-talet. Höjd 0.33 met. Tillhör grefve Nils Brahe (Skokloster.) (**4** (1887): Pl. 5.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Vas af bergkristall, fattad i förgyldt silfver. Höjd 0.37 met. Böhmiskt arbete. 1500-talet. Tillhör enkegrefvinnan Löwen f. Eckman. (**5** (1878): Pl. 3.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Örhängen, se **Broscher** och **Örhängen**.

3. Arbeten utförda i andra metaller, eller afsedda att deri utföras.

Fyra **beslag** (friser) af förgyld brons på möbler från det Gustavianska tidehvarfvet. [Från den Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 5.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Blomsterbord af smidt jern. Efter af *D. J. Carlsson* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**6** (1879): Pl. 5.) Lit. Centr.-Tryck.

Blomsterställning för trädgård. Efter af *W. Klein* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**6** (1879): Pl. 6.) Lit. Centr.-Tryck.

Detalj af **bronsbeslag** [kejsarstil], på en marmorvas. Stockholms slott. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 4: [b].) Lit. Centr.-Tryck.

Bronsbeslag [2 st.], se **Skrifbord**. Mönster f. konstind. o. slöjd. **1**.

Bronsbeslag, se **Vas** i blått glas. Mönster f. konstind. o. slöjd. **4**.

Cheminée af brons [i kejsarstil], Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 2: [b].) Lit. Centr.-Tryck.

Eldtyg af smidt jern, uppmätta och ritade i ett palats i Florens af *H. T. Holmgren.* (**2** ([1875]): Pl. 2.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Fontänbilder. [Sfinxer.] Ritade af *A. T. Gellerstedt.* N:o 1. I Pompeji; af hvit marmor; antik. N:o 2. I Paris; af brons; modern. (**1** ([1875]): H. 6: Pl. 4.)

Gardinhållare [2 st. i kejsarstil], Rosersberg. [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 2: [e, f.].) Lit. Centr.-Tryck.

Hörnbeslag [4 st.] af förgyld brons å möbler från Gustavianska tiden. [Från Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskisserna af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 6.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.

Jerngrindar. Efter af *V. Adler* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**6** (1879): Pl. 7.) Lit. Centr.-Tryck.

Juvelskrin med graverade beslag af bessemerjern. Efter af *E. H. Tryggelin* utförd, af Föreningen för konstslöjd prisbelönt, ritning. (**8** (1881): Pl. 6.) Lit. Centr.-Tryck.

Juvelskrin i etsadt stål. Komponeradt och utfördt af *Hj. Norrström.* Originalet tillhör Föreningen för konstslöjd [dess utlottning af konstslöjdalster]. (**9** (1882): Pl. 4.) Lit. Centr.-Tryck.

Lampa [i kejsarstil] af mörk och förgyld brons, Stockholms slott. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 6: [f].) Lit. Centr.-Tryck.

Lampetter af brons i Stockholms slott. 1. Barockstil (omkr. 1700). 2. Rokokostil (omkr. 1750). 3. Gustaviansk stil (omkr. 1780). 4. Kejsarstil (omkr. 1800). [Originaleskisserna af *Fr. Lilljekvist.*] (**15** (1889): Pl. 3.) Lit. Centr.-Tryck.

Se f. ö. **Lilljekvist, Fr.**, Det svenska rummet under barocktiden. Medd. 1889: s. 82—104, (s. 101).

Lamp-kandelaber. [Ritad af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 9.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Ljuskrona af brons [i kejsarstil], Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 2: [a].) Lit. Centr.-Tryck.

Ljuskrona med lampa. [Ritad af] *H. T. Holmgren.* (**3** ([1876]): Pl. 9.) Lit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Ljusstakar [Ritade och tecknade af] *A. T. Gellerstedt.* Utförda i metall af *O. Meyer.* (Hel skala.) (**3** ([1876]): Pl. 2.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Ur och **ljusstakar** i rococo-stil. Ljusstakarna tillhöra kungl. husgerådskammaren, uret enskild samling. (**12** (1885): Pl. 2.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Ljusstake af försilfrad koppar. Svenskt arbete. 1600-talet. Höjd 73 cm. Tillhör Slöjdföreningens museum. [N. m. i Nationalmusei konstslöjdafdelning.] (**11** (1884): Pl. 3: N:o 1.) Fotogr. o. ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Utkast till **ljusstake** [ritad och tecknad af *A. T. Gellerstedt*, prisbelönt af Specialsektionen för konstindustri. (**2** ([1875]): Pl. 12.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Nipperskrin af stål. Efter af *Hj. Norrström* utförd, af Föreningen för kostslöjd prisbelönt, ritning. (**6** (1879): Pl. 3.) Lit. Centr.-Tryck.

Pappersknifvar. Nordiskt mönster. Motiv från bronsåldern. Knapparne af messing. ([**1** (1874): H. 2: Pl. 2.)

Pokal af etsadt stål. Modernt arbete. Komponerad och utförd af *Hj. Norrström.* Höjd 41.5 cm. Tillhör Föreningen för konstslöjd [dess utlottning af konstslöjdalster]. (**11** (1884): Pl. 4: N:o 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.

Skrin af etsadt och förgyldt stål. Modernt arbete. Komponeradt och utfördt af *Hj. Norrström.* Tillhör Föreningen för konstslöjd [dess utlottning af konstslöjdalster]. (**12** (1885): Pl. 6.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Smiden [5 st.] från 1500-talet. [Från Kalmar, Gripsholms och Vadstena slott.] [Originaleskissen af *Fr. Lilljekvist.*] (**14** (1887): Pl. 4.) Lit. Centr.-Tryck.

Se f. ö. L. L., Plansehtexter 1887. Medd. 1887: s. 117.

Staket af smidt jern [kring Adler Salvius' graf] i Stockholm. [Originaleskissen af *A. Lindegren.* (**15** (1888): Pl. 5.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Se f. ö. L. L., Planschtexter 1888. Medd. 1888: s. 114.

Tändsticksställ. Efter af *E. H. Tryggelin* utförd ritning. (**7** (1880): Pl. 5.) Lit. Centr.-Tryck.

Ur dateradt år 1585. Höjd 42.5 cm. Svensk(?) tillverkning. Tillhör Statens historiska museum. — Tyskt **ur**. 1600-talets början. H. 21 cm. [Signeradt *A. Jerg Ernst.*] Tillhör Nationalmuseum. — Tyskt **ur**. 1600-talets början. H. 26 cm. [Tillverkadt af *J. Stosch* i Breslau.] Tillhör Nationalmuseum. (**13** (1886): Pl. 5.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. Plansehtexter 1886. Medd. 1886: s. 108—109.

Ur af förgyld koppar. Tyskt arbete. 1500-talet. Tillhör konsthandlaren H. Bukowski. (**5** (1878): Pl. 8.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.

Ur och ljusstakar i rococo-stil. Ljusstakarna tillhöra kungl. husgerådskammaren, uret enskild samling. (**12** (1885): Pl. 2.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Vas från Luxembourg-trädgården. Ritad efter fotografi af *C. Grundström.* (**2** ([1875]): Pl. 8.) Färgtr. Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

4. Arbeten i marmor, porslin, terracotta, glas o. d.

Alabasterkolonner, se **Skrifbord.** Mönster för konstind. o. d. **1.**

Fat af blåglaserad fajans. Imitation efter s. k. Limoges-emalj. Komponeradt och utfördt af *E. H. Tryggelin.* Ritningen prisbelönt af Föreningen för konstslöjd. (**6** (1879): Pl. 2.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Fontänbilder. [Sfinxer.] Ritade af *A. T. Gellerstedt.* N:o 1. I Pompeji: af hvit marmor; antik. N:o 2. I Paris: af brons; modern. ([**1**] (1875): H. 6: Pl. 4.)

Svenska **glas** [14 st.] från 1700-talet. Tillhöra Nationalmuseum. (**12** (1885): Pl. 3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Prof på äldre svenska **glas**. [N:o 1—7.] Tillhöra Svenska Slöjdföreningens museum. [N. m. i Nationalmusei konstslöjdafdelning.] (**8** (1881): Pl. 7.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Kamin af glaseradt, eldfast lergods. [Ritad af] *M. Isæus.* (**3** ([1876]): Pl. 13.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Kandelaber af alabaster, se **Interiör** [fr. Gust. utställn.] Mönster f. konstind. o. slöjd: **1.**

Kompositionsmotiv. Antik fris af Terra cotta. Ur »L'Art pour tous». (**3** ([1876]): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Marmorvas, funnen i Pompeji. [Tecknad af] *A. T. Gellerstedt.* (**2** ([1875]): Pl. 16.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Spisel af majolika. Ritningen uppgjord för Rörstrands porslinsfabrik af *E. Jacobsson.* ([1], (1873): H. 1: Pl. 3.)
Vas i blått glas med bronsbeslag. [Kejsarstil.] Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 2: [c].) Lit. Centr.-Tryck.
Vas af måladt och förgyldt glas. Höjd af 1.75 fot. Ur »Blätter für Kunstgewerbe» von Val. Teirich, efter ritning af *V. Teirich.* (**3** ([1876]): Pl. 6.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Vas i bränd lera. [Kejsarstil.] Rosersberg. [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**19** (1892): Pl. 2: [d].) Lit. Centr.-Tryck.
Vas af porslin. [I fornnordisk stil.] Efter ritning af *A. Malmström.* (**2** ([1875]): Pl. 9.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Ritning till **vas** af *M. Isæus.* [Med figur: Thors strid med jättarne efter M. E. Winges tafla.] Half nat. storl. ([¹] (1874): H. 5: Pl. 3.)

5. Arbeten i trä. (Ej möbler.)

Askar till postmärken af trä. Fornnordiskt motiv. ([**1**] (1873): H. ?: Pl. 1.)
Bokställ af trä. Knapparne antingen af mörkare trä eller messing. Fornnordiskt motiv. ([**1**] (1873): H. 1: Pl. 1.)
Fotografialbumperm, se Mönster f. konstind. o. slöjd: **2.**
Ram till ett Gustaf III:s porträtt af år 1777 (tillhör kammarherren G. H. Celsing). [Från Gustavianska utställningen 1891.] [Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 5.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.
Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77.
Ram af snidad valnöt. Komponerad och utförd af *C. A. Sundvall.* Tillhör Sv. Slöjdföreningens museum. [N. m. i Nationalmusei konstslöjdafdelning.] (**6** (1879): Pl. 1.) Lit. Centr.-Tryck.
Planschen är tillika innehållsförteckning till Årg. 6.
Servis af masurbjörk. Svenskt arbete. 1600-talets början. (**4** (1877): Pl 9.) Ljustr. v. Römmler & Jonas, Dresden.
[4] **Tändsticksställ** af trä. Fornnordiskt motiv. ([**1**] (1873): H. 1: Pl. 2.)

6. Läderarbeten.

Albumperm [till »Les Merveilles de l'Architecture», tecknad af] *C. Grundström.* ([**1**] (1875): H. 6: Pl. 1.)
Bibelband med beslag af silfver. Tillhör Tyska kyrkan i Stockholm. [Svenskt arbete. 1600-talets slut. Skänkt af friherrinnan Märta Sparre.] (**11** (1884): Pl. 1.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.
Se f. ö. till årg. 1884 särskildt utgifvet textblad.
Fotografialbumperm, se Mönster f. konstind. o. slöjd: **2.**
Tapet af gyldenläder från 1600-talet. Originalet tillhör samlingarne på Skokloster. (**8** (1881): Pl. 3.) Färgtr. Centr.-Tryck.

7. Textila arbeten.

Spetsar. ([**1**] (1873): H. 1: Pl. 4; (1874): H. 2: Pl. 1; H. 3: Pl. 1.)

Knypplade **spetsar** från Skåne [n:o 1—5 och] från Dalarne [n:o 6—11]. Tillhöra Föreningen Handarbetets Vänner. (**7** (1880): Pl. 8.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Svenska **spetsar** [från Vadstena]. Tillhöra Föreningen Handarbetets Vänner. (**9** (1882): Pl. 3.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. till årg. 1882 särskildt utgifvet textblad.

Spetsar [9 st. prof å utländska spetsar]. Ur Svenska Slöjdföreningens och enskilda samlingar. (**7** (1880): Pl. 7.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Venetiansk **spets** med knypplade mönster på sydd botten. Tillhör H. M. Drottningen. (**7** (1880): Pl. 6.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Stolsdyna i påläggsöm. Svenskt arbete från 1600-talet. Tillhör Nordiska museet. (**7** (1880): Pl. 1.) Färgtr. Centr.-Tryck.

Konung Fredrik II:s af Danmark **tronhimmel**. Dansk basse-lisse-väfnad från år 1586. Väggstycket. Takstycket. Tillhöra Nationalmuseum. (**12** (1885): Pl. 4—5.) Fotogr. o. Ljustr. J. Jæger.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Medd. 1885: s. 45—59.

Skånsk **åkdyna**. (**2** ([1875]): Pl. 13.) Färgtr. Gen.-Stab. Lit. Anst.

8. Diverse.

Grafvård af *A. T. Gellerstedt.* Omkring 12 fot hög. Utförd i granit. ([**1**] (1874): H. 2: Pl. 3.)

Grafvård [ritad och tecknad af] *C. Grundström.* ([**1**] (1874): H. 4: Pl. 2.)

Gustaf III:s namnchiffer [å ett stort, Drottningholms slott tillhörigt, skrifbord af *Georg Haupt;* i Gustavianska utställningen 1891. Originaleskissen af] *E. Heurlin.* (**18** (1891): Pl. 4.) Fotolit. Gen.-Stab. Lit. Anst.

Se f. ö. **Looström, Ludv.**, Gustaviansk stil. Medd. 1891: s. 58—77 (s. 69).

FÖRTECKNING

ÖFVER

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS LEDAMÖTER

1892 DEN 1 SEPTEMBER.

Anhålles vördsamt, att rättelser, ändringar i titulatur och bostad m. m. — i och för en kommande upplaga — benäget insändas under adress: *Svenska Slöjdföreningen, Stockholm.*

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1892—1893.

Ordförande:

Universitetskanslern, f. d. Statsrådet, R. och K. af K. Maj:ts orden, Herr Pehr Ehrenheim.

v. Ordförande:

Majoren Alf Björkman.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Generaldirektören Erik Storckenfeldt.
Professoren Ernst Jacobsson.
Juveleraren Alfred Ambrosius. Föreningens kassadirektör.
Intendenten Gustaf Upmark.
Ingeniören Otto Fahnehjelm.
Fabrikören W. Wiklund.
Rektoren V. Adler.

Suppleanter:

Friherre Emanuel Cederström.
Fabrikören E. Boëthius.
Dekoratören H. v. Rijswijk.

Första utskottet:

Ledamöter:

Generaldirektören E. Storckenfeldt, ordf. Led. af rk.*
F. d. Envoyén frih. C. F. Palmstjerna.
Juveleraren A. Ambrosius.

* Ledamot af redaktionskomitén.

Ingeniören Otto Fahnehjelm. Led. af rk.*
Fabrikören W. Wiklund.
Professoren G. Clason.
Snickaremästaren Knut Edberg j:r.
Fabrikören A. E. Lundberg.

Suppleanter:

Maskinagenten Max Sievert.
Ingeniören N. F. Sandberg.
Arkitekten O. Lindberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professoren Ernst Jacobsson, Ordf. Led. af rk.*
Majoren Alf Björkman. Ordf. i Nämnden och i rk.*
Professoren Geskel Saloman.
Arkitekten Hugo Hörlin.
Intendenten Gustaf Upmark.
Friherre Emanuel Cederström.
Professoren Carl Curman.
Doktoren Ludvig Looström. Led. af rk.*
Rektoren Viktor Adler.

Suppleanter:

Dekoratören H. van Rijswijk.
Ornamentsbildh. Henrik Nerpin.
Genremålaren J. Kulle.

Föreningens sekreterare:

Doktor Ludvig Looström. Tjenstledig under arbetsåret till den 1 Okt. Tillf. nationalmusei sekreterare C. A. Ossbahr.

Föreningens kassaförvaltare:

Doktor J. A. Bergstedt.

* Ledamot af redaktionskomitén.

HANS MAJ:T KONUNGEN

har i Nåder förklarat **Sig** vara

Svenska Slöjdföreningens Beskyddare.

Förste Hedersledamöter:

Hennes Maj:t Drottningen.

Hans Kongl. Höghet Kronprinsen.

Hennes Kongl. Höghet Kronprinsessan.

Hans Kongl. Höghet Hertigen af Vestergötland.

Hans Kongl. Höghet hertigen af Nerike.

Prins Oscar Bernadotte.

Hedersledamöter.

Svenske och Norske.

1863 d. 23 Maj. Frih. *Didrik Anders Gillis Bildt,* Gen.-Löjtn., Riksmarskalk, m. m.

1864 d. 29 Febr. *Carl Fredrik Wærn,* Fil. D:r, f. d. Statsråd, f. d. President i Kongl. Komm.-Kolleg., L. K. W. A., m. m.

» d. 26 Nov. Frih. *Louis De Geer,* J. D., f. d. Statsminister; f. d. Universitetskansler, En af de 18 i Sv. Akad., L. K. W. A., m. m.

» » H. Exc. *Georg Christian Sibbern,* f. d. Statsminister, f. d. Envoyé Extraord. och Min.-Plenip., m. m.

1870 d. 7 Dec. *Per Axel Bergström,* J. o. Fil. D:r, f. d. Statsråd, Landshöfding i Örebro län, m. m. Föreningens Ordförande från d. 4 April 1876 till d. 2 April 1878.
1871 d. 26 April. *Oscar Magnus Björnstjerna,* f. d. Statsminister, Generalmajor, m. m.
» d. 4 Okt. Frih. *Alfred Henrik Eduard Fock,* Prof., Kansliråd, L. K. W. A., m. m.
» » *Carl Fredrik Bergstedt,* Fil. D:r, Bruksegare, L. K. W. A., m. m.
» » *Fritz Ludvig von Dardel,* Kab.-Kammarh., f. d. Öfver-Intendent, f. d. Öfv.-Löjtn., f. d. Præses i K.-Akad. för De Fria Konsterna, m. m. Föreningens Ordförande från d. 11 Dec. 1871 till d. 4 April 1876.
1873 d. 3 Febr. Grefve *Adam Casimir Ludvig Lewenhaupt,* Öfver-Kammarherre, f. d. Major, m. m.
1875 d. 2 Febr. *Per Gustaf Wåhlin,* Direktör, m. m.
1878 d. 2 April. *Per Jacob von Ehrenheim,* J. K., f. d. Statsråd, Universitetskansler, Direktör för K. Landtbruks-Akad., L. K. W. A., m. m. Föreningens Ordförande sedan den 2 April 1878.
1882 d. 2 Nov. *Jacob Alf Gustaf Björkman,* Major, m. m. Föreningens Vice Ordförande sedan den 7 Febr. 1863.
» » *Carl Juhlin-Dannfelt,* Generalkonsul, m. m.
» » *Aug. Abrahamsson,* Godsegare, m. m.
1890 d. 2 Dec. *Thorsten Adolf Arwidsson,* Kommendör, Chef för K. Sjökarteverket, m. m.
» » *Gustaf Robert Dahlander,* Professor, Ordförande i Tekniska Skolans Styrelse, L. K. W. A., m. m.

Utländske.

1866 d. 7 Mars. *Henry Bessemer,* Ingeniör, London.
1870 d. 12 Jan. *Aug. Seyfert,* D:r, Braunschweig.
1872 d. 4 Sept. *F. von Steinbeis,* D:r, President, Stuttgart.
» » Furst *Labanof-Rostowsky,* Rysk envoyé, Wien.
» d. 6 Nov. *A. Bogdanoff,* Statsråd, Moskwa.
» » *D. Naumoff,* Hofråd, Moskwa.
1873 d. 5 Febr. *G. M. Damberg,* Konsul.-Sekret., Petersburg.
» d. 20 Juni. *N. von Giers,* Utrikesminister, Petersburg.
» d. 15 Okt. *J. von Falke,* Regeringsråd, Wien.
1874 d. 4 Febr. *Alfr. von Lindheim,* Bankdirektör, Wien.
» » *Karl Ritter von Zimmerman-Göllheim,* Bankdirektör, Ordf. i Neder-Österr. Industriföreningen, Wien.
1879 d. 14 Jan. *Edouard André,* Président de l'Union Centrale des Beaux Arts appliquées à l'Industrie, Paris.

Korresponderande Ledamöter.

Utländske.

1864. Professor F. Reulaux, Berlin.
» Skoldirektören O. Jessen, Hamburg.
» D:r G. Schnedermann, Chemnitz.
1866. Professor A. Bernhardi, S:or, Eilenburg.
1869. Julius Gerson, Berlin.
» Hortikultören Heinr. Mette, Quedlinburg.
1870. Litteratören Gustaf Pappenheim, Wien.
» Ingeniören Paul Loeff, Berlin.
» Arkeologen Peter Lerch, Petersburg.
» Professor C. G. Estlander, Helsingfors.
» Mynt-Direktören Aug. F. Soldan, Helsingfors.
1871. Arkitekten W. Klein, Malmö.
1872. Konsul C. F. Gahlnbäck, Reval.
» Godsegaren Alex. de Dardel, Schweiz.
1873. Arkitekten A. Merle, Paris.
» Litteratören Jules Blanc, Paris.
» Fabriksidkaren F. Schönthaler, Wien.
1874. Fabriksidkaren Paul Grünwaldt, Riga.
» Fabriksidkaren C. L. Posner, Budapest.
» Öfver-Ingeniören Alf. Egan, Budapest.
» Regeringsrådet Exner, Wien.
» Ingeniören M. Hatschek, Wien.
» Ingeniören F. Kaupé, Petersburg.
» Litteratören F. Wirth, Frankfurt am Main.
» Jur. Kand. F. Wolff, Köpenhamn.
1875. Fabriksidkaren Gustave Drôt, Paris.
» Kommerserådet L. S. Poliakoff, Moskwa.

Ständiga Ledamöter,

eller ledamöter, hvilka med 100 kronor erlagt afgift till Föreningen för all framtid.

1845. Artisten N. M. Mandelgren.
1869. Bruksegaren C. A. Rettig.
1873. Grosshandlaren Adolf Peyron.
» Grosshandlaren J. J. Ekman.
» Grosshandlaren Rob. Berggren.

1873. Kapten C. A. Skarstedt.
» Fabriksidkaren R. W. Ramstedt.
» Kongl. Hofleverantör Th. Blanch.
1874. Godsegaren Ph. Th. Hagberg.
» Grosshandlaren E. Bergstedt.
» Fabriksidkaren D. J. Elgérus.
» Grosshandlaren L. G., Wahlbeck.
1875. Öfverste, Frih. C. A. M. Lagerfelt.
» Konsul Carl Runer.
» Prosten H. T. Wallin.
» Fabriksidkaren, J. F. L. Backman.
» Öfver-Kammarjunkaren, Grefve C. G. von Rosen.
» Grosshandlaren, Frih. Oscar Dickson.
» Grosshandlaren C. A. Hagendahl.
» Godsegaren Axel Dickson.
» Major Nikolaus Törnqvist.
» Fabriksidkaren Joh. Svahn.
» Handlanden Th. Lindegren.
» Grosshandlaren A. F. Forsell.
1876. Grosshandlaren J. Johansson.
» Grosshandlaren C. Carlander.
» Bryggeriidkaren L. Börjesson.
» Grosshandlaren Axel Brandt.
» Grosshandlaren Valdemar Boije.
» Godsegaren C. J. Fogelin.
» Bruksegaren C. J. Yngström.
» Fabrikören J. F. Behrends.
» Grosshandlaren Carl Pripp.
» Major J. A. G. Björkman.
1877. Godsegaren Rob. Seybold.
1878. Minister Plenip. H. Åkerman.
» Byggmästaren G. O. Engelbrecktsson.
1880. Grosshandlaren F. Bünsow.
1881. Grosshandlaren Simon Sachs.
» Grosshandlaren R. Sachs.
» Ingeniören C. J. F. Ljunggren.
» Kansliрådet Otto Sjögreen.
1884. Kammarherren, Grefve O. Frölich.
1889. Apotekaren A. Kaijser.
» Bankdirektören C. Eberstein.
1890. Bankdirektören K. A. Wallenberg.
» Bruksegaren O. Ljungquist.
» Jägmästaren C. Degerman.
» Prosten Jak. Sam. Söderberg.
» Grefve Carl Trolle-Bonde.
» Ingeniören Alarik Liedbeck.
» Konditorn Magnus Davidson.

1890. Kansliradet, Grefve Fredrik von Rosen.
» Direktören Gustaf Rooth, Nürnberg.
1891. Grosshandlaren P. Petré.
» Kyrkoherden J. G. Wahlström.
» Kommendören Th. Arwidsson.
» Fabriksidkaren James Gibson.

Ledamöter för 15 år.

Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1882—1896).
Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895).

Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896).
Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895).

Cedergren, H. T., Verkställande Direktör, Stockholm (1879—1894).
Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903).

Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping (1878—1892).

Fehrman, C., Kontraktsprost, Träslöf (1892—1906).
Flygt, L. A., Disponent, Ljungå (1881—1895).

Gripenstedt, J., Frih., Ryttmästare, Stockholm (1890—1904).
Grönvall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895).

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905).

Larsson, Aug., Grufförvaltare, Striberg (1881—1895).
Liljekvist, P. A., v. Konsul, Sundsvall, (1882—1896).
Lind af Hageby, Ebba, Enkefru, Stockholm (1890—1904).
Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara (1878—1892).
Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895).
Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901).

Nordenskjöld. O. W., Kommendörkapten, Stockholm (1890—1904).
Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904).

Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903).

Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902).

Ramstedt, Viktor, j:r, Grosshandlare, Stockholm (1890—1904).
Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902).

Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901).
Sundström, Pehr, Klädeshandlare, Stockholm (1889—1903).
Swartz, P., Fabrikör, Norrköping (1887—1901).

Taube, Bernh., Frih., Arkivarie, Stockholm (1890—1904).

Wahlund, C., Fil. D:r, Docent, Upsala (1889—1903).
Waller, J. A., Disponent. Göteborg (1889—1903).
Walther, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901).
Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping (1881—1895).
Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895).
Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892)
Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906).
Wulff, Fredr. Fil., D:r, Professor, Lund (1888—1902).

Svenska Slöjdföreningens Ledamöter:

i Stockholm.

† H. L. utmärker Hedersledamot.
** St. L. » Ledamot, som erlagt afgift till Föreningen för all framtid.
* » Ledamot, som erlagt afgift för 15 år.

Invald

Aarflot, A. G., Verkmästare...... 1890
Abelin, G. R., Generallöjtnant 90
Abenius, Knut, v. Häradshöfding... 77
Abrahamson, Axel, Grosshandlare... 81
Abrahamson, Gabr., Grosshandlare 54
Adelsköld, Cl., f. d. Major, Riksdagsman 72
Adelsvärd, Axel, Frih. Godsegare 73
Adler, Victor, Rektor, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 88
Adlerstråhle, A. T. G., Kassör 64
Ahlgren, Ch., Justitieråd 77
Ahlgren, P. E., Kommendör......... 73
Ahlsell, Ad., Öfveringeniör 77
Allstrin, J. E., Ingeniör.............. 77
Allstrin, G. A., Ornamentsmed...... 90
Almgren, Fr., Öfverdirektör 74
Almgren, J. R., Snickaremästare ... 77
Almgren, L. F. Th., Målaremästare 73
Almgren, Oscar, Grosshandlare...... 66
Almström, Rob., Fabriksdisponent 68
Althainz. F. G., Grosshandlare...... 74
Ambrosius, A. V. J., Juvelerare, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet; kassadirektör*............... 52
Amundson, Alb., Kapten 90
Anderberg, A. J., Arkitekt 90
Anderberg, A. W., Verkmästare ... 90
Andersson, Alfr. Fabrikör 81
Anderson, Aug., Spegelfabrikör...... 90
Andersson, Axel N., Byggmästare 77
Andersson, Erik, Ingeniör............ 90
Andersson, J., Byggmästare 59
Andersson, N. B., Bokbindare 89
Anderson, Pehr, Husegare............ 73

Invald

Andrée, S. A., Öfveringeniör...... 1888
Ankarcrona, Theod., Bruksegare ... 66
Annerstedt, L., f. d. Justitieråd, Ordförande i Nya Lagberedningen 81
Arfwedsson A., Bruksegare 73
Arfwedsson, C. Edv., Ryttmästare 81
Arfwidsson, J. A., Sjökapten......... 73
Arnberg, J. W., Fil. D:r, Bankofullmäktig.............................. 73
†Arwidsson, Th. A., Kommendör. St. L., H. L. 90
Arosenius, Ludv., Konsul 64
Askergren, H. E., Bryggare 77
Aspengren, F. U., Snickaremästare 47
Asplund, Axel G., Gravör 89
Asplund, H., Civilingeniör............ 73
Aurell, C., Läderhandlare 71
Axelsson, L., Juvelerare 89

Backert, C. H., Verkställande Direktör 73
**Backman, J. F. L., Husegare. St. L. 64
Ballé, O. S. S., Grosshandlare 81
Bandelin, R., Registrator 90
Bang, L. F., Byggmästare............ 90
Beck, J. Victor, Bokbindare 88
Becker, C. G., Grosshandlare 73
Becker, Wilh, Grosshandlare......... 63
Beckman, K. L., Boktryckare 73
Beckman, O. A., v. Häradshöfding 73
Bégat, E., Grosshandlare 73
Beijer, Carl G., General-Direktör ... 47
Beijer, Fr., Förlagsbokhandlare...... 71
Beijer, G. W., Handlande 73

Invald
Beijer, Malin, Fru 1889
Beijer, Peter, Fil. D:r, Amanuens...
Bellio, Antonio, Stuckatör 90
Benckert, C. H.. j:r. Snickarem. ... 71
Bengtson, Carl, Grosshandlare 76
Bengtson, Joh. A., Destillator 81
Bennich, N. A. G:son, f. d. Generaltulldirektör 52
Berg, G. F., Kamrer 73
Berg, K. J., f. d. President 73
Berg, Nils, Grosshandlare 71
Berg, Oscar, Konditor................ 73
Bergelin, Th., Kapten................ 90
Berggren, Dav., f. d. Trädgårdsm. 77
Berggren, Jos., f. d. Trädgårdsm.... 77
**Berggren, Rob., Grosshandl. St. L. 68
Berggrén, A. N., Hofkalligraf 73
Bergholtz, F. M., Husegare 64
Bergholtz, K. G., Klockgjutare 81
Berglund, Anna, Fröken.............. 91
Berglöf, Alex. M., Sidenfabrikör ... 52
Bergman, E. W., Arkivarie 90
Bergman, F. W., Bankokommissarie 73
Bergquist, L. G., Handlande......... 73
Bergstedt, Carl, Fabriksidkare 73
**Bergstedt, Eric, Grosshandl. St. L. 73
Bergstedt, J. A., Fil. D:r, Bibliotekarie, *föreningens kassaförvaltare* 88
Bergström, A. Wilh., Arkitekt 81
Bergström, Alb. L., Körsnär......... 89
Bergström, Axel T., Körsnär......... 88
Bergström, Fr., Kammarråd 64
Bergström, J. Gust., Civilingeniör... 77
Bergström, Karl J., v. Häradshöfd. 91
Bergström, L., f. d. Bruksförvaltare 74
Berndes, G. F., Bruksegare 88
Bernhard, A., Pastor 73
Berns, H. R., Konditor 71
Bétzen, V. L., von, Bruksegare ... 73
Biddle, O. J., Verkst. Direktör...... 77
†Bildt, Gillis, Frih., Riksmar:sk. H. L.
Billing, W., Rådman 73
Billman, A. W., Metallfabrikör 90
Birgén, Axel, Målare 89
Biörklund, Henning, t. f. Byråchef 90
Björck, Eman., Gulddragare 73
Björklund, Gust., Expeditionssekr. 81
Björklund, J. A., Redaktör........... 81
†Björkman, Alf, Major, *föreningens vice ordförande, ledamot af 2:a utskottet.* St. L., H. L............ 57
†Björnstjerna, O. M., f. d. Statsråd, Generalmajor. H. L............... 71
**Blanch, Theod., K. Hofkonsthandlare. St. L......................... 71
Blanck, Carl, Grosshandlare 90
Blix, G., Öfverstelöjtnant 74
Blixén, C. Oscar, Protokollssekr. .. 77

Invald
Blom, C. E., Kanslisekreterare... 1888
Boberg, A., Apotekare 72
Boberg, Gottfr., Ingeniör 91
Bodach, Carl, f. d. Cigarrfabrikör... 66
Bodin, O., Skräddarmästare 77
Boëthius, Emil, Fabrikör, *suppleant i styrelsen*............................ 72
Boévie, Aug., Handlande 77
Bogeman, Th., Kapten 90
Boheman, Carl, Kanslisekreterare... 90
Bohman, Knut, Grosshandlare 90
Boije, Carl O., Lärftskramhandlare 71
Boklund, Cecilia, Fröken 89
Bolin, F. C., Kommissarie........... 74
Bolinder, C. J., Ingeniör 90
Bolinder, J., Ingeniör................ 46
Bolling G., Medicinalråd 87
Bonde, Carl J., Frih., Öfverstekammarherre 63
Bonnier, Alb., Bokförläggare 54
Bornstedt, E. von, Löjtnant 91
Bovin, K., Trädgårdsanläggare 89
Boy, A. W., Kommendörkapten...... 74
Brahe, Magnus, Grefve, Löjtnant, Kammarherre 77
Brahe, Nils, Grefve, Ryttmästare, Kammarherre 73
Brandel, C. H., Kamrer.............. 73
Brandt, Amélie, Fröken, Föreståndar. 90
Branting, Agnes, Fröken, Direktris 91
Bratt, H., Telegrafdirektör............ 77
Braun, F. A., Skorstensfejare 71
Braune, J. G., Mariningeniör 74
Braunerhjelm, N. F. H., Ryttmäst. 74
Bredberg, C. G., Kapten.............. 90
Brehmer, E. F., Mekanikus 73
Brenguiér, O. E. Revisor, ... 77
Brinck, C. W., Grosshandlare 46
Brinck, Edw., Grosshandlare......... 54
Brissman, Gustaf, Rådman 73
Broander N. Frith., Handlande...... 77
Broberg, C. A., Smidesmästare...... 89
Broman, J. H., Grosshandlare 73
Broms, A. F., Grosshandlare 74
Broomé, L., Kapten 81
Brown, Mauritz, Disponent 90
Brusewitz, E. H., Myntdirektör ... 77
Bråkenhjelm, P. J., Underståthållare 81
Bukowski, H., Konsthandlare 73
Burén, C. O. V., f. d. President ... 74
Burmester, C. W., Grosshandlare... 91
**Bünsow, Fr., Grosshandlare. St. L.
Bång, J. A., Bruksegare.............. 73
Bäcklin, W., Löjtnant................ 89
Bäckström, G. O., Husegare 45
Bäckström, Joh., Grosshandlare ... 47
Bäckström, Joh. A., Grosshandlare 90
Bökman, L. C., Juvelerare............ 74

	Invald
Börtzell, A., Hofintendent	1890
Böttiger, John, Fil. D:r, Hofintend.	81
Cadovius, J. M., Fabrikör, Husegare	77
Campanius, F. W., Handlande	73
Carlin, J. A., Skräddaremästare, Husegare	73
Carlman, Ryno, Hofjuvelare	89
Carlsson, Daniel, Mönstertecknare	89
Carlson, Gustaf A., Bokhandlare	73
Carlstedt, N. J., Generalkonsul	73
Carlström, C. R., Fabrikör	66
Casparsson, Edvard H., Tjensteman	90
Cedergren, A. N., Jägmästare	77
*Cedergren, H. T., Verkställande Direktör (1879—1894)	79
Cederlund, Edw., Grosshandlare	54
Cederlund, E. H. Målaremästare	74
Cederquist, Justus, Fototypör	90
Cederström, A., Frih., Fil. D:r	73
Cederström, C. G. K., Kabinettskammarherre	92
Cederström, Emanuel Th., Frih., *suppleant i styrelsen, ledamot af 2:a utskottet*	77
Celsing, Gust., Kammarherre	73
Cervin, C. G., Bankir	63
Clason, J. G., Professor, *ledamot af 1:a utskottet*	
Chelius, Gust., Bokförläggare	89
Collijn, Alfr., Grosshandlare	81
Collin, C. G., Fabrikör	63
Cronquist, A. Werner, Civilingeniör	
Cronstedt, R., Grefve, Generaldirek.	63
Curman, Carl, Med. D:r, Professor, *ledamot af 2:a utskottet*	73
Cöster, J. L., Kansliråd	74
Dahl, F. G. A., Professor, Intend.	73
†Dahlander, G. R., Professor, H. L.	63
Dahlerus, Gotth., Stadskassör	90
Dahlgren, Carl, v. Häradshöfding	59
Dahlgren, C. P., f. d. Bankokommissarie	49
Dahllöf, Alf. J:son, Fotograf	81
Dahlman, C. E., Kartograf	71
Dahlström, Emil, Grosshandlare	
Dalman, G. Wald., Regementsskrif.	77
Danelius, B. A., Grosshandlare	45
Danielsen, Joh:s, Grosshandlare	92
Dannström, I., Direktör	54
†Dardel, F. L. von, Kabinettskammarherre, f. d. Öfverintendent. H. L.	71
Davidson, H., Generalkonsul	54
Davidson, Magnus, Konditor. St. L.	90
**Degen, J. J., Fabrikör	89
De Laval, Gust., Fil. D:r, Civilingeniör	81

	Invald
Dessle, J. A., Handlande	1873
Deutsch, E., Bankokommissarie	54
Dickson, Ch., Med. D:r	88
Ditzinger, Frans, Fabriksidkare	70
Ditzinger, Wilh., Fabriksidkare	64
Dufva, A. G., Nysilfverfabrikant	48
Dufva, C. F., Apotekare	63
Dufva, H., Bokhållare	90
Dufva, J. M., Handlande	90
Dölling, F., s:r, Bryggare	73
Eckert, Fritz, Arkitekt	81
Edberg, C. K., s:r, Snickaremästare	54
Edberg, K. Th., j:r, Snickaremästare, *ledamot af 1:a utskottet*	
Edblom, J. R., Byggmästare	90
Edelsvärd, A. W., Major	63
Edholm, Erik af, Förste Hofmarsk.	73
Egnell, Emil, Grosshandlare	81
†Ehrenheim, P. J. v., f. d. Statsråd, Universitetskansler, *föreningens ordförande.* H. L.	73
Ek, Ernst, Ingeniör	89
Ekdahl, M., Revisor	77
Ekgren, Carl E., Kamererare	90
Eklund, A. F., Med. D:r	90
Eklund, M., Målaremästare	74
Ekstrand, A., Uppbördskommissarie	47
Ekström. C., f. d. Landshöfding	73
Ekström, Fr., Expeditionschef	74
Ekström, John, Teckningslärare	89
Elbe, Adolph, Tobaksfabrikör	73
Elkan, I., Bokbindare	64
Elliot, H., Öfverste	73
Ellström, E., Snickare	
Ellström, L., Smidesmästare	89
Enander, S., Possessionat	71
Engblom, Walter, Kassör i Fångvårdsstyrelsen	90
Enequist, Carl, Mönsterritare	90
Engelke, Claes, f. d. Tullförvaltare	75
Engström, J. Alfr., Källarmästare	77
Engström, Axel, Bokbindare	73
Engvall, Carl A., t. f. Generalkonsul	81
Erdmann, Edvard, Geolog	90
Ericsson, Anders, Ingeniör	90
Erikson, Georg, Civilingeniör	90
Ericsson, Harald, Bruksegare	81
Ericsson, Hj., Hattfabrikör	77
Eriksson, L. M., Fabrikör	89
Essen, F. von, Frih., Statsråd	73
Fahlcrantz, C. J., Fil. D:r, Bokförläggare	81
Fahlén, A. F., Glasmästare och Förgyllare	73
Fahnehjelm, O., Civilingeniör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet*	74

	Invald
Falk, Erland, Fabrikör	1890
Falk, W., Bruksegare	90
Falkman, Carl, Grosshandlare	73
Falkman, Henr., Grosshandlare	90
Fegth, C. R., Målaremästare	77
Fehr, Fredrik, Teol. och Fil. D:r, Pastor primarius	81
Ferlin, Oscar, Grosshandlare	81
Fick, Anton Th., Fabriksidkare	73
Finnström, William F. R., Grossh.	90
Flodquist, C. A., Arkitekt	90
Flygare, Gustaf, Löjtnant	90
†Fock, A. H., Frih., Kanslifråd. H. L.	71
Folcker, E. G., Amanuens	89
Folcker, Iwar, Bokhållare	89
Forsgrén, R., Grosshandlare	68
Frænkel, G. D., Grosshandlare	69
Frænkel, L., Bankir	88
Francke, J. R., Grosshandlare	81
Franke, Bernh., Handlande	73
Fredlund, P. G., Ingeniör	92
Fredrikson, Gustaf, Direktör	73
Frestadius, A. W., Grosshandlare	52
Frestadius, Otto, Direktör	66
Friberg, Fr., Bankokommissarie	73
Fridericia, S., Grosshandlare	73
Friedländer, Herman, Grosshandlare	90
Friedländer, Th., Konsul	73
Friefeldt, Aug., Dekorationsmålare	77
Friesen, Otto von, Fil. D:r, Konungens Bibliotekarie	72
Fris, Gustaf, Grosshandlare	66
Frisk, Rich., Bruksegare	74
From, Per, Fabrikör	89
Fromm, Arth., Sidenkramhandlare	90
Frykholm, N. E., Ingeniör	91
Fränckel, E., Generalkonsul	74
**Frölich, O., Grefve, Kammarherre, St. L.	83
Funck, C. O. af, f. d. Major	71
Förberg, Elof, Hoftandläkare	90
Förselius, A. G., Verkställande Direktör	75
Gartz, C. G., Bokauktionskommiss.	90
Geber, Hugo, Bokförläggare	81
Geete, Rob., Fil. D:r. Bibliotekarie	81
Georgii, Axel, Konsul	77
Gernandt, Chr. Laur., Boktryckare	90
Gestrin, Rob., Grosshandlare	68
Gestrin, J. Victor, Kamrer	73
Gillberg, Otto, Portföljfabrikant	88
Gilljam, G. F., Statsråd	73
Gisberg, Sofia, Fröken	89
Giöbel, C. A., Bruksegare	88
Giöbel, Selma, Fröken	74
Gondret, J. L., Kapten	69
Gough, Hugh, Legationssekreterare	90
Grabow, C., Dekorationsmålare	1877
Grafström, Oscar B., Grosshandlare	73
Graham, P., Grosshandlare	81
Grahl, Hj., Jägmästare	73
Grandinson, Alfred, f. d. Byråchef	73
Granholm, A., f. d. Fabrikör	45
Grenander, E., f. d. Borgmästare	73
*Gripenstedt, J., Frih., Ryttmästare (1890—1904)	90
Groll, V. L., Statsråd	81
Grönbäck, J. W., Urfabrikör	52
Gullberg, Emil, Fabriksidkare och Grosshandlare	66
Gullberg, F. A., Grosshandlare	90
Gullbransson, G., Apotekare	73
Gumælius, Arvid, Verkställande Direktör	73
Gumælius, Sofia, Fröken. Grosshandl.	88
Gumpert, Morris, Grosshandlare	90
Gyldén, Hugo, Professor	73
Gyldenstolpe, A. G. Fersen-, Grefve, Öfverste, Förste Hofstallmästare	73
Gyllencreutz, Axel, Kapten	90
Göransson, E. F., Ingeniör	77
Göthe, G., Fil. D:r, Amanuens	76
Hagander, A. G., Antiqvitetshandl.	90
**Hagberg, Ph. T., f. d. Godsegare. St. L.	74
Hagbergh, C. P., Kanslisekreterare	74
Hagdahl, Ch. Em., Med. D:r	64
Haglind, J. A., Fabrikör	73
Hahn, Conr., Med. D:r	73
Hald, D., Ingeniör	89
Hallgren, Erik G., Redaktionssekret.	90
Hallström, P. W., Sidenfabrikör	52
Hamberg, J. A., Grosshandlare	46
Hambn, Joh. Fr., f. d. Handlande	73
Hammarlund, N. M., Byggmästare	81
Hammarskjöld, C. G., Justitieråd	81
Harmsen, Wilh., Grosshandlare	8.
Hasselqvist, Alexis, Löjtnant	91
Hauffmann, Karl, Grosshandlare	90
Haverman, K. V., Ingeniör	
Hazelius, A., Fil. D:r	62
Hazelius, F. P., Öfverstelöjtnant	90
Hebel, G. A., Fabrikör	90
Heckscher, Ed., Bankdirektör	65
Hedberg, A. R., Bokhållare	74
Hedberg, Gust., Bokbindare	89
Hedin, Henr., Revisor	73
Hedin, L., Stadsarkitekt	73
Hedvall, Alfr., Linkramhandlare	89
Heilborn, Otto, Konsul	90
Heiss, F., Disponent	69
Hellbacher, F., Konditor	73
Hellberg, J. Frithiof, Redaktör	90

Invald
Helldorf, Edv., Dekorationsmålare 1889
Hellman, C. H., Grosshandlare......
Hellman, Erl., Grosshandlare......... 90
Hellsten, Joh., Bokhandlare 81
Hellström, A. N., Vagnmakare...... 77
Hellström, Thure, Med. D:r 90
Hellström, Victor, Grosshandlare... 73
Henricsson, J. B., Snickarmästare 89
Hernblom, W., Revisionssekreterare 88
Hernmarck, C. G., Justitieråd 73
Herrström, Bengt, Byggmästare ... 90
Herzog, P., Generalkonsul........... 69
Heurlin, E., Arkitekt 90
Hierta, Hedvig, Fröken 88
Hindbeck, F. O., Protokollssekret. 90
Hirsch, Abr., f. d. Musikhandlare... 49
Hirsch, Ernst, Ingeniör 81
Hirsch, Oscar, Ingeniör 77
Hjortzberg, F. W., Hofauditör, Rådman 73
Hochschild, C. F. L., Friherre 90
Hoffman, Aug., f. d. Slottsarkitekt 54
Hoffstedt, W., Lektor.................. 71
Hofsten, Bengt Erl:son von, Tjensteman i Handelsbanken.............. 90
Hofsten, C. J. von, Sekreterare i Arméförvaltningen 73
Holm, G. B. A., v. Häradshöfding, Verkställande Direktör 81
Holm, Hugo, Grosshandlare 81
Holmberg, M. O., Urmakare 90
Holmer, F., Grosshandlare........... 90
Holmgren, A. M., Grosshandlare ... 66
Holmgren, H. T., Arkitekt........... 81
Holmström, E. A., Apotekare 74
Holmström, M., Bagare och Handlande 73
Holter, C. V., Kontorschef, Öfverlärare.. 91
Horn, H. von, Kammarherre 90
Hubendick, L. A., Kapten........... 81
Hultberg, Claes, Förgyllare 91
Hummel, D., Grosshandlare 74
Husberg, H., f. d. Kommissarie i Riksgäldskontoret 73
Husberg, K. S., Expeditionschef ... 90
Hübner, E., v. Häradshöfding 88
Hübner, L., f. d. Departementschef 73
Håkansson, John, Stadsmäklare ... 73
Hård af Segerstad, A., Rådman ... 73
Häggström, C., Med. D:r 73
Höglund, Anton, Konsul 81
Höglund, Fabian, Urfabrikör 73
Höglund, Otto M., Grosshandlare ... 81
Hökerberg, And., Verkställande Direktör.. 77
Höpken, Nils von Lantingshausen von, Frih., Godsegare............... 92

Invald
Hörlin, Hugo, Arkitekt, Öfverlärare, *ledamot af 2:a utskottet*......... 1879
Hörnell, Elin, Fröken, Teckningslärarinna 90

Ingelotz, Wilh., Kamrerare 73
Ingmanson, J. F., Köpman 73
Isacson, L., Stadskassör............... 77
Israelsson, I., Grosshandlare......... 90

Jacobi, Alvin, Ingeniör............... 81
Jacobsson, E., Slottsintendent, Professor, *ledamot af styrelsen och ordförande i 2:a utskottet*......... 72
Jacobson, E., Pianofabrikant......... 73
Jacobsson, Maur. A., Handlande ... 74
Jaensson, C. W., Teckningslärare... 90
Jagdmann, W., Stenhuggeriidkare... 90
Jansson, A., Byggmästare............ 81
Jansön, Carl, Med. D:r 91
Jahnson, Jean, Juvelerare 88
Jansson, J. C., Dekorationsmålare... 81
Janson, G. W., Kamrerare i Riksbanken 73
Jederholm, E., f. d. Kamrerare...... 77
Jehander, C, Ingeniör 77
Johansson, Aron, Arkitekt............ 90
Johnson, Axel, Konsul ....
Jonsson, C. E., Möbelsnickare 89
Johnson, E. G., Med. D:r 88
Josephson, Wilh., Grosshandlare ... 73
Joulin, Carl G., Hyrkusk 88
Juel, A. Bernhard, Kapten............ 92
Julius, Aug., Handlande............... 73
Jungstedt, Axel, Genremålare 90

Kardell, Maria, Fröken, Porslinsmålarinna.......................... 90
Karlson, V., Arkitekt.................. 90
Karsten, W., f. d. Bagare 54
Kastman, J. A., Gravör...............
Kastman, J. J., Grosshandlare 74
Kempe, B., Grosshandlare............ 74
Key, Axel, Professor 70
Keyser, Sixten, Konsul 90
Kihlén, O., Stadsbokhållare 77
Kinander, Emil, v. Häradshöfding 90
Kjellberg, John E., Grosshandlare 74
Kjellberg, Thérèse, Fru, Professorska 88
Kjellén, J. M., Sekreterare 74
Kjerrman, Ferd., Landskanslist...... 81
Klason, P., Professor.................. 90
Klinckowström, J. H. Frih., Arkivarie 81
Klinckowström, R., Frih., f. d. Öfverste 66
Klingenstierna, E. G., f. d. Öfverste 73
Klingström, Ehr., Teckningslärare 90

	Invald
Klingvall, N. L., Med. D:r	1881
Klint, C. V., Läderhandlare	66
Klint, F. G., Fabriksidkare	74
Klint, V. af, Kommendörkapten	81
Klintberg, Ferd. af, Revisor	74
Korsgren, C. G., Bankokommissarie	74
Krusenstjerna, Edv, von, Generalpostdirektör	89
Kulle, Jacob, Artist, *suppleant i 2:a utskottet*	90
Kyhlberg, O., Direktör	90
Königsfeldt, W., Hofrättsnotarie, Auditör	76
Lagerberg, Sven, Grefve, General	57
Lagerbjelke, G., Grefve, f. d. Landshöfding	73
Lagergren, A. G., Fabrikör	55
Lagerholm, J. F., Kapten	90
Lamm, Cart Robert, Ingeniör, Verkställande Direktör	81
Lamm, Ferd., Grosshandlare	77
Lamm, Herm., Grosshandlare	79
Lamm, Ida, Fröken	91
Lamm, Oscar, j:r, Verkställande Direktör	81
Lancken, E. F. von der, Öfverste	81
Landelius, J. C., Hofkonditor	73
Landtblom, Odd, Disponent	90
Laquist, Hj., Grosshandlare	73
Larson, Adler, Grosshandlare	73
Larsson, G., Konditor	73
Laurell, C. H, Läderhandlare	72
Laurén, P. A., Urfabrikör	55
Laurin, C. T., Kronemetermakare	
Leffler, G. Mittag-, Professor	
Leiber, Herm., Grosshandlare	73
Leijer, Ernst, f. d. Regementsläkare	73
Leman, Eduard. Direktör	73
Leopold, C. A., Komminister	73
†Lewenhaupt, A. C. L., Grefve, Öfverkammarherre. H. L.	73
Lewenhaupt, Sten, Grefve, Amanuens	90
Levin, Ludv., Konditor	64
Leyonmarck, C. E. von, Assessor	91
Liberg, L L., Grosshandlare	81
**Liedbeck, Alarik, Ingeniör. St. L.	90
Lilienberg, C. R., Justitieråd	73
Liljeblad, F. Th., Öfverlärare	
Lilljekvist, Fredr., Arkitekt	89
Limnell, Fredrika, Fru	63
*Lind af Hageby, Ebba, Enkefru (1890—1904)	90
Lindberg, Adolf, Medaljgravör	74
Lindberg, J. E., f. d. Bagare, Handlande	73
Lindberg, Lydia, Fröken	91
Lindberg, N. J., Grosshandlare	66

	Invald
Lindberg, O., Arkitekt, Öfverlärare, *suppleant i 1:a utskottet*	
Lindblom, Hj., Uppbördskommiss.	1889
Lindeberg, K., Fil. D:r, Kansliråd	81
Lindegren, Aug., Arkitekt	89
Lindell, Per, Ingeniör	76
Lindencrona, A. T., Bandirektör	73
Linderoth, John, Urfabrikör	73
Lindgren, A. M., Öfverste	59
Lindgren, A. R., Bryggare	73
Lindgren, C. A., Grosshandlare	81
Lindgren, Th. B., Handlande	74
Lindholm, A. G., Grosshandlare	73
Lindmansson, J. A. W., Bokbindaremästare	73
Lindmark, Aug., Skomakaremästare	73
Lindqvist, C. A., Mekanikus	66
Lindroth, Carl A, Grosshandlare	73
Lindroth, J. A., Grosshandlare	73
Lindskog, Fr., Disponent	77
Lindström, A., Fabriksidkare	89
Lindström, C. O., Med. D:r	89
Lindström, G., Assistent	81
Lindström, J. F., Boktryckerifaktor	77
Lindström, P. F., Maskinmästare	73
Lindvall, C. A., Öfveringeniör	73
Ljungberg, C. E., f. d. Advokatfiskal	
Ljungberg, E. A., Apotekare	74
Ljungberg, Knut, Apotekare	77
Ljunglöf, Knut, Grosshandlare	64
Lohoff, G., Grosshandlare	81
Londicer, C., Grosshandlare	74
Looström, C., Bokhandlare	88
Looström, Ludv., Fil. D:r, sekreterare i Fria konsternas Akademi, *ledamot af 2:a utskottet*	74
Lovén, Chr., Professor	90
Lovén, John, Grosshandlare	73
Lovén, J. H., President	89
Lovén, Sven, Professor	48
Lowisin, C., Frih., Major	90
Ludin, Joh., Grosshandlare	81
Lundbeck, A. M., Handlande	73
Lundberg, A. E, Fabrikör, *ledamot af 1:a utskottet*	73
Lundberg, A. P., Målaremästare	54
Lundberg, John, Bokhållare i Trafikstyrelsen	80
Lundberg, K. L., Garnhandlare	77
Lundberg, Olof R., Mariningeniör	90
Lundberg, O. T., Kapten	91
Lundberg, Th., Bildhuggare	90
Lundgren, B. H. Disponent	90
Lundin, Alfr., Bokbindare	77
Lundin, A. W., Fabrikör	46
Lundin, Augusta, Fröken	89
Lundin, C. R., Grosshandlare	77
Lundin, Hulda, Fröken	90

Invald
Lundman, Julius, Fil. D:r, v. Lektor 1874
Lundqvist, F. W., Bokhandlare ... 73
Lundstedt, Bernhard, Fil. D:r, Bibilioteksamanuens ... 90
Lundström, C. F., Godsegare ... 47
Lundström, Fr., Direktör ... 73
Lundström, J., Grosshandlare ... 88
Lundvall, Axel, v. Häradshöfding, Verkställande Direktör ... 73
Lyberg, Carl, Notarie ... 74
Lyth, G. W., Instrumentmakare ... 63
Löfgren, John V., f. d. Sidenkramhandlare ... 73
Löfman, C., Öfverdirektör ... 65
Löfvander, J. V., Rådman ...
Lönegren, G. W., Generaltulldirektör 90
Löwstädt, C. R., f. d. Skräddare ... 64

Maass, Wilh., Grosshandlare ... 77
Magnusson, Er. Joh., Byggmästare 64
Malm, G., Hofrättsnotarie ... 81
Malm, Th. W., Protokollssekreterare 77
Malmberg, F., Ciselör ... 89
Malmqvist, F. W., Snickarmästare 89
Malmström, A., Professor ... 72
**Mandelgren, N. M:son, Artist. St. L. 45
Marcks von Würtemberg, J., Frih. Major ... 76
Marcus, Isac, Disponent ... 49
Martin, E., Med. D:r ... 73
Mattson, Martin, Handlande ... 73
Matsson, A. L., Konsthandlare ... 90
Meisner, John, Grosshandlare ... 90
Mellin, L. O., Bildhuggare ... 77
Meyer, Wilh., Xylograf ... 90
Meyerson, W., Bankdirektör ... 90
Mineur, C. G., Fabrikör ... 45
Molander, Axel, Direktör ... 74
Molander, C. A., Grosshandlare ... 73
Moll, John G., Bankdirektör ... 73
Montan E. V., Professor ... 77
Montelius, W., v. Häradshöfding, Riksbankens ombudsman ... 77
Morssing, Frans, Handlande ... 90
Myrstedt, I. L., Grosshandlare ... 89
Möller, G. W., Grosshandlare ... 69

Nachmanson, Abr., Handlande ... 73
Nachmanson, Edv., Grosshandlare 73
Nachmanson, H., Grosshandlare ... 77
Nathhorst, Alfred, Statsagronom ... 73
Naumann, Th., v. Häradshöfding ... 81
Neijber, M. J., f. d. Stadsmäklare 73
Nerman, G., Major ... 58
Nerpin, H., Ornamentsbildhuggare, *suppleant i 2:a utskottet* ... 59
Netzel, W., Med. D:r, Professor ... 73
Neumann, A., Artist ... 90

Invald
Nilsson, Herm. J., Ingeniör ... 1890
Nordberg, Emma, Fröken, Porslinsmålarinna ... 89
Nordenfeldt, L. M., Landtmäteridirektör ... 66
Nordenskiöld, A. E., Frih., Prof. ... 69
*Nordenskjöld, O. W., Kommendörkapten (1890—1904) ... 90
Nordenström, G., Professor ... 88
Nordin, Ernst, Bokhandlare ... 87
Nordling, J. R., Grosshandlare ... 73
Nordström, C. A., Civilingeniör ... 90
Nordström, Simon, Fil. D:r., Kanslisekreterare ... 75
Nordström, Th., Fil. D:r, Kommerseråd ... 80
Norelius, C. Oskar, Bergsingeniör ... 90
Norman, C. E., Uppbördskommiss.
Norrman, V., Öfverste ... 73
Norström, Claës G., Civilingeniör ... 90
Notini, Axel, Bildhuggare ... 90
Nystrand, A. E., Handlande ... 73
Nyström, Ludv. R., Hofintendent ... 81
Nyström, N. G., Rådman ... 81

Odelberg, C. Axel, Kapten ... 89
Odhner, C. T., Riksarkivarie ... 90
Oldenburg, Axel, Hofrättsnotarie ... 73
Oldenburg, J. F. H., Kontorschef ... 73
Ollman. E. A., Civilingeniör ... 77
Olrog, Th., Grosshandlare ... 88
Olsson, C. M., Tapetserare ... 89
Olsson, H. V., Jernkramhandlare ... 73
Ohlsson, Joh., Tekn. fabrikör ... 79
Ohlsson, O. E., f. d. Målaremästare 77
Ossbahr, C. A., Nationalmusei sekreterare, *föreningens t. f. sekreterare* 79
Ottergren, Edv., Civilingeniör ... 90

Palm, Carl, Amanuens ... 91
Palmstjerna, C. F., Frih., Öfverceremonimästare, f. d. Envoyé; *ledamot af 1:a utskottet* ... 77
Paton, Ninian, Grosshandlare ... 68
Personne, Nils, Premieraktör, ... 90
Petterson, C. E., Förgyllare ... 72
Petterson, E., Juvelerare ... 55
Petersson, Edv. R., Med. D:r, Regementsläkare ... 73
Petterson, Gustaf, Fabrikschef ...
Pettersson, Joh:s, Konst- och ornamentsmed ... 89
Pettersson, S. O., Professor ... 89
**Peyron, Ad., Grosshandlare. St. L. 55
Peyron, Ludv., Grosshandlare ... 68
Philipson, C. D. Konsul ... 74
Piehl, Carl, f. d. Bagare ... 65
Piehl, C. G., Bryggare ... 81

Invald
Piehl, J. F., f. d. Bagare 1864
Piehlgren, Johan, Marindirektör ... 81
Pikulell, Carl, Snickarmästare 89
Piltz, G., Apotekare 88
Piper, Fr., Grefve, Hofstallmästare 73
Plomgren. A. von, Frih., Kammarjunkare 81
Posse, Arvid Fr:son, Grefve, f. d. President 73

Quensel, Lily, Fröken................. 89
Qvennerstedt, C. F., Disponent...... 77

Rahm, Edv., Handlande 74
Rahm, Nils, Sekreterare.............. 89
Ramstedt, Aug., Handlande 66
Ramstedt, Emil, Rev.-sekreterare ... 73
Ramstedt, J. O., Assessor 81
**Ramstedt, Reinh. W., Klädesfabrikör. St. L................................. 45
*Ramstedt, Victor j:r, Grosshandlare (1890—1904) 90
Redin, C. A., Kontorsskrifvare i Riksbanken 79
Redtz, J. M. J:son, Byggmästare ... 73
Rehbinder, H., Frih , Kommerseråd
Rehn, A. G., Hofintendent, Kamerer. 73
Reinhold, Aug., Direktör 77
Remahl, L. T., Med. D:r 89
Retzius, G., Professor................. 88
Reuterskiöld, C. L , Kabinettskammarherre 72
Reutersvärd, P. O , Hofmarskalk ...
Rhodin, Herman, Konsul 73
Riben, L. V., Statskommissarie...... 88
Rijswijk, H. van, Dekoratör, *suppleant i 2:dra utskottet*.............. 77
Ringheim, Vict., Major 73
Rosen, A. von, Grefve, Öfverste ... 63
Rosen, Aug. R. von, Grefve, Öfverstelöjtnant 77
**Rosen, C. G. von, Grefve, Öfverste Kammarjunkare. St. L............ 74
**Rosen, Fredrik von, Grefve, Kansliråd 90
Rosen, Fr. C. von, Grefve, f. d. Löjtn. 64
Rosen, Nils von, Grefve, Chef för Hofförvaltningen 88
Rosenberg, J. O., Professor 77
Rosengren, Anna, Fröken, Teckningslärarinna 90
Rosengrén, Carl, Grosshandlare ... 90
Rosenvall, F. E., Fabrikör 69
Rubenson, Joseph, Verkställande Direktör.................................. 69
Rubenson, Moritz, Sekreterare 73
Rubenson, R., Professor............... 77
Rubenson, S. V. Dekorationsmålare 80
Rundquist, A., Fabriksidkare......... 77

Invald
Sachs, Adolf, Handlande 1874
**Sachs, R., Handlande. St. L. 74
**Sachs, Simon, Handlande. St. L.... 73
Salin, Maur., Med. D:r, Professor... 81
Salmson, A., Hofgravör, *ledamot af 1:a utskottet*.......................... 65
Saloman, G., Professor, *ledamot af 2:a utskottet*.......................... 71
Samson, Eug., Verkställande Direktör 71
Samzelius, Per, Statskommissarie... 73
Sandberg, J, Hofslagare 73
Sandberg, N. Fr., Ingeniör, *suppleant i 1:a utskottet* 91
Sandels, L. G., f. d. Generallöjtnant 73
Sandqvist, P. N., Hyrkusk............ 73
Sandström, C. A., Poliskommissarie 77
Sanndahl, Gustaf, Kansliråd 73
Santesson, Axel, Gravör.............. 90
Santesson, B. F., Tenngjutare 90
Santesson, Fr. Abr., Fabrikör 89
Santesson, Henrik, Fil. D:r, Kemist 77
Saul, L., Snickaremästare 73
Saul, Th., Snickaremästare............ 73
Schale, H., Bruksegare 75
Schalén, C. A., f. d. Kansliråd...... 74
Schinkel, C. D. von, Bruksegare ... 74
Schmidt, Albert, Grosshandlare...... 66
Schmiedte, K. J., Färgare...........
Scholander, Sven, Ornamentsbildhug. 89
Schröder, J. C., Bagare 69
Schuldheis, Wilh., Vinskänk......... 77
Schumacher, C. W., Fabrikör 73
Schumburg, Aug., Litograf............ 73
Schumburg, R., Grosshandlare ......
Schwan, K. A. f. d. Kapten, Verkställande Direktör..................... 73
Schwartz, Eug., Fil. D:r, Rektor ... 82
Schöldström, Otto, Snickare 75
Sebardt, Wilh., Hofapotekare......... 68
Sebenius, J. L., Brukspatron......... 90
Segerholm, Åke, f. d. Fabriksidkare 77
Seippel, Osc., Grosshandlare 88
Sellergren, G., Civilingeniör, t. f. Prof. 89
Selling, C. G., Hofrättsråd............ 74
Seth, O., Uppbördskommissarie...... 73
Setterblad, Gustaf, Med. D:r, Förste Bataljonsläkare....................... 89
Settervall, J. G., Grosshandlare...... 68
Setterwall, Nils, Häradshöfding...... 88
Severin, S., Revisor 73
**Seybold, Rob., Bruksegare. St. L. 77
Sidvall, Rob.. Fabrikör 89
Sievert, Max, Handlande, *suppleant i 1:a utskottet* ....
Sifvert, A. W., Jernkramhandlare... 73
Silfversparre, W., Kapten 89
Simonsson, P. M., Bryggare 73
Sjöberg, Gustaf, Arkitekt 73

Invald
Sjöding, A., Kyrkoherde........... 1873
**Sjöögreen, O. A., Kansliråd. St. L. 81
Sjöström, Alfr., Öfverlärare 90
Sjöström, C. F., Fabrikör 90
Skogman, C. J. A., Frih., f. d. Kommendörkapten 68
Smerling, C. F., f. d. Kansliråd ... 73
Smitt, J. W., Generalkonsul 63
Sohlman, H., Juris. Kand., Hufvudredaktör.............................. 91
Sondén, M., Med. D:r.................. 88
Sparre, A., Kammarherre 77
Sporrong, Carl Fr., Fabrikör......... 77
Starck, Albert, Konsul 73
Stauss, A. A., Snörmakare............ 73
Stenberg, Joh., Plåtslagare ....
Stenhammar, Ernst, Arkitekt 90
Steuch, Mathias, Bruksegare......... 73
Stiebel, E., Agent 77
Stierncrona, D. E., Friherre 76
Stierngranat, C. L. F., Öfverste ... 77
Stockenström, H. A., von, Öfverste 74
Storckenfeldt, E., Generaldirektör, *ledamot af styrelsen, ordförande i 1:a utskottet*.......................... 81
Strindberg, J. O., Grosshandlare ... 77
Stråle, G. H., Bruksegare 55
Stråle, W., f. d. Landshöfding 52
Ström, C. F., Trädgårdsmästare ... 74
Strömfelt, Fr. K. H., Grefve, Godsegare 91
Stuart, John, Riddarhussekreterare 90
Styffe, K., Öfverdirektör............. 56
Stål, W., Major 74
Sundberg, C. A., Ingeniör 90
Sundell, J. O., Kanslist 54
Sundgren, F. C., f. d. Uppbördskommissarie.................................. 88
Sundin, C. J., Målare.................. 77
Sundström, G. R., f. d. Handlande 55
*Sundström, Pehr, Klädeshandlare (1889—1903) 77
Sundvall, Carl Aug., Bildhuggare ... 89
Sunnerdahl, E., Grosshandlare 73
Svanström, Frans, Grosshandlare... 66
Svedberg, Th., Bruksegare........... 75
Svedbom, W., Fil. D:r, Sekreterare i Musik. Akad......................... 77
Svensson, Carl P., Tapetserare...... 68
Svensson, Ferd., Notarius Publicus 77
Swalin, Wilh., Protokollssekreterare 81
Syberg, Fritz, Grosshandlare......... 69
Sydow, Fing. von, Hamnkapten ... 73
Sällström, A. G., Byggmästare...... 74
Söderberg, J. F., Trädgårdsmästare 73
Söderström, C. C., Grosshandlare ... 68
Söderström, K. S., Portföljmakare... 64
Sörensen, N. G., Grosshandlare...... 68

Invald
Sörensen, P. M., Mekanikus...... 1889
Sörman, Hugo, Bokhållare............ 74

Tamm, Adolf, Fil. D:r, Kontrolldirektör.................................. 74
Tamm, Gust., Frih., Öfverståthållare 76
Tamm, Hugo, Bruksegare............ 76
Tamm, P. G., Godsegare 92
*Taube, Bernh., Frih., Arkivarie (1890—1904)................................ 90
Tempelman, V., f. d. Protokollssekr. 69
Thalin, Carl, Handlande 74
Thelander, Thore, Ingeniör............ 90
Themptander, O. R., Landshöfding 73
Thomas, J. E., Byggmästare......... 73
Thulin, C. G., Skeppsklarerare 90
Thunberg, A. T., Kommendörkapten 79
Tidner, Anders, Öfverlärare 90
Tigerschiöld, Hugo, v. Häradshöfding 91
Tillberg, Knut, v. Häradshöfding ... 92
Tjulander, J. F., Grosshandlare...... 68
Torell, O., Professor 71
Tryggelin, E. H., Arkitekt 77
Tullberg, A. Th., Fabrikör 89
Tullberg, Hasse W., Bokförläggare 87
Törnebladh, C. O., v. Häradshöfding 77
Törnebladh, L., Landskamrer......... 73
Törnquist, A., Hofrättsråd............ 73

Uddenberg, Ernst, Generalkonsul... 74
Ugglas, C. G., af, Frih., e. o. Hofrättsnotarie 90
Ugglas, Gust. af, Frih., f. d. Öfverståthållare............................ 54
Ullman, Nils J., Smidesmästare ... 89
Upmark, G., Intendent, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 73
Uppström, A. E. V., Häradshöfding 90

Varenius, N. A., f. d. Generalkrigskommissarie 73
Virgin, C. P., Kontreamiral 88
Vogel, A. J., Artist..................... 90
Vult von Steyern, F., Redaktör...... 90
Vult von Steyern, N., President ... 74

Wachtmeister, H., Grefve, f. d. Landshöfding 73
Wachtmeister, Hans H:son, Grefve, expeditionschef......................... 81
Wærn, R., Revisionssekreterare...... 90
Wagner, Jul., Dekorationsmålare ... 90
Wagner, S., Målare...................... 49
Wahlberg, W. A., Målaremästare... 90
Wahlin, C. A., Grosshandlare 73
Wahlström, S. F., Korgfabrikant... 77

	Invald
Wall, R., Verkställande Direktör	1888
Wall, Theodor, Kassör	91
Walldén, W., Godsegare	74
Wallenberg, Anna, f. von Sydow, fru	
** Wallenberg, K. A., Bankdir. St. L.	81
Wallin, E. W., Bokhandlare	63
Wallin, Karl, Assistent	90
Wallin, M. F., Handlande	73
Wannberg, Axel, Grosshandlare	63
Watz, Reinhold, Snickare	90
Wavrinsky, A. E. Grosshandlare	73
Wedberg, J. O., Justitieråd	73
Weinberg, C. A., v. Häradshöfding	73
Wengström, C. O., Ingeniör	89
Wengström, J. O., Fabriksidkare	65
Wennerström, D. C., Handlande	90
Wennerström, Carl, f. d. Major	63
Werner, A., Med. D:r	73
Werner, Feodor, Dockmästare	73
Wessberg, Sven, Notarius Publicus	69
Westberg, G. W., f. d. Protokollssekr.	73
Westfelt, Gerh., Lifmedikus	73
Westin, L. Eug., Klädeshandlare	74
Weylandt, H. E., Kapten	73
Wiberg, F., Handlande	46
Wickman, N., Kassaskåpsfabrikant	92
Wickmann, Fredrik, Kontorschef	84
Widebeck, Maria, Frök., Mönsterritare	89
Widén, C. O. F., Snickaremästare	89
Widmark, J., Med. D:r, e. o. Prof.	89
Widstrand, W., Bokförläggare	90
Wikland, Hj., Baningeniör	91
Wiklander, O. M., Öfverdirektörsassistent	77
Wiklund, W., Fabrikör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet*	55
Wiman, E. A., Civilingeniör	71
Wimmerstedt, Axel, Professor, Rättskemist	74
Winborg, Th., Fabrikör	77
Wirén, A. G., Fabrikör	71
Wising, P. J., Med. D:r, Professor	1874
Wretblad, P., Handlande	
Wåhlin, Karl, Sekreterare	89
Wästberg, Carin, Fröken, Mönsterritare	89
Wästfelt, A. G., f. d. Landshöfding	75
Ygberg, Herman, Stadsingeniör	77
Zander, G., Med. D:r	71
Zethelius, H., Protokollssekreterare	90
Zettergren, A., Kamererare	77
Zimmerman, N. E., Förste Kontrollör	74
Åberg, H., Grosshandlare	90
Åberg, Hj., Major	73
Åberg, O. J., Aktuarie	59
Åbom, C. J., f. d. Bokhållare i Riksbanken	70
Åbom, J. A., f. d. Revisor	74
Åbom, J. V., Grosshandlare	59
Åhman, Julius, Tapetserare	74
Åkerberg, J. E., Metallhandlare	73
Åkerdahl, M. F., Fabrikör	73
Åkerhielm, J. G. N. S., Frih., f. d. Statsminister	73
Åkerlund, E. O., Byggmästare	59
Åkerman, Rich., Generaldirektör	
Åkerman, V., Grosshandlare	74
Åslund, F. A., Konsul	75
Ädelgren, Rudolf, Kansliråd	73
Öberg, Axel, Modellör	80
Öberg, Joh. j:r, Lärftskramhandlare	73
Öberg, O. F, Generalkonsul	73
Ödmansson, E., Professor	73
Öhnell, C. H., Kapten	81
Örtegren, C. J., Handlande	74
Östergren, Aug., Statsråd	74
Östman, A. F., Revisor	90
Öyerstedt, C. G., Kakelugnsmakare	74

I Landsorten:

	Invald
†**A**brahamson, Aug., Godsegare, Nääs, Floda station. H. L.	1886
Abrahamson, J. F., Herr, Lundby, Lerum	90
Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1880—1894)	73
Adlers, V., Hofrättsråd, Vallås, Seffle	1878
Afzelius, A., Kamrer, Hernösand	75
Ahrenberg, O. L., Handlande, Göteborg	76
Alm, F. F., Landträntmäst., Vesterås	74

Invald

Andersson, Axel G., v. Häradshöfding, Sundsvall.................... 1887
Andersson, E., Landskamrer, Kristianstad 81
Andersson, G., Fabrikör, Karlskrona 74
Andersson, J., Teol. D:r, Biskop, Wexiö 87
*Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895) 81
Anderson, P. E., Stadsfiskal, Örebro 81
Andréen, P., v. Häradshöfding, Stadskamrer, Göteborg.................... 76
Andréen, Gust., Handlande, Gefle... 76
Appelberg, Emilie, Fru, Venersborg 92
Arhusiander, M., Grosshandl., Sundsvall.................................. 75
Arnell, Selma, f. Böttiger, Fru, Hernösand 84
Aspelin, C. L., Kapten, Navigationsskole-föreståndare, Vestervik 78

Bagger, G. A., Kamrer, Göteborg... 76
Beckeman, E. M., v. Konsul, Halmstad 87
Beck-Friis, C., Grefve, Kab.-Kammarherre, Börringe....................... 73
Beckman, A. F., Teol. D:r, Biskop, Skara.................................. 87
Beckman, Claes, Prost, Synnerby, Skara.................................. 75
Befwe, Frans, Juvelerare, Göteborg 81
Behm, V., Kronolänsman, Hackås 87
**Behrends, J. F., Fabrikör, Göteborg St. L.................................. 76
*Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896) 81
Berg, Isak, Handlande, Karlskrona 91
Berg, Lars, Landshöfding, Luleå ... 81
Bergdahl, N. P., Kyrkoherde. Östra Sallerup.................................. 87
Bergman, A., Målare, Köping 76
*Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895) 81
Bergman, C. V., Bryggare Norrköping 81
Bergqvist, O. H., Musikdirektör, Venersborg 75
†Bergstedt, C. F., Bruksegare, Skrukarp, Motala. H. L. 71
Bergstedt, Hugo, Lektor, Norrköping 87
Bergsten, A. G., Häradshöfding, Mora 78
Bergsten, Wilhelm, Med. D:r, Norrköping 91
Bergstrand, G. H., Kronolänsman... 81
Bergstrand, J. O., Fil. D:r, Vesterås 87
†Bergström, P. A., f. d. Statsråd, Landshöfding, Örebro. H. L. 70
Bielke, Nils, Grefve, Löjtnant, Sturefors, Linköping........................ 87

Invald

Biörkman, N. A., Godsegare, Rustorp, Jönköping........................ 1874
Björck, A. J., Kongl. Hofpredikant, Vestra Vram, Tollarp.............. 74
Björkenstam, K. W., Häradshöfding, Strömsnäs, Orresta................. 73
Björkman, C. A. T., Landshöfding, Gefle 59
Björkman, C. J., f. d. Protokollssekreterare................................ 81
Björkman, S. P. A., Fabriksidkare, Karlshamn................................ 76
Björnstjerna, R. M., Generalmajor, Gefle 71
Blomberg, A. Th., f. d. Apotekare, Lindesberg 75
Blombergh, Fr., Fabriksidkare, Drag, Norrköping 81
Blomstrand, Chr. W., Fil. D:r, Professor, Lund........................... 74
Blumenberg, H. G., Kyrkoherde, Östra Ryd, Rydbo 87
Blüm, G., f. d. Öfverste-Löjtnant, Sköfde 74
Bohmansson, C., Rådman, Kristianstad 74
**Boije, Vald., Grosshandlare, Göteborg. St. L.............................. 76
Boisman, E. von, Öfverstelöjtnant, Hogneryd, Skärblacka.............. 81
Bolin, O. V., Kyrkoherde, Kungsåra, Vesterås 87
Bolinder, A. M., Landssekreterare, Mariestad 73
Bolinder, T. W. Th., Ingeniör, Folkhögskoleföreståndare, Önnestad ... 73
Boman, C., Grosshandlare, Vesterås 74
**Bonde, Carl Trolle-, Grefve, Trolleholm, Trollenäs. St. L............ 73
Borg, F. G., Apotekare, Strömstad 87
Bosæus, R. W., Borgmästare, Arboga 73
Boström, C. J., Stadsläkare, Sölvesborg 87
Brandberg, C. A., Kyrkoherde. Korsnäs.................................. 87
Brandel, H. W., Stadsingeniör, Göteborg 76
**Brandt, Axel, Grosshandlare, Gefle. St. L..................................
Bratt, G., Löjtnant, Disponent, Dalkarlsberg 75
Bredin, P. N., Jägmästare, Åtorp, Laxå 81
Broander, J. J., Kyrkoherde, Hafdhem 74
Brolin, J. G., Grosshandlare, Stugsund 74
Brun, C. E., Apotekare, Smedjebacken 77

Invald

Brunnberg, J. G., f. d. Landträntmästare, Upsala 1873
Brusewitz, C. J., Grosshandlare, Göteborg 75
Bråkenhjelm, C. M., Häradsskrifvare, Hult, Slöinge 73
Bånge, C. A., Prost, Nykil 87
Bååth, J. L., Häradshöfding, Odensvik, Odensviholm 73
Böklin, D., Possessionat, Täckhammar, Nyköping 82
**Börjesson, L., Bryggare, Göteborg. St. L.................................. 76

**Carlander, Chr., Grosshandlare, Göteborg. St. L....................... 76
Carlberg, P. M., Bergsingeniör, Ställdalen 81
Carlén, A., Bruksegare, Bollnäs ... 76
Carlsson, E., Bruksegare, Stadra, Gyttorp 74
Carlsson, J., Kyrkoherde, Vederslöf 87
Carlstedt, Israel, Kontraktspr., Karlstorp 87
Carlstein, J. E. F., Kronofogde, Mösseberg, Hångsdala 73
Carlström, C. F., Kronolänsman, Elfdalen 87
Christiernin, Ad. Fr., Lasarettsläkare, Sundsvall 81
Coijet, G., Kapten, Norrtorp, Pålsboda 76
Colliander, C. A., Prost, Romeled, Skrehall 81
Colliander, J., Kyrkoherde, S:t Peters Kloster, Lund 87
*Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903) 81
Crafoord, C. O. L., Häradshöfding, Lyckeby 73
Cronqvist, G., Handlande, Malmö... 74
Cullberg, S. A., Löjtnant, Nartorp, Börrum 73

Dahlberg, J. P., Bruksegare, Bollsta, Nyland 81
Dahlman, A. G., Handlande, Sundsvall.................................... 87
Dandanell, A. E., Byggmästare, Nyland 81
Danielsson, C., Disponent, Bofors... 87
Danielsson, C. F., Grufingeniör, Stora Gården, Kopparberg.............. 81
†De Geer, Louis, Frih., f. d. Statsminister, Hanaskog, Kristianstad. H. L.................................... 64
**Degerman, C., Jägmästare, Piteå. St. L.................................... 73

Invald

De la Gardie, Malvina, Grefvinna, Öfverhofmästarinna, Hamiltonhouse, Helsingborg ....
De Maré, A., Bruksegare, Ankarsrum 1874
**Dickson, Axel, Godsegare, Skepsta, Björnlunda. St. L.................. 75
**Dickson, Oscar, Frih., Fil. D:r, Grosshandlare, Göteborg. St. L. 75
Dickson, Rob, Landshöfding, Malmö 91
Dickson, W., Fil. D:r, Seckestad, Moholm 74
Donnér, Aug., Häradshöfding, Sölvesborg 87
Dumky, A., Landsfiskal, Torsåker 87
Dumrath, W., Jägmästare, Singö, Grisslehamn 74
Dymling, Sv., Grosshandlare, Göteborg 92

**Eberstein, Chr., Bankdirektör, Norrköping. St. L........................ 74
Ehnbom, C. F., Handlande, Kalmar 75
Ehrensvärd, Alb., Grefve, f. d. Landshöfding, Tosterup, Svenstorp...... 73
Ekedahl, G. W., Kyrkoherde, Ljunga, Boarp.................................. 87
Ekelund, S. G. A., Häradsskrifvare, Hångers, Ljungby 73
Ekevall, A. T., Häradshöfding, Deglinge, Skellefteå 73
Ekevall, Fru, Deglinge, Skellefteå... 92
Ekman, C., Bruksegare, Finspong 73
Ekman, Isidor, Stadsläkare, Hudiksvall.................................... 87
**Ekman, J. J., Grosshandlare, Göteborg. St. L.......................... 73
Ekström, C. F., Rådman, Vexiö ... 74
**Elgérus, D. J., Fabriksidkare, Örebro. St. L. 74
**Engelbrechtsson, G. A., Byggmästare, Örebro. St. L. 78
Engström, Herm., Handlande, Jönköping 87
Enhörning, Constance, Fru, Norrköping 87
*Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping (1878—1892) 78
Ewert, W. Th., Grosshandlare, Göteborg 76

Falck, Gustaf E., Grosshandlare, Halmstad 76
Fahlstedt, G. V., Ingeniör, Eskilstuna 88
Fehrman, Carl, Kontraktsprost, Träslöf, Varberg (1892—1906)......... 87
Fernqvist, B., Rektor, Örebro 87

Invald
Fischer, A. A., Kyrkoherde, Hångsdala ... 1887
Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö ... 78
Flensburg, Theodor, Konsul, Malmö 91
Flinta, Gust., Skolföreståndare, Hedemora ... 87
Florman, M., f. d. Landssekreterare, Gefle ... 73
*Flygt, L. A., Disponent, Ljungå, (1881—1895) ... 81
**Fogelin, C. J., Possessionat, Hintzegården, Mölltorp. St. L. ... 76
Forselles, Alb. af, f. d. Löjtnant, Ekensberg, Enhörna ... 82
Forssander, J. H., Kyrkoherde, Stenbrohult, Diö ... 87
Forsberg, S. P., Handlande, Valdemarsvik ... 74
**Forssell, A. F., Grosshandlare, Sundsvall. St. L. ... 75
Fosselius, C. A., Handlande, Kumla 76
Frænckel, J. C., Handlande, Göteborg ... 76
Frænkel, And., Kapten, Norra Degerfors ... 90
Frisk, E., Fabriksidkare, Hudiksvall 73
Frisk. P. E., Kontraktsprost, Häfverö 87
Fröberg, C. A., Borgmästare, Hernösand ... 73

Gahn, L. R., Ingeniör, Wikmanshyttan, Norn ... 74
Gauffin, A., Apotekare, Kristianstad 76
Gegerfelt, Thor von, Ingeniör, Helsingborg ... 90
Geijer, J. O., Fil. D:r, Kontraktsprost, Frändefors ... 73
Genberg, A., Kronolänsman, Bollnäs 87
Genberg, J., Kyrkoherde. Lit ... 87
**Gibson, James, Fabriksidkare, Göteborg. St. L. ... 76
Godée, Albert, Apotekare, Skeninge 77
Gran, P., Apotekare, Sundsvall ... 77
Granberg, C. G., Rådman, Eskilstuna 78
Grevesmühl, Osc., Godsegare, Herrestad, Stallarholmen ... 77
Grundberg, L., Med. D:r, Lasarettsläkare, Venersborg ... 87
*Grönwall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895) ... 81
Gustafsson, Hans, Disponent, Tidaholm ... 81
Gustafsson, J. G., Kronolänsman, Elghult ... 37
Gyllenstierna, Nils, Friherre, Godsegare, Elfdalen, Klippan ... 76

Invald
Göransson, G. F., Bruksegare, Sandviken ... 1874
Göthe, C. G. Skogsinspektör, Vexiö 73

Hagendahl, C. A., Grosshandlare, Örebro, St. L. ... 75
Hallborg, O, Kontraktsprost, Torstuna, Torstunaby ... 87
Halldin, H., Fabrikör, Örebro ... 74
Hallgren, J. M., Kontraktsprost, Torsåker ... 74
Hallner, N., Kyrkoherde, Saleby ... 74
Hamilton, H. B. A., Grefve, Kammarherre, Blomberg, Lidköping 73
Hamilton, H. J., Friherre, Godsegare, Nerikes Boo ... 73
Hammarström, John, Med. D:r, Förste Stadsläkare, Kristinehamn ... 87
Hansson, A., Konsul, Helsingborg 76
Hasselblad, C. F., Disponent, Sprängsviken, Frånö ... 81
Hay, B., Disponent, Jönköping ... 73
Hedenlund, A., Handlande, Borås 81
Hedenstierna, F. L. S., Landshöfding, Vesterås ... 75
Hedman, C, J., Handlande, Falun 77
Helander, A. F., Justeringskontrollör, f. d. Förste Landtmätare, Nyköping 73
Hellberg, J. A., Häradshöfding, St. Vestansjö, Jönköping ... 73
Hellerström, Alfred, Arkitekt, Helsingborg ... 90
Hellerström, S., Fil. Kand., Godsegare, Marielund, Nettraby ...
Helling, N. A., Landssekreterare, Örebro ... 73
Hellstedt, Ernst, Fabrikör, Eskiltuna 91
Herlenius, J., Bruksegare, Storfors, Kristinehamn ... 74
Hessle, Birger, Hofrättsråd, Jönköping 75
Hjelm, Fr., Kyrkoherde, Å, Kuddby 87
Hjelmqvist, B., Fil. D:r, Kyrkoherde, Herslöf, Vallåkra ... 74
Hjertén, C. A., Kommissionslandtmätare, Stånghem, Kettiltorp ... 81
Hjertén, Sven, Häradshöfding, Sundsvall ... 87
Hofsten, E. von, Kapten, Hallandsberg, Fägred ... 71
Holck, Helène, Fröken, Göteborg ... 92
Holm, C. J., Kontraktsprost, Ed, Väsby ... 75
Holm, G., Häradshöfding, Bollnäs 78
Holm, Fredr., Handlande, Göteborg 76
Holmberg, C. A., f. d. Landssekreterare, Vexiö ... 73
Holmberg, Eric, Fabriksidkare, Södertelje ... 81

Invald

Holmquist, A. L., Rådman, Arboga 1874
Holmsten, Sv. O., Handlande, Norrköping ... 78
Hultman, Joh., Fabriksidkare, Malmö 91
Hård af Segerstad, Gust., Konsul, Nyborg, Bålsta ... 74
Häggbom, O., Konsul, Skellefteå ... 74
Hägglund, J. H., Kyrkoherde, Vestra Karup ... 87

*Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905) ... 90
Ihrfors, A. W., Med. D:r, Provinsialläkare, Vesterås ... 81
Indebetou, C. G., Godsegare, Forssa, Nyköping ... 63
Isberg, A., Kapten, Göteborg ... 87

Jacobi, V., Med. D:r, Sölvesborg... 74
Jacobson, P. E., Disponent, Ekeby, Vrena ... 81
Jacobsson, S. M., Handlande, Torpshammar ... 75
Jansson, J. E., Bruksegare, Saxån, Persberg ... 81
Janzon, Gust., Rådman, Nyköping 76
Johansson, C. H., Lektor, Vesterås 87
Johansson, G. W., Grosshandlare, Vexiö ... 91
**Johansson, J., Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 76
Johansson, K. L., Kyrkoherde, St. Mellby, Sollebrunn ... 87
Johansson, S. J., Handlande, Jönköping ... 76
Johnsson, J., Trafikchef, Kopparberg 81
Josephsson, H., Handlande, Göteborg 76

Kahnberg, C. G., Kronolänsman, Skede ... 87
**Kaijser, A., Apotekare, Enköping. St. L. ... 76
Kamph, Oscar, Trafikchef, Finspong 75
Kemner, L. D., Grosshandlare, Ystad 77
Kjellberg, C. A., Konsul, Göteborg 76
Kjellberg, Emil, Disponent, Kristinehamn ... 87
Kjellberg, Jonas, Ingeniör, Bofors... 87
Kjellberg, N. G. Professor, Upsala 74
Kjellerstedt, A. F., f. d. Öfver-Jägmästare, Fjäl ... 73
Kjellin, Joh., f. d. Landskamrer, Upsala ... 73
Kjellqvist, J., Kontraktsprost, Hvalstad, Ekedalen ... 81
Knös, G. B., Med. D:r, Hopitalsläkare, Vadstena ... 87
Kobb, Aug., Handlande, Göteborg 75

Invald

Koch, A. M., Bruksegare, Uddevalla ... 1874
Kollberg, Gust., Handlande, Göteborg ... 76
Koræn, A. V., Apotekare, Eskilstuna 77
Krook, Rob., Häradshöfding, Örebro 78
Krook, V., Bruksförvaltare, Gylgen, Öfverkalix ... 75
Kärrberg, A., Grosshandlare, Göteborg ... 77
Königsfeldt, E. W. R. L., Häradshöfding, Smedjebacken ... 73

**Lagerfelt, C. A. M., Friherre, Öfverste, Linköping. St. L. ... 75
Lagerlöf, L., Bruksförvaltare, Långrör, Söderhamn ... 81
Lagerlöf, N., Snickare, Lidköping... 74
Lagermark, C. C., Apotekare, Uddevalla ... 76
Landgren, J. F., Fabriksidkare. Sundsvall ... 91
*Larsson, Aug., Grufförvaltare, Striberg (1881—1895) ... 81
Larsson, L., Kronolänsman, Rätansbyn ... 87
Larsson, Z., Stadsingeniör, Upsala 78
Leczinsky, C. S. F., Häradsskrifvare, Lit ... 73
Lewenhaupt, Casimir, Grefve, Kapten, Malma, Vesterås ... 74
Lewenhaupt, Eug., Grefve, Biblioteksamanuens, Upsala ...
Lexow, A. C., Bruksegare, Forsnäs, Karlstad ... 74
Liberg, Bernh., Fabriksidkare, Rosenfors, Skogstorp ... 78
Lidell, Sv. Ch., f. d. Öfver-Jägmästare, Nyköping ... 75
Lidén, Th. N., Stadsfiskal, Gefle ... 73
Liedholm, J. F., Med. D:r, Öfverläkare, Vexiö ... 75
Lilienstolpe, A. O., f. d. Öfverste-Löjtnant, Ogestad, Odensviholm 73
Liljeqvist, P., Fabriksidkare, Eskilstuna ... 87
Liljesköld, K. A., Häradshöfding, Arvika ... 74
Lilliehöök, G., f. d. Major, Hofors, Robertsholm ... 74
Lilliehöök, J. F., Öfverste, Körtingsberg, Vretstorp ... 74
Lindahl, V. N., Fil. D:r, f. d. Auditör, Karlskrona ... 75
Lindblom, S. A., Kontraktsprost, Rappestad, Bankeberg ... 87
**Lindegren, Th., Handlande, Hudiksvall. St. L. ... 75

Invald

Linderberg, Gust., Fabrikör, Sundsvall 1887
Lindgren, A., Fabrikör, Karlstad ... 74
Lindgren, Joh., Apotekare, Lund... 78
Lindstein, Th., Grosshandlare, Falun 76
Lindström, L., Maskindirektör, Kristinehamn 87
Lindström, N. J. O. H., Fil. D:r, Hofpredikant, Kontraktsprost, Glemminge 87
Linné, S. B., Kyrkoherde, Eldsberga 73
Littorin, A. T., Kapten, Upsala ... 87
*Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara (1878—92) 78
Ljungberg, J., Handlande, Norrköping 78
**Ljunggren, C. J. F., Ingeniör, Kristianstad. St. L. 81
Ljunggren, Ivar, Tullförvaltare, Trelleborg 74
**Ljungquist, O., Bruksegare, Munksjö, Jönköping. St. L. 74
*Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895) 81
Lundeberg, Sigsten, Sysslomam, Upsala 88
*Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901) 87
Lundström, C. H., Bergmästare, Filipstad 75
Lundström, K. A., Agent, Piteå ... 89
Lyckholm, Joh. V., Kronofogde, Leksand 78
Lyrholm, O., Grosshandlare, Göteborg 77
Lönner, G. A., Konsul, Karlskrona 74
Löwen, A., Trolle-, Frih., Kammarherre, Gärdesta, Gnesta 76

Malm, L. P., Rådman, Eskilstuna 74
Mannerstråle, O., Bruksegare, Stegeborg 73
Marklund, J., Sågverksegare, Löfånger 75
Markstedt, A., Kapten, Skellefteå... 81
Markstedt, D. R., Grosshandlare, Skellefteå 75
Martin, A. F., Borgmästare, Södertelje 73
Matthiesen, S. O., v. Konsul, Sandås Ottenby 87
Meijer, C., Konsul, Göteborg 74
Meijer, F., Fil. D:r, Kyrkoherde, Hammarlöf, Fjerdingslöf 74
Melin, P., f. d. Öfverste, Göteborg 74
Metzén, K. J., f. d. Kansliråd, Linköping 73
Michaelson, Knut, Bruksegare, Schebo, Norrtelje 90

Invald

Moberg, C. D., Disponent, Norrköping 1887
Molin, A. W., Rektor, Norrköping 91
Möller, J. M., Stadsmäklare, Göteborg 76
Mörner, A. E. K., Grefve, Godsegare, Björksund, Nyköping 73
Mörner, C. H., Apotekare, Norrköping 87
Mörner, H. S., Grefve, Bruksegare, Stjernfors, Kopparberg 81

Nilsson, Arvid, Fabriksidkare, Eskilstuna 87
Noræus, U. V., Kyrkoherde, Högbo, Sandviken 75
Nordenfelt, C., Borgmästare, Kristinehamn 73
Nordenfeldt, J., Grosshandlare, Göteborg 76
Nordenfeldt, O., Kammarherre, Björneborg 73
Nordqvist, C. J., Kronolänsman, Stocksund 87
Nordström, C., Ingeniör, Jönköping 87
Nordvall, A. L., Lektor, Strengnäs 75
Norén, G. L., Disponent, Åsbacka, Söderhamn 75
Norman, V. S., Grosshandlare, Arboga 74
Norrby, Carl, Professor, Upsala ... 87
Nygren, G. M., f. d. Kronofogde, Karlstad 73
Näs, N. O., Grosshandlare, Östersund 75
*Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904) 90

Ocklind, Carl, Rektor, Skellefteå ... 81
Odencrantz, G. D., Öfverste, Landskrona 66
Olbers, M., Kamrer, Göteborg 76
Olsén, Gottfr., Fabriksidkare, Arvika 76
Olson, C. A., Landssekreterare, Kristianstad 87
Orstadius, A., Ingeniör, Piteå 81
Ortman, E. G., Kyrkoherde, Åkerby 74
Otter, B. S. von, Friherre, Major, Kristianstad 81

Palm, G. H., Kyrkoherde, Forsmark 87
Palmberg, C. A., Kronolänsman, Moda, Tranås 81
**Petré, P., Grosshandlare, Oskarshamn. St. L. 76
Pettersson, Carl Edv., Regementsintendent, Helsingborg 81

Invald

Peterson, G., Vice Konsul, Karlskrona ... 1874
Pettersson, J., Handlande, Öfverammer, Ragunda ... 77
*Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903) ... 87
Pettersson, Sam., Guldsmed, Linköping ... 89
Peyron, G., Friherre, Generalmajor, Helsingborg ... 73
Philipson, John, Grosshandlare, Norrköping ... 81
Polheimer, A. F., Rådman, Falun 78
Posse, Knut, Grefve, Kammarherre, Bergqvara, Räppe ... 76
Posse, L., Grefve, Major, Engelholm 74
Post, L. von, Kapten, Hagbyholm, Vesterås ... 74
Printzsköld, O., Kabinettskammarherre, Landshöfding, Nyköping... 74
**Pripp, Carl, Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 76

*Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902) ... 87

Raab, G., Frih., Kammarherre, Helgerum, Verkebäck ... 73
Ramel, O. A., Friherre, Godsegare, Öfveds kloster, Bjersjölagård ... 76
Rappe, Chr., Frih., Godsegare, Strömsrum, Pataholm ... 91
Rasch, E., Konsul, Hudiksvall ... 74
Regnstrand, E. O., Fabrikör, Vadstena ... 77
Remahl, C. O., Apotekare, Ronneby 77
**Rettig, C. A., Bruksegare, Kilafors. St. L. ... 69
Richter, G., Häradshöfding, Venersborg ... 87
Ringborg, Edward, Grosshandlare, Norrköping ... 91
Ringborg, Gust., Disponent, Norrköping ... 81
Ringborg, Joh., Ingeniör, Norrköping 73
Ringius, J. A., Kronofogde, Göteborg 73
*Ringström, R. W., Apotekare, Filipstad ... 76
Ringström, Th., Målare, Jönköping 74
Risberg, P. F., Rådman, Norrköping 81
Rissler, P. G., Landssekreterare, Östersund ... 73
Rogberg, C. G., Bruksförvaltare, Ferna bruk ... 76
Rohlin, A., Rådman, Kongelf ... 74
Ros, A., Bruksegare, Långbanshyttan 73
Rosengren, L., Kontraktsprost, Väddö 74

Invald

*Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902) ... 1887
**Runer, Carl, Konsul, Gefle. St. L. 74
Ryding, Carl, Landträntmästare, Venersborg ... 78
Ryding, J. M., f. d. Landskamrerare Venersborg ...
Ryman, Victor, Häradshöfding, Karlstad ... 77
Röhss, August, Grosshandlare, Göteborg ... 77
Röhss, W., Konsul, Göteborg ... 77

Sandberg, C. O. W., Grosshandlare, Norrköping ... 81
*Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901) ... 87
Sandqvist, S. J., Borgmästare, Hudiksvall ... 87
Sandström, N. A., Trafikchef, Sandarne ... 81
Schéele, Götrik von, Kammarherre, Kilanda, Elfängen ... 75
Schenström, O., Borgmästare, Köping 73
Schenström, Wilh., Öfverste, Östuna, Köping ... 74
Schmidt, C. J. G. af, Friherre, Öfverste, Hofra, Nyköping ... 73
Schröder, A., Kronofogde, Gefle ... 73
Schürer v. Waldheim, W., Godsegare, Mellingeholm, Norrtelje ... 90
Schöning, Gabriel, Grosshandlare, Söderhamn ... 81
Schöning, J. F. G., Konsul, Stugsund ... 74
Serrander, C. A., Fabrikör, Sundsvall 75
Siegbahn, P., Konsul, Ronneby ... 74
Simonsson, Alb., Trafikchef, Falkenberg ... 87
Sjöbring, P., Teol. D:r, Biskop, Kalmar 74
Sjöcrona, C. A., Landshöfding, Mariestad ... 74
Sjögréen, C. M., Skogsinspektör, Omberg, Alvastra ... 75
Sjöstedt, C., Handlande, Hjo ... 76
Sjöstrand, N. J., Kyrkoherde, Hinneryd ... 81
**Skarstedt, C. A., Kapten, Hamningeniör, Malmö. St. L. ... 73
Smedberg, J., Lektor, Malmö ... 88
Smith, J. G., Apotekare, Ystad ... 75
Sparre, N. G. A., Grefve, Kammarherre, Mariedal, Lundsbrunn ... 73
Staël, von Holstein, O. W., Frih., President, Jönköping ... 87
Stedt, N. M., Borgmästare, Sölvesborg ... 73
Stenberg, C., Handlande, Visby ... 75

Invald

Stenberg, J. M., Kyrkoherde, Rölanda 1887
Stolpe, K. W. L., Öfverste-Löjtnant, Umeå ....
Strandh, J., Kontraktsprost, Habo... 81
Stridsberg, Ernst, Bruksegare, Trollhättan 74
Strokirch, J. P. F. O. von, Hofmarskalk, Strömsberg, Jönköping ... 73
Ström, M., Kronolänsman, Öfver-Torneå 87
Strömholm, C. O., Apotekare, Ragunda 77
Stålberg, Aug., Fabriksidkare, Eskilstuna 87
Stånggren, Fr., Borgmästare, Linköping 73
Sundberg, Aug., Grosshandlare, Sundsvall 75
Sundberg, A. N., Erkebiskop, Upsala 75
Sundelin, J. A. I., Kontraktsprost, Jönköping 87
Sundin, Nils, Bruksegare, Alkvettern, Kristinehamn 75
Sundström, Alfr., Handlande, Jönköping 76
**Svahn, Joh., Fabriksidkare, Vik, Vexiö. St. L. 75
Svanberg, J. W., Handlande, Kristianstad 76
Svanlund, J. F. E., Telegrafkommissarie, Karlskrona 78
Svedelius, A. E., Öfverste, Djursholm, Danderyd 75
Svengren, J., Fabrikör, Eskilstuna 64
Svenson, J. E., Rådman, Askersund 87
Swartling, Axel, Konsul 81
Swartz, Betty, Fru, Norrköping ... 87
Swartz, Carl, Fabriksidkare, Norrköping 81
*Swartz, P., Fabrikör, Norrköping, (1887—1901) 87
Swedmark, F., Inspektor, Söderhamn 81
Sydow, C. F. von, Apotekare, Halmstad 76
Sääf, A., Fabrikör, Norrköping 74
Södergren, A. W., Postmästare, Örebro 74
**Söderberg, Jak. Sam., Teol. och Fil. D:r, Prost, Hanebo, Kilafors. St. L. 90
Söderlund, Fredr., Doktor, Upsala 87
Söderman, H., Handlande, Upsala 75
Söderström, C. W., Kyrkoherde, Elfdalen, Mora 87
Sörvik, M. D., Handlande, Göteborg 76

Taube, G., Friherre, Lidhem, Vexiö 81
Ternstedt, John, Kyrkoherde, Fägred 87

Invald

Tham, V., Disponent, Husqvarna 1881
Thorburn, V. F., Konsul, Uddevalla 69
Thormählen, C. C., Fabrikör, Göteborg 76
Thorslund, J. L., Handlande, Enköping 81
Torssander, Ax., Kyrkoherde, Vårdinge, Mölnbo 87
Trysén, A., Bergmästare, Luleå ... 81
Trägårdh, Joh., j:r, Handlande, Göteborg 76
Trägårdh, L., Fil. D:r, Kyrkoherde, Höja, Engelholm 74
Törnlund, F. O., Handlande, Upsala 78
**Törnqvist, Nicolaus, Major, Visby, St. L. 75

Uggla, Reinh., Kapten, Bruksegare, Sikfors 74
Ullman, U. L., Biskop, Strengnäs... 91

Varenius, C. E., Landssekreterare, Karlstad 73
Vult von Steijern, C., Frih., Stationsinspektor, Laxå 81

Wachtmeister, A. K. Trolle-, Grefve, Hofmarskalk, Trolle-Ljungby, Gualöf 73
†Wærn, C. F., f. d. President, Baldersnäs, Billingsfors. H. L....... 64
**Wahlbeck, L. G., Grosshandlare, Vesterås. St. L. 74
Wahlgren, J. E., Fabrikör, Göteborg 76
*Wahlund, C., Docent, Upsala (1889—1903) 83
**Wahlström, J. G., Kyrkoherde, Barkarö. St. L. 74
Wahren, Rich., Fabriksidkare, Norrköping 81
Waldenström, W., Trafikchef, Ystad 87
Wallberg, I., Fabrikör, Halmstad ... 46
Wallén, O. A., Kontraktsprost, Jerfsö 74
*Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903) 76
**Wallin, H. T., Fil. D:r, Kontraktsprost, Forsa. St. L. 74
Wallin, J. O., Rådman, Södertelje 75
Wallstersson, C. J., Fil. D:r, Kontraktsprost, Färentuna, Svartsjö 74
Wallström, Axel, Handlande, Uddevalla 76
Wallström, C., Ingeniör, Åker, Trollhättan 81
*Walter, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901) 87
Vannberg, A. A., Rådman, Söderhamn 74

Invald
Warburg, S. E., Generalkonsul, Göteborg ... 1874
Wedberg, C. W., Apotekare, Engelholm ... 76
Wedin, Lorens, Bryggare, Visby ... 92
Weinberg, C. G., Lagman, Karlstad 73
Welinder, Birger, Godsegare, Svalöf 87
Wennberg, E. O., Rådman, Lidköping 90
Wennström, Otto, Kronofogde, Skogstorp ... 73
Wernstedt, Lago von, Borgmästare, Strengnäs ... 73
Westerberg, J. J., f. d. Provinsialläkare, Upsala ... 75
Westerdahl, F., Apotekare, Upsala 77
*Westerlund, Ernst, Stadsläkare. Enköping (1881—1895) ... 81
Westholm, G. A.. Kontraktsprost, Vester Fernebo ... 87
*Westman, J. Karl, Rådman, Hernösand ... 78
*Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895) ... 81
Westrell, G., Kapten, Ystad ... 87
Wetter, J. B., Godsegare, Bärsta, Hackvad ... 74
Wetterberg, M., Apotekare, Torpskrona, Fränsta ... 77
Widman, C. A., Handlande, Alvesta 77
*Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892) ... 78

Invald
Wijk, Olof, Grosshandlare, Göteborg 1873
Wikander, E. J., Borgmästare, Örebro ... 73
Wikström, O., Borgmästare, Söderhamn ... 87
Witthoff, N. A., Kronofogde, Araskoga, Vollsjö ... 73
Wittlock, J. A., f. d. Regementsläkare, Vexiö ... 87
*Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906) ... 92
*Wulff, Fredr., Professor, Lund (1888—1902) ... 88
Wångenberg, Th., Förvaltare, Gålön, Stockholm ... 87
Wästfelt, A., Major, Malmö ... 74

**Yngström, C. J., Bruksegare, Villingsberg, Valåsen. St. L. ... 76

Zander, G., Konduktör, Norrköping 78
Zetterberg, Harald, Godsegare, Lidingön ... 73

Åberg, A. J., Rådman, Örebro ... 74
Åberg, Frithiof, Disponent, Norrköping ... 78
Åhlander, Alfr., Ingeniör, Norrköping 92
Åqvist, Ph., Kapten, Göteborg ... 76
Årnell, G., Handlande, Trelleborg... 73
Åsbrink, Helmer, Kyrkoherde, Bro 87

Utländske Ledamöter:

Invald
Julin, E. Lindsay von, Bruksidkare, Karis, Fiskars bruk, Finland ... 1875
Konstflitföreningen, Helsingfors ... 89
Kunstindustri-Museet, Kristiania ... 87
Lindfors, J. af, General, Helsingfors ... 87

Öfrige utom Sverige bosatte medlemmar återfinnas under »Hedersledamöter, Korresponderande och Ständiga ledamöter».

14. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886.
Pris 2 kr.

Innehåll: Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne. Af *Gustaf Upmark.* — Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. Af *W. Hoffstedt.* — Tafvelramen och dess historia. Af *Georg Göthe.* — En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden.

15. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1887.
Pris 2 kr.

Innehåll: Om mönsterskydd. Af *Hugo E. G. Hamilton.* — Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen. Af *Ludvig Looström.* — Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. Af *E. S.* — Det svenska rummet under renässansen. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Om lim och limning. Af *A. E. Lundberg.* — Strödda meddelanden.

16. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1888.
Pris 2 kr.

Innehåll: Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720. Af *C. Eichhorn.* — Om lödning. Af *A. E. Lundberg.* — Hvad är fornnordisk stil? Af *Hans Hildebrand.* — Svenska Slöjdföreningen på den nordiska industri-, landtbruks- och konstutställningen i Köpenhamn. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

17. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1889.
Pris 2 kr.

Innehåll: Om reseberättelser, afgifna af fabriks- och handtverksidkare, som med statsunderstöd företagit resor i utlandet. Af *G. M. Lamm.* — Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar (Sèvres, Les Gobelins, La Savonnerie, Beauvais). Af *Ludv. Looström.* — Moderna väggmålningar och deras teknik. Af *Gustaf Upmark.* — Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid. Af *C. A. Ossbahr.* — Om träarbetens hopsättning och färgning. Af *A. E. Lundberg.* — Det tekniska läraremötet i Stockholm. Af *Victor Adler.* — Det svenska rummet under barocktiden. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Strödda meddelanden.

18. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1890.
Pris 2 kr.

Innehåll: En allmän skandinavisk industri- och konstutställning i Stockholm. Af *Ludvig Looström.* — En blick på konstslöjden inom Södra Sverige. Af *G. J:son Karlin.* — Öfversigt af några inom den mindre metallmanufakturen förekommande formgifningssätt, som grunda sig på metallernas smid- eller tänjbarhet. Af Professor *J. O. Andersson.* — Om målningarne i Johannes kyrka i Stockholm. Af *Bernhard Salin.* — Ett svenskt bosättningsmagasin för 150 år sedan. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

19. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891.
Pris 2 kr.

Innehåll: Engelsk möbelkonst. Af *Carin Wästberg.* — David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet. Af *C. A. Ossbahr.* — Gustaviansk stil. Af *Ludvig Looström.* — Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. Af *Fredrik Lilljekvist.* — En möbelstudie i industriutställningen i Göteborg. Af *Viktor Adler.* — Strödda meddelanden.

Ledamot af Svenska Slöjdföreningen erhåller ett friexemplar af årets Meddelanden.

Följande arbeten, närmast afsedda för **snickare** och **smeder,** äro utgifna af *Svenska Slöjdföreningen:*

Handbok för val och inköp af hjelpmaskiner.

Pris 1 krona.

Om lim och limning.

Pris 25 öre.

Om träarbetens hopsättning och färgning.

Pris 25 öre.

OM LÖDNING.

Pris 25 öre.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1893.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1893.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen hafva förut utkommit och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken**, af *Adolf Lundgren*. Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878*, af *L. Looström*. Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Af *J. O. Andersson*. Pris 20 öre.

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd.** Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg*. Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder**, af *J. O. Andersson*. Pris 4 kronor. *När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.*

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på slöjdutställningen i Berlin 1879* af *Gustaf Upmark*. Pris 40 öre.

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglyserinens egenskaper m. m., utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist*. Pris 4 kr.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin*. Pris 50 öre.

9. **Om friktionen**, af *Nils Rahm*. Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser**, af *J. O. Andersson*. Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck*. Pris 2 kr.

12. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Af *Ludvig Looström*. — Strödda meddelanden om Japans industri. Af *J. O. Andersson*. — Några ord om svensk konstslöjd under år 1883. Af *G. Upmark*.

13. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885.** Pris 1: 50.

Innehåll: Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola. Af *J. O. Andersson*. — Svenska allmogeväfnader. Af *J. Kulle*. — Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström*.

14. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886.** Pris 2 kr.

Innehåll: Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne. Af *Gustaf Upmark*. — Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. Af *W. Hoffstedt*. — Tafvelramen och dess historia. Af *Georg Göthe*. — En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström*. — Strödda meddelanden.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1893.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1893.

INNEHÅLL:

Sid.

Den s. k. empire-stilen. En kulturbild från det sen-gustavianska tidehvarfvet. Af *Ludvig Looström* 1

Om kyrklig textil konst. Af *Agnes Branting* 36

Tessins lusthus. Af *E. Jacobsson* 48

Några moderna, svenska praktband. Af *F. R. M.* 61

»Drottning Sofia Magdalenas toalett». Af *C. A. O.* 66

Strödda Meddelanden: 77

W. Morris väfda tapeter. Af *J. B.* — Bröderna Erikssons skåp. Af *C. W.* — Svenska hjelpmaskiner för den mindre industrien. Af *Gustaf Flinta.* — Bokanmälningar. — Planschtext till Sv. Slöjdföreningens mönster-album 1893. Af *C. A. O.* — Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar år 1893 113

Den s. k. empire-stilen.

En kulturbild från det sen-gustavianska tidehvarfvet.

Af

Ludvig Looström.

Ännu torde hos mången den utställning lefva i friskt minne, som Svenska Slöjdföreningen gemensamt med Nationalmuseum för två år sedan anordnade i konstföreningens förra lokal, under namnet den gustavianska utställningen. Den var, så att säga, ett litet monument af gedignaste och elegantaste art öfver konung Gustaf III:s och hans tidehvarfs smak, och det vitnesbörd, den i detta hänseende gaf öfver denna tid, kan sammanfattas i de orden: den ville det sköna och framtrollade det.

I det föredrag, jag en afton höll i och öfver denna utställning,* hade jag tillfälle att belysa de för denna smakriktning egendomliga dragen och att uppvisa, hvarest den gustavianska tiden hemtade sitt skönhetsideal: att det var det franska hofvet, som angaf tonen, dock icke *det* franska hof, hvaruti rokokokonsten firade sina triumfer och sina orgier, icke Ludvig XV:s och hans favoriters hof, utan Ludvig XVI:s och Marie Antoinette's, der smaken, utledsen vid den utlefvade rokokons numera förvridna och onaturliga drag, ännu en gång sökte och fann sin räddning hos antiken, i dess ornament- och formverld. Detta gick så mycket lättare, som, hvad man eftersträfvade, var enkelhet i formen och måttfullhet i ornamentiken, något som redan var ett utmärkande drag hos förebilderna. Dessa lån från antiken, som den

---

* Intaget i Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891, sid. 58—77.

gustavianska tidens konstslöjd i mycket så att säga lefde på, fingo dock icke i verkligheten bibehålla sin stränga antika prägel alldeles orubbad. Den moderniserades, den lämpades efter tidens lynne, och erhöll så i första rummet ett drag af vekhet och smidighet, af en nästan qvinlig elegans, och på samma gång af något förnämt afinätt, som för öfrigt i mycket återfinnes i den gustavianska tidens hela åskådningssätt och sällskapslif och der utgör det tongifvande draget. Man observerar denna modernisering af de antika förebilderna allra bäst, när man jemför den gustavianska tidens konstslöjdalster med den följande tidens, med revolutionens och kejsardömets eller den s. k. empire-stilens alster, d. v. s. med den smakperiod, hvilken i svenska historien sträcker sig ungefär från Gustaf III:s död intill omkring slutet af konung Carl XIII:s regering, och hvilken vi i Sverige skulle kunna ur stilsynpunkt kalla den sen-gustavianska.

* * *

Kort efter den franska revolutionens utbrott eller år 1790 skref den svenska literaturens originelaste tänkare Thomas Thorild följande om densamma: Fransyska revolutionen, denna gudomliga och största händelse på jorden näst syndafloden, detta yttersta domsens dån för tyrannierna, har gjort mig from som ett lamb. Jag kunde fara med frid och dö, om jag ej tyckte det just nu vara värdt att lefva.

Möjligen fans det många, både tänkare och tanklöse, som kände sig hågade att instämma i dessa Thorilds ord, säkert är, att de, som minst hade skäl att göra det och derför icke heller gjorde det, voro konstens och industriens representanter. Revolutionen riktade ett dråpslag särskildt mot den franska konstindustrin. Man började med att sätta de stora statsinstitutionerna Sèvres och Gobelin i vanrykte, sedan Marat i tidningen L'ami du peuple förklarat, att de borde indragas, då den förre kostade staten 200,000 francs om året för några porslinsserviser, som de kungliga skänkte bort, och den senare 300,000 francs årligen för att rikta skälmar och lycksökare, som han uttryckte sig, ord som innehålla flere osanningar än rader. Den omständigheten, att

konsten och den högre konstindustrin af helt naturliga skäl arbetat hufvudsakligen för de rike och mäktige, gjorde ock dess utöfvare misstänkta. Och det bör ju icke väcka förvåning att folk, som icke tålte se sina konungars och store mäns statyer på torgen utan kullkastade dem, om de också voro aldrig så stora konstverk, att folk, som icke kunde gå på gator som buro kungliga namn, att folk, som icke ens kunde spela kort med kortlekar, i hvilka konungar och drottningar förekommo, det kan icke väcka förvåning, säger jag, att sådant folk icke kunde lida dem, som arbetat åt dessa maktegande utan jagade dessa landets yppersta konstindustriela krafter öfver gränsen. Atelierena, der de finaste och utsöktaste möbelarbeten tillverkats, stängde sina portar, det bästa de tillverkat, hvilket tillhörde möblemanget i de många slotten, såldes på auktioner, som mången gång måste inställas af brist på köpare, och på gobelinfabrikens stora gård uppsattes ett s. k. frihetens träd, vid hvars fot hundratals kostbara väfnader — resultatet af hundratals sträfsamma arbetares konstfärdighet — uppbrändes. I sanning, Thorild hade rätt, när han drog fram liknelsen om syndafloden; för industrin var revolutionen en syndaflod. Den politiska sidan af saken ha vi ej här att göra med.

Så gick det till i Frankrike omkring år 1792. Detta år lönnmördades konung Gustaf III. Hos oss framkallade konungamordet visserligen ingen revolution, men det bildar i mycket slutpunkten i ett helt utvecklingsskede; det betecknar en af dessa milstolpar, vi så ofta anträffa på historiens mark. Vägen börjar nu gå åt annat håll, och äfven om vi till att börja med under vår vandring framåt finna många likheter med det gamla, erbjuder dock den nya omgifning, hvaruti vi befinna oss, snart ganska många öfverraskningar. För dem, som nu kommo till magten, gälde det i främsta rummet att bryta stafven öfver det gamla. Hertigen-regenten och hans gode vän Reuterholm täflade häruti med hvarandra. Den senare, som i själ och hjerta var aristokrat och för öfrigt en despot af värsta slag, gaf sig dock till en början min af att med nästan fanatisk ifver omfatta de frihetsläror, som predikades i Frankrike och buro sin frukt i revolutionen; och hertigen följde med åtminstone ett stycke på vägen. Gustaf III:s vänner sking-

rades åt alla håll. Äfven i hofvets yttre uppträdande märktes den olikheten, att man i stället för bruket af de gamla hofdrägterna kort efter konungens död började införa militära uniformer, med sablar, stöflar och sporrar, hvilket varit okändt i hofvets annaler under den gustavianska tiden. Nyheten föreföll mången vara ett steg i jakobinsk riktning, ehuru den väl ej blef så farlig till sina följder.* För öfrigt var det ju möjligt, att sparsamhet låg till grund för dessa förändringar. Det var ju nödvändigt att hushålla under de ekonomiskt brydsamma förhållanden, hvaruti riket befann sig. Förtjensten att söka inskärpa denna dygd kan ej frånkännas förmyndarestyrelsen, ehuru dess medlemmar för sina egna personer i allmänhet ej föregingo med något godt exempel; i detta fall hade hertigen-regenten sjelf många förebråelser att göra sig. Men i sin ifver att reformera, slogo de maktegande i mycket öfver målet och åstadkommo genom sina förordningar mera förvirring än förenkling.

Redan d. 11 Aug. 1792 offentliggjorde förmyndareregeringen en varning mot yppighet och öfverflöd, hvaruti Kongl. Maj:t bland annat förklarar sig skola uppsöka dem af Våra undersåtar, hvilka inskränka sina behof efter sina tillgångar, betyga dem Vår egen aktning vid alla tillfällen, vid tillträden till Vår person och vid befordringar, men deremot öfverlemna åt lagen eller föraktet och sitt eget öde slösaren och veklingen. På så sätt hoppas Vi, heter det vidare, förekomma den högst skadliga införsel af utrikes varor, hvarvid svenska handeln lider och ett redbart mynt försvinner, dels understödja de näringar, hvilka, här med mycken kostnad anlagda, nu mera drifvas till en fullkomlighet, som täflar med de mest ryktbara i andra länder. Om Vi derför med afsky anse ett skadligt bruk af utrikes tillverkningar, anse Vi med så mycket större tillfredsställelse uppmuntran och afsättning i alla slag af inhemska o. s. v.

Bästa beviset på det nya sparsamhetsbegäret är den märkliga förordning till hämmande af öfverflöd och yppighet, som utgafs d.

---

* Se Gustaf Mauritz Armfelt. Studier ur Armfelts efterlemnade papper af Elof Tegnér II, sid. 19, och G. G. Adlerbeths Historiska anteckningar ånyo utgifna af Elof Tegnér. Från tredje Gustafs dagar, sid. 12.

1 Jan. 1794. Redan några månader efter konung Gustaf III:s död hade förmyndareregeringen utfärdat ett cirkulär till konungens befallningshafvande att underrätta innevånarne i de olika länen, det hertigen-regenten ej mottoge någon, som visade sig i utländska tillverkningar, spetsar och annan fåfänga. 1794 års förordning utgör dock hufvuddokumentet i fråga om den nya tidens uppfattning af statens rätt att ingripa särskildt på smakens område och dermed på det enskilda lifvets, och den visar redan der, att den ej hyste betänkligheter att trampa sina vackra frihetsfraser under fötterna, på samma gång den sökte klafbinda den industriela företagsamheten genom småaktiga lagparagrafer. Förordningen, som är hållen i den svulstiga och patetiska stil, som utmärker Reuterholms penna, ehuru den ej lär vara af honom, begynner med en klagan, att regeringen icke utan största bekymmer sett den hos nationen mer och mer tilltagande böjelsen för öfverflöd och prakt; och den fortsätter ungefär på följande sätt: Öfvertygade, att det onda ej har sin grund i nationens verkliga lynne utan i en flygtig förvillelse, vilja Vi ej föreställa oss, att detta folk skall framhärdeligen vilja låta sig öfverväldigas af utländska moder och af dem föras från de rena och oförfalskade seder, som stadgat våra förfäders ära och lycksalighet. Derför stadgas — och nu komma vi till sjelfva lagparagraferna, hvilka jag här blott delvis skall återgifva:

§ 1. Från den sista nästkommande December (1794) upphör för manspersoner af hvad stånd och vilkor, värde och anseende, de helst kunna vara, allt bruk och nyttjande af in- och utländskt silkessammet samt hel- och halfsiden till kläder, med vissa närmare uppgifna undantag för ordens- och galadrägter, prestkappor, band på hårpiskor m. m. Dessutom förbjudas manspersoner att bruka manchetter och krås af spetsar och entoilager. (§ 2.)

§ 3. Fruntimmerskläder få ej förfärdigas af kammarduk och s. k. linons, ej heller af s. k. mollnettelduk eller flor, ej heller af silke eller sidentyg. Hvad som redan blifvit af dylika tyger till kläder förfärdigadt får dock brukas till årets slut och derefter icke annorstädes än i egna rum. På det att förbrukningen af sidenkläder genom täflan uti pråliga ombyten icke må hindra vår nådiga af-

sigt att främja en nödig och nyttig sparsamhet, varder ock från sista December fruntimmer förbjudet att utomhus bära hel- och halfsidenkläder, i hvad fason de må vara gjorda, af annan färg än svart, hvitt, grått eller randiga af dessa färger. De, som redan ha kappor eller pelsar af annan färg, tillåtas dock desamma äfven utomhus nytja, tills de hunnit blifva obrukbara, men inga nya må af hel- eller halfsiden i andra än ofvannämnda färger förfärdigas. Denna lag vare utan åtskilnad för alla fruntimmer af hvad stånd de vara må, såväl i vårt hof som i städer och på landsbygden.

§ 4. Blonder och spetsar få ej nytjas efter den sista December på fruntimmerskläder, undantagandes omkring deras halsdukar och manchetter samt å hufvudbonader, dock ej af mera än två tums bredd.

§ 5. Plymer och strutsfjädrar, galoner, broderier och fransar af guld och silfver afskaffas *genast* allmänneligen och varda vid ansenliga viten strängeligen förbjudna. Vår nådiga vilja är derför, att alla prydnader af guld och silfver på uniformer så väl vid vårt hof och våra egna hustrupper som äfven vid hela den öfriga arméen blifva från d. 1 Maj nästk. år alldeles aflagda, så att sedermera ingen af våra undersåtar utom på ordens- och häroldsdrägterna samt vår och vår Kongl. familjs personliga hoflivrébetjening denna slags prydnad må bära. Varandes för alla andras betjening allt bruk af guld och silfver härigenom förbjudet från d. 1 Jan. nästa år äfvensom ock af silkessnören utom på våra högre embetsmäns galalivréer.

Detta är i hufvudsak hvad 1794 års förordning fastställer i fråga om klädedrägten. Men den inskränker sig icke dertill. Lagstiftaren tränger äfven in i den enskildes privata bostad och föreskrifver honom hvilka möbler han får använda och icke använda. I § 6 af nämnda förordning heter det nämligen:

Fjorton dagar efter denna vår nådiga förordnings kungörande i Stockholm, och från d. 1 nästk. April i landsorten, må ej väggfasta möbler samt sängar, soffor och stolar förses med äkta förgyllning. Äfven är ej någon tillåtet att med hel- och halfsidentyger samt silkessammet bekläda sådana husgeråd eller väggar, vagnar, chaiser och slä-

dar eller till sådant bruka silkesfransar, snören, band eller något af silke gjordt. Börande hvar och en, som redan har sidenmöbler samt äkta förgyllning på sina möbler, till undvikande af stadgadt ansvar, med laga bevis styrka, att sidenmöblerna blifvit förfärdigade och förgyllningarna verkstälda före ofvan sagda dag. — Så stadgas höga böter för brott häremot och införselförbud mot ofvan nämnda tillverkningar, äfvensom för utrikes tillverkade större och mindre ur, dosor, nipper, knappar och hvad namn det hafva må af guld, silfver, stål eller andra metaller.

Till sist går förordningen in på kapitlet födoämnena och njutningsmedlen, och då förbjudas bland annat alla *s. k.* fina vinsorter, som det heter, samt utländska likörer och all öfverflödig dessert. Sågs detta förbud med oblida ögon företrädesvis af de högre och rikare klasserna, så uppväckte deremot innehållet i den följande § 10 en storm af ovilja hos hela nationen, icke minst den qvinliga delen deraf. Denna paragraf lyder i utdrag: Vid vår onåd förbjudes genast all vidare införsel af kaffe, och från d. 1 Aug. allt bruk deraf. Kaffet har årligen medtagit mer än 13 tunnor guld och har hufvudsakligen bidragit till den allmänna välfärdens undergräfvande. Velandes vi deruti såväl som i allt annat föregå våra trogna undersåtar med vårt eget föredöme, till följd hvaraf allt bruk och nyttjande af kaffe ifrån den dag, detta vårt nådiga förordnande utsätter, inom vårt kungliga hof och borg upphörer.

Detta kaffeförbud bidrog i hög grad att göra förmyndareregeringen impopulär; man tyckte att det var besynnerligt, att en tid, som talade så mycket om frihet, och hvars filosofer skrefvo så långa afhandlingar om menniskans rättigheter, ej skulle låta folket få rätt att i fred och ro tömma sin kära kaffekopp. Till följd af det starka missnöjet, som på flere sätt yttrade sig mot den nya förordningen, måste densamma snart upphäfvas, hvilket skedde d. 24 nov. 1794. Till stor del var väl detta också en följd af omöjligheten att kontrollera förbudets efterlefvande.

Ännu en förordning hafva vi att i detta sammanhang erinra om, såsom betecknande för förhållandena vid denna tid. Den är daterad

Haga slott d. 2 aug. 1800 och riktad mot bruket och nyttjandet af öfverflödigt silfver. Sedan Riksens ständer hemstält, om icke till kreditsedlarnas inlösen och realiserande, på det en hvar till afbördande af förmögenhetsafgiften kunde använda dess öfverflödiga silfver, såsom förmodligen utgörande den mest umbärliga delen af dess egendom, allt bruk af silfver i nåder måtte förbjudas med smärre närmare angifna undantag; så hafva Vi, heter det i Kgl. Maj:ts nämnda förordning, benägna att till den ändan låta till banken aflemna det silfver vid vårt hof, som ej för vår konungavärdighet och representation är nödigt, härmed i nåder velat förbjuda allt bruk och nyttjande af silfver, vare sig förgyldt eller oförgyldt från och med d. 1 nästk. okt., undantagande 1) kyrksilfver, 2) allmänna hedersbelöningar, 3) mindre bordsilfver, 4) bränvinstumlare, snusdosor, som väga under tio lod, sko-, knä- och halsduksspännen m. m. samt de prydnader af silfver, som allmogen i åtskilliga landsorter af ålder i sin drägt brukar, m. fl. småsaker, hvilka äro närmare i förordningen angifna.

De dokument, vi nu tagit del af, angifva på sätt och vis ganska tydligt sjelfva tidsstämningen vid början af det skede, vi här ha att behandla. Att denna tid ej skulle blifva någon gyllene tid för konst och konstslöjd i vårt land, kan man nästan läsa mellan raderna. I Frankrike, hvarifrån de nya idéerna utgingo, predikades också öppet, att konsten ej hade någon annan eller högre uppgift än att tjena politiken. Revolutionen stälde sig sålunda i hög grad tyrannisk mot konsten, som den gjorde till sin ödmjuka tjenare. Såsom en första fordran uppstälde man, att den skulle ega den heroiskt-republikanska karakter som sjelfva statsformen antagit; och hvar kunde man finna bättre förebilder i detta hänseende än hos antiken? Här kom revolutionen, som i öfrigt bröt med alla traditioner, eget nog att ösa ur samma källa som Ludvig XVI:s och Marie Antoinettes dödsdömda samtid öst ur. Att man möttes der var på sätt och vis en tillfällighet och berodde af helt olika skäl. Den flydda tiden, l'ancien régime, hade

i antikens klara vatten sökt stilla sin skönhetstörst, den nya tiden vallfärdade dit för att så mycket bättre kunna ingifva verlden och sig sjelf den illusionen, att man nu blifvit renad och frigjord från allt det slagg, hvaruti århundradens fördomar begraft den af naturen fria menniskan. Först med kejsardömet kommo konsten och konstindustrin åter till heders och skapade verk, som i imposant värdighet och monumentalitet snarare än ur skönhetssynpunkt tillfredsställa ganska högt stälda anspråk.

Nu började således ett kopierande i stor skala af den verld som sett en Brutus och Cassius rikta dolken mot förtryckaren Cæsar. Man genomforskade på nytt de klassiska författarne för att se efter, huru den antika verlden klädt sig, huru den hade det inomhus, huru den helsat, rört sig, sofvit och vaknat; och inom de ledande kretsarne var man fast besluten att, så vidt tiden och omständigheterna det medgåfvo, göra på samma sätt. Man började med drägtens reformerande. Åt målaren David, som varit Ludvig XVI:s hofmålare, men vid revolutionens utbrott stält sig på den yttersta vensterns sida och såsom medlem af nationalkonventet röstat för Ludvig XVI:s död för att sedan, såsom Robespierres intime vän blifva revolutionens hofmålare och derefter kejsar Napoleons, åt David, säger jag, uppdrogs att göra upp ritningar till den nya republikanska drägten, och han inlemnade också ett förslag efter mönstret af den grekiskt klassiska drägten; men då några för saken nitälskande personer visade sig i densamma på gatan, blefvo de utskrattade af Parisgaminerna, som fortfarande voro vid godt lynne, oaktadt guillotinerna gingo dag och natt. En republikansk drägt *måste* man dock ha, det kunde naturligtvis icke gå an att visa sig i samma toalett, som männen under l'ancien régime gjort, och då den gamla verlden svek förhoppningarna, vände man sig till den nya. Det amerikanska frihetskriget hade gjort amerikanaren modern redan mot slutet af kejsardömet; nu blef han idealet. När så nationalförsamlingen öppnades i Frankrike, visade sig det tredje ståndet, som nu blef det politiskt betydelsefullaste och hade framtiden för sig, iklädt frack och rund hatt, äfven om pudret ännu fans qvar i håret. Och så dröjde det icke mycket länge förrän Europas

hela manliga societet gick iklädd cylinderhatt, — den blef specielt frihetens symbol, — frack med stora uppslag och långa hängande skört liknande svalvingar, halsduk som var flere hvarf lindad om halsen, mycket kort, öppen väst, pantalonger, som i början instoppades i stöfvelskaften men sedan drogos öfver desamma ned till foten, d. v. s. knäbyxorna ersattes af långbyxorna. Pudret bortlades så småningom, och håret fick växa fritt och oordnadt kring öronen, i hvilka stundom kolossala örhängen, sådana som hittills förekommit endast i negeröron, dinglade; eller kortklipte man håret och kammade det framåt à la Titus och Caracalla, såsom vi känna igen det i de många porträtten af Bonaparte. Detta blef det enda antika inflytandet på tidens manliga drägt. Så såg en rättskaffens republikan ut. Med den gamla makt, modet i Frankrike alltid utöfvat, spred sig detsamma hastigt genom Tyskland, der man dock var allt utom republikanskt sinnad, och sedan till Skandinavien. Den äldre generationen bekämpade visserligen den afskydda jakobinska drägten. Kurfursten af Hessen lät till och med, för att göra den riktigt förhatlig, några missdådare uppträda på offentliga platser, iklädda densamma, men det hjelpte icke. Modet segrade. År 1797 förekommer sjelfva konung Fredrik Vilhelm II i egen hög person iförd den nya drägten vid de fashionabla baden i Pyrmont. En god illustration till den nya modekostymen lemnar en år 1805 utförd gravyr, framställande de tre vännerna Gustaf Mauritz Armfelt, Johan Fredrik Aminoff och Johan Albert Ehrenström efter vexlande öden återförenade i Wien d. 2 aug. 1803. De äro iklädda frackar med till hälften uppstående, till hälften nedvikta kragar, hvita västar och hvita spännhalsdukar lindade i dubbla hvarf kring halsen, med en enkel knut under hakan; härtill höga stöflar, hvilkas skaft äro dragna utanpå benkläderna eller (såsom på Aminoff) med låga skor och strumpor.* Den här bredvid afbildade gentlemannen visar, huru en svensk herre såg ut, när han uppträdde i Stockholm vintern 1801 (pl. 1). Han förekommer på en handteckning från nämnda år, ehuru der i olikhet med de öfriga kavaljererna iförd höga stöflar, i hvilka byxorna instoppats.

* Gravyren, som är utförd af J. Pichler i Wien år 1805 efter Bertons originalmålning, finnes i Nationalmusei samling.

Liksom så många andra nyheter i modeväg, föreföll äfven denna i början mången löjlig. Särskildt blefvo de nya benkläderna och den oformliga cylinderhatten föremål för satir både i skrift och handteckningar. Så har Sergel karrikerat sig sjelf, när han och en god vän till honom år 1797 profvade långbyxor i Köpenhamn, hvilken handteckning finnes bland Nationalmusei samlingar. Emellertid är det detta republikanska herrmode, som, naturligtvis med större eller mindre

Pl. 1. Herrtoalett omkr. år 1800.

Pl. 2. Damtoalett omkr. år 1800.

modifikationer, bibehållit sig i hela det nittonde århundradet. Hufvudskillnaden mellan herrkostymen i början och slutet af seklet ligger deruti, att revolutionsmännen använde synnerligt skrikande färger, rödt, blått och gult, till sina kläder, under det att vi gå i svarta. Vacker har denna drägt aldrig blifvit kallad; de, som påbjödo den, hade dock ett slags skäl att bära den. Vi, som väl icke vilja anses för några revolutionärer, bära den dock med tålamod, på samma gång vi icke kunna neka, att den är horribelt ful och så mycket fulare, som

den osköna formen ej förhöjes af gladare färger. Men vi få väl ursäkta oss med, att vi lyckligtvis hafva vigtigare saker att tänka på.

Lyckades det således icke att antikisera mannen, gick detta så mycket lättare med qvinnan, som ju också i allmänhet är mera mottaglig för nyheter i modeväg, särdeles när de i Frankrike stämplats såsom det enda smakfulla. Också hade hon mera skäl att ändra toalett, ty den gamla qvinnodrägten var, det måste medgifvas, höjden af onatur. Kroppen var fängslad i ett nät af ståltrådar och insnörd i stålfjedrar, hufvudet insmordt i hela lager af puder och smink, och håret upptornadt på fotshöga ställningar, äfven de af stål. En qvick och spirituel skildrare af sederna i slutet af förra och början af vårt århundrade, friherrinnan Sophie von Knorring, låter i en af sina romaner en gammal tant berätta, huru det i detta afseende gick till i den eleganta verlden i Stockholm, och huru hon sjelf såg ut, när hon en afton presenterades i Gustaf III:s glada hof; huru hon fastade hela dagen för att kunna blifva nog åtsnörd, kläddes tidigt på förmiddagen först af en hårfrisör, sedan af en fru, båda fransoser; huru hon under tiden förmanades att jemt blunda för att blifva klarögd till aftonen. Vidare huru hon var utstyrd i en alnshög, pudrad resning på hufvudet, utsirad med plymer, blommor och perlor, huru hon hade 1,000 daler silfvermynt hängande i hvart öra och två à tre gånger så mycket om halsen, allt i juveler förstås; huru hon sminkades och försågs med en baise-moi vid munnen och en regarde-moi på näsan; huru hon var så snörd, att hon hvarken kunde andas eller luta sig. För resten bar hon en klädning af peau de soie, garnerad med gaze d'Italie, silkesstrumpor med kulörta kilar, engageanter, flor och fransar, men intet tecken till schal eller boa eller någon dylik contenance att nappa på, men väl pocher att hvila armarna på, och i dessa ett helt magasin af förnödenheter: ett etui, en luktpåse, en svampdosa, fuktad med eau d'Espagne, knappnålar, qvarterslånga hårnålar m. m. När hon ändtligen kom ansigte mot ansigte med dåvarande drottningen, Sofia Magdalena, skulle hon enligt tidens bruk falla ned och komma upp igen, och detta var en manöver, som hon exercerat för sin guvernant öfver år och dag under jemna påminnelser, att, om hon au grand jour fölle

på näsan, vore det en familjeskam, som aldrig kunde utplånas. Hon berättade, att denna nigning riktigt lyckades, till hela familjens och dess vänners stora lycka och glädje.*

Denna bild af den eleganta damen från l'ancien régime föreföll den nya tiden som en karrikatyr. Hvad man nu framför allt eftertraktade var frihet, frihet från alla konventionela band, frihet till lif och lemmar; och derför skulle kroppen klädas på ett sätt, som bättre stämde öfverens med det moderna frihetssinnet. Qvinnodrägten skulle i första rummet vara ledig, inga tvångströjor, inga snörda lif, inga pösande kjolar, som hindrade kroppens fria rörelser, inga stela chevelurer. Håret skulle, äfven det, frigöras från alla stängsel och band. Man sökte efter förebilder och fann dem hos den antika qvinnan, i den antika, hvita s. k. statydrägten efter grekiskt mönster eller hos den romerska matronan. Klädningen blef en hög tunica eller stola utan ärmar eller med mycket korta sådana, med ytterst kort, under bröstet löst sammanhållet dekolleteradt lif (pl. 2), hvilket jemte de bara armarna gjorde figuren mera plastisk, d. v. s. mera à l'antique. Härtill en smal, aflång sjal, en dålig imitation af den grekiska peplos, som hvardagsvis kastades öfver axlarna och armarna, men vid högtidliga tillfällen bars på armen. Pudret försvann likaledes, dock först så småningom. Dervid utgick man från det mycket förståndiga räsonnemanget, att hvetmjölet vore afsedt till menniskans näring och ej att i pulvriseradt tillstånd strös i håret, som nu kammades och friserades mycket enkelt efter de grekiska eller romerska bysternas mönster och med några tvärband öfver hjessan. Korsetten bannlystes såsom alldeles stridande mot naturen och mot kroppens frihet. Endast i denna omständighet kunna vi se, hvilken förunderlig makt modet utöfvar. Rousseau och den gångna tidens läkare hade förgäfves sökt skaffa bort densamma. Moralpredikanter och teologer hade skrifvit långa afhandlingar mot detta mod, komediförfattarne hade förlöjligat det, och karrikatyrtecknarne hade användt sin konst på att få det ur verlden, men ingenting hade hjelpt; nu gick korsetten bort af

* Cousinerna. Roman af friherrinnan Sophie von Knorring, 2:a uppl. Del. I, sid. 125 o. f.

sig sjelf. Hufvudet blef sålunda mycket litet emot hvad det förut hade varit med den höga frisuren, och då man bemödade sig att vid anordnandet af den nya, slankiga, tätt åtsittande qvinnodrägten gifva kroppen ett så spensligt och smärt utseende som möjligt, gaf detta tidens skämtare anledning att likna den moderna qvinnan vid ett stort I, öfver hvilket det lilla hufvudet var pricken.

Såsom en nyhet hafva vi också att anteckna, att den moderna qvinnan, när hon skulle vara riktigt à la mode, ej längre bar skor utan sandaler med korsvis bundna band i lifliga färger öfver vrist och vad. Icke nog dermed, för att riktigt följa antikens mönster, sattes sandalen vid högtidliga tillfällen och på de offentliga promenaderna under den varma årstiden på bara foten. Detta sammanhängde med ett annat mod, hvilket, öfverraskande nog, är betecknande för tiden. Ingen tid har varit så svag för smycken, för guld och juveler, som revolutionens och det första kejsardömets. Detta gäller särskildt Napoleon sjelf, såväl före som efter kejsarkröningen. Betecknande är, att han redan som förste konsul uttog den ryktbara solitären, den s. k. regenten, som är den näst största bland verldens alla diamanter, ur franska statens juvelsamling och insatte densamma såsom knapp på sitt värjfäste. — Det var första gången som denna diamant kom att smycka en manlig toalett. Hans hofjuvelerare och hofmodist Marguerite bokstafligen öfversållade den drägt, han bar vid högtidliga tillfällen, med juveler, så att kejsaren, enligt en samtida anteckning, såg ut som en vandrande spegel, på hvars yta allt gnistrade. Denna smak delades af kejsarinnan Joséphine, som egde kreolskans instinktiva tycke för juveler. Också blef Marie Antoinettes juvelskåp henne för litet. Redan direktoriets damer hade för öfrigt skattat åt denna lyx. Faktiskt är, att den ledande stjernan bland dem, m:me Tallien, visade sig på en officiel bal icke blott med massor af ringar utanpå handskarna och med armarna till god del täckta af smidda guldband; äfven de i sandalen hvilande *bara* fötterna, som stucko fram under den korta tunican, hade på hvarje tå en ring; och hon var ingalunda den enda, hvars bara fötter gnistrade af dylika prydnader.* Detta

* *Henri Bouchot.* L'Empire. Paris 1893.

sätt att uppträda förefaller oss nu lefvande ganska opassande. Jag vill i förbigående tillägga, att, enligt enstämmigt vittnesbörd af dåtidens sedeskildrare, ingen tids qvinnodrägt ur anständighetens synpunkt lemnat så mycket öfrigt att önska, som den franska revolutionstidens.

* * *

Vi minnas förmyndareregeringens förordning af d. 1 jan. 1794 mot öfverflöd och yppighet. I betraktande af den lyx, som utbredde sig i det republikanska Paris, som i modeväg fortfarande var tongifvande för det öfriga Europa, kunde det synas välbetänkt att utgifva en dylik förordning, då det ej var så väl bestäldt med den republikanska enkelheten. Också skola vi icke klandra förmyndareregeringen för att hon gjorde det, ehuru sättet väl förefaller opraktiskt. Emellertid mötte det motstånd i vida kretsar. Särskildt knorrade damerna och jemte dem de förmögnare unga militärerna. Dessa senare togo dock snart skadan igen. I stället för de förut brukliga, nu aflysta epåletterna med guld- och silfvergaloner infördes visserligen till en början andra af läder och förgyld messing, men inom några få månader lät mången göra dem af gediget silfver, som kostade dubbelt så mycket och jemte alla andra onödiga förändringar kommo de medellösa illa till pass. I stort sedt kan man dock säga, att sparsamheten i verkligheten blef den ledande grundsatsen såväl i fråga om toalett som lefnadssätt. Den, som i detta afseende isynnerhet kom att föregå med ett godt exempel, var Gustaf IV Adolf sjelf, hans drottning och hans hof.

I modets verld gjorde sig den franska smaken gällande såväl i herrarnes som damernas toaletter. Den jakobinska mansdrägten är fullt genomförd vid det nya århundradets inbrott, såsom vi redan sett. Den ofvan afbildade damen (pl. 2) förekommer på en handteckning från år 1801, framställande en bal i Stockholm, hvilken sedermera återgifvits i litografi af obekant hand. En annan synnerligen god illustration till tidens qvinnomode i Stockholm må i detta sammanhang nämnas, nämligen karrikatyrtecknaren och landskapsmålaren

Per Nordqvists målning, Caffebeslaget, hvilken graverats af M. R. Heland. Den framställer fem damer, som kommit tillsammans för att i smyg smaka den förbjudna drycken, hvarunder de öfverraskas af rättvisans tjenare, som inträda i rummet och göra slut på kalaset. Ännu en annan för tidens mod betecknande illustration erbjuder en i Stockholms högskolas samling befintlig oljemålning, framställande ett dansgille på ett värdshus, målad af Alexander Laureus år 1814. På denna tafla kunna såväl herr- som dam-kostymerna med framgång studeras af den som önskar se i hvilka former tiden rörde sig.

Öfvergå vi nu från drägterna till bohaget, så gör sig det antika inflytandet der lika mycket, om icke mera märkbart. Den antika toaletten fordrade redan ur harmoniens synpunkt äfven ett möblemang, som påminde om de klassiska möblernas former, och på dessa möbler ville man återse den antika mennisko- och figurverlden, de antika basrelieferna, de antika obeliskerna och pyramiderna, hvilka jemte andra egyptiska prydnadsmotiv blifvit på modet redan i romarverlden allt ifrån Egyptens underkufvande efter slaget vid Actium år 31 f. Kr. Jag har redan nämnt, att i denna punkt möttes det gamla konungadömet och revolutionen. Men då deras grundåskådning i allt öfrigt var så olika, blef äfven deras förhållande till antiken olika. Revolutionen brydde sig ej så mycket om att ombilda den antika karaktären, den tog den mera sådan den var. Vi märka eget nog detta närmande redan under Gustaf III:s sista lefnadsår. Redan i min uppsats öfver den gustavianska stilen, fäste jag uppmärksamheten dervid, att bland möblemanget i konungens paviljong på Haga, en del föremål buro mycket typiska empire-former.* Empire kunna vi ju kalla dem, oaktadt de tillverkats ungefär femton år före kejsardömet, ty de ha empirestilens hela karaktär; och emedan kejsardömet blef hela periodens culmen, har stilen fått sitt namn efter detsamma. Jag visste ej då, hvarifrån dessa på Haga befintliga konstslöjdarbeten kommit dit eller

* Se Slöjdför:s Meddelanden 1891, sid. 76.

när detta skedde, men har fått närmare besked derom i ett arbete, som, under titeln Bref rörande teatern under Gustaf III, helt nyligen utgifvits af Svenska literatursällskapet i Upsala. Dessa bref äro skrifna till konung Gustaf III år 1790 af d. v. direktören för kungliga teatern, sedermera öfverintendenten A. N. Edelcrantz, som reste för konungens räkning i Frankrike och England, egentligen för att göra sig underrättad om teaterförhållandena derstädes. I sina rapporter häröfver vidrör han äfven konst- och konstslöjdförhållandena i de land, han genomreser. I England blir han förtjust öfver Josua Wedgwoods tillverkningar, som han då för första gången tyckes ha sett. Vi veta, att dessa karakteriseras just af sin nära anslutning till antiken, så väl hvad de valda formerna angår som i fråga om orneringen, och denna senare såväl i återgifvandet af mennniskofiguren och sjelfva ämnet för framställningen som beträffande valet och behandlingen af motiv från växt- och djurverlden. Edelcrantz' omdöme om Wedgwood och hans tillverkningar är, att de gamles veritabla smak och nobla enkelhet — som man i öfrigt så sällan återfinner hos engelsmännen, tillägger han spetsigt nog — tyckas hafva funnit en fristad hos denne ypperliga artist.* Han inköper också en del sådana föremål för konungens räkning och uttalar den förhoppningen, att konungen skall blifva förtjust i dem. I Paris uppsöker han, oaktadt han säger sig ej ega några detaljerade ordres från konungen i fråga om inköp af till möblemanget hörande föremål, en del arbeten, hvilka, yttrar han, hafva synts mig förena utförandets skönhet och smaken i de veritabelt antika formerna med prisbillighet, bland dem några sfinxer af brons på fotställ af marmor, hvilka kunna apteras till olika slag af möbler, små kandelabrar och ljusstakar i form af antika trefötter, med marmor och ciselerade bronsbeslag, sèvres-vaser, alla med förgylda bronsfattningar, väl arbetade och till formen liknande några, som han sett i Trianon och hotell d'Orsay m. m.** En stor del af dessa föremål återfinna vi på Haga i konungens nämnda paviljong, som nu först höll på att inredas, sedan den nyss blifvit färdigbygd efter Tempelmans ritning.

---

* Edelcrantz till Gustaf III, London 8 juni 1790, a. st. s. 189.

** Edelcrantz till Gustaf III. Paris 11 sept. 1790, a. st. sid. 213.

Samtidigt härmed omtalar Edelcrantz ett besök, som han gjort i m:me Marboeufs luxuösa, då ännu ej fullt inredda hotell i Paris, hvars möblemang kan sägas vara ett af de skönaste, såväl hvad beträffar smaken som i fråga om de valda mönstrens rikedom och omvexling. Hela verlden beundrar det, heter det, och jag tror, tillägger han, att ingenting liknande finnes hvarken i Frankrike eller England. Det är icke möjligt att på ett mindre område förena större omvexling. Der funnos kinesiska, egyptiska, etruskiska, arabiska och grekiska målningar, ornament och möbler, och bland ett dussin rum, det ena vackrare än det andra, icke två som äro lika hvarandra. Allt gör intrycket af den största rikedom, ehuru guld nästan icke alls ingår i dekorationen. Der funnos fåtöljer med sfinxer på ömse sidor, hvilkas vingar bildade armstöden, stolar med rygg i form af Apollos lyra eller prydda med ett basreliefmönster i antik stil, intryckt i sidentyget, i svart, hvit eller etruskisk (d. v. s. tegelröd) färg o. s. v. Rummen voro upplysta af argandska lampor, i form af urnor och vaser i olika form och storlek. Edelcrantz har skaffat flere sådana modeller, efter hvilka man lätt skall kunna tillverka andra i Sverige, prydda med förgylda kedjor, perlor i olika färger eller facetteradt kronglas. — I ett annat bref* omtalar han, att han köpt åt konungen dylika saker samt flere chenets (s. k. eldhundar), kandelabrar och pendyler, prydda med lager, med militära troféer och lyror, samt att han i Lyon bestält för divanen på Haga ett tyg i modernaste smak, hvilket han tror skola passa till rummet. Möjligen är det med detta dyrbara tyg, som möblerna i den s. k. Masreliez'ska salongen derstädes nu äro klädda.** Jag erinrar här, att väggarna i denna salong äro helt och hållet dekorerade i pompejansk stil, för hvilken Gustaf III tyckes under sina sista år hafva haft en viss förkärlek, att döma deraf att äfven andra rum, hvilka nu inreddes för hans egen räkning, voro dekorerade i denna smak; så t. ex. konungens lilla kabinett på gamla operan (afbildadt i Slöjd-

* Edelcrantz till Gustaf III. Bordeaux 11 okt. 1790, a. st. sid. 220.

** Samme till Gustaf III. Strassburg 16 dec. 1790, a. st. sid. 239. — Divanen på Haga låg dock en trappa upp, under det att den Masreliez'ska salongen, som bekant, ligger på nedra botten.

föreningens mönsteralbum 1891 *), några af smårummen innanför nuvarande gästvåningen i Stockholms slott, 2 tr. upp i vestra hvalfvet m. fl.; för att icke nämna andra våningar från denna tid, der denna stil användes, såsom i Sofia Albertinas palats (färdigt år 1793), en del af rummen på Tullgarns slott, Sofie Hagmans våning i Storkyrkobrinken i Stockholm, hvilken ännu finnes i behåll (nuvarande hotell Östergötland) m. fl.

Jag har nämnt allt detta för att påvisa, att smaken för det antika var i starkt tilltagande redan under Ludvig XVI:s och Gustaf III:s tid. Denna smak bibehöll sig i jemnt crescendo genom skräckperioden, direktoriet, första konsulatet och kejsaredömet. Vi här i Sverige följde med, såväl i våra inköp utifrån som också i det ur konstsynpunkt jemförelsevis obetydliga som här tillverkades; och den bibehöll sig här så mycket längre, som med Carl XIV Johan inkom en mängd konstslöjdföremål i denna stil vid en tidpunkt, då densamma redan nått sin höjdpunkt i Frankrike. Det är omisskänneligt, att denna omständighet utöfvade ett ganska stort inflytande på konstslöjden särskildt i Stockholm, der genom slottssnickarne och de tillfällen, dessa egde att studera de inkomna föremålen, nya mönster och modeller tillfördes möbeltillverkningen, liksom brons- och porslinsfabrikationen m. fl. industrigrenar äfven mottog impulser derifrån. Vi skola här taga litet närmare del af de olika tillverkningarna.

Ett utmärkande drag för empire-tidens möbelformer är, att de, särdeles i jemförelse med den gustavianska tidens, i regel göra ett vida kraftigare och massivare intryck. Ett sådant intryck framkalla visserligen äfven den karolinska tidens, barocktidens, möbler, men från dem äro empiremöblerna lätta att särskilja bland annat genom den ringa grad, hvaruti det skulpterade elementet förefinnes hos dem. Detta åter har sin grund dels i det material, som nu först kom till större användning vid möbeltillverkningen, dels också i förebildernas jemförelsevis stora

* Efter operans nedrifvande hafva dessa väggdekorationer af teaterkonsortiet öfverlemnats till Nationalmuseum, som nu låtit uppsätta dem i ett af smårummen invid teatersalongen på Gripsholms slott, der de synnerligen väl kommo till pass och äfven ur historisk synpunkt försvara sin plats. Äfven dervarande teater är ju ett verk af Gustaf III.

enkelhet och soliditet. Materialet eller virket blef för möblerna mahognyn, hvars ved är synnerligt hård och derför svår att bearbeta i skulptur; hvilket äfven är olämpligt att göra till följd af vedens skiftande färg, en egenskap åter, som gör mahognyn framför andra träslag synnerligt lämplig att använda för större plana ytor. Härtill kommer, att denna ved aldrig angripes af insektslarver. Särskildt blef detta träslag mycket användt i Norden, hvilket nog till en del berodde deraf, att det i öfverflöd växte på de små vestindiska öar som hörde under Danmark, i hvilket land mahognyn nästan kom att räknas bland de inhemska träslagen, och hvarifrån det lätteligen infördes till Sverige.*

Hvad förebilderna beträffar, sökte och fann man dem, som sagdt, hos antiken. Antikens möbelformer voro icke mycket varierande: *Förvaringsmöbler*, såsom skåp, kistor o. d. kände de gamle knappast till. Då dylika icke gerna kunde undvaras i de moderna hemmen, sökte man fylla bristen genom att taga förebilderna från andra antika föremål, och så kommo den sen-gustavianska tidens skåp, chiffonierer, sekretärer o. d. att likna antika grafvårdar, triumfportar eller hela byggnadskomplexer. Vi skola längre ned återkomma till dessa möbler.

Äfven *borden* begagnade de gamla i ringa antal i sina bostäder. Matbordet fans naturligtvis alltid och då vanligen i form af en rund eller fyrkantig stenplatta eller skifva af slätt trä, lagd på en murad fot (monopodium) i kolonnform. Var detta matbordens allmänna form hos romarne, finna vi dem hos grekerna lika ofta hafva tre eller fyra fötter. Voro fötterna eller benen tre, gjordes de eget nog i regel i form af något djurs ben, bockens eller lejonets, med starkt framhållande af knäleden; i sådant fall lät man icke alltid benet omedelbart stödja den runda skifvan, utan sattes direkt på detsamma ett lejoneller grip- eller sfinxhufvud**, derest icke hela fotstället tog formen

---

* Jfr *Ph. Weilbachs* uppsatser: Inden Döre i Frederik den sjettes Tid, uppsats i Tidsskrift for kunstindustri. Kjöbenhavn 1890, sid. 66 o. f. samt Nogle Træk af Bohavets Historie i Danmark fra omtrent 1800 til 1860 i samma tidskrift årg. 1885, sid. 174 o. f.

** I nationalmusei skulptursamling finnas några vattubäcken af marmor (kat. n:r 176, 177) från den romerska kejsartiden, hvilka mycket nära ansluta sig till här skildrade bordsform.

af tre dylika djur, anbragta i radierande ställning. Der bordsbenen voro fyra, gjordes de vanligtvis i form af en nedåt spetsig kolonn eller fyrsidig pelare.

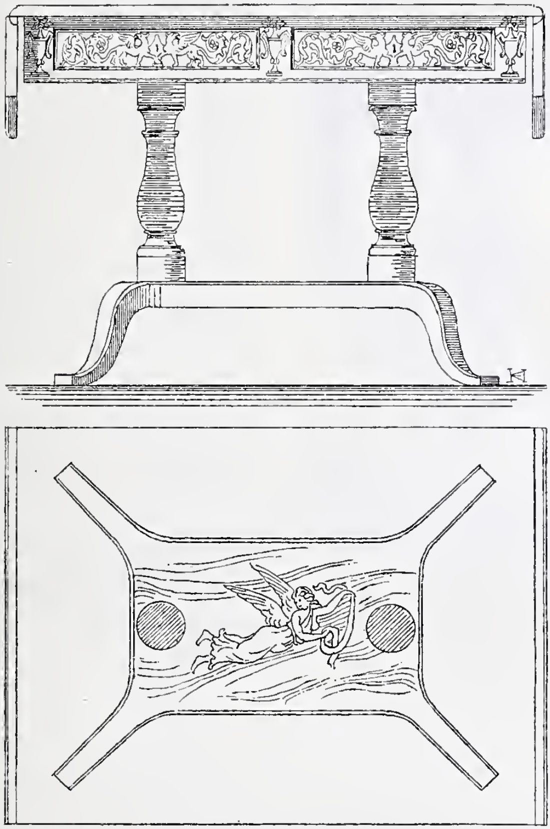

Pl. 3. Bord af mahogny med inläggningar i ljusare träslag.
Ur framl. byggmästaren E. A. Bomans samlingar.

Dessa antika bordsformer anträffa vi i stor mängd bland empirestilens möbler. Till och med det nämnda monopodiet — bordet med ett ben — går nu igen. Kolonnen blir då, liksom bordet i öfrigt, af massiv mahogny, ställd midt på ett lågt rektangulärt fotställ, vanligen uppburet af fyra förgylda lejonklor. I slottssamlingarna finnas flere

sådana arbeten. På det här afbildade bordet (pl. 3) är kolonnen ersatt af två balusterformiga, svartpolerade stöd, mellan hvilka sväfvar en genie, utförd i inlagdt arbete i ljusare träslag (lönn) i den mörka mahognyn, liksom griparne på lådornas framsidor. En annan vanlig bordsform, som utgick från den sen-gustavianska tidens sniekeriverkstäder, voro de runda små borden på tre fötter. På Rosendals slott finnas flere sådana, der skifvan är af alrot, hopsatt af flere småbitar, och de tre fyrsidiga, svängda benen af massiv mahogny, upptill slutande i förgylda egyptiska sfinxhufvuden och nedtill i förgylda lejonfötter. Mera direkt anslutande sig till antika förebilder är det här afbildade väggbordet (pl. 4), med skifva i halfcirkelform, der sfinxbysterna sitta omedelbart på boekbenen, och likaså Nordiska museets vackra bord härbredvid (pl. 5), der de förgylda sfinxerna i hela figurer sitta på liknande boekben. Här har snickaren alldeles gifvet haft ett antikt original i afbild för ögonen.* De öfver det gamla Pompeji utgifna illustrerade verken hafva nämligen flere sådana bord att uppvisa. De antika trefötterna voro ursprungligen afsedda till ställ för kökskärl, såsom kittlar och kastruller **, eller till offeråndamål i templen, då de ofta utstyrdes mycket rikt. Derifrån öfvergingo de till bostäderna, der de i sin prydligaste form tjenade till ställ för praktkärl och urnor. I

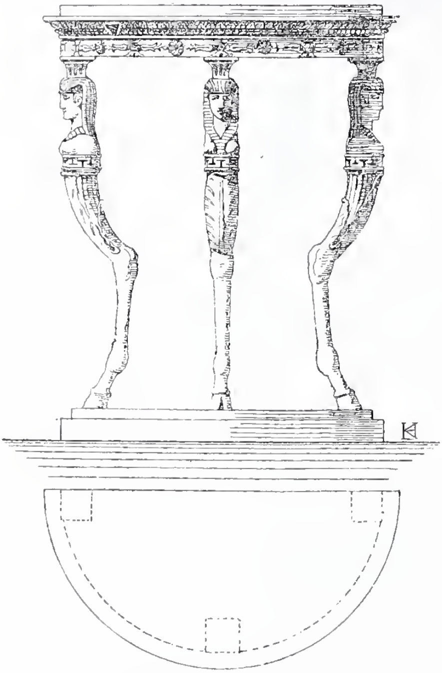

Pl. 4. Väggbord af bronseradt och förgyldt trä. Tillhör Nationalmusei samlingar.

* Jemför trefoten af brons n:r 318 i Nationalmuseum, som sedan gammalt funnits i statens samlingar.

** Enligt J. Overbeck. Pompeji in seinen Gebäuden, etc. II, sid. 46 o. f.

de moderna hemmen blef deras uppgift vanligen att tjena som sy- eller nattduksbord. Ett sådant finna vi t. ex. vid sängen i Carl XIV Johans sängkammare på Rosersberg, der benen upptill sluta i ett fogelhufvud och nedtill i en fogelfot. (1892 års mönsteralbum pl. 1). Bland mera typiska bord fäster jag till sist uppmärksamheten vid det å pl. 5 i samma mönsteralbum afbildade af skulpteradt och förgyldt trä, der hela gripar sitta på bockbenen och uppbära den runda skifvan med hufvud och vingar, samt det å samma plansch förekommande qvadratiska bordet med fyra raka ben, slutande öfverst i sfinxhufvuden och nederst i lejonfötter.

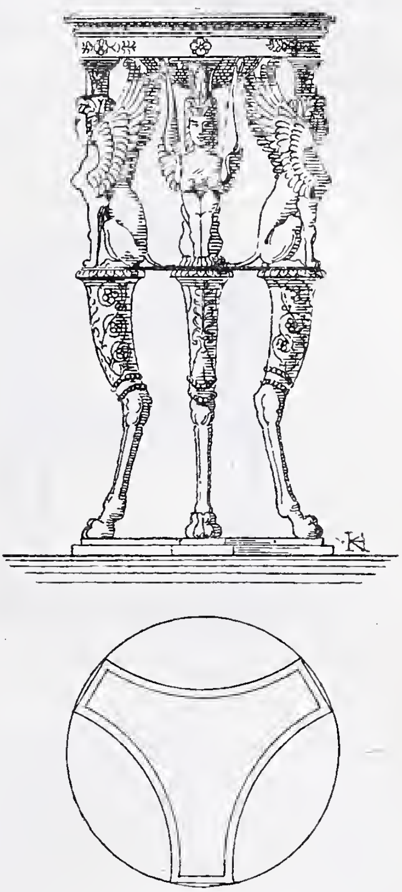

Pl. 5. Bord af förgyldt trä.
Tillhör Nordiska museet.

Icke heller *stolen* erbjöd hos antiken någon större omvexling i afseende på form eller ornering, åtminstone icke sådan den återfanns i hemmen. På de offentliga eller embetsstolarna nedlades större rikedom. De gamles stolar förekommo såväl med som utan stöd för armar och rygg. Länstolarna hade låg rygg, som vanligen i halfcirkel böjde sig framåt till stöd för armarna, hvilka stöd uppburos än af gripar och sfinxer, än af tvärslåar, på framsidan ornerade med något stiliseradt växtmönster i relief. På stolsbenen återfinna vi samma motiv från djur- eller växtverlden, som å bordsbenen. De här nedan (pl. 6) afbildade länstolarna ansluta sig mycket nära till de antika grundformerna, mindre den å pl. 1 i 1892 års mönster afbildade; båda typerna

äro mycket ofta förekommande. Bland slottsmöblerna anträffas stundom ytterst rikt dekorerade, monumentalt hållna länstolar från århundradets början. Så t. ex. på Rosendal ett garnityr helförgylda sådana med nästan rakt uppstående ryggar, med gripar under armstöden, kolonnartade framben och bakbenen slutande i djurfötter. De å pl. 7 här bredvid afbildade stolarna äro mera skulpterade än möbler från kejsartiden i allmänhet bruka vara, men ansluta sig i öfrigt till tidens smak. En för antiken egen stolsform, som äfven den nya tiden med förkärlek användt, var den s. k. sågbocksstolen, der benen korsade

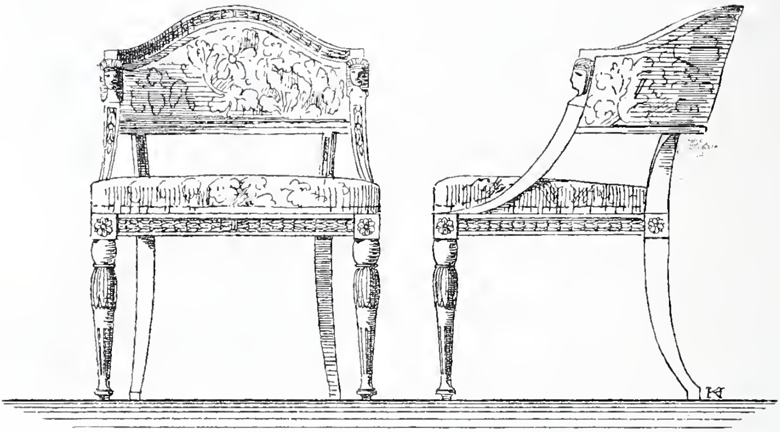

Pl. 6. Länstolar af hvitmåladt och skulpteradt trä.
Ur E. A. Bomans samlingar.

hvarandra på sätt namnet angifver, och der sitsen bestod af ett stycke läder eller väf, spändt dem emellan (våra s. k. fällstolar). Denna form återfinnes redan bland den asiatiska och egyptiska forntidens husgeråd. Såsom en variant af denna stolform hafva vi att betrakta de rektangulära stolar utan rygg men med låga uppstående sidokarmar, hvilka vid århundradets början voro så vanliga och ännu förekomma i stort antal. En sådan typ, prydd med lejonhufvuden och dito fötter samt med palmetter under sitsen, är afbildad i 1892 års mönsteralbum pl. 4.

Innan vi lemna sittmöblerna, skola vi ihågkomma de kolossala raka väggsofforna, i hvilka tolf à femton personer godt kunna sitta bredvid

hvarandra på en gång utan att trängas. Hårdt stoppade som de voro och med rakt uppstående ryggar, erbjödo de icke mycken beqvämlighet och göra, rätliniga som de äro och oflyttbara som de synas vara, icke nå-

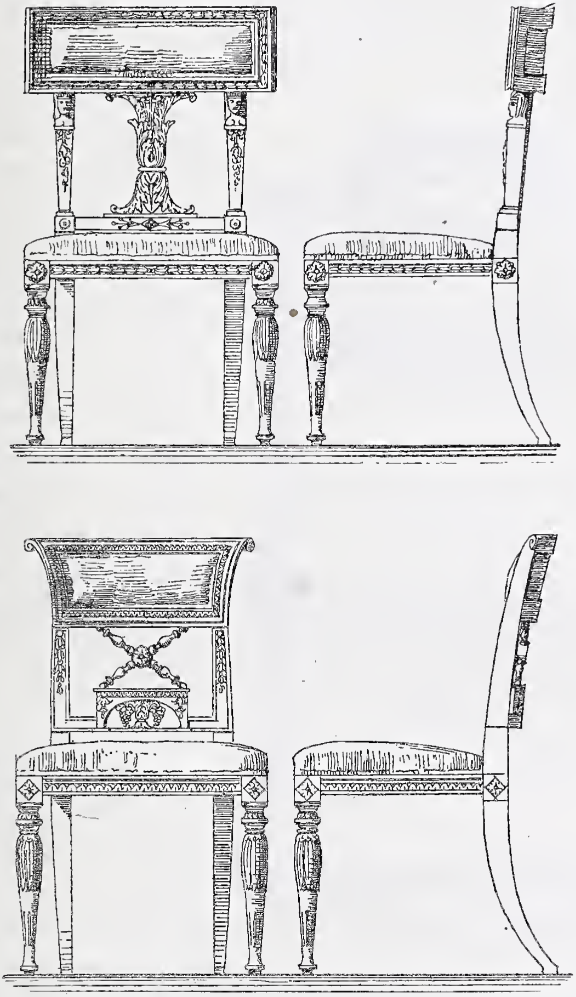

Pl. 7. Stolar i empirestil. I enskild samling.

got angenämt intryck. De voro ju också afsedda för en tid, som ville göra enkelhet och sparsamhet till sina kardinaldygder. Den enda prydnad, som bestods dem, voro några små reliefer af förgyld brons eller

messing, framställande en trofégrupp af harnesk, flaggor, spjut och dylikt midt på det massiva öfverstycket af polerad mahogny. På Rosendal och Rosersberg finnes ett flertal sådana, klädda med dyrbara sidentyger; eller också prydas de här och hvar sparsamt af några små inläggningar i ljusare träslag (citron, lönn, ask), framställande sfinxer, gripar, örnar och andra antika mönsterdjur.

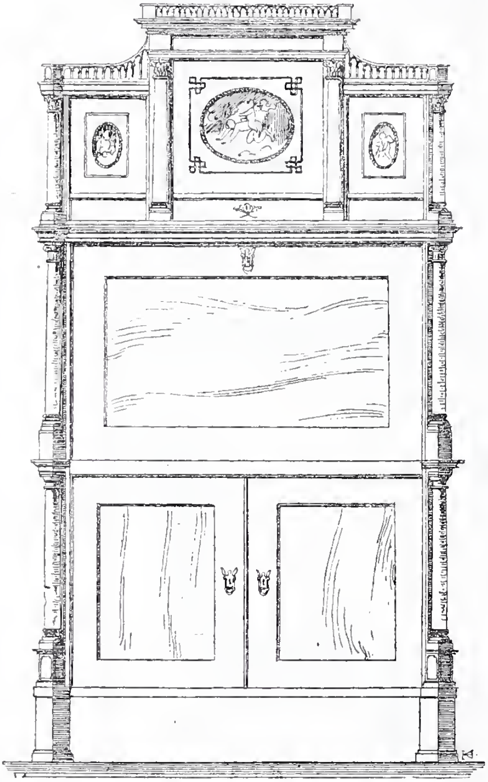

Pl. 8. Chiffonier af mahogny med kolonner af hvit marmor. Tillhör Nordiska museet.

Bland förvaringsmöblerna blef den s. k. chiffoniern synnerligt vanlig. Den sen-gustavianska tiden kan till och med anses för denna möbels uppfinnare. Den är egentligen en sammanslagning af skrifbordet och dokumentskåpet (eller sekretären) samt byrån. Klaffen användes till bord eller skrifskifva, och rummet innanför densamma upptogs af en mängd smålådor, såsom på 1600-talets dokumentskåp. Den nedre delen innehöll två eller tre lådor till förvaring af linne eller andra klädespersedlar. Så är förhållandet med det här afbildade, Nordiska museet tillhöriga exemplaret (pl. 8). En annan typ finna vi afbildad i 1892 års mönsteralbum (pl. 4). Den arkitektoniska hållningen faller genast i ögonen. Här är den nedre delen, som står på sex förgylda lejonfötter, vertikalt afdelad af fyra pilastrar, hvilka omsluta ett bredare midtparti mellan två smalare sidopartier. Dessa pilastrar hafva till kapitäl sfinxhufvuden af skulpteradt och förgyldt trä. Den öfre delen

skjuter något tillbaka och består af två mindre skåp på ömse sidor om ett större midtskåp, flankeradt af två refflade korintiska pilastrar, likaledes med förgylda kapitäl. Ytorna äro af slät, finpolerad mahogny, hvaruti träets fibrer åstadkomma såväl genom sin form som färg synnerligt eleganta mönster. Dörrspeglarna hafva ingen annan prydnad än några perlsnören af förgyld brons hopsatta i geometriska figurer (åttasidingar och romboider). Detta sätt att dekorera de plana och glänsande mahognyytorna är synnerligt utmärkande särskildt för svenska möbler från denna tid.

Ty att ifrågavarande chiffonier, som förut tillhört möblemanget på Rosersbergs slott och derifrån flyttats till Rosendal, hvarest den för närvarande finnes, är svensk, derpå lemnar den bokstafligen svart på hvitt. Enligt hvad planschen i nämnda mönsteralbum upplyser, skulle den vara signerad: Johan Öman, snickare och schatullmakare i Stockholm. Denna signatur, som jag ej lyckats upptäcka, angifver dock ej tillverkaren utan endast den mästare, eller så att säga firma, hos hvilken den gesäll var anstäld, som utfört arbetet i fråga. Dennes namn, som intresserar oss mycket mera, finna vi deremot, om vi draga upp den stora midtlådan i öfre afdelningen. På en i densammas botten befintlig lapp läsa vi nämligen: *Fred. Eric Martins Mästerstycke Förferdigat den 20 Jullius 1809 i Stockholm. Boendes i Kungsbaken N:o 19.* Denne Martin tillhörde den berömda konstnärsfamilj, som i Erik Martin gifvit oss den älsklige landskapsmålaren och i Johan Fredrik Martin den framstående gravören. Fredrik Erik, som var den förstnämndes son, var född i London år 1776, der föräldrarne då bodde, och inskrefs vid sin hitkomst som elev vid målare- och bildhuggareakademien i Stockholm, i afsigt att utbilda sig till kopparstickare. Några gravyrer af hans hand visa, att han ej hade synnerliga anlag för konsten, hvilket han också sjelf tyckes hafva insett, ty efter några år lemnade han detta verksamhetsområde för att egna sig åt farfaderns yrke, möbelsnickeriet. Att döma af ofvannämnda arbete blef han synnerligt framstående i denna konstslöjdgren, som han först jemförelsevis sent tyckes hafva egnat sig åt, eftersom han ej blef mästare förrän vid 33 års ålder.

När en gesäll i ett till konstslöjden hörande yrke skulle göra sitt mästerstycke, gick hans bemödande ut på, dels, och i första rummet, att ådagalägga sin skicklighet i yrket, dels att i sjelfva föremålets komposition och val af mönster så mycket som möjligt uppfylla tidens anspråk på smak. Derför blir alltid ett s. k. mästerstycke en god illustration till tidens fordringar i det ena och andra hänseendet. Se vi på sjelfva yrkesskickligheten, så hafva vi hos ett snickeriarbete från denna stilperiod ej blott att hålla oss till ytan; och deruti skiljer sig en möbel från denna tid i högst väsentlig grad från den föregående. Till och med hos ett arbete af en Georg Haupt eller Gottlieb Iwerson från 1770—1780-talen* skola vi, på samma gång vi beundra de ypperliga inläggningarna, förundra oss öfver det minst sagdt vårdslösa sätt, hvarpå allt inre snickeriarbete, såsom lådornas hopsättning, fogarna, hyfling o. d., utförts. Här, der tillverkaren ej hade tillfälle att visa sin konstfärdighet i en mängd rikliga inläggningar i olika träslag, här blir det hela, ej blott ytan, ett solidt arbete.

Samma iakttagelse kunna vi göra på det i Stockholms slott befintliga skrifbordet, hvilket finnes afbildadt i 1892 års mönsteralbum pl. 6. Ur kompositionens synpunkt erbjuder detta mycken rikedom genom sin arkitektoniska öfverbyggnad i form af en romersk hvalfport mellan tvenne om de antika tempelbyggnaderna påminnande flyglar, prydda med kolonner af alabaster och beslag af förgyld brons. Äfven detta arbete är af svensk tillverkning, såsom ses af signaturen: *L. Vilh. Lundelius, Snickare och Chatoulmakare Ladugårdslandet Jungfrugatan Qv. Sjöhästen Huset N:o 4 i Stockholm.*

Fredrik Erik Martins ofvan nämnda chiffonier är typisk för dy-

---

* Jag begagnar tillfället att här införa några biografiska upplysningar rörande dessa, som jag funnit i *Nils Christernins* förträffliga anteckningar (numera i Nationalmusei arkiv), hvilka lemna synnerligen noggranna bidrag till den svenska konstslöjdens personalhistoria. — Enligt dessa var den bekante hofschatullmakaren *Georg Haupt* (se min uppsats öfver den Gustavianska stilen, anf. st. sid. 71), född 1740 eller 1741 och dog $^{18}/_{9}$ 1784; hans svåger, hofschatullmakaren *Joh. Christ. Linning* (se derstädes sid. 72), född 1749 och död 1801, samt *Gottlieb Iwerson* (a. st. sid. 72), född 1750 och död 1813 såsom slottssnickare, ålderman och major vid borgerskapet.

lika föremål, hvilka, såsom namnet angifver — ordet betyder egentligen skräpgömme — voro afsedda till förvaringsplats för litet af hvarje. Mahognyytorna äro plana och finpolerade; är skulptur använd, har detta skett mycket sparsamt och vanligen i annat träslag, som då förgylts, hvarjemte ett eller annat metallbeslag tillkommit och en eller annan kolonn af marmor eller alabaster med förgylda bronskapitäl lifvar det mörka träet; såvida man ej derjemte tagit målarens konst till hjelp och i en i öfverstycket infattad stor medaljong insatt ett landskap i aqvarell under glas, såsom fallet är på en sckretär på Rosendals slott, hvars målning är signerad Louis Belanger, eller på de stora speglarna, der de rektangulära öfver- och understyckena prydas med antika friser, likaledes under glas och målade i gouache eller aqvarell.

Oaktadt dessa och dylika prydnader är i allmänhet ett intryck af solid enkelhet förherskande i empirestilens möbler. Äfven i slottsgemaken göra vi den iakttagelsen, och derför sticker en sådan möbel så bjert af, ifall den förirrat sig i ett rum, möbleradt med barocktidens, med skulptur öfverlastade bohagsting eller bland rokokotidens svängda former med de rika gyldene beslagen, eller bland den gustavianska tidens eleganta bohag med dess konstrikt utförda rika marketeriarbeten. Den förherskande enkelheten gör också, att empire-tidens mobilier med stor framgång kan studeras äfven i det borgerliga hemmet, der dessa möbler mycket väl kommo till pass på grund såväl af sin enkelhet och dermed följande prisbillighet som af sin hållbarhet, hvilken senare egenskap berodde dels af de bastanta formerna på en del föremål, dels också af det omsorgsfulla snickeriarbetet. Der begagnades naturligtvis icke alltid mahognyn; detta dyrbara träslag ersattes stundom af det billigare men starkare björkträdet. De möbler, som utfördes af detta träslag, äro vanligtvis hvitmålade.

Bland möbelsnickare, som i hufvudstaden isynnerhet voro på modet under den period, vi här behandla, äro utom de redan nämnda att minnas åldermannen och kaptenen vid borgerskapet Didrik Fick Didriksson (1748—1806), som tillhörde en gammal, redan på 1600-talet inkommen snickarefamilj, åldermännen Johan Henrik Starck (1757—1808) och Nils Westring (1758—1804) samt slottssnickaren

Johan Michaël Ludvig Dumrath från Bremen (1773—1829), hvars efterkommande innehaft slottssnickarevärdigheten intill våra dagar.

Finna vi i allmänhet en ovanlig enkelhet rådande i den sengustavianska tidens möbler, är det dock en, som oftast utstyres i stor rikedom, och det är kandelabern. Den var också en lyxartikel, hvars bruk ej var förestafvadt af något praktiskt behof, utan ensamt af den omständigheten, att den så talrikt förefanns i de antika hemmen. Der tjenade den till ställ för de antika oljelamporna, hvilka lämpligast placerades högt, för att ljuset skulle spridas så mycket bättre. I de moderna hemmen hade ljuskronorna sedan århundraden fyllt den uppgiften, och de begagnades, som vi skola se, fortfarande med förkärlek, under det att kandelabern, oaktadt sin vidsträckta användning, mera sällan togs i anspråk för belysningsändamål. Den vi här se afbildad (pl. 9) är utförd af helförgyldt, skulpteradt trä*, och vi återfinna på densamma samma dekorativa antika detaljer som på en mängd andra föremål. Äfven här se vi griparna intaga en framstående plats. Deras täta förekomst gör, att vi anse oss skyldiga att något närmare sysselsätta oss med detta antika mönsterdjur.

Gripen hade antiken hemtat från orientens, isynnerhet Indiens fantastiskt mytologiska djurverld. Enligt sagan liknade detta djur lejonet i styrka och storlek samt till sjelfva kroppens form; den hade dock örnnäbb och örnvingar. Redan medeltidens konst hade upptagit denna djurform, i hvilken hon såg något öfvernaturligt och mystiskt, samt förenade gerna med densamma vidskepliga föreställningar. Kejsartiden såg deremot i gripen styrkans representant och använde honom, som sagdt, ytterst ofta. Det finnes nämligen intet slag af möbler från denna tid, hvarpå den ej förekommer. På de stora s. k. imperialsängarna låg det och vaktade i hörnen eller öfver framkarmen, på borden tjenade det som stöd (pl. 5) eller insattes ett par dylika (pl.3) som ornamentsmotiv i lådorna, der inlagda i ljusare träslag. I stolarnas ryggar ses ofta ett par dylika med de långa näbbarna vända mot hvar-

* Den är i större och förgyld afbild intagen i Minnen från Nordiska museet, Band I, utgifna af Arthur Hazelius, med förklarande text.

andra, och slå vi upp det nämnda mönsteralbumet, se vi dem pryda såväl den förgylda frisen i gula salongen på Rosersberg (m. a. pl. 1) som pilastrarna, hvilka omrama väggspegeln, samt i densammas öfverstycke (m. a. pl. 3). Användningen af gripar och sfinxer tilltog efter Bonapartes tåg till Egypten år 1798, i hvilket land detta senare djur, under bilden af ett lejon med menniskohufvud, sedan gammalt varit konungens symbol.

Jemte dessa fantastiska djurformer träffa vi äfven en symbolisk menniskofigur ytterst ofta i tidens ornamentik, nämligen en bevingad qvinna med fladdrande kläder, stående på en glob och hållande i sina händer ett palmblad, en eklöfskrans, en lagerqvist eller dylikt. Det är segerns gudinna, grekernas Nike, romarnes Victoria, som i oförändradt tillstånd går igen i första konsulatets och kejsardömets konstslöjd, sådan hon stod der vid de grekiska festspelen i Olympia eller i den romerska senatens sessionssal på kejsar Augusti tid. I de napoleanska gemaken är hon ofta sedd, vid de kejserliga festbanketterna svāfvar hennes gestalt bland de skimrande glasen i de stora kristallkronorna och på det festligt dukade bordet, liksom hon återfinnes på den vagga, kejsaren lät göra för sin ende son, konungen af Rom. Der stod segergudinnan vid hufvudgärden och höll segerns krans och fridens palm öfver det lilla kejsarbarnets hufvud, medan den kejserliga örnen sväfvade vid dess fötter, och Tiberns och Seines flodgudar i gyllene relief voro anbragta å vaggans sidor. Denna möbel visas i den kejserliga skattkammaren i Wien, der, som bekant, hertigen af Reichstadt afled.

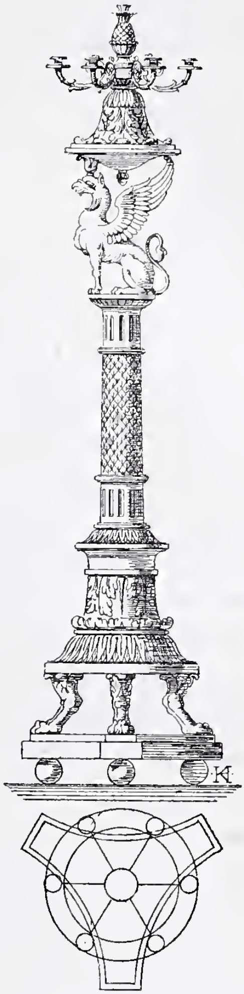

Pl. 9. Kandelaber af skulpteradt och förgyldt trä.
Tillhör Nordiska museet.

Äfven i de till Sverige införda alstren af denna periods konstslöjd är segergudinnans gestalt — ehuru mera omotiverad åtminstone före Bernadottes hitkomst — mycket vanlig såväl på ljuskronor, kandelabrar och ur som andra föremål.

Segern — det var dagens lösen i dessa tider, då hela Europa stod i eld och lågor; derpå berodde allt. Ej underligt då, om äfven de medel, hvarmed segern skulle vinnas, vapnen och troféerna, liksom segerns symboliska belöningar, lagerkransen, lagerqvisten, palmbladen o. d. ingå såsom ett väsentligt element i tidens ornamentik. Alla dessa mönster och redskap hade man, så att säga, blott att taga ur det segrande romarfolkets husgerådskammare, och glansen af dessa vapen och troféer samt symboler förhöjdes derigenom, att det material, hvari dessa motiv utfördes blef guld, d. v. s. guldbrons. Sjelfva metallen blir här nästan hufvudsak, äfven den blir en symbol; också har aldrig någon tids konstslöjd användt guldbronsen i större utsträckning än denna, och aldrig har heller någon tid användt den så gedigen som denna. Snart har ett århundrade gått, sedan dessa föremål tillverkades, men de äro ännu lika gyldene, som om de voro nya. Man har trott, att detta berodde på ett särskildt tekniskt förfaringssätt vid sjelfva förgyllningen, som skulle vara hållbarare än de moderna galvanoplastiska metoderna.* Hemligheten är dock den, efter hvad senare undersökningar gifvit vid handen, att man icke sparade på guldet. Förgyllningen hade för öfrigt icke den skrikande, tunna och reflexartade glans, som utmärker den moderna förgyllningens schlecht und billig, utan synes mera gedigen, mera såsom verkligt guld. Se vi deremot på föremålens ciselering, hvaruti l'ancien regime och dess konstnärer excellerade, stå dessa modernare arbeten icke fullt i jemnhöjd i konstnärlighet. Detaljens utarbetande var i allmänhet icke kejsartidens sak, den såg mera på totaleffekten.

Fråga vi oss, huru mycket som är svenskt af dylika föremål, hvilka i så rikt antal träffas i slottssamlingarna och ännu ofta förekomma på konstauktioner och i äldre borgerliga hem, så blir svaret

* Se *Adolf Bauers* uppsats: Bronce og keramik i Empiretiden i Tidsskrift for Kunstindustri. Kjöbenhavn 1890, sid. 50 o. f.

ej så tillfredsställande. Det fanns visserligen en verkstad i Stockholm, ciselören Rungs, som utförde synnerligen präktiga arbeten i guldbrons, men det mesta och bästa intogs från Paris, sedan införselförbuden af lyxartiklar upphäfts eller gjorts mindre stränga. Särskildt kom en stor mängd sådana saker hit med Carl Johan och genom de förbindelser, han egde med de bästa ateliererna för sådana arbeten i Paris. Alla hafva de antik dekoration, stundom äfven antik form. Ljusstakar i form af Trajani kolonn eller af antika trefötter, eller bildade af en grip, som mellan sina vingar uppbär ljusarmen *, äro mycket vanliga, liksom armstakar med egyptiska sfinxbyster och den nyss nämnda segergudinnan. Huru troget konstslöjdidkaren fördjupade sig i den antika historien, derpå gaf ett af de garnityr, som voro exponerade på slöjdföreningen den afton, jag höll föreliggande föredrag, ett slående exempel. Garnityret bestod af ett ur med två armstakar af guldbrons. Uret hade formen af ett lågt postament, hvari en figurrelief var insatt, framställande tre personer i antika romerska drägter, af hvilka den ena läste högt för de båda andra; dessa, en man och en qvinna, sutto i synnerligt rikt utstyrda antika stolar, hvilka vi också kunna kalla för stolar i empire-stil. På detta postament stod bredvid det rektangulära urhuset och stödd mot detsamma en antik manlig figur med en griffel i den högra handen, hvilket antyder, att vi här hafva framför oss en författare. Lyran på andra sidan urhuset gifver den närmare förklaringen, att författaren var en skald. I venstra handen håller han en tafla, hvarpå läsas orden: Tu Marcellus eris — Du skall blifva en Marcellus.

Denna inskrift gifver oss klaven till lösningen af kompositionen. I sjette boken af Æneiden låter den romerske skalden Vergilius den aflidne Ankises underrätta sin son Æneas om hans blifvande ättlingar. Bland dem nämner han äfven den af döden tidigt bortryckte Marcus Marcellus, son af kejsar Augusti syster Octavia. Historien förtäljer, att Vergilius en gång sjelf läste upp denna episod för Augustus och Octavia kort efter hennes nämnde sons död, hvarvid den djupt sör-

---

* Se Slöjdf:s Meddelanden 1891, sid. 75.

jande modern skulle hafva fallit i gråt, när skalden citerade de bekanta orden, Tu Marcellus eris, dermed velande antyda att sonen, derest han fått lefva, skulle blifva lika berömd som sin berömde farfader. Det är denna scen, vi här hafva framför oss på reliefen; det är Vergilius som läser ur pergamentet och Augustus och Octavia som lyssna derpå. Nu kunna vi också förstå, att statyetten bredvid urhuset icke skall föreställa någon annan än Vergilius sjelf.

Jag har velat närmare erinra om detta för att visa, i hvilken idékrets empire-tidens konstslöjdidkare och de, som gåfvo dem mönster, rörde sig, och dermed huru djupt grepp antiken gjort i den dåtida smaken. Det är ej blott inom guldbronsen vi göra den iakttagelsen. Gå vi i Nationalmuseum igenom t. ex. empire-tidens keramik, skola vi oupphörligt möta dylika scener. Än se vi på en Sêvresservis, som Napoleon enligt traditionen skänkt Carl Johan, vishetens gudinna Minerva sitta och undervisa den lille konungen af Rom, hvilka stora män han skall taga till förebild i lifvet, hvarvid hon pekar på de framför dem uppstälda bysterna af Augustus, Alexander, Solon, Pericles m. fl. Gå vi till den tyska keramiken, finna vi Berlinfabriken tillverka statyetter af den klassiska olympens gudar och gudinnor, Fürstenbergfabriken lånar utom dekorationen äfven sjelfva formen från de antika kärlen och förser dem med målningar i etruskisk och pompejansk stil. England har sin Wedgwoodtillverkning, äfven den genomfördt antik, och vår Rörstrandsfabrik, som under perioden i likhet med vår öfriga konstslöjd isynnerhet representerar en förfallets tid, söker dock att följa med strömmen genom att upptaga klassiska vasformer, hvarå antika medaljonger, vapen och trofégrupper förekomma.

Denna antikomani gifver, på det sätt kejsardömet använde den och mot den bakgrund af segrar och hjeltedater, mot hvilken hela denna tid aftecknar sig, denna antikomani gifver, säger jag, tidens konstslöjd en monumental prägel, som visserligen verkar något kylig och icke passar så väl i hvardagsmenniskans borgerliga hem, men så mycket bättre för segerherren. Vilja vi i Sverige se, huru stilen ter sig i all sin glans, då skola vi vända oss till de gemak, der Bernadotte helst vistades, till Rosendal och Rosersberg, det senares salar

nu tyvärr icke i allo i samma skick som på hans tid. Låt oss då, innan vi sluta, göra ett besök t. ex. i Röda salongen på Rosendals lustslott. Väggarna äro afdelade i stora fält medels spensliga svarta kolonner slutande i höga förgylda kapitäl, bildade af upprätt stälda lagerblad; på kolonnernas midt ses en gyldene ring, likaledes bildad af på hvarandra lagda bladspetsar. Mellan dessa kolonner är väggen helt och hållet klädd med rödt siden. De rikt draperade gardinerna äro af samma tyg med inväfda stjernor af hvitt silke, och de kraftigt formade möblerna af mahogny med de stora förgylda lejonhufvudena vid armstöden och de förgylda lejonfötterna hafva samma beklädnad, som ter sig ännu rikare genom de inväfda antika sköldarna och hjelmarna. En beslägtad dekoration hafva såväl de stora dubbeldörrarna, der förgylda hjelmar, svärd och fasces afteckna sig mot den hvita bottnen, som ramarna, hvilka omsluta de stora väggspeglarna på fönsterpelarna, hvilkas fasces äro omlindade med lager och öfverst prydda med trofeer. På borden framför dessa stå ypperliga garnityr af guldbrons, på det ena igenkänna vi kejsar Napoleon I sjelf, iklädd grekisk toga med lagerkransen i den högra handen, stående mellan tvenne kandelabrar, på hvilka lyckans flygtiga gudinna ses ila fram på sitt gyldene klot. I sådana gemak märka vi, att äfven denna tid hade en skönhetsprägel, om också olika den föregående tidens. Der intages man också af den förmodan, att en empire-utställning i hufvudstaden skulle vara en sak att tänka på, och en sak, som icke vore allt för svår att genomföra; det är icke utan, att denna sidotanke varit bestämmande för mig, när jag valt denna stil till ämne för föreliggande uppsats.

Om kyrklig textil konst.

Af

Agnes Branting.

För kyrklig konst har icke saknats användning i Sverige under senare år. Nya kyrkor hafva byggts och gamla restaurerats. Kyrkornas inre har dervid prydts på mångahanda sätt, men fastän man i de flesta fall följt äldre förebilder, har man hittills allt för mycket försummat att åter införa en konstart, som i äldre tider spelat en vigtig roll vid gudstjensten och som mer än mycket annat förmår göra den högtidlig — jag menar den kyrkliga *textila* konsten. Man kan nästan säga, att denna är utdöd, ty under 1700-talet upphörde den att vara kyrklig, under 1800-talet att vara konst.

Huru är det beställdt med de textila föremålen i våra kyrkor? Litet hvar skall helt visst vid närmare eftertanke erkänna, att dermed är det illa beställdt. De flesta kyrkor ega blott en enda altarbeklädnad, som ofta sitter fastspikad vid altaret. Den är vanligen af svart kläde eller sammet, som af ålder blifvit brunt eller grått, och orneringen utgöres af en kalk, ett par korsade palmqvistar eller i bästa fall ett kors. — Den hvita linneduken, som främst af allt borde finnas, saknas ibland alldeles, eller ock är den i ett bedröfligt skick, ofta både trasig och smutsig. Med öfriga paramenter förhåller det sig på liknande sätt.

Det vore emellertid orätt att säga, att intet blifvit gjordt för att åstadkomma en utan tvifvel lika önskvärd som väl behöflig förändring till det bättre i här ifrågavarande afseende. Bland annat existera sedan flere år paramentföreningar, nämligen en här i Stockholm i Diakonissanstalten vid Ersta, en i Göteborg samt dessutom Handarbetets vän-

ner. Dessa alla hafva under årens lopp utöfvat en ganska omfattande verksamhet, de hafva till många kyrkor både i Stockholm och i landsorten lemnat paramenter, hvilka visa att saken allvarligt behandlats. Handarbetets vänner, hvilkas verksamhet jag närmast känner, hafva härför offrat mycken tid och kraft samt vid behof alltid erhållit ett välvilligt stöd af konstvetenskapens målsmän i vårt land. För att saken vidare skulle bringas fram, blef jag förra sommaren af Styrelsen för Handarbetets vänner satt i tillfälle att tillsammans med fröken M. Rohtlieb göra en studieresa i Tyskland med särskild uppgift att i detta stora protestantiska land taga närmare kännedom om de riktningar, som inom paramentföreningarna der göra sig gällande. Efterföljande lilla uppsats afser nu närmast att framlägga några resultat af denna resa, men ville på samma gång gerna söka att i sin mån bidraga till sitt ämnes utredning och måhända dymedelst äfven till att i något vidare kretsar sprida det redan vaknande intresset för den kyrliga textila konstens återupplifvande och vidare utveckling i vårt land.

Sommaren 1892 var en särdeles lämplig tid för en studieresa i här ofvan angifna syfte. På våren hade nämligen i Berlins Kunstgewerbemuseum anordnats en stor utställning af modern kyrklig textil konst, både protestantisk och katolsk. Detta var första gången den protestantiska kyrkliga konsten i vidsträcktare betydelse uppträdde i täflan på en utställning. Vårt ämne var alltså en fråga för dagen. I Berlin fingo vi de bästa underrättelser om hvilka paramentföreningar voro mest värda ett besök. Dessa voro — (hvilket bekräftats af vår egen erfarenhet) — Neuendettelsau i Bayern, Marienberg vid Helmstedt i provinsen Sachsen, Henriettenstift i Hannover samt Ludwigslust i Mecklenburg.

Redan på 1850-talet försökte prestmännen W. Löhe i Neuendettelsau och M. Meurer i Callenberg i Sachsen att åstadkomma en värdigare beklädnad för det evangeliska altaret. De funno villiga arbeterskor framför allt i den af Löhe stiftade diakonissanstalten i Neuendettelsau. En mönsterritare funno de snart öfver hela landet spridda paramentföreningarna i Eugen Beck i Herrnhut. Denne tecknare, som

ännu egnar hela sin tid åt detta värf, har utarbetat sig en egen stil, ett slags moderniserad gotik. Det för honom betecknande är, att han anser hvarje arbete böra hafva symbolisk betydelse, ej blott i sin helhet, utan äfven i hvarje detalj. Hans kompositioner äro derför i sin tankegång ofta mycket intressanta, men de sakna, i följd af en viss bristande kunskap om ornamentikens lagar, sammanhållning och konstnärlig fulländning. — Hans teckning verkar enligt vår uppfattning svag och slapp. Årligen utarbetar han öfver hundra paramenter, men nekas kan ej, att af denna mångfald blir enformighet en allt för naturlig följd, och hans arbeten möttc äfven ur nyss nämnda synpunkter en temligen sträng kritik på utställningen i Berlin. Den evangeliska paramentiken står dock i stor skuld till honom, då han varit en af dess banbrytare. På hans äldre vänner verkade derför den hårda kritiken ganska nedslående, hvilket vi hade tillfälle höra i Neuendettelsau, der man visste, af hvilket stort värdc hans arbete dock varit.

Neuendettelsau är nu en af Tysklands största diakonissanstalter och utvecklar som sådan en storartad verksamhet, hvarjemte äfven som nämnts paramentrörelsen derifrån utgått. Diakonisskyrkan i Neuendettelsau och dess liturgi göra ett särdeles anslående och stämningsfullt intryck. Dess egna paramenter, fullständiga i de fem liturgiska färgerna, äro kanske de mest framstående i Tyskland. Broderierna äro utförda efter Becks teckningar af det dyrbaraste material på präktiga sidenbrokader från Giani i Wien i applikation och schattersöm samt ej i den för Beck vanliga kontursömmen. Kompositionen är figural. — För julen finnes ett särskildt antependium af hvitt siden, hvars midtfigur utgöres af madonnan med barnet. Dessa samtliga paramenter äro arbetade med en genomgående konstnärlighet, som ger dem en kraftfullare prägel än Becks öfriga arbeten. Hade dessa broderier varit utstälda i Berlin, hade omdömet om Beck helt visst utfallit väsentligen annorlunda. Arbetet är i hufvudsak utfördt af en ung diakonissa, »Schwester Jenny», hvars naturliga konstnärlighet och älskliga väsen gjorde henne till en högst ovanlig personlighet. Hennes lärarinna i broderikonst var den gamla »Schwester Sara», som kallades »den tyska paramentikens moder».

Paramentföreningen i *Ludwigslust* arbetar uteslutande efter Becks anordningar. I Slottskyrkan och i dômen i Schwerin finnas de dyrbaraste paramenter, som från denna förening utgått.

Paramentföreningen i klostret *Marienberg* vid Helmstedt deremot stod på väg att öfvergifva Becks ledning och använde hans mönster endast, som det tycktes, för enklare uppgifter. Ledarinnorna, sjelfva lefvande i ett mycket intressant romanskt kloster och möjligen påverkade af denna stämningsfulla omgifning, uppställa nu högre konstnärliga fordringar, och som deras »Frau Domina» äfven förvaltar en sannskyldig skatt af gamla broderier och väfnader, bland annat flere antependier från medeltiden, är ett besök hos dem högligen att rekommendera.

Under vägen mötte oss här och hvar paramenter, som genom sin teckning hade en särskildt tilltalande verkan på oss. Då vi frågade efter tecknaren, fingo vi alltid svaret: Baurath Hase i Hannover. I denna stad väntade vi derför att få se mycket af intresse, hvilket äfven blef fallet. Hannover eger flere nya kyrkor, hvilka alla äro rikt textilt utrustade. Såväl Hase som andra arkitekter hade härtill lemnat teckningar. Enligt vår åsigt voro de af Hase komponerade broderierna de mest framstående. Hase lär i särskildt hög grad egnat sig åt liturgiska studier och synes dessutom mer än de andra förstå den textila teknikens kraf, hvilket äfven gör att hans arbeten nått en större fulländning. Samtliga paramenter voro tillverkade i *Henriettenstift* i Hannover. Vid de flesta arbeten tycktes den principen göra sig gällande att använda heraldiska färger så starka, att de nästan frapperade. Förutom vanliga figurala framställningar, såsom Christus, apostlarne, evangelisterna m. fl., förekommo som hufvudmotiv på antependier andra för nutiden ovanliga, såsom Noas ark och skeppet, båda symboliserande kyrkan.

Jag har nu, fast i ofullständiga drag, sökt redogöra för de vigtigaste af mig kända platser, hvarest man sträfvar för höjandet af textil konst för den evangeliska kyrkans behof. Jag skulle nu vilja vidröra de allmänna principer, som der göra sig gällande, och hvilka Handarbetets vänner och i de flesta fall de svenska paramentföreningarna söka följa. Dessa principer stödja sig på gammal kristlig sed.

Det är den kristna idén, som genom konsten skall frambäras, och om än konsten under olika tider finner olika uttryck, så är dock grundidén alltid densamma. Då för oss den kyrkliga konsten, åtminstone den textila, länge varit död, böra vi söka göra oss förtrogna med äldre tiders religiösa och konstnärliga uppfattning, och vi skola finna de skönaste uttrycksmedel och former för kristen tro. Att vi dessutom i äldre tiders konst hafva mycket att lära i flere hänseenden, icke minst ur teknisk synpunkt, är ju allmänt kändt.

I vår protestantiska kyrka finnes blott ett altare. Finnas flere, som fallet stundom verkligen är till och med hos oss, äro dessa rester från den katolska tiden, stå qvar som historiska minnen och användas ej. Altaret betyder för oss i främsta rummet *Herrens bord.* Samma betydelse hade det under den första kristna tiden. Det var bordet, från hvilket nattvarden utdelades, och ansågs som en bild af det bord, vid hvilket nattvarden instiftades. De kristna började snart att vid martyrernas grafvar fira gudstjenster, grafkamrarne inreddes till kapell, altaret bildades genom att öfver grafven lägga en bordskifva. Härifrån uppstod sedermera bruket att bygga altare öfver helgonens grafvar och att innesluta reliker i altaret. I de flesta kyrkor byggdes flere altare, som hvart och ett blef invigdt till något helgons ära. En af de reformer Luther vidtog var att återföra bruket af endast ett altare, och detta skulle som sagdt beteckna Herrens bord. Såsom sådant bör det framför allt vara dukadt. Skifvan bör vara klädd med en hvit duk, och denna bör vara af linne. Hvilken form och ornering denna duk bör hafva, är beroende af altarets form och öfriga klädnad. Altaret var i början en stenskifva, som hvilade på kolonner eller på en murad stenfot. Denna senare var ofta så enkel, att det blef nödvändigt skyla densamma; detta skedde stundom med en lös träskifva, klädd med metall, som sattes framför altaret, s. k. *antemensale,* stundom med ett stycke tyg, som hängdes framför, s. k. *antependium.* Antependiet var ofta orneradt med rika broderier. Flere exempel härpå från medeltiden finnas ännu i behåll. Så finnes i Statens historiska museum härstädes ett sådant från 1100-talet, hvilket fordom tillhört Biskopskulla kyrka i Upland. Det framställer

scener ur bibliska historien, och broderiet är utfördt i guld med detta märkliga stygn, som från äldre tid kallas »opus anglicanum», antagligen den mödosammaste af alla textila tekniker och så till vida bäst vittnande om, hvilka offer i forna tider gjordes för kyrkans prydande. Att hållbarheten af denna sömnadsart är stor, bevisas af att flere dylika arbeten t. o. m. af ännu äldre datum än nyss nämnda antependium finnas i behåll. Bland de praktfullaste må nämnas kejsar Henrik II:s och kejsarinnan Kunigundas mantlar i dômen i Bamberg, hvilka helt och hållet äro höljda af ornament i sådan söm.

Antependiets form och ornering hafva naturligvis undergått många vexlingar. Ibland betäcker det endast altarets framsida och är då antependium i egentligaste mening, men det kan äfven betäcka altarets sidor. Dessa äro dock sällan så rikt broderade som framsidan.

Den hvita linneduken, som kallas *palla,* faller i stället ofta ned öfver sidorna och synes framtill endast genom en fåll eller smal spets. Den hvita linneduken bör ej läggas direkt på altarskifvan, vare sig denna är af sten eller trä, utan bör ett underlag af tjockare tyg, helst af groft lärft, alltid finnas.

Hos oss, der altaret på afstånd aldrig synes i sin helhet, utan skäres af genom altaringens linier, är mycket lämpligt att som bård upptill anbringa det rikaste broderiet. Detta kan antingen ske genom att med en rikt broderad bård eller spets pryda den hvita linneduken eller ock genom en af linneduken oberoende i färger ornerad bård. En sådan bård kallas *aurifrisia* eller *praetexta* och användes fordom för att skyla de hakar, hvarpå antependiet fasthäktades vid altaret. Praetextan, som i sist nämnda form fästes vid ett stycke groft lärft, underlaget för den hvita linneduken, bör nedtill afslutas med ett fransliknande band, som förmildrar kantens hårdhet. Vill man i sammanhang med en dylik praetexta kläda hela altaret, så fästes som ofvan nämndes en bonad under densamma. Särdeles lämpliga till sådana bonader äro sammets- och sidenbrokadväfnader med passande mönster. Brokadväfnader för kyrkligt bruk tillverkas nu mer på flere ställen, hufvudsakligen i Krefeld. På Berlinerutställningen voro dessa textilalster från Krefeld bland de mest framstående utställningsföremålen. Domkapitolar Schnütgen i Köln, som

är framstående vetenskapsman och samlare, har mycket egnat sig åt utvecklingen af denna konstart, hvilken i katolska kyrkor finner användning hufvudsakligen för de presterliga drägterna. Genom honom bereddes oss tillfälle att just i Krefeld och äfven i Kevelaer se det bästa som i den vägen åstadkommits. Man har upptagit gamla mönster och med en beundransvärd skicklighet öfvervunnit de största tekniska svårigheter. Originalen, som i samlingar ofta visas, äro mest dessa granatäppelmönster, som förskrifva sig från 1400-talet, de präktigaste från Venedig och Burgund. Sådana ovanligt väl bibehållna i form af messdrägter, sågo vi i Xanten.

Låtom oss nu återgå till altaret. Är detta i sig sjelf tillräckligt rikt orneradt med skulptur, mosaik eller på annat sätt, så är det naturligtvis ej nödvändigt att kläda det med någon bonad, ehuru en särskild skrud för de stora festerna är särdeles önskvärd. Denna bör dock i rikedom och prakt öfverträffa altarets egen utstyrsel, medan vid sorgegudstjenster altaret bör vara höljdt i svart. En form af altarbeklädnad, som på senare tider börjat användas, består af ett broderi, som hänges midt på altaret, men är så smalt, att det blott täcker ungefär $^1/_3$ af altarets framsida. I Tyskland kallas detta för *Altarstreifen*. Det är en modern uppfinning, som lär hafva kommit till af sparsamhetsskäl. Från konstnärlig synpunkt har denna form af altarbeklädnad svårt att försvara sin plats. Det enda sätt, hvarpå jag skulle kunna tänka mig att den finge en i någon mån motiverad och berättigad användning, vore om altarets sidopartier vore något framåtskjutande, så att broderiet blefve infattadt som i en ram. Arrangementet såge då åtminstone mera afsigtligt och mera vårdadt ut. Nu händer det stundom, att detta altarband fästes vid altarbordets inre kant och ligger ofvanpå den hvita duken, tjenande sålunda som underlag för böckerna, samt derefter faller ned framför altaret Om altarskifvan har ett starkt språng, kan man då lätt förstå, huru fult saken ter sig sedd från sidan. Är broderiet tunnt, kan det till och med blifva fladdrande. En annan metod, som med rätta klandrats, är att spänna antependiet på ram. Detta bruk började allmänt på 1600-talet och har fortgått intill våra dagar. Den s. k. praetextan fastsyddes vid den undre bonaden

och alltsammans spändes på en ram och sattes framför altaret. Visserligen är detta ett godt sätt att skydda ett ömtåligt broderi, men antependiet förlorar sin ursprungliga textila karaktär, hvadan till och med namnet icke längre blir fullt egentligt. Detta förfaringssätt bör således bestämdt motarbetas.

Innanför altarringen leder ett fotsteg, *podeum*, upp till altaret. Detta podeum bör klädas med en matta — öfverst på podeum närmast altaret finnes hos oss vanligen en pall, hvars storlek och form mången gång verkar mycket störande för kompositionen af antependiet. Jag tror det vara lyckligast för antependiet, då pallen har samma längd som altaret. Den bör naturligtvis klädas med hänsyn till antependiet, dock aldrig med samma ornering, utan en underordnad. I Tyskland användes ej pall, utan små lösa dynor. Likaledes förekommer der sällan sluten altarring, utan altaret står framifrån sedt öppet och fritt.

Koret ligger i allmänhet ett par trappsteg högre än den öfriga kyrkan, och det är då vackert, om hela koret är klädt med en matta. Att i koret, då dess form så tillåter, i st. f. verkliga bonader och tapeter pryda väggarna med målningar, hvilkas motiv äro textila, är ju ganska naturligt, isynnerhet sedt ur ekonomisk synpunkt, men det borde ej alldeles utestänga bruket att åtminstone vid festdagar i våra större kyrkor hänga upp verkliga bonader. De rikaste skatter för detta ändamål från medeltiden och renässansen finnas qvar. Särskildt intressanta sådana sågo vi på vår resa i somras i dômen i Halberstadt, i slottskyrkan i Qvedlinburg och i kyrkan S:t. Viktor i Xanten. De båda först nämnda äro bland de konstvetenskapligt märkligaste textilföremål som existera. Bonaden i Halberstadt förskrifver sig från 1100-talet, kanske från 1000-talet, och består af två delar, hvardera omkring aderton meter lång och en meter hög. Den framställer scener ur bibliska historien, är utförd i haute-lisseväfnad, och färgerna äro ännu i full kraft. Bonaden i Qvedlinburg anses vara något yngre, den lär vara förfärdigad af en abbedissa derstädes, framställer ett klassiskt ämne och är utförd i ett slags trensad flossaväfnad. Den tredje bonaden deremot är ett renässansens mästerverk i haute-lisseväfnad, signeradt 1520, och fyller nästan hela koret i Xanten.

Då nattvardsgång firas, lägges på den hvita duken på altaret ytterligare en hvit mindre linneduk; denna kallas *corporale*. Härpå ställas sedan nattvardskärlen. Öfver dessa lägges en duk, som kallas *velum*. Stundom lägges äfven en särskild duk öfver kalken, kallad *palla*. Hos oss finnes alltid en sluten altarring; den bör klädas i samma liturgiska färg som öfriga paramenter. Vid nattvardsgång bredes öfver den en hvit linneduk. Hvita linnedukar till aftorkande af kalken höra äfven till nattvardsdukarne. Till altaret hör utom ofvan nämnda delar äfven en eller, om de tjenstförrättande presterna äro två, tvenne bokdynor, *pulvinaria*, på hvilka böckerna läggas. Äfven på predikstolen bör finnas ett underlag för böckerna. Detta har vanligen formen af ett täcke, som då ligger ofvanpå bokställningen och faller ned öfver predikstolskanten. Är bokstödet rikt skulpteradt, bör endast skifvan täckas.

Då dopfunt finnes, bör den vara betäckt, hvilket sker ibland medels ett lock af trä eller metall, eljes af ett täcke. Hit höra äfven dophanddukar.

Vi hafva förut nämnt de liturgiska färgerna. Dessa äro fem. Reglerna för dem förskrifva sig från den äldre medeltiden. De äro gemensamma för den protestantiska och katolska kyrkan. I den protestantiska kyrkan äro de nu allmänt antagna af alla dem, som sysselsätta sig med paramentik. De hafva en särskildt vacker och tilltalande betydelse, i det de beteckna de olika tiderna af kyrkoåret. Att genast vid inträdet i kyrkan genom färgen påminnas om hvilken högtid som firas bör ju stämma till andakt. Färgerna äro: hvitt, rödt, grönt, violett och svart. *Hvitt*, den himmelska härlighetens och renhetens färg, användes under de stora Christusfesterna såsom jul, trettondagen och påsken samt Christi himmelsfärdsdag. *Rödt*, kärlekens och blodets färg, under pingst och på martyrernas dag. *Grönt*, hoppets färg, under veckorna efter trettondagen samt hela trefaldighetstiden. *Violett*, botfärdighetens färg, under advent och fastlag. *Svart*, sorgens färg, endast under långfredagen samt vid sorgegudstjenster. Det är naturligtvis blott rikare kyrkor som kunna förskaffa sig fullständiga paramenter i dessa fem färger. Rödt eller hvitt, grönt och

svart borde enligt min åsigt hälst finnas. Som ornering har alltid varit brukligt att använda flere färger. Bottenfärgen bör emellertid råda och räknas som hufvudfärg. Den röda skruden broderas ofta särdeles rikt i flere färger. Guld ornerar bäst rödt, hvitt och grönt. Silfver deremot violett och svart, ibland äfven hvitt.

Jemte färgerna böra äfven mönstren hafva symbolisk betydelse. Vid anordning af parament bör noga eftertänkas hufvudfärgens betydelse i sammanhang med mönstrets. Vi kunna framställa såväl direkta scener ur bibliska historien som derur härledda liknelser och bilder. Den kristna symboliken se vi redan i katakombernas målningar rikt utvecklad, vi se deri genomgående idén om frälsningen och uppståndelsen. Några af de mest förekommande symboler, som der och annorstädes möta oss, torde här böra nämnas. Korset, minnet af Christi lidande, är den mest kända symbolen för kristen tro. Christus symboliseras genom sitt s. k. monogram, genom lammet, såväl det lidande som det triumferande; vi se honom äfven som den gode herden och i många andra bilder. I förbindelsen med Guds majestät stå ofta bokstäfverna Alfa och Omega, hvilka äfven förekomma sjelfständiga. Menniskan, lejonet, oxen och örnen symbolisera de fyra evangelisterna. Den törstande hjorten föreställer den efter Gud längtande själen, regnbågen den gudomliga nåden. Växtmotiv finnas många; vi nämna blott axet och drufvan, symboliserande brödet och vinet, liljan som betyder oskuld och själsrenhet, rosen kärlek och tystlåtenhet, den fembladiga rosen såsom symbol af Christi fem sår, törnet af lidandet genom synden, tisteln har samma betydelse.

Den vigtigaste princip som alla, hvilka arbeta på detta område, böra vara genomträngda af, är den att kompositionen framför allt skall bära en religiös prägel, och att konsten blott är ett medel att uttrycka den religiösa idén. För att ernå detta mål uppoffras på många håll t. o. m. all tanke på stilsammanhang mellan det som skall prydas och det som pryder. Samtliga paramenter böra dock med sin omgifning bilda ett harmoniskt helt. Kyrkans arkitektur bör således äfven noga studeras, och med hänsyn härtill bör kompositionen ske. Någon slafvisk kopiering af samma stil är naturligtvis ej nödvändig, utan tvärt

om vore lyckligt, om kompositörens sjelfständiga uppfattning och konstnärliga individualitet kunde göra sig gällande utan att komma i strid med den historiska stilens fordringar.

Som jag nyss nämnt, böra paramenterna frambära en religiös idé. Att således som motiv för orneringen använda vapen, gifvarnes namn, årtal m. m. är alldeles oriktigt. Dessa saker, som för det historiska intresset dock hafva stort värde, böra finnas, men placeras i liten form på en afvigsida eller på ett annat obemärkt ställe.

En för vårt ämne vigtig fråga är denna: Från hvilken plats i kyrkan skall man beräkna, att paramenternas ornering företrädesvis skall göra sig gällande? Becks åsigt är här vid lag, att altarets prydnad är till endast för dem som träda fram för altaret. Det ornamentala intrycket af hans kompositioner försvinner också i allmänhet vid minsta afstånd. De Hannoveranska arkitekterna beräkna deremot mycket stor distans. Nästan vid inträdet i kyrkan gjorde deras paramentornamentik sig gällande, och vid sjelfva altaret verkade formerna så stora att man nästan ryggade tillbaka; härtill bidrog i sin mån de starka färgerna, som förut omtalats. En teologie professor i Berlin uttalade med anledning af dervarande paramentutställning den åsigten, att hvarje ornament skulle kunna göra sig gällande sedt från alla kyrkans delar, — och ändå ansåg han bibelspråk som lämpliga motiv! — För min del anser jag, att man vid midten af kyrkan bör kunna uppfatta hufvudintrycket af hvad som framställes, men att man sedan, ju längre man kommer fram, skall kunna gradvis upptäcka rikare innehåll. Härtill bidrager i väsentlig mån ett rikt tekniskt utförande.

Hvad detta senare för öfrigt beträffar, är särdeles vigtigt att det sker så omsorgsfullt och gediget som möjligt. Likaledes böra endast goda hållbara material dertill brukas, siden, silke och guld böra vara äkta. — Starka foder, hälst af linne, böra användas. Antependium, bokdyna, kalkkläde, predikstolstäcke, dopfuntstäcke och altarringskläddsel böra vara i samma liturgiska färg och delvis af samma stoff. Dock kunna de mindre paramenterna vara af dyrbarare stoff, såsom siden eller sammet, under det de större äro af kläde. Önskligt är dock att för våra stora kyrkor så mycket som möjligt kunna använda siden eller

sammet, åtminstone för den röda och hvita skruden. Linne skulle äfven rikt broderadt med fördel kunna användas till den senare. Kalkkläde och dopfuntstäcke göras ofta af linne och kunna då, i synnerhet om de äro broderade med hvitt, användas till alla skrudar. Svarta kalkkläden borde aldrig användas.

Med tillkomsten af dyrbara paramenter uppstår till sist en ny vigtig fråga, nämligen om bevarandet af desamma. Detta bör ske mycket omsorgsfullt. Vi se dock tyvärr allt för ofta, huru motsatsen inträffar. Särskilda paramentskåp böra finnas; dessa böra vara inrättade på någon fuktfri plats i kyrkan. Antependierna böra hänga äfven här, öfriga paramenter böra ligga i lådor.

Jag slutar här mitt anspråkslösa försök till en kortfattad redogörelse för den s. k. paramentikens vigtigaste föremål och ledande grundsatser. Måtte den kyrkliga textila konsten i vårt land snart blifva hvad den borde vara: ett väsentligt bidrag till en värdig form för gudstjenstens firande!

Tessins lusthus.

Föredrag hållet i Teknologföreningens fackafdelning för byggnadskonst.

Af

E. Jacobsson.

Redan för ett år sedan fann jag bland Tessinska papperen i Riksarkivet ett konvolut med utanskrift: Tessins hus, och derinom en afhandling, hvars innehåll vid närmare studium visat sig äga en sådan frändskap med de förut beskrifna festtågen, att den lämpligen torde kunna få gälla för en fortsättning af mitt förra föredrag.* De skulle väl förtjena att in extenso uppläsas, dessa med tysk stil tätt skrifna tjugofyra sidor, men vi måste för denna gång nöja oss med några karakteristiska utdrag. Arbetet är med all sannolikhet författadt af Nicodemus Tessin d. y. vid den tid, då han köpte en liten landtgård, alltså i början af år 1700;** vi böra erinra oss att han då vid fyrtiotvå års ålder stod på höjden af sitt anseende, var tjenstgörande hofmarskalk och flitigt anlitad i statens såväl som det enskildas tjenst.

* Om »1600-talets festföreställningar och deras betydelse för den samtida konsten».

** Tessin skref d. 21 Mars 1700 till D. Cronström i Paris: . . . . . ma maison (nuv. Öfverståthållarehuset) me coûtte all'heur qu'il est, aussij vraij qu'il n'ij a qu'un Dieu, entre nous dit de cent mille ₶ saus les meubles; mais aussij graces à Dieu, tout ij est presque achevé, et je la compte un de plus grands contentements pour le reste de ma vie. Je vous enverraijs les desseins dès que le temps me le permettera; J'aij acheptè depuis peu un bien à un lieu et demij d'icij pour 13000 ₶, dont on avoit offert autres fois, plus de 20000 Escues, toute ma pensèz rouloit à le cultiver si nous avions gardés les douceurs de la paix, car la situation en est la plus agrèable que j'aije trouvé dans ce paijs icij, sur uue graude hauteur il ij a un grand marais, par le moijen du quel deux moulins vont tout le long de l'année, on s'ij peut promener un de mij lieu de ce paijs, icij toujours dans un bois des chesnes, et dans l'hijver on ij peut aller dans $2\frac{1}{2}$ quart d'heures; Eu cas de guerre ce lieu me servira souvent d'une petite retraitte . . . . (Riksarkivet).

Öfverst på det gulnade papperet är skizzerad en enkel plan, med dörrar och fönster angifna. Öfverskriften lyder: *Till minnes hvadh som är till observera uthj Byggningen på mit Lusthuus j trägården.* Till en början lemnas föreskrifter angående hvad som bör iakttagas vid husets omgifningar och vägar, hvarefter indelningen beskrifves. Huset skall innehålla en sal af sexton alnars längd och tolf alnars bredd med fönster mot norr för att undvika solen. Förstugan skall vara tolf alnar lång och åtta alnar bred. Ett rum skall användas till *Kånstkammar,* ett annat till *mathkammar* och andra rum till diverse ändamål. Dock *så genere bör observeras, att heela Bygningen och hwadh som bådhe uthe och innan ähr måste allt hafwa någon särdeles arth ock nytt som annorstädes intet bruckas. Fönster, dörar, Lås, iärn, taack och gållff inventeras aff något särdeles maner och allt måtte till Lust och Leek wara anseedt och inrättat.*

Trappan står i farstun, *doch på särdeles maner giordh att dän som går där up, skall intet hitta wägen tillbacka.* Under trappan eller i en vrå göres en dörr som till ett rum; när man öppnar den, *är det intet annat än ett hässligidt spöcke äller en Kar mädh en wäria, som mädd machiner* rörer sig och faller uth, lijcka som han wille öfwerfalla dän som låter up dörren, hwilcket ähr till att skräma thäm förwitna.*

Uthj Saalen måtte wara allt tädh som tiänar till Leek och tijdhfördrijf, och tädh man kan hafwa att förundra sig öfwer. Ett instrument spelar af sig sjelf (väfven går genom väggen, så att den som spelar är oförmärkt). Midt på golfvet är ett stort *Träcktafell* med

* Med *maskin* förstod man ett föremål, afsedt till prydnad eller förlustelse, helst med någon sinnrik konstruktion. Sålunda benämndes maskiner de stora karusellvagnarne och uppsatserna vid 1600-talets festföreställningar, ovanliga möbler och husgeråd samt allt som hörde till teaterns inredning jemte dekorationer och changementer. I tidskriften Samlaren för 1889 meddelas i en af C. Silfverstolpe författad uppsats öfver Drottning Christinas dansmästare, Antoine de Beaulieu, att år 1649 inkallades från Italien architecteuren Antonio Brunati, som ombyggde det gamla slottets balsal till en »Salle à machines» d. v. s. teater. Enligt en för öfverintendenten Nic. Tessin d. y. utfärdad instruktion skulle han disponera de till teatern hörande »maskinerna». På den vägen hafva de eljest oegentliga orden teatermaskineri och teatermaskinist vunnit burskap i svenska språket. Det danska uttrycket »Vand på maskin», har utan tvifvel uppkommit, när ordet maskin hade en annan betydelse än i vår tid.

grönt kläde öfverdraget, der man på *italienschet maneer* spelar med runda älfenbensbollar.

När man tittar i en spegel, *kommer en lijten förbårgat waturör uthur wäggen, som sprutar watn mitt i ögonen,* **item** *andra röör, som komma upp genom gålfwet och spruta up under Kiortelen.* Stolarna äro förvånansvärda i detta rum. *En stool mädh förbårgadhe fjädrar gjordt som slå sigh omkring beenan och lijfwet på dän som sätter sigh, att han intet kan komma Lööss.* En har vatten, som är *förbårgat j sätet och gifwer sigh sachta uth när en sätter sigh.*

Noch en stool som är ihåligh i armarna och ryggstödet, och sprutar Kimrök ifrån sigh på dän som sätter sigh. Noch en annan som sprutar duun ifrån sig.

Vid en stol, afsedd för en dam, beskrifves på det noggrannaste, huru ryggstöd och säte skola förses med slåar och fjedrar, som gripa omkring armar och ben.

När man vill tractera någon *mädh math äller Collation så måtte tädh och så wähl som allt annat skee på något nytt och särdeles maneer.*

Man kan på persiskt sätt sitta på golfvet *rundt omkring en tappet* (matta). *Om man ingen försnidare will hafwa, att man då brukar en annan invention, Nembligh, att man låter giöra aff Mässing äller aff Jären en stålpa mädh en breedh foot, som ståår mitt oppå tappeten och Sex äller Åtta armar som gå i Krock lijcka som på Liusskroner, och så platta och* **formeradhe** *på änden att man kan sättia ett faath på hwar ända som Ljussen pläga sittia, män att faaten intet komma högre än widh pass en half ahln ifrån gålfwet och så långdt ifrån siälfwa Stammen, att the kunna räckia intill hvar och en aff giästerna. — Sammaledes måtte uppå stammen wara en Leedh äller wredh, så att armerna och heela Cronan mädh faaten, wridher sig omkring när man thäd ringaste rörer där uppå.*

Ur taket hänger en *machine* uti form af en ljuskrona, *som gifwer wijhn och öhl utur pijporna.* Eller en Bacchus sitter på en tunna med en pipkanna i handen, och vinet iskänkes i öfre våningen och löper sedan genom en *Subtil Canal aff silfwer innan förgyldt. Och*

till att betaga thädh omacket, att dän som will drijcka icke behöfr upna någon skruf äller tapp, att låta rinna i glaset, Så wore artigare att man allenast hölle glaset under pipen på kannan och ropadhe: »Bachus skänck i», Så skulle dän som i öfrige wåningen sitter mädh wijnet achta där äffter, och strax slå uthj dän förbårgadhe **Canalen,** *som uthförre löper, så mycket wijhn som han kan passa glassen behöfwa där nedre.*

Älliest kundhe man och inrätta ett tractament more latinorum, nästan till att liggia till bordz. Kammaren skall blott vara så stor, att bordet och sängarna finge rum, så att man kunde hafva den sluten, när gästerna hade satt sig, *att ingen dräng wore inne som såge theres libertet och hörde theres snack. Bordet kundhe giöras tree ahlnar widh pass, eller så långdt ock bredt, att tw par kundhe sitia widh hwartera sidan, och ett par widh ändan, och widh pass tree äller halffjärdhe qwarter högdt och tän ena änden widh bordet dickt in i wäggen som swarar emot dörun.* Sängarna göras sex qv. breda och två qv. höga från golfvet, med en tjock bålster uti och dynor bakom ryggen att luta sig emot.

Maten anrättas i bredvidliggande kammare, och när bordet är betäckt, *då skiutes tädh mädh machiner igenom wäggen, och blifwer ståendes emällan gästerna, som sittia i sängerna, dåck utan footh* (bordet neml.), *och hafwer sin styrckia utaff Contrebalansen j andra Cammaren;* när ny rätt skall serveras, går bordet tillbaka genom väggen, och ett annat bord inskjutes med en ny anrättning.

Confekt låter man inkomma genom taket, sålunda, att när bordet vore i öfre våningen uppsatt, skulle det *sänckia sigh neder* och blifwa ståendes mellan gästerna, *och hållet på taaket skulle strax mädh en lijka taffla igiänslutas.*

Noga redogöres på hvad sätt orena tallrikar skola borttagas och rena inbäras. Man *formerar en uthhuggen bildh* och låter *zira och måhla den Lijka som en pijga* med en korg på armen; hon kan stå på hjul eller med maskiner skjutas ut och in. I muren kan göras ett hål, hvari sättes ett hjul, såsom *i munckeklöster,* deruti man kastar orena tallrikar och uttager de rena.

Mädh tractamentet kundhe man och anställa åthskillige Lustige pussar; man gör bröd och rätter af vax, *inuti belagde mädh kruth och furwärck,* så att alla gästerna *consumeras och förbrännas.* Man lägger in torndyflar, gräshoppor, små möss etc., som skulle *krypa uth och låta see sigh.* Man sätter ett *bränneglaess iblandh rutorna i fönstret* och tänder dermed på furvärket i rätterna. En rätt kan *resolveras* i vatten, som sprutar ikring sig.

Iblandh andra slijka pussar widh måltijdh kunde man och bruka tätta, att man uthj en steekt Kyckling Ladhe en Lijten tynn ihålig Mässingskuhla full mädh qwicksölfwer wähl förståppat, hwarutaf Kycklingen, när qwicksölfret blefwe warmdt, skulle röra sigh och begynna danssa. Item kunde man bestryka en gästs tallrik, knif och bröd med *baggesöta,* så skulle allt smaka honom *büxt,* då andra åto af samma rätt utan att finna ringaste osmak.

I ett fat har man snömos; genom en maskin under bordet, som värden allena bör veta att regera, skulle snömoset blåsas upp och flyga omkring på gästerna; *item skulle ärterna dansa och springa omkring att man intet wiste hwem som täm moveradhe.*

Man har rummet beprydt med *Lustige måhlningar och pusseerlige Skilderien.* När måltiden är förbi, stängas fönsterluckorna; medan *natten warar måste kammaren heelt förändra sitt gestallt, att man intet känner honom igien när Ljust blifwer, hvilcket således kan tillgå,* och derefter beskrifves nogsamt changementet med tillhjelp af stänger, rullar etc.

Medan mörkret påstår, kunde man öppna en lucka på taket, derigenom man såge upp i andra våningen och *där formera allehandha perspectiver, item repræsentera några hässlige masquerade gesichter, mädh särdeles postur,* eller änglar i vax pousserade, *tillijka mädh en douce och stilla music,* eller något annat sådant, som man kunde inventera och förändra.

Den främste kammaren innanför salen måtte inrättas till en *Kånstkammar, där man allahandha rariteter och nya inventioner kan hafwa i förrådh och till att wijssa.*

Såsom till exempel först: *Äffter Jungfruer och ungdt fålck gärna delectera sigh där mädh att weta hwem the skole få till maka, och om dän ena älskar dän andra, Så kan man häruthj fixera täm på tätta sättet: Man låter giöra små bilder utaf wax, och kläder täm uth, tän ena såm en Junfrw tän andra som en Krijgsman, dän tredie som En Stadzman och så flere, och in uthj hufwudh på hwar och en, äller uthj bröstet fogar man behändigt en magnet och döllier dän mädh wax äller kläderna, att han intet kan märckias, dåch observerandes* att magneten *så är passat och bestrucken, äller och ett stycke stååhl mädh magneet bestruckit, så att uthij dän ena dåckan äller bildet är en magnet som appeterar och drager dän andra magneten till sigh, som sitter j dän andra dåckan. Män uthj en annan dåcka, en sådan magneet som skiuter dän andra ifrån sigh och intet will komma ihopa, hwilcket ähr lätt till att giöra, när man wänder ändarna till äller ifrån hwar andra, så som praxit tädh mädgifwer. När nu dåckerna så ähre färdige, och af åtskillige wärckan af magneten, som sagdt är, giorde, gör man små båtar fingers Långa, aff flaarn äller Kårck, platzar dåckarna där uthj, så att the stå ytterst på stammen. Sädan låter man giöra ett stort mässingsbäcken, widh pass en ahln, diametro och try finger högdt fyller tädt mädh tw finger högdt wattn, och släpper båterna mädh sine dåckar där uthj, Manssdåckarna på dän ena sidan och Junfruerna på dän andra.*

Där på föllier, när man litet pousserar them att the komma till att approchera så när emot hwarandra att magneten kan hafwa sin opation, Så löper en Cavalier och Jungfru tillsammans såsom the wille kyssas, och blifwa tätt tillhopa fäste, till täss man tager täm ifrån hwar annan. Män träffa sig twänne dåckar emot hwar andra som hafwa contrari magneter ifrån hwar andra wända, så poussera the hwar annan och kunna aldrig komma tillhopa. — Om man will wissa en Jungfrw om hon skall få en Krigsman äller Stadzman, så sätter man alla tree på hwar sin båt i watnet och så som magneterna då äre stälte, och dåckerna komma emoth hwarandra, Så skall Jungfrwn Löpa till och Kyssa tän ena och förskiuta tän andra.

Främst i kammaren och mit för dörran kan man giöra en bildh och dän uthståffera som en gammal man mädh Långdt skägg, som sitter på en Karmestoohl, mädh en Lång Kiortell Liten mössa och tåfflar på sigh, hwilcken mädh Läncker och Leder inwthi så måtte wara giordh att han kan reesa sig upp utaff stoohlen och räckia handen fram åt täm som inkomma, och när wärden befaller åter sättia sig neder, hwilcket kan skee igennom machiner, eller bättre med en pojke, som är under bordet, *vistas, regerar och drager dät bildet, att han måtte reesa sig, och sätia sig så offta härren j huset tädh begiärar.*

Mädh stora stålspeglar som ära convexa äller uthgropadhe kan man och giöra grufweliga många och artiga pussar som skulle komma täm owetandes öfvernaturligit och miraculeuxt förre.

Först beskrifves noga spegelns och förebildens placering. *När allt ähr platzat och tillredt,* sätter man midt emot spegeln en figur i sådan storlek som svarar emot proportionen af spegelns fördubbling. *Och kan man där till hafwa åthskillige i förråd bode aff nakota billder och allehandha gallna påsturer, item Conterfeij aff bekändhe pärssoner, iämwähl aff gambla renomineradhe hiältar. Och när herren j huset sägger sig willia wissa sina gäster, dän äller dän pärssohnen, och dän äller dän hiälten, äller någre af främmande nation, Spanier, Turck, Abbisin äller en nakot Jungfrw, ett palatz, en hundh, häst, äller hwadh annat sådant han hafwer i förrådh, antingen som dåckan gjort mädh kläder, äller i wax pousserat måste en Påicke wara förbårgadt, som wet sättia upp dät som ropas äffter.* — Och den som ser figurerna i spegeln *så stora och naturliga som en Mänskelig skappnat, och intet wet hwadan dätt kommer, utan att the låta see sig så snart härren ropar där äffter, Måtte han wist inbilla sig att sådant skeer mädh dän ondas tillhiälp och genom trulldoom.*

Item hafwa sådane speglar dän arten mädh sig att när man håller en handh äller något annat uthj en wiss distantia ifrån Speglen skall dätsamma synas intet uthj Speglen utan såsom dät stode j Lufften utan om speglen, hwar mädh man och så kan giöra ståttliga pussar och inventioner.

Det första intrycket af denna samling befängdheter är, att vi befinna oss inför en räcka fantasibilder eller en kolossal drift, hvilket också torde vara anledningen dertill, att papperet fått ligga orördt i sitt gråblå omhölje. Men här är hvarken fantasi eller drift. Genom ett par af de sista årens publikationer i konstslöjd och kulturhistoria äro vi nu först i tillfälle att öfvertyga oss om, att hvarje detalj är grundad på sakförhållanden samt resultatet af trägna studier och mycken beläsenhet. På ett ställe angifvas till och med källorna. Angående konstkammaren läses nemligen, att man *där har allahandha rariteter och nya inventioner j förrådh och till att wijssa. Dät man kan colligera utaff Kirchero j hans arte magnetica, arte lucis et ombræ, mechanica item, utaf delitciis Physico-mathematicis och flere sådane.**

Här är uppräknad en del af de inventioner och maskiner, som under 15- och 1600-talen utgjorde fransmännens och tyskarnas, de förnämas såväl som de lägre klassernas, högsta nöje och käraste tidsfördrif. De äro endast några få af de påhitt, på hvilkas lösning den tidens mekaniska snillen offrade tid och möda för att, när de lyckades, skörda ära och guld. Af de i lusthuset omnämnda hafva några bibehållit sig, ja, vunnit en allmännare spridning, såsom det sjelfspelande instrumentet (positivet, förekommande i Norden redan på 1500-talet); spelet på italienskt maner med elfenbensbollar på grönt kläde (biljarden); de af hvarje barn kända leksakerna med magneten; speglar, som genom särskilda kombinationer framkalla bilden af en fritt sväfvande figur, exempelvis Miss Magneta.

Af så tillförlitliga arkivforskare som Havard i Dictionnaire de l'Ameublement och Alwin Schultz i Deutsches Leben m. fl. erfara vi, att vurmen för konstiga anordningar vid möbler eller måltider, synnerligast vid de stora gästabuden, sträcker sig långt tillbaka i tiden.

---

* Athanasius Kircher (1602—1680), filosof och matematiker, ansågs hafva uppfunnit laterna magica. I hans af Tessin anförda arbete, Ars magna lucis et umbræ (Rom 1646), afhandlas färger, ljus- och skuggeffekter, perspektivbilder etc. samt till sist camera- och panoramakonstruktioner; i Magnes, sive de arte magnetica (Köln 1640) lemnas en utredning af magnetens egenskaper, och i samband dermed åskådliggöras genom bilder åtskilliga experiment, hvarifrån idéer äro lånade till de i *lusthuset* omtalade inventionerna.

Efter ett åsyna vittnes, Olivier de la Marche, memoirer meddelas oss de vidunderligaste historier från det burgundiska hofvet under 1400-talet. För de stora festerna uppfördes salar, hvari syntes flere rader bord, prydda med midteluppsatser af kolossala dimensioner (s. k. entremets.) Af dessa har De la Marche med egna ögon, bland mycket annat, som af honom relateras, sett ett helt kyrktorn, hvarifrån orgelmusik och sång hördes, under det att dess klockor ringde mellan rätterna; ett fullriggadt skepp med sjömän dels i tackel och tåg, dels urlastande konfektyrer, som af dem kringburos till gästerna; trädgårdar med välluktande springvatten, parker med jägare, som i furstens närvaro täflade om att skjuta i festsalen lössläppta och kringflaxande foglar; väderqvarnar, mohrer på kameler, dansande björnar, en pastej, hvari voro placerade ej mindre än 20 musikanter; stekta foglar hoppande omkring på bordet. Vid en del af salen uppfördes divertissementer, såsom Hercules' storverk eller Jason, utsående draktänder, med den påföljd att harneskklädda riddare framträda och bekriga hvarandra. — Från ett gästabud 1453 vid Philip den godes hof vet samme man berätta, huruledes en sextio fot lång hvalfisk med ögon af de allra största spegelglas infördes under trumpetskall; när denne kommer framför furstens plats, öppnas det ofantliga gapet, och ut hoppa först sirener och derefter tolf riddare, som sjunga, dansa och strida om de sköna samt efter slutade prestationer återvända i hvalfiskens buk. Ända till tjugoåtta rätter uppgifvas hafva blifvit serverade, hvilket, såsom då brukligt var, delvis tillgick på det pompösa sätt, att härolder, trumpetare och pukslagare till häst inkommo i spetsen för en stor skara ridande pager, som utdelade silfvertallrikar, hvarefter maten kringfördes på en förgyld vagn. Mellan rätterna sjöngos eller reciterades hyllningsverser af till lejon, tigrar och andra djur förklädde hofmän.

Ett vigtigt dokument är den inventarieförteckning Jean Abonnel, kallad le Gros, Hertigens af Burgund kassaförvaltare (receveur des finances) upprättat i medio af 1400-talet. Vi finna deraf, att i slottet Hesdin förvarades: en maskin, som sprutar vatten på den som träder derpå; en annan, som när personer komma i dess närhet, slår dem i ansigtet och klappar dem både gula och blå (les brouiller tous noirs ou blancs);

en maskin, som regnar, åskar, snöar och blixtrar, såsom komme det från himmelen; en annan, som kastar en person i en säck, der han betäckes med fjäder och mörbultas; vidare finnas speglar, som grymt vanställa dem som sig deri skåda. Spillror af sådana maskiner lära ännu finnas i behåll.

Bland de tidigare borduppsatserna af anspråkslösare dimensioner förekommer bilden af en ung, naken gosse, uppkrupen på en klippa och serverande rosenvatten eller vin, dock så som enligt naturens ordning hvarken eau-de-rose eller sötma kan flöda. Det är intet tvifvel om, att figuren förestälde Bacchus, och vi kunna mycket väl tänka oss, hurusom vid det burgundiska hofvet »cavalierer och frökiar» i gladt lag framräckte sina bägare mot den lille pilten, tillropande honom: »Bacchus skänk i». Detta är icke anmärkningsvärdare än att den lille Cupidofiguren, hvilken de flesta af oss sett, Bryssels äldste medborgare och om jag ej missminner mig dess högtidligen förklarade hedersborgare, som allt sedan år 1619 oafbrutet fortsatt sin lilla förrättning, alltjemt väcker barnskarors jubel, ännu alltjemt är föremål för brüsselungdomens och främlingens lifliga intresse och odelade hyllning. En lika egendomlig bordsprydnad var den lätt draperade qvinnofiguren, som bjöd på två slags vin, flytande i fina strålar på det sätt vi så väl känna från Giovanni da Bologna's Fontana publica på Piazza del Nettuno i Bologna. De la Marche såg denna figur och vid sidan deraf ett vid en kolonn med kedjor fastbundet lefvande, ständigt rytande lejon, som tydligen hade till åliggande att skydda qvinnan, ty på kolonnen stod med tydliga bokstäfver skrifvet: »on n'y touche pas.» Från Ludvig XIV:s tid finnas gravyrer, af hvilka man kan förvissa sig, att sederna till dess icke undergått någon nämnvärd förfining. Havard omtalar ett stick framställande Thetisgrottan, dit hofvets damer inlockades för att skåda bilder, som icke ens kunde kallas tvetydiga. Det är derför något öfverraskande, när en mycket läst författare, jesuiten Menestrier*, i en år 1669 utgifven afhandling öfver tor-

---

* Claude François Menestrier (1631—1705) har skrifvit arbeten öfver torneringar (traité des tournois, joutes, carrousels et autres spectacles publics, Lyon 1669) samt heraldik (l'art du blason justifié 1661, l'art des emblèmes 1662, origine des armoiries 1679) m. m.

neringar, karuseller och andra publika fester skrifver som följer: »Jag kan icke hålla mig från skratt, då jag läser beskrifning öfver föregående tiders fester, såsom vid hertigens af Bourgogne bröllop med Margareta af York, der otäcka djur utgjorde de egentliga aktörerna; i en stor maskin, föreställande ett fem våningar högt torn, tittade fyra vildsvin ut genom öfversta torngluggen och trumpetade, derpå svarade lika många getter med skalmejor i våningen närmast derunder, vidare i ännu en våning vargar med flöjter, och slutligen i den understa sjöngo åsnor en rondeau med orden: ma maitresse est une aisnesse. Detta kunde vara passande under en tid, då menniskorna voro till hälften djur, men vi, som lefva i ett artigt tidehvarf, fordra något annat än sådana tokerier.» Så resonnerades i en tid, då man fortfarande spelade sina vänner det sprattet att kasta dem i dunsäckar och bestå dem extra öfversköljningar.

Af inventioner och maskiner i *lusthuset* synas borden och de för serveringen afsedda anordningarna vara med synnerlig förkärlek behandlade, ett förhållande som förklaras deraf, att vid måltiderna är stämningen gynsammast för glada upptåg. Havard lemnar mycket noggranna uppgifter angående »tables volantes» och »tables mechaniques» af samma konstruktion som de i lusthuset beskrifna. Deras hufvudsakliga uppgift var att göra gästerna oberoende af besvärliga tjenare och lyssnare, måhända äfven att i dessa de galanta sedernas tid befria dem från indiscreta vittnen, »*att ingen dräng wore inne som såge theres libertet och hörde theres snack*». Dessa älskvärda tête-à-têter kallades att äta »en ermitage», och derefter benämnas borden eremitager. Efter hvad jag kunnat utfundera var konstruktionen följande: en öppning i golfvet täcktes af en skjutlucka i golfvets plan, hvilken lucka sänktes och drogs åt sidorna i det underliggande rummets tak, och i det sålunda öppnade hålet uppsteg det dukade bordet, hvars undre del var så inrättad, att öppningen dermed tätt tillslöts; på gifvet tecken kunde bordet höjas och sänkas. Det åt Maria af Medici vid hennes bröllop i Florenz 1600 (med Henric IV af Frankrike) skänkta bordet ansågs länge såsom ett under af snillrikhet. Efter den första rätten delade det sig i två delar, som af sig sjelf försvunno åt ömse sidor; derefter

uppsteg ur golfvet ett nytt bord, fullsatt med frukter och konfektyrer; det försvann på samma sätt, och ett nytt uppkom med speglar och många underliga lysande ting; sedan äfven detta aflägsnats, visade sig ett fjerde bord i form af en trädgård med blommor och vid båda ändarne fontäner med rosenvatten; en mängd verkliga små foglar flögo derifrån fram öfver rummet, så att man, oaktadt det var vinter, trodde sig vara midt i sommaren. Detta öfverträffades dock af ett bord, konstrueradt år 1631 i Turin till en fest för franske ambassadören. I midten stod ett högt torn, som kunde höjas och sänkas; deri serverades sex olika rätter, och dessa vexlades tre gånger; efter det denna del af måltiden var afspisad, forslades *gästerna* på osynliga maskiner till ett angränsande rum, der ett annat fulldukadt bord väntade dem. Från Ludvig XV:s tid finnas underrättelser om flygande bord för tolf kuverter, med en vridbar platta i midten, hvarifrån gästerna sjelfva kunde betjena sig; dertill funnos fyra servanter, hvilka kunde sänkas, när man önskade vexla tallrikar eller komplettera vinförrådet. Servanten var ett litet serveringsbord med svängda fötter och mellan dem två eller flere hyllor; vid skifvan och hyllorna funnos uppstående kanter för att hindra föremålens nedfallande under den upp- eller nedstigande rörelsen, hvilken åstadkoms medels en i midtelfoten applicerad skruf. I den danska Tidskrift for kunstindustri för år 1891, 5:te häftet, redogör Bernhard Olsen för danska eremitager och servanter; vid Fredriksborgs slott fans 1703 ett eremitagebord belagdt med silfverplatta; i Rosenborgs slotts inventarieförteckning för år 1718 uppgifves ett annat; äfven för Fredensborgs och Köpenhamns slott (1731) anskaffades denna nyttiga möbel. I Tzarskoe-Selo vid Petersburg är enligt samme författare ännu ett flygande bord i behåll. Det har berättats mig, att i det af öfverintendenten Adelcrantz i största hast för Drottning Lovisa Ulrica uppförda China slott vid Drottningholm ses maskineriet till ett eremitagebord med fyra servanter, ehuru numera i obrukbart skick.

Dermed tror jag mig på ett fullt öfvertygande sätt hafva visat innebörden af det refererade dokumentet.

Till sist några ord. Det kan väl tyckas, att det ämne jag valt ligger utanför denna förenings egentliga odlingsfält. Men så som jag ser

och studerar arkitekturen, lemna dessa glada upptåg värdefullare upplysningar än en mångfald s. k. arkitekturmotiv. Vi se här tidsandan afspeglad, vi lära genom dem känna stilens inre väsen, det egendomliga, ungdomsfriska lif, som pulserar bakom den döda arkitektoniska förklädnaden. En genialisk konstnär kan för en tid ingripa i händelsernas gång, linier kunna vridas och brytas, ornament förskönas och förvrängas, harmoniska eller bizarra idéer förkroppsligas — men för att det gamla skall undanskjutas, för att nya former skola tränga igenom, knyta sig samman till en fast länk i den arkitektoniska utvecklingens oändliga kedja och eröfra en varaktig plats i det stora bildergalleriet, dertill fordras ett förarbete, hvarigenom förutsättningarna skapas för det nyas popularisering. Sådana karakteristiska drag som jag nyss anfört bilda, jemte andra, tillflöden till den underström, der stilen hemtar sin näring, och konstnärerna sin andliga kraft. Lifsglädjen och dess följeslagerska naiviteten voro tidens mest utmärkande egenskaper, och de möta oss i allvar som i nöjen, i konst som i lek, och framför allt i de publika festerna och hemmets förströelser. Författaren till *lusthusets* inredning kände och beherskade sin tids konst, men så var han ju naiv nog att finna glädje i en qvicksilfverfyld kycklings hopp och fröjda sig åt en jungfrus benägenhet att appetera en krigsman och poussera en statsman; vi förstå dessa hemligheter och mera till; oss roa de icke. För det nittonde seklets realism, för oss det sunda förnuftets och den nyktra reflexionens lydige tjenare äro lifsglädje och naivitet på gammaldags vis längesedan försvunna, och med dem för alltid nyckeln till 1600-talets fantasirika formverld. Se der de lärdomar vi kunna hemta från ett nära två hundra år gammalt skämtsamt manuskript.

Några moderna, svenska praktband.

Konstbokbinderiet har just aldrig intagit något synnerligen framstående rum i den svenska konstindustrien. Då något praktband utförts till ett album eller en adress, har man utan undantag hemtat mönstret från Tyskland, som, oaktadt förträffliga arbeten utförts der, dock ej är att anse som konstbokbinderiets egentliga hemland. Paris har och kommer, tack vare de rika bibliofilerna, nog att länge vara hufvudsäte för denna konstslöjd. I de flesta europeiska land har man under de sista decennierna börjat med större eller mindre framgång att kopiera de franska banden. I Norden har man kanske börjat senast, men Sverige står i alla fall framom de öfriga skandinaviska landen, och på sista tiden har man börjat använda maroquin, ett skinn, som ännu för ett tiotal år sedan var nästan okändt för en svensk bokbindare. Den äkta maroquinen är nu det enda material, som verkligen lämpar sig för konstnärligt band. Man kan ej hos något annat skinn få förenadt utmärkta, hållbara färger, smidighet, glans och styrka.

Maroquinen, som beredes af getskinn, har fått sitt namn från Marocko, hvarifrån den importerades till Europa under 16:de seklet. Men snart lärde man i Paris konsten att preparera skinnet, och det dröjde ej länge, förr än det inhemska fabrikatet öfverträffade det från Afrika importerade. Sedan dess har beredningen fulländats men tillika hållit sig inom Paris. På flere andra ställen har man försökt att fabricera det, men utan att lyckas. Utom att skinnet i och för sig sjelf är ganska kostbart, är dess beredande till bindning mycket svår och tidsödande. Det temligen tjocka och hårda skinnet måste med en hvass

knif »skärpas» ut, tills det blir helt tunnt och smidigt. Sedan det en gång blifvit anbragt på permen, kan det genom pressning mellan varma plåtar och polering med varma jern erhålla den mest behagliga, glänsande yta.

För att lära sig den rent tekniska sidan af yrket reste i början af 80-talet en ung bokbindare, herr Gustaf Hedberg, till Paris. Han studerade der under flere års tid i de förnämsta »ateliererna» och återkom med hela hemligheten af maroquins användande, med en uppdrifven skicklighet i guldtryckning och med en mängd idéer för bandens dekorering. Sedan ett par århundraden tillbaka har Paris varit hufvudsätet för det konstnärliga bokbinderiet. Från dess verkstäder hafva utgått arbeten, som nutidens samlare uppväga med deras mångdubbla vigt i guld. Det hör ej till sällsyntheterna i Hotel Drouot, att ett band, utfördt af en celeber bokbindare från de föregående seklen, ja, till och med från vårt århundrade, betalas med 5, 7, 10 ja 15,000 fr., då boken i vanliga fall skulle betinga ett pris af några hundra.

Att här ens antyda alla olika stilar, som der uppstått och försvunnit, skulle blifva alltför vidlyftigt. Likaledes kan jag ej inlåta mig på att beskrifva alla finesser och alla svårigheter guldtryckaren har att öfvervinna, innan arbetet blir färdigt. Vare det nog sagdt att för att lyckas fordras icke blott en ovanligt säker hand utan äfven en god portion af tålamod, ty fort går ej dylikt arbete.

I Paris har under det sista årtiondet en ny skola bildat sig. Förut nöjde man sig med ett slafviskt kopierande af de gamla banden. En bok måste vara bunden i Grolier's, le Gascon, Padeloup eller Derome's stil för att gillas. Man excellerade i dessa kopior, de voro utförda med en teknisk öfverlägsenhet, hvarmed originalen aldrig kunde täfla. Detta kopierande kunde ju hafva sitt berättigande, då bandet sattes på en gammal bok från de motsvarande epokerna.

I Slöjdföreningens mönsteralbum för innevarande år, plansch 6, finnes afbildad en stor foliant, hvars band är kopieradt efter ett från sextonhundratalets första hälft, således samtidigt med boken, som är ett praktexemplar ef elsevirernas berömda arbete, Académie de l'Espée, tryckt år 1628 i Leiden. På den mörka, olivfärgade bottnen

slingra sig breda band i brunt och rödt. Fälten mellan dem uppfyllas dels af spiraler af små blad och s. k. fleurons, dels af s. k. fers azurés d. v. s. inuti streckade stämplar. Hvarje blad, hvarje fleuron måste tryckas med en särskild stämpel, likaså hvarje punkt. Då man nu räknar efter och finner, att blad och punkter tillsammans gå ett godt stycke öfver tusentalet, och att guldet måste påläggas och fasttryckas flere gånger, är det lätt att förstå, huru mycket tid ett dylikt arbete kräfver. I midten är egarens, d:r G. Bergman, dubbla namnskiffer. I all sin prakt är detta band blott en kopia, låt vara att den är mästerligt utförd.

Men att binda moderna författare i femtonhundratalets förnämt eleganta eller i sextonhundratalets pompösa stil, måste ju förefalla ganska underligt. Man försökte komma ur svårigheten genom alldeles neutrala band, d. v. s. utan all ornering och med endast titeln på ryggen tryckt i guld. Man lät maroquinens finhet och sjelfva bandets utsökta behandling ersätta orneringen. Dylika band, som fortfarande ofta användas, kallas janseniste. Under förra seklet ornerades enklare band med endast tre guldlinier kring kanten. Detta orneringssätt upptogs nu, liniernas antal fördubblades, och så lät man dessa mångdubbla linier bilda enkla geometriska figurer, en i all sin enkelhet ytterst nobel dekorering. Otaliga band hafva utförts med en ram med brutna hörn, bildad af ända till nio guldlinier. Herr Hedberg har nu senast till Chicagoutställningen förfärdigat ett band af orangefärgad maroquin med fina femdubbla guldlinier som fläta sig i hvarandra.

En dylik perm är ett af de svåraste profven för en förgyllare. Det fordras en stor säkerhet för att få linierna att passa fullkomligt i hörnen, skjuta de aldrig så litet öfver, är verkan förstörd. Denna stil, man har kallat den det nittonde seklets, har på de sista åren blifvit mycket allmän och är kanske den finaste af alla.

Sedan förra århundradet fanns en mängd band med ornering i mosaik. Denna term är något oegentlig, då de färgade ornamenten först utklippas, derefter fastlimmas på bottnen och sedermera fasttryckas kring kanterna med en fin guldlinie. Rokokons vridna blommor ersattes med mera naturalistiskt behandlade. En dylik ornering måste

utföras med fin takt och ej slå öfver i det bizarra, utan hålla sig till helt enkla blad och blommor.

Jag vill nu ej tala om så vansinniga försök som att i lädermosaik framställa djur, ja till och med menniskor. I Paris hör tyvärr dylikt ej till sällsyntheterna. En fin bladranka kring permen eller några enkla blommor i ena hörnet kunna vara af förtjusande verkan. Det nyss omtalade bandet har en »Doublure» (permens insida) ornerad med fin convolvolus-ranka på djupröd botten. Blommorna äro inlagda i hvitt skinn, som sedermera genom målning nyanserats i ljusrödt, och bladen i grönt. De fina guldlinier, som omgifva dem, jemte maroquinens glans ge det hela utseendet af modern, japansk emalj cloisonné.

I en helt olika stil är ett annat band likaledes bestämdt för Chicago. Här har bokens innehåll gifvit anvisning till orneringen. Till Hedins berättelse om ambassaden till Persien måste naturligtvis väljas ett orientaliskt motiv. Åtminstone är sjelfva ornamentens gruppering persisk, om också ej alla detaljer leda sitt ursprung från östern. På en fin, ljusgråbrun botten äro anbragta stiliserade, brokiga blommor och blad i mosaik. Utförandet är höjdt öfver allt beröm, hvarje guldlinie är tryckt med säkerhet och en finess, som ej ofta förekommer hos oss. Skulle en anmärkning göras, vore det, att färgerna ehuru väl sammansatta verka väl starkt. Permens insida är klädd med blå maroquin, öfversållad med fina blommor i guld och omgifven af en bred orientalisk bård, likaledes i guld. Försättsbladet är klädt med japansk guldbrokad.

Utan tvifvel ett af de ståtligaste band som utförts i Norden återfinnes äfven på plansch 6. Att till Jacquemart's Gemmes et Joyaux de la couronne, ett af den moderna etsningskonstens mästerverk, finna ett värdigt band var ingen lätt sak. Ritningen är utförd af arkitekten A. Lindegren, med motiv från franska renässansband. Men färgsammanställningen är helt olika de gamlas. På den djupröda bottnen äro anbragta ytterst rika, stiliserade bladornament i gult, hvarjemte grönt användts i cartouchen och på ett par andra ställen. För att något mildra verkan af den gröna cartouchen, har han delvis blifvit fyld med prickar,

tryckta en och en. Kanten omgifves af en ram i grönt. På afbildningen förefalla ornamenten väl små, men i sjelfva verket äro de kraftiga, och rumutfyllningen är väl iakttagen. Permens insida är fodrad med mörkgrön moiré. Till insidan bör helst väljas moiré och ej vanligt siden, då det förra med sin skiftning gör ett lifligare intryck. Ännu bättre, ehuru ofta svårt att anbringa, är brokad. I Paris ha på senare tider japanska aqvareller och pennteckningar kommit i bruk till detta ändamål. Det vanligaste är dock fortfarande det gamla brokiga papperet, som väl ännu en tid i brist på bättre kommer att bibehållas. Alla de här omtalade banden hafva s. k. tranche marbré, doré, d. v. s. snitten är först marmorerad och derefter belagd med guld. Att endast skära den öfre margen, som en tid var modernt, bör väl numera ej falla någon in, då det gäller ett helt skinnband. Man kan deremot ej nog ofta påpeka nödvändigheten af att så mycket som möjligt skona margerna och endast skära bort det allra nödvändigaste för att få dem jemna. Det finnes tyvärr ännu bokbindare som endast excellera i en sak, att skära bort margerna ända in i texten.

Till slut vill jag nämna ett par ord om ett slags ornering, som på sista tiden kommit i bruk i Paris och som, hvad förnäm elegans beträffar, står oöfverträffad. Det är mosaik utan guld. Denna konst utöfvas i Paris egentligen endast af en enda bokbindare, Marius Michel, som har lyckats drifva upp denna teknik till den högsta fulländning. Här omgifvas ornamenten ej af några guldlinier utan endast af en blindt tryckt linie. Ett dylikt orneringssätt är ytterst svårt att använda, då man ej här har några guldlinier som täcka alla små ojemnheter i kanten på ornamenten. Dessa måste derföre vara fastsatta så att de passa fullkomligt, då annars hela verkan går förlorad. Tyvärr har något dylikt band ej blifvit utfördt i Sverige. Hos Marius Michel kostar ett sådant mellan 1,000—3,000 francs, ja kanske ändå mera. I jemförelse med dylika pris kosta herr Hedbergs band en obetydlighet, och det oaktadt är det nästan endast vid utomordentliga tillfällen, såsom t. ex. nu till verldsutställningen i Chicago, som några praktband hos oss utföras.

F. R. M.

"Drottning Sofia Magdalenas toalett."

De arbeten, som på verldsutställningen i Chicago representera vår konstslöjds nuvarande ståndpunkt, hafva till någon del, såsom närmare framhålles i planschtexten till årets mönsteralbum, utförts i trogen kopia efter äldre mönster. Inom guldsmedsafdelningen var detta särskildt fallet med de förgylda silfverpjeser från firman C. G. Hallberg, hvilka ingingo i den, under ledning af arkitekten A. Lindegren utförda, praktfulla sängkammarutstyrseln.

Några utaf dem, en ljusstake, ask och parfymflaska, återgifvas i mönsteralbumet, Pl. 5, och deras förebilder torde vara flertalet af våra läsare väl bekanta. Under namn af »Sofia Magdalenas toalett» förvaras de nemligen i Kongl. Lifrustkammarens klädkammarafdelning och äro för öfrigt delvis, handkanna, ask, parfymflaska och ljusstake, afbildade i Sveriges Historia af O. Montelius m. fl.*, der de benämnas »Bordsprydnader som tillhört drottning Sofia Magdalena». I sin helhet omfattar denna toalett ej mindre än tjugosex förgylda silfverpjeser, nemligen en spegel, två ljusstakar, två handkannor med fat, två parfymflaskor, två borstar, ett nålfat, en nåldyna samt tretton större och mindre askar, med en sammanlagd vigt af 2,193 lod.

Att en uppsats af dylik omfattning skulle erfordras eller ens kunna komma till användning vid en, om än så förnämlig, persons toalettbord, har man i våra dagar svårt att fatta. Annorlunda tänkte man dock på Sofia Magdalenas tid, då toaletten, såsom en samtida fransk författare säger**, utgjorde »le chef d'oeuvre de l'esprit françois».

---

* Del. 5, sid. 235.

** Dictionnaire critique, pittoresque et sentencieux. Lyon 1768.

Vid den var det nemligen, fortsätter han, som man botade figurens brister, formade ögonbrynen, hjelpte upp tänderna, gaf sig ett visst utseende, med ett ord skapade om sig till hull och hår. För en så vigtig förrättning skulle naturligen kräfvas många redskap, till hvilkas behöriga utsmyckning intet material eller arbete ansågs för kostbart, och sålunda kommo toaletterna att inom guldsmedsyrket spela en särdeles betydande rol.

Redan Ludvig XIV berättas hafva egt ett stort antal olika toaletter af guld, silfver och guldbrons, af hvilka en innehöll ända till femtio särskilda pjeser; och smaken för denna lyx trängde snart så vida omkring, att en af de många öfverflödsförordningarna på 1690-talet faststälde en bestämd vigt äfvensom antalet föremål, hvilka dylika prydnader ej fingo öfverskrida. Äfven utom Frankrike ingingo de tidigt såsom en väsentlig del af de tongifvande klassernas bohag. Särskildt var detta fallet i England, der de ända från Stuartarnes senare år kunna sägas representera det bästa som engelsk guldsmedskonst utfört, åtminstone till profant bruk. I allmänhet torde de väl fått röna det öde, som så ofta drabbar arbeten i ädla metaller, nemligen att nedsmältas och omformas, när modet ej längre kräfver deras användning, men ett och annat undantag gifves dock, och hit kunna vi räkna äfven »Sofia Magdalenas toalett».

Hvar och en af dess tjugosex pjeser har nemligen följande fyra stämplar, hvilka ange den engelska tillverkningen:

N:o 1.

N:o 2.

N:o 3.

N:o 4.

Af dessa utgöra n:o 2 och 3 kontroll-märken (n:o 3 betraktas dock stundom, ehuru mindre egentligt, såsom speciellt London-märke), n:r 1 är guldsmedernas, Daniel Smith och Robert Sharp, initialer, och n:r 4 utmärker tillverkningsåret maj 1777—maj 78.

De motsvara sålunda de stämplar vi äro vana att finna på arbeten i ädla metaller äfven i vårt land, ehuru de engelska ha vida äldre anor.

Så fans redan år 1300 en kunglig förordning*, att intet guld eller silfver fick utgå från guldsmedsskrået (Goldsmiths Hall), utan att, till bevis på dess lagliga halt, vara stämpladt med »Konungens märke», det krönta leopardhufvudet, (n:o 3). År 1363 anbefaltes guldsmederna att på de arbeten, som inlemnades till kontrollering, åsätta egna stämplar, i älsta tider vanligen ett emblem, sedermera initialer, och från och med 1438 utmärktes det löpande året med en särskild bokstaf. Ett århundrade senare (omkring 1545) tillkom, såsom ytterligare kontrollstämpel, lejonet (lion passant, n:o 2). Dessa bestämmelser ega för silfverarbeten, tack vare Londonskråets utmärkta organisation, gällande kraft ännu idag, hvarvid dock bör anmärkas, att leopardhufvudet efter 1823 uppträder utan krona, samt att från och med 1784 en stämpel med suveränens profil anbringas såsom bevis på erlagd tillverkningsafgift.

Sedan år 1438 då Londonguldsmedernas skrå, såsom ofvan nämnts, började att med årsbokstaf stämpla sina arbeten, har alfabetet, här räknande tjugo bokstäfver A—U, med uteslutande af J, utlöpt tjugotvå gånger, hvarunder dock trettonde omgången (1678—96) endast räknade nitton bokstäfver, och äro vi nu sedan 1876 inne på den tjugotredje. Genom omvexling af alfabet har man skilt de olika tjugoårsperioderna, och användes det lilla romerska alfabetet, hvars andra bokstaf, b, återfinnes i toalettens stämpel n:o 4, åren 1736—56, 1776—96 och 1816—36. Redan toalettpjesernas form och ornering, till hvilka vi straxt skola återkomma, göra valet ej svårt mellan dessa trenne möjligheter, men till yttermera visso kan temligen noga bestämmas den tid, då dess guldsmeder, Smith och Sharp, arbetade tillsammans.

Till skråreglerna i Londons Goldsmiths Hall hörde, att medlemmarne det år, då de inträdde, skulle, såsom ansvarige för det guld och silfver de förarbetade, låta i kontroll-byrån (Assay office) inregistrera sina

---

* De uppgifter, som här nedan lemnas om engelsk guldsmedskonst, äro hemtade ur: Old English Plate — its makers and marks, by H. J. Cripps. London 1881; samt Gilda Aurifabrorum. A History of English Goldsmiths and Plateworkers etc. by William Chaffers. London 1886.

stämplar, oeh de listor som häröfver fördes hafva från oeh med 1697 i allmänhet blifvit bevarade. Åren 1758—73 uppvisa visserligen en lucka i detta hänseende, men för sistnämnda år finnes en förteekning öfver då arbetande guldsmeder, oafsedt om de inträdt detta eller föregående år, oeh här möta oss: Daniel Smith and Robert Sharp, Aldermanbury P(latemakers, d. v. s. arbetande större föremål, såsom serviser etc., ej blott skedar, dosor, urboetter o. d.). Minst ett par år tidigare voro de doek anmälda, ty deras stämpel, i formen alldeles lika med den å vår toalett, återfinnes på en kaffekanna af år 1770—1.* Ännu 1777—78 arbetade de, såsom af toalett-stämpelns årsbokstaf framgår, under samma märke, men den 9 deeember sistnämnda år införde de gemensamt med Riehard Carter följande stämpel RC DS RS, oeh deras adress uppgafs till Westmorland-buildings. Något arbete från detta kompaniskap är ej uppgifvet i de källor vi följa, oeh långvarigt tyekes det ej blifvit, ty den 7 februari 1780 inregistrerade åter Smith och Sharp, fortfarande boende i Westmorland-buildings, stämpeln DS RS, hvilken är iakttagen på flere pjeser (kannor, presentertallrikar, kommunionkanna), från åren 1781—83.** År 1789, om ej förr, skildes äfven dessa åt, ty den 7 januari nämnda år anmäldes Sharp ensam under stämpeln R. S. (Westmorland-buildings). Ett par ljusstakar från 1792—93 äro försedda med denna stämpel.***

Med dessa knapphändiga uppgifter är allt sagdt, som vi för närvarande känna om de båda guldsmeder, hvilkas arbete såväl i eiselering som drifning visar dem stå på höjdpunkten af sin tids yrkesskieklighet. Smith oeh Sharp äro nemligen att betrakta såsom verkliga guld- oeh silfver-arbetare. Det var dessa den engelska skråstadgan ålade att anbringa stämpel, ej den som lät utföra oeh ledde arbetet, mottog beställningarna oeh försålde varorna, då det ju deremot i de flesta fall är dennes namn som vi äro vana att finna i guldsmedsstämpeln. Det engelska förfaringssättet är onekligen det rigtigaste, men

---

* W. Chaffers o. a. a., sid. 156.

** W. J. Cripps o. a. a., sid. 317 och 327 samt W. Chaffers, sid. 159.

*** W. Chaffers o. a. a., sid. 160.

åtminstone i fråga om arbeten af större omfattning har guldsmeden-förläggaren äfven rättmätiga anspråk på vårt intresse. Man måste nemligen förutsätta, att han rörande form och ornering varit mer eller mindre omedelbart bestämmande, och ej sällan, åtminstone är detta fallet med vår toalett, söka vi för äldre tiders alster snarare mönstergifvaren än handtverkaren. Toaletten är nemligen till formgifning och detaljer ett fullmoget uttryck för den antikiserande smak, som vid denna tid aflöste den allherskande rokokon. Blott ett årtionde tidigare hade denna i England nått sin högsta blomstring, och såsom prof på den rikaste engelska »Louis XV» brukar just framhållas en toalett af år 1768.* Öfvergången var lika snabb som fullständig, ty i vår toalett är ej blott rokokon försvunnen, det franska inflytandet är i det hela föga märkbart. Dess engelskt nationella karakter är deremot omisskänlig, och äfven den, som är föga bevandrad i örikets äldre konstslöjd, igenkänner hos toalettpjeserna helt visst den form och utsmyckning, som för oss närmast är förbunden med Wedgwood-fajansen. Häraf torde dock ej utan vidare kunna dragas den slutsatsen, att nämnda tillverkning skulle direkt inspirerat vår guldsmed. Josiah Wedgwood höll nemligen vid ifrågavarande tid (1770-talet) sjelf på att arbeta sig in i den antikiserande stil, som tack vare den stora spridning hans fabrikat vunnit i in- och utlandet, populärt närmast blifvit fäst vid hans namn. Inom en mängd yrken trängde sig likvisst denna smakriktning fram ungefär samtidigt, och det torde blifva rätt vanskligt att tillerkänna det ena eller andra försteget. Så använde Wedgwood** år 1768 en modellör, »en fullkomlig mästare i den antika stilen», som förut arbetat åt en guldsmed, åt arkitekten Adams m. fl., och bland de mönster han från alla håll hopsamlade för sin fabrik, befann sig äfven en gång (1769) ett ovanligt vackert silfverbläckhorn.***

Källan för dem alla var antiken, sådan den då för tiden uppfattades och återgafs i en mängd arkeologiskt-artistiska verk. Främst bland dessa stod Comte de Caylus', »Recueil d'Antiquités Egyptiennes,

---

* W. J. Cripps o. a. a., sid. 255.

** The life of Josiah Wedgwood by E. Meteyard. London 1865. Del. 2, sid. 84.

*** E. Meteyard, o. a. a. sid. 187.

Etrusques, Grecques, Romaines et Gauloises», af hvilken 1:sta delen utkommit redan 1752 och 7:de och sista år 1767. De grekiska, romerska och etruskiska föremål, som här afbildades, äfvensom den Hamiltonska vas-samlingen, publicerad i gravyrer 1766, utöfvade ett mägtigt inflytande på hela den engelska smaken, förnämligast genom de konstnärer, en Stothard, en Flaxman, hvilka med kartonger och modeller stälde sig till konstslöjdens förfogande. Huruvida någon af dessa direkt medverkat vid toalettens utförande, känna vi ej. Det förefaller dock ej osannolikt, ty den hofjuvelerare-firma, Rundell and Bridge, som, så vidt man vet, företrädesvis använde dessa båda konstnärer, lät hos andra guldsmeder utföra de arbeten den försålde och, då firman sålunda ej egde någon särskild stämpel, kan den, såsom på sin tid mest berömd och af kungliga familjen särdeles omhuldad, mycket väl tänkas såsom upphofvet till vår toalett. Särskildt synes oss det för Flaxman egendomliga sättet att återgifva antika former igenfinnas i kannornas ädla, geometriska profiler, i det ymniga anbringandet af bas-reliefer, i bockhufvudena, de fina nedhängande festonerna, etc. Äfven sjelfva modelleringen af reliefernas figuriner, med de något väl bastanta kropparna och stora hufvudena, erinrar om denna konstnärs tidigare skede, ehuruväl sjelfva ämnena äro, åtminstone till större delen, direkt lånade från antika kaméer och intaglier. Med få undantag, såsom »graecernas toalett» å spegelramen, »amor ridande hippocampen» å den ena kannan, »dansande flickor» å en af de större askarne etc., behandla relieferna Psyche-sagan. Vanligen äro Amor och Psyche här båda framstälda i barngestalter, såsom i bröllopståget, å en af de större askarne, der de med höljda hufvud och dufvor, symbol af den äktenskapliga troheten, i händerna, ledas med rosenbojor af en amorin, medan en annan håller en fruktkorg, fruktsamhetens symbol, öfver deras hufvud, och en tredje tillreder äktenskapsbädden.* Eller ock afbildas Psyche såsom en ung qvinna, än knäböjande inför kärleksgudens magt, medan denne vid sin fackla uppbränner fjärilens vingar, än försjunken i drömmar framför Amor etc. etc.

* Originalet, en berömd kamé (i Vatikanens samling?), är afbildad i: La Mythologie dans l'art ancien et moderne par R. Ménard. Paris 1878, sid. 417.

Allt häntyder på, att toaletten varit en bröllopsgåfva, och traditionen har vetat berätta, det den såsom sådan öfverlemnats till Sofia Magdalena af hennes broder, konungen af Danmark. I den rika utstyrsel, »trousseau», uppskattad till ett värde af 100,000 Rdr specie, som åtföljde Gustaf III:s trolofvade, befann sig äfven, såsom ambassadören grefve A. Horn skref, »en rätt vacker och skön guldtoilette, skänkt af Konungen, dess Hr Broder», vägande 7,500 dukater.* Att toaletten här uppgifves vara af guld, medan den ifrågavarande är af förgyldt silfver, kunde ju berott på ett misstag, så mycket förklarligare om det gällt ett engelskt fabrikat, hvars guld- och silfverstämplar voro fullkomligt lika; och för öfrigt var och är det ännu temligen vanligt, att dylika starkt förgylda silfverpjeser i dagligt tal gälla för guld, såsom t. ex. den i konungahusets ego varande s. k. Brasilianska guldservisen. Denna möjlighet förfaller dock, när vi erinra oss, att toaletten bär årsbokstafven för 1777—78, medan »trousseau'n» öfverlemnades redan 1766. Drottningen skulle sålunda egt tvenne dylika kostbarheter, och inventariet** öfver hennes efterlemnade enskilda guld- och silfverpjeser visar äfven, att så varit förhållandet. Der påträffas nemligen dels en toalett i guld om 4,627 dukater, säkerligen den danska bröllopsgåfvan, om än ej obetydligt förminskad, dels en i helförgyldt silfver, vägande 1,062 lod.*** Beskrifningen på denna senare är, ehuru

* Se O. Nilsson: Gustaf III:s och Sofia Magdalenas Giftermålshistoria. Historiskt Bibliotek, del 6, sid. 108.

** Protocoll hållne vid Bouptecknings-Förrättningen efter Högst Salig Hennes Maj:t Enke Drottningen Sophia Magdalena. Riksarkivet. Handlingar rörande konungahuset.

*** Till jemförelse med den toalett, som är föremål för vår uppsats, upptagas här ur ofvan anförda bouppteckningsinstrument en specificerad förteckning på de båda toaletterna:

Guld.

En Toilette Service, bestående af

Et Handfat, väger	388	ducater.
En Handkanna	276	»
Et Fat til Frukost-skålen...	294	»
Frukost-skålen	340	»
Fatet til Bägaren	164	»
Bägaren med sitt Block ...	136	»
En stor Nattduks-Ask	292	»
En » »	417	»
En mindre Nattduks-Ask...	192	ducater.
En » » ...	190	»
2:ne af tredje sorten d:o ...	264	»
2:ne af en fjerde sort d:o...	160	»
2:ne Nålfat	120	»
2:ne Ljusstakar	372	»
En Ringklocka	58	»
En Toilette-Spegel med Ram, som väger	810	»
Et Borst-beslag af Guld ...	54	»
	4,627	ducater.

knapphändig, likväl tillräcklig för att öfvertyga oss om, att ej heller den är identisk med den som nu tillskrifves Sofia Magdalena, hvars hela qvarlåtenskap för öfrigt utfördes från Sverige. Vid enkedrottningens frånfälle 1813 anmodades nemligen Gustaf IV Adolf, eller grefven af Gottorp, som han i den officiella skrifvelsen betitlas, att göra sina anspråk gällande, och sedan f. d. konungen afsagt sig arfvet till förmån för sina barn*, öfverlemnades sterbhusets »tillhörigheter i penningar, guld och silfver», till baron von Suchtelen, såsom ombud för de kungliga barnens förmyndare, kejsaren af Ryssland. Om baron von Suchtelen, såsom det berättas, låtit genom nedsmältning förvandla alla dessa dyrbarheter i reda penningar, veta vi ej, men i alla händelser hafva de ej funnit vägen tillbaka i den svenska silfverkammaren.

Till Sofia Magdalenas enskilda bo har, såsom vi sett, toaletten sålunda ej hört, men den kunde naturligen varit statsegendom och endast af henne disponerats. Så vidt vi kunnat finna, har detta dock

---

Silfver. Helt förgylt.

Hennes Maj:ts Silfver-Toilette.

2:ne stora Askar	168	lod.
2:ne mindre »	74	»
2:ne » »	59	»
1 Skål med lock och fat	69	»
1 Bägare med sit Fat	48	»
Handfat och kanna	126	»
Et skriftyg	60	»
2:ne mindre Askar med fat	57	»
2:ne » » med öron	40	»
1 Presenter-tallrik	59	lod.
2:ne Ljusstakar	47	»
En Ljussaxbricka	20	»
En liten Dosa, En klocka och en Tratt	20	»
En sked med gaffel, 1 sil och ett skaft	16	»
3:ne knifwar och En Borste	20	»
2:ne Flaskor med Proppar af silfver	4	»
1 Toilette-Spegel med silfverram, som wäger	175	»
och utgör således Toilette-servisen	1,062	lod.

Ehuru rikare på en del föremål, som väl ej strängt taget kunna räknas till toalettbordet, äro båda sålunda af mindre omfattning än den ifrågavarande.

* Arfsöfverlåtelsen tillkännagafs med följande i all dess bitterhet vemodiga anteckning å den från Sverige utgångna skrifvelsen, hvilken återsändes:

Penningar eller Jouveler kunna ej ersätta all den oförrätt jag måst lida i denna usla verld!!! Egennytta och vinningslystnad hafva aldrig förmått mig at afvika ifrån ärans och dygdens väg! Huru skulle det falla mig svårt afsäga en Arfsrätt til mina Barns fördel, som jag sjelf kan vara förutan. Jag äger ej någon Gemål, ty hon har gjordt sig ovärdig detta namn! Basel den 3 Jannari 1814.

G. A. Hertig af Holstein Eutin.

Riksarkivet. O. a. handling.

endast varit fallet med de »jouveler», som af riksens ständer inköptes till ett värde af 49,500 rdr b:co och öfverlemnades henne i bröllopsgåfva, och något silfverarbete vare sig i serviser eller toaletter har der ej förekommit. Fullständig visshet i detta fall lär väl endast kunna vinnas genom den kongl. Silfverkammarens räkenskaper för Gustaf III:s tid, men dessa hafva af oss ej kunnat återfinnas. Antagligen har dock vår toalett ej heller förekommit i dem, ty i de noggranna inventarier, som efter Gustaf IV Adolfs afsättning upprättades öfver Silfverkammaren*, skulle den i motsatt fall fortfarande säkerligen antecknats såsom statsegendom, medan allt som i denna väg der påträffas är »1 Tvättfat med kanna och 2 förgylda askar 141 Lod», och detta för öfrigt såsom f. d. konungens privategendom och af honom medtaget.

Men om toaletten sålunda tyckes gäcka alla våra förhoppningar om att kunna ställa den i förbindelse med Sofia Magdalena, hvem har den då tillhört? Måhända prinsessan Sofia Albertina, hvilkens namn i senare tid kunnat förvexlas med drottningens. I hennes qvarlåtenskap** funnos visserligen »1 Res-Toilette, 780 lod förgyldt silfver» och »1 Toilette, 15 lod förg., 312 lod oförgyldt silfver», af hvilka den förra var ett arf efter drottning Lovisa Ulrika, vid hvilkens frånfälle den befann sig i »en gammal Walnöte Toilette» på Svartsjö.*** Men jemte större delen af prinsessans förmögenhet öfvergingo dessa genom testamente till grefliga familjen Stenbock och kunna sålunda, oafsedt andra skäl, ej hafva något gemensamt med den toalett vi söka. Drottning Fredrika kan den svårligen hafva tillhört, enär den antingen såsom enskild egendom skulle medförts till utlandet, eller såsom kronans upptagits i ofvan omnämnda inventarium. Återstår då Hedvig Elisabeth Charlotta, Carl XIII:s gemål. I hennes bouppteckning† figurerar bland silfret »Högstsalig Hennes Maj:ts Toilette, 516 lod», utan vidare beskrifning och förmodligen oförgyld. Då boet utvisade brist, inlöste Carl XIV Johan »de större och mera dyrbara juvelerna och perlorna»,

---

* Kongl. Slottsarkivet.

** Se bouppteckningen i Riksarkivet.

*** Se bouppteckningen i Riksarkivet.

† Riksarkivet.

men den öfriga qvarlåtenskapen försåldes »i vanlig ordning på offentlig auktion». Äfven i detta fall ger vår undersökning således ett negativt resultat, och det ser ut som hade toaletten tillhört någon af våra konungar, kanske Gustaf III. De manliga toalettbestyren voro ju då minst lika vigtiga som de qvinliga, och konungen nöjde sig helt visst ej längre såsom på Vasatiden med »ett fodher mz kamber och en späijel».*

Att beakta är ock, att benämningen »Sofia Magdalenas» uppträder först 1868, då toaletten från Klädkammaren deponerades i statens historiska museum.* I det äldsta befintliga inventariet öfver Klädkammaren, såsom offentlig samling betraktad, af år 1850, står blott under sollenitets-silfret »En Toilette af silfver helförgyldt» utan närmare angifvande af härkomst eller dylikt. Af inventariets uppställning tyckes dock framgå, att den införlifvats med samlingen först under Carl XIV Johans regering. Efter denna tid har den åtminstone tvenne gånger begagnats, nemligen vid drottning Lovisas biläger 1850, då den, enligt anteckning med blyerts i 1855 års inventarium, omförgyldes, hvarvid äfven nya borstar insattes i »beslagen», samt vid kronprinsessan Louises förmälning 1869.

Till toaletten hör, åtminstone alltifrån det den uppfördes i klädkammarinventariet, »1 omhänge af pointer, 1 Duk af brocherad nettelduk med brabantska spetsar på 3:ne sidor, 1 Duk af pointer, kantad med brabantska spetsar på 3:ne sidor.» Denna »duk af pointer» utgöres af den praktfullaste franska spets i 3:ne våder, bland hvars rika ornament på flere ställen ingå Ludvig XV:s och Maria Leczczinska's monogram. Om denna utstyrsel tillkommit vid något senare arrangement af toalettbordet eller ursprungligen tillhört detsamma, kunna vi ej säga och måste lemna åsido de gissningar, hvartill det franska konungaparets initialer kunde locka.

Frågan om toalettens förste egare, efter hvilken den ju borde bära sitt namn, står sålunda alltjemt öppen, och vår undersökning torde endast visat osannolikheten af att den tillhört Sofia Magdalena. Att

---

* Klädkammarräkning 1540. Kongl. Slottsarkivet.

** Den återlemnades till Lifrustkammarens klädkammarafdelning 1887.

på detta sätt bringa en häfdvunnen benämning i misskredit utan att kunna sätta någon annan i stället synes väl för mången vara af tvifvelaktigt värde, då deremot ingenting är tacksammare och lättare än att tanklöst upprepa gängse traditioner. Vår kongl. Lifrustkammare är, genom slarfvigt och okunnigt förda inventarier, alltför mycket belamrad med dylika fritt uppgjorda bestämningar, hvilka måste, om än med stor varsamhet, rättas och afskrifvas. »Anekdoten», som i dessa samlingar ju lär företrädesvis sökas af allmänheten, blir kanske härigenom lidande, men det i sann mening historiska värdet tillgodoses på ett sätt som mera öfverensstämmer med uppfattningen hos den, som har det ärofulla uppdraget att vårda kongl. Lifrustkammaren.

C. A. O.

Strödda meddelanden.

(Bokanmälningar, Reseberättelser, Planschtext, m. m.)

W. Morris väfda tapeter.

Frankrike har snart sagdt sedan grundläggandet af den stora gobelinsfabriken i Paris 1662 gält såsom de väfda tapeternas hemort. Den i Frankrike rådande uppfattningen af det textilt framställbara har utan gensägelse antagits som den enda rätta. Den höjd af teknisk fulländning denna konstgren nått i de franska ateliererna jemte den från midten af förra århundradet altmer rådande smaken för dekorativ konst af mer intim natur än den af Le Brun representerade förde tapetväfveriet till täflan med målarkonsten, en uppgift, som för den textila konstens väsen var alldeles främmande. Den hämnade sig också på flere sätt, bland annat derigenom att de styrande vid les Gobelins i Paris så småningom förlorade sinnet för nödvändigheten att väfva efter särskildt för ändamålet afsedda kartonger. Man kopierade snart nog blott taflor, och tapetväfvaren hade fått till erkänd uppgift att af all makt konkurrera med målaren. Varnande röster höjdes någon gång, men förgäfves. Först i våra dagar (sedan 1888) har den nye chefen för den franska manufakturen, E. Gerspach, gripit sig an med en reform, som bland annat dikterades af den omständigheten, att de efter taflor utförda tapisserierna kräfde användningen af färger, hvilkas hållbarhet redan hunnit visa sig lemna mycket öfrigt att önska, och som man från början af detta århundrade åstadkom efter den metod hvilken efter sin upphofsman, en färgare, kallas Deyrolle's. Arbeten utförda under förra och innevarande sekel kunna på grund af färgernas olika motståndskraft alls ej uthärda jämförelse med alster af äldre tiders väfvare. Men reformen går, som alltid, långsammare att införa än missbruket. Under det man i Frankrike ännu befinner sig i detta öfvergångsstadium, har den genialiske William Morris i England, hvarest denna art af textil konst äfven, ehuru mer sporadiskt, öfvats, på ett lysande sätt löst problemet om återinförande af riktigare principer i tapetväfveriet. Vid Merton Abbey utanför London har han, jemte några andra anhängare af preraphaelitismen, anlagt, jemte en hel del olika verkstäder, äfven ett tapetväfveri, där denna äldre konst öfvas

efter ungefär samma grundsatser som under väfveriets guldålder. Man har återgått till användningen af endast ett fåtal färger. Garnet färgas på stället, och väfvaren, hvilkens undervisning till en stor del är gjord vid fabrikens skola, lemnas vid utförandet den största frihet. Kartongerna, tecknade af Walter Crane, Edward Burne-Jones eller Morris sjelf, äro nästan utan undantag inspirerade af 1400- och 1500-talens strängare stilriktningar, men genom den frihet, som lemnats väfvarne, och deras förträffliga utbildning hafva de vunna resultaten en karakter af friskhet och originalitet, som gör dem till fullt sjelfständiga konstverk och tvifvelsutan ställer dem i raden af det bästa tapetväfveriet någonsin åstadkommit.

Figurerna äro strängt dekorativt uppfattade och nästan alltid framstälda mot bakgrunden af en yppig vegetation, för hvilken gotikens verdurer lemnat de bästa möjliga förebilder. Man har sålunda med förkärlek åter infört den blomprakt, som åt de främre planen af så många gamla tapeter ger ett alldeles utsökt behag. Bårderna bestå, der de finnas, af enkelt hållet bladverk med sparsamt förekommande genier o. d. Tapeternas färgstämning är i allmänhet den gamla klassiska blågröna, mot hvilken de få andra färgerna ypperligt göra sig gällande. Morris har redan utfört ett ej obetydligt antal tapeter, såsom Pomona, Flora, the Peace, the Adoration of the Magi, the Goose-Girl, the Orchard, the Wood pecker o. s. v., nästan alla lika förträffliga. Priset tager dock enligt anmälarens förmenande den väfnad, som bär namnet the Peace. Den visar en sittande kvinnofigur med en bundt ax i handen och några frukter i ett veck af manteln. Fonden utgöres af storbladiga träd med mognande frukter, marken täckes af anemoner, chrysanthemum, blåklockor etc. Bården visar ett fortlöpande yppigt bladverk med här och der framstickande fikon. Tvänne genier stående bland löfverket bära ett skriftband med ordet Peace. F. t. är Morris sysselsatt med väfnader till matsalen å Stanmore Hall i närheten af London (tillhörigt en rik privatman från Australien). Ett af konstnärens senaste arbeten, som nyligen funnits utstäldt i London, är »Sir *Galahad and the Holy Graal*».

Tapeterna från Merton Abbey komma säkert att en gång skattas lika högt i sitt slag som man — *utom* England — skattar de få ännu kvarvarande alster af Mortlakesfabriken i 17:de århundradet. Men Morris sjelf skulle nog ej betrakta detta som ett beröm, ty för honom är tapetväfveriet efter 1500-talets första decennier blott en vrångbild.

J. B.

Bröderna Erikssons skåp.

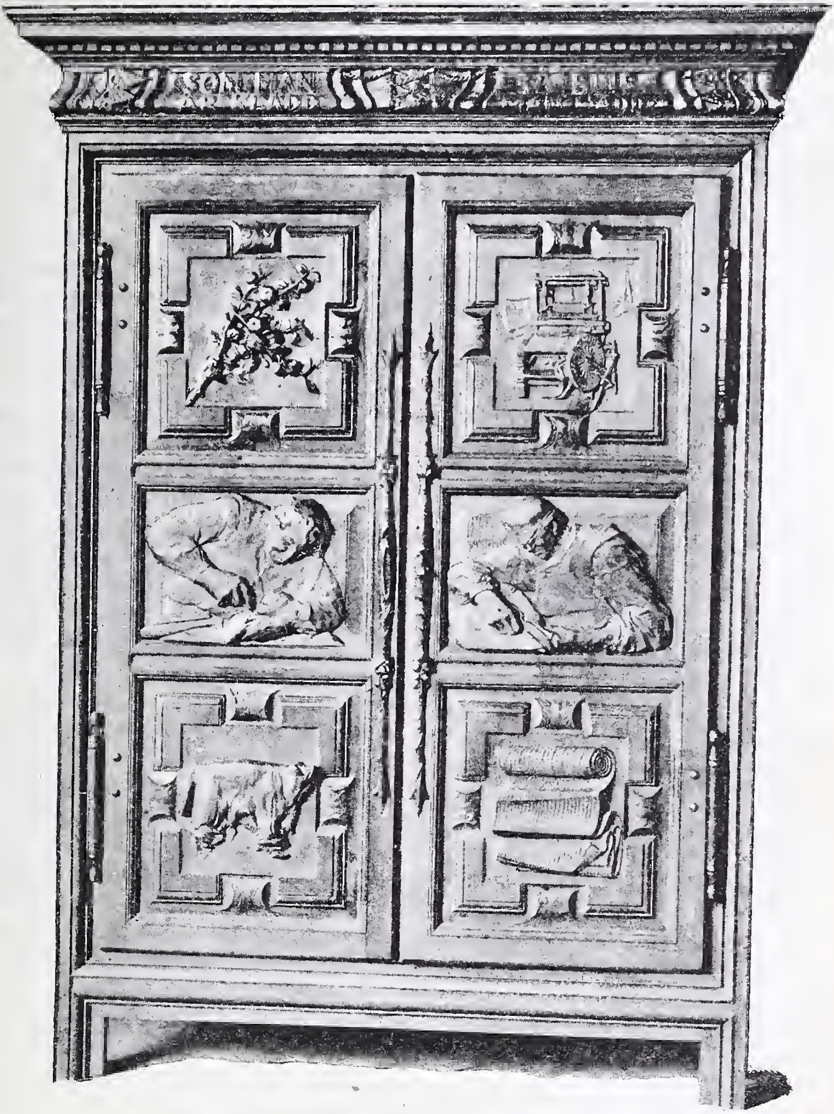

På den utställning, som Svenska Slöjdföreningen i våras anordnade med för Chicagoexpositionen afsedda föremål, fanns bl. a. ett rikt skulpteradt klädskåp, utstäldt af bröderna Eriksson. Det lyckades samla talrika åskådare, hvilka dock, nästan utan undantag, alla koncentrerade sin

uppmärksamhet på de båda figurer, som prydde dörrarnes midtspeglar; man såg också knappast skåpet för dessa figurers skull, så i ögonen fallande och intressanta voro de. Det skulle kanske roa en och annan af ofvannämnde åskådare att höra litet om dessa Christian Erikssons träskulpturer och ramverket, skåpet, dess historia så att säga, ty allt har sin historia, kort eller lång, till och med ett klädskåp.

Skulptören Ch. Eriksson gjorde, som mången torde veta, sina första lärospån i träsnideri på faderns snickareverkstad, han förfärdigade neml. der de enkla möbelornament, som kunnat förekomma på en bysnickares tillverkningar. Det var derför intet nytt han tog sig före, då han sommaren 1892, vid ett besök i sin födelsebygd, Arvika, gjorde utkast till ett klädskåp och med sina bröders tillhjelp (de äro möbelsnickare derstädes) utförde detsamma. Till hufvudform och anordning följde han dervid den franska gotikens alster, sådana han mindes dem från sina studier i Paris. Orneringen, den ornamentala, hemtades deremot från hans egen fatabur, och figurerna — ur lefvande lifvet. Det är just dessa, som taga lejonparten af intresset. För Chr. Eriksson äro originalen gamla vänner och bekanta från pojkåren: »Halfvars Kalle», ännu frisk och kry, förfärdigade då hans skor, och den gamle, numer nästan blinde »Per Högs Anners» sydde hans »kostymer» otroligt billigt. Till tack skar han deras porträtt så pietetsfullt och bevarade dermed dessa utmärkta typer af hederliga byskomakare och skräddare till kommande slägten. Enligt ögonvittnens utsaga lär likheten vara mycket stor, och det är kanske detta som gör, att dessa gamla män i sitt arbete tala så direkt till åskådaren. Det händer någon gång här hemma, att man får se ett verkligt gediget, fulländadt verk, då blir det liksom högtid inom en. Sådana högtidsstunder har Chr. Eriksson beredt oss förut och nu senast genom dessa snidade bilder.

Hvad skåpets beslag vidkommer, har herr Eriksson egenhändigt utfört dem i en smedja i Arvika; man får likvisst frånräkna hjelpen att »bocka till» gångjernen.

Närhelst ett originelt arbete exponeras, lockar det efterföljare, ty det utpregladt personliga slår ovilkorligen an, isynnerhet på unga, oerfarna menniskor, och dessa beräkna då icke, att lust och förmåga äro två skilda saker. Till dylika må väl sägas: gack icke och gör sammaledes, hvilket i detta fall betyder: sök icke att imitera Eriksson genom att pryda möbler etc. med stora, i hög relief hållna figurer, ty sådant är onjutbart, derest det icke, som här, åstadkommits af mästarhand. Den allra enklaste ornamentala ornering är mera värd, än hvarje osäker figurkomposition.

Se, med de rikt utrustade naturerna är det så, att de kunna göra hvad de vilja; de öfriga deremot, och hit höra de allra flesta, få göra hvad de kunna.

C. W.

Svenska hjelpmaskiner för den mindre industrien.

I Sv. Slöjdföreningens årsskrifter och öfriga publikationer har ofta på ett öfvertygande sätt framhållits betydelsen af hjelpmaskiner för handtverk och slöjd, på samma gång beklagats, att dylika maskiner i allmänhet ej kunna erhållas inom landet, åtminstone ej af samma godhet och till närmelsevis samma pris som från utländska fabrikanter. Hvarje försök att åstadkomma en förändring härutinnan skall derför säkerligen helsas med tillfredsställelse.

Förlidet år lästes i en del tidningar notiser rörande en *kombinerad snickerimaskin,* tillverkad och förd i handeln af Klafreströms bruk, Småland. Det låga pris, hvartill nämnda maskin utbjöds, gjorde, att man med ett visst misstroende upptog de loford, som från åtskilliga håll egnades densamma, i tanke att det vore något i samma väg som de i handeln ej sällan förekommande humbugsartade utländska leksaksmaskinerna. Undertecknad kom sålunda ej förr än helt nyligen att göra en närmare bekantskap med den nya maskinen, som emellertid härvid visade sig väsentligt öfverträffa förväntningarna.

Klafreströms snickerimaskin är en kombinerad *såg- och hyfvelmaskin,* som närmast kan sägas utgöra ett mellanting mellan de i Sv. Slöjdföreningens ego befintliga cirkelsågarne *F* och *A1,* dock väsentligen bättre konstruerad än den senare. Maskinen kan såväl dragas för hand som trampas, och är trampen försedd med fjeder och spänn, som vid sågning af smärre dimensioner, vid konträrsågning och borrning visat sig vara bekväm och praktisk. Öfverföringen af kraften från balanshjulet till sågspindeln sker medelst en läderrem, försedd med en rad af hål, i hvilka stift å sågspindeln ingripa, hvarigenom slirning förekommes.

Sågbordet af ek är höjbart och försedt med enkla, men praktiska, ställbara anhåll för såväl kantning som kapning i olika vinklar. Tvänne sågklingor, en kutter med järn för planhyfling, ett spåntjärn samt några reservdelar medfölja maskinen, som i detta skick betingar ett pris af *105 kr.,* inklusive emballage. För 15 kr. extra erhålles en *konträrsåg* med 6 blad af olika bredd, och för ytterligare 30 kr. en *borrapparat* med i höjdriktningen ställbart bord, som medelst en slid föres mot borrspindeln, hvilka båda apparater på få minuter lätt och säkert anbringas å sågbordet. *Med* dessa apparater kostar maskinen alltså *150 kr.,* hvilket måste betecknas såsom mycket billigt.

Gå vi nu att taga i betraktande användbarheten och effektiviteten hos de olika apparaterna, så finna vi beträffande *cirkelsågen,* att den utför ett korrekt, tidsbesparande och mångsidigt arbete å mindre dimensioner; och torde här, för den i dylika saker mindre erfarne, vara nödigt särskildt påpeka, att den kan användas ej allenast till sönderdelning och afskärning af trä, utan äfven till slitsning, falsning (genom 2 i vinkel stälda spår), gradning o. s. v. Deremot får man ej vänta sig någon större effekt beträffande *gröfre* dimensioner, något som dock köpare ofta

göra, ehuru städse till ej ringa missräkning, då det gäller maskiner för handkraft. Särskildt i fråga om hårdare och dertill kanske ej fullt torrt trä torde en *van* arbetare komma i det närmaste lika *fort* genom att skära »för fot» med en vanlig ärtsåg. Här är det tydligen *bandsågen* som skulle vara den rätta hjelpmaskinen. Dock kan cirkelsågen äfven i sådana fall göra större nytta, än som vanligtvis sker, genom ett förståndigt val af klingor, olika för olika behof, hvilka dessutom städse böra hållas väl stälda och skärpta.

På samma spindel, hvarpå sågklingorna uppsättas, kan man äfven anbringa *hyfvelkutter, spåntjärn, smärgelskifva* för skärpning af verktygen samt en dref för *borrmaskinen.*

Hyfvelkuttern är ett massivt stycke gjutjärn, hvarpå tvänne hyfveljärn, plana eller fasonerade, jemte ett par kantjärn äro fästade. Denna apparat torde få sin största användning för finare byggnadssnickeri, äfvensom för andra arbeten i furu. *Spåntjärnen* äro alldeles utmärkta små verktyg, som arbeta med samma lätthet i hårdt som löst trä, tvärsöfver som långsefter fibrerna. Maskinen hyflar äfven med största lätthet, skarpt och korrekt, trä till fönsterbågar, medelst å kuttern fästade stål, som köpas från bruket, men ock utan svårighet kunna förfärdigas af hvilken eggjärnssmed som helst.

Borrmaskinen har sin största betydelse för arbeten, hvarå mycken borrning förekomma, och kan i vanliga fall undvaras. Deremot är *konträrsågen* i de flesta fall oumbärlig. Den liknar *A1c* i Sv. Slöjdföreningens handbok, är liksom borrmaskinen lätt att anbringa samt går väl och lätt.

Såsom totalomdöme om maskinen i dess helhet må tryggt kunna sägas, att den kan fullt jemföras med utlandets bästa. Den är jemförelsevis lättgående, arbetar fort och väl, synes vara solidt utförd och ändock ovanligt prisbillig samt förtjenar på grund af allt detta den största spridning särskildt bland våra småstads- och landtsnickare.

Det vore i hög grad önskligt, om Klafreströms bruk, som synes ega de bästa förutsättningar för åstadkommande af en inhemsk tillverkning af mindre verktygsmaskiner, härnäst ville slå sig på utförande af någon god modell af stäm- och borrmaskin samt bandsåg, den senare helst efter A 4 b (Sv. Slöjdf:s handbok), såväl att trampa som att draga för hand, men utan andra kombinationer. Som jag i en föreg. årgång af Slöjdföreningens meddelanden hade tillfälle framhålla, torde denna modell vara en af de bäst konstruerade *för handkraft.* Åtminstone är denna den enda jag hittills lärt känna som verkligen på ett tillfredsställande sätt motsvarar fordringarne på en bandsåg för handkraft. Kunde den utföras till proportionsvis lika pris som cirkelsågen, d. v. s. för omkring 150 kronor, så torde man kunna förutspå densamma god afsättning.

En särdeles praktisk *sågbladsklämma* af gjutjärn, med en i käken inlagd kautschuksremsa till förhindrande af den vid filningen uppstående obehagliga skrällningen, tillverkas vid Klafreström till det billiga priset af kr. 2,75.

Gustaf Flinta.

Meyer, Frans Sales. Handbok i Ornamentik för tekniska skolor, mönsterritare, arkitekter, fabrikanter och konsthandtverkare samt sjelfstudium. Öfversättning och bearbetning af *Victor Adler*. Autoriserad upplaga. Häft. 1—3. Stockholm 1892. 8:o. R. Blædel & C:o (G. Chelius). Skall utkomma komplett i 10 häften à 1 kr.

Då vi i föregående års »Meddelanden» anmälde den nyutkomna *Amatören* — en bearbetning på svenska språket af prof. Meyers »Liebhaberkünste» — bebådade vi äfven det snara utgifvandet af en svensk öfversättning af samme förf:s »Handbuch der Ornamentik». Den konstindustriella literaturen, som visserligen är rik på planschverk — synnerligast tyska — af alla slag, är deremot så mycket fattigare på verkliga läroböcker i ämnet. Vid undervisningen i våra tekniska skolor har läraren här erhållit en god hjelpreda, men framförallt är boken af vigt för dem, som vilja på egen hand studera hithörande frågor. Erfarenheten har tillräckligt gifvit vid handen, huru vigtig kännedomen om formläran är. Och det är kanske icke endast kunskapen om formerna sjelfva, som är den vigtigaste, ehuru denna ju visserligen är högst nödvändig, som icke mera den historiska utvecklingen, som lär oss, huru de uppkommit och huru vi, utan att derföre göra oss skyldiga till en torr »stilrenhet», böra använda för det eller det fallet lämpliga motif. Särskildt för den sjelfärde arbetaren synes det oss ligga en fara just i den uppsjö på olikartade förebilder, som alla dessa förläggsplanscher gifva honom, der han löper fara att drunkna och der han, om han måste reda sig på egen hand, kanske alltför ofta griper efter det öfverlastade, det burleska, då hans egen smak icke är tillräckligt utvecklad. Här har han nu en förträfflig lärobok, och man får vara den svenske utgifvaren och förläggaren tacksam för att äfven vårt lands konsthandtverkare, hvilka icke alltid äro språkkunnige, fått en hand- och uppslagsbok, som bör kunna blifva dem af ovärderlig nytta. *J. A. Bdt.*

Om förfalskning af konstsaker. En studie af *Gustaf M. Lamm.* (Efterlemnadt manuskript.)

I detta arbete har författaren, den för Slöjdföreningens verksamhet så varmt intresserade, sistlidne år bortgångne, ingeniören G. M. Lamm, på ett synnerligt sakrikt och uttömmande sätt upptagit det ämne, som han redan år 1885 behandlade i ett föredrag inom Föreningen. Förfalskningar inom snart sagdt alla samlingsområden få vi här göra bekantskap med, och författaren framdrager en mängd exempel från äldre och nyare tid, då äfven de förnämsta auktoriteter fallit offer för detta sorts bedrägeri. Med rätta framhålles dock, att tillverkningen af falsarier inom konstindustrien på sina håll i ej obetydlig grad bidragit till handt-

verkskicklighetens höjande och särskildt till förmågan att troget återgifva de äldre stilar, hvarmed vår tid söker ersätta bristen på egen originalitet.

Boken, ett qvartband om 49 sidor i den mest vårdade typografiska utstyrsel, har utgifvits i endast 150 exemplar.

Svenska möbelritningar af *Daniel Carlsson.* Stockholm. G. Chelius.

Författaren till dessa ritningar har under en lång följd af år med flit och framgång egnat sig åt det eljest i vårt land — så länge vi sakna en lag om mönsterskydd — temligen otacksamma mönsterritarefacket. Det var derföre med ganska stora förhoppningar vi emottogo första häftet af denna publikation. Att dessa förhoppningar icke till alla delar uppfylldes, nödgas vi emellertid bekänna. Endast tre häften af de utlofvade fem ha hittills utkommit, och det kan ju hända, att slutomdömet om hela verket ställer sig gynsammare. Att ett dylikt verk kunnat utkomma på svenskt förlag är emellertid i alla händelser en glädjande företeelse, som utvisar att den publik, för hvilken det närmast är afsedt, nemligen möbelsnickarne, alltmer börjar fatta betydelsen af att följa med sin tid och icke alltjemt gå på med de gamla utslitna mönsterna från 40- och 50-talets flacka smakrigtning. Men icke blott fackmännen utan äfven den stora allmänheten har hunnit så långt i smakutveckling, att den gerna vill se ritningar till de möbler, som den beställer. För att ett verk som det föreliggande skall kunna vara till gagn och nytta äfven för denna allmänhet, fordras det, att åtminstone några af teckningarne skola vara perspektiviskt utförda, och detta helst efter färdiga föremål eller modeller. Som de nu äro utförda, synas de temligen uteslutande vara egnade för fackmän, och deremot är i och för sig ingenting att invända; men vi äro öfvertygade om, att företaget haft större framgång, om det varit lämpadt för en större allmänhet.

Den tyska bokmarknaden har, som bekant, länge öfversvämmat oss med dylika möbelverk, och för att med någon framgång kunna konkurrera med dessa, är det nödvändigt, att utförandet af planscherna blir minst lika omsorgsfullt.

Hvad nu sjelfva de framstälda föremålen beträffar, synas de i allmänhet motsvara de fordringar man nu för tiden har på goda proportioner och smakfull ornering. Ett bestämdt undantag härifrån utgör dock den möbelgrupp, der den s. k. forn-nordiska stilen blifvit använd. Vi känna mycket väl till den publik, som sätter denna s. k. stil högt, till och med högre än hvarje annan smakriktning, förmodligen till största delen derför, att den ju för att vara riktig bör utföras med en viss råhet och alltså gerna tillåter, att det fuskas litet der och hvar — vi mena de träskärande damerna, till hvilkas stående repertoir dessa odrägliga drakslingor alltid höra. Men vi hade icke förestält oss, att författare och utgifvare härvidlag hade behöft offra så mycket åt en förvänd och obildad smak hos en del af publiken. Den fosterländska titeln på verket torde äfven ha bidragit

till att locka fram dessa kompositioner. För öfrigt höra dessa nordiska drakslingor väl knappast till trä-industrien, der materialet med sina långsgående fibrer endast motvilligt lämpar sig för återgifvande af alla dessa slingringar och knutar. Deras rätta plats är otvifvelaktigt inom sten- och metall-industrien; men äfven der böra de sparsamt användas, emedan de lätt verka tröttande. Hvad nu särskilt de af herr C. komponerade drakslingorna angår, så synas de vara alster af en temligen otyglad fantasi.

Vill man med vaket öga studera de samlingar, som finnas i våra muséer, gamla slott och kyrkor, skall man inom alla de stilarter vi, liksom de öfriga kulturländerna, under århundraden genomgått finna tillräckligt många för oss egendomliga uppfattningar och orneringar, för att deraf kunna skapa ett möbelverk, som med fullt berättigande kunde kallas svenskt.

O. L.

Träsniderimönster i allmogestil hemtade ur Nordiska museet i Stockholm af *Vilhelm Oldenburg.*

I allmogehemmen öfvades under århundraden en art af hemslöjd, hvars alster ännu kunna anträffas derstädes och ännu i dag icke sällan förefinnas på konstauktioner och i samlares ego, i form af mindre möbler, såsom kistor, spinnrockar, hängskåp och äfven väfstolar, eller smärre föremål, såsom dryckeskannor, skrin, selbågar, mangelträn, skedar m. m. De äro utförda i våra vanligaste träslag, i hvilka mönstren medels s. k. karfsnitt inskurits i geometriska figurer, än i form af cirklar, konstrikt inflätade i hvarandra, än i rut- och stjernmönster, än i alla dessa motiv hopkomponerade i hvarandra i rika och om ovanlig kompositionsförmåga vitnande former. Just emedan dessa arbeten så talrikt förekomma i allmogens hem, har den stil, hvaruti de utarbetats, fått det något oegentliga namnet allmogestil. När vi upptaga detta namn, måste vi erinra, att föremålen ej utgått allenast från svenska eller ens nordiska allmogehem. De anträffas i lika stor rikedom och, eget nog, i nästan alldeles samma mönster i arbeten, hvilka utförts än i Holland och norra Frankrike, än i Nordtyskland och Österrike. Något specielt svenskt kunna vi icke upptäcka hos dem. Hvart och ett af de nämnda landen synes med lika rätt kunna kalla hela denna stilriktning för inhemsk.

Orsaken till denna stora utbredning ligger tvifvelsutan såväl i mönstrens primitiva natur som i den lätthet, hvarmed en hvar med träsnideri något så när förtrogen kan tillegna sig en teknisk skicklighet i desammas utarbetande. Han kan i öfrigt visa sig alldeles omöjlig såsom träsnidare och ändock utföra rent af mästerliga saker i denna branche. Om vi t. ex. betrakta ett af de många mangelträn, hvarpå denna teknik användts, så finna vi sjelfva träets geometriska mönster utarbetade med stor säkerhet, under det att handtaget, som ofta är i form af en häst eller

något annat djur, genom sin otymplighet visar en fullständig oförmåga att ens tillfredsställa de små anspråk man har rätt att ställa på nybörjaren. Denna lätthet att tillegna sig skicklighet på ifrågavarande slöjdområde har också gjort, att vår tids dilettanter på träsnideriets fält med ifver kastat sig på just dessa mönster, sedan de för längesedan glömts af den klass, hvarifrån de utgått.

Den utbredning träsnideriet åter fått såväl i hem som skolor har gjort behofvet af goda mönster allt kännbarare. Detta behof har på ett högst förtjenstfullt sätt fylts genom det arbete vi härmed anmäla och rekommendera särskildt hos alla hemslöjdens vänner och utöfvare. I Nordiska museets rika samlingar har herr Vilhelm Oldenburg funnit den skatt han sökt, och i densammas bearbetning har han gått till väga med lika mycken noggrannhet och pietet som urskiljning och smak. Så har han kunnat framlägga icke mindre än 250 motiv från olika arbeten tillhörande 16-, 17- och 1800-talens allmogeslöjd, till hvilka omsorgsfullt utförda afbildningar han fogat en lärorik förklarande text.

Redan förut har denna stilriktning i våra dagar användts af mönsterritaren och träsnidaren. Jag erinrar i detta hänseende om de arbeten som utgått särskildt från fröken Selma Gjöbels atelier (se afbildningen af en skulpterad kista i andra årgången, 1889, af H. Hörlins tidskrift Svensk konstslöjd) och om den mönstersamling, som, exponerad på industriutställningen i Göteborg 1891, samma år utgafs i fotografi under namn af Dalamöblerna. De voro utförda af slöjdare och mindre handtverkare från Dalarne under ledning af föreståndaren för Bachmanska slöjdskolan i Hedemora, herr Gustaf Flinta, för att, som det heter i prospekten, denna stil möjligen skulle kunna återvinna något af dess forna plats hos folket. Först med herr Oldenburgs arbete, som utgifvits med understöd af svenska staten och Nordiska museet, och ur fullständighetens synpunkt lemnar intet öfrigt att önska, bör man kunna hoppas på en allmännare spridning af dessa mönster. Det förtjena de förvisso; ty vi äro långt ifrån att instämma med det yttrande som L. Dietrichson har i sin Den norske Træskjærerkunst, dens Oprindelse og Udvikling (Christiania 1878), att denna s. k. inskärningsteknik står i något sammanhang med den ornamentala konstens förfall.

L. L.

Engelska papperstapeter, en studie af *Erik G. Folcker.* — Särtryck ur Svenska Slöjdföreningens meddelanden 1892.

Bland nyare konstindustriel literatur kan äfven ofvanstående särtryck nämnas, ehuru ej i bokhandeln tillgängligt. Ämnet behandlades i form af föredrag af förf. vid Slöjdföreningens Februari-sammanträde 1892 och belystes då af en rik profsamling moderna engelska tapeter, komponerade

af flere framstående konstnärer. Det inflöt sedermera i föreningens meddelanden, åtföljdt af ett urval reproduktioner af originaltapeterna.

Det nu från Centraltryckeriets officin utgångna särtrycket föreligger i en upplaga af endast 150 exemplar och utmärkes af en ovanligt elegant typografisk utstyrsel.

Det är tryckt i stort kvartformat på starkt holländskt papper med oskurna s. k. råkanter. Titelbladet är i rödt och svart tryck, och för texten har användts en ovanligt stor antiquatyp. Af de åtta illustrationerna ha tvenne nygjorts direkt från originalen, neml. den första frisen efter W. Crane's »Påfågeln» samt William Morris' »Daisy» som här intager en helsida. En slutvignett efter Walter Crane har blifvit tillagd. Såsom omslag ha användts stycken af engelska originaltapeter af Lewis Day m. fl., vexlande i sex olika mönster på hela upplagan.

Publikationen, som ej är afsedd för försäljning, utlemnas af förf. till för saken intresserade.

Planschtext

till

Svenska Slöjdföreningens mönsteralbum 1893.

Ifrågavarande årgång är uteslutande egnad åt den svenska konstindustriutställningen på verldsexpositionen i Chicago innevarande år. Att i mönsteralbumet återgifva de mest framstående bland de arbeten, som derstädes representera den svenska konstslöjdens nuvarande ställning, har synts så mycket lämpligare, som Slöjdföreningen bekostat de ritningar, efter hvilka de fyra rumsinteriörerna i svenska utställningsbyggnaden blifvit af en mängd olika industriidkare utförda.*

Anledningen till denna Föreningens åtgärd låg uti den säkerligen ej obefogade farhågan, att äfven de bästa arbeten skulle få svårt att göra sig gällande i konkurrensen på en verldsutställning, om ej de spridda krafterna samlades och inordnades uti ett omsorgsfullt utarbetadt helt. Redan vid den nordiska industriutställningen i Köpenhamn 1888, hade Slöjdföreningen i ofvannämnda syfte anordnat en rumsinteriör, afsedd att gifva en bild af den svenska konstslöjden på olika områden, och då detta försök till gemensamt arbete måste anses hafva utfallit särdeles lyckligt, tvekade Föreningen ej — sedan Sveriges deltagande i Chicago-utställningen på Kungl. proposition blifvit af Riksdagen beslutadt —, att äfven vid detta tillfälle söka främja de konstindustriella intressena.

De konstnärliga förmågor, arkitekterna H. Hörlin och A. Lindegren, hvilkas biträde Föreningens konstslöjdutskott, som närmast hade ärendet sig anförtrodt, anlitade såväl till ritningarnes utförande som arbetets öfvervakande, försäkrade sig till en början om slöjdidkarnes deltagande och uppgjorde derefter planer för utställningen. I enlighet med dessa planer fördelades utställningen på fyra rumsinteriörer, en sal, salong, skrifrum och sängkammare, hvilka tillsammans skulle återgifva ett svenskt hem från våra dagar, sådant detta kan presentera sig, om de bästa krafter få samverka till dess utstyrsel.

Naturligt var, att frågan om den eller de »stilar», som härvid skulle komma till användning, erbjöd åtskilliga svårigheter, särskildt som Sve-

---

* För de arbeten, hvarmed Föreningen Handarbetets Vänner deltog i utställningen, och af hvilka några återges å pl. 1, äfvensom för de å pl. 6 afbildade bokbanden, hvaraf endast det ena till Chicago utsändes, ha ritningar från Föreningen ej tagits i anspråk.

riges deltagande i Chicago-utställningen tydligen till stor del grundats på en berättigad önskan att hos våra utvandrade landsmän väcka tanken på det gamla fosterlandet till lif, och det ur denna synpunkt kunnat vara önskligt att äfven på det konstindustriella området återgifva något speciel nordiskt. Såsom sådant har man en gång, det är ej alltför länge sedan! velat betrakta den »fornnordiska stilen», och på de allra sista åren har en »allmoge-stil» vunnit en och annan nitisk befrämjare, men i detta fall, då det gälde att gifva en mängd industriidkare tillfälle att visa hvad de kunde åstadkomma i ren arbetsskicklighet, kunde mönstren ej gerna hemtas ur dessa källor. Man enades derför om att tillgodose det *inhemska* intresset endast så till vida som de motiv hvilka användes hemtades från i vårt land befintliga förebilder af äldre eller nyare datum.

Hrr Hörlin och Lindegren fördelade derefter arbetet sins emellan så, att den förre öfvertog ritningarne till skrifrummet och salen, den senare till salongen och sängkammaren.

Skizzer till de olika möbleringarna understäldes derefter de industri- och slöjdidkare, som anmält sig vilja i utställningen deltaga, och inom kort hade åtminstone de vigtigaste möblerna och inredningsföremålen funnit villiga utförare. De dryga uppoffringar såväl i arbete som penningar, hvilka de enskilde utställarne härvid pålade sig, kommo dock på ett par händer att ersättas genom Stockholms Handtverksförenings frikostiga åtagande att beställa möblerna till skrifrummet bland sina medlemmar, hvilka likvisst uppträdde såsom sjelfständiga utställare.

Detta rum, som utfördes i »modern renässans», och vid hvars utförande herr Hörlin biträddes af hrr A. Assarsson och K. Hermansson, möblerades med en hörnsoffa, flankerad af tvänne bokskåp, från C. P. Svenson, skrifbord från C. O. F. Widén, bokskåp från J. R. Almgren, samt stolar och mindre bord från O. Schöldström, allt i italiensk valnöt. Hörnsoffans ryggstycke pryddes med gobelinväfnader, utförda hos Föreningen Handarbetets Vänner, hos hvilken äfven bestälts klädsel till en hvilstol, och öfverst var anbragt ett ur från J. Linderoth. I bokskåpen exponerade hrr N. B. Andersson, G. Hedberg, P. Herzog och J. A. V. Lindmansson en rik samling bokband, och några praktband placerades äfven på skrifbordet. Till rummets öfriga inredning användes en ekpanelning, lemnad af friherre T. Adelsvärd från Åtvidabergs snickerifabrik, med fyllningar af L. O. Löfmark, takdekorering och väggbonader, utförda hos E. Berg, och en majolikaspisel från Rörstrand. Under skrifbordet lades en matta, väfd af fröken N. von Engeström, och från taket nedhängde en krona från O. Meijers konstgjuteri.

Salens möblement utfördes i ek och i en stil, som väl till någon del erinrar om gotiska former, men särskildt karakteriserades af den rika användningen af mästerligt utförda blomstermotiv (rosen och liljan) i orneringen. En buffet, ett högsäte, bord och stolar, hvilka senare voro klädda med ciseleradt läder från fröken L. Lindberg, utgjorde den hufvudsakliga möbleringen och lemnades i sin helhet af C. O. Johansson.

Högsätet pryddes af ett präktigt broderi från Föreningen Handarbetets Vänner, som äfven i samma rum exponerade tvenne flossamattor och

ett öfverdrag till stol från J. R. Almgren. Spiseln utstäldes af Rörstrand, bjelktak inlades, parkettgolf och panelning tillverkades hos Vengströms snickerifabrik, och en väggbonad målades af E. Berg och C. Althin. I detta rum placerades ock det af A. Jungstedt utförda porträttet af H. M. Konungen, hvars ram exponerades af Aug. Andersson, och i den konstnärliga utstyrseln ingingo äfven drifna lampetter af P. A. Carlstein samt åtskilliga silfverarbeten, en bordsprydnad, tillhörig H. F. H. Prins Bernadotte, utförd af G. Möllenborg, samt en kaffeservis och kyrksilfver från samma firma jemte ett ciseleradt fat af fröken E. Svensson. Till kyrksilfrets förvaring lemnade C. O. F. Widén ett sakramentskåp i ek med rika jernbeslag.

Det moderna tycket i dessa under herr Hörlins ledning utförda rummen återfinnas ej i herr Lindegrens båda rum, särskildt ej i salongen. Denna innehöll trogna, i de minsta detaljer pietetsfullt utförda kopior efter föremål från vår carolinska tid. Herr Lindegren, som bland annat haft sig anförtrodd restaureringen af Oskars-rummet (f d. Leuchtenbergska) på Drottningholm, hade äfven inom det trånga utrymme, som utställningen erbjöd, velat gifva en bild af ett svenskt slottsgemak, och denna idé kunde realiseras förnämligast genom hrr A. Matssons och L. O. Löfmarks förtjenstfulla medverkan. Den förre, hvilkens arbetare genom långvarig sysselsättning med restaurering af äldre konstslöjdalster tyckas förvärfvat något af de gamles handlag, utstälde rikt skulpterade och förgylda praktpjeser, ett bord, hvars skifva målades i blått på guldgrund af fröken A. Berglund, tre karmstolar och två taburetter samt tvenne geridoner, allt efter original på Drottningholm, jemte en kista på fot i inlagdt arbete (originalet i Nordiska Museum). Förgyllningen verkstäldes af C. L. Schönow, och till stolarne utfördes hos Handarbetets Vänner öfverdrag i gobelinväfnad efter å Gripsholm befintliga mönster. Dessa öfverdrag, som torde kunna anses utgöra det förnämsta i Sverige på senare tider utförda gobelinarbete, bestäldes af Nordiska Museum, hvars styresman äfven inom andra områden bidrog till den svenska utställningen i Chicago.

Herr Löfmarks andel i det carolinska rummets möblering var ej mindre betydande och bestod uti ett rikt skulpteradt skåp i ebenholz, kopieradt efter det s. k. Kinmansonska kabinettskåpet ur Carl XV:s samling, ett urfoder med den rikaste marqueteriornering, äfvenledes efter original i Nationalmuseum, samt en skulpterad förgyld ram till det af professor Julius Kronberg för Chicagoutställningen målade porträttet af Carl XII. Till rummets dekorering hörde dessutom en spegel med förgyld skulpterad ram af Aug. Andersson, en rikt ciselerad kaffeservis från Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm samt diverse förgylda silfverpjeser, fat, ljusstakar m. m. af A. P. Carlstein. Väggarne kläddes med blått siden, med inväfda guldkronor, från Lenningska väfskolan i Norrköping, spisel och tak i stuck lemnades af S. Scholander, och parkettgolf från Åtvidabergs snickerifabrik inlades.

En intressant motsats till den något tunga prakten i detta gemak, uppvisade det andra af herr Lindegrens båda rum, nemligen den eleganta salongliknande sängkammaren. Såsom förebild till denna hade

valts den tidiga empirestilen, hvilken dock ej slafviskt kopierats. Hela möblen, bestående af säng, nattduksbord, toalett, stolar, taburetter, divans bord, sekretär och skåp, hade utförts och exponerades af A. Beckman i Norrköping. De dels i ljus mahogny, dels i förgyldt trä utförda möblerna voro ornerade med rika, occiderade bronsbeslag, hvilka herr Beckman beställt hos firman C. G. Hallberg. Denna hade för egen räkning utfört en kopia af den berömda, s. k. drottning Sofia Magdalenas, toalett i förgyldt silfver, och A. Bellio hade försett divanbordet med en skifva i stuck. Säng, taburetter och väggar bekläddes med grönt siden från K. A. Almgren, Handarbetets Vänner sydde en bård härtill samt broderade en skärm, och Gössäters stenhuggeri lemnade en marmorspisel, ornerad med brons i »cire perdue» af P. A. Carlstein, hvaribland en relief, »Den husliga härden», efter modell af skulptören Th. Lundberg.

Efter denna i största korthet lemnade öfversigt af utställningen, öfvergå vi till en redogörelse för de föremål ur densamma, hvilka afbildats i årets mönsteralbum.

Plansch 1. *Altarbeklädnad,* bestående af:

Antependium, efter romanska förebilder, utfördt i guld, silke och ylle. Hufvudfärgen är röd; de flesta bottenytor röda; hörnbottnarna gröna. Figurerna framställande »Majestas Domini» och evangelisternas tecken äro af hvitt siden, tecknade med violett och guld, deras bottenfärg blå. Inramningar och bandornament äro gula, tecknade med grönt och guld. Samtliga ytterkonturer äro förgylda läderremmar.

Linneduk, hvit, med bredt hålsömsbroderi.

Bokdyna af rödt siden med kontursöm af förgylda läderremmar. I midten *Alfa* och *Omega.*

Bonad (för utställningen använd såsom lämplig fond för altaret) med blå botten och gula ornament, kopia från en väfnad i Statens Historiska Museum, fordom i Råda kyrka.

Det hela, utfördt hos Handarbetets Vänner, efter komposition af fröken Agnes Branting, exponerades i qvinliga utställningsbyggnaden i Chicago.

Kyrksilfver, bestående af vinkanna, kalk, patén och dopskål i förgyldt, drifvet och ciseleradt silfver med infattade äkta perlor samt ofacetterade stenar (topaser, obsidian, orient. granater etc.). Efter ritning af H. Hörlin, med anslutning till romanska förebilder i Statens Historiska Museum, utfördt hos hofjuveleraren G. Möllenborg (hrr A. R. Lindgren och C. Th. Féron).

Plansch 2. *Buffet* i bonad ek. Krönet med fritt skulpterade ros- och lilje-ornament. Gafvelfälten genombrutna i ros-stänglar. De öfre dörrarne skulpterade med tvenne barnhufvud i relief (efter modell af W. Åkerman); undre partiets gaflar och dörrar med blomsterornering i relief.

Utgör del af den, efter ritning af H. Hörlin, utaf tapetseraren C. O. Johansson utförda salsmöbeln.

Detaljer till buffeten: krön, gafvelfält och dörrfyllning. Skulpturen utförd af O. Mellin med biträde af L. Lindqvist.

Plansch 3. *Hörnsoffa* i italiensk valnöt, flankerad af tvenne bokskåp i samma träslag. I det rikt skulpterade öfverstycket är infattad en urtafla; midtelpartiet prydes af en relief, framställande en hvilande qvinlig figur; på sidorna äro anbragta gobelinväfnader med frukter och löfverk i rika färger. Möbeln är, efter ritning af H. Hörlin med biträde af hrr Assarsson och Hermanson, utförd af hoftapetseraren C. P. Svenson och ingick uti den af Stockholms Handtverksförening bekostade skrifrumsmöblen.

Detalj af ofvannämnde relief; skulpturarbetet utfördt af herr M. Rosendahl.

Karmstol i skulpteradt, förgyldt trä, efter original i Oskars-rummet på Drottningholm (ur den af H. M. Konungen inköpta Mälsåkerssamlingen), utstäld af konsthandlaren A. Matsson. Skulpturarbetet utfördt af O. Mellin, förgyllningen af C. L. Schönow.

Beklädnaden af gobelin-väfnad, beställd af Nordiska Museum hos Handarbetets Vänner, efter original på Gripsholm. Ryggstycket bär inom rika Louis XIV-ornament, Hedvig Eleonoras alliansvapen. Sitsen med liknande ornering har ett ännu olöst monogram (F. U.?).

Geridon i förgyldt, rikt skulpteradt trä. Skifvan uppbäres af en vingad genie, som hålles af en manlig figur, svept i ett fladdrande draperi. Foten i trepass med sfinxer. Efter original på Drottningholm, utförd af A. Matsson (skulpturen af Rosendahl).

Detalj af tafvelram (till Carl XII:s porträtt af professor J. Kronberg) i förgyldt, skulpteradt trä med kungl. krona och blomsterfestoner, uppburna af genier. Utförd af slottssnickaren L. O. Löfmark.

Karmstolen, geridonen och tafvelramen tillhöra den af herr Aug. Lindegren anordnade salongen i carolinsk stil.

Plansch 4. *Skrin* på fot med den rikaste marqueteri-ornering i olikfärgade träslag. Efter original i Nordiska Museum, utfördt hos konsthandlaren A. Matsson; inläggningen verkställd af verkmästaren G. Sahlholm.

Tillhörde salongsmöblen.

Geridon (trépied) af ljus mahogny med ciselerade, occiderade bronsbeslag. *Nattduksbord* i d:o. *Tabourett* af förgyldt trä med ciselerade, occiderade bronsbeslag samt klädsel af grönt siden.

Divanbord af ljus mahogny med skifva af stuck (»cimento nuovo»); kring kanten rika bronsbeslag; benen upptill afslutade i vingade karyatider, nedtill i lejonfötter, allt i brons.

Sekretär i ljus mahogny med beslag af brons samt prydd med en relief i samma metall.

Samtliga dessa senare möbler äro, efter teckning af herr Aug. Lindegren med biträde af fröken A. Berglund, utförda hos fabrikören A. Beckman, Norrköping, som hos C. G. Hallberg låtit utföra bronsbeslagen. De utgöra delar af empire-sängkammaren.

Plansch 5. *Sockerask, tång* och detalj af *bricka*, af i blomsterornament rikt drifvet och ciseleradt silfver. Tillhöra den efter ritning af herr Aug. Lindegren med biträde af fröken V. Fogelström, (motiv från silfverarbeten i Nationalmuseum) hos Stockholms Guldsmedsaktiebolag utförda kaffeservisen i carolinska salongen. Ciseleringen af modellören Frans Malmberg.

Ljusstake, parfymflaska och *toalettask*, med detalj af locket till den senare, i ciseleradt, förgyldt silfver. Tillhöra den hos juvelerarefirman C. G. Hallberg (herr Jean Jahnsson) utförda toaletten, kopierad efter original i Kongl. Lifrustkammaren. Angående denna, se uppsatsen »Drottning Sofia Magdalenas toalett» sid. 66 o. f.

Plansch 6. *Band* i maroquin, med mosaikornering, till »Gemmes et joyaux de la couronne», efter ritning af herr Aug. Lindegren.

Band i maroquin med guldpressning till »Academie de l'espée», kopia efter ett band från 1500-talets senare hälft.

Båda utförda af bokbindaren G. Hedberg; se för öfrigt uppsatsen »Några moderna, svenska praktband», sid. 61 o. f.

C. A. O.

Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

(Fortsättning från 1892 års meddelanden.)

19) Typografen **Linkoln Bloms** reseberättelse.

I Juli månad 1891 afreste jag från Stockholm med Leipzig som slutmål, der jag genom Kungl. boktryckeriets i Stockholm bemedling erhållit plats i ett af den tyska boktryckeristadens förnämsta tryckeri-etablissement.

Resan togs öfver *Berlin,* hvarest jag besökte några boktryckerier, bland dem det *tyska rikstryckeriet.* Det korta besöket kan dock ej gifva anledning till någon beskrifning af officinen, hvilken omfattar alla arter af reproduktionskonsten.

Af hvad jag inhemtade i den tyska rikshufvudstaden torde böra omnämnas en för tillverkning af boktryckerimateriel nyetablerad firma, hvars fabrikat torde vara okändt i Sverige. Den åsyftade affären är »Berliner Messinglinien-Fabrik, Aktiengesellschaft», Reinickendorferstrasse 64 a, och tillverkas der uteslutande ***messingsmateriel.*** Den har bl. a. fört i marknaden infattningar af messing, hvilka i mönstrens elegans och smakfullhet ställa dem i första ledet af under senare år utkomna nyheter, hvartill kommer den fördelen, att användningen af materielen är mycket lätt, bl. a. genom att infattningarna förefinnas i längder liksom vanliga messingslinier. Vidare tillverkas tidningsinfattningar, mönsterlinier, slut- och prydnadslinier, krets- och båglinier, klammer m. m., allt af messing, äfvenså af samma metall spatier och regletter. Firmans katalog utgöres af ett prydligt arbete med proftryck i olika färger utvisande materielens användning. Prisen tyckas ej höga för denna nyhet; den längre tid, som materiel af messing kan användas, gör äfven att densamma bör mera allmänt komma till användning, synnerligast som genom messingsmateriel trycket får ett betydligt bättre och skarpare utseende än eljest.

Uppehållet i Berlin belöpte sig blott till ett par dagar, efter hvilkas förlopp jag fortsatte resan till *Leipzig,* där jag tog mitt inträde på den ofvan nämnda officinen, nämligen *Julius Klinkhardts grafiska institut.* Detta är af en art och omfattning, hvartill i Sverge ej finnes motstycke, och omfattar följande grafiska grenar, nämligen: *stilgjuteri* i stor skala och med affärer öfver en stor del af Europa, *messingsliniefabrik, gravéranstalt, galvanoplastisk anstalt, stereotypi, boktryckeri* och hvad dertill

hörer, *litografisk konstanstalt, ljustryckeri, atelier för zinketsning, fotografi* och *träsnitt* o. s. v.

Det ***stilsystem,*** som användes i boktryckeriet, är det som är mest i bruk i de tyska officinerna, nämligen det år 1879 af Berthold i Berlin införda systemet. Det är grundadt på metersystemet och kallas franska eller cicerosystemet. 30 centimeter motsvaras af 133 nonpareillerader eller 798 »punkter»; *stilens höjd* är 11 nonpareille och den *blinda materielen* (steg, regletter, utslutning och kvadrater) 2 nonpareille lägre. Genom att stegen hafva denna bestämda höjd, och ej, såsom fallet är med den i Sverige använda stegmaterielen, äro af olika, obestämd höjd, kunna de med största bekvämlighet användas som *fot vid tryckningen af stereotypplattor,* hvilka alltid hafva en tjocklek af en cicero; höjden blir då precis lika med stilen. — Hvad som dessutom är synnerligen praktiskt är, att all utslutning är systematisk äfven på så sätt, att dess tjocklek i alla stilsorter är lika; d. v. s. att de fina spatierna motsvara $^1/_8$-petit, nästa utslutning är af $^1/_4$-petits tjocklek, vidare $^1/_2$-petit, så $^1/_2$-fyrkant och slutligen $^1/_1$-fyrkant; annan utslutning finnes ej — inga »halfvor» ($^1/_4$-fyrkanter), »tredjedelar» eller dylikt —, utom i cicero, där $^1/_4$-fyrkanter tillkomma. Punkter och komma äro till följd häraf på $^1/_4$-petits kägel, från nonpareille till cicero, och äro »universella», d. v. s. det fins *en* sort af dessa tecken för alla stilsorter på samma kägel, hvarigenom blandning omöjliggöres. Siffror, »gåsögon» och andra tecken äro gjutna efter samma norm. — Fördelarna af denna anordning, synnerligast den systematiska utslutningen, ligga i öppen dag. Detta framträder mest vid sättningen af accidenser, tabeller o. s. v.

$^1/_8$- petit	$^1/_4$- petit	$^1/_4$- cicero	Nonpa reille
R — e	— g — l —	e — t — t	— e — r
$^1/_2$-p. | $^1/_4$-p. | spat.	$^1/_2$-p. | $^1/_4$-p. | spat.	$^1/_2$-p. | $^1/_4$-p. | spat.	nonp. | $^1/_2$-p. | $^1/_4$-p. | $^1/_8$-p.
Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	cicero | korpus | petit
Kva drater *Mit tel*	Kva drater *Ter tia*	Kva drater *Sek unda*	Kva drater *Dubbel cicero*
$^1/_4$-p. | spat. ($^1/_8$-p.)	$^1/_4$-p. | spat.	$^1/_2$-p. | $^1/_4$-p. | spat.	$^1/_2$-p. | $^1/_4$-cic. | $^1/_4$-p. | sp.
Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.	Fyrk. | $^1/_2$-fyrk.
Kva drater *Nonpa reille*	Kva drater *Pe tit*	Kva drater *Kor pus*	Kva drater *Ci cero*

Materialkast för cicerosystem.

En för detta system mycket lämplig materielkast återgifves härmed å föregående sida; storleken är lika med den vanliga helkasten, tillverkad liksom alla de tyska helkasterna i ett stycke.

För att tryckerier skola komma i åtnjutande af nämnda förmånliga systemindelning, är det nödvändigt att vid beställningar uppgifva detta, alltså *stilens höjd*, den *blinda materielens* höjd och *utslutningens indelning* på *kvartpetit*. Stilgjuterierna föra olika höjd på såväl stil som blind materiel; det praktiska i nu rekommenderade indelning framgår emellertid äfven däraf, att, enligt en för några år sedan utkommen redogörelse, af trettio gjuterier tjugofyra antagit den nämnda indelningen som norm.

Om »fria riktningen» inom accidenssättningens område.

Att tala om vissa »konstriktningar» inom boktryckerihandteringen har först på senare tid framkommit. Då det emellertid numera finnes så rik tillgång på stilenlig materiel, och kraftiga ansträngningar göras att bibringa konstens utöfvare förmåga att förstå och riktigt använda sådan materiel, torde något klander häremot ej vara berättigadt. Man kan under olika tider spåra vissa manér, som framträda mer än något annat; att en sättare ensidigt håller sig till ett visst manér, är dock ej tillåtet. Man har bl. a. talat om gammaltyskt manér, arkitektoniskt, flackornamentalt, naturalistiskt o. s. v., och den nu mycket använda och omtyckta riktningen har fått namnet *»fria* eller *moderna riktningen»*. För densamma ligger den idén till grund, att i en från det vanliga, strängt systematiska arrangemanget afvikande form framställa den ifrågakommande sättningen, utan att de båda nödvändiga egenskaperna, lätt läsbar och för ögonen behaglig, förbises. Sättaren behöfver alltså vid denna riktnings användande ej så strängt hålla sig inom likmässighetsreglerna; man kan äfven säga, att riktningen erbjuder en mer omväxlande användning af det tillgängliga stil- och ornamentsförrådet. Ja, man torde äfven kunna säga, att den fria riktningen möjliggör framställningen af ett prydligare arbete med enklare materiel. En större skicklighet fordras dock härvid af sättaren liksom ock ett mer utbildadt smaksinne. Sedan sättaren satt sig in i sin uppgift, kan han dock med öfverraskande lätthet framställa arbeten af kraftig verkan.

Det karakteristiska i *radernas arrangemang* ligger i den s. k. »trappformen». För denna fordras ej något större antal rader, två äro redan nog; den andra raden indrages då blott helt enkelt i större eller mindre grad under den första. Därigenom kunna lätt sådana oegentligheter häfvas som två lika långa rader under hvarandra, hvarigenom ombyte af en en gång uppsatt, mindre passande rad undvikes. Komma flere rader i fråga, grupperas de efter behag och i enlighet med radernas betydelse. Radernas utfyllning med ornament och linier är äfven vanligt. Vidare kan en hufvudrad sättas på snedden, omgifven på en eller flere sidor af ornament, tillspetsade eller svängda linier o. s. v. Tomma rum utfyllas med små sirater, fåglar, fjärilar, emblemer, ornament m. m. En raminfattning kan lätt hvar som hälst afbrytas genom ett par linier eller

särskilda härför gjutna »schlitser», och ett ornament, emblem, textord eller årtal insättas i stället. En omtyckt form är äfven fritt förlöpande band, hvilka — exempelvis på en boktitel — kunna sättas högt eller lågt, smala eller breda; de ha sin fästpunkt vid venstra sidan, utdragas och förtona vid lämplig punkt. Skugglådorna återfinnas äfven, ehuru i förädlad form; de framträda nu såsom på hvarandra lagda kort, af hvilka det öfversta är fullt synligt, och de andra synas framsticka med ett par kanter; blommor och naturalistiska sirater infogas vid hörnen, af hvilka ett kan vikas. Linier i kretsform, slutna eller öppna i form af halfmånar eller C med kraftigt markerad rygg samt med text derinom, tillhöra äfven riktningen; så ock kvadratformer, räta vinklar, trehörningar och andra geometriska öppna figurer, anordnade i större eller mindre form.

Initialers och anfangsbokstäfvers utsmyckning med linieornament är äfven mycket tacksamt och har till ändamål att åstadkomma en innerligare förening mellan dessa och den efterföljande texten. Ornamenteringen af särskilda rader, som skola framhäfvas framför andra, framträder nu i något olika form än förut; det är mest i kvantitativt hänseende förändring inträdt, i det att då förr raderna voro kraftigt och starkt omslutna med ornament, numera en betydligt lättare ornamentering framträder. Som förebild är antagen *skrifslängen* eller snirkeln, hvilken anbringas vid radens fot, vid sidan eller öfver densamma; de gamla pennsiraten (»Federzeug») äro emellertid alldeles bortlagda. Den enklaste ornamenteringen är en linie, fin eller grof, under raden; användas flere linier, kan den efterföljande göras kortare. Liniens spetsar afslutas med snirkel; å liniens midt eller andra ställen kunna äfven snirklar eller passande stycken infogas. Det engelska maneret framträder mycket i denna nya riktning. Små liniearrangemanger, bidragande till att göra enskildheterna i sättningen intressant, i likhet med litografi, får man ofta se.

Att emellertid gifva någon närmare förklaring öfver den »fria riktningen» torde vara olämpligt, då en sådan icke kan åtföljas af belysande exempel. — Den nya riktningen har föranledt en hel del *ny materiel*, motsvarande de framkomna anspråken och onödiggörande ett eljest ofta framträdande sönderskärande af materielen. Af dessa nyheter intager »*Moderner Linienschmuck*» från *Julius Klinkhardt* i Leipzig ett framstående rum.

Användningen af sammangjutna bokstäfver (ligaturer).

I tysk sättning får ej utan åtskilnad ligatur användas. De i Sverige kända reglerna för sådan sättning omnämna ej detta, hvadan jag härmed vill fästa uppmärksamheten derpå. Sålunda måste man iakttaga, att vid *sammansatta* ord, der en ligatur skulle blifva föreningslänken, *ej* använda sådan, hvadan t. ex. ej sammangjutet fl användes i ordet »aufliegen», ej sådant ff i »auffordern», eller i frakturstilen sammangjutet ll (ll) i »wohlliegend» o. s. v. Att äfven vid sättning af *svenska* iakttaga samma regel tror jag skulle vara lämpligt, ty det finnes ord, hvilka blifva svårlästa genom användandet af ligatur, t. ex.: »löflass», »drifis», »aflägga», »liflig»

m. fl., och större tydlighet uppnåddes genom skilda bokstäfver. Att ligaturerna ff, fi och fl bibehållits i antikvan har som bekant berott på, att bokstafven f eljest skulle skadas genom ett efterföljande l, i eller f; men risken förefinnes ännu, då k, h, eller b följer efter, och den blir ju ej större, om i föreliggande fall förfares som nu är antydt. Emellertid borde det ej anses som ett »typografiskt fel» att följa en sådan regel.

En enkel men praktisk nyhet för

hörns bildande vid linieinfattningar

är utgifven från »Berliner Messinglinien-Fabrik». Den onödiggör såväl de i misskredit komna sammanlödda hörnen som de snedskurna linierna samt består blott af en kvadrat af kvartpetits storlek, gjuten i ena hörnet af en cicerofyrkant; samma hörn eller rättare sagdt punkt kan användas för både stumpfina, fina, halffeta och feta linier.

Något om tryckning från stereotypplattor.

I de tyska boktryckerierna förekommer mycket stereotyptryck. De stora upplagorna hafva nödvändiggjort, att man måste mycket noga aktgifva på plattornas ändamålsenliga behandling under tryckningen, ty äfven om plattan är gjuten af bästa metall, kan den ej utan sorgfällig skötsel motstå följderna af en stor upplagas tryckning. Genom en noggrann upplappning men synnerligast genom en *ändamålsenlig behandling under tryckningens fortgång* kan plattornas förmåga att lämna ett godt tryck väsentligen höjas. Följande erkändt praktiska förfarande rekommenderas.

Stereotypplattorna fästas med facetter på fötter — hvartill tryckeriets hålsteg kunna användas, om de äro af det system som ofvan omtalas — slutas och, efter det att tryckcylindern blifvit ställd omkring fyra ark djupare, så långt underifrån upplappas, att fullständig likmässighet uppnås i utsättningen. Härefter är blott ett efterhjelpande på cylindern behöfligt, på hvilken upplappningen hålles så hopdragen och fast som möjligt. Har detta arbete iordninggjorts så långt, att man är tillfredsställd därmed, spännes ett vått, fast ark, en s. k. »Straffer», öfver cylinderupplappningen, hvarefter, sedan detta ark fullständigt torkat, ett ark af upplagans papper löst fästes deröfver, och ett afdrag derå göres för att ytterligare uppbättra felaktiga ställen. Härefter fäster man ytterligare tre ark af upplagans papper deröfver, häfver cylindern åter för de fyra arken, och tryckningen kan börja.

De sist påfästa tre arken borttagas och ersättas hvarje afton med tre nya ark. Genom detta enkla förfaringssätt är det möjligt att af samma plattor kunna göra 250,000, ja intill 300,000 tryck, utan att tryckets utseende kan gifva anledning till berättigadt klander. Valsarne måste vara så noga ställda, att de blott löst beröra plattorna. Middagar och kvällar böra band och bandledningar revideras, så att ett felaktigt band ej må förstöra det hela.

Orsakerna till denna fördelaktiga verkan äro lätt förklarliga. Hvarje boktryck, t. o. m. det bästa, måste om det skall framträda klart och tydligt efterlemna intryck i papperet, s. k. schatteringar eller »mattor». Dessa schatteringar bilda nu efter hand ett slags matriser, hvilka under stora upplagors tryckning mer och mer förhårdna, i det den på samma punkt städse verkande pressningen, förbunden med afgången och genomträngd färg, och de från papperet lösgående partiklarna åstadkomma förhårdningsämnen.

De så bildade »mattorna» förderfva plattorna. Stiltecknen kunna icke alltjemt träffa på samma ställe å cylindern, detta förhindrar den ständiga skakningen i maskinen. I följd af denna uppstår en rifning eller afslitning, först på bokstafsbildens kanter och slutligen å en större del af densamma. Ju mera tryckcylindern vid kolumnernas början träffar fristående satsdelar, ökas skakningen, och derigenom påskyndas plattornas afnötning och tillplattning (»stukning»). Att afnötningen väsentligen höjes genom en icke fast åtsittande upplappning, och genom att valsarne stå för djupt, äfvenså genom en dåligt arbetande maskin, är tydligt.

De nyssnämnda tre, dagligen växlande deckelarken ha intet annat ändamål, än att dagligen bjuda schatteringen en ny bädd och derigenom förhindra matris- eller mattbildningen. Äfven vid tryckning af stora upplagor från stil, galvanos och zinkplattor är detta förfarande att rekommendera.

Tryckning med kopiefärg.

Kopiedugliga tryckformulär äro numera oundgängliga i affärsvärlden, då, som bekant, vid uppstående affärstvister, som dragas inför domstol, det icke är nog att visa endast den handskrifna delen af en affärshandling, utan såsom bevismedel fordras det fullständiga formuläret. Af denna orsak har kopiefärgen uppkommit och användes ganska allmänt i Tyskland. Tryckningen med sådan färg är emellertid ytterst ömtålig.

Kopiefärgen måste besitta den egenskapen att vara löslig i vatten och får derför icke innehålla det minsta fettstoff; man måste för den skull noga iakttaga, att färgen under tryckningen ej tillföres några färgämnen, trycket blir eljest obrukbart för det tänkta ändamålet. Då emellertid fettfri färg mycket snabbt torkar på valsarne, måste tryckaren ständigt hålla färgen frisk.

I främsta rummet kommer färgens beskaffenhet i fråga. Sedan färgen efter mottagandet från fabriken profvats — hvarvid bör efterses, att den löser sig i vatten — skall den förvaras i väl tillslutande burkar. Färgen får ej lukta eller smaka sur, i så fall är den obrukbar. Färgen profvas på så sätt, att man släpper ett ungefär ärtstort kvantum i vatten; upplöses färgen, innan den sjunkit till bottnen, är den god.

Under formens upplappning bör man arbeta med vanlig färg, då genom de långa pauserna kopiefärgen lätt skulle torka. Är upplappningen färdig för vidare tryckning, uttager man alla valsarne och rengör hela färgverket på det noggrannaste, först med terpentin och sedan benzin,

så att alla fettstoffer aflägsnas. På samma sätt rengöres formen. Till tryckningen är fördelaktigast att använda icke för mjuka valsar, som alltid böra användas endast för detta ändamål; de gjutas af vanlig engelsk valsmassa, särskildt preparerad valsmassa är icke nödvändig. Finnas ej särskilda valsar, måste de till fernissfärg använda valsarne rengöras ytterst noggrannt, först i terpentin, så i benzin och slutligen i sprit. Hvarje uraktlåtenhet härutinnan föranleder makulaturtryck.

Valsarne böra ej ställas för djupt, de skola blott helt lätt gå öfver formen; äfven rifvarevalsen får blott lätt löpa mot metallvalsen. Det är nödvändigt iakttaga detta, enär valsarne svälla upp genom kopiefärgens inverkan och vid djup gång bortstryka färgen från stil och linier, hvarigenom trycket blir dåligt. Men färgen har äfven benägenhet att tränga till valsarnes båda ränder, och detta förminskas genom den lätta anläggningen; nämnda missförhållande kan äfven afhjelpas genom att stryka litet glycerin på valsarnes ränder.

Temperaturen i tryckerilokalen bör vara måttlig, är det för varmt, torkar färgen fortare på valsarne. Genom lätt påstrykning med en svamp af litet sprit eller vinsprit kunna valsarne vid hastig torkning uppfriskas; svampen får ej vara för våt, enär genom för mycket vått trycket smörjer sig. Vid hvart tredje eller fjärde tryck bör färg tillföras valsarne från mataren. Det färdiga trycket måste väl torka, enär färgen lätt stryker af sig.

Behöfva valsarne omgjutas, göres detta sedan de yttre lagren aflägsnats. Valsar för kopietryck hålla icke så länge som sådana för fernissfärg, enär kopiefärgen tränger djupt in i massan och sönderdelar den. Man bör aldrig vid omgjutningar blanda vanlig, brukad massa med sådan af valsar med hvilka tryckts i kopiefärg.

Anmärkas bör äfven, att för kopietryck blott godt, limmadt skrifpapper bör användas. Kopietrycksaker måste förvaras på torrt ställe, då i annat fall färgen lätt förderfvas.

Yllestoft- eller flockentryck.

Ett egendomligt trycksätt, egentligen härstammande från Amerika och synnerligt väl ägnande sig till framställning af *effektfulla plakat*, börjar äfven att användas i Tyskland. Framställningssättet har stor likhet med bronstrycket. Praktfullaste utföringen är den, vid hvilken tryckytans grund synes i kulört färg, öfverdragen med ett sammetsartadt lag i likhet med velourtapeter. Inskrift, sirater o. d. framträda hvita eller i en från grundfärgen starkt afvikande färg. Allt efter som arbetet framställes genom litografiskt tryck eller boktryck, är effekten olika. Blott vid utföring i litografi är det möjligt att låta skriften synas hvit eller ljus på dunkel, öfverstoftad grund; vid boktrycks utföring måste man inskränka sig till att öfverstofta skriften eller satsformens aftryck, om man ej vill använda särskilda för ändamålet förfärdigade plattor, genom hvilka det är möjligt att erhålla en negativ bild. Vill man för att höja effekten använda präglingstrycket, faller arbetet inom området för

bokbinderiets präglingstryck och utföres då efter samma metod som framställningen af bokpermar. — För skrift och sirater egna sig blott kraftiga och fasta former, hvadan boktryckaren endast bör använda feta, hälst egyptienne-artade stilsorter och ornament med vid, öppen bild.

Viktig är *förtrycksfärgens beskaffenhet;* den måste vara så beredd, att yllestoftet riktigt kan fästa sig därå. Såsom pröfvadt recept för sådan färg för såväl bok- som stentryck rekommenderas följande. Brändt terra sienna och ett tungt hvitt (blyhvitt, zinkhvitt ell. dyl.) rifvas till lika delar med medelstark fernissa, till dess att det uppnått en möjligast stark konsistens. Härpå blandar man lika delar veneziansk terpentin och stark fernissa, fogar derutaf till den första blandningen så mycket, att det hela får den för tryckningen erforderliga fastheten. Vid kall temperatur kan ännu härtill tagas något svag fernissa, för att göra färgen smidigare för tryckningen. — Till instoftande af med sådan färg utfördt förtryck ägna sig utom alla sorters brons synnerligast *sammetsstoft, yllestoft* och *stoftfärger;* blandning af ylle- och velvet- (hälften ylle och hälften siden eller endast siden) stoft med sönderstött marienglas och brokatbronser åstadkommer utomordentlig effekt.

Vill man utföra rader eller ytor tvåfärgigt i brons och yllestoft, anstryker man först bronsen med en kamelhårpensel, strör med fingrarna yllestoftet derpå, fördelar genom klappning eller skakning stoftet öfver hela tryckytan och skakar det öfverblifna tillbaka i behållaren. En präktig verkan åstadkommes genom att först öfvertäcka förtrycket med marienglaspulver och, efter det att det öfverflödiga bortsopats, sedan strö velvetstoft deröfver. Fyndiga tryckare kunna sjelfva sammansätta andra glänsande effekter; för de första försöken torde de gjorda antydningarna vara tillfyllest.

Materialkostnaderna äro icke höga; det behöfliga yllestoftet försäljes af fackaffärer i Tyskland till ett pris af 5 mk för kilo; bl. a. försäljare kunna nämnas *K. Kempe* i Nürnberg och *P. Härtel,* Leipzig R.

Två tvillingsrotationsmaskiner

var jag i tillfälle att se i Leipzig. Den ena var i tidningen »Leipziger Tageblatt's» tryckeri, den andra i »Leipziger General-Anzeiger's»; båda voro tillverkade hos König & Bauer i Kloster Oberzell, Würtzburg.

Under det att man vid de hittillsvarande rotationsmaskinerna för tidningstryck måste, då bilagornas eller sidornas antal antaga större proportioner, trycka de särskilda arken hvar för sig och sedan inlägga dem i hvarandra, kunna dessa nya maskiner leverera 8-, 16-, 24- och 32-sidiga tidningar färdiga på en gång.

Tvillingsrotationsmaskinerna bestå, såsom redan namnet säger, af två med hvarandra förbundna rotationsmaskiner, hvilka samtidigt trycka från *två pappersrullar* och äro försedda med trattfalsare, roterande mångknif-falsare och samlingstrumma för arkens utkommande portionsvis.

Å den sistnämnda tidningens tvillingsmaskin äro de båda verken byggda i rät vinkel till hvarandra; vid det ena verket äro tryckcylin-

drarne anordnade bredvid och vid det andra öfver hvarandra. Från båda verken löpa de tryckta arken in i den gemensamma falsmaskinen. Falsapparaten är äfven en maskindel, som slår åskådaren med förvåning. Under tryckningens gång utvecklar den, om ock med stor snabbhet så dock med visst lugn och likmässighet, en idoghet, som ögat icke förmår följa. Arken försvinna i en tratt, passera de roterande mångkniffalsarne och uppnå samlingstrumman, ur hvilken de slutligen utkastas i portioner om fem exemplar. Genom de båda tryckverkens förening är det möjligt att trycka 24, 22, 20, 18, 16, 14, 12, 10, 8, 4 eller 2 sidor af tidningen (format 47×34 cm.) med en hastighet af 13,000—26,000 exemplar i timmen, i hvilken tid då inberäknas insättningen af nya pappersrullar, fyra gånger vid hvart tryckverk vid en upplaga af 50,000 exemplar.

De båda tryckverken kunna hafva olika gång sinsemellan: 1) båda tryckverken gå lika snabbt; 2) ett tryckverk går en half gång så fort som det andra; 3) ett tryckverk kan helt och hållet afställas från verksamhet. Tidningens format kan äfven i hvart tryckverk för sig göras olika, så att papper af hel, trekvarts, half eller kvarts bredd kan användas. Trots sådan förvånansvärd arbetsduglighet är maskinen ej svårbegriplig utan förefaller ganska enkel; det ihvartannat gående hjulverket arbetar med stor noggrannhet och säkerhet. Sjelfverkande oljning försiggår så godt som öfverallt, men dessutom behöfs dock efteroljning för hand, hvarmed en maskinskötare ständigt är sysselsatt. — Maskinen *drifves* med en 25 hästkrafters gasmotor; den kan dock vid ombyte af pappersrullar o. d. igångsättas af endast en man. Priset för en sådan pjes uppgafs vara omkring 55,000 mark.

»Leipziger Tagelblatt's» tvillingsmaskin afviker något i sin form från den nyssnämnda. Under det att den förra har sina båda tryckverk anordnade i rät vinkel till hvarandra, ligga de i denna senare framför hvarandra. Denna maskin har två lika stora tryckverk, af hvilka hvart och ett är inrättadt för 8 böjda stereotypplattor (om 50×35 cm.), och vid behof kan liksom i den förra maskinen ett af dem afsättas eller sättas på olika stark fart. Platt- och tryckcylindrarne ligga vågrätt midt öfver hvarandra. Till de öfre färgverken lämnas tillträde genom den om maskinens öfre del byggda platformen, till hvilken leder en trappa; färgverkets undre del regleras nedifrån. Färgen befordras till de olika färgverken medelst en pumpinrättning, som hålles i rörelse genom maskinen. Pappersfuktningen sker genom ånga. Falsapparaten är placerad i maskinens midt och mycket inventiöst inrättad; den falsar flere ark inuti hvarandra och utskickar de färdiga exemplaren portionsvis. Tryckningsförmågan är lika med den förstnämnda maskinens.

Teckningskonstens värde för boktryckerihandteringen

uppskattas mer och mer i Tysklands typografiska kretsar. Att färdighet i teckning är af stor nytta för typografen — sättaren — ligger i tydlig dager, då utöfvaren af konsten förstår att riktigt tillämpa densamma på sin typografiska verksamhet. Typografiska föreningar i Tyskland hafva

ofta anordnat enskilda kurser för sina medlemmar, och goda resultat hafva deraf vunnits. En fullständig och mera officiel teckningskurs har nu påbörjats vid »Königl. Kunstgewerbeschule» i Leipzig. Programmet för denna fullständiga kurs återgifves här nedan; först tillåter jag mig emellertid att anföra hvad som inom utlandets typografkretsar anföres som skäl för en nu antydd utbildning.

Det är hufvudsakligen accidenssättaren som har användning för konsten. Har han insikt deri, kan hans arbete bli betydligt förädladt. Det är icke tal om att meddela någon konstnärlig utbildning, ej heller att sättaren skall sjelf utarbeta eller teckna de ornament han använder; han måste blott lära känna ornamentmaterielens *väsen* och *karakter* samt att riktigt sammansätta de nu mycket förekommande, i viss stil hållna ornamenten — så t. ex. finnas nu mycket komplicerade arkitektoniska infattningar, sådana i renässansstil, rokoko och andra sorter —, och den säkraste vägen att lära känna detta är genom teckningen. Fördelaktig är äfven öfningen i projektions- och perspektivteckning, ehuru den senare blott i inskränkt bemärkelse kan användas för boktryckaren. Öfningen i de olika teckningsmetoderna skaffar honom emellertid säker blick och tillåter honom att lättare komponera alla förekommande arbeten. Ehuru perspektiviskt genomförda arbeten af tekniska skäl äro outförbara inom boktrycket, då för sådana hvarje särskild figur i t. ex. en ornamentsserie fordras i en mängd olika storlekar, för att det önskade perspektivet skall erhållas, förekommer dock t. ex. i de enkla linieinfattningarna med skuggrand (»skugglådor») en art perspektiv, och blott med iakttagande af perspektivlagarna kan derför ett sådant arbete bli riktigt.

Om sättaren först gör en skiss af den accidens han skall sätta, kan denna tjenstgöra till att förevisas beställaren, som deruti gör de ändringar han vill, hvarigenom ett kostsamt uppbyggande af en accidens, som sedan kan refuseras, undvikes. Redan genom skissen kan den i teckning öfvade se och förstå hvilket intryck det färdiga arbetet skall göra, utan att det för den skull är behöfligt att i detalj utarbeta skissen. Ibland kan dock fordras ett i enskildheter gående utkast, och då kan man i skissen inklistra eller för hand intrycka komplicerade delar.

Initiativet till ofvan nämnda fullständiga kurs togs af »Typographische Gesellschaft» i Leipzig, som i samband med styrelsen för de tyska bokhandlarnes centralförening gjorde en hemställan i ämnet till Kungl. Sachsiska ministeriet för det inre med det resultat, att en förordning om anordnande af föreslagen teckningskurs vid »Kunstgewerbeschule» i Leipzig från den 1 oktober 1891 utfärdades. Till deltagande i kursen anmälde jag mig, blef antagen och besökte densamma under mitt uppehåll i Leipzig.

I programmet anges först, att *kursens ändamål* är att »genom undervisning i teckning och färganvändning förhjelpa den mogne typografen, stilgjutaren och bokbindaren till en allmän smakbildning såväl som till den teckningsduglighet, hvilken underlättar det ifrågakommande skapandet och förmedlar uppfattningen af konsten i bokhandteringen». — Programmet lyder vidare sålunda:

A. *Första undervisningsåret (förberedande kurs).*

1. Framställning om bokornamentikens enklaste grundlagar genom frihandsteckning på block, utan mekaniska hjelpmedel, hvarvid det företrädesvis ankommer på fastställande af bestämdt ordnade punkter, riktningar, enkla delningar, rytmiska växlingar o. s. v., såsom uddade band, meandriska slingor ur den grekiska formkretsen, arabiska och mauriska band- och ytmönster. Användning af utvecklade former på ramarbeten. Utkast af hörnbildningar. Användande af de erhållna formerna till nya teckningar. Utveckling af kroklinigt invecklade band, kant- och ytmönster, enkla rosettformer och bladslingor. — Föredrag och öfningar.

2. *Färganvändning.* Färglära för tillämpning på bokornamentiken; enkla, sekundära, tertiära färger. Färgskalor, färgkretsar, färgschatteringar, färgtoner (kolorering). — Egna mönsters utarbetning i två motsatta färger. — Föredrag och öfningar.

3. *Formlära.* Lära om måttförhållande (proportionslära, symmetri, rytm, arkitektonisk formlära, geometrisk teckning, projektionslära, skugg- och perspektivlära). Föredrag och öfningar i typografisk teckning.

4. *Stillära.* Undervisning om de allmänna stillagarne och deras användning på bokområdet.

B. *Andra, eventuelt tredje och fjärde undervisningsåret.*

1. Användning af det i första läroåret meddelade på skissering af trycksaker, i blyerts- och färgteckning. Ramars bildning. Bildning af fria sirater.

2. Konsthistorisk undervisning om de germanska och romanska stilformerna.

Inträdesvilkoren äro: 1) fullgjord skolgång i fortsättningsskolan eller boktryckeriläroanstalten i Leipzig; 2) minst tvåårig praktisk sysselsättning inom någon af de angifna grenarna af boktryckerihandteringen; 3) tillfredsställande kännedom i teckning. I särskilda fall gör direktionen undantag från punkterna 1 och 2.

Skolafgiften är fem mark i kvartalet. — *Undervisningstimmarna* äro fyra i veckan, två aftnar med två timmar hvarje gång, mellan kl. 7 och 9. *Kursens hela längd* skulle, som nyss nämnts, sträcka sig på två, eventuelt fyra år, hvarje år omfattande fyra terminer.

* * *

Deltagandet i kursen har under den tid densamma fortgått varit rätt betydligt. Största antalet deltagare har hittills utgjorts af typografer; endast ett fåtal bokbindare deltogo deri. De flesta deltagare voro så godt som utan föregående kunskap i teckning, kunde detta oaktadt med lätthet följa den i populär stil hållna undervisningen. — Kursens inrättande helsades med stort bifall af hela den tyska fackpressen, såväl som af

bokhandelns organ, och man såg i detsamma förebudet till det inom typografiska kretsar uppställda målet för den fackliga utbildningens bedrifvande: en grafisk akademi.

Boktryckeriläroanstalten i Leipzig

är en annan fackskola af äldre datum, verksam för meddelande af yrkeskunskap, och hvilken jag tillåter mig med några rader omnämna.

Undervisningen i densamma är obligatorisk för hvarje i boktryckeriläran inträdande yngling; den pågår under största delen af året. Särskilda afdelningar äro för sättarlärlingar och för tryckarlärlingar anordnade, och hvar och en af dessa afdelningar är indelad i tre årsklasser, hvadan *skoltiden* blir *tre år*.

De ämnen, hvari undervisning meddelas, äro följande: 1) fackundervisning, hvarvid yrkesmän äro lärare; 2) modersmålet; 3) räkning; 4) geometri och 5) latin. Det sistnämnda ämnet meddelas endast i sättarnes afdelning under beräkning, att sättaren med någon kunskap deri lättare kan uppfatta de olika språk, som komma i fråga i hans handtering. Räkning förekommer mest i tryckarnes afdelning, liksom modersmålet är ett hufvudämne uti sättarnes. Mesta uppmärksamheten egnas dock fackundervisningen. I denna märkas föredrag, praktiska öfningar med åskådningsmateriel, såsom utskjutningar, skärning af tonplattor o. d., besök i tryckerier och besläktade yrkens arbetslokaler, såsom pappersbruk, färgfabriker, stilgjuterier och maskinverkstäder, der pressar och andra maskiner för yrket byggas; i dessa yrken lemnas lärjungarne en öfversiktlig undervisning. Skolan har från tillmötesgående firmor erhållit behöflig arbetsredskap, såsom kaster och sättmateriel, stereotypmatriser, plåtar o. s. v. Vidare meddelas allt öfrigt till yrket hörande, som eljest skulle borttaga tiden i arbetslokalen, der emellertid undervisningen ovilkorligen blir mera knapphändig och otillfredsställande. — Antalet lärjungar, som besöka skolan, har på senare åren stigit högst betydligt, allt eftersom boktryckarne börjat inse, att de sjelfva likaväl som lärjungarne hafva stor fördel af skolans verksamhet. År 1886 räknade läroanstalten sålunda 74 lärjungar från 29 affärer, år 1889 185 från 49 och år 1891 hade antalet stigit till 243 från 52 affärer; detta år visar en siffra af omkring 300 lärjungar.

* * *

Vid betraktande af dessa två läroanstalter för boktryckerikonstens utöfvare, är det med beklagande man erinrar sig, att i Sverige ej finnes någon den minsta motsvarighet härtill. Att lärlingsundervisningen, såsom den nu bedrifves, dock behöfver förbättras, för att ej säga totalt omgestaltas, känner hvarje yrkets utöfvare. I arbetslokalen ägnas det föga uppmärksamhet åt lärlingens utbildning, och vid lärlingstidens slut märkes nogsamt, huru knapphändig undervisningen varit. För afhjelpande af detta missförhållande borde en fackskola inrättas i rikets förnämsta bok-

tryckarestad, Stockholm, der ju Tekniska skolan, som redan har afdelningar för en del yrken, synnerligt väl skulle lämpa sig härtill. Inrättandet af sådan undervisning skall säkerligen helsas med odeladt bifall af hela den typografiska kåren, af bokhandelns och pressens män.

Hvad undervisningen i teckning beträffar, så skulle sådan anses som en fortbildning och ej mindre viktig än lärlingsskolan, liksom den ock ej heller kan vara outförbar. Våra dagars utländska stilgjuterier bemöda sig att framställa strängt genomförda stilenliga ornament, hvarvid de förnämsta konstnärer anlitas, och det är äfven storartade resultat som vunnits. Hvad tjena emellertid alla dessa dyrbara alster till, om ej sättaren har förmåga och kunskap till att rätt använda dem? Några försökskurser vid nyssnämnda läroverk äfven i detta ämne torde kunna bli till gagn för yrket.

Förutom min ofvan nämnda närmare ettåriga anställning i Leipzig, arbetade jag en kortare tid i B. Voigtländers boktryckeri i Kreuznach, Rhenprovinsen.

Vid detta tryckeri användes, för att undvika misstag och tidsödande frågningar och profningar vid *bestämmande af formatet* till en beställd accidens, numrerade kartongstycken, hvilka voro af samma storlek som de förekommande formaten, folio, skrifkvart, postkvart, oktav, biljettpost o. s. v. På kontoret, i sätteriet och i tryckeriet funnos på hvartdera stället likadana uppsättningar, och vid hvarje beställning behöfdes endast uppgifvas det formatet motsvarande numret, då sättaren resp. tryckaren genast kunde se hvilket format som önskades och rättade sitt arbete därefter.

Tryckning på celluloid förekom dersammastädes en gång. För att den vanliga färgen skulle fås att torka och fastna på den hårda celluloiden, sattes till färgen med godt resultat litet *torkpulver (siccativ),* då efter torkningen färgen icke lät bortstryka sig.

20) Ur konstformaren **Erik Nordéns** reseberättelse.

Limformning å s. k. plastelin (= mycket mjukt vax) torde här vara mindre känd. Till denna formning användes gelatinlim. Formningen tillgår på följande sätt: plastelinmodellen bestrykes med schellackfernissa till dess den blir blank, hvarefter den bestrykes med vanlig rofolja. Alla underliggande partier tillstoppas med mycket mjuk lera, som sedan bestrykes med olja, derefter göres det för kappformning vanliga lerlagret i ordning och pålägges, hvarefter gipskappan pålägges. Sedan den är aftagen, äfvensom det derunder varande lerlagret borttagits, lösgöras de förut gjorda tillstoppningarna, så att modellen blir fri. Kappan pålägges nu,

och limmet påhälles. Iakttagas bör, att den lera, som användes, bör vara mjukare än plastelinet, och att limmet påhälles temligen afsvalnadt, för att det ej skall smälta något i modellen.

21) Färgeriarbetaren **Th. Abrahamsons** reseberättelse.

En af de största svårigheterna för den unge färgaren är indigokypens förning, beroende derpå att den kemiska process, som här försiggår, betingas af flere omständigheter, som alla måste uppfyllas.

Viktigt är att taga sjelfva kypens byggnad i betraktande. Den form, som ännu allmännast användes, är den fullständigt inmurade, stympade koniska metallkypen, hvarest uppvärmningen åstadkommes genom eldning, eller en efterlikning häraf, då ånga ledes omkring densamma. Ångan kan dock ej så värma murarne, hvarigenom afkylning lättare inträder. Upphettningsytan bör ligga vid kypens öfversta kant och får ej sträcka sig för lågt, ty då värmes bottensatsen starkt, hvilket gör, att den ej vill sjunka efter omrörning. Kypens yttersidor böra vara väl beklädda för att hindra hastig afkylning. Dessa kypar ställa sig rätt kostsamma, hvarföre de mångenstädes ersättas med träkar, i hvilka införas ångledningar, som då få värma antingen genom ångans omedelbara inströmning eller ock af den upphettade ledningen. Dock bör anmärkas, att just dessa kypar äro utsatta för hastiga värmeförändringar, hvilket gör, att de i synnerhet äro svåra att efter ny sättning få i gång.

Den största praktiska användningen har den s. k. bastardkypen, hvilket namn den har till skilnad från den egentliga veidekypen, som sättes blott med veide, indigo, krapp, kli och kalk, då man deremot till denna äfven tager soda. Vid kypens sättning fylles han med vatten, som upphettas till + 70° C., och häri hälles den fint sönderstötta veiden, och derefter i ordningsföljd krapp, soda, kli, indigo och slutligen kalk, hvilken bör vara nyligen släckt och således hålla calciumhydrat; omröres sedan väl och värmes till + 80° C., efter hvilket åter röres. Därpå tilltäckes med godt slutande trälock, hvaröfver man gerna lägger stora ullsäckar för att hindra afkylning, hvilken menligt skulle inverka på den sig nu utvecklande gäsningen. Denna s. k. drifning inträder efterhand. Först uppkomma enstaka blåsor; sedan blifva de flere och större och drifva efter 12 till 24 timmars förlopp en del af bottensatsen upp till ytan. Gäsningen skall fortgå så långt, att den i en skopa tagna lagen vid uthällning visar en vingul färg. Kypen har nu antagit en mer och mer söt lukt. Tiden är nu inne att börja gifva kalk, hvars ändamål är att hämma gäsningen och binda de därvid uppkomna syrorna, då på samma gång calciumhydratets väte frigöres. Detta förvandlar indigoblått till indigohvitt, hvilket senare är en mycket obeständig förening, ty redan vid beröring med luftens syre återföres det i sin förra förening, indigoblått, hvarpå

hela kypförningen beror. Kalken tillsättes under god omrörning, och dess mängd rättas efter gäsningens styrka. Dock bör ej för mycket gifvas i taget, ty då afstannar hela processen, utan skall det ske i flere omgångar med ett par timmars mellantid för hvarje tillsättning. Då kypen är tillräckligt utskärpt, blifver det uppslagna skummet kraftigare, sammanhängande, lagen är något rödgul, och på ytan visar sig en tunn, glänsande hinna, hvars färg liknar dufhalsens; bottensatsen, hvilken man tager upp med en röra, öfvergår från gulbrunt till blått. Nu har kypen kommit. Lukten får hvarken vara för söt eller för stickande, ty detta senare bevisar öfverskott af kalk.

Skola styck färgas på kyp, handteras dessa numera mestadels med maskin. Den äldre formen består af en enkel ställning, hvari tre valsar äro fastsatta; å de två vindas styckena af och på; den tredje är der för att sträcka styckena öfver. Den nyare formen har blott två valsar, hvaremellan styckena få gå bredt. Vid denna handtering ligga styckena fritt i kypen. För att förhindra, att de skola falla ned på bottensatsen, hvila de på ett nedsatt nät. Detta förfaringssätt har det goda med sig, att badet har friare tillträde till styckets olika delar, då deremot vid den andra listerna komma mest i beröring dermed, hvarför de gerna vilja blifva mörkare. Då styckena tagas upp, pressas lagen ut mellan ett par valsar och tafflas derefter raskt igenom några gånger, för att förvandlingen från indigohvitt till indigoblått skall blifva jemn.

Bland de äkta färgstofterna räknas alizarinerna. De ha också på de sista åren vunnit en mer och mer utbredd användning. Först i raden stå alizarinblått, coerulein och alizarinsvart såsom varande de beständigaste. Alizarinblått öfverträffar indigon i ljusäkthet samt däri, att det ej så lätt afnötes vid slitning. Derefter kommer en hel mängd i olika färgskiftningar, uppkomna antingen omedelbart vid den kemiska beredningen eller medelst blandningar. En massa färgtoner kunna fås genom sammansättningar.

För att få en jemn och vacker färgning, skola styckena sköljas efter beten, som antingen kan bestå af kromkali och vinsten, kromkali och svafvelsyra, fluorkrom och sockersyra eller för i allmänhet röda färger af alun och vinsten. I utfärgningsbadet går man in vid + 20° C., ej kallare, ty äro styckena möjligtvis något förorenade, har man då största utsigten, att färgen ändock skall gripa på. Efter intagningen skall det förgå en tio minuter, hvarefter långsamt upphettas till + 60° C. Vid denna värmegrad afbrytes upphettningen en tio eller tjugo minuter, för att färgstoftet skall ha tid att kunna intränga öfverallt. Är det ull eller garn, behöfves detta ej. Derefter upphettas vidare till kokning. För att färgen skall blifva fullständigt utvecklad och bunden, måste kokningen räcka omkring $2^1/_2$ timme. Vid tillsättningen skall största försigtighet iakttagas. Badet afkyles till en 60° C.; det väl lösta färgstoftet tillsättes, hvarefter långsamt upphettas. Bekant är, att badet måste göras surt, helst med ättikssyra, hvilken binder den i vattnet förekommande kalken. Kopparpannor böra undvikas, ty en del koppar löses och inverkar sedan menligt på färgens liflighet. Ljusa färger äga ej samma äkthet som mörkare. Till

färgning af damtyger kan man mången gång använda aniliner, hvaribland också förträffliga färgstofter förekomma, hvilkas ljusäkthet nästan upphinner alizarinernas. Och då man kan förmoda, att denna fabrikation skall göra stora framsteg, är nästan antagligt, att anilinerna på flere områden en gång uttränga alizarinerna, ty de förra kunna färgas på *ett* bad, hvarigenom tid vinnes.

För att underlätta arbetet vid styckfärgerierna blifva träkar med mekanisk drifkraft alltmer införda. Ett sådant kar har raka sidor, hvaraf tre lodräta, men den fjärde bildar trubbig vinkel mot bottnen. Ånga inledes vid den motstående väggen i ett rör, som följer det ena hörnet lodrätt till ett afstånd af ungefär tio centimeter från bottnen, der den krökes i mot denna paralell riktning, följande samma väggs hela längd. På denna del af röret äro i den uppåtvända sidan hål borrade för ångans inströmmande. För att styckena ej skola komma i beröring med röret, är denna del afstängd med en vägg, som naturligtvis måste vara tätt genomborrad, så att ej värmen hindras intränga i den andra delen. Öfver kuffen sitter en eller vanligtvis två hasplar. Den ena af dessa skall vara så ställd, att styckena falla på den sluttande väggen, hvarpå de glida utför. Haspeln drifves med mekanisk kraft. Till undvikande af värmeförlust kan karet öfverbyggas.

Till färgning af ull och garn användas någon gång apparater af obermajerska systemet. Detta består af ett rundt träkar, i hvars botten finnes ett vågrätt liggande hjul, som med mekanisk kraft kan sättas i gång. I detta kar kan ett mindre sådant nedsänkas. Häri lägges det gods, som skall färgas. Helst bör det något packas, så att det ligger fast, på det att vattnet ej skall kunna bilda gångar derigenom. Efter iläggningen slutes med ett lock, hvilket såväl som bottnen måste vara genomborradt. Skall man nu färga, sänkes behållaren ned, det i bottnen befintliga hjulet sättes i gång och bringar vattnet i stark svallning. För att tvinga vattnet igenom behållaren, sättas på öfverkanten af ytterkaret bräder, som oupphörligt kasta badet öfver det inre karet, hvarigenom vattnet suges, för att sålunda bringas i beröring med färggodset. Ett ångrör ligger i bottnen för uppvärmning. Detta sätt har sin fördel deruti, att godset, som färgas, får ligga stilla, så att ej någon filtning uppstår. Svårigheten ligger i proftagningen, då det inre karet måste upphissas och öppnas. Största försigtighet måste också iakttagas, så att ej en ojemn färgning uppstår.

Af orsakerna till färgstyckens ojemnheter kunna här endast några påpekas. Blifva styckena flammiga, beror detta mången gång på att de varit orena, som t. ex. att ej såpa blifvit aflägsnad etc., men äfven på tillsättningen af färgstofter, om ej tillräcklig försigtighet dervid iakttagits. Hvad som också är mycket svårt för en färgare att öfvervinna är, då listerna vilja bli mörkare eller ljusare. Några påstå, att detta kommer af bredhållningen, hvarvid listerna skulle blifva utsatta för ett mer eller mindre rikligt tillflöde af färgsoppor, men då detta arbetssätt ännu användes vid många färgerier, och dessa åtminstone ej mest äro utsatta derför, bör detta antagande anses förhastadt. Ett mera antagligt skäl

är, att mörkare lister bero på alkalier eller andra föroreningar, från hvilka styckena ej befriats. Äro styckena ej rena, och de dertill få ligga före färgningen, så att det sätter sig mera fast, blir erhållandet af ett godt resultat försvåradt. Utfalla styckena med mörkare eller ljusare längdstripor, kan detta bero på att för mycket gods tagits i färgpannan.

Veck uppstå företrädesvis i tjockare kamgarnsstycken, om dessa tagas ur ett neutralt eller föga surt bad. Till förebyggande häraf låter man styckena gå omedelbart från färgpannan genom kallt vatten.

22) Referat af urmakeriarbetaren **K. B. Svalas** reseberättelae.

Pendelgång för tornur.

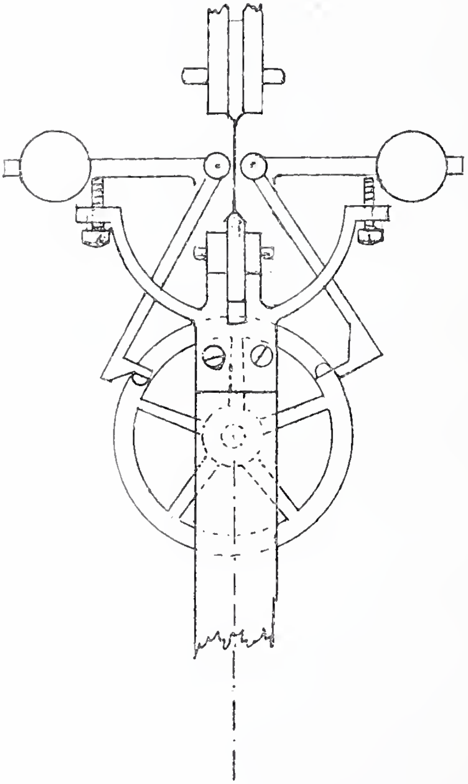

En fullkomligt fri pendelgång är lika omöjlig som perpetuum mobile. Men i sättet att meddela pendeln impuls ifrån den gifna kraften (lodet eller fjedern), ligger möjligheten att afpassa tidsmomentet härför så, att

meddelandet sker utan stöt, utan kraftförlust, utan störande af pendelns naturliga acceleration och utan att den framåtgående rörelsemekanismen föres tillbaka: allt olägenheter, som menligt inverka på urets gång. Problemet har visat sig svårlöst.

Gångar med konstant kraft (échappement à remontoir) ha deremot blifvit på flere lyckade sätt utförda (af Reid, Geist och Mannhard). Till dessa konstruktioner sluter sig en af Garnier nyligen utförd idé, som afser »*fri gång med konstant kraft*» och är beskrifven af urmakeriarbetaren K. B. Svala i hans reseberättelse till Kongl. Kommerskoll. af den 27 december 1892.

Figuren å föregående sida visar denna konstruktion, som är tydlig utan vidare förklaring.

N. Fr. S—bg.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1893.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet under år 1892.

Styrelsen får härmed inför Svenska Slöjdföreningen afgifva berättelse öfver Föreningens verksamhet under 1892. I likhet med föregående år har denna hufvudsakligen varit riktad på att främja och uppmuntra den inhemska slöjdskickligheten i allmänhet samt att understödja och utveckla konstslöjden, och har arbetet i förstnämda syfte närmast ålegat Föreningens Första utskott, medan vården om konstslöjden omhänderhafts af det Andra.

Hvad Första utskottets verksamhet beträffar, har Föreningens samling af hjelpmaskiner för den mindre industrien samt handverktyg, hvilken, anlagd 1886, alltjemt, så vidt tillgångarne det medgifvit, vidmagthållits genom såväl utgallring af föråldrade modeller som inköp af nya från in- och utlandet, under det förflutna året exponerats i Örebro, Jönköping, Kalmar och Vexiö.

I Örebro der utställningen anordnades af länets slöjdförening uppläts till lokal dervarande slöjdskolehus, hvarest samtidigt exponerades en del alster af länets handaslöjd, såsom träsniderier, arbeten i halm, spån och bast samt väfnader, konstsömnad och knypplingar.

På grund af mellankomna hinder kunde utställningen endast fortgå under loppet af en vecka, men besöktes detta oaktadt af omkring 800 personer.

Från Örebro återfördes samlingen till Stockholm, medan Föreningen dels genom annonser i landsortspressen dels genom skrifvelser till Kongl. Hushållningssällskapen i en del län, der dylika expositioner ännu ej varit anordnade, fäste uppmärksamheten på det tillfälle, som erbjöde sig att för en jemförelsevis ringa kostnad göra den mindre industriidkaren och handtverkaren bekant med nya och praktiska arbetsmetoder. I följd häraf förklarade sig såväl Jönköpings läns som Vexiö och södra Kalmar Kongl. Hushållningssällskap villiga att, hvar på sin ort, ombesörja utställningarna, och hölls den första i början af September i Jönköping, hvarest plats upplåtits i stadens teaterbyggnad. Då denna emellertid togs i anspråk för andra ändamål, kunde utställningen endast under sex dagar hållas tillgänglig för allmänheten, som särskildt hvad handtverkarne beträffade visade lifligt intresse för densamma.

Från Jönköping afgingo maskinerna till Kalmar, der de exponerades den 6—8 Oktober, och derifrån slutligen till Vexiö, hvarest de anordnades i en nybyggd utställningslokal och togos i skärskådande af öfver 600 personer.

En ifrågasatt utställning i Norrköping uppsköts på begäran af dervarande Handtverksförening till innevarande år, för att hållas i samband med 7:de allmänna industriidkaremötet, och maskinerna återsändes till Stockholm för att undergå en, af de många flyttningarna och nötningen vid förevisningarna, då de ständigt hållas i gång, påkallad, genomgående reparation. Vid de ofvannämnda utställningarna medföljde Föreningens ombud för att lemna nödiga upplysningar, handhafva maskinernas skötsel eller i detta hänseende inöfva någon på platsen boende. Till tjenst för de besökande utlemnades gratis Föreningens publikation »Om nyttan af hjelpmaskiner för den mindre industrien», hvarjemte den rikt illustrerade »Handboken för val och inköp af hjelpmaskiner» tillhandahölls för ett pris af 1 krona.

Genom utställningarna sprides äfven kännedom om de af Föreningen utgifna bladen »Teckningar för handtverk och slöjd», hvilka i kartonerade exemplar medfölja och upphängas i utställningslokalen.

Hvad dessa mönsterblad beträffar, har Föreningen under året publicerat trenne nya planscher, n:r 31—33, återgifvande, n:r 31 och 32 den af professor G. Clason utförda öfverbyggda porten till Nordiska muséets nya anläggningar å Skansen, n:r 33 ett skrin med rika jernbeslag efter ritning af arkitekten O. Lindberg. De förstnämnda utsändes gratis till 896 snickare i landsorten, den senare, som åsyftade ett samarbete mellan snickare och smeder, om det än ur mönstrets synpunkt erbjöd mest af intresse för de senare, utsändes i 770 exemplar.

Äfven af de förut utgifna mönsterbladen har ett betydande antal under innevarande år blifvit afsändt till handtverkare, som i detta afseende vändt sig till Föreningen, och torde möjligen af vissa planscher, såsom n:r 23, 24, flackvagnen, n:r 12—18, de enklare möblerna etc., en ny upplaga erfordras.

Äfven genom föredrag har Föreningen under året sökt verka för yrkesskicklighetens höjande; tvenne dylika höllos nemligen i Föreningens lokal af dekoratören H. van Rijswiik öfver tapetserareyrket i tekniskt och konstnärligt afseende. Föredragen, som voro afgiftsfria och till trängsel besökta af arbetare inom facket, illustrerades af ritningar och arbeten på olika stadier af utförande.

Hvad Andra utskottets verksamhet beträffar, har denna förnämligast varit riktad på åtgärder för den svenska konstslöjdens värdiga representerande på verldsutställningen i Chicago.

Sedan nemligen med anledning af det Meddelande från Kongl. Svenska Kommittén för Verldsutställningen i Chicago, som vid Aprilsammanträdet föredrogs, fråga inom utskottet blifvit väckt, om och på hvad sätt Svenska Slöjdföreningen ansågs kunna och böra bidraga till, att den svenska konstindustrien på utställningen blefve på ett värdigt sätt representerad, beslöt utskottet att för utredande af denna fråga tillsätta en kom-

mitté af hrr professoren Jacobsson, intendenten Upmark, arkitekten Hörlin och sekreteraren Ossbahr.

För att försäkra sig om, huruvida utställningen kunde påräkna sympatier bland hufvudstadens industriidkare, inbjödo kommitterade till ett sammanträde i Föreningens lokal den 16 sistlidne Maj, hvarvid flere framstående representanter för de olika yrkena utlofvade sin medverkan under förutsättning, att utställarne ej behöfde vidkännas andra utgifter än dem, som kräfdes för föremålens förfärdigande, hvarjemte såsom ett hufvudvilkor framhölls, att den svenska konstslöjdutställningen blefve anordnad i *ett* sammanhang och ej fördelad på skilda platser inom verldsutställningen.

Under denna förutsättning utarbetade kommitterade under närmaste ledning af arkitekterna H. Hörlin och A. Lindegren en plan till utställningen, omfattande ett golfutrymme af 90 □ m. och fördelad i fyra rum, hvilka, sins emellan sammanhängande och försedda med en för de utstälda föremålen lämpad takbelysning samt öppna mot åskådaren, tänktes böra genom inredning och möblering framställa en våningsinteriör, bestående af sal, salong, skrifrum och sängkammare. Till Kongl. Kommittén inlemnades derefter denna plan till ledning vid utarbetandet af den tilltänkta svenska utställningsbyggnaden, och sedan Kongl. Kommittén meddelat, att den åsyftade särskilda byggnaden för Sverige blefve en verklighet, som ock att plats, på sätt kommitterade framställt, derstädes skulle beredas en samlad konstslöjdutställning, började utarbetandet af definitiva ritningar till möbler, husgeråd och inredning af ifrågavarande interiör, hvarvid salen hölls i modern stil med begagnande af äldre motiv, salongen i carolinsk med ledning af ett nyligen restaureradt rum (Oscarsrummet) på Drottningholm, skrifrummet i modern renässans och sängkammaren i kejsarstil, såsom denna, med bibehållande af en del föremål från den föregående gustavianska tiden, återfinnes i ett antal bostäder från början af detta århundrade. Salen och skrifrummet skulle utföras under ledning af arkitekten Hörlin, salongen och sängkammaren anförtroddes åt arkitekten Lindegren.

För att minska de kostnader, som utställarne genom förfärdigande af dyrare möbler och husgeråd, hvilkas afsättning i Amerika måste anses såsom temligen oviss, fingo vidkännas, beslöts, att alla nödiga ritningar äfvensom arbetenas öfvervakande genom hrr Hörlin och Lindegren skulle ställas deltagarne afgiftsfritt till förfogande, hvarjemte utskottet dels gjorde framställning hos Stockholms Handtverksförening, hvilken såsom beställare för dess lotteri utöfvar en ganska betydande verksamhet, om att genom beställning af möbler etc. till det ena rummet underlätta sina medlemmars deltagande i utställningen, dels hemstälde till Kongl. Kommittén om anvisande af skäligt anslag till betäckande af med rummens inredning förenade kostnader. Dessa utskottets framställningar upptogos med största tillmötesgående, och åtog sig Handtverksföreningen beställningen af skrifrummet, medan Kongl. Kommittén anvisade ett belopp af 5,000 kr. för det afsedda ändamålet. Vid förnyadt sammanträde med ett större antal representanter för svensk konstslöjd den 13 sistlidne Juli

äfvensom genom annonser i de allmänna tidningarne och en ej obetydlig skriftvexling hade kommitterade så småningom erhållit så många anmälningar om deltagande af framstående yrkesidkare, att den tillämnade utställningens karakter af en värdig representant för den svenska konstindustriens nuvarande ståndpunkt kunde anses betryggad. Jemte anmälan härom uppgafs nu för Kongl. Kommittén en aproximativ försäkringssumma af 100,000 kronor.

Såsom utställare i de ofvannämnda rumsinteriörerna anmäldes följande industri- och konstslöjdidkare: sidenfabrikören K. A. Almgren, möbelfabrikören J. R. Almgren, förgyllaren Aug. Andersson, bokbindaren N. B. Andersson, möbelfabrikören Axel Beckman (Norrköping), stuccatören A. Bellio, dekorationsmålaren Edw. Berg, ciselören P. A. Carlstein (Söderköping), slöjdskoleföreståndaren Aug. Dikman (Falun), konstväfverskan, fröken N. von Engeström (Upsala), pelsvaruhandlaren Forsells Söner, portföljmakaren O. Gillberg, Guldsmedsbolaget, Gössäters stenhuggeri, juvelerare C. G. Hallberg, fleuristen, fröken Hulda Hebbe, bokbindaren G. Hedberg, bokbindaren P. Herzog, möbelfabrikören Carl O. Johansson, Lennings Väfskola (Norrköping), dessinatören, fröken Lydia Lindberg, urfabrikören J. Linderoth, bokbindaren J. A. V. Lindmansson, möbelfabrikören L. O. Löfmark, konsthandlaren A. Mattson, metallgjutaren O. Meyer, hofjuveleraren G. Möllenborg, bokbindaren V. Nilsson, Reymyre glasbruk, Rörstrands porslinsfabrik, tenngjutaren F. A. Santesson, ornamentsbildhuggaren Sven Scholander, möbelfabrikören O. Schöldström, förgyllaren C. L. Schönow, tapetseraren C. P. Svensson, ciselören fröken Emma Svensson, pelsvaruhandlaren A. Ternlund, Vengströms snickerifabrik, möbelfabrikören C. O. F. Widén, metallfabrikören V. Wiklund och Åtvidabergs snickerifabrik.

Af dessa utstälde följande i det af Handtverksföreningen bland dess medlemmar bestälda skrifrummet, neml. hrr. J. R. Almgren, N. B. Andersson, G. Hedberg, P. Herzog, J. Linderoth, J. A. V. Lindmansson, O. Meyer, O. Schöldström, C. P. Svensson, A. Ternlund och C. O. F. Widén, hvarjemte för bokbinderialstren i samma afdelning arbeten lemnats af förläggarne F. G. Beyer, A. Bonnier, Fahlcrantz, C. E. Fritze och P. Lindell.

Till Kongl. Kommittén hade för öfrigt direkt inkommit anmälningar från konstväfverskan Karna Bengtsson (Ystad), möbelsnickarne Bröderna Eriksson (Arvika), skulptören Christian Eriksson (Paris), snickaren C. A. Johansson (Vexiö) och ståletsaren Hj. Norrström, hvilkas arbeten komma att ingå i konstslöjdutställningen.

En särdeles värdefull insatts i utställningen gjordes dessutom af Föreningen Handarbetets Vänner, som bidrog med ett stort antal arbeten, bland annat med gobelinsväfnader, hvilka utfördes för Nordiska Museum och beredvilligt af dess styresman ställdes till utställningens förfogande.

Till den konstnärliga utsmyckningen utförde artisten herr A. Jungstedt med nådigt tillstånd ett porträtt af H. M. Konungen, professor J. Kronberg målade en bild af Carl XII, artisten K. Althin utförde en fris och skulptören Th. Lundberg lemnade reliefer i brons.

Under formen af att samla och ordna de spridda krafter, som för Chicagoutställningen voro att påräkna bland Sveriges konstslöjdidkare, togs Föreningens verksamhet sålunda i anspråk vida mer än hvad från början kunnat beräknas; och måste äfven Föreningen, för att kunna afgiftsfritt lemna mönstergilla ritningar och genom hrr Hörlin och Lindegren, hvilkas förtjenster om utställningen det är Styrelsen särdeles angenämt att vitsorda, öfvervaka arbetenas utförande, ikläda sig så betydande kostnader, uppgående till ett belopp af 3,500 kronor, att, sedan tillgängliga medel anvisats, Styrelsen bemyndigades upptaga ett lån intill 2,000 kronor, hvilka äro afsedda att under de närmaste åren täckas med medel, som bruka anvisas till prisritningars utförande. De för utställningen uppgjorda ritningarna tillfalla i skisser och arbetsritningar Föreningens arkiv.

För utställningen i öfrigt kommer närmare redogörelse att lemnas i följande årsberättelse.

Uti den sedvanliga utlottningen af inhemska konstslöjdföremål deltogo 610 ledamöter af Föreningen, hvilka erlagt den bestämda tilläggsafgiften, 10 kronor. För att i möjligaste måtto tillgodose fordringarna på de till utlottning bestämda föremålens mönstergiltighet, lät utskottet för medel, som från anslaget till pristäflingar stälts till dess förfogande, utföra ritningar till föremål, hvilka sedermera beställdes hos skilda yrkesidkare. Så tillverkades hos herr Frans V. Malmqvist ett kabinettskåp af päronträ med inläggningar af olika träslag (värde 555 kr.), efter ritning af fröken G. Meukow, hos herr C. O. F. Widén trenne karmstolar af skulpterad italiensk valnöt (kr. 138:), efter ritning af arkitekten O. Lindberg, och till hvilka klädseln, af pressadt läder, utförts af fröken Lydia Lindberg, samt hos herr E. G. Ekstrand äfvenledes tre karmstolar i mahogny med utskärningar och inläggning af färgadt trä, efter ritning af fröken Carin Wästberg. Dessa stolar (värde kr. 105:) kläddes med blått, façoneradt siden från herr K. A. Almgren. Bland arbetena i trä kunna dessutom nämnas ett skrin i päronträ, från herr J. R. Almgren, med rika, förgylda och etsade beslag, utförda af herr Hj. Norrström (250 kr.), samt ett dylikt i skulpterad valnöt af herr C. A. Meurling (200 kr.). Efter företedda ritningar beställdes ett antal mindre arbeten i ciseleradt läder af fröken L. Lindberg, och för att äfven på det keramiska området söka underlätta konstnärernas samarbete med industriidkarne inköptes en af skulptören Theodor Lundberg utförd modell till prydnadsfat, hvilken hos Rörstrands Porslinsfabrik beställdes i ett antal exemplar dels i parian och dels i glaseradt porslin. Af föremål i ädla metaller ingick i lotteriet en dubbelbägare af drifvet, ciseleradt silfver (200 kr.), efter ritning af arkitekt H. Hörlin, utförd hos Guldsmedsaktiebolaget af ciselören Malmberg. Vinsterna uppgingo, såsom närmare framgår af den tryckta vinstlistan, till ett antal af 74 med ett sammanlagdt värde af 2,986: 50. Dragningen egde rum den 22 December, och voro föremålen utstälda för allmänheten i Föreningens lokal under de närmast föregående dagarna.

Ledamot, som erlagt den för deltagande i konstslöjdutlottningen bestämda tilläggsafgiften, har äfven under 1892 erhållit ett friexemplar af årets Mönsteralbum. Detta har uteslutande egnats åt den s. k. kejsar-

stilen, sådan denna uppträdde i Sverige på Carl XIV Johans tid, och anslöt sig sålunda nära till de båda föregående årgångarna 1890 och 91, hvilkas afbildningar hemtats från den gustavianska stilperioden. Årets sex planscher, af hvilka en utförts i ljustryck och de öfriga i fotolitografi, återgåfvo såväl rumsinteriörer som möbler och dekorationsmotiv från Stockholms, Rosersbergs och Rosendals Kongl. slott, och hade vid valet af afbildningar mindre ett praktfullt arbete än det inhemska ursprunget och de såsom ändamålsenliga betraktade formerna gjort sig gällande.

Redaktör för Meddelandena och Mönsteralbumet har varit Föreningens sekreterare C. A. Ossbahr. Utom uppsatser af konstindustrielt och tekniskt innehåll, omfattade årets Meddelanden äfven en af dr. J. A. Bergstedt upprättad, utförlig förteckning öfver innehållet i Föreningens årspublikationer, Meddelandena fr. o. m. 1878 och Mönsteralbumen fr. o. m. 1873, hvarigenom begagnandet af det på en lång följd af år fördelade rika materialet, hvilket erbjudes i såväl uppsatser som afbildningar, ej obetydligt torde underlättas. Ett af Styrelsen med stora sympatier omfattadt förslag att till en periodisk tidskrift ombilda Föreningens publikationer torde dock af bristande medel för den närmaste tiden ej kunna bringas till utförande.

Under år 1892 hafva inalles 29 sammanträden, öfver hvilka protokoll blifvit förda, hållits inom Föreningen. Af dessa komma på Styrelsen 8, på Första utskottet 5, på Andra utskottet 8, på Redaktionskommittén 1 och på sjelfva Föreningen 7. Vid Föreningens allmänna sammanträden hafva följande föredrag hållits:

Vid Januarisammanträdet af intendenten G. Upmark: Om stilenlighetens faror.

Vid Februarisammanträdet af amanuensen E. G. Folcker: Om engelska papperstapeter; hvarvid föredraget illustrerades af ett stort antal tapetprofver från de förnämsta engelska fabrikerna.

Vid Marssammanträdet af ingeniören K. E. Ottergren: Om fotografi. Såväl fotografi-utensilier som fotografier på olika stadier af utförande exponerades och förklarades af föredraganden.

Vid Oktobersammanträdet af riksantiqvarien H. Hildebrand: Om filigranarbeten, af hvilka en del prof från skilda tider ur Statens Historiska museum förevisades.

Vid Novembersammanträdet af arkitekten H. Hörlin: Om svenska konstslöjdens representerande på verldsutställningen i Chicago. De genom Föreningens försorg och på hennes bekostnad utförda ritningarne voro härvid utstälda, dels i skisser dels i arbetsritningar, och redogjorde herr Hörlin för de stilar, som legat till grund vid valet af de olika rumsinteriörerna.

Vid Decembersammanträdet af intendenten G. Upmark: Om Gripsholms fatbur.

Vid Januari- och Aprilsammanträdena lemnade hofintendenten, d:r J. Böttiger utförliga meddelanden ur konsthistorisk och teknisk synpunkt öfver de väfda tapeter, som vid nämnda tillfällen voro utstälda förnämligast ur Kongl. Husgerådskammarens men äfven ur Nordiska Muséets

och advokatfiskalen Hörstadius' samlingar. Vid samtliga de allmänna sammanträdena, hvilka varit särdeles talrikt besökta, hafva i öfrigt mindre utställningar anordnats med prof på nyare svensk konstslöjd. Bidrag till dessa hafva lemnats af Handarbetets Vänner med textila arbeten, af Guldsmedsaktiebolaget, hrr C. G. Hallberg och hofjuveleraren G. Möllenborg med guldsmedsarbeten; af hrr W. Wiklund och Otto Meyer med bronser; af herr Hj. Norrström med ståletsningar; af hrr Almgren, K. Edberg, W. A. E. Hoffman, C. P. Söderström och C. O. F. Widén m. fl. med träskulptur och snickeriarbeten, hvarjemte hrr Myrstedt & Stern genom dekoratören H. van Rijswijk vid Novembersammanträdet exponerade ett större antal möbler, afsedda för det nyinredda Hôtel Rydberg.

Till åtnjutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska fonderna hafva under året aderton ansökningar inkommit, och hafva följande stipendier utdelats:

Ur Wallmarks fond:

Åt elektroteknikern S. K. A. Berglöf	kr.	200: —
» instrumentmakaren B. Ljungström	»	100: —
» målaren O. Th. H. Olsson	»	150: —
» filaren G. Holmgren	»	150: —
» glasmålaren B. Wallin	»	150: —
» ornamentsbildhuggaren E. Åslund	»	150: —

Ur Hamelmanns fond:

Åt dekorationsmålaren J. A. W. Olsson	kr.	250: —
» bildhuggaren A. H. Staf	»	250: —

Uti den nämnd, som erhållit nådigt uppdrag att upprätta underd. förslag till utdelning af understöd åt tecnici för att besöka verldsutställningen i Chicago, bemyndigades Föreningen att utse en ledamot, och valdes härtill vice Ordföranden, majoren och kommendören Alf Björkman.

Från Kongl. Kommerskollegium har Styrelsen under år 1892 fått emottaga tjugo skrifvelser, hvaribland femton reseberättelser, afgifna af yrkesidkare, som genom understöd af statsmedel erhållit tillfälle att i utlandet söka vidare utbildning. Af dessa berättelser, som granskats inom Första utskottet, hafva några befunnits ega det värde, att de helt eller i sammandrag införts i årets Meddelanden.

Föreningen har under året med tacksamhet antagit ett af juveleraren E. Pettersson gjordt anbud att, i händelse af Guldsmedsaktiebolagets upplösning, till hvilket herr Pettersson i testamentariskt förordnande af den 16 Oktober 1891 donerat fem st. aktier i nämnda bolag, Föreningen ville öfvertaga och förvalta ifrågavarande donation, för att utdela räntan af densamma åt någon skicklig och hoppgifvande elev i guldsmedsyrket, ej öfver tjugofem år gammal.

Till Föreningens allmänna fond och särskildt den del af densamma, af hvilken räntan får omedelbart användas, har ett belopp om 5,000 kr. genom testamentarisk disposition öfverlemnats af framlidne ingeniören

Gustaf M. Lamm, om hvilkens bortgång Styrelsen har den sorgliga pligten att erinra Föreningen. Ingeniör Lamm, som alltsedan 1886 varit en ytterst verksam ledamot i Första utskottet och äfven genom föredrag och uppsatser i årspublikationerna visat sitt intresse för Föreningens syften, utsågs sistlidne April till efterträdare åt Föreningens mångårige kassadirektör juveleraren A. Ambrosius, som på grund af starkt i anspråk tagna krafter och tid afsagt sig uppdraget. Efter ingeniör Lamm, som aldrig hann öfvertaga befattningen, utsågs slottsintendenten professor Ernst Jacobsson till kassadirektör.

Föreningens sekreterare dr. L. Looström, som alltsedan år 1885 innehaft sekreterareplatsen (under arbetsåret 1891—92 varit tjenstledig), afgick på grund af ökade göromål sistlidne höst, hvarvid till dr. Looström öfverlemnades Föreningens medalj i silfver med inskriften: »För nitisk verksamhet i Föreningens tjenst». Till dr. Looströms efterträdare utsågs t. f. sekreteraren C. A. Ossbahr.

Hvad beträffar förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter och hennes ställning i detta hänseende vid 1892 års slut, tillåter sig Styrelsen hänvisa till hrr. revisorers här bilagda berättelse.

Stockholm den 24 April 1893.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

Pehr Ehrenheim.

C. A. Ossbahr.

Revisionsberättelse för år 1892.

Utseddde till revisorer för år 1892 få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoll och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden:

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från år 1891:			
Kontant		2,529: 58.	
Outlottade konstföremål		30: —.	
Inventarier, bokförda till värde af		4,414: 68.	6,974: 26.
Inkomster:			
Statsanslag:			
För år 1891 till teknisk-litterär verksamhet	1,000: —.		
För år 1892 till yrkesskicklighetens utveckling och höjande	1,000: —.	2,000: —:	
Ledamöters årsafgifter		5,995: —.	
D:o afgifter för delaktighet i utlottningen af konstslöjdalster		6,100: —.	
Allmänna Fondens bidrag		1,348: 56.	
Hyror		1,220: —.	
Ersättning för värme		75: —.	
Räntemedel		225: 59.	
För Maskinutställningar		392: 50.	
Försålda Ex. af handboken		54: 50.	
D:o »Mönsteralbum» och »Meddelanden»		138: 13.	
Kongl. kommittén för Chicago-Utställningen		1,000: —.	18,549: 28.
Maskiner och verktyg (förut ej bokförda)		2,635: 50.	
Ökning i inventarievärdet genom nya	1,108. 35.		
D:o d:o genom reparation	317: —.	1,425: 35.	
D:o i värdet på outlottade konstföremål		33: —.	4,093: 85.
		Summa	29,617: 39.

Kredit.

Utgifter:

För 1:a Utskottet:			
Litografier, ritningar		302: —.	
Hjelpmaskiner och verktyg för den mindre industrien		1,158: —.	
Maskinutställningar		310: 25.	
Magasinshyra, frakter, transporter, diverse		454: 01.	2,224: 26.
För 2:a Utskottet:			
Inköp för utlottningen af konstslöjdalster		2,670: 20.	
Modeller och ritningar för d:o d:o		625: —.	
1892 års Mönsteralbum (1,000 ex., deraf 610 till fördelning):			
Tryckningskostnader m. m.	582: 50.		
Ritningar	500: —.		
Redaktionsarvode	200: —.	1,282: 50.	
Arvoden åt tjenstemän och betjening		300: —.	
Uppbördsprovision		134: 80.	
Distributionskostnad för »Mönsteralbum»		92: 65.	
Bokbinderiarbete, tryckningskostnad		67: —.	
Postporto, transporter, annonser m. m.		60: 50.	5,232: 65.
För Redaktionskommittén:			
För »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1892»:			
Tryckningskostnader	986: 75.		
Författarehonorar	604: 68.		
Fotografier, fototypier, ritningar	97: 56.		
Distributionskostnad och diverse	146: 93.		
Redaktionsarvode	200: —.	2,035: 92.	
Tillfällig kommitté:			
Omkostnad för en i samband med »Meddelanden» 1892 utgifven Ledamotsförteckning		200: —.	
För Chicago-Utställningen:			
Ritningar	1,800: —.		
Annonser, skrifbiträde m. m.	28: 68.	1,828: 68.	
Öfriga utgifter:			
Löner och arvoden		2,300: —.	
Hyra för lokalen		2,450: —.	
Omkostnader för allmänna möten:			
Honorar för föredrag	350: —.		
Anordningar och transporter	97: —.	447: —.	
Uppbördsprovision		216: 70.	
Värme, ventilation		632: —.	
Renhållning, ved, ljus, vaktmästarebiträde		348: 03.	
Annonser		168: 49.	
Postporto, skrifbiträde, skrifmateriel, diverse		489: 96.	

Nya inventarier	1,108: 35.		
Inventarieförhöjning genom reparation	317: —.	1,425: 35.	
Ritningar till skåp		60: —.	
Frakter m. m.		28: 65.	
Afskrifning å inventarier		132: 44.	12,763: 22.
		Summa utgifter	20,220: 13.
Behållning till år 1893:			
Kontant		692: 06.	
På upp- och afskrifning i bank innestående		299: 11.	
Outlottade konstföremål		63: —.	
Inventarier, bokförda till värde af		5,707: 59.	
Maskiner och verktyg		2,635: 50.	9,397: 26.
		Summa	29,617: 39.

Förutom ofvanstående behållning eger Föreningen äfven restupplag af sina publikationer.

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från år 1891		39,608: 26.
Inkomster:		
Donation af framlidne G. M. Lamm	5,000: —.	
Räntemedel	1,825: 47.	
Ledamotsafgifter:		
2 2:a inbetalningar för all framtid	100: —.	
1 afgift för 15 år	50: —.	6,975: 47.
	Summa	46,583: 73.

Kredit.

Utgifter:		
Bidrag till egen kassa		1,348: 56.
Behållning till år 1893		45,235: 17.
	Summa	46,583: 73.

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1891		19,036: 64.
Inkomster:		
Räntemedel		1,057: 85.
	Summa	20,094: 49.

Kredit.

Utgifter:		
Utbetalda stipendier		875: —.
Behållning till år 1893		19,219: 49.
	Summa	20,094: 49.

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1891		11,408: 97.
Inkomster:		
Räntemedel		509: 60.
	Summa	11,918: 57.

Kredit.

Utgifter:		
Utbetalda stipendier		250: —.
Behållning till år 1893		11,668: 57.
	Summa	11,918: 57.

Den af förra årets revisorer framställda önskan, att värde torde åsättas de Föreningen tillhöriga hjelpmaskiner och verktyg, är med biträde af sakkunnig person verkstäld i Febr. 1893. Revisorerna föreslå, att å Inventarierna hädanefter afskrifves fem procent. Revisorerna få vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro utmärkt väl förda, samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1892.

Stockholm 3 April 1893.

Oscar Frölich. S. V. Rubenson. C. Axel Odelberg.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1893—94.

Ordförande:

Universitetskanslern, f. d. statsrådet, R. och K. af K. Maj:ts orden, Herr Pehr Ehrenheim.

v. Ordförande:

Generaldirektören Erik Storckenfeldt.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Direktören C. R. Lamm.
Professoren Ernst Jacobsson, Föreningens kassadirektör.
Intendenten Gustaf Upmark.
Juveleraren Alfred Ambrosius.
Fabrikören W. Wiklund.
F. d. Envoyén, frih. C. F. Palmstjerna.
Rektoren V. Adler.

Suppleanter:

Godsegaren, friherre Emanuel Cederström.
Fabrikören E. Boëthius.
Professoren G. Clason.
Dekoratören H. v. Rijswijk.

Första utskottet:

Ledamöter:

Generaldirektören E. Storckenfeldt, Led. af rk.*
F. d. Envoyén, frih. C. F. Palmstjerna.
Juveleraren A. Ambrosius.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

Ingeniören Otto Fahnehjelm. Led. af rk.*
Fabrikören W. Wiklund.
Snickaremästaren Knut Edberg, j:r.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Professoren G. Clason.
Grosshandlaren Max Sievert.

Suppleanter:

Direktören C. R. Lamm, Ordförande.
Ingeniören N. F. Sandberg.
Arkitekten O. Lindberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professoren E. Jacobsson, Ordförande. Led af rk.*
Majoren Alf Björkman. Ordf. i Nämnden och i rk.*
Professoren Geskel Saloman.
Intendenten Gustaf Upmark.
Arkitekten Hugo Hörlin.
Friherre Emanuel Cederström.
Professoren Carl Curman.
Doktoren Ludvig Looström. Led. af rk.*
Rektoren Viktor Adler.

Suppleanter:

Ornamentsbildhuggaren Henrik Nerpin.
Genremålaren Jacob Kulle.
Dekoratören H. van Rijswijk.

Föreningens sekreterare:

Herr C. A. Ossbahr, tillf. Föreståndare för Lifrustkammaren.

Föreningens kassaförvaltare:

Kamrer C. V. Holter, tillf.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

15. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1887. Pris 2 kr.

Innehåll: Om mönsterskydd. Af *Hugo E. G. Hamilton.* — Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen. Af *Ludvig Looström.* — Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. Af *E. S.* — Det svenska rummet under renässansen. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Om lim och limning. Af *A. E. Lundberg.* — Strödda meddelanden.

16. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1888. Pris 2 kr.

Innehåll: Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720. Af *C. Eichhorn.* — Om lödning. Af *A. E. Lundberg.* — Hvad är fornnordisk stil? Af *Hans Hildebrand.* — Svenska Slöjdföreningen på den nordiska industri-, landtbruks- och konstutställningen i Köpenhamn. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

17. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1889. Pris 2 kr.

Innehåll: Om reseberättelser, afgifna af fabriks- och handtverksidkare, som med statsunderstöd företagit resor i utlandet. Af *G. M. Lamm.* — Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar (Sèvres, Les Gobelins, La Savonnerie, Beauvais). Af *Ludv. Looström.* — Moderna väggmålningar och deras teknik. Af *Gustaf Upmark.* — Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid. Af *C. A. Ossbahr.* — Om träarbetens hopsättning och färgning. Af *A. E. Lundberg.* — Det tekniska läraremötet i Stockholm. Af *Victor Adler.* — Det svenska rummet under barocktiden. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Strödda meddelanden.

18. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1890. Pris 2 kr.

Innehåll: En allmän skandinavisk industri- och konstutställning i Stockholm. Af *Ludvig Looström.* — En blick på konstslöjden inom Södra Sverige. Af *G. J:son Karlin.* — Öfversigt af några inom den mindre metallmanufakturen förekommande formgifningssätt, som grunda sig på metallernas smid- eller tänjbarhet. Af Professor *J. O. Andersson.* — Om målningarne i Johannes kyrka i Stockholm. Af *Bernhard Salin.* — Ett svenskt bosättningsmagasin för 150 år sedan. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

19. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891. Pris 2 kr.

Innehåll: Engelsk möbelkonst. Af *Carin Wästberg.* — David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet. Af *C. A. Ossbahr.* — Gustaviansk stil. Af *Ludvig Looström.* — Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. Af *Fredrik Lilljekvist.* — En möbelstudie i industriutställningen i Göteborg. Af *Viktor Adler.* — Strödda meddelanden.

20. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1892. Pris 2 kr.

Innehåll: Stilenlighetens faror. Af *G. Upmark.* — Gustaf Lamm. Af *L. L.* — Några ord om ornament och deras användning. Af *B. Salin.* — Dilettantism i konstslöjd. Af *E. J.* — Tapet, sydd af drottning Lovisa Ulrika. Af *L. L.* — Framsteg inom glasindustrien. Af *E. Kuylenstierna.* — Engelska papperstapeter. Af *E. G. Folcker.* — Smärre Meddelanden. — Innehållsförteckning öfver Sv. Slöjdföreningens meddelanden (1878—92) samt mönster för konstindustri och slöjd (1873—92) upprättad af *J. A. Bergstedt.*

Ledamot af Svenska Slöjdföreningen erhåller ett friexemplar af årets Meddelanden.

Följande arbeten, närmast afsedda för **snickare** och **smeder**, äro utgifna af *Svenska Slöjdföreningen:*

Handbok för val och inköp af hjelpmaskiner.

Pris 1 krona.

Om lim och limning.

Pris 25 öre.

Om träarbetens hopsättning och färgning.

Pris 25 öre.

OM LÖDNING.

Pris 25 öre.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1894.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1894.

METALL-UTSTÄLLNING
anordnad af Sv. Slöjdföreningen öppnas i Industripalatset i Stockholm den 16 mars 1895. Se vidare sid. 134.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen hafva förut utkommit och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken,** af *Adolf Lundgren.* Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878,* af *L. Looström.* Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Af *J. O. Andersson.* Pris 20 öre.

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd.** Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg.* Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder,** af *J. O. Andersson.* Pris 4 kronor. *När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.*

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på slöjdutställningen i Berlin 1879* af *Gustaf Upmark.* Pris 40 öre.

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglyserinens egenskaper m. m., utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist.* Pris 4 kr.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin.* Pris 50 öre.

9. **Om friktionen,** af *Nils Rahm.* Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser,** af *J. O. Andersson.* Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck.* Pris 2 kr.

12. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden om Japans industri. Af *J. O. Andersson.* — Några ord om svensk konstslöjd under år 1883. Af *G. Upmark.*

13. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885.** Pris 1: 50.

Innehåll: Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola. Af *J. O. Andersson.* — Svenska allmogeväfnader. Af *J. Kulle.* — Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström.*

14. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886.** Pris 2 kr.

Innehåll: Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne. Af *Gustaf Upmark.* — Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. Af *W. Hoffstedt.* — Tafvelramen och dess historia. Af *Georg Göthe.* — En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden.

15. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1887.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om mönsterskydd. Af *Hugo E. G. Hamilton.* — Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen.

Redbarhets-Garanti.

FÖRSÄKRINGS-AKTIEBOLAGET

Kontor: Vasagatan 10.

Allm. Telefon: 964.

TRE KRONOR

STOCKHOLM

utställer garanti för redbar redovisning af

kassaförvaltare, uppbördsmän, lagerförestån-dare, kommissionärer och andra **redovisnings-skyldige** för ombänderhafvande eller annars under ansvar stående medel mot bestämd årlig premie, vexlande efter risken, i regeln från 1 till 2 proc.

Bolaget håller principal eller myndighet skadeslös för förlust, som uppstår genom anställde personers oredlighet vid uppbörd eller förvaltning af ombetrodda medel — försäkrar således *mot förskingring.* Bolagets försäkringsbref ersätta i dessa fall personlig borgen eller kontant deposition.

Tjenstsökande erhålla *löfte om garanti* när *viss* tjenst sökes, annars *vilkorligt försäkringsbref,* som träder i full kraft, när plats erhållits och principalen (förmåntagaren) anmälts.

Minimifonder: **300,000 kr.**

Återförsäkring hos solida bolag.

Styrelsen:

S. L. Heijkenskjöld, Öfverste, *Ordförande.*

Arvid Gumælius, *Kassadirektör.*

Matths Falk, Landssekreterare.

G. Fr. Sandberg, Byråchef.

Edvard Wavrinsky, *Verkst. Direktör.*

I Vasagatan N:r 10 i Stockholm,

snedt emot statsbanornas Centralstation, bor

Allmänna
Lifförsäkringsbolaget,

hvilket skiljer sig från de flesta lifförsäkringsbolag derigenom, att det betraktar och behandlar sina lifförsäkrade, sedan de i 5 år behörigen betalt sina premier, såsom:

likstälde med aktieegarne vid bolagsstämmor och **berättigade till årlig vinst** i förhållande till betalda premier.

Aktieegarnes räntor och vinst sammanräknade inskränka sig till högst 10,000 kronor för året, framdeles mindre, slutligen ingenting alls. Öfrig vinst disponeras af bolagsstämman, hvarå röstöfvervigten oftast kommer att tillhöra just **de lifförsäkrade.**

Bolaget förenar de äldre aktiebolagens *solida fondering* med ömsesidighetsbolagens hänsyn till de lifförsäkrade, men med *frihet från sistnämda bolags uttaxeringsrisk och otrygghet.*

Bolagets **lifförsäkringssätt** äro talrika och bekväma, afpassade för olika förhållanden och för alla åldrar, från **0** till **60** år och deröfver. — Något för Sverige nytt är den af Allmänna Lifförsäkringsbolaget i Augusti 1893 införda

Lifförsäkring för Barn.

För ålderdomen erbjuder bolaget särdeles billiga

LIFRÄNTOR.

Rikstelefon. Telegrafadress: *ALLMÄNNALIF.*

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1894.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1894.

INNEHÅLL:

Sid.

Anton Hugo Hörlin. Af *Gustaf Upmark* 5

Några ord om förhållandet mellan våra fornminnen och vår nutida konstutöfning. Af *Hugo Hörlin* 18

S:t Eriks skrin i Uppsala domkyrka. Af *C. A. Ossbahr* 30

Om Bollhusen i Stockholm samt teater- och balettanordningar vid svenska hofvet under 1600-talet. Af *E. Jacobsson* 59

Om internationel registrering af varumärken. Af *Nils Rahm* 97

S. k. artificielt silke, dess framställning och egenskaper samt användning till garn och väfnader. Af *G. Sellergren* 112

Strödda meddelanden 124

Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar år 1894............................ 147

Förteckning öfver Svenska Slöjdföreningens ledamöter 1894, den 1 Oktober 159

Anton Hugo Hörlin.

†

Den lifliga rörelse på det industriela området, som, med utgångspunkt från de första verldsutställningarna på 1850-talet, satt till sitt mål främjandet af en närmare samverkan mellan konst och slöjd, och som bl. a. funnit sitt uttryck i upprättandet af en mängd konstslöjdmuséer och konstslöjdskolor öfverallt i Europa, nådde först ett tjugutal år senare vårt fädernesland. Hedern att här hafva tagit initiativet torde tillkomma Svenska Slöjdföreningen. År 1872 beslöt denna att anlägga ett museum för konstindustri, hvilket från år 1873 erhöll statsunderstöd och senare uppgått i den

af staten upprättade konstslöjdafdelningen i Nationalmuseum. År 1874 stiftades, likaledes af och inom Slöjdföreningen, en s. k. »specialsektion för konstindustri», med ändamål att befordra den inhemska slöjdens utveckling i konstnärligt hänseende, och hvars verksamhet med pristäflingar, konstslöjdlotteri, utgifvande af mönsterblad, anordnande af utställningar m. m. under förändradt namn ännu fortgår. År 1876 öppnades i Stockholm den stora låneutställningen af äldre konstslöjdalster, den största och dyrbaraste, som hittills inom vårt land egt rum, tillkommen äfven den på enskildt initiativ och under Slöjdföreningens medverkan. Jemväl stiftandet af Nordiska muséet 1873 kan väl i det hela anses som ett led i denna stora konstindustriela rörelse.

Från det offentligas sida vidtogos något senare på 1870-talet åtskilliga åtgärder, och kungliga komitéer tillsattes för att afgifva yttranden och förslag angående reorganisation af de tekniska läroverken, angående ordnande af teckningsundervisningen vid rikets läroverk samt angående upprättande i hufvudstaden af ett konstslöjdmuseum. Såsom den ur konstindustriel synpunkt direkt vigtigaste följden af dessa komitéarbeten torde man få anse ombildningen af f. d. Slöjdföreningens i Stockholm söndags- och aftonskola, den vanligen s. k. Slöjdskolan, till en teknisk skola, som numera omfattar ej blott en teknisk afton- och söndagsskola, en teknisk skola för qvinliga lärjungar, en byggnadsyrkes- och en maskinskola, utan äfven en högre konstindustriel skola med underafdelning för bildande af teckningslärare.

Sverige hade härigenom erhållit sin första direkta konstindustriela undervisningsanstalt, om också ej, såsom vanligen i utlandet, under formen af en sjelfständig skola. Den började sin verksamhet den 1 September 1879. Då man dessförinnan såg sig om efter en afdelningsföreståndare, som, sorterande under den för samtliga afdelningarna gemensamme styresmannen, skulle med en viss sjelfständighet leda den nya institutionen och öfvertaga en af dess vigtigaste öfverlärareplatser, den i konstindustriel fackteckning, föll valet på en alldeles ny man, den året förut från konstakademien utgångne

unge arkitekten *Anton Hugo Hörlin.* Man hade ej misstagit sig om mannen, och från hösten 1879 till och med vårterminen 1894, i 15 år alltså, verkade han med intresse och framgång i detta kall.

* * *

Hugo Hörlin föddes i Marstrand den 30 Juli 1851, son af stadsläkaren derstädes d:r Anton Julius Hörlin och hans maka Mathilda Röing. Efter att hafva erhållit den första skolbildningen vid Göteborgs högre elementarläroverk, blef han 1870 elev vid Chalmerska institutet samt öfvergick 1873 derifrån till konstakademien. Från dess arkitektafdelning utexaminerades han år 1878. Hans studietid i Stockholm infaller således just under den period, då de konstindustriela reformsträfvandena här börja att taga form och bryta sig väg. Det är ju ej osannolikt, att han af denna rörelse mottagit de intryck, som blifvit bestämmande för hans framtida riktning. Redan tidigt började han att syssla med konstindustriela uppgifter, och 1876 framträdde han första gången som pristagare vid en af Svenska Slöjdföreningens täflingar. Det var denna gång en s. k. kubbstol frågan gälde, derpå följde en skrifrumsmöbel (1877) och ett skåp med geometrisk ornering (1878), det senare infördt i föreningens mönsteralbum för 1879. Samtidigt arbetade han hos åtskilliga af hufvudstadens mera bekanta arkitekter, Jacobson, Isæus, Söderlund m. fl. Vårterminen 1878 tjenstgjorde han som extra lärare i byggnadskonst vid tekniska högskolan i Stockholm.

Efter afslutade akademistudier anträdde han på hösten 1878 en studieresa till utlandet med Italien som det egentliga målet. Han uppehöll sig i Florens och Siena, i Perugia och Bologna, i Rom och Neapel. Skissböckerna och de från resan hemförda fotografierna visa, att det hufvudsakligen är renässansens skönhetsverld, som fängslat hans sinne, ehuru han ingalunda med likgiltighet gått förbi minnesmärkena af forntidens och medeltidens konstodling. Särskildt tyckes han med en viss förkärlek ha studerat de stämningsfulla kyrko- och palatsinteriörerna med deras rika och omvexlande inred-

ning, den färgmättade dekorationen, mängden af präktiga ornamentala detaljer. Det var under vistelsen i Italien, som han nåddes af underrättelsen om de utsigter, som öppnade sig vid tekniska skolan. Hans ansökan att bli antagen till lärare är daterad i Neapel den 16 Juli 1879. Den 9 Aug. förordnades han till öfverlärare och en kort

Fig. 1. Hängskåp utfördt hos C. F. Widén. Vinst i Sv. Slöjdföreningens konstslöjdlotteri 1894.

tid derefter till föreståndare för konstindustriskolan. Resan måste afkortas och på hösten 1879 tillträddes de nya befattningarna.

* * *

Här öppnade sig för den entusiastiske unge konstnären ett rikt verksamhetsfält. Man kan godt säga, att den rätte mannen här kom

på den rätta platsen. Hörlins älskvärda personlighet, hans öppna, glädtiga sinnelag, den flärdfria ärligheten i hans väsen, motviljan att spela någon antagen rol eller omgifva sig med detta mystiska skimmer af »viktighet», som blifvit en fallgrop för så mången ung lärare, allt detta gjorde, att han genast från första början vann ungdomens förtroende och tillgifvenhet, och han bibehöll det alla de femton lärjunge-generationerna igenom. — Någon sträng systematiker var han ej, hvarken som lärare eller eljest, ej heller var han hvad man plägar kalla »en rifvande karl». Men han egde ett i mer än vanlig mening godt hufvud, goda fackkunskaper, stor lätthet att sätta sig in i olika uppgifter, omfattande vyer, skarpt öga för det väsentliga i hvar sak. Härtill kom en fin konstnärlig takt, som väl förstod att skilja mellan det äkta och det oäkta, samt en lättrörlig flödande fantasi, städse färdig att gifva nya impulser och fruktbara uppslag. Det var i synnerhet genom dessa, som han inverkade på ungdomen; utarbetandet af detaljerna fick bli hvars och ens egen sak. Men härpå följde sedan kritiken, hvilken för honom blef den egentliga formen för den direkta undervisningen. Han sökte härvid så vidt möjligt låta det individuela komma till sin rätt, och han hade en lycklig förmåga att hos hvarje individ få fram det bästa och egendomligaste.

Den lärareerfarenhet, som Hörlin förvärfvade under sin mångåriga verksamhet, stelnade ej i blotta rutinen. Han företog flere resor till utlandet (1880, 1882, 1889, 1893) för att taga kännedom om konstslöjdskolor och muséer. Han sökte alltjemt vidga och fördjupa sin uppfattning, att genom föredrag och uppsatser klargöra sin ståndpunkt och sin uppgift både för sig sjelf och andra. Sålunda redogör han i Slöjdföreningen den ena gången för sin uppfattning af »konstslöjdens förhållande till naturen». En annan gång är det »konstslöjdens ställning till de bildande konsterna», som utgör ämne för föredraget. I Fornminnesföreningen talade han ännu så sent som i våras om »förhållandet mellan våra fornminnen och vår nutida konstutöfning».*

---

* Jfr följande uppsats.

I ett föredrag om den högre konstindustriskolans verksamhet under dess första femårsperiod söker han (1884) sammanfatta resultaten af sin dittills gjorda erfarenhet.

Med ett särskildt intresse skärskådar han den vigtiga frågan om förhållandet mellan den teoretiska och den praktiska sidan af undervisningen, mellan skolan och verkstaden. H. förfäktar med värme den förras rätt, och han har en gång i en utförlig promemoria för den, som nedskrifver dessa rader, framstält sina åsigter. Lärjungen skall i främsta rummet lära sig att tänka, att uppfinna nya former. Hans eller hennes tid är i en högre konstslöjdskola alltför dyrbar för att slösas bort å en rent mekanisk verksamhet, hvilken tillhör yrkesskolan eller verkstaden; intresset får ej genom ett visserligen roande, men rent handtverksmässigt arbete splittras och dragas ifrån hufvudsaken. Men inom en högre skola, som skall utbilda mönsterritare och lärare, är hufvudsaken kompositionen: uppöfvandet af uppfinningsförmågan, så att den blir i stånd att lösa förekommande uppgifter. De sjelfständiga skissarbetena äro derför de vigtigaste af skolans öfningar, hvarför de ej kunna förminskas. Men de böra derför ej sjunka ned till ett mer eller mindre meningslöst planschritande. *Läraren* bör ega rätt att — då sådant lämpligen låter sig göra — tillämpa de för honom utförda kompositionerna, dels genom utförande inom skolan under ledning af någon fackmedlärare, dels äfven utom skolan hos någon af de mera dugande konsthandtverkarne. Inom skolan leder ett alltför ifrigt sysslande med tillämpningarna lätt till en dilettantism, »hvars ogräs snart nog kommer att förkväfva de broddar af verklig konstindustri, som här och hvar synas vilja arbeta sig fram».

I hufvudsak hade H. utan tvifvel rätt. Men med sin lifliga fantasi och sitt utpräglade konstnärssinne öfverdref han säkerligen farorna af dilettantismen. Äfven den har sin uppgift och härigenom till en viss grad sitt berättigande. I alla händelser blef H. vittne till en rask utveckling af den läroanstalt han tillhörde. Lärjungarnas antal, som det första läroåret utgjorde blott 12, hade vid slutet af det femtonde uppgått till 60, och bland de talrika lärjungar,

som utbildats under honom, ha många både manliga och qvinliga, som bekant, förvärfvat sig ett godt namn som dugliga mönstertecknare, konstslöjdidkare eller lärare.

* * *

Till det fruktbärande lärareskapet slöt sig å ena sidan en ej obetydande literär verksamhet, å den andra ett fortsatt arbete i den utöfvande konstslöjdens tjenst. H. hade en ovanlig lätthet att uttrycka sig både skriftligen och muntligen, en lätthet, som stundom nästan kunde blifva försåtlig och måhända någon gång gaf språket alltför stor makt öfver tanken. I föredrag, i tidnings- och tidskriftsuppsatser deltog han i debatten om dagens frågor på konstens, konstslöjdens och konstundervisningens område. Några af dessa föredrag äro redan nämnda; bland de öfriga kunna anföras »ett blad ur ornamentikens historia» (1885) samt »om keramiska föremåls ornering» (1890). I ett föredrag »om svenska konstslöjdens representerande på verldsutställningen i Chicago», hållet i Slöjdföreningen 1892, tecknade han i raska drag en idealbild af den blifvande utställningen, liksom han i fjol, efter hemkomsten från den resa han med offentligt understöd företog till den fjerran vestern, i en serie af föredrag redogjorde för sina intryck af »the world's fair». Den muntliga framställningen var liffull, pointerad, full af öfverraskande vändningar, men med en viss benägenhet att svälla ut på bredden. Som författare fick han ej, eller gaf han sig ej, tillfälle att koncentrera sin kraft på något större arbete, men han utgaf som bekant under åren 1888, 1889, 1891 tidskriften Svensk konstslöjd med »af-

Fig. 2. Dubbelbägare i silfver, utförd hos Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm. Vinst i Sv. Slöjdföreningens konstslöjdlotteri 1892.

sigt att befordra ett kraftigt samarbete mellan alla dem, som på ett eller annat sätt på enskilda områden sträfva för utvecklingen af vår svenska konstslöjd», och han sökte i denna framhålla »konstslöjdens stora betydelse icke blott såsom ett medel till förhöjande af trefnaden under vår jordiska tillvaro, utan äfven såsom en källa till enskildt och nationelt välstånd». Det är att beklaga, att tidskriften på grund af bristande uppmuntran måste upphöra. Som en af pressens frivilliga uppträdde han ej sällan under olika signaturer. Så skildrar han i »arkitektoniska ströftåg» (Stockholms Dagblad 1887) den moderna byggnadsverksamheten i Stockholm. Vid andra tillfällen (Aftonbladet, Stockh. Dagbl. 1888—91) har han gjort sina inlägg i den segslitna frågan om riksbyggnaderna på Helgeandsholmen. Utställningar af arkitekturritningar i Nationalmuseum och i Göteborg ha gjorts till föremål för utförliga omnämnanden. Men härtill komma uppsatser af rent fackmässig art t. ex. om »boningshuset, dess anordning och uppförande» (i Praktisk Handbok för alla), om teckningsundervisningen (i Svensk läraretidning), bokanmälningar o. d. — Jemväl på det skönliterära området framträdde H. stundom med små hjertliga och älskliga poem eller prosastycken. Ett par smådikter »Konstnärsnamn», »Hon kom dock» ha efter hans död offentliggjorts i tidskriften Ord och Bild.. En liten samling af hans arbeten af detta slag är under utgifning.

* * *

Men Hörlins intresse låg, som redan blifvit sagdt, äfven åt det praktiska hållet. Om hans arbeten såsom prisvinnare vid Slöjdföreningens täflingar har förut talats. Den forcerade verksamheten på andra håll medgaf visserligen ej här alltid ett direkt detaljeradt utarbetande af ritningar och föremål. Detta öfverlemnades åt andra krafter, de yngre medarbetarne, det ingick på sätt och vis i undervisningen. Och på detta sätt har H. utsått med fulla händer ett rikligt utsäde, som sedan på olika sätt, väl också i olika grad, burit frukt. — Hans kompositionsförmåga rörde sig på ganska olika

områden. Än är han sysselsatt med en hel bostadsinredning, omfattande både det inre och det yttre, än är det ett enskildt rum,

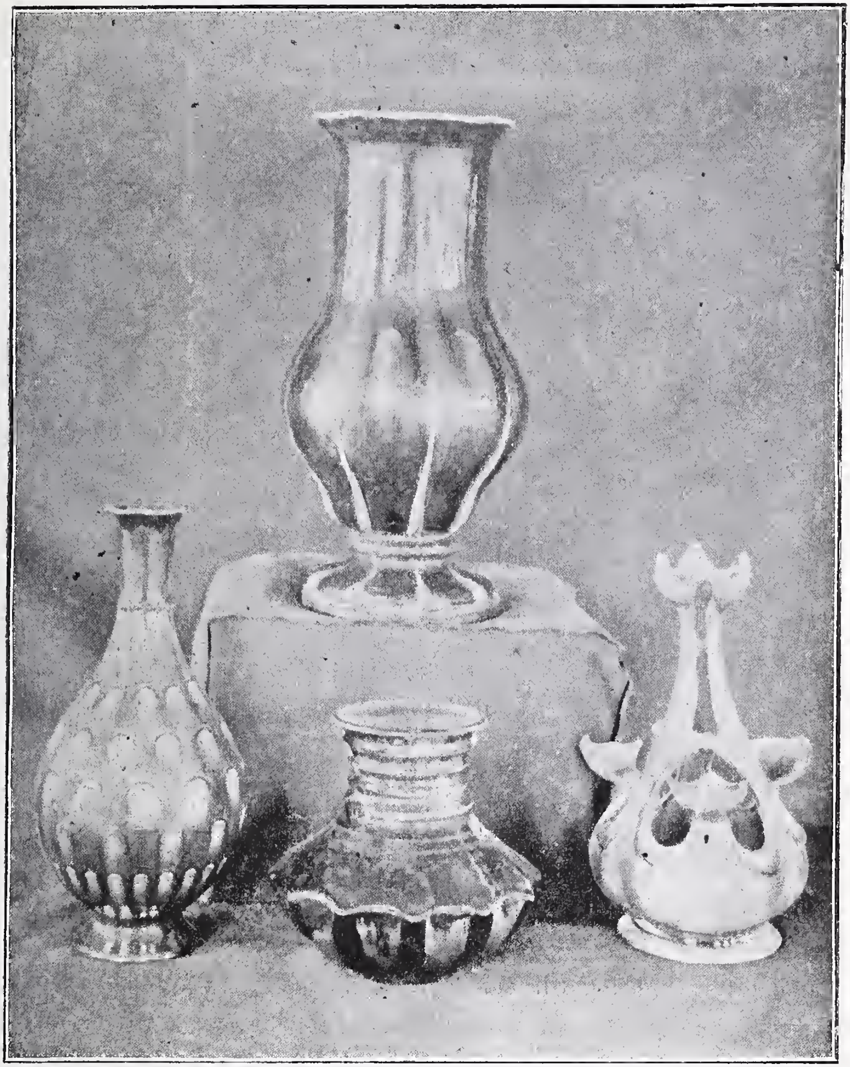

Fig. 3. Glaseradt lergods utfördt vid Rörstrand.

t. ex. matsalen i Svenska konstslöjdutställningen i Chicago, (jfr Sv. Slöjdföreningens mönsteralbum 1893) i viss mån äfven det då exponerade herr-rummet, än är det enskilda föremål på metallteknikens,

på keramikens eller andra områden, som danas i hans fantasi och taga form under hans behandling. Gerna sluter han sig här till något äldre motiv, särskildt af svenskt ursprung, men ombildar detta på ett efter det nya ändamålet och det moderna behandlingssättet afpassadt vis. Så har ett litet sakramentshus i Roma kyrka på Got-

Fig 4. Ornering å vas af porslin, utförd vid Rörstrand.

land gifvit uppslag till ett modernt hängskåp af gotisk hufvudkarakter (jfr fig. 1), en liten elegant dubbelbägare i silfver erinrar om rokokostilens täcka sockerdosor (jfr fig. 2), gamla svenska allmogebroderier omdanas till dekorationsmotiv för moderna fajanstallrikar (jfr fig. 5). Men äfven af andra äldre konstriktningar har han mottagit intryck, såsom då renässansens grotteskornering användes å keramiska föremål (fig. 4), eller då gamla venetianska glas ge

Fig. 5. Motiv för ornering af fajanstallrikar.

uppslag till nya originela lergodsformer (fig. 3). Med sin mottaglighet för intryck har H. också låtit sig påverkas af samma tankeriktning, som gifvit så stort anseende åt en del moderna danska keramiska alster. Vid Rörstrand, der han sedan några år tillbaka verkade som

ett slags »smakråd» inom vissa grenar af tillverkningen, arbetade han för införandet af den i konstnärligt afseende så tacksamma underglasyrmålningen på porslin, liksom för större omvexling i det gröfre godsets former (jfr fig. 3). Resan till Chicago 1893 gällde som hufvudsak studiet af keramiken, och man hade tvifvelsutom haft att vänta nya och vackra resultat af hans der gjorda iakttagelser.

Hörlins verksamhet på den utöfvande konstslöjdens område utmärkte sig ej genom någon stor direkt alstringsrikedom eller genom någon öfverraskande originalitet, men allt hvad han gjort, bär en fin, distingerad prägel, visar sig konstruktivt riktigt och är genomandadt af ett älskvärdt skönhetssinne. Hans medverkan togs på grund häraf också i vidsträckt grad i anspråk vid förarbetena för utställningarna i Köpenhamn 1888, i Chicago 1893, och han deltog sjelf med ifver i Göteborgsutställningen 1892 såsom ledare af den s. k. dekorationsföreningens specialexposition.

* * *

En natur så tillgänglig som Hörlin, så personligen älskvärd, så fyndig och mottaglig för initiativ, så flödande och frikostig på sin egen arbetskraft, blef naturligtvis i stor utsträckning anlitad för gemensamma företag af allehanda art. Redan under akademitiden grundar han (1877) Akademistklubben med dess ännu fortlefvande tidning Palettskrap, hvars första nummer han redigerade. År 1882 inträdde han i Slöjdföreningens förvaltning och här qvarstod han intill sin död. I Konstnärsklubben verkade han en tid som sekreterare. Men äfven Konstföreningen, Svenska konstnärernas förening, Konstnärsförbundet, Sveriges fornminnesförening, Teknologföreningen, Handtverksföreningen gjorde sig i mer eller mindre omfattande grad hans insigter, hans tid och hans angenäma personlighet till godo. Denna senare egenskap i förening med hans qvickhet och hans ovanliga talegåfva gjorde honom eftersökt och omtyckt äfven i de enskilda samqvämen. I det hem, som han tidigt grundade, och der han nu sörjes af sin efterlemnade maka, född Agnes Nilsson Dag, samt tre små barn, herskade flit, trefnad och lycka.

Det var ett rikt strängaspel, som brast, ett lif fullt af handlingslust och förhoppningar, som slöts vid den olyckliga segelturen i Södertörns skärgård den 12 juli 1894. Det var också i det hela ett lyckligt, solbelyst lif. Han var en god och lycklig make, en god far och en god son, i vännernas närmaste krets lemnar hans bortgång ett ödsligt tomrum. Vår moderna svenska konstslöjd måste räkna honom bland sina grundläggare, hans personlighet och hans lifsgerning skall af vänner och lärjungar bevaras i trofast hågkomst.

Svenska Slöjdföreningen nedlade den 31 juli en tacksamhetens krans på hans graf på Solna kyrkogård.

Gustaf Upmark.

Några ord om förhållandet mellan våra fornminnen och vår nutida konstutöfning.

Föredrag hållet vid Svenska Fornminnesföreningens årsmöte 1894

af

Hugo Hörlin.

Det ämne, som jag här vill göra till föremål för några betraktelser, är i sjelfva verket af mycket stor omfattning, men jag vill inskränka mig till att endast upptaga några få punkter till behandling, äfven med risk att icke desto mindre blott kunna åstadkomma en fragmentarisk framställning. Ämnet hör också otvifvelaktigt till det ömtåliga slaget, enär detsamma kan sägas utgöra en af nutidens brännande frågor, på samma gång det ovedersägligen torde vara af lika stor vigt för vår forntids minnesmärken som för vår samtids och framtids konst.

Betraktar man med konstförståndiga ögon återstoderna af de materiella uttrycken för flydda tiders kultur, måste man erkänna, att det allra mesta preglas af ett skönhetsdrag, som berättigar oss att tillika räkna dessa våra fornminnen till våra konstminnen; ty konstutöfning må ej af oss tagas i den i mer än ett afseende alltför inskränkta mening, som man nu till dags på många håll är van att fatta detta begrepp — eller såsom blott tafvelmålning och figurskulptur. Tvärt om åsyftar jag här med konstutöfning all verksamhet, som har till mål att bildligen framställa något skönt, d. v. s. något som klart och tydligt uttalar en idé, den må vara hemtad ur fantasiens verld eller ur verklighetens; den må ha sitt upphof i ett psykiskt eller fysiskt behof; den må funnit sitt uttryck i ett bygg-

nadsverk eller en målning, i ett skulpturarbete eller i ett alster af konstslöjden. Med andra ord, jag menar här med konst, konsten i dess helhet eller sammanfattningen af alla konstarterna. Men med anledning af våra fornminnens beskaffenhet kommer jag i det följande hufvudsakligast att beröra den förstnämnda och sistnämnda af de ofvan uppräknade konstarterna: arkitekturen och konstslöjden.

Vid studiet af konst- eller fornminnen skall man alltid finna, att en efterföljande periods alstring i större eller mindre grad är en utveckling af något, som man kan återfinna hos en föregående; att det nya som alstras står uti medveten eller omedveten skuld till något redan befintligt, ett frändskapsförhållande, som den jemförande fornkunskapen alltmera kunnat konstatera. Utvecklingen har med andra ord alltid ytterst hvilat på traditionen, på resultatet af föregående tiders verksamhet och erfarenhet, dessa må hafva varit hvad vi i egentlig mening kalla fornminnen eller minnen af färskare datum. Man har så att säga gått tillbaka, »tagit sats» i dessa närmare eller fjermare liggande tidehvarf, för att sedan, stödd af samtidens kulturståndpunkt, dess lynne och smak, med den personliga begåfningens kraft, drifva utvecklingen framåt, om äfven icke alltid samtidigt uppåt. Den konst, som sålunda lemnas i arf åt framtiden, kan sägas aflas af forntid och samtid. Denna vexelverkan synes mig derför vara af en stor och beaktansvärd betydelse, och särskildt för närvarande är den kanske mer i ögonen fallande än någonsin tillförne.

Sedan mer än ett sekel tillbaka har traditionen upphört att verka i rätt nedstigande led. Samma omhvälfningar, som mot slutet af förra århundradet omgestaltade lifsåskådningen, de politiska och sociala förhållandena, och af hvilka vi ännu i våra dagar erfara dyningarna, sprängde äfven konsttraditionens då redan försvagade band, som ditintills under århundraden bildat konstutvecklingens röda tråd, hvilken icke blott förenat de olika utvecklingsstadierna, utan ock sammanhållit de skilda konstarterna inbördes.

Det nittonde århundradets bildande konst, i sin helhet sedd, har isynnerhet under dess senare skede kännetecknats af ett oaflåtligt sökande och försökande, ett intensivt studium af naturen å den ena

sidan och af fornminnena å den andra. Somliga hafva sträfvat att frigöra sig från traditionens förmenta tvång och försökt att utveckla sig sjelfständigt, på egen hand, med naturen, blott den, till sin store, oförliknelige läromästare; andra hafva med ifver sträfvat efter att finna traditionens förlorade trådar, de må ligga förborgade i den gråa forntiden eller intrasslade i närmare belägna konstperioder. Betecknande och gemensam för båda dessa hufvudriktningar är en varm beundran för och kärlek till förebilden samt en deraf följande närgående imitation, hvars resultat visat sig dels i hvad vi kalla naturalism och realism, dels i stilism och idealism. Men hvad som kanske icke mindre kännetecknat denna vår senare konstperiod, är den isolerade ställning som de olika konstarterna intagit gent emot hvarandra och den ytterst sällsynta samutveckling, som häraf blifvit en naturlig följd. Orsakerna till detta sistnämnda missförhållande torde icke minst ligga i en felaktig konstuppfostran, som redan från början bidrager till att isolera de olika konstarterna. Detta är emellertid ett särskildt kapitel, som vi icke här hafva tillfälle att inlåta oss på, och detsamma gäller äfven om de s. k. naturalistiska sträfvandena inom vår konst, hvilka om icke precis föraktat studiet af våra fornminnen, så dock ringaktat dessa minnens betydelse. Det är förnämligast inom måleriet och skulpturen som en sådan ensidig naturdyrkan gjort sig gällande, isynnerhet under de senaste tjugu åren, men för närvarande synes detta afguderi få vika för en ny kult; man har redan nämnt den vid namn: symbolism.

Hvad deremot arkitekturen och den dekorativa konsten beträffar, så hafva de alltid på ett eller annat sätt sökt finna stöd för sina sträfvanden i främsta rummet bland fornminnenas (konstminnenas) rika skatt, sådan den finnes utbredd öfver snart sagdt hela den civiliserade verlden, representerande de mest olika tider och folk; och i detta arbetet hafva ofvannämnda konstarter städse haft en erkännansvärd hjelp af den sig ständigt allt mer fullkomnande fornkunskapen. De arkitektoniska och dekorativa konstarterna hafva härvid i stort sedt följt tvenne vägar; den ena har man kallat *stilistisk,* den andra *eklektisk.* De konstnärer, som gått den förstnämda

vägen, hafva så förälskat sig i vissa stilarter från flydda tider, att de ansett idealet af all formgifning bestå i en god härmning af det, som redan skapats under föregående århundraden; ju närmare man kunnat komma förebilderna, ju förträffligare, ju »stilenligare» har man ansett sitt verk; och dessa *stilvurmare* skulle utan tvifvel, om de finge råda, vilja med välbehag intvinga våra moderna förhållanden i sin stilenlighet: tappa vårt nya, ojästa vin på gamla, värdefulla flaskor. Såsom ett exempel på en sträfvan i denna riktning kan anföras, att man hos oss ännu temligen allmänt anser, att det sannaste uttrycket för vår tids protestantiska kyrka absolut bör sökas i katolska förebilder från medeltiden; ja, man förklarar rent ut, att »en egen protestantisk byggnadsstil är ett oting». Och ändå torde det väl ej kunna förnekas, att vår lifsåskådning är en helt annan än den, som gjorde sig gällande för ett halft årtusende sedan — att vår protestantiska religionsform äfven i praktiskt afseende ställer helt andra fordringar på gudshuset än den katolska; ja, i sjelfva ordet reformation ligger ju något, som gör anspråk på, att äfven den af menniskohänder uppbygda kyrkan icke bör uppgå i en död formalism, utan blifva ett lefvande uttryck för reformationens protestantiska idé.

Den stilistiska riktningen har emellertid utan tvifvel sin kärna och sin förklaring i de omfattande restaurationsarbeten, som nu sedan mer än en mansålder tillbaka blifvit utförda öfver hela Europa. På ingen punkt har väl heller våra fornminnen och vår moderna konstutöfning kommit i så nära och i många afseenden betydelsefull beröring med hvarandra som uti de s. k. restaurationerna, i hvilka nutidens konstnärer pröfva på att återställa våra af tidens tand, elementernas härjningar och menniskornas oförstånd och sköteslöshet mer eller mindre skadade fornlemningar i deras ursprungliga skick. I denna afsigt har man aflägsnat det obehöriga, som varit egnadt att skada stilintrycket, hvilket man å andra sidan sökt stärka genom att ersätta det felande på ett fullt »stilenligt» sätt. Men man har icke inskränkt sig blott till dessa mera partiela, på för handen varande fakta grundade restaurationsarbeten, man har ock

satt målet så högt, att »den förfallna och defekta byggnaden skall återställas i komplett skick, till en helhet, sådan den måhända aldrig på en gång har egt, men som den vid någon viss tidpunkt har *kunnat* och *bort* ega, om den blifvit fullföljd i sin egen stil». — I sanning, går man till restaurationsarbetet med sådana åsigter och afsigter, vill det synas, som om våra historiska minnesmärken skulle sväfva i en ny stor fara, och denna förefaller mig så mycket större, som de här ofvan citerade orden uttalats af vår högsta auktoritet på det arkitektoniska området, utan att man mig veterligen från det historiska hållet höjt sin röst mot en sådan »vandalisering» af våra fornminnen. Följden är också den, att denna uppfattning af restaurationsidén icke stannat vid ett teoretiskt uttalande, utan också tilllämpats i praktiskt utförande, dervid man fått se det historiska underordnas det stilistiska — våra fornminnens helgd tillbakasättas för de förment konstnärliga krafven —, och detta har ock fått ske utan kritisk belysning — utan något offentligt sakkunnigt bedömande.

I stället har man under senaste tiden fått bevittna en reaktion, som yttrat sig i en uppblossande opposition mot all restaurering — åtminstone allt, som man kan ge namn af restaurering; en rörelse, som har sitt största fel deruti, att den i sin ordning drifver det historiskas helgd och betydelse in absurdum och sålunda knappast kan ha att påräkna andra anhängare än känslosamma fantaster och sådana, som alltid vilja vara med der de tro något bråk vara å färde. Rörelsen som sådan synes mig dock vara förklarlig, och hade den framträdt för ett tiotal år sedan, skulle den utan tvifvel haft utsigt att göra mer verkligt gagn än den nu kan ha. Sådan den nu är, har den emellertid, om än sent, fäst uppmärksamheten på förhållanden, som äro utaf utomordentlig vigt för såväl våra fornminnens bevarande som deras återställande i konstnärligt afseende; förhållanden som väl af de flesta fackmän både kändes och erkändes, men som för vinnandet af tillfredsställande resultat äfven måste tillfullo uppskattas af alla dem, som hysa intresse för våra historiska minnen och vår byggnadskonst, såväl forntidens som nutidens.

Tager man våra fornminnens återställande på ett verkligen samvetsgrannt sätt, så är det en lika allvarsam som grannlaga sak. Ett sådant arbete förutsätter icke blott en djup och omfattande kunskap om den ifrågavarande tidens formväsende och lif — en fullständig kännedom om det beträffande föremålets förutvarande beskaffenhet och utseende —, utan äfven en stor och sällsynt sjelfbeherskning, förestafvad af en kärleksfull pietetskänsla för föremålets värde såsom fornminne; och ju starkare denna känsla är, ju större ansvarskraf jag ställer på mitt arbete, ju mindre skall jag frestas att följa alla de lockelser som min inbillningskraft, fylld af nit för stilrenheten, aldrig upphör att utlägga. Inbillningskraften får icke här vara den farkost, med hvilken jag färdas till ännu oupptäckta verldar på konstens område — den måste af mig förvandlas till den färja, som skall föra mig öfver till fornminnenas heliga land. Den måste för mig blifva det medel, genom hvilket jag, såvidt möjligt är, förmår min nutida person att tänka, känna och handla så som en byggmästare för århundraden sedan tänkte, kände och handlade; ty mitt verk måste för att kallas fullt lyckadt vara stilenligt i den mening, att det i allt skall stå i fullständig öfverensstämmelse med det föremål som jag vill återställa — vara utfördt i samma stil. Men fornminnets liksom konstminnets stil är sammanfattningen af alla dess karakteristiska egendomligheter, sådana de mer eller mindre omedvetet alstrats af den flydda tidens kultur, dess behof, dess lifsåskådning, dess smak o. s. v., och att i de restaurerade formerna ge uttryck åt allt detta, torde för en nutidsmenniska vara ett herkulesarbete. Ty i den restaurerade konstformen såsom sådan ligger ej stilen, den finnes der blott i den mån formen är ett sant och lefvande uttryck för den ifrågavarande tidens anda och karakter. I detta förhållande synes mig en af de stora konflikterna mellan våra fornminnen och vår nuvarande konstutöfning ligga. Äfven om vår nutida restaurerande konst i dessa mindre invecklade fall kan lyckas undvika att försvaga våra fornminnens värde såsom sådana, torde den blott undantagsvis kunna så införlifva sig med de äkta fornminnenas uttryckssätt, att icke en klarseende efterkommande tid utan

svårighet skall kunna skilja våra restaurationsarbeten från de äkta historiska minnena. Och hvem vet, om man ej i en framtid just skall anse denna vår oförmåga såsom det mest talande beviset på vår begåfning. Att under sådana förhållanden, såsom man nu från något håll föreslagit, med särskilda etiketter utmärka de nya tillsatserna skulle utan tvifvel för efterverlden bli af en öfvervägande komisk effekt.

Det bör också vara klart, att denna stilimitation är lättare ju enklare de medel äro, som jag rör mig med. Att på ett trovärdigt sätt återställa kända geometriska proportioner och former är relativt lätt, men ju mera man kommer in på den organiska lefvande formgifningen, ju svårare är det att i den inblåsa den lifgifvande anden. Detta beror till icke ringa grad derpå, att de handtverkare af allehanda slag, som ytterst skola lägga hand vid och förverkliga t. ex. de medeltida idéerna, sjelfva lefva i en helt annan idésfer; och om de lyckas, är det nästan mera slump än konst. De skola helt säkert lyckas bäst, om de från barndomen uppfostrats och framlefvat sitt lif skilda från det moderna kulturarbetet, i skuggan af de fornminnen, som med hjelp af deras villiga händer skola restaureras. — Erbjuder redan den ornamentala konsten härutinnan icke obetydliga svårigheter, så bli dessa ännu större, då vi komma in på de fria konsternas område; och jag vågar hålla före, att det högsta, som man härvid kan ha rättighet att fordra, endast är så mycken samklang, att de nya tillsatserna icke i alltför hög grad afsticka mot det ursprungliga äkta. Denna samklang bör här, liksom för öfrigt i restaurationsarbetet i dess helhet, framför allt återfinnas i sjelfva känslan, hvilken i detta fall kommer att yttra sig som en deltagande stark medkänsla för det gamla, minnesrika hos konstverket, ett uppgående uti stämningens grundton, utan ängsligt härmande af stilens formspråk i alla dess nyanser och tillfälliga vändningar, ty en sådan imitation kan aldrig ersätta det felande. Förlusten af en värderad vän kan ej ersättas genom en imitation, men den kan mildras, ja, kanske på sitt sätt ersättas genom tröstande medkänsla. Det torde utan tvifvel just vara på känslans kraft som den lyckade restaura-

tionen grundar sig. Så länge en restauration blott drifves som en tillämpad vetenskap, så länge dess resultat icke blir något annat än en tankeprodukt, måste den ofelbart misslyckas, ty ännu har väl intet konstverk — och en restauration af ett konstverk måste sjelf vara ett konstverk — skapats af hjernan ensam. Fordomdags blefvo våra historiska minnen ödelagda af okunnigheten och den råa förstörelselustan. — Andra tider, andra seder. — I våra dagar löpa dessa våra minnen fara att behandlas på samma sätt af kunskapen och en ifrig återställelselusta. Då som nu kunna vi finna felet i saknaden af pietet — bristande vördnad för och kärlek till våra förfäders verk, våra fornminnen.

Skall ett restaurationsarbete ha utsigt att lyckas, må det först och främst betraktas som en hjärtesak; det skall verkställas i kärleksfull omvårdnad af fornminnet såsom sådant, ej i hänförelse för den rena stilens lära. Konstnären bör icke blott känna *till,* utan framför allt känna *för* den uppgift han har att lösa; och i kraft af denna grundliga kännedom, denna djupa medkänsla skall han kanske bli mäktig att skapa former, hvilka möjligen uti imitatoriskt-stilistiskt afseende icke af den stränge granskaren kunna anses fullt tillfredsställande — men som deremot skola bli ett sant uttryck af konstnärens hängifvenhet för det monument, som han skall återställa, och den tid, från hvilket det härstammar. Härigenom bör det historiska, så vidt möjligt är, kunna bevaras från förstörelse — under det att det *nödvändiga* nutida arbetet skall erhålla sin med originalet harmonierande prägel.

Jag sade nödvändiga, emedan jag anser, att all restaurering af våra fornminnen som företages i onödan är ett oting. Att afgöra, *när* ett restaurationsarbete är af behofvet påkalladt eller ej, kan ofta vara en kinkig fråga, som i hvarje särskildt fall beror af många olikartade förhållanden. I alla händelser bör man, enligt mitt förmenande, hellre restaurera för litet än för mycket.

När vi tala om restaureringar af våra fornminnen, böra vi ej heller glömma de partiella förändringar, som i synnerhet våra kyrkobyggnader äro underkastade; dessa om- och tillbyggnader, insättan-

det af läktare och upptagandet af fönster, med ett ord alla dessa arbeten, som anses nödiga för att tillfredsställa våra nutida fordringar på större utrymme, mera ljus o. s. v. Och, sorgligt att säga — under det man å ena sidan drifver restaurationen såsom en särskild konst, efter mitt förmenande mången gång i oträngda mål —, få å andra sidan dessa förändringar af understundom synnerligen värdefulla forn- och konstminnen utföras, utan föregående studier och undersökningar på ort och ställe samt utan nödig kontroll under arbetets utförande, af kanske mera villiga än kunniga händer. Många af våra kyrkor i landsorten bära blott allt för tydliga spår af dessa missförhållanden, och efterverlden skall utan tvifvel i dessa arbeten se märkliga kontraster till de samtida stilrenhetsprodukterna. *Här* medvetna försök att i stilenlighetens namn återställa något till en helhet som det måhända aldrig på en gång egt. *Der* omedvetna förstörelser af ända till våra dagar bevarade fornminnen — för att tillfredsställa praktiska kraf; och dessa båda riktningar hafva blomstrat vid hvarandras sida!

Inom de öfriga konstarterna och konstslöjdens olika grenar hafva i allmänhet restaurationerna af våra fornminnen i egentlig mening inskränkt sig till nödtorftig rengöring, lagning och sammanpassning af hophörande bitar och dylikt. Man har här visat större finkänslighet för den historiska innebörden, och af den stilrena helheten har man ofta nog kunnat göra sig en åskådlig bild med tillhjelp af befintliga likartade exemplar. Mellan dessa föremål och de fasta fornlemningarna med hvad till dem hör finnes äfven en stor olikhet deruti, att de senare ofta ännu fortsätta att fylla sitt ursprungliga ändamål och sålunda kunna sägas fortfara att lefva och verka, under det att de andra konstminnena från fordom allt mer och mer insamlas i våra museers hägn, såsom lärorika erinringar om flydda tider och deras kulturlif. — Det har blifvit anmärkt, att, då man af samlareintresse aflägsnat föremål från deras ursprungliga omgifning för att införlifva dem med en vetenskapligt ordnad samling i något museum, man sålunda beröfvat den ursprungliga platsen en kanske i både historiskt och konstnärligt afseende betydelse- och värde-

full detalj. Och att detta har händt, kan nog icke förnekas. Men i de flesta fall har man säkerligen genom ett sådant tillvaratagande räddat många värdefulla föremål från förstörelse eller rent af från förskingring. Ty vårt folk, äfven den del deraf som gör anspråk på att ega bildning, visar en sällsynt liknöjdhet för och okunnighet om våra fornminnens betydelse, vare sig som historiska aktstycken eller konstnärliga produkter.

Såsom ett bevis på motsatsen skulle man kunna påpeka, huru gamla upplagade (restaurerade) möbler och andra bohagsting från gångna århundraden spela en framstående roll vid anordningen af det moderna hemmet. Men jag befarar, att detta blott är ett mod, som mindre beror af någon djupare känsla för forntiden eller ett utpregladt konstsinne — än på ett begär att ha som andra, att visa sig följa med sin tid. Till detta mod ha herrar konstutöfvare och kuriosa-älskare gifvit upphof; men dessas samlingar stå i ett riktigt förhållande till deras naturell och lifsintresse; då deremot den vanliga nutidsmenniskan kommer på den idén att skapa sig en omgifning liknande ett historiskt stilleben, löper hon fara att sjelf synas som en främling i sitt eget hem eller en — antiqvitetsförevisare. I sammanhang med detta mod har en storartad restaurationsverksamhet utvecklat sig, och såsom en följd af denna förkärlek för de historiska formerna kan man anse det stilistiska sträfvandet inom konstindustrien. Man kopierar i minsta detalj de gamla förebilderna, ofta på ett synnerligen förträffligt sätt; men ehuruväl dessa öfningar kunnat vara till gagn för den rent tekniska skickligheten, ha de på det hela taget ej bidragit att föra vår konst framåt, då de varit egnade att slappa uppfinningsförmågan och hos publiken skapa ett ytligt stilsnobberi, som utan tvifvel skall blifva till hinders för den verkliga stilens framträdande och utveckling. Skulle det vara möjligt att fullfölja den inslagna vägen, så skulle vi allt mera närma oss midtens stora rike, Kina — den stilistiska vägens slutliga mål.

Den andra hufvudväg, som vår moderna arkitektur och konstslöjd tagit, ledd af konstminnena från förgångna tider är *den* som fått namn den »eklektiska». De som följa denna stråt söka

genom lämpligt urval afpassa den forntida formskatten efter våra nutida förhållanden, de utvälja de i deras smak skönaste och efter deras åsigt bäst passande förebilderna inom olika stilarter och anrätta af dem understundom ganska smakfulla och fyndiga kombinationer, men man har dock i allmänhet låtit sig allt för mycket binda af de historiska stilformerna på ett för konstutvecklingen hämmande sätt. Om det beträffande den stilistiska riktningen kunde sägas, att de moderna tendenserna der icke ville låta sig undertryckas, så kan man här i fråga om den eklektiska anmärka, att fornminnenas eller förebildernas mer eller mindre fullgångna stil ställer sig hindrande för en nutidsenlig, friare utveckling. Om man inom den förstnämnda riktningen kan påvisa ett mera *direkt* skadligt inflytande af vår konstutöfning på våra fornminnen, så kan man beträffande den sistnämnda icke förneka, att äfven *den* i vissa fall kan vara egnad att, fastän på ett annat sätt, förringa våra fornminnens värde.

Om man t. ex. bygger ett museum för uppstoppade djur, så att det närmast liknar en viss kyrktyp, — om man i en modern ölstuga finner dekorationer, som temligen noga plagierats efter förebilderna i en historisk monumentalbyggnad, — om vi uti någon offentlig festvåning skulle befinna oss försatta i samma dekorativa omgifning, som karakteriserar gemaken uti något af våra gamla slott — eller om vi skulle uti vestibulen till ett modernt boningshus mötas af samma formatmosfer, som är till finnandes uti våra medeltida tempel — så synes detta åtminstone icke vittna om någon starkare pietetskänsla för våra fornminnen från de konstutöfvandes sida. Man kan möjligen säga, att detta blott är ett populariserande af konstformerna. Men lika säkert kan man ock säga, att det är ett profanerande af våra fornminnens helgd — ty är man van att dricka sitt öl, fira sina fester eller skrapa af sina skodon i en viss omgifning, så skola utan tvifvel minnena af dessa mer eller mindre nyttiga eller nöjsamma sysselsättningar väckas vid åsynen af i samma karakter hållna historiska minnesmärken och delvis förtaga så väl det konstnärliga som historiska intrycket af dessa. Det synes mig vara något af maskeradupptåg uti allt detta. Man behandlar den konstnärliga formen som

en skrud, hvilken i dag kan bäras af den ene för *ett* ändamål och i morgon af en annan för ett annat. Jag kommer härvid att tänka på aflagda gamla kläder — men de som nödgas bära sådana visa ju dermed sin fattigdom. — Är då vår tid så fattig? — Jag tror det ej. Men man har för att *bevara stilen* vant sig att lösa uppgifterna med stilatrapper hemtade från våra egna fornminnen eller importerade från andra länder och folk. Man har utan tvifvel betraktat stilen för mycket som en samling mer eller mindre sköna former, men icke nog beaktat dessas allvarliga kulturhistoriska innebörd.

* * *

Granskar man nu resultaten af dessa på olika sätt sig yttrande sträfvanden att i fornminnena finna stöd för vår moderna konstutveckling, så motsvara de visserligen icke de ofantliga ansträngningarna, de omfattande studierna, det energiska arbetet. Och detta är fallet icke blott hos oss sjelfva, utan äfven hos de andra kulturfolken.

Stilvurmarne hafva blott lyckats frambesvärja gengångare från flydda tider, som hafva väckt samtidens förundran och beundran, men stamfäder för kommande tider torde man ej kunna se uti dem.

Eklektikerna hafva åstadkommit saker af stort intresse, och det är framför allt det rent personliga, som förlänar dessa »stil». — Deras arbeten synas dock i de flesta fall blifvit ett slags bastarder, mycket karakteristiska för sin tid och äfven understundom synnerligen vackra, men utan förmåga att fortplanta slägtet.

Och dock hafva dessa sträfvanden varit af stor vigt för utvecklingen i dess helhet och såsom förarbeten för en kommande tid.

Jag sade i början: att framtidens konst aflas af forntid och nutid — och ju mera lefvande organisk vi uppfatta framtidens konst såsom en fortlöpande kedja af olika lifsyttringar — ju mera vi genomträngas af vår egen samtids lif, ju friare skola vi kunna skapa våra former, ju mera stilfulla i detta ords bästa bemärkelse skola de konstprodukter blifva som vi lemna i arf till våra efterkommande.

S:t Eriks skrin i Uppsala domkyrka.

Föredrag hållet i Svenska Slöjdföreningen den 20 Februari 1894.

Af

C. A. Ossbahr.

Restaureringen af Uppsala domkyrka har, tyckes det nästan, dragit uppmärksamheten så uteslutande till allt det nya, som ett dylikt arbete medför, till alla de förbättringar säga somliga, försämringar säga andra, som åstadkommits, att dômens äldre minnesmärken ej fått mycket på sin lott af det allmänna intresset. Och dock gömmer det åldriga templet ännu skatter, hvilka utgöra de ädlaste prof på forna tiders konstslöjd, och främst bland dem står S:t Eriks skrin. Om detta märkliga arbete af svensk guldsmedskonst torde med så mycket större skäl några upplysningar här böra lemnas, som det, ehuru allmänt kändt öfver hela vårt land, likvisst, på grund af skrinets förvaring inom täta jerngaller, endast af ett fåtal torde vara i detalj skärskådadt, och för öfrigt de uppgifter, som hittills lemnats om dess historia *, äro temligen ofullständiga och delvis oriktiga.

---

* Fullständigast skildras de öden S:t Eriks reliker varit underkastade uti Johan Peringskiölds Monumenta Ullerakerensia cum Upsala Nova. Stockholm 1719.

Af mindre värde och särskildt hvad det n. v. skrinet beträffar till och med alldeles felaktigt är hvad som i detta ämne förekommer i Johannis Schefferi Upsalia. Upsaliæ MDCLXVI.

Utom hos Peringskiöld afbildas skrinet i Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar. Del. I, s. 389, samt i Frideborg för 1893.

Mer eller mindre värdelösa uppgifter om detsamma påträffas äfven i alla senare beskrifningar öfver Uppsala.

S:t Eriks legend — Vita et Miracula S. Erici regis — finnes bäst återgifven uti Scriptores rerum svecicarum medii aevi. Tom. II, der äfven ett par dokument rörande skrinet etc. lemnas.

Jag skall ej och behöfver visserligen icke länge orda om det frejdade minne, som är fäst vid skrinets reliker. Vi veta alla, att Erik, då han — det var den 18 Maj 1160 — i Öster Aros (n. v. Uppsala) åhörde messan, lömskt angreps af fienden, öfvermannades och halshöggs. Konungens fromhet, hans nit för kristendomens utbredande och hans ärorika död omgåfvo honom med martyrglorian; man visste berätta, att underverk skedde der hans blod flutit och vid den graf man sedan redde honom i Gamla Uppsala kyrka, och Svea-folket korade honom till sitt skyddshelgon, om han än aldrig blef inskrifven i helgonens gyllene bok. När sedan Gamla Uppsala domkyrka var afbränd, och påfven gifvit tillstånd till dess förflyttning, valdes dertill Nya Uppsala; man beslöt, att den nya dômen skulle utom den gamlas namn, S:t Lars', äfven bära S:t Eriks, och i närvaro af kung Waldemar, prelater och landets främste öfverfördes Eriks reliker högtidligen år 1273 den 24 Januari — en dag som i almanackan ännu bär namnet *Erik translatus.*

Redan före denna tid hade den vackra legend om konungens lif, som bär namnet S:t Eriks lefverne (Vita S. Erici), sammanskrifvits, och från några årtionden senare daterar sig ett arbete om de vid hans graf skedda järtecknen, »Miracula S. Erici», hvarigenom stadga gafs åt den hos folket lefvande traditionen. Snart blefvo ock såväl translations- som dödsdagen, då skrinet årligen bars mellan Nya och Gamla Uppsala, räknade bland rikets främsta helgdagar; till Eriks ära uppfördes altaren och kapell, hvilka med gods och gåfvor ihågkommas af andlige och lekmän, botgörare vallfärda till hans graf, och i konungaförsäkringar och lagstadgade eder åberopas *han* såsom rikets skyddspatron. Men i jämnbredd med denna dyrkan, som egnades *helgonet,* framlyser, synes det mig, minst lika varmt och vida varaktigare det tacksamma minnet af *konungen,* hvilken legenden berättar hafva lefT och verkat, ej som herskaren mot under-

---

En för öfrigt ytterst obetydlig disputation af Peter Höök, De Erico IX sive Sancto, Upsaliæ MDCCXII, kan förtjena nämnas, enär förf. fäster uppmärksamheten på skrinets utsökta arbete och säger sig (naturligtvis förgäfves!) flere gånger å detsamma hafva sökt upptäcka mästarens namn.

såtar, utan som den ömmaste fader mot sina barn, *han*, som ej vek på högra sidan för gunst eller gåfvors skuld och ej på den venstra sidan för hats eller räddhågas skuld, utan gick rätta vägen fram som drager till himmelriket. Och under hela vår medeltid finna vi hågkomsten af *dessa* S:t Eriks egenskaper; än är det en lagbok (såsom Upplandslagen 1296), som tillförsäkrar gift qvinna »all den rätt som den helge konung Erik gaf», än unionsregenter, som med åberopande af honom, om än motsträfvigt, erkänna Sveriges rätt till sjelfständighet och frihet från förtryck, och till och med Gustaf Vasa lofvar ju under sina första regeringsår allmoge och stadsmyndigheter att »hålla dem vid Sanct Erik kungs lagh och goda gamla sedvänjor».

Ej underligt då, om man ömt vårdade hans stoft och sökte åt detsamma gifva det praktfullaste omhölje! Några bestämda uppgifter om detta från äldsta tider ega vi ej; förmodligen hafva Eriks qvarlefvor under den första tiden af deras förvaring i Gamla Uppsala kyrka varit nedsänkta i jorden, ty erkebiskop Nils Allonis berättas år 1302 hafva uppsökt och med en stenhäll utmärkt den då nästan bortglömda platsen för konungens första graf. Redan der torde han dock, enligt tidens sed med ett så frejdadt helgon, blifvit skrinlagd, och säkerligen har detta senast varit fallet, då relikerna öfverfördes till Nya Uppsala, der de under kyrkans långvariga uppbyggande förvarades i ett särskildt kapell, uppfördt af trä »inom murarne». Relikskrin från denna tid äro ej sällsynta, särskildt då materialet ej varit allt för dyrbart och i pietetslösa tider allt för starkt lockat till nedsmältning, och deras allmänna form är oss derför väl bekant. De hade snarare utseende af ett litet hus, långsträckt och med sluttande tak, än af en sarkofag; materialet var trä, belagdt med metallskifvor. På dessas ornering nedlade medeltidens guldsmeder all den slösande prakt, hvaraf de voro mäktiga. Rika ornament, ofta figurala och behandlande helgonets lif, Kristus och apostlarne etc., drefvos eller graverados i metallen, och denna pryddes ytterligare med färgrika emaljer eller ädla stenar.

Att Eriks äldsta skrin varit ett guldsmedsarbete kunna vi sålunda vara förvissade om, och då det längre fram, år 1359, tarfvade

reparation, på grund af de skador det lidit under de årliga processionerna, var det, såsom besigtningsdokumentet berättar, utom kyrkosnickaren mäster Thomas äfven Uppsala-guldsmeden Edgard, som verkstälde densamma. Skadorna tyckas dock denna gång varit temligen obetydliga, ty redan påföljande dags afton kunde relikerna åter inläggas och skrinet tillslutas. Femtio år senare har det emellertid befunnits så bräckligt, kanske rent af förstördt då kyrkans tak år 1402 instörtade, att ett nytt skrin ansågs böra förfärdigas. Messenius, som anför detta i sin Scondia Illustrata, berättar, att en framstående guldsmed Lambreckt i Stockholm år 1405 gjorde ett nytt dyrbart och smakfullt skrin, till hvars förgyllning åtgick ej mindre än 534 engelska nobler. Enligt en annan uppgift * skulle drottning Margareta varit den som skänkt det härför erforderliga silfret och guldet. I ett bref af den 2 Augusti 1414** qvitterar emellertid samme Lambreckt i Stockholm 56 nobler, som han af Uppsala domkapitel mottagit »to des schrins behof». Att med »skrinet» menas S:t Eriks torde ej vara tvifvel underkastadt, och sålunda har det åtminstone ännu 1414 varit under arbete och då på domkapitlets bekostnad. Då brefvet naturligen ej skrifvits af Lambreckt sjelf, kan dess språk (platt-tyska) ej bevisa något rörande hans härkomst, men förmodligen har han ej varit infödd svensk; det var f. ö. vid denna tid vanligt att inkalla utländske, särskildt tyske, guldsmeder, då det gälde att utföra några synnerligen praktfulla arbeten; så skedde t. ex. till Vadstena kyrka 1413. Om Lambreckt veta vi f. ö. blott, att han, enl. Stockholms stads jordebok***, var der bosatt såsom guldsmed ännu 1441. Möjligen är det samme herr Lambertus, hvilken långt senare (på 1500-talets början) citeras såsom en auktoritet för olika guldbenämningar och värden.

Hur kunde emellertid det skrin se ut, som nu med så stor kostnad och, såsom det tyckes, under en följd af år arbetats på, för att blifva S:t Eriks reliker värdigt?

---

* Messenii mskr. till Scondia. Palmsk. Topogr. 30, p. 333.

** Svenskt Diplomatarium 1408—14. S. 840.

*** Stockholms stads jordebok, 1420—1474. H. Hildebrand. Del. 1, s. 84.

Härpå hafva Messenius och efter honom Peringskiöld ansett sig kunna gifva ett bestämdt svar, då de hänvisa till en under erkebiskop Jacob Ulfsons tid (d. v. s. slutet af 1400-talet) utförd, i Uppsala domkyrka till branden 1702 förvarad, tafla, af hvilken, såsom Peringskiöld säger, till äfventyrs kan inses, hvad skapnad skrinet haft i gamla tiderna. Efter en afbildning hos honom återges

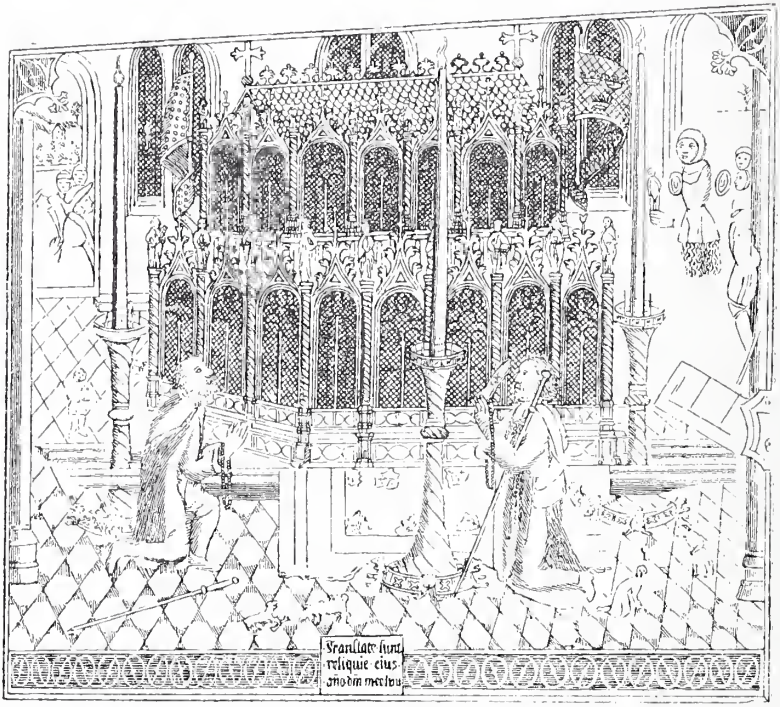

Fig. 1.

här denna tafla (fig. 1). Den framställer, som vi se, en gotisk kyrkobyggnad i miniatyr, med högre midtelskepp, bågfönster, kolonner med statyetter, spetsgaflar och fialer, hvilken, såsom Peringskiölds ord falla sig, »af Munckar (egentl. pilgrimer) och annat sällskap wyrdsamligen bevakas med 4 brinnande vaxlius».

Att Eriks reliker på Jacob Ulfsons tid förvarades inom detta lilla tempel är otvifvelaktigt, ty taflan, som till underskrift bär ett (f. ö. origtigt) datum för translationen, utgjorde ytterdörren till ett

slags hängskåp, liknande medeltidens vanliga altarskåp, som i flere olika fack återgaf bilder ur Eriks-legenden. Men kan det väl kallas ett *skrin*, och ett sådant står det ju uttryckligen, att Lambreckt förfärdigade! Snarare ger det väl intryck af ett tabernakel, afsedt till det verkliga relikskrinets förvaring, sådant som det vi känna från Sebaldus-kyrkan i Nürnberg.* Detta, som ursprungligen afsågs att utföras i trä, förfärdigades i brons efter en på 1480-talet uppgjord ritning, och till denna tidpunkt synes mig ock stilen i detta s. k. S:t Eriks *skrin* häntyda. Den mera om 1400-talets slut än dess början erinrande karakteron torde dock till någon del kunna skrifvas på *dens* räkning, som utfört *taflan*, och förbises får ej, att kyrkliga guldsmedsarbeten redan vid århundradets början, såsom t. ex. det 1408 förfärdigade, numera förstörda relikskrinet i Saint Germain des Prés, antagit den sengotiska arkitekturens mest utbroderade former. Vi göra derför kanske klokast i att tills vidare lemna derhän om taflan återger Lambreckts s. k. skrin eller ett till dettas förvaring under Jacob Ulfsons tid utfördt tabernakel; för det senare antagandet skulle väl ock i någon mån kunna tala dess, vid jemförelse med de kringliggande figurerna, skenbara, för ett helgonskrin oerhörda storlek; men proportionen var väl ej konstnärens starka sida, och den bår, på hvilken skrinet synes hvila, anger ju i sin mån, att det ej varit *så* stort.

Detta praktfulla tabernakel eller skrin var dock ej det enda, som vid 1400-talets slut utmärkte relikernas förvaringsplats. Redan 1472 hade Jacob Ulfson uppfört ett åt Erik helgad't altare »framför skrinet», som stod till venster om högaltaret, och sedan kyrkan året derefter härjats af eldsvåda, och högkoret måste repareras, lät erkebiskopen utföra den ofvannämnda taflan, hvilken fästes vid en pelare öfver skrinet, och vid samma tid (1477) skänkte Sten Sture dit en krona af silfver, i hvilken skulle underhållas en ständigt brinnande lampa. Dessa dyrbarheter funnos jemte högkorets öfriga skatter, altartaflan, konsturet etc., qvar ända till 1702 års stora brand,

* En gipsafgjutning af detta förvaras som bekant i Nationalmuseum.

men det här omtalta skrinet hade då länge varit utbytt mot ett annat, nemligen det som ännu i dag förvaras i Uppsala domkyrka, och hvilket vi här närmast skola sysselsätta oss med.

Om detta är det som Peringskiöld, och efter honom alla andra berätta följande *: »S. Eriks Silfver Skrin hafwer Konung Johan med sin bekostning förbätrat åhr 1577, låtandes på Allhelgonadag then saliga dödas been med stor högtidelighet inläggias, och från Slottet i Upsala, til Domkyrkian af Catholiska Prester nederbäras, at vti thess nya Marmorskranck insättias, vnder en stor förgylt Silfver Krona.»

Det väsentliga i denna uppgift, nemligen att Johan ställes i förbindelse med skrinet, har visat sig vara riktigt vid de undersökningar jag i frågan anstält; men då konungen säges hafva förbättrat (d. v. s. låtit restaurera) skrinet, är detta ett misstag, enär det var ett fullständigt nytt arbete, som förfärdigades, såsom ock Messenius (Peringskiölds källa) angifver; vidare är det af så väl Messenius som Peringskiöld uppgifna årtalet 1577 origtigt. Om det *rätta* årtalet få vi deremot en fingervisning uti en kyrklig stridsskrift från denna tid, der jesuiten Antonio Possevino uppträder emot en skrift af David Chytræus och, på tal om Johan och hans verk, värdiga en så stor furste, säger **: Men tänker du då ej på, hur Johan *för fyra år* sedan lät med de största ärebetygelser katolske prester nedsätta S:t Eriks qvarlefvor i ett silfverskrin på främsta platsen i Uppsala domkyrka.

För fyra år se'n — d. v. s., då boken bär tryckåret 1586 och Chytræi skrift utkom 1584, — 1580 eller 81, och det förstnämda året var det ock, såsom jag strax skall visa, som skrinet från konungens silfverkammare öfversändes till Uppsala, hvarefter väl den högtidliga ceremonien redan samma år egde rum.*** Men då ett nytt skrin nu gjordes och, såsom af räkenskaperna, till hvilka jag ber

---

* O. a. a. s. 52.

** Antonio Possevini societatis Jesu. Notæ Divini Verbi — — — Adversus Responsum cujusdam Davidis Chytræi. Posnaniæ MDLXXXVI, p. 6.

*** Antonio Possevino, som deltog i denna ceremoni, lär lemnat Sverige i Augusti 1580. L. A. Anjou, Svenska Kyrkoreformationens historia.

att få återkomma, tyckes framgå, man härvid ej haft qvar ens materialet af det förra, måste vi fråga oss, hvart detta tagit vägen. Vår första tanke blir kanske då, att någon af de båda eldsvådor, som under 1500-talet härjade domkyrkan, medfört skrinets förstöring. Om den första af dem känna vi visserligen blott tidpunkten, 1512, men intet rörande dess omfattning; skrinet har dock i alla händelser ej förlorats under densamma, ty vi hafva ett bevis, att det ännu fans åtminstone år 1521.

När nemligen Gustafs trupper detta år, berrättar Paulinus Gothus,* nalkades Uppsala, sände kaniker och stadens råd bref till Gustafs fältöfverstar och både dem ej hindra bärandet af S:t Eriks silfverskrin, hvilket de voro vana föra i procession till Gamla Uppsala. Detta kunde ju ej hafva ifrågasatts, om skrinet, låt vara blott omhöljet, varit förstördt, och nästan lika liten sannolikhet förefinnes för, att det skulle gått under vid den andra branden 1572, då Uppsala, såsom kung Johan skref, »igenom en hoop Diefvuls ledamot och mordbrännares tilskyndan afbränt blifvit». Nämnda eldsvåda härjade visserligen domkyrkans tak, men då så väl altarskåp som Eriks tafla, det stora konsturet m. m. förblefvo oskadda, har naturligen det lätt flyttbara skrinet, om det då fanns qvar, kunnat räddas undan förstörelsen. På annat sätt har det sålunda afhändts domkyrkan, och härom finnes en på ett par ställen återgifven tradition. Så berättar Johannes Scheffer,** att enligt en gängse sägen, som han dock ej skänker någon tilltro, det å taflan afbildade skrinet varit utaf guld, men senare af någon, ovisst hvem, af brist på pengar utbytts mot ett af silfver. Samma sägen, ehuru i bestämdare form och af tidigare datum återfinna vi i Samuel Kichels resa i Sverige 1586.*** Om ett besök i Upsala domkyrka berättar nemligen denne: »Strax bredvid (nemligen Vasa-koret) finnes på venster hand ett stort silfverskrin, i hvilket S:t Eriks qvarlefvor skola ligga; enligt hvad mig sades, skall skrinet förut varit i samma storlek af godt guld

* Paulinus Gothus' Historia arctoa. Del. 2 p. 208—9.

** O. a. a.

*** Svensk Historisk Tidskrift 1892, s. 343.

men blifvit uppsmäldt under kriget och förvandlat sig till silfver, och vill jag väl tro, att om folket icke hållit så mycket af S:t Erik — — — —, så hade ett sådant skrin varit förvandlat i trä före detta.»

Med *kriget* kan väl Kichel här knappast hafva menat något annat än det nordiska sjuårskriget (1563—70). Detta förvandlade visserligen mycket silfver, ej precist i trä, men i allt det lefvande och döda material som det ruinerande kriget uppslukade; men ehuru äfven under Erik XIV:s tid något kyrksilfver indrogs till kronan, särskildt från Upland, har domkyrkan *då* ej blifvit plundrad, kanske derför att intet väsentligt fans qvar att taga.

Jag har redan haft tillfälle nämna, att S:t Eriks skrin fans i behåll ännu 1521. Detta böra vi erinra oss, enär det finnes en uppgift, och denna af Gustaf Vasas egen hand, att kung Kristian skulle röfvat dyrbarheter ur Upsala domkyrka. Så här skrifver nemligen Gustaf till biskop Brask (1528)*: »I ropa eller skrifwa ecke Hellftena szå mikit om the clenodier och then szvara skatt som K. Christiärn lot taga utaff Uppsala Domkirka Swerigis rijke och almoghen tiil forderff» etc.

Men huru än härmed må hafva förhållit sig, så har dock, som vi sett, S:t Eriks skrin undgått *denna* förödelse, och i sjelfva verket är det ju hvarken under Kristians eller Erik XIV:s regering som ödeläggelsen gick fram öfver kyrkornas klenoder, utan, som bekant, under Gustaf Vasas. Denna ur konstnärlig synpunkt grymma beskattning — vederkännandet till kronan af kyrkornas öfverflödiga silfver, som det hette —, hvilken beröfvade oss nästan allt det bästa, som guldsmedsyrket under århundraden frambragt, denna är i sina hufvuddrag skildrad i »Sveriges Inre Historia» af H. Forssell, och jag skall endast be att af det rika material, som riksregistratur och räntekammarböcker erbjuda, få fästa uppmärksamheten på några omständigheter, som synas mig peka på, hvar S:t Eriks äldre skrin funnit användning.

Det är då att märka, att genomgående för Gustafs hela kyrko-

* Riksregistraturet, hvarifrån äfven öfriga citat ur Gustafs skrifvelser äro hemtade.

beskattning redan från första början — således innan den protestantiska reformationsidén kan antagas hafva i väsentlig grad påverkat hans handlingssätt — framträder en fullkomlig brist på pietet, på medkänsla för hvad som i andras ögon utgjorde något mera än en materiel dyrbarhet, ett vördadt och heligt minne.

Strax efter sin kröning utsänder Gustaf ett öppet bref angående silfverskatten, der han säger sig för att kunna gälda det lybeckska krigslånet »nödgas borga och läna af kierkior ok klosther», och skulle derför efterses hvad som kunde undvaras »uthaff te clenodier ther finnas Monstrancier, calchar eller *hwath thet helst kan wara»!* Någon hänsyn till de olika föremålens betydelse för den katolska kulten (vi tänka på t. ex. monstransens roll vid gudstjensten!) togs sålunda ej, och ehuru helgonskrin ej särskildt nämnas, var konungens blick nog redan fäst äfven på dem, ty följande år se vi honom skrifva till abedissan i Vadstena kloster och begära af henne, visserligen emot pant af ett kronans län, »alt thet silffuer som qwart ær thet i til Sancte Katharine skriin æmpnat haffden ey aktandes at ther nogot utaff förgyltt ær ffför ty andra kyrker her i rijket haffve latit utgaa til rikssens nytta swa mykit förgylt sölffver som ther ær.»

Detta senare påstående var väl vid denna tid snarast en blott from önskan, afsedd att göra abedissan mera offervillig, men vid slutet af Gustafs regering kunde det med fullt skäl hafva fälts. Att S:t Katharinas skrin (och ej blott, som det af konungens något otydliga ord tyckes framgå, oarbetadt silfver afsedt till ett dylikt), verkligen aflemnats, framgår så väl af ett bref från biskop Brask följande år, deri han varnande skrifver, »at nog vmtall ær kommit bade innanlandz oc vthan om thenne skriin», som af Gustafs svar, att »i vel sielfve vethe hwad kost oc tærning vj i fiord haffde oc vorom för then skyld stelte och nödde at taga samme skrijns sölffver».

Och när sedan den systematiska »uppbörden» af kyrkornas klenoder rigtigt kommit i gång, då det ej längre var fråga om lån utan indragning till kronan, och då de kyrkoreformatoriska skälen äfven starkare göra sig gällande, hvilka massor af »helgedomakar»

omtala ej riksregistratur och räntekammarböcker! Från *en* kyrka, Vexiö, lemnades t. ex. tolf helgedomakar samt relikgömmor i form af hufvud, armar och fötter, och äfven större relikskrin omtalas, såsom S:t Ingrids skrin i Skenninge eller S:t Davids från Munktorps kyrka, hvilket senare vägde 3,008 lod. Ju längre »vederkänningen» af silfret led, dess noggrannare skedde räfsten, delvis under Gustafs personliga ledning, och hans öfvertygelse om kyrkoklenodernas obehöflighet, ja, rent af förderflighet — han skref en gång med afseende härpå (1541), »thessa klenodier hvilka så okristeliga til den sannskyldige Gudens tjeniste til den dag uti kirkerna misbrukade varit» — dref honom att, sedan landets nöd ej längre kräfde dessa skatter, och då de upparbetade silfvergrufvorna *på ett enda godt år* tyckas lemnat lika mycket ädel metall som kyrksilfret under hela hans regering, sjelf öfverföra dem i sin egen skattkammare eller direkt dermed pryda sin gemål, såsom med »ett liteth korsz aff Guldh, hvilket vår kära husfru anammade från Skenninge» eller »ett hierta af Gull med itt gull snöre, hvilkit som hengt hade på Sancti Brinolffs huffud i Schara», för att nu ej tala om alla korkåpeknappar, som användes till drottningens drägter, och messhakar och altarkläden, som sönderskuros till kläder åt de kungliga barnen.

Att Uppsala domkyrka, der skatterna företrädesvis hopat sig, skulle indragas i denna plundring och grundligt tömmas, är naturligt, men då uppgifter saknas, eller åtminstone ännu ej påträffats, om det silfverbelopp som derifrån (liksom från de rika kyrkorna i Strengnäs och Skara samt de flesta kloster) ingick, kan jag endast anföra några speciela fall, hemtade ur riksregistraturet, der dock dylika uppgifter endast undantagsvis påträffas och sålunda *intet* bevisa rörande mängden af det tagna.

Redan 1522 har Gustaf riktat sin uppmärksamhet på rikedomarne i Upsala domkyrka, såsom man finner af ett bref (från rådet) till kapitlet med förebråelser öfver, att kyrkan och klerkeriet intet bidragit till rikets förlossning — »eder erckiebiskop, heter det, ær med then samma hopen som riket förargar» —, och i det öppna bref

af 1523 om silfverskatten, som jag nyss omnämde, är bidraget från Uppsala beräknadt till 400 mark löd. silfver.

Om detta belopp verkligen *då* utkräfts, vet jag ej; det förefaller nästan, som hade domkyrkan gått fri ända till år 1529, ty i ett bref d. å. skrifver Gustaf till Jöns Laurentius i Uppsala och berättar huru »the gode men j allt capitell her i Rikit haffua både i Lincöping Åbo och annerstedz äredh och begåffvadt oss medtt en tiilbörlighen skenk aff kierkernes besta och yppersta klenodier oss till en hielp ther före wij them kerliga tacka» — detta hade väl Gustaf ej skäligen kunnat påpeka, om Uppsala domkyrka redan deltagit i gärden — och han fortsätter, »effther wij haffwe förstått att ther är några clenodier i Wpsala domkirke som oss till slike förberörde wtlegninger aff lettilse well hielpe kunne om ther stode någon Rådt tiil att the kunne stå oss tiil handa besynnerlige ten gulldkalk ther är, som Kirken och gudz tienest them förwthan well oppehålles kunne», så borde nu utverkas, att kapitlet skänkte honom den, men det borde ske med lämpor, så att denna hans förmaning ej hos dem förmärktes.

En annan gång — det är från ett årtionde senare, 1541 — finna vi åter spår af en utaf domkyrkans förnämsta klenoder i Gustafs brefvexling. I en qvittens till Georg Norman uppräknas nemligen bland mycket annat silfver från åtskilliga Upplandskyrkor: »Gulldh 13 marker löd. och sex lod, hvilket han (Norman) anamat hade utaff thet store monstranz i Upsala Domkirke, om prestemotiidh, när han utaff oss, ifrån Swartesjö, tijth förordnader war, ath handla i *the andelige saker*».

Dylika i nutidens ögon kanske ganska verldsliga förhandlingar hade Georg Norman ofta för Gustafs räkning, och då han kunde komma öfver denna monstrans — dômens största materiella dyrbarhet, hvilken är noga beskrifven i ett defekt register öfver kyrkans klenoder 1441 —, så finnes ej minsta anledning antaga, att S:t Eriks skrin skonades. Man kunde kanske häremot invända, att kung Gustaf, trots sin bristande pietet för relikerna af de föga betydande helgonen Katharina, Brynolf, David eller Ingrid etc., sannolikt ej

velat borttaga den graf, som hyste en konung, hvilkens namn och lagar han sjelf varit van att i kritiska tider åberopa.

Men dervid måste man beakta, att S:t Erik försvinner snart nog ur Gustafs försäkringar och upptages i stället af många Gustafs vedersakare såsom en motsats i allt till denne.

Så tillåter sig biskop Brask (1527) att just rörande de kyrkliga angelägenheterna råda, »ath edher nåde værdes för ögonen haffua Sancte Erix fottspår oc fiætth», och Daljunkaren (1528), Gösta Trolle (1531), Thure Jönsson (s. å.) — alla sluta de sina uppviglingsbref mot Gustaf med att befalla folket Gudh och S:t Erik konung och lofva dem (liksom senare, 1543, biskop Magnus i Dackefejden) att få åtnjuta S:t Erichz konungs laagh och friiheter.

Så missbrukadt kan detta namn ej gerna tänkas hafva återhållit Gustaf från att låta det kostbara skrinet vandra samma väg som kyrkans öfriga klenoder, vägen till de kungliga »sölfkamrarne», der ännu efter konungens död tiotal af kistor stodo qvar, fylda med kyrksilfver, förgyldt och oförgyldt och till stor del »brutet».

Att till smycken och dryckeskärl låta omsmida dessa silfver- och guldskatter blef Erik XIV:s sak — att i någon mån ersätta kyrkorna hvad de förlorat blef Johans.

Det synes, som hade hos denne i mångt och mycket eljest så föga sympatiske furste funnits en hög grad af den kärlek och vördnad för det förgångna, hvilken alldeles saknades hos de flesta af hans slägt. När kung Gustaf befalde eller åtminstone blundade för, att grafstenar brändes till kalk för de kungl. nybyggena, eller att kyrkogårdarne tömdes på ben, hvilka sedan användes för saltpeterberedning, så börjar Johan redan som ung att vårda sig om de döda. Så veta vi (af inskriften på Katarinas kista), att det var Johan, *ej* Erik, som vid faderns död lät på nytt kläda och med krona och spira förse sin styfmoders kista, hvilken då stått bisatt i Stockholm i 25 år och börjat förfalla.

Och af denna pietetskänsla gaf han, väl blifven konung, ständiga prof genom de otaliga minnesvårdar han lät uppföra öfver en Magnus Ladulås, Karl Knutsson, Sten Sture och dennes maka — hans

närmaste slägtingar att förtiga —, och när slutligen, såsom Geijer lakoniskt säger, »helgonens aflefvor fingo nya silfverskrin», så böra vi, tror jag, äfven häri se en yttring af denna känsla, dock ej oblandad, ty religiösa motiv medverkade för visso. Grubblande öfver teologiska spörsmål, trängde väl Johan aldrig djupare än till kristendomens former och yttre väsende, men derför led han ock så mycket mera af den protestantiska gudstjenstens kalla nykterhet och sökte i kyrkornas utsmyckning återuppväcka något af hvad som förlorats i rika ceremonier. Härutinnan åtminstone var han ren »papist», såsom ju redan Erik brukat kalla honom, och hans gemål Katarina understödde honom naturligen deri.

Kyrkkärl och prydnader strömma derför under hans regering *från* den kungliga silfverkammaren ut öfver hela landet *till* de plundrade kyrkorna, och de arbeten hans guldsmeder för detta ändamål utförde uppgå nästan i värde till broderns kronor och smycken, hans kredenser och andra prydnader. Främst bland alla dessa Johans gåfvor till kyrkorna stå tvenne relikskrin — S:t Brigittas, det säkerligen materielt dyrbaraste, öfversålladt med ädla stenar, men numera längesedan försvunnet, och såsom vi veta S:t Eriks.

Jag har redan nämnt, att detta skrin aflemnades till Uppsala domkyrka 1580; året förut var det dock färdigt, och Erick Gregersson, som förde räkenskap öfver hvad guldsmederna årligen arbetade till Kongl. Maj:ts behof, har gjort följande för vårt ämne så vigtiga, ehuru i språkligt afseende mindre tillfredsställande anteckning i sin »upbörd» för 1579:*

»Aff hanns Rosenfältth som han wtij thenne näst effter:ne· åhr på arbetadh haff:r som begynner Anno 74 och sädann 75, 76, 77, 78 och nu wtij thetta närvarande åhr 79.

Aff för:ne hans Rosenfältth Leffuereradh Bleff, och war altt öffuer medh sölff, på thenn ene sidonne war thz geedzsadh och påå thenn Andra sidonne wttstungett medh graffstikelenn och samma

---

* De här följande uppgifterna om skrinets förfärdigande etc. äro hemtade ur silfverräkenskaperna i K. slottsarkivet.

sölff som ther på komitth war thet hann giordt haff:r wogh 161 ℔ 14 Lodh 3½ q:tin.»

Hvad det var för något som Rosenfältth här aflemnat har han glömt utskrifva, men fortsätter:

»Änn Blef satt på Sancte Erichz skrinn hvilkett inthz kommer hanss Rosenfältth wedh

Englehuffudh — 11 st:r små, wage 12½ Lodh.

Änn Bleff satt wnnder huartt hörnn på S. Erichz skrinn enn stoor sölffknop, hvilcke Fyre knoppar Mester Willam Boije giordt och förgyllth hadde, samma Fyre knoppar woge — 10 ℔ 1½ lodh.»

Så ofullständig denna beskrifning än synes, torde den vara tillräcklig för att visa, att Hans Rosenfältth är det nuvarande skrinets upphofsman.

Skrinets form,* betingad af det deri förvarade gamla träskrinet, är den redan för de äldre relikskrinen karakteristiska, neml. af en kyrkbyggnad med gafveltak, ehuru här, med undantag af takryttaren, de arkitektoniska detaljerna lemnat rum för en rent ornamental behandling. Dess mått äro: längd 143,7 cm., bredd 45,2 cm., höjd 28,2 cm., takryttarens höjd 40,2 cm. och totalhöjden med kulorna 113,1 cm.

Sjelfva skrinet omgifves af ett graveradt ramstycke, hvilket infattar fem plåtar å hvardera långsidan på kista och lock samt en å hvardera gafveln; dessa senare, liksom ena långsidans å kista och lock jemte hela sockeln, äro graverade (»wttstungett medh graffstikelen», såsom Gregersson uttryckte sig), medan deremot den andra långsidans plåtar å kista och lock äro etsade (»geedzsadh»). ** I hörnen äro fästa 20 cm. höga englagestalter med glorior och knäppta händer, och mindre dylika täcka fogarna mellan långsidans plåtar; på midten af skrinets gaflar samt långsidornas mellersta plåtar äro anbragta gjutna och ciselerade cherubhufvud, och mindre dy-

---

* Det är afbildadt å Mönsteralbumets pl. 1 och 2, dit vi hänvisa.

** Vid någon lagning i senare tid hafva 2:ne af lockets plåtar blifvit förvexlade, så att en etsad förekommer bland de graverade och tvärtom. Från skrinets förfärdigande daterar sig åter, att en del af sockeln har gravyren upp- och nedvänd.

lika i olika former pryda sockeln och flere af sidoplåtarne. De plåtar, som omgifva midtplåten å såväl skrin som lock, äro dock (ursprungligen) prydda med små gjutna, ciselerade medaljonger, framställande evangelisterna (fig. 2 och 3). Locket omgifves af en krönande genombruten list, numera mycket skadad, och hvardera gafveln har afslutats med ett litet krucifix, som dock nu saknas,* liksom flere af cherubhufvudena; att några af dessa »ej kommo Hans Rosenfältth vid» hafva vi ofvan sett, och troligen menas dermed några med utbredda vingar, hvilka äro af ett helt annat och underlägset arbete. Takryttaren är åttkantig med sockel, lif och spira,

Fig. 2.

Fig. 3.

hvilken senare är fjellikt ciselerad, medan lifvet prydes af ett rundbågigt galleri. Att detta relikskrin försetts med takryttare är visserligen intet för detsamma enastående, men det är ju ej otänkbart, att Johan, med sin verkliga mani för anbringande af torn och spiror på alla kyrkor och slott, sjelf härvid inspirerat guldsmeden och, såsom ofta vid sina byggnadsföretag, kanske »på ett stycke papier uttkastet» detsamma.

Äfven en detalj i orneringen för våra tankar till Johan, neml. det ornament, som fyller de etsade plåtarne (fig. 4). Detta, ett bandmönster, utfyldt af mer eller mindre rika stiliserade växtmotif, eller de s. k. *moriskerna,* veta vi, att Johan anbefalde sina bygg-

---

* De kunna ännu ses å afbildningen i Peringskiölds o. a. a.

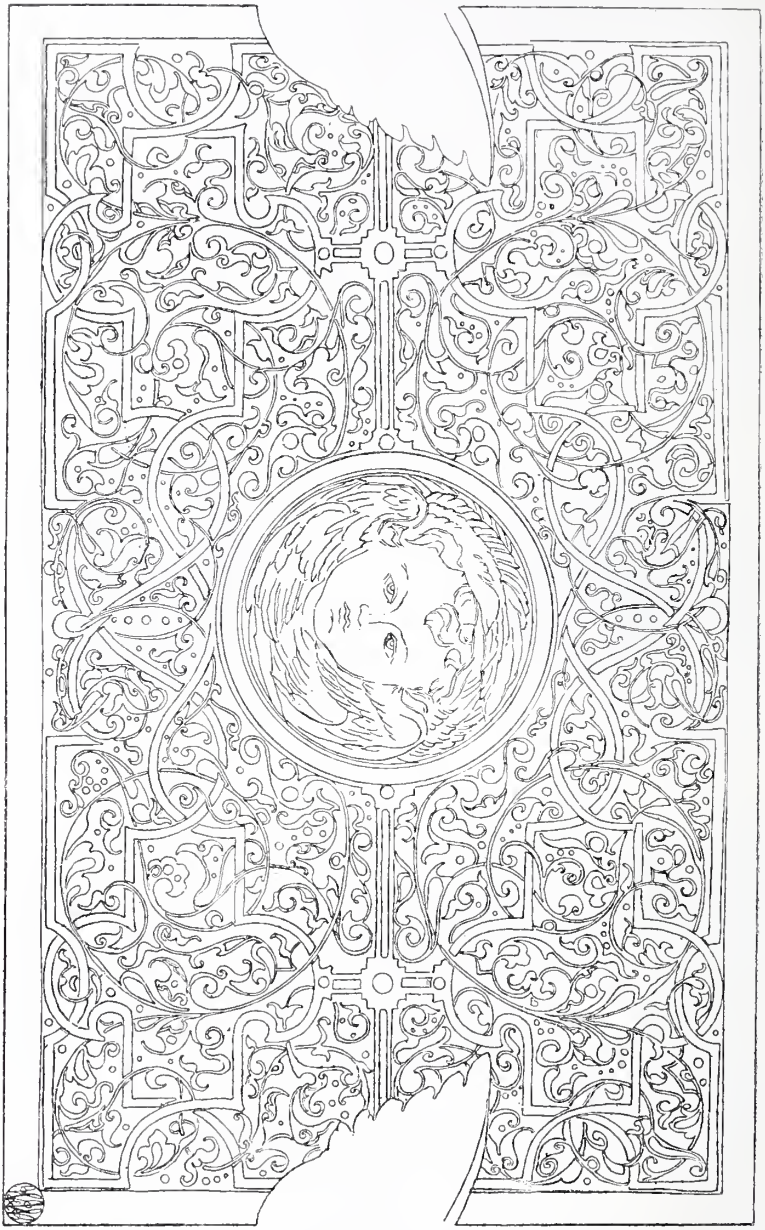

Fig. 4.

mästare att använda vid några gemaks dekorering i Uppsala slott, och att det varit särskildt omtyckt af konungen kunna vi f. ö. se utaf de på liknande sätt ornerade rustningar, tre till antalet, hvilka förvaras i K. Lifrustkammaren och enl. senaste undersökningar tyckas datera sig från Johan III:s tid.* De etsade plåtarne äro hvarandra ej alldeles lika; den här afbildade, i midten på takets ena sida, är den rikaste och mest konstnärliga, medan de öfriga, som uppträda i fem något skiftande former, äro mera nyktra och erinra närmast om den tidens många mönsterblad. Sjelfva detta motiv, moreskerna, är som bekant lånadt från Orienten och torde spridts bland guldsmeder och gravörer förnämligast genom Rudolph Wyssenbachs ornamentsblad (1549).**

De graverade plåtarne (fig. 5) äro deremot alla lika, med den inskränkning som betingas af lockets mindre höjd, och återge ett på 1500-talets slut vanligt, här särdeles vackert utarbetadt cartouch-ornament.

Johans direkta inverkan på skrinets form och dekorering är ju emellertid blott ett antagande, medan vi deremot kunna bestämdt påvisa hans intresse för arbetets fortgång i anteckningarna om det silfver som »aff Kongl. Maij:tts egenn Konungl. personn» då och då utlemnades till guldsmeden för att användas till skrinet.

För de sex år (1574—79), som åtgingo till dettas förfärdigande, saknas tyvärr specialräkenskaper öfver mottaget och utlemnadt silfver under de två första åren. Under de följande levererades emellertid till Hans Rosenfältth 142 ℔ $5^1/_2$ lod $2^1/_2$ qv:n samt till Willam Boy, som gjorde kulorna, 12 ℔ 5 lod.

Då dessa senare färdiga vågo 10 ℔ $1^1/_2$ lod, och skrinet, utom dessa, 161 ℔ 14 lod $3^1/_2$ qv:n, så tyckes ju den silfvermängd som förarbetats under åren 74 och 75 ej kunnat vara så serdeles betydande, nemligen omkring 20 ℔.

---

* Vi syfta här på rustningarna n:r 12—14 i Lifrustkammarens vägledning. Den förstnämda med utpräglad moresk-ornering hänföres der till Erik XIV; de senare äro nästan med säkerhet Johans. För rustningar är denna ornering ytterst ovanlig.

** Angående dessa ornament se: Peter Flötner nach seinen Handzeichnungen und Holzschnitten von J. Reimers. München 1890.

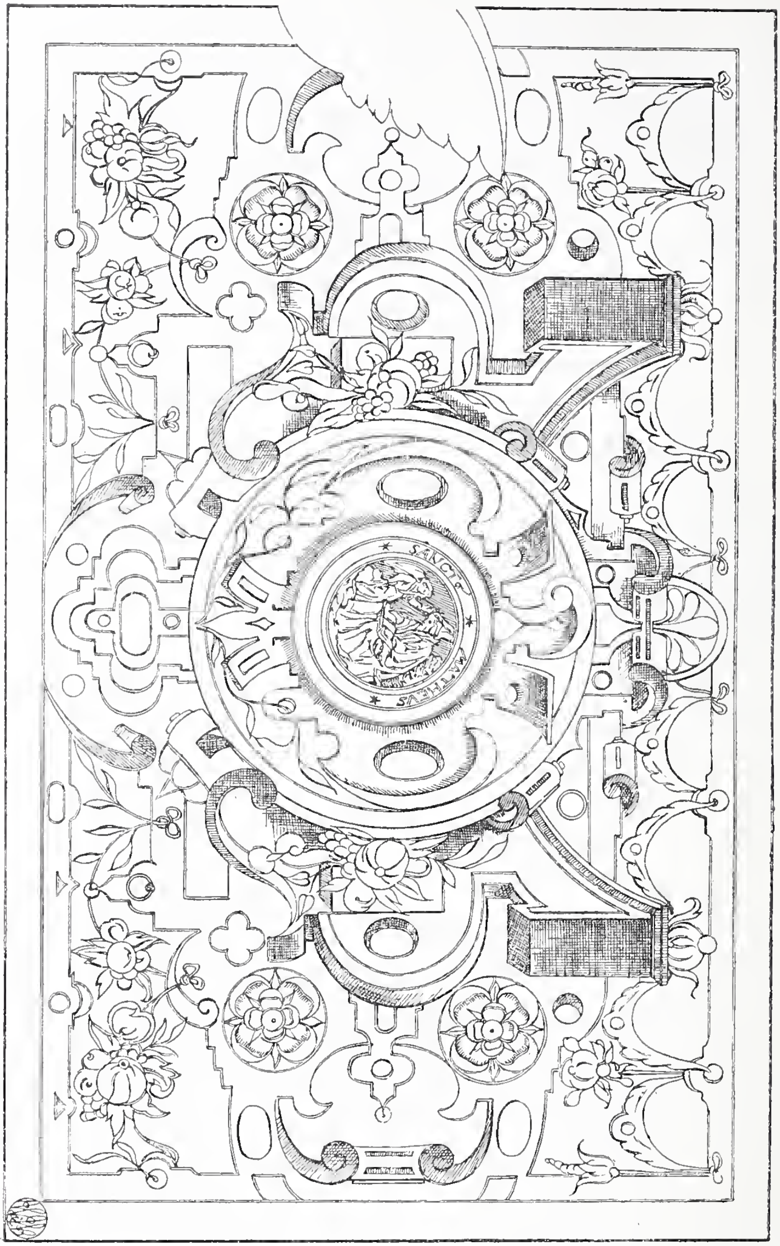

Fig 5

Detta är så till vida af intresse, som det bevisar, att ett äldre skrin ej härvid funnits till omarbetning, och då vi i uppbörden för 1576 läsa »Bleff Funnet wtij een lådha som Sancte Erichz skrinn stodh wtij ijbland höedt Enn spira wogh — 12 lodh», så menas tydligen härmed det inre träskrinet, omkring hvilket det nya silfverfodret gjordes, och »spiran» (af den ringa vigten att döma ej hvad vi nu egentligen mena med en spira, utan en fial eller dylikt) skulle ju kunna tänkas vara en vid silfverräfsten bortglömd bit af det gamla skrinot. Det silfver, som Rosenfältth och Boy mottogo, var alltsammans bergsilfver (ej något »brutet»), och deraf lemnade Johan personligen 15 marker och 15 lod utom 15 st. cherubhufvud, medan nästan allt det öfriga skänktes af drottning Katarina; och af de 319 gyllen, utom 8 rosen-nobler och 17 dubbeldukater, som till skrinets förgyllning lemnades till myntmästaren Gilius Koitz, voro 64 gyllen, 2 rosen-nobler och 4 dubbeldukater likaledes en gåfva af drottningen.

Om de öfriga kostnaderna för skrinet lemna räkenskaperna endast spridda upplysningar, såsom att Rosenfällth »uti försträckning påå sitt Arbette pro Anno 1576» erhöll en tunna lax om 8 daler, samt under första halfåret 1577 det ej obetydliga beloppet af 62 daler, af hvilka drottningen lemnade 30 (af resten utgjordes 14 af klippingsmynt), jemte en oxe om 8 daler och 16 tunnor malt samt 4 d:o råg.

Hur stor Rosenfällths verkliga lön varit, framgår ju dock ej häraf, och jag kan blott såsom en jemförelse nämna, att han år 1559 i arbetslön uppbar 831$^1/_2$ mark. På den tiden — 1558 är det första år jag funnit honom upptagen bland guldsmederna — var han väl ännu en ung och kanske obetydlig »embetsman», såsom de då kallades, och hans arbete inskränkte sig enligt räkningarna till lagningar af knifvar och bälten, hvarjemte han tillverkade några nya dylika samt drog silfver- och guld-tråd åt de unga prinsessorna. Äfven under Erik XIV:s regering påträffa vi honom såsom tillverkande »förgylda svärdstaskor» etc., men han har väl knappast räknats till de förnämste guldsmederna på denna tid, en Hans Beiier, Petter v. Weiden, Hans Heidenrik m. fl.

Något arbete af Rosenfällth under Johans tid, före skrinets påbörjande, känner jag ej, men år 1575 aflemnade han tolf st. tallrikar, graverade med riksvapnet och Johans namnchiffer, samt en kalk med patén, och 1581 likaledes tallrikar och knifskaft, hvarjemte han detta år äfven hjelpte Hanns Trusonn med att infatta ädla stenar och göra englar etc. till S:t Brigittas skrin, som nu var färdigt att lemnas till Vadstena kloster.

Af de öfriga konstnärer, som arbetade på Eriks skrin, var det myntmästaren Gilius Koitz, som verkstälde förgyllningen; denne var onekligen Johans förnämste guldarbetare, och förteckningen öfver hans tillverkning för konungens behof åren 1571—85, omfattande allt tänkbart från kronor, spiror och riksäplen till glasögon, kammar och borstar, upptager ett tjockt qvartband.

De små englahufvudena, som ej kommo Rosenfällth vid, äro kanske utförda af Anthony de Kroch, som 1576 inlemnade ett antal dylika, och kulorna slutligen tillverkades af ingen mindre än Willam Boy. Denne, som är bäst känd af alla Johans konstnärer, var skulptör och arkitekt *, och här finna vi således en ny sida hos honom — guldsmedens. Men den tidens skulptörer brukade ju sjelfva gjuta och drifva metall, och att han ej var så van vid sjelfva silfver-beredningen se vi af räkenskaper, der han, då bergsilfver såsom vanligt utlemnades, begärde, att det först skulle »tillskickas» till verksilfver (d. v. s. tillsättas med nöd. koppar) hos myntmästaren, hvilket ock skedde. Åt Willam Boy uppdrog Johan emellertid ännu ett arbete i sammanhang med S:t Eriks skrin, nemligen det nya marmorskrank, i hvilket skrinet, såsom vi minnas Peringskiöld berättar, nedsattes. Detta utfördes nemligen af Boy, men blef färdigt först 1588, således åtta år efter skrinets högtidliga öfverförande till domkyrkan. Af Scheffers beskrifning samt Peringskiölds afbildning veta vi, att detta s. k. »skrank» hade fot, hörnpilastrar och tak (å hvilket senare voro skulpterade sköldar med lejon och »tre kronor») af marmor samt väggar af jerngaller, desamma som ännu i dag finnas i behåll, men då prydda med färger och förgyllning.

* Guillaume Boyen par M. E. Eichhorn et M. H. Odelberg. Bruxelles 1872.

Äfven den stora, gyllene kronan, som skulle hänga öfver skrinet, lät vänta på sig och afleveverades först 1584 i Februari månad; den vägde 50 ℔ och var, i likhet med kronan och alla silfverprydnaderna på Katarina Jagellonicas graf, utförd af Gilius Koitz.

Vid 1500-talets slut stod sålunda S:t Eriks graf lika rikt prydd som på Sten Stures och Jacob Ulfsons tid; dess prakt syntes till och med farlig i de mäns ögon, som på Uppsala möte 1593 åter befäste reformationen och med ett streck utplånade alla Johans liturgiska svärmerier. I protokollet öfver detta möte den 7 Mars säges nemligen: Derefter förhandlades om några 'liturgiska requisita', hvilka enstämmigt förkastades — — —. S:t Eriks reliker, som med stor prakt voro uppstälda vid domkyrkans högaltare, *der de till äfventyrs kunde locka till tillbedjan,* borde bortflyttas och annorstädes *afsides* nedsättas.

Denna af ett kanske allt för stort protestantiskt nit planlagda flyttning blef dock ej då verkstäld, ty skrinet stod orubbadt qvar i öfver hundra år; kanske fann man, att någon tillbedjan af S:t Erik ej längre var att befara, och att glömskan hos den stora hopen lägrade sig öfver hans minne lika fullständigt på denna plats som på någon mera undanskymd. Att emellertid sjelfva skrinet under 1600-talet varit utsatt för något slags våld, tyckes dock framgå af ett inventarium af 1693 * (det äldsta från modern tid, der skrinet upptages), der särskildt locket antecknas som så bristfälligt, att knappast ensamt tidens tand kunnat åstadkomma dess skador. Det följande århundradet ingick med en fullständig förödelse af nästan hela dômen, nemligen eldsvådan den 16 Maj 1702. Anteckningar i margen och på mellanblad till ofvannämda inventarium berätta, att S:t Eriks tafla bl. a. var uppbränd, men skrinet och kronan behållna jemte jerngallret, hvars ena lås dock var skadadt, men »sjelfva marmorn af denna graf ganska illa medfaren, så att han snart vid anröring faller sönder». Trots det bristfälliga skick, i hvilket marmorkuren befann sig, har man förunderligt nog låtit skrinet stå qvar på detta

* Nödiga afskrifter ur Uppsala domkyrkas samt rådhusrätts arkiver hafva för förf. räkning benäget utförts af herr Carl Kjellberg.

sätt under den reparation af kyrkan, som påkallades af branden. Resultatet häraf lät ej länge vänta på sig; det dyrbara materialet lockade till tjufnad, ock endast en lycklig slump räddade skrinet från fullständig förstöring.

Ur de rättegångshandlingar, som i detta ärende föreligga och hvilka hittills hvilat obeaktade i Uppsala rådhusarkiv, skall jag be att få anföra några för skrinets historia ej alldeles ovigtiga och för tiden särdeles karakteristiska drag.

Dagen före midsommaraftonen år 1709 hade kyrkvaktaren och klockaren löfvat kyrkan till högtiden och sedan hvar för sig gått hem, då klockaren vid 9-tiden på aftonen beslöt återvända och försäkra sig om, att alla dörrar voro väl tillstängda. Han fick då se en vid restaureringsarbetet använd stenhuggare Anders Staffansson — hvilken han någon timme förut påträffat hos borgaren Daniel Johansson, der han (St—n) rökte en pipa tobak och söp en sup bränvin — nu stå framme vid S:t Eriks kista, men i detsamma krypa bakom högaltaret; klockaren låtsade då gå ut, men smög sig tillbaka in igen och fick då efter vid pass 1/4 timme se Staffansson komma fram »och begynna medh makt att arbeta och bryta på kistan medh ett Jern». Sedan klockaren betänkt sig, om han skulle »våga sig att allena gå till honom», fattade han mod, grep tjufven, som förresten godvilligt följde med, hvarefter borgmästaren tog saken om händer.

Af protokollen öfver ransakningen, som fortgick under 12 dager fr. o. m. den 25 Juni till den 9 Augusti, framgår, att Staffansson två gånger förut samma år — första gången vid påsktiden — från Eriks kista bortbrutit silfver, enligt hans uppgift 15 st. små englar och en bit af 1 1/2 qvarters längd, hvilket han bortsålt till olika personer. Tjufnaden hade föröfvats medan han var och arbetade i kyrkan, och sista gången, då han tack vare klockaren ej fick något silfver med sig, hade han krupit in genom ett fönster på södra sidan, som stod under reparation.

Domen blef efter tidens sed ej synnerligen mild. Brottet hade begåtts, säges deri, »der likvisst han, allenast seendes på den öfwer

hängande förgylda kongl. Cronan, kunnat till dett ringaste hafft en påminelse att een sådan Konungslig graff icke borde spolieras, utan wördas och i högsta ähra hållas» — —, »och alt derföre dömmer denne Rätten honom Anders Staffson böra — — — hänga i galgen och ringast förtjent lifzstraffett, warandes detta crimen — uthi gudz huus och serdeles på en Kongl. graf föröfwatt — qvalificatum som wäl förtient något annat straff och plåga för än lifzstraffet på följde, att andra må så myckett större sky haffwa att röra och stiela Konungars griffter och likkistor».

Domen underställdes hofrättens pröfning och fastställdes; en ny galge uppfördes, och den 2 Dec. s. å. befallde Landshöfdingsembetet, att executionen nästa måndag skulle ega rum.

S:t Eriks skrin var emellertid räddadt, men — starkt spolieradt — tyckes det *väl* varit i behof af omvårdnad, och inemot 20 år senare (det var d. 1 Aug. 1727) föreslog verkligen rådman Frediani i domkyrkorådet, »att S:t Eriks kista får ett omslag af bräder, så framt icke något af henne skall förfaras, emedan samma kista är nog murken och bräckel», hvilket sysslomannen fick i uppdrag att utföra. Några år senare (1732) gjordes en ny påminnelse, denna gång af Doktor Djurberg, som föreslog, »at the lösa silfverstycken, som äro affalne och höra til konung Gustafs och S:t Erics kistor skola samlas och komma på sina kistor tillbaka igen. Hwilket af de andra hölls för wara wäl påmint, och aldeles nödvändigt».

Hur nödvändigt det än föreföll, vidtogs dock ingen åtgärd, ty följande år »taltes åter om thet lösa silfret, att någon Guldsmed anlijtas måtte att tillse, hvilka stycken höra til S. Erics kista, på thet the måtte återfästas och insättjas, då sedan det öfriga silfwret kunde försäljas». Det mera praktiska än försynta förslag, hvari detta tal utmynnar, tyckes hafva tilltalat domkyrkorådet, ty följande året beslöts, »att thet gamla och obrukeliga kyrckjans silfver skall genom en offentl. auktion till the mästbjudande försäljas, at ther med gjöra Bildhuggaren Precht betalt». Med det gamla, obrukliga silfret menades, att döma af 1733 års inventarium, en del ornament etc., hörande till åtskilliga kistor och förvarade i ett svart skrin; med un-

dantag af »en förgyld bild» samt en dito silfverlist, hvilka ansågos höra till Eriks skrin, blef nu detta, om en vigt af 256½ lod, försåldt. Troligen ingick deri åtskilligt, som verkligen hörde till Eriks skrin, men de flesta lösa styckena förvarades in i sjelfva kistan, och 1760 beslöts, att dessa skulle fastsättas, och skrinet äntligen lagas till dess bristfälligheter. År 1762 var detta verkligen åtminstone till en del verkstäldt; men inuti skrinet låg alltjemt »ett krucifix af silfver» (det ena af dem som prydt gaflarna), och hvarje inventarium upptar detsamma till 1829, då det är försvunnet; vi kunna dock ana, hvart det tagit vägen, ty 1828 förfärdigades ett par stora silfverljusstakar, hvartill åtskilligt äldre silfver användes, såsom kronan ur Katarina Jagellonicas grafkor, riksäple, crucifix etc.

Lagningen af skrinet har förresten lemnat mycket öfrigt att önska, ty såväl 1790 som 1812 års inventarier tala redan om skrinet såsom bristfälligt och tarfvande reparation, en af englabilderna förvarades i sakristian ett. Om eller när detta lagats i senare tid, vet jag ej.

Medan dessa restaurationsplaner sysselsatte domkapitlet, stod skrinet qvar på sin gamla plats, tills det utaf Precht förfärdigade nya altaret skulle uppsättas, då äfven golfvet i högkoret höjdes.* S:t Eriks skrin flyttades emellertid med anledning häraf till Katarina Jagellonicas grafkor, der det förvarades i ett särskildt »foder», medan »jerngallerna, inom hvilka det tilförene stådt», lågo i norra chorgången. Ehuruväl emellertid »Kiyrkiorådet, redan 1739, höldt anständigt och tillbörligt wara, at Konung Eric IX Lijkkista —, —, nu åter måtte frami hög-choret strax vid altaret på en wacker och dertill gjord marmorfot, såsom ett värdigt monument af Sveriges äldsta Christna Konungar, upsatt warda», hvarom rådman Kyronius lofvade försorg draga, så uppsköts härmed ända till 1762. Den 11 Januari detta år blef det nemligen »uti Högw. Herr Presid. Landshöfding och Ridd. Liljenbergs, Domkyrkorådets samt mycket annat förnämt folks öfvervaro flyttadt på thet ställe vid altaret, som af höga vederbörande

* Det var detta altare, för hvilket kostnaden uppgick till 60,000 dr. k:mynt, som förra året fick vika för det Hoffman-Zettervallska.

ther till utsedt blifvit och till thes bättre conservation inom ett med mycken kåstnad gjordt och nyligen förgylt jerngaller uppstält».

Den myckna kostnad, som här framhålles, torde dock ej varit så synnerligen betungande, ty jerngallret, hvilket finnes ännu idag, är detsamma, som förfärdigades under Johan III:s tid och länge låg i norra chorgången, fast marmortakets och pilastrarnes borttagande naturligen nödvändiggjort vissa ändringar.

Kronan, som förut hängt öfver skrinets gamla plats, låg qvar i sakristian åtminstone ännu 1773, men befinnes vara uppsatt i 1829 års inventarium.

I den framställning, som här lemnas af de öden S:t Eriks skrin under de förflutna seklerna genomgått, torde dess fordom så högt skattade inehåll ej helt och hållet kunna förbigås med tystnad. Rörande sjelfva relikerna kunna vi inskränka oss till att nämna, det skrinet under medeltiden flere gånger öppnades, vanligen för att derur med vederbörligt tillstånd uttaga något mindre stycke af S:t Eriks qvarlefvor, hvilka sedan skänktes till kyrkor inom och utom landet. Första gången skedde detta, så vidt vi veta, år 1303 och då på Hertig Eriks begäran; öfriga tillfällen torde här kunna förbigås, då vi endast erinra oss, att skrinets innehåll troligen redan under 1600 talet och säkert under hela 1700 talet ofta visades för att tillfredsställa en vulgär nyfikenhet. Att äfven då några stycken af helgonets ben blifvit borttagna, är mer än troligt, och särskildt lär Gustaf III på sin resa till Aachen 1780 hafva medfört bitar af S:t Eriks (och Britas) reliker, förvarade »uti en magnifique guldask, arbetad af Suther, med mycket allegoriska figurer ornerad».* Hvar denna gåfva hamnade, vet man ej. För att utröna äktheten af de qvarvarande relikerna granskades dessa af Professor J. G. Acrel år 1781, och uppsattes häröfver en vidlyftig redogörelse.

Af större intresse för oss äro tvenne föremål, ett tygstycke och en krona, som numer förvaras i skrinet. Det förra** är en urblekt

---

* Dagboksanteckningar, förda vid Gustaf III:s hof af friherre C. J. Ehrensvärd. E. W. Montan. Stockholm, 1878.

** Afbildadt i årets Mönsteralbum, Pl. 3.

väfnad af silke, återgifvande ett strängt stiliseradt växtmönster med parvis stälda gripar och påfåglar, hvilka senare, som bekant, under den tidigare medeltiden ofta användes att symbolisera odödligheten. Att denna väfnad är ett under lifliga arabiska reminiscenser utfördt sicilianskt arbete, är säkert; svårare torde vara att bestämdt angifva dess ålder.

Uti Aachens domkyrkoskatt förvaras en med den ifrågavarande i hufvudsak öfverensstämmande väfnad*, hvars mönster i rosa och guld på grön botten, dock i vissa detaljer onekligen är mera bundet af den arabiska förebilden och sålunda tyckes vara något äldre. Äfven för denna saknas noggrann tidsbestämning, men torde den datera sig från slutet af 1200 talet, och kan den i S:t Eriks skrin förvarade sålunda antagas vara från 1300 talet. Huru den kommit att förvaras tillsammans med relikerna, veta vi ej. Sannolikt har den ursprungligen beklädt det inre träskrinet; åtminstone användes den härtill på Scheffers tid, då den höljde skrinet utan och innan samt i hörn och sömmar var prydd med guldväfda band.

Hvad det andra föremålet i skrinet, nemligen kronan, beträffar, tillskrifves denna S:t Erik, och, äfven om, såsom vi skola se, detta antagande ej kan sägas vara tillfredsställande bestyrkt, finnas ej något hinder att hänföra den till tiden för Eriks regering. Dess form och utseende** — ett ringformigt band, bestående af flere sammannitade förgylda kopparskifvor med infattade (oäkta) stenar — är nemligen identisk med den vi känna från kronorna å 1100 talets emaljerade krucifix.

Första gången den omnämnes är dock hos Scheffer***, som för öfrigt ej upptager frågan, om den verkligen tillhört S:t Erik utan endast filosoferar öfver, om den burits om armen, halsen eller hufvudet, och ännu på Peringskiölds tid tyckes man hafva haft en dunkel aning om, att den ej ursprungligen hörde till skrinet, ty den

* Mélanges d'archéologie par Charles Cahier et Arthur Martin. II vol. pl. XIII och XIV.

** Kronan är afbildad hos Peringskiöld, o. a. a. s. 52, i H. Hildebrands Sveriges medeltid, del. 2, s. 13, och i Sveriges Historia, del. 1, sid. 389.

*** O. a. a., s. 180—81.

samvetsgranne forskaren säger: »Med benen *skal* (ifrågavarande krona) i Gamla Upsala Kyrkio vara funnen —, —, —, och här i skrinet *nu* förvarad». Man hade, såsom framgår af 1693 års inventarium, till Eriks skrin samlat alla möjliga reliker från under reformationen rifna altaren i domkyrkan, och vid denna tid har man säkerligen ej dragit i betänkande att dit inlägga äfven denna krona, om den af en eller annan orsak ansågs lämpligen kunna hänföras till S:t Erik. Skulle nemligen kronan verkligen ursprungligen prydt hans reliker kunde man väntat, att, om ej »S:t Erichs lefverne», hvilken dock omnämner hans hårkläde (tagelskjorta) såsom befintligt i Uppsala domkyrka, så åtminstone något af protokollen öfver skrinets öppnande hade omnämnt densamma.*) Detta är, som sagdt, ej förhållandet, och något bevis för dess autentiskhet torde väl ej kunna framdragas. Utan att dervid fästa alltför stor vigt, torde man i detta afseende böra erinra sig en anteckning af den mångfrestande antiqvarien Johan Bureus. För den 14 Maj 1623 har han nemligen nedskrifvit: **) »9 pom. nyie tidend(er) om kronan i Gambl Vps.» och för följande dag: »War jagh och her Jon til gamle Vpsala at se thesaur. invent». Detta gåtfulla yttrande skulle, synes det oss, ej utan skäl kunna hänföras till hvad som numer med häfdens rätt kallas S:t Eriks krona.

Men jag återvänder till skrinet för att redogöra för dess sista förflyttning; denna påkallades af kyrkans år 1885 påbörjade restaurering, då skrinet fann en säker förvaringsplats i kyrkans s. k. klädkammare, tills det i närvaro af H. M. Konungen den 2 November 1892 åter utflyttades och uppstäldes, *ej* på dess gamla plats, utan bakom högaltaret »på gången under theras fötter, som thär fordom i Påskoveckan sungo versen», som Peringskiöld benämnar denna plats.

Så gick då Uppsala mötes beslut om skrinets förflyttning ur den gudstjenst-besökande allmänhetens åsyn i fullbordan ett år före

---

* Att dylika prydnader, hvilka någongång förvarades uti relikskrin, antecknades vid de besigtningar som anställdes, framgår t. ex. af protokollet vid öppnandet af S:t Albans skrin 1129. Se Helgenskrinene i S:t Knuds Kirke af A. D. Jörgensen. Kjøbenhavn 1887, s. 132.

** Samlaren, B. IV. Anteckningar af Johannes Thomæ Bureus, s. 79.

den högtid, som firades till mötets trehundraårsminne; men äfven om vi ej känna de skäl, som härvid gjort sig gällande — säkert är dock, att de ej voro desamma som tala ur 1593 års protokoll; är det ej troligt, att man blott velat flytta S:t Eriks graf närmare Gustaf Vasas; att man velat säga: den graf, öfver hvilken dômen vuxit upp, inrymmer ej för oss svenskar ett blott helgon, utan vår äldsta historias störste konung, och som sådan har den sin gifna plats gentemot den, som innesluter vår nyare historias främsta namn, Gustaf Wasa; ty hvad skalden i våra dagar sagt om denne senare, det gäller med vida större rätt för S:t Erik: I häfden det första bladet *hans* anlete bär.

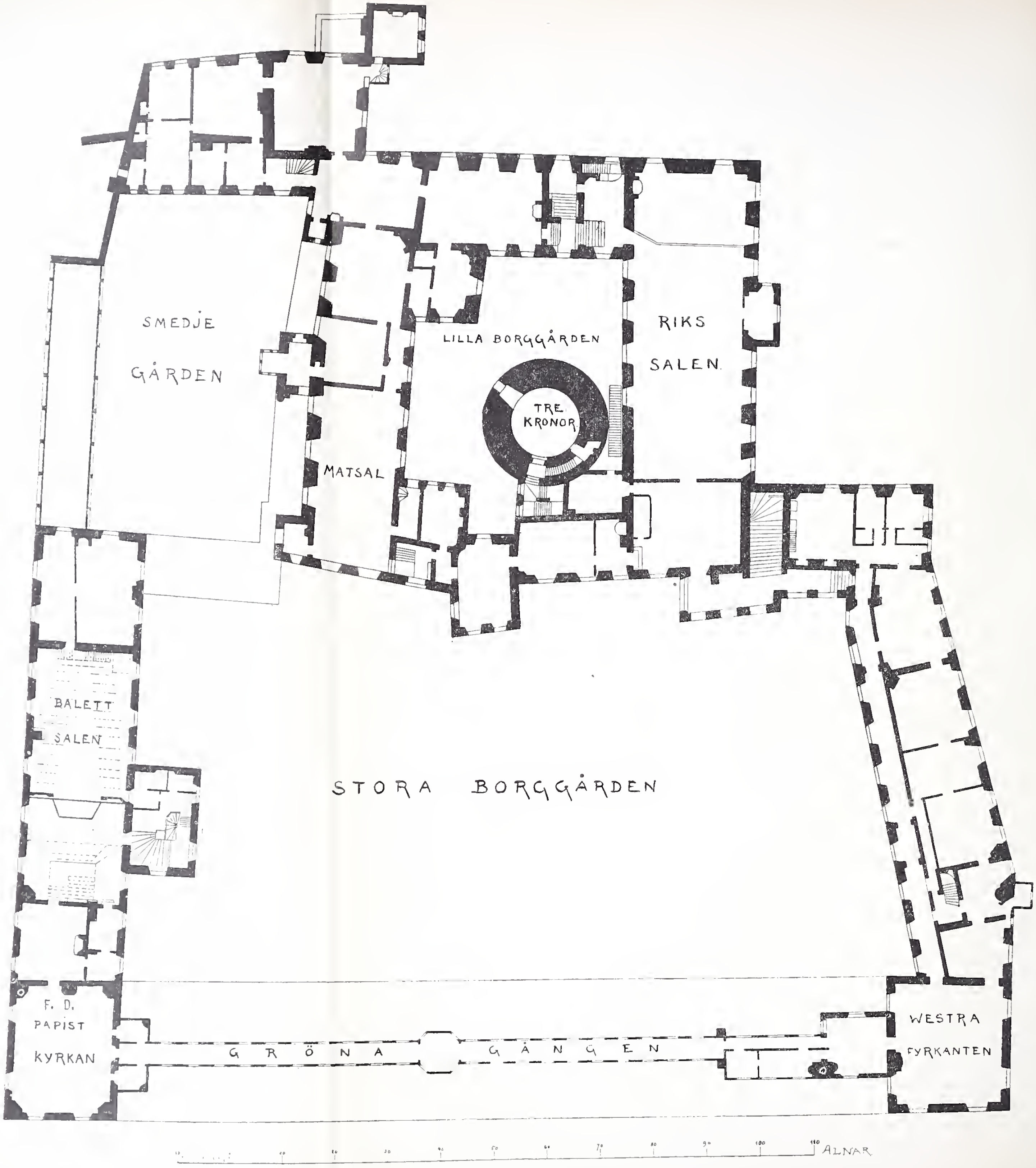

Plan af Slottet »Tre Kronor». Medio af 1600-talet.

Om Bollhusen i Stockholm samt teater- och balett-anordningar vid svenska hofvet under 1600-talet.

Af

E. Jacobsson.

Under 1600-talet var det egentligen två lokaler, de båda bollhusen, der den dramatiska konsten fann en fristad, och der såväl utländske som svenske skådespelaro med vexlande framgång uppträdde. Det mindre bollhuset såldes år 1725 till finska församlingen, och det stora bollhuset skattade åt förgängelsen 1793, när Slottsbacken ordnades i samband med förberedelserna för obeliskens uppresande.

Då emellertid uppgifterna angående dessa båda byggnader äro sväfvande och i vissa delar afgjordt vilseledande, vill jag med stöd af anteckningar från handlingar och räkenskaper i korthet redogöra för deras uppkomst och öden.

Vid den regelbundna södra gränslinien af det gamla slottet Tre kronor, utanför det nuvarande Kungl. Slottets södra façade, funnos i äldre tider närmast Storkyrkan den gamla vallgrafven, i fortsättning deraf den s. k. Lejongården samt vidare åt Skeppsbron en låg byggnad, kallad Svarfvareverkstaden. Förbi dessa ledde från Skeppsbron en smal gata, mot staden begränsad af en mur, belägen ett godt stycke inpå våra dagars Slottsbacke, med hvilket namn redan

då nyssnämnda gata betecknades. Mellan nuvarande Bollhusgränd, Indebetouska huset och Slottsbacken låg en af nämnda mur innesluten, till slottet hörande trädgård, som, att döma af derför utbetalade medel, antagligen varit både prydligt ordnad och väl underhållen. Å denna inhägnade plats lät drottning Maria Eleonora år 1625 lägga grunden till ett lusthus, hvilket under näst påföljande år uppfördes. Af 1626 års slottsbok, hvaraf dock första delen saknas, inhemtas, att i början af okt. utbetalades diverse belopp till »timbermen, som hafwa täljt bielkar till Hennes M:tz Dråtningens Huus på Slåtzbacken», och derefter kunna vi steg för steg följa arbetet på nämnda hus. Taklaget afslutades i Oktober 1626, och våningen inreddes i Januari 1627. Denna intill Öfverståthållarehuset angränsande byggnad, hvars gafvel vetter mot Slottsbacken, finnes ännu till det mesta i sitt ursprungliga skick och begagnas till bostad åt finska församlingens tjenstemän.

Under 1626 års höst upptaga räkenskaperna en ny rubrik, nemligen »till Hållendske Embetzfolket (handtverkare) som arbetat till ett Balunehus i trägården på Slåtzbacken». Hvad betyder egentligen Balune? Det är helt enkelt en af de främmande arbetarne gjord kombination af franska ordet paume (då stafvadt paulme) och det tyska Ballhaus, hvilken förvrängning så bitit sig fast, att ännu efter ett tjugotal år kallas i räkenskaperna Bollhuset någon gång för Balunehus, dock oftare Balhusset. Sitt rätta namn får det behålla såväl i Kammararkivets journaler som i ett af Gustaf Adolf den 3 Maj 1627 från Elfsnabben skrifvet bref till stenhuggaren Johan de Flouge vid Delie på Öland med beställning af 3,724 stycken öländsk fotsten för att användas till det under byggnad varande Bollhuset i Stockholm. Som vanligt vid arbeten för kungliga personers, liksom äfven för högre militärers räkning, utfördes de gröfre göromålen af militärkommenderingar mot en mycket ringa dagspenning. Vid Balunehuset utgjordes arbetsstyrkan under Juni månad 1627 af »en Lieutenant, en Feltvebel, två Corporaler, en trumslagare och sextiofem giemene». Rastlöst fortgår arbetet under hela sommaren, och redan i oktober s. å. täckes taket. Den enkla in-

redningen, en enda stor odekorerad sal, lärer icke hafva tagit någon större yrkesskicklighet i anspråk, men af journalen inhemtas, att marmorplattor varit använda till golf samt att fönsterinfattningar och lister voro af sten; till gafveln »har Johan Tijsen arbetat 3 Påttor (krukor), och Johan Dirichson svarfvade 9 knappar». I räkenskaperna förekommer bland andra intressanta uppgifter, att i Dec. 1627 »åt Målarne som hafwe Swarttet Balhuset 8 daler och för färga till Gallerij i Balhusetet 11 daler». Detta bollhus stäldes under uppsigt af en bollmästare Georg Sippel (enligt egen uppgift gammal trotjenare vid hofvet ända sedan drottning Christinas d. ä. tid), hvilken skulle tillse ordningen och anskaffa skickliga instruktörer eller, som de kallades, marcheurer, för att exercera pager och lakejer. Affärerna gingo emellertid så dåligt, att Sippel upprepade gånger beklagade sin nöd och anhöll att få sina vilkor förbättrade, erbjudande sig »ej allenast att bibehålla det kongl. Bollhuset i dess byggnad och esse utan äfven att förse K. M:st och hofvet med goda baletter». Med anledning häraf förärade drottning Christina åt Sippel i Januari 1648 den staten tillhöriga platsen med åbyggnader. Derjemte åtnjöt han särskild ersättning exempelvis »för det pagierna hafva sigh uti Bålhuset exercerat för åhr 1650 bekommit 711 daler», och vid en sluträkning hade summan för pagernas och lakejernas exercis vuxit till flera tusen daler. Till inkomsternas förökande anstäldes offentliga baler och fester, der kort, tärningar och andra spel jemväl förekommo. Enligt 1647 års slottsinventarium äro inköpta för spelehuset i Trägården »ett trycktaffelbordh med grönt kläde öfverdragit (biljard) och en Pys (mindre) taffel af Eek». I anteckningar från 1654 omtalar Ekeblad* att »i dag har jag spelt i Bollhuset med Landtgrefven af Hessen och förlorat 2 dukater». Oaktadt dessa mer eller mindre lofliga biförtjenster måste S. afträda egendomen åt Hofrådet och Öfverdirektören Beijers arfvingar. Sedan låter Sippel icke tala om sig förr än i 1671 års räntekammarbok på grund af hans efterlefvandes anhållan att utfå

---

* Kammarherren och Envoyén Johan Ekeblads bref. De la Gardieska arkivet. Del. XVIII.

en fordran å 2,755 daler 16 öre, hvarpå förmyndareregeringen lemnar följande betecknande svar:

Kongl. Maij:ts sampt Sweriges Rijkes wij underskrefne Rådh, Skattmästare och Cammarrådh giöre weterligit, att såsom til hörsambste föllie af Hans Kongl: Maij:ts wår allernådigste Konung och Herres af d: 16 Novembr: 1666 hijt till Cammaren gifne bref, att förnöija Bållmästarens Sahl. Georgh Zippels arffwingar dheres fordringh, som sigh belöper till Twåtusendh Siuhundradhe femptio femb dal:r 16 öhre lätt Silffvermynt Medlen sådant för denne tijden intet tillåthe att giöra: Alltså uppå högstb:te

Hennes M:tz Dråtningens Huus samt Balunehuset på Slåtzbacken.
Nuvarande finska kyrkan.

Kongl. Maij:ts wägnar och dess nådige behagh, asseccureres och försäkres bem:te arffwingar det dhee framdeeles och så snart giörligt åhr skohle föreskrefne 2,755 dahler 16 öhre lätt silf.r mt af Kongl. Maij:ts och Cronones visse medel hafwe att undfå och bekomma. Till wisso åhr detta medh Kongl. Maij:ts här i dess Cammar Collegio brukelige Secret af wåre händers underskrifft bekräftat.

Datum Stockholm d. 27 Octobr. 1669.

På dragande kall och Embetes wegnar.

Gustav Baner. *Johan Gabriel Stenbock,* m. fl.

Detta kallade man då för tiden att förnöja fordringsegare; skulden betalades aldrig.

Af finska församlingen inreddes bollhussalen till kyrka, och äro på samma gång de låga utbyggnaderna verkstälda.

Innan vi lemna detta mindre bollhus må omnämnas, att en del deraf förstördes genom eldsvåda år 1685. Den danske ministern i Stockholm, Kristian Stockfleth, skrifver samma år i en af sina rapporter:

Paasche dag mit under Predikan kom der Ild lös udi Corps de garde paa Slottit, oc som de vare udi Wærk met at slucke der, saa antendede sig en Ild nogit langt derfra, dog tæt op ved slaatit paa den andre siide udi Comedianthuuset, hvor hellers ingen folk boer; Mens uti någle af Rummene laa en stoor hoob halm oc Höe forwærit. Item begynte sig oc en ild udi Slotsfogdens kammer paa Slottit imellem disse bemelte stæder. Kongen kom sjelff udaf kirken oc Ilden bleff paa alle stæderne hastigen neddempit. Dersom det saa haffde værit om Natten, kunde det hafft fare, thi paa den siide af Corps de garde staar mange bindningsværks (korsvirkes) bygninger, hvoruti Reductions, liqvidations oc andre collegiers brefver oc documenter ligger, der till met var der same tiiden græsselig stor storm och blaast af en Westen, som endnu nogenledes continuerer. Det kan icke vist viides, hvorledes ilden maa være kommen udi de twende siste stæder. Det gemene af folket, som af de andre Kirker udi byen komme der till löbendis, raabte imellem sig, at det motte være af Mordbrendere anlagt. Porterne af Slottit bleffve strax tillugte oc Regementets af Garden trommer rörte; mens branden haffde strax ende. *

Denna tilldragelse har med all säkerhet gifvit anledning till den allmänt trodda och äfven af Klemming i *En Samlares anteckningar* omförmälda historien, att den kungliga familjen skulle vid 1697 års slottsbrand räddat sig i kommedianthuset.

De genom eldsvådan skadade rummen blefvo på Slottets bekostnad och med dess arbetare reparerade, när de skulle upplåtas till bostad för de franske kommedianterna i slutet af 1600-talet.

1699 års slottsbok upptager: Timbermän och Muhrfolck för gjordt arbete på det lilla Steenhuset för de fransöske Commedianter 86 daler 21 öre 8 p.r

Timbermän och muhrfolck d. 9 oct.—25 nov. arbetadt på det lilla Steenhusets Renovation meed lilla Bollhuset der utij de fransöske Commedianterne komma att logera. 255 dagsverken 86 daler 21 öre.

Angående det större Bollhuset äro uppgifterna mycket stridiga. Än antages det hafva varit beläget på den gamla lejonkulans plats

* Fryxells handl. rörande Svenska historien. Del II, sid. 293.

närmast söder om slottet, än å den nuvarande Logården.* Det uppgifvos hafva varit bygdt af trä år 1667 på förmyndareregeringens bekostnad för det under Johan Baptistes ledning året förut hitkomna holländska kommediantbandet, som invigde den deri inrättade teatern. Genom Slottbyggnadens räkenskaper äro vi i tillfälle att korrigera dessa uppgifter och noggrant bestämma såväl denna vår äldsta teaterbyggnads läge som äfven tiden för dess tillkomst. Den omständigheten, att lejongårdens och dermed äfven byggnadens närhet till Kongl. Slottet måste hafva utgjort ett hinder för de omfattande grundläggningsarbetena i och för det nya slottet, äfvensom att en teater på denna plats svårligen kunnat under byggnadstiden begagnas af den just då uppträdande franska truppen samt slutligen att den stora träbyggningen ovilkorligen hade blifvit ödelagd vid den allt förhärjande slottsbranden 1697, bevisar, att man på annat håll måste söka platsen för det beryktade större bollhuset. Af äldre kartor finna vi, att det var beläget å södra sidan af Slottsbacken och såväl arbetspriser som räkningar bevisa, att det uppfördes af sten redan 1642.

Den första utgiftsposten i slottsboken möter oss i Januari 1642 då »8 Tegelslagares Drängiar bekommit i Arbetzlöhn som hafwa rijfwit om kuull gambla Träbygninghen i Trädgårdhen och ränsat Tegellet förtiändt 17 dahler 31 rt.» Derefter finnas uppgifna noggranna räkningar för grundläggare, murmästare, stenhuggare, timmermän, handsågare och handtlangare, som hafva arbetat »Till det Speell Huuss för H. K. Maij:st Dråtningen som ähr bygdt i Tregården på Slåtet». Under året utbetalades nära 2,000 daler silfvermynt, förutom kostnader för stockar, bjelkar och bräder, lemnade i afräkning af kronans arrendatorer, äfvensom tegel, slaget vid kronans tegelbruk å Munkelägret, ej mindre än 500,000 st., allt användt

* I fråga om uppförandet af *Stockholms Parnas ofte Inwijdingh van de Koninckliјcke Schouburg Anno 1667* anför Klemming: »Af dedikationen, såväl som af titeln, synes att en kongl. skådeplats nyss blifvit färdigbyggd och nu invigdes. Det var den efter sitt läge i kongl. slottets f. d. Lejongård (nu Logården) benämnda »Lejonkulan», komedianthuset med den också 1666 uppförda rustmästarebyggnaden bredvid sig enligt en anteckning i Palmsköldiana». (Sveriges Dramatiska litteratur).

vid spelehuset. Byggnadsarbetet måste hafva under året afslutats, ty det omnämnes ej i 1643 års slottsbok. Med afseende å husets storlek och indelning känner man endast från Tessins bref, att det var 100 fot långt, 40 fot bredt och 28 fot 4 tum högt samt att salongen var försedd med parterr, logerad och galleri. För scenens inredning fingo, efter tidens sed, de resp. banden (det vanliga namnet på teatertrupper) sjelfve sörja, för så vidt icke särskildt aftal träffades, att dem häruti skulle beredas någon lättnad. Enligt en anordning i Kammararkivet, daterad den 8 Juni 1667, skulle utbetalas till K. Maij:ts Nederlanske Commedianter ej allenast »den dem för ett åhr sedan bewilliadhe pension», 1,500 daler silfv. mynt, utan ock $315^1/_4$ Riksdaler »betahlningh för den omkostnadh hvilken dhe effter Kongl. ordre till een Teaters (d. v. s. scenen och maskineriet) opbyggiandhe giort hafwe». Af slottsmedlen har under samma år till Commedianthuuset uti Leijon Kuuhlan utgått 156 daler $20^{203}/_{225}$ öre neml. »Till Bottn öfver Commedianthuusset, till trappor ifrån Slottet, Panel, der som Hans och Hennes Maij:ster såto etc». I denna teatersalong spelade de holländska kommedianterna från 1667, hvarefter der uppträdde den första svenska skådespelaretrupp, kallad »den svenska theatern» 1686—1691, då denna måste vika för »die Chursächsichen hochteutschen Commedianten», hvilka med anledning af Carl XI:s död och deraf föranledda ettåriga afbrott i alla offentliga nöjen lemnade landet år 1697. När den franska teatertruppen införskrefs 1699, blef bollhuset repareradt till tak och väggar, till stor del med militärkommenderingar.

Af franska truppen begagnades byggnaden till 1706 och derefter af tillfälliga trupper, till dess Langlois 1737 der inrättade en fast teater kallad Kongl. Svenska Skådeplatsen. Byggnadens namn vexlade ofta: Stora eller nya Bollhuset, Kongl. teatern, Kommedianthuset, Kulan på Stockholms slott eller Lejonkulan.

Innan vi ingå i granskning af teateranordningarna inom Kongl. Slottet, tillåter jag mig lemna en kortfattad redogörelse för åtskilliga intressanta teaterförhållanden under 1600-talet.

De äldsta teatrarne torde hafva företett två särskilda grundformer, nemligen värdshus- och bollhustyperna. Den förra har uppkommit genom skådespelens uppförande på öppna, af gallerier eller altaner omgifna gårdar, om hvilken typ vi någon gång erinras genom sommarteatrarna i Italien och Spanien. Skådebanana anbringades vid ena kortsidan; för åskådarne funnos ståplatser å gården och till högre priser sittplatser å gallerierna eller på den öfvertäckta scenen. Representationerna försiggingo alltid vid dagsljus. De första engelska teatrarna byggdes enligt denna form, hvilken, utom det att dermed uppslaget var gifvet till logeraderna, äfven i det fallet är märklig, att den opraktiska anordningen af åskådareplatser på scenen derifrån leder sitt ursprung. Den andra typen grundar sig på de först i Frankrike byggda stora salarna för bollspel, Jeu de paume, (den tidens lawntennis), hvilket då utgjorde ett af ungdomens förnämsta tidsfördrif. Efter hand upplätos dessa salar till lindansning, akrobatiska och andra nöjsamma konster för att till sist inredas för dramatiska föreställningar. Scenen var, enligt gamla teckningar, hopfogad af några vid salens kortsida uppstälda bockar eller nedslagna pålar, med derpå upplagda plankor; den gjorde då bokstafligen skäl för benämningen »de bräder som föreställa verlden». Det är utan tvifvel med hänsyn till denna primitiva konstruktion som i alla 1600-talets slottsräkenskaper scenen kallas för lafve, kommediant- eller balettlafve, samma ord, som ännu qvarstår i murbruks- och badstufvelafvar etc. Det hade äfven då enahanda betydelse, ty i 1638 års räkenskaper uppräknas sågbräder m. m. leffwererade »till lafwar i Slåtzkiällaren ått allehanda slagz Rätter och andra krydder, som bruckas i H. K. M:s Kiöcke». Derjemte omnämnes i 1651 års slottsbok betaldt arbete »Till en stor Lafwe på borggården för H. K. Maij:st och Rikzens Rådh i Cröningstijden», alltså en tribun.

Den till en början på tre sidor fria platformen kunde öfverskådas från alla platser och var således mycket lämplig för aktörernas dåvarande verksamhet, hvars art och omfattning karakteriseras af den titel de sjelfva gåfvo sig: kommediant-, springare- och tandbrytareband, med eller utan qvacksalveri. I Riksarkivet

(Teater I) finnes ett för denna sällsamma kombination ganska betecknande dokument, af följande lydelse:

Transumpt af Hans Excellences Högwälborne Grefven och Öfverståthållarens Hr Michael Törnflychts Pass.

Och som förenembde Person Darmstetter, hvilken någon tid sig här i Staden uppehållit, och icke allenast uppfördt åtskilliga Comœdier, samt äfven dantsatt på lina, utan ock många betient med elacka och värkfulla tänders dels uttagande dels curerande, dess utan begiärer min föreskrifft, att, uti de Städer och orter, där något skulle synas för honom wara till att förtiena, obehindrat få bruka sin Profession och de flere wettenskaper han sig förvärfvat; Alltså har, med Hans Kongl. Maj:tz nådige tillåtelse, jag hoos de Herrar Baroner och Landzhöfdingar, så wähl som Borgmästare och Råd i Städerne, hoos hwilka meranembde Comœdiant, Tandläkare och Lindantsare Darmstedter detta upwisandes warder, till gunstigt tillstånds ärnående, att med sin Tandcur få betiena folck, samt frambringa de flere exercitier, hvaruti han sig upöfwadt, så mycket mer till all benägen willfahran härutinnan tienst- och wänligen recommendera skolat, som han Darmstetter uti sin profession, hwad elacka tänders lagande angår, är befunnen wara nog capabel och skickelig, så att för sådan plåga rätt många af honom här blifvit hulpne och curerade, will på alt sätt gierna föda och hielpa sig och de sina med det han lärdt, samt äfven under sitt wistande här i Staden, så mycket mig witterligit är fördt ett stilla och nykterdt lefwerne; Dock att på thetta eij lämnas honom något Resepass uthur Rijket, utan att han efter förrättande ährender, hit tillbaka igen förpassad warder.

Stockholm den 10 Februarij 1738.

M. TÖRNFLYCHT.
L. S.
H. F. Standaerhielm.

Bland flera bifogade intyg finnes äfven ett från Arwed Horn, att Darmstetter »gått min K: Fru och jemwähl min K: måg Hr Generalen Baron Löwen tillhanda med sin wetenskap uti Tande Curen.»

Gycklarekonsterna stodo då i fullt ut lika högt anseende som den dramatiska konsten och anlitades icke sällan af de förnäma för att vid fester förlusta gästerna, någon gång äfven när kungliga personer voro närvarande. Till Gustaf II Adolf inlemnade Simon Danenfels från Strassburg en skrifvelse af följande innehåll:

Stormäktigste, Allernådigste Konung, Eders Kongl. Maj:st önskar jag af den Allherrskande Guden långt lif, god helsa och allt Välbefin-

nande i det jag erbjuder mina underdåniga, nitiska tjenster; Allernådigste Konung och Herre, efter den korta tid jag i detta prisvärda Konungarike Sverge tillåtits förevisa mina utmärkta konster har den råa vintern öfverraskat mig och satt mig i trångmål, eftersom förtjensten har varit dålig. Men då jag med kännedom om att E. K. M:t har böjelse för alla Sköna konster och Spel, icke kan underlåta att i all underdånighet pligtskyldigast presentera mina tjenster, helt underdånigst bedjande, att E. K. M. ville nådigst förunna och tillåta mig; Att jag, för att dermed muntra E. K. M., må få förevisa mina olika slags Sköna Sirliga Danser (hvars make aldrig förr blifvit sedd) på lina på mångahanda sätt och maner utan balanserstänger och i hvardera handen bärande ett bart svärd (rappier). Will jemväl låta med en järnhammare slå en på mitt bröst liggande Sten af åtskilliga Centners tyngd så länge att Stenen går i bitar; slutligen förevisa konstiga Handgrepp i fickorna (taskspelarekonster). Om blott E. K. M. nådigt behagade Sådant se; erbjuder jag mig underdånigst att hålla mig beredd och med Sådana konster uppvakta E. K. Maj. Härmed anbefaller jag E. K. M. Samt den Kongliga Gemålen och den Unga fröken i den Allerhögstes beskydd, Han må benåda Eder Samtlige med ett långt lif.

Göteborg den 16 Febr. A:o 1624.

E. Kon. Maij

helt underdånige och lydige Simon Danenfels från Strasburg. *

Inom Kongl. Slottet uppträdde konstmakare flera gånger. År 1647 åtgingo »till en lafwa för Gycklarena i Westra fyrkanten 2 tolfter långa bräder med spik», och d. 30 Sept. 1651 »då Gööklarne dantzade på linor i Rikzsahlen är dertill afbygd och lefwererade» 10 tolfter dubbla bräder och 28 st. stockar samt 4 tolfter enkla bräder jemte spik för tillsammans 96 daler 15 öre.

Dekorationerna voro under århundradets förra hälft sällsynta. Vid scenens bakvägg upphängdes ett draperi, hvilket, i den mån scenen blef ett slutet rum, utsträcktes äfven åt sidorna. I England förekommo under första skedet af Shakespeares verksamhet knappast andra dekorationer än väfnader kring väggarna, ja stundom nöjde man sig med nakna träväggar. I prologen eller af den i akten först uppträdande underrättades publiken om hvad scenen skulle föreställa, så vida icke den enklare utvägen tillgreps att på en öfver scenen anbringad målad tafla angifva detsamma. De dekorationer, som inför-

---

* Öfversättning från tyska originalet i K. Riksark. Teater I.

des under förra delen af århundradet, voro af den anspråkslösaste beskaffenhet och undergingo, för så vidt de voro afsedda för teaterföreställningar och ej för baletter, under lång tid inga förändringar. De bestodo hufvudsakligen af dels ett eller ett par rum med sidokulisser, dels ett palats och en öppen plats, hvilka dekorationer kunde varieras medels tillsättande af lösa skärmar. I en förteckning öfver teaterstycken af Corneille, Racine och Molière, uppförda å Théatre français i slutet af 1600-talet, finnas dekorationer och reqvisita uppgifna för hvarje pjes och akt, och framgår deraf »att dekorationerna voro endast tre» nemligen en kammare, ett palats och en trädgård, hvaraf hvarje helst användes för hela stycket. Vid beställning af ny dekoration till tragedien Montezuma, hvars handling försiggår i Mexiko, bestämdes, att den skulle göras karakteristisk men på samma gång så litet mexikansk som möjligt för att kunna tjena äfven till helt andra pjeser. När den franska Rosidorska truppen hitkallades, beställdes och begagnades under en längre tid å den kongl. scenen endast två af den store Berain i Paris målade dekorationer, hvilka genom tillsatsstycken kunde utvecklas till tre; den ena dekorationen föreställde ett palats »för de serieusa pjeserna» och den andra »ett torg, omgifvet af hus och balkonger». Palatset var gjordt så »att det med en kuliss af trädverk kunde tjena till pastoralerna.» * På Tessins anhållan, att en skicklig dekoratör skulle medfölja truppen, svarade Cronström, att vid de franska landsortstrupperna bestrides denna syssla af samma person som snoppar ljusen (le moucheur de chandelles).

En högst anmärkningsvärd skicklighet och vana hade vunnits i upp- och nedfirande af maskiner d. v. s. skyar, vagnar och dylikt, hvari, särskildt i baletterna, gudar, gudinnor, hjeltar och odjur ofvanifrån gjorde sin entré på scenen. Med afseende å kostymen få vi tänka oss den mer symbolisk än stilriktig. Tidens drägter, i och för sig ganska pittoreska, behöfde föga tillskott för att göra effekt på teatern. Med en fjäderprydd hjelm, en mantel eller ett skärp angafs personens rang eller samhällsställning. Denna fullkomliga

* Cronströms bref till Tessin, N:is 19 och 29. K. Riksark.

okunnighet i kostymläran är en svaghet, som de kringströfvande banden delade med de fasta trupperna, till och med i Paris, der de förnämsta konstnärer voro de stora teatrarnas smakråd. Allongeperuken var obligatorisk för greker, romare och medeltidsriddare, till drägten hörde korta benkläder af sammet, hvita strumpor och skor med stora spännen. När så den moderna rocken med de stora uppslagon och de rika broderierna pådrages, är kostymens grundstomme färdig, hvartill då ett eller annat emblem tillfogas för att gifva kostymen den till rollen passande karakteren. Ett ojäfaktigt bevis på huru föga vigt fästades vid kostymerna, lemnar den i kontraktet med Rosidorska truppen införda bestämmelsen, att »personalen skulle vara förbunden att alltid inför Hans Maj:t visa sig i snygga kläder, samt att tid efter annan skaffa sig nya, lämpade efter brukets förändringar», hvarmot ingenting nämnes om teaterdrägterna. Efter en kort tids härvaro afskedades m:r Roselis med dotter, emedan de »äro serdeles medelmåttiga i sina roller och myckel malpropra i habiten» (Tessins bref d. 30 maj 1700). Det var icke ovanligt att aktörerna hyrde kostymer, och funnos till deras tjenst kostymmagasiner i alla större städer.

Som redan är nämndt, härleder sig från de icke öfvertäckta teatrarna det allmänt öfverklagade ofoget att åskådare placerades på scenen. Till en början egde den tidens förnäma ungdom full frihet att inflytta stolar och efter behag ställa dem på de platser, de behagade, men då slutligen olägenheterna häraf blefvo för aktörerna alltför känbara, afstängdes ett särskildt utrymme (en qvartcirkel vid hvarje sida), hvilket inhägnades med en balustrad, hvarjemte strängt förbud utfärdades för den än i dialogen, än i den sceniska handlingen ingripande publiken att öfverskrida de sålunda utstakade gränserna. Scenen hade då, såsom en samtida krönikör meddelar, blifvit mer lik ett allmänt samtalsrum, der aktörerna voro de minst framträdande. Trots författarnes och aktörernas protester kunde af rent ekonomiska skäl detta missbruk icke afskaffas förr än långt in på 1700-talet. I Sverige upphörde det 1730 vid Seuerlings blandade tysk-svenska band; i en ännu bevarad affisch tillkänna-

gifves, att »på teatern kan ingen få entré, emedan aktörerna dergenom blifva förhindrade i deras agerande». I Bollhuset tolereras ännu 1753 åskådare på scenen vid de af franska aktörer under ledning af Langlois gifna föreställningarna.

En egendomlighet, vid hvilken vi vilja dröja något, är att de qvinliga rollerna utfördes af aktörer. Redan år 1629 gjordes i England försök att låta fruntimmer uppträda på scenen, hvilket dock bland publiken framkallade den största förbittring. Först i slutet af 1600-talet, och då till följd af operans utveckling, kunde skådespelerskor visa sig på den sachsiska teatern, hvaremot de i sedlighetens intresse förbjödos att uppträda i Hamburg. Den qvinliga hufvudrollen i Holbergs berömda, ännu allt fortfarande spelade komedi *Barselstuen* kreerades år 1723 af den ryktbare Pilloy och utgjorde ända till och med början af vårt århundrade flere framstående danske skådespelares glansroll. I Sverige uppträdde så sent som 1809 aktörer i fruntimmersroller. I n:o 8 af *Journalen för litteratur och teater* för nämnda år läses i recensionen öfver en fars *Qvinnorna och förtroendet,* att »Mor Greta var ett nytt prof af den väl kände aktörens öfverträffande talent för kärringroller». Längre fram på året (n:r 49), efter uppförandet af komedien *Småstaden* af Pricard, den 14 okt. 1809, yttrar sig recensenten mindre fördelaktigt: »Den aktör, som eljes med så mycken skicklighet spelat kärringroller, är likväl icke här på sitt ställe som Nina, och all hans konst är onyttig, då naturen icke gifvit honom den röst, som fordras för att härma en flicka, som vill dölja sin ålder under sin känslosamhet.» Aktörernas namn utsattes då ännu icke i recensioner, men af Dahlgrens anteckningar inhemtas, att 1788—1811 var vid Dramatiska teatern anstäld Carl Gabriel Schylander, »som blef i synnerhet ryktbar för sitt återgifvande af kärringroller, såsom Fru Slammerström i *Bildhuggaren,* Fru Etternäbb i *Kusinerna eller Familjesqvallret* m. fl. Han spelte sådana roller med en naturlighet i röst, gång, skick och åtbörder, som svårligen kan öfverträffas».

Men damerna togo revanche. Om Carolina Neuber, Tysklands förnämsta skådespelerska på 1730-talet, berättar Devrient (Geschichte

der deutschen Schauspielkunst), att hon sjelf gerna uppträdde i manliga roller och var af publiken utomordentligt omtyckt, när hon spelade student. »En tingens sällsamma vexling», skrifver D., »femtio år tidigare såg man endast gossar i fruntimmersrôler, och nu hade det redan blifvis haut goût att se damer i gossrôler». I en af kapten Adlerfelt skrifven redogörelse för den fest, som hölls på Drottningholm 1752, då Adolf Fredrik skänkte Kina slott åt sin gemål, omtalas att, jemte andra förlustelser, spelades på en särskildt uppförd teater »något som handlade om Alexander den store, i hvilken rôle agerade den italienska sångerskan Signora Fabritz, som för öfrigt uppträdde i flera karlrôler som den gröfsta karl». På samma teater uppträdde italienaren Cortzi samt sångaren Sqvalgi, »som hade den finaste röst, som kunde gifvas». En »luftsprångare» Frossard roade hofvet med att han »ofta for bort och kom åter».

Med det kringirrande lif aktörerna förde kan man icke vänta, att deras uppförande utom scenen skulle vara klanderfritt. Förordningar utfärdades gång efter annan för att hålla dem i tukt, och när det oaktadt det tillbörligas gränser öfverskredos, blefvo de helt enkelt utvisade. Inom den ofta omnämnda franska truppen rubbades icke sällan repertoiren till följd af den ene eller andre aktörens tillfälliga vistelse i gäldstugan eller förpassning till ännu obehagligare uppehållsort.

Den ringa aktning kommedianterna åtnjöto inverkade naturligtvis på anseendet för den dramatiska konsten och torde i sin mån hafva bidragit dertill att det inom hofvet och de förnäma kretsarna icke ansågs comme il faut att medverka vid teatraliska föreställningar. Detta nöje ville man emellertid icke försaka, hvarför vid Kristinas hof mot ett rikligt årsarvode var anstäld en tysk komediant, Christian Thun, hvilken hade sin egen teater, å söder till hvars inredning han erhöll bidrag af statskassan * och som på befallning infann sig med sin trupp på Kongl. Slottet för att uppföra teater-

---

* I 1640 års Räntekammarbok Aug. 26: Commedianten Christian Thumb som H. Kon. M:t honom nådigst gifvit hafwer att låtha upbyggia ett Spehle eller Commediæ huuss i sin gård på Södermallm 300 daler

pjeser. När dessa voro drottningen »till behagh» utbetalades från statskassan särskilda gratifikationer, exempelvis 1642 d. 8 Juni:

»Commedianterna bekommit till föräring för den Comedia de på Slåttet spält hafwa 200 daler.» (Kammararkivet.)

Från Kongl. Slottets klädkammare lemnades ofta tyger, kläder och reqvisita:

Befales här medh Samuel Nielssen att lefwerere till Comedianterne effter:ne Partzeler, Nemb. Aderton al:r Lybesk grått till en Munckekappa, och ett par gamla klädningar, Otta stycken af det gambla slags hattar, fyretijo alnar medelmåttigt bleekt lerftt och tijo al:r groftt Särkelerftt, enär der opå fordras. Datum Stockholm Den 29 Januarij 1638. På dragande kall och Embetetz vägnar Gabriel Oxenstierna, Frijherre till Möreby och Lindhålm, Carl Bonde m. fl.

Befahles her medh klädesskrifwaren Samuel Nilssen widh påfordran at lefwerere Comedianten Christian Thumb emot tilbörligt qvitantz, Tijo alnar gement Leroftt och Tijo alnar Lybegskt gråt, der af at låta förfärdiga några saker, som behöfwes till den nu förehafwande Comediens agerande, jemväl ock lähna honom Cupidinis Boge och Pijl med dess wingar, som finnes i klädekammaren. Datum Stockholm den 15 Januarij 1644. På dragande etc. Gabriel Oxenstierna, Knut Posse, Sevedh Bååt. *

I 1662 års klädkammareinventarier upptagas »6 st. gemeena Commediantskläder», värderade till 2 daler stycket.

När berömda kommediantband gästade hufvudstaden, kallades de till slottet för att der uppträda. I 1638 års slottsbok förekomma följande arbeten:

Hafwa timbermän bekommit arbetzlöhn, som hafwa gjordt lafwar åt Commedianterna i Rikzsalen, så väl som en Palla åt H. K. H. Dråtningen 7 daler 20 öre.

Till commediantlafwar i Rijckzsalen och matsalen på åtskilliga tider jemte spik 32 daler 21 öre samt »till timbermän, som hafwa gjordt lafwar och bänckar till tvenne Commedier, en uthi Rikzsalen, den andra uthi Matsalen 11 daler 4 öre 12 p.»

År 1648 spelade en trupp engelska kommedianter och erhöllo derför en gratifikation af 200 daler. Den plats, der de uppträdde, angifves i Slottsboken: »Till en commœdia lafva som förbygdes i

---

* Se Klädkammarräkningar i K. Slottsarkivet.

H. K. Mjs:ts Matsal 6 tolfter bräder, 12 st. påländar och 350 st. läcktspijk». I 1655 års räkenskaper upptages i »Ballet sahlen till ett Theatro för de Engelske Commedianterne: 1 tolft dubbla bräder, 2 tolfter enkla bräder jemte spik. 25 daler 16 öre».

Under det att teatern sålunda endast undantagsvis kunde räkna på hofvets beskydd, omfattades baletten med så mycket större intresse. Dansen ingick såsom en vigtig del af den aristokratiska ungdomens uppfostran, genom den skulle åt rörelserna bibringas den förnämhet och afmätta elegans, som var utmärkande för tiden. I utlandet hade ju furstarne sjelfve deltagit i likartade förlustelser, och det var således i sin ordning att Christina år 1638, alltså vid endast tolf års ålder, uppträdde i den till Enkedrottning Maria Eleonoras ära uppförda baletten *»des plasirs de la vie des enfants sans soucy»*, dertill inöfvad af den nyss förut hitkomne fransmannen Antoine Beaulieu, den egentlige skaparen af den svenska baletten. Särskildt till nyårsdagen och till drottningens födelsedag den 8 december komponerades och uppfördes nästan årligen storartade dansdivertissement, enligt Ljunggrens definition »rimmade sångspel med dans och musik, merendels af allegoriskt innehåll». Vid dessa utvecklades den största prakt i såväl dekorationer som kostymer och annan utstyrsel. Till flera af dessa allegorier hafva, för så vidt de komponerats här i Sverige, idéerna antagligen lånats från franska och italienska fester, ty påtagliga likheter förefinnas med de i Riksarkivets Tessinska samling förvarade beskrifningarna öfver baletter och maskeradupptåg af olika slag, liksom äfven med de Savoyiska festerna i Kongl. Biblioteket, (Diverse feste fatte alla Corta di Savoia, beskrifningar öfver ett stort antal festligheter.) Sålunda har *»Om hela verldens fröjd»*, uppförd 1645, ett starkt tycke med *»Il Giubelo del cielo e della terra»* (himmelens och jordens jubel), dansad i Turin 1624, hvari delvis samma personer förekomma som i den svenska baletten. *Il monte Parnasse* (berget Parnassus) och andra savoyiska divertissement kunde icke vara okända för Stiernhielm, när han skref sin *»Parnassus Triumphans Balett, then Stormächtigste Svea Drottning Christina till ära och tjenst uti Högför-*

näme Prinser och Prinsessers, Herrers och Fruers biviist i stora Spelsalen på Stockholms slott till en frögdefull Nyåhrs ingång dansat. Den 1 Januari Anni Novi 1651.

Vid hvarje representation utdelades tryckta beskrifningar öfver innehållet, på såväl franska som svenska språket, och kunna vi af dessa program göra oss en föreställning om iscensättningens dyrbarhet och prakt. Nämnda tillställningar väckte också allmän beundran bland främlingarna, hvilka i rapporter och anteckningar meddelade sina intryck. Af de delvis tryckta anteckningarna, liksom äfven af Ekeblads i dagbokform skrifna bref till sina anhöriga, kan man vid vissa tider dag för dag följa svenska hofvets sysselsättningar och tidsfördrif. Teaterföreställningar, baletter, jagter och andra förlustelser aflösa hvarandra.

Ett studiematerial, som dock hittills blifvit föga beaktadt, lemna de i Kongl. Slottsarkivet förvarade räkenskaperna (slottsböcker samt husgerådskammarens och klädkammarens räkenskaper), der visserligen ingenting nämnes om sjelfva föreställningarna, men ur hvilka åtskilliga vigtiga upplysningar äro att inhemta angående tid och plats för de olika festligheterna. I allmänhet har antagits, att alla teater- och balettföreställningar egt rum i balettsalen, men detta är såsom redan af ofvan meddelade utdrag ur slottsböckerna visats, ett fullkomligt misstag. Förr än nämnda i öfre våningen af gamla slottets östra sida belägna sal ombyggdes till teater 1647—1649, har den endast användts till hofvets danser och banketter, hvaremot de teatraliska föreställningarna försiggingo i de å motsatta sidan belägna Rikssalen, Westra fyrkanten och Matsalen. Dessutom uppgifves ett rum *Lilla Spelekammaren* i drottning Christinas våning, hvilket måhända varit afsedt för kortspel eller till biljardsal, men hvars benämning, enligt tidens språkbruk, snarare tyder på dess användning till mindre fester. 1647 år slottsbok upptager:

»Till H. K. Maj:ts SpeleCammeres reparering, som är klijstra eller hvijtlijma weggiarne förbetrat Spijsen och trappan sampt gålfvet och hvad mer dertil behöfdes — — —.»

»Till H. Maij:tz lille fyrkantz eller SpeleCammeres förbättrande — —»

När enligt Klemmings *Sveriges dramatiska litteratur* och andra tillförlitliga källor en balett eller komedi uppgifvits hafva blifvit uppförd, finna vi alltid slottets arbetsfolk i rörelse, och räkenskaperna angifva så noggrant de dertill använda materialierna, särskildt tolftantalet bräder, att man deraf kan bedöma scenens storlek. Då vidare alltid i rubriken meddelas, till hvilken lokal det ena eller andra virkespartiet levererats och hvarest arbetarne varit sysselsatta, är man i tillfälle att med säkerhet bestämma platsen för de flesta festligheterna. Vid Markgrefvens af Baden-Durlach förmälning med Karl X:s syster Kristina Magdalena den 30 Nov. 1642 uppfördes »*Le balet du Cours du monde*», såsom det allmänt antages i balettsalen, hvilken för detta ändamål skulle hafva ombyggts till teater. Men i samma års slottsbok står det tydligt »till stolar (läktare) i Rikzsalen för härredaghen och H. K. N. Markgrefvens bröllopshögtid så wäll som byggia Commediant lafvar i Rikzsalen, Westra fyrkanten och Mattsalen på åtskilliga tider är tillgånget och lefwereradt 4$^1/_2$ tolfter bräder till stolar etc.» Dessa läktare synas dock hafva varit af mindre solid konstruktion, eftersom musikläktaren nedramlade, förorsakande den malheur, hvarom erinras bland utgifter i 1642 års räntekammarebok: »Musicanten Anders Kirckhof till en Fiol som i senaste Baletten när musicanternes stohl nedherföll blef sönderbrutten bekommit till recompense der med en annen fiol att förskaffa 30 daler.» Den tiden var det, som bekant, alltid staten, som fick betala fiolerna. För samma fest utanordnades »Till 7 Snickare i Arbets Lhöön för dädh dee haffwa fört och flijkat bord, Stollar, Sängiar, foot Palar, Liusskronor, Dörar, Panell och annat hvad Nödhen haffwer fordrat till giästebådhet i Rickzsalen och alla gemaker och förtiändt 36 daler 22 öre» (1642 års Slottsbok). Detta är en af de intressantare anteckningarna. Man frågar sig nemligen, hvartill denna för ett gästabuds hållande ovanliga samling af möbler kunde tjena. Svaret finnes i ett af Ekeblads bref af d. 25 Okt. 1654, der det visserligen är fråga om Carl X Gustafs bröllop, men hvilken uppgift med all säkerhet kan tjena oss till ledning. Han skrifver nemligen: »Bröllopshögtidligheterna gåfvo ej Drottning Christinas kröning efter i

högtidlighet om än i folkmängd. Dock var rikssalen så full att många måste gå dädan. *Alla gamla svenska bröllopsceremonier iakttogos, såsom sängsittande i Rikssalen m. m.*» Angående samma ceremoni skrifver grefve Axel Lewenhaupt, hertig Carls (Carl IX) kusin, som var hertigen följaktig till Heidelberg, då bröllopet med Maria af Pfaltz firades i Maj 1579: »och i den ena vron stodh en seng, hvilkien, när presten hade utrettedh sitt arbete, blef deden lyft och satt mitt på golvet, der man då satte de högborne unge tu in en liten stund, till dess konfekt och vin var inboredh. Sedan gingo vi ner i en annan sal till bords, och ner måltiden var skedh, atter op i samma sal, der de bleve tilhope gifne, och en time eller 2 dansedh. Seden togo de afskiedh til godh natt och min herre gick i sitt losement, der då kurfursten personlig kom och förde sin dotter dit och öfverantvordede hennes Nåde i min prinses vold och werie. Den alsmechtige gudh lette dem lenge med helse och myen hugnedh blive tilhope. Altså er dett hertil komedh til ett godt beslut.» (Hist. Tidskr. 1881. Sid. 202.)

Pehr Brahe d. ä., Svea Rikes Drots, berättar i sin Tänkebok: »1628 fjerde dag Påsk höll konungen min bror grefve Nils's och mitt bröllop på stora Rikssalen, der ock vigseln skedde. Konungen hemtade oss sjelf ur Gref Magni hus vid stora Torget. I sal. Kon. Johans mak voro tvenne våra brudsängar. Jag låg om natten i den kammaren, när man går in på venstra handen, och min k. broder i den kammaren åt den gröna gången. Söndagen efter stod vår hemkomma på Lundkrogen vid Jerntorget, och voro Konungen och Drottningen der.»

Medan glada och dyrbara fester höllos inom den kungl. borgen, utfärdade myndigheterna kungörelser för att bland folket hämma det växande njutningsbegäret och återinföra gammaldags måttlighet i mat, dryck och kläder, hvarvid dock sådana fäderneärfda bruk skulle bibehållas, som icke gåfvo anledning till onödiga utgifter. Sålunda föreskrefs i »Kongl. Maij:tz Stadga och Påbudh öfver åtskillige Oordningars afskaffande inreetne vhti Adelige Samquämber, Morgongåfvor och Klädedreckter» af den 17 Decembris 1644, att vid bröllop skall

all tractering upphäfvas, »*men effter som Wij intet wele förandrat hafwa i Copulations Ceremonierna och sängledning then första dagen* etc.»

Till ett bröllop, som firades å Kongl. Slottet 1662 förekommer bland andra utgifter: »Till cassan för den Balletten, som höltz på Riksalen till H:s Excell: Rikz Rådetz Herr Christer Horns bröllop. Timbermansarbeten der till, medh Skencken som giordes i Wästre fyrkanten, och *een Pall kringh brudens sengh* 42 dagar, 11 daler 29 öre 14 $^{2}/_{5}$ penningar». (1662 års slottsbok).

Utrymmet medgifver icke att här redogöra för denna underliga, urgamla ceremoni, der brudparet i en rikt prydd stor säng, antingen i liggande ställning (deraf ordet biläger) eller sittande på sängkanten (deraf bisittning och bisättning)* mottog bröllopsgästernas lyckönskningar. (Se Troels Lund, Danmarks och Norges Historie i Slutningen af det 16:de Aarhundrede. Del 11. Bryllup).

Nästan årligen uppfördes en eller flera nya balletter med mer eller mindre omfattande arbeten för slottets handtverkare. Till »*Balet om thenna tidsens fantasier*» år 1643 gjordes inga större förberedelser, ty slottsboken upptager endast åt »Timbermän som hafva bygt Commediantlafvar i vestra fyrkanten 14 daler 11 öre 12 penningar». Likaledes förekommer obetydligt arbete till den 1645 dansade »*Om hela wärdens fröjd förorsakad af Hennes Majst:s lyckliga regerings begynnelse*». År 1646 uppfördes en boutade (balett, hvari förekomma sång och dans) och senare *L'amour constant* till högtidlighållande af Landtgrefvens af Hessen bröllop med Prinsessan Eleonora Catharina, dock utan att dessa fester synas hafva förorsakat slottsbyggnadskassan annat än mindre utgifter för handräckningar etc.

I Februari 1647 fick Slottsfogden Anders Scheder i uppdrag att låta på ett tidsenligt sätt inreda en teater i Kongl. Slottet. Det Kongl. Brefvet lyder som följer:

Christina medh Guds nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Utkorade Drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna uthi Estlandh och Carelen, Fröken öffwer Ingermanlandh.

* Ännu i slutet af 1600-talet benämndes denna ceremoni bisättning, hvilket ord, som bekant, numera har en helt annan betydelse.

Wår gunst och nåde medh Guds tilförende, Alldenstundh wij wele, Anders Scheder, att Ballett Sahlen här på Slåttet skall blifua medh hast bebygdt som det sig böör och deröfuer haffuer giffwit wår Cammarherre Carl Soop ordre, derom disponera, och på arbetet fortdrijffua. Huarföre ähr wår wilia och befalningh, att i straxt och uthan någon försummelse låta ställa sådant i wärket, på sätt och wijs, som bem:de wår Cammarherre Eder å wåre wägnar, befallandes warder. Huad medlen till dess bygnad och förfärdigande widkommer så haffwe wij gifwit wårt Rickz Cammarrådh befalningh att dee dem uthan oppehåldningh leffwerera skole. Detta Wij wele att i oförsummat effterkomma skole. Gudh befallandes. Aff Stockholm den 23 Februarij Anno 1647. Christina.

Öfver det sålunda anbefallda arbetet finnas i Kongl. Kammarkollegiets arkiv förvarade fullständiga räkenskaper under benämning »Ballettens Oppbördh och Utgifft pro Anno 1647». De lemna icke allenast en öfversigt af de till maskineri och dekorationer erforderliga materialierna, utan innehålla derjemte vigtiga upplysningar angående handtverkare samt gällande material- och arbetspriser. Först nedrefs »den gambla baletten», antagligen en mindre lafve, att döma af den korta tid som dertill åtgick. Dernäst få vi veta, att af qvinfolket »Bychtes op dett gamble Lärftet medh som dogde aff förra Balletten», hvartill åtgick $^1/_2$ tunna aska och för $25^3/_4$ öre såpa. Omkring 2,500 alnar lärft inköptes och hopsömmades, hvarefter det fästades med Tenlickor (nubb). Mäster Jacob Conterfeijare (Elbfass), ålderman inom målareskrået och en mycket ansedd konstnär, Christoffer målare, mäster Adam Semler och Heinrich Möller förenade sina krafter för att på ett värdigt sätt utstyra denna stora väfyta.

Några räkningar må anföras såsom karakteristiska för den tidens dekorationsmålning.

Christopher Målare för förtjänt arbete:
Anstrukit och målat 1 Himmel öfver Ballettens wärck.
Item 14 duckar med huit och gåhl (gul) färga.
Noch målat lijkt en Siöö under Ballettens wärck. Allt för en summa stor 120 daler silfvermynt.

Af en anteckning å räkningen upplyses, att »De andre Målarne det sädan på annat maneer förbättrade och omgjorde».

Adam Semler utförde med biträde af Wärner Röllefinck:

1 portal	40	d. S.
12 duckar der uppå Bärgh målat ähr	108	»
1 stor duck som går deremot medh Bärg	15	»

12 duckar derpå målat örtegårdzportar	108	d. S.
1 duck som går deremot	15	»
12 duckar med Bärgh	36	»
6 st. skepp målat	9	»
1 Stoort skepp förmålat	3	»
H:ns N:de Greff Magnuses huus* lijkt förmålat	6	»
1 stoor duck för den Portal med Moln	18	»
1 Tempel lijkt målat	15	»
1 Stadh lijkt målat	6	»
1 Triumph Stohl som går opp och neder j Molnet	6	»
2 Duckar med Trä målat	36	»
Dessutom finnes å räkningen »för dett som än nu kan fela med arbete inuthi sielfua Baletten fordrar»	40	»
Summa	461	d. S.

Mäster Hindrich Möller Målares räkning upptager:

12 Duckar medh Architectur	108	d. S.
1 stoor Duck medh Architectur och Blå himmel	24	»
5 Duckar till een Cammare	12	»
14 Duckar med Himmel	24	»
1 stoor Siöö och een lijten	12	d. S.
5 Duckar med Architectur och Blommor på åtskilliga bottnar	18	»
8 Duckar Blå med roda Blommor	24	»
4 d:o Blå med Blommor	12	»
4 d:o med skiön Lackbotten och Blommor på	15	»
1 Trädgårdh medh åtskilliga saker	12	»
1 Duck Blå med Blommor på	3	»
Oppå Portalen något förfärdigat	10:16	»
För Taket, Molndukar och eliest annat att reformera	51:24	»
Summa	326	daler 8 öre.

Genom Mäster Anders Smeds räkning få vi en inblick i teatermaskineriets olika detaljer: bultar, ankarjärn för att i tak och väggar fästa maskindelarna, block med beslag, järnväfvar med lager, »2 hjul gjorda med taggar lijka som en Sågquarn och medh ett fall gjord som håller igen heller tillbaka», 4 långa gardinstänger med 100 ringar »som skola sittia oppå Gardinstängerna», ett lås »til Comediesalen wedh den dören, som man går fram öffuer Ballett Lavan, en stor Nål gjord uttaf jern som Ballettmästaren skall bruka».

Mäster Johan Svarfvare sörjde för tillbehör af trä såsom blockskifvor af masur, rullar, stolpar, knappar, klot m. m.

Till motvigter begagnades gamla kanonkulor, såsom nedanstående verifikationer utvisa:

---

* Magnus Gabriel de la Gardies hus vid Stortorget.

Uttagit af Archlii (vapenförrådet i Kongl. Slottet) efter dee gode Herrars Krigs Rådz Zedel daterat den 26 Aprilis.
32 St. Tijo Pundiga Jernloo.
De som boro op Looden till Baletten $9^3/_4$ öre.
Noch toges uthur Archlij den 30 Aprilis
12 St. Kulor 48 Pundiga.
Bland diverse utgifter förekommer »åtskilliga små partzelers (materialiers) opkiöp såsom Gummi Dragant, Muskovisk Glas, Fledergull (bladguld) Ryssemattor, Salgioler (groft väfda sadelgjordsband) och Salgiole Sölior (spännen) Målare Gull och Sölfver, Trå, quastar».
Anordningarna för festen, som antagligen egde rum den 23 Juni 1647, kostade 3,825 daler 16 öre.

Påföljande år, då »*den rasande Hercules*» uppfördes, förfärdigades en lafve i Drottningens matsal; enligt räkenskaperna: »Timbermen, som giöra och förfärdiga en Balet i H. Kongl. Maij:t Maatsahl n: giöra bockar dertil och fastslå bräderne på bockarne, så ock nederrijfwit be:te balet igen efter någre dag:r och förtient 12 dagsverken à 8 öre». År 1649 gifvas ej mindre än tre stora baletter. I en af dem: Then fångne Cupido Ballett. Som then Högborne Stormächtige Drottning H. K. M:ts Fru Moder till ähra Dansas på Stockholms Slott den 1 dagh i November månad, förekommer en vers, som gifvit Klemming anledning antaga att Drottning Christina dervid medverkat. Detta antagande bekräftas af följande räkning från Heinrich bleckslagare: »Noch till den Dantz som Dantzades på Ballett Sahlen då Hen:s Kongl. M:ts uthi egen person Dantzade med heela sitt frutimber, Cammarherrar så och Hoff-Junckrar den 28 Octob. 1649 (dagen är olika med den af Klemming uppgifna).» Räkningen är försedd med följande attest: Confeso hauer riceputo le sopra dete robe per servitio del teatro. Antonio Brunati. (Intygas att jag mottagit ofvannämnda föremål att användas vid teatern. A. B.) Affärerna med denne Heinrich bleckslagare måtte icke hafva varit alldeles klara, som synes af slottsfogdens anteckning å en förteckning öfver reqvirerade lampor etc. för 123 daler: »Ähn är nu icke ut bekompna emädan Bleckmakaren eij will them löösgifva för än honom herföre sine fyllest peningar i händer blifva erlagda.»

Några mera omfattande arbeten vid Kongl. Slottets balettsal hafva vi icke att anteckna förrän 1654 till den storartade »*le balet de la felicité*» vid det kongl. bröllopet d. 28 Oct., äfvensom till Hennes Kongl. Maj:ts Drottningens lyckliga kröning. Dertill ombyggdes, renoverades och kompletterades hela teatern. Bjelkar, stockar, bräder och spik konsumerades i massa.

Bland annat åtgick: »30 $^{8}/_{12}$ tolfter dubbla bräder till Theatro och andra lafvar med bordh, 32 tolfter enkla bräder, 3,700 st. lärftsspik, 6,550 st. 2″ bred spik, dessutom 100 st. ljus ehner som arbetades om aftonen. I Rikzsalen var uppsatt en fontän (Wiinkånsten) hvarifrån olika slags vin utströmmade; ställningen var hoptimrad, försedd med särskilda rörledningar och klädd med lärft, allt för en kostnad af 198 daler 8 öre. Till den främsta gardinen (ridån) inköptes 116 alnar bredt lärft och till representationerna (fonderna) 1,031 alnar lärft. Tre båttnar (ett rymdmått) Rysstvål åtgick till rengöring af 72 gamla Commediætaflor (kulisser), som upptogos från förrådet. Fyra stycken Slessingh (tunnt tyg) inköptes »till den perspektifw som representerade solen» samt dessutom 140 famnar Hyssingh jemte flera andra slags tåg och snören. Till belysningen användes med plåtskärmar försedda blecklampor med en förbrukning af 68 kannor bomolja à 5 daler kannan och »8 rullar Boompaltzgarn som lades i lamporna». Till fjorton personer »som hulpo att framdraga representationerna ehner som Baletten först dansades, såsom ock till de pojkerne, som voro Cupidoner med deres klädesafbetalning» utanordnades 38 daler 16 öre och andra gången 31 daler 24 öre samt Till »Boktryckiaren Jansonius, som tryckte Ballettens innehåldh», 26 daler. Bland annat upptager räkningen tre stop brändevin åt dem som arbetade samt två plånböcker, troligen till tjenst för »Een Påst som sändes efffter Penningar till Ubsahla» och för detta sitt besvär erhöll 6 daler. Hela ombyggnaden kostade omkring 6300 daler.

Denna ballet de la felicité är tydligen inspirerad af en 1628 i Turin uppförd ballet »La nave della felicitá». Den är indelad i tre partier, hvaraf det första utgjordo en framställning af de fem sinnena. Synen, som representerades af solen (till hvilken åtgingo de 4 st. gult slessing) spelades af dansmästaren de Sonnes, smaken var Bacchus, hörseln Apollo, lukten Pomona och Flora samt känseln Venus och fyra små amoriner. Alla roler, äfven de qvinliga, hvaribland förekommo Pallas, Hymen, nymfer etc., framställdes af herrar. Såsom Venus agerade grefve Oxe, och amorinerna, »de pojkerne», hvilkas drägter kostade svenska staten 38 daler 16 öre, voro de små

grefvarne Wittenberg och Douglas samt baronerna Axel och Blechert Wachtmester.

Angående denna balett lemnar 1654 års klädkammarräkning fullständiga uppgifter å de tyger, band etc., som för de särskilda deri medverkande personer reqvirerats, nemligen i en räkning å »Ballett Klädher, hvilka effter Kongl. Maij:tz Nådiga Ordre och Disposition till dess Kongl: Bijlager och Crönìngh, åtskillige aff Grefwar, Frijherrar och Adell bekommit hafwa». Åt icke mindre än 47 personer gjordes nya fullständiga drägter, deraf flera åt samma person (Le Sonnes bar fyra olika kostymer), så att hela antalet kostymer var 59, hvaribland medräknas äfven för betjening och fjorton musikanter. Några exempel må anföras. M:r Abr. Leijonhufvudh var som Jupiter klädd i en drägt af couleur de feu Atlask, garnerad med oäkta guldspetsar, vägande 19 lod, samt draperad med guld- och silfvergaz; strumporna couleur de feu; bar mask. Clas Uggla, Pluto, silfver- och guldgaz, beklädd med band, hvita handskar, couleur de feu strumpor; var maskerad och hade krona på hufvudet. Haraldh Oxe, Venus, klädning af couleur de feu taft, garnerad med silfver- och guldspetsar, couleur de feu strumpor; bar mask. Samma person var i en följande afdelning kostymerad till Silvia, då han hade »1 fuhl masque med Skägg och aff dee grööna Myssor af bladh gjorde»; för öfrigt klädd i hvitt och grönt taft, garnerad med ej mindre än 230 alnar gröna och couleur de feu band. Tre nymfer, grefvarne Stenbåck och Lillia samt Axel Leijonsköld, buro klädningar af blommerant och couleur de rosa taft, skärp af silfverskir samt blommerants silkesstrumpor. Cupidonerna hade »Menniskio Färia Tafft» garnerad med flor och gaz. Otto Reinh. Taube, Natten, var klädd i svart taft och gaz, gröna silkesstrumpor och hvita handskar. Af de fjorton musikanterna bar halfva antalet blommeranta och de öfriga citrongula taftdrägter med strumpor af enahanda färg. Kostnaden för tygerna utgjorde omkring 4,500 daler silfvermynt.

Förutom dessa allmänt kända nöjen, om hvilka ryktet spred sig långt utom Sveriges gränser, men som inom landet framkallade ett starkt missnöje, förekommo andra af mera enskild art.

Ekeblad omtalar i bref af d. 25 Maj 1653: »Drottningen har i denna vecka haft två kommedier på slottet på italienska och i natt som var spelte de holländska kommedianterna för H. M. hvilket henne icke mycket behagade». Tjugo italienare, som vistades i Köpenhamn, hitkallades och uppträdde såsom sång- och talimprovisatörer. Före dem hade polska musikanter varit i Drottningens tjenst anställda och med rika skänker förärats. Under år 1652, dock ej samtidigt, funnos vid svenska hofvet tyska musikanter, fransyska fiolister och lutinister jemte discantister och andra sångare, italienska instrumentalister samt engelska och holländska kommedianter.

Enligt räkenskaperna för år 1652 utbetalades:

till *musikanter:*

Italienska musiques	12,000	daler
1 tysk kapellmästare	900	»
8 fransöske violinister à 600 daler	4,800	»
8 instrumentalister	4,000	»
Till de raraste musikanter	3,000	»
1 calcant (orgeltrampare)	60	»
Summa	24760	daler,

till *Commedianter.*

Commedianterna	9000	daler
Anthoine Brunati, machinista	900	»
Christian Thun, som alle saker i förvaring tager, i allt	400	»
1 vaktmästare i Balletsalen	150	»
S:a	10450	daler

År 1653 voro anställda

21 italienska musikanter	16275	daler
11 fransöske violister à 750 daler	8250	»
15 tyska instrumentalister	7680	»
1 Calcant	40	»
14 trumpetare à 600 daler	8400	»
7 betjening	980	»
S:a	41625	daler

Upplysningsvis meddelas, att en daler motsvarade nära tre kronor i vår tids mynt, och voro sålunda de musikaliska och teatraliska nöjena särdeles dyrbara.

Vid festerna lemnades fri förtäring, och på dryckiom sparades icke. Vid ett tillfälle (d. 8 Dec. 1651) uppbars ur källaren åt musikanter och trumpetare 31 kannor rhenskt vin, 2 k:r spanskt vin och 20 k:r starkt öl. Till löneförmånerna hörde dessutom gratifika-

Pluto.

tioner och kläder (kallas i räkningarna commis), för hvilka noggrant redogöres i kungl. klädkammarens räkenskaper.

Till ledning för kännedomen om tidens balettkostymer bjudes oss i Nationalmuseum en rikhaltig samling, innehållande i färger afbildade kostymer för ett stort antal gudar, gudinnor och andra med

namn ur mytologien och allegorien betecknade figurer. De framställas i guld- och silfverbroderade eller på annat sätt rikt utstyrda drägter samt oftast med yfviga, af fjädrar och band sammansatta hufvudbonader. Såsom prof meddelas afbildningar af Pluto, Xianèe och en furie. Dessa gifva dock en mycket ofullständig föreställning om den prakt och yppighet, som utmärkte de kungliga festerna. En riktigare uppfattning häraf erhålles genom klädkammarräkningarna, hvilka upptaga alla förbrukade materialier och dermed lemna intressanta upplysningar om den tidens stoffer jemte andra tillbehör vid festerna. För baletten *Then fångne Cupido* reqvirerade »Dansmestaren de Bolieu till Ballettklädhernes förfärdigandhe, på åthskilliga Tijdher in Octobri och Novembri månader Anno 1649:»

Tyger:

Blommeret Sölfwerduk	40	aln.
D:o Atlask	$113\frac{1}{2}$	»
Incarnadi »	31	»
Colör »	141	»
Hvitt »	$16\frac{1}{2}$	»
Hvitt Indianskt tygh	17	»
Sölfwer Moar (d. v. s. Moiré)	22	»
d:o i rödt d:o * ...	4	»
d:o i Isabell d:o	$70\frac{1}{4}$	»
Hvitt Sölfwer Moar ...	39	»
Colör de feu » ...	22	»
Swart fijnt 3 håret Sammet	28	»
d:o d:o plijs..............	$22\frac{3}{4}$	»
Blått i Sölfwer Moahll (Moll).....................	82	»
d:o i siden d:o	$50\frac{1}{4}$	»
Hvitt i Sölfwer d:o ...	20	»
Nachrach Sölfwer	48	»
Blommerant i Sölfwer	$28\frac{1}{2}$	»
Swart i rödt Carmosin	55	»
Swart d:o	14	»
Blommerant d:o	19	»
Hwitt bredt floor	22	»
Bredt silkes floor åthskillige fergher	106	»

Gulldskier..................	33	aln.
Sölfwer d:o	275	»
Sölfwer i Gulldskier...	112	»
d:o i blått d:o ...	30	»
Grått Sarss	16	»
Swart puddesai	31	»
Colör sillkes oposai ...	16	»
Colör tafft.................	647	»
Hvitt d:o	3	»
Blått d:o	8	»
Lifferge d:o	11	»
Isabell d:o	28	»
Colör d:o med striper	32	»
Nachrach d:o	12	»
Rödt i grönt d:o	$59\frac{1}{2}$	»
Bleckt d:o	243	»
Blommerant dubbel d:o	24	»
Gult och blått d:o d:o	$120\frac{1}{2}$	»
svart d:o d:o	13	»
golt (gult) d:o......	6	»
Incarnadi	20	»
Oskuret Muphcefergha d:o.................	16	»
Blommeret tobin.........	$24\frac{1}{2}$	»
d:o i hvitt d:o	$87\frac{3}{4}$	»
Orora d:o	15	»
Colör d:o	226	»
Bredt d:o	50	»

* En sort i en annan = sammanväfdt.

Fransk dwelk	159	aln.
Hvitt damask	16	»
d:o parchkumb	23	»
Canifass	165	»
Lärfft bleckt	128	»
d:o Holensk	21	»
fijn Huslerfft	$33\frac{3}{4}$	»
Blått kläde	$7\frac{1}{2}$	»
d:o frijs	19	»
Engelsk boij	3	»
Spetsar.		
Bredhe gulld i Söllfwer	192	»
d:o d:o	33	»
Smala d:o	24	»
Fijna sölfwer	40	»
d:o bredhe Sillkes	51	»
Wäfde	35	»
Breedhe oäckta Sölfwer	94	»
smalere d:o d:o	1146	»
oäckta mindre d:o	1360	»
fin Sölfwer knyttningh	22	»
Stoore swarte wäfne	170	»
breda wäfne	42	»
smalare d:o	13	»
Galoner.		
Sölfwer	113	»
Silkes	40	»
d:o incarnadi	39	»
Libbesgrå	$19\frac{1}{2}$	»
Band.		
Rijke gulld i Sölfwer	24	»
breda sölfwer	55	»
smala d:o	42	»
oäckta sölfwer	$1526\frac{1}{2}$	»
fijne d:o	192	»
Gulld litzkers (lister)	1	»
Sölfwer d:o	6	»
Colör d:o med sölfwer Rendher	56	»
liffergh sillkes	30	»
Isabell d:o	100	»
blå siden	87	»
d:o taffts	120	»

hvita d:o	15	aln.
swarte d:o	6	»
Blommerant d:o	29	»
Sijdesleglatur	$130\frac{3}{4}$	»
fijna engelska	36	»
kappeband	2	st.
Swarte smale sillkesnören eller Pien	40	aln.
Knappar m. m.		
swarta silkesknappar	8	duss.
små sölfwer d:o	31	»
store d:o	4	»
Sillke	$266\frac{3}{4}$	lodh
Trådh	3	skålp.
Hanskar.		
Garnehradhe	4	pahr
Rommanska	2	»
Hwita engelske	4	»
Strumpor.		
Colör eng. sillkes	65	»
Hvita d:o	1	»
liffergha d:o	2	»
Blommerant d:o	1	»
Isabell och gröna	5	»
Gridilin och hårferga	4	»
eng. långa Qvinfollks	3	»
Diverse.		
Store incarnadi Plumatzer	7	st.
mindre plomagier	17	»
Allehanda ferghe fine Hattefiedrar	38	»
Ringere d:o	65	»
fin Castor Hatt	2	»
gulld hattband	1	»
Richt sölfwer d:o	1	»
Maskor åtskillige slagh som brukas för Ansichtet	128	»
Skorosor garnerat medh oäckta gulld i söllfwer spetzer	60	»
Fiskeben	32	skålp.*

---

* I räkenskaperna äro alla dessa artiklar upptagna i helt små poster och i den ordning de från klädeskammaren reqvirerades.

Den sammanlagda kostnaden för dessa materialier till en enda balett, oberäknadt drägternas förfärdigande, utgjorde 16,658 daler 20 öre $14^{2}/_{5}$ penningar eller i vår tids mynt öfver 40,000 kronor, hvilka utgingo af statsmedel. De förvånansvärdt stora qvantiteterna förklaras deraf, att alla deltagare, de högsta såväl som de lägsta,

Xianée.

försågos med kläder från slottets klädkammare. Drottning Christina, som var klädd till Diana, bar enligt kledhemesteren Johan Hollms qvitto af d. 20 Okt. 1649 en drägt förfärdigad af:

22 aln. stoora stora Sölffspetzer, heelfina wäga $89^{3}/_{4}$ lod	841	daler	13	öre kopparmynt
28 » sölffwerskier	105			
1 pahr engelska hanskar	3			
15 aln. wit atlaskbandh	7	»	16	

10 al:r	sölffwerbandh	25	
3 »	sölffwerspetzar wäga $5^{1}/_{2}$ lod	33	
	Summa	1014 daler	29

Hertig Adolph Johan uppträdde som Apollo och var klädd i

8 al:r	blå tafft	64 daler	
11 »	liffergat dito	66	
150 »	oächta Sölffwer och guldspetzer	150	
28 »	sölfwerskier	105	
13 »	liffergat sillke	16	8
1 »	på Carniccas	6	
30 »	liffergat tafftsband	15	
	Summa	422	8

Varorna införskrefvos från Frankrike eller upphandlades hos i Stockholm bosatta köpmän, bland hvilka Claude Rouquette och Hanns Bremer synas bafva varit de bäst fournerade.

Öfver scenens framsida, sådan den anordnades för en vid Karl X:s bröllop d. 28 Okt. 1654 gifven Festa teatrale, finnes en rätt utförlig beskrifning af en samtida, Jacopo del Pozzo, hvaraf framgår, att den var målad i marmorimitation samt framstälde refflade doriska pilastrar med ett entablement, i hvars fris voro anbringade de kungliga personernas namn samt emblemer, vapen etc. Å ömse sidor om scenöppningen syntes mellan dubbla pilastrar nischer med figurer etc. Kring speglar och kronor samt öfver dörrarna anbringades festoner och rosetter af gaz eller annat tunnt tyg: »Item till Ljuscronehimblar är samma gång på Rikssalen förbrukat

120 aln. Sölfwergaze till 10 Christalerna
30 » d:o uti en himmel på Theatrum
96 » d:o är sönderskurit till Rosor kring pyramiderna, portaler och speglar
4000 små tenlickor.» (1652 års Slottsbok.)

Bänkarna täcktes med dyrbara tyger. »A:o 1651: Uppå Ricksahlen under en stoor Balett Act in Augusto, hvarest bygdes Bänckar kringom Sahlen, som bekläddes med Turkiska Tapether och rödt klädhe, då dher af bordtkom 14 al:r rödt klädhe».

Gardinen (ridån), som var med ringar fäst på en jernstång och drogs åt sidorna, måste af särskilda skäl ofta förnyas. Från början af år 1651 innehålla räkenskaperna »till Gardinen twert öfwer

Rijks Sahlen framför Theatrum, der Balleten dansas skall, lemnas 160 alnar gröönt Crontaft, 13 lodh grönt sillke och 30 alnar gröna gahluner»*. Men redan i slutet af samma år meddelas, att »Effter Kongl. Maij:tts Nådiga och mundtelige befallningh, förfärdigades en stoor Gardin af rödt Tafft på Riks Salen, när Baletten dher dantza-

Furie.

des på Kongl. Maij:tts Födelsedagh och H. K. Maij:tt eij ville låta servera den förra af grönt Tafft».

Om orsaken till den hastiga förslitningen upplysas vi genom en senare anteckning, som på samma gång visar på hvad sätt den förra ridån användes: »Den stoora Gardinen af gröönt Cronetaft,

* Husgerådskammarens räkenskaper i Kongl. Slottet.

som satt på Rikssahlen, när dher dantzades Balett är söndertagen och det bästa dher af utsökt, hwar uthaf gjordes en stoor Frantsösk Sängh, med Sänge- och Bordetäcke, så ock Himmelen i Sängen, dher till är tagit 93 al. Tafft; dhet öfrige Cronetaftet, som var 67 al. äro till Spillning skrevn. Emedan follcket uti Baletten hade öfwer allt skurit håhl på Gardinen till att see igenom hwar uthaf tyget wardt alldeles förskämdt och således måste afskrifwas». Snart derefter upplyser Husgerådskammarräkningar att: »En Balettgardin af $14^1/_2$ wådher Coleur de feu tafft uti Rickssahlen på Theatrum är sedermera sönderskurin och förarbetad till fönstergardiner och Ljuskronetaft».

Med Drottning Christinas afresa upphörde ståten. Maskinister och festarrangörer erhålla icke längre sina utlofvade löner; Brunati Teatrista inkommer med en förklaring, att han, som på fem år icke erhållit ett rundstycke, »hvarken extraordinarie eller den honom utlofvade salario, ej heller förskotterade medel för teateranordningar», lider den största nöd; Beaulieu, den förre dansmästaren och derefter maître d'hôtel (hofmästare), ber att utfå innestående 20,000 daler, emedan fordringsegarne i annat fall hafva hotat att borttaga allt hans bohag och kasta honom sjelf i fängelse. Påminnelserna från de otaliga fordringsegarna blifva allt tätare och till formen mera bestämda. Slutligen fattar förmyndareregeringen sitt parti och afslår alla framställningar, d. v. s. icke direkt utan »förnöjer» det goda folket på samma sätt som Bollmästar Sippels arfvingar, helt enkelt med assecurationer och löften, som endast undantagsvis infriades. Köksmästaren Per Larsson, som »för några banquets, som här på Slottet håldne åhre, har att fordra en ansenligh Summa» erhåller visserligen år 1668 i afräkning 2,000 daler och »gullarbetaren konstrijke Jürgen Dragman 3,000 daler S:mt i afräkning af honom levererade Juveler hoos Kongl. M:tt och Chronan för många åhr tillbaka än åtherstår», men för öfrigt nekas de minsta belopp såsom exempelvis Hennes Maj:t Drottningens barberare (Slottsfältskärn) Jürgen Försters lilla lönefordran 33 daler 21 öre $11^1/_5$ penningar, skomakaren Simon Bartellsons fordran »för gjordt arbete till Hans Kongl.

Maij:ts behof TrettioTvå Rijkzdahl:r»; alla fordringsegare få det besked, att »dessa tijders svårigheter eij tillåta för andra oundvijkeliga utgifter skull dhem bahr att erläggia och betahla.»

De teatraliska föreställningarna äro dock icke bannlysta under förmyndareregeringen.

1662 års slottsbok: Till Cassan för den Baletten, som höltz på Riksalen till H:s Excell. Rikz Rådetz, Herr Christer Horns bröllop. (Se sid. 20.)

1669 års slottsbok: Timbermän, som hafwa gjordt Ett Teatrum Bänkar och Båckar samt höflat och spåntat Bräder till den Acten som höllss Kongens födellsedag i Rikz Sahlen.

Enligt Klemming uppfördes vid sistnämnda tillfälle: *Den stoora Genius Ballet, Til Hans Konungl. Maijst:tz Konung Carl den Elfftes FödelseDag den fämptonde, Dansad på Stockholms Slåt Anno 1669.* De ovanligt många dagsverken, som i dagnotorna finnas upptagna för november och december 1669, förklaras deraf, att den 15 december uppfördes en ny balett, antagligen *A la charmante Trouppe des Dames.*

Att vederbörande tänkte sig skådespel och baletter såsom fortfarande ingående bland hofvets nöjen bevisas deraf, att i det af arkitekten de la Vallée år 1664 uppgjorda projektet till Kongl. Slottets ombyggnad, hvarvid en del af det gamla slottet med tornet Tre kronor skulle bibehållas, finnes i sydöstra flygeln angifven en teater af den enkla, då vanliga långsträckta formen. Under Carl XI:s tid förekommo dock sällan teater- och balettlafvar i slottets räkenskaper, helt säkert af det skäl, att hofvet och kungliga gäster med sin närvaro hedrade den svenska teaterns och de utländska truppernas prestationer.

I Tessins första förslag till nytt Kongl. Slott är åter den sydöstra flygeln upptagen af teatersalong och dertill hörande klädloger etc., ehuru vid ritningarnas omarbetande efter den stora slottsbranden 1697 samma flygel indelades till rum, antingen för att bereda större utrymme åt de kungl. våningarna, eller, hvad troligare är, emedan svårigheter mötte att inom den låga flygelbyggnaden anordna

det numera till följd af operans utveckling omständligare maskineriet.

För att förskaffa någon omvexling vid det svenska hofvet föreslog Tessin i början af 1699, att en fransk skådespelaretrupp skulle införskrifvas och erhöll efter någon tid konungens tillstånd att genom Sveriges agent i Paris, D. Cronström, underhandla med lämpliga artister. Dessa borde komma så fort som möjligt, ty i annat fall, skrifver Tessin, »skall vårt hof fortfarande blifva lika triste som det har varit under en lång följd af år, liksom alla hofmän och i allmänhet hela verlden.» Truppen skulle kunna bjuda på såväl komedi och tragedi som dans och sång, hvarjemte stort afseende fästades vid ett respektabelt uppförande. Mot ett årligt statsunderstöd skulle för de kungliga personerna gifvas två föreställningar i veckan, hvaremot de öfriga dagarna kunde af artisterna disponeras för att mot entré spela i bollhuset. Inredning af detta sistnämnda, liksom anskaffande af alla kostymer, tillkommo komedianterna att bekosta, men den kungl. teatern skulle för dem fullständigt inredas. Musikanter borde medtagas, emedan tillfälle till biförtjenst kunde påräknas. Utsigterna ansågos lysande, och Tessin hoppades att truppen skulle finna sig väl här. I egenskap af granne (T. hade uppfört och bebodde det nuvarande Öfverståthållarehuset) anhöll han att få för sig och sin familj en kostnadsfri loge i teatern.

Ändtligen träffas aftal med ett sällskap i Metz under ledning af Rosidor, hvilket efter långa underhandlingar afreser på fartyg från Amsterdam den 13 September. Det bestod af sju skådespelare, sex skådespelerskor, tre sångare, en sångerska, fyra dansande herrar, en dansös, fem musikanter och en dekoratör. Teatern inreddes i s. k. Kongl. palaiet, det efter slottsbranden för statens räkning inköpta Wrangelska palatset (nuv. Svea Hofrätt), hvilket efter Tessins ritningar påbygdes en våning och inreddes till bostad för den kungliga familjen till dess slottet kunde blifva repareradt och tillbygdt. Under palatsets ombyggnad vistades de kungliga på Carlberg, och kunde sålunda utan olägenhet det stora midtelrummet (afsedt att blifva rikssal), hvars väggar och tak voro under putsning, för

ändras till teater. I Oktober 1699 började sceninredningen samt bänkarnas uppsättande; natt och dag arbetade gardesbussarna med »logernas och lafwarnes förbyggande». Redan d. 20 April kunde teatern invigas, hvarvid *Le joueur* af Regnard uppfördes. Bollhuset, som underkastades en grundlig reparation, blef färdigt först i Januari 1700, och de der gifna föreställningarna besöktes i början mycket flitigt. Efter hand aftog dock åskådarnes antal i den mån sympatierna för artisterna svalnade; under år 1701 gåfvos på Bollhuset icke mer än tre representationer. Bland personalen funnos goda krafter, men ledningen var svag, förhållandet mellan medlemmarna mycket oroligt och deras uppträdande utom scenen ofta klandervärdt. Slagsmål och dragna värjor gåfvo anledning till vidlyftiga rättegångar, och de mest komprometterande historier voro i omlopp om deras enskilda lif. Tessin, i början så entusiastisk, blir i sina bref till Cronström allt mer reserverad i sitt beröm och skrifver slutligen (d. 17 April 1701), att han måste uppkalla artisterna och med dem hålla långa förhör; med få undantag äro de »diabolique, ty det kan ingen tro hvad jag för deras skull fått uthärda». Ny direktör engagerades, och äfven andra förändringar inom truppen vidtogos, dock utan framgång. Oaktadt de hårda tiderna, utbetalades ända till 1707 punktligt löner åt de kommedianter, som icke blifvit entledigade, men då inkomsterna af Bollhusets föreställningar voro obetydliga, inlemnades alltsomoftast långa förklaringar och böneskrifter till konungen eller enkedrottning Hedvig Eleonora. Bland de många framställningar i detta syfte, hvarmed truppens medlemmar gemensamt eller hvar för sig uppvaktade, förtjenar nedanstående skrifvelse att blifva allmännare känd, särskildt för det sällsamma språket och den lyckligt funna idén:

Stormechtigste Allernådigste Drottning!

Ach! Ach! Hwad ängslan att skillias ifrån en så Nådig och from Drottning, hwars Maijestät iag offta med största wyrdnat och glädie åskåda fådt, hwar gång Comedia speltes, infant iag mig i en lijten wrå och understundom uti en annan, mina ögon kunde sig icke tillfyllest mätta, fast än iag med hugg och slag samt hotande stundom bortwijster blef. Då

iag frågade, hwarföre man mig således handterade? fick iag till swars, Gack bort, du är Oss till hinders: Mitt sinnes begärligheet dref mig doch geent emot Eders Maij:tz Höga Person på ett wist rum att ställa, då åter en hotande röst desse Orden framförde, Gåsse lilla gå fort bort, derpå kom min Moder heel Onder, säijandes, om du intet packar deij bort, så skall du få rijs, sedan såg iag en illskefull man kommandes med stora Mustasier, som tog mig wid armen och sade, Gå här uth; Iag greet i harm, doch war det min största frögd, att iag den ähran hade att förlusta Eders Maij:t med mitt löijachtige Dantzande, helst iag märkte Eders Maij:t fattade behag till min lilla figur, besynnerl. när iag repræsenterade en lijten Harlequin eller och en bonde samt Scaramonche i lyckta giömd: Så snart iag ändade desse små exercitier, förmärkte iag Eders Maij:t wara deröfwer förnögd, då iag i glädie hoppade bak om Theatren och sedan med mycket stolta steg mig hem förfogade, hwarest iag kommandes hörde talas om min lilla Person, en sade, han är artig nog, en annan åter, han dansar tämmel. wäl, man frågade mig, hwem är du Pilter lilla? Jag swarade spåskt, jag är den lilla Rosidor Hennes Maij:tz Danssare, Andra nyssgirige frågade mig, huru mycken löhn iag hade, men straxt på stunden swarade iag, Den stora ähran iag niuter, mån troo icke wara penningar wärd, förthy snart uti 3 åhrs tijd som iag den Nåden hafft at tiäna Hennes Maij:t, tyckes mig icke wara mehr än 3 dagar; Lijkwäl har iag låtit mig säija, att förr än iag reser härifrån, lärer Hennes Maij:tt mig benåda med en lijten wedergällning, warandes för tijden min innerlige ängsslan att iag måste qvittera Stockholm, derest iag kan skiee eij den Nåden lärer mehra fåå att uppwachta Eders Maijt en så mild Drottning. Neij, iag weet icke hwad iag skulle gifwa, om min ringa persohn icke blifwit utstängd än wijdare att wijsa mig för Eders Maij:t och Deras Kongl. Högheter Prinsessorne hellre wille iag öfwergifwa Danssande, hellre wille iag hwarken äta eller dricka, hellre wille iag mitt lif ända, än att lijda en så stoor ängslan och deplaisir, så att iag uthi fölliande verser uthbrista må

Sonnet.

On dit vray le Chagrin inspire la tristesse
Pour avoir le coeur gày il faut l'avoir content
Si je ne partois pas je l'auray maintenant
Ce sont des mouvemens qu'inspoire ma jeunesse.

Ou l'on trouve un plaisir on S'attache sans cesse
Si la Reine vouloit que je danse à l'instant
Je cabriolleray d'un àir tres esclatant
tout iroit de cadance et de coeur et d'addresse.

Mais cet employ ne m'est plus permis en ces lieux.
On en voit ma douleur imprimé dans mes yeux
Si jamais je suis grand je suivray mon envie.

Quand je serois en France ou d'un autre côté
Soudain je reviendray l'ame toutte ravie
pour offrir mon service à Votre Majesté.

Hwars Höga Maijestet iag med allerödmiukeste wyrdnad in till min död är och förblifwa skall en

Allerunderdånigste Tiänare och Undersåte
Le Petit Rosidor
petit Danseur de Vostre Majesté.

Denna egendomliga, för tidens skrifsätt synnerligen karakteristiska epistel vittnar om att le petit Rosidor var en i flera hänseenden ovanligt tidigt utvecklad liten personlighet. Så småningom, och utan undantag i det eländigaste tillstånd, afreste de ännu qvarvarande komedianterna, och dermed stängdes för lång tid Bollhusets portar.

Den bild jag tecknat är flyktig och matt, endast en läggkarta af från skilda håll samlade anteckningar. Den torde dock till en väsentlig del fylla sin uppgift, om derigenom en eller annans håg och steg ledas till de gamla papperen i Slotts-, Riks- och Kammararkiven; mödan blir rikligen belönad, ty bland de torra dagnotorna och skenbart ointressanta siffrorna gömmer sig ett outtömligt och för kännedomen om kulturlifvet under Sveriges storhetsperiod oskattbart material.

Om internationel registrering af varumärken.

Af

Nils Rahm.

Varumärket sätter köparen af en vara i stånd att på hvilken plats och i hvilken hand som helst sluta sig till dess ursprung. Det förlänar på så sätt en viss trygghet åt såväl köparen som fabrikanten; åt köparen att han erhåller en vara af den beskaffenhet han önskar, åt fabrikanten derigenom att han uti marknaden kan skilja sig från sina konkurrenter och med sitt namn svara för beskaffenheten af den vara, som bär hans märke. Ju mera varan blir af allmänheten eftersökt, af desto större värde blir märket. Det får i viss mån samma betydelse som en gammal firma, hvilken genom redbarhet gjort sig aktad och vunnit allmänhetens förtroende. Men mindre nogräknade konkurrenter se gerna, om de kunna dela frukterna af den andres arbete, och dröja icke att begagna sig af hans välkända och omtyckta märke. De kunna till och med undergräfva allmänhetens förtroende till detsamma genom dess anbringande på underhaltiga och dåliga varor. Det blir en angelägen sak för lagstiftningen att förebygga en sådan oärlig konkurrens och skydda den industriela eganderätt, som varumärket representerar, lika så väl som den betryggar hvar och en i besittningen af de mera rent materiela frukterna af hans verksamhet. Inga stater med industri och handel af någon betydelse hafva heller försummat att åt varumärket tillerkänna åtminstone något skydd. Under de senare årtiondena har rätt mycken uppmärksamhet egnats häråt, och

nya, efter nuvarande förhållanden lämpade, varumärkeslagar blifvit utfärdade i flere länder, deribland vår egen varumärkeslag, hvilken såsom bekant trädde i kraft den 1 Januari 1885.

Om varumärkesinstitutionen skall komma till sin fulla rätt och nytta, är dock detta nationela skydd icke tillfylles. Det stannar vid hemlandets gräns, men ett flertal varumärken, och vanligen de mest värdefulla, spridas vida omkring på främmande område. Varumärket är internationelt och fordrar derför ett internationelt skydd.

De tidigare konventioner, som för ett sådant ändamåls vinnande afslötos mellan särskilda stater, medgåfvo åt de kontraherande ländernas innevånare, i hvad som rörde fabriks- och handelsmärken, samma skydd som åt de resp. ländernas egna innevånare. En sådan form för det internationela skyddet synes ju vara ganska förmånlig och tillfredsställande. Icke kan väl en utländing begära att få åt sig tillerkända förmåner, som icke medgifvas landets egna innebyggare? Det inträffade emellertid ej sällan, att en näringsidkare, hvilken i hemlandet registrerat ett varumärke och sedan ville skydda detsamma i en främmande stat, tillbakavisades, derför att märket icke var sådant, att det i denna stat finge registreras. Hvad återstod då för honom att göra? Antingen att afstå från registreringen i den främmande staten eller ändra sitt märke, båda två åtgärderna uppenbarligen menliga för den registreringssökandes intressen. Om märket redan blifvit användt och kändt i hemlandet och kanske redan registreradt äfven i andra främmande stater, kunde en ändring knappast ifrågakomma, och registreringen var då i sjelfva verket omöjliggjord i den nya främmande staten trots den medgifna ömsesidigheten. Det blef derför ganska snart tydligt, att den nyssnämda grunden för de internationela öfverenskommelserna i fråga om varumärkens skyddande behöfde ändras eller ett tillägg göras, för att en registreringssökande icke skulle råka ut för dylika, för honom farliga hinder, hvilka deremot för staten i fråga måste anses såsom varande temligen betydelselösa. I senare afslutade konventioner har man också sökt afhjelpa denna brist. Så t. ex. i den fransk-belgiska af år 1881, der man infört den regeln, att ett franskt märkes be-

skaffenhet borde bedömas efter fransk lag och ett belgiskt efter belgisk lag.

Samma princip är också tillämpad i konventionen af den 20 Mars 1883, genom hvilken, såsom bekant, flere stater inom och utom Europa slutit sig tillsammans till en union för skyddande af den industriela eganderätten, den i korthet vanligen så kallade patentunionen. Det heter nemligen i denna konventions art. 6, att hvarje i hemlandet vederbörligen registreradt fabriks- eller handelsmärke skall kunna registreras samt erhålla skydd utan afseende å dess form i enhvar af unionens öfriga stater. Och i 4:de punkten af konventionens slutprotokoll förklaras uttryckligen, att nyssnämda föreskrift bör så förstås, att icke i något fall för fabriks- eller handelsmärken skydd kan nekas i någon till unionen hörande stat allenast på den grund, att märket icke med afseende å de tecken, hvaraf det utgöres, uppfyller fordringarna i denna stats lagstiftning, under vilkor att det är öfverensstämmande med lagstiftningen i hemlandet och i sistnämda land blifvit behörigen registreradt. Men med detta enda undantag, som allenast angår märkets form, och med förbehåll af hvad konventionen i andra artiklar föreskrifver, skall enhvar stats inhemska lagstiftning vara gällande.

Konventionen medför vidare i fråga om varumärken den nya förmånen, att den som i en af de kontraherande staterna i behörig ordning gjort ansökan om skydd för fabriks- eller handelsmärke, skall, under förbehåll af tredje mans rätt, för ansökan i de öfriga staterna ega företrädesrätt under tre månader eller för länder utom Europa under fyra månader.

Vid slutet af år 1893 tillhörde följande länder den nämda unionen till skyddande af den industriela eganderätten, nemligen:

Belgien,
Brasilien,
Frankrike med Algier och kolonier,
Guatemala,
Italien,
Nederländerna med kolonier,

Nordamerikas Förenta Stater,
Norge,
Nya Zeeland och Queensland,
Portugal,
S:t Domingo,
Schweiz,
Serbien,
Spanien med kolonier,
Storbritanien,
Sverige och
Tunis.

Bland Europas länder saknas sålunda, utom andra, våra grannar Danmark, Tyskland och Ryssland, äfvensom Österrike-Ungern.

Mellan Sverige-Norge och Tyskland finnas dock deklarationer, utfärdade i Stockholm och Berlin den 19 och 24 Juni 1872, enligt hvilka i fråga om märken eller etiketter på varor eller deras omslag, mönster och fabriks- eller handelsstämplar svenskar och norrmän i Tyskland samt tyskar i Sverige och Norge skola åtnjuta samma skydd som landets egna innevånare. Likaså gäller mellan Sverige-Norge och Österrike-Ungern deklarationen af den 20 September 1889 angående ömsesidighet i fråga om skydd för varumärken. Men ännu kan icke en dansk eller ryss få något sitt varumärke skyddadt i Sverige, liksom ej heller en svensk i dessa länder. Med Danmark torde dock en öfverenskommelse när som helst vara att förvänta*, och äfven med Ryssland lära underhandlingar i samma syfte pågå.

Konventionen af den 20 Mars 1883 utgör ett stort steg framåt på den internationela varumärkeslagstiftningens väg. Möjligheten att kunna förvärfva skydd utsträcktes på en gång till ett ganska stort antal stater. I närvarande stund omfattar unionen en befolkning på öfver 280 millioner menniskor. Såsom vi nyss funnit, er-

* Danmark lär från den 1 Oktober hafva inträdt uti patentunionen, och likaledes lär en konvention mellan Sverige och Danmark nu vara afslutad rörande varumärkens skyddande, ehuru officielt kungörande härom ännu icke egt rum.

känner konventionen uttryckligen principen, att ett märke skall registreras i samma form som i hemlandet, och dertill kommer förmånen af prioritet under tre à fyra månader. Ehuru visserligen här icke af samma vigt som i fråga om patent, kan dock denna företrädesrätt i särskilda fall vara af ganska stort värde i de länder, der, såsom hos oss, registreringen skapar eganderätten till märket, och alltså faran att blifva förekommen är större och följderna mera betänkliga och svåra att reparera. Men hvar och en, som önskar erhålla registrering i en främmande stat, måste uppfylla alla de formaliteter och vilkor, de särskilda ländernas varumärkeslagar föreskrifva. Derigenom blir den internationela registreringen både besvärlig och kostsam. Det är för den enskilde sökanden så godt som omöjligt att känna alla dessa formaliteter tillräckligt noga för att sjelf kunna ombestyra registreringen utom hemlandet. Många varumärkeslagar fordra också, att märkets egare skall representeras af ett inom resp. land bosatt ombud. Det ena som det andra tvingar honom att anlita sakkunnigt ombud, som genom sina förbindelser på resp. platser ordnar om saken. Naturligtvis fördyras registreringen sålunda ganska väsentligt genom den ersättning, hvilken måste erläggas till dessa mellanhänder och som oftast är lika stor och större än den officiela taxan, hvartill kommer olägenheten, att sökanden måste öfverlemna sina intressen i olika länder åt ombud, om hvilkas kompetens och noggrannhet han svårligen kan förvissa sig.

Uti motiveringen till det från schweizisk sida vid konferensen i Madrid år 1890 framlagda förslaget om internationel registrering, hvarmed vi längre fram skola närmare sysselsätta oss, finnas anförda nedanstående ganska belysande exempel på den ersättning, som begäres af några utländska firmor.

L a n d.	I lag stadgad afgift; francs.	Af ombuden fordrad ersättning, den officiella taxan inberäknad; francs.
Belgien	10,—	185,50
Spanien	25,— (100 realer)	212,—
Nordamerikas Förenta stater	130,— (25 doll.)	318,—
Frankrike	*	132,50
Storbritanien	31,50 (1 £ 5)	79,50
Italien	41,10	265,—
Nederländerna	21,— (10 fl.)	238,50
Portugal	17,— (4 milreis)	265,—
Norge	56,— (40 kr.)	238,50
Sverige	56,— (40 kr.)	265,—
Schweiz	20,—	238,50

Våra svenska agenter hafva i allmänhet icke så höga priser som de nu anförda, men i alla fall blir med den nuvarande anordningen ett svenskt varumärkes registrering i några utländska stater ganska kostsam. Enligt uppgifter, som meddelats från några af våra större patentagenturfirmor i Stockholm, blir kostnaden för ett svenskt märkes registrering

i Norge	ungefär	80	kronor
» England	»	75	»
» Frankrike	»	80	»
» Belgien	»	60	»
» Italien	»	85	»
» Spanien	»	60	»
och » Nordamerikas Förenta stater	»	200	»

Kunde en öfverenskommelse komma till stånd mellan ett antal stater på sådana vilkor, att ett varumärke, som registrerades i *en* stat, dermed också ansågs registreradt och skyddadt i de öfriga, vore man vid målet för en fullt genomförd internationel registrering. Den tid är dock helt visst ganska aflägsen, då en sådan enhet kan upp-

* Till statsverket inbetalas icke någon taxa. Afgifterna för stämpel, expeditionslösen och registreringsbevis m. m. bruka uppgå till omkring 15 francs.

nås äfven mellan ett fåtal stater. Den är ej heller nödvändig, och det kan för öfrigt till och med sättas i fråga, om den ens är att önska. Många märken hafva betydelse endast för den inhemska förbrukningen. Deras registrering äfven i de öfriga staterna är således obehöflig och skulle ha till följd, att man alltid måste taga hänsyn till den betydliga mängden af inom hela unionen registrerade märken, hvilket naturligtvis måste stöta på ganska stora svårigheter och lätt leda till kollisioner. Man har derför åtnöjt sig med att söka få till stånd en centraliserad registrering för de märken, hvilka äro afsedda att spridas utom hemlandet. Det blir på så sätt möjligt att låta de särskilda ländernas varumärkeslagstiftningar förblifva oberoende af hvarandra, och den internationela registreringen inskränkes till det mera begränsade antal varumärken, hvilka verkligen äro i behof af ett internationelt skydd.

Efter att redan hafva varit på tal vid den kongress, som hölls i Paris vid verldsutställningen år 1878, blef denna fråga upptagen vid konferensen i Rom 1886 mellan ombud för de stater, som anslutit sig till den förut omtalade unionen för skyddande af den industriela eganderätten. De vid konferensen diskuterade förslagen gingo i korthet derpå ut, att, sedan ett varumärke blifvit i hemlandet behörigen registeradt, detsamma skulle kunna förvärfva ett till öfriga unionens stater utsträckt skydd genom registrering hos den internationela byrån i Bern, hvilken upprättats genom 1883 års konvention för att handhafva unionens gemensamma angelägenheter. Under diskussionen erkändes behofvet af lättade vilkor för registreringen af varumärken utomlands. Men mot de framstälda förslagen invändes, att de väl litet tagit hänsyn till de resp. ländernas lagstiftning, särskildt deras som gjorde skyddets medgifvande beroende på en förutgående pröfning. Man anmärkte också, att deras antagande skulle för de mindre staterna väsentligen minska inkomsten från inflytande registreringsafgifter. Beslutet blef, att frågan uppsköts till nästa konferens.

Denna sammanträdde år 1890 i Madrid. Nu förelåg ett från schweizisk sida utarbetadt, i flere väsentliga punkter modifieradt för-

slag till öfverenskommelse rörande internationel registrering, uti hvilket man sökt aflägsna de brister, som vid förra konferensen blifvit anmärkta mot de då diskuterade förslagen. Det blef emellertid genast från början tydligt, att inga utsigter funnos att förena unionens alla stater om detsamma och få denna fråga löst såsom ett tillägg till sjelfva konventionen. Men konventionen har förutsett svårigheten att vinna samtliga unionsstaternas bifall till hvarje ifrågasatt förbättring eller vidare utveckling af de frågor den representerar, och derför (art. 15) medgifvit de kontraherande staterna rätt att sinsemellan träffa särskilda öfverenskommelser angående skydd för den industriela eganderätten, med vilkor dock att sådana öfverenskommelser icke stå i strid med konventionens föreskrifter, d. v. s. den gynnar uppkomsten inom den större unionen af mindre separatunioner, till hvilka öfriga stater sedan kunna ansluta sig. Vid konferensen var det egentligen Englands ombud, som för sitt lands del mera bestämdt afböjde en öfverenskommelse på basis af det framstälda förslaget. Detta vore först möjligt, om en internationel klassifikation af varumärkena blifvit genomförd. De öfriga staterna, hvilka icke voro afgjordt för förslaget, uttalade likväl sina sympatier för detsamma, ehuru de af olika anledningar ej voro beredda att biträda en dylik öfverenskommelse.

Af konferensen blefvo en del mer eller mindre väsentliga ändringar vidtagna med det schweiziska förslaget, hvarefter detsamma slutligen godkändes af de intresserade parterna, medan de öfriga staternas ombud afhöllo sig från att deltaga i omröstningen. Det diplomatiska undertecknandet egde rum den 14 April 1891, och sedan ratifikationerna efter åtskilliga uppskof slutligen utvexlats i Madrid den 15 Juni 1892, trädde öfverenskommelsen rörande internationel registrering af fabriks- och handelsmärken i kraft den 1 Januari 1893 mellan Belgien, Frankrike, Schweiz, Spanien och Tunis. Under år 1893 hafva tillkommit Nederländerna och Portugal.*

Enligt denna öfverenskommelse blir ett varumärke skyddadt.

* Äfven Italien lär nu hafva inträdt uti separatunionen för internationel registrering af varumärken.

inom samtliga separat-unionens stater genom registrering i hemlandet samt hos internationela byrån i Bern. Berättigade att på detta sätt få sina märken registrerade äro undersåtar och medborgare i enhvar af de kontraherande staterna. Anmälan till internationela byrån om registrering sker genom vederbörlig myndighet i hemlandet. Sökanden åtnjuter således den betydande lättnaden att aldrig behöfva träda i förbindelse med de främmande myndigheterna, utan ansökan om såväl den nationela som internationela registreringen sker i hemlandet. Har märket derstädes blifvit registreradt, öfversändas handlingarna i två exemplar till byrån i Bern, hvarvid ansökningen alltid skall åtföljas af en afbildning af märket eller en beskrifning af detsamma på franska språket samt i förra fallet af en kliché äfvensom af en postanvisning å den internationela registreringsafgiften. Internationela byrån inför ofördröjligen märket i ett särskildt derför afsedt register, och anteckning göres på de båda exemplaren af ansökningshandlingarna, utaf hvilka det ena stannar hos byrån i Bern, men det andra återsändes till registeringsmyndigheten i hemlandet. Internationela byrån skall derjemte meddela alla separat-unionens stater underrättelse om den verkstälda registreringen. Ytterligare offentliggöres märket uti en bilaga med titeln »*les marques internationales*» till byråns bekanta organ» La propriété industrielle». Hvarje registreringsmyndighet är berättigad att gratis bekomma af denna bilaga så många exemplar den önskar, för att derigenom sättas i stånd att med minsta besvär och kostnad kunna sprida kännedomen om de internationela märkena inom eget land. Nämnda bilaga utgår för närvarande i öfver 7,500 exemplar, deraf 800 medfölja byråns ofvan omtalade organ, 5,710 öfverlemnas till de resp. staterna samt 1,000 exemplar inköpas af amerikanska tidskriften »The Trade Mark Record» för att åtfölja denna såsom bilaga. De internationela märkena erhålla således en ganska betydande spridning.

Anmärkningsvärd är den, på yrkande af Nederländernas ombud, intagna bestämmelsen, att märket skall offentliggöras *antingen* genom en afbildning af detsamma *eller* genom en beskrifning på franska

språket. Detta yrkande mötte visserligen åtskilligt motstånd med hänsyn till svårigheten att affatta en beskrifning, som kan ersätta en grafisk afbildning, och att korrekt återgifva denna beskrifning på franska språket, men det vann dock till slut konferensens godkännande. I det stora hela torde detta medgifvande ej vara af synnerligt stor praktisk betydelse. Ty de flesta länder fordra för den inhemska registreringen en afbildning af märket, och ett offentliggörande på sådant sätt ligger äfven i märkets egares eget intresse, för att han lättare må kunna göra sin rätt gällande vid möjligen uppkommande tvister.

Den punkt i hela förslaget, som visserligen var den ömtåligaste och erbjöd de största svårigheterna att lösa, gälde afgifterna. Vid konferensen i Rom hade föroslagits, att afgifterna skulle bestämmas rätt och slätt så höga, att omkostnaderna kunde betäckas. Detta förslag mötte emellertid ett ganska afgjordt motstånd, derför att resp. registreringsmyndigheter under sådana vilkor skulle riskera att gå miste om ej obetydliga inkomster från de eljest direkt anmälda främmande varumärken, hvilka komme att anmälas till internationel registrering. Man fann det andra vid samma konferens framstälda förslaget lämpligare, enligt hvilket de afgifter, som borde erläggas för den internationela registreringen, bestämdes helt och hållet af hemlandet och der uppbars af vederbörlig myndighet. De gemensamma omkostnaderna skulle sedan årligen fördelas mellan staterna i förhållande till antalet anmälda märken. I samma rigtning gick det schweiziska förslaget vid 1890 års konferens i Madrid. Men det lyckades icke tillvinna sig konferensens godkännande. Ombuden från Sverige-Norge och Nederländerna i synnerhet framhöllo, att en sådan anordning skulle pålägga just de stater de största ekonomiska uppoffringarna, hvilka på grund af sin mindre industriela och kommerciela verksamhet i sjelfva verket hade mindre fördel af den ifrågasatta öfverenskommelsen. Efter en längre diskussion antogs i stället ett från Nederländernas sida framstäldt motförslag, enligt hvilket den internationela taxan sattes till 200 francs, och skulle den genom dessa afgifter uppkommande behållningen, efter afdrag

af kostnaderna för öfverenskommelsens tillämpning, årligen genom internationela byråns försorg delas i *lika* delar mellan de kontraherande staterna. I sista stund knöts likväl till detta beslut den reservationen, att detta belopp skulle anses såsom ett maximum, hvilket kunde nedsättas vid ratifikationernas utvexling. En nedsättning skedde också sedan till 100 francs, som nu utgör den internationela taxan. Jemte detta belopp eger resp. myndighet i hemlandet att uppbära ett tillägg — ett kommissionärsarfvode —, hvars storlek bestämmes af resp. stater efter eget godtfinnande.

Det skydd, som vinnes genom den internationela registreringen, har helt och hållet samma omfång, som innehafvaren af ett märke eljest kunnat förskaffa sig och fortfarande kan förskaffa sig genom att söka registrering särskildt uti hvar och en af separatunionens stater. Skyddet är helt och hållet bundet vid registreringen i hemlandet, det står och faller med detta. Staterna äro oförhindrade, om deras varumärkeslagstiftning tillåter det, att underkasta de från internationela byrån hos dem anmälda märkena en granskning och, om skäl dertill finnas, för sin del vägra registrering af det ifrågavarande märket. Derom skall den nämda statens vederbörande myndighet underrätta byrån i Bern inom ett år, sedan meddelande ingått från byrån om märkets registrering derstädes. Internationela byrån underrättar derefter genast resp. myndighet i märkets hemland samt dess egare om den vägrade registreringen. Honom stå då samma rättsmedel till buds för att söka få detta beslut ändradt, som om han direkt sökt registrering i den ifrågavarande staten.

Skyddet räknas från den dag då märket blifvit registreradt hos byrån i Bern. Hvad beträffar dess upphörande, hade föreslagits, att det internationela skyddet skulle gå till ända samtidigt med skyddet i hemlandet; men då ett sådant naket stadgande skulle haft till följd, att märken från länder, der skyddstiden är obegränsad, också skulle förvärfva ett obegränsadt internationelt skydd, hade detta begränsats till maximum 15 år. Konferensen biträdde i öfrigt detta förslag, men höjde maximitiden till 20 år. Registreringen kan förnyas, om anmälan göres före det 20:de årets utgång. Sex månader före skydds-

tidens slut skall internationela byrån härom underrätta märkesinnehafvaren och registreringsmyndigheten i märkets hemland.

Om någon af den större unionens stater vill ingå uti separatunionen för internationel registrering, behöfves endast en anmälan till schweiziska regeringen, hvilken underrättar de öfriga staterna samt den internationela byrån. Sedan den nytillträdande staten erhållit kännedom om alla de hos byrån i Bern registrerade märken, hvilka då åtnjuta skydd, inträder skydd för dem äfven i denna stat, hvilken dock är berättigad att, såsom förut omnämts, granska märkena och, om skäl dertill finnas, vägra registrering.

När denna öfverenskommelse om internationel registrering, för hvilken nu i korthet redogjorts, den 1 Januari 1893 trädde i verksamhet, voro de flesta af staterna, som biträdt densamma, ännu icke färdiga med de särskilda bestämmelser, hvilka af dem borde utfärdas för att hvar för sitt land ordna förfarandet vid registreringen. Ej heller hade det nya systemet hunnit blifva af allmänheten tillräckligt kändt. Detta förklarar det jemförelsevis ringa antalet under år 1893 hos byrån i Bern anmälda märken. Hela antalet under detta år uppgick till endast 76, deraf 8 från Belgien, 26 från Frankrike, 10 från Nederländerna, 31 från Schweiz och 1 från Tunis. Innevarande år visar en väsentlig ökning; intill slutet af Juli månad hafva hos internationela byrån registrerats 132 nya märken. Registreringsafgifterna under år 1893 hafva naturligtvis icke kunnat lemna någon afsevärd behållning, hvarför öfverskottet (omkring 250 francs), sedan alla organisationskostnader och öfriga utgifter blifvit bestridda, icke fördelats på de kontraherande staterna utan reserverats till detta år.

Sverige har ännu icke ingått uti den ifrågavarande separatunionen. För att detta skall kunna ske, fordras några ändringar uti vår varumärkeslagstiftning. Den internationela registreringen på de i det föregående omtalade vilkoren synes dock medföra så oomtvist-

liga fördelar af minskade omkostnader samt enklare och tryggare procedur för registreringens genomförande i unionens länder, och dessa ändringar äro för öfrigt af jemförelsevis så underordnad vigt, att de väl icke böra utgöra ett hinder för vårt lands snara biträdande af öfverenskommelsen rörande internationel registrering af fabriks- och handelsmärken. De dermed förbundna olägenheterna inskränka sig hufvudsakligen till möjligen något minskade registreringsafgifter samt det ökade arbete, som bestyret med de internationela märkena skulle tillföra kungl. patentbyrån. Bland de 76 varumärken, hvilka år 1893 registrerats hos byrån i Bern, har sedermera endast ett enda registrerats i vårt land; således skulle den ekonomiska förlusten hafva inskränkt sig till den uteblifna afgiften för detta varumärke, eller 40 kronor, om Sverige under år 1893 tillhört separat-unionen. Det möter svårigheter att erhålla kännedom om antalet svenska varumärken, hvilka under år 1893 registrerats utomlands, då sådana specificerade uppgifter endast offentliggöras från en del länder. Officiela uppgifter visa dock för två af de länder, som nu tillhöra separat-unionen, nemligen Frankrike och Schweiz, att under år 1893 registrerats ej mindre än 108 svenska varumärken, 106 i det förstnämda landet och 2 i det senare. Hade Sverige tillhört separat-unionen, skulle dessa märken kunnat erhålla skydd i Belgien, Spanien, Schweiz, Frankrike, Tunis, Nederländerna och Portugal med mindre besvär och ungefär samma kostnad, som under närvarande förhållanden fordrats för deras registrering i en enda af dessa stater.

Storleken af den afgift, som inhemska märken skola erlägga, hvilka anmälas till internationel registrering, utöfver den internationela afgiften 100 francs, är hvarje stat oförhindrad att bestämma, och detta belopp tillfaller hemlandet. Om den internationela registreringen skall medföra allt önskadt och möjligt gagn, bör denna ersättning af inhemska märken för uteblifna afgifter från utlandet ej sättas hög. Staterna i separat-unionen hafva också antingen afstått från annan afgift utöfver taxan, 100 francs, än den normala för den nationela registreringen, eller satt den mycket låg. Der-

emot torde kunna påräknas, att den för hvarje år skeende fördelningen af behållningen från de influtna internationela afgifterna mellan separat-unionens stater i framtiden skall komma att tillföra de smärre länderna en god ersättning för de uteblifna utländska märkesafgifterna.

Sveriges ombud vid konferensen i Madrid, byråchefen grefve H. Hamilton, har också för sin del funnit den internationela registreringen hos byrån i Bern vara en lycklig lösning på en fråga af mycket intresse och uti sin till kungl. maj:t afgifna berättelse (den 24 Oktober 1890) rörande den nämda konferensen förordat Sveriges inträde uti den här omtalade separat-unionen inom patent-unionen. Grefve Hamilton påvisar äfven uti denna sin berättelse, huru Sveriges anslutning till öfverenskommelsen om internationel registrering på ett enkelt sätt kan genomföras utan större ändringar uti vår varumärkeslag.

»Då en konvention sådan som den nu ifrågasatta», heter det härom uti berättelsen, »antagligen måste tid efter annan underkastas revisioner, hvilka möjligen rätt snart kunde påkalla ytterligare ändringar i varumärkeslagen, samt då det i allt fall torde vara både vanskligt och obehöfligt att i varumärkeslagen inrymma samtliga de för konventionens genomförande nödiga bestämmelserna, vågar jag hemställa, om det icke skulle befinnas lämpligt att i varumärkeslagen endast inrymma ett medgifvande för konungen att, under förutsättning att främmande stater för svenska varumärken göra motsvarande medgifvanden, för registrering i Sverige af varumärken tillhörande främmande stater fastställa andra regler än hvad i fråga om inhemska märken är vordet stadgadt. Med hänvisning till detta i varumärkeslagen lemnade medgifvande och med tillkännagifvande af Sveriges inträde i separat-unionen skulle då särskilda författningar utfärdas, hvilka i nödiga stycken upptoge konventionens och reglementets föreskrifter, faststälde registreringsafgiften för internationel registrering af svenska märken samt meddelade öfriga nödiga föreskrifter angående den svenska registreringsmyndighetens befattning med denna registrering.

»Det har synts mig så mycket mindre böra möta betänklighet att förfara på nu angifna sätt, som den svenska varumärkeslagen redan nu inom vissa gränser medgifver konungen rätt att i fråga om skydd för utländska varumärken fastställa särskilda regler, samt det i allt fall icke är fråga om inrymmandet åt utländingen af någon förmån, för hvilken icke fullt vederlag skulle lemnas genom motsvarande medgifvanden från främmande staters sida.»

Hittills har denna framställning icke föranledt till någon åtgärd.

S. k. artificielt silke, dess framställning och egenskaper samt användning till garn och väfnader.

Af

G. Sellergren.

Bland de många slag af textilämnen, som menniskorna sedan forntiden användt till kroppens beklädnad eller hemmets dekorering, har silket alltid intagit högsta rangen, såsom helt naturligt är, i följd af dess glänsande utseende, dess finhet, smidighet och jemnhet samt framför allt kanhända dess styrka. Silkets hemland anses vara Kina, hvarifrån det spridt sig först till Persien och, efter detta lands eröfring af Alexander den store, till Grekland, hvarest dess odling hemlighölls så mycket som möjligt. Dock sörjde snart venezianarne för dess spridning kring hela södra Europa. På denna tid stod silket mycket högt i pris. Sålunda berättas, att kejsar Heliogabalus (200 år efter Kr.) varit den förste, som burit en hel drägt af siden. Aurelianus deremot, en af hans efterträdare, måste på grund af det höga priset afslå sin gemåls bön, att han skulle köpa henne en sidenklädning. Kejsar Karl den store, som var en sparsam man, nöjde sig med att sätta ett sidenbräm på sin kejsarmantel. Ännu svårare synes det hafva varit för en viss konung i Skotland, om hvilken berättas, att han måste låna sig ett par silkesstrumpor för att kunna på ett värdigt sätt mottaga det engelska sändebudet; han hade ej råd att af egna medel skaffa sig dessa på den tiden kanske mer än nu vigtiga persedlar.

Det torde kanske vara på sin plats att här i korthet nämna några ord om silkesindustriens utveckling och nuvarande ståndpunkt i vårt land. Att sidentyger användts i Sverige redan under Folk-

ungatiden, kan man finna af åtskilliga fynd, och Valdemar Atterdag, som är begrafven i Sorö, är derstädes svept i tunnt, blommigt siden.* På denna tid, likasom också långt senare var fallet, utfärdades af de maktegande påbud, att blott vissa stånd fingo begagna siden till sina kläder, samt att ingen fick nyttja siden och dyrbara pelsverk, som ej hade en viss inkomst. Enligt lyxförbuden i Gottlands stadslag fick brudgummen ej gifva sin brud sidentyg.* Öfverheten lade sig genom täta lyxförbud ofta i det enskilda lifvets angelägenheter och bestämde prisen icke blott på klädespersedlar utan äfven på arbetslönerna. Dessa sidenvaror kommo i allmänhet från Italien och Frankrike till Nederländerna, hvarest Antwerpen blef handelns hufvudsäte 1487. Bland sidentygen från denna tid märkas det orientaliska sindal, ett tunnt, genomskinligt halfsidentyg, vidare peld, antagligen damast, blyant, som tros varit plysch eller sammet, samt flöjel.

Längre fram i tiden blef bruket af sidentyg till kläder mera allmänt, särskildt under Erik XIV:s tid, hvarunder omtalas import från Nederländerna af damast, sindenkamlott, dubbelt taft, sindal, sayen och halfsayen samt sammet. Ännu större lyx i klädväg utvecklades under drottning Kristinas tid, hvarunder omtalas brocad, satin eller atlas samt sidenband, särskildt silkesstrumpeband.

Redan i mediet af 1600-talet fans ett sidenväfveri i Stockholm, och år 1673 fick en viss Jurgen Enhorn från Hamburg rättighet att i Göteborg eller Landskrona upprätta ett sidenväfveri, der äfven plysch, sammet och sidenband skulle tillverkas. Sidenmanufakturerna kommo så långt, att 50 väfstolar sysselsattes, men afsättningen var dålig i följd af importen, hvarföre all sådan förbjöds 1693, och ett särskildt s. k. sidenhus upprättades under regeringens kontroll, med hvars stämpel och sigill alla sidentyger skulle förses. Silket hemtades från Persien och andra orter i Asien samt från Södra Europa.

Emellertid låg det ju ganska nära till hands att försöka framställa detta dyrbara råmaterial äfven i vårt land, och vi finna så-

* Svenska handelns och näringarnes historia af *A. W. af Sillén.*

lunda, att redan under midten af förra århundradet flere försök gjordes att här införa silkesodling. År 1750 funnos redan 100,000 hvita mullbärsträd i Lund, inhemskt silke producerades, och regeringen gynnade företaget med premier och understöd, i förhoppning att väcka en ny nationel industri till lif. Dock förde denna industri ett tynande lif ända till 1830, då ett »Sällskap för befrämjande af inhemsk silkesodling» stiftades, bland hvars medlemmar funnos sådana män som Berzelius, Sven Nilsson m. fl., och som hade dåvarande kronprinsessan Josefine till beskyddarinna. Produktionen af silke blef dock aldrig särdeles stor, möjligen 10 à 12 kilogram årligen, och särskildt sedan regeringens årliga understöd å 4,000 kr. 1876 indragits, kan man påstå, att detta företag förlorat sin betydelse för vår industri. Anmärkningsvärdt är, att försök tydligt ådagalagt, att den s. k. ek-silkesmasken (Bombyx-Yama-Mai), en japanesisk art, mycket väl kan trifvas i vårt land. Anledningen till det ringa intresse allmänheten här visat för silkesodlingen torde vara att söka dels i den omständigheten, att jorden å de trakter, som särskildt skulle lämpa sig för denna näring, t. ex. Skåne, med lika stor ekonomisk fördel kan användas till odling af rotfrukter, och dels i svårigheten att förekomma ett allt för tidigt utkläckande af äggen på våren, förr än tillräcklig näring i form af blad förefinnes.

Silkesväfnadsindustrien har emellertid allt mera nedgått i vårt land. Ifrån att år 1845 hafva 18 sidenväfverier i verksamhet, sysselsättande 600 arbetare och med ett produktionsvärde af omkring 1 mill. kr., hade Sverige 1892 endast tvenne sådana fabriker, båda i Stockholm, med en personal af 295 arbetare, hufvudsakligen qvinnor, samt med ett tillverkningsvärde af 504,156 kr., d. v. s. en minskning af 50 %. Man skulle knappast kunna tro, att vi under sådana förhållanden exportera några sidenvaror. Så är dock förhållandet. År 1891 exporterades sidenvaror för ett värde af omkring 235,000 kr., under det att importen samma år steg ända till 7,238,000 kr., hvaraf endast sidenband för 1 mill. kr.

Man kan ej finna det underligt, att den aldrig tröttnande, uppfinningsrika menniskoanden skulle med de medel, som de tekniska

vetenskaperna lemna, försökt framställa ett textilämne med silkets egenskaper. Och hvilken bättre väg för detta måls ernående än den naturen sjelf följer skulle väl kunna tänkas. Silkesmasken, eller rättare silkeslarven, har inom sig två s. k. spinnsäckar, fylda med en klibbig vätska, hvilken han genom munnens spinnvårtor utdrager i tvenne fina, sammanklibbade trådar af en ytterlig finhet, och hvilka trådar vid beröringen med luften hastigt hårdna. Häri låg en fingervisning för uppfinnaren; genom analys af silkeslarfvens spinnvätska finner uppfinnaren densamma bestå af kol, syre, väte och qväfve. Han framställer en sådan vätska på konstgjord väg, utpressar denna genom ett ytterst fint glasrör, låter vätskan hastigt stelna genom beröring med ett kylande ämne och upphasplar den sålunda bildade tråden. Sådana äro hufvuddragen af det artificiella silkets framställning.

I samband med frågan om silkets tillgodogörande må omnämnas ett af fiskarebefolkningen i Spanien sedan lång tid tillbaka användt sätt att framställa ett slags silke, som kan ansos stå på gränsen mellan det naturliga och artificiella, och hvilket sätt kanhända legat till grund för uppfinningen af det artificiella silket. Man dödar nemligen larverna, då de äro »mogna», d. v. s. börja spinna, genom att lägga dem 12 à 15 timmar i stark ättika, delar dem sedan midt itu, uttager försigtigt de tvenne spinnsäckarne, utdrager innehållet till trådar af godtycklig längd samt låter dem torka i solen, utspända på ett bräde. På detta sätt tillverkas metrefvar af synnerligen stor styrka. Sättet är ju för öfrigt ganska rationelt: larfven framställer råämnet, menniskan förädlar detsamma.

Då sidenvaror i allmänhet betinga ett högt pris i marknaden, kan man ju ej undra öfver, att silket sökt ersättas med andra, billigare textilämnen, som hos sig förenade det förras yttre egenskaper. Sålunda har det stundom ersatts med s. k. vegetabiliskt silke — ramiesilke —, som erhålles af stjelkfibrerna hos en planta (Boehmeria tenacissima), tillhörande fam. Urticaceæ, sålunda beslägtad med kinagräset och till arten närmande sig linet. Dessa försök hafva i allmänhet snart öfvergifvits med undantag af det nedan beskrifna.

I slutet af förra årtiondet uttogs af grefve *Chardonnet* i Lyon ett patent på ett sätt att framställa silke på konstgjord väg. Likasom uppfinningar i allmänhet bemöttes äfven denna med misstro och klagomål, hvilka nog till en början delvis voro grundade. Det oaktadt har denna uppfinning sedermera så utvecklats och förbättrats, att man allaredan får se väfnader i handeln, helt och hållet framstälda af sådan tråd, och år 1891 bildades ett bolag, som vid Besançon uppfört en fabrik för detta ändamål.

Det tekniska förfaringssättet vid trådens framställning är följande. Råmaterialet utgöres af ren cellulosa, d. v. s. en af kol, syre och väte bestående förening, framstäld af trä, halm, bomull etc., hvilken förening derpå nitrerats eller behandlats med salpetersyra, så att den blifvit löslig i en blandning af eter och alkohol (omkring 40 % eter och 60 % alkohol). Det sålunda erhållna collodium, såsom denna vätska benämnes, pressas under 6—10 atm. tryck genom kapillärrör af glas, så anordnade, att collodiet omedelbart vid utträdet ur röret kan omspolas af kallt vatten, hvarigenom en sammanhängande, fast, glänsande tråd erhålles. Denna upprullas direkt på bobiner, från hvilka derpå framställes dubbleradt eller tvinnadt garn i enlighet med förfaringssättet vid det naturliga silket. Collodiumtråden denitreras före användningen, d. v. s. befrias från salpetersyran uti ljumma, reducerande bad eller till och med i rent vatten, hvarvid temperaturen långsamt bör sjunka från 35 till 25°. Härvid minskas qväfvehalten till omkring 6 %, då cellulosan ej är explosiv.

Hvad beträffar den sålunda erhållna trådens egenskaper och lämplighet till väfnader, är att märka, att dess glans fullt går upp mot silkets, ja till och med öfverträffar den hos s. k. tram- och florettsilke. Vidare ändras den ej till sin beskaffenhet vare sig i kallt eller varmt vatten, utspädda syror eller alkalier. Dess eldfarlighet, som till en början tycktes verka afskräckande mot dess användande till väfnader, har betydligt minskats genom den nämnda denitreringen, hvarigenom tillsättandet till cellulosan af sådana ämnen, som skulle minska denna eldfarlighet (exempelvis ammoniakfosfat),

blifvit öfverflödigt. Färgning kan ske antingen genom tillsättandet af färgämnen till cellulosan före »spinningen» eller också efteråt i öfverensstämmelse med förfaringssättet vid garn af andra textilämnen. Den enkla trådens tvärskärningsarea kan tydligen göras godtycklig med användning af olika kapillärrör, hvarigenom trådar af olika finlek lätt kunna framställas.

En synnerligen vigtig egenskap hos ett för väfnader afsedt garn är dess styrka, och i detta hänseende kan collodiumtråden, såsom var att vänta, svårligen täfla med silket. Härmed är alls icke sagdt, att den förra är olämplig till väfnader. De flesta varp- och inslagsväfnader bestå ofta af garn med olika styrka, så att varpgarnet vanligen är starkare än inslagsgarnet, hvilket bland annat nödvändiggöres af den stora nötningen i väfsked och solf. Skulle sålunda »collodiumsilket» (om denna oegentliga benämning får användas) visa sig oanvändbart till varp eller till sådana väfnader, som äro utsatta för större nötning eller påkänning i allmänhet, så torde det dock å andra sidan anses ega tillräcklig styrka till prydnadsväfnader, såsom band, draperier eller till inväfning af smärre mönster i andra väfnader etc.

I ändamål att söka utröna hållfastheten, tänjbarheten och elasticiteten hos det artificiella silket, företogs af författaren för någon tid sedan en serie profningar, hvilka hufvudsakligen ådagalagt, att dess styrka uppgår till omkring 30 % af linets och 25 % af silkets, under det att tänjbarheten och elasticiteten nästan gå upp emot silkets.

Tillsammans utfördes 24 profningar, af hvilka 9 med ofärgadt, 6 med gult och 9 med skärt färgadt garn. Såsom en egendomlighet må anföras, att det gula garnet visade en betydligt mindre hållfasthet än det öfriga, vare sig detta berodde på tillfälliga omständigheter eller derpå, att färgämnet utöfvat ett menligt inflytande på collodiets styrka.

Medelvärdet af alla profningarna visade en styrka hos tråden af 11 kg. pr mm^2 tvärsektion, en elastisk förlängning till brottgränsen af 2,6 % samt en permanent förlängning af 9,3 %, alltså en

total förlängning af 11,9 %, innan tråden brast. Som bekant äro egenskaperna elasticitet och tänjbarhet af särdeles stor vigt för väfnader till beklädnad, då genom dessa egenskaper tyget ofta hindras från att slitas sönder.

För att kontrollera dessa resultat samt jemföra dem med motsvarande siffror hos naturligt silke gjordes afslitningsförsök med detta sistnämnda i samma apparat. Sålunda profvades italienskt råsilke, kinesiskt inslagssilke och svenskt organsin, det sistnämnda tillhörande en större samling svenska silkesprof, erhållna genom nämnda »Sällskap för befrämjande af inhemsk silkesodling» samt af Svenska Slöjdföreningen deponerade i Tekniska Högskolans samlingar.

Enligt dessa försök med naturligt silke visade det sig, att medelstyrkan hos detsamma uppgick till 41,5 kg. pr mm.^{2} tvärsektion, hvilken siffra ganska nära öfverensstämmer med förut gjorda försök af *Robinet*, enligt hvilka den uppgått till 43,5 kg. Det torde vara af ett visst intresse att omnämna, att det svenska silket visade den största styrkan, eller 52 kg., under det att de öfriga sorterna voro svagare.

Om man jemför ofvannämnda resultat med styrkan hos våra öfriga, vigtigaste textilämnen, lin, hampa, ull och bomull, så blir resultatet, att, om silkestrådens styrka för enkelhets skull antages lika med 100, linfiberns blir 90, hampfiberns 120, bomullens 85, ullhårets 27 samt det artificiella silkets likaledes 27. Utsträcker man jemförelsen till några metaller, så finner man, att koppar erhåller siffran 105, sålunda endast obetydligt starkare än silket, under det gjutstålet får 360 och smidesjernet jemnt 100. Träfibern är svagast eller motsvarande talet 20.

Mången undrar kanske öfver, huru man i detta förfalskningarnas tidehvarf säkert kan afgöra, af hvilka textilämnen en väfnad är sammansatt. Att skilja linne-, bomulls- och ylleväfnader från hvarandra genom blotta känseln och tygets yttre utseende är ofta en ganska lätt sak. Mången gång inträffa dock fall, då det genom dessa enkla medel blir omöjligt att afgöra, hvad slags tyg man har framför sig, och särskildt gäller detta för väfnader, hvilkas garn är

sammanspunnet af olika ämnen, d. v. s. är förfalskadt genom inblandning af ett billigare och sämre textilämne. Sådana finnas i stor mängd, och det förargliga är, att de i de flesta fall ej ge sig tillkänna förr än det är för sent.

Det osvikliga vapen man i sådana fall har att tillgå är mikroskopet, antingen med eller utan kemisk preparering af fibrerna. Vi vilja derföre förflytta oss in i det oändligt lillas verld för att på samma gång se, huru underbart naturen danat dessa våra vanliga textilämnen, hvarigenom de särskildt lämpa sig till väfnader, och tillika, huru ofullkomliga våra egna försök till sådana ämnens bildande blifva.

Betraktar man under mikroskopet bomullsfibern (se fig. å motstående sida), som erhålles från bomullsplantans i fruktkapseln inneslutna fröfjun, så utgör denna i sitt friska tillstånd, d. v. s. medan plantan växer, en fullkomligt rund, ihålig sträng af från 12 till 50 mm. i längd. Efter torkningen tillplattas fibern, hvarvid den antingen blir rännformig eller, i de flesta fall, skrufformigt vriden, hvartill anledningen möjligen kan sökas i olikformig krympning. Just denna form bidrager i hög grad till de enskilda fibrernas vidhäftande intill hvarandra, hvarjemte spinningen eller bildandet af en sammanhängande tråd genom snodd väsentligt underlättas. Egendomligt nog synas fibrerna i de flesta fall vara högervridna.

Öfvergå vi till linet, finna vi dess enskilda fiber vara fullt cirkelrund, aldrig bandformig eller skruflikt vriden som bomullen. Ytan är glatt, här och der afbruten af fina tvärstrimmor. Fibern är jemnsmal, utlöpande mot ändan i en fin spets. Vid kemisk undersökning öfverensstämma lin och bomull ganska mycket, i det de hålla omkring 43 % kol, 6 % väte och 51 % syre, cellulosans vanliga sammansättning.

De båda animaliska textilämnena, ull och silke, äro till skapnaden helt olika hvarandra. Ullhåret består likasom af i hvarandra stuckna trattar med den vidare delen vänd mot hårets spets, i följd hvaraf ojemnheter, liknande sågtänder, uppstå på dess yta. Dessa tänder, hvilkas antal kan uppgå ända till 75 à 100 på en mm:s längd,

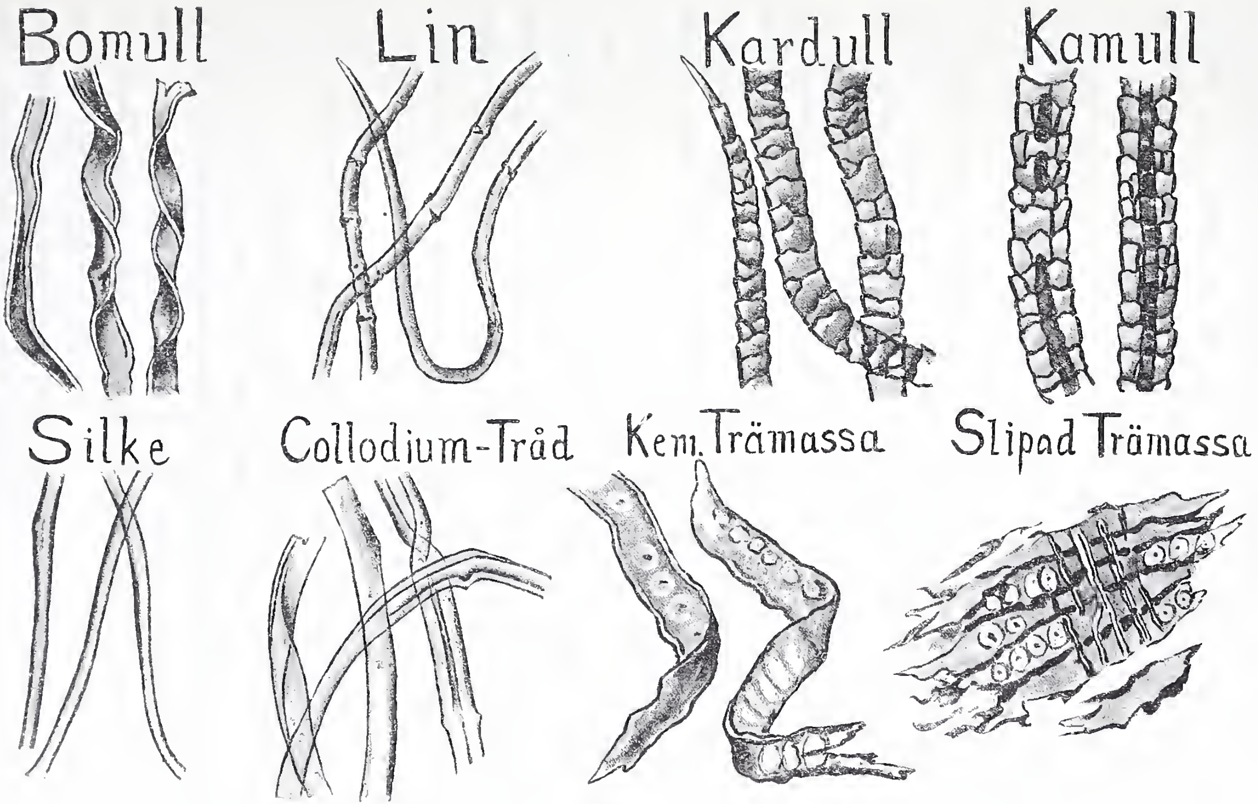

Olika textilämnen, sedda under mikroskopet.

äro närmasto anledningen till, att ylleväfnader låta sammanfilta sig, d. v. s. att de, särdeles under medverkan af värme och fuktighet, hvarigenom håren blifva mjuka, sammanbinda hvarandra till en fast, tät filtmassa, om väfnaden utsättes för samtidigt tryck och skjufning (valkning). På detta sätt åstadkommas, som bekant, klädesartade tyger.

Den finaste ullen, kardull, exempelvis den från spanska merinofåret, har hela sådana trattar eller tuber, hvaremot gröfre ull, äfvensom kamullen eller den från åtskilliga getarter, såsom Alpaca, Angora, Kaschmir etc., företer afbrutna eller sammanhängande mergkanaler i hårets midt, hvarjemte trattarne äro delade långsåt i flere delar.

Det underbaraste och finaste af alla textilämnen är dock silkestråden, hvilken skiljer sig från alla de föregående deruti, att den utgöres af en enda, eller rättare sagdt två med hvarandra förenade, samtidigt spunna trådar af ända till 3,7 kilometer i hvarje kokong. Tråden är fullkomligt cylindrisk samt solid, utan någon slags struktur, jemnsmal och glatt. Den visar sig vid kemisk analys bestå af 54 % fibroin, 20 % limämne, 20 % ägghvita samt resten vax och harz. Fibroinet åter består af kol, syre, väte och qväfve i viss sammansättning. Som ett exempel på den enkla silkestrådens finlek må anföras, att 10 à 15,000 trådar fordras för en $mm.^2$ i tvärsektion.

Collodiumtråden slutligen visar under mikroskopet ofta ett oregelbundet tvärsnitt, som är omkring 10 gånger större än silkestrådens, hvarföre den också får ett något olika utseende i längdrigtningen. Den är likasom silket solid, d. v. s. ej rörformig, klar och genomskinlig, ganska jemntjock, här och der afbruten af egendomliga vridningar, påminnande om bomullens, samt visar stundom långsgående, mörkare strimmor.

Den inbördes grofleken hos dessa fibrer framgår af figuren, hvilken visar dem sådana de te sig vid 400-faldig förstoring. För komplettering af de nu beskrifna textilämnena må omnämnas ett par föreslagna sådana, nemligen trämassa såväl kemisk eller s. k. cellulosa, som mekanisk eller slipad. Den föreslagna metoden att an-

vända träfibrer till garn och väfnader grundar sig på användningen af den inom papperstillverkningen använda trämassepappen. Denna består af fibrer, erhållna genom kokning af träspån uti alkalier eller syror under högt tryck. Pappen sönderskäres i fina remsor, hvilka sedan i fuktigt tillstånd spinnas eller snos i vanlig trostelmaskin samt slutligen glättas. Metoden, som är uppfunnen af den inom pappersindustrien för sina epokgörande uppfinningar bekante prof. *Mitscherlich*, torde svårligen kunna lemna ett starkt eller hållbart garn i följd af träfibrernas ringa längd och styrka. Den har dock fördelen af ett jemförelsevis billigt råmaterial, och möjligt är, att den med användning af fullkomnade apparater kan komma att spela en vigtig rol inom framtidens textilindustri. Träfibrernas utseende under mikroskopet visas af figuren. Cellulosafibern är ganska jemntjock och genomskinlig, här och der visande runda celler, hvaremot slipadt trä har ojemna, trasiga, till knippen samlade fibrer, äfven de visande runda celler samt här och der likasom parallela tvärstrimmor af s. k. parenchym.

Men, frågar någon, hvad tror eller vet man om den praktiska nyttan af det artificiella silket? Är denna uppfinning månne blott ett af dessa lysande irrbloss, som likt kometer draga fram öfver uppfinningarnas verld, bortsopande millioner för att sedan lika hastigt försvinna? Mången kapitalist skakar kanhända betänksamt på hufvudet. Flertalet fackmäns åsigt är dock, att man med nästan full visshet kan förutspå en ganska stor användning af collodiumsilket inom en ej långt aflägsen framtid, hvilken användning naturligen skulle vinna i omfång, om tråden genom några tillsatser af vissa ämnen till cellulosan eller på annat sätt kunde bibringas större styrka.

Den nuvarande tillverkningskostnaden uppgifves vara jemförelsevis ringa, blott 15 frcs pr kg., under det marknadspriset ännu torde vara ganska högt (omking 50 frcs).

Men om det artificiella silket i sitt nuvarande utvecklingsstadium ännu ej lämpar sig till väfnader för beklädnad, bör det väl kunna användas till prydnader, såsom band m. m., och i denna senare form komma vi antagligen att göra dess bekantskap innan kort.

Till Stockholm importerades nemligen för någon tid sedan från Tyskland en del halmflätor till damhattar, hvilka flätor delvis voro klädda med band, väfda af artificielt silke. Väfnaden är synnerligen glänsande och för ögat omöjlig att skilja från siden. Banden äro omkring 10 mm. breda, väfda på vanligt sätt samt med garnet framstäldt genom dubblering och svag snodd af flere enkla trådar likasom vanligt silke.

Rörande denna väfnads tekniska benämning torde en viss försigtighet till en början vara nödvändig. Att kalla väfnadsämnet »artificielt silke» torde vara olämpligt, då en mängd andra ämnen med lika fullt skäl skulle kunna göra anspråk på samma benämning. Bättre synes vara att kalla detsamma »collodiumtråd» efter dess råmaterial.

Vi få emellertid se, hvilken erfarenhet som kommer att göras under nästinstundande sommar rörande dessa bands varaktighet. Bibehålla de sin glans, smidighet och färg vid en sådan profning, då de blifva utsatta för sol, väder och vind, så torde det artificiella silkets seger vara vunnen. Kanhända dock, att man redan dessförinnan har fått göra bekantskap med detsamma i en annan form. Modet är kanske en af de största och mest produktiva uppfinnare, och med detsamma till bundsförvandt, eller här liktydigt med qvinnan till bundsförvandt, bör detta nya textilämne gå en lugn framtid till mötes. Låtom oss å ena sidan ihågkomma, att det här gäller att ersätta en dyrbar lyxartikel med en annan billigare, och å andra sidan besinna, att det här kan blifva fråga om skapandet af en ny, fullt nationel industri i vårt land, en industri, som skulle kunna antaga stora proportioner, då råmaterialet ej är annat än — granved. Med någorlunda liflig fantasi skulle vi kunna tänka oss in uti en ej så långt aflägsen framtid, då vi litet hvar, naturligtvis damerna i främsta rummet, gå klädda i artificielt silke, utan att vi derföre kunna beskyllas för slöseri. Och *om* en sådan period inträder, kunna vi i sanning instämma deruti, att de tekniska vetenskaperna då hafva firat en af sina största triumfer.

Strödda meddelanden.

(Planschtext, Bokanmälningar, Reseberättelser m. m.)

Planschtext till Mönster för konstindustri och slöjd,

utgifna af Svenska Slöjdföreningen genom *C. A. Ossbahr.*

Årg. XXI. 1894.

Ifrågavarande årgång, hvilken liksom dess föregångare gratis utdelas till dem af Svenska Slöjdföreningens ledamöter, hvilka erlägga den faststälda tilläggsafgiften, 10 kr., för deltagande i utlottningen af moderna, inhemska konstslöjdföremål, innehåller följande sex planscher, hvilka samtliga äro utförda i Generalstabens Litografiska Anstalt, pl. 1—4 i ljustryck, 5 och 6 i fotolitografi.

Plansch 1. *S:t Eriks skrin* i Uppsala domkyrka.

Plansch 2. *Detaljer* af skrinet.

Plansch 3. *Väfnad* af silke, förvarad i S:t Eriks skrin. För dessa trenne planscher hänvisas till uppsatsen S:t Eriks skrin i Uppsala domkyrka, sid. 30.

Plansch 4. *Fat* i drifvet, ciseleradt silfver. Längd 62 cm.; bredd 41 cm. Det utsökta arbete, som Föreningen blifvit i tillfälle att å denna plansch afbilda, är utgånget från juvelerare C. G. Hallbergs atelier i Stockholm och öfverlemnades såsom silfverbröllopsgåfva till danska kronprinsparet af DD. KK. HH. kronprinsen och kronprinsessan samt prinsarne Carl och Eugen. Efter af H. K. H. kronprinsen gifven idé är midtpartiet — silfverbröllopsparets vapensköldar, hvilka uppbäras af bland skyar sväfvande genier, medan Stockholm med kongl. slottet aftecknar sig derunder — komponeradt af artisten Victor Andrén, och den yppiga blomsterbården, med gifvarnes hopbundna namn i trenne cartoucher, är efter motiv å äldre silfverarbeten i kronprinsens samling tecknad af arkitekten A. Lindegren. Äran af arbetets utförande tillkommer närmast fröken Anna Möcklin, som ciselerat midtpartiet, och herr Gustaf Jansson för bården.

Plansch 5. *Skåp* af rosenträ och buxbom.

Såväl genom profileringens rikedom som de konstnärliga utskärningar, hvilka anbragts å fris, mellanparti och de öfverstycket uppbärande figurgrupperna, utgör detta arbete ett synnerligen vackert prof på den holländska sen-renaissancen. De Förenade Nederländernas vapen äfvensom årtalet 1606, hvilka förekomma bland ornamenten, ställa skåpets härkomst och ålder utom allt tvifvel, men svårare är det att bestämma, hvilken tilldragelse de figurala framställningarna åsyfta, Frisen återger nämligen en segrares likbegängelse, och att han varit en sjöhjelte tyckes man kunna sluta sig till af framställningen af krigsskepp, som förekomma å gaflarne. Mellanpartiets scener tyckas hänsyfta på de i striden tagne fångarne, och »karyatiderna» utgöras af galerslafvar med åror i de af bojor inslutna händerna. Skåpet eges af v. Häradshöfdingen Karl J. Bergström. Enligt familjetradition skall det på 1700-talets midt hafva efter ett på resa till S:t Petersburg förlist holländskt fartyg på strandauktion blifvit inköpt af Laholms-borgaren Nils Hallongren, den n. v. egarens farmors far. Efter att länge hafva stått obeaktadt, restaurerades det 1858 af snickaren B. Weinberg i Kristianstad. Restaureringen, som endast sträckt sig till skulptering af en felande karyatidgrupp samt några pilasterbaser och mindre stycken, är väl utförd.

Plansch 6. *Byråar* från 1700-talet, öfverflyttade från kronans inventarier på Uppsala slott till Nationalmuseum. Af de fyra byråar, som här afbildas, äro de tre utförda i rokokostil och utmärka sig mera genom de vackra beslagen och smakfulla inläggningarna än genom särskildt rika former. Den nederst å planschen anbragta är ett verkligt praktstycke af marqueteri-arbete och utgör, sedan den på musei bekostnad restaurerats af snickaremästare Kiesow, en af konstslöjdafdelningens förnämsta prydnader i denna stil. Den fjerde byrånatillhör den gustavianska tiden och präglas af dennas enkla, förnäma elegns.

Planscherna 1 och 2 äro ritade af fröknarna Maria Widebeck och Carin Wästberg, 5 och 6 af arkitekten Oskar Lindberg. Plansch 3 är utförd i tvenne färger.

Bokanmälningar.

Tidsskrift for Kunstindustri. Udgivet af Industriforeningen i Kjöbenhavn. Redigeret af *C. Nyrop.* Aarg. 9 (1893)—10 (1894): H. 1—3. Kjöbenhavn. 4:o. Pris för årgång à 6 häften 6 kr.

Denna förträffligt redigerade tidskrift visar ännu, fastän den snart upplefvat tvenne lustrer, intet spår af afmattning. Den inträder endast i ett nytt skede, då den nu rustar sig till den nya följd, som den med

nästa års ingång ämnar börja. Uppsatserna utmärka sig alltjemt för samma gedigna och lättlästa innehåll, hvilket, äfven för icke fackmän, erbjuder mycket af intresse. Då man är svensk, kan man väl icke utan en viss känsla af afund se denna lifskraftiga publikation och beklaga det sorgliga öde, som synes vara förknippadt med dylika företag i vårt eget land, hvilka, fastän de hvilat i de bästa händer, och fastän de äfven erhållit ekonomiskt understöd från officielt håll, likväl måste afstanna tillfölje af den ringa uppmuntran, som de rönt hos den stora allmänheten. Hos oss är känslan af solidaritet ännu för litet utvecklad, och hvar och en sträfvar här på sitt håll, utan förmåga till sammanslutning. Derföre ha vi ej heller ännu, fastän saken varit bragt på tal redan sedan decennier tillbaka, lyckats skapa — hvad Danmark, ja äfven Norge har — ett konstindustrimuseum; derföre ha vi ej ännu, efter årslånga diskussioner, fått till stånd vår tillämnade skandinaviska utställning, medan Danmark under samma tid haft tvenne dylika. Emellertid måste man dock med glädje skåda det vakna intresse, som utvecklas på detta område, särskildt hos vårt södra grannfolk, och hvarpå Tidsskrift for Kunstindustri är en god exponent. Vi vilja derföre här i korthet redogöra för ett par uppsatsserier, hvilka förekomma i tidskriftens senaste häften, och af hvilka den första behandlar förhållanden, hvilka erbjuda åtskilliga paralleler äfven hos oss.

»Om danske By- och Herredsvaaben» har *A. Thiset* lemnat en synnerligen läsvärd utredning. Efter en kort historik öfver utvecklingen af heraldiken i Danmark, hvilken der, liksom i Sverige och Norge, dock aldrig uppnådde samma blomstring som i sydligare länder, och efter att hafva påpekat de båda grupperna af stater, den ena (den vestra och nordliga) med lejonet och den andra (den östra) med örnen till hufvudfigur, börjar han sin redogörelse, som rimligt är, med det stora danska riksvapnet. Då man ser, huru detsamma blifvit missförstådt och misshandladt, bör det förefalla mindre oförklarligt, om samma lott vederfarits ganska många danska stadsvapen. Det kan knappast heller vara annorlunda i ett land, der, som förf. säger, det honom veterligen aldrig utgifvits någon lärobok i heraldik, ännu mindre i dansk heraldik. Sedan förf. med exempel visat, huru litet landets konstnärer fråga efter att välja riktiga förebilder för sina heraldiska framställningar, omtalar han ett roande exempel i samma väg, der han sjelf var inblandad. För några år sedan var en vapenmålarebefattning vid ordenskapitlet ledig, och förf. vände sig då till vederbörande med en förfrågan, om hvilka kvalifikationer erfordrades för denna befattning. »Har ni gått på Akademien?» tillfrågades han. »Nej, det har jag inte, men jag har i åtskilliga år sysselsatt mig med heraldik.» »Vi behöfva hvarken det ena eller andra, hvad som vi skulle behöfva, vore en god kopieringsmaskin för att så noggrant som möjligt kunna återgifva de ritningar, som ordensriddarne insända; om dessa äro heraldiskt korrekta eller ej, är en fullkomligt likgiltig sak.»

För att nu återgå till det danska riksvapnet, så synes en stor oreda existera. Förf. motsätter sig på det bestämdaste den tendens, som synes vilja göra sig gällande att bortkasta enstaka delar deraf för att framhäfva

andra. Några påstå, att de tre lejonen utgöra det egentliga riksvapnet, allt det öfriga konungahusets, medan man åter, säger förf., af dekorationerna å den kungliga teatern skulle kunna tro, att de tre lejonen vore kungahusets vapen, och riksvapnet i sin helhet hofdamernas, ty den kungliga logen är prydd med de förra och hofdamernas loge med det senare. En skomakare i Kjöbenhavn tolkade för en del år sedan saken på sitt vis, i det han prydde sin bod med en skylt, som bestod af en prydlig afbildning af det danska riksvapnet med dess vildmän. Endast den lilla förändring var gjord, att kungahusets vapen var borttaget och ersatt med en långskaftad stöfvel.

Mot de ofta dåligt utförda och lika ofta rent felaktiga bilder af danska stadsvapen som förekomma uti Pontoppidans »Danske Atlas» och Traps »Beskrivelse af Kongeriget Danmark» samt den så sent som år 1891 af Wilhelm Bergsöe utgifna »Danske Medailler och Jetons» (afdeln. »De Danske Byvaabner») m. fl. träder förf. i öppen fejd. Hvad särskildt Bergsöes bok beträffar, menar han, att den är en ny upplaga af Traps otillförlitliga arbete. Han har i stället sjelf, genom studier i danska riksarkivet och genom att gå tillbaka till städernas äldsta sigiller, för så vidt de stått honom till buds, sökt visa, hvilka former som sannolikt äro de äldre, och han har lemnat en mängd afbildningar af dem. Det skulle föra oss alldeles för långt att här följa förf. Endast några exempel huru missförstånd och felaktigheter kunna uppstå få derföre vara nog. Staden Ribes vapen från år 1295 är afdeladt i tvenne fält, det ena utgöres af riksvapnets tre lejon, det andra af Ribe domkyrka. Under senare tiders totala brist på heraldiskt sinne har detta vapen och ett annat Ribevapen från år 1553, der fälten ännu äro skilda, fastän domkyrkan förekommer i ombygd form, hunnit bli till den grad missförstådda, att såväl Pontoppidans Atlas som Trap visar oss domkyrkan upptagande hela fältet, medan tre små lejon springa ut ur tornet. Ett egendomligt etymologiskt försök och exempel på ett »talande» vapen är följande. Staden Kolding hade under medeltiden ett sigill, som visar en ur vågorna uppstående sten, hvarpå sitter en örn med utslagna vingar, medan en stiliserad växt skjuter upp framför stenen. Inskriften lyder: S. Civitatis. in. Kaaldyng. Stenen är således en »Dynge» (afskrädeshög), växten en kålplanta, och för att göra detta ännu mera sannolikt har man äfven omkastat figurerna på sigillet,* så att »kålplantan» kommer före »Dyngen». En mängd danska städer ega, och egde redan i gamla tider, — såsom belägna vid hafvet — vapen, som utgöras af fartyg. Dessa voro först af enklaste slag, men ersattes sedan af mera tidsenliga. Trap jemför nu ett dylikt enkelt fartyg i den lilla staden Rödbys sigill med ett präktigt 1600-tals skepp i staden Nysteds vapen och tolkar detta som en symbol, att Nysteds hamn kunde inrymma större skepp än Rödbys. Men man har, sorgligt nog, en äldre variant af Nysteds vapen, der fartyget är ännu mindre presentabelt

---

* Man kommer här att tänka på vårt kungahus vapen, der örnen har blifvit förvandlad till korp för att motivera namnet Ponte Corvo, i det man glömt den riktiga betydelsen: »krokig bro».

än Rödbys nyssnämda, så att denna förklaring visar sig icke hålla streck, lika litet som åtskilliga andra af samma slag.

Det sagda må nu vara nog. Vi hafva endast här velat lemna några antydningar om innehållet i förf. intresseväckande artikelserie.

Prof. *Julius Lange* sysselsätter sig i tvenne artiklar med »Löven i Kunsten». Han börjar med en undersökning af lejonet, sådant det ter sig i det fria och kommer här till samma resultat som flere med honom, att det företrädesvis är den uräldsta tidens konstidkare — såsom stenålderns grottmenniskor samt efter dem egyptier, assyrier, perser m. fl. — hvilka haft en verkligt frisk och kraftig uppfattning af den större djurverlden och således äfven af skogens konung, något som ju äfven är naturligt, då de alltsomoftast hade dessa djur för sina ögon och sågo dem i deras fria naturlif. Samma friskhet i uppfattning finner han äfven hos Iliadens skald (»Homer»), hvilken deremot uti sina skildringar af menniskor och hjeltar stundom faller in uti ett ihåligt och retoriskt manér. Förf. framhåller egyptiernas stereometriska syn på tingen, det är egentligen först de, menar förf., som upptäckt den regel, som är systematiskt genomförd vid den franska teckningsundervisningen, nemligen att se föremål, äfven om de äro inneslutna af kroklinier, såsom vore de begränsade af kanter. Tillfölje deraf få deras former, således närmast här deras lejonbilder, en viss kristalliserad prägel. Lejonet hos egyptierna är, säger Lange, för det mesta *konungen*, hvad som efter vårt språkbruk skulle kallas en symbol af konungen, hans »fylgia». I denna mening får man tolka lejonet, då det afbildas såsom följesven till konungen på hans krigsfärder. Assyrierna åter uppfatta lejonet på ett helt annat, naturalistiskt sätt, hos dem är det djuret i rörelse och verksamhet som blifvit hufvudsaken. En ännu högre grad af majestät och kraft företer den af fransmannen Dieulafoy och hans fru i Susa, i den gamla persiska konungaborgen, uppgräfda lejonfrisen, som enligt Perrot, och efter honom förf., är ett alster af en babylonisk konstnär från Darius Hystaspes' sons tid. Lejonet tyder äfven här på en lefvande förebild, men är mera stiliseradt än de assyriska. Ju mera man går mot öster, desto mera aflägsnar sig äfven konsten från naturen: det kinesiska och japanska lejonet röjer just icke mycken likhet med det som promenerar i fritt tillstånd omkring vid Eufrats stränder eller i Afrikas ökenmarker.

Vi hafva allesamman på gamla grafstenar sett bilder af riddare med ett lejon vid fötterna. Förf. visar oss, huru detta motiv kan föras tillbaka till de gamla assyriska lejonframställningarna. Hans resonnement är ganska genialiskt, om man äfven icke kan värja sig för den tanken, att en annan förklaringsgrund, som han äfven antyder, kan ligga lika nära till hands.

Åtskilligt skulle ännu kunna anföras, särskildt Langes redogörelse för den egyptiska emaljtekniken och dess efterbildning inom den asiatiska konsten, men vi måste nöja oss med att hänvisa läsaren till sjelfva uppsatsen.

J. A. Bdt.

Zeitschrift für bildende Kunst, herausgeg. von *C. v. Lützow.* Nebst **Kunstgewerbeblatt,** herausgeg. von *A. Pabst.* Mit dem Beiblatt **Kunstchronik.** Neue Folge. Jahrg. 5 (1893/94). Leipzig. 4:o. Pris för årgång à 12 häften 30 Mark.

Det faller af sig sjelft, att det tyska Kunstgewerbeblatt liksom Tidsskrift for Kunstindustri i sina senare häften egnar mycken uppmärksamhet åt den stora utställningen i Chicago i fjor. Det är naturligtvis här deltagandet från Tysklands sida, som framhålles, och vi få skåda det tyska huset i Chicago både ut- och invändigt samt många prof af den tyska konstslöjden, sådan den uppträdde derstädes. Men vi hafva icke här, lika litet som i fråga om den danska tidskriften, tillfälle att närmare orda härom, utan skola vi i stället som hastigast omnämna några andra i tidskriften förekommande uppsatser och planscher. *E. von Czihak's* lilla afhandling »om måladt smidesjern» innehåller ganska mycket af intresse. Redan förut har Julius Lessing visat, att de flesta af gotikens och renässansens smidesjernarbeten voro målade, och Czihak har gjort samma iakttagelse för de trenne århundraden som föregå vårt eget. Tvenne vackra planschafbildningar af dylika föremål åtfölja uppsatsen. Blir det nu fråga om att återupplifva denna teknik, så förefaller det oss nog, att metallerna liksom träet taga sig bäst ut i materialets egen färg, men hvad jernet beträffar, är det ju, som förf. också riktigt påpekar, en oädel metall, hvilken, utsatt för atmosferiliernas inverkan, snart förändras och förstöres, och det kan då blifva tal om, huruvida icke det skydd som målningen förlänar kan vara lika godt, och helt säkert till sitt yttre vackrare, än det som t. ex. en asfaltering erbjuder. Litet höga färger gläda ju ofta menniskornas sinnen och litet omvexling skadar ej heller, medan en pedantisk »stilriktighet» är både ledsam och tröttande. Å andra sidan måste man tydligen akta sig för att också här falla in i öfverdrifter. För några år sedan sågo vi här i landet prof på en s. k. allmogestil, der man gjorde försök med dylika höga färger. Åtskilliga af dessa möbler togo sig äfven rätt väl ut, men som helhet verkade de likväl något tröttande.

En särdeles vacker gallerport, utförd af Ed. Puls efter hans egen ritning (äfven utstäld i Chicago) visas oss på s. 144. Kring gallerverket slingra sig rosorna så naturligt, som om de verkligen vore lefvande, och man skulle förvånas öfver dessa smidda knopppar och blad, om man icke sett till hvilken hög grad af utveckling det moderna konstsmidet hunnit. Hela det nedre partiet är förträffligt, skada endast, att man icke kan undgå att igenfinna tysken i det öfre, med dess prålande kejsarekrona och invecklade bandslingor.

Till sist vilja vi nämna en uppsats af *F. Luthmer* om underglasmålning (»Hinterglasmalerei»), af *O. von Falke* om det mohammedanska ornamentets utveckling samt tvenne artiklar af *W. Bode* om den amerikanska arkitekturen och konstindustrien. Den kungliga danska porslinsfabriken i Kjöbenhavn skildras af *E. v. Ubisch,* hufvudsakligen efter en artikelserie af Karl Madsen i Tidsskrift for Kunstindustri för i fjor.

J. A. Bdt.

Gerlach, Martin, Festons und decorative Gruppen nebst einem Zieralphabete aus Pflanzen und Thieren, Jagd-, Touristen- und anderen Geräthen. Photographische Naturaufnahmen zusammengestellt u. herausgegeben. 146 Tafeln Lichtdrucke mit farbigen Tonanlagen auf patentirtem Pyramiden-Kornpapier, nebst 6 Seiten Text. Wien, Gerlach & Schenk [1893]. Fol. Pris i konstnärligt utstyrd portfölj 180 Mark.

Det är en af vår tids mest glädjande företeelser, att studiet af den lefvande naturen börjar allt mera tränga igenom. Det är härifrån, hör man uttalas från flere håll, som den nya, väntade stilen en gång skall komma, och den kände konsthistorikern, Dr. Richard Graul, hyllar samma uppfattning i det företal, som han låtit medfölja ofvanstående verk. Och skall något kunna utveckla och höja naturstudiet, så måste det vara ett dylikt arbete, hvilket efter fotografiska afbildningar af lefvande naturföremål, är utfördt med den pinsammaste skärpa i detaljer på samma gång som det i konstnärligt afseende uppfyller de längst gående anspråk. Äfven den yttre typografiska utstyrseln är utmärkt, tryck, papper m. m. förena sig till att göra verket till något i sitt slag hittills enastående. Af de 146 planscherna är det ingen som vi skulle vilja ha bort, men väl finnas många, som äro mästerliga, särskildt tilltalar oss en grupp passiflora, åtskilliga sammansättningar af kottar samt icke minst det särdeles fint komponerade titelbladet. I motsats mot ett för några år sedan af samma utgifvare publiceradt arbete, det stora »Die Pflanze in Kunst und Gewerbe», förekomma här icke stiliserade växter eller djur — en del andra motiv än dessa förekomma äfven — utan har man föremålen framför sig, såsom man ser dem i verkligheten, med undantag af färgen; något som likväl endast gör tydligheten så mycket större. Man behöfver nog icke riskera att lida brist på färglagda blomsterplanscher heller, ty produktionen på detta område är ofantlig, om också icke alltid af bästa, ja ens af medelmåttig beskaffenhet. Sedan länge har man ju betraktat detta fält såsom ett der dilettantismen har rätt att fritt röra sig, och alla minnas vi våra mödrars och farmödrars sirliga, om också ej alltid så naturtrogna blommor, målade i så bjerta färger som möjligt; och ännu i dag finnes nog mången liten fröken, som tror sig åstadkomma utmärkta saker, endast hon sätter litet färg på en bit velin eller en porslinstallrik. För dem äro nedanstående ord af M. Quost i Gazette des Beaux-Arts för 1891 skrifna: Blomstermålningen är i grund och botten icke ett tidsfördrif för flickor och fruar ... utan ett verk, som kräfver dugliga och uthålliga arbetare. Samma ord har en annan utgifvare af växtteckningar, schweizaren J. Stauffacher, tagit upp i företalet till ett nyligen utgifvet verk, hvilket vi ej sjelfva sett, men som, att döma af en redogörelse derför i senaste årgången af Kunstgewerbeblatt samt af en der förekommande, ur samma verk hemtad, afbildning, synes ställa sig värdigt i jembredd med Gerlachs här omtalade.

J. A. Bdt.

Norsk Farvebog. 100 opskrifter til farvning med plantefarver af *Kristiane Frisak.* Med et forord af *H. Grosch*, Direktör for Kunstindustrimuseet i Kristiania. Kristiania 1894.

Detta af Kunstindustrimuséet i Kristiania utgifna arbete öfver hemfärgning med hufvudsakligen inhemska växter, innehållande ett hundratal olika färger, lemnar upplysning om de olika medel till framställandet af färger på väfnader, som inom hela Norge förefinnas och användts af allmogen under gångna tider. I följd af landets säregna natur har förbindelsen orterna emellan varit alltför besvärlig för att förmedla handel med hithörande nödvändiga råämnen, hvilket tvungit befolkningen att i sin närmaste omgifning söka de medel den behöft, och dessa medel hafva funnits i träd, växter, mossor och lafvar. Med några främmande växter och kemikalier till hjelp har ett rikhaltigt och godt resultat vunnits; försök med dessa färgämnen och färgningssätt ha utförts enligt alla de i boken förekommande exemplen; några prof äro antydda på en boken medföljande färgkarta. Dessa färger äro särdeles behagliga.

Man skulle tycka, att en så stor rikedom på färger, som boken beskrifver, skulle vara öfverflödig för husbehofsfärgning, men detta förhållande är en gifven följd af olika tillgångar på de nödvändiga färgämnena, betingad af de inom ett så vidsträckt land förekommande olika klimat. Då inom ett land med jemnare klimat något så när samma växter finnas, blir också behofvet mera ensartadt, och mindre rikedom på omvexlingar uppstår; inom Sverige t. ex. ha under gamla tider i regel endast de hufvudsakliga färgerna användts, såsom rödt, blått, gult, grönt, brunt och svart, varierande något i de skilda landskapen; i Norge ha deremot flere och starkare skiftningar uppstått.

Det är af intresse att erhålla kännedom om den rikedom på medel till färgning ett land med så karg natur som Norge kan ega; ingen del af det vidsträckta landet är i saknad af medel härtill, fastän olika för skilda delar af landet; öfverallt har det funnits och finnes fortfarande en eller annan af de färgnyttiga växter, som kommit till användning, och behofvet har frammanat försöken att finna dem och sätten för deras användning.

Det gör den nitiska författarinnan fröken Kristiane Frisak all heder att så energiskt hafva sökt reda på och lärt sig dessa ganska goda färgrecept, och hoppas vi, att de åter i sitt land må komma till heders.

Jacob Kulle.

Utställningen för yrkesskicklighet och konstflit i Göteborg, 15 September—15 Oktober 1894.

Samtliga uppgifter som här lemnas äro hemtade ur för utställningen utfärdade inbjudningscirkulär och ur den öfver utställningen upprättade katalogen.

Sedan Göteborgs Arbetareförenings styrelse redan 1889 i skrifvelse till Göteborgs Handtverks- och Industriförenings styrelse väckt förslag om anordnande af en utställning af arbetares och lärlingars arbeten, men detta förslag då icke kunde lända till önskad åtgärd, emedan 1891 års industriutställning förestod, och man ville samla alla krafter för deltagande deri, ansåg Arbetareföreningens styrelse 1893 tiden vara inne för att åter upptaga frågan och afiät den 11 sistlidne December en ny skrifvelse till Handtverks- och Industriföreningens styrelse med förslag om anordnande af en utställning, hvilken skulle skilja sig från de sedvanliga utställningarne deri, att vid densamma *arbetarne* skulle täfla om pris för de prof på arbetskicklighet, som de dervid vore i stånd att visa.

Sedan de båda föreningarnas styrelser enat sig om att anordna en utställning, vid hvilken så väl de utställande firmorna som ock arbetarne, hvilka deltagit i utförandet af de utställda föremålen, skulle nämnas och täfla om pris, faststäldes grunderna och tiden för den tilltänkta utställningen, hvarjemte för densamma af de båda föreningarnas styrelser valdes en gemensam bestyrelse af 10 ledamöter, bland hvilka utsågos till ordförande byggmästaren Nils Anderson, till vice ordförande och kommissarie ingeniör O. J. Jacobson, till sekreterare redaktör Henrik Hedlund och till skattmästare skomakaremästare L. M. Sundqvist.

Af den utfärdade inbjudningen framgår, att medlemmar af Göteborgs Handtverks- och Industriförening och deras arbetare äro berättigade att deltaga i utställningen. Detta utesluter likväl icke rättighet för bestyrelsen att äfven utanför denna krets mottaga utställningsföremål.

Programmet för utställningen upptager följande hufvudgrupper med underafdelningar:

Metallarbeten: smide, bleck- och kopparslageri, gelb- och tenngjuteri, guld- och silfversmide, urmakeri och vagnmakeri;

Träarbeten: snickeri, svarfveri, tunnbinderi, korgmakeri och borstbinderi;

Läderarbeten: skomakeri och sadelmakeri;

Textila arbeten: skrädderi, linnesömnad, trikotstickeri, segelsömmeri, repslageri samt hatt- och mössmakeri;

Sten-, ler- och gipsarbeten: bildhuggeri, stenhuggeri och kakelugnsmakeri;

Papparbeten: bokbinderi samt album- och kartongarbeten;

Måleri- och dekorationsarbeten: måleri, glas- och spegelmakeri, förgylleri, tapetserarearbeten och snörmakeri;

Grafiska arbeten: tryckalster och litografi samt gravyr i trä och metall;

Instrumenter: kirurgiska, musikaliska, optiska ock elektriska;

Närings- och njutningsmedel: vanligt bageri samt konditori och sockerbageri.

Derjemte har bestyrelsen erhållit fria händer att emottaga föremål, som icke ingå i nämnda grupper.

Priserna äro för såväl arbetsgifvare som arbetare silfvermedalj och diplom, bronsmedalj och diplom samt endast diplom. Vid prisutdelningeu lägges hufvudsakligen vigt på ett välgjordt och fackmessigt arbete. Särskilda prisdomare äro utsedde efter den faststälda anmälningstidens utgång.

Vid anmälningstidens utgång hade omkring 120 anmälningar för deltagande i utställningeu inkommit. Den tryckta katalogen upptager inalles 128 utställare, hvilket med fästadt afseende på deu korta tid, som förflutit, sedan beslutet fattades om utställningens anordnande, visar eu ganska stor tillslutning.

Förutom gelbgjuteri, vagnmakeri, repslageri, hatt- och mössmakeri, stenhuggeri och den under rubrik litografi m. m. upptagna afdelning för träsnitt äro samtliga i programmet angifna grupper med underafdelningar i utställningen representerade. Utom programmet hafva emottagits artiklarne tobak, öl och punsch. I allmänhet visa de utstälda artiklarne prof på ett välgjordt och förtjenstfullt arbete.

Till lokal för utställningen har förhyrts cirkusbyggnaden å Lorensberg, hvilken på ett prydligt och särdeles lämpligt sätt apterats för ändamålet.

Utställningen öppnades deu 15 dennes af länets höfding i närvaro af en talrik åhörareskara.

De båda föreningar, som åvägabringat utställningen hafva, sedau dess öppnande, kunnat glädja sig åt ett lifligt intresse från allmänhetens sida, hvilket icke minst tagit sig uttryck i talrika besök. Mau har all anledning hoppas, att utställningen skall gifva ett kraftigt bidrag till förverkligande af det med densamma åsyftade ändamålet, att å ena sidan uppmuntra och hedra det goda och redbara arbetet, ej blott arbetsgifvarens, utan äfven arbetarens, och å andra sidan hos allmäuheten främja intresset och aktningen för detsamma, hvari säkerligen — såsom också af bestyrelsen i inbjudning till deltagande i utställningen påpekas — ligger ett betydelsefullt bundtsförvandtskap till våra yrkens höjande.

Carl Lagerberg.

INBJUDNING

till deltagande i Svenska Slöjdföreningens utställning af metall-arbeten 1895.

Svenska Slöjdföreningen, som nästa år firar sin femtioåriga tillvaro och som under denna tid med största intresse följt och efter måttet af sina tillgångar sökt främja och utveckla den inhemska metallslöjden, inbjuder härmed till en utställning, afsedd att gifva en bild af denna slöjds och konstslöjds nuvarande ställning i vårt land.

Föreningen har nemligen tänkt sig, det metallslöjdens idkare kunde finnas villiga att, före den stora täflan som i en allmän Nordisk Industriutställning snart torde kunna emotses, deltaga uti en specialutställning, der tillfälle gåfves till jemförelser, lika vigtiga för yrkesskicklighetens höjande som för vinnande af ökad afsättning utaf inhemska produkter. Att Föreningen härvid närmast afser den mindre industrien eller slöjden, följer utaf det i hennes stadgar angifna området för hennes verksamhet. Men äfven om sålunda det egentliga fabriksarbetet härigenom uteslutes, anhåller Föreningen, att äfven större fabrikanter ville utställa enskilda föremål, hvilka genom arbete, ornering, lämplig konstruktion etc. kunna anses falla inom slöjdens eller konstslöjdens område.

De närmare bestämmelserna för utställningen återfinnas i öfrigt å motstående program, och vill Föreningen endast fästa uppmärksamhet derå, att de hederspris, pris och diplom, som utdelas, äfven kunna tillfalla de vid föremålens förfärdigande använde arbetarne eller mönsterritarne. Dessa för vår slöjds utveckling så vigtiga faktorer hafva ej alltid vunnit tillbörligt erkännande vid de större utställningarna, och, då Föreningen nu åsyftar att häri söka göra en ändring, är det af vigt, att utställaren vid anmälning uppger de personer, som med ritning eller utförande dervid varit verksamme.

Stockholm i Oktober 1894.

Svenska Slöjdföreningens utställningskommiterade:

ERIK STORCKENFELDT.

C. R. Lamm. *G. Clason.* *Max Sievert*

Ernst Jacobson. *Gustaf Upmark.* *Ludvig Looström.*

C. A. Ossbahr.

Program

för

Utställning af metall-arbeten,

anordnad af

Svenska Slöjdföreningen

fr. o. m. den 16 Mars 1895.

---

1. Utställningen afser att gifva en bild af metallslöjdens nuvarande ställning i Sverige.

   Den omfattar i följd häraf följande grupper:

   Grupp A. Arbeten i ädel metall, såsom föremål hörande till servisen (kannor, skålar, kuvert etc.), pokaler, prydnadsföremål och smycken. Under denna grupp få äfven arbeten i nysilfver och nickel utställas.

   Grupp B. Arbeten i koppar, brons, messing, tenn, aluminium etc., såsom belysningsföremål (ljuskronor och stakar), beslag, kannor, prydnader m. m.

   Grupp C. Arbeten i jern och stål, såsom konstsmiden, (lås och beslag, räcken, grindar och staket etc.), prydnadsföremål, ståletsningar, finare gjutgods m. m.

2. Hvarje svensk eller i Sverige bosatt konstslöjdidkare eger rätt att till utställningen anmäla af dem tillverkade metallföremål.

3. Utställningen anordnas af Sv. Slöjdföreningen i *Industripalatset i Stockholm,* Karlavägen 30, och pågår under högst *3 veckor fr. o. m. den 16 Mars 1895.*

4. Anmälan om deltagande bör, genom ifyllande af behöriga blanketter, insändas till Svenska Slöjdföreningens sekreterare, adress Stockholm, Brunkebergstorg 18, blanketten A) *före 1 Januari,* B) *före 1 februari* 1895.

   Utställningskatalogen kommer att uppgöras efter de i Blankett B) lemnade uppgifterna

   Önskligt är, att utaf större föremål afbildning i skiss eller fotografi insändes samtidigt med anmälningen B).

Utställningsföremålen emottagas, under adress *Slöjdföreningens Metallutställning, Industripalatset, Stockholm, den 7—12 Mars 1895.*

5. För de bäst utförda föremålen utfäster Slöjdföreningen pris, bestående i diplom och penningbelöningar, uppgående till ett sammanlagdt belopp af minst 2,000 kr., hvilka kunna tilldelas såväl utställare som ock de vid föremålens tillverkning bidragande arbetarne eller mönsterritarne.

Särskildt skänkta hederspris komma dessutom att utdelas.

6. Lokal tillhandahålles fritt, utställningen bekostar transport från och till jernvägs- eller ångbåtsstation i Stockholm samt föremålens uppackning, anordning och nedpackning, och har utställare sålunda ej att ikläda sig andra utgifter för utställningen än föremålens emballering samt frakt *till och från Stockholm.* Slöjdföreningen ikläder sig ej något ansvar för förlust af eller skada å de utstälda föremålen; noggrann vakt dag och natt kommer dock att hållas, och försäkring mot eldfara att tagas på utställningens bekostnad. För mindre föremåls utställande tillhandahåller utställningen montrer.

Utställare, som önskar exponera inom särskild monter, bekostar sjelf densamma. För de föremål, som under utställningen försäljas, erlägges en afgift af 10 % på försäljningssumman, men få föremålen ej bortföras förr än efter utställningens slut.

Utställare har fritt tillträde till utställningen.

I planen för utställningen ingår äfven att på allt sätt söka främja afsättningen af förtjenstfulla utställningsföremål.

7. Utställare bör för hvarje anmäldt föremål uppgifva namnen på den eller de personer, som väsentligen biträdt honom vid dess förfärdigande, äfvensom om möjligt på den som ritat detsamma.

Utställare bör åsätta föremål försäljningspris; om föremål ej är till salu, angifves detta.

8. Alla meddelanden och förfrågningar angående utställningen adresseras till *Svenska Slöjdföreningens sekreterare, Brunkebergstorg 18, Stockholm.*

KOMMITERADE.

Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

(Fortsättning från 1893 års Meddelanden.)

23) Ur fröken **Eva Leijonhufvuds** reseberättelse.

Handarbetade väfnader af alla slag, broderier samt äfven spetsar hafva, så vidt den korta tiden det tillåtit, utgjort föremål för mina studier, hvilka bedrifvits dels och främst vid South Kensington Museum samt vid Hampton Court och några utställningar, dels i och för tillverkningssättet af broderier vid »The Royal School of Art Needlework» samt af haute-lisse-väfnader m. m. vid mr Morris' works.

1. *South Kensington Museum.*

Väfnader.

Muséet eger flere hundra väfnader från de första århundradena af vår tideräkning, funna vid grafplatserna i Öfre Egypten. Denna samling är af stort värde och ytterst intressant; man spårar i dem återupplifvandet och omskapandet af äldre ornament, och hvad tekniken beträffar, så är den i hufvudsak lika med den vi ännu i denna dag använda. Några fullständiga drägter finnas, men de flesta äro endast delar deraf.

Muséet exponerar åtskilliga haute-lisse-väfnader, de flesta från 16:de och 17:de århundradet, men äfven flere från 14:de och 15:de samt några från 18:de århundradet. De flesta af dessa äro utmärkt vackra och ståtliga väggbeklädnader, hvilka dock vid dager äro svåra att bese, ty de hänga mörkt och äro, liksom allt öfrigt i muséet, förvarade under glas.

En, som synnerligen fäste min uppmärksamhet, så väl genom säkerhet i teckning och klara färger som finhet i utförande, skall jag här söka beskrifva.

Denna väfnad, som är flamländsk, är ungefärligen tre meter i höjd och två och en half meter i bredd, tillverkad i början af 1600-talet och framställer de tre Parcerna och en ung flicka, liggande död vid deras fötter. Bakgrunden utgöres af blommande träd, och marken är öfversållad af qvistar utaf olika sorters blommor.

Till höger spinnerskan »Clotho», iklädd en gul kjol med inväfda gröna blomster samt tunika af röd sammet; från midjan nedhänger en

guldkedja. I ena handen håller hon en slända och emellan fingrarna tråden, som hon nyss spunnit.

Näst intill Clotho står »Lachesis», iklädd en vackert draperad gul drägt. Med venstra handen tager hon den spunna tråden från Clotho och lemnar den till den till höger om henne stående »Atropos».

Atropos är iklädd mörkblå drägt samt hufvudbonad, liknande en nunnas. Från hennes lifbälte nedfaller ett radband. Hon sliter af tråden, och tenen, hvaromkring den varit virad, kastar hon vid offrets hufvud.

Offret är en ung flicka, som, i förbigående sagdt, påminner om framställningen af »Kyskheten» i »Dödens triumf», en annan af muséets haute-lisse-väfnader, och skall troligen äfven här föreställa detsamma. Hon är iklädd en vacker drägt med röd mantel, öfversållad med gyllene halfmånar, och från hennes utsträckta högra hand nedfaller en hvit liljestängel.

I förgrunden framskymta en apa, en hare och en vessla, halft dolda bland blommorna.

Bården är gröfre än den öfriga väfnaden och tyckes vara senare ditsatt.

Jag vill äfven här i förbigående nämna, att jag i muséet fått se och beundra Raphaels härliga original-kartonger till haute-lisse-väfnad. Dessa sju kartonger tillhöra en serie af tio stycken och äro lånade till muséet af drottning Victoria. De finnas väfda i Vaticanen i Rom.*

Så väl i den persiska afdelningen af South Kensington Museum som i India Museum finnas präktiga mattor, mycket omvexlande och rika så väl i färg som mönster.

Broderier.

South Kensington Museum har en mängd utomordentligt vackra broderier från olika länder, bland andra spanska och italienska (från 16:de och 17:de århundradet) i påläggsöm, korsstygn m. fl. arter af konstsömnad samt synnerligen vackra turkisk-grekiska (från 17:de och 18:de århundradet), rika i mönster och färg.

I den egentliga broderiafdelningen förekommer äfven en ofantligt stor bonad, sydd i ylleschattérsöm och helt och hållet fyld. Arbetet, som är tyskt från 16:de århundradet, är en figurframställning med inskriptioner.

Många broderier afsedda till kyrkligt bruk finnas äfven i muséet, och bland dem några särdeles vackra spanska i påläggsöm samt guldbroderier till messhakar m. m. De äro från 14:de, 15:de och 16:de århundradet.

En mycket egendomlig kyrklig drägt är den s. k. »Syon Cope», ett engelskt broderi från 13:de århundradet.

Broderiet har matt grön botten med gulröda fält, på hvilka figurframställningar äro anbragta, föreställande Frälsaren, Jungfru Maria och

* Äfvensom, såsom bekant, i K. muséerna i Berlin och Dresden.

Red:s anm.

apostlarne. Mellanrummen upptagas af englar, med tre par vingar, stående på hjul, och bården, som inramar det hela, är prydd med olika vapen. På broderiet är nedlagdt ett oerhördt arbete, fyldt som det är helt och hållet med guld, silfver och silke i vackra färger; det är ganska väl bibehållet, ehuru färgerna något blekta. Det betraktas som ett af de mest framstående exemplen på medeltidens engelska broderikonst, »opus anglicum».*

Jag har ansett mig särskildt böra omnämna detta högst märkvärdiga arbete, helst endast få gamla engelska broderier förekomma på muséet.

I India Museum finnas präktiga guldbroderier till tronhimlar och mattor samt broderier i silke och påläggsöm till täcken, sadlar, drägter m. m.

Jag förskaffade mig afbildningar af flere broderier samt tog äfven sjelf, så mycket tiden medgaf, kopior såsom t. ex. af tre spanska påläggsömsbårder, en orientalisk kudde, en brocad, ett par korsstygnsmönster m. fl. föremål.

Spetsar.

South Kensington Museum har en synnerligen vacker samling af spetsar, belgiska, italienska, franska, spanska, engelska, irländska, tyska, svenska m. fl., och jag beklagar blott, att tiden icke medgaf mig det närmare studium af denna samling, som den utan tvifvel förtjenar.

2. *Hampton Court.*

Hampton Court Palace, bygdt år 1515 af Kardinal Wolsey, beboddes fordom af kungliga personer, men praktvåningen står nu som ett museum.

Haute-lisse-väfnader.

I »Queens Gallery» finnes en serie af sju haute-lisse-tapeter, föreställande scener ur Alexander den Stores lif. De äro utförda efter ritning af Charles Le Brun, endera i Bryssel eller vid Les Gobelins i Paris, rätt illa medfarna, men vackra, särdeles de två, som föreställa Alexander och Diogenes samt Alexander och hans häst Bucephalus.

I »Prince of Wales' Bed-room» finnas två egendomliga tapeter, föreställande slaget vid Southwold Bay (Solebay), mellan engelska och franska flottan å ena sidan samt holländska å den andra. De äro tillverkade i Mortlake och äro således af engelsk fabrikation, försedda med fantastiska bårder, föreställande tritoner, hundar och fiskar.

»The great Hall» är prydd med en serie af åtta väfnader i renässansstil, föreställande scener ur patriarken Abrahams lif. De tros vara utförda efter ritning af den flamländske artisten Bernhard van Orley och

---

* För närmare kännedom om hvad som karakteriserar det eng. medeltidsbroderiet se: D. Rock. South Kensington Museum. Textile Fabrics. London 1870.

tillverkade i Bryssel omkring år 1530. Figurframställningen är uttrycksfull och det hela synnerligen präktigt väfdt. Bårderna äro rikt utarbetade, framställande allegoriska qvinnofigurer, tre på hvar sida af hvarje stycke, stående under baldakiner eller i nischer af fint arbete, med bakgrund utförd i guld.

Bland den rika mängd af haute-lisse-väfnader, som finnas i Hampton Court, har jag äfven antecknat såsom framstående arbeten tvenne, föreställande scener ur Hercules lif.

3. *Utställningen i mr Liberty's lokal vid Regent street.*

Indiska broderier.

Genom välvillig rekommendation från South Kensington Muséet sattes jag äfven i tillfälle att närmare bese några utställningar af broderier och bland dem en af »The Society for the Encouragement and Preservation of Indian Art» i mr Liberty's lokal vid Regent street anordnad sådan. Mrs David Cormichael står i spetsen för denna endast två år gamla förening, och utställningen var för engelsmännen egendomlig, af den orsak att de derstädes befintliga broderierna voro utförda af qvinnor i motsats till hvad som är eller åtminstone varit brukligt i Indien.

Utställningen, som var färgrik och vacker, var särdeles väl ordnad och utgjordes till väsentlig del af präktiga gamla indiska broderier, lånade dit af mr Liberty m. fl. Troligen exponerade de äfven detta för att visa hvad som låg till förebild för deras nya arbeten. Der fans broderade drägter i silke och med insatta flere tusen små spegelbitar, spetsar, imitationer af kinesiska bårder, profver på hvitbroderi och guldbroderi m. m. En mycket egendomlig bordduk, med tallrikar, skålar, skedar m. m., uppsydda i kontursöm på röd satinbotten, var bland de utstälda föremålen. Sådana bordukar lära begagnas af indiska prinsessor vid deras måltider.

4. *The Royal School of Art Needlework.*

Skolan bildades år 1872, och dess »President» är prinsessan Christian af Schleswig-Holstein. Den stiftades hufvudsakligast för två ändamål: 1:o att skaffa arbete åt »Ladies» och 2:o att åter höja broderiets konst till dess gamla betydelse som dekorationsmedel. Skolan har intet statsunderstöd, utan är dessutom en affär; der mottagas beställningar och säljas färdiga och påbörjade arbeten. De hafva flere utställningsrum och mottaga äfven gamla möbler, haute-lisse-väfnader m. m. till försäljning. Innanför dessa äro särskilda rum, der mönstren uppritas och broderierna utföras. Lektioner i broderi meddelas både der och enskildt i hemmen.

Vid mina besök i skolan voro endast få arbeten i gång, men de utfördes väl i vackra färger och alltid i båge. Mönstren voro dock, enligt mitt tycke, allt annat än vackra, och de beklagade sjelfva, att de icke egde medel att aflöna konstnärliga krafter för mönsterritning. I

afseende på vackra och omvexlande mönster anser jag den svenska förening, jag har äran tillhöra, vara dem vida öfverlägsen.

De silken de använde voro förtjusande i färg, och äfven det färgade linnestoff, de begagnade, var synnerligen vackert.

Moderna kyrkliga broderier var jag i tillfälle att se på ett par utställningar, och besökte jag äfven St. Katherines kloster vid Queens square, der systrarna tillverka sådana broderier. Jag fick emellertid der endast se hvad de hade färdigt, ej hvad som var under arbete. De hade bland annat en altarduk, broderad i silkeschattérsöm på röd sammet, med symboler och inskriptioner, väl arbetad, men svag i komposition. Äfven ett modernt antependium med figurframställningar såg jag i St. Pauls cathedral, särdeles fint utfördt i silke och guld på hvit brokad. Broderiet förskrifver sig från Sussex.

5. *Mr Morris' works.*

Detta etablissement, stiftadt af mr William Morris, men sedermera öfverlåtet åt ett bolag, i hvilket han fortfarande är själen, är afsedt för tillverkning af väfda tapeter, mattor, tryckta stoffer, utförandet af konstnärliga glasmålningar m. fl. ändamål och är inrymdt i en gammal bygnad, omgifven af en stor trädgård, belägen nära Merton Abbey station.

Man anser mr Morris, som lärer vara en synnerligen framstående och lärd man, i sina politiskt-ekonomiska åsigter i någon mån luta åt socialism. Jag lemnar derhän, huru härmed förhåller sig; men hvad som vid mina flere gånger upprepade besök i etablissementet i hög grad anslog mig, var det lif och den lust, med hvilka arbetet utfördes, och det ovanliga mått af sjelfständighet, som lemnades arbetarne i utförandet af deras värf. En af herrarne der visade mig omkring med den största välvilja, och arbetarne sjelfva voro ytterst tillmötesgående och beredvilliga att lemna mig kännedom om deras arbetsmetoder och deras omdöme om arbetenas utförande.

Ehuru min egentliga afsigt med besöken i etablissementet var att förskaffa mig kännedom om tillverkningssättet för tapetväfnader, var jag dock äfven i tillfälle att bese färgeriet, jaquard- och mattväfnaden samt tillverkningen af de tryckta stofferna, äfvenså utförandet efter ritning af framstående artister utaf flere vackra glasmålningar.

Jaquard-väfnaden tillgick på samma sätt som här i Sverige; men mattväfnaderna, snarlika svenska flossamattor, väfdes i upprättstående väfstolar, i öfverensstämmelse med bruket i Orienten, och garnändarne klipptes ej, som hos oss, förut, utan först sedan de med en knut fästs vid varpen. Mönstret hade arbeterskorna hängande framför sig på varpen, och sedan en rad blifvit iknuten, lade de ett tjockt snöre emellan och slogo till. Vid dessa väfstolar arbetade flickor, annars var det endast karlar öfverallt. Intressant var äfven att se tillverkningen af de tryckta tygerna. Denna skedde äfven för hand. Först trycktes konturerna af mönstret upp, och sedan användes en massa af olika stampar, en för

hvarje färg. Derefter undergår tyget en kemisk behandling för att erhålla de rätta färgerna.

Tillverkningen af haute-lisse-väfnader.

Olikheten i »Handarbetets Vänners» sätt att gå till väga vid väfning af haute-lisse och den metod, som för samma ändamål användes i mr Morris' etablissement, består mindre i uppsättningen af sjelfva väfven, än i utförandet af arbetet.

Hos mr Morris målas konturerna af mönstret i svart färg på sjelfva varpen, under det att vi på »Handarbetets Vänner» sätta den färglagda kartongen bakom varpen. Denna afteckning i svart af mönstret på sjelfva varpen måste utföras med yttersta noggrannhet och rundt om hvarje varptråd, samt erfordrar säkerligen mycken tid.

Varpen är betydligt gröfre än den, som användes på »Handarbetets Vänner», hvilket är behagligare för handen; deremot är garnet finare, men användes flerdubbelt.

För att sedermera utföra sjelfva arbetet, hafva mr Morris arbetare alldeles icke att tillgå något noggrant färglagdt mönster, utan endast ett med flyktigt angifna färger, som de se på ibland. Deremot begagna de speglar, upphängda bakom varpen, hvarigenom de se hvad de väft och huru det tager sig ut.

Att väfva på detta sätt erfordrar stor skicklighet och teknisk färdighet samt äfven säkerligen ett utprägladt färgsinne. Enligt min åsigt lämpar det sig för större tapetväfnader, men är för våra mindre arbeten ej så användbart.

Omvexlande med det på »Handarbetets Vänner» vid väfning af haute-lisse brukliga sättet att trycka ned det inslagna garnet med pinnar, användes hos mr Morris stundom en s. k. »comb», ett kamlikt instrument, hvilken metod säkerligen har förmånen att göra väfven fastare. Ett dylikt redskap användes stundom af skånska väfverskor.

Arbetarne, tre vid hvar väfstol, väfde synnerligen väl, och de tapeter, jag såg under arbete, voro alla utmärkt vackra.

Mr Morris sjelf jemte den mycket framstående artisten mr Burne Jones komponera mönstren till dessa väfnader samt öfvervaka och kontrollera äfven arbetets utförande, ehuru de icke ständigt äro närvarande.

En af de tapeter, jag såg under arbete, utfördes nu för andra gången. Den först utförda var af mr Morris och mr Burne Jones, båda »Honorary Fellows of Exeter College», skänkt till Exeter Chapel i Oxford, der jag äfven var i tillfälle att se den upphängd på sin plats.

Tapeten föreställer »The adoration of the Magi», och är framställd på följande sätt. Inför Christusbarnet och Modern framträda de tre vise männen med sina gåfvor, och mellan dem och Christusbarnet är framställd en engel, hållande i den utsträckta handen en klar stjerna, så väl utförd, att den bokstafligen strålar.

Så väl till teckning och färger som utförande synes mig arbetet vara ett mästerstycke.

24) Ur fröken **H. von Dübens** reseberättelse.

I glödritning tyckes Sverige stå lika högt som Tyskland, hvarför det ej är något särskildt att säga om denna gren af konstindustrien. Förfaringssättet är ock mycket enkelt för den, som kan någorlunda väl teckna, någon annan bör ej heller ge sig derpå, om ett godt och vackert arbete skall erhållas. Brännstiftet behandlas ungefär som blyertspennan, dock få ej linierna dragas för hastigt, — långsamt och säkert skall stiftet föras, annars blifva linierna ojemna och fula. Skall mönstret färgläggas, användas dertill vanliga akvarellfärger. Ganska vackert är att blott bränna konturerna till ornamentet och sedan ifylla antingen bottnen eller sjelfva ornamentet med brun bets; dertill är valnötsbets bra att använda.

Då arbetet är färdigbrändt och måladt, bör det »bonas» eller poleras; till detta användes mest hvitt vax. Vaxet beredes genom att öfver detsamma hälla några droppar benzin och låta det stå ungefär ett dygn, då det ser ut som en tjock gröt. Med en pensel strykes på deraf, sedan gnides med en ganska hård borste, tills en jemn yta uppstår. Vaxet kan ock uppvärmas och uppblandas med terpentin, hvilket kan hafva sin fördel, emedan »boningen» då strax kan användas.

Önskar man erhålla en mycket blank yta, måste fernissa, bestående af schellack, upplöst i sprit, användas. Detta hälles på en bomullssudd, som omlindas med fint linne, och långsamt och försiktigt strykes ytan dermed några gånger.

I Berlin tog jag ock lektioner i gobelinmålning. Till detta användes särskilda, dertill beredda färger, hvilka uppblandas med vatten. Väfven, på hvilken skall målas, bör först öfverstrykas med svag stärkelselösning, får torka ett dygn, då mönstret sedan kan uppskizzeras med kol, och konturerna ifyllas med brun färg, hvarefter kolet noga afslås.

I Wien tog jag lektioner i läderplastik för herr Polack, hvilken hade en stor atelier för tillverkandet af arbeten i läder. För större arbeten användes det vanliga sättet med uppdrifning från lädrets baksida; till mindre arbeten gick herr Polaek till väga på ett mycket enkelt och bra sätt. Mönstret uppritas på tunnt kalkerpaper, klistras upp på lädret med bokbindarklister eller stärkelse. Det får torka en stund, hvarefter konturerna skäras, igenom papperet, på lädret, och sedan ritsas dessa upp.

För att reliefen skall blifva hög, skär man försiktigt med knifven under ornamentet, ungefär genom lädrets halfva tjocklek, blöter så på med vatten och sticker under antingen en läderbit i det ornaments form, som skall höjas upp, eller ock tages litet tunn silkespappersmassa eller en liten trästicka för små och fina upphöjningar; detta fästes med bokbindarklister, och sedan modelleras som vanligt ofvanpå lädret. Reliefen blir på detta sätt mycket skarpare, och baksidan af lädret förblir orörd och jemn. Verktygen kunna vara de vanliga, utom knifven, som är mindre och hvass på båda sidor samt spetsig.

Ett ganska vackert sätt att ornera lädret är att blott skära och sira konturerna, ifylla dessa med röd eller blå vattenfärg. Det går fort och ser bra ut; till detta slags arbete kan oek användas ett vanligt sirjern.

Bästa sättet att färga lädret brunt är att öfverstryka det med pottaska, upplöst i vatten, eller oek med såplut. Detta senare gör doek lädret hårdt oeh kommer det att brista lätt, hvarför det ej bör användas till saker, som skola böjas. Med jernvitriol fås en vaeker grå färgton.

25) Ur målaregesällen **C. Alb. Wahlbergs** reseberättelse.

I Paris, dit jag rest från London, lyekades jag temligen snart få anställning hos en marmor- och trä-imitatör.

Betalningen var doek myeket ringa, ty det är nu en gång så i Frankrike, att utländingen, ja, öfver hufvud alla, som vilja lära något, få arbeta gratis en längre tid, mången gång äfven betala för sig.

Hos honom stannade jag nära ett år och hade dervid tillfälle att närmare studera fransmännens arbetsmetod, som direkt ieke kan klandras, men i mitt tyeke ej heller är att rekommendera.

Arbetaren blef nemligen mera en maskin, ty ieke nog med att marmor oeh trä var en specialitet i målaryrket, utan olika trä- oeh marmorsorter blefvo det äfven, så att den, som ådrade ek t. ex., sällan kom till något annat o. s. v.

Hvad beträffar dekorationsmålningen derstädes, så, efter hvad jag var i tillfälle att se, kunde man blott i de offentliga byggnaderna tala om någon dekorering, ty i privathusen såg man sällan någon vidare dekorering från målarens sida.

I de flesta fall var blott salongen målad i någon lätt ton, rosa eller lila, lister och ornament förgylda, i taket en målad himmel med en balustrad omkring, der några blommor oeh grönt framstucko mellan balustrarne, samt matsalen, som hölls i någon mörkare träsort såsom antik ek eller valnöt.

Trappuppgångar oeh entréer vanligen i marmor eller rätt oeh slätt rena kalkstenen.

Det mesta som gjordes var i oljefärg; limfärg blef högst litet använd.

Från Paris reste jag till Zürieh. Här var italiensk renässans myeket använd, samt allting temligen rikt måladt.

Der kom jag äfven första gången i tillfälle att imitera trä i tak i flere träsorter oeh med inläggningar, ej i limfärg utan i olja oeh så naturligt som möjligt.

Annars blef här mycket arbete gjordt af bildhuggare oeh gipsgjutare, så att målaren hade ieke mycket annat att göra än att af-tona detta i lämpliga färger.

I de flesta fall ströks allting matt och med vaxfärg.

I stället för limfärg begagnade man sig äfven af en patentfärg, i det man i stället för lim använde en blandning af stärkelse och natronlut, hvilket gjorde den annars brukliga såpdränkningen onödig, men kunde direkt heller icke användas annat än i tak.

I trappuppgångar och entréer blef i synnerhet nedlagdt mycket arbete. Mycket brukligt var att måla väggfyllningarna i fajans eller majolika med infattning uti marmorimitation.

I Schweiz blef mycket arbetadt men dåligt betaldt, och konkurrensen var så stor, att man i ett bygge sällan fann blott en mästare, nej, en i hvarje våning, och mången gång ännu flere.

Från Schweiz togs vägen till München för att öfver vintern besöka Rosenthalerskolan derstädes.

Der stannade jag i fyra månader, och voro vi icke mindre än 10 svenskar, de andra danskar och norrmän, uppgående till ett tjugotal i samma målaresal.

För dem, som hade lust att måla blommor, var der en utmärkt skola. Man målade först efter målade blommor, så efter konstgjorda och sedan efter från naturen fotograferade växtpartier, och kom min vän Bror Liljedahl (äfven stipendiat) till det bästa resultat, som der ännu blifvit uppnådt, och blefvo hans arbeten använda som åskådningsmateriel derstädes.

I Rumänien, som jag äfven besökte efter Wien och Budapest, är nu ganska bra för målare, ty i de flesta fall blir allting både rikt och godt måladt, och stannade jag der i 2 år.

Rumänerna vilja gerna likna fransmännen, men på samma gång finner man hos dem österländingens smak för guld och vackra färger, så det var icke ovanligt, att i förstugor och trappor finna hela taklister och kapitäler förgylda, medan taket var struket i en vacker blå färg, och väggarna mestadels i marmor.

I våningarna höll man sig mycket efter fransmännen, så att salongen var i tonfärg och guld, matsalarne i trä, men deremot rikt målade och äfven ganska mycket guld, men antikt.

Sof- och badrum målades mycket i italiensk renässans, men på senare tid äfven mycket i rokoko.

Specialismen var här äfven mycket utvecklad, så att en arbetare, som målade italiensk renässans, gjorde icke något annat, så äfven med rokoko, en annan blott blommor och figurer och så vidare, så att arbetsskickligheten der är mycket uppdrifven, på samma gång som arbetarne äfven blifva ganska bra betalta.

På vintern 1892 gjorde jag en tur till Italien, hvarvid jag besökte detta lands större städer och sevärdheter, och fanns isynnerhet i Florenz mycket, som äfven för den vanlige arbetaren kan vara nyttigt att se.

I Italien är det svårt att få arbete. Ej heller kunna vi konkurrera med de italienska arbetarne, ty de hafva en helt annan arbetsmetod.

T. ex. i Florens såg jag i ett bygge, huru en arbetare direkt med kol tecknade ornament (rokoko) i taken och sedan målade.

Från några byggen, som jag besökte, fann jag, att man mest begagnade sig af rokokomotiv vid dekoreringen med en ganska lätt behandling. Man konturerade ornamentet och laserade in en tonfärg samt lät bottnen stå som en dager.

26) Ur snickeriarbetaren **Nils Brandt's** reseberättelse.

Sätt att få ekmöbler mörka utan att betsa, som användes i London. Föremålen insättas i ett lufttätt rum, der de blifva inrökta med ammoniak. Denna metod är den hittills bästa, ty möblerna få en jemn färg både ut- och invändigt, på samma gång som den intränger djupt i träet.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1894.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet under år 1893.

I öfverensstämmelse med stadgarnas § 17 får Styrelsen härmed inför Svenska Slöjdföreningen afgifva berättelse om Föreningens verksamhet under år 1893.

Denna har fortfarande varit riktad på åtgärder för såväl den egentliga slöjdens som konstslöjdens utveckling, och har detta arbete såsom vanligt varit fördeladt på de båda utskotten.

Hvad Första utskottets verksamhet beträffar, ha under det gångna året försök vidtagits att i större omfattning än som genom de sedvanliga utställningarna kunnat ske söka sprida hjelpmaskiner bland de mindre industriidkarne, till slöjdskolor etc. Föreningens samling hade under de långa transporterna till olika utställningar under år 1892 lidit ej obetydliga skador, hvadan maskinerna under våren blefvo föremål för en omfattande reparation, då äfven flere bland dem kompletterades med mindre apparater och verktyg, som väsentligt utvidgade deras användbarhet.

I sammanhang härmed beslöts, att maskinerna, för att underlätta deras inköp af äfven mindre bemedlade handtverkare, slöjdskolor etc., skulle vid blifvande utställningar i landsorten utbjudas till pris, som ej obetydligt understego hvad de kostat Föreningen i inköp.

Redan under föregående år hade utskottet planlagt en utställning af nämnda maskiner i Norrköping i sammanhang med 7:de allmänna industriidkaremötet derstädes sensommaren 1893, men ehuruväl dervarande Handtverksförening, på hvars medverkan Slöjdföreningen hoppats, i början visade mycket intresse för saken, inkom slutligen meddelande, att den beramade utställningen ej kunde anordnas. Lika liten frangång rönte de underhandlingar, som Föreningen med vederbörande kongl. Hushållningssällskap och utställningskommittéer inledde för att söka få maskinerna utstälda vid landtbruksmötena i Vadstena och Varberg. Äfven på andra orter visade det sig, att utskottet ej längre kunde påräkna nödigt samarbete från plats-myndigheternas sida för maskinutställningars åvägabringande, vare sig nu detta är beroende på den utveckling maskinagenturerna numera vunnit äfven i landsorten eller att, då maskinutställningarna hittills väl erbjudit den mindre industriidkaren tillfälle att lära känna nya och förbättrade arbetsmetoder, men ej direkt möjliggjort ett för honom behöfligt inköp, den åsyftade nyttan måhända ej allestädes ansågs vunnen.

Utskottet, som häraf kom till den öfvertygelsen, att de sedan 1886 på en mängd orter inom landet anordnade maskinutställningarna ej längre med hopp om framgång kunde fortsättas, beslöt att till de nedsatta prisen och på för köparen möjligast gynsamma betalningsvilkor låta försälja maskinerna, hvilka utställdes och förevisades i Föreningens lokal i Stockholm. Genom cirkulär till Kongl. Hushållningssällskapen, de flesta Handtverksföreningarna, slöjdlärare samt handtverkare, öfver hvilka senare Föreningen har en under flere år alltjemt kompletterad förteckning, äfvensom genom annonser i åtskilliga landsortstidningar fästes uppmärksamheten på det tillfälle, som för den mindre industriidkaren här erbjöde sig att till billigt pris förvärfva goda och bepröfvade hjelpmaskiner.

Sedan kännedomen om denna försäljning sålunda blifvit spridd, hvarvid ett par af Kongl. Hushållningssällskapen benäget medverkade genom att införa tillkännagifvanden derom i sina publikationer, ingingo ett stort antal förfrågningar från olika trakter af landet, utvisande det nyttan af hjelpmaskiner numera äfven på landsorten är känd och erkänd. Om detta oaktadt endast omkring halfva antalet Föreningen tillhöriga maskiner ännu blifvit försåldt, bör anledningen dertill sökas, dels deri att de mest begärliga maskinerna förefunnits i endast *ett* exemplar, och de flesta spekulanterna sålunda måst hänvisas till maskinagenturerna, dels och kanske hufvudsakligen deri, att inköpsprisen, fastän låga, öfverstigit hvad handtverkaren ansett sig kunna erlägga för att vinna en lättnad i och större utbyte af sitt arbete.

De försök utskottet genom beviljande af anstånd med betalningen, månadsafbetalningar etc. gjort till köpens underlättande, hafva ej alltid utfallit efter önskan och måhända visat omöjligheten af att med Föreningens inskränkta tillgångar kunna förverkliga en länge närd önskan att på detta sätt, men i större skala, kunna sprida hjelpmaskiner och handverktyg till de mindre bemedlade.

För att fylla bristen af en lättfattlig och praktisk handbok öfver nya och ändamålsenliga verktyg har utskottet anmodat t. f. professorn vid Tekniska Högskolan G. A. Sellergren, som senast vid verldsutställningen i Chicago haft tillfälle att taga kännedom om de nyaste formerna af handverktyg, att utarbeta en dylik illustrerad handbok, och hoppas utskottet att under innevarande år kunna publicera densamma.

Af den sedan flere år utgående serien »Teckningar för handtverk och slöjd» ha under året bladen n:r 35—38 publicerats. N:r 35—37 återgifva ritning med detaljer till en chiffonier (en möbel, hvartill ritning särdeles ofta begäres från landsorten), utförd af arkitekten O. Lindberg och afsedd att arbetas i alm eller mahogny med inläggning af lönn eller valnöt etc. Å n:r 38 afbildas en jerngrind med staket, efter ritning af konstsmeden J. P. Petersson. De förra planscherna utsändes till något öfver 900 snickare, den senare, åtföljd af arbetsbeskrifning, till 600 smeder. Till en del handtverkare i landsorten hafva äfven blifvit försända fotografier och arbetsritningar till några af de möbler, hvilka, efter af Föreningen bekostade ritningar, utfördes till verldsutställningen i Chicago.

Andra utskottet var under början af året strängt anlitadt för att söka bringa det under år 1892 beslutade och påbörjade arbetet för representerande af svensk konstslöjd på verldsutställningen i Chicago till en god utgång. För de utställare, hvilka i de af Föreningen anordnade rumsinteriörerna deltogo med efter af Föreningen bekostade ritningar utförda arbeten, redogjordes i 1892 års berättelse, hvarjemte sjelfva de exponerade föremålen i förra årets Meddelanden gjorts till föremål för en kortare skildring. Styrelsen torde derför här kunna inskränka sig till att erinra om det tillfälle, som bereddes hufvudstadens innevånare att, innan föremålen afsändes till Chicago, taga en stor del af dem uti skärskådande. Den tillfälliga utställning, som för detta ändamål anordnades uti Konstföreningens f. d. lokal vid Trädgårdsgatan, omfattades äfven med det största intresse af publiken och var under den korta tid, fr. o. m. d. 29 Januari t. o. m. d. 8 Februari, som den pågick, besökt af 4,606 betalande personer, hvarjemte 100 frikort gällande för hela utställningstiden samt 350 dylika afsedda för enkelt besök utlemnats. En del föremål, hvilka, trots det forcerade och om det mest berömvärda nit vittnande arbetet, ej hunnit till denna tid blifva fullt färdiga, exponerades dels på Föreningens allmänna sammanträde i Februari, dels i sammanhang med Handarbetets vänners vårutställning. Det allmänna erkännande, som ifrågavarande prof på svensk konstslöjd redan här vunno, har äfven på verldsutställningen kommit dem till del, i det samtliga genom Föreningen anmälde utställare erhållit pris, hvilket äfven, enligt meddelande från Sveriges kommissarie, tilldelats Föreningen såsom anordnare af rumsinteriörerna. Medan sålunda det sannt fosterländska ändamålet att på verldsutställningen i närvaro af forne landsmän häfda den svenska konstslöjdens nuvarande ståndpunkt, kan anses vara till fullo uppnådt, anser sig Styrelsen böra påpeka, att det pekuniära resultatet, närmast på grund af den ekonomiska kris Nordamerikas Förenta Stater nu genomgå, varit särdeles dåligt, hvadan de enskilde utställarne ingalunda erhållit en synnerligen önskvärd ersättning för arbete och kostnader.

Utskottets öfriga verksamhet, som ej obetydligt hämmats genom kostnaderna för ritningar till ofvannämnda utställningsföremål, har förnämligast varit riktad på beställningar och inköp för konstslöjdlotteriet. Uti detta deltogo 576 ledamöter af Föreningen, hvilka erlagt den stadgade tilläggsafgiften, 10 kronor. Vinsterna uppgingo, såsom närmare framgår af den i sammanhang med innevarande års Meddelanden publicerade vinstlistan, till ett antal af 31 med ett sammanlagdt värde af 3,209 kr. 20 öre (förra året 2,986: 50). Äfven detta år sökte utskottet att befrämja det för konstslöjden så nödiga samarbetet mellan konstnären och industriidkaren och inköpte i denna afsigt för lotteriet en hos konstgjutaren O. Meyer efter professor J. Börjesons modell utförd statyett af v. Schéele. Det förträffliga arbetet var formadt och gjutet af H. Bergman samt hopsatt och efterbehandladt af F. Gustafson, hvilka härför belönats med gesällbref och stora silfvermedaljen af Stockholms Handtverksförening. Bland öfriga vinster kunna dessutom nämnas karmstolar i valnöt, efter ritning af arkitekten O. Lindberg utförda af herr C. O. F. Widén och

beklädda med ciseleradt läder af fröken L. Lindberg (pris kr. 150: —); dylika i mahogny med inläggning af olika träslag samt klädsel af blått siden, utförda af herr E. G. Ekstrand efter fröken C. Wästbergs ritning (kr. 108:40); en sekretär i valnöt med bronsbeslag, utförd af herr H. Aspegren (kr. 200: —); skrin af ek (kr. 40: —) från slöjdläraren G. Flinta; skrin af jacaranda, 2 st. med rika beslag af etsadt och förgyldt stål (kr. 225: —), af herr Hj. Norrström; luktvattenflaskor, 2 st. i förgyldt silfver, efter original ur den s. k. Sofia Magdalenas toalett utförda af herr C. G. Hallberg (kr. 137:50); lampetter i drifven, ciselerad messing af herr P. A. Carlstein i Söderköping (kr. 90: —); fat i drifven, ciselerad koppar af herr P. F. Schönström (kr. 50: —).

Dragningen egde rum den 22 December, och voro föremålen exponerade i Föreningens lokal under de närmast föregående dagarna.

Ledamot, som erlagt den ofvannämnda tilläggsafgiften, har äfven erhållit ett friexemplar af årets mönsteralbum. På sex planscher, hvaraf två i fototypi och fyra i fotolitografi, återger detta föremål från den svenska konstslöjdutställningen i Chicago, och lemnades en kortare planschtext i årets Meddelanden. Redaktör för dessa båda publikationer var Föreningens sekreterare.

Under år 1893 hafva inalles 27 sammanträden, öfver hvilka protokoll blifvit förda, hållits inom Föreningen. Af dessa komma på Styrelsen 8, på Första utskottet 4, på Andra utskottet 7, på Redaktionskommittén 1 och på sjelfva Föreningen 7. Dessutom hafva särskilda kommitterade haft talrika sammanträden, inom Första utskottet för maskinförsäljningar, inom Andra för deltagandet i Chicagoutställningen.

Vid Föreningens allmänna sammanträden hafva följande föredrag hållits:

I Januari af professor W. Cronqvist: Om naturlig prydnads- och byggnadssten. Härvid förevisades såväl ett större antal stenprof som ock fotografier och andra afbildningar af märkligare svenska byggnader, vid hvilkas dekorering naturlig sten funnit användning.

I Februari af Handarbetets vänners direktris, fröken A. Branting: Om kyrklig textil konst.

I Mars af doktor L. Looström: Om den s. k. kejsarstilen, en kulturbild från den sengustavianska tiden. I sammanhang härmed var anordnad en rikhaltig utställning möbler och prydnadsföremål ur H. M. Konungens, K. Husgerådskammarens och Nordiska Museets samlingar, hvarjemte till den samma bidragit äfven flere enskilda personer, såsom kapten A. Odelberg, herrar H. Buskowski, A. Matsson m. fl.

I Oktober af arkitekten H. Hörlin: Om amerikansk konstindustri. Föredraget illustrerades af fotografier och kataloger m. m. från verldsutställningen i Chicago.

I November af intendenten G. Upmark: Om arbetena på Gripsholms slott, hvarvid ett större antal ritningar, byggnadsplaner och fotografier förevisades.

Vid April-sammanträdet hade hoftapetseraren C. P. Svensson med möbler från sina verkstäder anordnat flera olika rumsinteriörer i För-

eningens lokaler, hvarjemte professor W. Cronqvist lemnade några upplysningar om vid tennkärlsfabrikationen förekommande förfalskningar samt framvisade prof på dylika. Vid Decembersammanträdet exponerades en större samling dekorativa porslinsarbeten från Kongl. fabriken i Köpenhamn, hvilka stälts till Föreningens förfogande af D. D. M. M. Konungen och Drottningen, H. K. H. Prins Eugen, Prins Bernadotte, Nationalmuseum, Tekniska skolan och enskild samlare. Föreningens sekreterare lemnade härvid en kortare redogörelse för fabrikens blomstring under dess n. v. ledare, statsrådet Schou. Äfven påföljande dag exponerades denna samling och togs då i betraktande af inemot 300 personer. Vid samtliga de allmänna sammanträdena, som varit särdeles talrikt besökta, hafva i öfrigt mindre utställningar af framstående konstslöjdarbeten anordnats. Bidrag hafva härtill välvilligt lemnats af Handarbetets vänner med textilföremål, Reymyre glasbruk genom direktör J. Kjellgren med en större, sedermera såsom gåfva till Nationalmuseum öfverlemnad, glassamling, Stockholms Guldsmedsbolag, C. G. Hallberg och Möllenborg med guldsmedsarbeten, Hj. Norrström med ståletsningar, Beck och G. Hedberg med bokbinderiarbeten, J. R. Almgren, Myrstedt & Stern genom herr van Rijswijk och C. F. Widén med möbler etc.

Till åtnjutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska stipendiefonderna hafva under året 11 ansökningar inlemnats, och blefvo följande stipendier utdelade:

Ur Wallmarkska fonden:

Till målaren O. T. H. Olsson	kr.	250: —
» ornamentsbildhuggaren J. E. Åslund	»	250: —
» slöjdläraren Fr. Öhrnell	»	200: —

samtliga för att sättas i tillfälle att idka studier vid Tekniska skolan i Stockholm.

Ur Hamelmannska fonden:

Till dekorationsmålaren E. Byström	kr.	250: —
» ornamentsbildhuggaren L. Lindqvist	»	250: —

för att i utlandet förkofra sig i sina respektiva yrken.

Utom de ärenden, som direkt beröra Föreningen, har Styrelsen äfven haft att behandla åtskilliga frågor, hvilka af behöriga myndigheter hänskjutits till densamma. Så har Kongl. Kommerskollegium anmodat Styrelsen att yttra sig öfver ansökningar om understöd af allmänna medel, dels utaf herr Jacob Kulle för publicerandet af ett arbete, benämdt »Svenska mönster för konstväfnader och broderier», dels af fröken Johanna Brunsson för upprätthållande af en utaf henne i hufvudstaden inrättad väfskola. Då de ändamål, för hvilka ofvannämda understöd söktes, syntes i hög grad ägnade att främja den inhemska väfnadskonsten, tillstyrkte Styrelsen de gjorda ansökningarna. Af öfriga skrifvelser, hvilka Styrelsen fått under året mottaga från Kongl. Kommerskollegium, utgjordes 17 st. af reseberättelser, afgifna af yrkesidkare, hvilka med understöd af

statsmedel erhållit tillfälle att i utlandet söka vidare utbildning. I likhet med hvad som under de senaste åren varit fallet, infördes några af dessa berättelser, efter föregående granskning inom Första utskottet, uti Föreningens Meddelanden, och befanns härvid den af typografen L. Blom afgifna så väl affattad och i ämnet upplysande, att en separatupplaga ombesörjdes till gratisutdelning bland deraf intresserade. Äfven en annan uppsats ur Meddelandena, neml. »Om kyrklig textil konst af A. Branting», tryektes uti separatupplaga och sändes till samtliga domkapitel i riket för utdelning i kontrakten.

Från Malmö Industriförening inkom en begäran, det Styrelsen ville yttra sig öfver ett väekt förslag om anordnande af en nordisk industriutställning i sammanhang med det allmänna svenska landtbruksmötet i Malmö år 1896. I sitt svar härpå uttalade Styrelsen sina sympatier för Industriföreningens sträfvan att bringa frågan om anordnande i vårt land af en större industriutställning närmare dess lösning, men framhöll äfven, att en allmän tillslutning från Sverige och grannlanden äfvensom de betydande offentliga anslag som för ändamålet kräfdes, svårligen skulle kunna påräknas, om ej utställningen förlades till hufvudstaden.

Sedan Föreningens mångårige viee ordförande, majoren m. m. Alf. Björkman, vid årsmötet af helsoskäl undanbedt sig återval, utsågs härtill generaldirektören m. m. E. Storkenfeldt, som på förslag af Styrelsen äfven kallades till hedersledamot. På grund af andra trägna göromål har doktor J. Bergstedt, hvilken sedan 1888 fungerat som Föreningens kassaförvaltare, anhållit om afsked från denna befattning, och har Styrelsen med bifall härtill förordnat öfverläraren vid Tekniska skolan, kamreraren C. V. Holter att till innevarande års utgång bekläda kassaförvaltareplatsen.

Styrelsen får slutligen erinra Föreningen om, att dess hedersledamot och förre ordförande landshöfdingen m. m. A. Bergström under året aflidit.

Hvad beträffar förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter får Styrelsen meddela, att, med anledning af ett förslag utaf 1892 års revisorer, å inventarierna gjorts en afskrifning af 4 %, samt i öfrigt hänvisa till hrr revisorers här bilagda berättelse.

Stockholm den 20 April 1894.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar

Pehr Ehrenheim.

C. A. Ossbahr.

Revisionsberättelse för år 1893.

Utsedde till revisorer för år 1893 få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoll och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden:

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från år 1892:			
Kontant		692: 06.	
På upp- och afskrifning i bank innestående		299: 11.	
Outlottade konstföremål		63: —.	
Inventarier, bokförda till värde af		5,707: 59.	
Maskiner och verktyg		2,635: 50.	9,397: 26.
Inkomster:			
Statsanslag:			
Till teknisk-literär verksamhet	1,000: —.		
Till yrkesskicklighetens utveckling och höjande	1,000: —.	2,000: —.	
Ledamöters årsafgifter		5,695: —.	
D:o afgifter för delaktighet i utlottningen af konstslöjdalster		5,760: —.	
Allmänna Fondens bidrag		1,571: 39.	
Hyror		1,560: —.	
Ersättning för värme		75: —.	
Räntemedel		147: 22.	
För sålda maskiner		1,073: —.	
För sålda Ex. af »Handboken»		30: 02.	
D:o »Mönsteralbum» och »Meddelanden»		17: 83.	
Kongl. Kommittén för Chicago-Utställningen		2,000: —.	
Inkomst af d:o här		838: 54.	
Ökning i inventarievärdet genom nya		67: —.	
D:o i värdet på outlottade konstföremål		40: —.	20,875: —.
		Summa	30,272: 26.

Kredit.

För 1:a Utskottet:			
Litografier, ritningar		95: 75.	
Minskning genom försäljning af hjelpmaskiner och verktyg för den mindre industrien		1,053: 50.	
Premie för reseberättelse		50: —.	
Magasinshyra, frakter, transporter, diverse		380: 29.	1,579: 54.
För 2:a Utskottet:			
Inköp för utlottningen af konstslöjdalster		3,249: 20.	
1893 års Mönsteralbum (1,000 ex., deraf 576 till fördelning):			
Tryckningskostnader m. m.	474: —.		
Ritningar	400: —.		
Redaktionsarvode	200: —.	1,074: —.	
Arvode åt tjenstemän och betjening		300: —.	
Uppbördsprovision		148: —.	
Distributionskostnad för »Mönsteralbum»		57: 92.	
Bokbinderiarbete, tryckningskostnad och diverse		237: 50.	
Postporto, transporter, annonser m. m.		27: 10.	5,093: 72.
För Redaktionskommittén:			
För »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1893»:			
Tryckningskostnader	991: 90.		
Författarehonorar	507: 03.		
Fotografier, fototypier, ritningar	87: 78.		
Distributionskostnad och diverse	131: 64.		
Redaktionsarvode	200: —.	1,918: 35.	
För Chicago-Utställningen:			
Ritningar	1,700: —.		
Diverse utgifter: panel, fris, högsäte, målnings- och dekorationsarbeten	2,434: 93.	4,134: 93.	
Öfriga utgifter:			
Löner och arvoden		2,300: —.	
Hyra för lokalen		2,450: —.	
Omkostnader för allmänna möten:			
Honorar för föredrag	250: —.		
Anordningar och transporter	122: 50.	372: 15.	
Uppbördsprovision		226: 05.	
Värme och ventilation		428: 76.	
Renhållning, ved, ljus, vaktmästarebiträde		343: 84.	
Annonser		138: 92.	
Postporto, skrifbiträde, skrifmateriel, diverse		578: 08.	

Nya inventarier	65: —.		
Reparation och assurans	10: 50.	75: 50.	
Afskrifning å inventarier		228: 30.	
D:o förbrukade		44: 52.	13,239: 40.
		Summa utgifter	19,912: 66.

Behållning till år 1894:

Kontant	495: 47.	
Innestående å deposition	1,000: —.	
På upp- och afskrifning i bank innestående	1,675: 86.	
Outlottade konstföremål	103: —.	
Inventarier, bokförda till värde af	5,501: 77.	
Maskiner och verktyg	1,583: 50.	10,359: 60.
	Summa	30,272: 26.

Förutom ofvanstående behållning eger Föreningen en del föremål från Chicago-Utställningen samt restupplag af sina publikationer.

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från år 1892		45,235: 17.
Inkomster:		
Räntemedel	1,979: 65.	
Ledamotsafgifter:		
3 inbetalningar för all framtid	300: —.	
1 afgift för 15 år	50: —.	2,329: 65.
	Summa	47,564: 82.

Kredit.

Utgifter:	
Bidrag till egen kassa	1,571: 39.
Behållning till år 1894	45,993: 43.
Summa	47,564: 82.

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1892	19,219: 49.
Inkomster:	
Räntemedel	1,037: 25.
Summa	20,256: 74.

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier		725: —.
Behållning till år 1894		19,531: 74.
	Summa	20,256: 74.

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från år 1892		11,668: 57.
Inkomster:		
Räntemedel		507: 65.
	Summa	12,176: 22.

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier		500: —.
Behållning till år 1894		11,676: 22.
	Summa	12,176: 22.

I sammanhang härmed få revisorerna fästa Föreningens uppmärksamhet på den glädjande tillväxten i Föreningens fonder under nu förflutna tioårsperiod, som följer:

1884 Jan. 1.		*1894 Jan. 1.*
25,228: 32.	Allmänna Fonden.	45,993: 43.
17,352: 43.	Wallmarkska Fonden.	19,531: 74.
10,000: —.	Hamelmannska Fonden.	11,676: 22.

Revisorerna få ytterligare föreslå att å inventarierna hädanefter afskrifva 5 procent.

Hänvisande för öfrigt till Styrelsens egen afgifna berättelse för sistlidna år, få revisorerna vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro utmärkt väl förda och icke gifva anledning till anmärkning, samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1893.

Stockholm den 29 Mars 1894.

Oscar Frölich. S. V. Rubenson. C. Axel Odelberg.

FÖRTECKNING

ÖFVER

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS LEDAMÖTER

1894 I OKTOBER.

Anhålles vördsamt, att rättelser, ändringar i titulatur och bostad m. m. — i och för en kommande upplaga — benäget insändas under adress: *Svenska Slöjdföreningen, Stockholm.*

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1894—1895.

Ordförande:

Universitetskanslern, f. d. Statsrådet, R. och K. af K. Maj:ts orden, Herr PEHR EHRENHEIM.

v. Ordförande:

Generaldirektören ERIK STORCKENFELDT.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Direktören C. R. LAMM.
Professoren ERNST JACOBSSON. Föreningens Kassadirektör.
Intendenten GUSTAF UPMARK.
Juveleraren ALFRED AMBROSIUS.
Fabrikören W. WIKLUND.
F. d. Envoyén, frih. C. F. PALMSTJERNA.
Rektoren V. ADLER.

Suppleanter:

Godsegaren, frih. EMANUEL CEDERSTRÖM.
Fabrikören E. BOËTHIUS.
Professoren G. CLASON.
Dekoratören H. VAN RIJSWIJK.

Första utskottet:

Ledamöter:

Direktören C. R. LAMM. Ordförande.
Generaldirektören E. STORCKENFELDT. Led. af rk.*
F. d. Envoyén, frih. C. F. PALMSTJERNA.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

Juveleraren A. Ambrosius.
Ingeniören Otto Fahnehjelm. Led. af rk.*
Fabrikören W. Wiklund.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Professoren G. Clason.
Grosshandlaren Max Sievert.

Suppleanter:

Ingeniören N. F. Sandberg.
Arkitekten O. Lindberg.
Snickaremästaren Knut Edberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professoren Ernst Jacobsson. Ordf. Led af rk.*
Majoren Alf Björkman. Ordf. i Nämnden och i rk.*
Professoren Geskel Saloman.
Intendenten Gustaf Upmark.
Friherre Emanuel Cederström.
Professoren Carl Curman.
Doktoren Ludvig Looström. Led. af rk.*
Rektoren Viktor Adler.
En vakant.

Suppleanter:

Dekoratören H. van Rijswijk.
Genremålaren J. Kulle.
Ornamentsbildh. Henrik Nerpin.

Föreningens sekreterare:

Herr C. A. Ossbahr. Föreståndare för Lifrustkammaren.

Föreningens kassaförvaltare:

Kamrer C. V. Holter. Öfverlärare.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

HANS MAJ:T KONUNGEN

har i Nåder förklarat Sig vara

Svenska Slöjdföreningens Beskyddare.

Förste Hedersledamöter:

HENNES MAJ:T DROTTNINGEN.
HANS KONGL. HÖGHET KRONPRINSEN.
HENNES KONGL. HÖGHET KRONPRINSESSAN.
HANS KONGL. HÖGHET HERTIGEN AF VESTERGÖTLAND.
HANS KONGL. HÖGHET HERTIGEN AF NERIKE.
PRINS OSCAR BERNADOTTE.

Hedersledamöter.

Svenske och Norske.

1864 d. 29 Febr. *Carl Fredr. Wærn*, Fil. D:r, f. d. Statsråd, f. d. President i Kongl. Komm.-Kolleg., L. K. W. A., m. m.

» d. 26 Nov. Frih. *Louis De Geer*, J. D., f. d. Statsminister, f. d. Universitetskansler, En af de 18 i Sv. Akad., L. K. W. A., m. m.

» » H. Exc. *Georg Christian Sibbern*, f. d. Statsminister, f. d. Envoyé Extraord. och Min. Plenip., m. m.

1871 d. 26 April. *Oscar Magnus Björnstjerna*, f. d. Statsminister, Generalmajor, m. m.

1871 d.	4 Okt.	Frih. *Alfred Henrik Eduard Fock*, Prof., Kansliråd, L. K. W. A., m. m.
»	»	*Carl Fredrik Bergstedt*, Fil. Jubel-D:r, Bruksegare, L. K. W. A., m. m.
»	»	*Fritz Ludvig von Dardel*, Kab.-Kammarh., f. d. Öfver-Intendent, f. d. Öfverstelöjtn., f. d. Præses i K. Akad. för De Fria Konsterna, m. m. Föreningens Ordförande från d. 11 Dec. 1871 till d. 4 Apr. 1876.
1873 d.	3 Febr.	Grefve *Adam Casimir Ludvig Lewenhaupt*, Öfver-Kammarherre, f. d. Major, m. m.
1875 d.	2 Febr.	*Per Gustaf Wåhlin*, Direktör, m. m.
1878 d.	2 April.	*Pehr Jakob von Ehrenheim*, J. K., f. d. Statsråd, Universitetskansler, Direktör för K. Landtbruks-Akad., L. K. W. A., m. m. Föreningens Ordförande sedan den 2 April 1878.
1886 d.	2 Nov.	*Jakob Alf Gustaf Björkman*, Major, m. m. Föreningens Vice Ordförande från den 7 Febr. 1863 till den 25 April 1893.
»	»	*Carl Juhlin-Dannfelt*, Generalkonsul, m. m.
»	»	*Aug. Abrahamsson*, Godsegare, m. m.
1890 d.	2 Dec.	*Gustaf Robert Dahlander*, Professor, Ordförande i Tekniska Skolans Styrelse, L. K. W. A., m. m.
1893 d.	25 April.	*Erik Storckenfeldt*, Generaldirektör m. m. Föreningens Vice Ordförande sedan d. 25 April 1893.

Utländske.

1866 d.	7 Mars.	*Henry Bessemer*, Ingeniör, London.
1870 d.	12 Jan.	*Aug. Seyfert*, D:r, Braunschweig.
1872 d.	4 Sept.	*F. von Steinbeis*, D:r, President, Stuttgart.
»	»	Furst *Labanof-Rostowsky*, Rysk envoyé, Wien.
» d.	6 Nov.	*A. Bogdanoff*, Statsråd, Moskwa.
»	»	*D. Naumoff*, Hofråd, Moskwa.
1873 d.	5 Febr.	*G. M. Damberg*, Konsul, S:t Petersburg.
» d.	20 Juni.	*N. von Giers*, Utrikesminister, S:t Petersburg.
» d.	15 Okt.	*J. von Falke*, Regeringsråd, Wien.
1874 d.	4 Febr.	*Alfr. von Lindheim*, Bankdirektör, Wien.
»	»	*Karl Ritter von Zimmerman-Göllheim*, Bankdirektör, Ordf. i Neder-Österr. Industriföreningen, Wien.
1879 d.	14 Jan.	*Edouard, André*, Président de l'Union Centrale des Beaux Arts appliquées à l'Industrie, Paris.

Korresponderande Ledamöter.

Utländske.

1864.	Professor F. Reulaux, Berlin.
»	Skoldirektören O. Jessen, Hamburg.
»	D:r G. Schnedermann, Chemnitz.
1866.	Professor A. Bernhardi, S:or, Eilenburg.
1869.	Julius Gerson, Berlin.
»	Hortikultören Heinr. Mette, Quedlinburg.
1870.	Litteratören Gustaf Pappenheim, Wien.
»	Ingeniören Paul Loeff, Berlin.
»	Arkeologen Peter Lerch, Petersburg.
»	Professor C. G. Estlander, Helsingfors.
»	Myntdirektören Aug. F. Soldan, Helsingfors.
1871.	Arkitekten W. Klein, Malmö.
1872.	Konsul C. F. Gahlnbäck, Reval.
»	Godsegaren Alex. de Dardel, Schweiz.
1873.	Arkitekten A. Merle, Paris.
»	Litteratören Jules Blanc, Paris.
»	Fabriksidkaren F. Schönthaler, Wien.
1874.	Fabriksidkaren Paul Grünwaldt, Riga.
»	Fabriksidkaren C. L. Posner, Budapest.
»	Öfver-Ingeniören Alf. Egan, Budapest.
»	Regeringsrådet Exner, Wien.
»	Ingeniören M. Hatschek, Wien.
»	Ingeniören F. Kaupé, Petersburg.
»	Litteratören F. Wirth, Frankfurt am Main.
»	Jur. Kand. F. Wolff, Köpenhamn.
1875.	Fabriksidkaren Gustave Drôt, Paris.
»	Kommerserådet L. S. Poliakoff, Moskwa.

Ständiga Ledamöter,

eller ledamöter, hvilka med 100 kronor erlagt afgift till Föreningen för all framtid.

1845.	Artisten N. M. Mandelgren.
1869.	Bruksegaren C. A. Rettig.
1873.	Grosshandlaren Adolf Peyron.
»	Grosshandlaren J. J. Ekman.
»	Grosshandlaren Rob. Berggren.

1873. Kapten C. A. Skarstedt.
» Fabriksidkaren R. W. Ramstedt.
» Kongl. Hofleverantören Th. Blanch.
1874. Godsegaren Ph. Th. Hagberg.
» Grosshandlaren E. Bergstedt.
» Fabriksidkaren D. J. Elgérus.
» Grosshandlaren L. G. Wahlbeck.
1875. Öfversten, Frih. C. A. M. Lagerfelt.
» Konsul Carl Runer.
» Prosten H. T. Wallin.
» Fabriksidkaren J. F. L. Backman.
» Öfver-Kammarjunkaren Grefve C. G. von Rosen.
» Grosshandlaren Frih. Oscar Dickson.
» Grosshandlaren C. A. Hagendahl.
» Godsegaren Axel Dickson.
» Major Nikolaus Törnqvist.
» Fabriksidkaren Joh. Svahn.
» Handlanden Th. Lindegren.
» Grosshandlaren A. F. Forsell.
1876. Grosshandlaren J. Johansson.
» Grosshandlaren C. Carlander.
» Bryggeriidkaren L. Börjesson.
» Grosshandlaren Axel Brandt.
» Grosshandlaren Valdemar Boije.
» Godsegaren C. J. Fogelin.
» Bruksegaren C. J. Yngström.
» Fabrikören J. F. Behrends.
» Grosshandlaren Carl Pripp.
» Major J. A. G. Björkman.
1877. Godsegaren Rob. Seybold.
1878. Minister Plenip. H. Åkerman.
» Byggmästaren G. O. Engelbrecktsson.
1880. Grosshandlaren F. Bünsow.
1881. Grosshandlaren Simon Sachs.
» Grosshandlaren R. Sachs.
» Ingeniören C. J. F. Ljunggren.
» Kanslirådet Otto Sjögreen.
1884. Kammarherren Grefve O. Frölich.
1889. Apotekaren A. Kaijser.
» Bankdirektören C. Eberstein.
1890. Bankdirektören K. A. Wallenberg.
» Bruksegaren O. Ljungquist.
» Jägmästaren C. Degerman.
» Prosten Jak. Sam. Söderberg.
» Grefve Carl Trolle-Bonde.
» Ingeniören Alarik Liedbeck.
» Konditorn Magnus Davidson.

1890. Kanslirådet Grefve Fredrik von Rosen.
» Direktören Gustaf Rooth, Nürnberg.
1891. Grosshandlaren P. Petré.
» Kyrkoherden J. G. Wahlström.
» Fabriksidkaren James Gibson.
1892. Grosshandlaren Aug. Röhss.
» Apotekaren C. O. Strömholm.
1893. Generalkonsuln R. Schumburg.
» Häradshöfdingen C. A. Weinberg.
» Professoren Hjalmar Sjögren.

Ledamöter för 15 år.

Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1882—1896).
Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895).

Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896).
Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895).

Cedergren, H. T., Verkställande Direktör, Stockholm (1879—1894).
Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903).

Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping (1878—1892).

Fehrman, C., Kontraktsprost, Träslöf (1892—1906).
Flygt, L. A., Disponent, Ljungå (1881—1895).

Gripenstedt, J., Frih., Ryttmästare, Stockholm (1890—1904).
Grönvall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895).

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905).

Larsson, Aug., Grufförvaltare, Striberg (1881—1895).
Liljekvist, P. A., v. Konsul, Sundsvall (1882—1896).
Lind af Hageby, Ebba, Enkefru, Stockholm (1890—1904).
Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara (1878—1892).
Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895).
Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901).

Nordenskjöld, O. W., Kommendörkapten, Stockholm (1890—1904).
Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904).

Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903).

Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902).

Ramstedt, Viktor, J:r, Grosshandlare, Stockholm (1890—1904).
Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902).

Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901).
Sundström, Pehr, Klädeshandlare, Stockholm (1889—1903).
Swartz, P., Fabrikör, Norrköping (1887—1901).

Taube, Bernh., Frih., Arkivarie, Stockholm (1890—1904).

Wahlund, C., Fil. D:r, Professor, Upsala (1889—1903).
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903).
Walther, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901).
Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping (1881—1895).
Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895).
Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892).
Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906).
Wulff, Fredr. Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902).
Wäsell, Karl, Förste Stadsfogde, Stockholm (1893—1907).

Svenska Slöjdföreningens Ledamöter.

I Stockholm.

† H. L. utmärker Hedersledamot.
** St. L. » Ledamot, som erlagt afgift till Föreningen för all framtid.
* Ledamot, som erlagt afgift för 15 år.

Invald

Aarflot, A. G., Verkmästare...... 1890
Abelin, G. R., Generallöjtnant 90
Abenius, Knut, v. Häradshöfding... 77
Abrahamson, Gabr., Grosshandlare 54
Abramson, Axel, Grosshandlare ... 81
Adelsvärd, Axel, Frih. Godsegare... 73
Adler, Viktor, rektor, *Ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 88
Adlerstråhle, A. T. G., Kassör...... 64
Ahlberg, J. P. Disponent 93
Ahlgren, Ch., Justitieråd 77
Ahlgren, P. E., kommendör 73
Ahlsell, Ad., Öfveringeniör 77
Allstrin, J. E., ingeniör 77
Allstrin, G. A., Ornamentssmed ... 90
Almgren, Fr., Öfverdirektör 74
Almgren, J. R., Snickaremästare ... 77
Almgren, L. F. Th., Målaremästare 73
Almgren, Oskar, Grosshandlare...... 66
Almström, Rob., Fabriksdisponent 68
Althainz, F. G. Grosshandlare 74
Althin, Caleb, Artist 93
Ambrosius, A. V. J., Juvelerare, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet* 52
Amundson, Alb., Kapten 90
Anderberg, A. J., Arkitekt........... 90
Anderberg, A. W., Verkmästare ... 90
Anderson, Aug., Spegelfabrikör...... 90
Anderson Pehr, Husegare 73
Andersson, Alfr., Fabrikör............ 81
Andersson, Axel, N., Byggmästare 77
Andersson, Erik, Ingeniör 90
Andersson, J., Byggmästare 59
Andersson, N. B., Bokbindare 89
Andrée, S. A., Öfveringeniör........ 88
Ankarcrona, Theod., Bruksegare ... 66
Annerstedt, L., f. d. Justitieråd, Ordförande i Nya lagberedningen 81

Invald

Arfwedsson, A., Bruksegare 1873
Arfwedsson, C. Edv., Ryttmästare 81
Arfwidsson, J. A., Sjökapten......... 73
Arnberg, J. W., Fil. D:r, Bankofullmäktig 73
Arosenius, Ludv., Konsul 64
Askergren, H. E., Bryggare 77
Aspengren, F. U., Snickaremästare 47
Asplund, Axel G., Gravör 89
Asplund, H., Civilingeniör 73
Aurell, C., Läderhandlare 71
Axelsson, L., Juvelerare.............. 89

Backert, C. H., Verkställande Direktör.................................. 73
**Backman, J. F. L., Husegare. St. L. 64
Ballé, O. S. S., Grosshandlare 81
Bandelin, R., Registrator 90
Bang, L. F., Byggmästare........... 90
Beck, J. Viktor, bokbindare 88
Becker, C. G., Grosshandlare 73
Becker, Wilh., Grosshandlare......... 63
Beckman, K. L., Boktryckare 73
Beckman, O. A., v. Häradshöfding 73
Bégat, E., Grosshandlare 73
Beijer, Carl G., General-Direktör ... 47
Beijer, Fr., Förlagsbokhandlare...... 71
Beijer, G. W., Handlande 73
Beijer, Malin, Fru 89
Beijer, Peter, Fil. D:r, Amanuens...
Bellio, Antonio, Stuckatör 90
Benckert, C. H. j:r., Snickarem. ... 71
Bengtson, Carl, Grosshandlare 76
Bengtson, Joh. A., Destilator 81
Bennich, N. A. G:son, f. d. Generaltulldirektör 52
Berg, G. F., Kamrer 73
Berg, K. J., f. d. president 73
Berg, Lars, Generaldirektör 81

Namn	Invald
Berg, Nils, Grosshandlare	1871
Berg, Oskar, Konditor	73
Bergelin, Th., Kapten	90
Bergenzaun, P. A., Kapten	93
Berggren, Dav., f. d. Trädgårdsm.	77
Berggren, Jos., f. d. Trädgårdsm.	77
**Berggren, Rob., Grosshandl. St. L.	68
Berggrén, A. N., Hofkalligraf	73
Bergholtz, F. M., Husegare	64
Bergholtz, K. G., Klockgjutare	81
Berglund, Anna, Fröken	91
Berglöf, Alex. M., Sidenfabrikör	52
Bergman, E. W., Arkivarie	90
Bergman, F. W., Bankokommissarie	73
Bergstedt, Carl, Fabriksidkare	73
**Bergstedt, Eric, Grosshandl. St. L.	73
Bergstedt, J. A., Fil. D:r, Bibliotekarie	88
Bergström, A. Wilh., Arkitekt	81
Bergström, Alb. L., Körsnär	89
Bergström, Axel T., Körsnär	88
Bergström, Fr., Kammarråd	64
Bergström, J. Gust., Civilingeniör	77
Bergström, Karl J., v. Häradshöfd.	91
Bergström, L., f. d. Bruksförvaltare	74
Berndes, G. F., Bruksegare	88
Berns, H. R., Konditor	71
Bétzen, V. L., von, Bruksegare	73
Biddle, O. J., Verkst. Direktör	77
Billing, W., Rådman	73
Billman, A. W., Metallfabrikör	90
Birgén, Axel, Målare	89
Björklund, Henning, t. f. Byråchef	90
Björck, Eman., Gulddragare	73
Björklund, Gust., Expeditionssekret.	81
Björklund, J. A., Redaktör	81
†Björkman, Alf. Major, *ledamot af 2: utskottet.* St. L., H. L.	57
*Björnstjerna, O. M., f. d. Statsråd, Generalmajor. H. L.	71
**Blanch, Theod., K. Hofkonsthandlare. St. L.	71
Blanck, Carl, Grosshandlare	90
Blix, G., Öfverstelöjtnant	74
Blixén, C., Oscar, Protokollssekret.	77
Blom, C. E., Kanslisekreterare	88
Boberg, A., Apotekare	72
Boberg, Gottfr. Ingeniör,	91
Bodach, Carl, f. d. Cigarrfabrikör	66
Bodin, O., Skräddarmästare	77
Boëthius, Emil, Fabrikör, *suppleant i styrelsen*	72
Boévie, Aug., Handlande	77
Bogeman, Th., Kapten	90
Boheman, Carl, Kanslisekreterare	90
Bohman, Knut, Grosshandare	90
Boije, Carl O., Lärftskramhandlare	71
Boklund, Cecilia, Fröken	89
Bolin, F. C. Kommissarie	74
Bolinder, A., Ingeniör	1893
Bolinder, J., Ingeniör	46
Bolling, G., Medicinalråd	87
Bonde, Carl J., Frih., Öfverstekammarherre	63
Bonnier, Alb., Bokförläggare	54
Bornstedt, E., von, Kapten	91
Boström, E. G., Statsminister	93
Boström, Otto, Teckningslärare	92
Bovin, K., Trädgårdsanläggare	89
Boy, A. W., Kommendörkapten	74
Brahe, Magnus, Grefve, Löjtnant, Kammarherre	77
Brahe, Nils, Grefve, Ryttmästare, Kammarherre	73
Brandel, C. H., Kamrer	73
Brandt, Amélie, Fröken, Föreståndarinna	90
Branting, Agnes, Fröken, Direktris	91
Bratt, H., Telegrafdirektör	77
Braun, F. A., Skorstensfejare	71
Braune, J. G., Mariningeniör	74
Braunerhjelm, N. F. H., Ryttmäst.	74
Bredling, C. G., Kapten	90
Brehmer, E. F., Mekanikus	73
Brenguiér, O. E., Revisor	77
Brinck, C. W., Grosshandlare	46
Brinck. Edw., Grosshandlare	54
Brissman, Gustaf, Rådman	73
Broander, N. Frith., Handlande	77
Broberg, C. A., Smidesmästare	89
Brohman, J. H., Grosshandlare	73
Broms, A. F., Grosshandlare	74
Broomé, L., Kapten	81
Brown, Mauritz, Disponent	90
Brusewitz, E. H., Myntdirektör	77
Bråkenhjelm. P. J., Underståthållare	81
Bukowski, H., Konsthandlare	73
Burmester, C. W., Grosshandlare	91
**Bünsow, Fr., Grosshandlare. St. L.	
Bång, J. A., Bruksegare	73
Bäcklin, W., Löjtnant,	89
Bäckström, G. O., Husegare	45
Bäckström, Joh., Grosshandlare	47
Bäckström, Joh. A., Grosshandlare	90
Bökman, L. C., Juvelerare	74
Börtzell, A., Hofintendent	90
Böttiger, John, Fil. D:r, Hofintend.	81
Cadovius, J. M., Fabrikör, Husegare	77
Campanius, F. W., Handlande	73
Carlin, J. A., Skräddaremästare, Husegare	73
Carlman, Ryno, Hofjuvelerare	89
Carlson, Gustaf A., Bokhandlare	73
Carlsson, Daniel, Mönstertecknare	89
Carlstedt. N. J., Generalkonsul	73

Invald
Carlström, C. R., Fabrikör......... 1866
Casparsson, Edvard H., Tjensteman 90
Cedergren, A. N., Jägmästare 77
*Cedergren, H. T., Verkställande Direktör (1879—1894) 79
Cederlund, Edw., Grosshandlare ... 54
Cederlund, E. H., Målaremästare... 74
Cederquist, Justus, Fototypör 90
Cederström, A., Frih., Fil. D:r 73
Cederström, C. G. K., Kabinettskammarherre 92
Cederström, Emanuel Th., Frih., *suppleant i styrelsen, ledamot af 2:a utskottet* 77
Celsing, Gust. Kammarherre......... 73
Cervin, C. G., Bankir 63
Clason, J. G., Professor, *ledamot af 1:a utskottet* ....
Chelius, Gust., Bokförläggare......... 89
Cohrs, C. F. R., Sockerbr.-Ingeniör 94
Collijn, Alfr., Grosshandlare 81
Collin, C. G., Fabrikör.................. 63
Cronquist, A. Werner, Professor ...
Cronstedt, R. Grefve, Generaldirekt. 63
Curman, Carl, Med. D:r, Professor, *ledamot af 2:a utskottet*........... 73
Cöster, J. L., Kansliråd 74

Dahl, F. G. A., Professor, Intend. 73
†Dahlander, G. R., Professor, H. L. 63
Dahlerius, Gotth., Stadskassör 90
Dahlgren, Carl, v. Häradshöfding... 59
Dahllöf, Alf J:son, Fotograf 81
Dahlman, C. E., Kartograf 71
Dahlström, Emil, Grosshandlare ... 71
Dahlman, G. Wald., Regementsskrif. 77
Danelius, B. A., Grosshandlare ... 45
Danielsen, Joh:s, Grosshandlare ... 92
Dannström, I., Direktör 54
†Dardel, F. L., von, Kabinettskammarherre, f. d. Öfverintendent. H. L. 71
Davidson, H., Generalkonsul......... 54
**Davidson, Magnus, Konditor. St. L. 90
Degen, J. J., Fabrikör................. 89
De Laval, Gust., Fil. D:r, Civilingeniör 81
Dessle, J. A., Handlande 73
Dickson, Ch., Med. D:r 88
Ditzinger, Frans, Fabriksidkare ... 70
Ditzinger, Wilh., Fabriksidkare...... 64
Dufva, A. G., Nysilfverfabrikant ... 48
Dufva, C. F., Apotekare 63
Dufva, H., Bokhållare................... 90
Dufva, J. M., Handlande 90
Dölling, F., s:r, Bryggare 73

Eckert, Fritz, Arkitekt 81
Edberg, C. K., s:r, Snickaremästare 54

Invald
Edberg, K. Th., j:r, Snickaremästare, *ledamot af 1:a utskottet*...........
Edblom, J. R., Byggmästare...... 1890
Edelsvärd, A. W., Major 63
Edholm, Erik af, Förste Hofmarsk. 73
Egnell, Emil, Grosshandlare 81
†Ehrenheim, P. J. von, f. d. Statsråd, Universitetskansler, *föreningens ordförande.* H. L. 73
Ek, Ernst, Ingeniör 89
Ekdahl, Elin, Fru, Teckningslärarinna 90
Ekelund, H. Bruksegare.............. 93
Ekgren, Carl E., Kamererare......... 90
Eklund, A. F., Med. D:r 90
Eklund, Gustaf, Kontorschef 93
Eklund, M., Målaremästare 74
Ekstrand, A., Uppbördskommissarie 47
Ekström, C., f. d. Landshöfding ... 73
Ekström, Fr., Expeditionschef 74
Ekström, John, Teckningslärare...... 89
Elbe, Adolph, Tobaksfabrikör......... 73
Elkan, I., Bokbindare 64
Elliot, H., Öfverste 73
Ellström, E., Snickare.................
Ellström, L., Smidesmästare 89
Enander, S., Possessionat 71
Engblom, Walter, Kassör i Fångvårdsstyrelsen 90
Enequist, Carl, Mönsterritare 90
Engelke, Klæs, f. d. Tullförvaltare ...75
Engström, J. Alfr., Källarmästare... 77
Engström, Axel, Bokbindare 73
Engvall, Carl A., t. f. Generalkonsul 81
Erdmann, Edvard, Geolog 90
Ericsson, Anders, Ingeniör............ 90
Ericsson, Harald, Bruksegare......... 81
Ericsson, Hj., Hattfabrikör............ 77
Erikson, Georg, Civilingeniör......... 90
Eriksson, L. M., Fabrikör 89
Essen, F. von, Frih., Statsråd 73

Fægersten, E. Ingeniör 92
Fahlcrantz, C. J., Fil. D:r, Bokförläggare 81
Fahlén, A. F., Glasmästare och Förgyllare 73
Fahnehjelm, O., Civilingeniör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet* 74
Falk, W., Bruksegare.................. 90
Falkman. Carl, Grosshandlare 73
Falkman, Henr., Grosshandlare...... 90
Feght, C. R., Målaremästare......... 77
Fehr, Fredrik, Teol. och Fil. D:r, Pastor Primarius...................... 81
Ferlin, Oscar, Grosshandlare 81
Fick, Anton Th., Fabriksidkare...... 73
Finnström, William F. R., Grossh. 90
Flodquist, C. A., Arkitekt 90

Invald
Flygare, Gustaf, Löjtnant 1890
†Fock, A. H., Frih., Kansliråd. H. L. 71
Folcker, G. G., Amanuens 89
Folcker, Ivar, Bokhållare 89
Forsgrén, R., Grosshandlare 68
Frænkel, G. D., Grosshandlare 69
Frænkel, L., Bankir 88
Francke, J. R., Grosshandlare 81
Franke, Bernh., Handlande 73
Fredlund, P. G., Ingeniör 92
Fredrikson, Gustaf, Direktör 73
Frestadius, Otto, Direktör 66
Friberg, Fr., Bankokommissarie ... 73
Fredricia, S., Grosshandlare 73
Friedländer, Herman, Grosshandlare 90
Friedländer, Th., Konsul 73
Friefeldt, Aug., Dekorationsmålare 77.
Friesen, Otto von, Fil. D:r, Konungens Bibliotekarie 72
Fris, Gustaf, Grosshandlare 66
From, Per, Fabrikör 89
Fromm, Arth., Sidenkramhandlare 90
Frykholm, N. E., Ingeniör 91
Fränckel, E., Generalkonsul 74
**Fröhlich, O., Grefve, Kammarherre. St. L. 83
Funck, C. O. af, f. d. Major 71
Förberg, Elof, Hoftandläkare 90
Förselius, A. G., Verkställande Direktör 75

Gartz, C. G. Bokauktionskommiss. 90
Geber, Hugo. Bokförläggare 81
Geete, Rob. Fil. D:r, Bibliotekarie 81
Georgii, Axel, Konsul 77
Gernandt, Chr. Laur., Boktryckare 90
Gestrin, Rob., Grosshandlare 68
Gillberg, Otto, Portföljfabrikant 88
Gilljam, G. F., Statsråd 73
Gisberg, Sofia, Fröken 89
Giöbel, C. A., Bruksegare 88
Giöbel, Selma, Fröken 74
Gondret, J. L., Kapten 69
Gough, Hugh, Legationssekreterare 90
Grabow, C., Dekorationsmålare 77
Grafström, Oscar B., Grosshandlare 73
Graham, P., Grosshandlare 81
Grahl, Hj., Jagmästare 73
Grandinson, Alfred, f. d. Byråchef 73
Granholm, A., f. d. Fabrikör 45
Grenander, E., f. d. Borgmästare ... 73
*Gripenstedt, J., Frih., Ryttmästare (1890—1894) 90
Groll, W. L., Statsråd 81
Grönbäck, J. W., Urfabrikör 52
Gullberg, Emil, Fabriksidkare och Grosshandlare 66
Gullberg F, A., Grosshandlare 90

Invald
Gullbransson, G., Apotekare 1873
Gumælius, Arvid, Verkställande Direktör 73
Gumælius, Sofia, Fröken, Grosshandl. 88
Gumpert, Morris, Grosshandlare ... 90
Gyldén, Hugo, Professor 73
Gyldenstolpe, A. G., Fersen-, Grefve, Öfverste, Förste Hofstallmästare 73
Gyllencreutz, Axel, Kapten 90
Göransson, E. F., Ingeniör 77
Göthe, G., Fil., D:r, Amanuens...... 76

Hagander, A. G., Antiqvitetshandl. 90
**Hagberg, Ph. T., f. d. Godsegare St. L. 74
Hagbergh, C. P., Kanslisekreterare 74
Hagdahl, Ch. Em., Med. D:r 64
Hagerman, J. L., Ingeniör 92
Haglind, J. A., Fabrikör 73
Haglund, E., Arkitekt 94
Hahn, Conr., Med. D:r 73
Hald, D., Ingeniör 89
Hallgren, Erik G., Redaktionssekret. 90
Hallström, P. W., Sidenfabrikör ... 52
Hammarlund, N. M., Byggmästare 81
Hammarskjöld, C. G., Justitieråd ... 81
Harmsen, Wilh., Grosshandlare ... 81
Hasselqvist, Alexis, Löjtnant 91
Hauffmann, Karl, Grosshandlare ... 90
Havermann, K. V., Ingeniör ....
Hazelius, A., Fil. D:r 62
Hazelius, F. P., Öfverstelöjtnant ... 90
Hebel, G. A., Fabrikör 90
Heckscher, Ed., Bankdirektör 65
Hedberg, A. R., Bokhållare 74
Hedberg, Gust., Bokbindare 89
Hedin, Henr., Revisor 73
Hedin, L., Statsarkitekt 73
Hedvall, Alfr., Linkramhandlare ... 89
Heilborn, Otto, Konsul 90
Heiss, F., Disponent 69
Hellbacher, F., Konditor 75
Hellberg, J. Frithiof, Redaktör 90
Helldorf, Edv., Dekorationsmålare ... 89
Hellman, C. H., Grosshandlare ......
Hellman, Erl., Grosshandlare 90
Hellsten, Joh., Bokhandlare 81
Hellström, A. N., Vagnmakare 77
Hellström, Thure, Med. D:r 90
Hellström, Victor, Grosshandlare ... 73
Henricsson, J. B., Snickaremästare 89
Hernblom, W., Revisionssekreterare 88
Hernmarck, C. G., Justitieråd 73
Herrström, Bengt, Byggmästare ... 90
Herzog, P., Generalkonsul 69
Heurlin, E., Arkitekt 90
Hierta, Hedvig, Fröken 88

Invald

Hildebrand, H., Riksantikvarie ... 1893
Hindbeck, F. O., Protokollssekret.... 90
Hirsch, Abr., f. d. Musikhandlare... 49
Hirsch, Ernst, Ingeniör 81
Hirsch, Oscar, Ingeniör 77
Hjortzberg, F. W., Hofauditör, Rådman 73
Hochschild, C. F. L., Friherre 90
Hoffman, Aug., f. d. Slottsarkitekt 54
Hoffstedt, W., Lektor 71
Hofsten, Bengt, Erl:son von, Tjensteman i Handelsbanken.............. 90
Hofsten, C. J. von, Sekreterare i Arméförvaltningen 73
Holch, Helen, Fröken,................. 92
Holm, G. B. A., v. Häradshöfding, Verkställande Direktör 81
Holm, Hugo, Grosshandlare 81
Holmberg, M. O., Urmakare 90
Holmer, F., Grosshandlare............ 90
Holmgren, A. M., Grosshandlare ... 66
Holmgren, H. T., Arkitekt............ 81
Holmström, E. A., Apotekare 74
Holmström, M., Bagare och Handlande 73
Holter, C. V., Kontorschef, Öfverlärare, *föreningens kassaförvalt.* 91
Holter, G. W., Mönsterritare, *föreningens kassaförvaltare*........... 93
Horn, H. von, Kammarherre......... 90
Hubendick, L. A., Kapten 81
Hultberg, Claes, Förgyllare........... 91
Husberg, H., f. d. Kommissarie i Riksgäldskontoret.................... 73
Husberg, K. S., Expeditionschef ... 90
Hübner, E., v. Häradshöfding 88
Hübner, L., f. d. Departementschef 73
Håkansson, John, Stadsmäklare ... 73
Hård af Segerstad, A., Rådman ... 73
Häggström, C., Med. D:r 73
Höglund, Anton, Konsul 81
Höglund, Fabian, Urfabrikör......... 73
Höglund, Otto M., Grosshandlare ... 81
Hökerberg, And., Verkst. Direktör 77
Höpken, Nils von Lantingshausen von, Frih. Godsegare 92

Ianse, Albert, Kapten.................. 93
Ingelotz, Wilh., Kamrerare 73
Ingmansson, J. F., Köpman 73
Isacson, L., Stadskassör.............. 77
Israelsson, I., Grosshandlare......... 90

Jacobi, Alvin, Ingeniör 81
Jacobsson, E., Slottsintendent, Professor, *ledamot af styrelsen och ordförande i 2:a utskottet, kassadirektör* 72
Jacobson, E., Pianofabrikant 73

Invald

Jacobsson, Maur. A., Handlande 1874
Jaensson, C. W., Teckningslärare... 90
Jagdmann, W., Stenhuggeriidkare... 90
Jahnson, Jean, Juvelerare........... 88
Janson, Carl, Med. D:r 91
Janson, G. W., Kamrerare i Riksbanken 73
Jansson, A., Byggmästare............ 81
Jansson, J. C., Dekorationsmålare... 81
Jederholm, E., f. d. Kamrerare...... 77
Jehander, C., Ingeniör................. 77
Johansson, Aron, Arkitekt........... 90
Johansson, Carl, Fabrikör 93
Johnson, Axel, Generalkonsul ......
Johnsson, E. G., Med. D:r........... 88
Jonsson, C. E., Möbelsnickare 89
Josephson, Wilh., Grosshandlare ... 73
Joulin, Carl G., Hyrkusk 88
Juel, A. Bernhard, Kapten 92
Julius, Aug., Handlande.............. 73
Jungstedt, Axel, Genremålare 90

Kardell, Maria, Fröken, Porslinsmålarinna.............................. 90
Karlson, V., Arkitekt 90
Karsten, W., f. d. Bagare 54
Kastman, J. A., Gravör..............
Kastman, J. J., Grosshandlare 74
Kempe, B., Grosshandlare............ 74
Kewenter, Gustaf, Ingeniör........... 94
Key, Axel, Professor 70
Keyser, Sixten, Konsul 90
Kinander, Emil, v. Häradshöfding 90
Kjellberg, John E., Grosshandlare... 74
Kjellberg, Thérèse, Fru, Professorska 88
Kjellén, J. M., Sekreterare............ 74
Kjerrman, Ferd., Landskanslist...... 81
Klason, P., Professor 90
Klinckowström, J. H., Frih., Arkivarie 81
Klinckowström, R., Frih., f. d. Öfverste 66
Klingenstierna, F. G., f. d. Öfverste 73
Klingström, Ehr., Teckningslärare... 90
Klingvall, N. L., Med. D:r............ 81
Klint, C. V., Läderhandlare 66
Klint, F. G., Fabriksidkare 74
Klint, V. af, Kommendörkapten ... 81
Klintberg, Ferd. af, Revisor 74
Knylenstierna, Erik, Civilingeniör 92
Korsgren, C. G., Bankokommissarie 74
Krusenstjerna, Edv. von, Generalpostdirektör 89
Kulle, Jacob, Artist, *suppleant i 2:a utskottet*............................... 90
Kyhlberg, O., Direktör................. 90
Källström, Erik, Teckningslärare ... 94
Königsfeldt, W., Hofrättsnotarie, Auditör 76

Invald
Lagerberg, Sven, Grefve, General 1857
Lagerberg, David, Verkmästare ... 93
Lagerbjelke, G., Grefve, f. d. Landshöfding ... 73
Lagergren, A. G., Fabrikör ... 55
Lagerholm, J. F., Kapten ... 90
Lagrelius, Axel, Ingeniör ... 94
Lamm, Carl Robert, Ingeniör, Verkställande Direktör, *ordförande i 1:a utskottet* ... 81
Lamm, Ferd., Grosshandlare ... 77
Lamm, Herm., Grosshandlare ... 79
Lamm, Ida, Fröken ... 91
Lamm, Oscar, j:r, Verkställande Direktör ... 81
Lancken, E. F. von der, Öfverste... 81
Landelius, J. C., Hofkonditor ... 73
Landtblom, Odd, Disponent ... 90
Laquist, Hj., Grosshandlare ... 73
Larson, Adler, Grosshandlare ... 73
Larsson, G., Konditor ... 73
Laurell, O. H., Läderhandlare ... 72
Laurén, P. A., Urfabrikör ... 55
Laurin, C. T., Kronometermakare...
Leffler, G. Mittag-, Professor...
Leiber, Herm., Grosshandlare ... 73
Leier, Ernst, f. d. Regementsläkare 73
Leman, Eduard, Direktör ... 73
Leopold, C. A., Komminister ... 73
†Lewenhaupt, A. C. L., Grefve, Öfverkammarherre. H. L. ... 73
Lewenhaupt, C., Grefve, Minister f. utrikes ärendena ... 93
Lewenhaupt, Sten, Grefve, Amanuens 90
Levin, Ludv., Konditor ... 64
Leyonmarck, C. E. von, Assessor... 91
Liberg, L. L., Grosshandlare ... 81
**Liedbeck, Alarik, Ingeniör. St. L. 90
Lilienberg, C. R., Justitieråd ... 73
Liljeblad, F. Th., Öfverlärare ...
Lilljekvist, Fredr., Arkitekt ... 89
*Lind af Hageby, Ebba, Enkefru (1890—1904) ... 90
Lindberg, Adolf, Medaljgravör ... 74
Lindberg, J. E., f. d. Bagare, Handlande ... 73
Lindberg, Lydia, Fröken ... 91
Lindberg, N. J., Grosshandlare ... 66
Lindberg, O., Arkitekt, Öfverlärare, *suppleant i 1:a utskottet* ...
Lindblom, Hj., Uppbördskommissarie 89
Lindeberg, K., Fil. D:r, Kansliråd 81
Lindegren, Aug., Arkitekt ... 89
Lindell, Per, Ingeniör ... 76
Lindencrona, A. T., Bandirektör ... 73
Linderoth, John, Urfabrikör ... 73
Lindgren, A. M., Öfverste ... 59
Lindgren, A. R., Bryggare ... 73

Invald
Lindgren, A. R., Kongl. Hofjuvelerare ... 1893
Lindgren, C. A., Grosshandlare ... 81
Lindgren, G. A. H., Arkitekt ... 93
Lindgren, Th. B., Handlande ... 74
Lindholm, A. G., Grosshandlare ... 73
Lindmansson, J. A. W., Bokbindaremästare ... 73
Lindmark, Aug., Skomakaremästare 73
Lindqvist, C. A., Mekanikus ... 66
Lindqvist, H. P., Svarfvaremästare 93
Lindroth, Carl A., Grosshandlare... 73
Lindroth, J. A., Grosshandlare ... 73
Lindskog, Fr., Disponent ... 77
Lindström, A., Fabriksidkare ... 89
Lindström, C. O., Med. D:r ... 89
Lindström, G., Assistent ... 81
Lindström, J. F., Boktryckerifaktor 77
Lindvall, C. A., Öfveringeniör ... 73
Ljungberg, C. E., f. d. Advokatfiskal
Ljungberg, E. A., Apotekare ... 74
Ljungberg, Knut, Apotekare ... 77
Ljunglöf, Knut, Grosshandlare ... 64
Lohoff, G., Grosshandlare ... 81
Londicer, C., Grosshandlare ... 74
Looström, C., Bokhandlare ... 88
Looström, Ludv., Fil. D:r, Sekreterare i Fria konsternas Akademi, *ledamot af 2:a utskottet* ... 74
Lovén, Chr., Professor ... 90
Lovén, John, Grosshandlare ... 73
Lovén, J. H., President ... 89
Lovén, Sven, Professor ... 48
Lowisin, C., Frih. Major, ... 90
Ludin, Joh., Grosshandlare ... 81
Lundbeck, A. M., Handlande ... 73
Lundberg, A. E., Fabrikör, *ledamot af 1:a utskottet* ... 73
Lundberg, A. P., Målaremästare ... 54
Lundberg, Birger, Tapetserare ... 94
Lundberg, John, Byråassistent i K. Jernvägsstyrelsen ... 80
Lundberg, K. L., Garnhandlare ... 77
Lundberg, Olof R., Mariningeniör... 90
Lundberg, O. T., Kapten ... 91
Lundberg, Th., Bildhuggare ... 90
Lundgren, B. H., Disponent ... 90
Lundin, Alfr., Bokbindare ... 77
Lundin, A. W., Fabrikör ... 46
Lundin, Augusta, Fröken ... 89
Lundin, C. R., Grosshandlare ... 77
Lundin, Hulda, Fröken ... 90
Lundman, Julius, Fil. D:r, v. Lektor 74
Lundqvist, F. W., Bokhandlare ... 73
Lundstedt, Bernhard., Fil., D:r, Biblioteksammanuens ... 90
Lundström, C. F., Godsegare ... 47
Lundström, Fr., Direktör ... 73

	Invald
Lundström, J., Grosshandlare	1888
Lundvall, Axel, v. Häradshöfding Verkställande Direktör	73
Lyberg, Carl, Notarie	74
Lyth, G. W., Instrumentmakare	63
Löfgren, John V., f. d. Sidenkramhandlare	73
Löfman, C., Öfverdirektör	65
Löfvander, J. V., Rådman	
Löfving, Thure, Emaljör	84
Lönegren, G. W., Generaltulldirektör	90
Löwstädt, C. R., f. d. Skräddare	64
Maass, Wilh., Grosshandlare	77
Magnusson, Er. Joh., Byggmästare	64
Malm, G., Hofrättsnotarie	81
Malm, Th. W., Protokollssekreterare	77
Malmberg, F., Ciselör	89
Malmqvist, F. W., Snickaremästare	89
Malmström, A., Professor	72
**Mandelgren, N. M:son, Artist. St. L.	45
Marcks von Würtemberg, J., Frih., Major	76
Marcus, Isac, Disponent	49
Martin, E., Med. D:r	73
Martin, F. R., Amanuens i Histor. Museum	92
Martin, H., Expeditionschef	93
Mattson, Martin, Handlande	73
Matsson, A. L., Konsthandlare	90
Meisner, John, Grosshandlare	90
Mellin, L. O., Bildhuggare	77
Meyer, Wilh., Xylograf	90
Meyerson, W., Bankdirektör	90
Mineur, C. G., Fabrikör	45
Molander, Axel, Direktör	74
Molander, C. A., Grosshandlare	73
Moll, John G., Bankdirektör	73
Montan, E. V., Professor	77
Montelius, W., v. Häradshöfding, Riksbankens ombudsman	77
Morssing, Frans, Handlande	90
Murray, A., Apotekare	93
Myrstedt, I. L., Grosshandlare	89
Möller, G. W., Grosshandlare	69
Nachmanson, Abr., Handlande	73
Nachmanson, Edv., Grosshandlare	73
Nachmanson, H., Grosshandlare	77
Nathhorst, Alfred, Statsagronom	73
Naumann, Th., v. Häradshöfding	81
Nerman, G., Major	58
Nerpin, H., Ornamentsbildhuggare, *suppleant i 2:a utskottet*	59
Netzel, W., Med. D:r, Professor	73
Neumann, A., Artist	90
Nilsson, Herm. J., Ingeniör	90
Nilsson, O., Snickare	94

	Invald
Nilsson, C. F., Bagare	1893
Nordberg, Emma, Fröken, Porslinsmålarinna	89
Nordenfeldt, L. M., Landtmäteridirektör	66
Nordenskiöld, A. E., Frih., Prof.	69
*Nordenskiöld, O. W., Kommendörkapten (1890—1904)	90
Nordenström, G., Professor	88
Nordin, Ernst, Bokhandlare	87
Nordling, J. R., Grosshandlare	73
Nordström, C. A., Civilingeniör	90
Nordström, Simon, Fil. D:r, Kanslisekreterare	75
Nordström, Th., Fil. D:r, Kommerseråd	80
Norelius, C. Oskar, Bergsingeniör	90
Norman, C. E., Uppbördskommiss.	
Norrman, V., Öfverste	73
Norström, Claës G., Civilingeniör	90
Notini, Axel, Bildhuggare	90
Nystrand, A. E., Handlande	73
Nyström, Ludv. R., Hofintendent	81
Nyström, N. G., Rådman	81
Odelberg, C. Axel, Kapten	89
Odhner, C. T., Riksarkivarie	90
Ohlsson, Joh., Tekn. Fabrikör	79
Ohlsson, O. E., f. d. Målaremästare	77
Oldenburg, Axel, Hofrättsnotarie	73
Oldenburg, J. F. H., Kontorschef	73
Ollman, E. A., Civilingeniör	77
Olrog, Th., Grosshandlare	88
Olsson, C. M., Tapetserare	90
Olsson, H. V., Jernkramhandlare	73
Ossbahr, C. A., Nationalmusei sekreterare, *föreningens sekreterare*	79
Otter, Erik af, Frih., Assessor	92
Palm, Carl, Amanuens	91
Palmstjerna, C. F., Frih., Öfverceremonimästare, f. d. envoyé; *ledamot af styrelsen*	77
Paton, Ninian, Grosshandlare	67
Personne, Nils, Premieraktör	90
Petersson, Edv. R., Med. D:r, Regementsläkare	73
Petterson, C. E., Förgyllare	72
Petterson, E., Juvelerare	55
Petterson, M.,	93
Petterson, Gustaf, Fabrikschef	
Pettersson, Joh:s, Konst- och ornamentsmed	89
Pettersson, S. O., Professor	89
**Peyron, Ad., Grosshandlare. St. L.	
Peyron, Ludv., Grosshandlare	68
Philipson, C. D., Konsul	74
Piehl, C. G., Bryggare	81

Invald

Piehl, J. F., f. d. Bagare 1864
Piehlgren, Johan, Marindirektör ... 81
Pikulell, Carl, Snickaremästare...... 89
Piper, Fr., Grefve, Hofstallmästare 73
Plomgren, A. von, Frih., Kammarjunkare 81
Posse, Arvid Fr:son, Grefve, f. d. President 73

Quensel, Lily, Fröken................. 83
Qvennerstedt, C. F., Disponent...... 77

Rahm, Edv., handlande.............. 74
Rahm, Nils, Sekreterare.............. 89
Ramstedt, Aug., Handlande 66
Ramstedt, Emil, Rev.-sekreterare 73
Ramstedt, J. O., Assessor 81
**Ramstedt, Reinh. W., Klädesfabrikör St. L.................................. 45
*Ramstedt, Viktor j:r, Grosshandlare (1890—1904) 90
Redin, C. A., Kontorsskrifvare i Riks-Banken 79
Redtz, J. M., J:son, Byggmästare... 73
Rehbinder, H., Frih., Kommerseråd
Rehn, A. G., Hofintendent, Kamrer 73
Reinhold, Aug., Direktör 77
Remahl, L. T., Med. D:r 89
Retzius, G., Professor................. 88
Reuterskiöld, C. L., Kabinettskammarherre 72
Rhodin, Herman, Konsul 73
Riben, L. V., Stadskommissarie ... 88
Rijswijk, H. van, Dekoratör, *suppleant i 2:a utskottet* 77
Ringheim, Vict., Major 73
Rosen, A. von, Grefve, Öfverste ... 63
Rosen, Aug. R. von, Grefve, Öfverstelöjtnant 77
**Rosen, C. G. von, Grefve, Öfverste Kammarjunkare. St. L............ 74
**Rosen, Fredrik von, Grefve, Kansliråd 90
Rosen, Nils von, Grefve, Chef för Hofförvaltningen 88
Rosenberg, J. O., Professor 77
Rosengren, Anna, Fröken, Teckningslärarinna 90
Rosengrén, Carl, Grosshandlare ... 90
Rosenvall, F. E., Fabrikör........... 69
Rubenson, Joseph, Verkst. Direktör 69
Rubenson, Moritz, Sekreterare 73
Rubenson, R., Professor............... 77
Rubenson, S. V., Dekorationsmålare 80
Rundqvist, A. Fabriksidkare 77

**Sachs, R., Handlande. St. L. 74
**Sachs, Simon, Handlande. St. L. 73
Salin, Kasper, Arkitekt 93

Invald

Salin, Maur., Med. D:r, Professor 1881
Salmson, A., Hofgravör, *ledamot af 1:a utskottet* 65
Saloman, G., Professor, *ledamot af 2:a utskottet* 71
Samson, Eug., Verkställande Direktör 71
Samzelius, Per, Statskommissarie... 73
Sandberg, J., Hofslagare 73
Sandberg, N. Fr., ingeniör, *suppleant i 1:a utskottet* 91
Sandell, E., ... 93
Sandels, L. G., f. d. Generallöjtnant 73
Sandqvist, P. N., Hyrkusk 73
Sandström, C. A., Poliskommissarie 77
Sanndahl, Gustaf, Kansliråd 73
Santesson, Axel, Gravör.............. 90
Santesson, B. F., Tenngjutare 90
Santesson, Fr. Abr., Fabrikör 89
Santesson, Henrik, Fil. D:r, Kemist 77
Saul, L., Snickaremästare 73
Saul, Th., Snickaremästare 73
Schale, H., Bruksegare 75
Schalén, C. A., f. d. Kansliråd...... 74
Schinkel, C. D. von, Bruksegare ... 74
Schmidt, Albert, Grosshandlare...... 66
Schmiedte, C. J., Färgare 90
Scholander, Sven, Ornamentsbildhug. 89
Schröder, J. C., Bagare 69
Schuldheis, Wilh., Vinskänk 77
Schulzenheim, C. von, Kanslisekret. 94
Schumacher, C. W., Fabrikör 73
Schumburg, Aug., Litograf........... 73
**Schumburg, R., Generalkonsul. St. L. 74
Schwan, K. A., f. d. Kapten, Verkställande Direktör 73
Schwartz, Eug., Fil. D:r, Rektor ... 82
Schöldström, Otto, Snickare 75
Sebardt, Wilh., Hofapotekare......... 68
Sebenius, J. L., Brukspatron......... 90
Segerholm, Åke, f. d. Fabriksidkare 77
Seippel, Osc., Grosshandlare 88
Sellergren, G. Civilingeniör, t. f. Prof. 89
Selling, C. G., Hofrättsråd........... 74
Seth, O., Uppbördkommissarie 73
Setterblad, Gustaf, Med. D:r, Förste Bataljonsläkare 89
Settervall, J. G., Grosshandlare...... 68
Settervall, Nils, Häradshöfding...... 88
Severin, S., Revisor.................... 73
**Seybold, Rob., Bruksegare. St. L. 77
Sidvall, Rob., Fabrikör 89
Sievert, Max, Handlande, *ledamot af 1:a utskottet* 90
Sifvert, A. W., Jernkramhandlare... 73
Simonson, P. M., Bryggare........... 73
Sjöberg, Gustaf, Arkitekt 73
Sjöding, A., Kyrkoherde............... 73
**Sjögren, Hj., Professor. St. L....... 93

Invald
**Sjögreen, O. A., Kansliråd. St. L. 1881
Sjöström, Alfr., Öfverlärare 90
Sjöström, C. F., Fabrikör 90
Skogman, C. J. A., Frih., f. d. Kommendörkapten 68
Smerling, C. F., f. d. Kansliråd ... 73
Smitt, J. W., Generalkonsul 63
Sohlman, H. Juris. Kand., Hufvudredaktör.................. 91
Sondén, M., Med. D:r.................. 88
Sparre, A., Kammarherre 77
Sporrong, Carl Fr., Fabrikör......... 77
Starck, Albert, Konsul 73
Stauss, A. A., Snörmakare 73
Stenberg, Joh., Plåtslagare ....
Stenhammar, Ernst, Arkitekt 90
Steuch, Mathias, Bruksegare......... 73
Stiebel, E., Agent 77
Stierncrona, D. E., Friherre 76
Stierngranat, C. L. F., Öfverste ... 77
Stockenström, H. A., von, Öfverste 74
Storckenfeldt, E., Generaldirektör, *ledamot af styrelsen, Föreningens vice ordförande* 81
Strindberg, J. O., Grosshandlare ... 77
Stråle, G. H., Bruksegare 55
Stråle, W., f. d. Landshöfding 52
Ström, C. F., Trädgårdsmästare ... 74
Strömfelt, Fr. K. H., Grefve, Godsegare 91
Stuart, John, Riddarhussekreterare 90
Styffe, K., Öfverdirektör.............. 56
Stål, W., Major 74
Sundberg, C. A., Ingeniör 90
Sundgren, F. C., f. d. Uppbördskommissarie 88
Sundin, C. J., Målare.................. 77
Sundström, G. R., f. d. Handlande 55
*Sundström, Pehr, Klädeshandlare (1889—1903) 77
Sundvall, Carl Aug., Bildhuggare... 89
Sunnerdahl, E., Grosshandlare 73
Svanström, Frans, Grosshandlare... 66
Svedberg, Th., Bruksegare............ 75
Svedbom, W., Fil. D:r, Sekreterare i Musik. Akad. 77
Svensson, Birger A., Tapetserare... 92
Svensson, Carl P., Tapetserare...... 68
Svensson, Erik, Dekoratör............ 93
Svensson, Ferd., Notarius Publicus 77
Swalin, Wilh., Protokollssekreterare 81
Syberg, Fritz, Grosshandlare......... 69
Sydow, Fing. von, Hamnkapten ... 73
Sällström, A. G., Byggmästare...... 74
Söderberg, J. F., Trädgårdsmästare 73
Söderström, C. C., Grosshandlare... 68
Söderström, K. S., Portföljmakare... 64
Sörensen, N. G., Grosshandlare ... 68

Invald
Sörensen, P. M., Mekanikus 1889
Sörman, Hugo, Bokhållare............ 74

Tamm, Adolf, Fil. D:r, Kontrolldirektör 74
Tamm, Gust., Frih., Öfverståthållare 76
Tamm, Hugo, Bruksegare 76
Tamm, P. G., Godsegare 92
*Taube, Bernh., Frih., Arkivarie (1890—1904)................................. 90
Tempelman, V., f. d. Protokollssekr. 69
Thalin, Carl, Handlande 74
Thelander, Thore, Ingeniör............ 90
Themptander, O. R., Landshöfding 73
Thomas, J. E., Byggmästare......... 73
Thorén, Th., Ingeniör, Öfverlärare 94
Thulin, C. G., Skeppsklarerare 90
Thunberg, A. T., Kommendörkapten 79
Tidner, Anders, Öfverlärare 90
Tigerschiöld, Hugo, v. Häradshöfding 91
Tillberg, Knut, v. Häradshöfding ... 92
Tjulander, J. F., Grosshandlare...... 68
Torell, O., Professor 71
Tryggelin, E. H., Arkitekt............ 77
Tullberg, A. Th., Fabrikör............ 89
Tullberg, Hasse W., Bokförläggare 87
Törnebladh, C. O., v. Häradshöfding 77
Törnebladh, I., Landskamrer......... 73
Törnquist, A., Hofrättsråd............ 73
Törnqvist, Hj., Byggmästare 93
**Törnqvist, Nicolaus, Major. St. L. 75

Uddenberg, Ernst, Generalkonsul... 74
Ugglas, C. G., af, Frih., e. o. Hofrättsnotarie 90
Ugglas, Gust. af, Frih., f. d. Öfverståthållare.............................. 54
Ullman, Nils J., Smidesmästare ... 89
Upmark, G., Intendent, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*......... 73
Uppström, A. E. V., Häradshöfding 90

Varenius, N. A., f. d. Generalkrigskommissarie............................ 73
Virgin, C. P., Kontreamiral 88
Vogel, A. J., Artist..................... 90
Vult von Steyern, F., Redaktör ... 90
Vult von Steyern, N., President ... 74

Wachtmeister, H., Grefve, f. d. Landshöfding 73
Wachtmeister, Hans H:son, Grefve, expeditionschef........................ 81
Wærn, R., Revisionssekreterare ... 90
Wagner, Jul., Dekorationsmålare ... 90
Wagner, S., Målare 49
Wahlberg, W. A., Målaremästare... 90
Wahlin, C. A., Grosshandlare 73

Invald
Wahlström, S. F., Korgfabrikant 1877
Wall, Anna, Fru ... 93
Wall, Theodor, Kassör ... 91
Walldén, W., Godsegare ... 74
Wallenberg, Anna, f. von Sydow, fru
** Wallenberg, K. A., Bankdir. St. L. 81
Wallin, E. W., Bokhandlare ... 63
Wallin, Karl, Assistent ... 90
Wallin, M. F., Handlande ... 73
Wallqvist, L., Snickaremästare ... 94
Wannberg, Axel, Grosshandlare ... 63
Watz, Reinhold, Snickare ... 90
Wavrinsky, A. E., Grosshandlare ... 73
Wavrinsky, Edv., Direktör, M. R. 93
Wavrinsky, Th. E., Ingeniör, Dir. 94
Wedberg, J. O., Justitieråd ... 73
** Weinberg, C. A., v. Häradshöfding. St. L. ... 73
Wengström, C. O., Ingeniör ... 89
Wengström, J. O., Fabriksidkare ... 65
Wennerström, D. C., Handlande ... 90
Wennerström, Carl, f. d. Major ... 63
Werner, A., Med. D:r ... 73
Werner, Feodor, Dockmästare ... 73
Wessberg, Sven, Notarius Publicus 69
Wesslau, Thor, Grosshandlare ... 93
Westberg, G. W., f. d. Protokollssekr. 73
Westfeldt, Maria, Fröken ... 93
Westfelt, Gerh., Lifmedikus ... 73
Westin, L. Eug., Klädeshandlare ... 74
Weylandt, H. E., Kapten ... 73
Wiberg, F. Handlande ... 46
Wickman, N., Kassaskåpsfabrikant 92
Wickmann, Fredrik, Kontorschef ... 84
Widebeck, Maria, Frök., Mönsterritare 89
Widén, C. O. F., Snickaremästare ... 89
Widmark, J., Med. D:r, e. o. Prof. 89
Widstrand, W., Bokförläggare ... 90
Wikland, Hj., Baningeniör ... 91
Wiklander, O. M., Öfverdirektörsassistent ... 77
Wiklund, W., Fabrikör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet* ... 55
Wilhelmson, G. W., Boktryckare ... 93
Wilkens, G. D., Med. Dokt. ... 94
Wiman, E. A., Civilingeniör ... 71
Wimmerstedt, Axel, Professor, Rättskemist ... 74

Invald
Winborg, Th., Fabrikör ... 1877
Wirén, A. G., Fabrikör ... 71
Wirgin, Claes, Direktör ... 93
Wising, P. J., Med. D:r, Professor ... 74
Wretblad, P., Handlande ...
Wåhlin, Karl, Sekreterare ... 89
* Wäsell, Karl, Förste Stadsfogde. (1893—1907.) ... 90
Wästberg, Carin, Fröken, Mönsterritare ... 89
Wästfelt, A. G., f. d. Landshöfding 75

Ygberg, Herman, Stadsingeniör ... 77

Zander, G., Med. D:r ... 71
Zethelius, H., Protokollssekreterare 90
Zimmerman, N. E., Tullförvaltare 74

Åberg, E. U., Fröken ... 93
Åberg, H., Grosshandlare ... 90
Åberg, Hj., Major ... 73
Åberg, O. J., Aktuarie ... 59
Åbom, C. J., f. d. Bokhållare i Riksbanken ... 70
Åbom, J. A., f. d. Revisor ... 74
Åhman, Julius, Tapetserare ... 74
Åkerberg, J. E., Metallhandlare ... 73
Åkerdahl, M. F., Fabrikör ... 73
Åkerhielm, J. G. N. S., Frih., f. d Statsminister ... 73
Åkerlund, E. O., Byggmästare ... 59
Åkerman, Rich., Generaldirektör ...
Åkerman, V., Grosshandlare ... 74
Åslund, F. A., Konsul ... 75

Ädelgren, Rudolf, Kansliråd ... 73

Öberg, Axel, Modellör ... 80
Öberg, Joh. j:r, Lärftskramhandlare 73
Öberg, O. F., Generalkonsul ... 73
Ödmansson, E., Professor ... 73
Öhnell, C. H., Kapten ... 81
Örtegren, C. J., Handlande ... 74
Östergren, Aug., Statsråd ... 74
Östman, A. F., Revisor ... 90
Öyerstedt, C. G., Kakelugnsmakare 74

I Landsorten:

Invald

† **Abrahamson**, Aug., Godsegare, Nääs, Floda station. H. L.... 1886
Abrahamson, J. F., Herr, Lundby, Lerum 90
Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1880—1894) 73
Adlers, V., Hofrättsråd, Vallås, Seffle 78
Afzelius, A., Kamrer, Hernösand... 75
Ahrenberg, O. L., Handlande, Göteborg 76
Alm, F. F., Landträntmäst., Vesterås 74
Andersson, Axel G., v. Häradshöfding, Sundsvall 87
Andersson, E., Landskamrer, Kristianstad 81
Andersson, G., Fabrikör, Karlskrona 74
*Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895) 81
Anderson, P. E., Stadsfiskal, Örebro 81
Andréen, P., v. Häradshöfding, Stadskamrer, Göteborg 76
Andréen, Gust., Handlande, Gefle... 76
Appelberg, Emilie, Fru, Venersborg 92
Arhusiander, M., Grosshandl., Sundsvall 75
Arnell, Selma, f. Böttiger, Fru, Hernösand 84
Aspelin, C. L., Kapten, Navigationsskole-föreståndare, Vestervik 78

Bagger, G. A., Kamrer, Göteborg... 76
Beckeman, E. M., v. Konsul, Halmstad 87
Beck-Friis, C., Grefve, Kab.-Kammarherre, Börringe 73
Beckman, A. F., Teol. D:r, Biskop, Skara 87
Beckman, Claes, Prost, Synnerby, Skara 75
Befwe, Frans, Juvelerare, Göteborg 81
Behm, V., Kronolänsman, Hackås 87
**Behrends, J. F., Fabrikör, Göteborg St. L. 76
*Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896) 81
Berg, Isak, Handlande, Karlskrona 91
Bergdahl, N. P., Kyrkoherde. Östra Sallerup 87
Bergman, A., Målare, Köping 76
*Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895) 81
Bergman, C. V., Bryggare, Norrköping 81

Invald

Bergqvist, O. H., Musikdirektör, Venersborg 1875
†Bergstedt, C. F., Bruksegare, Skrukarp, Motala. H. L. 71
Bergstedt, Hugo, Lektor, Norrköping 87
Bergsten, A. G., Häradshöfding, Mora 78
Bergstrand, G. H., Kronolänsman... 81
Bergstrand, J. O., Fil. D:r, Vesterås 87
Bielke, Nils, Grefve, Löjtnant, Sturefors, Linköping 87
Björck, A. J., Kongl. Hofpredikant, Vestra Vram, Tollarp 74
Björkenstam, K. W., Häradshöfding, Strömsnäs, Orresta 73
Björkman, C. A. T., Landshöfding, Gefle 59
Björkman, C. J., f. d. Protokollssekreterare 81
Björkman, S. P. A., Fabriksidkare, Karlshamn 76
Björnstjerna, R. M., Generalmajor, Gefle 71
Blomberg, A. Th., f. d. Apotekare, Lindesberg 75
Blombergh, Fr., Fabriksidkare, Drag, Norrköping 81
Blomstrand, Chr. W., Fil. D:r, Professor, Lund 74
Blumenberg, H. G., Kyrkoherde, Östra Ryd, Rydbo 87
Blüm, G., f. d. Öfverste-Löjtnant, Sköfde 74
**Boije, Vald., Grosshandlare, Göteborg. St. L. 76
Bolin, O. V., Kyrkoherde, Kungsåra, Vesterås 87
Bolinder, A. M., Landssekreterare, Mariestad 73
Bolinder, T. W. Th., Ingeniör, Folkhögskoleföreståndare, Önnestad ... 73
Boman, C., Grosshandlare, Vesterås 74
**Bonde, Carl Trolle-, Grefve, Trolleholm, Trollenäs. St. L. 73
Borg, F. G., Apotekare, Strömstad 87
Bosæus, R. W., Borgmästare, Arboga 73
Boström, C. J., Stadsläkare, Sölvesborg 87
Brandberg, C. A., Kyrkoherde, Korsnäs 87
Brandel, H. W., Stadsingeniör, Göteborg 75
**Brandt, Axel, Grosshandlare, Gefle. St. L. ....

Namn	Invald
Bratt, G., Löjtnant, Disponent, Dalkarlsberg	1875
Bredin, P. N., Jägmästare, Åtorp, Laxå	81
Broander, J. J., Kyrkoherde, Hafdhem	74
Brolin, J. G., Grosshandlare, Stugsund,	74
Brun, C. E., Apotekare, Smedjebacken	77
Brunnberg, J. G., f. d. Landträntmästare, Upsala	73
Brusewitz, C. J., Grosshandlare, Göteborg,	75
Bråkenhjelm, C. M., Häradsskrifvare, Falkenberg, Wireda	73
Bånge, C. A., Prost, Nykil,	87
Bååth, J. L., Häradshöfding, Odensvik, Odensviholm,	73
Böklin, D., Possessionat, Täckhammar, Nyköping	82
**Börjesson, L., Bryggare, Göteborg, St. L.	76
**Carlander, Chr., Grosshandlare, Göteborg. St. L.	76
Carlberg, P. M., Bergsingeniör, Ställdalen	81
Carlén, A., Bruksegare, Bollnäs	76
Carlsson, E., Bruksegare, Stadra, Gyttorp	74
Carlstedt, Israel, Kontraktspr., Karlstorp	87
Carlström, C. F., Kronolänsman, Elfdalen	87
Charlier, A. W., Med. D:r, Sollefteå	93
Christens, H. T., Arrendator, Bifvaröd, Wallås	93
Christiernin, Ad. Fr., Lasarettsläk. Sundsvall	81
Colliander, J., Kyrkoherde, S:t Peters Kloster, Lund	87
*Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903)	81
Crafoord, C. O. L., Häradshöfding, Lyckeby	73
Cronqvist, G., Handlande, Malmö	74
Cullberg, S. A., Löjtnant, Nartorp, Börrum	73
Dahlberg, J. P., Bruksegare, Bollsta Nyland	81
Dahlman, A. G., Handlande, Sundsvall	87
Dandanell, A. E., Byggmästare, Nyland	81
Danielsson, C., Disponent, Bofors	87
Danielsson, C. F., Grufingeniör, Stora Gården, Kopparberg	1881
†De Geer, Louis., Frih., f. d. Statsminister, Hanaskog, Kristianstad. H. L.	64
**Degerman, C., Jägmästare, Piteå. St. L.	73
De la Gardie, Malvina, Grefvinna, Öfverhofmästarinna, Hamiltonhouse, Helsingborg	
De Maré, A., Bruksegare, Ankarsrum	74
**Dickson, Axel, Godsegare, Skepsta, Björnlunda. St. L.	75
**Dickson, Oscar, Frih., Fil. D:r, Grosshandlare, Göteborg. St. L.	75
Dickson, Rob., Landshöfding, Malmö	91
Dickson, W., Fil. D:r, Seckestad, Moholm	74
Donnér, Aug., Häradshöfding, Sölvesborg	87
Dumky, A., Landsfiskal, Torsåker	87
Dumrath, W., Jägmästare, Singö, Grisslehamn	74
Dymling, Sv., Grosshandlare, Göteborg	92
**Eberstein, Chr., Bankdirektör, Norrköping. St. L.	74
Ehrenheim, Erik von, Godsegare, Grönsöö, Enköping	92
Ehrensvärd, Alb., Grefve, f. d. Landshöfding, Tosterup, Svenstorp	73
Ekedahl, G. W., Kyrkoherde, Ljunga, Boarp	87
Ekelund, S. G. A., Häradsskrifvare, Hångers, Ljungby	73
Ekevall, A. T., Häradshöfding, Deglinge, Skellefteå	73
Ekevall, Fru, Deglinge, Skellefteå	92
Ekman, C., Bruksegare, Finspong,	73
Ekman, Isidor, Stadsläkare, Hudiksvall	87
**Ekman, J. J., Grosshandlare, Göteborg. St. L.	73
Ekström, C. F., Rådman, Vexiö	74
**Elgérus, D. J., Fabriksidkare, Örebro. St. L.	74
**Engelbrechtsson, G. A., Byggmästare, Örebro. St. L.	78
Engström, Herm., Handlande, Jönköping	87
Enhörning, Constanse, Fru, Norrköping	87
*Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping, (1878—1892)	78
Ewert, W., Th., Grosshandlare, Göteborg	76

Invald

Falck, Gustaf E., Grosshandlare Halmstad 1876
Fahlstedt, G. V., Ingeniör, Eskilstuna 88
Fehrman, Carl, Kontraktsprost, Träslöf, Varberg (1892—1906)......... 87
Fernqvist, B., Rektor, Örebro 87
Fischer, A. A., Kyrkoherde, Hångsdala 87
Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö 78
Flensburg, Theodor, Konsul, Malmö 91
Flinta, Gust., Skolföreståndare, Hedemora 87
Florman, M., f. d. Landssekreterare, Gefle 73
Flygt, L. A., Disponent, Ljungå, (1881—1895) 81
**Fogelin, C. J., Possessionat, Hintzegården, Mölltorp. St. L. 76
Forselles, Alb. af, f. d. Löjtnant, Ekensberg, Enhörna 82
Forssander, J. H., Kyrkoherde, Stenbrohult, Diö 87
Forsberg, S. P., Handlande, Valdemarsvik................................ 74
**Forssell, A. F., Grosshandlare, Sundsvall. St. L. 75
Fosselius, C. A., Handlande, Kumla 76
Frænckel, J. C., Handlande, Göteborg 76
Frænkel, And., Kapten, Petiknäs, Hällnäs.............................. 90
Frisk, E., Fabriksidkare, Hudiksvall 73
Frisk, P. E., Kontraktsprost, Häfverö 87
Fröberg, C. A., Borgmästare, Hernösand 73
Fröberg, John, Fabrikör, Grossh., Gullspong 94
Fröberg, Anna, Fru 94

Gahn, L. R., Ingeniör, Wikmanshyttan, Norn 74
Gauffin, A., Apotekare, Kristianstad 76
Geijer, J. O., Fil. D:r, Kontraktsprost, Frändefors.................... 73
Genberg, A., Kronolänsman, Bollnäs 87
Genberg, J., Kyrkoherde, Lit......... 87
**Gibson, James, Fabriksidkare, Göteborg. St. L. 76
Godée, Albert, Apotekare, Skeninge 77
Gran, P., Apotekare, Sundsvall ... 77
Granberg, C. G., Rådman, Eskilstuna 78
Grevesmühl, Osc., Godsegare, Herrestad, Stallarholmen................. 77
Grundberg, L., Med. D:r, Lasarettsläkare, Venersborg 87

Invald

*Grönwall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895) 1881
Gustafsson, Hans, Disponent, Tidaholm 81
Gustafsson, J. G., Kronolänsman, Elghult 37
Gyllenstierna, Nils, Friherre, Godsegare, Elfdalen, Klippan........... 76
Göransson, G. F., Bruksegare, Sandviken 74
Göthe, C. G., Skogsinspektör, Vexiö 73

****H**agendahl, C. A., Grosshandlare, Örebro. St. L. 75
Hallborg, O., Kontraktsprost, Torstuna, Torstunaby 87
Halldin, H., Fabrikör, Örebro 74
Hallner, N., Kyrkoherde, Saleby ... 74
Hammarström, John, Med. D:r, Förste Stadsläkare, Kristinehamn ... 87
Hansson, A., Konsul, Helsingborg 76
Hasselblad, C. F., Disponent, Sprängsviken, Frånö 81
Hay, B., Disponent, Jönköping...... 73
Hedenlund, A., Handlande, Borås 81
Hedenstierna, F. L. S., Landshöfding, Vesterås 75
Helander, A. F., Justeringskontrollör, f. d. Förste Landtmätare, Nyköping 73
Hellberg, J. A., Häradshöfding, St. Vestansjö, Jönköping............... 73
Hellerström, Alfred, Arkitekt, Helsingborg 90
Hellerström, S., Fil. Kand., Godsegare, Marielund, Nettraby ....
Helling, N. A., Landssekreterare, Örebro 73
Hellstedt, Ernst, Godsegare, Eskilstuna 91
Herlenius, J., Bruksegare, Storfors Kristinehamn 74
Hessle, Birger, Hofrättsråd, Jönköping 75
Hjelm, Fr., Kyrkoherde, A, Kuddby 87
Hjelmqvist, B., Fil. D:r, Kyrkoherde, Herslöf, Vallåkra................... 74
Hjertén, C. A., Kommissionslandtmätare, Stånghem, Kettiltorp ... 81
Hjertén, Sven, Häradshöfding, Sundsvall 87
Hofsten, E. von, Kapten, Hallandsberg, Fägred.......................... 71
Holm, C. J., Kontraktsprost, Ed, Väsby 75
Holm, G., Häradshöfding, Bollnäs 78
Holm, Fredr., Handlande, Göteborg 76
Holmquist, A. L., Rådman, Arboga 74
Holmsten, Sv. O., Handlande, Norrköping 78
Hultman, Joh., Fabriksidkare, Malmö 91

Invald

Husberg, K. S., Landshöfding, Luleå ... 1890
Hård af Segerstad, Gust., Konsul, Nyborg, Bålsta ... 74
Hägglund, J. H., Kyrkoherde, Vesta Karup ... 87

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905) ... 90
Ihrfors, A. W., Med. D:r, Pronvinsialläkare, Vesterås ... 81
Indebetou, C. G., Godsegare, Forssa, Nyköping ... 63
Isberg, A., Kapten, Göteborg ... 87

Jacobi, V., Med. D:r, Sölvesborg... 74
Jacobsson, S. M., Handlande, Torpshammar ... 75
Jansson, J. E., Bruksegare, Saxån, Persberg ... 81
Janzon, Gust., Rådman, Nyköping 76
Johansson, C. H., Lektor, Vesterås, 87
Johansson, G. W. Grosshandlare, Vexiö ... 91
**Johansson, J., Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 76
Johansson, K. L., Kyrkoherde, St. Mellby, Sollebrunn ... 87
Johansson, S. J., Handlande, Jönköping ... 76
Johnsson, J., Trafikchef, Kopparberg 81
Julin von Lindsay, E., Bruksegare, Helsingfors ... 93

**Kaijser, A., Apotekare, Enköping. St. L. ... 76
Kamph, Oscar, Trafikchef, Finspong 75
Karlin, G. J:son, Amanuens, Lund 93
Kemner, L. D., Grosshandlare, Ystad 77
Kjellberg, Emil, Disponent, Kristinehamn ... 87
Kjellberg, Jonas, Ingeniör, Bofors... 87
Kjellerstedt, A. F., f. d. Öfver-Jägmästare, Fjäl ... 73
Kjellin, Joh., f. d. Landskamrer, Upsala ... 73
Kjellqvist, J., Kontraktsprost, Hvalstad, Ekedalen ... 81
Knös, G. B., Med. D:r, Hospitalsläkare, Vadstena ... 87
Kobb, Aug., Handlande, Göteborg 75
Koch, A. M., Bruksegare, Uddevalla ... 75
Koræn, A. V., Apotekare, Eskilstuna 77
Krook, Rob., Häradshöfding, Örebro 78
Krook, V., Bruksförvaltare, Gylgen, Öfverkalix ... 75
Königsfeldt, E. W. R. L., Häradshöfding, Smedjebacken ... 73

Invald

Lagerberg, Carl, Kammarjunkare, Göteborg ... 1792
Lagerberg, G. O. F., Grefve, Öfverste, Fagersta, Vestanfors ...
**Lagerfelt, C. A. M., Friherre, Öfverste, Linköping. St. L. ... 75
Lagerlöf, N., Bruksförvaltare, Långrör, Söderhamn ... 81
Lagerlöf, N., Snickare, Lidköping... 74
Lagermark, C. C., Apotekare, Uddevalla ... 76
Landgren, J. F., Fabriksidkare, Sundsvall ... 91
*Larsson, Aug., Grufförvaltare, Striberg (1881—1895) ... 81
Larsson, L., Kronolänsman, Rätansbyn ... 87
Larsson, Z., Stadsingeniör, Upsala 78
Leczinsky, C. S. F., Häradsskrifvare, Lit ... 73
Lewenhaupt, Casimir, Grefve, Kapten, Malma, Vesterås ... 74
Lewenhaupt, Eug., Grefve, Biblioteksamanuens, Upsala ...
Lexow, A. C., Bruksegare, Forsnäs, Karlstad ... 74
Liberg, Bernh., Fabriksidkare, Rosenfors, Skogstorp ... 78
Lidell, Sv. Ch., f. d. Öfver-Jägmästare, Nyköping ... 75
Lidén, Th., N., Stadsfiskal, Gefle... 73
Liedholm, J. F., Med. D:r, Öfverläkare, Vexiö ... 75
Lilienstolpe, A. O., f. d. Öfverste-Löjtnant, Ogestad, Odensviholm 73
Liljeqvist, P., Fabriksidkare, Eskilstuna ... 87
Liljesköld, K. A., Häradshöfding, Arvika ... 74
Lilliehöök, G., f. d. Major, Hofors, Robertsholm ... 74
Lilliehöök, J. F., Öfverste, Körtingsberg, Vretstorp ... 74
Lindahl, V. N., Fil. D:r, f. d. Auditör, Karlskrona ... 75
Lindblom, S. A., Kontraktsprost, Rappestad, Bankeberg ... 87
**Lindegren, Th. Handlande, Hudiksvall. St. L. ... 75
Linderberg, Gust., Fabrikör, Sundsvall ... 87
Lindgren, A., Fabrikör, Karlstad... 74
Lindgren, Joh., Apotekare, Lund... 88
Lindstein, Th., Grosshandlare, Falun 76
Lindström, L., Maskindirektör, Kristinehamn ... 87
Lindström, N. J. O. H., Fil. D:r, Hofpred., Kontraktsprost, Glemminge 87

Invald

Linné, S. B., Kyrkoherde, Eldsberga 1873
Littorin, A. T., Kapten, Upsala ... 87
*Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara (1878—92) 78
Ljungberg, J., Handlande, Norrköping 78
**Ljunggren, C. J. F., Ingeniör, Kristianstad. St. L. 81
Ljunggren, Ivar, Tullförvaltare, Trelleborg 74
**Ljungquist, O. Bruksegare, Munksjö, Jönköping. St. L. 74
*Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895) 81
Lundeberg, Sigsten, Syssloman, Upsala 88
*Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901) 87
Lundström, C. H., Bergmästare, Filipstad 75
Lundström, K. A., Agent, Piteå ... 89
Lyckholm, Joh. V., Kronofogde, Leksand 78
Lyrholm, O., Grosshandlare, Göteborg 77
Lönner, G. A., Konsul, Karlskrona 74
Lowen, A., Trolle-, Frih., Kammarherre, Gärdesta, Gnesta 76

Malm, L. P., Rådman, Eskilstuna 74
Marklund, J., Sågverksegare, Löfånger 75
Markstedt, A., Kapten, Skellefteå... 81
Markstedt, D. R., Grosshandlare, Skellefteå 75
Martin, A. F., Borgmästare, Södertelje 73
Matthiesen, S. O., v. Konsul, Sandås Ottenby 87
Meijer, C., Konsul, Göteborg......... 74
Meijer, F. Fil. D:r, Kyrkoherde, Hammarlöf, Fjerdingslöf............ 74
Metzén, K. J., f. d. Kansliråd, Linköping 73
Michaelson, Knut, Bruksegare, Schebo, Norrtelje.......................... 90
Moberg, C. D., Disponent, Norrköping 87
Molin, A. W., Rektor, Norrköping 91
Möller, J. M., Stadsmäklare, Göteborg 76
Mörner, A. E. K., Grefve, Godsegare, Björksund, Nyköping 73
Mörner, C. H., Apotekare, Norrköping 87
Mörner, H. S., Grefve, Bruksegare, Stjernfors, Kopparberg 81

Invald

Nilsson, Arvid, Fabriksidkare, Eskilstuna.......................... 1887
Noræus, U. V., Kyrkoherde, Högbo, Sandviken............................ 75
Nordenfelt, C., Borgmästare, Kristinehamn............................ 73
Nordenfeldt, Ingeborg, Fröken, Björneborg 93
Nordlöf, G. Upsala 93
Nordqvist, C. J., Kronolänsman, Stocksund 87
Nordström, C., Ingeniör, Jönköping 87
Norén, G. L., Disponent, Åsbacka, Söderhamn 75
Norman, V. S., Grosshandlare, Arboga 74
Norrby, Carl, Professor, Upsala ... 87
Nygren, G. M., f. d. Kronofogde, Karlstad 73
Näs, N. O., Grosshandlare, Östersund 75
*Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904) 90

Ocklind, Carl, Rektor, Skellefteå ... 81
Odencrantz, G. D., Öfverste, Landskrona.................................. 66
Olbers, M., Direktör, Göteborg 76
Olsén, Gottfr., Fabriksidkare, Arvika 76
Olson, C. A., Landssekreterare, Kristianstad 87
Orstadius, A., Ingeniör Piteå 81
Otter, B. S. von, Friherre, Major, Kristianstad 81

Palm, G. H., Kyrkoherde, Forsmark 87
Palmberg, C. A., Kronolänsman, Moda, Tranås 81
**Petré, P., Grosshandlare, Oskarshamn. St. L. 76
Peterson, G., Vice Konsul, Karlskrona 74
*Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903)................. 87
Pettersson, Carl, Edv., Regementsintendent, Helsingborg 81
Pettersson, J., Handlande, Öfverammer, Ragunda...................... 77
Pettersson, Sam., Guldsmed, Linköping 89
Peyron, G., Friherre, Generalmajor, Helsingborg 73
Philipson, John, Grosshandlare, Norrköping 81
Polheimer, A. F., Rådman, Falun 78
Posse, Knut, Grefve, Kammarherre, Bergqvara, Räppe 76
Posse, L., Grefve, Major, Engelholm 74

Invald

Post, L., von, Kapten, Hagbyholm, Vesterås 1874
Printzsköld, O., Kabinettskammarherre, Landshöfding, Nyköping ... 74
**Pripp, Carl, Grosshandlare, Göteborg, St. L. 76

*Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902) 87

Raab, G., Frih., Kammarherre, Helgerum, Verkebäck 73
Ramel, O. A., Friherre, Godsegare, Öfveds kloster, Bjersjölagård 76
Rappe, Chr., Frih., Godsegare, Strömsrum, Pataholm 91
Rasch, E., Konsul, Hudiksvall 74
Regnstrand, E. O., Fabrikör, Vadstena 77
Remahl, C. O., Apotekare, Ronneby 77
**Rettig, C. A., Bruksegare, Kilafors, St. L. 69
Richter, G., Häradshöfding, Venersborg 87
Ringborg, Edward, Grosshandlare, Norrköping 91
Ringborg, Gust., Disponent, Norrköping 81
Ringborg, Joh., Ingeniör, Norrköping 73
Ringius, J. A., Kronofogde, Göteborg 73
Ringström, R. W., Apotekare, Filipstad 76
Ringström, Th., Målare, Jönköping 74
Risberg, P. F., Rådman, Norrköping 81
Rissler, P. G., Landssekreterare, Östersund 73
Rogberg, C. G., Bruksförvaltare, Ferna bruk 76
Rohlin, A., Rådman, Kongelf 74
Ros, A., Bruksegare, Långbanshyttan 73
Rosengren, L., Kontraktsprost, Väddö 74
*Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902) 87
**Runer, Carl, Konsul, Gefle. St. L. 74
Ryding, Carl, Landträntmästare, Venersborg 78
Ryding, J. M., f. d. Landskamrerare, Venersborg ....
Ryman, Victor, Häradshöfding, Karlstad 77
**Röhss, August, Grosshandlare, Göteborg. St. L. 77
Röhss, W., Konsul, Göteborg 77

Sandberg, C. O. W., Grosshandlare, Norrköping 81

Invald

*Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901) 1887
Sandqvist, S. J., Borgmästare, Hudiksvall 87
Sandström, N. A., Trafikchef, Sandarne 81
Schéele, Götrik von, Kammarherre, Kilanda, Elfängen 75
Schenström, O., Borgmästare, Köping 73
Schenström, Wilh., Öfverste, Östuna, Köping 74
Schmidt, C. J. G., af, Friherre, Öfverste, Hofra, Nyköping........... 73
Schröder, A., Kronofogde, Gefle ... 73
Schürer v. Waldheim, W., Godsegare, Mellingeholm, Norrtelje ... 90
Schöning, Gabriel, Grosshandlare, Söderhamn 81
Schöning, J. F. G., Konsul, Stugsund 74
Serrander, C. A., Fabrikör, Sundsvall 75
Siegbahn, P., Konsul, Ronneby ... 74
Simonsson, Alb., Trafikchef, Falkenberg 87
Sjöbring, P., Teol. D:r, Biskop, Kalmar 74
Sjöcrona, C. A., Landshöfding, Mariestad 74
Sjögréen, C. M., Skogsinspektör, Omberg, Alvastra 75
Sjöstedt, C., Handlande, Hjo........ 76
**Skarstedt, C. A., Kapten, Hamningeniör, Malmö. St. L. 73
Smedberg, J., Lektor, Malmö 88
Smith, J. G., Apotekare, Ystad ... 75
Sparre, N. G. A., Grefve, Kammarherre, Mariedal, Lundsbrunn ... 73
Staël von Holstein, O. W., Frih., President, Jönköping 87
Stedt, N. M., Borgmästare, Sölvesborg 73
Stenberg, C., Handlande, Visby ... 75
Stenberg, J. M., Kyrkoherde, Rölanda 87
Stolpe, K. W. L., Öfverste-Löjtnant, Umeå ....
Strandh, J., Kontraktsprost, Habo 81
Stridsberg, Ernst, Bruksegare, Trollhättan 74
Strokirch, J. P. F. O. von, Hofmarskalk, Strömsberg, Jönköping ... 73
Ström, M., Kronolänsman, Öfver-Torneå 87
**Strömholm, C. O., Apotekare, Ragunda St. L. 77
Stålberg, Aug., Fabriksidkare, Eskilstuna 87
Stånggren, Fr., Borgmästare, Linköping 73

	Invald
Sundberg, A. N., Erkebiskop, Upsala	1875
Sundelin, J. A. I., Kontraktsprost, Jönköping	87
Sundin, Nils, Bruksegare, Alkvettern, Kristinehamn	75
Sundström, Afr., Handlande, Jönköping	76
**Svahn, Joh., Fabriksidkare, Vik, Vexiö. St. L.	75
Svanberg, J. W., Handlande, Kristianstad	76
Svanlund, J. F. E., Telegrafkommissarie, Karlskrona	78
Svedelius, A. E., Öfverste, Djursholm, Danderyd	75
Svengren, J., Fabrikör, Eskilstuna	64
Svenson, J. E., Rådman, Askersund	87
Swartling, Axel, Konsul	81
Swartz, Betty, Fru, Norrköping	87
Swartz, Carl, Fabriksidkare, Norrköping	81
*Swartz, P., Fabrikör, Norrköping (1887—1901)	87
Swedmark, F., Inspektor, Söderhamn	81
Sydow, C. F. von, Apotekare, Halmstad	76
Sääf, A., Fabrikör, Norrköping	74
Södergren, A. W., Postmäst., Örebro	74
**Söderberg, Jak. Sam., Teol. och Fil. D:r, Prost, Hanebo, Kilafors. St. L.	90
Söderlund, Fredr., Doktor, Upsala	87
Söderman, H., Handlande, Upsala	75
Söderström, C. W., Kyrkoherde, Elfdalen, Mora	87
Ternstedt, John, Kyrkoherde, Fägred	87
Tham, V., Disponent, Husqvarna	81
Thornburn, V. F., Konsul, Uddevalla	69
Thormählen, C. C., Fabrikör, Göteborg	76
Thorslund, J. L., Handlande, Enköping	81
Torssander, Ax., Kyrkoherde, Vårdinge, Mölnbo	87
Trysén, A., Bergmästare, Luleå	81
Trägårdh, Joh., j:r, Handlande, Göteborg	76
Trägårdh, L., Fil. D:r, Kyrkoherde, Höja, Engelholm	74
Törnlund, F. O., Handlande, Upsala	78
Uggla, Reinh., Kapten, Bruksegare Sikfors	74
Ullman, U. L., Biskop, Strängnäs	91
Varenius, C. E., Landssekreterare, Karlstad	73

	Invald
Vult von Steijern, C., Frih. Stationsinspektor, Laxå	1881
Wachtmeister, A. K. Trolle-, Grefve, Hofmarskalk, Trolle-Ljungby, Gua-Löf	73
†Wærn, C. F., f. d. President, Baldersnäs, Billingsfors. H. L.	64
**Wahlbeck, L. G., Grosshandlare, Vesterås. St. L.	74
*Wahlund, C., Professor, Upsala (1889—1903)	83
**Wahlström, J. G., Kyrkoherde, Barkarö, St. L.	74
Wahren, Rich., Fabriksidkare, Norrköping	81
Waldenström, W., Trafikchef, Ystad	87
Wallberg, L., Fabrikör, Halmstad	46
Wallén, O. A., Kontraktsprost, Jerfsö	74
*Waller, J. A., Disponent, Göteborg 76 1889—1903)	76
**Wallin, H. T., Fil. D:r, Kontraktsprost, Forsa. St. L. 74	74
Wallin, J. O., Rådman, Södertelje	75
Wallstersson, C. J., Fil. D:r, Kontraktsprost, Färentuna, Svartsjö	74
Wallström, Axel, Handlande, Uddevalla	76
Wallström, C., Ingeniör, Åker, Trollhättan	81
*Walter, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901)	87
Wannberg, A. A., Rådman, Söderhamn	74
Warburg, S. E., Generalkonsul, Göteborg	74
Wedberg, C. W., Apotekare, Engelholm	76
Wedin, Lorens, Bryggare, Visby	92
Weinberg, C. G., Lagman, Karlstad	73
Welinder, Birger, Godsegare, Svalöf	87
Wennberg, E. O., Rådman, Lidköping	90
Wennström, Otto, Kronofogde, Skogstorp	73
Wernstedt, Lago von, Borgmästare, Strängnäs	73
Westerberg, J. J., f. d. Provinsialläkare, Upsala	75
Westerdahl, F., Apotekare, Upsala	77
*Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping, (1881—1895)	81
Westholm, G. A., Kontraktsprost, Vester Fernebo	87
*Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895)	81
Westrell, G., Kapten, Ystad	87
Wetter, J. B., Godsegare, Bärsta, Hackvad	74
Wetterberg, M., Apotekare, Torps-	

Invald
krona, Fränsta 1877
Widman, C. A., Handlande, Alvesta 77
*Widmark, C. O., Förste Landtmätare Falun (1878—1892) 78
Wijk, Olof, Grosshandlare, Göteborg 73
Wikander, E. J., Borgmästare, Örebro 73
Wikström, O., Borgmästare, Söderhamn 87
Witthoff, N. A., Kronofogde Araskoga, Vollsjö 73
Wittlock, J. A., f. d. Regementsläkare, Vexiö 87
*Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906) 92
*Wulff, Fredr., Professor, Lund 1888 —1902) 88

Invald
Wångenberg, Th., Förvaltare, Gålön, Stockholm 1887
Wästfelt, A., Major, Malmö 74

**Yngström, C. J., Bruksegare, Villingsberg, Valåsen. St. L.......... 76

Zander, G., Konduktör, Norrköping 78
Setterberg, Harald, Godsegare, Lidingön 73

Åberg, A. J., Rådman, Örebro...... 74
Åhlander, Alfr., Ingeniör, Norrköping 92
Åqvist, Ph., Kapten, Göteborg 76
Åsbrink, Helmer, Kyrkoherde, Bro 87

Utländske ledamöter:

Invald
Julin, E. Lindsay von, Bruksidkare, Karis, Fiskars Bruk, Finland 1875
Konstflitföreningen, Helsingfors 89
Kunstindustri-Museet, Kristiania 87
Lindfors, J. af, General, Helsingfors 87

Öfrige utom Sverige bosatte medlemmar återfinnas under »Hedersledamöter Korresponderande och Ständiga ledamöter».

Annonsafdelning.

BOKTRYCKERIET

utför

BOK-, MUSIK-,

ILLUSTRATIONS-

och

TIDNINGSTRYCK,

allt slags

ACCIDENS-

och

SKÖNTRYCK

i flera färger

m. m.

LITOGRAFISKA

TRYCKERIET

utför alla slags

KARTARBETEN,

PLANSCHER

i svart och tontryck,

MUSIKALIER,

allt slags

MERKANTILT

TRYCK

m. m.

Central-Tryckeriet

Vasagatan

16 & 18.

A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag

Normanska

Tryckeriet

Karduansmakaregatan 12

Ask-

Fabriken

tillverkar

bland annat alla

slags

ASKAR

m. m.

för hrr Apotekare.

ADRESSLAPPAR,

PARFYMASKAR,

OBLATER, PÅSAR

m. m.

Stämpel-

Fabriken

tillverkar

alla slags

GUMMI-

STÄMPLAR

såsom

DATUM-, PAGINERINGS-

och

sjelffärgande

STÄMPLAR,

STÄMPELFÄRG

m. m.

Fabriken anlagd 1857.

C. R. CARLSTRÖM

Fabriken anlagd 1857.

Nysilfverfabrikant

STOCKHOLM.

Fabrik, Lager och Kontor:

24 Lilla Vattugatan 24

Butiker:

Drottninggatan 18 * Stora Nygatan 22.

Tillverkar och håller å lager:

Kaffe- och Téserviser, Tékök, Brickor, Téglas, Brödkorgar, Fruktkorgar, Fruktskålar, Fruktknifställ, Fiskfat, Stekfat, Tallrikar, Assietter, Omelettlådor, Karotter, Sås- och Gräddspilkummar, Såssnipor, Soppskålar, Strösockerskålar, Sockerfat, Bakelseskålar, Sockeraskar, Sockerskrin, Bordställ, Äggställ, Puddingfat, Ragufat, Salatskålar, Konfektställ eller Etagèrer, Arm-, Bord-, Spel- och Toilettljusstakar, Ljusmanschetter, Salt- och Pepparkar, Tandpetareställ, Bägare, Ölkannor, Ölseidlar, Vinkannor, Saftkannor, Bordskyfflar, Karaffin- och Glasbrickor, Buteljställ, Nötknäppare, Sparrisspadar och tänger, Matsedelhållare, Rakaskar, Handspeglar, Kammar, Nålfat, Tändsticksetuier, Askbägare, Cigarr- och Tändsticksställ, Snusdosor, Tuggtobaksdosor, Skriftyg, Blomvaser, Klockställ, Ringklockor, Visitkortkorgar, Isskålar, Ishinkar, Istänger, Sockertänger, Äggspadar, Äggkoppar, Äggskedar, Smöraskar, Hårborstar, Klädesborstar, Hattborstar, Nagelborstar, Tandborstar, Rakborstar, Bordborstar, Kamaskar, Toilettaskar, Osthållare, Servettklämmare, Almanackspermar m. m. samt dessutom Kuvert- och Bordsartiklar i här nedan tecknade fasoner.

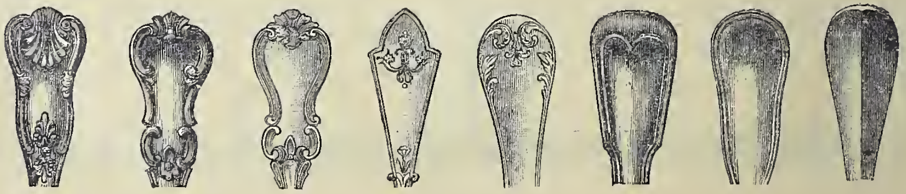

Solida varor.

Moderata pris.

Stort lager af
moderna Juvels-, Guld- och Silfvervaror, Fantasiarbeten m. m.

Reparationer utföras fort och väl.

Juveler och gammalt guld köpes eller tages i byte.

C. F. Carlman

Kongl. Hof- & Ordensjuvelerare
15 REGERINGSGATAN 15.

W. WIKLUNDS
METALLFABRIK
STOCKHOLM

42 & 44 Gamla Kungsholmsbrogatan 42 & 44.

TILLVERKAR

alla slags

KRANAR, VENTILER

m. m.

för gas-, vatten- och ångledningar.

BAD-ATTIRALJ

af bästa konstruktion för sjukhus och privata bostäder.

LYSAPPARATER

i smakfulla mönster

för gas och elektriskt ljus.

MÄTAPPARATER

PUMPAR

BRANDREDSKAP

och för öfrigt alla slags

METALLARBETEN.

TILLVERKAR

KANDELABRAR

SPEGELLAMPETTER

FOTOGRAFIRAMAR

SKRIFGARNITYR

VISITKORTSKÅLAR

LAMPOR

LJUSSTAKAR m. m.

i alla moderna färgnyanser, såsom »cuivre poli», *ny* och *antik koppar* samt *guld-, silfver-* och *nickellegeringar.*

Emottager för öfrigt beställningar af allt hvad till en större metallfabrik hör.

Stort rikhaltigt urval af alla slags

MÖBELBESLAG.

SPECIALITET:

GAS-, VATTEN-, AFLOPPS-, ÅNG- & VÄRMELEDNINGAR.

FAHNEHJELM & Co.

JERNRÖR
KOPPARRÖR
BLYRÖR, STENRÖR
42 KLARABERGSGATAN 42
STOCKHOLM

Vattenledningar.

Badrums-inredningar.

Lavoirer

för sjukhus och enskilda.
Nya utmärkta modeller.

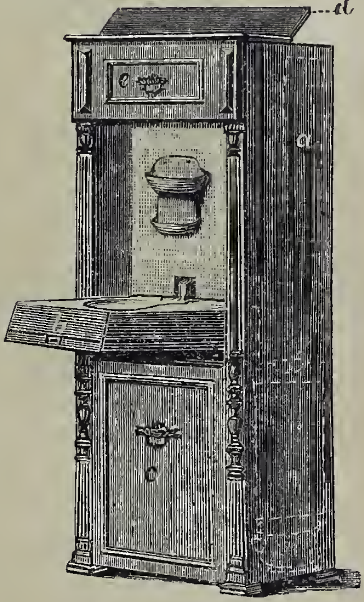

Filtrerapparater,

oumbärliga i hvarje hem.

FAHNEHJELM & Co.

Kontor: Klarabergsgatan 42.
Expositions- och Försäljningslokal: Humlegårdsgatan 19.

STOCKHOLM.

J. G. MALMSJÖ

GÖTEBORG
Etablerad 1843
Kongl. Hofleverantör.

Nitton
första
pris
in- och
utrikes.

FLYGLAR och PIANINOS

Beqväma
afbetalningsvilkor.

Talrika vitsord af framstående musici
och konstnärer.

Begagnade instrument tagas i utbyte.

Svensk konstslöjdutställning

(ULLA GEWALT)

45 SÖDRA HAMNGATAN 45

GÖTEBORG.

Försäljning af alster i Svensk Konstslöjd,
såsom
träsniderier, glödritning, broderier och **textilarbeten.**

Nationaldräkter ständigt på lager.

Ritningar utföras och beställningar emottagas.

Frans Abr. Santessons

FABRIK

för

tenn- och britannia metallarbeten

samt

tennleksakstillverkning.

Prisbelönt med medalj på följande utställningar, nämligen:
Stockholm 1866 och 1868, Paris 1878, Köpenhamn 1888, Göteborg 1891, Chicago 1893 samt i S:t Francisko guldmedalj 1894.

Försäljer från större lager samt på beställning:

Prydnads- och **dekorationsföremål,** såsom Kannor, Välkommor samt bägare i antika mönster. För **hushåll:** Kaffe-, Thé- och Gräddkannor m. m. För **hrr Apothekare:** Dekoktkärl och Grammått samt Kylapparater m. m.

För **Sjukhus:** alla slags Tennsprutor, Spottkoppar, Stickbäcken, Sängvärmare m. m. Dessutom på lager en mångfald saker, såsom Ljusstakar, flera slag, Äggkoppar, Tuschkoppar, Penntorkarkoppar, Glacemaskiner, med och utan vexel, Glaceformar, Ättiksmått och Trattar.

Dessutom en mångfald leksaker såsom Soldater af in- och utländska uniformer, Kanonvagnar, Ordenstjernor, Kaffe- och Theserviser, Ljusstakar, Toilettspeglar m. m., allt första klass arbete.

Hufvudaffär och fabrik:

58 Vesterlånggatan.

Filial:

13 Gamla Kungsholmsbrogatan.

Allm. telefon 2171, 6813.

Reparationer utföras fort, väl och billigt.

Ludwigsbergs Verkstads Aktiebolag

Stockholm.

Telegramadress: LUDWIGSBERGS, Stockholm.
Försäljningsmagasin: STORA NYGATAN 33, Stockholm.

Rekommenderar sina prisbelönta, patenterade, i in- och utlandet välrenommerade tillverkningar af

Transportabla "Ludwigsbergs"-Ångsprutor

Stationära "Ludwigsbergs"- Ångsprutor

"Ludwigsbergs" Sug- och Trycksprutor

samt

Vattenuppfordringsverk för handkraft.

Pumpverk.

Värmelednings- och Ventilationsapparater

särskildt

Varmluftsvärmeledningar

enligt Prof. *J. E. Cederbloms* patenterade, allmänt spridda och under lång tid bepröfvade konstruktion.

Limkoknings-apparater, Kylanläggningar och Bryggverk.

Maskinformadt Gjutgods.

Byggnads- och Handelsgjutgods,

se särskild förteckning.

Guldmedaljer: Barcelona 1888, Göteborg 1891.
Första pris: Stockholm 1886, Kjöbenhavn 1888, Göteborg 1891, Randers 1894.
Hedersdiplom vid Brandredskapsutställningen i S:t Petersburg 1892.
Juryerkännanden vid konkurrensprof i Turin 1887 och Kristiania 1893.

Af *Ludvig Looström.* — Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. Af *E. S.* — Det svenska rummet under renässansen. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Om lim och limning. Af *A. E. Lundberg.* — Strödda meddelanden.

16. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1888. Pris 2 kr.

Innehåll: Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720. Af *C. Eichhorn.* — Om lödning. Af *A. E. Lundberg.* — Hvad är fornnordisk stil? Af *Hans Hildebrand.* — Svenska Slöjdföreningen på den nordiska industri-, landtbruks- och konstutställningen i Köpenhamn. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

17. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1889. Pris 2 kr.

Innehåll: Om reseberättelser, afgifna af fabriks- och handtverksidkare, som med statsunderstöd företagit resor i utlandet. Af *G. M. Lamm.* — Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar (Sèvres, Les Gobelins, La Savonnerie, Beauvais). Af *Ludv. Looström.* — Moderna väggmålningar och deras teknik. Af *Gustaf Upmark.* — Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid. Af *C. A. Ossbahr.* — Om träarbetens hopsättning och färgning. Af *A. E. Lundberg.* — Det tekniska läraremötet i Stockholm. Af *Victor Adler.* — Det svenska rummet under barocktiden. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Strödda meddelanden.

18. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1890. Pris 2 kr.

Innehåll: En allmän skandinavisk industri- och konstutställning i Stockholm. Af *Ludvig Looström.* — En blick på konstslöjden inom Södra Sverige. Af *G. J:son Karlin.* — Öfversigt af några inom den mindre metallmanufakturen förekommande formgifningssätt, som grunda sig på metallernas smid- eller tänjbarhet. Af Professor *J. O. Andersson.* — Om målningarne i Johannes kyrka i Stockholm. Af *Bernhard Salin.* — Ett svenskt bosättningsmagasin för 150 år sedan. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

19. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891. Pris 2 kr.

Innehåll: Engelsk möbelkonst. Af *Carin Wästberg.* — David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet. Af *C. A. Ossbahr.* — Gustaviansk stil. Af *Ludvig Looström.* — Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. Af *Fredrik Lilljekvist.* — En möbelstudie i industriutställningen i Göteborg. Af *Viktor Adler.* — Strödda meddelanden.

20. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1892. Pris 2 kr.

Innehåll: Stilenlighetens faror. Af *G. Upmark.* — Gustaf Lamm. Af *L. L.* — Några ord om ornament och deras användning. Af *B. Salin.* — Dilettantism i konstslöjd. Af *E. J.* — Tapet, sydd af drottning Lovisa Ulrika. Af *L. L.* — Framsteg inom glasindustrien. Af *E. Kuylenstierna.* — Engelska papperstapeter. Af *E. G. Folcker.* — Smärre Meddelanden. — Innehållsförteckning öfver Sv. Slöjdföreningens meddelanden (1878—92) samt mönster för konstindustri och slöjd (1873—92) upprättad af *J. A. Bergstedt.*

21. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1893. Pris 2 kr.

Innehåll: Den s. k. empire-stilen. En kulturbild från det sen-gustavianska tidehvarfvet. Af *Ludvig Looström.* — Om kyrklig textil konst. Af *Agnes Branting.* — Tessins lusthus. Af *E. Jacobsson.* — Några moderna, svenska praktband. Af *F. R. M.* — »Drottning Sofia Magdalenas toalett». Af *C. A. O.* — Strödda Meddelanden.

Ledamot af Svenska Slöjdföreningen erhåller ett friexemplar af årets Meddelanden.

Följande arbeten, närmast afsedda för **snickare** och **smeder**, äro utgifna af *Svenska Slöjdföreningen;*

Handbok för val och inköp af hjelpmaskiner.

Pris 1 krona.

Om lim och limning.

Pris 25 öre.

Om träarbetens hopsättning och färgning.

Pris 25 öre.

OM LÖDNING.

Pris 25 öre.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1895.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1895.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen hafva förut utkommit och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken**, af *Adolf Lundgren*. Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878*, af *L. Looström*. Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Af *J. O. Andersson*. Pris 20 öre.

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd**. Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg*. Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder**, af *J. O. Andersson*. Pris 4 kronor. *När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.*

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på slöjdutställningen i Berlin 1879* af *Gustaf Upmark*. Pris 40 öre.

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglyserinens egenskaper m. m., utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist*. Pris 4 kr.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin*. Pris 50 öre.

9. **Om friktionen**, af *Nils Rahm*. Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser**, af *J. O. Andersson*. Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck*. Pris 2 kr.

12. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Af *Ludvig Looström*. — Strödda meddelanden om Japans industri. Af *J. O. Andersson*. — Några ord om svensk konstslöjd under år 1883. Af *G. Upmark*.

13. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885.** Pris 1: 50.

Innehåll: Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola. Af *J. O. Andersson*. — Svenska allmogeväfnader. Af *J. Kulle*. — Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström*.

14. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886.** Pris 2 kr.

Innehåll: Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne. Af *Gustaf Upmark*. — Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. Af *W. Hoffstedt*. — Tafvelramen och dess historia. Af *Georg Göthe*. — En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström*. — Strödda meddelanden.

15. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1887.** Pris 2 kr.

Innehåll: Om mönsterskydd. Af *Hugo E. G. Hamilton*. — Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen.

"SKYLTEN". Efter P. Avelines gravyr af Ant. Watteaus original.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1895.

REDAKTÖR: C. A. OSSBAHR.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1895.

INNEHÅLL:

Sid.

Om inlagdt träarbete på Kalmar slott. Af *Oskar Lindberg*.......... 5

Studier i häradshöfding Carl Dahlgrens till Nationalmuseum testamenterade samling af dosor och ur. Af *Ludvig Looström* 21

Om skyltar och skyltning. Af *Erik G. Folcker*.......... 44

Subtiliteter och Mekaniker på 1700-talet. Af *Bernhard Olsen* 66

Statistiska meddelanden rörande kontrollstämpling af guld-, silfver- och tennarbeten i Sverige från och med år 1754 till och med år 1894. Af *Adolf Tamm*.......... 81

Intryck och iakttagelser från en studieresa till London 1894 med särskildt afseende på haute-lisseväfnad. Af *I. Holck* 93

Några ord om Centralasiatisk keramik. Af *F. R. Martin*.......... 128

Inledningsföredrag vid det af Svenska Slöjdföreningen i samband med utställningen af metallarbeten anordnade mötet af idkare utaf metallindustri och slöjd den 22 och 23 Mars 1895:

Om konstindustriel utbildning och mönsterskydd. Af Rektor *V. Adler* 145

Några önskningsmål rörande det moderna svenska guldsmedsarbetet. Af D:r *L. Looström*.......... 157

Hvilka former och föremål lämpa sig företrädesvis för smidesjernets behandling i dekorativt afseende. Af Professor *E. Jacobsson* 162

Om konstgjutning. Af Ingeniören *P. Östberg* 169

Strödda meddelanden:

Den kungliga danska porslinsfabriken i Köpenhamn, af *L. L.* — Några ord om moderna paramenta uti Italiens kyrkor, af *Carin Wästberg*. — Ett par nya svenska tapet-

Sid.

mönster, af *E. G. F.* — Bokanmälningar. — Planschtext till Sv. Slöjdföreningens mönsteralbum 1895, af *C. A. O.* — Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

Ur Sv. Slöjdföreningens handlingar år 1895 205

Förteckning öfver Sv. Slöjdföreningens ledamöter 1895 217

Om inlagdt träarbete på Kalmar slott.

Af

Oskar Lindberg.

Med inlagdt arbete förstår man jemna ytors dekorering med af olikfärgade delar sammansatt mönster, dock så, att denna dekorering alltid ligger i samma plan som grunden, hvarpå den är tecknad, samt hufvudsakligen är beräknad att verka som ytdekoration. Allt efter de olika ämnen, som komma till användning vid utförandet, har man olika benämningar på de inlagda arbetena. Man använder, som bekant, både sten, glas, ben, horn, metaller, läder etc., hvilka alla ämnen fordra mycket olika behandling; men den konstnärliga verkan, man vill uppnå, är i hufvudsak densamma. Af *endast trä* utfördt inläggningsarbete kallar man med en från Italien lånad benämning *intarsia;* inläggning på trägrund med andra ämnen såsom elfenben, sköldpadd etc., kallas deremot *marqueteri.*

Den allmänna benämningen *intarsia* omfattar egentligen *tre* alldeles olika dekoreringssätt, som alla höra till olika formområden och fordra sitt olika tekniska och stilistiska utförande, så att de knappast kunna sägas hafva något annat gemensamt än blotta materialet.

Det första och utan tvifvel *äldsta* slaget af intarsia består i sammanfogning af olikfärgade trästycken till ett geometriskt mönster. Sättet att belägga ett mindre dyrbart träslag med tunnare

ytor af ädlare trä, som vi kalla att *fanera*, har tydligen varit ursprunget till detta slags dekorering. Denna fanering får man emellertid icke fatta såsom tillkommen endast för det yttre utseendet eller för att spara trä, ty den har äfven den praktiska betydelsen att motarbeta träfibrernas benägenhet att kasta sig och spricka. De omedelbara förebilderna för detta slag — man skulle kunna kalla det trämosaik — finner man uti de medeltida glas- och marmormosaikerna.

Det andra slaget intarsia begynner med figurala framställningar. Till tiden lika med föregående skiljer det sig till tekniken helt och hållet från mosaikens karakter. Det konstområde, som närmast härvid beröres, är *glasmåleriet*, af hvilket det dock endast mottagit den allra första ingifvelsen. Man känner från renässansens början en mästare från Siena, *Domenico di Niccolo*, som idkade både glasmåleri, mosaik och intarsia. Ur den ursprungligen såsom ren ytdekorering tänkta bilden, utvecklade sig så småningom det sjelfständiga konstverket, och, då träets färgskala ännu var temligen begränsad, tog man i stället så mycket mera inflytande af den af *Brunellesco* grundade perspektivläran. Stilleben, interiörer och isynnerhet arkitekturstycken och fantasibyggnader bilda hufvudtemat för detta slags intarsia.

Det tredje slaget intarsia är från den tid, då pelare, friser och fyllningar öfverdrogos med rankor och ornament i den fullt utbildade renässansens ädla stil. Det är den till ytmönster öfversatta stenreliefen, som här i inskränkt form möter oss; ty *stenskulpturen* är just den formverld, hvarifrån alstren af denna intarsia hemtar sina motiv. Derför äro ofta blad och rankor — med tydlig hänvisning till sitt ursprung — behandlade med lätt skuggning, dock utan afsigt att vilja verka plastiskt.

En skildring af intarsians framställningssätt måste strängt skilja mellan de gamles på renässanstiden använda teknik och den nu brukliga. Den tidens bristfälliga och onkla verktyg förutsatte ett helt annat arbetssätt, än hvad nu är fallet, då maskiner och mekaniska hjelpmedel i hög grad underlätta utförandet.

Genom en lycklig tillfällighet har man i behåll en inlagd fyllning, som fordom tillhört korstolarne till baptisteriet i Siena. På denna fyllning, som nu finnes på österikiska muséet i Wien, framställer mästaren Antonio Barili sig sjelf vid arbetet med sina verktyg. Dessa bestå af ett kort knifblad, insatt uti ett långt fyrkantigt skaft, som mästaren handterar på det sättet, att han med venster hand trycker verktyget mot föremålet och dervid för att ernå större styrka stöder skaftet mot axeln. I högra handen för han ett litet stift för uppritningen, och bredvid ligga ett vanligt håljern och en hopfälld pennknif. Detta synes nu vara alla de verktyg, som de gamla mästarne behöfde för att framställa sina härliga, oöfverträffade verk. Inskriften på den nämnda fyllningen, med hvilken Barili sjelf föreställes vara sysselsatt, lyder sålunda: »Hoc ego Antonius Barilis opus coelo non penicello excussi», d. v. s.: »Detta verk har jag A. Barili uthuggit med knif icke med pensel» — samt bär årtalet 1502. (Fig. 1.)

Fig. 1.

De träslag, som ända från äldsta tider användts, äro päron, som har en rödaktig, valnöt, en gråbrun, och lönn, en hvit färgton. Härtill kom sedermera en mängd utländska träslag, såsom ebenholts, jakaranda (eller palisander), mahogny och rosenträ. Ur det grundytan bildande, 3 à 4 mm. tjocka, pålimmade fanéret skars mönstret ut med knifven och de framstälda öppningarna fyldes med träbitar af annat slag, som äfven voro med knifven utskurna och afpassade.

Teckning innanför konturen åstadkoms medelst gravering med stickel, och mörka ställen på ytan brändes med spritlåga eller smält bly. Det är tydligt, att man med så enkla verktyg och med detta på fri hand utförda arbetssätt icke kunde uppnå den finhet och precision, som vi i våra med ändamålsenliga verktyg utförda produkter af samma slag kunna åstadkomma. Och dock besitta dessa gamla arbeten, just genom sitt skenbart oskickliga utförande, det konstnärliga behag, som våra moderna alster vanligen sakna. Ty derigenom, att de inskurna träbitarna sällan passa fullkomligt tätt intill hvarandra, uppstå emellan dem fogar af olika bredd. I dessa fogar framtränger vid hopfogningen lim, som förbinder sig med det vid afputsningen uppkommande affallet, hvarigenom oregelbundna konturer uppstå, som på ett förträffligt sätt förmedla öfvergången emellan de olika träslagen och tillika äro af stor konstnärlig verkan. Detta arbetssätt erbjuder äfven konstnären den fördelen att kunna lägga träets fibrer så, att teckningens olika element lättare fördelas och ljus och skugga, lif och rörelse kunna meddelas åt kompositionen. Häruti består det egendomliga behag, som alltid utmärker de gamla inlagda arbetena, men som vanligen går förloradt vid fabriksmessig framställning af moderna arbeten; ty, om än den till grund liggande teckningen är aldrig så tilltalande, så felas det individuella och omedelbara friska draget, som hos de gamle så välgörande berör oss.

Såsom ytdekorering är intarsian underkastad de för denna dekorering gällande lagarna. Dess ändamål är derför i första rummet att verka genom färgernas motsättning samt ett noga afvägdt förhållande emellan botten och ornament, en regel, som under den italienska renässansens blomstringsperiod alltid strängt iakttogs. Derför äro alla större slutna massor, som skulle verka rått och störande, upplösta. Vaser, postament, hjelmar, sköldar o. s. v. äro sirligt genombrutna och alla figurala element upplifvade genom kraftigt framhållande af innanformerna, d. v. s. de delar af teckningen, som komma innanför konturen. Och i det konstnären, med fullt riktig kännedom om de för hans konst uppdragna gränserna, afstod

från alla färgade hjelpmedel, måste han vara så mycket mera betänkt på att lägga hufvudvigten vid en korrekt teckning och en smakfull komposition.

Trämaterialet måste derför, om intarsian skall verka som äkta konstverk, vara förarbetadt i den form, som naturen erbjuder det och således utan konstgjord färgning. Att nämnda färgning icke är nödvändig, bevisa de endast i tre färger, brunt, hvitt och svart, hållna intarsia-orneringarna från renässansen, hvilka lemna förfallotidens alla koloristiska konststycken långt bakom sig. Genom betsning och indränkning med syror försökte de gamla intarsiatorerna gifva mer eller mindre lifliga färgtoner åt sitt material, och detta förfarande, om det sker med måtta, kan man till en viss grad gilla — det har äfven den praktiska fördelen, att det bevarar träet och motverkar härjningarna af intarsians hufvudfiende, trämasken. Ett annat förfarande är att med het sand bränna vissa delar för att få skuggning. Äfven detta kan man gilla, om det icke går till öfverdrift; men att använda på konstgjord väg framstälda gröna, blå och röda träslag till intarsia måste anses fördömligt, emedan det gör teckningen brokig och orolig och för öfrigt häntyder på en föga utbildad smak.

Väsentligen olika det nyss skildrade arbetssättet hos de gamla är det nu för tiden brukliga förfarandet. Under det att dessa med sina få och bristfälliga verktyg endast sakta och mödosamt kunde komma framåt, arbetar massindustrien i våra dagar med tillhjelp af maskiner och ändamålsenliga verktyg fort och lätt. Före uppfinningen af den mekaniska löfsågen brukade man lägga tvenne olikfärgade träplattor eller fanér på hvarandra och efter den uppritade teckningen genomsåga båda med en handlöfsåg, gjord af en mycket fintandad urfjäder. Man erhöll då, genom att inpassa det ljusa mönstret i den mörka grunden och omvändt, tvenne ornerade plattor, en positiv och en negativ. Då senare den mekaniska löfsågen infördes, blef det möjligt att på kort tid hårfint genomsåga hela block af 20—30 st. plattor och på detta sätt framställa ornerade fanér ytterst billigt. Dervid är att märka, att träfibrerna alltid läggas

vinkelrätt emot hvarandra, för att upphäfva träets benägenhet att torka och kasta sig. Genom användande af mycket fina sågar, hvarvid affallot blir ytterst ringa, har man småningom uppnått en sådan noggrannhet i sammansättningen, att fogarna nästan totalt försvunnit och det hela får utseende af en enda glatt yta. Hur öfverraskande intrycket af en så utförd inläggning än må vara, på hvilken till och med det skarpaste öga icke kan upptäcka något fel, går den likväl aldrig i konstvärde upp mot arbetena af den gamla tiden. Här besannar sig den gamla erfarenheten, att i och med teknikens högsta fulländning arbetets konstvärde ganska ofta börjar att försvinna.

Hos de gamla mästarnes verk står alltid grunden mörk, mönstret ljust, och, när derför såsom i nyare tider till följd af sparsamhetsskäl det omvända förhållandet någon gång eger rum, så måste detta betraktas såsom ett missgrepp. Ty det behöfs just icke någon synnerligen skarp estetisk blick för att finna, att ett föremål med ljus ornering på mörk botten »gör sig» vackrare än i motsatt förhållande, då det för att göra sig gällande måste komponeras på ett helt annat sätt.

Att här genomgå den historiska utvecklingen af intarsian skulle blifva allt för långt. Liksom all konst har den under medeltiden från orienten kommit till Europa, der Italien och isynnerhet Siena blef dess hufvudsäte, och derifrån har den småningom spridt sig äfven till våra aflägsna bygder.

* * *

Kalmar slott uppfördes i sitt ursprungliga skick såsom befästning, isynnerhet för att skydda stadens hamn mot fiendtliga öfverfall af de vilda hedniska folkslag, som bodde på Östersjöns motsatta stränder och under medeltiden ständigt oroade de svenska kusterna. Det byggdes i enlighet med tidens befästningssätt med sträckmurar och hörntorn utan några särskilda huslängor inom borggården till förrådshus eller bostäder, för hvilka nödtorftigt utrymme

bereddes i tornen. Utom de runda hörntornen uppfördes derjemte på de sträckor af muren, som ansågos mest blottstälda för fiendtliga angrepp, tvenne väldiga fyrkantiga torn, hvarigenom försvarets kraft ytterligare ökades. Afstånden emellan hörntornen beräknades efter kortaste bågskotthåll till 200 à 250 fot. Tiden för detta fästes första grundläggning kan man icke med någon visshet bestämma. Man har i behåll ett gammalt bref till rådet i Lübeck från Magnus Benedictson (af Folkungaätten), som var jarl öfver Östergötland åren 1196—1200. I denna skrifvelse kallar han sig »prefectus Kalmarnensis», hvilken benämning torde beteckna borg-grefve eller högste befälhafvaren på ett fäste. Fästet måste således vid denna tid hafva funnits, och man kan antaga, att det blifvit anlagdt i slutet af 1100-talet. Genom till- och ombyggnader blef emellertid detta äldsta fäste småningom förändradt från sin första bestämmelse af endast fästning till kunglig borg. En antydan om större och vidtomfattande byggnadsföretag å slottet förekommer i ett bref af år 1336 från konung Magnus Eriksson till bönderna i Tjust, hvilka befallas att med körslor och arbete biträda vid Kalmar slottsbyggnad. Ehuru inga andra skriftliga underrättelser härom föreligga, än hvad som upplyses af de omständigheterna, att hertigarne Erik och Valdemar å Kalmar slott tidtals höllo lysande hof, och att deras enkehertiginnor i flere år fortsatt hofhållningen å Kalmar och Borgholms slott, kan man dock temligen säkert antaga, att slottet omkring år 1300 var för dylikt ändamål tillbygdt och inredt. Under de följande 200 åren företogos säkorligen icke några mera omfattande tillbyggnader å Kalmar slott. Tiderna voro dertill allt för oroliga, och dessutom var slottet liksom staden ständigt utsatt för fiendtliga anfall, så att det var icke underligt, att både fästningsverk och hufvudbyggnad så småningom råkade i djupaste förfall. Det var först under konung Gustaf Vasas kraftfulla styrelse, som slottet gick blidare öden till mötes. År 1534 gästade denne konung Kalmar slott och fann då nödvändigheten af en större, genomgripande reparation å dess samtliga gemak, salar, torn och utanverk. Han anstälde derför en tysk byggmästare, Henric van Cölnen, hvars uppdrag ute-

slutande tyckes hafva afsett arbetet med slottets hufvudbyggnad. De »nya gemak», »nya salar» och »nya byggningar», som uppgifvas i de först några år senare påbegynta slottsräkenskaperna, härleda sig från denne H. van Cölnens verksamhet, och arbetet kan anses hafva börjat år 1536, emedan detta år är det första, man vet att en byggmästare varit vid slottets arbeten anstäld. Den politiska ställningen så inom som utom landet hade icke tillåtit konungen att före denna tid egna någon omsorg åt slottsbyggnadernas upphjelpande ur deras förfall. År 1540 nämnes en Fredrik byggmästare vara antagen med årlig lön på stat. Den 1 nov. samma år utfärdas af konungen »beställning» för byggmästaren *Jacob Richter* från Tyskland. Denne, som arbetade på slottet till sin död år 1571, hade under sitt befäl ett större antal murmästare och snickare, som delvis bestod af utländingar. Några af dessa kallas *mester,* såsom mester Roland stenhuggare, Bern murmästare, under det att andra synas hafva saknat mästaretiteln och helt enkelt kallas vid sina namn, såsom Berini löfsnidare, Olof snidkare, Baptist målare m. fl.

De flyglar, som sålunda från år 1536 undergått någon större ombyggnad, hafva varit den *norra, östra* och *vestra.* Detta arbete har icke inskränkt sig till ny inredning af rummen utan sträckt sig äfven till större murverk, som uppfördes, hvilket visas af räkenskaperna. Enär inga dylika finnas för året 1540, så har man heller ingen uppgift, i hvilken sal eller i hvilket gemak arbetet först företogs, liksom man äfven saknar kännedom om arbetets beskaffenhet. Konungen gaf byggmästaren muntligt besked, hur arbetet skulle bedrifvas, och dermed var saken tillräckligt klar.

Med hertig Eriks ankomst till Kalmar år 1558 synes en ny anda af praktsinne och smak gjort sig gällande vid inredningen af de kungliga gemaken. Med Jacob Richter öfverenskom han om försköning af rummen på ett nytt, praktfullare sätt efter mönster i de tyska fursteslotten och skref härom till konung Gustaf på hösten 1558 ett bref, hvilket Richter, som sjelf rest upp till konungen för att muntligen med honom öfverlägga, medförde, hvarjemte hertigen

uppdrog åt R. att resa till Tyskland för att inkalla »några konstnärer» till utförande af arbetena. Konungen lemnade härtill sitt bifall, och derefter började det s. k. kongsmaket i norra tornet att ånyo inredas. På detta rum nedlades nu stora kostnader och mycket arbete. Taket blef färdigt 1562 enligt årtal i en af takfyllningarna. Panelen kring väggarna tillkom troligen något senare.* Det berättas af den med tilldragelsen nära samtidige Erik Göranson Tegel, att hertig Erik skulle deltagit uti det pågående arbetet med egen hand genom att utföra inläggningen af riksvapnet på dörren till kongsmaket. Inskriften på dörren lyder »Ericvs XIIII D. G. R. S.» D. v. s.: Erik den fjortonde med Guds nåde Sveriges konung. Det är möjligt, att denna inskrift blifvit tillfogad år 1560, då Erik lemnade Kalmar för att öfvertaga riksstyrelsen. I riksvapnet finnes infördt äfven det danska riksvapnet tre lejon, hvilken anordning skulle utgöra ett slags hämnd derför, att Danmarks unge konung Fredrik II infört sveavapnet tre kronor uti sitt riksvapen.**

Marcus Wulfram och *Urban Schultze* heta de konstsnickare, som förfärdigat de praktfulla takrutorna — i slottsräkenskaperna kallade »täckior» — samt äfvenledes utfört det genom sina rika inläggningar icke mindre dyrbara panelverket omkring väggarna, hvarigenom detta rum blifvit slottets skönaste gemak.

I sitt nuvarande skick befinner sig detta rum efter en åren 1855—62 under *F. W. Scholanders* ledning med omsorg och pietet verkstäld restaurering.*** Till och med en genom ett fönster inskjuten blykula qvarsitter i väggpanelen såsom ett minne från ofridens dagar, troligen från kriget 1611. Kostnaderna för denna restaurering belöpte sig till den ganska aktningsvärda summan af 27,000 Rdr R:mt.

Dimensionerna på detta gemak äro i förhållande till slottets öfriga salar ganska medelmåttiga: Längd 6,55 m., bredd 5,65 m.,

* G. Wolm. Sylvanders uppgift att årtalet 1564 skulle stå inskuret å en af väggfyllningarne närmast dörren har jag icke kunnat konstatera. *O. L.*

** Se mönsteralbumet, pl. 3.

*** d:o d:o pl. 4.

höjd 4,54 m. Såsom af planritningen synes, är grundformen en nästan regelbunden fyrkant, inpassad uti det polygona tornet. Fönstren hafva dervid kommit något snedt och de djupa fönstersmygarna oregelbundet i förhållande till midtlarna, hvilket dock endast bidrager till att förhöja det pittoreska intrycket. Dagern inkommer från tre håll i rummet. Detta verkar på det hela något oroligt, isynnerhet som man tagit sig för — i all välmening förstås — att blankpolera hela väggpanelen, hvarigenom en massa skarpa glansdagrar på alla hörn och kanter uppstå. De skarpa kontrasterna emellan de mörka, för direkt solljus oåtkomliga hörnen och de ljusa, speglande fönstersmygarna skulle nog i betydlig mån mildrats genom ett annat behandlingssätt, t. ex. matt boning, som äfven torde hafva varit mera tidstroget, enär behandling med polityr är en senare uppfinning. Äfven läget mot norr och den något mörka totalfärgen öfver hela rummet verka i någon mån dystert, om än ganska förnämt. Panelen består af 19 st. i ek skurna halfkolonner af korintisk ordning, uppbärande ett listverk, som utan förkroppningar löper hela rummet rundt och inne i fönstersmygarna slutar stumt emot karmen. Dessa halfkolonner hvila på piedestaler, som löpa ut och bilda sittbänkar i fönstersmygarna. Höjden på dessa sittbänkar är 0,58 m. och hela panelens höjd är 2,59 m.

Kolonnerna äro stälda i grupper, två och två, der platsen så medgifvit. Emellan kolonnerna är först ett ramstycke af grönfärgad ask, vackert trä med stora ådror; derefter kommer inom ett finare listverk den inlagda fyllningen, som hufvudsakligen är af masureradt rotfanér och utförd i form af genombrutna cartoucher med inflätade fantastiska hufvuden och bladrankor af olika träslag. Innanför dessa cartouchramar, som för hvarje fyllning äro olika, framställas i ljusa toner af lönn och päronträ bilder af samtida slott, såsom Vadstena, Örebro, Leckö m. fl. samt vyer af stadens och omgifningarnas dåvarande utseende. Några af dessa bilder äro verk af restaureringen, och kopparsticken i Dahlbergs »Suecia ant. et hodierna» hafva dertill tydligen legat till grund. Jems med de äfven i ek skurna kapitälen löper en fris af inlagda ornament (svart och

brunt på ljusare botten), bestående af tre eller fyra upprepade motiv, hvar för sig bildande en afslutad fyllning.* Hela sockelpartiet äfvensom hela det öfre listverket öfver kolonnerna är utan all slags ornamental inläggning. De större väggfälten emellan kolonnerna äro åtta till antalet. Härtill komma i hvarje fönstersmyg två större och två något mindre fyllningar, så att hela antalet utgör tjugu stycken. Dessa fyllningar äro endast löst fästade vid sina omfattningar, så att de i händelse af eldsvåda lätt kunna lösgöras och räddas. De mindre fälten mellan kolonnerna utfyllas af små flata nischer med en skuren mussla öfverst i rundeln samt deröfver en qvadratisk fyllning med inlagd ornering i samma anda som de större fyllningarna. Öfver panelen löper i upphöjdt arbete den stora figurfrisen, föreställande en kunglig vildsvinsjagt. Denna i bjärta färger målade fris fortsätter in i fönstersmygarna, hvilkas hvalfformiga betäckningar likaledes äro ornerade med måladt och förgyldt stuckarbete. Taklisten med sina enkla, stadiga konsoler af ljus, ofärgad ek bildar öfvergången till plafonden, som äfven till största delen består af inlagdt arbete. Plafondens hufvudelement äro fyra större, nästan qvadratiska, djupt liggande fyllningar, som uppstått genom bjelkarnas korsning i midten. Men som rummet icke är qvadratiskt, äro dessa bjelkar dubblerade på det längre hållet, hvilken dubblering äfven går hela rummet rundt. Emellan dessa dubbla bjelkar samt i hörnen äro anbragta nedhängande i trä skurna fyllningar med rik, man skulle kunna säga något öfverlastad, ornering, målad och förgyld. Bland dessa fyllningar vill jag, såsom ett särdeles vackert och effektfullt prof på detta slags ornamentik, särskildt påpeka den lilla som föreställer riksvapnet. För öfrigt utgöras motiven för dessa fyllningar af fruktgirlander, englahufvuden, panoplier etc. Sjelfva bjelkarna äro öfverspunna med ett fint nätverk af inlagda mörka ornament på ljus botten, ett särdeles smakfullt och korrekt arbete, bestående af tre hufvudmotiv, som vexelvis upprepas. De fyra stora hufvudfyllningarna äro inramade af

---

* Se titelvignetten.

högt uppstigande listverk med små konsoler och äro utförda i samma manér som de stora väggfyllningarna, dock så, att de senare fyllningarnas landskapsvyer här äro ersatta af rankor och bladornament.

Golfvet i detta gemak utfördes vid den ofvannämnda restaureringen äfven i inlagdt arbete med ett stort krönt E i midten. Denna anordning med ett rikt orneradt, blankpoleradt golf, som icke tål vid att begagnas utan papp och mattor, och som följaktligen i de flesta fall aldrig synes, måste man tyvärr beteckna som ett stort missgrepp. Spiseln i kongsmaket, daterad 1657, är utförd i barockstil af huggen sandsten samt sedermera svartmålad och marmorerad. Den är prydd med Carl X Gustafs uthuggna namnskiffer.

Det andra rummet i Kalmar slott, der inlagdt träarbete förekommer, är den så kallade *rutsalen.** Denna sal är inredd omkring år 1571, således efter Jacob Richters död, och är utförd, äfven den, af från Tyskland införskrifna löfsnidare och konstsnickare. Konung Johan III hade nemligen vid ett besök på slottet år 1571 — vistelsen derstädes utsträcktes ända till eftersommaren 1572 — varit långt ifrån belåten med rummens tillstånd. Allt tydde på förfall och vanvård. En mängd råttbon hade uppstått emellan väggen och panelen i de kungliga rummen och stora hål gnagts genom den dyrbara panelen i kongsmaket. Taken voro äfven mycket förstörda af dropp och väta. En större genomgående reparation var då tydligen af nöden. Till öfverbyggmästare förordnades en mecklenburgare, Johannes Baptista Pahr, som egentligen synes hafva varit fästningsbyggare. Denne blef af en eller annan anledning icke länge qvar på sin post. Brodern Dominicus Pahr blef i hans ställe förordnad, hvarjemte såsom underbyggmästare nämnes den förut omtalade Marcus Wulfram. Det var under denna byggnadsperiod, som denna sal inreddes och erhöll sitt namn af de i tak, väggar och golf förekommande polygonrutorna.

I sitt nuvarande skick företer denna sal en mycket bedröflig

---

* Se mönsteralbumet, pl. 2.

anblick. Alla kolonnbaserna äro förstörda af mask och röta. På flere ställen har panelen släppt sina fästen i väggen samt hotar att störta in i rummet; ur de inlagda fyllningarna äro med knif stora stycken bortskurna, plebeijiska namn äro inristade jemte hela teckningar af fartyg och dylikt, så att man väl tydligt kan märka, att tillsynen fordom varit temligen klen. Den äldsta af dessa inristningar med namn bär årtalet 1629. Vidare förekomma årtalen 1665, 1667, 1812 etc. ända intill våra dagar, då den mindre skadliga blyertsen användts. Rummet har långa tider saknat ordentliga dörrar med lås, tills de nu använda framletades ur någon skräpvrå på vinden eller i källrarna. Fyllningarna i fönstersmygarna äro de, som varit mest utsatta för förstöring af okynniga fingrar; men lyckligtvis äro dessa sex fyllningar lika, två och två, så att möjligheten af en fullständig reparation icke är alldeles utesluten, ity att de styckvis komplettera hvarandra. En af de större fyllningarna nära ett af hörnen åt gårdsidan synes hafva utgjort dörr till ett i muren befintligt skåp och är totalt borta, men har i senare tider, liksom en fyllning strax till höger om ingången från grå salen, blifvit ersatt med måladt papper.

Men oaktadt sitt förfallna skick gör denna sal till följd af sina proportioner och sin belysning ett mycket behagligt intryck, och när förmiddagssolen om sommaren genom de smårutiga fönstren åt den tysta borggården lyser in på golfvet, behöfs det just icke någon liflig fantasi för att föreställa sig, hur ståtligt och på samma gång hemtrefligt detta gemak gestaltat sig, då det stod i sin glans och var befolkadt af en lysande hofstat.

Panelen i rutsalen utgöres af en dorisk kolonnordning. Trettioen st. skarpkantigt refflade kolonner af stadiga proportioner uppbära ett listverk med triglyf-fris, som för hvarje kolonn förkroppas. Kolonnerna, som äro nästan fristående, äro ställda så, att större och mindre väggfält omvexla emellan dem. De stå utan annat sockelparti än den vanliga fyrkantiga plinten direkt på golfvet, hvars frisplanka dock rundt omkring rummet höjer sig några centimeter. De större väggfälten, till antalet tio, prydas på midten af ett större

qvadratiskt, af enkla lister inramadt fält, stödjande sig på ett profileradt sockelparti, som går ned till golfvet. Inom ramen till detta fält är en regelbunden åttkantig fyllning, begränsad af finare lister, placerad med spetsen nedåt. Det är dessa inre fyllningar, som äro utförda i inlagdt arbete, föreställande arkitekturstycken, afbrutna pelargångar, på rutiga golf, tempelfaçader o. d., allt perspektiviskt noga återgifvet med ljusa, lätt afskuggade trästycken. Öfver detta större fält är en liggande fyllning placerad, hvars ornering, numera något urblekt och delvis förstörd, äfven är inlagd och i hög grad påminner om kongsmakets större fyllningar, ity att liknande motiv här användts, nemligen de genombrutna cartouchramarna med inflätade blad och qvistar. Tvenne af dessa större väggfält i de inre hörnen af salen äro på ett temligen ogeneradt sätt vikna i tvenne delar, en åt hvardera hållet, utan någon kolonn i sjelfva hörnet. Af de öfriga åtta fyllningarne äro tre mycket väl bibehållna, tvenne icke värre medfarna, än att de med någon möda och skicklighet kunna återställas, de öfriga ohjelpligt förlorade.

Fig. 2.

På de mindre fälten emellan kolonnerna äro fyllningarna smalare med bågform upptill utan alla slags inramande lister men med likadant sockelparti som vid de större fälten. Den här inlagda orne-

ringen föreställer fantastiska vaser med derur uppspringande förtjusande blomsterrankor af convolvulus, ärtväxter, rosor, nejlikor, lager etc., stiliserade efter — man skulle kunna säga — fullkomligt moderna principer (fig. 2). Till dessa fyllningar är färgadt trä till någon del användt. Ofvanför dessa nischformiga fyllningar äro små qvadratiska sådana anbragta för att fylla ut hela höjden intill listverket. De äro inlagda med arabeskornament, svart mönster på ljus botten, i det bekanta maneret med tvenne hvarandra korsande system. Af samma slag äro de präktiga fyllningarna under fönstren.

Dörrarna till rutsalen hafva äfven varit prydda med fina inläggningar inom ram- och listverk af små pilastrar eller kolonner samt i likhet med dörren till kongsmaket försedda med (numera alldeles bortfallna) s. k. diamantqvadrer. Det är dock ovisst, om dessa dörrar nu sitta på sin ursprungliga plats. En plafond har äfven funnits i denna sal. Troligen har dess hufvudindelning äfven bestått af åttkantiga kasetter eller rutor samt varit utförd i öfverensstämmelse med den utanför i den grå salen befintliga. Den var på 1750-talet så förfallen, att den måste nedtagas.

Ehuru de nu i korthet omtalade intarsia-arbetena icke tyckas vara preglade af någon stor originalitet, emedan konstnärerna då liksom nu helt visst begagnat tillgängliga källor för sina utkast, så innehålla de dock till följd af sitt noggranna utförande och sin stora rikedom på omvexlande motiv en dyrbar skatt, som icke nog kan rekommenderas till studium och efterföljd.

Att detta gamla slott under århundraden genom krig, vådeld och vanvård blifvit mycket förstördt, är mindre förunderligt, dock kan det icke undgå att väcka förvåning, att en af dess värsta förödelser inträffade under den konstälskande konung Gustaf III:s tid, då ett kronobränneri anlades i bottenvåningen och det förnämsta tornet, det s. k. vattentornet, nedrefs omkring 12 fot samt en väderqvarn derpå uppsattes. Den senast, för några år sedan, tillämnade vandaliseringen har slottet lyckligen undgått, nemligen det mera om lokalpatriotisk välmening än om pietet för våra fosterländ-

ska minnen vittnande förslaget att förändra slottet från en, låt vara förfallen, konungaborg till en kasern. Och nu, sedan det yttre skicket gonom 1886 års genomgripande restaurering blifvit fullt värdigt och stabilt, hoppas man, att det icke måtte dröja länge, innan åtminstone *rutsalen* blifver försatt i ett skick, fullt värdigt ett af vårt lands stoltaste byggnadsminnen

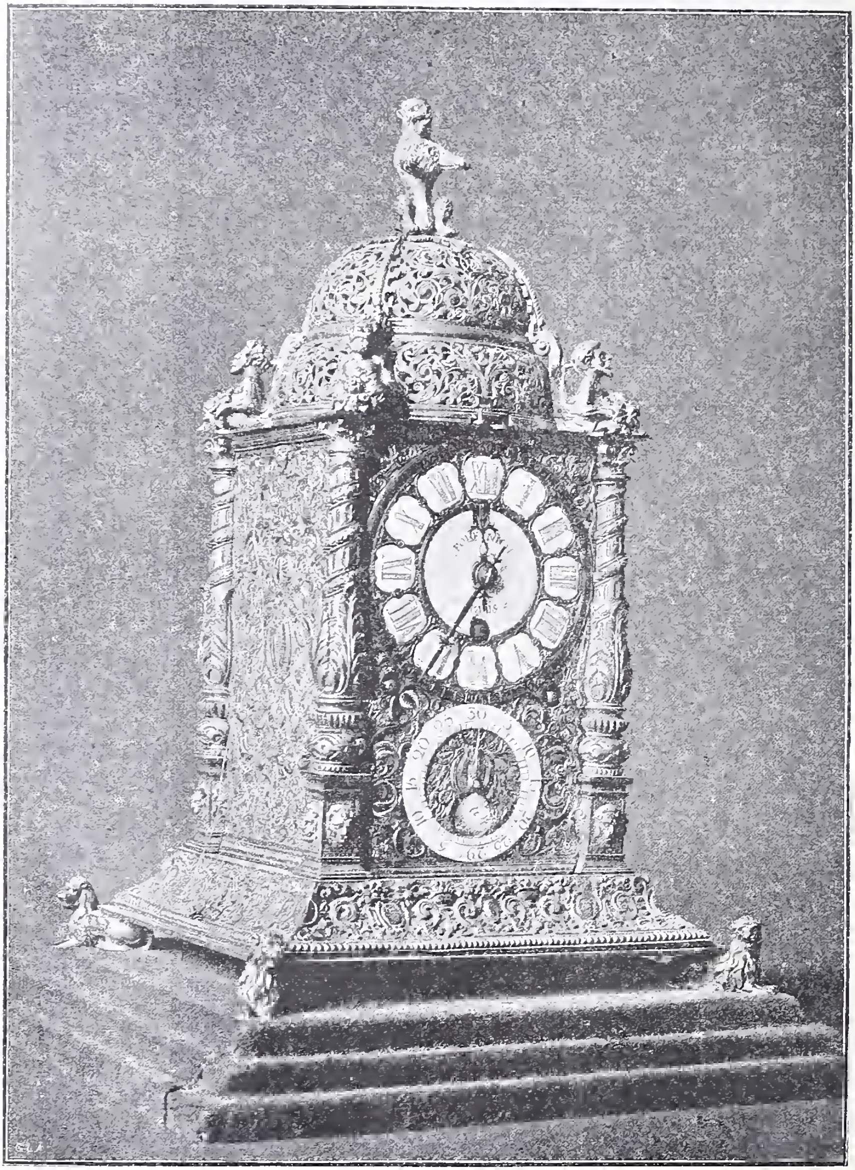

Ett praktur i förgyld brons. I form af en fyrsidig tornbyggnad med kupol. Sign. Poletnich à Paris. 1600-talets senare del. Dahlgrens samling.

Studier i häradshöfding Carl Dahlgrens till Nationalmuseum testamenterade samling af dosor och ur.

Af

Ludvig Looström.

Tvifvelsutan var häradshöfding Carl Dahlgren såsom samlare en synnerligt originel person. Visserligen är originalitet icke något ovanligt hos den klass af menniskor, som samlar gamla saker. Graden är dock olika. Somliga äro mera, andra mindre originela. Till de förra hörde han.

Hans 4,300 miniatyrer, 1,100 dosor och 425 klockor tillhöra numera Nationalmuseum. Der ligga de exponerade i långa rader och beskådas med intresse af den stora allmänheten. Ställer man sig bland denna allmänhet för att observera, hvilket intryck de oöfverskådliga massorna göra på densamma, så kommer man lätt på det klara dermed, att det första intryck de göra är löjeväckande. Alla, såväl den bildade som den obildade, draga på munnen, när de komma framför de stora montrer, som gömma skatterna, alla förvåna sig, att *en* menniska kunnat få ihop så mycket. Hvad de tänka om den menniskan hör icke hit; originel måtte han hafva varit.

Naturligtvis hafva dock dessa samlingar en annan sida att uppvisa, eljes hade de ej införlifvats med musei samlingar, och eljes hade de ej heller kunnat blifva föremål för en redogörelse i Slöjdföreningens meddelanden. Det är denna sida vi här skola söka framhålla. Här finnes nemligen ett ganska vigtigt kulturhistoriskt element att taga vara på, och i detta ingår äfven mycket, som är

egnadt att belysa vissa delar af särskildt 1700-talets konstslöjdhistoria. Dessa små föremål hafva nemligen att berätta för oss icke blott månget intimt drag ur flydda tiders sedvänjor och sällskapslif, de visa oss äfven våra konstslöjdidkares förmåga att motsvara de anspråk, dåtidens menniskor stälde på utöfvarne af yrken, i hvilka det konstnärliga elementet spelade en vida större rol än nu för tiden. Det blir således ett kapitel på samma gång ur konstslöjdens och kulturens historia vi komma att beröra, när vi nu gå att gifva en öfverblick af *dosorna* och *uren* i de Dahlgrenska samlingarna. Miniatyrerna komma här i betraktande endast när de utgöra en ornerande del af dessa föremål.

1. Dosorna.

Ju längre fram på civilisationens väg menniskan kommit, i desto högre grad tyckes hon hafva känt ett behof af att för sin trefnad och beqvämlighet omgifva sig med en mängd små föremål, som hon på ett mindre utveckladt stadium ej har något sinne för. I all synnerhet var detta fallet med 1700-talets menniska. Icke blott hennes hem var uppfyldt af sådana — vi tala här om de burgna, tongifvande klasserna — hon kunde icke ens undvara dem, när hon lemnade detsamma, utan derför förde hon dem med sig äfven i sällskapslifvet. Detta gälde både det starkare och det svagare könet, det senare företrädesvis. Vi minnas den lustiga teckning friherrinnan von Knorring gjorde af en förnäm dam, som skulle presenteras för drottning Sofia Magdalena vid en cour på slottet: hon var iklädd »pocher att hvila armarna på, och i dessa hade hon ett helt magasin af förnödenheter, nemligen ett etui, en luktpåse, en svampdosa, fuktad med eau d'Espagne, knappnålar, qvarterslånga hårnålar m. m.» Vi få ej tro, att det endast var den förnäma damen som var så utpyntad. Slå vi upp tidens tidningar, så finna vi ofta, särskildt under rubriken Förloradt, att det var dagligt bruk att bära på dylika magasin, hvilkas förvaringsrum också med tiden fingo namnet »ridicule», d. v. s. inneburo något löjligt, sannolikt till följd af de

enorma proportioner de så småningom antogo. Så läsa vi, för att taga ett exempel bland hundrade, i Stockholms posttidningar n:r 14 år 1757 följande:

Förloradt.

En röd Saffians Fruntimmers Taska med dubbla rum, hvaruti låg en blå näsduk, ett stort förségladt bref med dokumenter, en tryckt färgbok med två stycken Trådband, en liten skrifven bok, en sedel på 36 daler, en på 9 daler och en på 6 daler, tre små nycklar, ett tandpetarfodral med silfverörslef, två tyska avisor jemte annat smått.

Här förekomma visserligen inga dosor, men sannolikt funnos de bland »annat smått». Under samma rubrik, äfvensom bland förteckningar på pantsatta eller stulna föremål, äro sådana dock mycket vanliga. Särdeles är detta fallet med svampdosor och snusdosor, hvarjemte äfven balsamdosor, Dresdener-porcelinsdosor, sköldpadds- och perlemordosor flerfaldiga gånger råkat ut för dylikt missöde. Äfven bland de saker, som såldes på stadsauktionerna under 1700-talets senare hälft, intogo dosorna ett synnerligt framstående rum, att döma af annonserna. Bland dem träffas såväl dyrbarare sådana, såsom år 1755, då »en präktig väl graverad gulddosa med 130 större och mindre briljanter garnerad» utbjudes till salu, som enklare.

Också var 1700-talet särskildt dosornas tid. Modet att begagna dylika kom, som allt annat i den vägen, från Paris. Ännu i slutet af 1600-talet funnos inga särskilda yrkesidkare för dessa föremål, utan de ingingo i guldsmedernas lager och tillverkades af dem. Med det följande århundradet ändrades dock detta förhållande, och en mängd personer i Paris hade sitt lifsuppehälle ensamt af att tillverka dosor. Modet föreskref nemligen, att en hvar kavaljer, som ville vara comme il faut, skulle bära på sig dosor, hvilkas utseende vexlade icke blott efter årstiderna; goda tonen ville, att man bytte om dem dag från dag, alldeles som vår tids eleganter göra med halsdukar och åtskilliga andra klädespersedlar. I dylikt folks qvar-

låtenskap funnos också tjogtals dosor, stundom till och med hundratals. En af de allra elegantaste, en prins de Conti, lemnade efter sig närmare 800 sådana, d. v. s. nära på lika många som häradshöfding Dahlgren. Och dock var nämde prins alldeles icke samlare; han blott följde med sin tid något öfverdrifvet.

Hvad bruk gjorde man då af alla dessa dosor? Till något måste de naturligtvis användas. De allra vanligaste voro puderdosor, sminkdosor och snusdosor; härtill kommo mouche-dosor, parfym- eller svampdosor, pastiljdosor, dosor för bonbons (konfekt), hvilka städse medfördes på teatern och derför stundom inneslöto en i dosans inre fastsatt kikare; hvartill kommo alla de dosor, som användes på toalettbordet och innehöllo den mängd småsaker, som behöfdes för den manliga, likaväl som för den qvinliga toaletten.

Puder- och sminkdosorna funnos icke blott på allas toaletter utan äfven i allas fickor, hvilket kom sig deraf, att såväl herrarna som damerna använde dessa »försköningsmedel». Med snusdosorna var förhållandet naturligtvis något annorlunda. De voro det manliga könets uteslutande privilegium.

Snusdosorna i den mening, vi taga detta ord, äro icke lika gamla som bruket att snusa. Detta kommer sig deraf, att det material, hvaraf snuset består, nemligen tobak, ej förrän i början af 1700-talet tillhandahölls i det pulvriserade tillstånd, hvari det nu köpes, utan hvarje snusare måste sjelf för ändamålet tillreda de små, fast och hårdt hoprullade tobaksbladen, hvaraf snuset tillverkades. Lagen förbjöd nemligen att tobak i pulvriseradt tillstånd förekom i handeln, af hvilken anledning känner jag icke, men detta förbud tyckes hafva varit genomgående i de flesta civiliserade länders lagstiftning. Hvarje snusare måste derför, som sagdt, sjelf raspa eller rifva sin lilla tobaksrulle, när han ville taga sig en pris. För att tillfredsställa stundens behof af detta njutningsmedel måste han derför ständigt bära rifjernet på sig. Detta hade formen af ett platt, ovalt fodral, hvars öfre sida utgjordes af rifjernet och den undre, som afsmalnade åt ena ändan, af en svagt skålformig botten. I den bredare ändan var en liten låda, hvari tobaksrullen förvarades.

Den mot jernet rifna tobaken nedföll i den aflånga skålformen under detsamma och fördes derifrån genom ett litet i den spetsiga ändan befintligt hål, ut i en vanligtvis mussleformig öppen fördjupning. Denna sattes under näsan, som sålunda drog till sig snuset, som aldrig i pulvriseradt tillstånd kom i beröring med fingrarna.

Särdeles under 1600-talets senare del och 1700-talets början var denna snusrifvare ytterst vanlig. Den medtogs i sällskapslifvet och blef, som alla andra modesaker, föremål för konstnärlig behandling. När den rike eleganten skulle snusa, passade det nemligen ej, att han i societeten ref sin lilla tobaksrulle mot ett simpelt rifjern fäst i en liten trälåda. Detta kunde gå för sig i den ringares hem, ej bland bättre folk. Guldsmederna, elfenbenssnidarne och den mera konsterfarne träsnidaren togo nu denna lilla tingest om hand och nedlade derpå all sin skicklighet. Tobaksrifvaren blef en lyxartikel, som ofta beundrades i den fina verlden, dit en hvar snusande kavaljer medförde en sådan i sin ficka. I Dahlgrens samling funnos tvenne sådana tobaksrifvare från slutet af 1600-talet, nemligen en i snidad buxbom, prydd med ett adligt vapen samt dessutom med en Minervabild och en s. k. Vildman, och en annan af rikt skulpteradt elfenben med en kavaljer och en dame i relief å undre sidan. Nationalmuseum eger en dylik i samma material men af ännu konstnärligare utförande. När så snuset några tiotal år in på 1700-talet började säljas i sådan form, att det omedelbart kunde för sitt ändamål begagnas, kommo dessa rifjern alldeles ur bruk och försvunno så småningom först ur handeln, så ur hemmen, tills de i våra dagar blifvit ytterst sällsynta till och med på konstauktionerna. Så började snusdosorna öfversvämma den civiliserade verlden. Liksom alla andra njutningsmedel har äfven snuset trängt ned åt samhällslagren, och nu ser man snusdosan lika ofta mellan arbetarens som verldsmannens fingrar. 1700-talets dosor hafva dock ett vida konstnärligare yttre, äfven när deras material är af billigaste slag. Dahlgrens samling har ett öfverflöd af sådana, än af emaljeradt guld, än af silfver i drifvet eller gjutet arbete, än af sköldpadd, perlemor, elfenben och snidadt trä. En särskild afdelning bilda deri de af

sten utförda; och de använda stenarterna äro, utom marmor, kalcedon, karneol, gulröd breccia samt agat i dess olika former af molnagat, fästningsagat, mossagat och bandagat.

Huru många af dessa äro af svensk tillverkning är ej lätt att säga. Tvifvelsutan hade tillverkningen af dosor hos oss en stor utsträckning. Derom vittnar såväl guldsmedsyrket på 1700-talet, som också messingstillverkningen, och äfven från Rörstrand äro flere sådana i behåll i fajans. För öfrigt finnas flere dosor af elfenben, perlemor och sköldpadd, hvilka hafva infattning af silfver och guld med svensk kontroll. Det synnerligen utmärkta guldsmedsarbetet i flere af dem gifver vid handen, att yrket i detta hänseende stod på en synnerligt hög ståndpunkt. Såsom exempel må anföras den statens historiska museum tillhöriga elfenbensdosa, som drottning Lovisa Ulrika svarfvat och som invändigt är helt och hållet guldbeklädd och utvändigt har ytterst eleganta beslag af guld i olika legeringar med bladkransar och festoner i en elegant och förnäm gustaviansk stil. Denna dosa, hvars guldfattning bär en för mig obekant Stockholmsguldsmeds stämpel — hans initialer äro *O. E. M.* — är kontrollerad år 1776. Antagligt är dock, att sjelfva dosan svarfvats ett antal år tidigare, alldenstund det väl knappast är troligt, att drottning Lovisa Ulrika, hvilken, liksom sin gemål, var synnerligt road af att svarfva, utfört densamma mot slutet af sin lefnad. En i dosan befintlig inskrift visar, att drottningen svarfvat den »*Åt Sin Goda Wän Gyllen Stolpe*». (Öfverkammarherren m. m. grefve Nils Filip Gyldenstolpe). Ännu en annan dosa i samma museum har Lovisa Ulrika svarfvat. Den är i genombruten sköldpadd i ett egendomligt zigzagmönster, och liksom den förra fattad i guld. Svarfningen har gjorts redan år 1758. Då fick ingen svensk guldsmed förtroendet att utföra infattningen, utan dosan skickades till guldsmeden *François Etienne Hyrelin* i Paris, som hade sin verkstad n:r 211, rue St. Martin, och han försåg den med en mycket fin och vacker infattning, med hvilken den svenske guldsmedens ofvan nämnda arbete dock ej behöfver frukta att täfla. Sistnämnda dosa är kontrollerad under kontrollåret 1762—63.

Jag har anfört detta för att visa, att tillverkningen af dosor hos oss räknade utöfvare äfven bland de högsta kretsarna. För att nu återgå till Dahlgrens samling, så är af de mera konstnärligt utförda silfverdosorna endast en med säkerhet svensk, att döma af den derå befintliga inskriften, som sannolikt är en signatur och lyder: *M. C. Rung 3 Apr. 1772.* Den finnes afbildad här nedan. Firman Rung var bekant särskildt för sina gjutna arbeten i ädla och oädla metaller.* Ifrågavarande dosa visar i ett synnerligt typiskt rokokoramverk tvenne genier sysselsatta med att blåsa såpbubblor, ett i

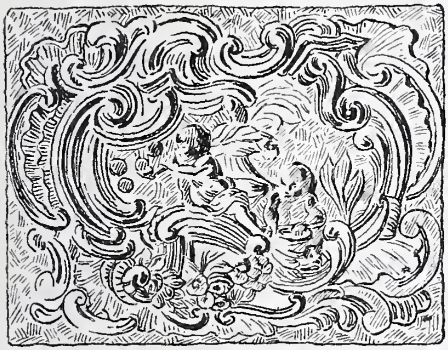

Pl. 1. Dosa af förgyldt silfver. Sign. M. C. Rung 1772.

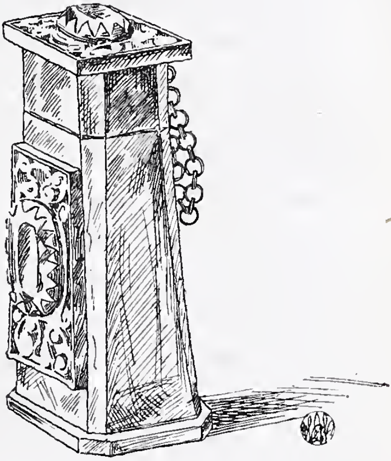

Pl. 2. Svampdosa af silfver med infattade färgade glas. Visby. År 1840.

såväl den franska som den svenska rokokokonsten synnerligt omtyckt motiv. Tvenne andra små silfverdosor med inlagda Wedgwoodplattor hafva likaledes svensk stämpel, af år 1814. Bland öfriga silfverdosor må i detta sammanhang erinras dels om ett Augsburgarbete, hvilket är bland de äldsta i samlingen; det torde nemligen förskrifva sig från senare hälften af 1600-talet, och framställer en holländsk genrescen i ett landskap; dels om ett antal svampdosor af ofvanstående utseende med färgade stenar infattade å lock och framsida inom ett konstrikt filigranmönster, en dekoration, som lånats från de svenska allmogesmyckena. Dessa svampdosor, som begag-

* Se Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen årg. 1891.

nades äfven af allmogen särskildt vid besöken i kyrkorna, då man stundom behöfde något uppfriskande luktvatten för att hålla sig vaken, bära samtliga Visby stadsmärke. I öfrigt äro städerna Göteborg, Ulricehamn, Eskilstuna, Östhammar och Luleå representerado bland silfverarbetena i dossamlingen.

I sammanhang med snusdosorna hafva vi att erinra om de talrika aflånga tobaksdosorna af pressad messing. Dessa, som under 1700-talet vunno en så stor spridning bland menige man, hafva i våra dagar alldeles kommit ur bruk, sedan cigarren utträngt tobakspipan äfven bland de ringare samhällsklasserna. En mängd dylika finnas dock i behåll; man kan i hvarje bättre lumpbod numera köpa dem för 50 öre à 1 krona stycket. De flesta hafva holländska inskrifter och angifva dermed sitt ursprung. Af det trettiotal sådana, som Dahlgrens samling har att uppvisa, är dock flertalet af tysk tillverkning. Den vanliga dekorationen utgöres då af Fredik den stores porträtt på ena sidan och på den andra någon afbildning af ett fältslag, der han blef segervinnare, såsom Zorndorf, Minden, Freiberg, Gustrins bombardemang, m. fl. Några af dem äro signerade *Joh. Heinr. Giese*, å andra ses signaturen *J. H. Hamer* i Iserlohn, eller *Keppelmann* m. fl. Å en dylik dosa, som å locket har en biblisk framställning, förekommer det välkända namnet: *Skultuna*, hvilket bevisar dess svenska ursprung.

Den talrikaste afdolningen i dossamlingen utgöres dock af de i emalj på koppar utförda. Deras antal uppgår till närmare 500 stycken. De flesta af dem äro rektangulära, andra runda, andra åter i form af en frukt eller ett djur (hundar, kaniner, foglar, sniglar o. dyl.). Mera ovanliga former äro claveciner, skor, pukor, ägg, rosor, koffertar, hattar à la Fredrik II och Napoleon I, dockhufvuden, skriftyg o. s. v. På de rektangulära dosorna är den största konstfärdigheten nedlagd. Också medfördes dessa af egarinnorna på teatrar och konserter samt andra offentliga förlustelselokaler och innehöllo då konfityrer o. d., för hvilket 1700-talets qvinliga verld om möjligt hade större förkärlek än vår tids. Målningarna å dessa dosor hafva alla möjliga ämnen; än äro de på alla sidor prydda med

synnerligt fint utförda blombuketter eller strödda blommande qvistar i lifliga färger, hvilket är den vanligaste orneringen; dernäst förekomma herdesceener, såsom t. ex. en herde, som musicerar för sin herdinna eller på annat sätt gör henne sin cour; än vakta de gemensamt hjorden, än sysselsätta de sig med läsning o. s. v. På åter andra se vi lekande amoriner och kuttrande turturdufvor eller ett hamnstycke, ett landskap, en jagt eller någon »Beliebte und galante Arie», omgifven af musikinstrument o. s. v. Somliga dosor angifva genom sin ornering, hvad de ämnats till: så förekommer på eller i locket en dame, som gör sin toalett, eller prydas de helt och hållet af spelkort och brukades då som marklådor eller till förvaring af kortleken, som hade mindre format än i våra dagar. Särskildt ovanliga äro de platta, i brefform, hvilka då hafva någon galant adress, såsom t. ex.: »A Mademoiselle Belle Brunette aux yeux vifs, à Paris». Frågar man efter tillverkningsorten för alla dessa emaljerade dosor, torde flertalet af dem vara af tyskt ursprung och tillhöra 1700-talet. Några härstamma dock från Frankrike eller England, och äfven Kina har sändt sin kontingent.

Porslinsdosorna äro ej flere än ett trettiotal; huruvida Sèvres-fabriken är bland dem representerad är svårt att säga. Jag tror det icke. Talrikast äro de kinesiska; äfven fabrikerna i Berlin- och Meissen äro företrädda med några finare exemplar.

Gå vi vidare, möta vi en stor afdelning dosor, hvars dekoration utgöres af en i locket infattad miniatyrmålning. Dessa målningar, som vanligast framställa ett porträtt, såsom t. ex. Napoleon I, Ludvig XVI med familj, danska drottningen Juliana Maria, Rubens m. fl., äro af mycket olika konstvärde. Främst bland dem sätter jag en liten rund dosa af emaljeradt guld, som på locket prydes af ett dameporträtt i drägt från 1770—80-talen. Tvifvelsutan föreställer det hertiginnan af Södermanland, den glada och qvicka Hedvig Elisabet Charlotta, och såsom mästaren till denna ypperliga målning skulle jag icke vilja sätta någon mindre än *Lafrensen*. I öfrigt hafva flere af tidens mera framstående miniatyrmålare lemnat sina bidrag till dossamlingen. *Johan Veit Schnorr v. Karolsfeld* (1764—

1841) har här ett af sina intagande dameporträtt, ett annat bär *Steegmeyers* signatur. Bland de öfriga må här endast nämnas: *Franz Ludvig Hirschmann* i Hamburg (porträtt af en ung dam i baldrägt), samt den i Schweitz födde *J. Ulr. Stähelin* (äldre dam, sign. år 1829), *J. Passini* (gosse med ett fogelbo af år 1849), *C. Marcuri* (mansporträtt af år 1799), *O. F. Richman* (flodlandskap), *Le Gros* (mansporträtt) m. fl.

Men vi få icke allt för mycket fördjupa oss i detaljer, utan inskränka oss, hvad den öfriga delen af dossamlingen angår, att nämna, att äfven dosorna af snidadt, lackeradt eller måladt trä äro synnerligen talrika. Bland de förstnämnda hafva somliga formen af en munk med radband och kors af perlemor på bröstet och ögon af glas, en annan är i form af en likkista, på hvars lock ses den korsfäste och på långsidorna scener ur Kristi lidandes historia i hög relief; öppnar man kistlocket, möter oss bilden af Kristus i sin svepning. En dylik dosa finnes äfven af sköldpadd med rika silfverinläggningar, framställande de betecknande attributen timglas och dödsskalle samt inskrifterna: *Memento mori — Lebt Vernünfftig, Denck ans Künfftig.* De lackerade runda och platta trädosorna hafva i allmänhet ganska väl utförda målningar å locket, vanligen framställande någon genrescen med interiörer ur samtidens borgerliga lif eller ur tidens skönliteratur (såsom ur Schillers Jungfrau von Orleans, Göthes Werther m. fl.). Häraf kan man sluta till, att de äro tysk tillverkning, hvilket de i en och annans lock befintliga adresserna (»Aus Stobwassers Fabrik etc.) också gifva vid handen.

Till sist ha vi endast att i förbigående fästa vår uppmärksamhet vid några dosor i romersk mosaik. Detta egendomliga sätt att åstadkomma målningar genom små marmorstifts insättande vid sidan af hvarandra i olika färger utöfvas, så vidt kändt är, endast i Rom och trakten deromkring. Särdeles i slutet af 1700-talet hade denna teknik vunnit en hög grad af utbildning, och mästarne i denna konstgren sökte öfverträffa hvarandra i konsten att använda de minsta möjliga stiften för ändamålet. En af de skickligaste af dem var Giacomo Raffaelli, som under de senaste årtiondena af sagda år-

hundrade och de första åren af innevarande utsände hundratals dylika arbeten, bland hvilka hans i kejserliga museet i Wien befintliga stora kopia efter Leonardo da Vincis nattvard är ett af de mest berömda. I Dahlgrens samling finnas några sådana arbeten framställande den ena Cecilia Metellas graf, den andra Cesti pyramid, samt en fogel, hvilken senare bär signaturen *Giacomo Raffaelli Fece Roma 1794.* Såsom naturligt var, togos närmast de antika byggnadsverken till ämne för dessa framställningar. Äfven det romerska landskapet har ofta fått lemna stoff till denna nationelt romerska konstgren.

Den flyktiga granskning vi härmed lemnat af dosorna i häradshöfding Dahlgrens samling torde hafva visat, att densamma innehåller ganska mycket af värde och väl förtjenar att studeras af vännerna till konstslöjdens och kulturens historia. Väl äro mästerverken i densamma icke så talrika, ur den synpunkten kunna de ej jemföras med t. ex. den samling, som Philippe Lenoir testamenterat till Louvremuseet, och till och med herr James Fredrik Dicksons samling i Göteborg är i det hänseendet öfverlägsen. Såsom material för kulturhistorisk forskning fyller den dock inom sitt begränsade område väl sin uppgift, och dermed har den också fylt en lucka i museets samlingar.

2. Uren.

Om uren i de Dahlgrenska samlingarna gäller ungefär detsamma som om dosorna. Några konstverk af första rang anträffar man endast undantagsvis bland dem, men mycket af framstående värde och stort intresse. Äfven här är procenten af inhemska arbeten jemförelsevis liten. Samlingen uppdelas lämpligast i två hufvudafdelningar: den ena omfattande bords- eller vägguren, den andra fickuren. Vi skola till en början taga de förra i betraktande.

Här är valet af former synnerligen stort och omvexlande. Femtonhundratalets s. k. renässansur i tornform, sextonhundratalets qvadratiska bordsur med horisontal visartafla, rokokotidens stora

konsolur med svängda sidor och höga, snidade krön eller dess vägg-ur (appliquer) med sina snirklar och musslemönster återfinnas här lika väl som den gustavianska tidens på kolonner hängande cylindriska urhus och kejsartidens från den romerska antiken lånade urformer i brännförgyld brons, än framställande en genie stående vid en pyramid med vinkelmåttet i sin hand, än Merkurius sväfvande på stjernhimmelen, än kejsaren sjelf stående på ett postament af trofeer m. m.

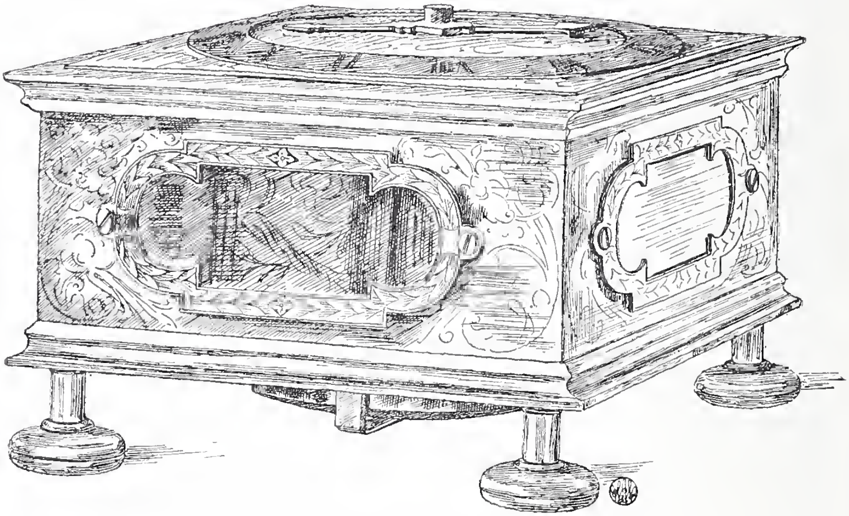

Pl. 3. Bordsur af förgyld brons, utfördt af drottning Kristinas hofurmakare Melchior Brutscher i Stockholm. 1600-talets midt.

Största intresset bland 1600-tals-uren ådrager sig ett förgyldt bronsur af ofvanstående utseende. Det är ett af de få, som ännu veterligen finnas qvar af de arbeten, som utförts af drottning Kristinas hofurmakare, såsom den i urverket förekommande signaturen *Melchor Brutscher Stockholm* utvisar. Såsom af planschen synes, är det ett bordsur i qvadratisk form, hvilande på fyra tillplattade kulor. Visartaflan har horisontalt läge med en upphöjd sifferring af tenn eller någon annan hvit metall, och innanför densamma ett landskap med byggnader i graveradt arbete, liksom de å taflans hörn före-

kommande bevingade englahufvudena. De aflånga fälten å sidorna äro täckta med glas, hvarigenom urverket ses, och i bottnen framskymtar en del af slagverket.

Denna form för ur var under 1600-talet synnerligen vanlig. Den vanliga benämningen på dem är »polska ur», hvaraf möjligen kan slutas, att deras första tillverkning varit förlagd till Polen. I Nationalmuseum finnas också tvenne sådana, som verkligen hafva polska signaturer, det ena af år 1633, det andra af år 1638, båda utförda af *Jakob Gierke i Vilna.* Här hafva vi också tvenne af Brutschers arbeten, nemligen ett, som till formen öfverensstämmer med det i Dahlgrens samling, ehuru det genom senare tillsatser mist sitt ursprungliga utseende, det andra cylindriskt med ett genombrutet foder af synnerligt rik dekoration. Å det förra stafvar han sitt namn Prutscher.

Sannolikt var Brutscher en af de förste tillverkarne af mindre ur i Stockhom. Så vidt kändt är, fans ingen inhemsk urtillverkning af sådana före 1600-talet. De äldste urmakarne, säger kongl. hofurmakaren Pehr Printz i sitt »Försök Til en Historisk Beskrifning om Wägg- och Byxsäcks-Uhr» (Stockholm 1769) hafva tillika varit klensmeder. Deras urarbete bestodo mest af stekvändare och grofva väggur. I början af sistledne Seculo viste sig dock ett och annat Byxsäcksur. — Men sedan urmakarne blefvo så många, att de enligt skråordningen kunde utgöra ett embete eller skrå, blefvo de åtskilda från klensmederna, hvilket skedde först år 1695, såsom synes af följande hos Printz intagna protokollsutdrag:

Anno 1695 den 12 Junji ähr första Sammankompsten i Jesu Nampn skedd uthi dhet Lofl.-Uhrmakare-Ämbetet, efter General Skråå- och Borgemästare och Råds Resolution af den 12 April Anno 1695, at Lofl.-Uhrmakare-Ämbethet- och Klensmeds-Ämbetet skola Separeras ifrån hvaran.»

År 1696 den 6 April erlades de första qvartalspenningarna af dåvarande förste åldermannen Johan Widman och bisittarne Anders Norman och *Niklas Vogel.* I denna sistnämnde träffa vi äfven ett namn, som är representeradt i Dahlgrens samling. Formen å detta

ur är densamma som å Brutschers förutnämnda, men i hörnen utanför sifferringen prydes den horisontala visartaflan af fyra bevingade englahufvuden i gjuten och försilfrad metall i pålagdt arbete. Andra arbeten af liknande slag finnas för öfrigt i samlingen af *Carl Leiter* i Leipzig, *Johan Gottlieb Kriedel* i Frankfurt an der Oder m. fl.

En annan under 1600-talet synnerligen ofta förekommande form för bordsuret var ett fyrsidigt torn, som afslutades i en spira eller i en rund kupol. Sådana finnas flere i Dahlgrens samling, i förgyld brons, ehuru tyvärr några af dem äro i ett defekt skick, hvilket särskildt gäller öfverbyggnaden, som ersatts af någon i senare tid gjuten figur af allt utom konstnärligt utförande. Dessa ur förekommo redan under 1500-talet, då äfven den runda tornformen icke var ovanlig, och utgöra det slag af ur, som man numera i allmänhet kallar renässansur. Deras dekoration består vanligtvis af graverade allegoriska figurer eller bibliska scener; vapensköldar, som angifva den ursprunglige egaren, äro heller ej ovanliga. I Dahlgrens samling återfinnas dessa motiv. Prydligast bland alla der förekommande ur af denna typ är det, som i visartaflan bär signaturen *Poletnich à Paris*. På en sockel, som hvilar på fyra liggande lejon, reser sig urhuset i fyrkantig pelarform emellan fyra hörnkolonner omvirade med lagergirlander och med baserna täckta af stora akantusblad. Tre af sidorna prydas af rika ornament, hvari granatäpplen, vapen och troféer m. m. ingå i rikt mönster (se närstående plansch), den fjerde har jemte visartaflan en tafla angifvande månens ställning på himlahvalfvet med rörlig månskifva. Öfver sjelfva urhuset höjer sig en kupol mellan fyra på hörnkolonnernas kapitäl stälda skäggiga män i half figur, hållande hvar sin stora blombukett framför sig, och på kupolen, som omsluter slagverket, sitter på bakbenen ett lejon, som mellan sina framtassar hållit någonting (sannolikt en sköld) som nu tyvärr är försvunnen; tyvärr, säger jag, äfven af den anledningen, att den möjligen innehållit något upplysande rörande urets historia.

Deraf har jag nämligen icke lyckats utforska någonting, eller i alla händelser mycket litet. Ty namnet Poletnich förekommer ej i

Sida af ett praktur i förgyld brons. I form af en fyrsidig tornbyggnad med kupol. Sign. Poletnich à Paris. 1600-talets senare del. Dahlgrens samling.

urmakeriets historia, åtminstone så vidt den är tillgänglig i kungliga biblioteket och andra härvarande boksamlingar. En kopparstickare med det namnet arbetade under senare hälften af 1700-talet, enligt hvad Nagler upplyser oss i sitt Künstlerlexikon, men ifrågavarande ur tillhör 1600-talets senare hälft. Genom sitt solida utförande, sin ytterst egendomliga ornamentik, hvari mönstren liksom utsnidats ur den hårda metallen, och genom sin dyrbarhet lockar det till efterforskningar. Allt hvad vi veta om dess historia inskränker sig dertill, att det tillhört de dyrbara Lorichska samlingarna, hvarifrån det inköptes af Dahlgren på auktion. Det är den förnämsta pjesen i hela det Dahlgrenska testamentet, och dermed en af de förnämsta i museets numera så rika ursamling.

Detta praktverk för oss öfver till 1700-talet, då rikedomen på former i väsentlig grad ökas. Hade 1600-talet i allmänhet stält sina ur midt i våningen, så att det var synbart från alla sidor, placerade 1700-talet sina ur gerna på väggarna eller i fickorna. Uret, som påminde menniskan om hennes dödlighet, sköts åt sidan, det fick icke intaga någon alltför bemärkt plats eller ställa sig skymmande i vägen för den glada verld, som i salonger och boudoarer skötte sin galanta konversation och sina galanta nöjen, som ej ville veta af, »att tiden går, och klockan slår, och evigheten förestår». Då uret i alla fall var en nödvändig artikel, sökte man göra det så tilltalande som möjligt genom att på detsamma nedlägga mycken konstfärdighet såväl ur mekanismens synpunkt som ur det yttres; endast så fylde det sin uppgift, som enligt skalden Dalins uttryck var att »göra en förening mellan gagn och tidsfördrif». Emellertid intresserade sig upplysningstidehvarfvets menniskor mycket för uret, och aldrig ha så många digra luntor skrifvits deröfver som under sagda århundrade. Bevis på detta intresse hos tidens tongifvande finna vi i den omständigheten, att verk öfver urmakeriets historia ofta anträffas i tidens större privatbibliotek. Så hade drottning Lovisa Ulrika J. A. Lepaute's stora Traité d'horlogerie (Paris 1755) inbunden i ett präktigt kalfskinnsband med Sveriges och Preussens vapen som permstämpel, och i Carl Gustaf Tessins bibliotek fans

benediktinermunken Dom Jacques Allexandre's lärda Traité général des horloges (Paris 1834), ett af tidens främsta verk rörande detta

Väggur i förgyld brons. 1700-talets midt.

yrke, som då stod i nära förbindelse med såväl den matematiska som astronomiska vetenskapen, och hvars främste representanter, en Breguet och en Berthoud i Paris, och en Harrison och Arnold i

London, tillhörde såsom ledamöter de lärda akademierna, samtidigt med att deras namn återfunnos på urens visartaflor.

Också var tiden konsturens tid. De skulle ju äfven tjena till tidsfördrif. Huru de kunde göra det, derom få vi en föreställning af ett skaldestycke, som Olof von Dalin skref öfver Ritningen till ett ur, som ej hann komma fram till julafton. Lovisa Ulrika hade ämnat gifva sin gemål ett sådant, hvilket var inköpt utomlands, hvar förmäler ej historien; men vare sig nu

Poster, som ej fara snällt,
kanske också is i Belt

hindrade; allt nog, uret hann ej fram. Dalin måste då i ett qväde omtala sammanhanget för konungen. Detta innehåller bland annat en beskrifning på uret:

»Det är ej nog det vet
Säga timmar och minuter,
Det har större raritet,
Det kan visa vind och väder,
Och en fogel derpå qväder
Tolf små airer alla dar;
Termometer, barometer
Och Gud vet, hur allting heter
Som man der fullkomligt har.

Utile dulci kan man säga! Nyttan under nöjets skyddande förklädnad. Det var tidens sätt att taga allvaret, och detta drag gjorde sig ofta gällande äfven inom tidens konstslöjd, der urtillverkningen intog ett framstående rum. En blick särskildt på fickuren från 1700-talet och 1800-talets början i Dahlgrens samling skall visa oss detta. Af de stora vägguren äro endast några typer här representerade och i allmänhet i mindre fördelaktiga exemplar. Så har Stockholmsurmakaren *Nils Berg,* hvilken enligt urmakaresocietetens officiela uppgift år 1762 erhöll tillstånd att härstädes idka urmakareyrket,* ett af dessa i vårt land så vanliga konsoluren af

* Utdrag ur urmakaresocietetens matrikel äro intagna i Svensk urmakaretidning för år 1888, redigerad af Bror Ericsson.

trä med svängda gaflar och stor visartafla krönt af ett förgyldt snideri, och likaledes den ännu oftare förekommande *Peter Ernst*,

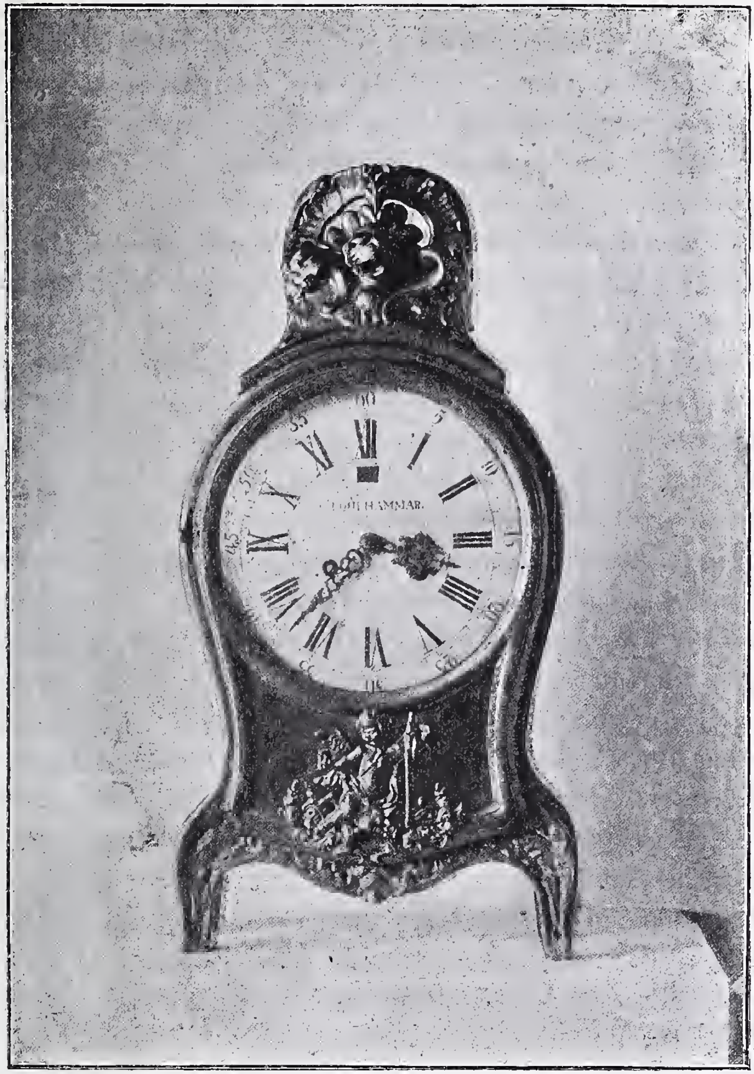

Konsolur af förgyldt trä, utfördt af C. Pohlhammar, 1760—70-talen.

som erhöll sina rättigheter redan år 1752. Det förra uret är måladt i brunt och svart, det senare grönmarmoreradt. Konsolerna fattas för båda, hvilket tyvärr ofta är fallet. Ett dylikt, med något

klumpigare former, är det å förra sidan afbildade uret af förgyldt trä, hvilket är tillverkadt af en medlem af slägten Pohlhammar, såsom signaturen å visartaflan angifver. Det förskrifver sig således sannolikt ifrån Stjernsund i Nerike, der en urfabrikation i större skala lärer bedrifvits under 1700-talet. Bland de större uren från 1700-talets slut eller 1800-talets början få vi icke glömma ett, som visar oss tvenne kolonner af grå marmor, mellan hvilka det cylindriska urhuset hänger, med pendel i form af en strålande sol. Det är nemligen sign. *Jon Cederlund,* som fick sina rättigheter år 1794, och sålunda utgånget ifrån en af de mest aktade urmakarefirmorna på sin tid i Stockholm.

Först genom de hundratals fickuren i Dahlgrens samling kunna vi få en idé om den konstfärdighet, som nedlades på 1700-talets urtillverkning. Väl äro några af dessa äldre; här finnes till och med ett och annat exemplar af de gamla Nürnbergeräggen, men dessa äro så defekta och så grofva, att det ej lönar sig att här tala om dem; och af de »byxsäcksurmakare», som verkade på 1600-talet, har jag ej funnit något i samlingen. I stället äro 1700-talets mästare så mycket talrikare. Medtaga vi dem, som lefde ännu i början af vårt århundrade, så finna vi, att England har det största antalet urmakare i samlingen, nemligen 68, Frankrike 54, deri inräknade 10 från Genève, Tyskland 25, Sverige 18, Nederländerna 3 samt Danmark 1 (J. M. Brandt i Köpenhamn). Att märka härvid är, att ett flertal ur ej äro signerade, och i följd deraf till härkomsten obestämda. Ofvanstående statistik gäller nemligen endast dem, för hvilka tillverkningsorten eller firmanamnet är utsatt. Den firma, som är representerad genom de flesta ur i samlingen, är Breguet i Paris, hvars namn förekommer på tjuguett fickur. (Närmast i antal kommer engelsmannen John Ward — fadren till de bland svenska allmogen så talrikt förekommande stora silfverrofvorna, som ännu i dag kallas för Wardarne. Hans namn förefinnes på 15 hela ur och ett halft dussin trasiga). *Abr. Louis Breguet,* som föddes i Neufchatel år 1747 af franska föräldrar och afled 1823, är ett af de

största namnen i urmakeriets historia.* Från hans verkstad i Paris utgingo tusentals fickur af olika slag, såväl de dyrbaraste med perlor, juveler och emaljer prydda guldur, som enkla silfverur. Prof å båda slagen finnas i samlingen, som i öfrigt är mycket rik äfven på högt stående konstverk af detta slag.

Här komma vi in på en fråga, som ännu ej blifvit tillfredsställande förklarad, för så vidt jag känner. I hvilket förhållande stodo urmakarne under 1700-talet till boetterna, d. v. s. till den konstnärliga delen af uret?** Utfördes dessa inom deras verkstäder, eller annorstädes? Det senare är sannolikast, åtminstone i regel. Man kan sluta dertill af den omständigheten, att t. ex. en emaljerad boett på ett franskt ur bär alla spår af att vara utförd af samma hand som en dylik på ett engelskt ur, och att vi äfven på ett ur, som har en svensk urmakares signatur i verket eller på visartaflan, anträffa en boett, som omöjligen kan vara tillverkad i Sverige. Särdeles är detta fallet just med de många emaljerade boetterna, som framställa scener ur tidens lif, t. ex. en dame och en kavaljer i revolutionstidens drägter, hvilka ersatt de intima herdescenerna från en tidigare period. Flertalet af dessa förekomma dock på Pariserur, och torde också helt och hållet vara af franskt ursprung. I Sverige var som bekant emaljmåleriet en nästan okänd konst; dess ende framstående utöfvare, Johan Georg Henriksen († 1779), sysslade veterligt ej med målning af urboetter. Deremot voro våra svenska guldsmeder på denna tid synnerligt förfarna i tillverkningen af boetter i drifvet guld, eller i de finaste guldarbeten i olika legeringar. Der ett svenskt namn förefinnes å ett urverk, som gömmes i en sådan boett, kan man utan fruktan att misstaga sig förklara hela arbetet för svenskt, oaktadt kontrollen saknas. (Den behöfde nemligen ej åsättas dylika mindre arbeten). Så är fallet med det öfversta af de här ofvan afbildade uren, det, som visar ett rikt blomster-

---

* Se om honom *Pierre Dubois,* Histoire de l'horlogerie depuis son origine jusqu'à nos jours. Paris 1849.

** För sjelfva urverken och deras utveckling får jag hänvisa till den sakrika och intressanta redogörelsen i *Uppfinningarnas bok* del. 6.

mönster mot en strålbotten inom ett kraftigt ramverk i rokoko, allt i drifvet guld. Detta ur är signeradt *J:b Ekeroth Stockholm.* Det nedersta uret, å hvars tafla läses det obekanta namnet *Frim*, skulle

Fickur af drifvet guld. Sign. *J:b Ekeroth, Stockholm.*

Fickur af guld i olika legeringar. Sign. *A. Adamsson à Paris.*

Fickur af emaljeradt guld med emaljmålning inom en ram af perlor. Sign. *Frim.*

Fickur af guld i olika legeringar, rikt besatt med briljanter. Sign. *Moricand & C:ni.*

jag tro vara fransk tillverkning från omkr. år 1800. Med det till venster deremot, hvars boett är utförd i gjutet guld i olika legeringar och med den finaste ciselering, är det svårare att komma tillrätta. Det visar oss en stor vas, på hvars framsida sitter en liten genie, deromkring en perlrand samt stiliserade bladornament, allt i en elegant gustaviansk stil. På urtaflan, hvars visare blixtra af briljanter, står *Adamsson à Paris.* Signaturen känna vi igen från ett elegant bordsur på Haga i hvit marmor och förgyld brons med perllister och kedjor samt med Talias och Melpomenes bröstbilder, allt gustavianskt och elegant. Men nu finnes i Dahlgrens samling äfven ett jemförelsevis obetydligt silfverur från samma tid, som är signeradt *Adamson i Stockholm.* Han tyckes således ha haft verkstad både vid Seinen och vid Mälaren. Mannen är tydligen intressant och förtjent af närmare efterforskningar.

Längre skola vi icke här fördjupa oss i Dahlgrens rika samlingar. De studier, som i och med ofvanstående framlagts, göra långt ifrån anspråk på att i något afseende vara uttömmande. Ha de visat att ämnet är tacksamt, så låtom oss hoppas att någon annan tager vid, der författaren nu slutar.

Om skyltar och skyltning.*

Af

Erik G. Folcker.

Skyltar och skyltning kan väl synas såsom ett nog ringa ämne för studier och allvarlig behandling; men visst är, att skylten utgjort en ganska betydande faktor i de civiliserade folkens lif och att dess historia erbjuder rätt mycket af intresse såväl i konstnärligt som kulturhistoriskt afseende.

Aldrig har dess betydelse varit större och vigtigare än i vår tid, som, om någon, väl må kallas en annonsernas, reklamens, skyltningens tid par préférence.

För att endast stanna vid dessa ords direkta betydelse såsom affärsmannens bekantgörande af sin handelsvara, hvilken oerhörd utveckling har icke detta i våra dagar fått. Man må i sanning kalla skyltningen en verldsmakt, då man hör, att Egyptens pyramider och Amerikas klippiga berg nu prunka med tillkännagifvanden om vissa varors förträfflighet, att sjelfva natthimlen medels elektriska projektorer tages i anspråk såsom affisch, och att några entusiastiska ljushufvud föreslagit att på liknande sätt för de supponerade invånarne på planeten Mars annonsera vår egen värderade tillvaro.

Emellertid är det ej i denna senaste utveckling vi finna det — åtminstone för slöjdföreningens vänner — mest intressanta i vårt ämne. Liksom allt för ofta inom konstindustrien, är det till för-

---

* Af illustrationerna till denna uppsats är frontispiecen efter en gravyr i Nationalmusei samling; samtliga de öfriga äro utförda efter i Nordiska museet befintliga original, hvilka välvilligt blifvit stälda till förfogande af D:r Arthur Hazelius.

gångna tider vi måste gå tillbaka, då vi söka det konstnärliga och detta mer än någonsin inom det område deraf, hvarpå vi här röra oss. För vår tids affärsmän är skylten endast en reklam, för de gamle skulle den också vara en prydnad.

Hos Österlandets folk är skylten en okänd sak; de olika yrkena hålla till inom särskilda qvarter af staden, och i basarernas öppna bodar tronar köpmannen sjelf, en talande skylt, midt ibland sina utbredda varor, synliga för alla, som gå den vägen fram. Liknande torde förhållandet hafva varit hos det gamla folket vid Nilens stränder, dit man ju gerna kastar en första blick vid en öfversigt af ett kultur- eller konsthistoriskt ämne.

Hos de Grekiska författarne finnas åtskilliga häntydningar på köpmäns och handtverkares skyltar, ehuru inga så tydliga, att man deraf kan göra sig någon föreställning om deras utseende; inga spår af dem finnas heller förvarade till vår tid. Angående det gamla Roms skyltar äro deremot upplysningarna talrikare. Vi finna dem ofta nog omnämnda af de klassiska auktorerna; bland Pompejs och Herculanums ruiner hafva åtskilliga kommit i dagen och af katakombernas ofta med emblemer försedda inskriftstenar torde man ha rätt att antaga, att de döda under lifstiden begagnat liknande bildframställningar för att tillkännagifva sin borgerliga näring.

Horatius omnämner en skylt, på hvilken tvenne fäktare, ehuru målade blott i svart och rödt, äro förträffligt framstälda*, och i Ciceros afhandling om Talaren beskrifves en annan, tillhörig en viss Marius vid nya torget och framställande en tupp. Denna senare skylt omtalas äfven af andra samtida författare. Äfven bland de af de gamle författarne omnämnda gatunamnen i Rom finnas sådana som tydligen uppkallats efter der befintliga skyltar, t. ex. vicus ursi pleati, der »Björnen med hatten» (Ursus pileatus) varit en känd skylt. Liknande derivationer af gatunamn känna äfven senare tider

* »— — kamp med spända senor så lifligt förestälda med krita och kol, som skulle de verkligt vara i handgemäng och slåss och väja för stötar.»
Horatii Satir N:o 7, bok II, G. Adlerbeths öfvers.

till; så finna vi ännu i vår egen hufvudstad, för att ej gå längre, Björngårdsgatan, Pelikansgränd, Solgränden och Lokattens trappor.

De romerska skyltarna voro än målade på väggen, än, och detta torde varit det vanliga, utförda i relief, i sten eller terra cotta och infälda i eller ofvan dörrposterna, såsom flere exempel från Pompej utvisa. Man finner sålunda, att en vinhandlare låtit afbilda tvenne män, bärande emellan sig en kolossalamphora, ett mjölkmagasin, eller dess klassiska eqvivalent, har en get, en skomakare har på sin vägg låtit måla en flygande amorin, bärande i sina händer ett par nätta damskodon, och en skolmästare — eget nog — en pojke som får stryk, en skylt som knappast synes lämplig att »locka» kunder.

N:o 1. Skylt från källaren Remmaren i Stockholm.

Den oftast nämnda skylten är dock värdshusets: en krans eller ruska af den åt Bacchus helgade murgrönan, uthängd på en stång, och denna skylt har sin särskilda märkvärdighet deri, att den gått i arf till nästan alla länder och till de senaste tider. Man finner den på den bekanta Bayeux-tapeten från elfte århundradet, på miniatyrer från 1400- och 1500-talen, på de holländska målarnes taflor från 1600-talet; och man torde hafva rätt att såsom en afläggare

af densamma betrakta de vinlöfskransar af jernbleck, som ännu ej alldeles försvunnit från våra gator här i staden.

»Vino vendibili hedera non opus est», eller: »för säljbart vin behöfves ingen murgrön», sade de gamle Romarne; Fransmannen säger: »au vin qui se vend bien il ne faut point de lierre», eller i annan form: »au bon vin point d'enseigne», i Holland: »goede vijn behoeft geen krans», och i England säger man än i dag: »good wine need no bush», allt hänsyftningar på värdshusskylten med löfruskan.

En tredje källa för kännedomen om det gamla Roms skyltväsen är katakombernas grafstenar. Man finner bland dem mångfaldiga anspelningar på innehafvarnes yrken i lifstiden; dödgräfvaren Diogenes har en spade, modisten Veneria en kam och en spegel o. s. v. Paralleler härtill kunna vi ännu i dag finna på våra egna kyrkogårdar; och den i katakomberna vanliga, rebusartade symbolskriften, t. ex. en drake (Draco) på Draconii graf och andra dylika, har ofta med förkärlek begagnats för skyltar hos andra folk och i senare tider.

Först under medeltiden är det dock man har att söka uppkomsten af skylten i nu vanlig bemärkelse, sådan denna i sjelfva namnet på olika språk framträder: på Tyska Schild, på Franska enseigne, på Engelska signboard och på Holländska — synnerligen betecknande — uithangteeken.

Att skyltväsendet var en efterbildning af och stod i nära samband med heraldiken ligger nära till hands att antaga och vinner också bekräftelse från en mängd sakförhållanden. Riddarens sköld återkom i borgarens skylt, detta framgår redan af de båda ordens likhet och etymologiska frändskap, som är ännu klarare i det Tyska Schild, der endast genus utgör skilnad mellan de båda begreppen, och det Franska enseigne, som betecknar så väl skylt som fana eller fält-tecken.

Det var ingen ovanlig sak, att adelsmannen under någon frånvaro från hemmet upplät sin borg eller sitt hus såsom herberge för resande och det öfver porten uppsatta sköldemärket både tjenade som skylt för detta herberge och lånade sitt namn åt detsamma.

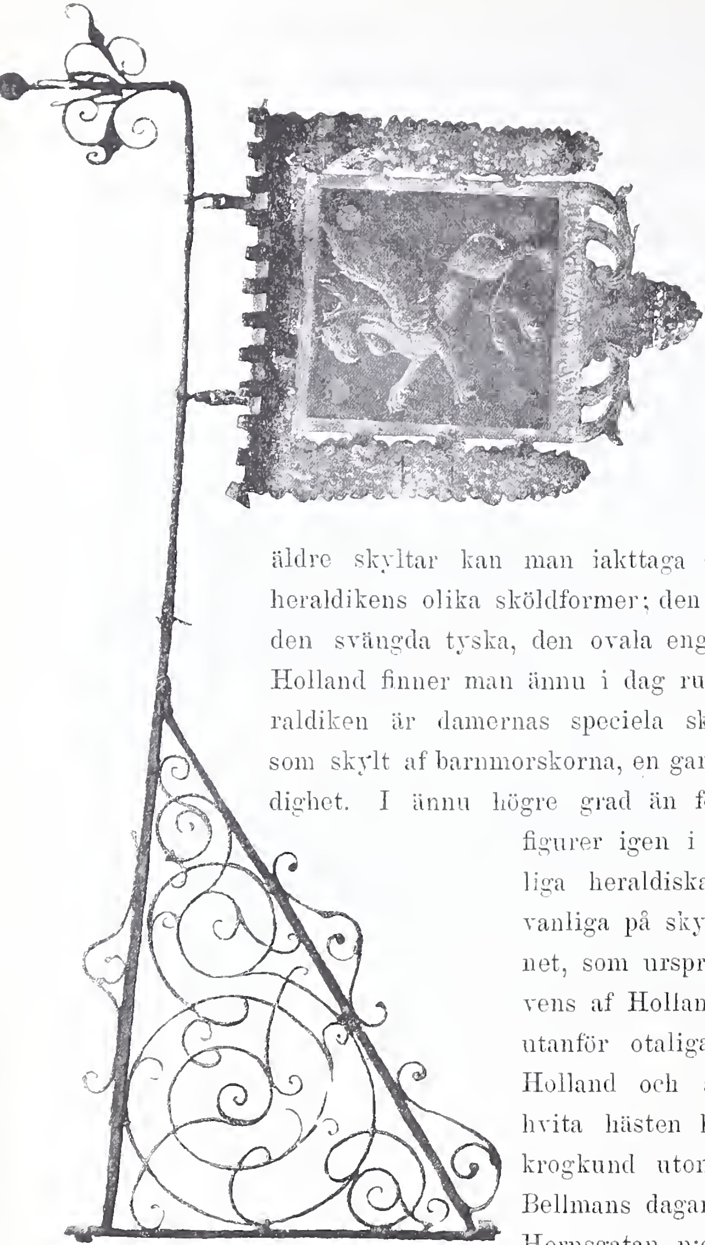

N:o 2. Skylt från värdshuset Skånes vapen.

Sköldens heraldiska figurer stannade i folkmedvetandet såsom värdshusskylt, och genom värdshusskylten i första hand sträckte sig heraldikens inflytande till skyltar i allmänhet och detta ända till våra dagar. Redan i formen hos en mängd äldre skyltar kan man iakttaga en efterbildning af heraldikens olika sköldformer; den fyrkantiga franska, den svängda tyska, den ovala engelska skölden, ja i Holland finner man ännu i dag rutskölden, som i heraldiken är damernas speciela sköldform, begagnad som skylt af barnmorskorna, en ganska kuriös omständighet. I ännu högre grad än formen gå sköldens figurer igen i skylten. De vanliga heraldiska djuren äro lika vanliga på skyltar; det röda lejonet, som ursprungligen var Grefvens af Holland vapen, har hängt utanför otaliga värdshusdörrar i Holland och andra länder, den hvita hästen har lockat mången krogkund utom dem som i vår Bellmans dagar sågo den utanför Hornsgatan n:o 59, och den förgylda draken, som samtidigt hade sitt tillhåll vid Södermalmstorg, har säkert uppenbarat sig i många gränder, sedan han lemnat de förnämas sköldemärken. Liksom med

heraldikens fauna, så äfven med dess flora: mången bägare har tömts »sub rosa», sedan Rosen blef Englands vapenmärke och »Tre liljor» ha säkert varit mången högvälborens stolthet, innan de hade sin bekanta blomstringstid vid Norrtullsgatan.

Ännu en yttring af det heraldiska inflytandet är, att skyltens emblemer nästan alltid äro placerade på liknande sätt med vapnets; skola tre föremål framställas äro de ordnade i triangelform, och både »tre byttor» och »tre remmare» erinrade i detta fall om vårt svenska vapens kronor; skola två långsträckta ting afbildas, såsom två fiskar, två ljus eller dylikt, komma de vanligen korsvis eller, såsom det på häroldspråket heter: »en sautoir».

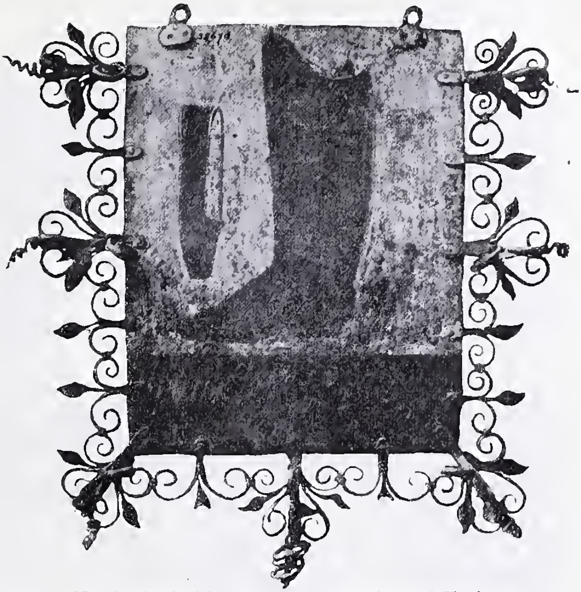

N:o 3. Skylt från Skomakarnes herberge i Vexiö.

Men om det i främsta rummet var krögarens skylt som lånade sin symbolik från riddersmannens sköld så lämpade sig denna senare ej lika väl för de öfriga borgerliga yrkenas märken.

Skråväsendet, denna för medeltiden lika betecknande företeelse som riddarväsendet, visade äfven deri sjelfständighet, att det skapade sin egen heraldik. Der riddersmannen stoltserade med sitt yrkes, krigets, emblemer, der satte borgaren sin ära i att visa sin fredliga närings redskap, eller dess produkt, och redan under medeltiden uppkommo dessa tecken, som för de olika yrkena sedan blifvit traditionela; skräddarens sax, skomakarens stöfvel, bardskärarens bäcken, handskmakarens handske, hattmakarens hatt, bagarens kringla med många flere. Ju mera yrken och näringar ha ökats,

dess flere ha de traditionela skyltarne blifvit, och till de redan nämnda kunna läggas åtskilliga från senare tider, såsom tobakshandlarens pipa, hyrkuskens ekipage och fotogenhandelns amerikanska flagga. I detta sammanhang är ock att nämna det slags skyltar, som, utan direkt hänsyftning på yrket, blifvit i olika länder traditionela, såsom barberarens randiga stolpe och pantlånarens tre gyllene kulor i England, det senare från början Mediceernas vapen; eller kryddkrämarens långa borste, ännu i våra dar synlig här och der i vår egen stad.

Dessa yrkestecken hafva dock på senare tider allt mer kommit ur bruk och betraktas af sina egare ingalunda med samma stolthet som fordom. Häri ligger en stor skilnad mellan sköldens och skyltens öden; ty medan adelsmannen ingalunda försummar att, så ofta ske kan, visa sitt vapenmärke, är handtverksmannen temligen besvärad för sitt yrkes emblemer; och säkert skall mot tusen af de förra, som på sin grafsten låta inrista sitt sköldemärke, ej finnas en, hvilken följer exemplet af den gamle hedersmannen, som ligger invid södra porten af S:t Clara kyrka och på den väldiga stenhällen öfver sin hvilostad låtit uthugga sitt yrkes märke, en ståtlig kragstöfvel.

Men för att återgå till medeltiden — samtidigt och tillsammans med yrkesemblemen hade den tidens handtverksmästare ett rikt galleri af mönster för sina skyltar i de olika skråens skyddspatroner, hvilka också med stor förkärlek användes. Slagtaren hade S:t Antonius, bagaren Michael, timmermannen den helige Joseph, skomakaren S:t Crispinus, smeden Petrus, guldsmeden S:t Eloi, hvars bild också finnes i manuskriptet till Stockholms guldsmeders skråordning af 1501.

Väl inne på den figurala framställningen nöjde man sig icke länge med helgonen utan hemtade ämnet för sina skyltar från alla tänkbara och otänkbara håll. Den fantasi och uppfinningsförmåga, som i de gamla tiderna nedlagts på skyltars dekorering, är i sanning märkvärdig. Icke nog med att man afkonterfejade alla tiders konungar och hjeltar, gudar och gudinnor, naturens alla under och sagans alla vidunder; den folkliga qvickheten och humorn uppfann

de mest besynnerliga och vågade sammanställningar och gjorde skylten den ena gången till ett bokstafligen taladt »arme parlante», den andra till en fullkomlig rebus.

I hvarje land finner man sålunda regentens bild såsom en ofta förekommande skylt, och vid regentombyte blef skylten nymålad. Det kunde dock äfven hända, att den gamle kungens bild på skylten liksom på kopparslanten fick fortfara i rörelsen, tills dess drag blefvo så utplånade, att den slutligen fick den mera allmänna benämningen: »kungens hufvud». Denna skylt har särskildt i England varit ytterst vanlig, och den konung, hvars drag nästan alltid, och detta ännu i våra dagar, igenfinnas på en sådan skylt, är Henrik VIII, den populäre »kung Hinke». Att Carl I:s hufvud användts såsom skylt, har inneburit en temligen ohygglig dubbelmening, och efter stuartarnes återkomst blef denna skylt en och annan gång omdöpt till »Martyrens hufvud».

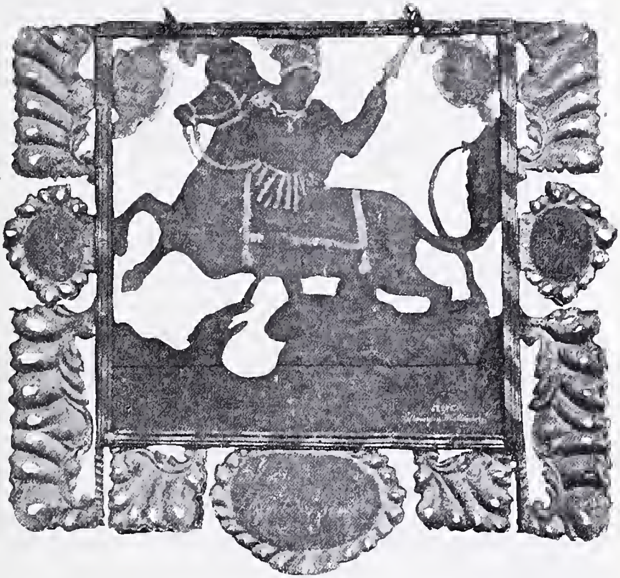

N:o 4. Tysk skylt med S:t Göran.

I Frankrike är Henrik IV på skylten liksom allmänt i folkmedvetandet alltjemt den populäre monarken; Holland har sina hjeltar Wilhelm af Oranien och amiral Tromp såsom ofta förekommande skyltporträtt, och den mångbesjungno »hertigen af Marlborough» (»Malbrou» s'en va't en guerre)* har varit föremål för många skyltmålares pensel litet här och der i verlden. Hos oss i Sverige sy-

* På svenska »Malmborg drog i kriget ut», etc.

nes kungligheten ej på detta sätt användts såsom skylt, och vid sökandet efter svenska kungaporträtt af denna art har jag endast funnit ett och det — i Holland. I Amsterdam skall nemligen år 1748 ha funnits en skylt med Carl XII:s verldsbekanta drag, efter David Kraffts populära original framstäld med blottadt hufvud. En resande Svensk skall ha blifvit så förgrymmad att se sin hjeltekonung utan hatt på hufvudet, och sålunda i hans tycke behandlad med vanvördnad, att han gifvit anledning till ett stort slagsmål, hvarvid han sjelf fick sätta lifvet till för sin lojalitet.

Om sålunda de historiska skyltarna varit populära, har detta ej mindre varit fallet med de geografiska. För att ej gå längre än nödigt är, hafva vi inom vår egen stads murar kunnat besöka åtskilliga af verldens mera bekanta orter. Amsterdam, Riga voro i Bellmans dagar starkt freqventerade, vi känna alla, hvilka sorgliga erfarenheter korpral Mollberg medförde från Rostock; den som ville till Wissmar behöfde ej resa öfver Östersjön, det fans till och med på två ställen betydligt närmare; Hamburgs rådhus fans på en skylt vid Götgatan, och hade man ärende på den stadens börs, så vet man än i dag, hvar den är till finnandes; i Kolmätaregränd låg det förr så illa beryktade Sodom, och emigrationen behöfde ej vara så stark på den tiden, ty »Terra Nova» fans i Gaffelgränd.

En alldeles särskild art af skyltar ha varit de, för hvilka folkhumorn och folketymologien uppfunnit de mest oväntade och besynnerliga namn och bildframställningar. Så till exempel de franska »Au puissant vin» (det starka vinet), hvilket åskådliggjordes medels en brunn (puit), som naturligtvis var »sans vin» (utan vin); eller »Au Saint Jean Baptiste (Johannes döparen) framstäld genom en apa (Singe) »en battiste», d. v. s. iklädd krås och manchetter; eller åter »Au boeuf à la mode», der en oxe är kostymerad med det senaste modets hela elegans.

Att skyltegare, som haft ett namn, hvilket med någon möjlighet kunnat öfversättas i bild, begagnat detta medel att både väcka uppmärksamheten och skaffa sig ett »arme parlante», är högst förklarligt, sådana skyltar ha också funnits i alla länder och ända se-

dan skyltningens äldsta tider, och äfven i detta fall har ordleken haft ett vidsträckt spelrum. Den engelska krogvärden vid namn Nobis i början af förra århundradet, som öfver sin dörr satte den något fritt behandlade devisen »Si deus pro Nobis, quis contra No-

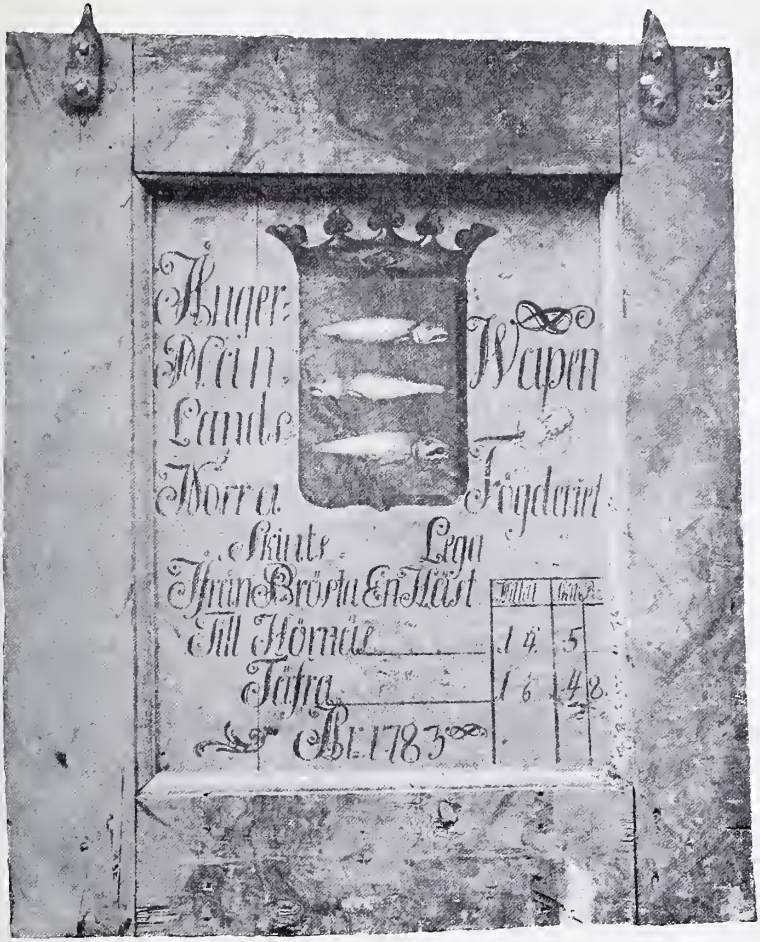

N:o 5. Skylt från Brösta gästgifvaregård i Ångermanland.

bis?» gjorde der en vitz, hvari vi möjligen kunna finna förklaringen af det eljes gåtfulla namnet på ett för oss stockholmsbor temligen bekant ställe.

Intet slag af skylt har i så hög grad som värdshusskylten varit föremål för en omvexlande behandling både i ord och bild. Herberget

eller krogen borde ju alltid visa en lockande skylt, och som vinskänken icke haft något egentligen traditionelt märke, ty den Bacchus, som sitter på tunnan, tillhör jemförelsevis senare tiders barn, så fick den bildande fantasien här ett oändligt fält att röra sig på.

Värdshusskyltens anor äro nog också äldre än de andra, de gamle Romarnes murgrön är redan nämnd, och den första uppgift man eger om medeltidens skyltar gäller en värdshusskylt och är från 1200-talet och Filip den skönes regering i Frankrike. År 1393 blef en bryggare i Chelsea i England pliktfäld, emedan han ej uthängt »den sedvanliga skylten» och under Henrik den sjettes regering stadgades genom en parlamentsakt, att »Quicunque de villa Cantebrigg' braciaverit ad vendend: exponat signum alioquin omittat cervisiam».* År 1577 stadgade Henrik III af Frankrike, att hvar och en som ville öppna ett herberge skulle uppgifva sitt namn och sin »enseigne» och skulle denna vara utsatt på ett för alla synligt ställe »Aux lieux les plus apparens». Ludvig XIV bestämde genom en ny stadga af 1693, att: »Tavernes metront enseignes et bouchons», der vi således finna löfruskan rent af i lag befalld. Det är alltid värdshusskyltar som dessa och dylika stadganden gälla, de öfriga yrkena synas ha varit fria att i detta fall göra eller låta.

I vårt eget land finna vi skyltar någon gång nämnda i våra gamla handtverkareskråns ordningar. Sålunda stadgas för guldsmederna år 1501: »Framdelis hvilken en som sin egin man vil varda, han skal syth bräde ej upslaa förr änn han all companis rätt haffver fullgjordt.» Vi finna här i ordet bräde en ordagrann motsvarighet af det engelska signboard. Under den 30 januari 1593 upptager Stockholms stads tänkiebok, d. v. s. Rådstugans protokoll »att i staden och på malmarne skulle förordnas flere herbergare och gästgifvare och skulle de uthänga åtskilliga tecken och märken till vägfarandes underrättelse».

En för vårt ämne ännu intressantare upplysning finna vi i Carl IX:s förordning af 12 juni 1603 der det bestämmes, att i Stock-

* Hvar och en som brygger för att sälja i Canterbury skall hänga ut en skylt, i annat fall vare han sitt öl förlustig.

holm skulle sex öppna värdshus vara, det ena skulle Hindr. Danitz uppehålla och skulle hänga ut tre kronor, det andra skulle vara uti Hindr. Bökmans hus, och der skulle uthängas en blå örn, det tredje skulle Hans Meyer hålla, och han skulle hänga ut ett förgyldt lejon, det fjerde skulle vara hos Meinert Feltman, och der skulle hängas ut en grip, det femte skulle Hans Nilson uppehålla, och der skulle hängas ut en sol, det sjette skulle vara uti Baggens hus, och der skulle en måne hängas ut. I samma förordning bestämmes äfven, att Lucas Emekål, som höll ett går-kök, skulle hafva till skylt en stjerna.

Någon närmare kännedom om dessa skyltars utseende hafva vi ej. Några namn fortlefde ganska långt fram i tiden. »Tre kronor» eller stadskällaren vid nuvarande Myntgatan fans ännu på 1700-talet, Stjernan vid Österlånggatan och Gyllene lejonet vid Skomakaregatan likaså. Det mest ansedda af dessa Stockholms första värdshus var kanske Solen, åtminstone omtalas i den år 1619 utgifna berättelsen om Holländska legaternas besök hos Gustaf II Adolf år 1616, att desse logerade hos Valentin Nilson på Gyllene Solen, hvilken sålunda vid den tiden hölls af en namne till den som undfått det första privilegiet.

I en kungörelse af 1638 finnas ånyo hänvisningar på Stockholms skyltar, der det nemligen heter att »Ofwan bemelte Tafwerner och Gästgifware skole effter som de hafwa Sorterne att skänkia åtskilde Taflor uthängia, med särskilde tekn målade, hwaraff then fremmande strax må see kunna hwar han tillenda må och kan».

I Dahlbergs »Suecia Antiqua et Hodierna» finna vi å utsigten öfver Jerntorget och riksbanken ej mindre än tre skyltar, en i hörnet af Österlånggatan bestående af en fyrkantig plåt på en stång och derunder två kransar i kors, snedt emot denna, i hörnet af n. v. Jerntorgsgränden hänger en annan skylt med en krans på ändan af stången. Hvilka dessa skyltar varit, kan ej med bestämdhet uppgifvas, om ej den förra af dom tillhört den gamla källaren Gyllene Freden.

Men den som med visshet kan identifieras är den tredje skyl-

ten, nemligen den i hörnet vid Jerntorgsgränden utsatta »Engeln», betecknande det der belägna gamla apoteket med samma namn. Apoteksskylten är den som bibehållit sig längst, äfven då andra yrkesskyltar för länge sedan skattat åt förgängelsen. Såsom emblem har den från början i allmänhet tagit formen af en mortel. Vid rue S:t Denis i Paris synes ännu i dag en präktigt skulpterad skylt af detta slag från 1500-talet bärande inskriften »Au mortier d'argent». I England blef »Mortar and pestle» det traditionela namnet för apotekarens skylt. En sådan skyltmortel är det möjligen, som hittades vid gräfning å det gamla apoteket Lejonets tomt vid hörnet af Regeringsgatan och n. v. Gustaf Adolfs torg. Några skyltar för apoteken här omtalas emellertid ej förr än under 1600-talets senare del och 1675 funnos fem, nemligen Lejonet, Morianen, Engeln, Svanen och Markattan. Under tidernas lopp ha de öfriga tillkommit och deras traditionela skyltar, ehuru i då och då föryngrad gestalt, äro bekanta för hvarje inbyggare i vår hufvudstad.

N:o 6. Skylt från apoteket Engeln i Stockholm.

Medan, som vi sett, de öfriga yrkena och handtverken med förkärlek hållit sig till sina traditionela emblem såsom skylt, har värdshusvärden haft friare händer, men äfven bland värdshus- och krogskyltarnes oändliga mångfald tyckas vissa ha funnits, som med förkärlek användts och i alla länder haft en synnerlig popularitet. En sådan har varit bilden af djurens konung, och lejon både hvita och röda och blå och svarta ha funnits på alla länders krogskyltar. I Frankrike har »Au lion d'or» blifvit kanske mest använd, derför att det så ledigt lät läsa sig »au lit on dort». En sådan är också

»Den hvita hästen», »The white horse», »Au cheval blanc», den sistnämnda med underskrift »ici on loge à pied et à cheval», eller med mera prydlighet: »tout passant peut ici s'ebattre, qu'il ait deux pieds, qu'il en ait quatre.»* Säkerligen skall hästens bild just vara en hänsyftning på det som den franska skyltens underskrift utsäger, nemligen att herberget var till för både häst och karl, å en tid då de flesta resande voro ryttare. En vanlig inskrift på

N:o 7. Skylt från apoteket Markattan i Stockholm.

gamla engelska skyltar är också »good entertainment for man and horse».**

Hästen kanske står som numro ett i popularitet såsom sådan skylt, men ej långt efter komma åtskilliga andra af djurrikets medlemmar. För att endast hålla oss till vår egen stad, kunna vi hos Bellman samla ett litet ganska betecknande florilegium derifrån.

---

* För hvar och en fins här rum att hyra,
Om han på två ben går eller fyra.

** God kost för häst och karl.

Vår »Hvita hästen» sålunda, fans vid hörnet af Hornsgatan och Yttersta Tvärgränd, och att hans Gyllne namne funnits vid Gustaf Adolfs torg är som bekant en trosartikel, hvilken dock har betviflats. Förgylda Draken fans dock säkert vid Södermalmstorg och Lokatten, som också var förgyld, åtminstone i anseende till klorna, hade sitt tillhåll i Stadsgården. Vid Regeringsgatan hade man Laxen, så kallad både efter skylten och efter fasadens något skäckiga utseende. »Dufvan» vid Vesterlånggatan skall hafva haft ej mindre än tre skyltar, af hvilka en suttit öfver altaret i Jacobs kyrka, innan den, med i sanning ombytta roller, hamnat i detta Bacchi tempel. På Skeppsholmen fans den vidtberömda »Tuppen», hvars värdinna var en så »ståtlig fru och rasker gumma». »Den gula kråkans» och »Den gröna lärkans» tillhåll är numera lika okändt som respektive arters varieteter.

I länder der de politiska vindkasten varit våldsammare än hos oss, hafva skyltarnes djur haft synnerligen lätt att vexla färg: så omtalas det, att efter slaget vid Bosworth 1485, der Richard III blef slagen, alla värdshus: »Hvita björnen», som var konungens vapen, blefvo »Blå björnen», emedan den segrande Earlen af Oxford förde en dylik i sin sköld. En liknande utväg skall också en slug parisare under Ligans dagar hafva begagnat sig af. På hans skylt stod nemligen: »Vive le roi!» men den kunde efter behof vändas om, och då stod der »Vive la ligue!» Och man erinrar sig, huru Washington Irwings Rip van Winkle, uppvaknad efter sin långa sömn, med förvåning ser, att krogen i hans by ej längre bär Georg III:s välkända bild på skylten, utan i stället Washingtons, för honom obekanta drag.

* * *

Skyltens förnämsta ändamål är ju att locka kunder, och om dess löften icke alltid uppfyllas, så har detta ofta nog varit den resandes ensak. Man erinrar sig, huru Jacob Ärlig kände sig besviken, då han återkom till det värdshus, som dagen förut hade haft till

skylt: »I dag för pengar i morgon för intet», och fann samma skylt qvarsittande.

Angående denna skyltarnes osannfärdighet skrifver den hedervärde författaren till Zedlers Universallexion af år 1742 i sin trettiondefjerde del under rubriken »Schild» följande: »Es sind diejenigen Wirthe nicht zu verdenken welche Löwen, Bären, Greiffen

N:o 8. Tysk värdshusskylt.

und derglichen frässige und gefährliche Thiere an Ihre Schilde malen lassen; denn da kann man allzeit sehen, was mann im Hause finden werde und hat sich einer mit nicht zu beklagen, welcher sich in solche gefährliche Örter waget. Aber dass sind die rechten Schälche die bei freundlichen Schilde die höchste Unfreundlichkeit erweissen. Mancher hänget einen Engel auss, kommt man aber ins Haus, so findet man nicht anders alls einen listigen und beträglichen Teuffel darinnen.»

* * *

I täflan att adraga sig allmänhetens uppmärksamhet, öfverbjöd man hvarandra redan i gamla tider såväl att utstyra skylten på mest i ögonen fallande sätt som att gifva den så stora mått som möjligt. Häri gick man ofta nog till öfverdrift. En fransk författare från 1600-talet beskrifver skyltar i Paris »af sex fots höjd, med kulor, stora som tunnor och fjäderbuskar som räcka upp till tredje våningen». I den tidens trånga gator intogo de uthängda skyltarne ofta nog hela gatans bredd och blefvo genom sin tyngd och storlek hinderliga och ofta farliga för trafiken. I både London och Paris hade ofta dylika kolossala pjeser nedstörtat och skadat, ja, ihjelslagit många menniskor. Förordningar mot ofoget dröjde heller ej att utkomma ofta förnyade. Än skulle skyltarne ej få sträcka sig mer än vissa fot utåt, än skulle endast å muren anbringade plattor få användas; alla dessa förändringar syntes dock ej medföra någon vidare verkan. Som bekant ha vi i vår stad helt nyligen fått en dylik förordning, till hvad kraft och verkan den kan blifva.

En skylt kan naturligtvis göras till föremål för verklig konstnärlig behandling och bör vara ett rätt tacksamt ämne för sådan, åtminstone om konstnären anser för godt, att hans arbete blir kändt af flertalet. Våra förfäder insågo detta väl och ådagalade ofta nog på detta lilla anspråkslösa område af konst, likasom på så många andra, en finare smak, en gedignare färdighet än vi. Hvarje stad med gamla anor eger ännu qvar flere af dessa i relief arbetade plattor, som en gång tjenat såsom skyltar, många af dessa äro verkliga konstverk, och hvad vår egen hufvudstad beträffar, har ju ända till våra dagar några dylika skyltar funnits qvar, källaren Tre remmares, Hamburger börs m. fl. Ännu större intresse erbjuda de smidda plåtskyltarne och deras hängarmar. Den elegans och den stilkänsla, som ofta nog framträder i dessa skyltarmar, är den samma, vi finna inom konstindustriens alla grenar under de århundraden som föregått vårt eget. I alla städer finner man dem ännu, antingen fortfarande i bruk eller oftare tillvaratagna af museerna, der de bevaras både som minnen af en förgången tid och såsom mönster för vår egen tids konsthandtverk. Konstsmidet stod som bekant under 15-,

16- och 1700-talen högt i de flesta länder, och vare sig dessa skyltars ornamentik utgöres af ett slingerverk af halft götiskt tycke, eller den går i barockens eller rococons ståtliga eller eleganta former, finner man bland dessa arbeten af okända handtverkare månget fullkomligt mästerverk af god och gedigen konstfärdighet. Det är för öfrigt ej endast okända handtverkare som utfört dessa arbe-

N:o 9. Skylt från Roeskilde, mästerstycke af Sam. Christenssen år 1800.

ten. Konsthistorien förvarar åtminstone ett namn, Jean Lamour, tillhörigt Stanislaus Leczinskis »serrurier» eller konstsmed, hvilkens arbeten i Nancy i Lothringen ännu finnas qvar, och, utförda som de äro, i rococons allra rikaste ornamentik, bära vittne om högsta mästerskap inom denna gren af konstslöjd.

Bland de skyltar, som blifvit valda att illustrera denna uppsats, återfinnas ett par konstsmiden af synnerlig elegans.

Då fråga blir om den målade skylten, finna vi visserligen ej samma konstfärdighet ens i äldre tider. Skyltmålaren stod väl då likasom nu på en väl låg ståndpunkt i konstnärligt afseende, och de målade skyltar som finnas qvar sedan gamla tider äro ofta nog af naivaste och konstlösaste art. Förklaringen är nära till hands, ty medan konstsmeden kunde vara mästare i sitt fack och såsom sådan med förkärlek nedlägga arbete på dessa skyltar som det ju tillhörde hans yrke att utföra; så var målaren, så snart han hunnit något längre i sin konst, ej mera en handtverkare, utan en konstnär och försmådde att låna sin pensel till prydande af krögares och handtverkares skyltar.

Emellertid finnes det ett kapitel i skyltarnes historia som är bland de allra intressantaste, och det är om de skyltar som verkligen blifvit utförda af några konsthistoriens erkände mästare. Sålunda förvaras i Basels museum en skylt föreställande en skola och målad af Holbein då han i sin ungdom vistades i denna stad. Då Caravaggio, den store naturalisten, en gång saknade mat för dagen, skall han hafva målat en värdshusskylt såsom valuta. En liknande anledning synes Gud bättre hafva varit för tillkomsten af många dylika »konstnärsskyltar». Sålunda målade engelsmannen George Harlow en skylt för värdshuset »The queens head» i Epsom och den högt uppskattade, men föga vederhäftige George Morland betalade på samma sätt en skuld till värden på »The black Bull i Deal» för att ej nämna flere.

Paul Potters bekanta målning »Den unga tjuren» i Haag var enligt sägen från början en slagtareskylt. Vid Oxford Street bär en värdshusskylt än i dag Hogarts signatur. Horace Vernet säges i sin ungdom ha målat flere skyltar, och i en by nära Paris är skylten »Au Cheval blanc» ett verk af Géricault.

Af särskildt intresse såsom ett glänsande exempel på en dylik »konstnärsskylt» är den, som Antoine Watteau målade åt sin vän konsthandlaren Gersaint i Paris och som efter vexlande öden, nu — ehuru delad i två — hamnat i kejsarens af Tyskland samlingar och utgör en af dessas yppersta perlor. Den framställer en interiör af

konsthandlarens utställningslokal. Väggarna äro behängda med taflor och i grupper på golfvet ses köpare och conaisseurer, herrar och damer taga i betraktande åtskilliga konstverk, som uppackas ur lårar och ordnas af magasinets personal. Det är en bild af stort kulturhistoriskt intresse, en liflig, åskådlig scen från Pariserlifvet i förra århundradets midt, elegant i färg och former, såsom alla denna mästares arbeten och i och för sig ett bland de bästa af dessa. Denna skylt har blifvit stucken i koppar af Pierre Aveline och en reproduktion af detta stick utgör »frontispiece» till dessa meddelanden.

* * *

Vår tid fäster ett annat begrepp vid och ställer andra fordringar på skylten än förra tider gjort, och en aldrig så hastig blick omkring i en modern stad visar oss detta på ett i sanning i ögonen fallande sätt. För att endast hålla oss till vår egen hufvudstad, har jag förut citerat en nyligen här utkommen polisförordning och kan ej underlåta att särskildt påminna om samma förordnings sista paragraf som anbefaller, att Stockholms skyltar böra hafva ett prydligt och för skönhetskänslan tilltalande utseende. Det ligger en lång tid och en lång utveckling mellan de gamla skyltar som här ofvan beskrifvits och af hvilka några i afbildning meddelats, och dem vi nu se på våra gator. Många af dessa förra äro verkliga konstnärliga mästerstycken, ingen af dem saknar i all sin naiva utpyntning den om också endast anade stilkänsla, den glada dristighet i motivens användning och den kärlek till det pittoreska, som kännetecknade de tider, från hvilka de förskrifva sig.

Men tiderna förändrades, den stigande folkbildningen gjorde det ej mera nödigt för yrkesmannen att i bildskrift vända sig till allmänheten; då allt flere kunde läsa, behöfdes ej mera någon symbolik. Liksom på så många andra områden blef den praktiska andan herrskande och dödade den konstnärliga. Skylten blef endast en reklam der det gälde att med så många och så stora bokstäfver som möjligt, tillkännagifva handelsmannens namn och utbasuna varans

förträfflighet — eller billighet, och der de braskande ordalagen fingo ersätta de gamla pittoreska formerna och figurerna. Formerna för våra nutidsskyltar hafva varit af det enklaste slag, en fyrkantig bräda eller plåt, flat på väggen eller utspringande från densamma och endast tjenande till bakgrund för de mer eller mindre »granna» bokstäfverna. Det allra största flertalet af Stockholms skyltar äro af denna art och i bästa fall estetiskt liksom praktiskt oskadliga. Detsamma kan dock icke sägas om vissa skyltformer, som på senaste tid visat sig på våra gator, och som dock säkerligen äro välmenade försök att återinföra det pittoreska elementet. Att uthänga en flagga eller ett banér kan ju vara ett synnerligen både lämpligt och vackert sätt för en affärsman att utmärka sin affärs belägenhet. Färgerna och de fladdrande dukarnes rörelser kunna göra en mycket tilltalande verkan och förläna lif och rörelse åt de raka gatuperspektiven. Men sådana äro icke vår tids affärsbanér, deras veck äro af plåt eller bräder, smaklöst uppdraperade likt en gardin, bemålade med en obildad fantasis grellaste färger och mest grotteska bokstafsformer. I längd och bredd äro de helst kolossala och medföra högst betydliga faror för den personliga säkerheten på våra gator. Inför dessa vidunder af smaklös vanprydlighet och hänsynslös opraktiskhet förstummas iakttagaren och går gerna med tystnad förbi alla andra och mindre styggelser, som i skyltform skämma våra façader. Men han ser dem numera med något blidare ögon och trotsar ännu deras farlighet, ty han vet, att deras dagar äro räknade och att, tack vare den förut citerade välbetänkta polisförordningen, de snart skola försvinna och endast lefva i minnet.

Nutidens och framtidens egentliga skyltar synas vara »etalagen», »fönsterutställningarna», ett slags utveckling i modern form af det primitiva orientaliska sättet. Skylten i egentlig mening synes ej längre vara någon nödvändighet, och der den behöfs borde den kunna inskränkas till måttliga proportioner. Den borde äfven kunna formas och utstyras på ett sätt, som ej är för skönhetskänslan stötande. Vissa tecken tyda verkligen också på, att en förhoppning i denna riktning ej är alldeles ogrundad, och intresset för

smak och sans äfven i denna anspråkslösa art af konstslöjd synes börja vakna; och kanske skall i en ej för aflägsen framtid våra gators skyltar åter blifva en fägnad för ögat, såsom de i gamla dagar voro; ehuru på ett annat, af modern smakriktning och moderna behof, betingadt sätt.

N:o 11. Skylt från Pistolsmedernas herberge i Stockholm.

Subtiliteter och Mekaniker på 1700-talet.

Af

Bernhard Olsen.

Öfversättning från danskan af *D. Kindstrand.*

I *Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen* för år 1893 har professor *E. Jacobsson* meddelat ett föredrag, hållet i Teknologföreningens fackafdelning för byggnadskonst. Ämnet för detta föredrag var *Tessins lusthus.* Hvad häri är anfördt rörande inredningen och utstyrseln af detta märkvärdiga hus, ger oss en öfverraskande inblick i den smakrigtning som herrskade bland de högre stånden såväl i Sverige som i andra länder under början af förra århundradet. Knappast någonstädes har man funnit en så genomförd sträfvan att tillmöteskomma denna tids begär efter skrattretande och handgripligt skämtsamma upptåg, som i detta lusthus, och enligt hvad Tessin i efterlemnade papper angifver. *Heela byggningen och hwadh som både innan och uthe ähr, måste allt hafva någon särdeles arth och nytt, som annorstädes intet bruckas. Fönster, dörrar, lås, järn, taak och gålff inventeras aff något särdeles manér och allt måste till Lust och Leek vara anseedt och inrättat, och till något hvaröfver man kan förundra sig.*

Tessins gästor ledo ingen brist på det sistnämnda. Sågo de sig i speglarna, sprutades vatten i deras ansigten, och från golfvet uppsprungo vattenstrålar under damernas kjolar. Satte sig den ärade gästen på en stol, flödade vatten derur; från en annan stol sprutades öfver honom kimrök, från en tredje dun, och en fjerde, specielt afsedd att roa damerna, omfattade dem med järnarmar och

höll dem fångna. Voro dessa mottagningsceremonier genomgångna, och man hade satt sig till bords, kunde man ofta bli serverad med rätter af vax, *inuti belagde mädh kruth och furwärck, så att alla gästerna lupo fara att consumeras och förbrännas.* Afsigten var god, men temligen förfelad, då det ju var otänkbart, att de *konsumerade* bordgästerna kunde tillgodogöra sig den derefter följande serveringen af torndyflar, gräshoppor och små möss etc., *som skulle krypa uth och låta see sigh.* Katastrofen var ämnad att framkallas medels ett i en af fönsterrutorna anbragdt brännglas, som skullo antända fyrverkeripjeserna i rätterna. Man kan tänka sig att konsumtionen blef obetydlig af de rätter, som *resolverade* sig i kringsprutande vatten, och likaså det snömos, som den gästvänlige värden, medels en maskin under bordet, lät flyga omkring på gästerna, medan ärter dansade och sprungo rundt om, utan att man kunde förstå *hvem them moverade.*

Det är ovisst, huruvida dessa tillställningar förekommo i lusthuset, eller endast voro projekterade. Några af dem äro rent af omöjliga, men andra känner man såsom faktiskt utförda. Bland de sistnämnda eger Danska Folkmuséet en af de mekaniska stolar, som tog den fången, hvilken satte sig deri. Vår är säkert en mycket sällsynt pjes, måhända ett unicum, och det är egentligen tanken, att det torde intressera en svensk publik att få se en afbildning af en sådan Tessinsk möbel, som gifvit anledning till dessa meddelanden.

Dessa stolar kallades *fauteuils magiques,* och man har åtskilliga literära bevis för, att de varit temligen allmänna under 17:de och 18:de seklen. En engelsman, mr *Evelyn,* var år 1644 i Rom. I Villa Borghese visades bland många sällsyntheter en stol, som medels springfjedrar, dolda i dess säte och rygg, fångar den som sätter sig deri och omfattar plötsligt hans armar och ben. (Memoirs of John Evelyn Nov. 17, 1644). Senast på 1700-talot omtalas andra *fauteuils magiques.*

Almanach sous verre 1780. Magisk länstol är en vanlig, mycket fin länstol, hvars armar sluta sig samman, så snart man satt

sig deri, och man kan endast komma lös genom ett särskildt handgrepp.

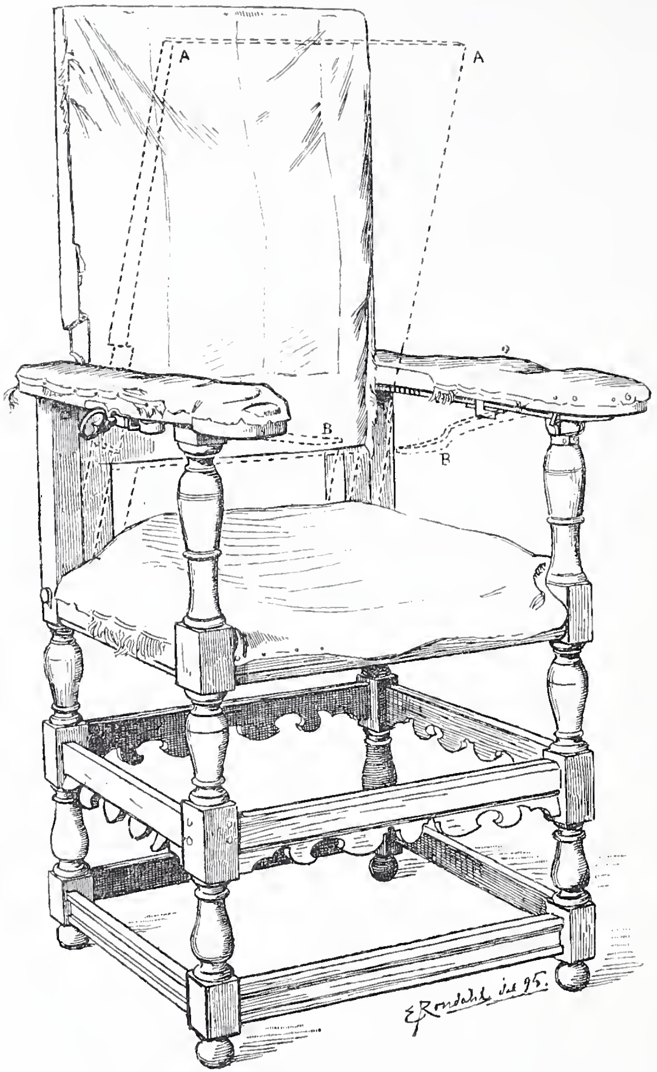

Fig. 1.

I Metras *correspondance secrète* är under den 19 Februari 1780 samlade en del *erotiska* annonser. Till salu:

Två länstolar med gungrörelse af Marquis de Villettes uppfinning, lika beqväma för begge könen. Man kan hänvända sig till Herr Marquis de B. och i hans frånvaro till komedianten Clairval. De kunna hvar morgon beses hos le sieur Piexotto, vexlare, Judegatan i *Girigheten* (Husmärket).

I romanen *Les aventures du chevalier de Faublas* (I: sid. 104) visar Faublas på ett hus, sägande: »det rummet kallas Vulkansalen;

der är intet annat märkvärdigt än en helvetes länstol». Om den stolen kan vidare läsas i nyssnämnda roman.

Som man kan finna, användes dessa länstolar icke alltid till *lust och lek.* Den bild vi gifva af folkmuséets exemplar (se figur 1) visar en stol i 17:de århundradets äldsta stil. Den är af ek och beklädd med rödt tyg. Sätter man sig deri, börjar en mekanik att verka, dold i armstöden och under sitsen. Ryggen faller framåt och kan icke tryckas tillbaka; från armstöden framspringa två jernslåar tvärs för den sittandes kropp, och han är hjelplöst fången, till dess att man kommer och frigör honom medels en nyckel. På bilden visas i punkterade ränder ryggens framåtfallande (märket A) och de tvenne framspringande jernslåarna (märket B). En nyckel är anbragt i de begge armstöden.

Denna stol härleder sig från den nu upplösta kongl. konstkammaren, hvars katalog icke innehåller någon upplysning derom. Den är af nationalmuséet öfverlåten till Folkmuséet.

Frågar man, hvarifrån denna stol härstammar, kan en vägledning finnas i ofvannämnda berättelse af engelsmannen Evelyn från år 1644. Helt visst är den uppfunnen i Italien, och då kung Fredrik IV som prins besökte detta land i slutet af 1600-talet och hemförde åtskilligt, som på den tiden gick och gälde för konstverk, kan stolen hafva befunnit sig deribland.

Tessins stol, hvilken har vatten *förborgadt i sätet och gifver sigh sachta ut när en sätter sig,* hade ett motstycke i den kongl. konstkammaren i Köpenhamn, men dess yttringar voro af rent musikalisk art. När man satte sig deri, gaf den ifrån sig ett fulltonigt läte, som kom den olycklige att önska sig djupt ned i jordens inuandöme. Detta vidunder till stol blef helt visst såldt på auktionen 1824, ty efter det året tolkar en bedröfvelig visa rikets sorg öfver en hel mängd förlorade härligheter:

Og hvor er den Stol, som kan knirke?
Paa Kunstkamret findes den ej.
Tre Kroner paa Frue Kirke
Er gaaett den samme Vej.

Tessin skrifver: »*Äljest kundhe man ock inrätta ett tractament more latinorum nästan till att liggia till bords.* Der beskrifves dernäst, huruledes sängarna (sofforna) *kunde* göras till att *sitta* på, huruledes det dukade bordet skulle skjutas in mellan gästerna från serveringsrummet genom sidoväggen, och ombytas på samma sätt för hvarje ny anrättning. Konfekten serveras på ett särskildt bord, som sänkes ned från taket, så att det kommer till att stå mellan gästerna. Den begagnade servisen lades i en korg, som en »uthuggen» qvinnofigur bar på armen. Hon kunde med mekanik föras ut och in genom ett hål i väggen.

Här är det åter oklart, huruvida en sådan inrättning verkligen förefans i lusthuset. Det säges blott att den *kunde* anbringas derstädes. Jacobsson tycks antaga, att den verkligen fans der, och hänvisar till upplysningar om sådana konststycken — eremitagebord — som existerat eller ännu finnas i Sverige och Ryssland. Här hänvisas bland annat till en afhandling af mig i Tidskrift för Konstindustri 1891, femte häftet, om eremitager och servanter. Jag skall begagna detta tillfälle att föröka de upplysningar, som här gifvits. I Danmark funnos på 1700-talet följande eremitagebord:

År 1703 på det nybyggda Fredriksborgs slott.

År 1704 inrättades ett mekaniskt bord i en gård »bag Börsen», der det nuvarande krigsministeriet nu är förlagdt. År 1706 nedbröts inredningen i detta hus.

År 1705 fans ett liknande i lusthuset »Sparpenningen» vid Fredriksborg. Det omnämnes icke i inventariet af år 1686. »Sparpenningen» nedbröts 1719.

I Rosenborgs inventarium för 1718 nämnes ett eremitagebord i det holländska köket, den nuvarande *Herkulespaviljongen,* förr kallad *det röda lusthuset.* Det blef nedbrutet 1734 och mekaniken såldes på auktion.

År 1722 nämnes på Fredensborg ett eremitagebord, som stod i Drottningens försal. Samma år omtalas ett annat i räkenskaperna för Köpenhamns slott.

År 1724 tillverkade en snickare *Christian Kütsch* ett nytt eremitagebord på samma slott.

År 1727 levererade guldsmeden *Fabritius eine neue Eremitage* och år 1730 två andra, men hvar de begagnades, är icke säkert.

År 1740 afslutades kontrakt med snickaren *Johan Jeremias Reusse* om levererande af ett mekaniskt bord med *12 postillons* till det nya slottet Kristiansborg. År 1772 var det försvunnet. Härmed försvann det sista danska eremitagebordet, och endast dunkla minnen återstodo om denna härlighet. I andra länder fortlefde detta serveringsbruk, ja det fick till och med nu först rigtig fart. Sverige och Ryssland ega ännu åtskilliga exemplar af denna mekanik.

Alla de danska borden, äfvensom de sist nämnda, ännu existerande, voro på så sätt konstruerade, att de sköto upp från en skruf i golfvet, fullsatta med brinnande ljus i armstakar, och med maträtterna upplagda i fat, täckta med tillslutande lock. Vinet fördes upp i »Postilloner» eller, såsom de äfven kallades, *skänkor*, hvilka antingen befunnos i sjelfva eremitagebordet eller ock isolerade utanför dess hörn. Bordet ombesörjde äfven att föra upp nya rätter och rena tallrikar samt att åter nedföra de begagnade i serveringsrummet, som alltid var beläget under matsalen.

Dessa anordningar äro vida mer fulländade än de af Tessin följda eller projekterade. Möjligen hafva de lokala förhållandena i hans hus icke medgifvit ett annat utförande.

E. Jacobsson nämner i sitt föredrag, att ett eremitagebord ännu lär finnas på China slott i Drottningholms park. Sjelf har han icke sett det. Då jag under förliden September månad hade den förmånen att kunna få tillfälle att på stället undersöka förhållandena, torde kanske här en redogörelse för dem tillåtas mig.

Omkring China slott ligga fyra rektangulära, isolerade paviljonger. I den första till höger, när man genom alléen kommer upp till slottet, finnes en matsal med ett mekaniskt bord. Man kommer dit upp öfver en terrass, och då man inträder genom den enda dörren, ser man för sig ett tomt rum, med fönster på alla fyra väg-

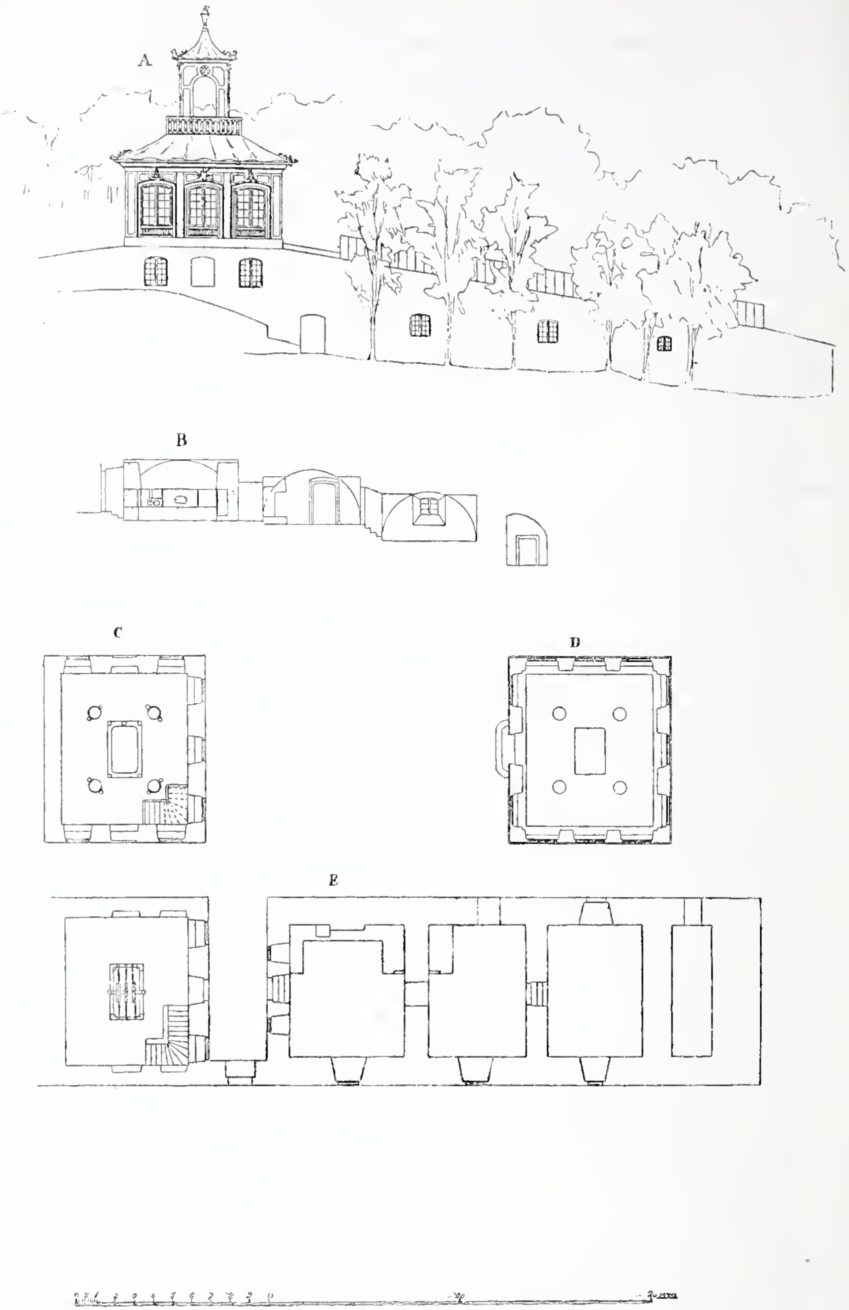

N:o 2. Confidencen vid China, Drottningholm.
A. Paviljongens yttre. B. Köket. C. Serveringsrummet. D. Matsalen. E. Maskineriet och Köket i plan.

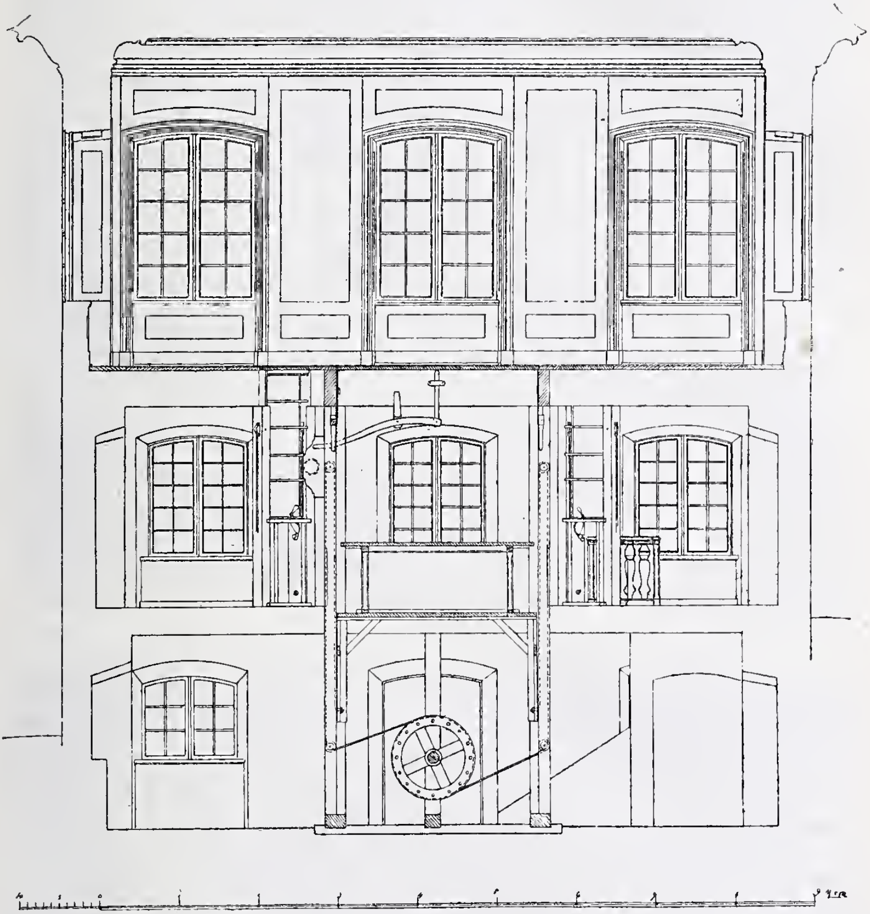

N:o 3. Maskineriet i Confidencen vid China, Drottningholm.

garna (se figur 2). I parkettgolfvets midt synes en aflång skifva, som utgör betäckningen af den fyrkantiga öppning, hvarigenom det dukade bordet stiger upp. Utomkring nämnda skifva ser man i hörnen fyra cirkelrunda luckor, som betäcka de hål, genom hvilka fyra *skänkor* (postilloner) kunna stiga upp och ned, medförande eller medtagande servis, maträtter och viner. Hvar och en är försedd med ringklocka till betjeningen i rummet under matsalen. Går man dit ned, kan man se den mekanism, som höjer och sänker bordet och skänkorna. Den är naturligtvis icke nu i fullt brukbart skick, men dock så väl konserverad, att den ännu skulle kunna fungera såsom i forna dagar, så framt den iståndsattes medels en reparation, som helt visst kräfde blott en helt obetydlig kostnad (se fig. 3). Paviljongen kallas *Confidencen;* på Ulriksdal finnes en annan med samma namn, af konung Gustaf III begagnad vid förtroliga samqväm.

Hittills har man ej lyckats bestämma denna eremitage-mekaniks ålder. China slott byggdes af konung Adolf Fredrik till en öfverraskning för hans drottning Lovisa Ulrika. Skall man sätta tro till en berättelse af kapten P. M. Adlerfelt (död 1808), hvilken som kadett sjelf dragit hjulet på svarfstolen, då kungen arbetade i sitt handtverk på China, så begyntes grundläggningsarbetena dertill redan år 1748. Slottet byggdes i all hemlighet på gamla arsenalsgården i Stockholm, under tillsyn af öfverintendenten Adlercrantz, och det utgafs för att vara beställdt af Tessin för att uppsättas på Åkerö. Hoffolket beställde i eget namn möbler hos handtverkarna. År 1752 gafs en fest på drottningens namnsdag, då den egentliga surprisen utgjordes af China slott, som var fördt på flottar till Drottningholm. De kungliga spisade den dagen på China, men huruvida detta skedde vid det ofvannämnda eremitagebordet, må man låta vara osagdt.

Det andra och större eremitagebordet finnes i Alexanderstädgården vid slottet Zarskoje-Szelo i närheten af S:t Petersburg. Den byggning, hvari det befinner sig, är från kejsarinnan Elisabeths tid och kallas *le palais sans domestiques.* (Palatset utan betjening).

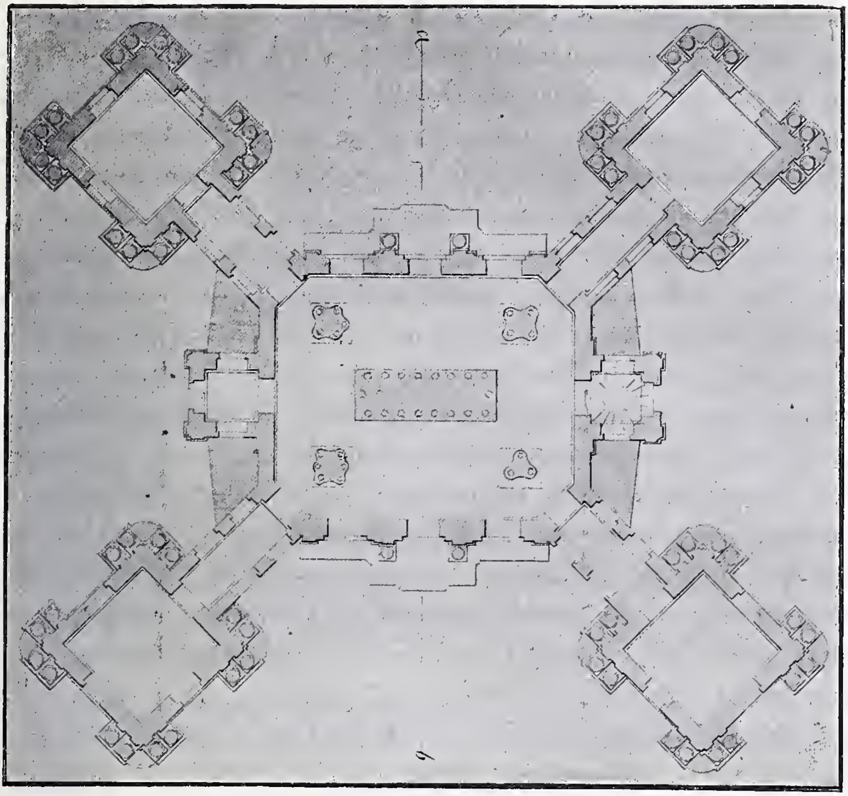

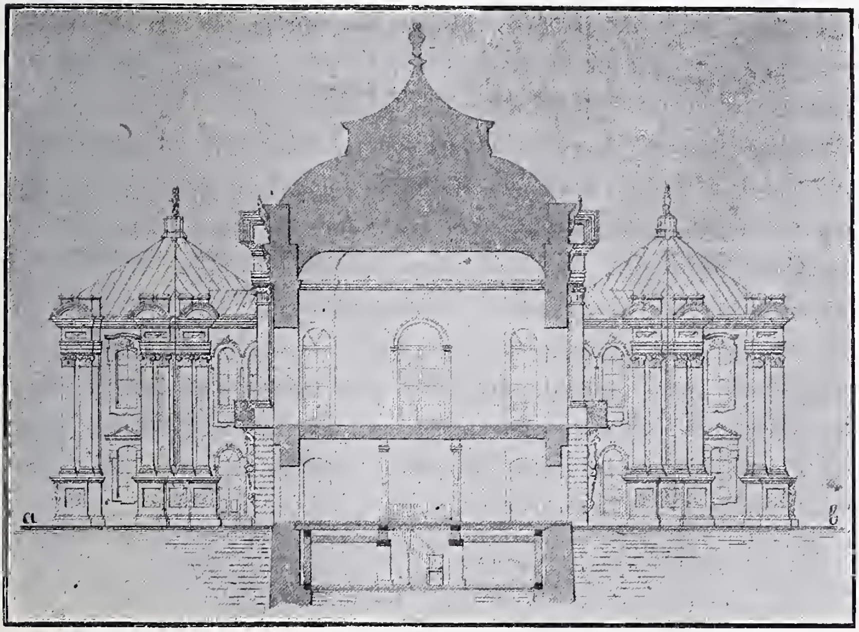

N:o 4—5. »Le palais sans domestiques», Zarskoje-Szelo, Plan och genomskärning.

Den är ett ståtligt tvåvåningshus i ljusgrön färg med hvita pelare och rik förgyllning. Utanför hvarje dess fyra hörn ligger en fyrkantig paviljong, förenad med hufvudbyggningen genom små, smala gallerier. I Beletagen finnes en aflång matsal, i hvars längsta midtellinie eremitagebordet för 18 kuverter är anbragdt. Mellan bordet och salens hörn befinna sig fyra mindre bord, hvilka kunna höjas och sänkas, och i hvart och ett af dessa äro tre à fyra *postilloner* med sjelfständig *ascensionsrörelse.* Det hela är en mäktig och komplicerad anläggning, hvars mekanik, enligt ställets tradition, skall vara tillverkad i Köpenhamn, alltså förmodligen af den förut nämnde hofsnickaren *Reusse,* som äfven förfärdigat eremitagebordet på Kristiansborg. Gästerna anlända dit upp på en trappa, som direkt utifrån leder till matsalen, på hvars motsatta vägg var anbragt en *ascensions-stol,* i hvilken suveränen osedd kunde begifva sig till eller från sällskapet. I hvar och en af de fyra hörnpaviljongerna finnes ett kabinett för den allra intimaste sammanvaron efter måltiden. Figuren 4 och 5 utvisar anordningarna såväl till plan som i genomsnitt.

Det kunde vara af intresse att få reda på, hvarifrån dessa mekaniska bord ursprungligen härstamma. I Tyskland och England hafva de knappast varit använda. På Ludvig XIV:s tid voro de ej brukliga i Frankrike, om än måltiderna serverades *en eremitage* eller *en confidence.* Under den 30 Oktober 1701 läses i marquis de Daugeaus Journal:

Monseigneur (Dauphin) hade middag för hertigen af Bourgogne; prinsessan af Conti; m:me de Maintenon och flere damer voro tillstädes. Ingen blef insläppt, ej ens för att passa upp; gästerna sjelfva betjenade hvarandra, för att få vara i frihet.

Sammastädes under den 21 Januari 1702: hos hertiginnan af Bourgogne spisade de, såsom det nu kallas: *à la clochette,* och de hade ingen som passade upp. Ett mindre bord var satt på sidan om det större, och derpå fanns vin, vatten, glas och tallrikar, samt en klocka att ringa med, när bordet skulle dukas af. Måltiden räckte länge och var mycket munter.

Från Frankrike, modernas hemland, äro de mekaniska matborden alltså icke komna. I Danmark voro de okända under 17:de seklet, men då konung Fredrik IV var i Italien, lärde han antagligen känna dem och förde idéen till dem med sig hem. Efter hans tronbestigning 1699 se vi dem i stor mängd uppträda på nästan alla hans slott.

Genomgår man listan på alla öfriga påfund i Tessins lusthus, finner man der åtskilliga inventioner, som lefde länge efter honom och hvartill maken finnes på många andra ställen. *I en vrå göres en dörr såsom till ett rum,* när man öppnar den, *är intet annat än ett hässligidt spöcke äller en Kar mädh en wäria, som mädh maskiner rörer sig och faller uth, lijcka som han ville öfverfalla dän som låter upp dörren, hwilcket ähr till att skrämma thäm förwitna.*

I Musée Wiertz i Brüssel är målarens stora atelier bevarad i orubbadt skick. Den är fyld med målade påhitt af samma karakter som de tessinska öfverraskningarna. I ett hörn står en skärm, som lockar de flesta besökandes nyfikenhet. Är det en mansperson, vänder han med förfäran om, oftast rodnande, men vänder dock alltid tillbaka när han hunnit sansa sig. Ty på väggen bakom skärmen är målad en dörr, som hålles halföppnad af en vacker flicka i blotta linnet; hon småler och vinkar åskådaren att träda närmare och göra henne sällskap. Bilden är så förträffligt målad och verkar så förbluffande, att knappast någon kunnat värja sig för dess inflytelse.

I Söndermarken vid Fredriksbergs slott visas ännu en stengrotta. Enligt traditionen lär den hafva inhyst en mekanisk eremit, som nära nog skrämde lifvet af de besökande, genom att helt plötsligt resa sig upp.

Öfversprutandet med vatten förekom antagligen i det nu försvunna Broekerhuys vid Amsterdam, der en samling föremål från ön Broek i Zuyderzee inrymdes. I trädgården fans en sinnrik *Labyrinth,* planterad af finbladig alm. Under det att man vandrade omkring i dess villande gångar, sökande efter en utgång, spärrades dessa beständigt af fina vattenstrålar, hvilka höjde sig till en mur och höllo den besökande innestängd, till dess han bad om nåd. Der fanns äfven en mekanisk eremit.

Tessin omnämner en inrättning till att från matsalen aflägsna begagnade tallrikar. Den består af en öppning i väggen, hvarigenom en figur, föreställande en flicka med korg på armen, föres in och ut. Hon kan stå på hjul eller skjutsas in och ut med maskineri. Eller ock kan i väggen göras en öppning, hvari *såsom i munkekloster,* sättes ett hjul, i hvilket man lägger de begagnade tallrikarna och uttager de rena. — Någonting liknande denna sist nämnda mekanik måtte hafva föresväfvat Struensee, då han under sin korta magtperiod lät anbringa en låda (»Skuffe» eller »Kasse») i muren på Stiftelsen för barnaföderskor i Köpenhamn. Invändigt var denna låda mjukt och varmt madrasserad och försedd med ringapparat. Deri kunde man obemärkt nedlägga sina oäkta barn äfvensom alla dem man icke hade lust försörja; men klockan ringde så ofta, och utom nyfödda barn lades så mycket af allt möjligt annat i lådan, att filantropen såg sig nödsakad att åter mura igen öppningen. Lådans namn har dock blifvit förevigadt i regimenten af dibarn, som genom densamma blefvo öfverförda på Statens budget. Oäkta barn kallas ännu i Danmark »Skuffebarn», till minne af »lådan». Dessa barn blefvo utackorderade till bönder, hvilka funno det synnerligen behändigt att i dopet låta dem få namnet *Kasse.* Afkomlingar af dessa små rikspensionärer lefva ännu, och vi hafva till och med haft en justitieminister med detta namn.

De öfverraskningar, man beredde bordgästerna, kallades på engelska *Subtilities* och voro egentligen mest i bruk vid Trettondagens festmåltider. John Nott, som varit kock i förnäma och adeliga hus och som år 1726 utgaf en *Confectioner's Dictionary,* nämner en mängd uppfinningar, hvaribland man igenkänner flere af de Tessinska. På bordets ena ända stod ett kastell af pastejdeg med vindbryggor, fällgaller, bastioner och kanoner. På bordets andra ända stod ett skepp med segel och vimplar, äfven af pastejdeg och, liksom kastellet, späckadt med kanoner af flädergrenar. De kunde affyras medels svafveltrådar, och skeppet kunde vända sig och gifva glatta lag från både styrbord och babord. Midt på bordet stod en hjort, fyld med rödt vin. I dess sida syntes fjädern på en instucken

pil. Dessa tre uppsatser stodo på brickor betäckta med salt, hvari man ställt urblåsta äggskal, fylda med välluktande vatten. På hvardera sidan om hjorten stod en pastej, af hvilka den ena var fyld med lefvande foglar, den andra med grodor och källfrön.

När så gästerna voro placerade kring bordet, gälde det att få någon till att röra vid pilen i hjortens sida, ur hvilken det röda vinet då flödade såsom blod ur såret. När man tillräckligt beundrat detta konststycke, började skeppet beskjuta kastellet, som svarade, och kanonaden från begge hållen sparade ej heller gästerna, hvilka samtidigt grepo till äggskalen och med dessa och deras parfymerade innehåll bombarderade hvarandra. När detta var öfverståndet, togos locken af de begge pastejerna, hvilkas lefvande innehåll nu vällde ut. Damerna skreko, herrarna skrattade, foglarna flögo omkring och slogo mot ljusen, som dervid släcktes. Grodorna nertill och foglarna upptill i salen, skymningen och förskräckelsen dref qvinnorna i männens armar och många mörksens gerningar bedrefvos. Men åter tändes ljusen, maten bars in och nu förefans rikliga ämnen till skämt och skratt, så länge måltiden varade. Det är för öfrigt dylika fogelpastejer som åsyftas i det engelska barnkammarerimmet:

»Four and twenty blackbirds
baked in a pie;
When the pie was opened,
The birds began to sing,
Was not that a dainty dish
to set before a king.

Afhandlingen om lusthuset slutas med följande trista betraktelse öfver den Tessinska tidens lustiga men grotteska upptåg och öfver olikheten mellan denna tid och vår egen: »*Oss roa de icke; för det nittonde seklets realism, för oss, det sunda förnuftets och den nyktra reflexionens lydige tjenare, äro lifsglädje och naivetet på gammaldags vis längesedan försvunna, och med dem för alltid nyckeln till 1600-talets fantasirika formverld.*»

Ja — »maskinlustigheterna» äro försvunna från våra sällskapskretsar, men lusten till ett godt skratt under våra måltider är icke försvunnen. Den är alltid tillstädes såsom ett verkligt behof, och då man får skratta, röner man alltid samma välgörande verkan.

Den väckes nu af andra orsaker. När skrattet försvinner, blir magarna dåliga — hvilket bör inprentas hos de nationer, som kunna räkna magkatarrher bland sina egendomligheter. Doktor Dio Lewis har i sin bok: *Our Digestion*, visat sig ega blick för skrattets rent fysiska oumbärlighet, och ger det rådet, att icke så mycket tänka på det vin och den mat, hvarmed man vill undfägna sina gäster och som blott tjenar till att tynga dem, utan först och främst att söka inbjuda muntert folk, goda anekdotberättare, kända för att kunna hålla de öfriga gästorna ständigt kiknande af skratt. Då smakar till och med tarflig kost som kungamat, och digestionen försiggår lyckligt och lätt. Resultatet är nu detsamma som förr, men framkallas blott icke nu mera af automater.

Icke heller är sinnet för grotteska lustigheter så utdödt, som det påstås. De utgöra ju ännu det egentliga folkets bästa förlustelse. Jag har i 18 år förestått Köpenhamns Tivoli och kan vittna om att den är lycklig, som endast har att tänka på menige mans glädje. Köpenhamns publikum har nu i 100 års tid skrattat åt de gamla italienska pantomimerna, och har alltid lika roligt, då den gamle Cassander och hela sällskapet faller i golfvet, eller ock tumlar om i ett virrvarr af örfilar och käppslängar, ingnides med kol eller mjöl, öfveröses med vatten, och så vidare. Och det grundliga skrattet har med sig samma goda, som den sunda, tarfliga hvardagsmaten: man ledsnar ej derpå, utan mår väl deraf i längden. Jag har många gånger infunnit mig på planen i Tivoli under söndagsföreställningarna, endast och allenast för att se på de tusende ansigten — barnens alltid i första ledet — som äro tätt packade utanför inhägnaden, och jag har dröjt der blott för att få se det breda löje, som skiner öfver alla dessa ansigten och höra det skallande skratt, som utbryter, när clownerna först börja traktera hvarandra med sparkar och örfilar. Och jag har åter gått bort, styrkt i min tro på Rabelais' ord, att »skrattet aldrig kan dö».

»Voyant le deuil qui vous mine et consomme
Mieux est de ris que de larmes écrire,
Pour ce que rire est le propre de l'homme.»

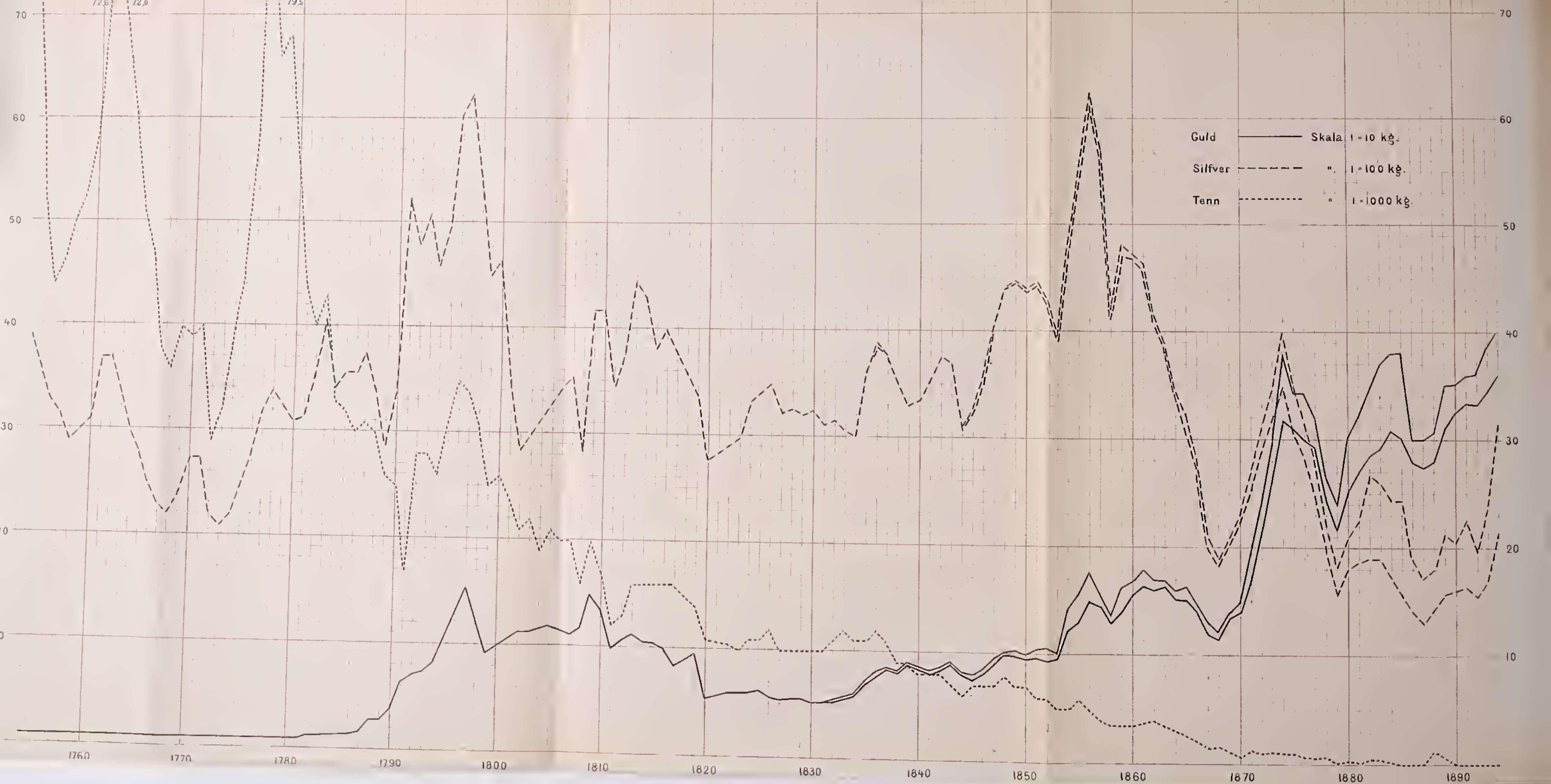

Guld —— Skala 1 = 10 kg.
Silfver – – – " 1 = 100 kg.
Tenn ------ " 1 = 1000 kg.
72,5
72,8
79,5
70
60
50
40
30
20
10
1760
1770
1780
1790
1800
1810
1820
1830
1840
1850
1860
1870
1880
1890

Statistiska meddelanden rörande kontrollstämpling af guld-, silfver- och tennarbeten i Sverige från och med år 1754 till och med år 1894.

Af

Adolf Tamm.

År 1752 den 7 December utfärdades den ännu gällande Kongl. Kontrollstadgan, innehållande föreskrift att allt härefter förfärdigadt arbete af guld, silfver eller tenn skall till säkerhet om de påbudne halternes riktighet märkas med Kronans kontrollstämpel, som är inrättad med tre kronor, så att härifrån intet undantages med mindre det är så smått att stämpeln därå icke får rum.

Den föreskrifna kontrollstämplingen började från den 1 Januari 1754 att tillämpas i Stockholm vid Kontrollverket och i landsorten under magistraternes inseende. År 1753, då Kontrollverket organiserades, inregistrerades de guldsmeder och tenngjutare, som önskade få sina arbeten kontrollerade. Guldsmedernas antal utgjorde 254 i hela riket, hvaraf 61 i Stockholm och 193 i landsorten, och tenngjutarne voro då 70 i hela riket, hvaraf 12 i Stockholm. Antalet af de guldsmeder, som därefter årligen låtit kontrollera sina arbeten, hafva till 1830-talet icke undergått synnerligen stora förändringar, men minskades sedermera till 221 år 1860, af hvilka 45 i Stockholm och 176 i landsorten. Från sist nämnda år hafva guldsmederna i landsorten åter ökats till 203 åren 1893 och 1894, då de i Stockholm utgjort 47, och i hela riket således 250 eller vid pass samma antal, som under de första årtiondena efter 1754, dock med något olika fördelning mellan Stockholm, där guldsmederna nu äro

finnas upptagna i kontrollstämplingsjournalen för utländska arbeten under samma år.

I slutet af år 1832 förordnades nämligen att andra utländska guld- och silfverarbeten, än som äro af samma halt med den för svenska så beskaffade arbeten faststälda eller därutöfver, icke må till införsel tillåtas; samt att importerade fullhaltiga guld- och silfverarbeten skola vid Kontrollverket i Stockholm uppvisas och med vanlig kontrollstämpel förses.

Från och med år 1832 till närvarande tid hafva sålunda utländska guld- och silfverarbeten, hvilka utom under år 1832 endast utgjorts af fullhaltiga sådana, blifvit kontrollerade och särskildt redovisade i Kontrollverkets räkenskaper. Såsom förut nämnts angifvas dessa utländska arbeten å den grafiska ritningen genom höjdskilnaden mellan de båda linierna för hvardera slaget arbeten.

De i den grafiska framställningen angifna vigtsbeloppen af inhemska arbeten, som blifvit kontrollstämplade, motsvara icke fullt alla i riket tillverkade arbeten af ifrågavarande metaller, emedan smärre arbeten äro befriade från kontrollstämpling, nämligen af guld de som icke öfverstiga en half dukats vigt, af silfver örringar, fingerringar, fingerborgar och dylikt, och af tenn nipper icke öfverstigande tolf lods vigt. Före år 1787 voro för guldarbeten samma bestämmelser som för silfverarbeten i detta afseende gällande, så att till den tiden äfven alla slags fingerringar af guld, och däribland äfven förlofnings- och vigselringar, voro befriade från kontrollbehandling. Då emellertid på den tiden likasom för närvarande sådana släta guldringar utgjorde största delen af de guldarbeten, som i riket tillverkades, motsvara de guldarbeten, som på den tiden kontrollstämplades, icke ens närmelsevis alla i riket tillverkade guldarbeten. Den grafiska framställningen utvisar af detta skäl för kontrollerade guldarbeten under ifrågavarande tid synnerligen ringa belopp, men sedan år 1787 förordnats att allt smärre smide af guld, som öfverstiger en half dukats vigt, skall kontrolleras, stiga hastigt vigtsmängderna af kontrollerade guldarbeten till ett mångdubbelt större belopp än förut. För guldarbeten från slutet af 1780-talet och för

silfver- och tennarbeten från 1754 kan det således antagas, att de här angifna vigtsbeloppen af kontrollerade inhemska arbeten närmelsevis motsvara inom riket tillverkade arbeten af dessa metaller, dock med undantag för tennarbeten under de sista årtiondena, sedan tillverkningen af större verkliga tennarbeten, som kunna och skola kontrolleras, inskränkts till en ren obetydlighet, under det att våra tenngjutare hufvudsakligen tillverka dels smärre föremål af tenn, som äro fria från kontrollstämpling, dels större föremål af en legering af tenn med andra metaller, hvilken legering icke kan eller får kontrollstämplas såsom tenn. Kontrollerade tennarbeten hafva under de sista fem åren i medeltal knappt uppgått till en tusendel af de tennarbeten som kontrollerades hvarje år före 1780.

Vid betraktande af den grafiska framställningen visar sig mellan de olika linierna en slående öfverensstämmelse, synnerligast mellan guld- och silfverlinierna efter 1790 i det afseendet, att stigning eller fallande vanligen samtidigt inträffar. På 1790-talet visa alla tre linierna en stark stigning, som når sitt maximum för tenn 1796 och för guld och silfver 1797, hvarefter alla tre linierna åter sänka sig. Tennlinien fortfar sedan att endast med mindre betydande afbrott gå i rigtning nedåt till närvarande tid. Linierna för guld- och silfverarbeten, som från 1820 till 1834 visat mycket låga belopp, stiga därefter samtidigt till 1850-talet, då de visa en stark stigning till 1856, efterföljd af ett samtidigt fallande från och med år 1857 till år 1868, då en ny stigning börjar och fortgår till 1874, hvarefter de samtidigt nedgå till år 1879, då de åter börja ett uppåtgående, som dock endast för guldarbeten är mera afsevärdt. I dessa liniernas olika riktningar afspeglar sig sålunda den allmänna affärsställningens konjunkturer, men från 1860-talet visar sig dock en väsentlig skilnad mellan guld- och silfverarbeten. Under detta årtionde har nämligen minskningen varit så mycket starkare för silfverarbeten och under 1870-talet har ökningen varit så mycket starkare för guldarbeten att silfverlinien, som förut fortlöpt på temligen lika afstånd ofvan om guldlinien, hastigt närmar sig denna på 1860-talet och på 1870-talet korsar densamma, hvarefter båda linierna

allt mera aflägsnas från hvarandra därigenom att guldarbeten efter 1879 ökats långt mera än silfverarbeten. Från 1790 till 1860 uppgingo kontrollerade silfverarbeten i genomsnitt till mellan trettio och femtio gånger vigten af kontrollerade guldarbeten, men i närvarande tid uppgå de förra till knappt åtta gånger de senares vigt om de utländska inräknas, men om dessa uteslutas, till knappt sex gånger så mycket som vigten af inhemska guldarbeten.

Den hastiga minskningen af kontrollerade silfverarbeten, som inträffade på 1860-talet uppenbarligen till följd af den då uppblomstrande nysilfverindustrien, och hvarigenom vigten af årligen kontrollerade silfverarbeten nedgått från mellan tre och fyra tusen kilogram eller ännu mera till omkring två tusen kilogram eller obetydligt mera med undantag af några år på 1870-talet, visar sig naturligtvis ännu mera betydande i jämförelse med folkmängden, som samtidigt ökats. Sålunda kontrollerades årligen före 1863 per 1,000 innevånare 1,000 till 2,000 gram silfverarbeten och på 1790-talet ännu mera, men efter 1878 hafva årligen kontrollerats endast 400 till 600 gram silfverarbeten, om utländska medräknas, eller endast 300 till 400 gram inhemska silfverarbeten på samma antal innevånare. Införseln af utländska silfverarbeten, som förut varit obetydlig, ökades på 1870-talot till i medeltal 12 procent under åren 1872 till 1881 och därefter till i medeltal 27 procent under åren 1882 till 1893 samt har år 1894 uppgått till 32 procent af alla kontrollerade silfverarbeten, hvarigenom den förut genom konkurrensen med nysilfverarbeten så betydligt minskade tillverkningen af silfverarbeten ännu mera inskränkts.

Af de inhemska silfverarbeten, som kontrollerats, har före 1850 och äfven efter 1890 ungefär hälften eller mera tillverkats i Stockholm, men mellan 1850 och 1890 har tillverkningen i landsorten varit större och från 1861 till 1879 vid pass dubbelt så stor som i Stockholm. Rörande de vigtsmängder af silfverarbeten, som i några af rikets större städer blifvit på olika tider kontrollstämplade, hänvisas till efterföljande tabell, som utvisar att en betydlig minskning efter 1860 egt rum i flertalet af dessa städer med undantag af Linköping

och Kristianstad, i hvilka minskningen varit mindre betydande än i allmänhet i öfriga städer, och hvilka städer därföre i afseende å beloppet af kontrollerade silfverarbeten under de sist förflutna tre åren komma näst efter Stockholm.

I motsats till silfverarbeten hafva kontrollerade guldarbeten under de sista årtiondena betydligt ökats, så att dessa arbeten nu uppgå till inemot 400 kilogram årligen i stället för endast 100 till 180 kilogram före år 1870 och så att per 1,000 innevånare hafva under de sista årtiondena för hvarje år kontrollstämplats 70 till 80 gram guldarbeten, hvaraf inhemska utgjort 60 till 70 gram, under det att förut endast undantagsvis kontrollerats mera än 40 till 50 gram guldarbeten och tidtals ännu mindre på samma antal innevånare. Samtidigt med denna ökning har dock införseln af utländska guldarbeten äfven ökats, så att dessa från 1871 utgjort i medeltal 12 procent af alla kontrollerade guldarbeten. Åren 1881 till 1885 var denna införsel störst och uppgick till i medeltal 19 procent af alla kontrollerade guldarbeten, men har därefter minskats till i medeltal omkring 9 procent för åren 1886 till 1892 och 10 procent 1893 och 1894. Ehuru denna import i jämförelse med hela summan af kontrollerade guldarbeten kan tyckas ej vara af så stor betydelse för den inhemska tillverkningen, så ställer sig dock saken annorlunda, om man tager i betraktande beskaffenheten af de guldarbeten, som importeras, och af de guldarbeten, som utgöra större delen af dem, som inom landet tillverkas. Dessa sist nämnda utgöras nämligen till mera än 80 procent af släta massiva guldringar enligt en ungefärlig beräkning med ledning af guldsmedernas till Kontrollverket inkomna arbetsförteckningar under de sista åren, hvilket förhållande kanske kan synas oväntadt för en och annan af våra mera betydande guldsmeder, som tillverka andra arbeten i större proportion, men dock finner sin förklaring däruti, att det stora flertalet mindre guldsmeder knappast tillverka andra guldarbeten än släta ringar. I jämförelse med inhemska guldarbeten af annat slag utgöra således de med dem mera jämförliga guldarbeten, som införas från utlandet, ett ganska betydligt belopp.

De ofvan nämnda släta guldringarne, d. v. s. förlofnings- och vigselringar, tillverkas i olika landsdelar af olika finhet, så att t. ex. 23 karats guld nästan ensamt användes till sådana ringar i Stockholm och öfriga orter i mellersta Sverige från Helsingland och Dalarne till Östergötland, i hvilka trakter endast mera sällan härtill användes 18 karats guld, under det att i Vestergötland och Göteborg därtill användes 20 karats jämte 18 karats guld, men i Bohuslän, Halland och Skåne nästan uteslutande 18 karats guld och endast undantagsvis finare guld härtill begagnas. I Norrland, Vermland, Dalsland, Småland, Blekinge och på Gotland användas till sådana ringar alla tre guldsorterna, dock så att på några platser endast en eller tvenne guldsorter öfvervägande eller uteslutande begagnas.

Då enligt det ofvan anförda förlofnings- och vigselringar utgöra en öfvervägande del af de guldarbeten, som i riket tillverkas, så måste den ökade kontrolleringen af guldarbeten efter år 1870 till icke ringa del tillskrifvas ett allmännare användande af massiva guldringar, såsom förlofnings- och vigselringar, hvilket torde hafva berott deraf, att från samma tid välmågan utbredt sig till en större allmänhet. Sålunda visar sig ökningen icke så mycket i Stockholm som i landsorten, hvarest före år 1850 knappt kontrollerades mera guldarbeten än i Stockholm, men i närvarande tid kontrolleras nära fyra gånger så mycket. Rörande vigtsmängderna af de guldarbeten, som på olika tider kontrollstämplats i några af rikets större städer hänvisas i öfrigt till efterföljande tabell, som utvisar en synnerligen stark ökning i Sundsvall på 1870-talet och i Östersund på 1880-talet, i sist nämnda stad ända derhän, att Östersund bland rikets städer i afseende å vigten af kontrollerade guldarbeten i jämnbredd med Sundsvall, Gefle och Upsala intager fjerde rummet och således kommer näst efter Stockholm, Göteborg och Malmö.

Värdet af de vid olika tidpunkter i kontrollerade guld- och silfverarbeten ingående ädla metallerna kan icke med full noggrannhet beräknas, emedan det icke kan exakt utrönas, huru mycket finguld, som i genomsnitt funnits uti en kilogram guldarbeten, enär dessa varit af tre olika halter, hvilka icke blifvit särskildt redovi-

sade. Enligt en ungefärlig uppskattning af förhållandet mellan 23 karats, 20 karats och 18 karats guldarbeten under de sista åren synes kunna antagas en genomsnittshalt af 850 gram finguld på en kilogram guldarbeten. Antages nu samma halt af finguld under olika tider, och om kontrollerade silfverarbeten antagas hafva i genomsnitt hållit 820 gram finsilfver på en kilogram silfverarbeten, kan dock en ungefärlig beräkning af metallvärdet göras på det sätt att en kilogram finguld enligt vårt nu gällande myntsystem värderas till 2,480 kronor och värdet af en kilogram finsilfver beräknas af det vid hvarje särskild tidpunkt gällande värdeförhållandet mellan finsilfver och finguld. Sålunda hafva beräknats följande ungefärliga värden å de i kontrollerade guld- och silfverarbeten ingående ädla metallerna, nämligen:

årligt medelvärde åren 1791 till 1800		900,000	kronor
	år 1797	1,200,000	»
	» 1810	850,000	»
	» 1820	500,000	»
	» 1856	1,200,000	»
	» 1868	500,000	»
	» 1874	1,300,000	»
	» 1894	1,000,000	»

För hvarje innevånare motsvara dessa värden:

årligt medelvärde åren 1791 till 1800		40	öre
	år 1797	50	»
	» 1810	36	»
	» 1820	19	»
	» 1856	32	»
	» 1868	12	»
	» 1874	30	»
	» 1894	22	»
i endast inhemska arbeten	» 1894	18	»

Häraf synes, att den största förbrukningen af ädla metaller till guld- och silfverarbeten i förhållande till folkmängden egt rum på

1790-talet och att denna förbrukning i närvarande tid ej mycket öfverstiger hvad den varit under den låga perioden åren 1820 till 1834 och, om endast inhemska arbeten tagas i beräkning, knappt uppnår den sist nämnda periodens, hvarvid dock måtte ihågkommas, att silfvervärdet år 1894 varit endast vid pass hälften af hvad det var på 1820-talet.

Silfverarbeten.

Årtal	Inhemska, kontrollerade i															Inhemska	Utländska
	Stockholm	Göteborg	Malmö	Norrköping	Gefle	Upsala	Jönköping	Helsingborg	Örebro	Linköping	Sundsvall	Kristianstad	Karlstad	Östersund	Landsorten summa	summa	
	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.
1760 ……	1,704	114	26	77	34	85	79	9	19	59	15	96	42	—	1,457	3,161	—
1770 ……	1,727	112	30	44	16	60	24	7	34	57	8	38	6	—	1,032	2,759	—
1780 ……	1,657	117	35	83	36	106	56	11	40	29	20	84	18	—	1,445	3,102	—
1790 ……	1,892	121	32	94	22	96	41	12	37	72	38	52	20	—	1,512	3,404	—
1800 ……	2,259	198	55	118	63	142	77	33	49	98	86	59	25	—	2,402	4,661	—
1810 ……	1,870	130	36	83	63	78	78	38	18	93	94	49	8	—	2,300	4,170	—
1820 ……	1,470	39	34	54	49	42	51	11	12	45	52	38	4	1	1,327	2,797	—
1830 ……	1,846	48	43	76	48	70	98	22	15	37	52	41	8	—	1,396	3,242	—
1840 ……	1,819	111	67	99	65	62	79	16	27	45	33	40	9	6	1,527	3,346	1
1850 ……	2,164	330	188	114	57	77	98	26	40	49	38	55	42	7	2,195	4,359	19
1860 ……	1,854	387	198	151	95	83	60	36	98	57	68	88	36	8	2,836	4,690	25
1870 ……	742	115	160	24	68	61	23	44	22	83	72	26	7	6	1,495	2,237	82
1880 ……	705	78	62	6	47	40	22	32	22	45	42	34	6	8	1,082	1,787	314
1890 ……	782	59	32	5	31	42	12	24	12	56	24	24	7	25	810	1,592	476
1891 ……	783	70	28	6	38	46	31	23	24	37	29	34	5	19	842	1,625	636
1892 ……	775	49	39	7	39	29	14	24	30	41	29	42	5	12	773	1,548	430
1893 ……	987	29	32	9	36	30	17	21	29	51	31	47	7	11	720	1,707	700
1894 ……	1,297	33	50	10	32	49	24	32	34	55	32	51	8	17	842	2,139	1,006
medium för 1892—1894	1,019	37	40	9	36	36	18	26	31	49	31	47	6	13	778	1,798	712

Guldarbeten.

Årtal	Inhemska, kontrollerade i															Inhemska	Utländska
	Stockholm	Göteborg	Malmö	Norrköping	Gefle	Upsala	Jönköping	Helsingborg	Örebro	Linköping	Sundsvall	Kristianstad	Karlstad	Östersund	Landsorten summa	summa	
	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.	kilogr.
1790	33.6	0.4	—	0.9	0.1	0.9	—	—	0.2	0.5	0.5	0.2	0.2	—	7.5	41.1	—
1800	63.4	5.0	1.1	2.3	2.3	3.3	0.7	0.5	0.4	1.5	1.5	0.7	0.3	—	37.2	100.6	—
1810	74.7	9.8	1.3	2.3	2.4	3.2	1.8	0.9	0.7	2.4	3.0	0.5	0.2	—	63.8	138.5	—
1820	24.8	1.9	0.8	1.5	1.1	1.0	0.8	0.2	0.3	0.6	1.8	0.3	0.1	—	28.8	53.6	—
1830	27.9	2.3	0.5	1.4	1.1	1.5	1.0	0.2	0.4	0.7	0.9	0.2	0.1	—	25.2	53.1	—
1840	46.9	5.3	1.1	2.5	1.9	2.0	1.4	0.3	1.0	0.9	0.7	0.2	0.4	—	37.6	84.5	1.7
1850	43.9	10.4	2.0	3.1	1.5	2.1	1.7	0.5	1.5	0.8	0.7	0.2	1.3	0.2	52.8	96.7	3.1
1860	55.4	19.3	5.0	6.0	3.1	3.3	2.8	0.7	4.0	1.7	2.7	1.0	1.8	0.2	101.8	157.2	11.9
1870	33.4	13.0	10.2	4.8	4.2	3.5	2.4	2.3	2.8	3.4	5.0	0.5	3.1	0.9	108.1	141.5	6.9
1880	65.5	21.5	15.7	4.9	4.4	4.5	5.4	4.7	5.0	4.8	10.7	1.8	4.5	3.4	188.7	254.2	48.8
1890	66.5	29.1	15.4	7.1	9.6	9.4	5.8	7.0	4.5	5.6	11.9	4.6	5.0	10.5	259.5	326.0	25.7
1891	66.7	28.8	19.2	7.8	9.5	7.9	5.7	6.7	6.3	6.4	10.2	5.8	7.2	8.9	267.2	333.9	25.8
1892	69.2	29.0	16.7	7.6	8.6	9.0	5.8	7.0	6.5	5.4	10.1	5.1	6.5	9.7	264.0	333.2	29.2
1893	77.6	29.2	16.3	8.1	8.4	11.2	6.1	8.1	7.6	6.2	8.1	6.3	5.9	9.3	266.6	344.2	40.4
1894	82.6	31.1	18.6	8.0	10.7	9.3	6.4	9.2	8.0	6.5	8.0	6.4	4.4	10.6	278.0	360.6	40.5
medium för 1890—1894	72.4	29.4	17.2	7.7	9.4	9.4	6.0	7.6	6.6	6.0	9.7	5.6	5.8	9.8	267.1	339.6	32.5
1795—1798	95.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34.2	129.2	—

Intryck och iakttagelser från en studieresa till London 1894 med särskildt afseende på haute-lisseväfnad.

Af

I. Holck.

Då England, i motsats till Frankrike, Tyskland, Italien och andra Europas kulturländer, hittills endast föga besökts af svenska konstslöjdidkare, utan hufvudsakligast varit målet för dem, som afse studier och utveckling på de industriella, tekniska eller kommersiella områdena, torde dessa anspråkslösa sidor här få tjena som en antydan om de rika tillfällen till studier, som särskildt i London bjudas utöfvarne af snart sagdt hvarje tänkbar gren af konstindustri, såväl i det med rätta berömda South Kensington Museet som äfven genom den sedan några år fortgående uppblomstringen af inhemsk produktion, hvars karakteristiska halt tyckes särskildt egnad att väcka nya impulser äfven hos vår med den engelska beslägtade nation.

De skatter South Kensington Museet innesluter äro af så omfattande, utsökt artistisk och representativ beskaffenhet, att man här tycker sig finna en koncentrerad utställning af allt det yppersta europeisk yrkes- och konstskicklighet alstrat från den äldsta medeltiden till slutet af förra århundradet. Här ser man förträffliga elfenbenssniderier från Karolingernas tid, ja, till och med romerska konsulardiptyker, kostbara byzantinska emaljarbeten och praktväfnader; i det s. k. Italian Court tjusas blicken af ungrenässansens mästerverk i marmor, Della Robbia-gods och majolika med de praktfullt glänsande skiftningar, som ingen senare tid förmått till fullo fram-

trolla. I en stor sal inrymmas alster af företrädesvis engelsk guldsmedskonst från rococons och empirens tidehvarf, af utsökt intresse såväl genom sina fina och omvexlande motiv som genom det sant konstnärliga utförandet; ett rum visar en helt visst enastående samling musikinstrument från flydda tider, ett annat utmärkta prof på italiensk möbelkonst och intarsia. Några montrer fyllas af en mängd ringar, visande intressanta prof på de former detta smycke genomgått från äldsta tider genom följande århundraden; en särskild grupp, troligen ensam i sitt slag, bildas af hexeri-, besvärjelse- och förbundsringar. I öfvervåningens gallerier äro, utom tafvelsamlingen och konstbiblioteket, placerade konstsmiden från olika länder: en mycket rikhaltig och dyrbar samling emaljer från de mest berömda artister denna svåra och nyckfulla konstart kan uppvisa, bokband af emalj och läder, en progressivt ordnad samling lergods och porslin, början de med gammalgrekiska terracottaföremål och följande den europeiska keramikens utveckling till och med början af detta århundrade, af särskildt intresse genom den öfverblick af engelsk tillverkning som här gifves; flere långa gallerier fyllas af möbler, till största delen från förra århundradet af högt konstnärligt värde och utsökt material. En af bottenvåningens salar rymmer uteslutande afgjutningar af kyrkliga föremål, hvaribland en af Nationalmusei gamla ärevördiga dopfuntar mötte som gammal bekant, liksom ock flere af italienska renässansens skönaste och märkligaste för kyrkor afsedda skulpturarbeten.

Af utomeuropeisk konstslöjd ser man här en storartad samling kinesiskt och japanskt porslin, omfattande de olika »familjer», hvari den keramiska forskningen indelat dessa, stundom i form och teckning bizarra, men i färg alltid tjusande konstverk.

Alldeles särskildt intressant är innehållet i de montrer, som deponerats af mr George Salting. Det utgöres nämligen af de härligaste rhodiska fajanser, skålar, vaser och fat i denna tillverknings kända kraftiga och dock så harmoniska färgskala, flera af högst originell formbehandling. Denne store samlare är äfven egare till en hel del Tanagrafigurer af den mest tjusande formskönhet och ele-

gans, flere visande mycket tydliga spår af målning. Bland alstren af guldsmedskonst märkas några mycket egendomliga processionskors, kronor m. m. af Abyssinisk härkomst, och i möbelafdelningen ser man prof på indiskt, genombrutet träsnideri med sina mjuka, något enformiga bladslingor.

I den s. k. Indian Section, efter South Kensington Museets för några år sedan verkställda omorganisation, inrymd i en angränsande byggnad, finnas hopade skatter från den fjerran Östern — en stor del är krigsbyte från de af England kufvade asiatiska rikena. Strax vid ingången mötes man af några indiska husfaçader i snidadt och måladt trä och af högst originell effekt, och för hvart af de långa gallerier man genomskrider stegras den vid inträdet väckta beundran. I denna skattkammare från »Tusen och en Natt» lysa de Birmanska kungaskrudarna af gedigna guldplåtar i sin halft barbariska prakt, underligt formade skålar och kärl af mattskimrande, kostbara stenarter, och gnistrande kristall, gyllene indiska afgudabilder pråla med sin alltför slösande infattning af ädelstenar, vapen af utsöktaste arbete, sadlar som digna under massan af prydnader öfverväldiga sinnet. Ett långt galleri är fylldt med indiska väfnader, genomlöpande hela skalan från de enklaste randiga eller enfärgade bomullstyger burna af de lägre klasserna, till de sagolikt luftiga, genomskinliga muslinerna med sina i hänförande färger hållna broderier, ofta skimrande af guld eller skalbaggars metallglänsande vingar. En särskild afdelning är egnad åt Japans och Kinas konstalster; vid hvad man här skådar af makalös skicklig teknik i dyrbart material bleknar hvarje föregående intryck af dessa den yttersta Österns underverk. Inför dessa stora afdelningsskärmar af lackeradt arbete med i perlemor mästerligt skurna figurer, dessa härliga bronser och förtrollande silkesbroderier, denna mångfald af stora, dyrbara »kakemonos», för sig utgörande ett helt galleri af japansk målarkonst, kunde man dröja en god del af sin lifstid i studium af den beundransvärda tekniska skicklighet förenad med den mest intimt känsliga uppfattning af naturen, hvaraf dessa arbeten äro genomandade, och som förlänar dem ett långt mera in-

tensivt lif och behag än hvad modern europeisk konst i allmänhet mäktar frambringa.

South Kensington Museets textilafdelning, en bland de fullständigaste och dyrbaraste i Europa, utgjorde särskildt föremål för mina studier och kommer åtminstone delvis att här något utförligare behandlas. Den omfattar europeisk textilkonst från medeltidens första skeden till våra dagar och utgör en outtömlig skattkammare för alla grenar af konstväfnad, broderi och spetstillverkning. Vidare finnes här en 300 nummer stor samling gammalkoptiska väfnader

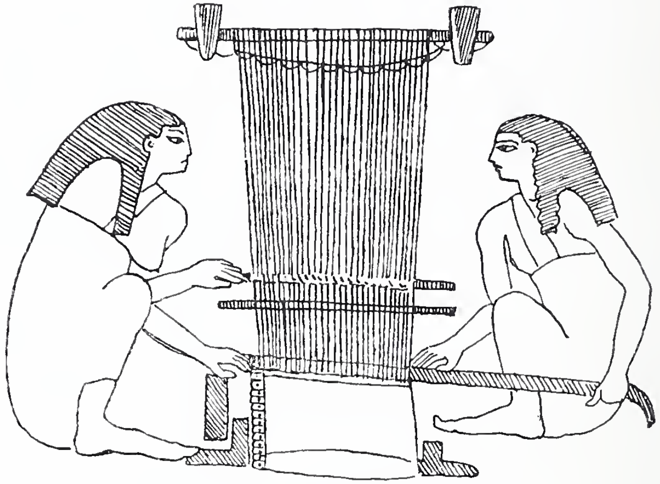

N:o 1. Gammalegyptisk haute-lisse väfstol.

från vår tideräknings första århundraden, kinesiska och indo-europeiska praktbroderier, persiska mattor och väfnader af olika teknik m. m. De koptiska samlingarna utgöras af graffynd från Akhmîm (Panopolis) i Öfre Egypten och omfatta hufvudsakligast väfnader i haute-lisseteknik, en sorts halfflossa samt en med »turkisk handduksväf»* beslägtad tillverkning, men visa äfven egendomliga prof på knytning, stickning, plattsömsbroderi i ylle och silke, »kråkspark» samt tryckning på tyg med stock. Ett särskildt intresse ega dessa föremål genom den insats de gifva i frågan om haute-lisseteknikens ålder. Man förmodade visserligen med allt skäl, att haute-lisseväf-

* D. v. s. en flossaliknande väfnad med hel yta af täta, oklippta öglor.

nadens anor sträckte sig in i den grå forntiden; någon utgångspunkt var dock ej funnen och är det förresten ej ännu, fast man genom de koptiska graffynden fått en betydligt vidgad syn på den kronologiska frågan.

Af bilderna i Beni-Hassans grafkammare, målade 3,000 år före vår tideräkning, visste man, att de gamla egyptierna begagnade en väfstol (Afb. 1) med upprätt varp, käppar att bilda skälet och s. k. kam att nedtrycka inslagets trådar, således alla de för haute-lisseväfnad karakteristiska anordningarna och genom målningen å en vas,

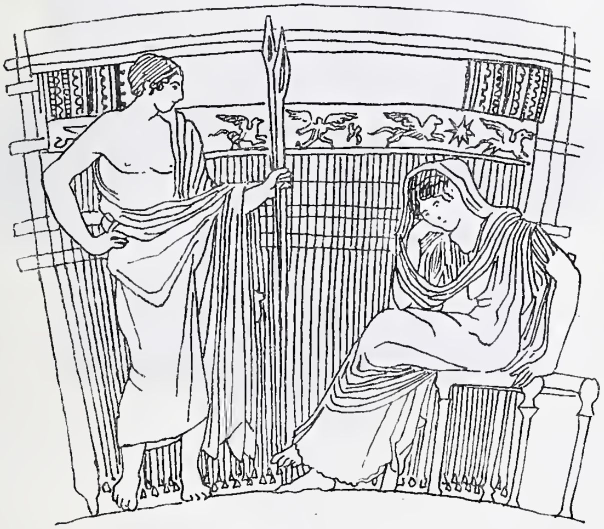

N:o 2. Penelopes väfstol, efter antik vas.

funnen vid Chiusi och utförd omkring 400 år före Kristus, hade man fått en mycket klar föreställning om Penelopes berömda väfstol, hvars konstruktion i väsentlig mån påminner om den än i dag brukliga (Afb. 2). Från följande tidehvarf finnas hos de romerska författarne beskrifningar å såväl utförande som kompositionsmotiv för ett väfslag, som tycktes motsvara haute-lisse, men då man ej egde något synligt prof på denna uråldriga tillverkning, och många af antikens berättelser om ornerade väfnader kunna tydas såsom menande sydda broderier, kunde man endast gissningsvis tala om haute-lisseteknik före eller från vår tideräknings första århundraden.

Ända tills de senaste årtiondena åtnjöt derför den troligen från XII århundradet stammande, fordom S:t Gereon i Köln tillhöriga, tapet, hvaraf fragment finnas i Lyon, Nürnberg och ett äfven i South Kensington Museet, äran af att vara det äldsta kända prof af haute-lisseteknik. Genom upptäckten af de rika fynden från Egyptens för arkeologen snart sagdt outtömliga skattegömmor ställdes emellertid S:t Gereonsväfnadens fantastiska djurbilder och slingrande bandornament helt och hållet i skuggan hvad åldern beträffar. De äldsta och talrikaste koptiska grafvar, der man funnit hautelisseväfnader tillhöra nemligen II eller III århudradet efter Kristus, de yngsta tyckas vara från VIII eller IX seklet.

De flesta föremålen äro väl bevarade, oaktadt de i öfver 1,000 års tid legat gömda i de i sanden gräfda grafvarne, der de till stor del tjenat som svepning åt en lång följd generationer af kopternas i flera afseenden märkliga stam. Och detta är så mycket egendomligare, som det här ej är fråga om konstfullt balsamerade egyptiska mumier, förvarade i sina mångdubbla fodral och kistor, utan hafva dessa drägter, så borgerliga som presterliga, omslutit obalsamerade kroppar hopade på hvarann, de undre lagren till och med utan kistor.

Kopterna, hvilkas antal fordom beräknades till mer än 600,000 och af somliga forskare anses som afkomlingar af den gamla egyptiska rasen, af andra åter såsom en blandning af alla de folkslag, som bebott Egypten, fingo redan af Strabo vitsordet att vara skickliga väfvare. De voro Nildalens första kristna och utgjorde under senare tider det civiliserade elementet i Egypten ända till XII århundradet.

För det i vår tid allt mera utvecklade studiet af textilkonst äro de i South Kensington Museet förvarade koptiska haute-lisseväfnaderna ytterst intressanta och af instruktiv betydelse såväl genom de variationer i teknik, hvilka här kunna observeras, som genom den i all sin omvexlande rikedom harmoniska och friska färgverkan samt de egendomliga typer för ornamentmotiv, hvilkas utveckling kan spåras genom följande tidehvarf.

Hvad tekniken beträffar, äro somliga af dessa uråldriga svepningar (ordet får dock här ej tydas efter våra nuvarande begrepp,

N:o 3. Koptisk haute-lisseväfnad i S. Kensington Museet.

utan man må ihågkomma den äfven här i norden fordom rådande seden att den dödes yppersta klädnad fick tjena till hans sista skrud)

utförda på ett sätt, som ännu ej kunnat fullt klargöras. De stora fyrkantiga och ovala stycken, som prydde bröst och rygg, de mindre medaljonger, som placerades på axlarna, bårderna, som kantade ärmarna, äro så att säga sammanhängande med de tyger, för hvilkas ornering de äro afsedda. Varpen utgöres nämligen af tygets varp, som lemnats fri från inslag å de ytor, som skulle prydas med haute-lisseteknik; på baksidan af de flesta hänga lösa, ej använda inslagstrådar. Liknande ytor kunna äfven erhållas genom att utdraga inslagets trådar från ett tygstycke och begagna dess varp. På somliga stycken förekommer ett konturerande af ornamenten, som mycket liknar stora, glesa stjelkstyng, hvilket synes speciellt karakteristiskt för de koptiska arbetena och hvarå afb. 3 visar prof. Dessa konturer behöfva dock ej anses som sydda, då ett mycket enkelt experiment lärt mig, att de lätt kunna åstadkommas med en vanlig gobelinpinne, som från rätsidan följer ornamentets efter hand färdiga ytterlinier; man kan äfven observera, huru konturen vid sneda linier ingår med det öfriga inslaget. En annan egendomlighet, som äfven återfinnes hos de kinesiska och japanska haute-lisseprofven är, att en del äro utförda på s. k. liggande ränning, så att streckningen för skuggor och halftoner ligger horisontelt, istället för att såsom vanligen är fallet gå i vertikal riktning. Detta visas af det stora stycket, afb. 4, der schatteringarna på fogeln gå vågrätt, samt ränderna äro väfda i ett utan sömmar, i motsats till det i Europa sedan äldsta tider gängse sättet.

I allmänhet äro de koptiska haute-lisseväfnaderna hållna i mycket mindre skala än hvad brukligt är för de europeiska och kunna äfven i detta fall jemföras med de kinesiska och japanska, hvilkas ytterst fina och täta väfnad nära liknar sidenrips och fordrar noggrann undersökning för att kunna igenkännas som haute-lisse. Dock förekomma äfven gröfre stycken, och varptrådarnes antal varierar med 18, 12, 11, 9, 8 eller 6 på cm.; vid Les Gobelins i Paris brukas 9 à 10 trådar på cm., och William Morris använder vanligen 8 på cm.

Färgskalan omfattar mest enkla, varma toner; den praktfulla

mättade purpurfärg, som ofta finnes i fina persiska mattor användes med förkärlek till bottenfärg, ofta är hela klädnaden af denna ton. De allmännaste bottenfärgerna äro purpur, brunt gående i violett och rödt. Purpurn förekommer i åtskilliga nyanser — som man vet varierade denna antikens favoritfärg enligt modets vexlingar, så att då Cornelius Nepos berättar, hurusom i hans ungdom den violetta purpurn var mest i bruk, men man snart derefter föredrog den röda purpurn från Tarent och senare fick smak för den s. k. dubbla Tyriska purpurn, ger han oss ett tröstande bevis för att till och med antikens harmoniska och upphöjda själar styrdes af modets kapriser.

Efter purpur och brunt är rödt den förherskande bottenfärgen i sina olika skiftningar af karmosin, skarlakan och krapprödt.

N:o 4. Koptisk haute-lisse bonad i S. Kensington Museet.

De andra för dekorationsmotiven använda färgerna äro: indigo, blåviolett och himmelsblått, guldgult och gulgrönt, orangegult, grågrönt. blågrönt i åtskilliga nyanser; den svarta färgen är en intensivt blå ton, modifierad af någon tillsats. Den i modernare stilar med så stor förkärlek begagnade, nästan traditionella starka, blågröna färgen saknas alldeles, deremot ser man ofta en fin violett färgton, företrädesvis å föremål med geometriska ornament. I en del bårder med gröfre varp finnas färgsammanställningar, som lifligt påminna om de skandinaviska allmogeväfnadernas färgskala. Kopterna väfde i allmänhet utan nyansering, i några undantagsfall såsom t. ex. i fig. 4 och 5 finner man en antydan till modellering; stundom, dock ej som regel, äro figurerna omgifna af mörka konturer.

Hvad de koptiska väfnadernas ornamentmotiv beträffar, synas antika förebilder, dock ej alltid af bästa slag, ha öfvat stor inverkan; detta inflytande gör sig mest gällande i de äldsta, som i allmänhet äro utförda i endast en färg med motivet i ljusa trådar af oblekt linne. Teckningen är här enkel och bestämd, bland de oftast återkommande ämnena märkas: draperade qvinnofigurer, centaurer, Perseus befriande Andromeda, lejon m. m. Äfven förekomma mönster, byggda på en geometrisk anordning af krökta och sammanflätade grenar, hvilka tjena som ram åt sittande figurer, jägare, fruktkorgar, fåglar, blomstermotiv etc., och i behandling nära slutande sig till romerska golfmosaikmönster från och efter det I århundradet. Å andra föremål vittnar användandet af efter hvarann springande djur i liflig rörelse om påverkan af uråldriga, assyriska och feniciska motiv. Sammanslingrade grenar eller band, ordnade rektangulära och polygona system, invecklade stjernformer etc. karakterisera en särskild grupp, som bäst kan jemföras med saracenska ornament, byggda på liknande motiv.

En skarpt skild afdelning bildas af figurgrupper med dåliga proportioner, ofta försedda med gloria, hvilka på ett primitivt sätt liknande framställningarna på en del ristade plattor från Roms katakomber, illustrera bibliska tilldragelser — å somliga af de bredare, i bjerta färger hållna bårderna kunna vissa af de kristna kop-

terna vördade helgon, såsom S:t Georg, S:t Marcus, S:t Demetrius o. a. igenfinnas.

Med denna rikedom af omvexlande motiv för ögonen och vid anblicken af det oerhörda arbete, som ofta nedlagts i dessa hufvudsakligast för klädedrägten afsedda prydnader, förstår man, att till och med under denna haute-lisseväfveriets tidiga period ett massproduktionens skede måste ha uppkommit, liknande det, som senare under denna ädla konsts blomstringstid på 1400-talet förekom. Redan under 300-talet finner man en from biskop i en predikan klandra öfverdådet i väfnader på ett sätt, som starkt påminner om senare tiders straffpredikningar mot lyx i kläder. Så klagar denne den första kyrkans herde: »Sedan man uppfunnit den likaså fåfängliga som onyttiga väfnadskonsten, hvilken täflande med målarekonsten, förmår att genom varpens och inslagets förening å tygerna återgifva allsköns bilder, köpa männen begärligt både för sig sjelfva och sina familjer drägter betäckta med blommor och bilder i oändlig vexling. Man ser der lejon, pantrar, björnar, tjurar, hundar, skogar, klippor, jagter, med ett ord allt hvad målarens arbete kan åstadkomma för att efterapa naturen. De frommaste af dessa rika köpare låna ämnena från Evangelierna.» — Utom de för klädedrägten använda prydnaderna finnas i South Kensington Museets koptiska samling en del saker, som ej kunna hänföras till detta bruk. Så det i afb. 4 afbildade, helt nyligen för museet förvärfvade stycket, det till omfånget största af alla här befintliga samt äfven i komposition, utförande och framför allt i färg särdeles tilltalande. Utom sjelfva det i större skala än vanligt utförda mönstret, vittnar äfven den vid ena sidan qvarsittande kanten, i samma skick som då den togs ur väfstolen, att denna väfnad varit ämnad för annat ändamål; kompositionen med sin nedåt i tyngd och bredd tilltagande bård tyder väl också på, att vi här se ett större fragment af ett draperi, exempelvis ett dörrförhänge. Att fåglarne, af hvilka blott en här synes, hålla ett ax och ett vinblad i sina klor, kan måhända visa en af de symboler, som den äldsta kristna kyrkan med sådan förkärlek framställde. Högst originellt är motivet af de ögonliknande

ovalerna, kanske en reminiscens från gammalegyptisk ornamentik. Det lilla å afb. 5 afbildade fyrkantiga stycket ger en typisk bild af ofta upprepade motiv; de mot hvarandra stälda djuren å afb. 6 ega intresse såsom föregångare till en hel serie af mer eller mindre invecklade kompositioner bygda på detta motiv, hvilka under kommande århundraden pryda de byzantinska och sicilianska praktväfnaderna. Ett annat särskildt för haute-lissetekniken välbekant och ofta upprepadt motiv, den ur en vas uppväxande blomrankan, före-

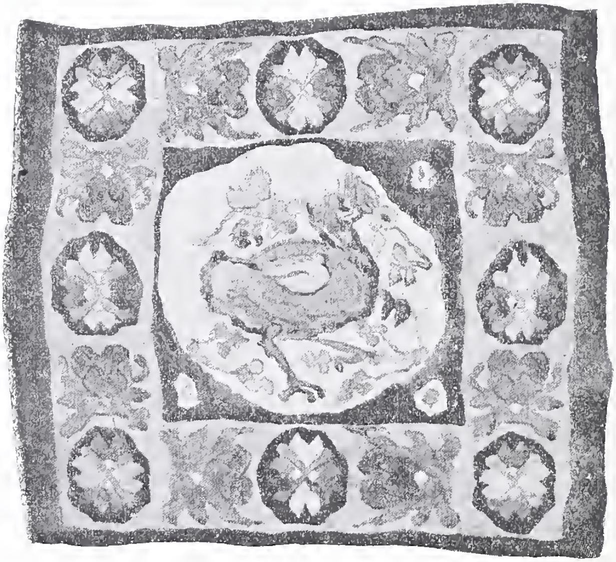

N:o 5. Koptisk haute-lisse väfnad i S. Kensington Museet.

kommer här i en form, som i uppställning föga afviker från hvad man så ofta ser i renässansbårder. Som en egendomlig urtyp till senare tiders porträttframställningar i haute-lisse torde få räknas 2:ne utmärkt väl bibehållna hufvud, måhända porträtt af ett äkta par, i ungefär half naturlig storlek. Ytterst intressant i detta afseende är äfven en sväfvande, bevingad, i rödt och grönt draperad figur, hållande en blomsterkrans, hvars midt upptages af ett Andreaskors. Här se vi måhända en förebild till den alla senare europeiska stilar genomgående englatypen, vare sig den uppbär Marias strålande himlagloria och andra kultens emblem, eller i det verldsligas

tjenst upplyfter krönta namnchiffer, vapensköldar och sinnebilder af alla slag för att nu icke tala om dess anspråkslösa mission att å landtliga namnsdagsgratulationer i sin bastanta krans innesluta hela hyllningspoemet.

Materialet i de koptiska haute-lisse väfnaderna utgöres af linne- och yllетråd (le Musée des Gobelins i Paris eger ett enda exemplar, der inslaget är af oblandadt silke), och denna omständighet kan till en viss grad bidraga att bestämma deras ålder.

N:o 6. Koptisk haute-lisse väfnad i S. Kensington Museet.

Af den förut omnämnda flossaliknande väfnaden finnas flere intressanta stycken, särskildt fäste jag mig vid ett med två stående bevingade figurer, tekniken får dock här ej tänkas som våra finare slag af flossa, utan motsvaras mest af arbeten i s. k. ryaflossa, då figurerna bildas af temligen glest sittande öglor af färgadt garn mot slät ofärgad botten. Den med turkisk handduksväf beslägtade tillverkningen tyckes mest ha användts i större för bårtäcken afsedda stycken; orneringen består här af mycket enkla geometriska mön-

ster i stor skala, med svartbrun färgton aftecknande sig mot gulhvit botten.

Af äldre medeltida haute-lisseväfnader eger South Kensington Museet föga; en bård, fragment af den från S:t Gereon i Köln härstammande i tidig romansk stil med djurmasker och bandslingor ornerade tapeten, en bredare dylik med madonnabild och hvit gotikinskription på purpurröd botten af särdeles delikat utförande samt en utsökt framställning af de Heliga Tre Konungars tillbedjan i finaste textur af silke och guld och förträfflig teknik i figurbehandlingen äro de mest beaktansvärda från detta tidehvarf. Museets största skatt af äldre europeisk tillverkning utgöres af de stora, dyrbara flamländska tapeter, som fylla väggarne i 3:ne rymliga salar — de flesta af dem utgångna från Bryssels verkstäder under 14- och 1500 talet. Bland dessa beundransvärda alster af en till sin höjd drifven teknik, som med finaste känsla för form och färg återger den oftast förträffliga kompositionen, må nämnas: »The Three Fates», der de tre Parcerna uppträda i praktfulla medeltidskostymer af vexlande släta stoffer, sammet och guldbrokad, hvilkas alla karakteristiska valörer äro återgifna på ett öfverlägset effektfullt och dock enkelt sätt. En lika utmärkt är »The Seven Deadly Sins», kompositionen af Van der Weydens skola; tekniken kännetecknas här genom det fåtal toner, som användts, draperiernas modellering åstadkommes medels långa streck, som i det ljusaste planet äro mycket smala och sedan tilltaga i tjocklek för att gifva mörkare halftoner. Härom torde de under afb. 7 i liten skala från denna tapet kopierade qvinnofigurerna Justitia och Misericordia kunna gifva en föreställning. I draperierna synas sålunda knappt mer än fyra toner, dock förekommer dessutom något silke i de högsta dagrarna; komposition och färgbehandling äro af utsökt hel verkan, färgskalan rik och varm. Sitt särskilda intresse har denna tapet såsom replik af fjerdedelen af en mycket stor i Hampton Court befintlig dylik. I fall som detta kan man bäst uppfatta, hvilken individuel konstart haute-lisseväfnad i sjelfva verket är, vida skild från hvarje annat slags maskin- eller konstväfnad genom den ut-

preglade fordran på sjelfständig personlig begåfning och uppfattning den ställer på hvarje enskild utöfvare. Helt säkert har en och samma kartong tjenstgjort för båda dessa tapeter, och likväl hvilken skilnad! Å den större är ansigtenas uttryck betydligt mindre lifaktigt, äfven synes figurernas rörelse mycket stelare. Bården före-

N:o 7. Justitia och Misericordia, från flamländsk haute-lisse tapet i S. Kensington Museet.

ter ännu större olikhet — den i South Kensington Museet befintliga tjusar ögat genom sin artistiskt behandlade uppställning af de olika blomster, hvaraf den är sammansatt och som här på ett synnerligen fint och graciöst sätt förenas genom bandrosetter, då deremot bården å Hampton Court-tapeten ställer hvarje blomstermotiv för sig utan något förenande element och härigenom förefaller stel

och torr. I rent teknisk behandling äro båda fullt jemlika, skilnaden har uppkommit genom ögats olika utvecklingsgrad hos de respektive arbetarne, ej genom handens större eller mindre skicklighet. Bårdens motiv återfinnas å afb. 8.

Utom den redan omnämnda förvaras i Hampton Courts ståtliga och af Englands regenter alltsedan Henry VIII med förkärlek bebodda slott ännu en del af den stora mängd väfda tapeter, som i dess förste egares, Kardinal Wolsey's tid klädde hvarje mera betydande rum. Denne praktälskande kyrkofurste tycks ha haft en formlig passion för haute-lisseväfnader; så köpte han t. ex. en gång 130 st. tapeter i 21 fullständiga serier för lika många rum. Väggarne

N:o 8. Bård i haute-lisseväfnad från tapet i S. Kensington Museet.

i The Great Hall, Henry VIII:s bankettsal, prydas af de vackraste bland de nu befintliga, nämligen 8 st. (ur en serie af 10) behandlande ämnen ur Abrahams historia, som man tror komponerade af Bernhard van Orley och utmärkande sig för stor prakt samt öfverlägsen teknik. Särskildt anslående äro bårderna i rikaste renässans, hvilkas oftast härligt vackra figurer äro placerade i nischer af vexlande form. I nästa rum finnas flere större flamländska tapeter från 1400-talets slut; tre af dessa »Ye Storye of ye Thre Fatall Ladyes of Destenye», höra till en svit af sex allegoriska kompositioner till de s. k. Petrarcas Triumfer, de härvarande äro n:ris 3, 4 och 5. Af n:r 3 och 4 finnas repliker i South Kensington Museet, dessa äro betydligt bättre konserverade och således mera lämpliga för studier; n:r 5, the Triumph of Time over Fame, är bättre bibehållen

och intresserar äfven genom sin egendomliga komposition. Till venster tronar en vingad qvinnogestalt (Fama) på en af elefanter dragen char, till höger förekommer samma figur sittande framför en hvitskäggig gubbe (Tiden) på en vagn förspänd med fyra hvita, bevingade hästar. Öfre planet upptages af Zodiakens tecken med de flyende timmarne i qvinlig skepnad, under Lejonets tecken lyser solen i form af ett stort, rundt ansigte, omgifvet af stora gyllene strålar utmärkt vackert behandlade. I samma rum hänga tre stora tapeter ur en serie af 9 st. med ämne: »Ye Storie of ye Seaven Deadlie Synnes»; ur en af dessa är den sköna tapeten med samma namn i South Kensington Museet utbruten.

Af andra utmärkta Brysseltapeter i South Kensington Museet må nämnas scener ur Esthers historia, hvaraf isynnerhet den som framställer Esther inför Ahasverus är af utomordentligt skön verkan genom sin klara komposition och lugna, rika färgeffekt. Tjusande genom sin färgprakt och af stort intresse genom den vexlande mångfalden af skilda klassers kostymer äro 2:ne stora flamländska tapeter benämnda »Pastoral Scenes», hvilkas delikata och konstnärliga framställning af terrängens vilda blomster väl kunde utgöra ett studium ensamt för sig. Flere stora tapeter af Brysseltillverkning med ämnen från Trojas belägring och de s. k. Petrarcas triumfer äfvensom en benämnd: »The Courts of War, Love and Religion» förtjena äfven att ihågkommas. En af de senare: »Triumph of Fame over Death», en väldig, hela väggen fyllande tapet, är mycket väl bibehållen och af praktfull verkan; den öfverflödar af sköna ornamentmotiv för stoffer, smycken, rustningar o. dyl., ansigtena äro utförda på ett utomordentligt fint och känsligt sätt. Så vidt jag kunde se är guld- och silfvertråd här alls ej använd, utan dagrarne å ädelstenar och broderier åstadkommas genom silke. Som helt verkar dock kompositionen tröttande och platt genom den alltför hopträngda mängden af figurer och valörernas stora jemlikhet; luftperspektiv saknas nästan alldeles. Enstaka figurer af utsökt harmonisk skönhet förekomma dock, så t. ex. Didos i »The Triumph of Chastity over Love».

N:o 9. Hälft af en flamländsk haute-lisse bonad från 1400-talets slut. S Kensington Museet.

Af tysk tillverkning finnas här några långa, smala bonader, framställande episoder ur riddarsagor och moment ur det religiösa lifvet — de förtälja sitt innehåll ej allenast genom de ofta otympliga figurerna, utan äfven på medeltidsmanér genom belysande text å långa, hvita skriftband. Som de i allmänhet voro placerade öfverst å väggen och utförda i liten skala, var ett studium af tekniken nästan omöjligt, denna tycktes dock jemförelsevis mycket enkel, och behandlingen af figurerna skäligen naiv — färgerna ganska hårda och torra.

Af stort intresse var deremot en annan lång bonad, afbildad afb. 9, af flamländskt ursprung, ehuru bildande en skarp kontrast till de praktfulla Brysseltapeterna, ungefär som en af våra skånska s. k. flamska väfnader skulle göra mot ett alster af Les Gobelins. På den cirka 50 ctm. höga och närmare 3 mtr breda bonaden har den gode väfvaren från 1400-talets senare hälft

på ett, trots sin något klumpiga naiva formbehandling, liffullt och karakteristiskt sätt skildrat de olika årstidernas vexlande arbeten, från höskörden till »Voiromonats» grundliga festande. Färgerna, som äro ypperligt bevarade, äro hållna i en kraftig och klar skala med lysande röda och blå toner mot en bakgrund af mörkt grönblått; en mildrande verkan utöfvar den kyliga, ljust grågröna marken.

Figurerna intressera genom de troget återgifna kostymerna och den i all sin enkelhet förträffliga rörelsen. I tekniken förekomma en del egendomliga drag, som jag ej observerade på något annat håll. Så äro t. ex. den i »Howmonat» räfsande qvinnans kjol och hatt utförda i små rutor af omvexlande blått och hvitt, hvilka vid första påseende tyckas sydda, men som jag genom experiment i väfstol funnit kunna väfvas, fast på ett synnerligen tidsödande sätt — samma procedur är äfven använd för de vackra tistelblommorna. Å såningsmannens mössa, äfvensom på den ätande figurens i »Voiromonat» pelsbräm kring hals och händer, synes en fin, flossaliknande yta, som måste ha arbetats ofvanpå sjelfva väfnaden; så är äfven bokstafven »o» i »Ougmonat» utförd. Som ett kuriosum må anföras den å det arma slagtoffrets länd i ett större hål insatta lappen, som visar en teckning lifligt påminnande om vårt hederliga gåsögonmönster. Slutligen må påpekas den intressanta framställningen af de olika redskap, som under medeltiden användes och hvilka i form obetydligt skilja sig från dem som ännu begagnas i sådana afsides bygder, dit nutidens maskiner ej framträngt.

Ett par nykomna flamländska haute-lisseväfnader förtjena äfven omnämnas; den ena är i motiv och färgbehandling snarlik den å Skokloster befintliga och för någon tid sedan å Nationalmuseum exponerade stora tapeten, fast betydligt mindre i omfång. Midten upptages af en stor, kardborrlik planta i jättestor skala, här och hvar hvila foglar helt lugnt på de taggiga bladen, å ömse sidor stå två andra plantor, den enas blommor påminna om en stor Hanunkels, den andras hafva tycke af ett slags bjertröda nyponrosor. På marken mellan plantorna finnas en hjort och hind af mycket små dimensioner. Bårdens blomster- och fruktmotiv äro hållna i betydligt

mindre skala än midton; det hela är af charmant färgverkan och ren, vacker teckning. Det andra flamländska stycket från 1500-talets slut är en verdure utan bård med en tät massa temligen stiliserade blommor i mästerlig behandling, häribland vistas diverse djur, såsom enhörning, foglar af olika slag etc.

Beklagligt nog är den inhemska haute-lisseväfnaden i South Kensington Museet ej så väl företrädd som den utländska. Denna omständighet, som kunde förefalla egendomlig just ifråga om samlingar som dessa, der intet sparats för att förvärfva representativa alster af alla konstslöjdens grenar, torde delvis finna sin förklaring i det faktum, att studiet af engelsk tapetväfnad ännu nästan helt och hållet är obruten mark. Något nationelt verk i detta ämne finnes ej, och det är först på allra senaste tiden som engelsmännen sjelfva börjat intressera sig för forskningar på detta område. Engelskt textilarbete af olika slag intog likväl ända sedan medeltidens början en mycket framstående plats bland öfrig europeisk produktion. De engelska broderierna, särskildt för kyrkliga ändamål voro vida berömda; sedan gammalt prisas »opus Anglicum», om hvars riktiga betydelse dock ovisshet råder, i det somliga forskare antaga, att dermed menas en särskild teknik af silkesbroderi, kännetecknad genom de upphöjda figurernas omsorgsfulla modellering, delvis åstadkommen med ett hett jern samt genom de fina styngnens riktning, då deremot andra påstå, att denna benämning hade en generell betydelse för allt engelskt textilarbete.

I likhet med de flesta andra arter af konstslöjd fann äfven tapetväfnaden under medeltidens vilda inrikes fejder och långvariga krig med utlandet en tillflykt i klostrens för våld fridlysta område; redan under Henry I tid (1100—1135) omtalas de altarkläden, som abboten Geoffrey lät göra för sin kyrka i S:t Albans kloster, och hvilka alla pryddes af figurkompositioner med ämnen ur den Hel. Skrift och helgonlegender. Äfven vet man, hurusom Simon, Abbot af Ramsay, då han 1316 besökte London, för sina munkars räkning inköpte väfstolar med tillbehör. Liksom under andra både tidigare och senare århundraden funno de andliga myndigheterna sig föran-

låtna att genom noga öfvervägda förordningar stäfja den öfverdrifna smaken för lyxväfnadors tillverkning och bruk, hvilken särskildt i klostren ansågs upptaga allt för mycket af den tid, som borde egnas åt andaktsöfningar. Att detta klostrens omhuldande af konstslöjd fortfor ända till deras upphäfvande under Henry VIII, veta vi genom en uppgift från Giffard, en af de vid klostrens indragande verksamma männen, så lydande: »dessa munkar äro alla skickliga i något slags handaslöjd, vare sig det gäller broderi, prydlig bokprent, klädmakeri, bildhuggeri i trä, målning eller gravering m. m.»

I England liksom mångenstädes fann man äfven behag i målade väggbonader, hvilka här kallades »eftorgjordt tapetseri», fastän de väl voro utförda på ett sätt, som ingalunda liknade den nu sedan några år moderna gobelinsimitationen. Man kan sluta till denna tekniks stora utbredning genom det faktum, att dess utöfvare under flera århundraden i London bildade ett särskildt skrå; att detta slags tapeter stått ganska högt i anseende, finner man af deras omnämnande i gamla kyrkoinventarier och testamenten, der de ställas i jemnbredd med andra dylika af dyrbart slag. I South Kensington Museet fanns tyvärr intet exempel på engelsk tillverkning i denna genre, ett fragment af en målad väfnad af flamländskt ursprung framställande en knäböjande qvinnofigur mot en bakgrund af graciösa, gotiska bladrankor i delikat dämpade färger torde måhända få anses som prof på denna konstart, som ju hos oss fortlefvat in i de senare årtiondena genom de ofta i all sin groteska naivitet dekorativa målade allmogebonaderna.

Med denna tillverkning af »stayned cloth» eller »counterfeit arras», som de målade tapeterna äfven kallades, sammanhänger måhända det egendomliga bruket att på somliga figurtapeter väfva hufvud, händer o. d. i en ljus ton, hvarå sedan teckning och modellering utfördes meddelst målning, i akt och mening att härigenom minska arbetet med figurerna. I South Kensington Museet finnes ett prof på detta förfaringssätt, som med skäl ansågs för svikligt och som i vissa fall medförde uteslutande ur tapetväfvarnes gille. Det förekommer på en ganska stor, figurrik tapet, der allsköns om-

sorg och flit är nedlagd på återgifvandet af drägternas styfva guldbrokad med dess invecklade mönster; af ansigtena synes nu knappast spår, de stå der tomma och färglösa. Redan 1525 fann sig magistraten i Bryssel i följd af upprepade klagomål nödsakad att utfärda ett edikt, som förbjöd utförandet af hufvud och ansigtsdrag medelst flytande färger på tapeter i värde öfverstigande 20 à 24 sous alnen. Hvilken vigt man under 1400-talet fäster vid en omsorgsfull tillverkning och hur högt man sätter mönsterkompositionen, framgår af de noga detaljerade förordningar, som bevarats till våra dagar. Så bestämdes t. ex. 1448, då tapetväfvarnes i Bryssel skrå omorganiserades, att intet af deras arbeten fick föras i marknaden utan att först ha undersökts, approberats och stämplats. En något senare förordning reglerar tapetväfvarnes ställning till målarne. De förra voro berättigade att åt hvarandra teckna stoffmönster, äfvensom träd, djur, båtar mark etc. för sina s. k. »verdures», d. v. s. tapeter med landskapsmotiv, de kunde dessutom sjelfva få fullständiga eller rätta sina kartonger med kol, krita och penna. För hvarje annat slags mönsterritning voro de vid bötesstraff tvungna att vända sig till yrkesmålare. Äfven för mönsterskydd sörjdes i detta edikt; deri bestämdes nämligen, att när en väfvaremästare låtit åt sig utföra kartonger, vare sig med figurer eller andra ämnen, fick ingen annan eftergöra eller imitera dem.

Hvad arbetets utförande beträffar, var det under denna hautelisseväfnadens glansperiod såväl som under följande tidehvarf lemnadt åt manliga händer, och det förefaller som skulle endast de till utlandet emigrerade tapetväfvarne, särskildt de vid Italiens furstehof sig tidtals uppehållande, stundom anlitat sina hustrurs hjelp — man finner under 1400-talet verkligen några tapetväfverskor omtalade. Orsaken till detta qvinnans uteslutande från en textilslöjd, som hon i forntiden beherrskade, torde väl få sökas dels i skråväsendets stränga genomförande, dels i de högt uppdrifna kraf på konstnärlig uppfattning och grundlig kännedom i teckning, som figurväfnadens storartade utveckling stälde på arbetaren — än i dag då qvinnan eröfrat så många nya områden för sitt arbete, är hon

utestängd från såväl Les Gobelins som William Morris' verkstäder.

Vid hvilken tidpunkt tapetväfnad utom klostren först förekom i England är ovisst; ej förrän under Edward III:s regering (1327—1377) omnämner ett dokument dateradt 1344 en undersökning af haute-lissetillverkningen i London, hvilken företogs på denne konungs befallning, och 1392 bortskänkte Earl of Arundel genom testamente tapeterna i sitt slott, hvilka nyligen förfärdigats i London af blå haute-lisse med röda blommor. Äfvenså vet man, att vid Svarta Prinsens intåg i London husen voro behängda med väfda tapeter, föreställande bataljscener. I hvad mån dessa väfnader verkligen kunna betraktas som inhemsk tillverkning i strängare mening torde väl svårligen kunna bedömas, ty äfven till England sträckte sig det betydelsefulla och vidtomfattande inflytande de flamländska tapetväfverierna under århundraden utöfvade på utvecklingen af hela den europeiska produktionen. Här likasom i Frankrike, Italien och de nordeuropeiska länderna inkallades nederländska arbetare att förestå de nygrundade fabrikerna. Under renässansens tidigare skeden gjordes visserligen försök till inhemsk tillverkning, så t. ex. de kartor i stor skala af några grefskap, hvilka utfördes af Robert Hicks vid den omkring 1509 i Barcheston inrättade fabriken, äfvenså en större suite föreställande Armadans undergång, förfärdigad under Elisabeths regering och som ända till 1834, då den förstördes af eldsvåda, prydde The House of Lords — det var dock en senare tid förbehållet att af denna början skapa något helt och betydelsefullt.

Jakob I tillkommer äran att genom grundandet af den ryktbara Mortlakefabriken (1619) ha gjort en vigtig insats ej endast i den engelska haute-lissetillverkningen, utan äfven i denna konsts allmänna utveckling. Mortlakefabriken, hvars bästa period endast omfattar 25 à 30 år, visar under denna korta tid en förvånande lifskraftig verksamhet, hvilken äfven i utlandet högt skattades. Således egde Kardinal Mazarin flera arbeten derifrån, och äfven här i Sverige finnes å Drottningholms slott en charmant suite behandlande

Hero och Leanders historia. I le Garde Meuble National (Paris) förvaras ännu den praktfulla tapetserie, som räknas för Mortlakefabrikens mästerstycke, nämligen de efter Rafaels kartonger utförda Apostlarnes Gerningar, skänkta af Jakob I till Ludvig XIV som en tacksamhetens gärd för det skydd och den furstliga gästfrihet den engelske konungen under sin landsflykt åtnjutit vid le grand Roi's hof. Af dessa berömda kartonger, komponerade af Rafael och hans lärjungar för haute-lisseväfnader till Sistinska Kapellet och ursprungligen tio till antalet, finnas sju i behåll, hvilka af Drottning Victoria deponerats i South Kensington Museet, der man åt dem inredt ett särskildt galleri. De tre felande: »Stephani stening», »Pauli omvändelse» samt »Paulus i fängelset i Philippi» ersättas här af kopior från Vatikanens väfda tapeter, mera välmont än skönt utförda på säckväf i oljefärg; de taga sig hiskligt ut i färg och stå i skarp kontrast mot de öfriga kartongerna. Figurerna å dessa tyckas hållna i något mer än naturlig storlek, teckningen känner man ju väl genom de mångfaldiga äldre och nyare reproduktionerna, här på originalen verka naturligtvis formorna i allt sitt storslagna majestät samt med en rik och harmoniskt mättad färgprakt.

Bland de sju kartongerna tycktes mig »Kristi tal till Petrus», »Det underbara fiskafänget» samt »Pauli predikan i Athen» på tydligaste sätt röja mästarens egen hand såväl genom den storartadt lugna och ädla kompositionen, hvilken på ett beundransvärdt sätt samlar handlingens intresse kring hufvudpersonen, som ock genom den utsökt konstnärliga behandling af ljuset och färgen som här gör sig gällande, då deremot i de öfriga bilderna kompositionen ofta synes orolig och mindre väl afvägd, formerna gröfre, proportionerna osköna, färgerna hårdare och tyngre samt ljuset mindre skickligt fördeladt. Kristusgestalten i »Kristi tal till Petrus» väckte min synnerliga beundran, det blida majestät som utstrålar från den i helhvit mantel höljda skepnadens beslöjade blick är af utomordentlig verkan. Ett särskildt behag egde ock landskapet i denna komposition såväl som i »Fiskafänget»; i den förstnämnda stå figurerna mot en bakgrund af aflägsna höjder med landtliga bygnader

och en mellanliggande vik, allt i ljus blågrön ton, i den senare synes på bergssluttningen en stad afspegla sig i det klara, lugna vattnet, som äfven här är af förträfflig dekorativ effekt. I »Pauli predikan i Athen» verkar hufvudfiguren mäktigt genom sin placering på den upphöjda trappafsatsen samt genom den ståtligt bjudande hållningen, förhöjd af draperiets enkla, kraftiga stil — den röda manteln och gröna underklädnaden äro äfven af högst tilltalande färgverkan. Utom Rafael lysa ännu tvenne af målarkonstens heroer, Rubens och Van-Dyck i Mortlakes annaler. Rubens målade för dess räkning skisser till Akilles' historia, och Van Dyck komponerade kartongerna till bårderna på Apostlarnes gerningar, beundransvärda för sin fantasi och elegans. Sir Francis Crane var fabrikens förste direktör, och från Flandern inkallades den första uppsättningen af skickliga väfvare. Sir Francis Crane utvecklade en utomordentlig energi i arbetets uppdrifvande, härvid på det frikostigaste understödd af Karl I — fabrikens verksamhet under hans ledning var förvånansvärdt stor och arbetsstyrkan beräknades till 140 personer. Från denna första och mest lysande period stamma utom Apostlarnes Gerningar, Hero och Leanders historia, Dianas och Callistos historia, Vulkani historia, De fem Sinnena, De tolf Månaderna, De fyra Årstiderna, åtskilliga kungaporträtt och porträtt af andra framstående personer, en suite hästar m. m.

Sir Francis Cranes död 1636 var ett svårt slag för fabrikens vidare utveckling, de följande årens inbördes krig hotade den med fullständig undergång och, oaktadt de under Karl II:s regering gjorda försöken att återupplifva dess verksamhet, kunde den aldrig mer höja sig till någon mera betydande ståndpunkt — det är tvifvelaktigt huruvida den öfverlefde 1688 års revolution. Utom det i Hampton Court Palace förvarade Sjöslaget vid Solebay, utfördt omkring 1672 efter målaren Verrios kartonger, lyckades det mig, trots ifriga förfrågningar på flera håll, endast genom en tillfällighet att få se en enda Mortlaketapet, tillhörande suiten De fem Sinnena och i the Duke of Rutland's ego. I rent tekniskt hänseende hade detta stycke intresse derigenom, att de högsta dagrarna i köttfärgen voro

gifna i silfver, hvilket numera svartnat af ålder, tillsammans med de öfriga starkt kopparröda tonerna gjorde en högst egendomlig effekt. Kompositionen hade genom sina fina renässansmotiv af cartoucher och groteskfigurer en mycket italiensk pregel, behandlingen af blomstergrupperna tyder dock på flamländskt ursprung.

De engelska fabriker som uppstodo under 1700-talet öfverträffade visserligen i antal det föregående seklets, men kunde i öfrigt på intet vis mäta sig med dessa; den enda af någon betydenhet var Sohofabriken, som tycks ha haft Francesco Zucharelli till kartongmålare. I Fulham nära London fanns äfven en atelier, hvarest väfnader i Beauvais' stil och hufvudsakligast afsedda för möbler tillverkades, den stängdes 1755. Den under vårt århundrades senare decennier i Windsor anlagda fabriken, som hufvudsakligast arbetade i basse-lisse och med franska arbetare, måste i följd af William Morris' framgångsrika verksamhet på detta område nedläggas.

Som bekant hade nya impulser inom den engelska konstindustrien, hvilka under de senare åren sträfvat att gifva denna sin egen karakter, i skalden-artisten William Morris en af sina allra förnämsta förkämpar. Redan för 17 år sedan började han sina experiment i haute-lisseväfnad, ty så måste man beteckna begynnelsen af det arbete, som nu nått en så fulländad utveckling. Ej nöjd med att från utlandet hemta sina förebilder, vare sig för teknik eller kompositionsmotiv, konstruerade han sjelf sin väfstol (afb. 10) efter beskrifningar i gamla medeltidsmanuskript och det första stycke, som väfdes (år 1881) var »the Goose Girl» efter kartong af den genialiske engelske tecknaren Walter Crane. Sedan den tiden har William Morris mer och mer utvidgat sin konstindustriella verksamhet, i hans verkstäder vid Merton Abbey ser man arbeten ej blott i haute-lisse, utan äfven i mattväfnad, möbeltyger, tryckt kalikå och glasmålning. Under de senaste tre åren har en storartad serie tapeter, behandlande motiv ur »Legend of King Arthur» och beställd af Mr d'Arcy of Stanmore Hall varit under arbete. Ett stycke af denna serie var utställdt i Mr Morris' affärslokal vid Oxford Street, och vid Merton Abbey funnos åtskilliga kartonger samt påbörjade delar

af densamma. Den utställda tapeten, omkring 2 mtr hög och 5 à 6 mtr lång, framställer qvinnofigurer stående mot en bakgrund af fruktträd af olika slag, hvilkas grenar omärkligt öfvergå i hvarandra, samt hållande ett långt skriftband i händerna. Draperierna äro mycket enkelt behandlade, silfver och guld förekomma alls ej, silke användes endast sparsamt för perlor och ädelstenar i draperiernas bårder. Ansigten och händer äro utförda som på 1400-talets haute-lisseväfnader i mycket få toner med relief af rödbruna konturer. I verkstaden vid Merton Abbey voro tre tapeter ur »Legend of King Arthur» cykeln under arbete; här fanns äfven tillfälle att studera sjelfva arbetsmetoden. Kompositionerna till kartongerna utföras af Sir Edward Burne Jones, den s. k. prerafaelitiska skolans förnämste nu lefvande artist; först tecknas figurerna i helt liten skala, ungefär 15 eng. tum stora, med ytterst få detaljer och färgläggas endast lätt, ett omsorgsfullt studium af gruppering och allmänna former är dock nedlagdt på dem. Sedan förstoras dessa små skizzer på fotografisk väg i många delar till den fulla för arbetet erforderliga storleken. Delarne hopfogas så och sändas jemte en mindre färglagd skizz till artisten för att undergå hans pröfning och korrigering, på dessa förstorade figurer insättas nu de behöfliga detaljerna, ansigten och händer omarbetas ofta samt färdigmodelleras. Af stort intresse är att studera det rent tekniska elementet vid tillverkningen. Den största omsorg nedlägges för att få så förträffligt och hållbart material

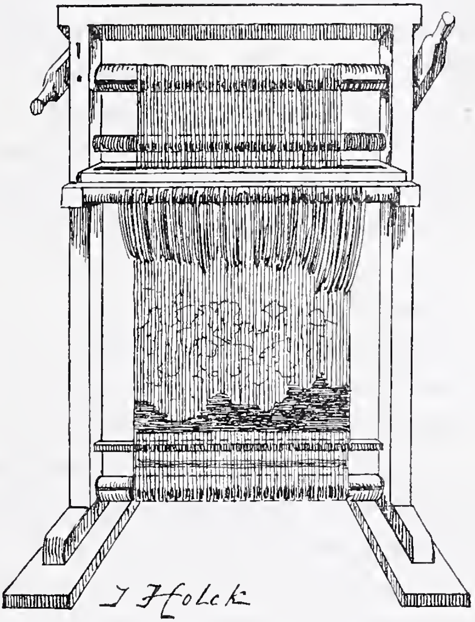

N:o 10. William Morris' modell för haute-lisse väfstol.
S. Kensington Museet.

som möjligt — alla garner färgas på ort och ställe, hvarvid den klara, friska bäck, som flyter genom Merton Abbeys gammaldags parklika område spelar en vigtig roll. Anilin förekommer aldrig, endast helt få växtfärger samt cochenill få användas — alla garner gå först igenom ett bad af indigo; för att få fram såväl de olika lokalfärgerna som dessas nyanser måste de omfärgas 3 à 4 gånger, endast mycket ljusa toner, t. ex. skärt, kunna erhållas genom blott ett bad. De här begagnade färgstofferna, hvaraf man med vänligaste tillmötesgående erbjöd mig profver, äro, förutom indigo, för gult Vau (Reseda luteola), för rödt Kermes och Cochenill båda hemtade från insektsverlden, för brunrödt och bruna toner Krapp (Rubia tinctorum). Ateliern för tapetväfnad är ett lågt, smalt rum med tre stora väfstolar i rad, tre arbetare sitta vid hvarje väfstol med ansigtet mot dagern. Mönstrets konturer äro med tusch uppritade på varpen, denna är hårdt spänd å stora rullar både ofvan och nedan, på den nedre upprullas efter hand det färdiga arbetet. Genom denna spänning hålles varpen stram hela tiden och behöfver enligt uppgift aldrig omspännas. Garnet är fint och ganska hårdt tvinnadt, en metallkam begagnas för att nedpressa inslaget. Bårderna, hvilka i somliga fall inskränka sig till färgränder, men stundom äfven behandlas i stil med dem å The Seven Deadly Sins, väfvas i ett stycke med det andra, sömmar i egentlig mening förekomma ej, utan väfves här öfver *en* tråd på så sätt att de båda närliggande trådarne på baksidan omslingras turvis och sålunda fasthålla den ensamma tråden i dess läge. Denna metod förefaller mycket tidsödande, men användes dock för alla konturer i vertikal riktning, vid bårdens kant, o. dyl. Vår s. k. snärjning begagnas äfven för saker som ej fordra skarp kontur. Framför väfvens rätsida hänger en liten spegel, deri arbetaren kan se effekten af det färdiga. Utom den å varpen uppritade konturteckningen hafva arbetarne till vägledning endast små färglagda skizzer, der blott de allra största färgplanerna utan schatteringar äro angifna, samt de ofvannämnda fotografierna i naturlig storlek. All nyansering är sålunda lemnad åt arbetarnes färgsinne, då de endast hafva fotografiernas valörer att rätta sig efter; de ge-

nomgå i regel en af Londons många tekniska skolor och måste ega både grundliga insigter i teckning samt speciell begåfning för textil konst. De fullgöra sitt arbete på ett verkligt öfverlägset sätt med en finkänslighet i uppfattning både af färg och form, en fullkomlig noggrannhet och bestämdhet, som dock aldrig urartar till petighet och som är öfver allt beröm. Deras instinkt för just den textila effekten är ytterst fint utvecklad, hvarje detalj finnes på sin plats och i sin rätta färg, men det hela verkar såsom sådant utan minsta störande af småsaker. Dertill är utförandet i all sin tekniska fulländning pregladt af en frisk och älsklig naiveté, inget öfverförfinadt, maskinmessigt arbete, men ej heller ett spår till »bondteknik» — som högsta beröm kan man med fullt skäl säga att dessa arbeten på ett värdigt sätt sluta sig till förebilderna från 1400-talet, utan att slafviskt imitera dem.

Lika utsökt fina och intressanta i såväl konstnärligt som tekniskt hänseende äro de öfriga här idkade grenarna af konstindustri; i glasmålning, möbeltygs- och mattväfnad samt tryckning af kalikå finnas här förträffliga saker, hvilka såväl i England som utlandet sättas mycket högt och äro i stor efterfrågan.

En ytterst framstående produkt är glasmåleriet på grund af den ädla harmonien i färgerna och enkelheten i teckningen, hvarigenom dessa målningar bilda en stark kontrast mot hvad som å kontinenten på många håll presteras. Den ljusaste färgen i den här använda skalan är gulgrön — som ljust buteljglas ungefär, den är lokaltonen i köttfärgerna och alla de andra rättas derefter, skarpa toner förekomma således aldrig. Färgadt glas användes ganska mycket, men någon radering å detsamma för dagrar och ornament förekommor ej, endast skuggor målas med mörk färg. Här liksom för hautelisseväfnaderna komponeras många mönster af Sir Edward Burne Jones. Arbetet utföres efter små färglagda skizzer, som lemna mycket åt artistens omdöme, samt efter kol- och kritteckningar i naturlig storlek. Figurernas bakgrund hålles vanligen i bladmönster af två färger. När, såsom ibland händer, samma komposition utföres två gånger, ändras dock alltid några detaljer eller färgerna å dra-

perier och bakgrund omkastas. Allting inprofvas noga flera gånger i blyinfattningen, och färgerna afvägas med yttersta omsorg samt retoucheras om och om igen. Derför verka ock dessa målade fönster med samma mjuka, harmoniska och mättade färgprakt som de bästa gamla dylika — här finnes intet som oroar eller skriker. Derigenom fordra de dock en ljusare omgifning, ty de släppa ej igenom eller bryta mycket ljus. De verka som sjelfständiga konstverk, utan att öfverskrida gränsen för det rent dekorativa eller förfalla till imitation af taflor som så många moderna glasmålningar.

En annan intressant bransch af Merton Abbeys mångsidiga produktion är tryckningen af kalikå. Alla mönster tryckas för hand, för somliga behöfvas en mängd olika block, hvart för sin färg — konturerna tryckas först, sedan ifyllas färgerna började med de ljusare in till den ofta mörka bakgrunden. Mattor och möbeltyger väfvas äfven, de senare i Jacquard väfstolar, alla i vackra, delvis från gamla byzantinska och sicilianska stoffer hemtade mönster, dock förefalla färgerna ibland betydligt dunklare och enformigare än förebildernas. I mönsterkomposition följes här den på senare tiden i England gängse riktningen — att kalla den för en särskild stil vore kanske vanskligt, trots dess utpreglade karakter. Man spårar nämligen i denna i flera afseenden märkliga och tilltalande »stil» inflytanden från så skilda håll och tider, att den svårligen kan betraktas som en naturlig utveckling af den nationella uppfattningen af ornamentet i allmänhet, utan snarare som enstaka begåfvade individers ofta utmärkt genialiska och lyckade sträfvanden.

Förutom de i de stora butikerna synliga produkterna af dessa sträfvanden, hade jag ett godt tillfälle att studera de principer för mönsterkomposition som numera följas genom besök i South Kensington Schools of Art, hvars olika arbetsrum med förekommande artighet visades af föreståndaren, M:r Sparkes, äfvensom genom den årliga utställningen af prisbelönta elevarbeten från South Kensington Museets konstskolor i London och de dermed sammanhängande skolorna i provinsstäderna, hvilken öppnades just efter min ankomst till London. South Kensington Museets läroanstalt tyckes motsvara

först och främst vår Tekniska Skolas högre afdelning, men äfven derjemte bilda ett slags öfvergång till Royal Academy (vår Kgl. Akademi för de fria Konsterna), i det att teckning och målning efter lefvande modell idkas här i ganska stor utsträckning. Dessa senare studier föreföllo väl torra och intetsägande, men desto mera fängslande var samlingen af täflingsritningar inom de olika grupperna af mönsterkomposition och afdelningen för grafiska arbeten. En bestämd ordning för komposition följes, i det att som första uppgift ställes behandlingen af en gifven blomma, som först naturtroget kopieras och sedan stiliseras för att fylla trenne ytor, en qvadratisk, en cirkelrund och en rektangulär, hvarvid mönstret målas i respektive en, två och tre färger. Detta tycktes ett utmärkt instruktivt sätt och visade å flera håll särdeles vackra och väl genomtänkta dekorationsmotiv. I följande uppgifter är behandlingen friare, äfven djur- och figurmotiv användas med förkärlek; i dessa afdelningar för tapet-, textil- och spetsmönster, för golf- och takornering m. m., funnos en hel del öfverdådigt skickligt utförda saker, somliga af stor originalitet i uppfattning och komposition, äfven om man i ett eller annat arbete spårade inflytande från de stora dekorativa artisterna Burne Jones, Lewis Day, Walter Crane m. fl. Kompositionen i textil- och tapetmönstren består antingen af ett mer eller mindre fritt stiliseradt växt- eller blomstermotiv, eller ock af särskilda system, t. ex. träd med ekorrar lekande bland grenerna och svampar täckande marken samt det mellanliggande rummet utfylldt med en törnbuske o. dyl. Menniskofigurer insättas äfven ofta, dessa gjorde dock ett mindre lyckadt intryck, de voro mest behandlade i en sorts grekisk stilisering med obehagligt gul hudfärg. Förutom dessa mer eller mindre fritt uppfattade naturalistiska motiv funnos äfven arbeten vittnande om påverkan af dels indiska, dels byzantinska och romanska förebilder.

Bland mönstren för väggdekoration fans ett särdeles tilltalande, bestående af tre små foglar grupperade i trekant inom bågar af en om björnbärsranka påminnande slingerväxt; ett tapetmönster af systematiskt ordnade kastanjeblad i blek terracotta mot ljust gulgrön

botten var af mycket behaglig färgverkan. En hel del teckningar för tryckta musliner och siden voro hållna i fina, glada färger och lätta, behagliga mönster, företrädesvis med användande af stiliserade blomstermotiv; kompositioner med fiskar, tång och musslor förekommo dock äfven ganska allmänt och tycktes jemte blommorna utgöra ett mycket favoriseradt ämne för ytdekoration, liksom sjöjungfrur bland figurmotiven. De för någon tid sedan så omtyckta påfoglarne syntes nu endast sparsamt. Mönstren för mattor röjde ingen vidare originalitet, många voro hållna i klent imiterad persisk stil, de bästa voro några för trappor afsedda breda bårdmönster.

I likhet med hvad man ser på vår Tekniska Skolas årliga utställning voro många ritningar åtföljda af utförda föremål, detta var isynnerhet fallet med de qvinliga elevernas textilkompositioner, äfven förekommo saker i porslin och lergods, dessa senare ofta väl och smakfullt behandlade. Detta kunde emeliertid visst icke alltid sägas om broderierna, hvilka i flera fall visade ledsamma prof på oförstånd i valet af motiv och ganska vårdslös teknik. Som ett par af dem ganska väl belysa den nuvarande engelska stilriktningens utseende då den omsättes i mindre intelligenta sinnen, vill jag här beskrifva hvad som mest frapperade i väg af öfverdrift. En ung dam hade komponerat och broderat en bonad på groft linne med kulörta linnegarner i tjock stjelkstyngs- och kedjesöm; motivet var en lång rad drakskepp med spända segel gungande på ett stormigt, starkt blågrönt haf, i luften trängdes en mängd bastanta foglar — denna kuriösa framställning ansågs illustrera den poetiska tanken: »Out of the Sea of Time rises a New Land of Song», hvilken lästes under drakskeppen. I en annan qvinlig hjerna hade symbolismen ännu argare drifvit sitt spel, hennes utgångspunkt var följande gammalengelska vers: »Sleep after toile, Porte after stormie seas, Ease after war, Death after life, Dothe greatlie please.» Detta åskådliggjordes genom en blommande rosenbuske, uppbärande det breda, hvita skriftband, hvarå versen läses, ofvanpå detta ståtar ett kompakt drakskepp med otäckt bjertgula segel och eldröda vimplar seglande på starkblå, vildt krusiga vågor, bakgrunden är gråbrun och

sydd i spiralformer. Denna smakfulla komposition omgifves af en platt, hvit ram, hvars två öfre hörn prydas af välmående skära krabbor med spretiga klor!

Spetsmönstren voro på det hela bäst bland textilkompositionerna, de flesta voro från Irland och i ganska varierande teknik. Utom vackra knypplade spetsar sågs här äfven prof på s. k. »Limerick lace», d. v. s. fin tambursöm på tyll, särdeles luftig och passande för solfjädrar o. dyl. En högst elegant irländsk teknik kallas »Carrickmacross guipure», häraf funnos flera vackra utförda saker. Den sys på fin kammarduk med konturer af täta kaststygn, mönstrets delar förenas genom fina languettstafvar och tyget bortklippes sedan mellan dessa. I hålsöm funnos äfven intressanta arbeten, likaledes i virkning, som användes för att på ett effektfullt sätt imitera sydda trådspetsar af såväl finare som gröfre slag.

Bland andra tillämpningar märktes en del porslins- och underglasyrmålningar af god färgeffekt, flera talangfullt gjorda gipsmodeller till väggdekorationer, en del goda saker i smidesjern, en téservis af drifvet silfver visade god behandling af låg relief, ett par utmärkt vackra modeller för parfymflaska och portklapp ådrogo sig mycken uppmärksamhet.

Synnerligen framstående och tilltalande var afdelningen för grafiska arbeten, hvilken gaf en god föreställning om den höga ståndpunkt England på detta område intager. Det var rent förvånande att se alla dessa för reproduktion afsedda teckningar till vignetter, matsedlar, barnkammarrim, folkvisor o. dyl., i de flesta fall utförda af ungdomar på 20—22 år, visande en fantasirikedom och friskhet i kompositionen, ofta förenad med en fin och älskvärd humor, en kraft och käckhet i sjelfva fakturen och ett utsökt sinne för ytans harmoniska fyllande, som verkade högst uppfriskande på ett öga, tröttadt af allt det dåsiga och banala, som här i landet på illustrationens område ännu får gälla för skön konst. Lavering och teckning på skrappapper var här i det närmaste bannlyst, utförandet var det enklast möjliga, nemligen pennteckning med tusch i kraftiga streck, till maneret påminnande om Albrecht Dürers trä-

snittsteknik. Att penneteckning är engelsmännens starka sida syntes äfven på arkitekturskolans studier, der en hel del öfverdådigt friskt och säkert utförda teckningar af intressant gammalengelsk arkitektur, hemtad från småstädernas medeltidskatedraler och pittoreska gator fängslade besökarens blickar.

Ett af konstslöjdens områden tyckes emellertid ännu, trots allt det mönstergilla som öfverallt annars bjudes, vara temligen oberördt af de nya, friska impulserna. Jag tänker nu på det i trängre mening qvinliga handarbetet. I London finnes visserligen en under högt beskydd stående institution, kallad Royal School of Art Needlework, men i dess permanenta utställning påträffas det oaktadt föga om ens något, som kan göra anspråk på att vara artistiskt. Det allra mesta gör ett särdeles slappt och ledsamt intryck och ringa tröst känner man vid anblicken af en särskild monter med påskriften »Danish patterns», innehållande i broderi omsatta — skånska allmogeväfnadsmotiv utan all karakter och hållning. I detta särskilda fall är väl dock en svensk åskådare mera böjd för skarp kritik än mången annan, van som man här i landet är vid mönstergilla och smakfulla handarbeten genom Handarbetets Vänners sant konstnärliga verksamhet på detta område.

Ett vida bättre intryck än arbetena i Royal School of Art Needlework gjorde de broderier jag såg i en privat atelier för handarbeten (Miss Gimell's), här funnos flera verkligt framstående saker i öfverlägset god teknik. Bland annat fäste jag mig vid en mycket hög afdelningsskärm med påfoglar och rhododendron å det ena fältet, samma slags foglar med stora gulhvita, näckrosliknande blommor fyllde det andra fältet, broderiet var utfördt i schattérsöm af österländskt glänsande silke och guldtråd samt var af charmant effekt. Några fina broderier på hvitt moiré och atlas hållna i roccoco- och empirestil vittnade äfven om god smak. Hvad montering af handarbeten beträffar stod man här långt under svensk nivå i prydlig utstyrsel af kuddar o. dyl., deremot visade skärmar och saker der möbelmotiv ingå en afgjord öfverlägsenhet.

Mitt totalintryck af denna studiefärd var likaså väckande som behagligt, det skulle vara glädjande och som jag förvisso tror till fromma för vår konstindustris utveckling om flera af dess utöfvare kunde finna sig föranlåtna att egna någon del af sin studietid åt England för att sedan efter våra förhållanden omsätta hvad man der finner sundt i princip och harmoniskt skönt i utförande.

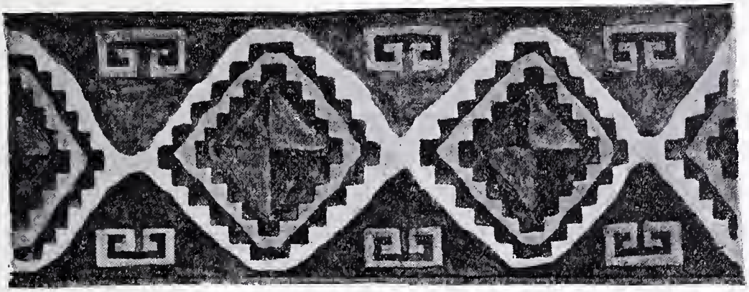

N:o 11. Gammalperuviansk haute-lissebård i S. Kensington Museet.

Några ord om centralasiatisk keramik.

Af

F. R. Martin.

Den resa i Centralasien jag nyligen fullbordat var ursprungligen ämnad att blifva endast en några veckors rekognosceringstur med Samarkand som slutpunkt; derifrån blef den dock genom omständigheterna utsträckt till Taschkent, och väl kommen dit kunde jag ej motstå frestelsen att besöka åtminstone Kokand, Ferganá och de ej långt derifrån liggande Alaibergen, och på detta vis kom jag att vända först fyra mil från Kinas gräns. Jag anser mig böra förutskicka detta såsom förklaring till mina samlingars i vissa afseenden egendomliga sammansättning. Och då medlen hela tiden voro mycket begränsade, måste jag försöka att med minsta möjliga utgift få största möjliga valuta. Detta är hufvudorsaken, hvarför den keramiska samlingen är nästan den öfvervägande. Inom detta område kunde de intressantaste föremålen fås för billigaste pris. Moderna drägter och guldsmedernas rika alster voro alltför kostsamma. Gamla mattor och väfnader stodo ej att uppleta på så kort tid. Jag fick dock bittert erfara, att samlandet af keramiska föremål har sin nackdel i ett land, der ännu inga jernvägar finnas, utan der transporten måste ske på vagn eller kamelrygg. Derom vittnade de högar med sönderslagna kärl och fat som uppackades i härvarande tullkammare. Minst en tredjedel af faten voro skadade eller sönderslagna, detta ej beroende af dålig inpackning utan på den behandling de fått röna under den långa transporten till den första jern-

vägsstationen, Samarkand. Nästan alltsammans lyckades jag sedermera att få ganska tillfredsställande hopsatt. Utom äldre keramiska föremål uppgår samlingen till nära 400 nummer, en ganska respektabel siffra, då så jemförelsevis kort tid kunde egnas åt samlandet. Det är ej i Orienten såsom i Europa, att man på en kort stund kan afsluta en affär. Timmar åtgå under förberedelser till köpets afslutande. Lång konversation, åtföljd af den obligatoriska tédrickningen och de ännu mera nödvändiga artighetsfraserna, föregår hvarje köp. Man måste, såvida man ej disponerar oinskränkta medel, vara försedd med ett outtömligt förråd af tålamod för att komma till något resultat.

Egendomligt nog hafva resande i Centralasien knappt egnat någon uppmärksamhet åt den moderna keramikens alster, och i muséerna, både de ryska och vesteuropeiska, letar man förgäfves derefter. En af orsakerna till detta faktum kan nog tillskrifvas det öfverväldigande intryck man får af de gamla moskéernas fajansklädda väggar. De fleste hafva sträfvat att komma i besittning af så mycket som möjligt af dessa skatter i form af nedfallna eller med flit nedslagna stycken deraf. I synnerhet i Samarkand, der ju de flesta och bästa af dylika minnesmärken finnas, har en betydlig smyghandel drifvits dermed. Sedan några år tillbaka har all handel dermed varit förbjuden, men det oaktadt har en del pojkar gjort till sitt lifsuppehälle att förse resande dermed. De hafva noga passat på, när stycken fallit ned, och skaffat undan dem för att sedan bjuda ut dem till många gånger ganska höga pris. I ett land der jordbäfningar eller jordstötar höra till ordningen för dagen är det ej underligt, om monumenten börjat svigta och med hvarje år allt mer skadats. Det skick hvaruti de nu befinna sig är bedröfligt, och den detta år på mina enträgna uppmaningar ditsända expeditionen från arkeologiska kommisionen och akademien för de sköna konsterna i S:t Petersburg får nog ett drygt arbete att endast på papperet rekonstruera de felande detaljerna. Tillakari, en af de tre Medresserna vid Registan (stora torget) har lidit värst. Dess façad har helt och hållet varit klädd med fajans i ljusa färger med rik ornering i guld. Af allt

detta återstå endast små obetydliga rester. Tamerlans grafmoské och Shah Sindés herrliga grafkapell äro lyckligtvis ännu ej så illa åtgångna. Deremot är det kolossala palats Tamerlan uppförde åt sin favoritgemål, Bibi-Khanim endast en ruin, och deraf återstår om några år nog endast en enda stor grushög. Alla resande sträfva att åtminstone få ett par bitar från hvarje af dessa monument och under sina ifriga bemödanden dermed tänka de ej på, att de utan hälften så stor svårighet kunde förskaffa sig föremål som, om de ej hafva samma konstnärliga värde, dock genom sin rikedom på mönster och färger äro af lika stort intresse, som några små fragment af moskéornas fajansbeklädnad. Från den tid då Tamerlan var Centralasiens oinskränkte beherskare och smyckade i synnerhet sin älsklingsstad Samarkand med praktfulla byggnadsverk daterar sig keramikens uppsving i dessa trakter. Han icke blott lät hos Persiens förnämsta konstnärer beställa fajansbeklädnader till sina byggnader, utan införskref äfven persiska arbetare. Derigenom uppblomstrade snart här denna konst, så att den icke blott täflade med sina förebilder utan kanske öfverträffade dem. Derom bära fajanserna i hans egen grafmoské vittne.

De massor af sönderslagna, rikt dekorerade fat och kärl, som bragts i dagen i Samarkand och på andra ställen, bära nogsamt vittnesbörd, på hvilken hög ståndpunkt lergodstillverkningen stod i äldre tider. Att här närmare ingå derpå kan jag tyvärr ej, då jag här hemma saknar material dertill. Sådant finnes så mycket rikligare i museet i Taschkend och i kapten Barscheffskys kolossala samling i Samarkand. Man förstod på den tiden icke blott att framställa en hel del numera bortglömda färger, utan till och med den i Orienten ännu högre än hos oss skattade reflex d'or utgick ej sällan från dessa verkstäder. Nu har denna konst fallit i glömska såväl i Centralasien som i hela den öfriga orienten. Den nuvarande fajans- eller lergodstillverkningen är, så vidt jag kunnat finna, inskränkt till fyra stora centra, Kokand, Taschkend, Samarkand och Bukhara. Af dessa intages främsta rummet af Kokand, som, innan det eröfrades af ryssarne för ett tjugutal år sedan, var hufvudstaden

i det stora och mägtiga khanatet Kokand, som stod i liflig handelsförbindelse icke blott med sin granne Kina, utan äfven med Indien. Också har det förra i icke ringa mån inverkat på dess konst, i synnerhet på keramiken, deremot det senare mera på metallindustriens område. Det oaktadt har det persiska inflytandet dock varit förherskande. Kokand förtjenar att omnämnas såsom den enda stad som har att uppvisa prof på modern väggfajans. Den siste khanen lät uppföra ett väldigt palats, som dock ej blef fullbordadt innan ryssarne voro i besittning af staden. Dess ståtliga facad står ännu i oskadadt skick med alla sina fajanser i behåll. Men dessa göra ett temligen matt intryck i jemförelse med Samarkands och kunna hvarken i teckning, färg eller glans mäta sig med dem. De äro i alla fall af stort intresse som det sista profvet af en utdöd konst.

För närvarande förfärdigas i Kokand fyra olika sorters fajans eller lergods.

Den finaste (fig. 1—2), som i färg och godsets beskaffenhet tydligt pekar tillbaka på persiska förebilder, är ganska sällsynt. Den fanns vid mitt besök endast på ett enda ställe i basaren, hos en gammal gubbe, som nogsamt var medveten om sina sakers öfverlägsenhet öfver allt annat dylikt i basaren och förstod att låta sig betalas derför. Han egde endast ungefär ett dussin fat af detta slag, hvaraf jag köpte hälften. Dessa hafva en egendomlig mjölkhvit hård glasur samt bottnen öfversållad med blad och blommor i ljusblått och en egendomlig ljus gråbrun-aktig äkta persisk ton. Godset är hvitt och väl genombrändt, nästan porslinsartadt och af samma tjocklek som ett vanligt fajansfat.

Det andra slaget (fig. 3—9) är till godset betydligt finare och tunnare, nästan som en vanlig porslinstallrik, och i brottet alldeles tegelrödt och med en matt mörk turkosblå glänsande glasyr, med fin streckornering i mörkare brunaktig färg med dragning till grönt, hvaraf vanligen hela ytan är täckt, då den ej, såsom på ett fat (fig. 9) är fallet, endast inskränker sig till en enda stjerna i midten, ett af dessa i orientalisk konst så sällsynta exempel på enkelhet. Färgställningen tyder på indiska förebilder. En chrysanthemumlik-

nande blomma förekommer mycket ofta såsom mönster hvilka variera i det oändliga, blomqvistar, lotusblommor, blad och arabesker fylla botten, såvida den ej upptages af ett blommande träd eller buske behandladt på äkta centralasiatiskt manér, d. v. s. blad och blommor sammanträngda till en stor oval eller rundel. Det är ej ovanligt att se väggarne i téhusen (caféer finnas ej i Centralasien) helt och hållet förvandlade till löfsalar med dylika egendomligt formade trän, alltid klädda i rik skrud af röda, blå eller gula blommor mot det gröna löfverket. Samma dekorering förekommer äfven på de praktfulla i silke utförda broderade bomullstäcken som förr syddes i Bukhara och hvaraf prof finnas i min samling. Här liksom nästan alltid äro teckningarne utförda på fri hand och med en alldeles förvånansvärd säkerhet.

Det är ganska egendomligt att se, hur handtverkaren arbetar alldeles på fri hand. Det ser ut som det voro honom alldeles likgiltigt hvar han började, ibland i midten, vanligen i ena hörnet eller kanten; så fortsätter han, utan att något ögonblick vara villrådig, hur han skall få teckningen att gå ihop och detta ofta med de mest invecklade mönster.

Af denna turkosblå fajans finnes äfven ett sämre slag med slarfvigare utförda teckningar (fig. 8) och med gröfre streck. Båda dessa arter begagnas sällan till stora fat utan endast till vanliga tallrikar.

Härmed är det slut med den finare fajanstillverkningen, den enda som egentligen förtjenar detta namn. Det öfriga är snarare att hänföra till vanligt lergods. I allmänhet är här godsot mycket tjockt, ibland ända till $2^1/_2$ cm. och af mycket lös beskaffenhet. Baksidan saknar glasyr, och det hela vittnar om en ganska vårdslös behandling. Också är priset endast en fjerdedel oaktadt faten är betydligt större. Häraf finnas oerhörda massor och i de mest olika mönster, bland hvilka man dock kan urskilja två slag. Ett som uteslutande användes till stora fat (fig. 10—12). Botten är hvit glacerad med mörkblå teckning. Några concentriska kretsar med chrysanthemumliknande blommor, antagligen en omgestaltning

af gammalpersiska solrosor, eller ock en stor lotusliknande utslagen blomma eller en solros omgifven af halfutslagna lotus. Bården är mestadels ett bredt enkelt band omgifvet af fina våglinier. Glasyren är lös, faller ganska lätt af, har föga glans och vanligen full af prickar och felaktigheter.

Det andra slaget (fig. 13—18) visar en otrolig rikedom på motiv. Botten är vanligen brunaktig, rikt ornerad med solrosor, lotus, palmetter, blad och blommor, ja till och med en stor »kungan» (tékanna) förekommer som midtparti, allt måladt i flere färger, bland hvilka rödbrunt, gult, grönt och gulhvitt spela hufvudrollen. Bården är äfven här mycket enkel, oftast med i godset inristade våglinier.

I Taschkent möta vi en art (fig. 19), mycket groft och tungt lergods endast ornerad i två färger, grönt och högt gult. Midten upptages af en stor stjerna på en botten som är täckt med snirklar. Äfven här finna vi försök att efterbilda kinesiska mönster, hvilket ju ej är så underligt, då Taschkent har lifliga handelsförbindelser med Kina och dess basar förser en god del af Centralasien med kinesiskt siden, porslin och främst té. Ett dylikt, temligen vårdslöst dekoreradt fat ses på fig. 20, några blomqvistar i brokiga färger på en egendomlig gulaktig botten.

Stora rundlar i rödbrun färg äro också ett ofta förekommande motiv, vanligen äro dessa omgifna af en krans små prickar och förenade med små blomqvistar (fig. 21). En synnerligen lyckad dekorering af detta slag finnes på ett präktigt fat (fig. 22), hvaraf afbildningen dock endast ger ett svagt begrepp, då färgen här är hufvudsaken. 9 stora röda blommor med gröna stjelkar på gulaktig botten.

Af ganska stort intresse äro en hel mängd fat, der dekoreringen sparats till bården och endast några få obetydliga blad eller dylikt förekommer på botten. Bården består af upprepade figurer utförda i blått, grönt, grått eller brunt som omgifves af fina konturer (fig. 23—24). Detta mönster har uppkommit ur arabiska bokstäfver. Det är en ytterst vanlig företeelse i Orienten att finna i

synnerhet metallsaker och mattor prydda med arabiska inskrifter. Dessa äro ibland läsliga, ibland alldeles meningslösa, endast ditsatta som ornament, hvartill de genom sin form ytterst väl lämpa sig. Så t. ex. hafva inskrifterna på de i den europeiska handeln ofta förekommande silkesbroderierna på rödt kläde eller svart sammet ej den ringaste mening. Alla dessa fat äro af mycket groft, temligen löst gods och baksidan är nästan alltid lemnad oglacerad och ytan är ofta icke ens slätad. Men äfven i Taschkend gör man ett slags bättre fajans, denna är dock ej vidare intressant i dekorativt afseende. Den rika teckningen är utförd i matt blå färg (fig. 25) på hvit botten.

Äfven i Taschkend lyckades jag spåra upp några prof på modern fajans som erinrade om storhetstiden, ett antal kannor, af hvilka tyvärr endast två (fig. 26—27) anlände i oskadadt skick hit. De äro af fint gods, helt släta utan annan ornering än sin herrliga, turkosblåa färg, fullt jemförlig med väggfajansen t. ex. från Tamerlans graf. Bland de sönderslagna fans äfven en med glasyr påminnande om gamla, grönaktiga turkoser. Den starkt glänsande glasyren är anbragt både på ut- och insidan.

I Samarkand möta vi ett alldeles eget, för staden karakteristiskt och genast i ögonen fallande dekorationssätt (fig. 28—30). Stora solrosartade blommor i granna färger på en med snirklar uppfyld botten. Gult, grönt och rödbrunt äro de förherrskande färgerna.

Der förfärdigas äfven fat (fig. 31) med mörkgrön eller brun tjock glasyr, under hvilken teckningen endast är ristad i sjelfva leran. Fig. 32 visar prof på ett mycket simpelt dekorationssätt med grofva linier likaledes från Samarkand. Liksom i Taschkend fann jag i Samarkand spår af den goda glasyren från storhetstiden, med den herrliga djupblå färg, som bildar betten i nästan all väggfajans från Tamerlans tid. Hvad jag fann var visserligen endast en enda pjes ett stort hufvud till vattenpipa (kalian), men det bevisar att konsten att framställa denna färg ej är alldeles förlorad. Alldeles egendomliga äro försöken att efterhärma kinesiskt porslin. Man har ej inskränkt sig till fat, utan äfven gjort vattenflaskor (fig. 34), skå-

lar till té (fig. 33), ja till och med stora prydnadsvaser (fig. 35). Man har gått så långt, att man till och med efterapat den kinesiska fabrikantens märke i botten. Jag behöfver ej säga, att man ej på något vis lyckats att återgifva den kinesiska karakteren i dessa saker. Motiven äro i de flesta fall rigtiga, men färgerna och främst glasyren hafva blifvit något helt annat.

Återstår nu det sista stora centrum Bukhara. Derom kan jag ej säga många ord, då ej ett enda modernt föremål derifrån finnes i min samling. Så vidt jag kunde se under min tre veckors vistelse der, fanns föga eller alls intet af den bättre fajansen, och äfven det enklare lergodset föreföll vara ganska dåligt. Det mesta liknade hvad jag nyss talat om från Samarkand. Detta är egentligen ganska förvånande, då Bukhara af Centralasiens städer i alla tider varit hufvudsätet för konst. Ingenstädes hafva så utmärkta alster tillverkats som der och det är endast Isphahans konstnärer som haft högre anseende.

Jag har i det föregående mest talat om fat. Man får deraf ej draga den slutsatsen, att endast dylika tillverkas i Centralasien, men de utgöra som bekant torde vara det vigtigaste i den centralasiatiska servisen, som för öfrigt är inskränkt till koppar och skålar samt tvättfat, dessa senare spelande en mycket vigtig roll vid ett asiatiskt gästabud. Jag har alldeles lemnat åsido alla större kärl, vare sig till förvaring af vatten, vin eller dylikt, detta emedan de alla utan undantag sakna ornering. De hade dock förtjenat att afbildas för sina många gånger fullt klassiska former. Också är det ej osannolikt, att flere af dem kunna leda sina anor till Alexander den stores dagar eller till de kolonier, som efter honom uppblomstrade i Centralasien.

Fig. 1.

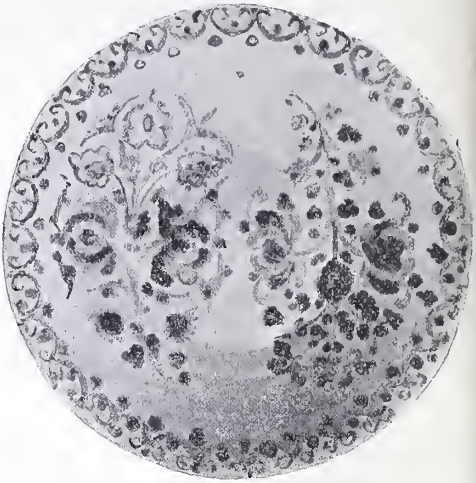

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

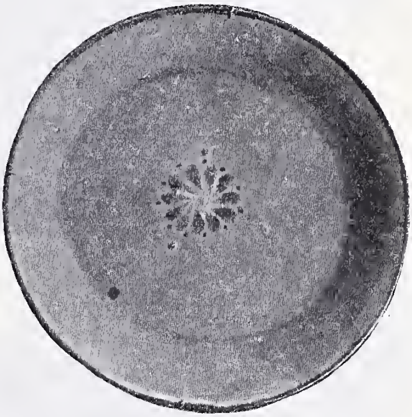

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12

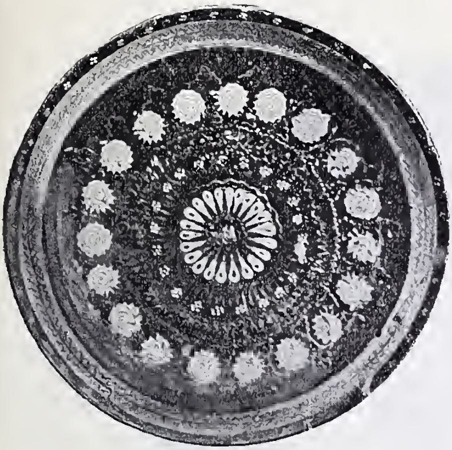

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 15.

Fig. 16.

Fig. 17.

Fig. 18.

Fig. 19.

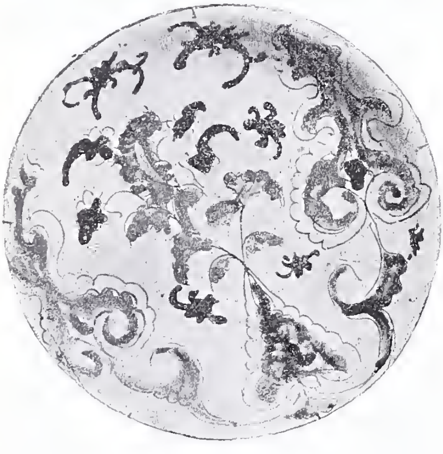

Fig. 20.

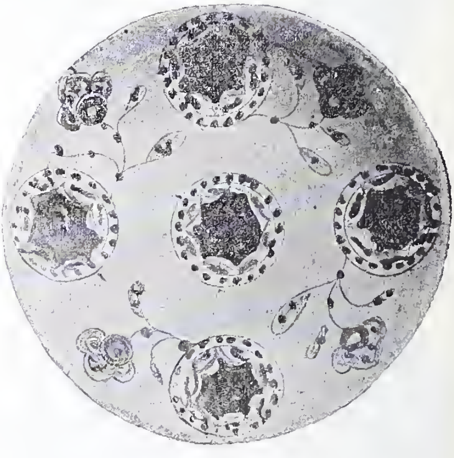

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 24.

Fig. 25.

Fig. 26.

Fig. 27.

Fig. 28.

Fig. 29.

Fig. 30.

Fig. 31.

Fig. 32.

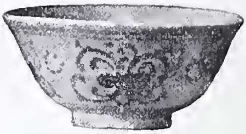

Fig. 33.

Fig. 34.

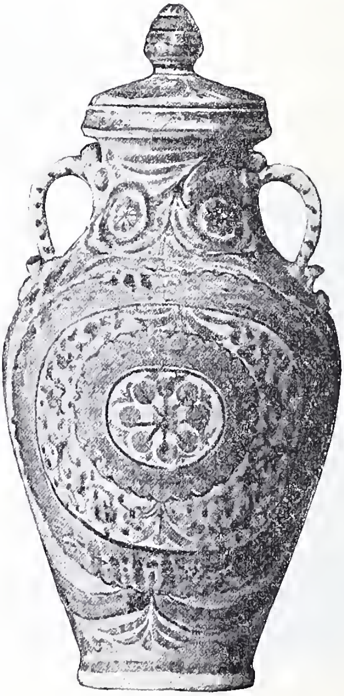

Fig. 35.

Inledningsföredrag

vid det af Svenska Slöjdföreningen i samband med utställningen af metallarbeten anordnade mötet af idkare utaf metallindustri och slöjd den 22 och 23 Mars 1895.

"Om konstindustriel utbildning och mönsterskydd."

Af

Rektor V. Adler.

Konstindustrien, denna konstens tvillingsyster, har ju till mål att konstnärligt omkläda, pryda sådana föremål, hvilka komma till användning i det dagliga lifvets mångskiftande behof. Konsten går här hand i hand med det rent nyttiga.

Vi vilja ju gerna ge en tilltalande form åt det vi dagligen skola använda både i hemmet och för vår egen person, för klädedrägten.

Konstindustrien skulle säkerligen, om den rätt understödjes, för vårt land få samma nationalekonomiska betydelse som den har för andra kulturländer, både de större och mindre, jag säger för vårt land, ty under de omständigheter *vi nu* arbeta, kan den icke få den utveckling och betydelse, den eljest både kunde och borde få. Hos vår nation finnes med all säkerhet inneboende naturliga anlag och känsla för både form och färg, hvilka anlag, rätt utdanade leda till goda resultat.

Konst och konstindustri voro fordom och under långa tider oskiljaktiga, endast hos nationer med högt utvecklad kultur skiljes konsten till viss grad från sin tvillingsyster. — Med menniskan sjelf föddes behofvet att försköna allt som omger henne i det dagliga lifvet. Det var vid tillverkningen af lerkärl och väfnader som det vaknande formsinnet först öfvades och å hvilka de första orneringarna anbragtes. Väfnadernas mönster och lerkärlens former öfverfördes sedermera till föremål af andra material, såsom metaller, trä och sten, samt bearbetades så, att hvarje föremål slutligen formades i enlighet med sitt ändamål och material. Från detta ursprung utgå de egentliga bildande konsterna. Också ernådde konsthandtverket en hög grad af utveckling.

Kasta vi en hastig blick på de primitiva folken och deras arbeten, finna vi att till och med pålbyggnadernas bebyggare på sina instrument anbringade med skarpa stenar inristade orneringar. Folket på nordkusten af Nya Guinea betäckte sitt husgeråd, sina hus och båtar med figurer. Många vilda folkslag smycka sin klädedrägt med musslor och fjädrar. Konstrika flätverk förekomma hos negrer och Söderhafsöarnas invånare.

Hos *Kinas* gamla inbyggare bildar gallerverket grunden för ornamentiken. Någon så särdeles stor rikedom i mönster och färger kunna de dock icke uppvisa. Porslin, metaller och elfenben förstå de förträffligt att behandla i tekniskt hänseende, då deremot formbehandlingen förblifver mera stel. Det uråldriga porslinsmåleriet afbildar endast större naturföremål. Träsnitt i förening med tontryck uppnådde en hög grad af fulländning. Det kinesiska sidenet ornerades med fritt behandlade blommor, mellan hvilka grupper af menniskor och djur anbringades. — *Japanesernas* konstindustriela arbeten äro sedan äldre dagar icke blott utmärkande genom sin teknik och ett fint form- och färgsinne, utan ock genom en sant nationel karakter, hvilken hos dem är lika rent utpreglad som hos grekerna. I sina lackarbeten öfverträffa de alla andra folkslag; i snidandet af trä och elfenben äro de mästare, i väfnader och konstsömnad ha de ernått en hög grad af fulländning; deras konstsmide

är utomordentligt högt utveckladt, de förstå att med hammaren, i jernets yta, indrifva hela landskap med de finaste färgnyanser, frambragta medelst inläggningar af guld, silfver, koppar och andra metaller. Metallgjuteriet är likaledes högt utveckladt, så ock de keramiska arbetena.

Konstindustrien hos de gamle *egyptierna* känna vi mest från deras väggmålningar. Deras omfångsrika byggnadsmassor voro öfvertäckta med ornamentmåleri, i hvilket förekommo scener ur folkets lif samt framställningar ur djur- och växtriket. Väggytorna voro betäckta med ändlösa fresker, i hvilka igenkännas kärl och husgeråd af alla slag, vagnar och skepp, kläder och smycken, allt utmärkande sig genom sirlighet i både form och färg. De använde emalj för sitt guldsmide och hade redan tidigt i öfre Egypten en utbildad glasindustri. Deras fina linneväfnader pryddes med konstsömnad och inväfda figurer.

En storartad utveckling och fulländning erhöll konsthandtverket hos *grekerna*. Den för hela den grekiska konsten säregna plastiska karakteren gjorde sig äfven gällande i konsthandtverket. Under konstens mest blomstrande skede intogo konstnären och konsthandtverkaren samma ställning och rang. Redan tidigt fans ett verkligt konsthandtverk för lergods, snideri och konstsömnad. Man gaf en konstnärlig utsmyckning åt sköldar, vapen, skålar, blandningskärl och bägare, hvilosäten etc. Det ringaste kärl, om ock bestämdt för alldagligt bruk, utmärkte sig genom en sant konstnärlig form. På mångfaldiga områden var konsthandtverket högt uppdrifvet såväl för bronsarbeten, guldsmide, arbeten i elfenben och glas som ock för guldbrokad och andra väfnader samt purpurfärgning. Stensnidarkonsten för signetringar har senare aldrig kunnat uppnås. Aten blef medelpunkten för handeln med de så berömda lervaserna, hvilkas efterfrågan och användning hade en storartad utbredning. Både den fulländade hufvudformen och de fina leden som ock de påmålade ornamenten och figurerna behandlades mästerligt. Hela det grekiska konsthandtverket utmärker sig för en fulländad ändamålsenlighet i skapnad och form. Orneringssättet underkastade sig de arkitekto-

niska lagarne, men lät tillika användbarheten alltid komma till sin fulla rätt. Men huru kunde denna fulländning blifva så allmänt utbredd, om den ej, som ock här var fallet, uppburits af hela folket. För öfrigt utgick, under hela antiken, ingen konstnär från någon akademi, utan endast från verkstaden; konst och konsthandtverk voro städse sammanvuxna med hvarandra.

Under kejsartiden uppnådde konsthandtverket hos *romrarne* sin högsta blomstring. Storartadt tedde sig det konstnärliga prydandet af husgerådet; t. o. m. det ringaste föremål bar pregel af korrekthet och elegans. Arbeten i lera, marmor, elfenben och brons voro konstnärligt utförda. Guldsmidet visar den högsta finhet i utförandet vid sidan af en äkta plastisk behandling. I praktväfnader infäfdes ofta tusende små guldfigurer. Mosaikinläggningar spelade under kejsartiden en stor rol. Till och med enklare borgarhus pryddes med måleri, mosaiker och marmorarbeten, brunnar och statyetter. — Men om ock detta konsthandtverk hade stor betydelse för antiken, skulle det dock vara förderfligt, om vi för vår tid skulle upptaga antikens formlära oförändrad. Vi kunna dock, påverkade af antikens fantasi och formgifning, skapa mycket nytt i enlighet med vår egen tidsanda.

Närmast före *medeltiden* voro konst och konsthandtverk i den mest tänkbart innerliga förening; i 10:de till 12:te århundradet låg tyngdpunkten af all konstnärlig verksamhet hos konsthandtverket. Inom konsthandtverket uppfostrades målare och bildhuggare, hvilkas hem under långa tider voro att finna vid konungarnes hof och framför allt i klostren, intill dess att i 12:te århundradet de konstnärliga traditionerna öfvergingo i lekmännens verkstäder. Då först bildades skolor och skrån för olika konständamål, hvilkas fördelar bestodo i strängt skolad grundlig undervisning, i samvetsgrant öfverlemnande af det hanetverksmessiga vetandet och lärandet från slägtled till slägtled.

En rikare ornamentik framträdde först under den *romanska* perioden, då konsthandtverket inträdde i kyrkans tjenst. Denna nu så glänsande kult fordrade tallösa arbeten, hvilkas utförande tillföllo

konsthandtverket. Då blef altarets framsida beklädt med guldbleck i drifvet arbete, altarkorset utfördt af guldsmeder, hvarvid korsets armar smyckades med ädelstenar, kristaller och perlor. Altarstakarne uppburos af en fot, i hvilken djur- och menniskofigurer symboliserade kampen mellan ljuset och mörkret. Guldsmedskonsten förstod drifvet arbete, gjutning, fattning af ädelstenar, filigranarbete, gravering af figur och ornament, niello och emaljmåleri. Emaljmosaiker spelade en särskild rol i Byzans och Sydeuropa; med dessa mosaiker smyckades tak, väggar och golf i kyrkor och palats. Emot medeltidens slut uppträdde den venetianska glasindustrien, hvars alster gingo till hela den då kända verlden. En vigtig yttring af bronsgjutning visa de från Byzans utgångna portarne till San Marco i Venedig och San Paolo i Rom; härtill komma i brons gjutna dopfuntar för många kyrkor. Särskildt utvecklad var konsten att binda böcker i pergament, svinläder, sammet eller siden, hvilka försågos med metallbeslag och knäppen. På de kostbaraste banden insattes reliefer af elfenben eller af drifvet arbete i guld och silfver. Böckernas skrifning och bindning utfördes i klostren.

Under den *götiska* perioden blefvo formerna och det tekniska utförandet ett annat. Cirkelns symbol för torn och murar bortföll för att lemna plats åt ett lättare bladverk, och i stället för ytornering trädde sirligt genombrutna led. De lagar, hvilka beherskade den götiska arkitekturen, voro äfven bestämmande för konsthandtverket. Man förstod att väfva och sömma praktfulla prestskrudar, altarbeklädnader, tapeter och mattor. Medan väfnaderna ofta kommo från Byzans, utfördes sömmade föremål af inhemska qvinnor. Glasmåleriet uppnådde under götiska perioden sin högsta utbildning och hvars utförande väsentligen låg i handtverkarnes händer. De talrika stenhuggare, hvilka arbetade för de götiska damerna, voro mer än halfva konstnärer. Smidet höll sig på en beundransvärd höjd. Härliga arbeten i bildsnideri finna vi i altarskrin och i de s. k. flygelaltarne. *Så beherskade konsthandtverket under hela medeltiden all konstnärlig verksamhet.* Det är karakteristiskt att vid slutet af medeltiden och under renässansen konstnärer af rang utförde för-

arbetet till konsthandtverket. Rafael uppfann ett nytt system för dekorering, Michel Angelo tillskrifves utkast till konstnickerier, Albrecht Dürer snidade, modellerade, boisserade samt skar reliefer och medaljonger i sten. Till medeltidens karakteristik bör ock nämnas, det tyska mästare lemnade teckningar till de franska konungarnes berömda rustningar. Härigenom blef deras konsthandverk berömdt öfver hela verlden. Också förde den tyska handtverksfliten till uppfinning af boktryckarkonst, träsnitt, uret och spetsknyppling m. m.

Under *renässansperioden* blef konsthandtverket hänvisadt till arbeten af mera dekorativ art, men ännu gjorde konstnärerna ingen skilnad mellan konst och konsthandtverk. Giberti, Lucca della Robbia, Desiderio da Sattignano och många andra bildhuggare spelade en stor rol inom konsthandtverket. Framstående målare sysselsatte sig med utkast till sängar och krukor, ja det säges att Rafael hade stor del i lergodstillverkningens uppsving i hans fädernesstad Urbino. — Äfven under renässansen utöfvade arkitekturen stort inflytande på kompositionen och detaljbehandlingen af de dekorativa arbetena. Kärl och husgeråd, hvilka strängt behandlades efter byggnadskonstens lagar, blefvo kanske något stela i formen, men erhöllo dock som oftast ett förnämt väsende och ett välgörande lugn. Konsthandtverkets alla grenar funno rik användning vid byggandet af kyrkor, palats och rikare boningshus. För kyrkobyggnadernas utstyrsel användes kostbara kärl och prestskrudar, hostior, dopfuntar, altaren, vigvattenskärl, kandelabrar, korstolar, grafvårdar o. s. v., o. s. v. Invid palatsets portaler anbringades rikt ornerade fackelhållare och portklappar. Det inre smyckades med kaminer och paktfulla möblor; målning och förgyllning spelade en stor rol såväl för takets dekorering som ock för möblernas utstyrsel. Väggbonader, guldstickade täcken och kuddar samt sidentyger fulländade det hela. Tekniken ernådde en hög fulländning, bronsgjutare och guldsmed voro ofta förenade i en och samma person. Särskildt karakteristiska för renässansperioden äro guldsmedsarbetena, för hvilka konstnärens fantasi kunde lösgöra sig från alla stränga arkitektoniska regler: i dessa

arbeten förenades den plastiska formen med färgverkan på ett lyckligt sätt.

Dekoreringen af stora ytor medelst måleri bedrefs med största konstnärliga fulländning; till denna färgdekorering slöt sig senare stuccornering. Rafaels loggior äro oförgängliga mönster för en dylik dekorering.

Att här framhålla renässansens alla mångskiftande yttringar på konsthandtverkets område skulle föra utom ramen för denna lilla skiss. Så småningom sjönk dock konsthandtverket ned från sin höga ståndpunkt, *ja så, att det senare nära nog ånyo måste på nytt upptäckas.*

Otaliga framställningar af konsthandtverket blefvo förstörda; sköna stuccaturarbeten, träpanelningar, sniderier, målningar, möbler etc. blefvo öfvermålade, brända eller öfverlemnade till klädmäklare.

Början till vår nuvarande konstindustri är att förlägga till 1850-talet. Från denna tid har uppstått en hel rad större och mindre utställningar, på hvilka samlats alster af konst, konstindustri och från den s. k. storindustriens område.

Kensingtonmuseet och de dertill hörande konstskolorna bildades som följd af den stora Londoner-verldsutställningen 1851; dessa institutioner kunna anses ha gifvit uppslag till en hel rad dylika museer och skolor såväl inom som utom England. I Frankrike utgick visserligen redan idéen till införandet af offentlig fackundervisning för arbeten från filosofen Descartes, och encyklopedisterna intresserade sig mycket för denna fråga, men någon större fart tog den ej förr än senare. Allmänt erkännes numera vigten och nödvändigheten af dylika skolor och museer.

Konsthandtverket har icke uppträdt här och der eller periodvis, utan har det bestått sedan århundraden hos alla nämnvärda kulturfolk samt ernått en hög fulländning. Häraf framgår, att den icke har att tacka en öfvergående tidsströmning för sin existens, utan bildar en vigtig faktor i folkens lif. Har konstindustrien blomstrat redan hos högt stående nationer och isynnerhet under deras bästa period, *så följer häraf, att den hos oss icke allenast får ses som ett*

blott dilettanteri, utan måste omhuldas som ett betydande element i det nationela utvecklingslifvet. Konstindustrien har icke blott för den enskilde, utan ock för hela landet stor betydelse och högt värde, hvilket visserligen ej bör öfverskattas, men som ännu mindre får underskattas. Men skall konstindustrien få det rätta värdet för hela vårt folk, måste den ock af detta folk rätt aktas och omhuldas. Vi stå dock nu gent emot det faktum, att hos oss under de senaste två decennierna mycket gjorts för att befordra konstindustriens utveckling; skolor ha upprättats, museer ha ordnats, flera utställningar, båda mer omfattande och speciela, ha anordnats, tidskrifter ha utgifvits, *men* oaktadt allt detta vågar jag i likhet med den om den tyska industrien så högt förtjente, för några år tillbaka aflidne Rudolf Klosterman, som gifvit lagstiftningen rörande den industriela eganderätten största förtjensten af den tyska industriens pånyttfödelse, *här uttala, att utan lagstadgadt mönsterskydd* allt hvad vi göra dock icke kommer att gifva vår inhemska konstindustri den utveckling, som den eljest *borde* och *kunde* få.

Under den studieresa jag i Juni och Juli månader förgående år med statsunderstöd företog till Belgien, Holland och England, hade jag både vid utställningen i Antwerpen samt vid besök i verkstäder, skolor och museer tillfälle att göra en del studier och iakttagelser, som om möjligt ytterligare stärkt denna min öfvertygelse.

Om man ingår i ett närmare studium af den för hela Belgien så vigtiga spetsindustrien, finner man snart, att här en massa olika tillverkare visat prof på en framstående skicklighet, men att hvar och en rör sig med en för hans tillverkning säregen mönstersamling, som icke berör en annan tillverkares område; men då hvar och en *kan* skydda sina mönster mot efterapning, har här uppstått en ädel täflan mönsterritarne emellan att söka åstadkomma något originelt, fulländadt och nationelt. Och att denna gren af konstindustrien i nationelt och nationalekonomiskt hänseende är af största betydelse för Belgien torde framgå deraf, att tillverkningsvärdet för ett år belöper sig till mer än 50 millioner francs och sysselsätter cirka 130,000 arbeterskor. Ensamt staden Bryssel skickar årligen

till Frankrike för 3 millioner francs spetsar, och sysselsättas i Bryssel öfver 1,000 familjer med denna tillverkning. (Mönsterskyddet infördes i Belgien redan 1806.)

Vid ett besök i franska afdelningen på Antwerpenutställningen fästes min uppmärksamhet genast vid den af fabrikanterna i Lyon så väl arrangerade samutställningen af deras berömda sidenvaror. I ett afskildt område hade dessa fabrikanter anordnat sin utställning inom glastäckta stående skåpmontrer, hvilka som väggar omgåfvo ett stort fyrkantigt rum, hvars golf var betäckt af en rödbrun enfärgad matta; i midten af rummet var uppstäld en kanapé, klädd med enfärgadt grågrönt filttyg samt krönt med en palmväxtgrupp, de fyra långsidornas ingångar voro afskilda från de yttre rummen med i samma slags grågröna färg hållna portierer; hela rummet, belyst som det var med ett väl afpassadt takljus, gjorde ett öfver all beskrifning elegant och nobelt intryck. De i dessa montrer på ett verkligt konstnärligt sätt draperade sidentygerna hade att uppvisa en stor mångfald ytterst smakfulla mönster, hvilka hos hvarje fabrikant hade sin säregna nationela pregel. Också här tydligt *påvisande mönsterritarnes under lagstadgadt skydd tryggade, lugna och jemna utvecklingsarbete.*

Årligen sysselsättas i Lyon cirka 140,000 väfvare med 70,000 väfstolar. Värdet af tillverkningen för ett år uppgår till den lilla nätta summan af 375 millioner francs, hvaraf 250 millioner för sjelfva råvarorna, men således ej mindre än 125 millioner på sjelfva arbetsvärdet. (Mönsterskyddet uppstod i sin moderna form i Frankrike redan 1787 och infördes samma år i England.)

Gå vi så öfver till engelska afdelningen och här något närmare betrakta möbeltillverkningen, finna vi samma förhållande i afseende på de särskilda firmornas mönsterritningar. Man ser tydligt, att hvarje firmas mönsterritare med största framgång sökt åstadkomma något säreget, utan att derföre frångå den för England egendomliga stilutvecklingen.

Då man genomgick hela raden af de inom den engelska afdelningen anordnade rumsinteriörerna, kunde man ej undgå att fästa

uppmärksamheten på det af den stora Londonfirman Hamton & Son arrangerade bankettrummet i Elisabethianstil, hvilket jag här med några ord närmare velat omnämna. Det utgjordes af en ytterst intressant reproduktion af markisens af Salisbury banketthall i Hatfield Hous. Firmans förnämsta mönsterritare och modellörer togo på stället de noggrannaste ritningar och modeller af denna så intressanta konstprodukt från drottning Elisabeths tid. Efter dessa ritningar och modeller arbetade en hel liten armé af firmans artister och bästa arbetare i öfver nio månaders tid. Rumsstommen är utförd i $^{2}/_{3}$ skala af originalet samt mäter 40 eng. fot i längd och 22 i bredd, då originalrummets längd är 60 fot. Träarbetet var utfördt i engelsk ek, liksom allt arbete i öfrigt uteslutande var engelskt. Taket bestod af rikt bjelktak, paneladt och skulpteradt. Vid rummets ena kortsida är anbragt en i rikaste träsnideri utförd musikläktare, väggarna äro träpanelade med fält af gyllenläder, långsidans midt upptages af en praktfull öppen spisel efter original i Kreml i Moskva, kaminkappan är skuren i trä och platsen under denna utfyld med i marmor uthuggna orneringar.

Ofvan denna spisel var anbragt en i silke sömmad kopia efter den i originalrummet befintliga antika tapeten, drottningen af Saba mottagande konung Salomo. Vid kaminens sidor voro uppsatta vapentroféer. Rummets golf bestod af svarta och hvita marmorplattor samt betäcktes i midten af en större helväfd matta i dämpad röd hufvudton. Möbleringen var den rikaste med det stora midtbordet, många mindre bord, kredensuppsatser, stolar, soffor och bänkar. I öfrigt voro på bord, skåp och hyllor uppstälda en massa af Londonfirman Elkington utförda reproduktioner af föremål i Elisabethianstil, tagna från original i museer och privata samlingar, utgörande mästerliga guldsmedsarbeten, vaser, kannor och fat etc., men så representerar också detta rum med hela sin utstyrsel den lilla nätta summan af, som det uppgafs, något öfver 200,000 francs.

Samma firma hade dock andra mycket enkla, billiga, men ytterst smakfulla möbler, utförda som t. ex. de i England nu brukliga, mod olivgröna eller orangegula dämpade toner laserade och polerade huf-

vudytor samt enkla listverk i samma ton eller i svart, hvilka dekoreringssätt ge en egendomligt god verkan.

Vid mitt senare besök i firmans utställningslokaler och verkstäder i London hade jag tillfälle få en inblick i de storartade anordningarna för ritkontor, atelierer, verkstäder och expositionslokaler etc., som denna firma vidtagit.

Firmans verkstäder vid Cockspur Street upptaga ett helt qvarter. Vid samma gata i London finner man en massa andra större och mindre firmor för, som det engelska uttrycket lyder, »Artistic furniture». Alla dessa firmor arbeta merendels i specialbranscher, alltid efter sina egna ritningar och modeller; t. o. m. de mindre firmorna för billigare arbeten vinnlägga sig om att hålla goda egna ritningar, hvilket ock möjliggöres genom *lagstadgadt mönsterskydd.*

För närvarande är konstindustrien i England på många områden stadd i en storartad utveckling, så exempelvis inom det textila området jemte konstsömnaden, tapeter, glasmåleri, guldsmide etc.

Men så finna vi ock många framstående män, hvilka med hela sitt rika förråd af vetande och konstnärlig förmåga energiskt sträfva efter det målet: att höja den engelska konstindustrien. Män sådana som Kensingtonmuseets direktörer, professorerna Middelton och Armstrong, direktören för samma museums konstindustriskolor, mr Sparks, de framstående artisterna och mönsterritarne Walter Cranc och William Mains jemte många andra, hvartill komma en massa konstindustriskolor. Allt och alla arbeta hand i hand med handtverkarne, stödjande och uppmuntrande dessa på allt sätt under det tryggande hägn af ett mer än hundraårigt lagstadgadt skydd, utan hvilket skydd, så försäkrade mig de ledande männen, den engelska konstindustrien aldrig skulle kunnat ernå den utveckling den nu fått.

Vända vi än en gång åter till Antwerpenutställningen, visar sig samma sträfvan inom t. ex. den österrikiska glasindustrien för bordsglas, att åstadkomma ett fullgodt inhemskt konstindustrielt arbete, så ock för de tyska glasmålerierna, urtillverkningen etc.

Så är det icke hos oss; ha vi lyckats utbilda dugliga mönsterritare, tvingas dessa ofta att arbeta hvarandra ur händerna. Har

någon mönsterritare åstadkommit ett originelt mönster inom det konstindustriela området, blifver denna originalitet snart nog strypt derigenom att hvem som helst genast kan kopiera detta mönster och det på sådant sätt, *att man skulle önska det man ej befattat sig med något så lönlöst som att söka åstadkomma ett originelt, kanske ock nationelt arbete.*

Med all säkerhet är det många industrigrenar hvilka icke kunna uppstå, eller andra påbörjade som icke kommit till rätt utveckling af brist på skydd. Vid industriutställningen i Göteborg 1891 hade jag som juryman tillfälle iakttaga, huru inom guldsmedskonsten flertalet firmor icke hade gjort sig besvär med att skaffa sig egna mönster och modeller, utan hade helt enkelt, oftast dåligt, kopierat andras mönster, eller om det, som åtminstone var fallet med en firma, hvilken sökt genom originela mönster och modeller häfda sin ståndpunkt som verklig konsthandtverkare, kunde man tydligt nog påpeka andra firmor, hvilka kopierat dessa mönster. Med undantag af nyss påpekade firma kunde man knappast spåra några försök till originelt och ännu mindre nationelt sträfvande att höja denna konstindustri. Flerfaldiga exempel skulle jag med största lätthet kunna påvisa.

Vi stå nu här hemma i ungefär samma predikament som i Tyskland innan mönsterskyddet, sent nog, i slutet af 1870-talet infördes. Det arbetades med lifligaste intresse på den inhemska konstindustriens höjande, men man ville åstadkomma detta *utan samband med mönsterskyddet.*

Konstindustriela läroanstalter upprättades och fyldes med lärjungar, hvilka vid sin afgång från skolan visade utmärkta prof på sin skicklighet, men det oaktadt märktes intet spår af deras verksamhet, ja ännu märkligare var, att de sjelfva efter sin examen nästan spårlöst försvunno. De funnos dock, men arbetade i Frankrike, och det var kanske ingen omständighet, som så mägtigt bidrog att i Tyskland omstämma den allmänna opinionen till förmån för mönsterskyddet, som den upptäckten, att den franska industrien hade *sitt* mönsterskydd *och* de tyska skolorna att tacka för sitt

framåtskridande. Huru annorlunda har det icke gestaltat sig i Tyskland efter mönsterskyddets införande?

Skola vi kunna höja vår egen konstindustri till nationel betydelse, måste vi med kärlek omhulda och understödja densamma. Våra konstnärer få icke hålla sig för goda att arbeta tillsammans med handtverkarne och i sin mån bidraga till konsthandtverkets höjande. De skolor, som finnas, måste utvecklas och nya sådana inrättas. Kommer så härtill ett *lagstadgadt skydd,* som tillförsäkrar konsthandtverkaren och mönsterritaren eganderätten *till deras uppfinningar, så att de tryggade må kunna utveckla sitt arbete,* först då kunna vi hoppas få en blifvande *verkligt nationel konstindustri.*

Några önskningsmål rörande det moderna svenska guldsmedsarbetet.

Af

L. Looström.

Det är ett kändt, glädjande faktum, att den svenska konstslöjden under de senaste årtiondena vunnit en hög grad af utveckling, och att framstegen på vissa områden af densamma varit större, än man vågat hoppas, att förhållandet skulle bli. Vi behöfva ej gå längre än till den utställning, som Svenska Slöjdföreningen i dessa dagar anordnat i denna lokal för att se ojäfaktiga bevis härpå. För att denna utställning emellertid skall kunna göra det största möjliga gagn och i sin mån främja en ytterligare utveckling af särskildt de konstslöjdgrenar, som här äro representerade, är det nödvändigt, att vi icke inskränka oss till glädjen öfver, hvad svensk konstslöjd har att framvisa, utan att vi på samma gång till besvarande upptaga den frågan, om särskildt inom metallindustrien allt är så väl beställdt

som önskligt vore, och om vi icke inom någon eller några grenar af densamma kunna förebrå oss att icke hafva gjort allt hvad vi bort eller kunnat göra. Det torde vara svårt att förneka, att icke några svagare partier finnas; och jag tvekar för min ringa del icke att utsäga att enligt min åsigt det moderna svenska guldsmedsarbetet i stort sedt lemnar ett och annat öfrigt att önska.

Då jag säger i stort sedt, så har jag dermed angifvit, att jag icke kommit till denna slutsats på grund af hvad vår utställning har att uppvisa. Guld- och silfverarbetet är här jemförelsevis mycket sparsamt representeradt, så att det vore orätt att draga några slutsatser rörande *hela* det svenska guldsmedsyrket af det lilla, vi här se. Bland detta lilla finnas ju för öfrigt så många förträffliga saker, att ingen bör misstänka, att jag vill rikta några anmärkningar mot våra utställare. Anmärkningen rör icke person, utan sak. Nej, man får allt följa vårt moderna guldsmedsarbete sådant det ter sig i de olika butikerna i Stockholm och provinsstäderna, liksom på utställningar hemma och i utlandet, om man vill söka skaffa sig en öfverblick och dermed en uppfattning af det hela. Det första, som då liksom slår emot oss, är den stora rikedomen på former. Detta kan ju tyckas vara en förtjenst. Granskar man närmare dessa former, så märker man dock snart, att en god del af dem är kopior efter arbeten från flydda århundraden, och att en god del är kopior efter moderna utländska arbeten, derest de icke rent af äro utländska. Hvad man saknar är den skapande kraften, som skulle liksom inblåsa den lefvande anden i det moderna konstslöjdarbetet, så att det framstode som en fri produkt af vår egen tids *svenska* kultur. Den tekniska färdigheten står långt ifrån lågt; i det fallet har den svenske guldsmeden mycken ambition; och han släpper icke gerna ett arbete ifrån sig, utan att han derpå nedlagt all den tekniska skicklighet, hvaraf han är mäktig. Att allt för ofta uppträda som låntagare i fråga om formen och dermed ställa sig beroende och bunden i stället för oberoende och fri, det generar honom deremot icke. Det synes dock, som om han borde känna sig för god att icke vara sin egen herre.

Huru skall han blifva det? Eller med andra ord, huru skall det moderna svenska guldsmedsyrket komma ur den kopieringsslentrian, hvaruti detsamma befinner sig, och som otvifvelaktigt är ett förnedringstillstånd?

Vi veta alla, att på de internationela utställningarna under de senare åren har kritiken öfver vår svenska guldsmedskonst i allmänhet utfallit ganska ogynsam, der kritiken öfver hufvud taget haft något att säga om den. Vi intaga i detta hänseende en olika ställning med såväl Norge som Danmark, för att icke tala om Ryssland. Med detta sistnämnda land är det icke värdt för oss att söka täfla. Der är guldsmedskonsten en gren af den stora konsten, och dess blomstring beror i främsta rummet deraf, att dess hufvudsakliga uppgift är att förse kyrkan med alla de tusentals enklare och praktfullare föremål, som den grekiska ritualen gör nödvändiga för gudstjenstens värdiga firande. Men med Danmark och Norge borde vi dock kunna likställa oss. Likaväl står deras guldsmedsyrke i mycket framom vårt. Detta beror af två faktorer, som den danska och norska guldsmeden förstått att begagna sig af. Den ena af dessa faktorer är traditionen. Då kritiken öfver de stora verldsutställningarna stält Danmarks och Norges guldsmedskonst framom vår, så beror detta icke derpå att det tekniska utförandet hos dem är mera solidt, ty det är det icke, utan derpå att densamma i föremålens former och dermed hos föremålen sjelfva funnit en originalitet, som ansetts egendomlig för de respektive landen. Den svenska guldsmedskonsten heter det, med allt erkännande af de många solida egenskaper i öfrigt, drifver hit och dit och har ingen stadga. Hafva *vi* då ingen tradition att kasta ankare vid? Visserligen icke i samma grad som våra grannländer; men något hafva vi dock, som delvis kunde hjelpa oss fram till originalitet. Vi hafva våra allmogesmycken, med rika former och smakfulla mönster. Gräf upp den skatten, som nu ligger värdelös för det moderna guldsmedsyrket, bearbeta den så, att den kommer i kurs, och den skall blifva en prydnad såväl för den svenska guldsmedskonsten som för den svenska qvinnan i långt högre grad än det surrogat, som vi nu importera

från utlandet i såväl original som i hemmagjorda kopior. Äfven de smycken m. fl. föremål, som utförts på de svenska guldsmedernas verkstäder i städerna under 1500—1600-talen, och hvilka nu ligga obeaktade af guldsmeden i museerna, äfven dessa kunna lemna rika motiv för modern omarbetning. Särskildt vill jag påpeka — under hänvisning till den mängd sådana, som Statens historiska museum eger — huru stor användning emaljen och olika färgade stenarter hade inom denna konstslöjdgren, samt huru ett guldföremål gjordes färgrikt genom användning på ett och samma arbete af olika guldlegeringar. Äfven sammanställning af olika material såsom guld med elfenben, silfver med ebenholz och enklare stenarter var ett ofta förekommande prydnadssätt. Om dessa senare metoder ej lämpligen kunna upptagas i det moderna guldsmedsarbetet, borde dock emaljen komma mer till heders än förut. Nu är den nästan oanvänd af den svenske guldarbetaren.

Ett önskningsmål, som jag vill uppställa, är således, att vi knyta det moderna svenska guldsmedsarbetet närmare tillsammans med flydda tiders verk; dock icke så att vi kopiera, ty dermed främjas ingen utveckling, utan så att vi liksom omsmälta dessa och lämpa dem efter den moderna menniskan och hennes behof och åskådningssätt, ungefär på samma sätt som det moderna svenska språket är en utveckling af den flydda tidens språk. Nu tala våra guldsmeder än renässanstidens, än barocktidens, än rokokotidens, än empiretidens tungomål, än bryta de på franska, tyska och engelska, men det nittonde seklets svenska låter mera sällan höra sig i all denna språkförbistring. Huru skola de då lära sig att tala modern svenska, om jag så får uttrycka mig? De måste skaffa sig en läromästare. Och nu komma vi till det andra och sista önskningsmålet, som jag här har att framställa.

Jag nämnde, att två faktorer isynnerhet medverkat till det danska guldsmedsarbetets utveckling; den förra var traditionen. Men traditionen är ofta svår att handskas med och förstå, icke minst för en yrkesidkare. Det är svårt att skilja mellan hvad som är falskt och sant i den, mellan hvad som är äkta och oäkta. Dertill behöfs

i första rummet studier, omsorgsfulla och noggranna studier i yrket, och sådana har också den samvetsgranne och intresserade yrkesidkaren hos oss gjort. Men det behöfs också något annat, hvilket den svenske yrkesidkaren icke så ofta har, och det är fantasi. Han måste då taga hjelp, och den skall han söka hos den klass af menniskor, som mera än andra är välsignad med denna gåfva, och det är konstnären, här den konstnärliga mönsterritaren. Just derför att den danska och norska guldsmeden samarbetat med dessa båda faktorer, traditionen och konsten, just derför står han jemförelsevis högt. Men konstnären måste då lära sig att förstå yrket och veta, att meningen ej är att skapa konstverk, utan för praktiska ändamål afsedda verk. Ett samförstånd och ett samarbete måste uppkomma mellan yrket och konsten, och derur skall konstslöjdföremålet födas. Jag vet väl, att *så* mången gång skett hos oss, och att det under den sista tiden skett allt mera med hvarje år som gått. Men det är icke nog; det måste blifva regel, ej undantag; ty deri ligger all konstindustris alfa och omega: samverkan mellan tradition och fantasi, mellan konstverk och konst.

Jag har ingenting mera att tillägga.

Det vore intressant att här få höra isynnerhet de närvarande guldsmedernas åsigter om möjligheten att realisera dessa önskningsmål. Huru som helst hoppas jag, att hvad jag nu sagt icke sårat någon af det hedervärda svenska guldsmedsyrkets utöfvare. Har jag det gjort, så glöm det, har jag sagt något tänkvärdt, så göm det!

Hvilka former och föremål lämpa sig företrädesvis för smidesjernets behandling i dekorativt afseende?

Af

E. Jacobsson.

Med vår tids benägenhet för systematisering är det helt naturligt, att ett i det allmänna lifvet så ingripande verksamhetsområde som konstindustrien skulle planläggas, i alla dess detaljer ordnas och indelas. De stora hufvudgrupperna, hvaraf de förnämsta äro porslins-, glas-, möbel-, väfnads- och metallindustrierna, hafva hvar för sig skiftats i särskilda underafdelningar, hufvudsakligen efter arten af material och teknik. Inom metallindustrien utgör, med hänsyn till dess användning inom det praktiska lifvet, jernet den mest omfattande klassen; i sin ordning sönderdelas det i smidda och gjutna arbeten, båda grundande sig på materialets för tillämpningar inom konstindustrien vigtiga egenskaper: fasthet, seghet och tänjbarhet samt dess i förhållande till dimensionerna stora bärkraft. Särskildt har, så långt häfderna vittna om konstfärdighet inom yrkena, jernets böjlighet för hammarslagen och förmåga att i varmt tillstånd med jern förenas, d. v. s. hvad som är utmärkande för smidestekniken, behörigen uppmärksammats och redan tidigt tillförsäkrat det en framstående plats inom konstindustrien.

Det torde vara nödvändigt att i minnet återkalla några för all konstindustriell verksamhet, och sålunda äfven för en rigtig uppfattning af hvad till smidesindustrien hörer, vigtiga grundregler. För att ett föremål skall räknas till konstindustrien bör det först och främst tjena ett ändamål, fylla ett praktiskt behof; vidare bör formen vara så behandlad, att den smeker ögat, i den simpla nyttighetsvaran skall skönjas ett behof att så ombilda den, att den derjemte blir prydlig. En yxa är ett redskap, men om deråt förlänas en be-

haglig form, en älskvärd och måttfull dekorering kan af detta enkla föremål erhållas ett effektfullt dekorationsmotiv.

För hvarje föremål, och detta inom alla industrigrenar, har efter hand utbildats en särskild för detsamma betecknande grundform eller typ, den nemligen, som efter många försök befunnits för det praktiska bruket lämpligast; dervid är konstindustriidkaren bunden, derifrån kan han endast undantagsvis frigöra sig. Exempelvis en kandelaber får icke erinra om ett paraplyställ, en lykta bör icke hemta sin form från en kopp eller tékanna. När nya behof framträda, bryta sig också nya former väg, såsom i våra dagar fallet synes vara med armatur för elektrisk belysning och apparater för telefonindustrien. Yrkesmannen och mönsterritaren äro alltjemt trefvande och sökande att åt dertill hörande föremål gifva sådana former, att de kunna inom konstindustrien vinna burskap. Bestämmande för föremåls form äro derjemte dels materialet, dels tekniken, d. v. s. det för åstadkommandet använda arbetssättet. De ofvan omtalade egenskaperna hos jernet böra i föremålet komma till sin rätt. Ett smidt dörrbeslag får icke behandlas så att det ser ut som vore det gjutet, och tvärtom. Men äfven inom de smidda arbetena skall tekniken klart skönjas; ett af bandjern utfördt galler skall till sin karakter skilja sig från det af fint rundjern sammansatta. Jag nämnde, att ett konstindustriföremål igenkännes derpå, att den mest praktiska formen är förfinad. Detta behof att pryda var under konstindustriens gyllene ålder, 15- och 1600-talen så förherrskande, att till och med de enklaste verktyg så att säga adlades genom en särskild bearbetning. Vi ega från dessa tider väl smidda och smakfullt ornerade hoftänger, sågar, hammare etc. för att icke tala om den mängd portklappar, utförda af tyska och italienska mästersmeder, ja till hvilkas prydande icke ens konstens stormän ansågo sig för förnäma. Orneringen bör stå i det intimaste förhållande till materialet. Vid förfärdigandet exempelvis af en rosett eller en blomma är smeden så uteslutande hänvisad till de former, som naturligen kunna af jernet bearbetas, i kallt eller varmt tillstånd, med hammare eller slägga, att en afvikelse derifrån genast tyder på en skef uppfattning af materialets

natur. Sätten för sammanfogning af de olika delarne, deras kryssningar och böjningar, äro jemväl resultaten af förgångna tiders och förenade krafters försök och samlade erfarenhet. Derigenom har smidesarbetet tillkämpat sig sin egen stil.

Hvad menas med stil? I vanligt tal betecknas dermed de former och dekorationssätt, som blifvit använda under en viss arkitektonisk konstperiod: den götiska under 13- och 1400-talen, renässansen under 15- och delvis 1600-talen, derefter barock, rococo, gustaviansk (Louis XVI), empire och modern stil; för närvarande herrskar fin-de-siècle, ett uppkok på dem alla, men inom konstindustrien med en afgjord lutning åt användande af naturmotiver, s. k. naturalism. Men i egentlig bemärkelse har ett föremål *stil*, när dess ändamål klart och tydligt framträder i såväl form som dekoration. Det är stilfullt eller, som folkspråket kallar det, stiligt orneradt, när utsmyckningen är väl lämpad efter formen. Ett fängelsegaller eller en fängelseport med dess beslag skall genom sin massiva karakter angifva, att dermed afses en fullständig isolering, hvaremot en inhägnad omkring en parkanläggniug skall, för att vara i stil, med sina smidiga och luftiga former lemna blicken tillfälle att öfverskåda den omgärdade platsen. Dermed sammanhänger också ett annat vilkor: ett föremåls dimensioner måste vara noga afpassade efter dess ändamål. En smidd ställning, afsedd att uppbära ett visitkortsfat, der sålunda materialets bärkraft tages ringa i anspråk, får icke vara af samma groflek eller på enahanda sätt utförd, icke ens förete samma dekoringsmotiver som en fot, hvars ändamål är att uppbära större tyngder.

Dekoreringen är bunden vid vissa lagar. Den får icke genom ett öfverflöd af eller på origtiga platser anbringade ornamenter undanskymma hufvudformen. Dess uppgift är att åt föremålet gifva karakter, att framhålla dess ändamål. Dekoreringen måste derför foga sig efter och ansluta sig till dels föremålet och dels den omgifning, för hvilken föremålet är beräknadt. En smidd lykta för en förstuga skall vara enklare till form och utstyrsel än en för sa-

longen beräknad lampståndare, vid ingången till en privatmans enkla boning passa föga ett par kyrkgrindar.

Liksom under lifvets alla förhållanden bör äfven inom konstindustrien *sanning* vara sjelfva kärnan, grundvalen för all verksamhet. Sanning i material och sanning i teknik. Ingenting får döljas, som kan bidraga till en rigtig och ögonblicklig uppfattning af föremålets verkliga ändamål. Bärande, stödjande, ornerande delar skola så behandlas, att de oförstäldt framträda och just deri ligger konstslöjdens uppgift, att till ett harmoniskt konstnärligt helt sammanarbeta dessa det praktiska syftet tjenande delar.

Hvilka föremål lämpa sig för smidesarbetet? Den stora allmänheten, åtminstone hos oss, der konstsmidet begränsats till byggnadsindustrien, d. v. s. galler, tornafslutningar etc., har ingen föreställning om den mångfald af föremål, hvartill smidesjernet, på ett förståndigt sätt behandladt, med fördel lånar sig. Med ledning af utländska mönster har visserligen under den sista tiden fältet vidgats, men vi äro ännu långt från målet. Vi finna till exempel endast undantagsvis något motstycke till en så enkel sak som de synnerligen effektfulla järnbeslagen, hvarmed fordom skåp och kistor dekorerades. Hvarthän vi vända oss i ett modernt hem med dess tusende nyttiga och onyttiga ting, hvaraf detta nästan till öfverdrift belamras, upptäckas föremål, som skulle gifva en konstförfaren man idéer till en verklig industri. Med den rika tillgång, som nu finnes på mönstergilla förebilder, och med det bistånd yrkesidkaren vid behof kan påräkna af de för så vidt fråga är om form och ornering användbara mönsterritare, som nu utbildas, bör man snart kunna åt smidesjernet förvärfva full hemortsrätt; tamburens klädhängare och paraplyställningar, matsalens skåpbeslag och enligt gammal sed oumbärliga ställning för vattenbehållare, salongens eldställ, notställare, blomsteruppsatser, visitkortsbord och hållare för fotografikort, herr-rummets skrifställ, urfodral och väggkonsoler för anbringande af prydnadsföremål, allt kan utföras af smidesjern, för att icke tala om de för alla rummen erforderliga kronorna, stakarna, amplarna m. m. Den som vid nu pågående utställning framför alla

andra har äran af att visa jernets villighet och dess användbarhet för frambringandet af de finaste och elegantaste former är en veteran i städets och släggans tjenst, den sjuttioårige mästaren Hagerman, hvilkens arbeten utgöra ett bevis på hvad yrkesskicklighet i förening med kärlek till arbetet kan åstadkomma. Hvilka möjligheter jernet gömmer inom sig, lära vi känna af en annan utställare, Christian Ericsson, en högt aktad konstnär men äfven såsom konstslöjdare framstående. Det är gammaldags kärnfrisk humor i hans här exponerade lampfot, och det är sann dekorativ konst i hans tafvelram och fönsterbeslag.

Vi lefva icke mer under dessa för konstslöjden gynsammare förhållanden, då handtverksmästaren stod i sin arbetsdrägt undervisande sina lärlingar, steg för steg följande deras utveckling, sjelf den förnämste arbetaren i sin verkstad, ständigt sökande efter nya motiver, nya uppslag för att häfda och främja sitt anseende. Arbetet har derigenom förlorat den personliga pregel, den individuella karakter, som vid betraktandet af det äldre konstsmidet väcker vårt intresse, utgör vår fägnad och glädje. Förutom upphäfvandet af skrået, denna för yrkesskicklighetens bevarande och befrämjande ypperliga skola, hafva härtill två vigtiga faktorer bidragit. Den ena är maskinindustriens intrång på de flesta konstindustriella områden. Förgäfves söker handtverkaren täfla med denna förfärliga konkurrent, som slår under sig allt, stort och smått i detaljväg; blommor, blad, snirklar, knappar, levereras färdiga till otroligt billiga pris. Men *ett* återstår ännu, och det är tanken, kombinationsförmågan. I den hjelp och de lättnader, särskildt för åstadkommande af prisbillighet, maskinerna erbjuda, ligger ett vigtigt medel för smidesjernets popularisering och derjemte uppslaget till en ny stil, grundad på en förening af maskin- och handarbetet. Den andra faktorn är att komposition och upprättande af ritningar öfvertagits af särskildt utbildade mönsterritare, personer, som visserligen känna och beherrska formen, men icke alltid materialet. Yrkesmannen blir numera ett verktyg eller en tolk för deras idéer. Detta utslag af den moderna lusten för arbetets fördelning har sina stora fördelar, och

såsom jag redan nämnt, med mönsterritarens och yrkesmannens förenade krafter kunna nya banor brytas, men denna förändring inom vår konstslöjd har äfven sina skuggsidor. Oss bjudas stilrigtiga, ja oftast alltför stilrigtiga mönster, men naiveteten och i all synnerhet det för ett fulländadt konstindustriföremål betecknande innerliga sambandet mellan material och form är icke alltid till finnandes. Huru ofta se vi icke ett till formen mönstergillt arbete genom bristande kännedom om materialets kraf och de särskilda yrkesgreppen så till vida förfeladt, att det icke är på det för materialet naturligaste sätt tillkommet; det blir derigenom tvunget och stelt samt betingar ett pris' som kunnat betydligt reducerats, utan att föremålets form eller konstindustriella värde behöft lida. *Här* är det yrkesmannen skall ingripa, ty emot detta ser jag ingen annan bot än att smeden vinlägger sig om att förkofra sig i ritning, om icke för att sjelf utföra sina mönster så åtminstone för att kunna för det praktiska utförandet modifiera och till lättare arbetsmetoder öfverflytta de af artistiska biträden lemnade ritningarna.

Vi tangera här en fråga, som i går diskuterades, nemligen angående mönsterritare och mönsterskydd, och vill jag i korthet angifva min ståndpunkt för så vidt den rör ett stort antal yrken och bland dem äfven smedernas, särskildt som mina åsigter så väsentligt skilja sig från de allmänt rådande. Jag anser nemligen, att mönsterritarens betydelse för konstindustrien i hög grad öfverskattas, och detta på handtverkarens bekostnad samt med det säkra resultat att såväl denne som yrkets egendomligheter förtryckas. Jag erkänner behofvet af och respekterar den mönsterritare, som tidigt och grundligt öfvad i ett yrke eller efter att så länge och med den uppmärksamhet hafva studerat detsamma, att han känner dess hemligheter, tager sig före att uteslutande arbeta derför, men jag finner det vara en fullkomlig absurditet, när, såsom det sker i alla länder, en ung person, man eller qvinna, som icke ens har en aning om ett enda af de yrken, för hvilka den skall arbeta, kanske icke ens satt sin fot inom en verkstad, skall inom några få år inhemta hvad som behöfs för att med ritningar förse alla slags yrken, med alla slags

föremål och i flera olika stilarter. Deraf kommer detta nu herrskande kaos. Jag kan med bästa vilja icke deltaga i den allmänna beundran för det moderna konstindustriella undervisningsväsendet, ty vid en rättvis uppgörelse skall det befinnas, att det visst icke varit till konstindustriens fromma. För de obestridliga framstegen inom de senaste decennierna stå vi icke i skuld till mönsterritarne, utan dertill att allmänhetens och konstslöjdarnes uppmärksamhet blifvit fäst på de gamla förfaringssätten och mönstren. Dessa skola, när den nu herrskande förvirringen hunnit sin höjdpunkt, ännu en gång blifva konstindustriens räddning. Konstindustriens målsmän i allmänhet tillråda, att I skolen trygga eder till mönsterritarne, och tror man, att allt då blir väl beställdt; mitt råd är: använden dem med varsamhet, ty hafven I en gång öfverlemnat eder i deras händer, så äro edra skepp brända. Tillsen vid ritningars utförande, att den tekniska delen väl beaktas, gören edra egna idéer gällande, blifven mönsterritarens herrar och icke hans slafvar, och yrket skall åter komma till heders. En ritning har intet värde, förrän den blifvit i verkligheten utförd, och sista ordet tillhör således eder.

Tidpunkten är särdeles gynsam för upptagande och odlande af smidesjernindustrien. Sällan har väl det svenska folket varit så intresseradt för nationelt arbete, för svensk konstslöjd. Derför talar närmast den odelade tillfredsställelsen med denna utställning. Försummen icke att begagna eder af denna måhända tillfälliga stämning. Härtill erfordras från yrkesidkarens sida endast ett visst mått af god vilja och företagsamhet.

Om konstgjutning.

Af

Ingeniören P. Östberg.

Vid framställande af gjutgods för maskindelar och andra industriela ändamål torde det kunna anses såsom en allmän regel, att konstruktionen och således modellens form i hög grad modifieras och lämpas för åstadkommandet af ett beqvämt och billigt framställningssätt — detta för ekonomiens skull.

En dylik hänsyn saknas naturligtvis helt och hållet vid afgjutning af konstföremål, såsom afbildningar af menniskor, djur och äfven ornamenter. Det är denna karakteristiska skilnad äfvensom de deraf föranledda, mera invecklade framställningsmetoder som gjort att afgjutandet af konstföremål i hård metall betraktas såsom ett särskildt yrke med ett särskildt namn: *konstgjutning.*

Utan att ingå i någon närmare skildring af konstgjutningens teknik, vill jag påpeka, att konstnärens totala likgiltighet för det efterföljande framställningssättet medför tvenne för konstgjutningen karakteristiska arbetsmetoder, *dels* ett hufvudsakligt användande af bindstycksformning och *dels* gjutkärnans tillverkning icke i kärnlåda utan direkt i den förut färdiggjorda gjutformen.

Konstgjutning har aldrig varit hemmastadd i Sverige, ehuru tre statyer, som upprests här i Stockholm för omkring 100 år sedan, blifvit gjutna härstädes, nemligen Gustaf I:s, Gustaf II:s och Gustaf III:s. Det är först på senare tid som konstgjutningen, liksom konstslöjden i allmänhet, börjat omfattas med större intresse, hvartill i hög grad bidragit den vaknande patriotism, som insett, att ett land bör hedra sina store män, och som haft till följd, att till de 7 bildstoder, som funnos i Stockholm uppförda, inom de 10 sista åren tillkommit icke mindre än 4 stycken, nemligen Linnés, Schéeles, Oxenstjernas och Nils Erikssons.

De flere vaekra prof på konstgjutning, som vi haft tillfälle se på denna utställning, synas antyda, att konstgjutningen börjar vinna fast fot här i Sverige, och då synes den frågan ligga oss alla nära om hjertat: *Kan något göras till denna industris befrämjande?*

Det första jag dervid vill förorda är rättandet af en felaktig tillämpning af tulltaxan.

I anseende till den hemlighetsfullhet, hvarmed konstgjutningen förr bedrifvits, och den stora yrkesskicklighet, som dertill erfordrats, har detta yrke alltid omgifvits med ett visst poetiskt skimmer. Om man emellertid noggrannare öfverväger förhållandena härvidlag, torde det å ena sidan vara klart, att den af en skulptör framstälda modellen af lera eller gips är ett konstnärsarbete, men att å andra sidan afgjutningen icke är och icke bör betraktas såsom sådant, utan afgjutningen är endast ett med stor yrkesskicklighet och, så att säga, matematisk noggrannhet utfördt industrielt arbete. För att modellera Oxenstjerna eller Eriksson behöfdes gudagnista, men för att gjuta dem endast yrkesskicklighet.

Då eiselering af bronsfigurer ifrågakommer, kan det måhända i viss mån synas förklarligt, att ciseleringen betraktas såsom skön konst och produkten såsom konstnärsarbete, ehuru jag för min del icke anser en sådan åsigt fullt korrekt, men numera då fordringarne på gjutningen äro så högt uppdrifna, att ciselering i de flesta fall icke ifrågakommer, synes det mig origtigt att betrakta en afgjutning såsom konstnärsarbete.

Denna distinktion emellan huruvida afgjutningar af konstverk skola betraktas såsom konstnärsarbeten eller industrialster, har för konstgjuteri-industrien en stor praktisk betydelse så till vida, att dylika alster nu vid tulltaxans tillämpning betraktas såsom konstnärsarbeten och äro tullfria, under det att denna tillämpning, enligt min åsigt om afgjutningens natur af industrialster, är alldeles felaktig.

Herrarne torde veta, att vanligt simpelt messingsgjutgods drager en tull af 50 öre per kilo, men att afgjutningar af statyer, statyetter o. d. äro i saknad af allt skydd, enär de få införas under

namn af konstnärsarbeten. Och dock torde konstgjutningen här vara väl i behof af lika mycket skydd som annan metallgjutning och till och med mera, ty utlandets konstgjuterier hafva betydliga fördelar framför våra svenska. Det är utomlands icke ovanligt, att konstgjuterierna hafva af staten fria lokaler, fritt aflönade direktörer och andra fördelar. En annan fördel, som de utländska konstgjuterierna hafva framför de svenska, är den, att de hafva betydligt större tillgång på skickliga arbetare, men det förnämsta är, att de hafva en jemnare tillgång på arbete, hvilket här i Sverige icke står att finna. Detta är af den allra största betydelse, ty för en industri att lefva på intermittenta beställningar är en bland de mest ogynsamma betingelser, under hvilka den kan existera.

Om tulltaxan komme att tillämpas så, att afgjutningar af konstnärsarbeten komma att hänföras till kopparарbeten, andra slag, och draga en tull af 50 öre per kilo eller helst ännu mer, så synes mig, att endast en rättvis åtgärd vore tagen till konstgjuteri-industriens befrämjande.

Men en sådan korrekt tillämpning af tulltaxan synes mig vara af någon egentlig betydelse endast för den monumentala konstgjutningen, i det att derigenom åtminstone skälig betalning kunde erhållas för dylika arbeten. Hvad deremot beträffar små statyetter att pryda hemmen med samt konstgjutningar för husgeråd och rumsinredningar, så äro dessa en så pass dyrbar lyx, att till denna industris utveckling erfordras en i allmänhet köpstarkare publik än den svenska.

Då man får se en sådan läcker bit som Norrströms »Skördeflicka», kan man väl knappast undgå att känna en viss åtrå efter att ega den, men då man ser på priset och finner, att det är 500 kronor, svalnar nog åtrån, åtminstone för flertalet af vanliga dödliga. För ett unikt konstverk kan man ju begära hvad som helst och få sälja detta enda exemplar, men jag tror icke, att konstgjutningen vinner någon större framgång förr än massproduktion i någon mån kommer till stånd. Kunde en sådan statyett säljas för 70—80 kr., tror jag nog, att en 50—60 exemplar skulle kunna säljas och att dessa

skulle lemna större förtjenst åt såväl skulptören som gjutaren än om endast ett eller två exemplar säljas för 500 kronor stycket.

Hos mig gjötos för åtskilliga år sedan 15—20 exemplar af den »Borghesiske fäktaren», som med god förtjenst såldes till 50—60 kr. Det gick i början trögt att sälja dem, men sedan de tagit slut, hafva år efter år kommit förfrågningar om och reqvisitioner på dem, så att jag säkerligen kunnat sälja dubbelt så många, om jag haft några qvar.

Jag är öfvertygad om, att ett af hufvudvilkoren för konstgjutningens utveckling är ett sådant samarbete med skulptörerna, att man icke gör endast en afgjutning af konstverket utan egnar sig åt en måttlig massfabrikation, hvilket bör vara till konstnärens och konstgjutarens gemensamma fördel; och hvarföre skulle icke till och med våra mest framstående skulptörer kunna egna sig åt hvarjehanda husgerådsartiklar, om de kunde erhålla nöjaktig betalning genom en måttlig massfabrikation?

Strödda meddelanden.

(Planschtext, Bokanmälningar, Reseberättelser m. m.)

Den kungl. danska porslinsfabriken i Köpenhamn.

Af denna fabriks modernaste tillverkningar var på våren en utställning anordnad i Nationalmuseum. Den var ur flere synpunkter beaktansvärd och ådrog sig också en välförtjent uppmärksamhet såväl af den stora allmänheten som af konstnärer och fackmän på keramikens område och häfdade dermed det stora rykte, densamma numera såväl förtjent åtnjuter. Att döma häraf kommer den tvifvelsutan att få en helsosam inverkan äfven på de svenska keramiska fabrikerna, hvilka särskildt under de senaste åren vid sidan af den stora masstillverkningen af husgerådsporslin o. d. mera än förr lagt sig vinn om att tillgodose de högre konstnärliga kraf, som numera ställas på dylika fabrikers alster, så mycket mera när de, såsom våra svenska, i sin högt uppdrifna tekniska skicklighet ha så stora förutsättningar att kunna skapa framstående konstverk. För Nationalmuseum inköptes ett antal af de bästa föremålen, deribland en vas med hvita svanor flygande öfver det stormupprörda hafvet af C. F. Liisberg, en vas med pingstliljor mot hvit botten målad af Oluf Jensen, ett fat med en jagtfalk af W. T. Fischer. Då museum redan på 1888 års utställning i Köpenhamn gjorde ett uppköp af några föremål från nämnda fabrik och dessutom genom testamente af konung Carl XV och grefve Axel Bielke eger en samling intressanta prof på fabrikens äldre tillverkningar, är densamma numera jemförelsevis rikt representerad i museum, hvilket den också väl förtjenar icke minst på grund af den höga ställning, den under direktör Philip Schons utmärkta ledning intager bland de moderna porslinsfabrikerna.

På tal om dessa i museet befintliga äldre tillverkningar torde det vara lämpligt att här meddela några upplysningar om en och annan af dem. Som bekant har den kungliga danska porslinsfabrikens historia på senaste tid varit föremål för intressanta forskningar af prof. C. Nyrop och herr Karl Madsen. Den sistnämndes, hvilka äro särdeles utförliga och grunda sig på i fabrikens arkiv befintliga, förut ej offentliggjorda handlingar, ha

meddelats i nionde årgången af den af danska industriföreningen utgifna Tidskrift for Kunstindustri, (1893), der också ett af Ad. Clément författ-

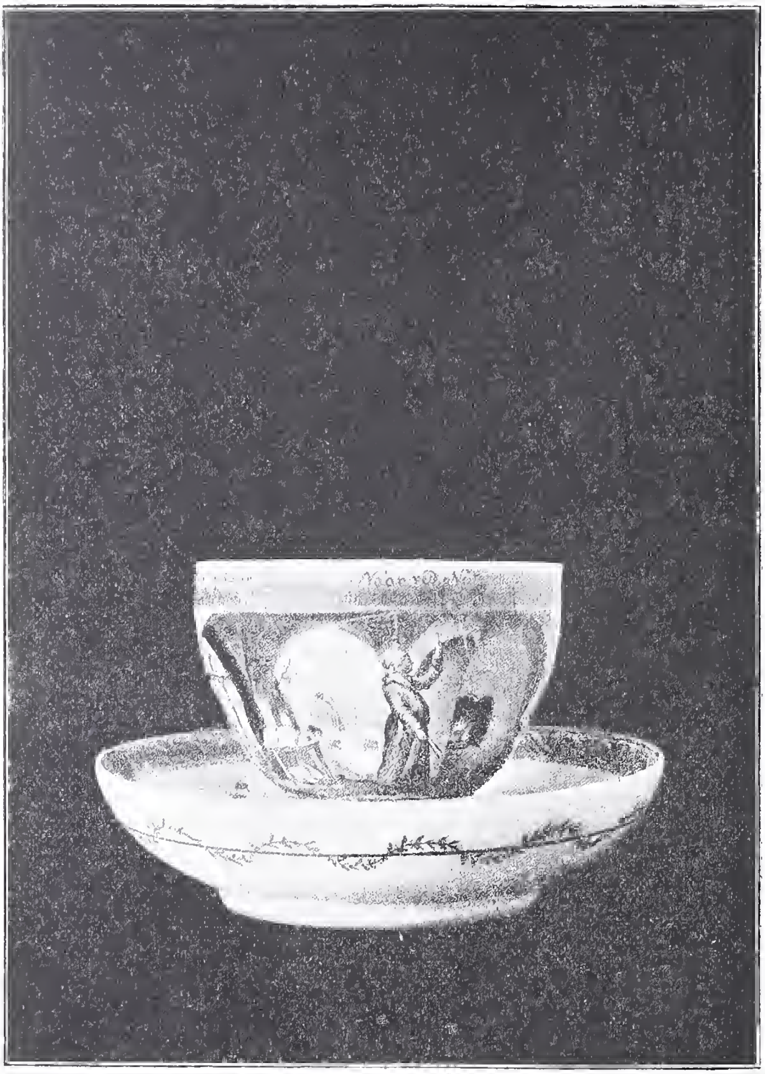

Kopp med fat utförda vid kgl. porslinsfabriken i Köpenhamn. Omkring 1780-talet. Original i Nationalmuseum.

tadt inlägg med åtskilliga högst väsentliga rättelser af Madsens uppgifter förekommer. Dessa rättelser röra i främsta rummet Madsens framställning af fabrikens administrator från dess första år (1775) till 1801, Frans Henrik Müller, som af Clément får en välförtjent upprättelse. Müller, som

var född i Köbenhavn år 1732 och dog först 1820 och ursprungligen var i apotekarelära, förtjenar det allra största erkännande för den ovanliga energi, hvarmed han genomförde den vanskliga uppgift han stält för sig, att i Köpenhamn inrätta en porslinsfabrik af verklig betydenhet. Härvid kommo hans omfattande studier i kemi honom väl till pass och äfven för ledningen af den rent konstnärliga verksamheten inom fabriken synes han egt många förutsättningar. Den höga ståndpunkt, fabriken under de år han var dess ledare, intog såväl i det ena som andra hänseendet måste således till icke ringa del räknas honom till förtjenst.

Anledningen, hvarför jag här särskildt erinrar om Müller är, att för några år sedan — det var i början af 1892 — hembjödos af en i Stockholm bosatt dansk privatman till inköp för Nationalmuseum tvenne koppar med fat af den gamla kungliga porslinsfabrikens i Köpenhamn tillverkning, såsom signaturen å samtliga utvisar. Vidstående afbildning visar samtliga kopparnes och fatens form, som öfverensstämmer dels med den å sid. 45 i nämnda årgång af dansk konstslöjdtidskrift afbildade, Rosenborgssamlingarna tillhörande koppen, dels med kopparna i den bekanta Monradska servisen i Köpenhamn. Hvar och en har sitt särskilda dekorationsmotiv. Hvad dekorationen å här afbildade kopp angår visar den oss inom förgyldt ramverk af blommor en i tuschmanér utförd interiör af ett laboratorium hvari en kemist är sysselsatt med sina studier. På den kungsblåa kant, som pryder koppen rundt omkring mynningen, läses i guldskrift:

Forstanden, Sind og Sands kan samtligen fornoyes,
Naar ved Naturens Kraft på chymske Veye ployes,
Men vil og Nytten sees, da skal Forstanden raade
Og binde Sind og Sands til det som skaffer Baade.

Å fatet ses mellan blomster i lifliga färger en i gravyrmanér utförd afbildning af Gud fader, skapande solen.

När ofvannämnda föremål hembjödos till Nationalmuseum, förklarade säljaren, att de tillhörde, en servis som på 1780-talet öfverlemnats såsom gåfva till fabrikens ofvannämnde verkställande direktör Müller och att hela återstoden af servisen numera befann sig i Paris i enskild ego. Sedan intresset för Müllers person växt genom Madsens och Cléments forskningar, har också intresset för denna kopp stigit, och detta med så mycket mera skäl, om man i den afbildade kemisten skulle kunna identifiera Müllers egna drag. Att den utgått från fabriken under hans tid, lider intet tvifvel.

De båda öfriga kopparna prydas, den ene af en större medaljong, hvari ett Janushufvud mot gul botten, samt två mindre med skördemän i ett landskap och skridskogångare, den andra med en blomsterfeston i färger rundt om, omvirad af ett guldband. Båda hafva kring brädden ett blått band, med växtornament i guld. Samtliga kopparna och två af faten hafva jemte fabriksmärket två prickar i blått.

* * *

I sina ofvannämnda anteckningar lemnar herr Madsen bland annat (sid. 96) några upplysningar rörande italienaren Ludovico Grossi, hvilka äro af intresse för svensk konsthistoria. Grossi hitkom som bekant med Sergel från Italien, då denne 1779 kallades att öfvertaga den efter Larchevêque lediga kgl. statybildhuggareplatsen, och var hans elev samt åtnjöt såsom sådan undervisning i dåvarande målare- och bildhuggare-akademin härstädes. På högtidsdagen den 15 febr. 1780 var han den ende, som erhöll första prismedaljen — en på denna tid mycket sällsynt utmärkelse — nämligen för en i lera efter naturen modellerad akademifigur. Sedan försvinner han från Stockholms horisont, utan att man vetat hvarthän, till dess han nu uppdyker vid kungl. porslinsfabriken i Köpenhamn. Herr Madsen upplyser nämligen, att Grossi ditkom 1780, utbildade sig i dervarande akademi, hvarest han året derpå erhöll stora guldmedaljen. Han hade atelier på Kristiansborgs slott och utförde flere arbeten, bland hvilka ett, en statyett i biscuit, framställande arfprinsen Fredrik stödd mot sitt stamträd, tillhörande samlingarna på Rosenborg, finnes i nämnda tidskrift afbildadt. Då hans ansökan om infödingsrätt i Danmark icke blef beviljad, reste han år 1784 tillbaka till sitt hemland.

I Nationalmuseet i Stockholm är Grossi, som bekant, representerad genom en i mindre skala utförd byst, framställande konung Gustaf III i bronserad gips.

L. L.

Några ord om moderna Paramenta uti Italiens kyrkor.

Af

Carin Wästberg.

»l'Italie fut toujours la terre du charmant, du sublime et du beau. Tout y manifeste l'inspiration et le génie vraiment artistique des Italiens.»

Så yttrar sig en nutida italiensk författare, Chev. Gentili, uti sitt arbete: »Sur l'art des Tapis», och allmänna meningen är nog benägen att gifva honom rätt. Har han då icke rätt?

Huruvida han har det på öfriga områden lemnas denna gång derhän, och följande rader få utgöra svar på frågan, huruvida herr Gentilis påstående besannar sig då det gäller italienska paramenta, kyrkornas textila utstyrsel.

Den romersk-katolska kyrkan har af ålder haft namn om sig att älska prakt och rikedom i dekoreringen af sina tempel. Man har så ofta hört det, att uttrycket »katolsk kyrka» endast behöfver nämnas för att vår fantasi skall komma i verksamhet. Särskildt är nog så fallet då fråga

blir om denna kyrka uti Italien, ty i innerlig förening dermed står begreppet, icke blott om prakt, men om ett outtömligt förråd af skönhet i form, i färg och material. Verkligheten bekräftar ofta fantasiens bilder ja, öfverträffar dem stundom, men i somliga fall t. ex. å paramentikens område, gifver den motsatta upplysningar. Tyvärr är det nu min uppgift, att draga läsarens uppmärksamhet från det bästa — och till denna kyrkornas moderna, textila beklädnad.

De textila arbetena äro af mångfaldiga slag och pryda, synnerligen vid de stora festerna, kyrkorna både in och utvändigt, men för bättre jemförelses skull taga vi sådana föremål, som här hemma ega sin fulla motsvarighet s. s. antependiet, prætextan och altarduken. Således förbi den sköna, mångfärgade marmorn, förbi inläggningar i allehanda stenarter, lapis lazuli, malakit m. fl., förbi fresker, altartaflor och målade fönster och fram till något altare i en af Roms otaliga kyrkor. Kanske till hög-

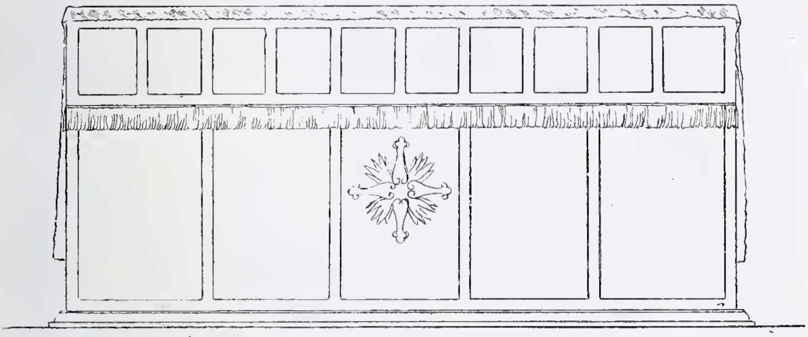

Fig. 1.

altaret i Maria Sopra Minerva eller till något annat i samma tempel, de äro alla särdeles typiska och lämpa sig såsom åskådningsmaterial.

Som de flesta altare uti detta marmorns hemland äro beklädda med skulpterad eller inlagd marmor, behöfva de hvarken döljas eller försKönas genom en ytterligare prydnad. Antependierna äro derför jemförelsevis fåtaliga. Deremot förekomma, såsom här i M. Sopra Minerva, flerstädes prætextor. Det är med dessa för ögonen vi nu skola göra våra iakttagelser öfver italiensk paramentik i allmänhet. Här är alltså en dylik af hvitt siden. Sjelfva stoffet, upptill fästadt vid en förgyld list, är skuret i djupa flikar, hvilka kantas af en smal guldfrans. I hvarje flik en framställning af ax och drufvor, guldbroderi i hög relief. Teckningen af det hela är så slapp att slappare ej kan åstadkommas. Nästa altare är likaledes försedt med en prætexta. Den är tillverkad af himmelsblått siden nedtill rätlinigt afslutad med en guldfrans och föröfrigt endast ornerad med en inskription i stora, grofhuggna latinska bokstäfver, sydda med guldtråd. Dessa båda textila arbeten ega nu stor frändskap med alla af samma art. Materialet för antependier är alltid siden, sammet, guld eller silfverbrokad, så hvad tygets kostbarhet och prakt beträffar,

lemnas intet öfrigt att önska. För prætextan och altarediskens täcke användas samma stoffer och dessutom stramalj (fyld med vanliga korsstyng). Dessa båda sistnämnda hafva i regeln lambrequin-afslutning och äro fritt nedhängande. Antependiet är alltid spändt i ram eller å en förgyld list, hvilken senare är synlig på framsidan. Ibland är antependiet mindre än sjelfva altaret, så att det på alla sidor får en bred begränsning af marmor från hvilket det skiljes genom ofvannämnda list. Totalfärgen är för samtliga dessa föremål antingen något mycket ljust, hvitt eller gult, sidenet ej sällan med inväfdt ytmönster, mest blommor, eller också rödt, grönt, etc. som hos oss, samt blått. Blått, isynnerhet det mest oblandade blå, är mycket omtyckt. (I sammanhang härmed kan nämnas, att blå antependier äfven brukas i England, i stället för violetta, färgen är likvist der en helt annan.)

Hvad kompositionen och teckningen i densamma vidkommer, så är den nästan utan undantag usel. Om använda motiv, se nedan.

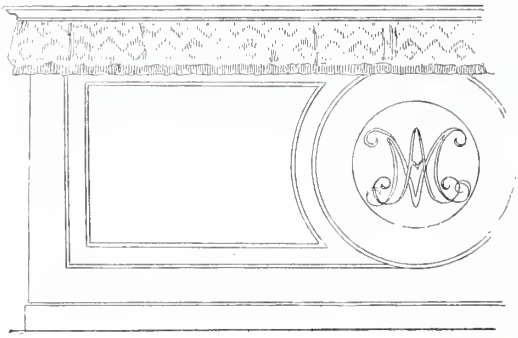

Fig. 2.

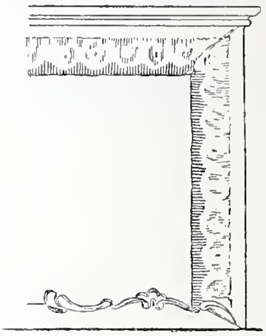

Fig. 3.

För utförandet nyttjas mest sömnad, men öfriga och lättvindigare sätt föraktas ej heller. Korsstygn af enklaste slag samt klumpsöm får man oftast se, endast å några få är arbetet utfördt med platt- eller schattersöm. Öfriga orneringssätt af antipendier äro t. ex. att klippa blommor och ornament ur ett stycke siden och klistra upp dem på ett annat, utan någon som helst extra konturering, eller att med täckfärg direkt på tyget måla buketter af rosor, blad, liljor och andra blomster.

En egenskap hos de ofvan beskrifna föremålen från M. Sopra Minerva finner man deremot ej alltid igen å liknande paramenta. Man kan nemligen sällan af de använda motiven sluta sig till, att de äro afsedda för kyrkligt bruk. Den katolska kyrkan uti Italien tyckes alldeles glömt bort, eller ock ej längre bry sig om att använda gamla traditionella förebilder såsom vissa växter, symboliska tecken m. m. De finnas visserligen någon gång, men ändock oftare saknas de, och af hela förrådet återstår numer vanligtvis blott Maria-monogrammet, det brinnande hjertat, korset, om detta senare i den tillkrånglade formen kan benämnas så, samt rosen och liljan, men i hvilken skepelse!

En grupp antependier sakna alla fel som blifvit de öfriga påbördade. De äro ej dåliga i kompositionen, ty der förekommer ingen komposition; teckningen kan man icke heller klandra, ty den fattas. Fig. 1 visar en skematisk bild af detta slags altarbeklädnad. Från hvilken tid den började begagnas, är mig icke bekant, men säkert är, att de allra sist sydda äro af denna modell. Som synes är den öfre afdelningen delad i 10 fält, den undre i 5, skilda åt af väfda silfver eller guldband. Korset finnes vanligtvis på midtfältet och ibland äfven ett brinnande hjerta å hvardera af de yttersta fälten.

Äro antependierna och prætexterna få, så äro altardukarne så mycket talrikare, ty, för det första äro altarne legio och för det andra ligga

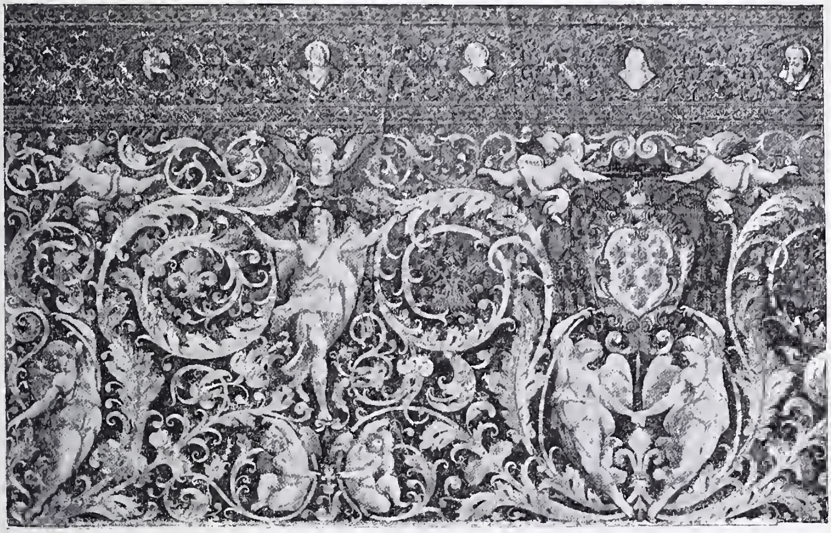

Fig. 4.

ofta tvenne dukar på hvardera. Till formen variera de mellan den på kortsidorna nedhängande (fig. 1) och den mindre duken (fig. 2). Den ena eller den andra begagnas företrädesvis på samma trakt, så att man t. ex. i Rom och Piza m. fl. ställen nyttjar den förstnämnda, i Florence, Genua o. s. v. den senare. Tyget i altarduken är dels linne, dels bomull dock oftast bomull. Samtliga äro de kantade med spetsar, mest virkade, dernäst väfda, knypplade och stickade. Öfver en af de nämnda prætexterna i Maria Sopra Minerva ligger en altarduk af vanlig domestik kantad med en bred guldfrans.

Den korta florentinska duken (fig. 2) har ytterst en rynkad remsa afslutad, som sagdt, äfvenledes med spets. Under denna remsa hänger en annan, likaledes rynkad, af taft, gul, röd, violett eller af annan färg. I en kyrka var den af brun kalikå. Öfverst krönes det hela af en målad eller förgyld list.

Ett särskildt sätt att fästa den långa duken på altaret förekommer undantagsvis (fig. 2) och är ej efterföljansvärd. Äfven här har man den färgade remsan som underslag, men det oaktadt tager sig spetsen, särdeles den lösa, stickade, ej vidare bra ut, dragen som den är både hit och dit af spänningen.

Med undantag för knypplade spetsar, som stundom äro utsökt vackra, såsom t. ex. på altardukarne i Dômen i Pisa, äro mönstren i de öfriga ej värda någon uppmärksamhet. Någon gång upptäcker man äfven här Maria-monogrammet, korset, hjertat, etc., kanske till och med ett IHS, men i regeln är kompositionen ganska profan.

I korthet: det intryck den moderna paramentiken i Italien gifver är att den är konstlös, utan hållning, utan en genomförd tanke, utan allt, som kan göra ett arbete njutbart.

För att få något sammanhang mellan begynnelseorden till denna skiss och det resultat studierna gifvit oss, måste vi leta ut sanningen af Gentilis ord. Tager man »l'Italie fut toujours» etc. till subtrahend och den magra verkligheten till minuend, så utgör återstoden sanningen och den lyder så: Italien har en gång varit allt detta och egt medborgare med dessa egenskaper. Hade Gentili lefvat på 14- eller 1500-talen då hade han med all rätt kunnat yttra dessa stolta ord. För att hålla oss till ämnet, så sågo den tiden kyrkans tillhörigheter annorlunda ut. Antependiet (fig. 4), och detta är visst icke det bästa, satt på 1500-talet i Dômen i Firenze — och i dag pryder ett annat, liknande det som återgifves i fig. 1, högaltaret i S. Peterskyrkan.

Till slut några ord om den sannolika anledningen till skilnaden mellan förr och nu. Man borde kanske sätta anledning i pluralis, ty de äro nog flere än en, men en är grundorsaken och upphörde den, så skulle de öfriga ej mäkta, hvad de nu utan svårighet förmå åstadkomma. Under vår tideräkning har intet land haft att uppvisa en konstperiod jemförlig med Italiens ung- och högrenässans. Stolt och lycklig i detta medvetande nöjer sig nutidens italienare med att beundra dessa mästerverk och att kopiera dem, kopiera dem — kopiera dem. För en usel kopia i 10:de led taga de af hatten, men ett nytt försök, om än så lyckadt, aftvingar dem blott ett medlidsamt löje.

De påminna mig så starkt om Lots hustru. Liksom hon skåda de med förlamande längtan mot sin forna lysande tid och liksom hon ha de stelnat, blifvit saltstoder. Om de i stället för att se sig tillbaka d. ä. kopiera, hade tagit *det* exemplet af sina största söner i konsten, att arbeta sjelfständigt, så hade de gått fram mot ett nytt lif lika säkert som Lots hustru hade gjort det.

Och då hade också Italiens moderna paramenta varit intressantare att göra bekantskap med.

Ett par moderna Svenska tapetmönster.

Tryckningen af papperstapeter bedrifves som bekant i vårt land i högst ringa utsträckning. Det ojemförligt största flertalet af de tapeter, hvarmed våra boningsrum äro beklädda förskrifva sig utifrån. Frankrike och Tyskland äro de länder, hvarifrån det mesta införskrifves. Från Frankrike härstamma de elegantare och dyrbarare sorterna, från Tyskland de billigare. På allra senaste tiden har England uppträdt i täflan med de båda nyssnämnda länderna och har som bekant genom sina i allmänhet långt smakfullare och mera konstnärliga mönster, sina klara, ljusa färgtoner börjat vinna ett alldeles ovanligt tycke och hota nu — till men för de öfriga ländernas fabrikanter — till största förmån för den goda smaken — att alldeles uttränga särskildt de tyska sorterna.

Tryckning af svenska papperstapeter bedrifves å ett ringa fåtal fabriker och mönstren ha hittills tagits efter de utländska, eller har deras komposition öfverlemnats åt obildade handtverkare eller amatörer. Så lära t. ex. flera af de grannaste blomstertapeter vi se i tapethandlares fönster, komponeras af en i landsbygden boende amatör, hvars kärlek till blommor i alla händelser torde vara större än hans färgkänsla och kompositionsförmåga.

Det mycket nya i denna väg, som uppenbarat sig för oss, sedan de engelska tapeterna kommit i marknaden, synes emellertid ha väckt både våra artister och våra tapetfabrikanter ur en nog lång likgiltighet för denna i sin art dock betydande konstindustri. Det är också en glädje att kunna anmäla åtminstone två försök i denna nyare och bättre riktning. Det ena är en tapet (Fig. 1) komponerad af den unge framstående tecknaren och ornemanisten Arthur Sjögren. Motivet är den bekanta blomman maskrosen, *leontodon taraxacum*. Plantor af denna blomma äro ordnade snedrutigt, bladen i svart eller grönt, blomman med sina dunbollar i guld och ljusgrönt, mot en botten af blekare grön färg. En bred bård af dessa blommor i bredvid hvarandra växande plantor bildar afslutningen uppåt. Om man äfven rätt väl märker den engelska inspiration, under hvilken konstnären arbetat, är det ett nöje att kunna konstatera den fina färgkänsla och den säkra och karaktäristiska teckning som utmärker denna originela och vackra tapet. Den har endast en brist — och det är att den ej finnes till. Om det ej vore en vits, skulle jag vilja säga att den ännu blott befinner sig på papperet. Der kommer den visserligen alltid att förblifva, men — låtom oss hoppas — på det papper som går i långa banor.

Den andra nya svenska tapeten (Fig. 2) är komponerad af arkitekten G. Wahlman. Motivet är äfven här en blomma, men helt olika behandlad. Det är den vanliga geranien, som här är mönster. De breda

Fig 1.

tvåfärgade bladen i grönt eller gult med brunt, utväxa från ett nätverk af stjelkar mot gråblå botten, på hvilken här och der de ljusa blomknippena afsticka. Behandlingen är ganska starkt naturalistisk. Färgtonen

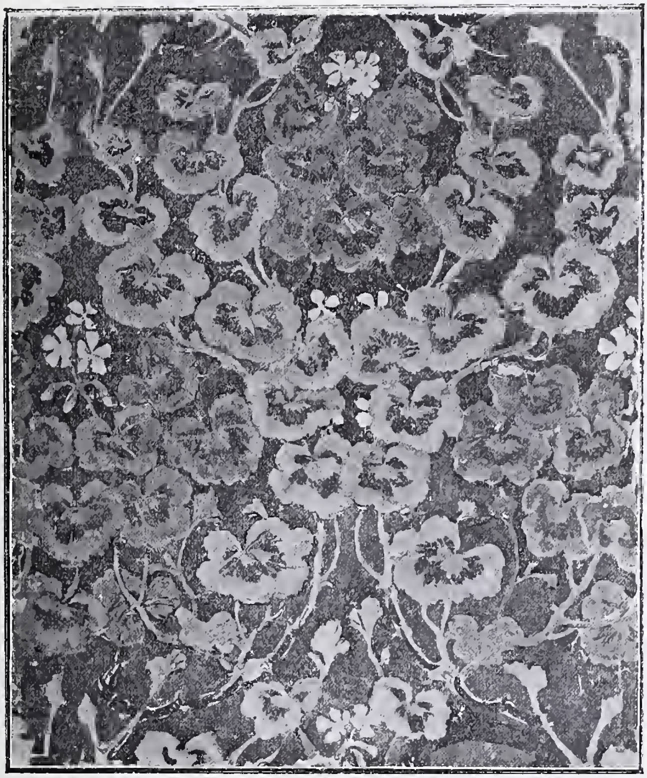

Fig. 2.

— sådan konstnären tänkt sig den — behaglig och jemn. Denna tapet är i så fall lyckligare än den förra som den verkligen blifvit befordrad till trycket; ehuru till skada för det artistiska resultatet, konstnärens färgsättning ej har blifvit följd i flere af de i en serie nyanser nyare utförda tapeterna.

E. G. F.

Planchtext till Mönster för konstindustri och slöjd,

utgifna af Svenska Slöjdföreningen genom C. A. Ossbahr.
Årg. XXII. 1895.

Denna årgång, hvilken liksom dess föregångare gratis utdelas till dem af Svenska Slöjdföreningens ledamöter, hvilka erlägga den fastställda tilläggsafgiften, 10 kr., för deltagande i utlottningen af moderna, inhemska konstslöjdföremål, innehåller sex planscher, utförda, pl. 1—4 i fotolitografi och 5—6 i ljustryck samtliga från Generalstabens litografiska Anstalt.

Planscherna 1—4 återge interiörer och detaljer från Kalmar slott, och hänvisas för desamma till uppsatsen »Om inlagdt träarbete på Kalmar slott», sid. 5 af arkitekten O. Lindberg, som äfven utfört ritningen till dessa planscher.

Å plansch 1 afbildas en del af frisen samt panelverket uti den år 1571 inredda »rutsalen».

Planscherna 2 och 3 äro egnade åt »Gyllene salen».
Den förra visar plan af plafonden utförd 1576 samt en del af densamma med skulpterade, förgylda och målade fyllningar.
Å den senare återges en takdekoration samt en inlagd dörr, ledande till »Konung Eriks gemak», från 1560-talet.

Plansch 4 afbildar flere detaljer från »Konung Eriks gemak», nemligen del af frisen och väggpanelningen samt väggfyllningar, äfvensom planer af en del utaf plafonden och slottets nordvestra hörntorn, der gemaket är beläget.

Plansch 5 återger det rikt drifna och ciselerade silfverskrin, hvilket jemte en medalj i guld och en konstnärligt textad adress öfverlemnades till H. M. Konungen utaf arméns och flottans officerare vid Hans Majestäts femtioåriga officersjubileum.
Skrinet är efter ritning af arkitekten Agi Lindegren, som för kompositionen begagnat motiv från den Carolinska stilen, utfördt hos H. K. H.

Guldmedalj med infattning i »Boule», till H. M. Konungens silfverskrin. Mönsteralbum pl. 5.

Kronprinsens hofjuvelerare C. G. Hallberg. Ciseleringen är verkstäld af fröken Anna Möeklin.

Ini skrinet är, såsom underlag för den af professor Adolf Lindberg modellerade guldmedaljen (detta exemplar var ej prägladt utan direkt snidadt i guldet), anbragt en skifva dekorerad i sköldpadd och brons (s. k. Boule-arbete). Denna är utförd i konsthandlaren A. L. Matssons atelier under ledning af verkmästaren derstädes G. Sahlholm.

Plansch 6 slutligen afbildar de från Sv. Slöjdföreningens utställning af metallarbetan från K. hof- och ordensjuveleraren C. F. Carlman, hvilka belönades med ett af Föreningens hederspris. De utgöras af:

Silfverbål med bricka i grekisk stil, utförda efter ritning af arkitekten O. Lindberg och, för den figurala frisen, artisten C. Althin; corpusarbetet hade verkstälts af arbetaren D. Olsson, och drifningen samt ciseleringen af herr F. Malmberg.

Skål af jaspis med infattning af emaljeradt guld; arbetet utfördes 1888 af numera framlidne hofjuveleraren C. F. Carlman s:or med biträde af dennes son firmans n. v. innehafvare herr R. Carlman.

Skål af bergkristall med infattning af liknande arbete, hvilket påbörjades under herr Carlman s:rs sista lefnadsår (1890) och sedermera fullbordats af herr R. Carlman.

Bokanmälningar.

Justus Brinckmann. Das Hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe. Ein Führer durch die Sammlungen, zugleich ein Handbuch der Geschichte des Kunstgewerbes. Mit 431 Abbildungen. Hamburg 1894.

Det är icke så mycket i ofvannämnda arbetes egenskap af vägledning genom Hamburgs förträffliga konstslöjdmuseum, som vi anse att en anmälan af detsamma är på sin plats i Slöjdföreningens meddelanden; ty såsom sådan har det emot sig sitt stora format och sin allt för stora utförlighet, hvilket gör det mindre handterligt såsom sällskap i ett museum (arbetet omfattar nemligen icke mindre än 827 sidor stor oktav). Såsom titeln angifver har författaren tillika kallat sitt verk en handbok i konstslöjdens historia; i denna egenskap intager det obestridt främsta platsen bland hittills utkomna arbeten på detta område. Ty det behandlar icke blott alla grenar af konstslöjden på ett högst instruktift sätt ur yrkes- och tillverkningssynpunkt, utan det gifver oss också en ytterst noggrann framställning af de olika yrkenas och fabrikernas historia, hvarunder författaren med grundlig sakkännedom gör oss förtrogna med de resultat,

hvartill den vetenskapliga forskningen på detta område kommit. På grund häraf kan man icke nog varmt rekommendera hans bok åt en hvar, som vare sig ur teoretisk eller praktisk synpunkt har anledning att sysselsätta sig med konstslöjdens teknik och historia eller med någon särskild yrkesgren. Han skall här i texten få de historiska upplysningar, han behöfver, och i de förträffliga planscherna, som uppgå till icke mindre än 431 stycken, ett rikt urval af mönster, samlade med särskild hänsyn till den hjelp, yrkesidkaren kan hafva af sådana illustrationer vid utarbetandet af nya former och dekorationsmotiv.

Justus Brinckmann är, som bekant, direktör för Hamburgs konstslöjdmuseum, och denna befattning har gifvit honom rika tillfällen till studier och iakttagelser icke blott rörande samlingarna i den institution, hvars chef han är, utan äfven i de flesta af kontinentens museer. Hans omdömen äro i de allra flesta fall grundade på egna iakttagelser; den omsigt han sålunda förvärfvat, ökar i hög grad värdet af hans arbete. Han rör sig med lika säkerhet i orientens som i Europas och Amerikas konstslöjd och han tyckes ha läst det väsentliga, som är skrifvet derom icke blott på de stora textila, keramiska och metalliska områdena, utan äfven berörande sådana detaljer, som de vetenskapliga instrumenten, de asiatiska lackarbetena och de nordiska mangelträden. Härtill kommer, att han städse framhåller de olika tillverkningarnas kulturhistoriska uppgifter, hvilka förhållanden som orsakade deras användning och gjorde dem moderna under vissa tider för att sedan lemna rum för andra föremål, som uppfylde nyare tiders behof och modesmak. Derför läser man med oblandadt nöje hvad han har att förtälja såväl rörande de japanska inros och de turkiska bokbanden som rörande de europeiska tobaksrifvarna, hvilka voro så på modet i 1700-talets salonger, det judiska gudstjenstsilfret m. m., ja, till och med så ointressanta föremål som kakformar, pustar och kammarherrenycklar har han gjort till föremål för studium ur konstsynpunkt.

Vi rekommendera på det lifligaste detta arbete till inköp för museer, tekniska skolbibliotek och föreningar hvilka syssla med konst- och konstslöjd, och äfven för konstslöjdvänners privatbibliotek.

L. L.

Arte Italiana decorativa e industriale. Periodico mensile pubblicato sotto il patrocinio del ministero di agricoltura, industria e commercio e diretto da Camillo Boito. Milano. Ulrico Hoepli. Fol. Pris pr årgång à 12 nummer omkr. 33 kronor.

Portafoglio delle arti decorative in Italia. Raccolta di monumenti e particolari del rinascimento. [Omkring] 80 tavole [för årgång] riprodotte in eliotipia. Ferdinando Ongania editore. Fol. Pris pr årgång omkr. 33 kronor.

L'Arte della stampa nel rinascimento italiano. — Venezia. Ferdinando Ongania editore. 1—2. Venezia 1894. 4:o. 110 o. 119 s. Pris 16 kronor.

Af den tidskrift, som vi satt öfverst på denna lista, hafva de tre första årgångarne och 8 nummer af den fjerde kommit oss tillhanda och förete — såvidt vi kunna se — intet spår af afmattning. Arte Italiana började utgifvas i Venezia, äfven den hos Ongania, 1891, och första årgången utkom ganska ordentligt, men redan den andra började sacka af och tidskriften skulle hafva afstannat, om det icke lyckats att erhålla till dess ledare den framstående man, som nu utgifver densamma. Numera utkommer den också med prisvärd punktlighet, men ett år har tappats under tiden, hvarföre den 4:de årg. representerar 1895. Samma punktlighet kan tyvärr icke den fortfarande hos Ongania utgifna Portafoglio delle arti decorative in Italia berömma sig af. Den började utgifvas qvartalsvis samtidigt med den föregående, men ännu hafva vi icke sett mer än 1:a och 2:a numren af andra årgången. Men dessa anmärkningar drabba ej innehållet, som är särdeles förträffligt. Det utgöres företrädesvis af planscher med ett kortfattadt planschregister, hvaraf utgifvaren äfven bifogat en fransk öfversättning. I de senaste häftena afbildas företrädesvis alster hemtade från figur- och ornamentskulptur, arkitekturen o. d., men i de föregående hafva vi äfven flere vackra afbildningar af konstindustriella föremål i läderplastik, konstsmide, vapen m. m. Det är visserligen sannt, att det icke är någon så stor konst att utgifva en publikation af detta slag. Man har endast så godt som att ösa ur det snart sagdt outtömliga förrådet af dylika konstsaker, som Italien har att uppvisa. Men urvalet måste göras, och det kan bli svårt nog just i ett sådant öfverflöd. Tidskriften blir derföre nästan uteslutande en samling förlagshäften, men en af det största värde, som till billigt pris lemnar konsthandtverkare och konstritare förträffligt utförda och väl valda afbildningar af mönstergiltiga förebilder. Låtom oss hoppas att dessa förebilder från den klassiska konstens pånyttfödelse måtte tränga ned äfven till våra konstutöfvande landsmän och åtminstone i någon mån hålla stången dels mot det gamla tyskeriet, dels mot det nya angliserandet; konstrigtningar som hvar för sig nog erbjuda mycket att taga vara på, men hvilka dock icke hafva något uteslutande monopol på att representera det sanna och sköna.

Innehållet i Arte Italiana är ännu mera rikhaltigt. Till hvarje häfte höra flera planscher, hvaribland ofta förekomma kromolitografier, utförliga planschförklaringar med förtydligande träsnitt, författade af fackmän samt detaljer utförda i stor skala af på planscherna befintliga afbildningar. Dessa detaljblad komma således konstidkaren till godo, utan att han behöfver någon särskild transponering. För öfrigt utgöres tidskriftens innehåll af bokanmälningar, notiser m. m.

L'Arte della stampa nel rinascimento italiano inledes med en af Carlo Castellani, prefekt för Biblioteca nazionale (Marciana) i Venezia, författad kortfattad historia öfver boktryckerikonsten i Venezia under renässansen.

Venezia var den andra i ordningen af de italienska städer, dit den nya konsten inkom — Rom räknas som den första — och den första der tryckta bok var Cicero's »Epistolæ ad familiares», som år 1469 trycktes derstädes af Johann från Speyer. Sedan blef, som bekant, Venezia under senare hälften af femtonde århundradet en af de förnämsta hufvudorterna för boktryckarkonsten. Man behöfver endast tänka på Aldo Manuzio — hvars bild pryder bokens titelblad, och till hvars minne Ongania har dedicerat densamma — berömd genom sina upplagor af grekiska och romerska författare. Till andra häftet har samme Castellani skrifvit en kort redogörelse för venezianska boktryckarmärken. Det öfriga (den ojemförligt största delen) af arbetet utgöres af i facsimil återgifna tryck från denna tid, deribland en mängd omramningar, initialer, ornament, boktryckarmärken o. d. Äfven bjudes man slutligen på afbildningar af stilfulla, gamla bokband från biblioteken uti San Marco och Museo Civico i Venezia, hvartill ansluter sig en kort historik och redogörelse för det sätt, hvarpå dylika läderarbeten åvägabragtes. Det är meningen att, i kommande häften, äfven behandla andra bland de italienska städerna.

J. A. Bdt.

Deutsche Kunstgewerbe-Zeichner. Ein Adressbuch deutscher Künstler die sich mit Entwerfen kunstgewerblicher Gegenstände befassen; nebst beigegebenen Probe-Entwürfen. Herausgegeben von Artur Seemann. Reihe 1—2, enthaltend 200 Entwürfen von 190 Künstlern. Reihe 3. Leipzig, Seemann 1893—95. 8:o. Pris 8 o. 2 Mark.

Icke mindre än sammanlagdt 250 teckningar af tyska tecknare på det konstindustriella området inrymmas i de tre utgifna häftena af denna publikation, som det är utgifvarens mening att, om företaget fortfarande vinner anklang — fortsätta. Det är onekligen en ganska god idé att, i en adressbok som denna, låta konstnärerna sjelfva visa hvad de kunna och vilja uträtta. Boken utgör således en slags illustrerad annonskalender, men som har det stora företrädet framför andra dylika, att annonseringen icke kostar något, tvärtom får hvarje »annonsör» gratis ett exemplar af boken. Man får derföre icke tro, att alla konstnärer hafva svarat jakande på utgifvarens upprop, flere hafva t. o. m. låtit förstå, att ett honorar för de insända ritningarna hade varit på sin plats. Såsom det tyckes oss med all rätt, invänder herr Seemann häremot, att detta är något egendomliga anspråk. Det vore detsamma, menar han, som om konstnärer, hvilka insände sina alster till en utställningsjury, begärde ersättning af denna för de inlemnade föremålen. Här slippa de ju alla fraktomkostnader.

Men publikationen har tydligen äfven ett annat ändamål, och det är der som förläggaren skall taga igen sina omkostnader för utgifvandet.

Den är beräknad för försäljning till den stora allmänheten, som just här skall kunna välja mellan de konstindustriidkare, som den kommer att hedra med sina beställningar. Dertill är den en mycket lämplig handledning för mönsterritare och äfven för lärjungar vid konstindustriskolor, som här hafva en ganska rikhaltig samling förebilder från konstslöjdens olika fält. Det ligger i sakens egen natur, att dessa förebilder, särskildt för oss svenskar, blifva något ensidiga, då det är uteslutande *tyska* konstnärer som representeras. Men så är utgifvarens vilja. Han vill icke i sin publikation inrymma något annat element än det nationella. Han polemiserar t. o. m. ganska skarpt mot sina kära landsmäns bristande känsla för en fosterländsk sammanslutning inom konstslöjden, särskildt med tanken på detta hans företag, som han menar skulle funnit ett vida enstämmigare mottagande, om det varit en fransman eller engelsman, och ej en tysk, som satt sig i spetsen derför. Han klandrar äfven bittert de tyska konstnärernas lust att häckla hvarandra och att förklara hvarandra för nollor, och påvisar det obefogade uti att den ena smakrigtningens målsmän blindt förakta den andras. Han vill med denna adressbok bidraga till, att hvarje konstnär bedömes för sig samt får gälla hvad *han* kan. Åtskilligt af detta saknar nog icke sin tillämpning äfven i vårt fädernesland.

J. A. Bdt.

Königliche Museen zu Berlin. Katalog der Ornamentstich-Sammlung des Kunstgewerbe-Museums. Mit 200 Abbildungen. Leipzig. E. A. Seemann 1894. St. 8:o. 480 sid. Pris i lärftband Mk. 7.50.

Det är icke någon torr förteckning som D:r P. Jessen, direktor för institutionens bibliotek här bjuder oss i detta förträffliga arbete, som visserligen är närmast afsedt för konsthandtverkare och konstnärer, men äfven bör vara synnerligen välkommet för alla de många bokvänner, som intressera sig för konsten och dess tillämpning. Särskildt måste hvar och en som sysselsatt sig med bibliografiska undersökningar inom dessa områden med glädje helsa hvarje bidrag till det mål, som alltför länge låter vänta på sig, en förteckning öfver hvad som publicerats, uti tryck eller annat reproduktionssätt, inom konsten och konstslöjden. Dylika omsorgsfullt utarbetade bibliografier öfver olika grenar af det menskliga vetandet och de menskliga sysselsättningarna finnas i stort antal, så stort, att man måst utgifva särskilda förteckningar öfver dessa förteckningar. Åren 1869—77 utgafs af South Kensington-museet: »The first proofs of the universal catalogue of books on art», 2 band jemte 1 band supplement, men detta i och för sig särdeles utmärkta arbete, som föröfrigt icke kan göra anspråk på fullständighet, blef aldrig bragt till sin afslutning, i det att detsamma stannade vid en alfabetisk förteckning utan någon systematisk

öfversigt, något som från början var meningen. Vi ega derföre ännu icke någon uttömmande bibliografi öfver konsten och dess tillämpningar; det är sannt, att området är vidsträckt, och att det kan vara svårt att veta, hvad som skall medtagas eller ej.*

Uppställningen är strängt systematisk, men suppleras af ett alfabetiskt namnregister öfver författare och konstnärer, der äfven ungefärliga tidpunkten för deras verksamhet upptages, samt ett likaledes alfabetiskt sakregister — äfven detta redogörande för det ungefärliga framställningsåret — öfver de olika konstindustriella föremålen, såsom amplar, galler, grafkors, kalkar o. d. Denna senare åtgärd är så mycket mera välbetänkt, som katalogen är uppgjord i praktiskt syfte, och ett uppräknande vid hvarje titelkopia af hvad hvarje plansch i det ifrågavarande arbetet innehåller förbjuder sig sjelft. En mycket kort resumé af innehållet finnes dock äfven här på flere ställen. Hvad som ytterligare gör boken synnerligen värderik är förekomsten af de många utmärkta och väl valda afbildningarne, hemtade från i katalogen förtecknade arbeten.

Såsom vi ofvanföre nämnt, är katalogen äfven ett vigtigt bibliografiskt hjelpmedel. Det är nemligen ett icke ringa antal nummer, som der behandlas: sammanlagdt 2638. Grundstommen till planschsamlingen utgöres, såsom D:r Jessen omnämner i sitt företal, af en från arkitekten Destailleur i Paris inköpt samling. Det preussiska ministeriet för handel, yrken och allmänna arbeten, hvarunder konstindustrimuséet på den tiden lydde, inledde i slutet af sjuttiotalet underhandlingar om inköp häraf, men, då köpesumman icke genast stod till förfogande, förvärfvades den för enskild räkning af handelssällskapet i Berlin samt några af hr Jessen namngifna privatmän, ända tills medel slutligen under läroåret 1880—81 blefvo tillgängliga, då köpet öfvertogs af muséet. Ett vackert efterdöme af fosterländsk offervillighet! Vidare är förteckningen uppgjord som en verklig bibliografi, särskildt derutinnan att titelkopiorna både med afseende på stafningssättet samt i öfrigt noga sluta sig efter titlarna. Härtill hör äfven en så noggrann beskrifning som möjligt af de förtecknade arbetena.

---

* Den som skrifver dessa rader är, sedan flere år, sysselsatt med utarbetandet af en dylik bibliografi rörande Sverige under de senaste decennierna och kan af egen erfarenhet fullväl intyga, hvilka stora svårigheter ett företag af detta slag erbjuda.

J. A. Bdt.

Utdrag ur till Kongl. Kommerskollegium inlemnade reseberättelser.

(Fortsättning från 1894 års Meddelanden.)

27) Ur fröken **A. M. Hamiltons** reseberättelse. (Belönad med Slöjdföreningens pris).

Sedan jag på Kommerskollegii förord af Kongl. Maj:t blifvit tilldelad ett resestipendium af 500 kr. för att vid Statsmanufakturen »les Gobelins» i Paris studera dess väfnings- och lagningskonst, afreste jag från Stockholm den 16 sistlidne Juni och anlände till Paris den 20 i samma månad. Så snart som möjligt derefter anmälde jag mig hos Kongl. Maj:ts dervarande beskickning, genom hvars benägna förmedling, jemte en rekommendation från hofintendenten Böttiger härstädes, mig bereddes tillfälle att få arbeta vid manufakturen »les Gobelins», hvarmed jag fortsatte till den 20 September. Under tiden begagnade jag alla tillfällen att besöka såväl andra likartade manufakturer som muséer och dylikt.

Uti Frankrike finnas för väfnadsarbeten två manufakturer, som arbeta för franska statens räkning, nemligen: uti Paris »les Gobelins» med »la Savonnerie», ursprungligen två, nu sammanslagna till en, samt manufakturen i den lilla staden Beauvais, belägen ett par timmars resa norr ut från Paris.

Statsmanufakturen "les Gobelins".

»Les Gobelins», som blef statsmanufaktur under Ludvig XIV:s regering, är belägen på venster sida af floden, i det qvarter af Paris, hvilket efter densamma erhållit sitt namn. Den är ännu inrymd i de ursprungliga byggnaderna, hvilka äro vidsträckta nog att kunna inrymma ej blott etablissementet i sin helhet, utan äfven hysa dess till omkring 60 personer uppgående arbetsstyrka.

Arbetet fortgår här dagligen från kl. 8 f. m. till 5 e. m. med en timmes frukostrast och är fördeladt på 4 atelierer, nemligen:

Väfnadsateliern,
Savonnerieateliern,
Reparations- och syateliern samt
Färgeriet.

Väfnadsateliern är fördelad på tvenne rum med sammanlagdt 9 stora väfstolar och vid hvarje sådan arbeta 2 à 3 väfvare. Jag såg der under arbete flere stora tapeter, de flesta afsedda för statens offentliga byggnader; såsom »Ceremonien» för Theatre Odéon, komponerad af mr Joseph Blanc och framställande i porträttlikhet ett par af de förnämligare artister, som uppträdt på nämnda teater; i fonden syntes Molières byst. Bården var mycket vacker, sammansatt af blommor inflätade med band, på hvilka voro inväfda titlarne af en del komedier, som utgått från nämnde författares penna. Denna tapet, som var en af de större, närmade sig nu efter 4 års arbete sin afslutning. Vidare väfdes en serie tapeter för Théâtre Français, »Franska vapnet» för Elyséepalatset, »Vetenskaperna och Konsterna under medeltiden» för Nationalbiblioteket m. fl. Äfven kopierades »Pauli omvändelse» ur sviten »Apostlagerningar» efter Raphael.

Det väfnadssätt, som här uteslutande begagnades, var »haute-lice», d. v. s. med rätt uppstående varp. Väfstolarnes konstruktion och uppsättningen af varpen voro i hufvudsak lika med hvad som hos oss begagnas. Största skilnaden ligger i solfven, hvilka här äro betydligt längre och lagda öfver en bom på väfstolens baksida, d. v. s. på samma sida, som den väfvande har sin plats. Första skelet bildades genom en glaskäpp, inträdd mellan varptrådarne, andra skelet genom att draga solfven åt sig, i stället för att såsom hos oss skjuta dem ifrån sig. Detta fann jag vara en stor fördel, ty dels blir skelet härigenom större och klarare, dels kan man då hålla en bundt solf i sin hand och derigenom med mera lätthet utvälja dem, som för tillfället skola begagnas. Äfven var det en god hvila för venstra handen, hvilken under arbetet måste hållas ganska högt upplyft, att få ett stöd i dessa solf.

Varpen, i de flesta fall af bomull, var något gröfre än den linnevarp n:o 18, tretrådig, som vid »Handarbetets Vänner» oftast begagnas för »haute-lice»-väfnad. Den låg dock betydligt tätare, 50 par trådar på 10 cm., då vi i allmänhet hafva ungefär hälften, hvilket gör, att den franska väfnaden blir finare och fastare än vår. Inslaget, som utgjordes af ullgarn, silke och metalltråd, var finare än hos oss. Det spolades på pinnar af ek, omkring 17 cm. långa. Dessa hade i öfre ändan en 8 cm. lång fördjupning för garnet, nedre delen afslutades i en spets. Pinnarne fördes med högra handen fram och åter i det med venster hand öppnade skelet. Sammanslagningen skedde med pinnens spets samt då och då med en tung elfenbenskam. Då två färger möttes vid en längre, rak kant, länkades dessa ibland samman genom att slingra garnen om hvarandra, men som detta betydligt ökade arbetet, lemnades vanligen en öppning i väfnaden, hvilken sedan syddes samman i reparations- och syateliern. Båda metoderna förekomma äfven hos oss.

Utmed hvardera af väfstolens sidor fans en smal jernkant, hvari på 7—8 cm. mellanrum funnos hål, i hvilka väfnaden, allt efter som arbetet framskred, snördes fast och på så sätt spändes ut på bredden. Detta skulle hindra väfnaden att under arbetet draga sig tillsammans och afsmalna uppåt, hvilket, särdeles för nybörjaren, är en stor svårighet att öfvervinna.

Den af konstnären gjorda kartongen, målad med oljefärg på väf användes ej direkt bakom varpen som hos oss, utan väfvaren gjorde efter hand kalkeringar af densamma, och hufvudkonturerna deraf uppritades på varpen med svart och rödt bläck. Kartongen, som hängde på väggen bakom väfvaren, utgjorde ledning för färgsammansättningar och detaljbehandlingar.

En väfvare anses i medeltal blott hinna väfva en qv.-meter pr år. Det berättades mig, att åt den, som på året kunde åstadkomma 1 $^1/_2$ qv.-m., beviljades en veckas extra ferier. En följd af detta långsamma arbetssätt är, att gobelinväfnaden har ett oerhördt högt värde, 2,000 à 3,000 francs pr qv.-meter.

»*La Savonnerie*» är en sammets- eller flossaartad mattväfnad efter orientalisk metod. Namnet »Savonnerie» har den erhållit derigenom, att den första ateliern för detta slags väfnad uppsattes inom en lokal, som egentligen varit afsedd för en tvålfabrik. Väfnadssättet är äfven här »haute-lice». Den väfvande har dock sin plats framför väfstolen, med den oljemålade kartongen fäst öfver sitt hufvud. Varpen är af mycket groft bomullsgarn och hålles tät, 36 par trådar på 10 cm. Yllegarnet, som skall bilda flossan, spolas flerdubbelt på pinnar, med hvilka slås knutar öfver två och två trådar, lemnande mellan sig uppstående öglor, hvilka sedan klippas och bilda en sammetsartad yta. För att binda dessa knutar, inlägges ett inslag af mjukt bomullsgarn i hvardera skelet och tillslås tätt medelst en tung jernkam. För att få ytan fullkomligt jemn, begagnade man sig af en $^1/_2$ cm. tjock träskifva, hvilken hölls tätt öfver det nyss inslagna knuthvarfvet, under det att detta klipptes med en krökt sax till lika höjd med träskifvans tjocklek.

De mönster som nu väfdes voro företrädesvis blommor, men förekomma äfven andra ornament, figursammanställningar samt t. o. m. porträtter.

I reparations- och syateliern försiggår all hopsyning och uppfodring af nya väfnader samt lagning af gamla sådana. I denna afdelning deltog jag under två månader i arbetet och fick derunder lära mig att tvätta, laga och uppfodra tapetväfnader. För att tvätta en tapet, lades denna under ett par dagar i åvatten, helst rinnande, orena ställen borstades med en mjuk rotborste, tapeten upphängdes till tork och derefter, för att mjuka upp den, i starkt solsken. Under lagningen lades väfnaden på ett stort bord, kring hvilket arbetarne hade sina platser, bristfälliga ställen uppsprättades och rensades noga, hvarefter felande varptrådar isyddes. För att få dessa jemnt och väl spända, fästades väfnaden ofvanför hålet medelst fina spikar i bordet, nedra sidan hölls fri i handen och för hvarje inträdd varptråd sträcktes denna till lika spänning med den föregående. Det bör iakttagas att varptrådarne trädas till olika höjd upp i den gamla väfnaden, då i annat fall de allt för hårdt skulle fresta den ofta sköra tapeten. Sedan varptrådarne iträdts, uppspännes den under arbete varande delen hårdt och jemnt i en ram af omkring $^1/_2$ meters qvadrat. Denna lägges på bordet och man stoppar sedan fram och åter, följande mönstrets konturer, hvilka uppritats på varpen. Sedan man lagat alla hål, återstå ofta en del små slitna punkter. För att laga dessa måste man träda upp och ned, hvarvid det

därföre laktigt att på afvigsidan tråckla ett stycke tunt tyg, hvilket på samma gång stärker och gör denna sorts stoppning jemnare.

Större hål kunna äfven lagas genom att påsätta en dertill väfd lapp, hvilken då måste vara fullkomligt öfverensstämmande med hålet, såväl hvad form som varptrådarnes antal beträffar. Lappen bör väfvas något större än hålet för att tillåta en invikning vid de båda sidor, der varptrådarne mötas; dessa hopsys med fint silke, tråd för tråd, längs de två andra sidorna kastas eggarne samman. Man följer om möjligt en mönsterfigurs konturer, då sömmarne härigenom blifva lättare att dölja. Sedan allt är stadigt sammanfogadt, borttages på afvigsidan all onödig fyllnad, sömmarne fuktas och pressas med ett hett jern. Man sade mig äfven, att mycket stora hål ofta lagas i väfstol. Varptrådarne fästas då i hålets nedre kant, väfnaden uppsättes i väfstolen och allt ordnas som för vanlig väfnad; öfre kanten och sidorna sys samman, såsom förut beskrifvits.

Färgerna för lagningen måste noga väljas; finner man ej den rätta, kunna två färger blandas, antingen samtidigt trädda på nålen eller genom att göra ett dubbelt inslag af hvardera färgen, men de båda färgerna måste då stå på samma färggrad, på det ej endera tager öfverhand. För att åstadkomma ett blekt och gammalt utseende, är det bra att här och der lägga in några inslag af en lägre eller högre färgton. Uppfodringen skedde antingen med helt foder, som fästades här och der, ungefär med 40 cm. mellanrum, eller med breda band, hvilka gingo från öfre till nedre kanten; i båda fallen med sadelgjordsväf rundt kanterna.

Färgeriet är för manufakturen af mycket stor betydelse; här färgas garn och silke ej allenast för »les Gobelins», utan äfven för manufakturen i Beauvais.

För färgernas sammansättning följdes kemisten Chevreuls färgkarta, enligt hvilken finnas blott 3 grundfärger, nemligen; gult, blått och rödt; öfriga åstadkommas genom blandning. Denna gifver 72 färger; af hvarje färg fans sedan 20 grader, hvarje grad med 24 toner. Det var en särdeles vacker anblick, att i magasinet, der garnen förvaras, se de olika färgskalorna, hvar och en börjande med svart och slutande med hvitt; mellan hvarje ton var för ovant öga knappast märkbar skilnad.

Såsom den franska tapetväfnaden ännu behandlas, erfordras denna mängd färger, dock förberedes nu en reform i detta afseende. Att man med större fördel kan röra sig med ett fåtal färger, visar på ett lysande sätt såväl en del gamla tapeter som den Morriska tapettillverkningen i England, hvilken senare jag förut haft tillfälle studera.

I färgeriets laboratorium såg jag bland annat försök göras med färgningen af konstgjordt silke, äfvensom detta i dess olika stadier, från dess ursprunglighet till väfd brocad. Manufakturens kemist hyste stora förhoppningar att på detta område uppnå ett lyckligt resultat.

För elever, hvilka sedan skola blifva anstälda vid manufakturen, funnos rit- och väfskola, I ritskolan börja de redan som 10—12 års gossar och utbildas der under ledning af de bästa lärarekrafter till verkliga konstnä-

rer. När de genomgått vissa kurser här, beredes tillfälle för dem att inträda i väfskolan, der kursen är tvåårig.

I denna senare fick jag under en månad undervisning i väfnad. Jag lärde mig der uppritningen på varpen, hvilken skedde ytterst noggrant. Bläcket, som härtill användes, tillsattes med gummi, så att det ej skulle sprida sig öfver tråden; ritstiftet fördes med högra handen, under det den tråd, som skulle tecknas, med venster hand snurrades rundt, på det bläcket skulle märka den på alla sidor. Man tecknade så tråd för tråd tills mönstret framträdde fullt klart. Derefter började väfningen, då man hade att följa de uppritade konturerna. För att få dessa jemna och väl afrundade, afslutades hvarje figur med att slå inslaget om en och en tråd, härmed bildande liksom efterstyng. För att omgifva mönsterfigurerna med fina konturer af annan färg, förfares på liknande sätt; man slår då hvarf efter hvarf tills konturen är lagom bred, hvarvid man måste väl beräkna konturens sluttning, då en brant sådan fordrar flere inslag än en mera långsluttande. Skall konturen, som ofta är fallet, väfvas öfver en enda med mönstret jemnlöpande tråd, trensas de två inslagsfärgerna om hvarandra, så att konturen bindes vid mönstret.

Manufakturen har äfven ett museum, bestående af flere salar, dekorerade med tapeter från äldsta tider intill våra dagar. Man har här rikt tillfälle att studera väfkonsten under olika skeden, äfvensom olika skolor, då här finnas tapeter ej blott från »les Gobelins», utan äfven från Mortlake, Bryssel, Brygge m. fl. ställen.

Manufakturens förste direktör, Charles Le Brun, representeras med flere stora kompositioner, deribland »Konung Ludvig XIV:s besök vid les Gobelins». Manufakturen var vid denna tid ej blott för väfnad, utan för allt slags konstnärligt handtverk; kompositören framställer här de olika konstnärerna bärande fram sina alster för konungen. Äfven egde muséet en värdefull samling af de märkliga fynden från Achmim i Egypten.

Statsmanufakturen i Beauvais.

Vid denna, hvilken som statsmanufaktur är nästan af samma ålder, som »les Gobelins», arbetades å 4 atelierer, alla för väfnad, och sysselsattes omkring 50 arbetare. Jag fick der lära mig tekniken till »basseliee»-väfnad, d. v. s. med horisontelt utsträckt varp, hvilket väfnadssätt numera uteslutande användes vid denna mannufaktur. Väfstolarnes konstruktion är för detta väfnadssätt helt olika, något liknande våra vanliga väfstolar med trampor, dock utan öfre delar. Inslagsgarnet spolades, liksom vid »les Gobelins», på pinnar, hvilka dock här voro af en olika form, betydligt kortare och trubbiga åt båda ändar. Dessa pinnar fördes med högra handen i det genom trampning bildade skelet; med venster hand hade väfvaren att utvälja de varptrådar, hvilka för de olika mönsterdelarne skulle användas. Tillslagningen skedde först med en helt liten kam af elfenben, derefter en och annan gång med en stor tung sådan. Tätt

under varpen, närmast den väfvande fans, en bordskifva, å hvilken det på papper upptecknade mönstret hade sin plats. Väfvaren kunde då följa dettas konturer och den mödosamma uppritningen på varpen inbesparades. För färgerna hade han att följa en bakom honom hängande kartong.

I Beauvais väfvas mest mindre saker, såsom skärmar möbler, m. m. Som mönstren för dessa ofta äro ytterst fina och petiga, fordra de en finare och tätare varp än hvad som användes för de större mönster, som väfvas vid »les Gobelins»; inslaget deremot är detsamma och tages från nämnda manufakturs magasiner.

I väfstolarne voro nu uppe: »Årstiderna», med motiv från Jardin de Luxembourg i Paris, »Vestern och Södern af Frankrike» samt flere mindre saker.

Äfven vid denna manufaktur finnas rit- och väfskola samt museum. Detta sistnämnda med tapeter och möbler väfda vid manufakturen, såväl äldre som nyare.

I stadens katedral, hvars väggar äro behängda med Beauvaistapeter, såg jag en vacker svit af Raphaels »Apostlagerningar», väfd i slutet af 1600-talet och märkt »Behacle», hvilken var manufakturens andre direktör. Äfven fans der flere äldre tapeter, deribland två märkliga från början af 1500-talet, sannolikt väfda i Beauvais, den ena i tre afdelningar och framställande »Paris' grundläggning», den andra en sorts karta öfver Frankrike.

Braquenié & C:ie.

Af enskilda etablissementer besökte jag ofvannämnda, der man med mycken välvilja förevisade en del utsökt vackra äldre tapet-serier, äfvensom möbler, klädda med »haute-lice»-väfnader, och hvilka förr tillhört franska kungahus. Mr Braquenié väfver såväl »haute»- som »basse-lice», men som hans atelierer äro i Aubusson och Belgien, hade jag ej tillfälle besöka dessa.

Muséer och samlingar.

I Musée de Cluny finnas många märkliga tapetväfnader, af hvilka dock de flesta äro illa placerade, så att man har svårt göra sig en klar idé om deras utseende. De som mest fäste min uppmärksamhet voro: »Damen med enhörningen», en serie från 1400-talet, samt »Historien om David och Batseba», Brysseltapeter från början af 1500-talet. De handlande personernas namn voro på dessa inbroderade med guld. Ur sviten funnos 8 stycken på muséet.

Musée du Louvre har många gamla tapeter från 14:de och 15:de århundradena, framställande bibliska och andra scener.

Muséerna vid »Garde-Meuble» och »Arts Decoratifs» erbjödo äfven rika samlingar.

I Fontainebleau slott äro flere salar klädda med tapetväfnader, hvaribland »Psychesagan» och »Esters Historia» intaga ett framstående rum. Äfven äro flere möbler klädda med väfnader från Beauvaismanufakturen.

28) Ur ornamentsbildhuggaren **Thor Nerpins** reseberättelse.

Under min vistelse i Berlin lärde jag i fråga om arbetsmetoder egentligen endast ett för oss nytt sätt, nemligen det så kallade »Antragen»; det består deri, att man med en plastisk massa, som sedermera hårdnar, modellerar ornament direkt på den plats, der det skall sitta; derigenom kan man bättre se, hur ornamentet verkar och sålunda åstadkomma den riktiga reliefen deraf, och modellören kan göra det hela intressantare än hvad en rad vanliga gjutgodsornament tillsammans kunna bli. — Massan består egentligen af vanligt murbruk, ehuru med ytterst finsiktad sand; sanden utbytes någon gång mot marmorstoft; efter behag kan man blanda till med gips för att få massan att binda fortare; inomhus blandas massan ofta till i limvatten, hvilket kan vara bra för bräckligare ornament, då massan så småningom deraf blir benhård. — I interiörer brukar man klippa till blad och blommor af metallduk, som sedermera uppträdas på jerntråd (stjelkarne); dessa doppas i en blandning af gips och limvatten en eller flere gånger; ofta hafva bildhuggarne sådana blommor på lager för att i behof användas i dekorationer; vanligtvis hopviras de till guirlander och fästas med stift; dylikt blir naturligtvis mer effektfullt än hållbart. — Detta arbete utföres vanligen af specialister, emedan det fordras ganska mycken vana vid materialet för att kunna åstadkomma någonting till skäligt pris. Bäst lämpar sig metoden för unika ornement (med hänsyn till priset); men den begagnas äfven till listverk med beständigt återupprepade motiv, så är t. ex. fallet i det nya tyska riksdagshuset — förmodligen för att åstadkomma ett mera konstnärligt arbete. — Verktygen äro de samma som vid vanligt gipsretoucheringsarbete; mången använder vid arbetet handskar, åtminstone kan det vara att rekommendera för nybörjare, då modellörer vanligen bruka ta i med fingrarne, hvilket ej går an för den frätande kalkens skull.

29) Ur **Simon Andersson Malldins** reseberättelse.

Afsigten med min resa var att i Skottland och eventuelt i Nordyskland studera granitens brytning, bearbetning och användning. Resan öretogs i slutet af November 1894 till Granton och vidare öfver Edin-

burg och norrut till Aberdeen med omnejd, der det mesta af tiden användes. Så besöktes Peterhead med närliggande stora stenbrott. Hemresan skedde öfver London, der utmärkta möjligheter finnas att se alster af ofvannämnda industri, alltifrån de i »British Museum» m. fl. ställen förekommande prof af antika stenarbeten till den just nyligen fullbordade »Tower Bridge» med sina väldiga granittorn i — delvis för ångkraft — huggen sten.

Hemkommen till Göteborg vid årets slut, kunde jag först på försommaren 1895 åter företaga en resa, denna gång öfver Köpenhamn och Rostock till Berlin och omnejder med kortare uppehåll på hvartdera stället.

Under dessa resor gjorde jag längre eller kortare besök i närliggande stenbrott och sliperier, der tillträde kunde fås, samt beság monumentala verk i granit och liknande stenarter, äfvensom fabriker för tillverkning af maskiner, kranar och dylikt för stenindustriens behof.

Bland anteckningar som kunnat göras vid ofvannämnda besök synes ett och annat här kunna nämnas. Förhållanden vid granitbruken i Aberdeen med distrikt synas dervid bäst förtjena beaktas emedan granitindustrien derstädes, både hvad rationelt arbetssätt och, framför allt, väl skött ledning, samt högt uppdrifven afsättning beträffar, står långt framom andra ställen, jag sett. Der voro också de respektive bruksinnehafvarne och förmännen någorlunda tillmötesgående (detta kan tyvärr ej sägas om tyskarne) med att bevilja tillträde i sliperierna, åtminstone för kortare besök; gjordes anhållan att få stanna och följa arbetets gång nekades dock detta som höfligast på många ställen. Stenbrotten kunde obehindradt beses öfverallt.

Sättet för granitens brytning i Skottland skiljer sig något från det i Sverige brukliga, emedan förhållandena äro olika. För att öppna eller vidga ett stenbrott der, måste oftast ett flere meter mägtigt lager af jord, grus, rullsten och dylikt bortschaktas, kommer så berget, i hvars främsta partier graniten kan vara så vittrad, att den bortskaffas med »korphackning» (Peterhead) eller i alla fall högst söndersprucken och trasig. Då vidare berget först på ett betydligt djup har den fina färgton som der så mycket värderas för finare arbeten, följer häraf, att brotten mestadels drifvas i öppna schakt rakt på djupet, hvarför man kan få se granitbrott, som äro inemot hundra meter djupa (Kemnay m. fl.) med branta väggar, härifrån lösgöres stenen med krutskott som laddas i 2 eller 3 rätt stora och vid sidan af hvarandra satta borrhål, som mestadels slås för hand och färdiga noga rengöras med en efter hålet passande metallhylsa fästad vid en längre käpp och i nedre ändan försedd med en klaff, som sluter sig, då apparaten med sin fyllnad af borrslam uppdrages. Dessa stora hål omladdas ofta intill 5 à 6 gånger, men alltjemt med starkare skott, så att sista salvan, som afser bergmassans fullständiga utkastande, kan bestå af hundratals kg., ty på krut får ej dervid sparas, och det är stora bergpallar som nödvändiggöra synnerligt djupa skjuthål. Genom att så på en gång nedlossa ofantliga massor af berget, kan man ofta lyckas få rätt stora klumpar hela, ehuru berget i allmänhet är genomkorsadt af

otaliga skåror och sprickor utan att dessa gå i vidare ordning eller spricksystem. Sönderdelad uppfordras nu stenen, såväl den dugliga som affallet, från detta aflägsna djup medelst kranar eller linbanor för ångkraft, och forslas sedan vidare på rälbanor till arbetsplatserna. De i Skottland begagnade »Patent-Derrick»-kranarne äro ojemförligt bättre än den klumpiga sort som användes i Sverige. Den rätt långa utliggarn eller gaffeln kan genom sin »Derrick» beqvämt höjas eller sänkas äfven under det kranen lyfter eller svänger, hvarigenom stor areal beherskas; då numera stållinor användes i stället för ketting, arbeta dessa kranar både tyst och beqvämt samt mycket lättare än gamla sorten. Sådana kranar tillverkas både för ång- och handkraft, de sednare sällan för tyngre lyft än högst 5 tons.

De större eller mindre bergstycken som lösgjorts genom sprängning, kilas sedan isär till behöflig storlek; härvid anmärkes, att de små kildon som användas i Skottland göra arbetet betydligt lättare och billigare än då vanliga rundkildon användas, de små kilborren, hvars skärpe liknar yttersta ändan af ett årblad nedslås rätt snabbt af en man med en liten hammare, hålet behöfver endast vara omkr. $2^1/_2$ tum djupt, då man har ändamålsenliga block och kil — hvaraf prof hemförts — de äro väl arbetade af segt stål. Ledkilshål — der de behöfvas — slås ofta med borrmaskin för ånga; denna arbetar förvånande fort, men behöfver ofta särtagas för rengöring och reparation.

Ehuru sättet att hugga granit väl är sig temligen likt öfverallt, finnas dock här och der mindre skiljaktigheter. Så prisas och användes i Skostland den s. k. Patenthackan, hvarigenom den finhuggna stenen får en jemn, vacker och varaktig yta, som på annat sätt svårligen kan åstadkommas. I Sverige har man försökt införa detta verktyg utan att det hittills kommit till vidare användning, detta torde bland annat bero derpå, att slipningen af verktyget ifråga fordrar en viss noggrannhet, som sällan kommer ifråga då stenhuggarne sjelfva skola slipa sina verktyg, såsom i Sverige brukas. I Skottland finnes alltid särskilda slipare, desse, som betalas af arbetsgifvarne, kunna egna sin tid åt att hålla både verktyg och slipsten i bästa ordning, då vidare endast bästa stål användes till detta, som andra stenarbetsverktyg, och all skärpning är »fri» torde sådant vara en väsentlig orsak till, att finare arbeten i huggen granit der utföras så väl att de knappast kunna öfverträffas.

Tuktning af granit för s. k. råbyggnad eller andra ändamål sker med ett slags mokare (»dock») som skötes af en man — den i Sverige vanliga sätthammaren och släggan fordrar två — då detta verktyg användes öfverallt i de skottska brotten och stenhuggerierna vinnes ofta en stor skicklighet att slå säkert med detta tunga verktyg, men, då tuktning på detta sätt blir vida billigare än tvåmanssättniog, torde detta i sin mån ha medverkat till den allmänna användning graniten der fått för nästan alla slags byggnader.

Skall den huggna stenen slipas och poleras, sker detta i Skottland mest med s. k. »Polishing Cariages» der stenarne monterade, på en vagn, sakta drifvas af maskinen fram och åter, under det de deröfver roterande arbetsspindlarne med sina slipdynor bearbeta det uppåtvända planet,

detta sätt synes vara bland de bästa att nå en stor arbetsprodukt och blir betydligt billigare än t. ex. det gamla svenska sättet med ramar. En olägenhet med dessa poleringsvagnar är dock, att, som slipdynorna ständigt rotera i samma bana och ej kunna få gå väsentligt utöfver slipbäddens kant, blir denna ofullständigt bearbetad, likasom denna maskin svårligen kan åstadkomma så vacker yta som det slags slipmaskiner, der dynan är rörlig i alla riktningar af horisontalplanet. I Tyskland sågs flere sorters maskiner för plana ytor, men som dessa ej tycktes ha vidare företräde framför i Sverige brukliga kunna de här förbigås. Hvad slipning af listverk beträffar, syntes dock tyskarne ha goda maskiner, de voro ofta försedda med »gejder» och automatisk nedmatning, härigenom uppkommer dock större fara att få vekare hörn och kanter afstötta då stenen ej blir så korrekt huggen som härvid är behöfligt De i Skottland för listverk och smala ytor använda långslipmaskinerna med fram- och återgående rörelse skiljde sig från de svenska mest deri, att de voro starkt bygda, hvilket medgifver högt arbetstryck, som — ofta önskligt — dock ej kan ernås med de i allmänhet för veka maskiner, som brukas på flere ställen i vårt land. Mindre listverk och svängda ytor slipas mest för hand hvarvid stenen dock förut finhugges så väl att största delen af grofslipningen dermed är undangjord.

Sågning af granit och andra hårda stenarter såg jag på ett ställe (Berlin) utföras med diamanter, infattade i passande metallklingor, detta sätt, ehuru renligt och beqvämt, blir nog vida dyrare än att såga med stålsand som allmännast brukas. De skottska stensågarne med sin automatiska nedsläppning arbeta fort och bra, men taga stor plats i verkstaden och sägas förbruka mycken drifkraft. Stålsanden, som en tid så högt beprisades, äfven för slipning, har numera flerestädes kasserats och ersatts med vanlig sand som fordom, hvilken visserligen ej slipar så fort som stålet, men ej, som detta, skadar färg och utseende å mera känsliga stensorter.

Svarfning af kolonner och andra runda arbeten sker mestadels med vanlig engelsk stensvarf, som för länge sedan är införd i Sverige och arbetar bra, ehuru det behöfs mera arbete att utföra med densamma än i vårt land för n. v. kan påräknas, om den skall tillföra någon egentlig vinst.

I Skottland polerade granitarbeten ha i allmänhet ej synnerligt fin glans, då man der mycket är böjd för att »våtforcera» sjelfva poleringen, de utmärka sig dock i öfrigt för ett godt och jemnt utförande och synas »stå sig» utmärkt bra. Man är ock der mycket noga att under arbetet akta stenen för skadligt verkande inflytelser, och aldrig ses der ett sådant smörjande och fuskande på polerad granit som allmänt brukas i Tyskland och flerestädes i vårt land, hvilket dock ofta hjelper till att fortare förstöra en dåligt polerad yta, hvars brister man härigenom vill öfverskyla. Äfven den bästa granit är ömtålig för t. ex. vissa syror, hvarom man lätt kan öfvertygas genom att aktgifva på polerade granitpartier som — olämpligt nog — blifvit utsatta för regnlösningar af syrehaltig cementputsning och dylikt, härpå visa bättre byggnader i Berlin m. fl. ställen talande exempel.

I fråga om bättre arbetsmetoder synes nog mycket vara att lära för den svenska granitindustriens idkare, men detta torde mer gälla ledningen af det hela. Framför allt behöfdes goda och förenklade mönster att arbeta efter. Nu begagnas här, för det mesta, ritningar till monumenter och dylikt som, mestadels föråldrade, ursprungligen varit ämnade att utföras i marmor och andra lösare stenarter, hvarigenom arbetet ofta blir orimligt kinkigt och kostbart utan att derföre se vidare bra ut — snarare tvärtom; emedan granitarbeten helst »göra sig väl» i enkel, allvarlig stil, hvilket strängt framhålles i Skottland, der man dock kommit bra långt i användning för detta ypperliga material.

30) Ur metallarbetaren **Frans Erik Gustafssons** reseberättelse.

I maj 1894 tillträdde jag min plats hos H. Gladenbeck & Sohn i Friedrichshagen vid Berlin, ett af Tysklands förnämsta statygjuterier, och redan från första stund förvånades jag öfver den praktiska arbetsmetod, som man der använde vid bearbetandet af bronsytorna på såväl större och mindre statyer och byster, som på statyetter och porträttmedaljonger. Bland annat fick jag der lära mig det riktiga användandet af så kallade »mattrissor»; dessa verktyg spela en mycket stor roll vid den moderna statyeiseleringen och utan deras riktiga användande kan man omöjligt erhålla en vacker och jemn, matt metallyta. De äro visserligen sedan lång tid kända äfven i Sverige, ehuru ingen här förstått att riktigt använda dem.

Vid metallgjutningen uppstår, oaktadt det mest omsorgsfulla arbete af gjutaren, ofta sprickor, hål och fördjupningar å metallytorna.

I Gladenbeeks gjuterier var man mycket noggrann med lagningar af sådana, så att ej dam, vatten eller jern finnes i de hål, der lappar skulle indrifvas.

Vid en lapps insättning mejslas först hålets kanter rena, men snedt nedåt, och så, att det blir en liten afsatts i hålet, på hvilken lappen kan hvila, sedan filas lappens kanter, så att den väl passar uti det uppmejslade hålet. En sådan väl tillfilad lapp visar sig alltid vara för stor, derför är man tvingad att något kupa densamma, och så indrifva lappen med hammare och puns; man arbetar först på lappens midt tills densammas kupning blir tillbakaslagen; derigenom sväller den ut mot alla hållets kanter, hvarefter man bearbetar den med mindre punsar, så att metallytan blir som modellen utvisar.

Ofta uppstår vid gjutningen, särskildt om den italienska formningsmetoden användes, stora blåsor i metallen; för att ej behöfva taga lappen dertill onödigt stor, fylles blåsan med zink, och blir derigenom ett stöd för den lapp, som derefter insättes på det af mig ofvanbeskrifna sättet.

Om det är mycket små hål på otillgängliga platser af bronsytan, och derigenom svårt att indrifva den hårda bronsen, använda tyskarne i stället med förkärlek den mjuka kopparen; detta är ett mycket godt sätt, ty denna så att säga smetar sig mot hålets kanter och hindrar derigenom vattens och smuts' inträngande.

På figurer (såsom inuti draperier och dylikt) uppstå ofta små hål och sprickor, hvilka ej kunna nås med ögat; i dessa kan äfven bly indrifvas.

Efter att öfver nio månaders tid hafva arbetat vid Gladenbecks gjuterier insåg jag, att det ej var mera af vigt för mig att lära der, hvarför jag såg mig nödsakad att söka en annan plats, och lyckades det mig att erhålla en sådan i Kongl. bronsgjuteriet i München, och tillträdde jag densamma den 14 mars detta år, och arbetade der i fyra månaders tid under Professor F. von Millers personliga ledning.

Under den tid jag var i München hade jag ofta tillfälle att besöka de storartade konstsamlingarna, och de mycket ofta anordnade konstutställningarna. Särskildt i Glyptotheket (museum for skulpturarbeten) kom jag i tillfälle att göra många lärorika iakttagelser angående figurciselur på såväl tyska som franska arbeten. En jemförelse mellan dessa båda nationers figurciselering var för mig ganska intressant. Tyskarne hålla metallytan mycket slät och jemn, men dock med noggrannt iakttagande af de fördjupningar och upphöjningar som modellören utfört på modellen, samt framkalla med de af mig förut omnämnda mattrissor en fin, sandmatt metallyta; genom denna matta yta får metallen ett mera mjukt och behagligt utseende. Fransmännen deremot behandla sina arbeten i allmänhet med så kallade krysskavare; detta verktyg är en någorlunda lång stålten, på hvars ena ända är en liten vinkel, hvilken ytterst är tillslipad. Med denna skafva de metallytan i kors och tvärs; äfven använda de mattrissor, men med rand och carrelette.

Vid återkomsten till Sverige inträdde jag i min förra plats vid konstgjutarfirman Otto Meyer & Komp. härstädes.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1895.

Årsberättelse, afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet under år 1894.

I öfverensstämmelse med stadgarnas § 17 får Styrelsen härmed inför Svenska Slöjdföreningen afgifva berättelse om Föreningens verksamhet under år 1894.

För yrkesskicklighetens höjande samt konstslöjdens utveckling i vårt land har Föreningen fortfarande sökt verka, och har som vanligt den närmaste omsorgen härför ålegat hennes Första och Andra utskott, ehuruväl, såsom Styrelsen strax får tillfälle nämna, det hufvudsakliga arbetet under året bestridts utaf en af ledamöter ur de båda utskotten sammansatt, särskild komité.

Redan i 1893 års berättelse meddelades, att t. f. professoren vid Tekniska Högskolan G. A. Sellergren anmodats att för Föreningens räkning utarbeta en handbok öfver nya och ändamålsenliga verktyg, ett arbete hvilket torde vara lika behöfligt för handtverkaren som för de tekniska läroverken. Sedan professor Sellergren aflemnat sitt manuskript, granskades detta af en inom Första utskottet tillsatt särskild komité, bestående af hrr fabrikör W. Wiklund, fabrikör A. E. Lundberg och snickaremästare K. Edberg J:r, hvarefter beslöts, att de erforderliga illustrationerna, uppgående till ett antal af omkring 350 stycken, dels lånade ur in- och utländska priskuranter, dels tecknade af författaren, skulle, för undvikande af en störande disproportion mellan de från olika håll hemtade afbildningarna, fullständigt omtecknas och bringas till — så vidt möjligt — samma skala.

De fördelar som härigenom vinnas torde mer än väl uppväga den väsentligt ökade kostnaden äfvensom det uppskof som vållats med publikationens utgifvande.

Af Föreningens »Handbok för val och inköp af hjelpmaskiner» har ett stort antal under året gratis utdelats; de inköp af maskiner som i anledning häraf genom Första utskottet förmedlats hafva dock ej varit så många som under näst föregående år, och särskildt har endast ett fåtal af de i Föreningens ego varande maskinerna blifvit försåldt, trots de prisnedsättningar och betalningsanstånd som erbjudits handtverkare och mindre industriidkare.

Medan Föreningen i öfrigt tillhandagått handtverkare, förnämligast snickare, från vidt skilda orter inom landet, med de af henne utgifna mönsterbladen m. m., har hennes verksamhet till stor del koncentrerats

på förberedande af den utställning af metallarbeten, som Styrelsen under sistlidne Mars månad anordnat till firande af Föreningens femtioåriga tillvaro.

Förslag att genom Föreningen anordna periodiskt återkommande specialutställningar, der hvarje särskildt yrkes framsteg kunde lättare öfverskådas, väcktes af ordföranden i Första utskottet, direktör C. R. Lamm, och blef, efter förberedande behandling inom de båda utskotten, hänskjutet till en komité, bestående af herr generaldirektören m. m. E. Storckenfeldt såsom ordförande samt hrr professoren m. m. E. Jacobsson, direktören C. R. Lamm, intendenten G. Upmark, professoren G. Clason, doktoren L. Looström och grosshandlaren M. Sievert.

Sedan nämnda komiterade beslutat, att den tillämnade första utställningen borde omfatta alstren af svensk metallindustri och slöjd, bestämt tiden för utställningens hållande till Mars månad innevarande år samt med Aktiebolaget Industripalatsets Styrelse träffat aftal om upplåtande af lokal för densamma, utfärdades Inbjudning och Program, äfven publicerade i 1894 års Meddelanden, till hvilka Styrelsen tillåter sig hänvisa rörande de närmare bestämmelserna för utställningen.

För att sprida kännedomen om densamma vände sig komiterade i skrifvelser till samtliga Kongl. Hushållningssällskap, Handtverks- och Industriföreningar samt ett stort antal Tekniska föreningar och skolor, ett hundratal jernmanufakturaffärer äfvensom enskilda personer, hvilka kunde tänkas villiga att för utställningen intressera vederbörande yrkesidkare, hvarjemte programmen direkt utsändes till de omkring åtta hundra smeder i landsorten, hvilka Föreningen brukat tillsända sina Mönsterblad. Slutligen infördes äfven utförliga annonser och notiser såväl i hufvudstadssom i en stor del af landsortspressen.

Den så förberedda utställningen omfattades äfven med stort intresse, och deltagandet i densamma blef vida större än hvad Styrelsen under förhanden varande förhållanden vågat hoppas. En närmare redogörelse härför äfvensom för det i sammanhang med utställningen anordnade mötet utaf idkare af metallindustri och slöjd torde dock här böra förbigås, enär den faller inom området för innevarande års verksamhet.

De genom Andra utskottet vanligen anordnade pristäflingarna hafva ej heller under sistlidna år kunnat ega rum, enär ritningarna för rumsinteriörerna å Chicago-utställningen, hvilka af Föreningen förskotterats för att genom årliga afbetalningar å utskottets budget så småningom gäldas, ännu ej kunnat fullständigt inbetalas. Att Föreningen för dessa ritningar och möbelinteriörens anordnande tilldelats pris, har under året tillkännagifvits, ehuru priset ännu ej afhörts. För den sedvanliga utlottningen af inhemska konstslöjdföremål har utskottet beställt eller inköpt tillsammans 39 vinster, till ett sammanlagdt värde af 4,067,75 kr. och fördelade på 577 lotter. Hufvudvinsten var denna gång förlagd till möbeltillverkningen och bestod af en sekretär af mahogny med rika, förgylda och ciselerade beslag, efter ritning af arkitekten Aug. Lindegren, utförd af fabrikör Axel Beckman i Norrköping; den var prisbelönt på Chicago-utställningen och betingade ett pris af 1,000 kronor.

Bland öfriga vinster kunna nämnas ett skrin på fot med marqueteri-ornering, efter modell i Nordiska Museet, utfördt hos konsthandlaren A. Matsson (kr. 550), äfven detta var utstäldt och prisbelönt å Chicago-utställningen; skåp i ek med utskärningar och infällningar af ebenholz, efter modell i privat ego, utfördt af snickaren Wallqvist i Stockholm (kr. 500); chiffonier med inläggning af olika träslag, efter af Första utskottet publicerad ritning, utförd af densamme (kr. 250); hängskåp i ek med beslag af smidt jern, efter ritning af framl. arkitekten H. Hörlin, utfördt af snickaremästaren C. O. F. Widén, beslagen af konstsmeden Johannes Peterson (kr. 225). Af arbeten i oädla metaller utlottades en del belysningsföremål från Skultuna bruk, nya modeller efter ritningar af artisten Hj. Norrström m. m.; af porsliner arbeten från Rörstrand med målningar under glasyren samt af fröken H. Holck, hvarjemte i läderplastik efter ritning af arkitekten T. Thorén beställts ett antal portföljer till Föreningens mönsteralbum, utförda af fröknarna L. Lindberg och M. Westfeldt, såsom närmare framgår af den tryckta vinstlistan.

Ledamot, som erlagt den för deltagande i utställningen bestämda tilläggsafgiften, har äfven år 1894 erhållit ett exemplar af Föreningens Mönsteralbum, som nämnda år innehåller 6 planscher, hvaraf 4 i ljustryck och 2 fotolitografi. Föremålen, som der afbildas, utgöras dels af äldre, mönstergilla möbler (skåp och byråar), dels af S:t Eriks skrin i Upsala domkyrka och en deruti förvarad väfnad samt slutligen det hos C. G. Hallberg utförda prydnadsfat i silfver, hvilket såsom silfverbröllopsgåfva öfverlemnades till danska Kronprinsparet af D. D. K. K. H. H. Kronprinsen och Kronprinsessan samt Prinsarne Carl och Eugen.

Under 1894 höllos inom Föreningen inalles 29 sammanträden öfver hvilka protokoll blifvit förda. Deraf komma på Styrelsen 7, på Nämnden 1, på Första utskottet 3, på Andra utskottet 5, på redaktionskomitén 1, på komiterade för metallutställningen 5 och på sjelfva Föreningen 7.

Vid Föreningens allmänna sammanträden, som varit särdeles talrikt besökta, hafva följande föredrag hållits:

I Januari af ingeniören Nils Rahm: Om hufvuddragen af det amerikanska patentväsendet.

I Februari af Föreningens sekreterare: Om S:t Eriks skrin i Upsala domkyrka. Föredraget illustrerades af skiopticonbilder, framstälda och visade af grosshandlare Max Sievert.

I Mars af professoren E. Jacobsson: Om Bollhusen samt teater- och balettanordningar vid svenska hofvet under 1600-talet.

I Oktober af t. f. professoren G. Sellergren: Om s. k. artificielt silke, dess framställning, egenskaper och användning till garn och väfnader.

I November af rektorn V. Adler: Om konstindustriel utbildning och mönsterskydd.

I December af amanuensen E. G. Folcker: Om skyltar och skyltning; och hade i och för föredraget ett större antal representativa skyltar från äldre tider af Nordiska Museet benäget stälts till Föreningens förfogande.

Vid sammanträdet exponerades dessutom en synnerligen vacker och rikhaltig samling keramiske föremål utaf Rörstrands senare tillverkning,

angående hvilka herr direktör R. Almström lemnade några upplysningar äfvensom redogjorde för motsvarande arbeten från Sèvres med flera utländska fabriker.

För årsmötet (April) hade anordnats en utställning af fajans- och lergodsföremål, hufvudsakligen från danske arkitekten F. Hartwig men äfven från G. H. Lundgrens kakelfabrik i Stockholm, efter ritningar af arkitekten Oskar Lindberg och fröken Ottilia Adelborg, samt från en del engelska fabriker W. de Morgon i London m. fl.

Vid Oktober-sammanträdet uppvisades ett antal möbler och öfriga konstslöjdföremål, hvilka utförts efter ritningar af framlidne arkitekten Hugo Hörlin, såsom kabinettsskåp, år 1879 inköpt af Föreningen till vinst i dess konstslöjdlotteri, hängskåp från C. O. F. Widén, salsmöbel från C. Johansson, prydnadsvaser från Rörstrand och kyrksilfver från G. Möllenborg.

Till de mindre utställningar af konstslöjdföremål hvilka anordnats vid de allmänna sammanträdena hafva bidrag lemnats af hrr Myrstedt & Stern genom herr van Rijswijk, J. R. Almgren, K. Edberg J:r, G. Flinta, Hedemora, A. Matsson och Wahlqvist med möbler, F. Beek & Son med bokbinderiarbeten, P. A. Carlstein, Söderköping, O. Meyer, J. F. Hellström, Linköping och Skultuna bruk med brons- och messingsarbeten, Hj. Norrström och E. Söderberg, Eskilstuna, med ståletsningar m. fl., hvarjemte från Nordiska Museet vid Novembersammanträdet utlånats en rikhaltig samling ostfriesiska och holländska träsnideriarbeten.

Af onämnd gifvare har Föreningen under året haft glädjen emottaga ett belopp af 5,000 kr., hvaraf räntan i främsta rummet skall användas till yrkesskicklighetens höjande och utveckling.

Till åtnjutande af understöd ur de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska stipendiefonderna hafva under året 18 ansökningar inkommit, och blefvo följande stipendier utdelade:

Af Wallmarkska räntemedlen:

Till gravören K. F. Källström	kr.	250: —
» bildhuggaren H. Nöjd	»	250: —
» dekorat.-målaren K. Ek	»	200: —
» maskinarbetaren K. Ödman	»	200: —

samtliga för fortsättande af studier vid Tekniska skolan i Stockholm.

Af Hamelmannska räntemedlen:

Till målaren A. Nordblad	kr.	250: —
» bildhuggaren R. A. Sahlström	»	250: —

för att i utlandet söka förkofra sig i respektiva yrken.

Från Kongl. Kommerskollegium har Föreningen under året fått emottaga 13 reseberättelser, afgifna af yrkesidkare, som med understöd af statsmedel i utlandet sökt vidare utbildning. Af dessa berättelser hafva trenne efter granskning blifvit i utdrag införda i årets Meddelanden.

Till ledamot i Tekniska skolans i Stockholm Styrelse för åren 1895—97 har Styrelsen återvalt slottsintendenten professor E. Jacobsson och till medlem af den jury, som egde utdela Jacques Lamms stipendiemedel till svenska författare för utmärkt arbete inom konstens eller konstindustriens område rektoren m. m. V. Adler.

Styrelsen får slutligen erinra om den förlust Föreningen under året lidit genom arkitekten Hugo Hörlins bortgång. Det varma, outtröttliga intresse med hvilket han omfattade konstslöjden i vårt land gjorde honom redan tidigt till en flitig medlem af Föreningens Andra utskott, och särskildt var det till stor del på hans initiativ som svenska konstslöjdutställningen på verldsexpositionen i Chicago kom till stånd.

Föreningens sekreterare åtnjöt för utländsk studieresa tjenstledighet månaderna Maj—Juli, under hvilken tid amanuensen E. G. Folcker uppehöll befattningen.

Kamreraren C. V. Holter, som år 1893 förordnades till kassaförvaltare i Föreningen, antogs under året till denna befattning.

Hvad beträffar förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter får Styrelsen meddela, att den årliga afskrifningen å inventariernas bokförda värde blifvit, i enlighet med af 1893 års revisorer väckt förslag, bestämd till 5 %, samt i öfrigt hänvisa till hrr revisorers här bifogade berättelse..

Stockholm den 22 April 1895.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar

Pehr Ehrenheim.

C. A. Ossbahr.

Revisionsberättelse för år 1894.

Utsedde till revisorer för år 1894 få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoll och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden:

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från 1893:			
Kontant		495: 47.	
D:o å upp- och afskrifning		1,675: 86.	
D:o å deposition		1,000: —.	
Inventarier, bokförda till ett värde af		5,501: 77.	
Maskiner och verktyg d:o d:o		1,583: 50.	
Outlottade föremål		103: —.	10,359: 60.
Inkomster:			
Statsanslag: För år 1894			
till teknisk-literär verksamhet	1,000: —.		
till yrkesskicklighetens utveckling och höjande	1,000: —.	2,000: —.	
Ledamöters årsafgifter		5,305: —.	
D:o afgifter för delaktighet i utlottningen af konstslöjdalster		5,770: —.	
Allmänna Fondens bidrag		1,304: 92.	
Hyror		1,530: —.	
Ersättning för värme		75: —.	
Räntemedel		533: 37.	
Försålda lister		19: —.	
D:o »Mönsteralbum» gen. 2:a utskottet		18: 33.	
Returporto		1: 10.	
Annonser i »Meddelanden» gen. Redaktionskomitén		200: —.	
Försålda maskiner och verktyg, gen. 1:a utskottet		349: 40.	
D:o exemplar af handboken		27: 50.	17,133: 62.
		Summa	27,493: 22.

Kredit.

Utgifter:

För 1:a Utskottet:				
2:ne honorar för utgifning af handbok om verktyg		500: —.		
Litografier och ritningar		66: —.		
Separattryck		30: 50.		
Frakter, transporter, diverse		84: 15.		680: 65.
För 2:a Utskottet:				
Inköp för utlottningen af konstslöjdalster		3,548: —.		
1894 års Mönsteralbum (1,000 ex., deraf 557 till fördelning):				
Tryckningskostnader	670: —.			
Ritningar	350: —.			
Redaktionsarvode	200: —.	1,220: —.		
Arvode åt tjenstemän och betjening	300: —.			
Uppbördsprovision	138: 10.			
Tryckningskostnader m. m.	34: 50.			
Distributionskostnad för »Mönsteralb.»	154: 80.			
Postporto, fotografier	64: 33.			
Pris vid utställning	200: —.	891: 73.		5,659: 73.
För Redaktionskomitén:				
För »Meddelanden» från Svenska Slöjdföreningen år 1894 (1,600 ex.):				
Tryckningskostnader	1,114: 99.			
Författarehonorar	688: 22.			
Redaktionsarvode	200: —.			
Fotografi, fototypi, ritningar	312: 26.			
Distributionskostnad	119: 96.	2,435: 43.		
Chicago-Utställningen:				
Fotografier från Chicago-Utställningen	98: 29.			
Monteringsarbeten för d:o	350: 75.			
Körningar, lassningar för d:o	10: 25.	459: 29.		2,894: 72.
Öfriga utgifter:				
Löner och arvoden		2,300: —.		
Hyra för lokalen		2,450: —.		
Omkostnader för allmänna möten:				
Honorar för 6 föredrag	300: —.			
Anordning, transporter	112: 48.			
Föreläsningsplanscher o. dekorering	31: —.			
Värme och ventilation	398: 67.			
Lyse, vaktmästarebiträde m. m.	435: 72.	1,277: 87.		
Transport		6,027: 87.		9,235: 10.

Transport	6,027: 87.		9,235: 10.
Annonser	142: 85.		
Postporto, tryckning, frakter, assuranser	391: 05.		
Uppbördsprovision	193: 30.		
Tryckning af ledamotsförteckning och för inval	402: —.		
Minskning gen. afskr. å inventarierna	283: 56.		
D:o » försäljn. af maskiner	349: 40.		
D:o » afskrifn. å d:o	79: 17.	1,841: 33.	
Behållning till år 1895:			
Kontant och deposita (hvaraf odisponerade medel år 1894 för 1:a utskottet kr. 1,346: 85)	3,888: 78.		
Inventarier och möbler	5,282: 21.		
Maskiner och verktyg	1,154: 93.		
Outlottade konstföremål	63: —.	10,388: 92.	18,258: 12.
Summa			27,493: 22.

b) Föreningens Allmänna Fond.

Debet.

Behållning från 1893		45,993: 43.
Inkomster:		
Gåfva af onämnd	5,000: —.	
Räntemedel	1,691: 09.	6,691: 09.
Summa		52,684: 52.

Kredit.

Utgifter:	
Bidrag till egna kassan	1,304: 92.
Behållning till 1895	51,379: 60.
Summa	52,684: 52.

c) Wallmarkska Fonden.

Debet.

Behållning från 1893	19,531: 74
Inkomster:	
Räntemedel	1,036: 82.
Summa	20,568: 56.

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier	800: —.
Behållning till 1895	19,768: 56.
Summa	20,568: 56.

d) Hamelmannska Fonden.

Debet.

Behållning från 1893	11,676: 22
Inkomster:	
Räntemedel	515: 51.
Summa	12,191: 73.

Kredit.

Utgifter:

Utbetalda stipendier	500: —.
Behållning till 1895	11,691: 73.
Summa	12,191: 73.

Revisorerna få vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro utmärkt väl förda och icke gifva anledning till anmärkningar, samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1894.

Stockholm den 15 Mars 1895.

Oscar Frölich. C. Axel Odelberg. J. R. Almgren.

FÖRTECKNING

ÖFVER

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS LEDAMÖTER

1895 I OKTOBER.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS
STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1895—1896.

Ordförande:

Universitetskanslern, f. d. Statsrådet, R. och K. af K. Maj:ts orden, Herr Pehr Ehrenheim.

v. Ordförande:

Generaldirektören Erik Storckenfeldt.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Direktören C. R. Lamm.
Professorn Ernst Jacobsson. Föreningens Kassadirektör.
Intendenten Gustaf Upmark.
Juveleraren Alfred Ambrosius.
Fabrikören W. Wiklund.
F. d. Envoyén, frih. C. F. Palmstjerna.
Rektor V. Adler.

Suppleanter:

Godsegaren, frih. Emanuel Cederström.
Fabrikören E. Boethius.
Professorn G. Clason.
Dekoratören H. van Rijswijk.

Första utskottet:

Ledamöter:

Direktören C. R. Lamm. Ordförande.
Generaldirektören E. Storckenfeldt. Led. af rk.*
F. d. Envoyén, frih. C. F. Palmstjerna.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

Juveleraren A. Ambrosius.
Ingeniören Otto Fahnehjelm. Led. af rk.*
Fabrikören W. Wiklund.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Professorn G. Clason.
Grosshandlaren Max Sievert.

Suppleanter:

Ingeniören N. F. Sandberg.
Arkitekten O. Lindberg.
Snickaremästaren Knut Edberg.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professoren Ernst Jacobsson. Ordf. Led af rk.*
Majoren Alf Björkman. Ordf. i Nämnden och i rk.*
Professoren Geskel Saloman.
Intendenten Gustaf Upmark.
Friherre Emanuel Cederström.
Professoren Carl Curman.
Doktoren Ludvig Looström. Led. af rk.*
Rektoren Viktor Adler.
Arkitekten Th. Thorén.

Suppleanter:

Dekoratören H. van Rijswijk.
Genremålaren J. Kulle.
Ornamentsbildh. Henrik Nerpin.

Föreningens sekreterare:

Herr C. A. Ossbahr. Föreståndare för Lifrustkammaren.

Föreningens kassaförvaltare:

Kamrer C. V. Holter. Öfverlärare.

---

* Ledamot af redaktionskommittén.

HANS MAJ:T KONUNGEN

har i nåder förklarat Sig vara

Svenska Slöjdföreningens Beskyddare.

Förste Hedersledamöter:

HENNES MAJ:T DROTTNINGEN.
HANS KONGL. HÖGHET KRONPRINSEN.
HENNES KONGL. HÖGHET KRONPRINSESSAN.
HANS KONGL. HÖGHET, HERTIGEN AF VESTERGÖTLAND.
HANS KONGL. HÖGHET HERTIGEN AF NERIKE.
PRINS OSCAR BERNADOTTE.

Hedersledamöter.

Svenske och Norske.

1864 d. 29 Febr.	*Carl Fredr. Wærn,* Fil. D:r, f. d. Statsråd, f. d. President i Kongl. Komm.-Kolleg., L. K. W. A., m. m.
» d. 26 Nov.	Frih. *Louis De Geer,* J. D., f. d. Statsminister, f. d. Universitetskansler, En af de 18 i Sv. Akad., L. K. W. A., m. m.
» »	H. Exc. *Georg Christian Sibbern,* f. d. Statsminister, f. d. Envoyé Extraord. och Min. Plenip., m. m.
1871 d. 26 April.	*Oscar Magnus Björnstjerna,* f. d. Statsminister, Generalmajor, m. m.

1871 d. 4 Okt.	Frih. *Alfred Henrik Eduard Fock,* Prof., Kansliråd, L. K. W. A., m. m.
» »	*Carl Fredrik Bergstedt,* Fil. Jubel-D:r, Bruksegare, L. K. W. A., m. m.
» »	*Fritz Ludvig von Dardel,* Kab.-Kammarb., f. d. Öfver-Intendent, f. d. Öfverstelöjtn., f. d. Præses i K. Akad. för De Fria Konsterna, m. m. Föreningens Ordförande från d. 11 Dec. 1871 till d. 4 Apr. 1876.
1873 d. 3 Febr.	Grefve *Adam Casimir Ludvig Lewenhaupt,* Öfver-Kammarherre, f. d. Major, m. m.
1875 d. 2 Febr.	*Per Gustaf Wåhlin,* Direktör, m. m.
1878 d. 2 April.	*Pehr Jakob von Ehrenheim,* J. K., f. d. Statsråd, Universitetskansler, Direktör för K. Landtbruks-Akad., L. K. W. A., m. m. Föreningens Ordförande sedan den 2 April 1878.
1886 d. 2 Nov.	*Jakob Alf Gustaf Björkman,* Major, m. m. Föreningens Vice Ordförande från den 7 Febr. 1863 till den 25 April 1893.
» »	*Carl Juhlin-Dannfelt,* Generalkonsul, m. m.
» »	*Aug. Abrahamsson,* Godsegare, m. m.
1890 d. 2 Dec.	*Gustaf Robert Dahlander,* Professor, Ordförande i Tekniska Skolans Styrelse, L. K. W. A., m. m.
1893 d. 25 April.	*Erik Storckenfeldt,* Generaldirektör, m. m. Föreningens Vice Ordförande sedan den 25 April 1893.

Utländske.

1866 d. 7 Mars.	*Henry Bessemer,* Ingeniör, London.
1870 d. 12 Jan.	*Aug. Seyfert,* D:r, Braunschweig.
1872 d. 4 Sept.	*F. von Steinbeis,* D:r, President, Stuttgart.
» »	Furst *Labanof-Rostowsky,* Rysk envoyé, Wien.
» d. 6 Nov.	*A. Bogdanoff,* Statsråd, Moskwa.
» »	*D. Naumoff,* Hofråd, Moskwa.
1873 d. 5 Febr.	*G. M. Damberg,* Konsul, S:t Petersburg.
» d. 20 Juni.	*N. von Giers,* Utrikesminister, S:t Petersburg.
» d. 15 Okt.	*J. von Falke,* Regeringsråd, Wien.
1874 d. 4 Febr.	*Alfr. von Lindheim,* Bankdirektör, Wien.
» »	*Karl Ritter von Zimmerman-Göllheim,* Bankdirektör, Ordf. i Neder-Österr. Industriföreningen, Wien.
1879 d. 14 Jan.	*Edouard André,* Président de l'Union Centrale des Beaux Arts appliquées à l'Industrie, Paris.

Korresponderande Ledamöter.

Utländske.

1864. Professorn F. Reulaux, Berlin.
» Skoldirektören O. Jessen, Berlin.
» D:r G. Schnedermann, Chemnitz.
1866. Professorn A. Bernhardi, S:or, Eilenburg.
1869. Julius Gerson, Berlin.
» Hortikultören Heinr. Mette, Quedlinburg.
1870. Litteratören Gustaf Pappenheim, Wien.
» Ingeniören Paul Loeff, Berlin.
» Arkeologen Peter Lerch, Petersburg.
» Professorn C. G. Estlander, Helsingfors.
» Myntdirektören Aug. F. Soldan, Helsingfors.
1871. Arkitekten W. Klein, Malmö.
1872. Konsuln C. F. Gahlnbäck, Reval.
» Godsegaren Alex. de Dardel, Schweiz.
1873. Arkitekten A. Merle, Paris.
» Litteratören Jules Blanc, Paris.
» Fabriksidkaren E. Schönthaler, Wien.
1874. Fabriksidkaren Paul Grünwaldt, Riga.
» Fabriksidkaren C. L. Posner, Budapest.
» Öfver-Ingeniören Alf. Egan, Budapest.
» Regeringsrådet Exner, Wien.
» Ingeniören M. Hatschek, Wien.
» Ingeniören F. Kaupé, Petersburg.
» Litteratören F. Wirth, Frankfurt am Main.
» Jur. Kand. F. Wolff, Köpenhamn.
1875. Fabriksidkaren Gustave Drôt, Paris.
» Kommerserådet L. S. Poliakoff, Moskwa.

Ständiga ledamöter,

eller ledamöter, hvilka med 100 kronor erlagt afgift till Föreningen för all framtid.

1845. Artisten N. M. Mandelgren.
1869. Bruksegaren C. A. Rettig.
1873. Grosshandlaren Adolf Peyron.
» Grosshandlaren J. J. Ekman.
» Grosshandlaren Rob. Berggren.

1873. Kaptenen C. A. Skarstedt.
» Fabriksidkaren R. W. Ramstedt.
» Kongl. Hofleverantören Th. Blanch.
1874. Godsegaren Ph. Th. Hagberg.
» Grosshandlaren E. Bergstedt.
» Fabriksidkaren D. J. Elgérus.
» Grosshandlaren L. G. Wahlbeck.
1875. Öfversten, Frih. C. A. M. Lagerfelt.
» Konsuln Carl Runer.
» Prosten H. T. Wallin.
» Fabriksidkaren J. F. L. Backman.
» Öfver-Kammarjunkaren Grefve C. G. von Rosen.
» Grosshandlaren Frih. Oscar Dickson.
» Grosshandlaren C. A. Hagendahl.
» Godsegaren Axel Dickson.
» Majoren Nikolaus Törnqvist.
» Fabriksidkaren Joh. Svahn.
» Handlanden Th. Lindegren.
» Grosshandlaren A. F. Forsell.
1876. Grosshandlaren J. Johansson.
» Grosshandlaren C. Carlander.
» Bryggeriidkaren L. Börjesson.
» Grosshandlaren Axel Brandt.
» Grosshandlaren Valdemar Boije.
» Godsegaren C. J. Fogelin.
» Bruksegaren C. J. Yngström.
» Fabrikören J. F. Behrends.
» Grosshandlaren Carl Pripp.
» Majoren J. A. G. Björkman.
1877. Godsegaren Rob. Seybold.
1878. Minister Plenip. H. Åkerman.
» Byggmästaren G. O. Engelbrektsson.
1880. Grosshandlaren F. Bünsow.
1881. Grosshandlaren Simon Sachs.
» Grosshandlaren R. Sachs.
» Ingeniören C. J. F. Ljunggren.
» Kansliradet Otto Sjögreen.
1884. Kammarherren Grefve O. Frölich.
1889. Apotekaren A. Kaijser.
» Bankdirektören C. Eberstein.
1890. Bankdirektören K. A. Wallenberg.
» Bruksegaren O. Ljungquist.
» Jägmästaren C. Degerman.
» Prosten Jak. Sam. Söderberg.
» Grefve Carl Trolle-Bonde.
» Ingeniören Alarik Liedbeck.
» Konditorn Magnus Davidson.

1890. Kanslirådet Grefve Fredrik von Rosen.
» Direktören Gustaf Rooth, Nürnberg.
1891. Grosshandlaren P. Petré.
» Kyrkoherden J. G. Wahlström.
» Fabriksidkaren James Gibson.
1892. Grosshandlaren Aug. Röhss.
» Apotekaren C. O. Strömholm.
1893. Generalkonsuln R. Schumburg.
» Häradshöfdingen C. A. Weinberg.
» Professorn Hjalmar Sjögren.
1894. Bryggaren Melcher Lyckholm.
1895. Grosshandlaren A. Cavalli-Holmgren.

Ledamöter för 15 år.

Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1882—1896).
Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895).

Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896).
Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895).

Cedergren, H. T., Verkställande Direktör, Stockholm (1879—1894).
Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903).

Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping (1878—1892),

Fehrman, C., Kontraktsprost, Träslöf (1892—1906).
Flygt, L. A., Disponent, Ljungå (1881—1895).

Gripenstedt, J. Frih., Ryttmästare, Stockholm (1890—1904).
Grönvall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895).

Hartvig, Herman, Grossh., Göteborg (1895—1910).

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905).

Larsson, Aug., Gruffförvaltare, Striberg (1881—1895).
Liljekvist, P. A., v. Konsul, Sundsvall (1882—1896).
Lind af Hageby, Ebba, Enkefru, Stockholm (1890—1904).
Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara 1878—1892).
Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895).
Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901).

Nordenskjöld, O. W., Kommendörkapten, Stockholm (1890—1904).
Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904).

Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903).

Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902).

Ramstedt, Viktor, J:r, Grosshandlare, Stockholm (1890—1904).
Rosander, Edvard, Grosshandlare, Stockholm (1895—1910).
Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902).

Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901).
Sundström, Pehr, Klädeshandlare, Stockholm (1889—1903).
Swartz, P., Fabrikör, Norrköping (1887—1901).

Taube, Bernh., Frih., Arkivarie, Stockholm (1890—1904).

Wahlund, C., Fil., D:r, Professor, Upsala (1889—1903).
Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903).
Walther, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901).
Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping (1881—1895).
Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895).
Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892).
Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1882—1906).
Wulff, Fredr., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902).
Wäsell, Karl, Förste Stadsfogde, Stockholm (1893—1907).

Svenska Slöjdföreningens Ledamöter.

I Stockholm.

† H. L. utmärker Hedersledamot.
** St. L. » Ledamot, som erlagt afgift till Föreningen för all framtid.
* » Ledamot som erlagt afgift för 15 år.

Invald

Aarflot, A. G., Verkmästare 1890
Abelin, G. R., Generallöjtnant 90
Abenius, Knut, v. Häradshöfding ... 77
Abrahamson, Gabr., Grosshandlare 54
Abramson, Axel. Grosshandlare ... 81
Adelsvärd, Axel, Frih., Godsegare .. 73
Adler, Viktor, rektor, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet* 88
Adlerstråhle, A. T. G., Kassör 64
Ahlberg, J. P., Disponent 93
Ahlgren, Ch., Justitieråd 77
Ahlgren, P. E., Kommendör 73
Ahlsell, Ad., Öfveringeniör 77
Allstrin, J. E., Ingeniör 77
Allstrin, G. A., Ornamentssmed ... 90
Almgren, Fr., Öfverdirektör 74
Almgren, J. R., Snickaremästare .. 77
Almgren, L. F. Th., Målaremästare 73
Almgren, Oskar, Grosshandlare 66
Almström, Rob., Fabriksdisponent ... 68
Althainz, F. G., Grosshandlare 74
Althin, Caleb, Artist 93
Ambrosius, A. V. J., Juvelerare, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet* 52
Amundson, Alb., Kapten 90
Anderberg, A. W., Verkmästare ... 90
Anderberg, A. J., Arkitekt 90
Anderson, Aug., Spegelfabrikör 90
Anderson, Pehr, Husegare 73
Andersson, Alfr., Fabrikör 81
Andersson, Axel N., Byggmästare 77
Andersson, Erik, Ingeniör 90
Andersson, J., Byggmästare 59
Andersson, N. B., Bokbindare 89
Andersson, Hjalmar, Urfabrikör ... 94
Andrée, S. A., Öfveringeniör 88
Annerstedt, L., f. d. Justitieråd, ordförande i Nya lagberedningen 81

Invald

Arfwedsson, A., Bruksegare 1873
Arfwedsson, C. Edv., Ryttmästare 81
Arwidsson, J. A., Sjökapten 73
Arnberg, J. W., Fil. D:r, Bankofullmäktig 73
Arosenius, Ludv., Konsul 64
Askergren, H. E., Bryggare 77
Aspengren, F. U., Snickaremästare 47
Asplund, Axel G., Gravör 89
Asplund, H., Civilingeniör 73
Aurell, C., Läderhandlare 71

Backert, C. H., Verkställande Direktör 73
**Backman, J. F. L., Husegare, St. L. 64
Ballé, O. S. S., Grosshandlare 81
Bandelin, R., Registrator 90
Bang, L. F., Byggmästare 90
Beck, J. Viktor, Bokbindare 88
Becker, C. G., Grosshandlare 73
Becker, Wilh., Grosshandlare 63
Beckman, O. A., v. Häradshöfding 73
Bégat. E., Grosshandlare 73
Beijer, Carl G., Gendral-Direktör ... 47
Beijer, Fr., Förlagsbokhandlare 71
Beijer, G. W., Handlande 73
Beijer, Malin, Fru 89
Beijer, Peter, Fil. D:r, Amanuens ...
Bellio, Antonio, Stuckatör 90
Benckert, C. H. j:r., Snickarem. ... 71
Bengtson, Carl, Grosshandlare 76
Bengtson, Joh. A., Destilator 81
Bennich, N. A. G:son, f. d. Generaltulldirektör 52
Berg, G. F., Kamrer 73
Berg, Lars, Generaldirektör 81
Berg, Nils, Grosshandlare 71
Berg, Oskar, Konditor 73
Bergelin, Th., Kapten 90

Invald
Bergenzaun, P. A., Kapten 1893
Berggren, Dav., f. d. Trädgårdsm. 77
Berggren, Jos., f. d. Trädgårdsm. .. 77
**Berggren, Rob., Grosshandl., St. L. 68
Berggrén, A. N., Hofkalligraf 73
Bergholtz, F. M., Husegare 64
Bergholtz, K. G., Klockgjutare 81
Berglund, Anna, Fröken............... 91
Bergman, E. W. 90
Bergstedt, Carl, Fabriksidkare 73
**Bergstedt, Eric, Grosshandl., St. L. 73
Bergstedt, J. A., Fil. D:r, Bibliotekarie 88
Bergström, A. Wilh., Arkitekt 81
Bergström, Alb. L., Körsnär......... 89
Bergström, Axel T., Körsnär......... 88
Bergström, Fr., Kammarråd 64
Bergström, J. Gust., Civilingeniör... 77
Bergström, Karl J., v. Häradshöfd. 91
Bergström, L., f. d. Bruksförvaltare 74
Berndes, G. F., Bruksegare 88
Berns, H. R., Konditor 71
Bétzen, V. L., von. Bruksegare ... 73
Biddle, O. J., Verkst. Direktör 77
Billing, W., Rådman 73
Billman, A. W., Metallfabrikör... .. 90
Birgén, Axel, Målare 89
Björklund, Henning, t. f. Byråchef 90
Björck, Eman., Gulddragare 73
Björklund, Gust., Expeditionssekret. 81
Björklund, J. A., Redaktör............ 81
†Björkman, Alf Major, *ledamot af 2:a utskottet.* St. L., H. L. 57
*Björnstjerna, O. M., f. d. Statsråd, Generalmajor. H. L. 71
**Blanch, Theod., K. Hofkonsthandlare. St. L. 71
Blanck, Carl, Grosshandlare 90
Blix, G., Öfverstelöjtnant 74
Blixén, C. Oscar, Protokollsekret. 77
Blom, C. E., Kanslisekreterare 88
Boberg, A., Apotekare................. 72
Boberg, Gottfr., Ingeniör 91
Bodach, Carl, f. d. Cigarrfabrikör... 66
Boëthius, Emil, Fabrikör, *suppleant i styrelsen* 72
Boévie, Aug., Handlande 77
Boheman, Carl, Kanslisekreterare... 90
Bohman, Knut, Grosshandlare 90
Boije, Carl O., Lärftskramhandlare 71
Boklund, Cecilia, Fröken 89
Bolin, F. C., Kommissarie............ 74
Bolinder, A., Ingeniör... 93
Bolinder, J., Ingeniör.. 46
Bolling, G., Medicinalråd 87
Bonde, Carl J., Frih., Öfverstekammarherre 63
Bonnier, Alb., Bokförläggare 54

Invald
Bornstedt, E., von, Kapten 1891
Boström, E. G., Statsminister 93
Boström, Otto, Teckningslärare...... 92
Bovin, K., Trädgårdsanläggare 89
Brahe, Magnus, Grefve, Löjtnant, Kammarherre 77
Brahe, Nils, Grefve, Ryttmästare, Kammarherre 73
Brandell, C. H., Kamrer 73
Brandt, Amélie, Fröken, Föreståndarinna 90
Branting, Agnes, Fröken, Direktris 91
Bratt, H., Telegrafdirektör 77
Braun, F. A., Skorstensfejare 71
Braune, J. G., Mariningeniör...... .. 74
Brannerhjelm, N. F. H., Ryttmäst. 74
Bredberg, C. G., Kapten 90
Brehmer, E. F., Mekanikus 73
Brenguiér, O. E., Revisor 77
Brinck, C. W., Grosshandlare 46
Brinck, Edw., Grosshandlare......... 54
Brissman, Gustaf, Rådman 73
Broander, N. Frith., Handlande ..: 77
Broberg, C. A., Smidesmästare...... 89
Brohman, J. H., Grosshandlare...... 73
Broms, A. F., Grosshandlare... 74
Broomé, L., Kapten 81
Brown, Mauritz, Disponent 90
Brusewitz, E. H., Myntdirektör.... . 77
Bråkenhjelm, P. J., Ståthållare 81
Bukowski, H., Konsthandlare 73
Burmester, C. W., Grosshandlare... 91
**Bünsow, Fr., Grosshandlare. St. L.
Bång, J. A., Bruksegare 73
Bäcklin, W., Löjtnant...... 89
Bäckström, G. O., Husegare 45
Bäckström, Joh., Grosshandlare ... 47
Bäckström, Joh. A., Grosshandlare 90
Bökman, L. C., Juvelerare............ 74
Börtzell, A., Hofintendent 90
Böttiger, John, Fil. D:r, Hofintend. 81

Cadovius, J. M., Fabrikör, Husegare 77
Campanius, F. W., Handlande 73
Carlin, J. A., Skräddaremästare, Husegare 73
Carlman, Ryno, Hofjuvelerare 89
Carlsson, Daniel, Mönstertecknare... 89
Carlstedt, N. J., Generalkonsul 73
Carlström, C. R., Fabrikör............ 66
Casparsson, Edvard H., Tjensteman 90
Cassel, Edv., Assessor 94
**Cavallif Holmgren, A. F. St. L.... 95
Cedergren, A. N., Jägmästare 77
*Cedergren, H. T., Verkställande Direktör (1879—1894) 79
Cederlund, Edw., Grosshandlare ... 54
Cederlund, E. H., Målaremästare .. 74

Invald
Cederquist, Justus, Fototypör ... 1890
Cederström, C. G. K., Kabinettskammarherre ... 92
Cederström, Emanuel Th., Frih., *suppleant i styrelsen, ledamot af 2:a utskottet* ... 77
Celsing, Gust., Kammarherre ... 73
Cervin, C. G., Bankir ... 63
Chelius, Gust., Bokförläggare ... 89
Clason, J. G., Professor, *ledamot af 1:a utskottet* ... 60
Cohrs, C. F. R., Sockerbr.-Ingeniör 94
Collijn, Alfr., Grosshandlare ... 81
Collin, C. G., Fabrikör ... 63
Cronquist, A. Werner, Professor ... 63
Cronstedt, R., Grefve, Generaldirekt. 63
Curman, Carl, Med. D:r, Professor, *ledamot af 2:a utskottet* ... 73

Dahl, F. G. A., Professor, Intend. 73
†Dahlander, G. R., Professor, H. L. 63
Dahlerus, Gotth., Stadskassör ... 90
Dahllöf, Alf J:son, Fotograf ... 81
Dahlman, C. E., Kartograf ... 71
Dahlman, G. Wald., Regementsskrif. 77
Danelius, B. A., Grosshandlare ... 45
Danielsen, Joh:s, Grosshandlare ... 92
Dannström, I., Direktör ... 54
†Dardel, F. L., von, Kabinettskammarherre, f. d. Öfverintendent. H. L. ... 71
**Davidson, Magnus, Konditor. St. L. 90
Degen, J. J., Fabrikör ... 89
De Laval, Gust., Fil. D:r, Civilingeniör 81
Dessle, J. A., Handlande ... 73
Dickson, Ch., Med. D:r ... 88
Ditzinger, Frans, Fabriksidkare ... 70
Ditzinger, Wilh., Fabriksidkare ... 64
Dufva, A. G., Nysilfverfabrikant ... 48
Dufva, C. F., Apotekare ... 63
Dufva, H.. Bokhållare ... 90
Dölling, F., s:r, Bryggare ... 73

Eckert, Fritz, Arkitekt ... 81
Edberg, C. K., s:r, Snickaremästare 54
Edberg, K. Th., j:r, Snickaremästare, *ledamot af 1:a utskottet* ...
Edblom, J. R., Byggmästare ... 90
Edelsvärd, A. W., Major ... 63
Edholm, Erik af, Förste Hofmarsk. 73
Egnell, Emil, Grosshandlare ... 81
†Ehrenheim, P. J. von, f. d. Statsråd, Universitetskansler, *föreningens ordförande*. H. L. ... 73
Ek, Ernst, Ingeniör ... 89
Ekdahl, Elin, Fru, Teckningslärarinna 90
Ekelund, H., Bruksegare ... 93
Ekevall, A. F., Häradshöfding ... 73

Invald
Ekevall, Fru ... 1892
Ekgren, Carl E., Kamererare ... 90
Eklund, A. F., Med. D:r ... 90
Eklund, Gustaf, Kontorschef ... 93
Eklund, M., Målaremästare ... 74
Ekstrand, A., Uppbördskommissarie 47
Ekström, C., f. d. Landshöfding ... 73
Ekström, Fr., Expeditionschef ... 74
Ekström, John, Teckningslärare ... 89
Elbe, Adolph, Tobaksfabrikör ... 73
Elliot, H., Öfverste ... 73
Ellström, E., Snickare ...
Ellström, L., Snickaremästare ... 89
Enander, S., Possessionat ... 71
Enequist, Carl, Mönsterritare ... 90
Engblom, Walter, Kassör i Fångvårdsstyrelsen ... 90
Engelke, Klæs, f. d. Tullförvaltare... 75
Engström, J. Alfr., Källarmästare... 77
Engström, Axel, Bokbindare ... 73
Engvall, Carl A., t. f. Generalkonsul 81
Erdmann, Edvard, Geolog ... 90
Ericsson, Anders, Ingeniör ... 90
Ericsson, Hj., Hattfabrikör ... 77
Erikson, Georg, Civilingeniör ... 90
Eriksson, L. M., Fabrikör ... 89
Essen, F. von, Frih., Statsråd ... 73

Fægersten, E., Ingeniör ... 92
Fahlcrantz, C. J., Fil. D:r, Bokförläggare ... 81
Fahlén, A. F., Glasmästare och Förgyllare ... 73
Fahnehjelm, O., Civilingeniör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet* 74
Falk, W., Bruksegare ... 90
Falkman, Carl, Grosshandlare ... 73
Falkman, Henr., Grosshandlare ... 90
Feght, C. R., Målaremästare ... 77
Ferlin, Oscar, Grosshandlare ... 81
Fick, Anton Th., Fabriksidkare ... 73
Finnström, William F. R., Grossh. 90
Flodquist, C. A., Arkitekt ... 90
Flygare, Gustaf, Löjtnant ... 90
†Fock, A. H., Frih., Kansliråd. H. L. 71
Folcker, G. G., Amanuens ... 89
Folcker, Ivar, Bokhållare ... 89
Forsberg, Rob., Agent ... 94
Forsgrén, R., Grosshandlare ... 68
Frænkel, G. D., Grosshandlare ... 69
Frænkel, L., Bankir ... 88
Francke, J. R., Grosshandlare ... 81
Franke, Bernh., Handlande ... 73
Fredlund, P. G., Ingeniör ... 92
Fredrikson, Gustaf, Direktör ... 73
Frestadius, Otto, Direktör ... 66
Friberg, Fr., Bankokommissarie ... 73
Fredricia, S., Grosshandlare ... 73

	Invald
Friedländer, Herman, Grosshandl.	1890
Friedländer, Th., Konsul	73
Friefeldt, Aug., Dekorationsmålare	77
Friesen, Otto von, Fil. D:r, Konungens Bibliotekarie	72
Fris, Gustaf, Grosshandlare	66
From, Per, Fabrikör	89
Fromm, Arth., Sidenkramhandlare	90
Frykholm, N. E., Ingeniör	91
Fränckel, E., Generalkonsul	74
**Frölich, O., Grefve, Kammarherre. St. L.	83
Förberg, Elof, Hoftandläkare	90
Förselius, A. G., Verkställande Direktör	75
Gartz, C. G., Bokauktionskommiss.	90
Geber, Hugo, Bokförläggare	81
Geete, Rob., Fil. D:r, Bibliotekarie	81
Georgii, Axel, Konsul	77
Gernandt, Chr. Laur., Boktryckare	90
Gestrin, Rob., Grosshandlare	68
Gillberg, Otto, Portföljfabrikant	88
Gilljam, G. F., Statsråd	73
Gisberg, Sofia, Fröken	89
Giöbel, C. A., Bruksegare	88
Giöbel, Selma, Fröken	74
Gough, Hugh, Legationssekreterare	90
Grabow, C., Dekorationsmålare	77
Grahl, Hj., Jägmästare	73
Grandinson, Alfred, f. d. Byråchef	73
Granholm, A., f. d. Fabrikör	45
Grenander, E., f. d. Borgmästare	73
*Gripenstedt, J., Frih., Ryttmästare (1890—1894)	90
Groll, W. L., Statsråd	81
Grönbäck, J. W., Urfabrikör	52
Gullberg, Emil, Fabriksidkare och Grosshandlare	66
Gullberg, F. A., Grosshandlare	90
Gullbransson, G., Apotekare	73
Gumælius, Arvid, Verkställande Direktör	73
Gumælius, Sofia, Fröken, Grosshandl.	88
Gumpert, Morris, Grosshandlare	90
Gyldén, Hugo, Professor	73
Gyldenstolpe, A. G., Fersen-, Grefve, Öfverste, Förste Hofstallmästare	73
Gyllencreutz, Axel, Kapten	90
Göransson, E. F., Ingeniör	77
Göthe, G., Fil. D:r, Amanuens	76
Hagander, A. G., Antiqvitetshandl.	90
**Hagberg, Ph. T., f. d. Godsegare. St. L.	74
Hagbergh, C. P., Kanslisekreterare	74

	Invald
Hagdahl, Ch. Em., Med. D:r	1864
Hagerman, J. L., Ingeniör	92
Haglind, J. A., Fabrikör	73
Haglund, E., Arkitekt	94
Hahn, Conr., Med. D:r	73
Hald, D., Ingeniör	89
Hallgren, Erik G., Redaktionssekret.	90
Hallström, P. W., Sidenfabrikör	52
Hammarlund, N. M., Byggmästare	81
Hammarskjöld, C. G., Justitieråd	81
Hammarström, Hj., Disponent	94
Harmsen, Wilh., Grosshandlare	81
Hasselqvist, Alexis, Löjtnant	91
Hauffmann, Karl, Grosshandlare	90
Havermann, K. V., Ingeniör	90
Hazelius, A., Fil. D:r	62
Hebel, G. A., Fabrikör	90
Heckscher, Ed., Bankdirektör	65
Hedberg, A. R., Bokhållare	74
Hedberg, Gust., Bokbindare	89
Hedin, L., Statsarkitekt	73
Hedvall, Alfr., Linkramhandlare	89
Heilborn, Otto, Konsul	90
Heiss, F., Disponent	69
Hellbacher, F., Konditor	75
Hellberg, J. Frithiof, Redaktör	90
Helldorf, Edv., Dekorationsmålare	89
Hellman, C. H., Grosshandlare	80
Hellman, Erl., Grosshandlare	90
Hellsten, Joh., Bokhandlare	81
Hellström, A. N., Vagnmakare	77
Hellström, Thure, Med. D:r	90
Hellström, Victor, Grosshandlare	73
Henricsson, J. B., Snickaremästare	89
Hernblom, W., Revisionssekreterare	88
Hernmarck, C. G., Justitieråd	73
Herrström, Bengt, Byggmästare	90
Herzog, P., Generalkonsul	69
Heurlin, E., Arkitekt	90
Hierta, Hedvig, Fröken	88
Hildebrand, H., Riksantikvarie	93
Hindbeck, F. O., Protokollssekret.	90
Hirsch, Ernst, Ingeniör	81
Hirsch, Oscar, Ingeniör	77
Hjortzberg, F. W., Hofauditör, Rådman	73
Hochschild, C. F. L., Friherre	90
Hoffman, Aug., f. d. Slottsarkitekt	54
Hoffstedt, W., Lektor	71
Hofsten, Bengt, Erl:son von, Tjensteman i Handelsbanken	90
Hofsten, C. J. von, Sekreterare i Arméförvaltningen	73
Holch, Helen, Fröken	92
Holm, G. B. A., v. Häradshöfding, Verkställande Direktör	81
Holm, Hugo, Grosshandlare	81
Holmberg, M. O., Urmakare	90

Invald
Holmer, F., Grosshandlare 1890
Holmgren, A. M., Grosshandlare ... 66
Holmgren, H. T., Arkitekt 81
Holmström, E. A., Apotekare 74
Holmström, M., Bagare och Handlande 73
Holter, C. V., Kontorschef, Öfverlärare, *föreningens kassaförvalt.* 91
Holter, G. W., Mönsterritare 93
Horn, H. von, Kammarherre 90
Hubendick, L. A., Kapten 81
Hultberg, Clæs, Förgyllare 91
Husberg, H., f. d. Kommissarie i Riksgäldskontoret 73
Husberg, K. S., Expeditionschef ... 90
Hübner, E., v. Häradshöfding 88
Hübner, L., f. d. Departementschef 73
Håkansson, John, Stadsmäklare ... 73
Hård af Segerstad, A., Rådman ... 73
Häggström, C., Med. D:r 73
Höglund, Anton, Konsul 81
Höglund, Fabian, Urfabrikör 73
Höglund, Otto M., Grosshandlare ... 81
Hökerberg, And., Verkst. Direktör 77
Höpken, Nils von Lantingshausen von, Frih., Godsegare 92

Ianse, Albert, Kapten 93
Ingelotz, Wilh., Kamrerare 73
Ingmansson, J. F., Köpman 73
Isacson, L., Stadskassör 77
Israelsson, I., Grosshandlare 90

Jacobi, Alvin, Ingeniör 81
Jacobsson, E, Slottsintendent, Professor, *ledamot af styrelsen och ordförande i 2:a utskottet, kassadirektör* 72
Jacobson, E., Pianofabrikant 73
Jacobsson, Maur. A., Handlande ... 74
Jaenson, C. W., Teckningslärare ... 90
Jagdmann, W., Stenhuggeriidkare ... 90
Jahnson, Jean, Juvelerare 88
Janson, Carl, Med. D:r 91
Janson, G. W., Kamrerare i Riksbanken 73
Jansson, A., Byggmästare 81
Jansson, J. C., Dekorationsmålare ... 81
Jehander, C., Ingeniör 77
Jochnick J. A. af, Löjtn. Direktör 94
Johansson, Aron, Arkitekt 90
Johansson, Carl, Fabrikör 93
Johnson, Axel, Generalkonsul 80
Johnsson, E. G., Med. D:r 88
Jonsson, C. E., Möbelsnickare 89
Josephson, Wilh., Grosshandlare ... 73
Juel, A. Bernhard, Kapten 92
Julius, Aug., Handlande 73
Jungstedt, Axel, Genremålare 90

Invald
Kardell, Maria, Fröken, Porslinsmålarinna 1890
Karlson, V., Arkitekt 90
Karsten, W., f. d. Bagare 54
Kastman, J. A., Gravör ... .
Kastman, J. J., Grosshandlare 74
Kempe, B., Grosshandlare 74
Key, Axel, Professor 70
Keyser, Sixten, Konsul 90
Kinander, Emil, v. Häradshöfding 90
Kjellén, J. M., Sekreterare 74
Kjerrman, Ferd., Landskanslist ... 81
Klason, P., Professor 90
Klinckowström, J. H., Frih., Arkivarie 81
Klinckowström, R., Frih., f. d. Öfverste 66
Klingström, Ehr., Teckningslärare ... 90
Klingvall, N. L., Med. D:r 81
Klint, C. V., Läderhandlare 66
Klint, F. G., Fabriksidkare 74
Klint, V. af, Kommendörkapten ... 81
Klintberg, Ferd. af, Revisor 74
Knylenstierna, Erik, Civilingeniör ... 92
Korsgren, C. G., Bankokommissarie 74
Krusenstjerna, Edv. von, Generalpostdirektör 89
Kulle, Jacob, Artist, *suppleant i 2:a utskottet* 90
Kylhlberg, O., Direktör 90
Källström, Erik, Teckningslärare ... 94
Königsfeldt, W., Hofrättsnotarie, Auditör 76

Lagerberg, Sven, Grefve, General ... 57
Lagerberg, David, Verkmästare ... 93
Lagergren, A. G., Fabrikör 55
Lagerholm, J. F., Kapten 90
Lagrelius, Axel, Ingeniör 94
Lamm, Carl Robert, Ingeniör, Verkställande Direktör, *ordförande i 1:a utskottet* 81
Lamm, Ferd., Grosshandlare 77
Lamm, Herm., Grosshandlare 79
Lamm, Ida, Fröken 91
Lamm, Oscar, J:r, Verkställande Direktör 81
Lancken, E. F. von der, Öfverste ... 81
Landelius, J. C., Hofkonditor 73
Landtblom, Odd, Disponent 90
Laquist, Hj., Grosshandlare 73
Larson, Adler, Grosshandlare 73
Laurell, O. H., Läderhandlare 72
Laurén, P. A., Urfabrikör 55
Laurin, C. T., Kronometermakare ...
Leffler, G. Mittag-, Professor 73
Leiber, Herm., Grosshandlare 73
Leier, Ernst, f. d. Regementsläkare 73

Invald

Leman, Eduard, Direktör 1873
Leopold, C. A., Komminister 73
†Lewenhaupt. A. C. L., Grefve, Öfverkammarherre. H. L. 73
Lewenhaupt, C., Grefve, Minister f. utrikes ärendena 93
Lewenhaupt, Sten, Grefve, Amanuens 90
Levin, Ludv., Konditor 64
Leyonmark, C. E. von, Assessor ... 91
Liberg, L. L., Grosshandlare 81
Liedbeck, Alarik, Ingeniör. St. L. 90
Lilienberg, C. R., Justitieråd 73
Liljeblad, F. Th., Öfverlärare ....
Liljekvist, Fredr., Arkitekt 89
Lind af Hageby, Ebba, Enkefru (1890—1904) 90
Lindberg, Adolf, Medaljgravör, Professor 74
Lindberg, J. E., f. d. Bagare, Handlande 73
Lindberg, Lydia, Fröken 91
Lindberg, N. J., Grosshandlare ... 66
Lindberg, O., Arkitekt, Öfverlärare, *suppleant i 1:a utskottet* 70
Lindblom, Hj., Uppbördskommissarie 89
Lindeberg, K., Fil. D:r, Kansliråd 81
Lindegren, Aug., Arkitekt 89
Lindell, Per, Ingeniör 76
Lindencrona, A. T., Bandirektör ... 73
Linderoth, John, Urfabrikör 73
Lindgren, A. M., Öfverste 59
Lindgren, A. R., Bryggare 73
Lindgren, A. R., Kongl. Hofjuvelerare 93
Lindgren, C. A., Grosshandlare ... 81
Lindgren, G. A. H., Arkitekt 93
Lindgren, Th. B., Handlande 74
Lindholm, A. G., Grosshandlare ... 73
Lindmansson, J. A. W., Bokbindaremästare 73
Lindmark, Aug., Skomakaremästare 73
Lindqvist, C. A., Mekanikus 66
Lindqvst, H. P., Svarfvaremästare 93
Lindroth, Carl A., Grosshandlare ... 73
Lindroth, J. A., Grosshandlare 73
Lindskog, Fr., Disponent 77
Lindström, A., Fabriksidkare 89
Lindström, G., Assistent 81
Lindström, J. F., Boktryckerifaktor 77
Lindståhl, Emil, Arkitekt 90
Lindvall, C. A., Öfveringeniör 73
Ljungberg, C. E., f. d. Advokatfiskal 74
Ljungberg, E. A., Apotekare 74
Ljungberg, Knut, Apotekare 77
Ljunggren, G., Byggnadsingeniör ... 94
Ljunglöf, Knut, Grosshandlare 64
Lohoff, G., Grosshandlare 81
Londicer, C., Grosshandlare 74
Looström, C., Bokhandlare 88

Invald

Looström, Ludv., Fil. D:r, Sekreterare i Fria konsternas Akademi, *ledamot af 2:a utskottet* 1874
Lovén, Chr., Professor 90
Lovén, John, Grosshandlare 73
Lovén, J. H., President 89
Lowisin, C., Frih., Major 90
Ludin, Joh., Grosshandlare 81
Lundbeck, A. M., Handlande 73
Lundberg, A. E., Fabrikör, *ledamot af 1:a utskottet* 73
Lundberg, Birger, Tapetserare 94
Lundberg, John, Byråassistent i K. Jernvägsstyrelsen 80
Lundberg, K. L., Garnhandlare ... 77
Lundberg, Olof R., Mariningeniör ... 90
Lundberg, O. T., Kapten 91
Lundberg, Th., Bildhuggare 90
Lundgren, B. H., Disponent 90
Lundin, Alfr., Bokbindare 77
Lundin, C. J., Grosshandlare 95
Lundin, Augusta, Fröken 89
Lundin, C. R., Grosshandlare 77
Lundin, Hulda, Fröken 90
Lundman, Julius, Fil. D:r, v. Lektor 74
Lundqvist, F. W., Bokhandlare ... 73
Lundstedt, Bernhard, Fil. D:r, Biblioteksammanuens 90
Lundström, C. F., Godsegare 47
Lundström, Fr., Direktör 73
Lundström, J., Grosshandlare 88
Lundvall, Axel, v. Häradshöfding, Verkställande Direktör 73
Lyth, G. W., Instrumentmakare ... 63
Löfgren, John V., f. d. Sidenkramhandlare 73
Löfman, C., Öfverdirektör 65
Löfvander, J. V., Rådman 60
Löfving, Thure, Emaljör 84
Lönegren, G. W., Generaltulldirektör 90
Löwstädt, C. R., f. d. Skräddare ... 64

Maass, Wilh., Grosshandlare 77
Magnusson, Er. Joh., Byggmästare 64
Malm, G., Hofrättsnotarie 81
Malmberg, F., Ciselör 89
Malmqvist, F. W., Snickaremästare 89
Malmström, A., Professor 72
**Mandelgren, N. M:son, Artist. St. L. 45
Marcks von Würtemberg, J., Frih., Major 76
Marcus, Isac, Disponent 49
Martin, F. R., Amanuens i Histor. Museum 92
Martin, H., Generaldirektör 93
Matson, A. L., Konsthandlare 90
Medin, O., Professor 85

Invald

Meisner, John, Grosshandlare ... 1890
Mellin, L. O., Bildhuggare ... 77
Meyer, Wilh., Xylograf ... 90
Meyerson, W., Bankdirektör ... 90
Michaelson, K., Bruksegare ... 80
Mineur, C. G., Fabrikör ... 45
Molander, Axel, Direktör ... 74
Molander, C. A., Grosshandlare ... 73
Moll, John G., Bankdirektör ... 73
Montan, E. V., Professor ... 77
Montelius, W., v. Häradshöfding, Riksbankens ombudsman ... 77
Morssing, Frans, Handlande ... 90
Murray, A., Apotekare ... 93
Myrstedt, I. L., Grosshandlare ... 89

Nachmanson, Abr., Handlande ... 73
Nachmanson, Edv., Grosshandlare 73
Nachmanson, H., Grosshandlave ... 77
Nathhorst, Alfred, Statsagronom ... 73
Naumann, Th., v. Häradshöfding ... 81
Nerman, G., Major ... 58
Nerpin, H., Ornamentsbildhuggare, *suppleant i 2:a utskottet* ... 59
Neumann, A., Artist ... 90
Nilsson, Herm. J., Ingeniör ... 90
Nilsson, O., Snickare ... 94
Nilsson, C. F., Bagare ... 93
Nordenfeldt, L. M., Landtmäteridirektör ... 66
Nordenskiöld, A. E., Frih., Prof. ... 69
*Nordenskiöld, O. W., Kommendörkapten (1890—1904) ... 90
Nordenström, G., Professor ... 88
Nordin, Ernst, Bokhandlare ... 87
Nordling, J. R., Grosshandlare ... 73
Nordström, C. A., Civilingeniör ... 90
Nordström, Simon, Fil. D:r, Kanslisekreterare ... 75
Nordström, Th., Fil. D:r, Kommerseråd ... 80
Norelius, C. Oskar, Bergsingeniör ... 90
Norman, C. E., Uppbördskommiss. 80
Norrman, V., Öfverste ... 73
Norström, Claës G., Civilingeniör ... 90
Notini, Axel, Bildhuggare ... 90
Nystrand, A. E., Handlande ... 73
Nyström, Ludv. R., Hofintendent ... 81
Nyström, N. G., Rådman ... 81

Odelberg, C. Axel, Kapten ... 89
Odhner, C. T., Riksarkivarie ... 90
Ohlsson, Joh., Tekn. Fabrikör ... 79
Ohlsson, O. E., f. d. Målaremästare 77
Oldenburg, Axel, Hofrättsnotarie ... 73
Oldenburg, J. F. H., Kontorschef ... 73
Ollman, E. A., Civilingeniör ... 77
Olrog, Th., Grosshandlare ... 88

Invald

Olsson, H. V., Jernkramhandlare 1873
Ossbahr, C. A., Nationalmusei sekreterare, *föreningens sekreterare* 79
Otter, Erik af, Frih., Assessor ... 92

Palm, Carl, Amanuens ... 91
Palmstjerna, C. F., Frih., Öfverceremonimästare, f. d. envoyé; *ledamot af styrelsen* ... 77
Paton, Ninian, Grosshandlare ... 67
Personne, Nils, Premieraktör ... 90
Petersson, Edv. R., Med. D:r, Regementsläkare ... 73
Petterson, C. E., Förgyllare ... 72
Petterson, M., Fabrikör ... 93
Petterson, Gustaf, Fabrikschef ... 60
Pettersson, Joh:s, Konst- och ornamentsmed ... 89
Pettersson, S. O., Professor ... 89
**Peyron, Ad., Grosshandlare. St. L.
Peyron, Ludv., Grosshandlare ... 68
Philipson, C. D., Konsul ... 74
Piehl, C. G., Bryggare ... 81
Piehl, J. F., f. d. Bagare ... 64
Piehlgren, Johan, Marindirektör ... 81
Piper, Fr., Grefve, Hofstallmästare 73
Plomgren, A. von, Frih., Kammarjunkare ... 81
Posse, Arvid Fr:son, Grefve, f. d. President ... 73

Quensel, Lily, Fröken ... 83

Rahm, Edv., Handlande ... 74
Rahm, Nils, Sekreterare ... 89
Ramstedt, Aug., Handlande ... 66
Ramstedt, Emil, Rev.-sekreterare ... 73
Ramstedt, J. O., Assessor ... 81
**Ramstedt, Reinh. W., Klädesfabrikör St. L. ... 45
*Ramstedt, Viktor j:r, Grosshandlare (1890—1904) ... 90
Redin, C. A., Kontorsskrifvare i Riks-Banken ... 79
Redtz, J. M. J:son, Byggmästare ... 73
Rehbinder, H., Frih., Kommerseråd 70
Rehn, A. G., Hofintendent, Kamrer 73
Reinhold, Aug., Direktör ... 77
Remahl, L. T., Med. D:r ... 89
Retzius, G., Professor ... 88
Reuterskiöld, C. L., Kabinettskammarherre ... 72
Rhodin, Herman, Konsul ... 73
Riben, L. V., Stadskommissare ... 88
Rijswijk, H. van, Dekoratör, *suppleant i 2:a utskottet* ... 77
Ringheim, Vict., Major ... 73
*Rosander, Edv., Grosshandlare ... 95

Invald
Rosen, A. von, Grefve, Öfverste 1863
Rosen, Aug. R. von, Grefve, Öfverstelöjtnant ... 77
*Rosen, C. G. von, Grefve, Öfverste, Kammarjunkare. St. L. ... 74
**Rosen, Fredrik von, Grefve, Kansliråd 90
Rosenberg, J. O., Professor ... 77
Rosengren, Anna, Fröken, Teckningslärarinna ... 90
Rosengrén, Carl, Grosshandlare ... 90
Rosenvall, F. E., Fabrikör ... 69
Rubenson, Joseph, Verkst. Direktör 69
Rubenson, Moritz, Sekreterare ... 73
Rubenson, R., Professor ... 77
Rubenson, S. V., Dekorationsmålare 80
Rundqvist, A., Fabriksidkare ... 77

*Sachs, R., Handlande. St. L. ... 74
**Sachs, Simon, Handlande. St. L. 73
Salin, Kasper, Arkitekt ... 93
Salin, Maur., Med. D:r, Professor ... 81
Salmson, A., Hofgravör, *ledamot af 1:a utskottet* ... 65
Saloman, G., Professor, *ledamot af 2:a utskottet* ... 71
Samson, Eug., Verkställande Direktör 71
Samzelius, Per, Statskommissarie ... 73
Sandberg, J., Hofslagare ... 73
Sandell, E. ... 93
Sandels, L. G., f. d. Generallöjtnant 73
Sandqvist, P. N., Hyrkusk ... 73
Sandström, C. A., Poliskommissarie 77
Santesson, B. F., Tenngjutare ... 90
Santesson, Fr. Abr., Fabrikör ... 89
Santesson, Henrik, Fil. D:r, Kemist 77
Saul, L., Snickaremästare ... 73
Saul, Th., Snickaremästare ... 73
Schale, H., Bruksegare ... 75
Schalén, C. A., f. d. Kansliråd ... 74
Schinkel, C. D. von, Bruksegare ... 74
Schmidt, Albert, Grosshandlare ... 66
Schmiedte, C. J., Färgare ... 90
Scholander, Sven, Ornamentsbildhug. 89
Schröder, J. C., Bagare ... 69
Schuldheis, Wilh., Vinskänk ... 77
Schulzenheim, C. von, Kanslisekret. 94
Schumacher, C. W., Fabrikör ... 73.
**Schumburg, R., Generalkonsul. St. L. 74
Schwan, K. A., f. d. Kapten, Verkställande Direktör ... 73
Schwartz, Eug., Fil. D:r, Rektor ... 82
Schöldström, Otto, Snickare ... 75
Sebardt, Wilh., Hofapotekare ... 68
Sebenius, J. L., Brukspatron ... 90
Segerholm, Åke, f. d. Fabriksidkare 77
Seippel, Oscar, Grosshandlare ... 88
Sellergren, G., Civilingeniör, t. f. Prof. 89
Selling, C. G., Hofrättsråd ... 74

Invald
Seth, O., Uppbördskommissarie ... 1873
Setterblad, Gustaf, Med. D:r, Förste Bataljonsläkare ... 89
Settervall, J. G., Grosshandlare ... 68
Settervall, Nils, Häradshöfding ... 88
Severin, S., Revisor ... 73
**Seybold, Rob., Bruksegare. St. L. 77
Sidvall, Rob., Fabrikör ... 89
Sievert, Max, Handlande, *ledamot af 1:a utskottet* ... 90
Sifvert, A. W., Jernkramhandlare ... 73
Simonson, P. M., Bryggare ... 73
Sjöberg, Gustaf, Arkitekt ... 73
**Sjögren, Hj., Professor. St. L. ... 93
**Sjögreen, O. A., Kansliråd. St. L. 81
Sjöström, Alfr., Öfverlärare ... 90
Sjöström, C. F., Fabrikör ... 90
Skoglund, E., Hofsadelmakare ... 94
Skogman, C. J. A., Frih., f. d. Kommendörkapten ... 68
Smerling, C. F., f. d. Kansliråd ... 73
Smitt, J. W., Generalkonsul ... 63
Sohlman, H., Juris. Kand., Hufvudredaktör ... 91
Sondén, M., Med. D:r ... 88
Sparre, A., Kammarherre ... 77
Sporrong, Carl Fr., Fabrikör ... 77
Starck, Alb., Konsul ... 73
Stauss, A. A., Snörmakare ... 73
Stenberg, Joh., Plåtslagare ... 70
Stenhammar, Ernst, Arkitekt ... 90
Steuch, Mathias, Bruksegare ... 73
Stiebel, E., Agent ... 77
Stiernkrona, D. E., Friherre ... 76
Stierngranat, C. L. F., Öfverste ... 77
Stockenström, H. A. von, Öfverste 74
Storckenfeldt, E., Generaldirektör, *ledamot af styrelsen, Föreningens vice ordförande* ... 81
Strindberg, J. O., Grosshandlare ... 77
Stråle, G. H., Bruksegare ... 55
Stråle, W., f. d. Landshöfding ... 52
Ström, C. F., Trädgårdsmästare ... 74
Strömfelt, Fr. K. H., Grefve, Godsegare ... 91
Stuart, John, Riddarhussekreterare 90
Styffe, K., Öfverdirektör ... 56
Stål, W., Major ... 74
Sundberg, C. A., Ingeniör ... 90
Sundgren, F. C., f. d. Uppbördskommissarie ... 88
Sundström, G. R., f. d. Handlande 55
*Sundström, Pehr, Klädeshandlare (1889—1903) ... 77
Sundvall, Carl Aug., Bildhuggare ... 89
Sunnerdahl, E., Grosshandlare ... 73
Svanström, Frans, Grosshandlare ... 66
Svedberg, Th., Bruksegare ... 75

Invald

Svedbom, W., Fil. D:r, Sekreterare i Musik. Akad. 1877
Svensson, Birger A., Tapetserare... 92
Svensson, Carl P., Tapetserare...... 68
Svensson, Erik, Dekoratör............ 93
Svensson, Ferd., Notarius Publicus 77
Swalin, Wilh., Protokollssekreterare 81
Swartz, Betty, Enkefru 87
Syberg, Fritz, Grosshandlare.......... 69
Sydow, Fing. von, Hamnkapten ... 73
Sällström, A. G., Byggmästare....... 74
Söderberg, J. F., Trädgårdsmästare 73
Söderström, K. S., Portföljmakare .. 64
Sörensen, N. G., Grosshandlare ... 68
Sörensen, P. M., Mekanikus 89
Sörman, Hugo, Bokhållare............. 74

Tamm, Adolf, Fil. D:r, Kontrolldirektör 74
Tamm, Gust., Frih., Öfverståthållare 76
Tamm, Hugo, Bruksegare 76
Tamm, P. G., Godsegare 92
*Taube, Bernh., Frih., Arkivarie (1890—1904) 90
Thalin, Carl, Handlande 74
Thelander, Thore, Ingeniör............ 90
Themptander, O. R., Landshöfding 73
Thomas, J. E., Byggmästare.......... 73
Thorén, Th., Ingeniör. Öfverlärare 94
Thulin, C. G., Skeppsklarerare 90
Thunberg, A. T., Kommendörkapten 79
Tidner, Anders, Öfverlärare 90
Tigerschiöld, Hugo, v. Häradshöfding 91
Tillberg, Knut, v. Häradshöfding ... 92
Tjulander, J. F., Grosshandlare ... 68
Torell, O., Professor 71
Troilius, C. O., Generaldirektör....... 75
Tryggelin, E. H., Arkitekt 77
Tullberg, A. Th., Fabrikör.............. 89
Tullberg, Hasse W., Bokförläggare 87
Törnebladh, C. O., v. Häradshöfding 77
Törnebladh, I., Landskamrer.......... 73
Törnquist, A., Hofrättsråd............. 73
Törnqvist, Hj., Byggmästare.......... 93
**Törnqvist, Nicolaus, Major. St. L. 75

Uddenberg, Ernst, Generalkonsul... 74
Ugglas, C. G. af, Frih., e. o. Hofrättsnotarie 90
Ullman, Nils J., Smidesmästare ... 89
Upmark, G., Intendent, *ledamot af styrelsen och 2:a utskottet*.......... 73
Uppström, A. E. V., Häradshöfding 90

Varenius, N. A., f. d. Generalkrigskommissarie 73
Virgin, C. P., Kontreamiral 88

Invald

Vogel, A. J., Artist..................... 1890
Vult von Steyern, F., Redaktör ... 90
Vult von Steyern, N., President ... 74

Wachtmeister, H., Grefve, f. d. Landshöfding 73
Wachtmeister, Hans H:son, Grefve, Expeditionschef 81
Wærn, R., Revisionssekreterare ... 90
Wagner, Jul., Dekorationsmålare ... 90
Wagner, S., Målare 49
Wahlberg, W. A., Målaremästare... 90
Wahlin, C. A., Grosshandlare 73
Wahlström, S. F., Korgfabrikant ... 77
Wall, Anna, Fru 93
Wall, Theodor, Kassör 91
Walldén, W., Godsegare 74
Wallenberg, Anna, f. von Sydow, Fru
**Wallenberg, K. A., Bankdir. St. L. 81
Wallin, Karl, Assistent 90
Wallin, M. F., Handlande............. 73
Wallqvist, L., Snickaremästare....... 94
Wannberg, Axel, Grosshandlare ... 63
Watz, Reinhold, Snickare 90
Wavrinsky, A. E., Grosshandlare... 73
Wavrinsky, Edv., Direktör. M. R. 93
Wavrinsky. Th. E., Ingeniör, Dir. 94
Wedberg, J. O., Justitieråd 73
**Weinberg, C. A., v. Häradshöfding St. L. 73
Wengström, C. O., Ingeniör 89
Wengström, J. O., Fabriksidkare ... 65
Wennerström, Carl, f. d. Major ... 63
Werner, A., Med. D:r.................. 73
Werner, Feodor, Dockmästare 73
Wessberg, Sven, Notarius Publicus 69
Wesslau, Thor, Grosshandlare 93
Westberg, G. W., f. d. Protokollssekr. 73
Westerlund, Hj., Byggnadsingeniör 95
Westfeldt, Maria, Fröken 93
Westfelt, Gerh., Lifmedikus 73
Westin, L. Eug., Klädeshandlare ... 74
Weylandt, H. E., Kapten 73
Wiberg, F., Handlande 46
Wickman, N., Kassaskåpsfabrikant 92
Wickmann, Fredrik, Kontorschef ... 84
Widebeck, Maria, Frök., Mönsterritare 89
Widén, C. O. F., Snickaremästare 89
Widmark, J., Med. D:r, e. o. Prof. 89
Widstrand, W., Bokförläggare 90
Wikland, Hj., Baningeniör............ 91
Wiklander, O. M., Öfverdirektörsassistent 77
Wiklund, W., Fabrikör, *ledamot af styrelsen och 1:a utskottet*.......... 55
Wilhelmson, G. W., Boktryckare ... 93
Wilkens, G. D., Med. D:r 94
Wiman, E. A., Civilingeniör.......... 71

Invald

Wimmerstedt, Axel, Professor, Rättskemist ... 1874
Winborg, Th., Fabrikör ... 77
Wirén, A. G., Fabrikör ... 71
Wirgin, Claes, Direktör ... 93
Wising, P. J., Med. D:r, Professor 74
Wretblad, P., Handlande ... 80
Wåhlin, Karl, Sekreterare ... 89
Wäsell, Karl, Förste Stadsfogde. (1893—1907) ... 90
Wästberg, Carin, Fröken, Mönsterritare ... 89
Wästfelt, A. G., f. d. Landshöfding 75

Ygberg, Herman, Stadsingeniör ... 77

Zander, G., Med. D:r ... 71
Zethelius, H., Protokollssekreterare 90
Zimmerman, N. E., Tullförvaltare 74

Åberg, E. U., Fröken ... 93
Åberg, H., Grosshandlare ... 90
Åberg, Hj., Major ... 73

Invald

Åberg, O. J., Aktuarie ... 1859
Åbom, C. J., f. d. Bokhållare i Riksbanken ... 70
Åhman, Julius, Tapetserare ... 74
Åkerberg, J. E., Metallhandlare ... 73
Åkerdahl, M. F., Fabrikör ... 73
Åkerhielm, J. G. N. S., Frih., f. d. Statsminister ... 73
Åkerlund, E. O., Byggmästare ... 59
Åkerman, Rich., Generaldirektör ... 60
Åkerman, V., Grosshandlare ... 74
Åslund, F. A., Konsul ... 75

Ädelgren, Rudolf, Kansliråd ... 73

Öberg, Axel, Modellör ... 80
Öberg, Joh. j:r, Lärftskramhandlare 73
Öberg, O. F., Generalkonsul ... 73
Ödmansson, E., Professor ... 73
Öhnell, C. H., Kapten ... 81
Östergren, Aug., Statsråd ... 74
Östman, A. F., Revisor ... 90

I Landsorten:

Invald

†**A**brahamson, Aug., Godsegare, Nääs, Floda station. H. L. ... 1886
Abrahamson, J. F., Herr, Lundby, Lerum ... 90
Adamy, A. A., Konsul, Vestervik (1880—1894) ... 73
Adlers, F., Hofrättsråd, Vallås, Seffle 78
Afzelius, A., Kamrer, Hernösand ... 75
Ahrenberg, O. L., Handlande, Göteborg ... 76
Andersson, Axel G., v. Häradshöfding, Sundsvall ... 87
Andersson, E., Landskamrer, Kristianstad ... 81
Andersson, G., Fabrikör, Karlskrona 74
*Andersson, O., Bruksegare, Ramshyttan, Nora (1881—1895) ... 81
Anderson, P. E., Stadsfiskal, Örebro 81
Andréen, P., v. Häradshöfding, Stadskamrer, Göteborg ... 76
Andréen, Gust., Handlande, Gefle ... 76
Appelberg, Emilie, Fru, Venersborg 92
Arhusiander, M., Grosshandl., Sundsvall ... 75

Invald

Arnell, Selma, f. Böttiger, fru, Hernösand ... 1884

Bagger, G. A., Kamrer, Göteborg ... 76
Beckeman, E. M., v. Konsul, Halmstad ... 87
Beck-Friis, C., Grefve, Kab.-kammarherre, Börringe ... 73
Beckman, Claes, Prost, Synnerby, Skara ... 75
Befwe, Frans, Juvelerare, Göteborg 81
Behm, V., Kronolänsman, Hackås ... 87
**Behrends, J. F., Fabrikör, Göteborg St. L. ... 76
*Bellander, B., Jägmästare, Bollnäs (1882—1896) ... 81
Bengtsson, S. M., Kapten ... 74
Berg, Isak, Handlande, Karlskrona 91
Bergdahl, N. P., Kyrkoherde, Östra Sallerup ... 87
Bergman, A., Målare, Köping ... 76
*Bergman, C. O., Öfverstelöjtnant, Bodträskfors, Luleå (1881—1895) 81
Bergman, C. V., Bryggare, Norrköping 81

Invald
†Bergstedt, C. F., Bruksegare, Skrukarp, Motala. H. L. 1871
Bergstedt, Hugo, Lektor, Norrköping 87
Bergsten, A. G., Häradshöfding, Mora 78
Bergstrand, G. H., Kronolänsman... 81
Bergstrand, J. O., Fil. D:r, Vesterås 87
Billqvist, Gustaf, Med. D:r, Göteborg 95
Bjelke, Edith, Grefvinna, Sturefors, Linköping 87
Björck, A. J., Kongl. Hofpredikant, Vestra Vram, Tollarp............. 74
Björkenstam, K. W., Häradshöfding, Strömsnäs, Orresta 73
Björkman, C. A. T., Landshöfding, Gefle 59
Björkman, C. J., f. d. Protokollssekreterare 81
Björkman, S. P. A., Fabriksidkare, Karlshamn 76
Björnstjerna, R. M., Generalmajor, Gefle 71
Blomberg, A. Th., f. d. Apotekare, Lindesberg 75
Blombergh, Fr., Fabriksidkare, Drag, Norrköping 81
Blomstrand, Chr. W., Fil. D:r, Professor, Lund 74
Blumenberg, H. G., Kyrkoherde, Östra Ryd, Rydbo 87
Blüm, G., f. d. Öfverste-Löjtnant, Sköfde 74
**Boije, Wald., Grosshandlare, Göteborg. St. L. 76
Bolin, O. V., Kyrkoherde, Kungsåra, Vesterås 87
Bolinder, A. M., Landssekreterare, Mariestad 73
Bolinder, T. W. Th., Ingeniör, Folkhögskoleföreståndare, Önnestad... 73
Boman, C., Grosshandlare, Vesterås 74
**Bonde, Carl Trolle-, Grefve, Trolleholm, Trollenäs. St. L. 73
Borg, F. G., Apotekare, Strömstad 87
Bosæus, R. W., Borgmästare, Arboga 73
Boström, C. J., Stadsläkare, Sölvesborg 87
Brandberg, C. A., Kyrkoherde, Korsnäs 87
Brandel, H. W., Stadsingeniör, Göteborg 75
**Brandt, Axel, Grosshandlare, Gefle. St. L. ....
Bratt, G., Löjtnant, Disponent, Djursholm 75
Bredin, P. N., Jägmästare, Åtorp, Laxå 81

Invald
Broander, J. J., Kyrkoherde, Hafdhem 1874
Brolin, J. G., Grosshandlare, Stugsund 74
Brun, C. E., Apotekare, Smedjebacken 77
Brunnberg, J. G., f. d. Landträntmästare, Upsala 73
Bråkenhjelm, C. M., Häradsskrifvare, Falkenberg, Wireda 73
Busch, J. G., Fabrikör, Göteborg ... 95
Bånge, C. A., Prost, Nykil 87
Bååth, J. L., Häradshöfding, Odensvik, Odensviholm 73
Böklin, D., Possessionat, Täckhammar, Nyköping 82
**Börjesson, L., Bryggare, Göteborg, St. L. 76

**Carlander, Chr., Grosshandlare, Göteborg. St. L. 76
Carlberg, P. M., Bergsingeniör, Ställdalen 81
Carlén, A., Bruksegare, Bollnäs ... 76
Carlsson, E., Bruksegare, Stadra, Gyttorp 74
Carlstedt, Israel, Kontraktspr., Karlstorp 87
Carlström, C. F., Kronolänsman, Elfdalen 87
Charlier, A. W., Med. D:r, Sollefteå 93
Christens, H. T., Arrendator, Bifvaröd, Wallås 93
Christiernin, Ad. Fr., Lasarettsläk. Sundsvall 81
*Cornell, J. F., Kapten, Sundsvall (1889—1903) 81
Crafoord, C. O. L., Häradshöfding, Lyckeby 73
Cronqvist, G., Handlande, Malmö 74
Cullberg, S. A., Löjtnant, Nartorp, Börrum 73

Dahlberg, J. P., Bruksegare, Bollsta, Nyland 81
Dahlman, A. G., Handlande, Sundsvall 87
Dandanell, A. E., Byggmästare, Nyland 81
Danielsson, C., Disponent, Bofors... 87
Danielsson, C. F., Grufingeniör, Stora Gården, Kopparberg 81
†De Geer, Louis, Friherre, f. d. Statsminister, Hanaskog, Kristianstad. H. L. 64
**Degerman, C., Jägmästare, Piteå. St. L. 73

Invald

De la Gardie, Malvina, Grefvinna, Öfverhofmästarinna, Hamilton-house, Helsingborg 1878
De Maré, A., Bruksegare, Ankarsrum 74
**Dickson, Axel, Godsegare, Skepsta, Björnlunda. St. L. 75
**Dickson, Oscar, Frih., Fil. D:r, Grosshandlare, Göteborg. St. L. 75
Dickson, Rob., Landshöfding, Malmö 91
Dickson, W., Fil. D:r, Seckestad, Moholm 74
Donnér, Aug., Häradshöfding, Sölvesborg 87
Dumky, A., Landsfiskal, Torsåker 87
Dumrath, W., Jägmästare, Singo, Grisslehamn 74
Dymling, Sv., Grosshandlare, Göteborg 92

**Eberstein, Chr., Bankdirektör, Norrköping. St. L. 74
Ehrenheim, Erik von, Godsegare, Grönsöö, Enköping 92
Ehrensvärd, Alb., Grefve, f. d. Landshöfding, Tosterup, Svenstorp 73
Ekedahl, G. W., Kyrkoherde, Ljunga, Boarp 87
Ekelund, S. G. A., Häradsskrifvare, Hångers, Ljungby 73
Eklundh, Axel, Grosshandlare, Göteborg 95
Ekman, C., Bruksegare, Finspong... 73
Ekman, Isidor, Stadsläkare, Hudiksvall 87
**Ekman, J. J., Grosshandlare, Göteborg. St. L. 73
**Elgérus, D. J., Fabriksidkare, Örebro. St. L. 74
**Engelbrechtsson, G. A., Byggmästare, Örebro. St. L. 78
Engström, Herm., Handlande, Jönköping 87
Enhörning, Constanse, Fru, Norrköping 87
*Enhörning, P. A., Grosshandlare, Norrköping (1878—1892) 78
Ewert, W. Th., Grosshandlare, Göteborg 76

Fahlstedt, G. V., Ingeniör, Eskilstuna 88
Falck, Gustaf, Vågmästare, Skeppsredare, Göteborg 95
Fehrman, Carl, Kontraktsprost, Träslöf, Varberg (1892—1906) 87
Fernqvist, B., Rektor, Örebro 87

Invald

Fischer, A. A., Kyrkoherde, Hångsdala 1887
Flensburg, Emil, Grosshandlare, Malmö 78
Flensburg, Theodor, Konsul, Malmö 91
Flinta, Gust., Skolföreståndare, Hedemora 87
Florman, M., f. d. Landssekreterare, Gefle 73
Flygt, L. A., Disponent, Ljungå, (1881—1895) 81
**Fogelin, C. J., Possessionat, Hintzegården, Mölltorp. St. L. 76
Forselles, Alb. af, f. d. Löjtnant, Ekensberg, Enhörna 82
Forssander, J. H., Kyrkoherde, Stenbrohult, Diö 87
Forsberg, S. P., Handlande, Valdemarsvik 74
**Forssell, A. F., Grosshandlare, Sundsvall. St. L. 75
Fosselius, C. A., Handlande, Kumla 76
Frænckel, J. C., Handlande, Göteborg 76
Frænkel, And., Kapten, Petiknäs, Hällnäs 90
Friman, Ernst, Byggm., Göteborg... 95
Frisk, E., Fabriksidkare, Hudiksvall 73
Frisk, P. E., Kontraktsprost, Häfverö 87
Fröberg, John, Fabrikör, Grossh., Gullspong 94
Fröberg, Anna, Fru, Gullspong...... 94

Gahn, L. R., Ingeniör, Wikmanshyttan, Norn 74
Gauffin, A., Apotekare, Kristianstad 76
Geijer, J. O., Fil. D:r, Kontraktsprost, Frändefors 73
Genberg, A., Kronolänsman, Bollnäs 87
Genberg, J., Kyrkoherde, Lit 87
**Gibson, James, Fabriksidkare, Göteborg. St. L. 76
Godée, Albert, Apotekare, Skeninge 77
Gran, P., Apotekare, Sundsvall ... 77
Granberg, C. G., Rådman, Eskilstuna 78
Grevesmühl, Osc., Godsegare, Herrestad, Stallarholmen 77
Grundberg, L., Med. D:r, Lasarettsläkare, Venersborg 87
*Grönwall, Edvin, Bruksegare, Hellefors (1881—1895) 81
Gustafsson, Hans, Disponent, Tidaholm 81
Gustafsson, J. G., Kronolänsman, Elghult 37
Gyllenstierna, Nils, Friherre, Godsegare, Elfdalen, Klippan 76

Invald

Göransson, G. F., Bruksegare, Sandviken 1874
Göthe, C. G., Skogsinspektör, Vexiö 73

****H**agendahl, C. A., Grosshandlare, Örebro. St. L. 75
Hallborg, O., Kontraktsprost, Torstuna, Torstunaby 87
Halldin, H., Fabrikör, Örebro 74
Hallén, Joh., Handlande, Direktör, Falköping 95
Hallner, N., Kyrkoherde, Saleby 74
Hammarström, John, Med. D:r, Förste Stadsläkare, Kristinehamn 87
Hansson, A., Konsul, Helsingborg 76
*Hartvig, Herman, Grosshandlare, Göteborg 95
Hasselblad, C. F., Disponent, Sprängsviken, Frånö 81
Hay, B., Disponent, Jönköping 73
Hedenlund, A., Handlande, Borås 81
Hedenstierna, F. L. S., Landshöfding, Vesterås 75
Hederstjerna, H. F., Ingeniör, Ebbes bruk, Jönköping 95
Hellberg, J. A., Häradshöfding, St. Vestansjö, Jönköping 73
Hellerström, Alfred, Arkitekt, Helsingborg 90
Hellerström, S., Fil. Kand., Godsegare, Marielund, Nettraby 85
Helling, N. A., Landssekreterare, Örebro 73
Hellstedt, Ernst, Godsegare, Eskilstuna 91
Herlenius, J., Bruksegare, Storfors, Kristinehamn 74
Hessle, Birger, Hofrättsråd, Jönköping 75
Hjelm, Fr., Kyrkoherde, A., Kuddby 87
Hjelmqvist, B., Fil. D:r, Kyrkoherde, Herslöf, Vallåkra 74
Hjertén, C. A., Kommissionslandtmätare, Stånghem, Kettiltorp 81
Hjertén, Sven, Häradshöfding, Sundsvall 87
Hofsten, E. von, Kapten, Hallandsberg, Fägred 71
Holm, G., Häradshöfding, Bollnäs 78
Holm, Fredr., Handlande, Göteborg 76
Holmquist, A. L., Rådman, Arboga 74
Holmsten, Sv. O., Handlande, Norrköping 78
Hultman, Joh., Fabriksidkare, Malmö 91
Husberg, K. S., Landshöfding, Luleå 90
Hård af Segerstad, Gust., Konsul, Nyborg, Bålsta 74
Hägglund, J. H., Kyrkoherde, Vesta, Karup 87

Invald

Ideström, Carl Aug., Grosshandlare, Oskarshamn (1891—1905) 1890
Ihrfors, A. W., Med. D:r, Provinsialläkare, Vesterås 81
Isberg, A., Kapten, Göteborg 87

Jacobi, V., Med. D:r, Sölvesborg 74
Jacobsson, S. M., Handlande, Torpshammar 75
Jansson, J. E., Bruksegare, Saxån, Persberg 81
Janzon, Gust., Rådman, Nyköping 76
Johansson, C. H., Lektor, Vesterås 87
Johansson, G. W., Grosshandlare, Vexiö 91
**Johansson, J., Grosshandlare, Göteborg. St. L. 76
Johansson, K. L., Kyrkoherde, St. Mellby, Sollebrunn 87
Johansson, S. J., Handlande, Jönköping 76
Johnsson, J., Trafikchef, Kopparberg 81
Julin von Lindsay, E., Bruksegare, Helsingfors 93

****K**aijser, A., Apotekare, Enköping. St. L. 76
Kamph, Oscar, Trafikchef, Finspong 75
Karlin, G., J:son, Amanuens, Lund 93
Kemner, L. D., Grosshandlare, Ystad 77
Keventer, G., Ingeniör, Norrköping 94
Kjellberg, Emil, Disponent, Kristinehamn 87
Kjellberg, Jonas, Ingeniör, Bofors 87
Kjellerstedt, A. F., f. d. Öfver-Jägmästare, Fjäl 73
Kjellin, Joh., f. d. Landskamrer, Upsala 73
Kjellqvist, J., Kontraktsprost, Hvalstad, Ekedalen 81
Kjellström, E., Teckningslärare, Malmö 93
Knös, G. B., Med. D:r, Hospitalsläkare, Vadstena 87
Kobb, Aug., Handlande, Göteborg 75
Koch, A. M., Bruksegare, Uddevalla 75
Koræn, A. V., Apotekare, Eskilstuna 77
Krook, Rob., Häradshöfding, Örebro 78
Krook, V., Bruksförvaltare, Gylgen, Öfverkalix 75
Königsfeldt, E. W. R. L., Häradshöfding, Smedjebacken 73

Lagerberg, Carl, Kammarjunkare, Göteborg 92
Lagerberg, G. O. F., Grefve, Öfverste, Fagersta, Vestanfors 85

Invald
**Lagerfelt, C. A. M., Friherre, Öfverste, Linköping. St. L. 1875
Lagerlöf, N., Bruksförvaltare, Långrör, Söderhamn 81
Lagerlöf, N., Snickare, Lidköping ... 74
Lagermark, C. C., Apotekare, Uddevalla 76
Landgren, J. F., Fabriksidkare, Sundsvall 91
Landström, Gottfried, Ingeniör, Skultuna 95
*Larsson, Aug., Grufförvaltare. Striberg (1881—1895) 81
Larsson, L., Kronolänsman, Rätansbyn 87
Larsson, Z., Stadsingeniör, Upsala 78
Leczinsky, C. S. F., Häradsskrifvare, Lit 73
Lewenhaupt, Eug., Grefve, Biblioteksamanuens, Upsala 74
Lexow, A. C., Bruksegare, Forsnäs, Karlstad 74
Liberg, Bernh., Fabriksidkare, Rosenfors, Skogstorp 78
Lidén, Th. N., Stadsfiskal, Gefle ... 73
Liedholm, J. F., Med. D:r, Öfverläkare, Vexiö 75
Lilienstolpe, A. O., f. d. Öfverste-Löjtnant, Ogestad, Odensviholm 73
Liljeqvist, P., Fabriksidkare, Eskilstuna 87
Liljesköld, K. A., Häradshöfding, Arvika 74
Lilliehöök, G., f. d. Major, Hofors, Robertsholm 74
Lilliehöök, J. F., Öfverste, Körtingsberg, Vretstorp 74
Lindahl, V. N., Fil. D:r, f. d. Auditör, Karlskrona 75
Lindblom, S. A., Kontraktsprost, Rappestad, Bankeberg 87
**Lindegren, Th., Handlande, Hudiksvall. St. L. 75
Linderberg, Gust., Fabrikör, Sundsvall 87
Lindgren, A., Fabrikör, Karlstad ... 74
Lindgren, Joh., Apotekare, Lund ... 88
Lindstein, Th., Grosshandlare. Falun 76
Lindström, L., Maskindirektör, Kristinehamn 87
Lindström, N. J. O. H., Fil. D:r, Hofpred., Biskop, Vexiö 87
Linné, S. B., Kyrkoherde, Eldsberga 73
Littorin, A. T., Kapten, Upsala ... 87
*Littorin, H. S., Godsegare, Bjertorp, Vara (1878—92) 78
Ljungberg, J., Handlande, Norrköping 78

Invald
**Ljunggren, C. J. F., Ingeniör, Kristianstad. St. L. 1881
Ljunggren, Ivar, Tullförvaltare, Trelleborg 74
**Ljungquist, O., Bruksegare, Munksjö, Jönköping. St. L. 74
*Lundblad, E. A., Rådman, Eskilstuna (1881—1895) 81
Lundeberg, Sigsten, Syssloman, Upsala 88
*Lundgren, F. G., Apotekare, Linköping (1887—1901) 87
Lundström, C. H., Bergmästare, Filipstad 75
Lundström, K. A., Agent, Piteå ... 89
Lyckholm, Joh. W., Kronofogde, Leksand 78
**Lyckholm, Melcher, Bryggare, Göteborg. St. L. 94
Lyrholm, O., Grosshandlare, Göteborg 77
Lönner, G. A., Konsul, Karlskrona 74
Löwen, A., Trolle-, Frih., Kammarherre, Gärdesta, Gnesta 76

Malm, L. P., Rådman, Eskilstuna 74
Marklund, J., Sågverksegare, Löfånger 75
Markstedt, A., Kapten, Skellefteå ... 81
Markstedt, D. R., Grosshandlare, Skellefteå 75
Matthiesen, S. O., v. Konsul, Sandås, Ottenby 87
Meijer, F., Fil. D:r, Kyrkoherde, Hammarlöf, Fjerdingslöf 74
Melin, Olof, Grossh., Skeppsmäklare, M. R. Göteborg 95
Metzén, K. J., f. d. Kansliråd, Linköping 73
Michaelson. Knut, Bruksegare, Schebo, Norrtelje 90
Moberg, C. D., Disponent, Norrköping 87
Mörner, A. E. K., Grefve, Godsegare Björksund, Nyköping 73
Mörner, C. H., Apotekare, Norrköping 87
Mörner, H. S., Grefve, Bruksegare Stjernfors, Kopparberg 81

Nilsson, Arvid, Fabriksidkare. Eskilstuna 87
Noræus, U. V., Kyrkoherde, Högbo, Sandviken 75
Nordenfelt, C., Borgmästare, Kristinehamn 73

Invald
Nordenfeldt, Ingeborg, Fröken, Björneborg ... 1893
Nordlöf, G., Upsala ... 93
Nordqvist, C. J., Kronolänsman, Stocksund ... 87
Nordström, C., Ingeniör, Jönköping 87
Norén, G. L., Disponent, Åsbacka, Söderhamn ... 75
Norman, V. S., Grosshandlare, Arboga ... 74
Norrby, Carl, Professor, Upsala ... 87
Nygren, G. M., f. d. Kronofogde, Karlstad ... 73
Näs, N. O., Grosshandlare, Östersund
Näs, Per, Godsegare, Nyhamn, Sundsvall (1890—1904) ... 90

Ocklind, Carl, Rektor, Skellefteå ... 81
Odencrantz, G. D., Öfverste, Landskrona ... 66
Olbers, M., Direktör, Göteborg ... 76
Olsén, Gottfr., Fabriksidkare, Arvika 76
Olson, C. A., Landssekreterare, Kristianstad ... 87
Orstadius, A., Ingeniör, Piteå ... 81
Otter, B. S. von, Friherre, Major, Kristianstad ... 81

Palm, G. H., Kyrkoherde, Forsmark 87
Palmberg, C. A., Kronolänsman, Moda, Tranås ... 81
**Petré, P., Grosshandlare, Oskarshamn. St. L. ... 76
Peterson, G., Vice Konsul, Karlskrona ... 74
*Peterson, John, Handlande, Uddevalla (1889—1903) ... 87
Pettersson, Carl Edv., Regementsintendent, Helsingborg ... 81
Pettersson, J., Handlande, Öfverammer, Ragunda ... 77
Pettersson, Sam., Guldsmed, Linköping ... 89
Peyron, G., Friherre, Generalmajor, Helsingborg ... 73
Philipson, John, Grosshandlare, Norrköping ... 81
Polheimer, A. F., Rådman, Falun 78
Posse, Knut, Grefve, Kammarherre, Bergqvara, Räppe ... 76
Posse, L., Grefve, Major, Engelholm 74
Post, L. von, Kapten, Hagbyholm, Vesterås ... 74
Printzsköld, O., Kabinettskammarherre, Landshöfding, Nyköping ... 74
**Pripp, Carl, Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 76

Invald
Quennerstedt, Aug., Fil. D:r, Professor, Lund (1888—1902) ... 1887

Raab, C., Frih., Kammarherre, Helgerum, Verkebäck ... 73
Ramel, O. A., Friherre, Godsegare, Öfveds kloster, Bjersjölagård ... 76
Rappe, Chr., Frih., Godsegare, Strömsrum, Pataholm ... 91
Rasch, E., Konsul, Hudiksvall ... 74
Regnstrand, E. O., Fabrikör, Vadstena ... 77
Remahl, C. O., Apotekare, Ronneby 77
**Rettig, C. A., Bruksegare, Kilafors, St. L. ... 69
Richter, G., Häradshöfding, Venersborg ... 87
Ringborg, Edward, Grosshandlare, Norrköping ... 91
Ringborg, Gust., Disponent, Norrköping ... 81
Ringborg, Joh., Ingeniör, Norrköping 73
Ringius, J. A., Kronofogde, Göteborg 73
Ringström, R. W., Apotekare, Filipstad ... 76
Ringström, Th., Målare, Jönköping 74
Risberg, P. F., Rådman, Norrköping 81
Rissler, P. G., Landssekreterare, Östersund ... 73
Robinsson, W., Fabrikör, Göteborg 95
Rogberg, C. G., Bruksförvaltare, Ferna bruk ... 76
Rohlin, A., Rådman, Kongelf ... 74
Ros, A., Bruksegare, Långbanshyttan 73
Rosengren, L., Kontraktsprost, Väddö 74
*Rudin, W., Teol. o. Fil. D:r, Professor, Upsala (1888—1902) ... 87
**Runer, Carl, Konsul, Gefle. St. L. 74
Ryding, Carl, Landträntmästare, Venersborg ... 78
Ryding, J. M., f. d. Landskamrerare, Venersborg ... 78
Ryman, Victor, Häradshöfding, Karlstad ... 77
**Röhss, August, Grosshandlare, Göteborg. St. L. ... 77
Röhss, W., Konsul, Göteborg ... 77

Sandberg, C. O. W., Grosshandlare, Norrköping ... 81
*Sandeberg, S. K. O. D. af, Rådman, Sundsvall (1887—1901) ... 87
Sandqvist, S. J., Borgmästare, Hudiksvall ... 87
Sandström, N. A., Trafikchef, Sandarne ... 81
Schéele, Götrik von, Kammarherre, Kilanda, Elfängen ... 75

Invald
Schenström, O., Borgmästare, Köping ... 1873
Schenström, Wilh., Öfverste, Östuna, Köping ... 74
Schmidt, C. J. G. af, Friherre, Öfverste, Hofra, Nyköping ... 73
Schröder, A. Kronofogde, Gefle ... 73
Schürer v. Waldheim, W., Godsegare, Mellingeholm, Norrtelje ... 90
Schöning, Gabriel, Grosshandlare, Söderhamn ... 81
Schöning, J. F. G., Konsul, Stugsund ... 74
Serrander, C. A., Fabrikör, Sundsvall 75
Siegbahn, P., Konsul, Ronneby ... 74
Simonsson, Alb., Trafikchef, Falkenberg ... 87
Sjöbring, P., Teol. D:r, Biskop, Kalmar 74
**Sjöcrona, C. A., Landshöfding, Mariestad ... 74
Sjögréen, C. M., Skogsinspektör, Omberg, Alvastra ... 75
Sjöstedt, C., Handlande, Hjo ... 76
**Skarstedt, C. A., Kapten, Hamningeniör, Malmö. St. L. ... 73
Smedberg, J., Lektor, Malmö ... 88
Smith, J. G., Apotekare, Ystad ... 75
Sparre, N. G. A., Grefve, Kammarherre, Mariedal, Lundsbrunn ... 73
Stael von Holstein, O. W., Frih. President, Jönköping ... 87
Stedt, N. M., Borgmästare, Sölvesborg ... 73
Stenberg, J. M., Kyrkoherde, Rölanda ... 87
Stolpe, K. W. L., Öfverste-Löjtnant, Umeå ... 87
Strandh, J., Kontraktsprost, Habo 81
Stridsberg, Ernst, Bruksegare, Trollhättan ... 74
Strokirch, J. P. F. O. von, Hofmarskalk, Strömsberg, Jönköping ... 73
Ström, M., Kronolänsman, Öfver-Torneå ... 87
*Strömholm, C. O., Apotekare, Ragunda. St. L. ... 77
Stålberg, Aug., Fabriksidkare, Eskilstuna ... 87
Stånggren, Fr., Borgmästare, Linköping ... 73
Sundberg, A. N., Erkebiskop, Upsala ... 75
Sundelin, J. A. L., Kontraktsprost, Jönköping ... 87
Sundin, Nils, Bruksegare, Alkvettern, Kristinehamn ... 75
Sundström, Alfr., Handlande, Jönköping ... 76

Invald
**Svalm, Joh., Fabriksidkare, Vik, Vexiö. St. L. ... 1875
Svanberg, J. W., Handlande, Kristianstad ... 76
Svanlund, J. F. E., Telegrafkommissarie, Karlskrona ... 78
Svengren, J., Fabrikör, Eskilstuna 64
Svenson, J. E., Rådman, Askersund 87
Swartling, Axel, Konsul ... 81
Swartz, Carl, Fabriksidkare, Norrköping ... 81
*Swartz, P., Fabrikör, Norrköping (1887—1901) ... 87
Swegmark, F., Inspektor, Söderhamn 81
Sydow, C. F. von, Apotekare, Halmstad ... 76
Sääf, A., Fabrikör, Norrköping ... 74
Södergren, A. W., Postmäst., Örebro 74
**Söderberg, Jak. Sam., Teol. och Fil. D:r, Prost, Hanebo, Kilafors. St. L. 90
Söderlund, Fredr., Doktor, Upsala 87
Söderman, H., Handlande, Upsala 75
Söderström, C. W., Kyrkoherde, Elfdalen, Mora ... 87

Ternstedt, John, Kyrkoherde, Fägred 87
Tham, V., Disponent, Husqvarna ... 81
Thornburn, V. F., Konsul, Uddevalla 69
Thormählen, C. C., Fabrikör, Göteborg ... 76
Thorslund, J. L., Handlande, Enköping ... 81
Torssander, Ax., Kyrkoherde, Vårdinge, Mölnbo ... 87
Trysén, A., Bergmästare, Luleå ... 81
Trägårdh, Joh. j:r, Handlande, Göteborg ... 76
Törnlund, F. O., Handlande, Upsala 78

Uggla, Reinh., Kapten, Bruksegare, Sikfors ... 74
Ullman, U. L., Biskop, Strängnäs ... 91

Varenius, C. E., Landssekreterare, Karlstad ... 73
Vult von Steijern, C., Frih., Stationsinspektor, Laxå ... 81

Wachtmeister, A. K. Trolle, Grefve, Hofmarskalk, Trolle-Ljungby, Gualöf ... 73
†Wærn, C. F., f. d. President, Baldersnäs, Billingsfors. H. L. ... 64
**Wahlbeck, L. G., Grosshandlare, Vesterås. St. L. ... 74
*Wahlund, C., Professor, Upsala (1889—1903) ... 83

Invald

**Wahlström, J. G., Kyrkoherde, Barkarö. St. L 1874
Wahren, Rich., Fabriksidkare, Norrköping 81
Waldenström, W., Trafikchef, Ystad 87
Wallberg, I., Fabrikör, Halmstad... 46
Wallén, O. A., Kontraktsprost, Jerfsö 74
*Waller, J. A., Disponent, Göteborg (1889—1903) 76
**Wallin, H. T., Fil. D:r, Kontraktsprost, Forsa. St. L. 74 74
Wallin, J. O., Rådman, Södertelje 75
Wallstersson, C. J., Fil. D:r, Kontraktsprost, Färentuna, Svartsjö 74
Wallström, Axel, Handlande, Uddevalla 76
Wallström, C., Ingeniör, Åker, Trollhättan 81
*Walter, E., Handlande, Helsingborg (1887—1901) 87
Wannberg, A. A., Rådman, Söderhamn 74
Warburg, S. E., Generalkonsul, Göteborg 74
Wedberg, C. W., Apotekare, Engelholm 76
Wedin, Lorens, Bryggare, Visby ... 92
Weinberg, C. G., Lagman, Karlstad 73
Welinder, Birger, Godsegare, Svalöf 86
Wennberg, C., Disponent, Jönköping 95
Wennberg, E. O., Rådman, Lidköping 90
Wennström, Otto, Kronofogde, Skogstorp 73
Wernstedt, Lago von, Borgmästare, Strängnäs 73
Westerberg, J. J., f. d. Provinsialläkare, Upsala 75
Westerdahl, F., Apotekare, Upsala 77

Invald

*Westerlund, Ernst, Stadsläkare, Enköping (1881—1895) 1881
Westholm, G. A., Kontraktsprost, Vester Fernebo 87
*Westman, Leon., Målare, Norrköping (1881—1895) 81
Westrell, G., Kapten, Ystad 87
Wetterberg, M., Apotekare, Torpskrona, Fränsta 77
*Widmark, C. O., Förste Landtmätare, Falun (1878—1892) 78
Wijk, Olof, Grosshandlare, Göteborg 73
Wikander, E. J., Borgmästare, Örebro 73
Wikström, O., Borgmästare, Söderhamn 87
Witthoff, N. A. A., Kronofogde, Araskoga. Vollsjö 73
Wittlock, J. A., f. d. Regementsläkare, Vexiö 87
*Wollin, Oscar, Apotekare, Kalmar (1892—1906) 92
*Wulff, Fredr., Professor, Lund (1888—1902) 88
Wångenberg, Th., Förvaltare, Gålön, Stockholm 87
Wästfelt, A., Major, Malmö 74

**Yngström, C. J., Bruksegare, Villingsberg, Valåsen. St. L. 76

Zander, G., Konduktör, Norrköping 78
Zetterberg, Harald, Godsegare, Lidingön 73

Åberg, A. J., Rådman, Örebro 74
Åhlander, Alfr., Ingeniör, Norrköping 92
Åqvist, Ph., Kapten, Göteborg 76
Åsbrink, Helmer, Kyrkoherde, Bro 87

Utländske ledamöter:

	Invald
Julin, E. Lindsay von, Bruksidkare, Karis, Fiskars Bruk, Finland	1875
Konstflitföreningen, Helsingfors	89
Kunstindustri-Museet, Kristiania	87
Lindfors, J. af, General. Helsingfors	87

Öfrige utom Sverige bosatte medlemmar återfinnas under »Hedersledamöter, Korresponderande och Ständiga ledamöter».

Anhålles vördsamt, att rättelser, ändringar i titulatur och bostad m. m. — i och för en kommande upplaga — benäget insändas under adress: *Svenska Slöjdföreningen, Stockholm.*

ANNONS-AFDELNING.

Fabriken anlagd 1857.

C. R. CARLSTRÖM

Fabriken anlagd 1857.

Nysilfverfabrikant

STOCKHOLM.

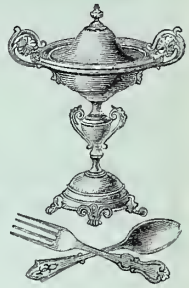

Fabrik, Lager och Kontor:

24 Lilla Vattugatan 24

Butiker:

Drottninggatan 18 * Stora Nygatan 22.

Tillverkar och håller å lager:

Kaffe- och Téserviser, Tékök, Brickor, Téglas, Brödkorgar, Fruktkorgar, Fruktskålar, Fruktknifställ, Fiskfat, Stekfat, Tallrikar, Assietter, Omelettlådor, Karotter, Sås- och Gräddspilkummar, Såssnipor, Soppskålar, Strösockerskålar, Sockerfat, Bakelseskålar, Sockeraskar, Sockerskrin, Bordställ, Äggställ, Puddingfat, Ragufat, Salatskålar, Konfektställ eller Etagèrer, Arm-, Bord-, Spel- och Toilettljusstakar, Ljusmanschetter, Salt- och Pepparkar, Tandpetareställ, Bägare, Ölkannor, Ölsejdlar, Vinkannor, Saftkannor, Bordskyfflar, Karaffin- och Glasbrickor, Buteljställ, Nötknäppare, Sparrisspadar och tänger, Matsedelhållare, Rakaskar, Handspeglar, Kammar, Nålfat, Tändsticksetuier, Askbägare, Cigarr- och Tändsticksställ, Snusdosor, Tuggtobaksdosor, Skriftyg, Blomvaser, Klockställ, Ringklockor, Visitkortkorgar, Isskålar, Ishinkar, Istänger, Sockertänger, Äggspadar, Äggkoppar, Äggskedar, Smöraskar, Hårborstar, Klädesborstar, Hattborstar, Nagelborstar, Tandborstar, Rakborstar, Bordborstar, Kamaskar, Toilettaskar, Osthållare, Servettklämmare, Almanackspermar m. m. samt dessutom Kuvert- och Bordsartiklar i här nedan tecknade fasoner.

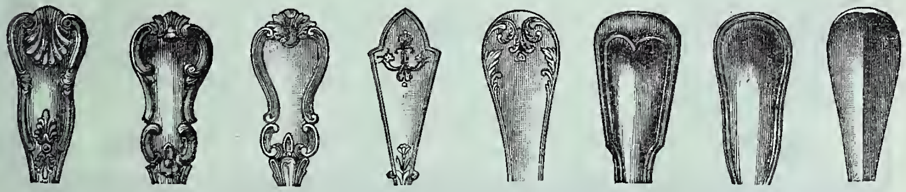

J. & C. G. BOLINDERS

Allm. Telefon:
N:o 62 17.
N:o 73 93.

Mek. Verkst.-Aktiebolag
STOCKHOLM

Riks-Telefon:
N:o 135.
N:o 24.

rekommenderar sina tillverkningar af

Ångmaskiner

och ångpannor af alla slag och storlekar.

Fotogénmotorer och Fotogénlokomobiler.

Maskinerier
till
Qvarn-
och
Sågverk
efter nutida fordringar.

Transmissioner,
Värmeapparater,
Pumpverk
och
Hissar alla slag.

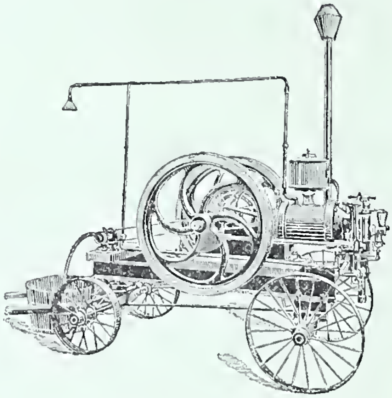

Trädgårdsprydnader.

Bord, Soffor, Urnor och Vattenkonster.

Prisbelönta
Kokspisar
af alla storlekar
för Hoteller, Restauranter
samt
för större och mindre hushåll.

Kaminer
nya konstruktioner.

Prisbelönta
Stallinnanreden.

Byggnadsgjutgods.

Balkonger, Kolonner
och **Trappor** etc.

Firman tillerkänd
70
Prismedaljer.

Prisuppgifter med illustrationer och kostnadsförslag lemnas omedelbart efter förfrågan.

Skultuna Bruk

SKULTUNA.

Specialitet: **Mässings-** och **Koppartillverkningar**

Tillverkar

Plåt, Bottnar, Bult, Tråd, Rör, Tuber, Nitar m. m.

Ljuskronor, Ljusstakar i nya smakfulla mönster.

Thekök, Kaffekannor m. m.

Pasteuriseringsapparater, Amerikanska ångkokningsapparater, Bryggeripannor,

Vigter, Armatur

för gas-, vatten- och ångledningar,

Åskledarelinor m. m. m. m.

eller allt hvad till branschen hörer.

Magasin och lager i Stockholm:

Stora Vattugatan 20.

AKTIEBOLAGET DE LAVALS ÅNGTURBIN

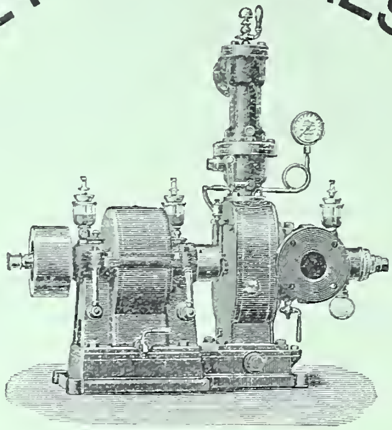

de Lavals Ångturbin.

STOCKHOLM.

Specialitet:

ÅNGTURBINER.
TURBINDYNAMOS.
TURBINSPRUTOR.
TURBINPUMPAR.

Bland fördelar må nämnas:

LITET UTRYMME. SNABBT IGÅNGSATTA.
LÄTTSKÖTTA. EFFEKTIVA.

Elektriska anläggningar för ljus och kraft.

Pris och öfriga upplysningar lämnas omgående pr post.

Solida varor.

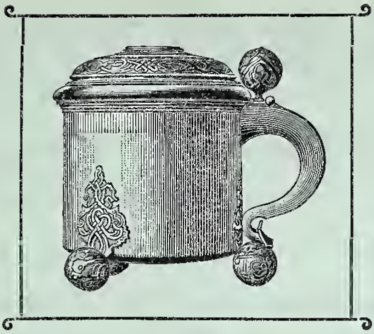

Moderata pris.

Stort lager af
moderna Juvels-, Guld- och Silfvervaror, Fantasiarbeten m. m.

Reparationer utföras fort och väl.

Juveler och gammalt guld köpes eller tages i byte.

C. F. Carlman

Kongl. Hof- & Ordensjuvelerare
15 REGERINGSGATAN 15.

HANS MANNSTÆDT,

innehafvare af:

Schäffer & Budenbergs Kommissionslager.

30 Fredsgatan STOCKHOLM Fredsgatan 30.

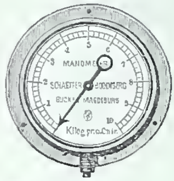

Ständigt lager af:

Manometrar och **Vakuummetrar**
i alla brukliga graderingar.

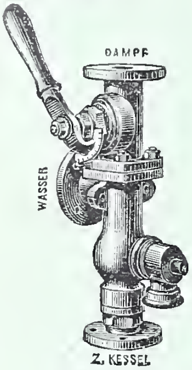

Restarting-Injektorer och Fyrapend.-Regulatorer.

Original-Fabrikat.

Glasrörskranar, Säkerhetsventiler, Matarepumpar, Pulsometrar, Kondensations-vattenafledare, Lubrikatorer, Slagräknare, Vattenmätare, Kontrollur, m. m., m. m.

Manometer-Verkstad.

Reparationer omsorgsfullt och billigt.

HANS MANNSTÆDT,

Elektroteknisk Byrå.

30 Fredsgatan STOCKHOLM Fredsgatan 30.

Generalagent för:

Allgemeine Elektricitäts Gesellschaft, Berlin.

Försäljer från lager:

Dynamos, Motorer, Glödlampor, Kolspetsar, Ledningsmateriel, Apparater etc., etc.

Utför:

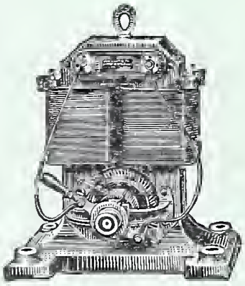

Belysnings-Anläggningar
för städer, fabriker, hotell, jernvägsvagnar, privata byggnader m. m.

Kraftöfverföringar
medelst likriktad ström, trefas- och vanlig vexelström.

Accumulator-Anläggningar.

Elektriska spårvägar.

W. Wiklunds Verkstäders Aktiebolag

STOCKHOLM

Gamla Kungsholmsbrogatan N:o 42 & 44.

Tillverkar:

Bryggerier, Värmeledningar, Ventilationsanläggningar.

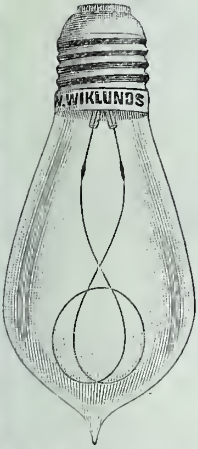

Tvättinrättningar, Badinrättningar.

Gas-, vatten- och afloppsledningar.

Ångpannor, Ångkök och *Ångmaskiner.*

Pumpar, Transmissioner, Hissar.

Lysapparater för Gas, Fotogen och Elektriskt ljus.

Metallarbeten såsom

Kranar, Ventiler m. m.

Vattenmätare och Mätapparater för sprit och lysoljor.

Dynamomaskiner, Elektriska belysningsanläggningar, Glödlampor.

Otto Meyer & Comp.

Konst-, Zink- och Metallgjuteri

STOCKHOLM

Kaptensgatan 6

(Gamla N:o 7).

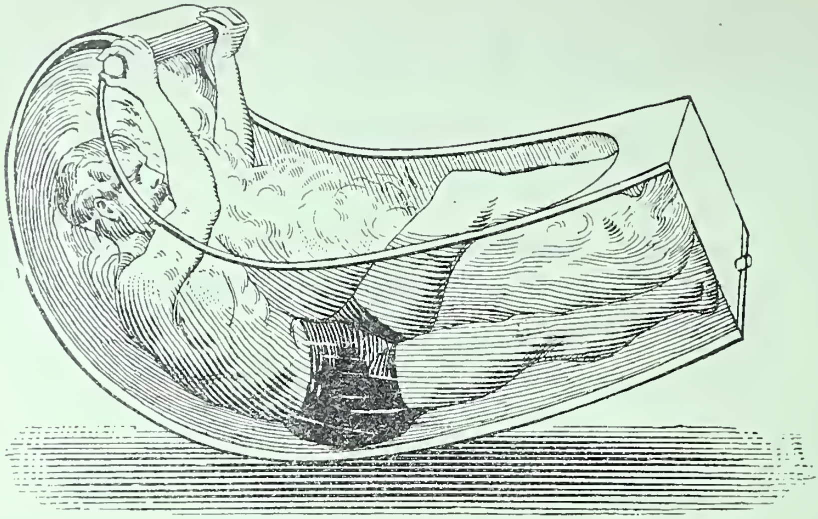

RÖRLEDNINGAR FÖR SJUKHUS.
RÖRLEDNINGAR FÖR BADINRÄTTN:R.
RÖRLEDNINGAR FÖR VÄRMELEDNINGAR.

RÖRLEDNINGAR FÖR JERNVÄGAR.
RÖRLEDNINGAR FÖR BRYGGERIER.
RÖRLEDNINGAR FÖR FABRIKER.

RÖRLEDNINGAR FÖR VILLOR.
RÖRLEDNINGAR FÖR STALL.
RÖRLEDNINGAR FÖR LADUGÅRDAR.

RÖRLEDNINGAR FÖR VATTEN.
RÖRLEDNINGAR FÖR AFLOPP.
RÖRLEDNINGAR FÖR GAS.
RÖRLEDNINGAR FÖR ÅNGA.

LAVOIRER FÖR SJUKHUS.
LAVOIRER FÖR LÄKARE.
LAVOIRER FÖR HEMMET.

FAHNEHJELM & Co

42 Klarabergsgatan 42

STOCKHOLM.

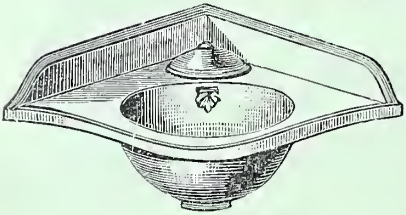
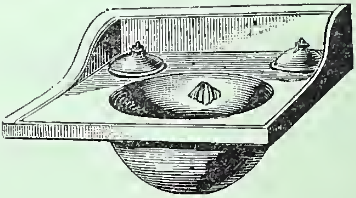

Frans Abr. Santessons

FABRIK

för

tenn- och britannia metallarbeten

samt

tennleksakstillverkning.

Prisbelönt med medalj på följande utställningar, nämligen: *Stockholm 1866 och 1868, Paris 1878, Köpenhamn 1888, Göteborg 1891, Chicago 1893 samt i S:t Francisko guldmedalj 1894.*

Försäljer från större lager samt på beställning:

Prydnads- och **dekorationsföremål,** såsom Kannor, Välkommor samt bägare i antika mönster. För **hushåll:** Kaffe-, Thé- och Gräddkannor m. m. För **hrr Apothekare:** Dekoktkärl och Grammått samt Kylapparater m. m.

För **Sjukhus:** alla slags Tennsprutor, Spottkoppar, Stickbäcken, Sängvärmare m. m. Dessutom på lager en mångfald saker, såsom Ljusstakar, flere slag, Äggkoppar, Tuschkoppar, Penntorkarkoppar, Glacemaskiner, med och utan vexel, Glaceformar, Ättiksmått och Trattar.

Dessutom en mångfald leksaker såsom Soldater af in- och utländska uniformer, Kanonvagnar, Ordensstjernor, Kaffe- och Theserviser, Ljusstakar, Toilettspeglar m. m., allt första klass arbete.

Hufvudaffär och fabrik:

58 Vesterlånggatan.

Filial:

13 Gamla Kungsholmsbrogatan.

Allm. telefon 21 71, 68 13.

→ *Reparationer utföras fort, väl och billigt.* ←

LJUSKRONOR, KANDELABRAR,

VÄGGARMAR m. m.

i äldre och nyare mönster

för Kyrkor, Samlingsrum och Privata bostäder,

tillverkas i gedigen metall af

GUSUMS BRUK, Gusum.

Tilldelad
Silfvermedalj
vid senaste utställning
i Göteborg.

»Hederspris: 1 dryckeskanna af silfver vid af Sv. Slöjdföreningen anordnade utställn. 1895 af sv. metallarbeten.»

ELEKTRISKA RINGLEDNINGSARBETEN,

Telefon- & Åskledareanläggningar

utföras under ledning af skickliga fackmän med användande af bästa materiel, hufvudsakligast af egen tillverkning, till de lägsta priser, som möjliggöra ett garanteradt första klassens arbete.

Vattenfiltrerapparater

af utmärktaste beskaffenhet, med guld- & silfvermedaljer prisbelönta.

Illustrerade priskuranter på begäran franco och kostnadsberäkningar lemnas genast efter anhållan hos

KAUTSCHUKS- & GUTTAPERKAVARUAKTIEBOLAGET

KUNTZE & C:o

STOCKHOLM.

MAX SIEVERT, STOCKHOLM

försäljer

AKTIEBOLAGET ALPHA'S

välkända tillverkningar af:

ANTIFRIKTIONSMETALLER (HVITMETALL)

"Alphametall"

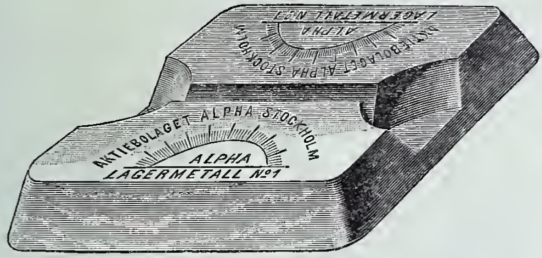

i olika legeringar
för alla slag af
lagergångar och
dylika slitytor.

Hård. Seg. Varaktig.
Lättsmält. Billig.

LUBRIKATORER — System MOLLERUP

med ny, patenterad, ljudlös friktionsmatning.

Centralsmörjapparater — de Limon's — för lokomotiv.

STAUFFERS SMÖRJKOPPAR. — DROPPSMÖRJKOPPAR.

ALPHA'S
PRECISIONS-SÄKERHETSVENTILER

Förordade af Herrar Yrkesinspektörer.

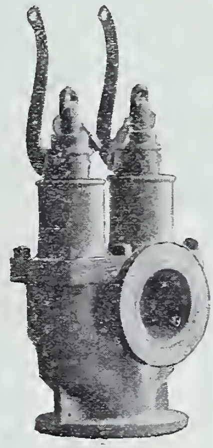

PULSOMETRAR,

ENKLASTE ◆ BÄSTA ◆ BILLIGASTE
OCH MEST
LÄTTSKÖTTA ÅNGPUMPAR.

Ångstråluppvärmningsapparater.

KRANAR, VENTILER m. m.

SPECIALPROSPEKT sändes på begäran.

Telegrafadress: SIEVERT, Stockholm. ◆ *Rikstelefon.*

Olaus Olsson

Etablerad 1880.

Import och lager af mina erkändt

1:ma maskinkrossade Anthracit

i flere olika krossningar, äfvensom rökfria **Waleska kol** och **Hushållskol**, utmärkt besparande bränsle för köksspislar och kakelugnar, samt

Engelsk Kamincokes m. m.

till här på platsen lägsta noterade priser.

Obs.! **Svensk Gasverkscokes** krossad och okrossad till nedsatta priser.

Obs.! Alla kol och cokes levereras fritt hemtransporterade på anvisad plats.

Hufvudkontor: Norra Blasieholmshamnen 5 a.
Filial: Strandvägen 1.

Allm. Tel. 47 36 & 868. Rikstel. 179.

Rydins Blixtfotografier

Hederspris

på Första Svenska Allmänna Fotografiutställningen i Stockholm 1894.

Dessa fotografier äro särdeles lämpliga för alla slags interiörer och öfverträffa i hög grad sådana som äro tagna vid dagsljus.

Prof af salonger, våningar, butiker, fabriker och lagerkällare öfversändas på begäran till påseende.

En större kollektion svenska vyer i stereoskop finnes till salu.

AXEL RYDIN

FOTOGRAF

Hamngatan 17.

Allm. Telefon 47 97.

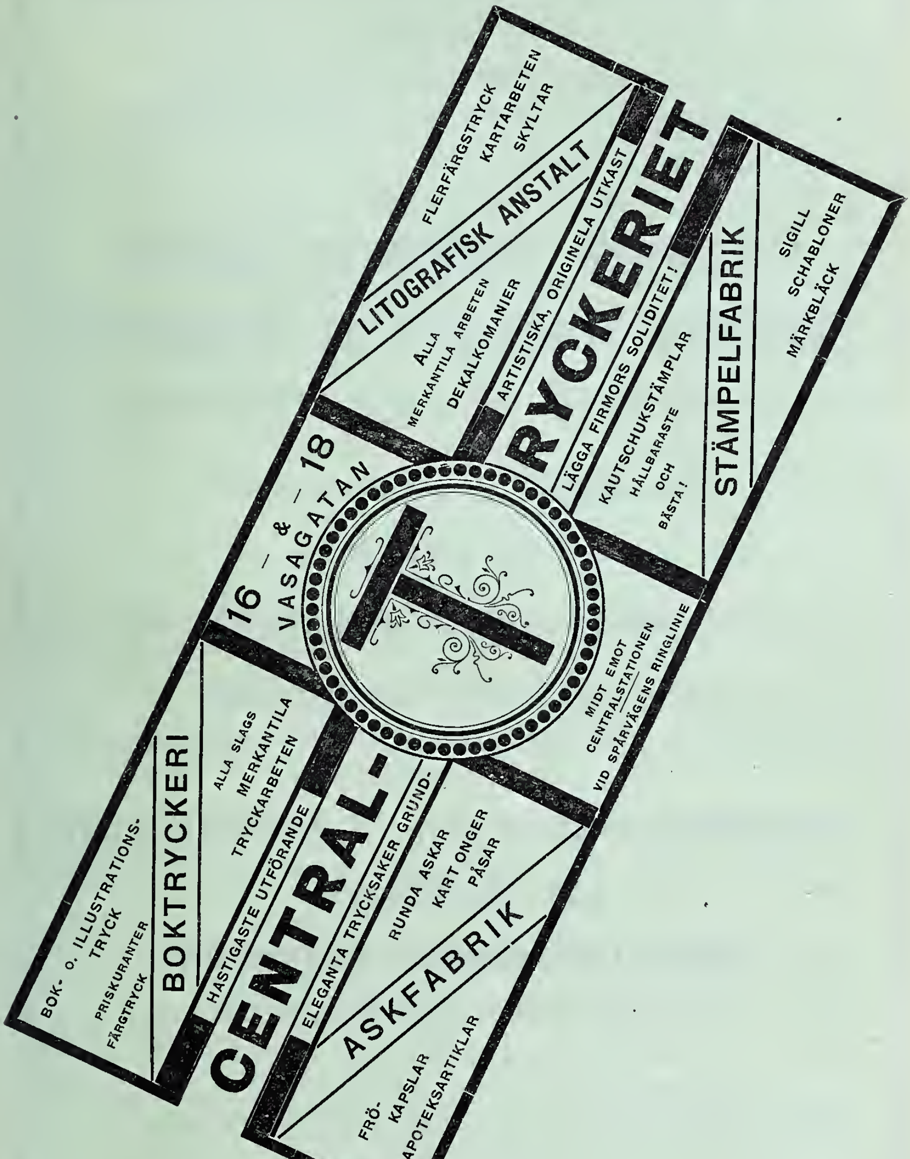
CENTRAL-TRYCKERIET
16 — & — 18
VASAGATAN
LITOGRAFISK ANSTALT
FLERFÄRGSTRYCK
KARTARBETEN
SKYLTAR
ALLA MERKANTILA ARBETEN
DEKALKOMANIER
ARTISTISKA, ORIGINELA UTKAST
LÄGGA FIRMORS SOLIDITET!
KAUTSCHUKSTÄMPLAR
HÅLLBARASTE
OCH
BÄSTA!
STÄMPELFABRIK
SIGILL
SCHABLONER
MÄRKBLÄCK
BOK- O. ILLUSTRATIONS-
TRYCK
PRISKURANTER
FÄRGTRYCK
BOKTRYCKERI
ALLA SLAGS
MERKANTILA
TRYCKARBETEN
HASTIGASTE UTFÖRANDE
ELEGANTA TRYCKSAKER GRUND-
RUNDA ASKAR
KARTONGER
PÅSAR
ASKFABRIK
FRÖ-
KAPSLAR
APOTEKSARTIKLAR
MIDT EMOT
CENTRALSTATIONEN
VID SPÅRVÄGENS RINGLINIE

Ludwigsbergs Verkstads Aktiebolag

Stockholm.

Telegramadress: LUDWIGSBERGS, Stockholm.
Försäljningsmagasin: STORA NYGATAN 33, Stockholm.

Rekommenderar sina prisbelönta, patenterade, i in- och utlandet välrenommerade tillverkningar af

Transportabla "Ludwigsbergs"-Ångsprutor

Stationära "Ludwigsbergs"-Ångsprutor

"Ludwigsbergs" Sug- och Trycksprutor

samt

Vattenuppfordringsverk för handkraft.

Pumpverk.

Värmelednings- och Ventilationsapparater

särskildt

Varmluftsvärmeledningar

enligt Prof. *J. E. Cederbloms* patenterade, allmänt spridda och under lång tid bepröfvade konstruktion.

Limkoknings-apparater, Kylanläggningar och Bryggverk.

Maskinformadt gjutgods.

Byggnads- och Handelsgjutgods,

se särskild förteckning.

Guldmedaljer: Barcelona 1888, Göteborg 1891.
Första pris: Stockholm 1886, Kjöbenhavn 1888, Göteborg 1891, Randers 1894.
Hedersdiplom vid Brandredskapsutställningen i S:t Petersburg 1892.
Juryerkännanden vid konkurrensprof i Turin 1887 och Kristiania 1893.

Af *Ludvig Looström.* — Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. Af *E. S.* — Det svenska rummet under renässansen. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Om lim och limning. Af *A. E. Lundberg.* — Strödda meddelanden.

16. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1888. Pris 2 kr.

Innehåll: Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720. Af *C. Eichhorn.* — Om lödning. Af *A. E. Lundberg.* — Hvad är fornnordisk stil? Af *Hans Hildebrand.* — Svenska Slöjdföreningen på den nordiska industri-, landtbruks- och konstutställningen i Köpenhamn. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

17. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1889. Pris 2 kr.

Innehåll: Om reseberättelser, afgifna af fabriks- och handtverksidkare, som med statsunderstöd företagit resor i utlandet. Af *G. M. Lamm.* — Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar (Sèvres, Les Gobelins, La Savonnerie, Beauvais). Af *Ludv. Looström.* — Moderna väggmålningar och deras teknik. Af *Gustaf Upmark.* — Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid. Af *C. A. Ossbahr.* — Om träarbetens hopsättning och färgning. Af *A. E. Lundberg.* — Det tekniska läraremötet i Stockholm. Af *Victor Adler.* — Det svenska rummet under barocktiden. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Strödda meddelanden.

18. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1890. Pris 2 kr.

Innehåll: En allmän skandinavisk industri- och konstutställning i Stockholm. Af *Ludvig Looström.* — En blick på konstslöjden inom Södra Sverige. Af *G. J:son Karlin.* — Öfversigt af några inom den mindre metallmanufakturen förekommande formgifningssätt, som grunda sig på metallernas smid- eller tänjbarhet. Af Professor *J. O. Andersson.* — Om målningarne i Johannes kyrka i Stockholm. Af *Bernhard Salin.* — Ett svenskt bosättningsmagasin för 150 år sedan. Af *L. L.* — Strödda meddelanden.

19. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1891. Pris 2 kr.

Innehåll: Engelsk möbelkonst. Af *Carin Wästberg.* — David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet. Af *C. A. Ossbahr.* — Gustaviansk stil. Af *Ludvig Looström.* — Textil konst i Strengnäs domkyrkomuseum. Af *Fredrik Lilljekvist.* — En möbelstudie i industriutställningen i Göteborg. Af *Viktor Adler.* — Strödda meddelanden.

20. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1892. Pris 2 kr.

Innehåll: Stilenlighetens faror. Af *G. Upmark.* — Gustaf Lamm. Af *L. L.* — Några ord om ornament och deras användning. Af *B. Salin.* — Dilettantism i konstslöjd. Af *E. J.* — Tapet, sydd af drottning Lovisa Ulrika. Af *L. L.* — Framsteg inom glasindustrien. Af *E. Kuylenstierna.* — Engelska papperstapeter. Af *E. G. Folcker.* — Smärre Meddelanden. — Innehållsförteckning öfver Sv. Slöjdföreningens meddelanden (1878—92) samt mönster för konstindustri och slöjd (1873—92) upprättad af *J. A. Bergstedt.*

21. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1893. Pris 2 kr.

Innehåll: Den s. k. empire-stilen. En kulturbild från det sen-gustavianska tidehvarfvet. Af *Ludvig Looström.* — Om kyrklig textil konst. Af *Agnes Branting.* — Tessins lusthus. Af *E. Jacobsson.* — Några moderna, svenska praktband. Af *F. R. M.* — »Drottning Sofia Magdalenas toalett». Af *C. A. O.* — Strödda Meddelanden.

22. Katalog öfver den af Svenska slöjdföreningen anordnade utställningen af Metallarbeten i Industripalatset i Stockholm 1895. Pris 25 öre.

23. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1894.** Innehåll: Anton Hugo Hörlin. Af *Gustaf Upmark*. — Några ord om förhållandet mellan våra fornminnen och vår nutida konstutöfning. Af *Hugo Hörlin*. — S:t Eriks skrin i Uppsala domkyrka. Af *C. A. Ossbahr*. — Om Bollhusen i Stockholm samt teater- och balettanordningar vid svenska hofvet under 1600-talet. Af *E. Jacobsson*. — Om internationel registrering af varumärken. Af *Nils Ruhm*. — S. k. artificielt silke, dess framställning och egenskaper samt användning till garn och väfnader. Af *G. Sellergren*. — Strödda meddelanden. — Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar år 1894. — Förteckning öfver Svenska Slöjdföreningens ledamöter 1894, den 1 Oktober.

Ledamot af Svenska Slöjdföreningen erhåller ett friexemplar af årets Meddelanden.

Följande arbeten, närmast afsedda för **snickare** och **smeder**, äro utgifna af ***Svenska Slöjdföreningen:***

Handbok för val och inköp af hjelpmaskiner och handverktyg.

1. **Hjelpmaskiner.** Pris 1 krona.
2. **Handverktyg.** Pris 1: 50.

Om lim och limning.

Pris 25 öre.

Om träarbetens hopsättning och färgning.

Pris 25 öre.

OM LÖDNING.

Pris 25 öre.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00668 7129